

HISTORIJSKI INSTITUT SLAVONIJE

RADNIČKI I
NARODNOOSLOBODILAČKI
POKRET
U PAKRACU I OKOLINI

KNJIGA JE POSVEĆENA 50-GODIŠNJICI OSNIVANJA
KPJ, SKOJ-a I REVOLUCIONARNIH SINDIKATA I
30-GODIŠNJICI USTANKA

Izdaju:

**OPĆINSKI KOMITET SKH PAKRAC I HISTORIJSKI
INSTITUT SLAVONIJE SLAVONSKI BROD**

Priredili:

SLAVICA HRECKOVSKI I MILE KONJEVIC

Glavni urednik:

SLAVICA HRECKOVSKI

Odgovorni urednik:

ZDRAVKO KRNIC

HISTORIJSKI INSTITUT SLAVONIJE

RADNICKI I
NARODNOOSLOBODILAČKI
POKRET
U PAKRACU I OKOLINI

(Dokumenti i podaci u vremenu
oktobar 1918 — maj 1945)

Slavonski Brod, 1970.

Tisak: VJESNIK, Zagreb

UMJESTO PREDGOVORA

Pred historijskom naukom predstoji neobično veliki zadatak, naučno osvijetliti narodnooslobodilačku borbu Jugoslavije. Istina, prvi koraci su učinjeni, ali zaista samo prvi. Da bi ovaj zadatak u potpunosti bio ispunjen, potrebno je prvenstveno sakupiti svu raspoloživu građu, kao prvi preduslov naučno-istraživačkog rada, i to čim prije s obzirom da pisanih dokumenata za neka razdoblja nema, te će ih u najvećem broju slučajeva morati zamijeniti sjećanja učesnika NOR-a i radničkog pokreta uopće, kojih je s vremenom sve manje i manje. Ocjenjujući s tog stanovišta odluku Općinske konferencije SK Pakrac, da se sabere pisani dokumenti historijske vrijednosti o radničkom pokretu i narodnooslobodilačkom ratu vezani za općinu (nekada kotar) Pakrac, samo je za pohvalu. Za pohvalu je i sam trud Historijskog instituta Slavonije iz Slavonskog Broda, kao i rad njegovih suradnika Slavice Hrečkovski i Mile Konjevića koji su izvršili ovaj zadatak.

Pred nama je knjiga sabranih pisanih dokumenata, i to samo najvažnijih, izabranih iz daleko većeg broja postojećih i pregledanih. Treba naglasiti da, koliko je nama poznato, ima još dosta veliki broj historijske građe koju treba pregledati, obraditi i eventualno objaviti kako bi poslužila za naučnu obradu pojedinih historijskih događaja i razdoblja. To je također zadatak koji stoji pred našom historiografijom.

Sakupljeni dokumenti za period do 1941. godine, koji se nalaze u knjizi, najvećim dijelom obrađuju sindikalni pokret na bivšem kotaru Pakrac. Poznato je da o radu KP zbog njenog pretežnog statusa ilegalne organizacije ima vrlo, vrlo malo pisanih dokumenata. Stoga će historiografska nauka morati posegnuti za drugim vrstama izvora, pri čemu će sjećanja učesnika uz svu njihovu slabost (subjektivizam, blijeđenje događaja itd.) biti vrlo važan izvor za pisanje historije i osvjetljivanje istaknutih aktera radničkog pokreta u ovom dijelu Slavonije.

Isto tako u ovoj knjizi raspolažemo s malo dokumenata koji osvjetljavaju rad SKOJ-a i omladinskog pokreta uopće. Ima, doduše, nekoliko dokumenata koji se odnose na Učiteljsku školu, i to je manje-više sve. Ako ništa drugo, treba konzultirati žive učesnike, rukovodioce SKOJ-a i omladinskog pokreta na kotaru Pakrac.

Neobično značajan sektor rada KP je selo, o čemu u knjizi ima samo nekoliko dokumenata. Nama živim svjedocima zbivanja do 1945. godine još je u sjećanju rad osnovnih partijskih organizacija na selu u periodu do 1941. godine. Poznato je solidariziranje i pomaganje određenih sela pakračkog kotara štrajkašima u predratnom periodu. Vrlo živ rad KP na selu bio je pred sam početak drugog svjetskog rata.

S tim u vezi valja istaknuti i rad članova KP u građanskim strankama HSS-u i SDS-u, koje su imale svoje jake korijene u selima. I za objašnjenje ovog segmenta rada KP mogu se naći određeni historijski izvori.

U daljnjem radu na sakupljanju građe za historiju radničkog pokreta na području bivšeg kotara Pakrac nužno je sabrati sve ono što govori o radu naprednih sportskih, kvdturnih i drugih društava. Poznata je npr. progresivna uloga nogometnog kluba »Hajduk« iz Pakraca.

Pored toga, mislim da bi bilo vrlo korisno sakupiti građu koja bi osvijetlila revolucionarne likove istaknutih boraca koji su djelovali na kotaru Pakrac kao npr. Jovice Markovića, Pere Prodanovića, Pepe Polaka, Ivana Mukera, Branka Maleševića i drugih. Ovo su samo osnovni zadaci u potpunijoj obradi historije radničkog pokreta na kotaru Pakrac do 1941. godine.

—i Sto se tiče perioda narodnooslobodilačke borbe, on je dokumentiran s daleko većim brojem pisanih izvora, osim 1941. godine. Za ovo razdoblje bit će važno, kao i za prijašnje događaje, sakupiti sjećanja živih učesnika. Kasniji period, a naročito 1943—1945. godina, relativno je bogat izvornim pisanim dokumentima, koji predstavljaju solidnu bazu za obradu tog perioda; bilo u cjelini ili samo pojedinih pitanja. Oni pružaju mogućnost za obradu pitanja kao na primjer analiza odnosa proklamirane linije KP i njenog ostvarenja na kotaru Pakrac, osvijetljavanje rada NOO-a kao istinske narodne demokratske vlasti, vojni aspekt narodnooslobodilačke revolucije i tome slično.

Uzmimo kao ilustraciju obradu vojnog aspekta narodnooslobodilačke revolucije. Dokumenti ukazuju kako smo rasli od partizanskih grupa i odreda, koji su ponekad pravili početničke greške posmatrano sa stanovišta vojne vještine, do tako uspješnih kompliciranih vojnih operacija kao što je bila borba za oslobođenje Pakraca.

Ovdje želim ukazati da je potrebno sakupiti i upotpuniti građu koja bi osvijetlila rad KP među nacionalnostima (nacionalnim manjinama) koje naseljavaju teritoriju kotara Pakrac. Ovaj teren je nastanjen, osim sa Srbima i Hrvatima, i sa Česima, Slovacima, Mađarima, Talijanima i Nijemcima, među kojima je Partija svuda imala manji ili veći utjecaj. Zahvaljujući upravo takvom radu KP, možemo čitati u Izvještaju OK KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH Slavonije od 6. VII 1944. godine slijedeće: »U proteklih mjesec dana mobilisano je na kotarevima Pakrac, Novska i Gradiška 159 boraca, i to 56 Srba, 51 Hrvat, 12 Čeha, 18 Slovaka, 15 Mađara, 6 Nijemaca i 1 Talijan.«

Poslije ovih nekoliko kratkih napomena htio bih ponovo podvući neobičnu korist ove knjige, ali i potrebu daljnjeg rada na sakupljanju historiografske građe. Jasno, i ovi dokumenti, iako su najvrednija vrsta historijskih izvora,

moraju biti kritički korišteni, jer se ponegdje i kod njih osjeća subjektivna nota njihovih autora. Sa stanovišta pouzdanosti izvora pisani dokumenti su svakako najvredniji, ali su uz sve to nedovoljni. Oni ne mogu u potpunosti dati svu onu ljepotu i širinu borbe naših naroda i narodnosti, kojom ta borba obiluje. Iz njih se ne vidi poetska pogibija Dušana Marijana Zuce, Marka Končara, popa Jole Zeca, ili gotovo zapanjujući prkos drugarice Ljube Vrhovac prema svojim mučiteljima. Isto tako nam ovi dokumenti ni najmanje ne mogu osvijetliti sinovsku ljubav Jovice Markovića prema svojim roditeljima, kao i obratno, iako su on i otac bili na suprotnim političkim pozicijama.

Ovo kratko ali slavno razdoblje u bliskoj prošlosti naših naroda potrebno je prikazati sa svim detaljima. Taj zadatak, pored pisanih dokumenata, najvjernije i najpotpunije izvršit će radovi pisani po sjećanju učesnika tih historijskih događaja, da bi se koliko-toliko osvijetlila neizmjerina veličina borbe radnog naroda, a naročito njegove herojske narodnooslobodilačke revolucije čija se ljepota, humanost, poetičnost, herojstvo i samoprijegor ne mogu procijeniti.

Dr Dušan Calić

UVODNA NAPOMENA

U povodu 50-godišnjice osnivanja KPJ, SKOJ-a i revolucionarnih sindikata, Historijski institut Slavonije, preuzeo je na inicijativu Općinskog komiteta SKH Pakrac, obavezu da prikupi, kritički provjeri i pripremi za štampu zbirku dokumenata i podataka o razvoju radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta u Pakracu i okolini u periodu oktobar 1918 — maj 1945. godine.

Osnovni zadatak ovog rada jeste da se dokumentarno osvijetli značenje i uloga Sto ih je u navedenom razdoblju imao radnički i narodnooslobodilački pokret u pakračkom kraju, kao dio opće jugoslavenskog radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta. Imajući u vidu tu činjenicu, redaktori su uzeli u obzir samo one dokumente koji neposrednije i potpunije osvjetljavaju događaje iz najnovije prošlosti naroda pakračkog kraja.

Glavna tematika knjige jeste razvoj i djelovanje političkih i sindikalnih organizacija radničke klase, kulturno-umjetničkih društava i radničke čitavnice, rad KPJ i SKOJ-a na razvoju demokratskog pokreta i organiziranju ustanka, uloga KPJ u razvoju NOP-a i učešće naroda pakračkog kraja u borbi za oslobođenje zemlje i socijalističkoj revoluciji.

Obzirom da često puta sami dokumenti i podaci iz štampe uvršteni u knjigu ne mogu rasvijetliti sva zbivanja i da se često puta iz njihova sadržaja ne razabire uzročna povezanost događaja, redaktori su smatrali za potrebno da izvrše analizu postanka dokumenata, da ih međusobno povezu i dadu objašnjenja sadržajima koji nisu razumljivi ili su iz bilo kojih razloga događaji u njima interpretirani u drugačijem svjetlu, nego što su se stvarno zbili. Objašnjenja su korištena i u slučaju kada je trebalo ukazati na odjek što ga je događaj izazvao u sredini gdje je nastao, i u slučaju kada su se u kronološkom rasporedu dokumenata pojavile praznine i nesrazmjernosti u broju dokumenata za pojedine periode razvitka pokreta. Često puta te praznine i neravnomjernost u zastupljenosti dokumenata za pojedine periode nije bilo moguće nadopuniti ni objašnjenjima, jer arhivski materijal ili da nije sačuvan ili u danom periodu revolucionarne snage nisu imale mogućnosti za djelovanje. Ova konstatacija odnosi se pretežno na I dio knjige u kojem su zastupljeni dokumenti o razvoju radničkog pokreta i KPJ, i to prvenstveno u periodu ilegalnog djelovanja KPJ.

U želji da se te praznine popune i dokumenti učine što razumljivijim, redaktori su izvršili u knjizi sistematizaciju dokumenata prema uobičajenoj periodizaciji razvoja radničkog pokreta i KPJ, i ispred svakog poglavlja dali kratak uvod u kojem se ukazuje na bitna obilježja razvoja radničkog pokreta u Jugoslaviji i njegov odraz na teritoriju Pakraca i okoline. Isti takav uvod dan je i za period NOP-a 1941—1945. godine.

U knjigu su uvršteni samo najvažniji dokumenti koji se odnose na radnički i narodnooslobodilački pokret u pakračkom kraju, i to u cijelosti ili u izvodu, ukoliko dokumenat sadrži i druge podatke koji nisu od interesa za navedenu problematiku. Radi boljeg pregleda, dokumenti su raspoređeni kronološkim redom. Svaki dokumenat ima svoj redni broj i regestu, kao i podatak u kojoj se arhivskoj ustanovi dokumenat nalazi i čuva.

Tekst dokumenta ostavljen je u cijelosti sa svim jezičnim i stilskim obilježjima kako bi se u sadržaju sačuvao duh vremena u kojem su dokumenti nastali. Redaktori su ispravljali samo one greške koje su nastale prepisivanjem, tj. slovne pogreške, a dopune za nepotpune riječi u tekstu stavili su u uglatu zagradu.

U toku priprema dokumenata za štampu redaktorima su dali korisne primjedbe i sugestije akteri radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta u pakračkom kraju kojima se ovom prilikom najtoplije zahvaljujemo. Posebno se zahvaljujemo Mirku Prodanoviću, koji nam je iz muzejske zbirke u Pakracu dao na korištenje mnoge dokumente, podatke i materijale pisane po sjećanju učesnika događaja.

Knjiga ukupno sadrži 403, odnosno 401 dokumenat (dva dokumenta su naknadno uvrštena i obilježena s rednim brojem 357a i 367a), nekoliko priloga i 11 fotografija koje upotpunjuju sjećanja na minUle događaje. Dokumente su sistematizirali i priredili za štampu: Slavica Hrečkovski i Mile Konjević. Prvi redaktor je obradio dokumente od rednog broja 1 do 70 i od broja 240 do 401, dok je drugi redaktor obradio dokumente od rednog broja 71 do 239.

Knjiga je namijenjena učenicima osmogodišnjih i srednjih škola za upoznavanje historije zavičaja, ustanovama i društveno-političkim organizacijama za obilježavanje godišnjica pojedinih događaja, kao i svim kulturnim i naučnim radnicima za daljnja istraživanja historije radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta.

*Urednik
S. Hrečkovski*

I. DIO

RADNIČKI POKRET U PAKRACU I OKOLINI
1918-1941.

1. RADNIČKI POKRET I KPJ U PERIODU
OD OKTOBRA 1918. DO AUGUSTA 1921. GOD.

Vojni porazi Austro-Ugarske Monarhije u prvom svjetskom ratu i revolucionarno vrenje koje je pod utjecajem oktobarske revolucije zahvatilo većinu zemalja Evrope, a posebno jugoslavenske zemlje u okviru Monarhije, ubrzalo je slom ove višenacionalne države i stvorilo mogućnosti za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje svih jugoslavenskih naroda. Posljednji dani Austro-Ugarske u jesen 1918. godine, obilježeni su nizom vojnih pobuna i pokretima seljaka, osobito u Slavoniji i Vojvodini. Kao posljedica ratnih razaranja i ratnih žrtava, bijede, gladi i masovne iscrpljenosti i obespravljenosti stanovništva širi se u Hrvatskoj, Slavoniji i Vojvodini proturadni pokret, poznat pod imenom »zeleni kadar«, sastavljen od vojnika-dezertera iz austrougarske vojske, koji se u početku kriju po šumama i oko svojih kuća, a od oktobra 1918. godine napadaju zajedno sa seoskom sirotinjom veleposjede, vlastelinstva, trgovačke radnje i organe austrougarske vlasti.

Revolucionarno vrenje i raspoloženje prenosilo se i u gradove zahvaćajući i radničku klasu. U toku 1918. god. obnovljena je u Hrvatskoj i Slavoniji djelatnost većine sindikalnih organizacija koje su u toku rata bile zabranjene. Povratnici iz Rusije podsticali su revolucionarno raspoloženje radnog naroda, a u nekim mjestima formirana su i radnička vijeća. Međutim, vodstvo Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije nije shvaćalo suštinu tih revolucionarnih zbivanja niti je pokušalo da se stavi na čelo takvih pokreta. Štaviše, ono je osuđivalo revolucionarne metode borbe. Zastupajući političku liniju kompromisa s hrvatskom buržoazijom, vodstvo socijaldemokracije šalje svoje predstavnike u Narodno vijeće SHS, tj. u buržoasku vladu novoformirane Države Slovenaca, Hrvata i Srba, na području jugoslavenskih zemalja Habsburške monarhije. Buržoaski političari okupljeni u Narodnom vijeću SHS proglašuju 29. X 1918. god. na sjednici Hrvatskog sabora otcjepljenje Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od Austro-Ugarske i šalju krajem novembra zajedno s pokrajinskim vladama Slovenije i Bosne i Hercegovine delegaciju od 28 članova u Beograd, da zaključi državno ujedinjenje s vladom Kraljevine Srbije. Prvodecembarskim aktom regenta Aleksandra 1918. god. proglašeno je ujedinjenje jugoslavenskih zemalja u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Iako u suštini pozitivno u odnosu na nacionalnu slobodu jugoslavenskih naroda, ujedinjenje je u stvari predstavljalo kontrarevolucionarni akt u odnosu na način kako je provedeno. Bilo je t.o. ujedinjenje jugoslavenskih buržoazija provedeno na nedemokratskim osnovama.

Stoga je kontrarevolucionarnoj snazi buržoazije trebalo suprotstaviti ujedinjenu snagu radničke klase. Inicijativa za ujedinjenje radničkog pokreta na

revolucionarnoj osnovi došla je najviše do izražaja u Hrvatskoj, gdje je revolucionarno raspoložena ljevica u Socijaldemokratskoj stranci i sindikalnom pokretu osuđivala oportunistički i reformistički stav vodstva SDS-a prema ujedinjenju i učešću radničkih predstavnika u buržoaskoj vladi. Polazeći od principa nepomirljive klasne borbe i jedinstva radnika, ljevica se zalagala za stvaranje jedinstvene radničke partije koja će pristupiti III internacionali i boriti se za sindikalno jedinstvo radničkog pokreta u Jugoslaviji. Do otvorenog sukoba i rascjepa između ljevice i desnice SDS-a Hrvatske i Slavonije dolazi krajem januara 1919. god. Ljevica se tada poslije održane konferencije odvaja i formira Akcioni odbor ujedinjene opozicije, koji u zajednici s vodstvima SDS-a Srbije i Bosne i Hercegovine priprema Kongres ujedinjenja. U pogledu sindikalnog pokreta ljevica formira Kartel strukovnih saveza i odvaja veći dio strukovnih saveza ispod utjecaja desnice u oportunističkom Općem radničkom savezu (ORS-u).

Kongres ujedinjenja na kojemu je formirana SRPJ(k) održan je u Beogradu 20—23. IV 1919. god., a istih dana održan je i Kongres za sindikalno ujedinjenje na kojem je formirano Centralno radničko sindikalno vijeće Jugoslavije (CRSVJ). Partijsko i sindikalno ujedinjenje značilo je mnogo za daljnji razvoj revolucionarnog radničkog pokreta u Jugoslaviji. U toku niza tarifnih pokreta, štrajkova i političkih manifestacija partijske i sindikalne organizacije neprekidno rastu i učvršćuju svoju snagu. Na općinskim i parlamentarnim izborima Partija je po broju glasova zauzela četvrto mjesto, a treće mjesto po broju poslanika u Ustavotvornoj skupštini. Uspjesi KPJ ubrzali su pripreme vladajućih krugova za obračun s revolucionarnim radničkim pokretom. U tu svrhu doneseno je niz akata, kojima se predviđaju oštre mjere protiv komunista i sindikalno organiziranih radnika.

Odabrani dokumenti iz tog perioda najbolje ilustriraju političke prilike i društveno-ekonomske odnose na području Pakraca i okoline. Mjesna organizacija SDS-a u Pakracu, obnovljena po svršetku I svjetskog rata, okupljala je veći broj pilanskih radnika, zanatske radnike i obrtnike u Pakracu i Lipiku i nekoliko seljaka iz okolnih sela. Istovremeno obnovljena je i sindikalna organizacija na pilani »Slavex«. Aktivnost Mjesne organizacije SDS-a, odnosno od 17. augusta 1919. god. Mjesne organizacije SRPJ(k), sastojala se u organiziranju političkih manifestacija i zborova, rasturanju letaka i brošura komunističke sadržine, organiziranju konzumnog snabdijevanja, vođenju tarifnih pokreta i političko-prosvjetnom radu na uzdizanju klasne svijesti i solidarnosti radnika.

26. IX 1918.

Predstojništvo Kraljevske kotarske oblasti u Pakracu izvješćuje IV. B odsjek za pogranična redarstvena satništva Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade u Zagrebu o vojnim bjeguncima na području kotarske oblasti i predlaže četovanje i pojačanje oružničkih postaja u Pakracu, Čagliću, Kukunjevcu i Kamenskom Buću, radi suzbijanja »zelenog kadera« koji je u posljednje vrijeme ojačao i ugrožava sigurnost stanovništva u pakračkom kraju.

Pozivom na nalog Presvjetlog gospodina velikog župana županije požeške od 11. rujna 1918. broj 2376 intimiranog odpisom kr. zemaljske vlade odjela za unutarnje poslove odsjek IV.-B. za pogranična redarstvena satništva od 26/VIII. 1918 broj 3952 predlaže se imenik u području ovoga kotara nalazećih vojnih bjegunaca: neposlušnika pozivne zapovijedi: u dva primjerka na izvoljno dalje uredovanje. Podjednim se od strane ove oblasti stavlja predlog, da bi se brzo odredilo u ovom kotaru četovanje, obzirom na veliki broj tih bjegunaca i jer je u zadnje vrijeme javna sigurnost u ovom kotaru u veliko ugrožena od tih vojnih bjegunaca tako zvanih »zeleni kader«, te je pučanstvo od istih ugroženo raznim pretećim listovima, da imaju stanovite količine robe kao i stanovite svote na po njima određena mjesta doprinesti, pak je pučanstvo u strahu, da zbilja takovi noćom navalili nebi, te počinili grabežna umorstva, a osobito obzirom da su u susjednom kotaru Daruvar već stroge mjere preduzete, pak svi bježe u ovaj kraj.

Napokon se još izvješćuje, da je u istom predmetu stavljen hitni predlog od ovog predstojništva od 17./IX. 1918 broj 100 Pr. na Presvjetlog gospodina velikog župana u Požegi.

Bilo bi također vrlo potrebno i pojačanje ovomjestnih oružničkih postaja u Pakracu, Čagliću, Kukunjevcu i Kamenskom-Buću.

Kr. kot. predstojnik:
potpis nečitljiv

I Z K A Z
vojnih bjegunaca u području kotar Pakrac

Red. broj	Ime i prezime	Boravište	Četno tijelo ¹	Opaska ²
1	Delac Antun	Badljevina		
2	Gjuro Molnar	Banovac		
3	Johan Vogleš	Badljevina		
4	Simo Oljača	Obriež		
5	Veznz Haber	Badljevina		
6	Sczolesi Gjuro	Badljevina		
7	Petar Haber	Batinjani		
8	Franjo Pinkar	Badljevina		
9	Josip Kotek	Badljevina		

¹ Za većinu vojnih bjegunaca navedenih u popisu postoje u dokumentu podaci o vojnim jedinicama kojima su pripadali, ali je pretežni dio podataka nečitljiv, pa ih zbog toga nismo uzeli u obzir za štampanje.

² U rubrici »Opaska« ne postoji u dokumentu ni jedna primjedba.

Red. broj	Ime i prezime	Boravište	Cetno tijelo	Opaska
10	Mato Stampf	Badljevina		
11	Aloiz Stampf	<i>99</i>		
12	Ivan Meinch	<i>99</i>		
13	Franjo Lujanac	<i>99</i>		
14	Gjuro Bui va	<i>99</i>		
15	Franjo Balcer	<i>99</i>		
16	Aloiz Bruneto	Ivanovo Selo		
17	Gjuro Šarac	Obrijež dolj.		
18	Ferdinand Podobnik	Dragović		
19	Luka Marković Marić	Buč		
20	Marko Dragaš	Buč		
21	Lazar Vukosavljević	Buč		
22	Nikola Krajnović	Buč		
23	Jošić Cicvara	Buč		
24	Mile Gostimir	Buč		
25	Luka Vučković	Buč		
26	Aksentije Dreković	Buč		
27	Lazo Adamović	Buč		
28	Stoj an Vranešević	Buč		
29	Ljubomir Vujazinarić	Buč		
30	Stanko Prodanović	Buč		
31	Mihajlo Rusmir	Buč		
32	Vaso Vučković	Buč		
33	Stanko Tarbuk	Buč		
34	Gjuro Krajnović	Buč		
35	Vlado Vujasinović	Buč		
36	Rade Cvijić	Buč		
37	Luka Krajnović	Buč		
38	Stoj an Milošević	Buč		
39	Mile Romanić	Buč		
40	Ilija Bošnjak	Buč		
41	Milan Pletikapa	Buč		
42	Pane Romanić	Buč		
43	Pantelija Bunjević	Buč		
44	Jovo Carević	Buč		
45	Vaso Šljubura	Buč		
46	Rade Bojanić	Buč		
47	Nikola Majstorović	Buč		
48	Stevan Janjošević	Zaile		
49	Avram Rusmir	Buč		
50	Ivan Bojanić	Buč		
51	Nikola Dragaš	Buč		
52	Pajo Krajnović	Buč		
53	Jovo Šteković	Buč		
54	Nikola Radulović	Buč		
55	Stanko Rusmir	Buč		
56	Pajo Krajnović	Buč		
57	Jovo Gostimir	Buč		
58	Stoj an Rogulić	Buč		

Red. broj	Ime i prezime	Boravište	Cetno tijelo	Opaska
59	Dmitar Gjuričić	Buč		
60	Luka Subašić	Buč		
61	Gjuro Krajnović	Buč		
62	Jovo Rusmir	Buč		
63	Stevan Dragaš	Buč		
64	Stoj an Marković	Buč		
65	Jakob Draksler	Buč		
66	Pajo Vučković	Buč		
67	Stevo Romanić	Buč		
68	Nikola Milošević	Buč		
69	Savo Slavujević	Buč		
70	Antun Skalić	Buč		
71	Mile Rogulić	Buč		
72	Dušan Ranisavljević	Buč		
73	Petar Pletikapa	Buč		
74	Rade Ognjenović	Buč		
75	Stevo Vukovljević	Buč		
76	Marko Malinić	Buč		
77	Simun Jurković	Caglić		
78	Marko Stojaković	Caglić		
79	Stevan Tatomirović	Caglić		
80	Marko Andrijević	Caglić		
81	Miloš Alavuković	Caglić		
82	Ilija Subanović	Caglić		
83	Jakob Blažinović	Kukunjevac		
84	Ivo Jakovac	Kukunjevac		
85	SaTa Brkanac	Kukunjevac		
86	Marko Blažević	Kukunjevac		
87	Milan Đukić	Kukunjevac		
88	Ilija Jelić	Kukunjevac		
89	Dušan Vračarević	Kukunjevac		
90	Ilija Mihić	Kukunjevac		
91	Lazar Zagorac	Kukunjevac		
92	Ivan Sudar	Lipik		
93	Luka Sudar	Lipik		
94	Nikola Vezmar	Lipik		
95	Gjuro Gjuraković	Lipik		
96	Osto ja Kruščić	Lipik		
97	Tadija Simunović	Lipik		
98	Ivan Ljevaković	Lipik		
99	Karla Martinović	Lipik		
100	Cvijo Vuletić	Lipik		
101	Joso Pavlović	Lipik		
102	Anta Ančić	Lipik		
103	Antun Hudi	Lipik		
104	Tomo Sirac	Lipik		
105	Vinko Nenadović	Lipik		
106	Gjuro Horaček	Poljana		

Red. broj	Ime i prezime	Boravište	Cetno tijelo	Opaska
107	Antun Horaček	Poljana		
108	Emir Horaček	Poljana		
109	Josip Borčicki	Poljana		
110	Josip Harpl	Poljana		
111	Josip Hlasny	Poljana		
112	Ivan Hodak	Poljana		
113	Ivan Pilat	Poljana		
114	Karl Borovle	Poljana		
115	Mijo Grgurić	Poljana		
116	Antun Dolušić	Poljana		
117	Mijo Grgurić	Poljana		
118	Vinko Vodička	Poljana		
119	Ivan Briški	Poljana		
120	Antun Gamauf	Poljana		
121	Petar Opić	Gaj		
122	Antun Opić	Gaj		
123	Stjepan Opić	Gaj		
124	Miško Strganac	Gaj		
125	Stjepan Horvath	Gaj		
126	Gjuro Lipušić	Gaj		
127	Mato Opić	Gaj		
128	Gjuro Vučkić	Gaj		
129	Antun Hurak	Gaj		
130	Josip PÖZÖ	Gaj		
131	Josip Turček	Gaj		
132	Miško Opić	Gaj		
133	David Polak	Gaj		
134	Martin Paška	Gaj		
135	Blaž Opić	Gaj		
136	Stjepan Hapović	Gaj		
137	Gjuro Molnar	Gaj		
138	Stjepan Szabo	Gaj		
139	Josip Szigeti	Gaj		
140	Stjepan Kasana	Gaj		
141	Pavo Varga	Gaj		
142	Košta Rajačić	Gaj		
143	Martin Jurković st.	Gaj		
144	Štefan Majaj	Gaj		
145	Franjo Majaj	Gaj		
146	Gjula Raly	Gaj		
147	Imra Vemeth	Gaj		
148	Gjuro Ivanović	Gaj		
149	Martin Jurković ml.	Gaj		
150	Štefan Miklaj	Gaj		
151	Janoš Toth	Gaj		
152	Franjo Batta	Gaj		
153	Stanko Marin	Gaj		
154	Johan Veber	Gaj		

Red. broj	Ime i prezime	Boravište	Cetno tijelo	Opaska
155	Janoš Pakać ml.	Gaj		
156	Petar Sertić	Gaj		
157	Gjuro Sertić	Gaj	«	
158	Gjuro Ožvald	Gaj		
159	Petar Savić	Gaj		
160	Pavo Karl	Gaj		
161	Ljubo ja Malošević	Gaj		
162	Tešo Jovanović	Gaj		
163	Marko Bosanac	Gaj		
164	Ilija Milošević	Gaj		
165	Stefan Molnar	Gaj		
166	Johan Taloš	Gaj		
167	Karl Kovač	Gaj		
168	Nikola Milošević	Gaj		
169	Josip Panić	Antunovac		
170	Gjuro Vrohl	Antunovac		
171	Blaž Koprić	Antunovac		
172	Josip Glaser	Antunovac		
173	Josip Vorab	Antunovac		
174	Ignac Knolmojer	Antunovac		
175	Franjo Hoster	Marinoselo		
176	Andrija Hoster	Marinoselo		
177	Luka Vranić	Marinoselo		
178	Fabijan Turković	Marinoselo		
179	Petar Žabkar	Marinoselo		
180	Jozo Močilar	Marinoselo		
181	Marko Kovačić	Marinoselo		
182 ³				
183	Aloiz Žabkar	Marinoselo		
184	Luka Mihaljević	Marinoselo		
185	Mijo Mulac	Marinoselo		
186	Jandro Jamrišek	Marinoselo		
187	Valent Marenić	Marinoselo		
188	Ilija Crnković	Marinoselo		
189	Joso Golik	Marinoselo		
190	Gjuro Vranić	Marinoselo		
191	Gjuro Vranić	Marinoselo		
192	Blaž Kovačić	Marinoselo		
193	Vlaković Gjuro	Marinoselo		
194	Antun Stimac	Marinoselo		
195	Joško Bogdan	Marinoselo		
196	Ivan Dragošević	Marinoselo		
197	Martin Bezuk	Marinoselo		
198	Marko Stimac	Marinoselo		
199				
200	Gjuro Pintar	Marinoselo		
201	Antun Mraški	Marinoselo		

³ Podaci pod rednim brojem 182 i 199 rie postoje ni u dokumentu.

Red. broj	Ime i prezime	Boravište	Četno tijelo	Opaska
202	Nikola Adolin	Marinoselo		
203	Ivan Hanuš	Dragović		
204	Antun Crnković	Dragović		
205	Franjo Stimac	Dragović		
206	Marko Vujković	Dragović		
207	Ignjatija Grašar	Dragović		
208	Simo Grašar	Dragović		
209	Stevan Grašar	Dragović		
210	Stoj an Kukić	Dragović		
211	Lazo Andjelić	Grahovljani		
212	Filip Vujčić	Grahovljani		
213	Blagoja Komkuac	Grahovljani		
214	Petar Kovačić	Grahovljani		
215	Stanko Komkuac	Grahovljani		
216	Stoj an Slavujević	Grahovljani		
217	Andrija Barjaktar	Grahovljani		
218	Petar Pavić — Zeba	Grahovljani		
219	Mile Ugrinić	Grahovljani		
220	Dmitar Lužnjeoić	Lipovac		
221	Dmitar Kovačević	Brusnik		
222	Tanasija Marković	Brusnik		
223	Mati ja Vujanić	Brusnik		
224	Marko Bosanac	Brusnik		
225	Nikola Bosanac	Brusnik		
226	Stevan Kovačić	Brusnik		
227	Mile Vujanić	Brusnik		
228	Dmitar Uzur	Brusnik		
229	Lazo Kosier	Brusnik		
230	Gaja Damjanović	Kusonje		
231	Božo Damjanović	Kusonje		
232	Sava Burazor	Kusonje		
233	Nikola Radojčić ml.	Kusonje		
234	Nikola Radojčić st.	Kusonje		
235	Mati ja Ratković	Kusonje		
236	Antun Novine	Španovica		
237	Antun Januš	Španovica		
238	Franjo Vončina	Španovica		
239	Rupena Guger	Španovica		
240	Stjepan Abramović	Španovica		
241	Antun Larma	Španovica		
242	Rudolf Vončina	Španovica		
243	Andrija Skender	Španovica		
244	August Erjavac	Španovica		
245	Pavao Mance	Španovica		
246	Jure Vončina	Španovica		
247	Ludvig Peternel	Španovica		
248	Stjepan Popit	Španovica		
249	Tomo Abramović	Španovica		

Red. broj	Ime i prezime	Boravište	Četno tijelo	Opaska
250	Pavao Seničar	Španovica		
251	Grga Kosac	Španovica		
252	Pavao Kosac	Španovica		
253	Viktor Mihelčić	Španovica		
254	Leopold Erjavac	Španovica		
255	Milan Srbljanin	Šumetlica		
256	Blagoje Pletikapa	Šumetlica		
257	Božo Sekulić	Šumetlica		
258	Jovo Romanić	Šumetlica		
259	Kojo Gaćeša	Dereza		
260	Dmitar Jovanović	Dereza		
261	Gaja Gaćeša	Dereza		
262	Dmitar Marković	Dereza		
263	Nikola Vukmanović	Dereza		
264	Mile Miletić (Teodorov)	Dereza		
265	Simo Marjanović	Dereza		
266	Jovo Marković	Dereza		
267	David Jovanović	Dereza		

U Pakracu, dne 28. rujna 1918.

Kr. kot. predstojnik:
potpis nečitljiv

M. P.

A SRH, UOZV, IV B, 4663-res-1918.
HIS, mkrf. 1/61—62.

28. X 1918.

Mjesni odbor Narodnog vijeća u Badljevini izvještava Narodno vijeće SHS u Zagrebu da je 27. oktobra u Badljevini održana javna skupština, na kojoj je narod oduševljeno pozdravio ujedinjenje i izvršio izbor Mjesnog odbora.

Čast nam je obavijestiti Narodno Vijeće, da je narod općine Badljevina u mjestu Badljevini dne 27. listopada održao javnu skupštinu, koja je bila vanredno posjećena.

Na skupštini je mjesni župnik Mijo Lamot iscrpivo narodu razložio političke prilike, u kojima se nalazimo i osnutak Narodnog vijeća u Zagrebu.

Na koncu skupštine koja je gotovo dva sata trajala, stvoreni su jednoglasno slijedeći zaključci.

1. Jednodušno odobravamo osnutak Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu i Proglas kojim to vijeće traži ujedinjenje svega naroda, koji govori našim jezikom, bez obzira na državne granice, u kojima danas živi u jedinstvenu i samostalnu državu, uređenu sa načelima demokratizma.

2. Usvajajući i sve ostale zaključke, koji izvire iz toga temeljnoga načela, odazivljemo se pozivu Narodnoga vijeća i osnivamo odbor Narodnoga Vijeća u Badljevini a članovima odbora izabiremo:

Za Badljevину: Mijo Lamot, Josip Luić, Ivan Delač, Ivan Lujanac, Vjenceslav Krupa, Franjo Karpišek, Adam Pečanić.
Za Srijedane gornje: Ivan Kanižaj, Ivan Sadecki, ml. i Andrija Varat.
Za Srijedane donje: Milo Bastaga, Franjo Leder i Josip Konecki.
Za Obrijež donju: Petar Josipović, Josip Semeti, Luka Josipović, Gjuro Ivanović.
Za Khuenovo: Antun Bortoluci, Ivan Borgelot i Josip Salvador.
Za Kapetanovo: Šerer Vinko, Redi Gjuro, Recc Antun.
Za Banovac: Osvald Sari, Angjeo Todesco.
Za Omanovac: Franjo Špacir, Josip Kadežabek i Gjuro Ljevaković.
Ujedno je članovima odbora i čitavom skupštinom župnik Mijo Lamot proklamiran predsjednikom.

Izričemo potpuno povjerenje u članove Narodnoga Vijeća, te izjavljujemo, da se u svakome slučaju može pozvati na narod ove općine.«
Dne 28. listopada položili smo zakletvu u Pakracu.
Moleći Vas da ovaj naš izvještaj uzmete do znanja očekujemo daljnje naloge

uz domoljubni pozdrav:

U Badljevini dne 28. listopada 1918.
Za odbor Narodnog Vijeća¹

Venceslav Krupa

predsjednik
Mijo Lamot

ASRH, NV SOH »Pakrac«,
HIS, mkrf. 1/19—21.

30. x ian.

Telefonska obavijest Đure Valečića iz Bastaja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu o pustošenju trgovačkih radnja na području Daruvara i Pakraca.

U Pakracu i ^Daruvaru vojnici opustošili najprije dućane židovske a u Daruvaru i sve bez razlike narodnosti. U Pakracu su upalili dva dućana židovska. Vojska sobom nosi što može a ostalo razbaca među narod. Naravski da su i pijani i tim je cijela stvar pogoršana. Madjari željezničari bježe tako da su iz naše stacije Bastaji svi otišli osim kasira. Gostioničar u Zagrebu¹ Madjar otišao je jučer a danas došli vojnici koji piju i vuku sve što se može. Pomoćno vojno osoblje iz naše nove žandarske postaje pobjeglo, a žandari otišli u Daruvar u pomoć, a mi ovdje u Bastaji, koji smo već i prije bili izvrgnuti pogibelji zelenoga kadra sada stojimo bez ikakove oružane pomoći.

ASRH, Pr ZV, »dnevni događaji«,
HIS, mkrf. 1/6.

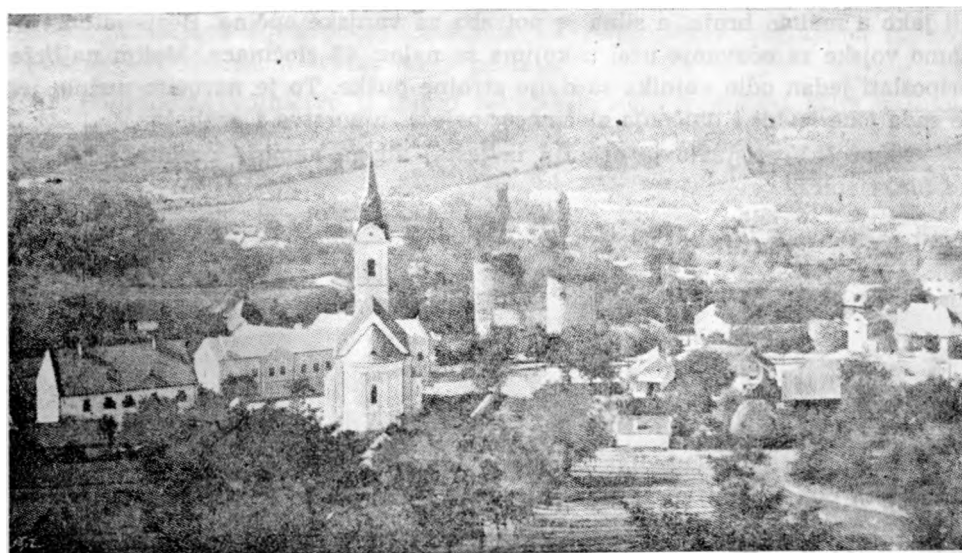
¹ Zbog prekida u poštanskom prometu dopis Mjesnog odbora NV u Badljevini bio je vraćen s pošte, a po uspostavi prometa ponovno je poslan 15. novembra u Zagreb. U međuvremenu Odbor je 31. oktobra održao konstitutivnu sjednicu na kojoj je izabran Josip Luić, općinski bilježnik, za vođenje administrativnih poslova, a Ivan Lujanac za vođu narodne straže. Prema izvještaju predsjednika Mjesnog odbora župnika M. Lamota, mir i red u Badljevini bio je u kratkom vremenu ponovno uspostavljen.

¹ Vjerojatno se radi o gostionici pod nazivom »Zagreb«.

1. XI 1918.

Mjesni odbor Narodnog vijeća u Pakracu izvještava Narodno vijeće SHS u Zagrebu o djelovanju »zelenog kadra« na području kotara. U cilju suzbijanja pljačke Mjesni odbor moli bataljon vojnika i izvjesnu količinu oružja i municije za naoružanje narodne garde.

Situacija je još i danas u kotaru očajna. Palenja i pljačkanja te ubojstva ne prestaju. Veze sa pojedinim općinama i selima nemoguće. Zeleni kader sprema se da opljačka svu imovinu u kotaru. Jednom riječi, javna je sigurnost

Pakrac krajem 19. stoljeća

potpuno ugrožena. Molili smo još 29. listopada bataljon vojske, pa u koliko je to danas nemoguće, molimo ono što se može sa dvije mašinske puške, a osim pušaka i municije za narodnu stražu u što većoj količini. Imamo nešto pušaka Wernol sistem, nu bez municije, pa molimo municije i za ove puške, a i za lovačke Lancaster br. 16. jer sve će nam dobro za stražu doći.

Povrat naših ljudi i onih iz Daruvara molimo odmah.—

Odbor Narodnog vijeća:¹

Dr. M.² Marković

ASRH, NV ONO, br. 240 1918.
HIS, mkrf. I 37—38.

¹ Narodno vijeće SHS prosljedilo je dopis Mjesnog odbora iz Pakraca Posadnom zapovjedništvu u Zagrebu s nalogom da »za uspostavljanje reda i javnog mira u Pakracu, Lipiku i Daruvaru imade se čim prije jedan odio odaslati pod vodstvom energičnog časnika«.

Koliko je situacija bila kritična na području Pakraca potvrđuje i ponovni brzojav Mjesnog odbora NV u Pakracu, poslan u Zagreb 2. novembra 1918. god., u kojem se hitno traži ma i najmanje odjeljenje vojnika s nešto oružja i municije.

² Dr Milenko Marković bio je predsjednik Mjesnog odbora NV u Pakracu.

6. XI 1918.

Mjesni odbor NV u Pakracu telefonski obavještava Narodno vijeće SHS u Zagrebu da se javna sigurnost na području kotara poboljšala, ali željeznički i poštanski promet još uvijek nije uspostavljen. Odbor hitno moli oružje, municiju i odjeljenje vojnika za čuvanje zatvora u kojem se nalazi 40 uhapšenika.

Pakrac: Kotarski predstojnik javlja u ime odbora N.V.: Za sad se javna sigurnost u cijelom kotaru poboljšala. Željeznice još nemamo. Vojništvo, koje bilo jučer od N.V. nam doznačeno, nije stiglo. Municije smo primili i pušaka, ali jako u malom broju, a silna je potreba za vanjske općine. Bezuvjetno trebamo vojske za očuvanje uza, u kojima se nalazi 40 zločinaca. Molim najbrže priposlati jedan odio vojnika sa dvije strojne puške. To je naročito nužno, jer se sada čine izvidi i uhićenja zločinaca, paleža, umorstva i grabeža.

Odbor N.V. sastavio je opširan izvještaj ali ga nemože poslati, jer pošta ne funkcionira.¹

ASKH, NV, »brzajavne vijesti«.
HIS, mkrf. 1/13—14.

6. XI 1918.

Zapovjedništvo sveukupne posade u Zagrebu naređuje 25. domobranskom pješačkom puku da hitno pošalje u Pakrac 3 časnika s 50 vojnika i potrebnim naoružanjem, kako bi organizirali narodnu gardu i uspostavili mir i red u Pakracu, Lipiku, Daruvaru i Bastajima.

Imade se smjesta 3 čast. 50 mom. i 2 strojopuške sa potrebitim streljivom u Pakrac odaslati.

Zapovjednik istog odjela imade u Pakracu, Lipiku, Daruvaru i u Bastaji red uspostaviti te narodnu stražu organizirati i u najkraće vrijeme izobraziti.

Nakon izvršenja naloga imade se odjel u Zgb. povratiti.

Ime zapovjednika i ostalih častnika kao i sati odlazka imade se odmah ovamo javiti.

ASRH, NV UOZV, br. 240/op.
HIS, mkrf. 1/32—34.

¹ Isti dan, vjerojatno ujutro, poslan je iz Pakraca još jedan brzajav slijedeće sadržine: »Umoljava se odmah ovamo poslati 12 vojnika za uzdržavanje reda i čuvanje pilane i ratnih zarobljenika, — jer ovdje dodijeljena momčad kući je otišla. — Barake od šumske manipulacije pogorene, magazin porobljen, seljaci brane raditi u šumi. — Momčad za sigurnost radnje ne-
•9 'Iq -3(op tpojdnsn »'Euznu oupoiido

8. XI 1918.

Kotarski predstojnik iz Pakraca javlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu da se primjećuje kretanje boljševika i da su službenici na željeznici pobjegli iz Pakraca i sobom odnijeli telefonske aparate. Da bi se mogao odvijati saobraćaj na relaciji Pakrac — Virovitica, kotarski predstojnik moli popravak telefona na osam željezničkih stanica.

DARUVAR. Kotarski predstojnik javlja: U Pakracu pobjegli su željeznički činovnici i odnijeli brzojavne aparate sa stolova. Moli se, da se stvar odmah uredi. Umoljava se uvođenje telefona na željezničkim postajama na pruzi Pakrac—Virovitica, u svemu osam postaja.

Pogranično vojničтво u Barču zaustavlja naše vojnike i šalje u Budimpeštu.

Boljševici se javljaju, pa je potrebna pomoć. —

ASRH, Pr ZV »Dnevni događaji«.
HIS, mkrf. 1/16.

18. XI 1918.

Izveštaj Državnog odvjetništva u Požegi Državnom nadodvjetništvu u Zagrebu o pobuni vojnika u požskoj kasarni, nasilnom oduzimanju imovine na vlastelinstvima i u trgovačkim radnjama na području županije u proteklih mjesec dana, bježanju vojnika koji su dodijeljeni kao pomoć oružništvu svojim Kućama i o nepouzdanosti narodne garde, čiji pripadnici u nekim mjestima odbijaju da vrše premetačine i hapšenja pobunjenih seljaka i vojnih bjegunaca.

U posluhu visokog naloga od 13. studenoga 1918 broj 598/k. z. izvješćuje se u pokornosti slijedeće:

U jutro dne 25. listopada 1918. pobunila se je momčad ovdašnje domobranske vojarne, provalila skladišta oružja i strijeljiva, te se opljačkavši cijelu vojarnu-oboružana razišla. Tom prigodom je raznešeno iz vojnog skladišta do 4000 pušaka, 30.000 revolvera i više mašinskih pušaka a do 2.000.000 puščanih naboja. Od to doba počinju razbojstva i pljačkanja u ovdašnjem području.

U noći od 25.—26. listopada, te tečajem prije podnove pljačkaloo se u Požegi, a od toga vremena dalje u okolici sve do proglašenja prijekog suda.

U to međuvrijeme pljačkana su vlastelinstva Trenkovo, Biškupci, Lucinci, Vučja, Ivanindvor, Kutjevo, Marindvor, nadalje se pljačkaloo po okolišnim selima Pleternici, Kaptolu, Ruševu, Bolomačama, Velikoj Oljasima, Brestovcu, Jakšiću, Jurkovcu, Smoljanovcima, Čagljinu, Ljeskovici i Bektežu. Ta pljačkanja i razbojstva izvodili su buntovni vojnici, sdruženi s vojnim bjeguncima tzv. »zelenim kaderom« i domaćim pučanstvom.

Kako su se buntovni vojnici raširili i po drugim kotarevima ovoga područja, to se nastavilo pljačkanje po kotarima Nova Gradiška, Brod, Pakrac,¹ Daruvar i Novska. U kojim pojedinim mjestima ovih kotara te kojih kalendarskih dana su počinjena pljačkanja, razbojstva i paleži, ne može se točno izvijestiti, jer nisu još slučajevi prijavljeni.

Prema amo stiglim prijavnicama, pljačkalno se je u Novoj Gradiški Medarima, Okučanima, Staroj Gradiški, gdje su ispušteni svi vojnički kažnjenici, Uskocima, Benkovcu, Kosovcu, Novskoj, Pakracu, Čagama, Kamenskom, Lipiku, Antunovcu, Dragoviću, Šeovcima, Kukunjevcu, Dežanovcu, Bujavici, Buću, Čagliću, Daruvaru, Gjulavesi, Vel. Bastajima, Končanici, Ivanovompolju. Kojih kalendarskih dana su počinjena ta pljačkanja ne može se izvijestiti, jer nema za to podataka iz prijavnica, koje su do sada amo stigle.

Što se tiče broja osoba, protiv kojih su podnešene kaznene prijave odnosno poveden kazneni postupak izvješćuje se, da je prijavljeno do sada 155 osoba, ali je podnešeno mnogo prijava protiv nepoznatih jer su počinitelji bili na vojničko obučeni, a oštećenici ih nisu poznavali. Svima se stavlja u teret zločinstvo razbojstva. Počinitelji zločinstva paleža nisu nigdje pronađeni.

Postupak pred prijekim sudom nije do sada poveden u nijednom slučaju. U istražnom zatvoru kod sudbenog stola u Požegi nalaze se do sada 35 istraženika i to 19 od kotarskog suda u Pakracu, 15 od kotarskog suda u Novoj Gradiški a 1 osoba iz područja požeškoga dok je jedan uskočio.

Osim ovih nalaze se prema telefonskoj obavijesti u pritvoru kod kotarskog suda u Brodu 37 a u Novoj Gradiški još 16. Na mnoge prijave iz područja požeškoga nije se mogao do sada povesti postupak, jer nije bilo vojne asistencije. Uhićenja i premetačine nije imao tko da obavi, jer su oružničke postaje bez dovoljne momčadi. Kakova je sigurnost najbolje karakterizira ova okolnost, da se je satnija Srijemaca,² koju spominje visoka vlada Narodnog Vijeća S.H.S., odio za narodnu obranu u svom otpisu od 11. studenoga

1918. broj 513 nakon par dana razbježala svojim kućama. Da se uzmognu na tolike prijave obaviti uhićenja i premetačine, potrebno je, da g.g. sucima istražiteljima odnosno oružničkim postajama bude stavljena na raspoložbu dovoljna vojna sila bud naša, kod srpske vojske, koja je amo prispjela, jer će inače nastati potpuna pravna nesigurnost.

¹ Na području Pakraca »zeleni kader« i pobunjeni seljaci napadali su poljoprivredna dobra, vlasništvo tvrtke »Slavex«, u Glavici nedaleko od Bučja i u Novom i Starom Majuru nedaleko od Batinjana. U pljačkanju namirnica, odvođenju stoke, rušenju gospodarskih zgrada i sječi šuma pobunjenicima su se pridružili i najamni radnici, biroši i pastiri s ekonomija, kojima je dozlogrdila dugogodišnja eksploatacija i sluzenje vlasniku. U samom mjestu Pakrac pobunjenici su napadali trgovačke radnje, prvenstveno jevrejske, ali i ostali vlasnici radnji i gostionica nisu bili pošteđeni od osvete revolucionarno raspoloženih seljaka, koji su pljačkanjem i demoliranjem radnji izražavali svoj revolt na cjelokupno društveno uređenje. Iscrpljeni ratnim davanjima i dugogodišnjom lihvom trgovaca i raznih zeleniša, seljaci su dovedeni u vrlo težak položaj, što je uvjetovalo da se priključuju »zelenom kadru« i obračunavanju s predstavnicima društvenog sistema. Seljaci su nosili sve što se dalo odnijeti, a žandari i općinski službenici napuštali su svoja mjesta i bježenjem spasavali život. Provalom u vojne magazine i oružničke postaje, seljaci su se domogli oružja, pa je pljačkanje i demoliranje objekata, popraćeno pijančevanjem i puskaranjem, bila svakodnevna pojava u pakračkom kraju u vremenu oktobar-decembar 1918. god., tj. do dolaska srbijanske vojske.

Organi vlasti nisu raspolagali s vojnomo snagom da seljačke nemire spriječe. Mjesni odbori narodnih vijeća organizirali su narodnu gardu, ali i njeni pripadnici često puta su otkazivali poslušnost.

Mjesni odbor NV u Pakracu uz pomoć nekolicine austrougarskih oficira koji su se zatekli u Pakracu oformio je Narodnu gardu i organizirao stražu u gradu. U Narodnu gardu bili su obuhvaćeni i radnici. Mjesna organizacija SDS u Pakracu nije uspostavila vezu s revolucionarno raspoloženim seljacima i vojnim pobunjenicima. Ona se u to vrijeme pridržavala stava svoga vodstva, koje je bilo sklono oportunističkom i paktiranju s buržoazijom. Stoga se seljački pokret* lišen političke i organizacione snage, pretvorio u pljačku i bio osuđen na propast.

² Radi se o satniji Srijemaca iz sastava 70. pukovnije bivše austrougarske vojske koju je požeško Narodno vijeće pokušalo zadržati u Požegi da štiti grad od nemira, ali su se vojnici* kojima je dozlogrdio rat, nakon par dana razbježali svojim kućama.

Za sada smo posve bez pomoći i ne možemo da posve vršimo svoju dužnost, jer oslon na ovomjesnu narodnu stražu nije dovoljan.

Tako je i kotarski sud u Daruvaru dopisom svojim od 13. studenoga 1918. broj 1-129-18 zamolio za intervenciju ovog državnog odvjetništva, da se onamo odašalje odio potpuno pouzdanih i disciplinovanih vojnika, jer je momčad tamošnje Narodne straže, kad je bila pozvana po sudu radi asistencije kod premetačina u Daruvaru, otkazala posluh i zaključila, da se u Daruvaru premetačine preduzimati nemaju. Obzirom na to moli ovo državno odvjetništvo, da bi veleslavno isto u tom pravcu radi provedbe kaz. progona interveniralo na nadležnom mjestu za podavanje dovoljne vojne asistencije kod uhićenja i premetačina.

Što se tiče općenitoga karaktera i pretežnog motiva posij edivših izgređa držim, da su počinitelji neupućeni o pojmu slobode i jednakosti, držali, da je uslijed razlaza vojske gotovo ovdašnje posade, nastupilo bezpravje, pa da se valja najprije osvetiti židovskim trgovcima, koji su se za ovog rata obogatili, a onda po uzoru boljševika vlastelinima, dijeleć njihovu imovinu, dok je u pojedinim slučajevima izbio motiv osвете kao kod bilježnika radi provedene rekvizicije i vojnih oprosta.

Državno odvjetništvo

U Požegi, dne 18. studenoga 1918.

Državni odvjetnik
Kovačić v. r.

ASRH, D. NO. br. 190/1918.
HIS, mkrf. 2/69—71.

6. I 1919.

Povjereništvo Narodnog vijeća SHS u Zagrebu prosljedjuje velikom županu Požeške županije pritužbu Mate Zanića s nalogom da se ispituju navodi optužbe i podnese izvještaj u vezi s daljnjim postupkom županijskih i kotarskih vlasti.

Gospodin povjerenik za socialnu skrb priopćuje mi ovaj izvadak iz pritužbe stigle Radničkom Vijeću¹ iz Pakraca.

13. prosinca došao je Mato Zanić iz Banove Jaruge u Pakrac s namjerom, da pozove druga Maleševića kao referenta na javnu socialnu skupštinu, koju smo mislili obdržavati za 15. prosinca u Međuriću. Pošto se isti dan nisam mogao povratiti susretnu me ujutro 14. prosinca 2 žandara i jedan Srbin vojnik, te me proglase uapšenim i predvedu me na kotarsku oblast u Pakracu na preslušanje. Kod preslušanja pred narodnim zastupnikom Markovićem, koji je ujedno predsjednik Narodnog Vijeća u Pakracu, htješe mi gospoda na silu da dokažu, da sam ja došao s namjerom, da im narod bunim i da

¹ Pritužbu na postupak kotarskih vlasti u Pakracu prema Mati Zaniću podnio je vjerojatno Mjesni odbor SDS. Tu pretpostavku potvrđuje činjenica da je Radničkom vijeću u Zagrebu stigla pritužba iz Pakraca, a Radničko vijeće ju je prosljedilo Odjelu za unutrašnje poslove Zemaljske vlade.

U to vrijeme socijalisti (ljevičari) radili su na obnovi sindikalnih podružnica pod nazivom »radnička vijeća«, koji su trebali, slično sovjetima u Rusiji, postati nosioci proleterske revolucije. Međutim, ta zamisao se nije ostvarila uslijed velikog otpora desničara u vodstvu SDS Hrvatske i Slavonije.

agitiram protiv kralja Petra, a za Republiku, a da se tog dozvoliti ne može i da me oni radi toga strogo kazniti te zatvoriti mogu.

Pošto sam dokazao namjeru mog putovanja, kao što i cilj našeg socijalističkog programa u smislu republike, ali sam naglasio, da sad nije čas, da mi sad o tome agitaciju provadamo, već onda kad, to naš glavni odbor S.D.S. u Zagrebu odredi.

Konačno su me po starom uzoru proglasili buntovnikom, koji mora biti pod redarstvenim nadzorom, još su obećali preporučiti me našem kotaru Novska, da me se kao takovog drži, pod nadzorom, a drugu Maleševiću zabraniše odlazak iz Pakraca, ne davši mu putnicu.

Podjedno Vam prilažem pod ./ pri vito saopćenje stiglo mi iz općine Međurić o naprijed spomenutom mlinaru Zaniću.

Priopćujući Vam sve to pozivam Vas, da izvolite gornje navode tačno ispitati i Vaše mi odredbe izvijestiti.

1 prilog. U Zagrebu, dne 6 siječnja 1919.

potpis nečitljiv

ASRH, Povj. TJOZV, br. 60-I-Pr-1919.
HIS, mkrf. 1/126—128.

10

17. I 1919.

Dopis Općine Međurić velikom županu Požeške županije o socijalističkoj agitaciji Mate Zanića.

Predsjednik mjesnog odbora N. V. Janček Milko, ravnajući učitelj, dobio je od mlinara Zanića, socijalističkog agitatora obavijest gdje protestira proti zabrane skupštine koju je predstojnik Štefanović (Novska) izdao, te javlja, da će skupštinu ipak održati 26/XII. poslije podne 1/2 3 s. Skupština je održana sa dosta odziva. 27/XII p. podne dozvoljeno bješe blagodovanje u slavu ujedinjenja pa je ovom zgodom bila izvješena hrvatska zastava na općini. Nekoliko socijalista došlo je na općinu i energično zahtjevalo, da se zastava svuče inače će oni silom je odstraniti, jer oni ne priznaju Kralja Petra niti hoće Jugoslaviju, ^eć hoće republiku. Govore, da će u najkraćem vremenu izbiti narodna revolucija ne bude li se republika uredila.

Izvještaj o svemu podnesen je kot. oblasti u Novskoj, koja se ali ovom novom vremenu ne stara ništa, niti je tko još bio u općini dok su pre neprestano dolazili rekvirirati.

Glavni agitator je mlinar Zanić, pa bi ga trebalo odstraniti.

Bez potpisa¹

Za tačnost prepisa

U Požegi, 17. siječnja 1919.

Mireg
županijski tajnik

ASRH, Povj. TJOZV, br. 60-I-Pr-1919.
HIS, mkrf. 1/136—137.

¹ Upoređi dok. br. 9, 11 i 12.

28. I 1919.

Dopis Kotarske oblasti Pakrac velikom županu Požeške županije o hapšenju socijalista Mate Žanića iz Međurića.

Sa izvješćem, da su navodi¹ Dr. Markovića narodnog zastupnika dani u zapisniku od 28. siječnja 1919. u cijelosti istiniti.

Nadodaje se od strane ove oblasti da je pritužba Mate Zanića neistinita jer isti nije predveden po oružnicima ovoj kotarskoj oblasti već je dopraćen po dva srpska vojnika koji su bez oružja bili te je kod ove oblasti upućen i savjetovan Ma to Zanić da nebi svojim nepromišljenim govorima narušio i onako jedva ovdje uspostavljeni red i mir, a pogotovo je neistina da je proglašen uhapšenim jer je nakon preslušanja od četvrt sata pušten slobodno da odputuje u svoju zavičajnu općinu.

Jedino je istina da je ova oblast priopćila predstojništvu kotarske oblasti u Novskoj, da ista pripazi na Matu Zanića možda i u Međuriću kakove uznemirujuće govore u ovdjašnjim prilikama kada je istom red i mir upostavljen.

Kr. kot. predstojnik:

Dotlić

A SRH, Povj. UOZV, br. 60-I-Pr-1919.
HIS, mkrf. 1/129.

28. I. 1919.

Zapisnik Kotarske oblasti u Pakracu pisan na temelju izjave dr Milenka Markovića povodom pritužbe Mate Žanića na postupak kotarskih vlasti.

Kratkim putem za danas pozvan Dr. Milenko Marković odvjetnik i narodni zastupnik iz Pakraca, bivši predsjednik odbora Narodnog Vijeća u Pakracu i zapovjednik Narodne obrane¹ te nakon što mu je predložen predmet današnjeg preslušanja izjavljuje slijedeće;

Vrlo se dobro sjećam stvari² koja se dogodila sa Matom Zanićem iz Banove-Jaruge.

Kao predsjednik odbora Narodnog Vijeća i zapovjednik Narodne obrane imao sam u prvom redu dužnost da se brinem za mir, red i javnu sigurnost u Pakracu.

U tom cilju saopćavani su meni po organima Narodne obrane svako jutro raporti. Jednoga jutra saopćio mi je narednik u Narodnoj obrani Ilija Juzbašić i narednik srpskog konjičkog puka Milorad Janković da je dan prije stigao vozom od Banove-Jaruge jedan nepoznat čovjek, o kome je njima jedan pakračanin, koji je sa Matom Zanićem zajedno se vratio u Pakrac pripovjedao, da se Mato Zanić u Međuriću nedolično izjavio o kralju Petru,, kao i to da mi ne trebamo kralja nego republiku.

¹ Vidi dok. br. 9, 10 i 12.

¹ Narodna garda.

² Vidi dok. br. 9, 10 i 11.

Mato Zanić prenoćio je u Pakracu i bio je po izveštaju organa Narodne obrane u lokalu gdje socijalni demokrate održavaju svoje sastanke, a i razgovarao je te večeri sa Milanom Maleševićem.

Čim sam primio raport, naložio sam smjesta jednom i drugom naredniku, da na način koji ne upada u oči, potraže u Pakracu Matu Zanića te da ga dovedu u kotarsku oblast predarne.

Oni su moju zapovjed izvršili — i ja sam na svoje oči vidio, kako je Mato Zanić u razgovoru sa oba narednika bez puške došao u kotarsku oblast.

Tu sam ga ja pred obadva narednika bez ikakvog zapisnika i sasvim pristojnoj formi i bez ikakvih povreda njegove slobode preslušao, saopćio mu

— zašto sam ga zovnuo k' sebi i zamolio ga da mi kaže zašto je došao u Pakrac — a ujedno mu rekao što sam o njemu čuo. —

Pošto je bilo rečeno da je on u Međuriću čitao neke spise, to sam ga ja zamolio da mi pokaže kake on spise ima kod sebe.

On je to učinio, i ja sam vidio neka privatna pisma i novine, i saopćio mu da je moja dužnost da se brinem za red i mir i da ja u Pakracu nebi želio, i da ne mogu dozvoliti da se on upušta u dinastička pitanja, a još manje da se izjavljuje o kralju Petru onako, kao što je on to učinio navodno u Međuriću.

On je jamačno u neznanju što se dogodilo i preda mnom tvrdio, da oblik vladanja u državi S.H.S. ima da odredi konstituenta — našto sam mu ja odgovorio, da je za nas ovdje to pitanje riješeno i da se s njim u takove razgovore više ne upuštam.

Duže vremena razgovarali smo još u političkim pitanjima od manje važnosti a naročito se sjećam da je Mato Zanić osudio postupak Radićev — a osim toga, učinio se preda mnom kao da ne pozna Milana Maleševića koji je slučajno došao u sobu gdje smo mi razgovarali, ma da je s njim noć prije proveo u društvu. — To mi se učinilo sumljivo i napadno, ja sam mu konačno saopćio moje mišljenje zašto ja pristajem uz monarhiju i rekao mu da on može misliti što hoće ali raditi u narodu da može samo u onom pravcu koji nikako ne dira u današnje tolikom krvlju izvojevano političko stanje.

Pošto smo nas dvojica potrebni razgovor među se svršili ja sam mu izjavio, da sam učinio ono što je bila moja dužnost, a inače predao sam ga kotarskoj oblasti da mu ona izreče svoju odluku koja bude eventualno potrebna.

Pošto u taj mah nije bilo ni kotarskog predstojnika a ni kotarskog pristava, zamolio sam Matu Zanića da u vojničkoj pisarni sačeka bilo jednog bilo drugog.

Malo vremena iza toga došao je u istinu gospodin pristav, kome sam ja referisao o čemu se radi, a ovaj mu je rekao od prilike ono isto što sam mu rekao i ja, odpustio ga iz kotarske oblast i preporučio mu, neka gleda da što prije ide sa svojim poslom kući.

Tako se svršila ta eto strašna afera sa Matom Zanićem.

Poznato mi je doduše, da Milan Malešević nije dobio propusnicu da ide na skupštinu u Banovu-Jarugu, no tu propusnicu uskratio mu je poručnik srpske konjice kao komandant u mjestu.

O tome da komandant mjesta ima prava izdati a i uskratiti nekom propusnicu nemože biti razgovora; a za razloge zašto je u konkretnom slučaju propusnicu uskratio, nisam ga pitao, ma da je Milan Malešević mislio da je to učinjeno po mom savjetu, što apsolutno ne stoji.

Kao dokaz, da je moj postupak u ovoj stvari bio potpuno opravdan i na mjestu navest ću ovdje još dvije činjenice.

Neki dan uhapšen je ovdje pakrački remenar Nemeth, koji je u jednoj gostioni pred jednim srpskim vojnikom govorio da Mato Zanić u Banovoj-Jarugi organizira neku jaku vojsku, koja će doći ovamo u Pakrac i ovaj drek (srpske vojnike) iz Pakraca istjerati.

Prisutni srpski vojnik saopćio je to komandantu straže koji je smjesta naložio da se Nemeth uhapsi.

On je u istinu održao noć u uzama kotarske oblasti i sutra dan predveden pred poručnika i komandanta mjesta Milana Prvulovića.

Pred njim je Nemeth kao što čujem pokajao se za svoje riječi i rekao da se više neće pačati u nikakovu politiku.

Srpski ga je poručnik na to pustio na slobodu ma da još nikako nije rasčišćeno pitanje njegove veze sa Matom Zanićem iz Banove-Jaruge — a još manje pitanje, kakovu to vojsku organizira Mato Zanić.

Da sam bio u taj čas u onoj vlasti u kojoj sam bio nekad za trajanje Narodnog Vijeća izjavljujem, da se nebi ustručavao izdati nalog da se smjesta amo doprati pod oružjem Mato Zanić i da se čuje šta on to sprema.

Konačno moram istaći još ovo: rekao sam i Mati Zaniću da socijalna demokracija ima vrlo lepih nastojanja, kojima se ide za reorganizacijom našega društvenog stanja; šta više rekao sam da i sam delim neke njihove nazore, ali sam ga upozorio, na opasnost ako sa socijalističkim nazorima i njihova načelima uđu u narod, ljudi koji nisu kadri omjeriti težinu svojih riječi — i neznaju za granice do kojih se pred neukim pukom sa načelima socijalizma smije i može ići.

Dijelim i danas to mišljenje, i ispovjedam to javno da bi se naročito od strane vlasti imalo paziti na samo na to što se u narodu govori nego i tko narodu govori, te dali je svaki čovjek kadar da omjeri težinu svojih riječi pred narodom, i dali je kadar da predvidi onaj utisak i one posljedice što su ih kadre njegove riječi u današnje još u svakom pogledu neraščišćeno vrijeme, učine.

Ima ljudi koji nemogu da vide da način pripovijedanja njihovog socijalizma ne vodi u istinu do onog što bi oni možda i želili — nego šta više i nehotice njihove riječi kadre su da utru put, ne socijalizmu, već boljševizmu, a nema sumnje da je svaki takav put opasan, i da je vlast u prvom redu dužna ne samo da pazi, nego i da oštrom mjerom stane na put svemu onomu što bi moglo dovesti do onog stanja koje bi sav red i poredak u državi poništilo i pokopalo ljudskom i junačkom krvlju stečenu tekovinu.

Na gore pisani način, i iz gornjih načela ja opravdavam svoj postupak i prema Mati Zaniću uz izjavu, da me njegova prijava ni najmanje neće skrenuti sa stajališta na kome stojim, i sa puta kojim sam pošao.

Zaključeno i potpisao:
Penz perovoda

Dotlić
kr. kot. pristav

Dr. M. Marković

7. II 1919.

Vodstvo Socijaldemokratske stranke u Zagrebu telefonski je interveniralo kod Predsjedništva Zemaljske vlade da se puste iz zatvora odbornici mjesne organizacije SDS u Pakracu, koji su zbog najave socijalističke skupštine i predvođenja dvosatnog demonstrativnog štrajka zatvoreni kod Kotarske oblasti.

Cvijić¹ u ime vodstva soc. dem. stranke u Zagrebu telefonira u lih 5(T pr. p. sljedeće:

Kako u Zagrebu i u čitavoj zemlji, tako je strukovni odbor soc. dem. u Pakracu za 6. II. 1919 u 10 sati zaključio dvosatni demonstrativni štrajk[^] i sazvao javnu skupštinu, te ovo propisno i pravodobno prijavio kot. oblasti u Pakracu kao i srpskom odredu (konjica). Kot. oblast dozvolila je skupštinu, od srp. odreda nije stigao odgovor. Radnici pakračke pilane obustavili su rečenoga dana i sata posao, te skrenuli na glavni trg u Pakracu na zakazanu skupštinu, međjutim bili su na mostu (preko Pakre) po srp. odredu zaustavljeni, tako da se skupština nije moga održavati.

Srpski odred je istoga dana već u 8 sati u jutro počeo pozatvarati čitavi strukovni odbor soc. dem. stranke u Pakracu. Tako su uapsili i sada se još nalaze u zatvoru vojarne srpskog odreda sljedeći odbornici:

- Milan Malešević
- Sava Malešević
- Grga Kufner
- Viktor Markis
- Petar Gajić
- Gjuro Gajić

Dočim je protiv Antuna Grčića, Antuna Benca i još dvojice pilanskih radnika (kojih imena nezna) određen kućni pritvor. U svemu štrajkalo je upitno vrijeme 160 radnika.

Primjećuje se, da su kritično vrijeme bila postavljena dva puščana stroja, i to jedan u hotelu Pakrac, a drugi u kuli staroga grada.

Moli hitnu odredbu³ na kot. obi. u Pakracu, da se rečeni pusti iz zatvora.

U Zagrebu 7/II 1919.

Potpis nečitljiv

ASRH, Pr. ZV, br. 6—14/175—776/1919.
HIS., mkrf. 1/110—112.

» Đuro Cvijić

² Tokom februara došlo je do protestnih štrajkova i demonstracija u cijeloj Hrvatskoj. Ekonomski položaj radnika, uslijed privrednih teškoća zemlje, svakodnevno se pogoršavao, a špekulacije živežnim namirnicama činile su ga još težim. U oktobru 1918. god. Narodno vijeće SHS dalo je izvjesna obećanja radnicima u vezi s poboljšanjem socijalnog položaja i uvođenjem radničkog zakonodavstva, kojih se jugoslavenska vlada nije pridržavala. Zbog toga je došlo do niza protestnih akcija radnika, koje su prisilile vladu na popuštanje.

U političkom pogledu radnici su većinom zahtijevali republikansko uređenje, a ne monarhiju, što je uslovalo zabranjivanje radničkih skupština i hapšenje socijalističkih vođa. Vidi dok. br. 14, 15 i 16.

³ Prema bilješci u konceptu Predsjedništvo Zemaljske vlade interveniralo je kod Komande IV armijske oblasti i župana Požeške županije da se odbornici SDS i sindikalne podružnice ORS-a puste na slobodu.

8. II 1919.

Napis zagrebačke »Slobode« o hapšenju socijalista u Pakracu i zabrani održavanja radničke skupštine.

Jedva što smo primili vijest o besprimjernom drskom atentatu vojničke rulje na Radnički dom u Brodu, već nam jučer dodjoše drugovi iz Pakraca i pričaju: Kao svuda u pokrajini tako smo i mi na poziv Općeg Radničkog Saveza prijavili za četvrtak prije podne javnu pučku skupštinu i to kotarskoj oblasti i odredu srpske konjice u Pakracu. Kotarska oblast odobrila je skupštinu dok srpski odred uopće nije ni odgovorio. Ali zato je srpski častnik ne znamo na zapovjed kojih mogućnika drznuo se u četvrtak ujutro uapsiti čitav naš politički i strukovni odbor i to drugove: Milana Maleševića, Savu Maleševića, Grgu Kufnera Viktora Maskio, Gjuru Gajića i Petra Gajića, dok je Antunu Grčiću, Antunu Bencu i još dvojici pilanskih radnika određen kućni zatvor. Svi se oni još nalaze u zatvoru.

Kad je radništvo tamošnje pilane obustavilo rad i zaputilo prema glavnom trgu, dočekaio je radničku povorku na mostu kordon srpskih vojnika i nije ju pustio dalje. Vojnici su protiv radnika postavili dvije strojne puške, jednu na Hotelu »Royal« a drugu na kuli staroga grada. Samo se rasboritosti nekih vidjenjih drugova ima zahvaliti da su mogli umiriti silno uzrujano-radništvo zapriječiti da ne dođe do krvoprolića i uputiti ga da pred oružanom silom odstupi i vrati se na posao. Tako je protuzakonito i nasilno zapriječeno da se prijavljena i dozvoljena radnička skupština nije mogla održavati. Mi smo smjesta intervenirali i zatražili disciplinarni postupak protiv tih provincijalnih silnika.¹ Rezultat istrage ćemo javiti. Nismo još dobili vijesti o skupštinama iz drugih mjesta, ali kraj postojećeg sistema vjerojatno je, da je i drugdje došlo do nasilja, s kojima ćemo se još opširno pozabaviti.

»Sloboda«, br. 14/1919.

9. II 1919.

Izveštaj Kotarske oblasti u Pakracu velikom županu Požeške županije o neutralnom stavu kotarskih vlasti povodom održavanja socijalističke skupštine.

Pozivom na Vašu telefonsku odredbu od 8/II. 1919. izvješćuje se Vašem gospodstvu da socijalistička skupština¹ nije ovoj oblasti prijavljena niti usmeno a niti pismeno — pak stoga ovoj oblasti nije u opće službeno poznato da će se skupština kao i štrajk održati dne 6. veljače 1919. te nije tu skupštinu niti zabranila. —

Socijalističku skupštinu zabranio je komandant mjesta Milan Prvulović poručnik iz Pakraca pošto je isti navodno dobio odredbu od svog predpostavljenog komandanta da skupštinu imade zabraniti. —

¹ Vidi dok. br. 13, 15 i 16.

¹ Vidi dok. br. 13, 14 i 16.

Predsjednik socijalističke organizacije u Pakracu Milan Malešević i sam je doznao za skupštinu istom 4. o. mj. 1919. po podne, te je samo poručniku javio, a kotarskoj oblasti nije nikako javio.

Poručnik je rekao Malese viču da će mu pozitivno dati odgovor dali se skupština može održavati ili ne istom 5. II. 1919. na večer oko 7 do 8 sati dok dobije odredbu od svog komandanta iz Daruvara, — pak mu je u istinu u 8 sati na večer rekao da ima odredbu od svog komandanta da skupštinu zabrani što je i učinio. —

Kr. ova kotarska oblast nije dakle u tom pogledu uredovala niti pozitivno ni negativno jer službeno nije znala za održavanje skupštine. —

Dne 5. II. u 11 sati prije podne razgovarao je ovdjašnji narodni zastupnik Dr. Milenko Marković telefonski sa g. velikim županom te je bilo utanačeno u razgovoru da kotarska oblast u Pakracu ima skupštinu bezuvjetno dozvoliti što bi ova oblast i učinila da je itko zatražio bilo usmeno ili pismeno dozvolu za održavanje skupštine. —

Glede toga razgovora prileži još i očitovanje dotičnog izjava narodnog zastupnika Dr. Milenka Markovića odvjetnika iz Pakraca koja razjašnjuje cijeli tok stvari. —

M. P.

Kr. kot. predstojnik:
Jovan Dotlić

Arhiv Slav. Požega, Fond V2.
HIS. prijepis, neregistrirano.

16

9. II 1919.

Zapisnik Kotarske oblasti u Pakracu, sastavljen na temelju izjava dr Milenka Markovića povodom zabrane socijalističke skupštine i hapšenja članova političkog i sindikalnog odbora radnika.

Kratkim putem pozvan pristupa u kr. kotarsku oblast Dr. Milenko Marković narodni zastupnik, te daje u zapisnik ovo

O Č I T O V A N J E :

Meni je u cijelosti poznata upadica koja se dogodila usljed naumljenog održavanja javne pučke skupštine socijalno-demokratske organizacije u Pakracu, kojom je imao da bude spojen i dvosatni generalni štrajk, a koja se imala održati 6. o. mj. —

Koliko radi opravdanja same kotarske oblasti i njenog korektnog postupka, toliko i radi samog sebe, stalo mi je da nadležnoj vlasti iznesen cio tok ove stvari, jer odbor socijalno demokratske stranke svaljuje svu krivicu na mene zato što zbor nije dozvoljen, odnosno što je zabranjen. —

Usljed moje vlastite molbe pozvan sam ja na aktivnu vojnu službu, i kao poručnik dodijeljen odredu 3. eskadrone trećeg konjičkog puka u Daruvaru, a pridijeljen sam, komandi mjesta u Pakracu. —

Kao takav i u tom svojstvu nalazim se vrlo često kod komandanta mesta poručnika Milana Prvulovića. —•

Tako se tumači da sam došao k njemu i 4. o. mj. dopodne gdje sam zatekao ako se ne varam trojicu odbornika socijalno-demokratske organizacije, koji su došli da prijave komandantu, da namjeravaju 6. o. mj. održati gore pomenutu skupštinu i štrajk, uz primjedbu da će se ovake skupštine održati na poziv njihove centralne organizacije u cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji.¹—

Oni su tada doneli sobom i rezoluciju u kojoj se zahtjeva osamsatni rad i drugih još poznatih šest tačaka, našto smo, im obojica nas odgovorili, da su to zahtjevi podpuno opravdani i da proti tome nemože imati nitko ništa, ali da se pitanje samog održanja skupštine tiče, koliko vojne toliko i upravne vlasti i da one imaju o tom odlučiti, a pošto je navodno ta akcija pokrenuta u cijeloj zemlji, to će valjda biti u ovom pitanju i jedinstvena direktiva.—

Komandant mesta uputio je prijavitelje, neka svoju prijavu podnesu pismeno. —

Osim ostalih razgovora koji ne spadaju ovamo prijavitelji su se udaljili.

Pošto komandantu mesta nisu poznati naši zakoni i naš ustav a pošto je on imao naređenje od svoje više vlasti, da politički zbor zabrani, to sam se ja osećao pozvan, da predupredim eventualni nesporazum, da odem kotarskoj oblasti, i da ih upitam, imali kakovu jedinstvenu direktivu u pitanju održanja skupština socijalne organizacije, kad se ove navodno održavaju istoga dana i u isti sat u cijeloj zemlji. —

U kr. kotarskoj oblasti zatekao sam g. pristava Jovana Dotlića, koji mi je saopćio, da nema nikakove prijave, o kakovoj skupštini, koja bi se imala održati u Pakracu, a da nema i nikakve direktive. —

Da tu stvar rasčistim obratio sam se u prisutnosti g. pristava telefonom na gospodina velikog župana, 4. o. mj. nekako oko 5. sati popodne, sa pitanjem dali on zna za održavanje ovakih skupština u cijeloj zemlji, i dali ima kakovu jedinstvenu direktivu od zemaljske vlade. —

Gospodin veliki župan odgovorio mi je, da on nezna za održavanje ovakvih skupština, da dosad takova nije prijavljena ni u Požegi, i da nema od strane vlade u tom pitanju nikakove direktive, prema tome da se ima držati zakona. —

Pitao sam onda gospodina velikog župana za njegovo mišljenje dali da se taj zbor u Pakracu dozvoli, i posije kratke izmjene misli, došli smo, do zaključka, da nema razloga da se zbor zabrani, šta više ja sam išao tako daleko pa sam g. velikom županu izjavio, da se usljed pravednih zahtjeva radničkih priključe i ovdašnji trgovci štrajku, naravno po dobroj volji i uz isključenje svakog terora. —

Upozorio sam konačno g. velikog župana na naređenje što ga ima komanda mjesta, pa sam konačno već oko 6 sati ponovno obaviješćen telefonom, da odluke upravne vlasti budu jednake sa odlukom komande mjesta. —

Predsjednik socijalno-demokratske organizacije upućen je kod komande mjesta s moje strane izričito, sa čitanjem zakona koji sam imao u ruci, da se ovaka skupština ima prijaviti kr. kotarskoj oblasti i to tri dana prije održavanja. — Na ovo ga je upozorio, čini mi se baš istog dana i g. kotarski pristav, kad se slučajno desio u komandi mjesta. —

Predsjednik socijalno-demokratske organizacije odgovorio je, da je za nje-ga dosta, ako podnese prijavu komandi mjesta, i u istinu održanje skupštine kotarskoj oblasti nije socijalno-demokratska organizacija u opće nikako ni prijavila, pa prema tome nije mogla ova u smislu zakona, ni izdati potvrdu o prijavljenoj skupštini a ni ovu dozvoliti a još manje zabraniti. —

¹ Vidi dok. br. 13, objašnjenje 2.

Ja sam sa svoje strane smatrao za svoju dužnost, da komandanta mjesta upozorim, na ustav, zakon i mišljenje g. velikog župana da se u odluci ne prenapli, kako nebi pala na njega samog krivnja. —

Ma da je on imao svoje naređenje, ipak je svojoj višoj komandi, javio također kakova su mišljenja u pitanju ovog održanja skupštine, i dobio je odgovor, prema kome je imao postupiti i u istinu kao vojnik svoju višu zapovjed potpuno izvršio i izvršiti morao. —

Pozivu komandanta mjesta, da se prijava za skupštinu ima podnjeti pismeno, udovoljio je predsjednik socijalno-demokratske organizacije, na ponovni poziv tek nekako oko 4 sata popodne, ali u oči samog dana održavanja skupštine, pak tako, dok nije imao pismene prijave, nije mogao zvanično ni svoju višu vlast obavještavati, a što su te obavijesti poslije usljed telefonskog saobraćaja zahtjevale više vremena, i što se ta obavijest o zabrani skupštine, nije mogla dostaviti po želji socijalno-demokratskoj organizaciji kriv je njen predsjednik što je propisanu prijavu podnio tek dan u oči skupštine. —

Dan u oči skupštine upozorio je komandant mjesta predsjednika stranke, da plakate za skupštinu ne smije lepiti dok nedobije od njega obavijest o dozvoli ili zabrani održavanju skupštine, ako u opće održavanje skupštine bude dozvoljeno, da će to moći biti samo u zatvorenom lokalima. —

I uprkos izričite obavijesti i zabrane lepljenja plakata dok ne usljedi odluka, našao je komandant mesta već oko ponoći u oči skupštine prilijepljene plakate, a sutra dan kad je obavijestio prijavitelje o zabrani skupštine, lepili su se plakati i dalje, tako, da je jedan čovjek od organizacije plakate lepio, a jedan vojnik morao ići za njim i plakate skidao. —

Oko 10 sati obaviješten je komandant mjesta, da radnici sa fabrike dolaze u Pakrac, u gomili, pa je da omogući izvršenje svoje zapovijesti, dao pritvoriti odmah one za koje je mislio, da su u odboru i koji bi usljed zabrane skupštine u masi mogli uticati na izazivanje nereda, što bi samo stvar još više kompliciralo. —

Usljed dobivene takve zapovjedi uspjelo je komandantu mjesta, da održanje skupštine osujetiti, a pri tom se nije dogodilo apsolutno ništa, što nikome od nas, ne bi bilo milo i ugodno. —

O ovom što se dogodilo podnio je komandant mjesta propisanim putem svoj raport višoj vlasti, i dobio nalog, da pritvorene pusti na slobodu i da ih sasluša — što je i učinio. —

Na dan kad se skupština imala održati, došla je jedna deputacija u komandu mjesta i u mojoj prisutnosti isporučila komandantu prijetnju radnika sa fabrike: »neka pakračka gospoda ne čekaju mraka ako se pritvoreni ne puste na slobodu«, i nudili kompromis komandantu. — Na sve ovo reagirao je komandant mjesta onako kako jedan vojnik samo može i mora reagirati. —

Iz ovoga slijedi, da oni ljudi, koji su ovdje vodili neku akciju prije svega nisu udovoljili ni znali udovoljiti zakonu, a drugo, da se nalogu vojne vlasti nisu htjeli pokoriti usljed čega su mogli izazvati u inače nedužnoj masi samonevine žrtve. —

Ma da sam i ja bio načelno toga mišljenja, da se skupština ne zabranjuje — što mi može posvjedočiti i sam veliki župan i kotarski pristav u Pakracu, ipak se mora danas priznati i uviditi da je obzirom na vodstvo ove akcije,, moglo usljed održanja ove skupštine doći do neugodnih posljedica, tim više,, što je 6. o. mj. bio u Pakracu kao svakog četvrtka nedeljni vašar, gdje je. osim radnika sa fabrike bilo i mnogo seljaka sa okolnih sela. —

Od tuda se jasno razabire, da se u pitanju održavanja ovakih skupština, ne može izdavati jedna generalna direktiva, nego, da odluke o održavanju ovakih skupština može valjano vagnuti samo vojnički komandant u sporazumu sa upravnom vlasti, uvažujući pri tome ljude koji akciju vode, te mjestne prilike. —

Pošto organizacija socijalno demokratske stranke kotarskoj oblasti nije u opće podnijela u smislu zakona propisanu prijavu, nego samo komandi mjesta, logično je da je ova jedino mogla donijeti i odluku, a ta je bila onako va kakovu je viša vlast komandi mjesta našla da odgovara situaciji u Pakracu, a kad je tako imala se toj zapo vješti pokoriti i organizacija socijalno-demokratske stranke. —

Sve da je socijalno demokratska organizacija i podnijela u smislu zakona propisanu prijavu kr. kot. oblasti, držim da bi ipak konačnu odluku u sporazumu imala, da donese vojna vlast, koja može najbolje da prosudi, da li za slučaj izvjestnih izgleda, ima dovoljno snage, da zaštiti mir i red u samom Pakracu, a i samu upravnu vlast. —

Zaključeno i podpisano:

Dr M. Marković, v. r.

Arhiv Slav. Požega, Fond V2.
HIS, prijepis, neregistrirano.

17

9. II 1919.

Pismena prijava Mate Žanića kod kotarskih vlasti u Novskoj za održavanje socijalističke skupštine na kojoj će govoriti predsjednici SDS iz Pakraca i Zagreba.

Štovani starešina

Molim Vas javite kod zapovjedi slijedeće:

U nedelju 9. veljače u 10 sati prije podne održavati će se na placi kod pošte

Javna socijalistička skupština¹

na kojoj će govoriti dva socijalistička izaslanika i to 1 iz Pakraca a 1 iz Zagreba.

Pa se poziva pučanstvo da dojde čuti koji nosi spas i potpuno oslobođenje čitavom čovječanstvu.

A govoriti će sigurno i drugih govornika te ćete svakako moći čuti česa mnogi čuli niste.

Zanić Mato

ASRH, Pr. ZV.
HIS, mkrf. 1/140.

¹ Skupština se vjerojatno održavala u Banovoj Jaruzi.

I. III 1919.

Izveštaj velikog župana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o rezultatima provedene istrage povodom pritužbe Mate Zanića na postupak kotarskih vlasti u Pakracu.

Na otpis od 6. siječnja 1919. broj 60, I. Br. predlažem povratkom dostavaka, spise o provedenim izvidima na pritužbu Mate Zanića, mlinara iz Banove Jaruge predane kod Radničkog Vijeća u Zagrebu protiv postupka kr. kotarske oblasti u Pakracu.¹—

Kako izvidi kazuju neodgovaraju navodi pritužbe faktičnom stanju stvari u dokaz čega prilažem zapisničko očitovanje narodnog zastupstva Dr. Milenka Markovića iz Pakraca,² a tako i izvještaj kr. kotarske oblasti od 28. siječnja 1919. broj 501³ kojima se tvrdnja pritužiteljstva može smatrati oborenom. —

Što se tiče navoda u »saopćenju« istaknutom u predzadnjoj alineji uvodno spomenutog otpisa glede istog Zanića, izvjestilo mi je predstojništvo kr. kot. oblasti u Novskoj dne 6 i 26 veljače 1919. pod brojem 4 Pr. da kr. kot. oblast nije dozvolila održanje pučke skupštine u Medjuriću sazvane dne 26. prosinca temeljem §-a 6. zakona od 14. siječnja 1875 o pravu skupljati se jer se je bilo bojati, da će se javni mir narušiti obzirom na zadnje nemire, pljačkanja i razbojstva u toj općini, no usuprot toga održan je bio sastanak na kolodvoru u Medjuriću, pa je proti Zaniću toga radi temeljem §-a 19. gore cit. podnesene kaznene prijave.

Istina je, da su trojica napitih ljudi skinula zastavu sa opć. ureda u Medjuriću, pa su sva trojica uhapšena i držav. odvjetništvu prijavljena.

Kazneni izvidi već se vode po kr. kot. sudu u Novskoj. —

Ustanovljeno je, da ta trojica ljudi nisu pristalice socijalne demokratske stranke i da uopće nisu bili na skupštini te se drži, da su na taj čin bili po nekom nagovoreni. —

Sam mlinar Zanić, kako mi nadalje predstojništvo kr. kot. oblasti izvješćuje, lihvario je za vrijeme rata sa živežom, a sada poslije prevrata postao je pristalicom socijalno demokratske stranke. Čini utisak čovjeka fanatizovanog, nesredenog i smetenog. Djelovanje njegovo ne uzima se ozbiljno, socijalno demokratskoj stranci više škodi, nego koristi. Saziva skupštine, a na nje ne dolazi, a znatiželjnici sakupljeni odilaze razočarani. —

Veliki župan:

Dr. Belošević

ASRH, Povj. TJOZV, br. 60-I-Pr. 1709/1919.
HIS, mkrf. I/155—156.

* Vidi dok. br. 9, 10, 11 i 12.

² Vidi dok. br. 12.

* Vidi dok. br. 11.

29. UI 1919.

Napis zagrebačke »Slobode« o uspješnoj skupštini socijalista u Pakracu održanoj 23. marta, uprkos nastojanju lokalnih organa vlasti da ju osujete.

Šta velite? — Revolucija? pa u Pakracu?! Tako će pitati mnogi nevjerni Tomaš, i čudom će se krstiti da smo već i to doživjeli. I biti će ii i takovih, koji u to ne će vjerovati. A ipak je to živa istina, i svi oni, koji ovo pročitaju, uvjeriti će se, da je u nedjelju dne 23. o.mj. u Pakracu imala buknuti — revolucija. Za taj dan sazvala je politička organizacija soc. dem. stranke javnu skupštinu,¹ koju je oglasila letačima i plakatima po svoj okolici. Taj poziv natjerao je raznim »narodnim prijateljima« kolosalni strah u kosti.

I oni su već u svojoj bujnoj mašti na trgu pred pravoslavnom katedralom gledali, kako se dižu barikade, osjećali na svojim rutavim dušama dim paleža i zapanjeno gledali, kako »boljševička« rulja pljačka i grabi njihova iz tudjega znoja i krvi nagomilanu muku. — Vlast je naravno također vidjela u tome opasnost, pa je dozvolila obdržavanje skupštine, ali pod uvjetom, da lokalni polit, odbor preuzme na sebe svu odgovornost za mir i poredak u mjestu. Inače se u dekretu nalazi i ovaj pasus: »U interesu javne sigurnosti zabranjuje se strogo svim svratištima, gostionama, krčmama i rakijašnicama, da toga dana od ranog jutra sve do po podne u 6 sati nikome ne izručuju ma kakova pića pod strogom kaznom globe«. — Pa da se čovjek ne nasmije! No to još nije sve, što o pakračkoj revoluciji morate znati. Da se »mirne« i »zaslužne« građane i purgariju zaštititi, obrazovala se je i posebna garda, koja je morala povesti boj protiv »boljševika«. General te garde bio je kr. javni bilježnik dr. Ivković

I žandarski vahtmajster bio je spreman, da guši revoluciju. Da se ugušenje revolucije unaprijed osigura, banulo je u pol noći 12 vojnika u stan druga Grčića,² te su preturili sve od podruma do tavana tražeći oružje Pred samu skupštinu oglašeno je po svima selima: »Ko se u nedjelju usudi ići u Pakrac na skupštinu dobiti će 25 batina«. I ta agitacija, jer tako moramo okrstiti ovaj postupak, djelovala je. Na skupštinu na živodernici, — jer na trgu nije bilo dozvoljeno zborovati »pošto bi to smetalo bogoslužju u srpsko-pravoslavnoj katedrali« — sjatio se silan narod iz cijelog pakračkog kotara, a bilo je naroda iz Daruvara, Novske itd.

Da su si naši pakrački drugovi i noge i ruke polomili, takovu agitaciju ne bi uspjelo provesti, kao što je ovom zabranom provedena. Na skupštini ste mogli vidjeti izvanredno velik broj seljaka u svim mogućim nošnjama, kako su u onom kraju običajne. I ženskih je bilo mnogo, a ove se na skupštinama tamo nikada nije vidjelo. I građana ste u lijepom broju mogli vidjeti, pa je došao

¹ U napisu »Slobode« ne govori se o dnevnom redu i o svrsi održavanja skupštine, ali je za pretpostaviti da se skupština održavala povodom pobjede martovske revolucije u Mađarskoj i radi priprema socijalista Hrvatske u okviru Akcionog odbora ljevice za Kongres ujedinjenja, koji je trebalo da se održi u Slav. Brodu, ali su ga vlasti zabranile i dozvolile njegovo održavanje u Beogradu (20—23. IV 1919). Poslije januarskog rascjepa na Zemaljskoj konferenciji SDS u Zagrebu, mjesne organizacije SDS po pokrajinama trebalo je da na skupštinama odrede svoj stav u sporu ljevice i desnice. Prema sjećanju Save Maleševića, člana mjesnog odbora SDS u Pakracu, pakrački socijalisti opredijelili su se za ljevicu, zastupajući jedinstvo jugoslavenskog radničkog pokreta. Na Kongres ujedinjenja upućen je kao delegat Savo Malešević. Na socijalističkim skupštinama koje su se u to vrijeme održavale u cijeloj zemlji pretežno su dominirala slijedeća pitanja: provođenje agrarne reforme, uvođenje radničkog zakonodavstva, pitanje učešća predstavnika SDS u buržoaskoj vladi, raspisivanje izbora i uvođenje općeg prava glasa, sloboda štampe, zborni i dogovora itd.

² Antun Grčić, član Mjesnog odbora SDS.

i sam gosp. vahtmajster samo građansku gardu sa vojskovođom nismo vidili. Kamo se je sa svojim četama djeo, ne znamo, ali kažu da mu je komandir srpske vojske staložio vruću krv, rekavši mu, neka se smiri i po bijelom dana ne vidi sablasti-----

Tako vam je eto prošla i nedjelja i skupština, i pakračka revolucija je ostala u maštama onih, koji imadu crnu savjest, i koji se boje suda narodnjeg. •Obrukali se delije pred poštenim svijetom, koji ih i onako osuđuje, što radi njihovih grijeha i njihovog rovarjenja naši drugovi trpe.

Ali kraj svega što je na stvari smiješno, na denuncijacije raznih garova, provode se u Prakracu nečuvene šikanacije. Sastanak organizacije, pa čak i odborsku sjednicu mora se prijaviti oblasti, i na svakoj sjednici od 5 ljudi prisustvuje izaslanik kot. oblasti.

To je eto ta glasovita »demokracija« i »sloboda« koju su nam u našoj »novoј« domovini obećavali. Gospoda na svakom koraku mirišu garišta i krv revolucije, te glupim šikanama smetaju rad discipliniranih socijalističkih organizacija! Na tom putu postići će obratno!

»Sloboda«, br. 34/1919.

I. V 7.97.9.

Veliki župan Požeške županije javlja Predsjedništvu Zemaljske vlade da je unutar Mjesne organizacije SDS u Požegi nastao rascjep i da lijevo krilo pod vodstvom Aleksandra Tajkova uređuje komunistički list »Narodnu volju« ■agitirajući među seljacima i radnicima.

Socijalno demokratska stranka u Požegi rascijepila se je. Ljevičari te stranke t.z. komuniste, prometnuli su pod vodstvom Alekandra Tajkova, vlasnika tiskare u Požegi, dosadanje socijalističko glasilo »Narodna volja«¹ u komunističko, kako se to iz prilježća primjerka toga lista razabire.

Voda te starfke agitira živo među seljacima i gospodarskim radnicima, šireć među nje i taj komunistički list, koji je kadar, svojim načinom pisanja, izazvati samo nemire i smutnje među i onako uzburjenim žiteljstvom.

Stoga sam slobodan zamoliti to predsjedništvo, da izvoli u interesu uzdržanja javnoga mira i reda, zabraniti dalnje izdavanje toga lista.

Veliki župan

Dr. Belošević

ASRH, Pr. ZV, Pr. 3931/1919.
HIS, mkrf. 4/3—4.

¹ Još prije Kongresa ujedinjenja i formiranja SRPJ(k), Mjesna organizacija SDS u Pakracu održavala je veze i razmjenjivala propagandni materijal s organizacijama SDS u: Slav. Požegi, Slav. Brodu, Novskoj, Banovoj Jaruzi i Daruvaru. List »Narodna volja« pretežno je tretirao problematiku požeških socijalista, odnosno komunista, ali je donosio i vijesti o sindikalnom pokretu u izbornoj aktivnosti u Požegi i okolici. Od 14. oktobra 1920. god. »Narodna volja« postaje zvanično »Seljačko-radničko glasilo Komunističke partije Jugoslavije mjesnih skupina: Broda, Požege, N. Gradiške, Pakraca, Daruvara i Okučana«. Posljednji broj izašao je 24. decembra 1920. god., kada je nakon Obznane zabranjena. (Srećko Ljubljanović: Radnički pokret u Požeškoj kotlini, Historijski arhiv, Slav. Požega, 1961. god., str. 189—197.)

1. V 1919.

Dopis zagrebačke »Slobode« o otvaranju Radničkog doma i Radničke čitaonice u Pakracu.

Pored svega, što nam je u našoj novoj »slobodnoj« državi SHS već prvi put zabranjena proslava 1. Maja,¹ naši drugovi u Pakracu ne ostadoše skrštenih ruku, već živo prionuše osnutku davno željenog nam radničkog doma, što nam je i potpunoma uspjelo.

Na 1. Maja otvorismo u hotelu Croatia »Radnički dom«, a u njemu našu dugo žuđenu »Javnu soc. radničku čitaonicu«.

Osnutak je na dostojan način proslavljen. Dom je okićen, a na njemu zalepršala naša crvena zastava. Drugovi dopriniješe štivo za čitaonicu i tako je udaren temelj najpotrebnijoj radničkoj prosvjetnoj instituciji. Za osnutak darovaše naši drugovi lijepe svote i to: R. Reiser 100 K, L. Šnedorf 100 K, Frank 50 K, F. Vugrinec 20 K, nadalje je sabrao drug V. Del Mashio 86 K.

Akcioni odbor izriče ovime svima svijestnima i požrtvovnima drugovima hvala i živili! Drugi se u njih ugledali! Drugovima svima u kotaru pakračkom, naročito seljacima preporučujemo, da se svakom zgodom imajući svoga posla u Pakracu svrate u »Radnički dom«, gdje im stoji na uvid posao organizacije i sve novine i knjige radničke čitaonice. Starim drugovima stavljamo na srce neka svom svojom dušom prigrle ovoj našoj radničkoj kućici, koju im osno-vasmo i u kojoj će se od sada obavljati svi poslovi organizacije strukovne kao i političke te uplate i primanje novih članova, te kolportaža radničkog štiva i novina.

Dakle socijaliste i drugovi pohrlite svi u »Radnički Dom«, a onima koji se drznuše, da nam ga oblate, dovikujemo prste k sebi, crveno užareno prži!

Politički odbor

»Sloboda«, br. 48/1919.

22. V 1919.

Dopis zagrebačke »Slobode« o napadu na Radnički dom u Pakracu.

Složnim naporima uspjelo nam je otvoriti Radnički Dom.¹ Ta institucija imade vršiti silni kulturni uticaj na radništvo, pošto se tamo nalaze knjižnica i čitaonica. Dakle bilo bi za očekivati, da nitko ne će imati ništa proti toj čisto kulturnoj ustanovi. Skrajnje je barbarstvo nekome spriječavati, da se po volji kultivira i naobrazi. To ipak čini pakračka buržoazija. Tome je već drugi put, da su nam oblatili naš dom sa blatom i djubretom. Posljednji put tako radi-

¹ Pod Izgovorom da se priprema revolucija, organi vlasti zabranili su održavanje zborova i prvomajskih manifestacija pod vedrim nebom. Centralno partijsko vijeće pomirilo se sa zabranom proslave Prvog maja. Koristeći se time, predstavnici režima prešli su u mnogim mjestima u napad na radničke organizacije i radničke domove. Vidi dok. br. 22, 25, 26, 27 i 28.
i Vidi dok. br. 21.

Radnički dom u Pakracu 1919. god.

kalno, da su se jedva raspoznavala slova na zgradi. Naši su se protivnici prolazeći naslađivali u gledanju te njihove sramote. Mi to samo stoga spominjemo, da se vidi, na kojem je kulturnom nivou naša buržoazija, koja iako eto provodi, toliko naglašavanu demokraciju. Samo tako naprijed, jer to je nabolji način, da se neko kompromituje! Što se tiče lopova, koji su spomenuti vandalizam počinili, mi ćemo nastojati da doznamo njihova imena, pa da ih predamo sudu javnosti.

»Sloboda«, br. 55/1919.

23

9. V 1919.

Josip Krepelka, posjednik iz Končanice, uputio je Zemaljskoj vladi u Zagrebu pregled plaća koje se isplaćuju po nalogu boljševičke vlade u Mađarskoj radnicima zaposlenim na Južnoj željeznici u Hrvatskoj.

Šaljem u prilogu »Oratablazat« Južnoželjezničke uprave u Bpešti prema kojemu se po odredbi boljševičke vlade u Bpešti na Barč-Pakračkoj prugi izplaćuje stručnom radniku za 10 satni rad dnevno K. 61. — a prostom radniku K 51 dnevno nakon 28 god. službovanja.

Naravno je da naši ljudi koji te proste službe na pruzi kroz 30 god. već obavljaju u svojoj okolini iznose slavu bolševizmu i bez zaprijeke ideju bolševizma među narodom šire.

Pošto je ovakova propaganda u ovo doba vrlo ozbiljna stvar, slobodan sam Visoku vladu na ovu pogibelj upozoriti sa molbom, da se izda prešna odredba¹ na upravu Barč-Pakračke pruge u Barču, da se nesmije radnicima isplatiti ova nadnica već da se ima 50%o iznosa uztezati i slati u zakladu za osiguranje radnika.

U Končanici 9. svibnja 1919.

J. Krepelka v.r.

ASRH, Pr. ZV, 6—14/175—4710/1919.
HIS, mkrl. 1/113.

24

10. V 1919.

Izveštaj velikog župana Požeške županije banu Palečeku o nezadovoljstvu naroda na području županije i o agitaciji socijalista i pristaša Hrvatske pučke seljačke stranke za republikansko uređenje.

Na brzojavni nalog od 2. svibnja 1919. broj 15 res. u predmetu gornjem čast mi je izvijestiti, da kakovih priprema ili sumnjivih pojava koje bi išle za silovitim udarcem protiv postojećem stanju u našoj zemlji na području ciele požeške županije nije se prema stiglim izvještajima opazila.

Prilike slične onim u Rusiji ili susjednoj Ugarskoj držim za cielo da se neće ovdje nastaviti niti opetovati.

¹ Predsjedništvo Zemaljske vlade izdalo je 24. V 1919. god. okružnicu, kojom je pozvalo podređene organe i upravu željeznice Barč—Pakrac na »uredovanje u danom slučaju«.

Sporazumno sa vojnom komandom i zapovjedništvom kr. oružništva odredio sam u ostalom sve potrebne mjere da se takovim događajima ako bi se ipak iznenadno i neočekivano gdje pojavili energično stane na kraj.

Poslije listopadskog prevrata i dok nije obdržavanje skupština donekle ograničeno bila se je na području ove županije, a naročito u kotaru požeškom razmahala agitacija neodgovornih elemenata i skupštinski pokret među seljačtvom. Najprije je pokušala seljačka stranka¹ osobito kroz neobuzdano pisanje njihovog organa »Doma«, da među narodom razširi republikanske ideje, a zatim su došli požeški socijaliste na čelu sa svojim vođom nekim Tajkovom² vlasnikom ovdašnje jedne tiskare, da u mutnom love i da izkoriste svadju grada Požege i okolnih sela (radi prijašnjih plaćkanja) agitirajuć za socijalizam. To im je tim lakše bilo, što je narodno vijeće u Požegi izabralo u odbor za agitaciju samog Tajkova, koji je tu riedku i dominantnu poziciju obilno u korist svoje stranke izrabio. Protiv njegove agitacije sam lično inscenirao protuagitaciju po patrijskim elementima a na Tajkova sam dao paziti te je protiv njega podnešena državnom odvjetništvu u Zagrebu po kot. oblasti požeškoj prijava s kojim uspjehom neznam.

Spočetka su Radićevci, a poslije opet socijaliste imali znatan uspjeh te je u prvi mah izgledalo kao da će sve naša sela preći u tabor Radićevaca, a zatim socijalista, ali posije se je pokazalo, da je najprvo jenjalo oduševljenje za seljačku stranku, koju su socijaliste potisli vidno u pozadinu, a sada opet sve jasnije biva da je i oduševljenje za socijaliste koji su se polahko preobrazili u komuniste pri svom kraju, jer baš taj komunizam ovdašnjih socijalista-komunista najviše i odlučno odbija naše seljačstvo od njih.

U prvi mah je demagoško učenje jednih i drugih da sada neće biti vojske ni ratova da će javni tereti biti mali ili nikakovi, da kraljevstvo još nije priznato od velesilah, da je ovo sve privremeno i da će sve biti onako kako narod odredi itd. izazvalo veliku zabunu i zbrku baš među našim seljačkim narodom te narod nije znao zbunjen već od svih tih ideja i laskanja da se snađe, ali čini se, da se već sada akoprem u čednim pojavama pokazuje, da je bistra glava našeg seljaka samo na čas bila smućena i da već bistrije i hladnije gleda na sve te pregorljive kortešacije i agitacije. Danas već može se kazati da se to vrienje počinje stišavati po našim selima i narod primiri vati.

Sličan položaj ako i u znatnoj manjoj mjeri jeste u Novogradiškom, brodskom i Novskom kotaru samo što je u tim kotarima više seljačka stranka nego li socijaliste radila i agitirala. U brodskom kotaru izbila je jedna dosta značajna i nemila pojava ovih dana, a to je da je 11 opć. zastupstva tog kotara uzkratilo položiti propisanu službenu prisegu. Ta opć. zastupstva doduše raspuštena su i tečajem iduće dva mjeseca raspisati će se novi izbori ali ta činjenica pokazuje ponekada neku pasivnu resistenciju kojoj je izvor u svojevremenoj Radićevoj kortešaciji i okolnosti da je prije našeg sjedinjenja bivša austrijska uprava na svaki način izvrgavala ruglu sadanju našu narodnu dinastiju Karadjordjevića te u tom duhu i narod odgajala.

U daruvarskom kotaru puno je naseljenih Čeha i Madjara i začudno je, da naročito Česi simpatiziraju sa republikanskom idejom, a među madjarskim naseljenicima puno su agitirali učitelji na madjarskim školama. U tom kotaru održao je nekoliko sastanka advokat Hadžija iz Grubišnog polja i kapelan Škrinjar iz Gjulaves i pristaše Radića.

¹ Misli se na Hrvatsku pučku seljačku stranku.

² Aleksandar Tajkov

Kotar Pakrac ostao je najviše sačuvan od tih pokreta tek nešto su socijaliste iz Pakraca sa svojim vođom »Mukijem«³ pokušavali da svoje ideje razšire, a u zadnje vrijeme održala je u Daruvarskom kao i u Pakračkom kotaru demokratska stranka nekoliko vrlo uspješnih skupština.

Priznati se nadalje mora da je gotovo cijelo pučanstvo obuzela neka zlovolja, razdraženost i nezadovoljstvo, nu to neraspoloženje i apatija više je socijalne nego li političke naravi. Rat je nekako izkvario karaktere ljudi i oni su postali zloćudni, a pomanjkanje robe te mahnite cijene raznih lihvara koji izkorišćuju priliku gdje na tržištu ne ima ni najnuždnijih potrebština guleći sve i svakoga još više razdražuju inače mirni svijet.

Ta razdraženost koja na razne načine kadkada provali tumači se svakako, ali stalno se može reći da će se mir i poredak sve više povraćati u izmučeni naš narod čim više i čim prije bude pritjecala razna roba koja sada ne ima i koja je potrebna.

Veliki župan:

u. z. potpis nečitljiv

ASRH, Pr. ZV, br. 4499/1919.
HIS. mkrf. 4/16—18.

21. VIJI 1919.

Napis zagrebačke »Slobode« o obustavi rada pakračkih radnika u znak međunarodne solidarnosti i podrške proletarijatu Sovjetske Republike Mađarske i Sovjetske Rusije.

Velikoj manifestaciji svjetskog proletarijata¹ pridružili su se i drugovi u Pakracu. Prijavili su skupštinu kot. oblasti, nu ista im je skupštinu zabranila. Međutim je došla od velikog župana dozvola za održavanje skupštine u zatvorenom mjestu. Nu pakrački svemogući gosp. pristav Dotlić² na svoju odgovornost nije ni to dozvolio. Ta zabrana neka služi na čast velikom županu, koji si daje diktirati od jednoga pristava.

Svjesno radništvo je dne 21. obustavilo sav rad i upotrebilo taj dan za počinak i razonodjenje u prirodi, te tom dostojanstvenom manifestacijom pokazao pakrački drugovi svoju spremu za skoru konačnu borbu proti imperijalizmu, kapitalizmu i militarizmu.

»Sloboda«, br. 82/1919.

³ Ivan Muker

¹ Na poziv Izvršnog komiteta Komunističke internacionale (KI) proveden je 20. i 21. jula u cijeloj zemlji generalni štrajk u znak solidarnosti s proletarijatom Mađarske i Rusije, i kao protest protiv intervencije buržoaskih vlada u gušenju revolucije. Poziv Izvršnog komiteta **Kr** prihvatile su i sindikalne organizacije Italije, Francuske i Velike Britanije. Vlada Kraljevine SHS poduzela je niz mjera da generalni štrajk i protestne zborove ograniči i osujeti. Uprkos tome protestne manifestacije provedene su u cijeloj zemlji.

* Jovan Dotlić

1. Vili 1919.

Napis »Istine« o nezadovoljstvu radnika u Pakracu s postojećim sistemom uprave u novostvorenoj državi SHS, koja ograničava slobodu kretanja, zbora i dogovora, progoni i zatvara radnike, rastura radničke čitaonice, a radnička udruženja stavlja van zakona.

Za vrijeme prevrata bili su organizovani radnici nosioci reda i poretka, pa su ih čak i u mjesno Narodno Vijeće pozvali. S vremenom se ljubav građana prema radnicima pretvorila u slijepu mržnju, kad su vidili da radništvo ima svoju politiku za svoje interese i da nije voljno samo služiti gospodi, koja su se kroz rat obogatila na račun sirotinje. Po dolasku vojske oni su se osilili te su mjesni bogovi zadržali svu vlast u svojim rukama i nakon što je raspušteno Narodno Vijeće. Zadržali su je sve do dana današnjeg akoprem živimo u »sredjenoj« državi, a ne u gori Romaniji, pod hajducima.

Sva vlast drži u kotaru u svojim rukama dr Milenko Marković, vajni demokrata, a politički činovnici su njegovi, ne državni, organi. Desna mu je ruka nešto kao pristav Jovan Dotlić, koji je socijaliste stavio izvan zakona. On im ne da da otvore svoju čitaonicu. On ih tjera iz kuće, koju su unajmili za svoje organizacije. On im ne da držati skupštine, dogovore, pa ni onda ne, kad to dozvoli veliki župan, uz uvjet da odbornici jamče za mir i poredak, kako je to bio slučaj sa 21. srpnja.¹ On ljude, naše državljane, izgoni iz Pakraca bez obrazložene pismene odluke, samo da u taj stan useli svog špijuna. Po njegovom izvještaju uskraćuju se invalidima dozvole za prodaju duhana i pića pod izgovorom, da kao socijalisti ne daju potrebnu državljansku sigurnost. Jednom riječi on je činovnik Demokratske organizacije za Pakrac, koji preko državne vlasti treba da narodu otvori oči te će viditi kako je njegov spas samo u stranci ministra za policiju.

U zadnje vrijeme postala je ovamošnja poslovnica konzumne zadruge »Napred«² ciljajba ove gospode. U početku su se rugali, ali kad je dućan otvoren i kad je narod podpuno okrenuo ledja domaćim gulikožama, onda su počeli gannjati pojedine članove. Činovnicima se groze, a udovicama penzionerkama prijeti se gospodja »predstojnikovica« da će izgubiti mirovinu, ako li se ne ispisu iz zadruge. Čak i posvema neovisne purgare nastoje iz zadruge izgurati kojekakovim smicalicama. Kad im sve nije pomoglo, došli su na ludjačku misao, da i zadrugu upletu u vrtlog svojih političkih petljanija, kako dokazuje ovaj »ukaz«.

Kraljevska županijska oblast u Požegi.
Broj 5790

Požega 16. VII. 1919

Predmet: Sprečavanje radnika u poslu.
Svim kraljevskim kotarskim oblastima.

Pošto se u području ove kr. županijske oblasti opetovano dogodilo, da je hrpa ljudi sprečavala slobodu, kretanje i izražaj slobodne volje onih radnika,

¹ Vidi dok. br. 25, 27 i 28.

² Radi aprovizacionog snabdijevanja, Mjesni odbor SDS u Pakracu osnovao je konzumnu zadrugu »Napred« putem koje su se snabdijevali radnici i siromašniji građani. Zadruga je dobro poslovala, a njenim radom rukovodili su: Grga Kufner, Lujo Snedorf i Sava Malešević. Zadruga je primala pomoć od Konzumne zadruge u Zagrebu.

koji su se ili za stanoviti posao pogodili ili su bili voljni, da se pogode i pošto su se nadalje dakako bez oblastne dozvole stvorila i dapače posebna društva u tu svrhu, da se dosljedno provada tako sprečavanje slobodne volje radnika, te su svoje zaključke u nekoliko slučajeva već izvodili uslijed čega je ostao mnogi oštećen na taj način, da mu je zasluga posvema onemogućena, to na osnovu svega toga i temeljem paragrafa 7 naredbe od 20. II. 1854 i okružnice od 16. IX. 1872 kao i temeljem propisa ces. patenta 26. XI. 1852. obnalazi ova županijska oblast izdati za cijelo svoje područje slijedeću naredbu;

Od časa proglašenja ove naredbe biti će svaki onaj, koji spriječi ili nastoji spriječiti radnika, ma koje vrsti, služinče, nadničara, kočijaša, vincilira da svoj pogođeni posao obavi ili da se za kako mu drago posao po svojoj slobodnoj volji pogodi, kažnjen prema ustanovu paragrafa 12 odnosno paragraf 3, citiranog patenta odnosno okružnice novčanom globom od 200 K odnosno zatvorom od 14 dana.

Protiva društvima bez oblasne dozvole sklopljenim postupati će najstrože po propisima gore citiranog zakona o društvima.

Nadležne oblasti i poglavarstva imati će paziti, da sve one, koji bi se ogriješili o gornju naredbu, zasluženoj kazni privedu.

Što se naslovu znanja i svestranog proglašenja radi u cijelom svojem području odpisuje time, da ovu naredbu i na crnoj ploči uredskoj izvjesiti dade.

Upravitelj :

Juzbašić, v.r. podžupan

Podglavarstvo trgovišta u Pakracu

Broj 2772

Pakrac, 1. 8. 1919

Dostavlja se ravnateljstvu prve radničke konzumne produktivne udruge »Napred« u Pakracu, znanja radi.

Načelnik i bilježnik:

Todorović, v.r.

Dakle ne samo da se čitavi radnički strukovni i politički pokret stavlja izvan zakona, nego se gospoda dadoše na progon i trgovačkih društava, naše konzumne zadruge, samo da narod sačuvaju za pljačku seoskih gulikoža, kao poklon za njihovo pripadništvo Demokratskoj stranci. Dokle ćete ovako gospodo! Zar ne vidite da narod nije životinja, koja ima od vas da prima batine? Ali zapamtite, da je svaka sila za vremena i da se niti u Jugoslaviji ne će vladati po prigelpatentima do sudnjeg dana. Doći će vrijeme i za narod da Vam sudi.

»Istina«, br. 8/1919.

6. Vili 1919.

Kraljevsko redarstveno povjereništvo za grad Zagreb upućuje Kotarskoj oblasti u Pakracu podatke o agitaciji i propagandi komunista na području Pakraca i o njihovoj vezi s komunistima u Osijeku.

Ovo kr. redarstveno povjereništvo ušlo je u trag na širokoj podlozi zasnovanoj boljševičkoj propagandi,¹ koja se po izkazu ovdje uhićenih članova proteže i na mjesto Pakrac. Ovdje uhićeni članovi ne znaju nikoga u Pakracu imenom, već znaju da neki čovjek krupan, 35—36 godina star, srednjega uzrasta, okrugle debele glave, bradu brije, imade crne brkove, zanimanjem navodno limar, razvija agitaciju pomoću letaka, a bio je i u Osijeku na boljševičkom dogovoru, a tada je nosio na sebi lijepo novo, plavo građansko odijelo.

Umoljava se prema ovdje navedenim podacima potražiti tog boljševičkog propagatora, uhititi ga, obaviti kod njega potragu i premetačinu, a rezultat žurno ovom redarstvu saopćiti.²

Upravnik:

Bogdanović, v.r.

M.P.

Arhiv Slav. Požega, spisi V2. br. 111/1919.
HIS, mkrf. 1/18-SP.

10. VIII 1919.

Zapisnik Kotarske oblasti u Pakracu sastavljen na temelju izjava Petra Gajića, uhapšenog radi propagiranja komunizma i rasturanja brošure »Stani prevarena rajo!«.

P. P.

Pristupa kratkim putem predvedeni po oružničkoj obhodnji Petar Gajić kovač star 36 godina, oženjen, srednjega uzrasta, crne brkove, crne oči, poznat kao socijalistički organizator kod kojeg su pronadjeni leci zabranjeni odpisom velikog župana od 21. srpnja 1919. broj 1249 v. ž. rješeni po kotarskoj oblasti na sve općine dne 23. srpnja 1919. broj 6709 pod imenom »stani rajo« i to dva komada.

Preslušan gore navedeni izjavljuje, da je kao član socijalističke stranke dobio četiri komada brošure »STANI PREVARENA RAJO« i to u Zagrebu u uredništvu »Slobode« u Zagrebu. Ne zna pravo koji je kućni broj i ulica u Zagrebu, ali znam samo to da je od naših organizatora socijalističkih u Zagrebu.

¹ Nakon Kongresa ujedinjenja na teritoriju Slavonije rasturano je veći broj raznih letaka i brošura, koje je izdala Jugoslavenska komunistička frakcija u Mađarskoj. Leci su nosili naziv: »Poslanica robovima zemlje!«, »Kome pripada zemlja!«, »Stani prevarena rajo!« itd.

* Vidi dok. br. 28.

Platio sam krunu po komadu, a prodao sam dva komada dvojici nepoznatih mi radnika na parnoj pilani u Pakracu.

Držim, da imaju te brošure još i neki članovi socijalističke stranke u Pakracu.

Petar Gajić je u smislu odpisa kr. redarstvenoga povjereništva za grad Zagreb od 6. augusta t. g. broj 111 Res.¹ danas uhićen, a kod njega su se premetačinom pronašle samo dvije brošure pod naslovom.

» STANI PREVARENA RAJO «

Zaključeno i potpisano:	Petar Gajić, v. r.
Dotlić v. r. kr. kot. pristav	J. M. Baraćin v. r. pero vod ja

Arhiv Slav. Požega, spisi V2, br. 111/1919.
HIS, mkrf. 1/19-SP.

29

15. VIII 1919.

Mjesni odbor SDS u Pakracu brzojavno moli Predsjedništvo Zemaljske vlade u Zagrebu da se uhapšeni Petar Gajić pusti na slobodu, uz jamstvo Odbora da se neće udaljavati van mjesta boravka.

Odbor Soc. Dem. Stranke. Pakrac javlja da je Petar Gaić iz Pakraca pritvoren radi posjeda brošure »stan prevarena rajo«¹ da ju kao takovu ne—smije posjedovati stoga molimo da se isti pusti iz istražnog zatvora budući mu propada žetva a mi jamčimo da se isti udaljiti neće.

Grčić,² Malešević,³ Snedorf⁴ —

ASRH, Pr. ZV, »brzojavne vijesti«, br. 8968/1919.
HIS, mkrf. 1/152—153.

30

17. VIII 1919.

Napis zagrebačke »Slobode« o održavanju socijalističke skupštine i partijske konferencije u Pakracu.

U nedjelju 17. o. mj. obdržavala je socijalno demokratska stranka u Pakracu javnu skupštinu. Na njoj se skupio svijet iz cijele okolice. Drugovi iz Lipika i obližnjih sela došli su pješice, a oni iz šume i Španovice željeznicom,.

¹ Vidi dok. br. 27.
¹ Vidi dok. br. 28
² Antun Grčić
³ Milan Malešević
⁴ Lujko Snedorf. Na intervenciju Odbora Petar Gajić je pušten na slobodu.

te su u povorkama pod barjakom ulazili u grad. S pravom se može reći, da već dugo ne bijaše skupštine u Pakracu koja bijaše toliko brojno posjećena kao ova. Skupštinu je otvorio drug Lujko Šnedorf, a referent bijaše drug V.¹ Bukšeg. Referent je u oduljem govoru popularno razložio što traži socijalna demokracija od nove države, te je njegov govor uz napetu pozornost i često odobravanje saslušan. Uzgred samo pripominjemo, da je drevna pijanica i raspikuća Petrović — naravno opet pijan kao ćuskija — pokušao da uz odobravanje pakračkog bilježnika Todorovića smeta skupštinu. Nu tome je predsjedatelj skupštine drug Šnedorf energično stao na kraj, te je ta pijandura odstranjena od zbora.

Iza skupštine, koja se održala na trgu kod staroga grada, obdržavana je u dvorani svratišta Pakrac konferenca,² na kojoj su drugovi iznijeli na pretres prilike pakračnog kotara.

Drug Reiser,⁸ koji je konferenci predsjedao, iznio je ponajprije izgon šest mađjarskih porodica iz Tornja, koji već preko 20 godina tamo živu. Zatim je stavio zahtjev, da se glavni odbor pobrine za pokretanje jednog njemačkog socijalističkog glasila, čija se potreba u pakračkom kotaru već jako osjeća.

Drug Šnedorf istaknuo je teškoću rada organizacije u tome, što nema prostorija za iste, odnosno, što je organizacija morala isti lokal napustiti uslijed makinacija vlasnika svratišta Kroatia. Nadalje je iznio, kako općina traži druga Milana Maleševića da ode na oružnu vježbu,⁴ ma da je isti već 52 god. star.

Drug Gajić⁵ opet žalio se na to, što on kao invalid ne može dobiti koncesiju za vinotočje i maloprodaju duhana jer da je kao socijalista politički nepouzdan.

Drug S.⁶ Malešević opet iznio je želju, da polemika, koja se vodi između »Slobode« i »Istine« bude više stvarna, a manje osobna.

Na sva ova izlaganja odgovorio je drug V. Bukšeg iscrpnim govorom, u kojem je ujedno izložio stanovište glavnog odbora u pitanju sadanje ministar-

¹ Vilim Bukšeg. Jedan od osnivača SDS i član Glavnog odbora Stranke. Uredivao je stranačko glasilo »Sloboda« i »Slobodnu riječ«. Zastupao je reformizam i suradnju s buržoaskim strankama. Kao predstavnik SDS stupio je u Narodno vijeće SHS i Privremno predstavništvo. Godine 1919—1920. nalazi se na ministarskom položaju u vladi Ljube Davidovića. 1921. god. izabran je za predsjednika Socijalističke radničke partije Jugoslavije, a kasnije postaje predsjednik Glavnog radničkog saveza Jugoslavije.

² Radi se o konferenciji Mjesne organizacije SDS u Pakracu, na kojoj je, prema sjećanju Save Maleševića, došlo i do formalnog raskida s Glavnim vodstvom SDS u Zagrebu i opredjeljivanju članstva za pristup u Socijalističku radničku partiju Jugoslavije (komunisti).

Konferencija je održana isti dan oko 16 sati u dvorani hotela »Pakrac«. Istoj su prisustvovali svi članovi Mjesne organizacije SDS, koja je brojala 170 članova. Bili su to većinom radnici s pilane »Slavex«, radnici sa bušotine plina u Bujavici, zanatski radnici iz Pakraca i Lipika i nekolicina seljana iz okolnih sela s kojima su socijalisti održavali veze. Pakrački socijalisti, koji su poslije Kongresa ujedinjenja razvili široku propagandnu aktivnost u svom kraju, nezadovoljni učešćem predstavnika SDS u pokrajinskoj i centralnoj vladi i njihovom negativnom odnosu prema ujedinjenju revolucionarnog radničkog pokreta i revolucionarnom raspoloženju naroda, odlučili su se za potpuni raskid s vodstvom SDS i za pristup u SRPJ(k). Pri glasanju za raskid, većina prisutnih na konferenciji izjasnila se za pristup SRPJ(k), a samo dvojica su bila protiv. U Mjesni partijski odbor ušli su svi dotadašnji članovi Mjesnog odbora SDS (Kufner, Kovačić, Šnedorf, Malešević, Minster, Dudaš). Za predsjednika Mjesne organizacije SRPJ(k) izabran je Milan Malešević, za tajnika Savo Malešević, a za blagajnika Lujko Šnedorf.

Činjenica je da se iz napisa ne može razabrati da je na spomenutoj konferenciji došlo do raskida Mjesne organizacije s Glavnim odborom SDS, ali se razabire da je Bukšeg obrazlagao svoj ulazak u centralnu vladu i da je diskusija bila burna. Međutim, već slijedeći dokumenat potvrđuje da je do raskida došlo ako ne na istoimenoj konferenciji, onda ubrzo u kratkom vremenu iza njenog održavanja. (Uporedi dok. br. 31.)

³ Redakcija nije mogla utvrditi o kome se radi.

⁴ Da bi suzbili komunističku aktivnost, općinske vlasti pozivale su partijske vođe na vojnu vježbu. U izvještaju velikog župana Požeške županije o dozvoli održavanja konferencije navodi se da »na boljševike i agitatore komunizma se strogo pazi i drži ih se pod nadzorom«.

⁵ Petar Gajić

⁶ Savo Malešević

» j.

ske krize te koji su razlozi doveli do toga, da stranački pouzdanici opet ulaze u ministarstvo.

Konferenca je izvod druga Bukšega uzela s odobrenjem na znanje, nakon čega bje ista po drugu Reiseru kao predsjedatelju zaključena.

Izbor i konferenca imat će nesumnjivo blagotvoran utjecaj na rad pakračkih organizacija te se nadamo daljnjem dobrom napredovanju naše stvari i jačanje naših organizacija u tom kotaru.

»Sloboda«, br. 89/1919.

16. XI 1919.

Napis »Nove istine« o održavanju narodnog zbora u Pakracu na kojem je govorio tajnik Pokrajinskog vijeća SRPJ(k).

Kako je prije jedno 6 tjedana u Pakracu držao skupštinu¹ nekadašnji naš drug Vilim Bukšeg, vijalo se nad negovom glavom sedam nacionalnih barjaka, među kojima se stidljivo skrivao i crveni socijalistički barjak. I govor bivšeg druga Bukšega bio je — sedam smrtnih grijeha protiv socijalizma i ono malo ljudi se razišlo razočarano.

Kada je sada u nedelju dne 16. ov. mj. kod nas održao skupštinu drug Vladimir Bornemissa,² vijala se samo jedna zastava, crvena i plamena zastava i glavni trg je bio sav prekrit narodom, bilo je 4 do 5 hiljada duša.

Drug Bornemissa je u svom govoru ponajprije prikazao našu tužnu historiju, kako su strane vlasti pomoću domaćih izroda huškale jedan dio naroda na drugi. Srbi i Hrvati bili su do na nože zavađeni na veselje i stranih i domaćih bezsvesnih elemenata. Mi smo socijaliste od iskona svoga bili najodrešitiji borci za naše nacionalno ujedinjenje i oslobođenje, pa smo radi toga i teško trpili. Mi se i opet nalazimo pred ponovnom pogibelj u, da se Srbe i Hrvate zavadi i to po onim istim ljudima, koji su tu mržnju sijali u prijašnja vremena. Mi socijaliste velimo ovo: Nema Srba, nema Hrvata, nema Slovenaca kao naroda, nego je samo jedan narod, i to jugoslavenski, a Srbi, Hrvati i Slovenci, nisu ništa drugo, nego li su Bosanci, Dalmatinci, Crnogorci, Srijemci itd. (Burno odobravanje!).

Jedna od takovih stranaka, koja sije zavadu, jeste popovska pučka stranka. Drug Bornemissa opširno obrazlaže, kako popovi izrabljuju vjeru u političke svrhe, kako su oni počeli ponovno katolike lučiti od pravoslavnih, a istodobno vidimo pravoslavne i katoličke biskupe i patrijarhe, gdje u Beogradu zajedno zasjedaju i vijećaju kako bi se obranili od toga da se i njima oduzme zemlja. Prelazeći na pitanje zemlje, prikazuje srpske radikale koji traže, da cijela Jugoslavija plati spahijama zemlju. Socijaliste komuniste traže da se besplatno dade zemlju. Isto tako govoreći o Demokratskoj stranci ističe, da bi se ona kao vladajuća stranka imala pobrinuti, da se zemlja pravedno razdijeli, a ne tako kao u Pakracu, gdje dijeli zemlju jedan profesor, pa se događa da oni, koji imadu po 10 i više jutara zemlje dobiju još, a oni koji nemaju ni pol ili nikako zemlje, da ne dobiju ništa. Isto su tako ostala pusta obećanja, da će invalidi i ratna siročad dobiti pune zaštite. Prikazuje stanje svih žrtava

¹ Vidi dok. br. 30.

² Tajnik Pokrajinskog vijeća SRPJ(k).

rata i traži da se ono poboljša na teret imućnih i ratnih bogataša. Osvrćući se na sadanju skupoću, veli da traži socijalistička stranka da se uvede vezana trgovina za svu robu, koja dolazi na tržište koli ona poljoprivredna, toli f ona industrijska. Svršava pozivom, da neka svi porade na širenju socijalističke ideje i svijesti a to će učiniti najbolje, ako će čitati i nastojati da budu što obrazovaniji, jer neukog može se lahko zavarati, dok obrazovan narod može braniti svoje interese i svoja prava. Radi toga treba i sadanje škole preudeliti da će bolje služiti narodu i cjelokupnoj prosvjeti, da ona bude pristupačna svakome, pa onda ne će popovi i ostali politikanti moći stvarati ratove i blagosivljati puške i topove.

Govornika je puk saslušao sa velikim interesovanjem i živim odobravanjem, pa se je nadati da će ono oduševljenje koje je za socijalističke ideje vladalo za cijelo vrijeme govora, donijeti i lijepa ploda u budućnosti, t.j. da će narod još i više prigrliti komunističku partiju i njen crveni barjak!

»Nova istina«, br. 14/1919.

32

Novembar 1919.

Napis »Nove istine« o premještaju kotarskog predstojnika Jovana Dotlića iz Pakraca i o lihvarstvu gradskih zastupnika živežnim namirnicama.

Dugo smo očekivali i s velikom težnjom službeni broj »Narodnih Novina«, da ugledamo toliko željkovano premještenje našega privremenog kotarskog upravitelja Jovana Dotlića, koje je vladao i pašovao kako vele zajedno sa svojom ženom (zvanom Laj om) koja je rođena Pakračanka, ali nama je bila prava »maćuha«.

Veselimo se, da smo to dočekali, ali žalimo siromašni Vojnić, što im dolazi tako čestita čeljad da s njima vlada. Čujte kako bijaše kod nas: Ovaj je gospodin činio razne zloporabe na račun svoje privremene vlasti, a najžalosnija je zloporaba sa soli i šećerom. Onomad se sukobiše na sjednici gradskog zastupstva časni gradski oci bratija i patriote Gjorgje Jagnić i Stevo Zukanović i tom zgodom izadje na javu u međusobnom predbacivanju, da je taj g. upravitelj Dotlić dao sol Jagniću, a šećer Zukanoviću, odnosno njegovom sinu Dušanu, da ih raspačaju uz silne cijene i da su oni tu zaslužili par hiljadica na račun raje i siromašnog radništva i činovništva. Bratija se, evo, zavadila, jer su lakomi i nenavidni jedni drugima, i jer im se čini, a jedan zaslužuje više od drugoga. Bio je u istom zastupstvu predlog, da općinska aprovizacija prestane, no tom se i opet opriješe pakrački kaponje pod vodstvom slugana svake vlade, bilježnika Todorovića, samo da konkuriraju našoj konzumnoj zadruzi,¹ kojoj na svemoguće načine bacaju klipove, da ju onemoguće.

Ovo za malu ilustraciju koli g. Dotlića toli g. Todorovića i njihovih kumova, a bude li od potrebe iznijet ćemo o.g. upravitelju i to »privremenom«

— Bogu hvala — kako je gradio i popravljao kuću svoju sa vojnim obvezanicima, kako je za prehranu valjani kukuruz proglasio nevaljanim i zato dobio kroz pola godine na uporabu dva konja; kako je taj g. bio fin kraj svoje akademске naobrazbe svjedoči njegovo turanje fige pod nos čestitim strankama

¹ Vidi dok. br. 26, objašnjenje 2.

u svojem uredu, gdje je psovao ne samo svoje podređene nego svoje predpostavljene itd. itd.

Ključici gospodinu upravitelju i Laji »Sretan put« završujemo sa gornjim naslovom: »Vojniću jadikuj — jer se Pakrac veseli« a više vlasti malo bolje privirite u ove makinacije sa najnužnijem životnim namirnicama. Dakle uređujte! Kad imadu takovi gavani šećera i soli za debele profite na vagone i za tajno trgovanje, pitamo zašto, da to ne može biti radnoj sirotinji dodjeljeno u naše konzume?

Oj i Vi gradski oci, dolijati će te naskoro, kao i gromovnik Dotlić, jer svaka je sila i nepravda za vremena, tako bijaše i bit će, o tomu smo uvjereni.

Drugi puta o stanarinskom odboru »pikatno«.

Jedan neslani i nešećereni.

»Nova istina«, br. 10/1919.

Decembar 1919.

Napis »Nove istine« o protukomunističkoj agitaciji klerikalaca, povlasticama državnih službenika u snabdijevanju ogrjevom i o neracionalnoj sječi šuma na području Pakraca.

Već Vam se odavno nisam javio iz našega Pakraca, ma da imade mnogo toga, što treba i ostali svijet da čuje kako je u nas, »Pučka stranka« a to su popovi sviju dlaka i bivši zagriženi frankovci, agitiraju svima mogućima sredstvima, pa i najbestidnijima. Tako je na 15. studenoga kapelan Korenić držao djeci u pučkoj školi predavanje o — komunistima. Govorio im da su komunisti vragovi koji su došli na ovaj svijet, da zavedu pobožne duše u pakao. Zato su komunisti, lopovi pljačkaši, otmičari njima da nije ništa sveto: oni hoće da upropaste duše i zato ne idu u crkvu, jer se u crkvi kadi tamjan, a od toga se vrag boji...

Tako eto popa Korenić mjesto vjeronauka uči djecu o komunistima, trujući njihovu pamet lažima i prostaklukom. Preporučujemo tome ludome fanatičaru, da se čuva, jer roditelji djece ne dozvoljavaju, da ih jedan kapelan ovako sramno prikazuje pred vlastitom djecom. Ovaj crnolisac hoće da učini jaz između roditelja, koji su komunisti i njihove dječice, koju poslaše u školu da što nauče i da se sprema za budući život. Ako će se to još jednom dogoditi, onda ćemo s tim kapelanom obračunati kao što vragovi obračunavaju s griješnim dušama. Jer ako smo vragovi u nas ima vila i rogova za bosti. Osim ovoga slavnoga pope dali su se svi popovi na posao da agitiraju protiv — boljševika. Pače i sam pakrački vladika, jer se boje da ubrzo ne bi dobili — pakrački dekret, koji ih ali usprkos svega neminovno čeka.

Mi ovdje u Pakracu imademo veliku pilanu i u okolici velike šume. Izvaža se dnevno oko 50 vagona gorivog drva. Naša sirotinja ne može od tog silnoga drveta dobiti niti jedne cjepanice, a razna gospoda, kao na pr. profesor Bokatorović povjerenik agrarne reforme, dobivaju na hvatove i to cjepanice I. razreda. Mi držimo da je to nečuveno nasilje na sirotinji, kada se tolika količina drva izvaža, da se ovdješnjem radništvu ne da ništa. Gospodin Berger, direktor, trebao bi malo više voditi računa o pakračkoj sirotinji, jer će ona biti prisiljena voditi račun o — njemu i s njim —

Ujedno upozoravamo nadležne vlasti, da vrše bolju kontrolu nad krčenjem šume, pošto se sijeku sva debla bez razlike na obujam, debela i tanka. Kraj ovakovoga gospodarenja ostat ćemo uskoro i bez šume. Imademo još jednog kapitalistu, koji na sva usta govori, da je došao u Pakrac da pomogne sirotinju i seljačku raju. Taj prodaje piljenice, letve i ine građe, a zove se Horaček. Kupio je već i veliko imanje, guli sirotinju gdje može, a sve kao veliki patriota. On ujedno prodaje mlijeko, ali vele, tekar onda kad s njega pobere što je bolje. Tako se dešava da sirotinja nosi mlijeko natrag, jer da u njemu imade sirutke i vode. Osim toga ima taj gospodin i par jutara vinograda, drži vincilira i plaća ga na godinu sa 700 kruna. Taj vincilir naš je drug i organizovan je kod građevinara. Sada ga hoće gosp. Horaček da liši i ove male zaslužbine, a radi toga što je organizovan, govoreći da su socijaliste lopovi i hulje. Taj gospodin prije nego li to reče trebao bi se primiti za vlastiti nos, i neka ne misli da se — ne zna ništa.

Da, još sam zaboravio reći da je naš kapelan u selu preko Pakre¹ pozvao seljake i govorio im o potrebi organizacije i zvao ih da se upisuju. Međutim seljaci su odmah uvidjeli da tu nisu čisti posli pošto im ovaj dični svat nije htio reći kako se zove ta organizacija u koju će ih upisati nego im je odgovarao, da će to već vidati kada dobiju članovnike. Seljaci se razlutiše, šta ih drži takovim budalama i umalo da ne izlupaše popiča koji morade bježati glavom bez obzira u Pakrac ...

Dokora javit će Vam se opet, a sada Zdravo!

M. P.

»Nova istina«, br. 20/1920.

11. II 1920.

*Izveštaj velikog župana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade
o djelovanju političkih stranaka, agitaciji komunista za provođenje općinskih izbora i raspoloženju Ceha i Slovaka za republikansko uređenje države.*

>■

U smislu okružnice od 30/IV. 1919 broj 5124 podnosim ovaj izvještaj: Mir i red općenito vlada u cijeloj županiji. Javna sigurnost narušava se samo u pojedinim slučajevima. Naročito se događaju provalne krađe u gradu Brodu, tri slučaja su bila u Daruvaru, a zadnjih dana su se pojavile i u gradu Požegi. Pojačane su mjere sigurnosti, noćne straže i patrole.

Političko stranački pokret ne pokazuje osobite živahnosti. Ponajviše održavaju sastanke komuniste, ali ističu samo radničke zahtjeve i općinske izbore. Vidna uspjeha nemaju niti imaju izgleda zato, osim u gradu Brodu gdje su brojno jaki te nešto u Daruvaru i u gradu Požegi. Opaža se, da mnogo agituju i korteširaju, nu svagdje se pazi i nadzire, da ne uzbujuju i da granice zakona ne prekoračuju, naročito da to ne čine protiv narodnom i državnom jedinstvu, našoj vojsci i dinastiji. Ovakovo pak djelovanje nije se nigdje primijetilo.

¹ Prekopakri

Čehoslovaci održavaju pouzdane sastanke, kojima dolazi Votjeh Režny urednik »Čehoslovačkih listy« koji izlazi u Zagrebu te ih upućuje da ostaju gdje su i da traže naše državljanstvo da traže svoje škole, da se vladaju prijateljski prema Srbima i Hrvatima. Tražili su na sastanku u Medjuriću da slovačka stranka u Srijemu protegne djelovanje na sve Čehoslovake i da budu jedna stranka »Čehoslovačka.« Općenito su Cesi naročito u daruvarskom i pakračkom kotaru zauzeti za republikanstvo, dapače mnogi naginju i komunizmu pa bi trebalo da njihov konzul iz Zagreba i rečeni urednik Režny djeluju i upli-vaju na njih, da se ne opijaju za republikanstvo i komunizam, već da potpo-magaju nama u stvaranju i učvršćivanju našeg narodnog i državnog jedinstva i kraljevstva, što će i njima kao i nama samima koristiti.

Zabave se održavaju u gradovima i većim mjestima naročito u sjedištima kotareva u velikom obilju i to uvijek i sve uspješno u svakom pogledu. Osobito ih se mnogo održava u Brodu i Požegi.

i

M. P.

Veliki župan:

Dr. Jovo Polovina

ASRH, Pv. ZV, br. 6-14-54-2671/1920.
HIS, mkrf. 1/126—128.

14. III 1920.

Proglas Mjesne organizacije SRPJ(k) u Pakracu povodom izbora za gradsko zastupstvo.

P O Z O R

Na članskoj skupštini SOCIJALISTIČKE RADNIČKE PARTIJE JUGO-SLAVIJE (KOMUNISTA) U PAKRACU, dne 14. Marta 1920. prihvaćen je program, s kojim stupa naša partija samostalno u izbornu žaru, sa slijedećim programom:

- a.) Izvršivanje svih općinskih poslova u općinskoj režiji.
- b.) Uvesti progresivni porez i namet.
- c.) Poboljšati plaće općinskih činovnika i svih namještenika, učitelja, radnika i t. d. Napose uvedenjem obligatornog analfabetskog tečaja (kurseva) uređenje naobrazbenih profesionalnih (zanatlijskih) kurseva (tečaja) za rad-nike i reforma šegrtske škole.
- d.) Ekspropriacija zemljišta za izgradnju sirotinjskih i radničkih stanova. Reforma građevnog reda i podupiranje radničkog i činovničkog zadrugarskog pokreta za poboljšavanjem životnih i stanbenih uvjeta života.
- e.) Besplatno pravno zastupstvo za proletarijat i sirotinju.

¹ Izostavljeni dio izvještaja odnosi se na Daruvar.

- f.) Urediti stalne poslove za nuždu preko zime.
- g.) Organizovanje socijalne borbe protiv tuberkuloze, veneričnih bolesti, te alkoholizma kao i podignuće rodilišta, dječijih skloništa, odgojilišta, naho- dišta, dječijih i epidemičkih bolnica.
- h.) Osigurati radnike za slučaj bezposlice, uvesti proširenje socijalnog ■osiguranja za komunalne radnike, minimalna plaća, skuparinski doplatci.
- i.) Uvesti radnička vijeća sa najširim upravnim oblastima u općinskim poduzećima.
- j.) Socijalizacija liječničke službe i komunalizacija apoteka.
- k.) Uvedenje vezane trgovine i uređenje općinske aprovizacije.
- l.) Reforma sirotinskog povjerenstva, služinskog reda, građevnog reda, .sigurnostne službe, uporabe svijetla, na taj način da se zaštiti sirotinja i rad- nik i tereti prevale na imućne slojeve.
- m.) Preinačenje imovnih općinskih dohodaka i prava, tako da i siromašno pučanstvo bude moglo uživati sve pogodnosti istih.

BIRAJTE ZA OPĆINSKI ODBOR KOMUNISTE:¹

Milan Malešević, Antun Grčić, Georg Kufner, Savo Malešević, Stjepan Ocvirek, Gjuro Holb, Stjepan Gal, Karla Petrić, Josip Markulin, Viktor Kmo- niček, Pero Petranović, Gavro Gaić.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.
HIS, prijepis, neregistrirano.

¹ Izbori za općinska i gradska zastupstva, raspisani u ožujku 1920. godine na području Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, bili su prvi izbori u Kraljevstvu SHS. Raspisani samo na tom području, oni su trebali da posluže kao mjerilo, odnosa snaga između komunista i građanskih stranaka. Komunističke izborne pobjede iznenadile su predstavnike vlasti. Staviše, u nekoliko mjesta komunisti su bili izabrani i za gradonačelnike.

Nastupajući otvoreno i samostalno u borbi za svoj program, komunisti u Pakracu razvili su živu agitaciju među radništvom. Uspjeh nije izostao. Na osnovu broja glasova dobili su četiri mandata od 12 odborničkih mjesta. U gradsko zastupstvo izabrani su: Milan Malešević, Antun Grčić, Georg Kufner i Sava Malešević. Prema sjećanju Save Maleševića, komunistički zastupnici prisustvovali su samo prvim sjednicama Gradskog zastupstva. Već s druge sjednice bili su suspendirani, jer nisu htjeli položiti prisegu kralju.

Na suspendiranje komunističkih poslanika u Hrvatskoj partijsko rukovodstvo nije odgo- vorilo adekvatnim mjerama. Tu popustljivost iskoristila je Pokrajinska vlada, da poslije štrajka željezničara i pobune seljaka zabrani do »daljnje odredbe« javne manifestacije i organizirane sastanke.

Aktivnost komunista u to vrijeme sastojala se u učvršćenju organizacije, povezivanju s omladinom i pripremama za II (vukovarski) kongres. Već prilikom razrade programa SRPJ(k) za općinske izbore došlo je do idejnog rascjepa između ljevice i preostalih reformista u Par- tiji. U toku priprema za Vukovarski kongres (održan 20—24. juna 1920. god.) većina partijskih organizacija dala je podršku ljevici u odnosu na centrumaše, koji se nisu slagali s radikalnim programom CPV.

Neposredno prije Kongresa, Mjesna organizacija SRPJ(k) u Pakracu održala je godišnju skupštinu na kojoj su izabrani kongresni delegati: Georg Kufner i Antun Grčić. Delegati su birani po ključu 1 : 100, pa se iz toga može zaključiti da je partijska organizacija u Pakracu uoči Kongresa brojala oko 200 članova.

Na II kongresu donesen je nov program i statut, prema kojemu je Partija promijenila naziv u KPJ. Pokrajinski izvršni odbori su ukinuti, a umjesto njih su oformljena oblasna vijeća ili sekretarijati, čije sekretare postavlja CPV. Područje požeške županije potpalo je pod kompetenciju Oblasnog sekretarijata sa sjedištem u Slav. Brodu, za čijeg je sekretara imenovan •dr Velimir Petrović.

16. IH 1920.

Prijedlozi zahtjeva sindikalnih podružnica Saveza drvodjelskih radnika i Saveza kovinarskih radnika upravi paroplane »Slavex« za usmene pregovore zakazane 18. marta.

Usljed dnevnog poskupljivanja živežnih namirnica i inih potrebstina slobodni smo zatražiti od gornjeg naslova da nam dođe u susret za povišenjem nadnica.

- 1. Svima radnicima bez razlike po visu je se dosadašnja plaća za 50°/o.
- 2. Priznanje organizacije i njezinih povjerenika.
- 3. priznanje 8. satnog radnog dana.
- 4. Živežne i ine ljudske potrebstine kao i palivo drvo ostaje i nadalje u krijeposti.
- 5. prvi svibanj priznaje se kao radnički blagdan.
- 6. rad nedeljom i blagdanom plaća se sa 100%.
- 7. Preko satno radno vrijeme plaća se sa 50°/o.
- 8. Da se uspostave Kupke kao i prije.
- 9. Palivo drvo ima se odrediti količina da si radnik može odpremiti.
- 10. da se povećaju stanovi za oženjene i neoženjene.

Nadajući se da će nam navedena uprava doći u susret tražimo odgovor za usmene pregovore za dne 18. ožujka 1920.

U Pakracu dne 16. ožujka 1920.

Savez drvodjelskih radnika
Hrvatske i Slavonije u Zagrebu
Novak Josip¹

za
Savez kovinarskih radnika
Hrvatske i Slavonije u Zagrebu
Adolf Kunčić²

AIHRPH, Fond RK
HIS, mkrf. 1/4.

29. III 1920.

Izvjestaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o incidentu prilikom općinskih izbora u Donjoj Obriježi.

Čast mi je izvijestiti, da tečajem zadnjih 10 dana nisu se zbili nikakovi važniji politički niti javno sigurnosni događaji. Javna sigurnost narušavana je samo u pojedinim neznatnijim slučajevima inače vlada u cijeloj županiji mir i red.

¹ Iza Novakovog potpisa slijedi osam potpisa odbornika Mjesne sindikalne podružnice drvodjelaca u Pakracu od kojih je redakcija samo neke mogla pročitati (Belić, Pinter, Gal, Polikovski, Rožekak, Božićević, Doležal).
² Iza Kunčićevog potpisa slijedi devet potpisa članova sindikalne podružnice kovinarskih radnika u Pakracu od kojih je redakcija samo neke dešifrirala (Pest Ožegović, Ocvirek S., Ivanović, Ocvirek L., ...).

¹ Izostavljeni tekst ne odnosi se na Pakrac.

U cijeloj županiji provadaju se sada izbori općinskih odbora te se je posve razumljivo po svim selima razmahala dosta živa kortešacija.

Kod provođanja tih izbora došlo je u Dolnjoj Obriježi upravna općina Badljevina kotar Pakrac do jednog značajnog incidenta.

Izbornici te općine uzrujani ponajprvo nisu htjeli doći u izborne prostore jer ih se navodno hoće po predsjedniku povjerenstva (učitelju Ivanu Stipančeviću) prodati kraljevini. Jednoglasno su istakli svoje kandidate i jedva je prva skupina došla da preda svoj glas, kad je došao red na nekog Petra Josipovića taj odglasa za istaknute kandidate i naknadno stavi zahtjev, da se u zapisnik ima unijeti da on glasuje za republiku. Predsjednik to nije htio učiniti ali na to skočiše izbornici vičući: Učitelj nas ljudi hoće prodati kraljevini i već mu je novac u džepu! On nas zakapa deset metara u zemlju. Odmah poderite zapisnik! Dajte te spise amo! Neki Rudolf Janoušek zgrabi »Uredbu«

i nađe obrazac prisege općinskih odbornika pročitao isti odbornicima tad podigoše štapove navalise i nasilno ugrabiše spise o izbornom činu te i to izkriviše, pa ih malo izkrivljene poslaše natrag. Podignu zatim viku da oni Kraljevinu ne trebaju, da se prodavati nedadu, da se ništa pisati ne smije. Navalise prijetnjama na učitelja da će ga ubiti, a ako to ne najdalje do jeseni neka seli. Ovaj čin dokazuje da je netko među taj neuki narod na svoj način proturao ideju o republici i o prodaji našoj Kraljevini. Takvi način shvaćanja o tim pitanjima nije daleko od Radičeve i komunističke nesavjesne agitacije koju bi trebalo u interesu naše mlade države ograničiti.

Dne 27. t. mj. izabralo je novo gradsko zastupstvo u Požegi za gradonačelnika Stjepana Kovačevića ovdašnjeg kr. državnog odvjetnika i domaćeg sina o čemu će se još posebno izvješće podnijeti.

Za Velikog župana
Kr. podžupan
Juzbašić

ASRH, Pr. ZV, br. 6-14-2854-5815/1920.
HIS, mkrf. 1/147—148.

*

38

2. IV 1920.

Dopis Predsjedništva Zemaljske vlade velikom županu Požeške županije sa zahtjevom da se ispituju razlozi nezadovoljstva seljaka u Donjoj Obriježi prilikom općinskih izbora.

Velikom županu

POŽEGA

Na izvještaj od 29. III. 920. br. 1010 v. ž. poziva se naslov, da bezodvlačno od kr. kotar, oblasti¹ pribavi spise u predmetu samovoljnog oduzeća i pokušane rasprodaje krumpira, pa da te spise amo na uvid predloži.

Glede incidenta u Badljevini prigodom izbora opć. zastupstva valja od kr. kot. oblasti² zatražiti *iscrpivi izvještaj* ne samo o tome, kako se je incidenat

¹ Odnosi se na Kotarsku oblast Daruvar.

² Odnosi se na Kotarsku oblast u Pakracu.

zbio, nego i koji su uzroci ovakovom raspoloženju pučanstva, jer sam incidentat pokazuje da je u širokim masama nedvojbeno uhvatila korjena jaka sadašnjem držav. ustrojstvu protivna agitacija.

Upravne oblasti, koje već po naravi svog djelokruga treba da budu u uskom kontaktu s narodom, morale bi nužno opaziti ovakovu agitaciju i njeno prodiranje u narod i prije no što dođe do događaja, kako je onaj, što ga izvješće navada. Svakako imat će se predstojniku oblasti spočitnuti njegova ili očita neinformiranost, ili propust pravodobnog izvješćivanja višim oblastima.

Imade se bezodvlačno izvijestiti, da li je poveden postupak u svrhu, da se ustanovi koji su bili kolovođe i naputnici izgreda prigodom izbora opć. zastupstva, jesu li ti kolovođe ustanovljeni te što je dalje u toj stvari poduzeto.

Nadalje imade se bezodvlačno putem pouzdanih općinskih organa, oružništva i inih vjerodostojnih ljudi nastojati ustanoviti uzroke sadašnjeg protu-državnog raspoloženja, naročito koji je povod nezadovoljstvu naroda, koje je nedvojbeno podloga, na temelju koje je protudržavna agitacija radila, dalje krajeve, u kojima je agitacija više uhvatila korjena, te sredstva i mjere, kojima bi se ovo stanje najuspješnije moglo pobijati.

Neka naslov ovoj stvari posveti najveću pažnju, jer bi se inače lako moglo dogoditi, da oblast izgubi svaku kontrolu i pregled nad masom, što bi moglo dovesti do vrlo teških posljedica.

Izvještaj očekuje se u što kraćem roku.

ASRH, Pr. ZV, br. 6-14-2854-5815/1920.
HIS, mkrf. 1/140—147.

7. IV 1920.

Izvještaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o stanju prehrane na području županije.

Na broj 5124 ex 1919 u predmetu gornjem čast mi je sljedeće izvestiti:

Tečajem zadnjih 8 dana nisu se zbili nikakovi važniji politički niti javno sigurnostni događaji...¹ Kradje raznih predmeta učestale su. Puno nestaje konja i marve, što čine strani tati koji se teško pronalaze, jer ih noć brzo nestaje. Ovim učestalim kradama biti će glavni povod golema nestašica svega i nečuvena skupoća svega i svačega osobito nužnih živežnih namirnica. Kilo-gram mesa stoji ovdje 32—38 kruna, metar pšenice 1000 K. metar kukuruza ne može se već dobiti ni za 700 K. Gradske aprovizacije koje hrane većinu svojeg pučanstva skupim brašnom neznaju već kako da podmire svoj deficit jer moraju za skupe novce nabavljati i kupovati žito samo da prehrane svoje gladno varoško pučanstvo. Ovo sve ne vodi k dobru i osobito povećava nesigurnost i glavni je razlog svemu nezadovoljstvu, koji je može se reći općenito. Bilo bi stoga prieko nužno, da se naša prehrana stavi na druge temelje i bar putem rekvizicije za buduću godinu osigura prehrana varoške i seoske sirotinje te činovništva. Prijašnja rekvizicija žitaricom bila je omrzruta kod naroda

¹ Izostavljeni podaci odnose se na područje Novske.

zato što se je rekviriralo za sve pučanstvo siromašno i bogato i za vojsku, a poljodjelcu ostavljalo se je premalo za njega i njegovu družinu, nu djelomična rekvizicija za sirotinju i činovništvo ne bi bilo ni tako teško provediva ni aminozna. Nešto se u tom pogledu mora svakako učiniti i to za vremena jer ovako kako je sada ne može bez velike pogibelji dalje ići. Gladno pučanstvo nije daleko ni od krađe, nasilja i pobuna a to je dužnost javne uprave zapriečiti i ne dozvoliti da jedni umiru od gladi, a drugi od prenatrpana stomaka.

Naša sela ne samo da imaju dosta svakojake hrane i marve (marve dapače imamo više nego prije rata) nego po mnogim selima u veliko od kukuruza peku nekako tešku rakiju i pučanstvo se opija a kukuruz zato poskupljuje i prodaje se za skupe pare premda ga ima obilno. To su sve čudne i nezdrave pojave koje bi trebalo sanirati i koje se moraju sanirati radikalnijim sredstvima nego što je to do sada činjeno. Slobodna trgovina u tom pogledu posve se je diskreditirala.

Za velikog župana

Kr. podžupan:

Juzbašić

ASRH, Pr. ZV, br. 6-14-54/20-6548.
HIS, mkrf. 1/149—150.

40

12. V 1920.

Savez kovinarskih radnika Hrvatske i Slavonije upućuje Ravnateljstvu pilane »Slavex« u Pakracu zahtjeve radnika za nadopunu prethodno sklopljenog sporazuma.

Uzrokom dnevnog poskupljenja svih živežnih potrebstina, kojih su cijene već tako visoke, da mi sa našim sadanjim plaćama nismo u stanju nabavljati dnevnih potreba, a da posebne ne naglašujemo, da su danas za svoj rad pomoćni radnici bolje nagrađeni, od nas, koji smo stručni kvalifikovani.

Iz ovih svih navedenih razloga, na održanom sastanku, kod naslova uposlenih kovinarskih i željezničarskih radnika zaključili smo ravnateljstvu podastrijeti slijedeće

ZAHTJEVE

- 1.) Sve točke posljednjeg sporazumnog utanačenja ostaju nadalje i nepromijenjene u krijeposti.
- 2.) Plaće povisuju se svim kvalificiranim radnicima kovinarske i željezničarske struke za 25% na sadanje plaće.
- 3.) Plaće povisuju se cijelokupnom pomoćnom radničtvu, koji su zaposleni kod kovinarske i željezničarske struke za 15% na sadanje plaće.
- 4.) Radi ovih zahtjeva nesmije biti niti jedan radnik otpušten.

17. X 1920.

Napis objavljen u »Novom svijetu« o održavanju javne skupštine u Pakracu.

U nedjelju 17. o. mj. održana je Pakracu na velikom trgu naša skupština na kojoj je bilo oko 2.000 ljudi. Skupštinu je otvorio drug Grga Kufner i iza uvodnog referata dao je riječ izaslaniku Oblasnog sekretarijata drugu Miljušu¹ koji je na popularan način rastumačio današnje stanje u zemlji, značaj izbora² i odnos Komunističke partije prema svemu tome. Prije izlaganja druga Miljuša pokušao je jedan ... a za njim i domoći lihvar Franjo Hršek da izazivlju, ali na energični istup druga Miljuša, neka dođu i neka njegova izlaganja pobiju izgubili su se. Referat druga Miljuša je od sviju prisutnih sa najvećim odobravanjem saslušan i niko se nije na naš poziv usudio, da bi pokušao njegova izlaganja pobiti. Za vrijeme čitavog referata koji je trajao sat i po su osim radnika, seljaci i žene često puta upadali: »tako je«, ovaj govori istinu« »ovako treba govoriti«, a na završetku su svi prisutni naj oduševljeni je pozdravili Komunističku Partiju. Iza druga Miljuša govorio je poznati stari drug Milan Malešević, koji je iznio kakovima se gadnim sredstvima služe protiv komunista, te šalju našim drugovima prijeteća pisma. Mi znamo da smo svoj gospodi trn u oku, ali im poručujemo, da smo u borbi za siromake za radnike i seljake neustrašivi i da nam svi progoni i sve prijetnje dokazuju da smo jedini i pravi zastupnici sve sirotinje ujedinjeni u Komunističkoj Partiji, ne samo Jugoslavije nego čitavog svijeta.

Zbor je svečano završen i svi su prisutni razišli se sa najvećim povjerenjem prema Komunističkoj Partiji.

»Novi svijet«, br. 41/1920.

28. X 1920.

Izveštaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o slaboj izornoj agitaciji političkih stranaka, predizornoj skupštini komunista u Pakracu i o nezadovoljstvu općinskih činovnika s mjesečnim prinalležnostima.

Čast mi je izvijestiti, da i tečajem minulih osam dana javne sigurnosti u području ove županije bilo povoljno i nije nikakvim znatnijim događajima bilo poremećeno.

Izborna agitacija je još za sada neznatna i mlitava. Pojedine političke stranke slažu listine izborne. Nosioc listine radikalne biti će Kostić¹ iz Beograda a ostalo većinom seljaci. Nosioc listine demokratske stranke biti će jedan seljak a iza njega slijedi Dr. Andelinović, Rajički pop Danilo Podunavac, Dr. Polovina itd. Značajno je kod listine demokratske stranke to što su dosadanji zastupnici te stranke Dr. Kürschner. Dr. Milenko Marković i Etinger ispali

¹ Sima Miljuš
² Vidi dok. br. 47.
¹ Ceda Kostić

iz listine da naprave mjesto raznim lokalnim veličinama i seljačkim kandidatima.

Od održanih skupština spominje se ona u Pakracu održana dne 17. o. mj. po komunističkoj partiji Jugoslavenskoj kojoj je prisustvovalo većim djelom znatiželjno seljaštvo.²

Skupština ta u redu je prošla.

Nezadovoljno činovništvo sa zadnjim uređenjem doplataka održalo je svoju skupštinu u gradu Požegi i prosvjedovalo je odlučno osobito protiv ne-jednakosti doplataka i nepravdom protežiranju sudskih činovnika.

Istoj skupštini je naročito utvrđeno nedvojbenim primjerima dokazano da dnevničari i podvornici javnih oblasti imaju daleko veću plaću nego i jedan općinski činovnik u ovoj županiji ustanovljeno je nadalje da pučki učitelji, imaju daleko veću plaću nego županijski škol. nadzornici i profesori primjera radi navedjam da ovdašnji žup. škol. nadzornik Julijo Kempf sa 37 god. službe imade plaće 266 Kr. 16 fil., stanarine 50 kr., dodatak 2.040 Kr., ukupno 2356 Kr. 16. fil., dočim jedan učitelj sa 32 god. službe imade plaću 1800 Kr. dodatak 2160 Kr. ukupno 3960 Kr. k tomu stanarinu i drvo, dapače učitelj koji je počeo služiti imade plaću od 800 kr. dodatak 1800 Kr. ukupno 2600 Kr. k tomu stanarinu ili stan i drva dakle i taj početnik učitelj imade veću plaću od nadzornika i profesora. Nadalje je ustanovljeno da svi kotarski sudci koji su u VIII. čin. razredu imaju veće dohotke od podžupana, direktora gimnazije i kr. fin. ravnatelja koji su u VI. č. r. dapače i mnogi učitelji imaju veću plaću nego podžupan, direktor gimnazije i finan. ravnatelj da i ne govorimo o drugim činovnicima političkim financijskim i profesorskim. Takovo »uređivanje«³ beriva javnih namještenika izazvalo je duboko ogorčenje kod svih nepravdom zapostavljenih činovnika. Danas se protiv tomu bune i oštrije prosvjeduju te priete jednom vrsti štrajka općinski činovnici, a sutra će to učiniti drugi. Ovo sve navadam, ne da protiv tom prosvjedujem nego da na vreme upozorim na teške posljedice, koje će taj postupak sigurno izazvati s molbom da se u tom pogledu pravovremeno i na zgodan način učini što bi povratilo mir u javne namještenike i ostale činovnike ...⁴*

Za velikog župana:
Kr. podžupan
Juzbašić

ASRH, Pr. ZV, br. 6-14-54/1920 — 18240.
HIS, mkrf. 1/165—166.

U. XI 1920.

Izveštaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o predizornoj aktivnosti političkih stranaka i skupštini komunista u Pakracu na kojoj je govorio Velimir Petrović.

Cast mi je izvestiti, da je tečajem minulih osam dana javna sigurnost u području ove županije bila dosta povoljna i nije nikakovim osobitijim događajima bila poremećena.

—i

² Vidi dok. br. 42.
³ Izostavljeni dio teksta odnosi se na N. Gradišku.
⁴ Izostavljeni dio teksta ne odnosi se na Pakrac.

Skupštinski pokret bio je prošle nedelje življi nego obično. Hrvatska zajednica održala je javne pučke skupštine u Gaju i Poljani i Antunovcu, kotar Pakrac, a Komunistička partija Jugoslavije u Pakracu svoju drugu skupštinu za vreme raspisanih izbora za ustavotvornu skupštinu, na kojoj je komunista Petrović² iz Srbije razvio program te stranke. Skupštini ovoj prisustvovao je vrlo malen broj pristaša, te je opaženo, da žiteljstvo tog kotara a napose seljaštvo pristaje uz seljački savez, kome je glavno glasilo seljačka snaga.

U posljednje vreme počela je i hrvatska pučka seljačka Radićeva stranka živu agitaciju u kotaru Pakračkom te je dne 1. novembra t. g. održala javnu pučku skupštinu u Gaju, koja skupština bila je dosta dobro posjećena. Kao glavni govornik te skupštine bio je medicinar Košutić³ iz Zagreba.

Jakost pojedinih stranaka ne daje se za sada ni približno ustanoviti jer neke stranke kao hrv. zajednica i srpska radikalna stranka tek su zašle u borbu i vjerojatno je da će polučiti većih uspjeha. Jedino se može prilično stalno ustvrditi da je Radićeva stranka do sada kako stvari stoje najjača, ali kako će kod idućih izbora puno odlučivati programi pojedinih stranaka a puno i kandidati promjeniti će se snage pojedinih stranaka tek poslije iztaknutih kandidatura i onda će se moći nešto stalnije u tom pogledu nagađati i »sfingu«⁴ narodnu odgonetnuti.

Sve dosadanje skupštine protekle su mirno.

Za velikog župana

Kr. podžupan:

Juzbašić

ASRH, Pr. ZV br. 6-14-54/20 — 19102.
HIS, mkrf. 1/167—167.

18. XI 1920.

Izveštaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade o živoj predizbornoj aktivnosti komunista i političkih stranaka, od kojih najviše uspjeha ima Hrvatska republikanska seljačka stranka.

Cast mi je izvijestiti, da je tečajem minulih osam dana javna sigurnost na području ove županije bila povoljna i nije nikakovim osobitim događajima poremećena.

Važnijih događaja nije bilo. Izborna agitacija postaje sve živahnije i razvije se normalno uz obdržavanje nebrojenih pouzdanih političkih sastanaka i skupština. Od pojedinih političkih stranaka ističu se većim i žilavijim radom demokratska stranka, hrvatska zajednica i osobito Radićeva seljačka stranka, te komunisti, koji razvijaju veliku skupštinsku djelatnost ali bez većeg uspjeha. Mnoge njihove sazvane skupštine ne mogu se obdržavati radi premalog odziva te se moraju pretvoriti u skromne sastanke, druge opet njihove skupštine svršavaju s negativnim rezultatom i njihovi neobuzdani govornici sa poznatim svojim frazama i ostrim izpadima više su za podsmjeh naših bistrih seljaka,

² Dr Velimir Petrović, sekretar Oblasnog vijeća.

⁸ August Košutić

⁴ O rezultatima izbora za Konstituantu vidi dok. br. 47, objašnjenje 1.

a o uspjehu kakovu komunističkom naročito kod naših seljaka ne ima ni govora. Za sada najveći uspjeh postigla je u cijeloj županiji Radićeva stranka, koja je narasla i raste na račun svih ostalih stranaka. Radikalna stranka počela se je takošer jače micati. Radikalske skupštine u Okučanima i Pakracu (dne 10. o. mj.) slabo su uspjele i pretvorile su se gotovo u skupštine demokratske stranke, ali zato ipak rad te stranke osobito kod Srba neće biti bez svakog uspjeha. Pučku klerikalnu stranku gotovo je progutala Radićeva stranka.

Kod ovdašnjeg sudbenog stola predali su do danas propisno podpisane kandidatske listine sljedeće stranke:

1.) Demokratska stranka, 2.) Hrvatska zajednica, 3.) Hrvatska pučka seljačka stranka (klerikali), 4.) Radićeva seljačka stranka, 5.) Frankovci sa Dr. Prebegom¹ na čelu, 6.) Komunisti sa Salajem² i Tajkovom³ kao nosiocima listine a sigurno da će još izstupiti radikalna stranka, i Česi kojih u ovoj županiji a naročito u Daruvarskom kotaru imade dosta velik broj te Poljakova seljačka stranka.

Kakovim će rezultatima izbori svršiti to se danas ni približno kazati ne dade.⁴

Za velikog župana
Kr. podžupan
Juzbašić

ASRH, Pr. ZV, br. 6-14-54/20-19470.
HIS, mkrf. 2/98—99.

27. XI 1920.

Izveštaj Kotarske oblasti u Pakracu Predsjedništvu Zemaljske vlade o protudržavnoj agitaciji komunista, koju bi prema prijedlogu kotarskog upravitelja trebalo energično suzbijati.

Izvešćuje se, da protudržavne agitacije na području ovog kotara šire komuniste, koji svojim bezsmislenim agitacijama da se zemlja razdijeli među seljake besplatno, da se svi posredni porezi ukinu, da se konfiskuju sva ratna bogatstva, da se svi državni dugovi ponište, da se crkvena i manastirska imanja u korist uzdržavanja invalida konfiskuju, da se rekviriraju sve velike zgrade i da se iz njih istjeraju besposličari a nastane radnici, da se pomiluju svi politički krivci itd. itd. narod zaluduju i među narodom šire nezadovoljstvo koje može uroditi i protu-reakcijom, jer ove svoje ideje, koje neukom seljaku i radniku gode, ostvariti ne mogu.

U interesu mira i reda te poredka u zemlji, trebalo bi pristupiti energičnom suzbijanju komunizma, nebi im se smjelo dozvoljavati držanje skupština

¹ Dr Vladimir Prebeg

² Đuro Salaj

³ Aleksandar Tajkov

⁴ O rezultatima skupštinskih izbora vidi dok. br. 47.

i zalučivanje naroda, morao bi se svaki njihov pokret podvrći najenergičnijem nadzoru, trebalo bi državu očistiti od ovakovih prevratnih elemenata, jer drugčije neće biti u zemlji mira, reda i poredka.

Agitacija protiv vojnoj dužnosti nije dosad u ovom području opažena.

Upravitelj
kr. vladin pero vođa višeg razreda:
potpis nečitljiv

ASRH, Pr. ZV, br. 6-14-54/20 — 19832.
HIS, mkrf. 1/169.

2. XII 1920.

Izvjestaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade o rezultatima skupštinskih izbora na području županije.

Izbori za konstituantu¹ u cijeloj županiji požeškoj obavljeni su mirno i u potpunom redu.

Izabrani su i to: pet Radićeve seljačke stranke, 2 demokrate, jedan komunist i jedan radikal.

Učestvovanje naroda kod izbora bilo je veliko. Inih važnijih događaja nije bilo, a i sigurnostne prilike bile su tečajem prošle nedelje dobre.

Za velikog župana
Kr. podžupan
Juzbašić

ASRH, Pr. ZV, br. 6-14-54/20 — 20143.
HIS, mkrf. 2/105.

27. XII 1920.

Predsjedništvo ^Zemaljske vlade naređuje velikom županu Požeške županije da poduzme mjere za hvatanje vojnih bjegunaca na području Pakraca.

Stižu nam pritužbe vojnih vlasti da su slučajevi neposluha vojnom pozivu i bjegstva osobito česti sa strane žiteljstva Županije požeške, naročito kotara Pakračkoga. Ova pojava, koja je u drugim županijama postala redom, pokazuje da tamošnje oblasti ne posvećuju dovoljno brige ovome pitanju, te da ne pokazuju dostatne energije u hvatanju vojnih bjegunaca i neposlušnika.

Kako je nesmetano popunjavanje naše vojske bitni državni interes, to izvolite bezodvlačno odrediti sve što je potrebno da se stane na put bjegstvu i neposluhu, a sa nepokornici da se smjesta postupa po zakonu. Naročito valja

¹ Izbori za Ustavotvornu skupštinu raspisani su 28. novembra 1920. godine. Oni su bili nova potvrda snage i ugleda KPJ. Komunisti su dobili 58 mandata.
Na području požeške županije od 59.521 birača glasalo je ukupno 42.925 lica. Najviše glasova dobila je Hrvatska pučka seljačka stranka (23.149 glasova i 5 mandata). Iza nje slijede demokrati sa 7.754 glasa i 2 mandata, komunisti sa 3.842 glasa i 1 mandatom i radikali sa 3.348 glasova i 1 mandatom. Sve ostale stranke dobile su manje glasova (zajedničari 1.974, klerikalci 1.503, frankovci 401, seljački savez 248, Cesi 706) na osnovu kojih nisu mogli dobiti nijedno zastupničko mjesto. Za zastupnika sa liste KPJ izabran je Duro Salaj. U Pakracu su komunisti dobili 141 glas. (Novogradiški glasnik, br. 2/1921)

posvetiti pažnju tome, da se neposlušnici stalno potražuju, jer se iz opetovanih pisama, što ih ljudi pišu svojim rođacima u vojsci, razabire, da se bjegunci nesmetano nalaze kod svojih kuća, što dakako vrlo loše djeluje i na ostale vojnike i zavada ih na bijeg. Naročito u kotaru pakračkom valja u tom pogledu stvoriti reda, pa se u tu svrhu izvolite prema potrebi poslužiti i koncentracijom žandarmerije, nebi li se tako bjegunci što prije pohvatali.

Povj. za unut. poslove Zgb.
na znanje
Komandi savske diviz. oblasti
na ruke g. načel. štaba
Zgb.
Čast mi je dost, na znanje.
Komandi IV arm. obi.
Potpis nečitljiv

ASRH, Pr. ZV, br. 6-14-21335/1920.
HIS, mkrf. 2/42—43.

12. III 1921.

Izvjestaj Kotarske oblasti u Pakracu Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o širenju komunističkih letaka i hapšenju Save Maleševića, predsjednika Mjesne organizacije KPJ.

6. marta pritvoren je u Pakracu Milorad Marković, bankarski činovnik iz Šabca u Srbiji, koji je počeo da se druži sa vođama komunističkog pokreta u ovom kotaru.

Izvidima provedenim ustanovljeno je, da je Milorad Marković 3. XI. 1919 god. bio u Zemunu uhapšen radi protudržavnih izjava na javnom mjestu, i pošto je u to doba služio kao aktivni administrativni potporučnik kod komande Bitolj. div. oblasti, vodio je protiv njega postupak sud vojnih oblasti i 9. VI. 1920. bio je riješenjem komande Bitoljske div. oblasti obustavljen protiv njega svaki daljnji postupak. Posle toga vremena otpušten je bio iz vojske i živio delomice u Bitolju, delomice u Šabcu kod oca Milana Markovića žitarskog trgovca.

14. II. 1921. god. došao je u Lipik, da se leči, pošto je luesom zaražen.

U Lipiku se upoznao sa Savom Maleševićem, ovdjašnjim limarom i predsednikom komunističke organizacije u Pakracu, koja je u januaru o. g. prestala javno da deluje, a imovina joj i spisi zapljenjeni.¹

Ličnim pretresom Milorada Markovića pronađen je kod njega priloženi originalni letak² za kojega je ovaj iskazao, da ga je dobio od pomenutog Save Maleševića 2. III. o. g. u veče u gostioni Pollak, te da mu je Malešević kazao: »Ovaj sam letak doneo iz Zagreba i dobio sam ga od jednog komunističkog poslanika u Zagrebu.«

¹ Pod izlikom da se priprema prevrat u državi, vlada je noću 29/30. XII 1920. godine donijela »Obznanu«, kojom se zabranjuje komunistička djelatnost i predviđa hapšenje komunističkih vođa, zapljenu sindikalne i partijske arhive i zatvaranje radničkih domova. »Obznana« je značila de facto kraj legalne djelatnosti KPJ.

² Letak je izdala KPJ pod nazivom »Drugovi, radnici, komunisti!«.

Na osnovu ovoga iskaza uhapšen je i Sava Malešević, koji suočen sa Miloradom Markovićem negira istinitost iskaza Markovićevih i neće da prizna, od koga i kada je doneo priloženi letak.

Nakon saslušanja Milorada Markovića i suočenja sa Savom Maleševićem, koji je glavni organizator komunističkog pokreta u mestu i okolici, te nakon konstatacije, da je Marković zaražen luesom III., te da je istomu potrebno lečenje u Lipiku, pušten je Marković, da nastavi lečenje u Lipiku i stavljen pod strogu policisku pasku, a Savo Malešević koji uporno negira činjenicu, da je priloženi letak dao Markoviću i donesao ga iz Zagreba, stavljen je u pritvor kod ove oblasti te se protiv njega vode daljnji izvidi.

Letak prileži pod ./.

Marković će nakon lečenja biti stražarno predveden u Šabac, u koliko se nebi tokom izvida pokazalo potrebnim da se ponovno uhapsi.

1. pril/

Upravitelj
kr. vladin tajnik
potpis nečitljiv

ASRK, Pr. ZV, 6-14-4032/1921.
HIS, mkrf: 2/54—55.

2. *REVOLUCIONARNI RADNIČKI POKRET U PERIODU
OD AUGUSTA 1921. DO 1928. GODINE S OSVRTOM NA PAKRAC*

Opći napad buržoaskih vlasti započet Obznanom na klasni sindikalni pokret i KPJ pretvorio se u otvoreno i organizirano nasilje Zakonom o zaštiti javne sigurnosti i poretka u državi. Kao povod za donošenje Zakona poslužile su terorističke akcije pojedinaca. Njegovim donošenjem 2. augusta 1921. godine nastala su masovna hapšenja i progoni komunista i skojevaca. Istovremeno zabranjen je rad svih sindikalnih organizacija vezanih za Centralno sindikalno vijeće što je išlo u prilog poslodavcima da otkazuju kolektivne ugovore, otpuštaju organizirane radnike, produžuju radno vrijeme i snizuju nadnice.

Hapšenjem i protjerivanjem komunista preko granice i u rodna mjesta prekinute su sve veze između centralnih i pokrajinskih rukovodstava KPJ, a zaustavljeuo je i formiranje ilegalnih grupa započeto u junu 1921. god. Većina članova Izvršnog odbora KPJ i CRSVJ bili su zatvoreni. U dogovoru s uhapšenim članovima Zamjениčki izvršni odbor KPJ započinje rad na obnovi sindikalnih organizacija preko kojih bi komunisti djelovali. Vlasti uvjetuju obnovu sindikalnih organizacija nezavisnošću sindikata od političkih partija. što komunisti prihvataju i formiraju radničke organizacije pod nazivom Nezavisni sindikati. U stvari oni nastavljaju rad jedinstvenih sindikata koji su postojali prije Obznane. Njima rukovodi Međusavezni sindikalni odbor (MSO) koji je legalno produženje Centralnog radničkog sindikalnog vijeća Jugoslavije. Na prvoj Zemaljskoj konferenciji Nezavisnih sindikata u januaru 1923. godine MSO mijenja naziv u CRSOJ.

Obnavljanje klasnog sindikalnog pokreta nailazilo je na otpor lokalnih i pokrajinskih organa vlasti, kao i raznih reformističkih vođa koji su surađivali s vlastima. Policijski organi uporno su sprečavali ujedinjenje i centralizaciju Nezavisnih sindikata pomažući istovremeno reformističke organizacije Glavnog radničkog saveza (GRS), ističući da pored postojećih sindikalnih organizacija nije potrebno formirati nove. Pored različitih metoda pritiska na članove Nezavisnih sindikata vlasti su oformile i terorističke organizacije (ORJUNA, SRNAO i dr.) da bi terorom skršile revolucionarni radnički pokret.

Obnavljanje partijske organizacije zaostajalo je za obnovom sindikalnog pokreta. Policijski organi uz pomoć reformista i buržoaskih stranaka ometali su rad oko formiranja legalne radničke partije. U ilegalnosti komunisti su pripremili program i statut buduće organizacije, koja je oformljena na konferenciji 13. i 14. januara 1923. godine u Beogradu pod nazivom Nezavisna radnička partija Jugoslavije (NRPJ). Ona je organizirana na istim principima kao i KPJ u legalnom periodu, ali je njena akciona sposobnost bila mala, zbog

neizgrađenih stavova KPJ u osnovnim političkim pitanjima zemlje. To su pokazali i parlamentarni i općinski izbori 1923. god., kada je NRPJ dobila vrlo mali broj glasova.

U eri privremene stabilizacije kapitalizma Partija se morala prilagoditi novim uslovima i metodama borbe, izgrađujući novu taktiku i strategiju. U tim nastojanjima putem NRPJ, njene štampe i Nezavisnih sindikata, ona je izgrađivala radničko-seljački blok, kao prvi oslonac u borbi za demokratske slobode. Na III partijskoj konferenciji, održanoj u Beogradu početkom januara 1924. god., pobijedio je stav ljevice u nacionalnom, seljačkom, organizacionom i sindikalnom pitanju i izabrano novo rukovodstvo KPJ.

O svim odlukama III partijske konferencije sproveden je u organizacijama NRPJ referendum, na kojem se većina članstva izjasnila za novu partijsku liniju. Podršku novoj partijskoj politici pružio je i SKOJ i Savez radničke omladine Jugoslavije (SROJ). Koristeći njihovu pomoć i legalne i ilegalne oblike rada, Partija je uspjela učvrstiti svoj utjecaj među seljaštvom, industrijskim proletarijatom i pripadnicima nacionalno ugnjetenih naroda. No, i te skromne rezultate na jačanju revolucionarnog radničkog pokreta iskoristile su vlasti za nov napad na legalne pozicije KPJ. Naredbom ministra unutrašnjih poslova od 11. jula 1924. god. zabranjen je rad NRPJ, Nezavisnih sindikata i SROJ. Nezavisni sindikati će već početkom augusta obnoviti rad, a KPJ ostaje potpuno u ilegalnosti radeći postepeno, sistematski i planski na ostvarivanju svojih programatskih ciljeva. Frakcijske borbe unutar partijskog vodstva i nadalje će biti velika zapreka postizavanju većih uspjeha.

U uslovima klasnih i nacionalnih protivrječnosti, privredne krize u zemlji, progona komunista i atentata na poslanike HSS-a u Narodnoj skupštini, kralj i vladajuća buržoazija pripremali su se za ukidanje i ono malo parlamentarnih sloboda i za uvođenje diktature.

Zavođenje terora i pooštrenih mjera protiv komunista i sindikalno organiziranih radnika na području Pakraca uvjetovalo je stagnaciju revolucionarnog radničkog pokreta i naglo osipanje članstva KPJ u tom kraju. Prema podacima iz sačuvanih dokumenata i sjećanjima aktivista revolucionarnog radničkog pokreta Mate Žanića, Franje Drobnyja i Save Maleševića aktivnost komunista u periodu 1921—1928. godine svodila se na osnivanje ilegalnih ćelija KPJ, sastava najmanje 3 člana, uspostavi i održavajte veze s Pokrajinskim rukovodstvom KPJ u Zagrebu, povezivanju s naprednim omladincima, širenju komunističkog utjecaja na selu i rasturanju letaka, brošura i štampe.

Vezu s Pokrajinskim rukovodstvom KPJ uspostavlja i održava u periodu 1921—1928. godine Mato Žanić, koji obilazi partijske organizacije na području Kutine, Novske, Pakraca i Daruvara i prenosi im propagandni materijal i uputstva za rad. Štampanje propagandnog materijala obavljalo se u Kutini, gdje je Žanić uspostavio suradnju s vlasnikom štamparije.

Na ilegalnim sastancima u Petrovaradinu i Novom Sadu gdje se raspravljalo o položaju KPJ u uslovima Obznane i formiranju ilegalnih partijskih ćelija sudjelovao je Savo Malešević zajedno s Đurom Salajem i Aleksandrom Tajkovim iz Slavonije.

Radi priprema za ilegalni rad, početkom aprila 1921. godine, održana je u prisustvu pokrajinskog delegata iz Zagreba, na groblju u Banovoj Jaruzi, partijska konferencija na kojoj se raspravljalo o formi rada i organizaciji komunista nakon donošenja Obznane. Iz Pakraca prisustvovali su konferenciji Marko Simić i Ivan Tihi.

U uslovima progona i terora komunisti u Lipiku i Pakracu pružili su utočište i organizirali bijeg preko granice mnogim skojevcima koji su bježali pred progonom policije. Izvjesno vrijeme na tom području su se krili Rudolf Hercigonja, Josip Kraš, Pero Popović Aga i dr.

Lokalni organi vlasti budno su pratili kretanje komunista, vršeći neprekidna hapšenja i progone. Većina radnika, stranih državljana, organiziranih u klasne sindikate bila je nakon objave Obznane i Zakona o zaštiti države prognana iz Pakraca a neki su se pasivizirali i napustili ranije uvjerenje (Grčić, Kufner, Šnedorf, Nemeth i Kolb). Broj članova KPJ naglo je opao i smanjio se od 170 na 6.

Prema raspoloživim podacima ne može se ustanoviti da li je u Pakracu osnovana NRPJ i Nezavisni sindikati. Sačuvani dokumenti iz tog perioda ne potvrđuju takvu pretpostavku, već ukazuju da su odmah nakon dpnošenja Zakona o zaštiti države reformisti uz pomoć vlasti obnovili sindikalnu podružnicu Općeg radničkog saveza (ORS-a) među radništvom pilane »Slavex«, preuzeli sindikalnu arhivu i Radnički dom u Pakracu.

Uprava Pilane iskoristila je vladine mjere protiv revolucionarnog radničkog pokreta za ukidanje svih povlastica, koje su radnici postigli zaključenjem kolektivnog ugovora u toku 1920. godine. Uvjeti života i rada radnika svakodnevno su se pogoršavali. Nezadovoljstvo radnika i teški uslovi rada na pilani »Slavex« prisilili su reformiste iz ORS-a koji su obnovili sindikalnu podružnicu na Pilani da i protiv svoje volje vode tarifne pokrete, organiziraju štrajkove, ali bez naročitih uspjeha. Lokalni organi vlasti i mjesna rukovodstva građanskih stranaka na vlasti pružali su punu podršku upravi pilane »Slavex«.

3. IX 1921.

Dopis Redarstvenog povjereništva za grad Zagreb Predsjedništvu Zemaljske vlade o sakrivanju komunističkih agitatora u okolini Pakraca i slanju redarstvenog agenta da ispita postojeću situaciju na terenu.

Od povjerljive strane prijavljeno je ovom redarstvu, da se u okolici Pakraca krije više opasnih komunističkih agitatora, šta bi se moglo neupadnim načinom saznati preko braće Malešević¹ u Pakracu, — komunističkih pristaša.

Osim toga je ova osoba dala i neke druge podatke.

Na osnovu gornjega otposlan je jedan vješti redar, agent² u Pakrac i okolinu, koji se stavio u dodir s tamošnjim kotarskim predstojnikom i kao trgovac ispitao političke prilike.

¹ Radi se o Savi i Milanu Maleševiću. Oni nisu braća. Milan je Savin stric.

² Matija Hang. U izvještaju Hang navodi da su u Pakracu poznati komunisti: Sava i Milan Malešević, Petar Gajić i Antun Grčić, po zanimanju obrtnici, na pilani »Slavex« radnici Pavao Daraš i Josip Polikovski, a u konzumnoj zadruzi »Napred« poslovođa Jovan Mitrović. U Spahnovici su poznati komunisti: Đuro Mihaljević (seljak), Franjo Kufner (radnik) i Antun, Franjo i Petar Podobnik, po zanimanju stolari. U istom izvještaju Hang navodi da su u Badljevini Komunisti: Albert Petar (stolar) i Franjo Drakulec (posjednik); u Prekopakri: Marko Klajić, Mijo soklja, Joso Šimunović, Nikola Ljevaković, Sime Marković i Antun Perić. Pakrački komunisti, prema navodimo Matije Hanga, imaju dobre uslove za djelovanje s obzirom na obližnju šumu i mali broj redara u Pakracu, koji nisu u stanju da ih kontroliraju.

Po njemu predloženo izvješće predlaže se ovom predstojništvu³ s izvješćem, da je redar, agent o svemu usmeno obavijestio kr. kotarskog predstojnika u Pakracu.

M. P.

Upravnik
kr. odsječni savjetnik:
Dr. Šaban v. r.

Arhiv Slav. Požega, Pov. spisi VZPZ.
HIS. mkrf. 2 SP/12.

15. IX 1921.

*Izveštaj velikog župana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade
o hapšenju Antuna Grčića.*

Pozivom na tamošnju naredbu od 18. jula 1921 broj 1052 res čast mi je naslovu izvestiti slijedeće:

Među komunistima i inim protudržavnim elementima ne opaža se obćenito nikakovo izvanredno kretanje ni djelovanje koje bi bilo u protinbi sa postojećim propisima za održanje mira i javnog poredka.¹

Konkretno čast je naslovu izvestiti ipak jedan slučaj iz kotara pakračkoga, o kojem mi je po kr. kot. oblasti u Pakracu izvješteno slijedeće:

Savezno sa izvještajem od 9. o. mj. broj gornji izvješćuje se, da je kod ove oblasti u tečaju postupak protiv Antuna Grčića, češljara iz Pakraca, jednog od istaknutih komunista mesta Pakrac.

Isti je okrivljen, da je 26. 7. o. g. u vozu između Daruvara i Pakraca putovao sa komunistom Josipom Veber iz Daruvara, koji je uhapšen u Daruvaru na nalog redarstvenog povjerenstva u Zagrebu, a sprovodio ga je stražarno redar iz Daruvara Ivan Horvat.

Grčić je hrabrio uhapšenoga komunistu, da se ne boji ničega, da će ga vlasti morati konačne? pustiti, da bude spokojan, jer će ideja za koju sada komuniste stradavaju konačno pobediti, jer crveni teror je jači od akcije nemoćnih i nesposobnih ljudi koji stoje u vodstvu države.

U kupeu je bio prisutan sveštenik Jozo Čudić iz Severina, koji nije za vrijeme debate imao na sebi mantije, a Grčić nije ni slutio, da bi ga tko od prisutnih prijavio, te je isti ovaj slučaj poverljivo oblasti saopćio i u zapisniku od 9/9. o. g. gornje navode potvrdio.

Postupak je u tečaju i državno odvjetništvo u Zagrebu zamoljeno, da pre sluša Josipa Vebera.

³ Pokrajinska vlada Hrvatske i Slavonije proslijedila je dopis velikom županu Požeške županije s preporukom da veliki župan odredi potrebne mjere za suzbijanje komunističke agitacije.

¹ Misli se na Obznanu i Zakon o zaštiti javne sigurnosti i poretka u državi koji je donesen 2. augusta 1921. godine. Bio je to novi udarac nanesen KPJ. Na osnovu Zakona o zaštiti države nastala su masovna hapšenja i progoni komunista i skojevaca. Istovremeno zabranjen je rad svih sindikalnih organizacija vezanih za Centralno sindikalno vijeće, što je išlo u prilog poslodavcima koji su prišli otkazivanju kolektivnih ugovora, smanjenju nadnica i produženju radnog vremena. Centrumaši i desničari čiji rad nije bio zabranjen koriste takvu situaciju za vraćanje izgubljenih pozicija u sindikatima.

Redar, koji je Vebera sprovodio nije podnio nadležnim vlastima prijavu
0 ovome događaju, te se moli Vaše gospodstvo, da izvoli shodno odrediti, kako
bi se i protiv njega poveo postupak radi ovoga postupka.

Protiv opć. redara u Daruvaru Ivana Horvata određujem istodobno pro-
pisani postupak.

Veliki župan
Dr. Šupilo

AIHRPH, Pr. ZV, br. 1655-1551/1921.
His, mkrf. CK 11/11—12.

52

29. IX 1921.

*Pokrajinska vlada Hrvatske i Slavonije prosljeđuje velikom županu Po-
žeške županije naredbu MUP Kraljevine SHS o postupku s komunističkim
agitatorima u Pakracu i Daruvaru.*

Savezno s ovdječnjim otpisom od 7. septembra 1921 broj 1551 res.¹ u stvari
potrage za komunističkim agitatorima u kotaru pakračkom i daruvarskom
poziva se Vaš Gospodstvo još ovime:

1. — da najbudnije i sa najvećom pažnjom prati rad i kretanje komunista
u svome kotaru u opšte,

2. — da pojedine istaknutije komuniste stavi pod strogi policijski nadzor
i ograniči im slobodu kretanja,

3. — da prema svakome koji antidržavno deluje ma u kome pogledu po-
stupi najstrožije po zakonu,

4. — da Pavla Daraša i Josipa Polikovskog, radnika na fabrici u Pakracu
odmah proter a iz naše Kraljevine,

5. — na dolazak Đorđa Selakovića,² obrati najveću pažnju i o tome odmah
izvesti,

6. — naročito valja najtačnije provjeriti navode redarstvenog agenta³
glede radničke konzumne zadruge »Napred« u Pakracu, pa ukoliko se tamo
navedene okrive činjenicama utvrde, ima se smjesta postupiti u smislu čl. 15
zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, te opravdanosti, zašto
se to dosada još učinilo nije,

7. — kotarska će oblast u Daruvaru podnijeti izvještaj o rezultatu vođene
istrage nad Franjom Žugerom.⁴

U izvještaju, kog će Vaše Gospodstvo povodom ovog otpisa ovamo izvo-
ljeti podnijeti, valja se detaljno osvrnuti na svaku naprijed istaknutu tačku.

U Zagrebu, dne 29. septembra 1921

Pokrajinski Namesnik
Juraj Demetrović

Arhiv Slav. Požega, Pov. spisi VZP2.
HIS, mkrf. SP 2/8—9.

¹ Vidi dok. br. 50.

² Selakovića su općinski organi vodili u komunističkoj evidenciji iako je povremeno
Doravio u Pakracu.

³ Vidi dok. br. 50, objašnjenje 2.

⁴ Vidi dok. br. 53.

30. X 1921.

Izveštaj velikog župana Požeške županije Pokrajinskoj vladi Hrvatske i Slavonije o hapšenju komunista u Pakracu.

Pozivom na naredbu naslova od 18. jula 1921. broj 1052 res. čast mi je naslovu o komunističkom pokretu za prošli četrnaestdnevni period izvestiti slijedeće:

Kakog izvanrednog glasnje među komunistima nije bilo, povukli su se i pritajili, jer se boje akcije državne vlasti koja budno na njih pazi.

Dogodili se međutim neki incidenti koje treba da navedem:

Dana 17. septembra, o. g. uhitile je oružnička patrola stanice Pakrac vođu komunista iz Banove Jaruge Matu Žanića, koji je bio na putu ka komunisti pakračkomu Mili Maleševiću.

Isti je izjavio da posjećuje Maleševića jedino iz prijateljstva no pretragom istoga, pronađeno je kod njega tri komada generalne karte, jedna patvorena objava ter tekst (pismo) na jednoj karti komunističkoga duha, gdje braću poziva na crveni barjak.

U savezu sa ovim uhapšenjem izvješćuje mi kr. kot. oblast u Pakracu, podneskom od 27. septembra o. g. broj 10944 slijedeće:

13. septembra uhapsila je žandarmerija Milu Maleševića, jednoga od istaknutih komunista pakračkih radi toga, što je primećeno, da k njemu često zalazi Mato Žanić jedan od vođe komunističkog pokreta u Banovoj Jaruzi.

Protiv Maleševića je poveden postupak, ali mu se nije moglo dokazati da se ogrešio o ustanove Obznane, te je 18/9. u jutro pušten na slobodu, sa uputom, da se nalazi pod strogim policiskim nadzorom, a opć. poglavarstvu i žandarskoj stanici u Pakracu naređeno, da nadziru Maleševića.

Ujedno je žandarmerijskoj stanici u Pakracu naređeno, da strogo pazi na osobe koje zalaze u kuću Maleševiću.

18/9. pred podne predveo je narednik Mlinarek, koji je zastupao komandira stanice Pakrac ovoj oblasti Matiju Žanića iz Banove Jaruge sa raportom broj 1191. čiji prepis prileži pod ./.. a kojega su žandarmi uhapsili 17. septembra u veče u Lipiku.

Osobnom premetačinom nađeno je kod Žanića objava sa štampljom općine Medurić bez broja i potpisa.

Radi toga što se klatario po području ovoga kotara bez propisane objave suđen je na 14 dana zatvora i zadržan odmah da zatvor ovrši.

Sem objave nađen je kod Žanića jedan sastav olovkom pisan revolucionarne sadržine, te je radi toga suđen po Obznani na 30 dana zatvora. Protiv ove presude najavio je priziv.

Čim Zanić ovrši kaznu od 14 dana kod ove oblasti predan će biti nadležnom sudu na kazneni progon radi zločina prevare počinjen krivotvorenjem javnih isprava.

Predstojništvo kr. kot. oblasti u Novskoj izvešteno je pod brojem 493 kz.

o izdanju objave radi postupka protiv opć. organa u Medjuriću, koji su propustom dozvolili da Zanić dođe u posed objave providene štambljom općinskom.

Moli se izveštaj primiti k znanju s molbom za dejstvo da opć. organi općine Medjurić, koji su krivi, da je Zanić mogao doći do tiskalice za objavu i do štampla budu strogo kažnjeni.

Nadalje mi glede uhapšen ja komunista Franje Zuger iz Sirača izvješćuje kr. kot. oblast u Daruvaru, podneskom od 17. septembra o. g. broj 136 res slijedeće:

Uhapšen je komunista Franjo Zuger iz Sirača. Od istoga uzapćen je na pošti jedan list pisan po komunisti Ivi Hock u Osijeku Široke ul. 17 kojim mu saopćuje, da za njihove dobivene knjige pošalje novac Ljudevitu Špiljariću tapetaru u Zagrebu gor. grad kazališna ulica 3, te da će slijedećeg tjedna putovati u Beč i iz Beča u Ameriku, gdje ih više braće (komunista) imade te gdje će i više sredstava za ostvarenje njihove ideje nemaknuti moći itd.

U veliko jadikuje u tom listu, da im u Evropi nije moguće prodrijeti sa komunizmom jer na silne zapreke nailaze.

Kr. redarstveno ravnateljstvo u Zagrebu i Kr. redarstveno povjereništvo u Osijeku obavješteni su brzojavno i pismeno o ovoj stvari ovdašnjim dopisom od 17. o. mj. br. 9847.

Veliki župan
Juzbašić

AIHRPH, Pr. ZV, 4110/1921.
HIS, mkrf. CK, br. 11/26—29.

20. IV 1922.

Memorandum Općeg radničkog saveza (ORS-a) parnoj pilani »Slavex«, d. d. za šumsku industriju (centrala Zagreb) sa zahtjevom za povišenje plaća i slobodan izbor radničkih povjerenika.

Potpisana Savezna uprava slobodna je cijenjenom naslovu postaviti slijedeći

zahtjev

1.) da se svim radnicima zaposlenim u pilani u Pakracu povise plaće za 50%.—

2.) da se stanarina onih radnika, koji ju dobivaju povisi za.. -¹

3.) da se prema banskoj naredbi od 15. veljače 1919 br. 1200 izaberu radnički povjerenici u pogonu u Pakracu.

Uslijed velike skupoće radništvo je prinuždeno, da si ovim pomogne, ono mora da nekim putem unese ravnotežu između svojih ... zarada.

Obzirom na ta fakta, potpisana se Savezna uprava nada da će cijenjeni naslov uvidjeti opravdanost ove akcije te svojem radništvu potpuno u susret poći. Očekujemo stoga, da će nas c. naslov do 2. maja o svojoj odluci obavijestiti.²

¹ Dokumentat nečitljiv. Tačkice označavaju dio teksta koji redaktor nije mogao pročitati.

² Vidi dok. br. 55.

Podjedno pripominjemo, da smo o ovim zahtjevima obavijestili kako Kr. Inspektori jat rada u Zagrebu, tako i Radničku Komoru.

Odličnim poštovanjem

Radničkoj komori
znanja radi.

M. P.

Beker³

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 7/3.

55

15. V 1922.

Molba Savezne uprave Općeg radničkog saveza Radničkoj komori u Zagrebu da u sporazumu s Inspekcijom rada obrazuje komisiju i ispita postojeći položaj radnika zaposlenih u pakračkom pogonu tvrtke »Slavex« d. d. U tu svrhu Savezna uprava ORS-a podnosi opširan izvještaj o položaju i uvjetima rada radnika.

U Pakracu u parnoj pilani »Slaveks« d. d. za šumsku industriju (centrala Zagreb) obrazovana je, pred 2 mjeseca radnička organizacija i to podružnica Općeg Radničkog Saveza Jugoslavije.¹ Prije postojala je ovdje podružnica Saveza Drvodjelskih Radnika,² kojoj je svojevremeno povodom obznane po vlastima obustavljeno djelovanje.

Prvoga maja t. g. na javnom sastanku cjelokupnog radništva te pilane prihvaćena je jednoglasno rezolucija, kojom se poziva potpisanu Saveznu Upravu, da smjesta poduzme korake kod Radničke Komore u Zagrebu, kako bi ova odmah izaslala u Pakrac komisiju, koja bi se sastojala i od zvaničnih članova Kr. Inspektori jata Rada i koja bi imala svrhu, *da na licu mjesta izvidi i ispita sadanje radne i plaćevne odnose, koje vladaju u tom poduzeću.*

Odazivajući se ovom pozivu naše podružnice, slobodni smo naslovu u svrhu obrazloženja faktične potrebe ovakove komisije, koja bi te tamošnje prilike ispitala predložiti slijedeće naše

izvješće.

Obzirom na zaista mizerni gospodarski položaj tamošnjih radnika, koji proističe iz toga, što su radnici u tom poduzeću vrlo slabo plaćeni, Savezna je uprava dne 20. 4. 1922. upravila na tvrtku »Slaveks« d. d. memorandum,³ kojim se tražilo povišenje plaća. Tvrtka je na ovo odgovorila pismom, kojim nam javlja da je od 16. 4. dakle prije primitka našega memoranduma uvi-

³ Josip Beker

¹ Opći radnički savez (ORS) formiran je 1919. god. kao sindikalni savez strukovnih organizacija za Hrvatsku. Uoči sindikalnog Kongresa ujedinjenja došlo je u ORS-u do rascjepa. Iz ORS-a su istupili revolucionarno raspoloženi radnici i učlanili se u klasne sindikate pod vodstvom CRSVJ. Od ukupno 30.000 članova u ORS-u je pod vodstvom socijalista ostalo oko 3.500 članova. Socijaldemokratske sindikalne vode zastupale su dogmatsko stanovište da treba razgraničiti zadatke partije od sindikata. Svoj pristup u CRSVJ uvjetovali su prekidom organizacionih i statutarних odnosa sa SRPJ(k). Kao reformisti izgradili su i odgovarajuću taktiku u ekonomskim borbama radnika, koja je išla za smirivanjem i otupljivanjem klasne borbe. Zbog toga su uživali podršku vlasti nakon Obznane i Zakona o zaštiti države.

² Savez drvodjelskih radnika bio je učlanjen u Jedinstvene sindikate na čelu sa CRSVJ čiji je rad nakon Obznane i Zakona o zaštiti države zabranjen.

³ Vidi dok. br. 54.

djajući i samo zao gospodarski položaj svojih radnika povisila plaću svima radnicima od 2—10 kruna na dan i da više povisiti ne može.

Razumije se, da Savezna uprava nije mogla biti sa takovim rješenjem zadovoljna, pa je dne 8. svibnja 1922. ponovno zatražila, da se radnicima povise plaće barem od 10 do 20 kruna na dan, jer i pored ovog povišenja, kojeg je firma dala radnicima od 16. 4. t. g. oni su ovako plaćeni:

Prema postojećem još kolektivnom ugovoru,⁴ koji je sastavljen pred više od 3 godine, tvrtka imade svoje radnike aprovizirati. Ta aprovizacija još postoji i radnici dobivaju:

Aprovizacija:

Oženjeni radnik sa familijom:

11 klg. brašna (od toga 2 klg. bijelo brašno) po 0,80 K. odnosno 1.20. K. na tjedan.

0.25 klg. masti ili 0.50 klg. slanine tjedno uz cijenu od 26 K. odnosno 25 K.

1 klg. šećera mjesečno uz cijenu od 18 K.

0.50 klg. soli tjedno uz cijenu od 5 K.

Grah i kukuruz uz dnevne cijene.

Neoženjeni radnik:

4 klg. brašna (1 klg. bijelog) tjedno.

0.25 klg. masti ili 0.50 klg. slanine tjedno.

Stanarinu

od 30 K. dobivaju samo nekoje obitelji tako, da to skoro ne vrijedi uzeti u račun, jer od Obznane to ne dobivaju one obitelji, koje su poslije nje došle u posao.

Plaće

Radnici, koji sada stupaju u posao imaju plaću od 46 do 56 K. sa povišenjem od 16. 4. t. g., ali bez beneficija u aprovizaciji.

Jedno 4—5 ljudi — »gatermajsteri« — plaćeni su sa 70 K. ali nisu aprovizirani po poduzeću.

Ostali radnici i radnice plaćeni su sa 35 K. Neki uživaju aprovizaciju, a neki ne, iznimno neki radnici imadu 40 K. na dan.

Odiijelo

Osim toga tvrtka je ovim kolektivnim ugovorom obveznana svojim radnicima nabavljati najpotrebije odijelo i obuću kao i platno. No cijena tome povišena je danom kada im je plaća popravljena za onih 2—10 Kruna za gotovih 100%.

Tako platno, koje su radnici dobivali za 35 K. stoji sada 70 K. Bakandže 560 K, ma da je sve posve prosto i loše kvalitete.

Ovaj drugi naš memorandum odklonila je tvrtka uz motivaciju, da više nije kadra plaće povisivati, jer su radnici izdašno obskrbljeni svim za život potrebnim artiklima.

Prema izveštaju naših povjerenika i radnika, koji stoje na čelu te naše podružnice, mi konstatujemo, da bi se ove plaće iako su vrlo slabe mogle podnijeti da se poduzeće drži kolektivnoga ugovora i da se radnicima beneficije u aprovizaciji kako im to po njemu pripadaju redovito i izdavaju. Međutim ali poduzeće je koristeći se obznanom, kojom je radnički pokret gotovo onemogućen izigralo taj ugovor i danas ogromna većina radnika ne

⁴ Vidi dok. br. 36 i 40.

dobiva aprovizaciju, a ako je aprovizirano, to je ta beneficija svedena na minimum.

Zaveden je baš u aproviziranju takav kaos, da radnici više neznaju tko dobiva i što dobiva. Najočajnije je to, što nije nikada siguran, hoće li dobiti ovaj ili onaj puta otpadajući dio i za svoju obitelj. Isto je sa drvima i ovdje se je količina smanjila tako, da radnici ne dobivaju više ni polovicu onoga što im po ugovoru pripada. Mnogi radnici lišeni su već ove beneficije.

Najstrašnije je to, što su mnogi radnici već zaduženi kod firme, kupujući ono skupo i loše odijelo i platno, tako da se je nekih dug već popeo na sumu od 2.000 K.

I ne samo da je samovoljnim uskraćivanjem aprovizacije i nabijanjem lihvarskih cijena robi unesena teška zabuna među radništvo, koju ono tako teško osjeća i koje se tako bolno osvećuje na djeci i jadnim ženama tih očajnika, uprava je te firme zavela k tome još i tako strašne radne odnose, koje su postale još nesnošljivije od kako su radnici ondje uspostavili svoju organizaciju.

Lično, sam ravnatelj tog poduzeća gosp. Berger vrši nad radnicima teror i šikanira ih stalno tako, da smo mi ovdje uvjerenja, da on to namjerno čini, kako bi se mogao riješiti onih naših ljudi, koji vode našu podružnicu. On želi tim svojim provokacijama uzbuniti radnika, kojeg bi se onda pomoću vlasti (kotar) riješio. Mi imamo razloga da u to vjerujemo, jer je jedan radnik (Franjo Domiter) na kojeg je savezna uprava svojevremena upravila jedno pismo, povodom istoga smjesta otpušten i po kotarskoj oblasti još isti dan iz Pakraca izagnan, ma da istomu nikad to naše pismo u ruke nije došlo. Isto je tako bezdušno, proganjan neki siromašni radnik sa obitelji od 4 djece (Polikovski) i prognan u Poljsku. Sve intervencije nisu koristile, jer ga je poduzeće uspjelo pred kotarom optužiti i siromah sproveden je već skupa sa svojom brojnom obitelji u daleku Poljsku. Kotarska pak oblast u Pakracu postupa rigorozno i svaka se optužba ravnatelja uvažava bez rezerve, kao da siromašni radnici nemaju prava obrane.

G. ravnatelj, da to šikaniranje bude što savršenije, prigovara čak radnicima, a pogotovo onim, koji stoje na čelu naše podružnice, što imaju obitelj. Govori im stalno kako će sve oženjene radnike otpustiti, jer on nije dužan i nema računa da hrani njihovu djecu. Radnike naziva volovima i šmrkavcima, te je svoje činovnike i namještenike protiv njih tako nahuckao, da se svi skupa upravo natječu u stalnom šikaniranju kujoniranju i teroriziranju.

O postupku tu više nema govora. Čak i humanost je u tom saobraćaju sa radnicima posve izčezla, što najbolje svjedoči prigovaranje očevima što imaju djece i prijetnja, da će ih se sve baciti na ulicu. Našim se povjerenicima otvoreno prijeti otpustom i otvoreno priznaje da će to uslijediti radi toga, što su organizovali radnike.

Ovim postupkom položaj je u toj pilani vrlo ozbiljan. Radnici, su silno uzbuđeni, što je pojačano ovim najnovijim odklonom njihovih zahtjeva za povišicu plaće i regulisanje radnih odnosa.

Savezna uprava nije više u stanju da nosi odgovornosti za događaje, koji bi se mogli izroditi iz ovih nesnosnih radnih odnosa. Bijeda je velika, a pogoršana sa nesavremenim postupkom mogla bi stvoriti psihoz među tamošnjim ljudima, koji bi mogao uroditi nepoželjnim ispadima.

Da se to nesnosno stanje likvidira Savezna Uprava moli Radničku Komoru, da po mogućnosti što prije u sporazumu sa nadležnim vlastima obrazuje komisiju, koja bi sve te prilike na licu mjesta ispitala i ujedno sklonula poduzeće na pregovore kako bi se u zadnji čas radnicima poboljšalo njihovo bijedno stanje i odклонila opasnost nepoželjnih ispada.

Za Saveznu Upravu
Vilim Haramina

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 7/4—8.

56

19. V 1922.

Napis »Slobodne riječi« o teškom položaju radnika u pogonu pilane »Slavev« d. d. u Pakracu, odbijanju Uprave da poviši radnicima plaće i o stupanju radnika u štrajk.

Položaj radnika u ovom poduzeću školski je primjer ropstva, što ga snaša naše radništvo. Nepojmljivo slabe plaće uz onaj strahoviti teror kojeg je ovdje zavelo samo ravnateljstvo stvorili su apsolutno nesnošljive odnošaje. Radništvo ovdje pored teškoga rada gladuje. »Obznanom« ono je izgubilo i ono malo pozicije, što ga je prije postiglo svojom organizacijom. Aprovizacija se uskraćuje a nadomješta šikanacijom najizazovnije vrste. Pod rizikom egzistencije naši su ljudi ondje obnovili svoju podružnicu. Dvije žrtve platile su ovo teško. Drug Polikovsky koji je po revnoj kotarskoj oblasti još pred nekoliko mjeseci protjeran u Poljsku ostavio je za sobom ženu sa 4 djece na milost i nemilost. Ovih je dana pak ova sirota žena morala najedanputa u roku od par sati ostaviti Pakrac. Bez novaca i bez ičega morala je smjesti sa svoje 4 nejake djece nastupiti daleki put u Poljsku. Nije imala ni vremena da proda ono malo pokućstva, da dođe do nešto novaca. Pitamo nadležne oblasti, da li je ovakav barbarski postupak uopće razumljiv i vjeruju li oni sami, da je ova sirota žena bila opasna po red i mir? Čemu ovakovo brutalno mučenje siromašnog naroda? Ako se je već njenom mužu imputiralo na mig kapitalističkih proždrljivaca nekakav boljševizam, zar je humano, da se onda na ovakav sramni način postupa sa jadnom i nemoćnom majkom nejake djece?

Isto tako stradao naš drug Franjo Domiter, koji je također uz pomoć bezobzirnosti kotara smjesti morao napustiti Pakrac samo zato što je od Općeg Radničkog Saveza Jugoslavije na njega bilo adresirano pismo, koje nikad u njegove ruke nije došlo.

Poduzeću je vrlo neugodna naša organizacija i zato nastoji svim mogućim sredstvima, da je se riješi. Zato je u posljednje vrijeme šikanacija pojačana tako, da su radni odnosi u tom poduzeću postali upravo nesnosni. Ravnatelj se lično prijeti drugovima, koji stoje na čelu tamošnje podružnice otpustom, uskraćenjem aprovizacije itd. samo da ih izazove na kakav ispad, pa da se onda posluži kotarom i da se tako riješi ljudi, koji mu smetaju. Kada se uzme još u obzir nečuveni i skrajnje nemoralni skandal, da ravnatelj samo lično napada očeve, spočitajući im djecu uz prijetnju, da im neće izručivati odpa-

dajuću im kvotu aprovizacije za djecu onda si čovjek može zamisliti očajni položaj onih jadnih robova pokvarenog kapitalizma.

Odgovor na ovo je štrajk, koji je 16. o. mjes. spontano izbio.

ŠTRAJK RADNIKA PILANE U PAKRACU.

Dne 16. o. mjes. izbio je ovdje štrajk,¹ koji je izazvan time, što je uprava pilane otklonila zahtjeve radnika za povišenje plaća.

»Slobodna riječ«, br. 20/1922.

57

6. IX 1922.

Savezna uprava Općeg radničkog saveza u Zagrebu prosljedila je upravi pilane »Slavex« d. d. u Pakracu zahtjev radnika za povišenje plaća u iznosu od 30% o i zahtjev za izjednačenje plaća radnica i radnika u istom poslu.

Potpisanoj Saveznoj Upravi čast je prema odluci radništva zaposlenog u pilani i u šumi u Pakracu, predložiti, u svrhu regulisanja plaća, slijedeće

zahtj eve:

1) da se svim radnicima na pilani i u šumi povise plaće za 30% (trideset postotaka).

2) da se plaće radnica koje obavljaju muški posao izravnavaju sa plaćama, koje u istom poslu dobivaju muškarci.

3) Predlažući ovo, potpisana se Savezna Uprava nada, da će cijenjeni naslov uvažiti opravdanost ovih zahtjeva, te ih obzirom na skupoću, koja je u posljednje vrijeme zahvatila silne dimenzije i koja stalno raste, u cijelosti prihvatiti.

Skupoća, koja se penje baš na onim artiklima bez kojih nije moguće zamisliti egzistenciju radnika u punom opsegu isključivo samo njega pogađa. I zato radništvu ne preostaje ništa drugo nego da se lati svoga puta, kako bi na ovaj način uneo ravnotežu u svom gospodarstvu, — između njegovih zarada i potreba. —

Tom prigodom slobodni smo primjetiti, da je posljednjih dana u mnogim pilanama u našoj zemlji plaća radnika akcijom potpisanog saveza regulirana. —

Tako su u posljednje vrijeme vođeni tarifni pokreti u Mitrovici, Djurgienovcu (Lieskovici i Andrijevcima) Belišću, Plaškom, Josipdolu i Bosanskoj Dubici. Pored toga su u akciji čitav niz još otvorenih pokreta kao u Tesliću (sa Blatnicom i Ostružnom) Dugomselu i t. d. Sa završenim pokretima polučena su nonre^na povišenja od 25 — 35% pored toga, da su u gotovo svim poduzećima bile pojačane razne beneficije, bilo uvedene, čime su uslovi života radnika vazda znatno poboljšani. —

Mi vierujemo, da će cijenjeni naslov ovo i obzirom na te okolnosti također svojem radništvu usvajanjem zatraženog u susret poći, pa smo pri koncu

¹ Uz pomoć policijskih organa i kotarskih vlasti otpor radnika je slomljen. Uprava pilane »Slavex« odbila je da radničke zahtjeve uzme u razmatranje.

još slobodni zamoliti, da bi nas izvolio o svojoj odluci odnosno o prihvatu ovih zahtjeva po mogućnosti što prije obavjestiti. —

Očekujući to, bilježimo se

Za radništvo pilane
i šume u Pakracu:

odličnim poštovanjem

Za Saveznu upravu Općeg
Radničkog Saveza Jugoslavije:

Beker¹

AIHRPH, Fond Radničke komore
HIS, mkrf. 7/20—21

58

10. III 1923.

Napis »Radničkog glasnika« o provali policije u Radnički dom u Pakracu, zapljeni sindikalne arhive, otpuštanju radničkog povjerenika na pilani »Slavex« d. d. i zabrani radničkog zbora u Pakracu.

Javljam nam drugovi iz Pakraca, da je dne 14. veljače provalila policija u Radnički Dom i po nalogu kotarske oblasti zaplijenila sav arhiv organizacije.

Cjelokupna uprava podružnice nalazi se pod strogom policijskom paskom. Upravitelj pilane osokoljen ovim policijskim terorom, otpustio je smjesta radničkog povjerenika druga Marka Klaića. Uprava se prijeti, da će cijeli odbor otpustiti, jer neće da ima posla sa organizovanim radnicima.

Dne 18. veljače zabranjen je radnički zbor,¹ kojim se namjeravalo protestirati protiv pokušaja izigravanja 8 satnog radnog dana. Na zboru je trebao govoriti drug Stevan Bubić iz Broda.

Ovim progonom jasno je dokazana veza između pakračke policije i uprave poduzeća. Sve se združilo protiv radničkog pokreta.

Mi protestiramo protiv tog bezakonja i tražimo otvorenje Radničkog Doma i obustavu persekucija, koje se vrše u službi kapitala i za ometanje izborne borbe Socijalističke Partije. Reakcija u Pakracu bila je vazda bestidna i bezobzirna, ali je ova premašila već sve mjere.

»Radnički glasnik«, br. 5/1923.

¹ Josip Beker

¹ Zbor su namjeravali održati socijaldemokrati u cilju izborne agitacije za skupštinske izbore, koji su održani 18. III 1923. god. O rezultatima izbora na kotaru Pakrac vidi dok. br. 59.

18. III 1923.

Rezultati izbora poslanika za Narodnu skupštinu na području kotara Pakrac.

KOTAR PAKRAC*

		HPS DEMOKR.SOC. DEM. NRPJ HRSS RADIK.						
Redni broj	GLASAČKO MJESTO	Ukupan broj glasača						
			dr Đuro Kumarić	Svetozar Pribićević	Stevo Čublić	Ivan Krmelj	Dragutin Kovačević	Ceda Kostić
1.	ANTUNOVAC	603	5	15	7	7	564	7
2.	BADLJEVINA	451	14	18	4	6	323	23
3.	BUČJE	571	1	516	5	2	19	28
4.	GAJ	460	4	93	3	10	340	10
5.	DONJA OBRIJEŽ	347	2	39	3	4	294	5
6.	DRAGOVIĆ	530	10	116	4	9	217	174
7.	KUKUNJEVAC	443	2	112	6	3	142	178
8.	KUSONJE	357	4	104	—	3	3	243
9.	LIPIK	435	5	64	17	17	318	14
10.	PAKRAC	404	6	138	35	25	114	86
11.	STRIJEŽEVICA	444	7	335	6	6	20	70
12.	SUBOTSKA	401	2	299	3	—	5	92
13.	CAGLIC	523	2	158	1	8	106	248
14.	ŠEOVICA	222	4	41	2	4	12	158
		6.191	68	2.111	96	102	2.477	1.337

* Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine SHS. Narodna skupština SHS, Beograd, 1924. god.

9. IV 1923.

Memorandum sindikalne podružnice ORS-a Upravi pilane »Slavex« d. d. za šumsku industriju u Pakracu, kojim se traži povišenje plaća radnika za 40°/o, ostale prinadležnosti prema postojećem kolektivnom ugovoru i reguliranje radnih odnosä u duhu Zakona o zaštiti radnika.

Potpisani radnici,¹ koji smo uposleni u pilani u Pakracu slobodni smo po sporazumu sa svim radnicima zaposlenim kako u pilani tako i u šumi Vučjak, cijenjenom naslovu predložiti

z a h t j e v

kojim tražimo.

- da se sadanje plaće svih radnika zaposlenih u poduzeću cijenjenog naslova bez razlike povise za 40% četrdeset posto,
- da prinadležnosti, na koje imamo pravo, po postojećem kolektivnom ugovoru ostanu u punom opsegu i nadalje na snazi.
- da se radni odnošaji između uprave pilane i vodstva šumskog poduzeća, te radnika reguliraju u duhu zakona o zaštiti radnika.

¹ Dokumentat je sačuvan u kopiji, koja nije potpisana, pa se ne može razabrati o kojim se radnicima radi.

Obzirem na postojeću skupoću, koja iz dana u dan sve više raste i koja isključivo pogađa samo najamno radništvo, potpisani prisiljeni smo na ovaj korak, jer je to jedini put kojim nam je moguće ispraviti naše stanje.

Potpisani se nadamo, da će se ovom našem posve opravdanom traženju do skrajnjih mogućnosti u susret poći² tim prije, što su radnici poduzeća »Slaveks« u Pakracu gotovo od svih radnika šumske industrije najslabije plaćeni.

Slobodni smo još istaknuti, da smo o ovom našem pokretu obavjestili Oblasnu Inspekciju Rada u Osijeku i Radničku Komoru u Zagrebu.

Pri koncu molimo još da se o prihvatu ili o odluci odnosno ovog traženja u roku od 8 dana od dana, predaje ovih zahtjeva računajuć, obavijesti Saveznu upravu Općeg Radničkog Saveza Zagreb, Ilica 55 koju ujedno ovime ovlašćujemo za vođenje eventualnih pregovora i likvidaciju ovog našeg pokreta.

U uvjerenju, da će se ovim našim opravdanim zahtjevima u susret poći molimo, da se i ovom prilikom primi uvjerenje našeg

odličnog poštovanja

U Pakracu, 9 travnja 1923

AIHHPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 7/35.

9. V 1923.

Opći radnički savez uputio je Radničkoj komori u Zagrebu molbu za posredovanje kod Oblasne inspekcije rada u Osijeku u sporu radnika i uprave pilane »Slaveks« u Pakracu.

Danas prije podne primili smo telefonsku vijest, da su radnici pilane »Slaveks« d. d. u Pakracu stupili u štrajk i to dne 7. [V] šumski a jučer radnici pilane.

Istodobno javljaju radnici, da je policija uhapsila 40 radnika i da se od strane policije provodi stalan teror.

Pošto je ovaj štrajk izazvala sama uprava pilane time, što je zahtjeve radnika¹ od 18. aprila odbila, bez da se na njih i najmanje osvrnula, i obzirom na to, da se radnike, policijski proganja to potpisana Savezna Uprava moli naslov, da smjesta intervenira kod Inspekcije Rada u Osijeku, da ova u sporu intervenira i da sazove pregovore. Na pregovore da pozove i naš savez.

<

Za Saveznu upravu
Josip Beker

M. P,

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 7/36.

² O toku i uspjehu štrajka vidi dok. br. 61, 62, 63 i 64.

17. V 1923.

Napis »Slobodne riječi« o štrajku radnika na pilani u Pakracu i o suradnji policije, kotarskih vlasti i upravitelja pilane u hapšenju i progonu radnika.

8. maja stupili su svi radnici pilane »Slaveks« d. d. u Pakracu u štrajk. Dan prije zaštrajkali su šumski radnici u šumi Vučjak, koji ruše šumu za pilanu. Ovaj istup odgovor je na postupak uprave pilane, koja je uz pomoć policije onemogućila postavljanje zahtjeva za povišenje plaća.¹

Kako smo već javili ranije, vlast je suspendirala baš uoči izbora² našu podružnicu u Pakracu (Opći rad. Savez) i zabranila svako njezino djelovanje. Uprava pilane sa nekim Bergerom na čelu kumovala je kod vlasti tim progonima, objednjujući radnike da su boljševički raspoloženi.

Savezna uprava O.R.S.J. poduzela je smjesta intervenciju, nu do sada bez ikakvog uspjeha. Savezni izaslanik drug J. Beker lično je tražio u toj stvari raziašnienie kod predstojnika kotara u Pakracu. Nu ovaj ga je odbio, sa izjavom, da nema ništa protiv radničkog pokreta, ali da su radnici u Pakracu boljševici i da prema tomu ne mogu biti organizovani. Kada je drug Beker predstojniku izložio teško materijalno stanje radnika u Pakracu i kada je naglasio, da je tomu razlog to, što radnici ne mogu da putem svoje organizacije svoj položaj poprave, odgovorio mu je ovaj: da se to njega ništa ne tiče i da dok on bude odgovarao za kotar Pakrac ne će dozvoliti, da sadanji odbor vodi našu podružnicu.

Radnici videći da im je legalan rad nemoguć formulirali su svoje zahtjeve za regulisanje plaća i zaključili su, da će svi taj zahtjev potpisati, kako ne bi poduzele moglo reći da je i ova akcija stvar nekolicine nezadovoljnika a ne izraz raspoloženja svih radnika. *Poduzeće saznajući za ovu akciju pozove u vilanu vreko predst.³ žandare, koji zaplijeniše zahtjeve* i sve što su u Radničkom Domu našli. U Radničkom domu, u pokrajnoj sobi stanovao je drug Fürst i zato, što su pripremljeni zahtjevi kod njega bili pohranjeni deložiran ie skima sa svojom obitelji.

Sada ie savezna uprava, da zaštiti radništvo, koje se progania kao kakova zvier. postavila sama u ime njegovo zahtjeve, no centralno ravnateljstvo poduzeća u Zagrebu odbilo je to glatko jer se tobože veće opterećenje podneti ne može.

Odgovor na ovo je štrajk. Zar je radnicima preostalo što drugo? Treba istaknuti, da su plaće radnika u Pakracu neprispodobivo manje od plaća radnika iste struke na pr. .u Virovitici, Gjurgjenovcu, Belišću i.t.d.

Štraik je potpun i duh je borben. To je dalo povoda pakračkoj policiji, da razvii nečuveni teror. *Prvi dan pohvatano je i zatvoreno ništa manje nego 42 radnika.* Svi su zatvori bili puni. *Isto tako odmah 8 radnički obitelji izanvano iz Pakraca,* a poduzeće da okruni ovu perfidnu akciju policije prijeti se deložacijom 30 familija, koji stanuju u koloniji, ako ne pođu smjesta na rad.

Drugi dan osvanuo je u uzama Berger u pratnji predstojnika kotara i tandara, te oštro prozivao zatvorene radnike da pođu na rad, jer će inače Vriti izasnani poput one osmorice dan prije. Što je to?

¹ Vidi dok. br. G0 i 61.

² Misli se na parlamentarne izbore koji su održani 18. III 1923. god. Vidi dok. br. 58 i 59.

³ Odnosi se na predstojnika Kotarske oblasti.

Gdje je tu sloboda koalicije? Zar nije radništvu borbu za bolje uslove života ustavom zagantovana? Protuzakonitost je to, što se radnicima na surovi način priječi organizovanje, a proganjanje i gušenje štrajka na način kako to čini predstojnik u Pakracu jeste kršenje ustava, kojeg bi baš on trebao da čuva. Kapitalistička klasa je ovim mjerama još jednom pokazala kako je radništvo stvarno van zakona. Za njega nema građanske slobode ni demokratske, i policija u svojoj zaslepljenosti bjesomučno proganja radnike stavljajući se potpuno na stranu kapitalista »Slaveks« poduzeće, koje se samo hvali u krupno-kapitalističkom organu »Narodno bogatstvo« silnom dobiti tako, da spada u red najbogatijih poduzeća u državi, nema za radnike ništa, već samo batinu.

A da policija čini jedno bezdušno i protuzakonito dijelo ovim progonom radnika najbolji je dokaz to, što tu svoju rabotu osniva na nekakvim starim austrijskim patentima i što su izagnani radnici bili snabdjeveni popratnim listovima na *starim austrijskim tiskanicima*. Tako je na primjer radnik Mirko Canir dobio »Gebundene Marschroute für« »Alter«, »Religion«, »Stand« »Beschädigung« i pri koncu: »Wird bei der Vermeidung von Zwangsmassregeln angewiesen i t. d., i dalje: »Es werden alle löbi k. k. Civil — und Militärbehörden ersucht i t. d.«. Zar nije ovo čisto austrijski? Zar nije sramota, da se ljudi muče kako se to ma kome svidi? Hoće li tko ustati protiv ovog škandala?

No to još nije najgorje! Službenik na željeznici na prvoj stanici izbacio je ljude iz voza, što je posve korektno, pošto on nije mogao uvažiti ove u austrijskom duhu ispostavljene »Marschroute«, koje je u ime kotarskog predstojnika Teodorovića u Pakracu uz dičnu štampilju kr. kot. oblast potpisao njegov zamjenik kotarski pristav.

Ovo je sramota! Ovo je tužna slika režima, koji smrdi po korupciji. Taj je režim reakcionaran i poznaje samo interese kapitalizma. Da nije tako, ne bi se jedan kotarski predstojnik ponizio do služnika jednog upravitelja pilane, koji proganjajući svoje radnike vrši zločin nad našim radnim narodom. Da nije tako ne bi se zaštićivali ljudi koji na svakom koraku i danas ruše ekonomsku snagu naše države isto kao što su prije za vrijeme rata i po prevratu švercom i nedozvoljenim poslovima bili uzročnici bijede i tuge našeg naroda.

Ljudi, koji stalno vrše agitaciju protiv državnog autoriteta nailaze na mmu zaštitu režima, a radnici da isprave svoj teški položaj bivaju proganjani. Ima li tužnije svjedodžbe za korupciju u koju je zagazio režim?

Štrajk u Pakracu je akcija ljudi koji hoće dobro radničkoj klasi, a po tom cijelom radnom narodu. Zato je on posve opravdan.

»Slobodna rijef, br. 20 1923.

26. V 1923.

Prigovor Savezne uprave ORS-a Radničkoj komori u Zagrebu povodom nekorektnog postupka predstavnika Oblasne inspekcije rada i likvidiranja štrajka na pilani »Slavex« u Pakracu.

Savezno sa našim izvještajem kojim smo naslovu saopćili štrajk radnika pilane »Slaveks« u Pakracu te teror i šikanacije,¹ što su ih tamošnje vlasti

< Vidi dok. br. 61 i 62.

zajedno sa upravom poduzeća izvršile nad štrajkašima, izvještavamo danas da je taj štrajk likvidiran bez spomena vrijednog rezultata.

Na intervenciju naslova izaslala je Inspekcija Rada u Osijeku svog izaslanika, koji je dne 15. o. m. štrajk likvidirao.

U svrhu da Radnička Komora dobije vjernu sliku o načinu djelovanja Inspekcije Rada i znade kako ta nadležstva postupaju u ovakovim slučajevima, mi iznašamo slijedeće rrjome, koji su dokaz, kako su Inspekcije Rada pristane i kako radništvo nije zaštićeno.

1.) Inspekcija Rada u Osijeku zamoljena je da odredi pregovore u svrhu likvidacije štrajka i da na pregovore pozove Opći Radnički Savez. Ovo nije uvaženo, već su pregovori završeni u kancelariji uprave pilane bez našega izaslanika i bez da su saslušani radnički poverenici. Od radnika bili su jedino prisutni neki kovinari, koji su kroz sve vrijeme štrajka radili i koji su u zapisnik izjavili, da im zahtjevi ostalih radnika nisu bili poznati. Ova izjava je karakteristična kako po ljude, koji su izjavili u zapisnik, tako i po ostale članove pregovarajućeg odbora. Svi su radnici znali za zahtjeve, jer su se sa akcijom solidarizali i radnici, koji su nastanjeni u tvorničkoj koloniji.

2.) Izaslanik I. R. krivi za ovaj štrajk potpisani savez. Stavio je u zapisnik, da su zahtjevi radnicima natureni i da radnici nisu bili za pokret. Dokaz za to je okolnost što zahtjevi nisu bili po radnicima potpisani, već samo po saveznoj upravi.

3.) I. R. stavio je u zapisnik, da u pilani nema radničkih povjerenika.

Za ovo odgovaramo, da je ono što je pod 1.) iznešeno nekorektnost, jer je Inspekcija Rada zamoljena da na pregovore pozove potpisani savez, koji je u ime radnika stavio zahtjeve. Savezna uprava nije mogla izaslati svoga delegata u Pakrac, jer nije znala, kada će I. R. pregovore sazvati.

Na ono što je pod 2.) iznešeno saopćujemo, da je prije predlaganja zahtjeva na osnovu kojih je došlo do ovog štrajka bila povedena slična akcija, sa zahtjevima, koje su radnici trebali potpisati. Međutim uprava pilane »Slaveks« kad je saznala za tu akciju tužila je radnike tamošnjem kotarskom predstojniku i ovaj je zaplijenio ne samo formulirane zahtjeve koje smo mi sastavili, već je djelovanje naše podružnice posve onemogućio zaprijetivši se ljudima, koji stoje na čelu nje, da će ih, čim opazi kakav pokret progoniti. U ovakovim prilikama nije saveznoj upravi preostalo drugo, nego da za radnike sama povede akciju.

Na ono pod 3.) odgovaramo, da ne stoji tvrdnja izaslanika I. R. da u pilani nema povjerenika. Radničke povjerenike i to: Marka Klaića, Tomu Kalafatića, Stjepana Majetića za pilanu i Petra Drpića. Antuna Vukovića, Franju Rebeškog priznala je ista Inspekcija Rada dne 3. prosinca 1922. prigodom oblasnog pregleda preduzeća radi manjkavosti u zaštitnim mjerama u poduzeću, kojom se je prilikom izaslanik I. R. morao osvjedočiti, da su prilike u tom poduzeću takove, da nije dovoljno saslušati samo predstavnike poduzeća, već da treba saslušati i radnika. Izaslanik I. R. nije to učinio, ma da su osim Kalafatića i Klaića, koji je kao radnički povjerenik smjesta iz posla otpušten i o čemu je Inspekcija Rada u Osijeku obavještena, jer je tražena intervencija, još uvijek u Pakracu. Do ove intervencije nije došlo niti je za Klaića što poduzeto po Inspekciji Rada, ma da je on bezrazložno iz posla otpušten.

Ne stoji dakle ni prvo, ni drugo, ni treće. Stoji ali to da je izaslanik I. R. raspravljao na pregovorima samo sa upravom i kotarskim predstojnikom i da je štrajk proglasio završenim time, što se je sporazumio sa upravom pre-

duzeća, da se plaće radnika povise za 5%, da se tobože poluče iste korekture plaća kao u Virovitici, Djurdjenovcu i Belišću, gde su to radnici pred 2 meseca dobili. Izaslanik I. R. zadovoljio se naime sa izjavom upravitelja pilane, da su plaće radnika pred mjesec dana povišeni već za 15%. Izaslanik se nije potrudio, da sravna plaće radnika u Pakracu sa plaćama pomenutih poduzeća, bez obzira na ostale beneficije, koje radnici u gornjim preduzećima u mnogo većoj kvantiteti uživaju.

Štrajk u Pakracu je ugušen po vlastima, koje su izdašno poduprli upravu poduzeća proglašivši radnike bundžijama izgnavši 8 obitelji i vršeći stalni pritisak na štrajkaše, koji nijesu ni jednom dali povoda za intervenciju.

Tvrdnja izaslanika I. R. da je štrajk inspiriran po savezu i da je narinut radnicima, isto tako kao i čitav njegov postupak je za osuditi jer je upravo gadan, kada se znade, da je Oblasnoj Inspekciji Rada u Osijeku poznato, da je djelovanje Općeg Radničkog Saveza u Pakracu po vlastima omogućeno.

Molimo, da naslov ovaj slučaj iznese pred nadležne forme, kako bi se nekorektnom uredovanju Inspekcije Rada na kraj stalo.²

Za Saveznu Upravu

Predsjednik:
Vilim Haramina

Tajnik:
Josip Beker

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 7/38—39.

16. VI 1923.

Napis »Radničkog glasnika« o likvidiranju štrajka na pilani »Slavex« u Pakracu.

Kako smo već javili, izbio je 7. i 8. maja štrajk radnika pilane »Slaveks«-radi toga, što je uprava pilane odbila radničke zahtjeve za povišenje plaća. Čim je ovo stanje nastupilo, zaprijetio se upravitelj pilane radnicima u koloniji, da će ih izbaciti iz stana, ako ne budu radili. Na mig uprave pilane istupila je i vlast, okomivši se na radnike bjesomučnim terorom. Odmah su izagnane iz Pakraca mnogobrojne radničke obitelji a pozatvarano je više od 40 lica. Taj teror vlasti uspio je još i zato, što je svu tu perfidnu paradu okrunio sam izaslanik Inspekcije Rada iz Osijeka. Ovaj umjesto, da je uzroke ovog sukoba ispitao proglasio je pokret radnika neopravdanim i što više zapisnički »konstatirao«, da je štrajk po saveznoj upravi narinut radnicima, koji ne žele borbe. Ovo je zaista jedinstveno shvaćanje uloge, koju po zakonima imade da vrši između radnika i poslodavaca Inspekcija rada. Da to shvaćanje bude što »jasnije« spominjemo neke krupnije momente, koji jako osvijetljaju perfidnu alijansu između kapitalizma, vlasti i organa Ministarstva socijalne politike.

Inspekcija rada zamoljena je da na pregovore pozove izaslanika Općeg Rad. Sav. nu mjesto da je to učinjeno, izaslanik je u zapisnik stavio kako

² Radnička komora proslijedila je prigovor ORS-a Inspekciji rada u Osijeku i zatražila izvještaj o postupku izaslanika Inspekcije u Pakracu.

¹ Vidi dok. br. 60, 61, 62 i 63.

zahtjeve nijesu potpisali radnici već samo savezna uprava i da je radi toga već ovaj pokret neopravdan. *On nije uvažio da je Općem Radničkom Savezu djelovanje u Pakracu onemogućeno i da su raniji zahtjevi, koje su radnici potpisali na intervenciju uprave pilane zaplijenjeni po policiji i da su ljudi, koji su vodili taj pokret izloženi hjesomućnom teroru.* Umjesto da se je za opravdane zahtjeve radnika založio, da je nastojao, da se pokret likvidira u prisutnosti predstavnika saveza, on se je zadovoljio informacijama upravitelja Bergera i kot. predstojnika, koji je svojevremeno izjavio, da se njega socijalni položaj radnika u njegovom djelokrugu ne tiče. Što više u zapisnik je unešeno, da progona štrajkaša nije bilo. Kako se takova što uopće može tvrditi, kada se je savez sam obraćao na Inspekciju Rada, kada je bezrazložno i smjesta iz posla otpušten radnički povjerenik M. Klaić. Konačno zar izgon od 8 obitelji nije progon? Zar je siromašnim ljudima bilo lahko na vrat na nos ostaviti mjesto sa familijama i bez sredstava putovati u svijet bez cilja i izgleda za posao? Zar je to socijalna skrb? Ako tu svoju funkciju g. inspektor rada ovako shvaća i ako ju je sveo na nivo policijskih mjera i akcija za čuvanje režima i poretka, za gušenje radničkih pokreta, onda tražimo, da se u opće narodnom interesu ta institucija likvidira i da se agende inspekcije rada predadu policijskim vlastima. Jer čemu ogromni troškovi za ovu instituciju? Kapitalistička klasa ima dosta upravnih instrumenata, kojom provodi svoju klasnu diktaturu. Ako se Inspekcije rada smatraju potpunim sastavnim dijelom tog aparata, onda neka se zakon o zaštiti radnika prepusti na čuvanje radničkim organizacijama, a inspekcije rada neka se smjeste u predsoblje policijskih oblasti, pa će onda barem taj aparat biti puno jednostavniji.

Drugovima u Pakracu poručujemo, da ne klonu duhom zato, što su ovaj puta stradali. Treba pod svaku cijenu obnoviti organizaciju, koja imade zadaću da sadanje stanje ispravi.

»Radnički glasnik«, br. 11/1923.

10. VII 1924.

Napis »Radničkog glasnika« o izboru radničkih povjerenika i o teškim uvjetima rada na pitani »Slavex« u Pakracu.

PAKRAC: 2. o. mj. bio je u Pakracu sekretar O.R.S.J. drug Josip Beker. U podne za vrijeme podnevnog odmora održan je sastanak sa radnicima pilane »Slavex«. Na dnevnom redu bilo je pitanje radničkih povjerenika na osnovu zakona o zaštiti radnika. Prije samog čina izbora drug je Beker u svom referatu prikazao položaj pilanskih radnika obzirom na tvrdoglavo stanovište poslodavca, koji su [se] organizovali u sekciji šumske industrije Saveza industrijalaca. Time u vezi istaknuo je važnost zaključaka donešenih na konferenciji radnika drvne industrije u Brodu na Savi od 28. juna o.g. Pozvavši prisutne na ustrajan rad završio je svoj referat, nakon čega su za radničke povjerenike izabrani drugovi: Ilija Klobučarić, Karlo Martinović, Josip Horvat i Stjepan Horvat. O tom je odmah obavještena nadležna oblasna Inspekcija Rada. — Prilike su u Pakracu za radnike vanredno teške. Pored slabih zarada poduzeće kani zvesti 10-satni radni dan. Do sada su se radnici držali i nisu popustili,

što je svakako dokaz, da razumiju braniti svoje interese. Mi pozivamo drugove da u svom držanju i u buduće izdrže i da čuvaju 8-satni radni dan kao oko u glavi.

»Radnički glasnik«, br. 10/1924.

8. II 1925.

Rezultati izbora poslanika za Narodnu skupštinu na kotaru Pakrac.

KOTAR PAKRAC*

GLASAČKO MJESTO	GLASAC				CAHRSS			HPS		ZEM. STR.	SP	RSRS	NAC. BLOK	DEM. STR.	Hr. sam. seli. str	Hrv. str. pr.	RADIKALI				
ŠH e 'S <<	upisano	glasalo	Drag. Kovačević	dr. Đ. Kuntarić	Stanko Miletić	Stevo Bubić				Juraj Demetrović	Oto Popović	Vinko Lovreković	dr. V. Prebeg	Ceda Kostić							
1.ANTUNOVAC	772	689	597	10	4	1	2	55	9	5	2	4									
2. BADLJEVINA	686	562	414	14	2	2	3	102	5	4	5	11									
3. BUCKO I	449	390	22	—	2	—	9	316	11	2	—	—									
4. BUCKO II	584	547	—	1	—	—	6	512	4	4	—	—									
5. GAJ	518	514	373	6	—	3	1	115	2	1	5	—									
6. DRAGOMIR	799	640	276	3	4	7	21	240	7	6	3	73									
7. KUKUNJEVAC	711	582	153	1	4	—	3	295	1	5	—	120									
8. KUSONJE	519	392	—	—	—	—	3	250	4	2	1	132									
9. LIPIK	434	375	277	3	3	—	4	63	11	1	6	7									
10. OBRIJEZ (DONJA)	533	423	341	3	—	2	1	50	3	2	1	20									
11. PAKRAC	721	567	205	6	2	7	13	180	59	13	4	78									
12. STRIJEZEVICA	573	528	8	—	2	3	1	500	7			7									
13. SUBOCKA	590	438	—	1	4	—	2	229	4	3	3	192									
14. Caglić	671	563	93	4	—	1	2	298	2	4	—	159									
15. SEOVICA	499	448	164	1	4	4	5	185	7	4	—	74									
	9.099	7.658	2.923	53	31	30	76	3.390	136	56	30	933									

1926. * Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine SHS, Narodna skupština SHS, Beograd,

30. IV 1925.

Dopis Kotarske oblasti u Pakracu Direkciji državnih željeznica u Zagrebu kojim se traže podaci o Ivanu Klupaču iz Lipika.

U rješenju tamošnjeg otpisa broj 53 prs. od 31. januara 1925 izvješćuje se, <ia kazneni postupak protiv Ivanu Klupač iz Lipika radi redarstvenog prekršaja počinjenog protudržavnim poklicima nije do danas dokončan, budući da se nje-gov boravak uza svu potragu nije mogao ustanoviti. Ovo se je sresko poglavar-

stvo bilo obratilo svojedobno na Kr. red. ravnateljstvo u Zagrebu sa zamolbom da imenovanog po predmetu presluša i uznastoji, da bude isti kao antidržavni elemenat iz državne službe otpušten, jer se je daljnjim izvidima bilo ustanovilo, da se Ivan Klupač nalazi u Zagrebu namješten kod drž. željeznice.

Međutim je kr. red. ravnateljstvo u Zagrebu svojim otpisom broj 3331 od 3. III. 1925 ovamo izvjestilo, da se isti preslušati nije moglo, jer se kod drž. željeznice na nelazi — a i inače da je u Zagrebu nepoznat. Umoljava se u koliko je to naslovu poznato — da dade ovamo podatke o njegovom sadanjem boravištu.

Sreski poglavar
kr. vladin tajnik:
potpis nečitljiv

ASRH, Fond DZ, br. 156/1925.
HIS, mikrf. 1/70.

5. II 1927.

Napis »Borbe« o uzdizanju političke svijesti srpskog seljaka i međusobnom povezivanju seljaka i radnika na području kotara Pakrac.

Poznato je da je sve do nedavna uspijevalo velikosrpskim radikalskim i batinaškim agitatorima da zavode Srbe seljake u Hrvatskoj i da ih huckaju za svoje seljačko i narodno pravo. Mi smo imali prilike da vidimo kako siromašni srpski seljak s nožem i kolcem napada na drugog seljaka, ne samo Hrvata, nego svakog onog, tko je bio protiv velikosrpskih ugnjetača, a za radničko-seljačku pravicu i republiku.

Danas mi vidimo, da polako ali sigurno, i srpski seljak u Hrvatskoj dolazi k svijesti, da mu pada mrena s očiju i da uvida odakle dolazi zlo kojega bije. On počinje osjećati tko otimlje njegovo dobro i muku, i saznaje da njegov neprijatelj nije klasno-svijesni radnik, koji se bori za bolju plaću, i za svoju slobodu, a ni hrvatski seljak, koji trpi iste muke, dapače još i teže, kao i on. I taj srpski seljak počinje uvidati da su njegovi neprijatelji oni, koji su ga do juče vodili i huckali protiv njegovih prirodnih saveznika radnika i seljaka svih naroda u Jugoslaviji. Njegovi neprijatelji su radikali batinaši, beogradski vlastodršci i svi fiškali, bankari, veleposjednici i fabrikanti, dakle čitava srpska i hrvatska buržoazija.

To buđenje pokazalo se i kod ovih izbora u pakračkom kotaru, a naročito u selu Suboska u kom stanuju sami Srbi seljaci. Na prošlim izborima¹ dobili smo u tom selu samo 2 glasa, a na ovim oblasnim izborima lista Republikanski Savez Radnika i Seljaka okupila je 30 glasača, dok pristaša ima još više. Samo neka gospoda i njihova vlast nastave dalje kao i dosad, pa će svi seljaci ubrzo vidjeti odakle dolazi zlo koje ih bije, i da je jedini put iz tog zla zajednička borba radnika i seljaka. Živio Republikanski Savez Radnika i Seljaka!

Seljak iz pakračkog kotara

»Borba«, br. 7/1927.

¹ Vidi dok. br. 66.

21. V 1927.

Napis »Borbe« o teroru i nepoštivanju Zakona o zaštiti radnika u Tvornici metana u Bujavici.

Nečuveni postupak stranih kapitalista prema našim radnicima. Iznošim prilike u niže spomenutoj fabrici kao i svoj slučaj da se vidi kako se danas rušioc zakona imaju tražiti prije svega u redovima kapitalista i onih koji bi trebali da paze da se zakoni poštuju, a toga ne čine. Upravo je nevjerojatno kakve se nepravde i nasilja čine prema radnicima pogotovo u provinciji. U Bujavici kraj Pakraca ima jedna Metton fabrika koju drži jedna njemačka kapitalistička kompanija. U devetoj godini nakon tako zvanog oslobođenja može radnik u toj fabrici osjetiti da se nije ništa promijenilo na bolje za njega. Gospodin poslovođa ili kako se on naziva zamjenik direktora Gustava Franka stranca koji ne zna ni riječi našega jezika, *ganja radnike korbačem i gumenim cijevima i više im: Schweine, Affen, Ochsen* (svinje, majmuni, volovi) i grdi ih drugim prostačkim izrazima. U fabrici je uvedeno *12 satno radno vrijeme* i to baš ne treba mnogo nikoga čuditi jer bi gospoda Frank i kompanija uvela i 24 satno kad bi samo radnici mogli izdržati. Ali ako to gospoda rade i na takav način gaze zakon o zaštiti radnika mislim, da to ne bi smjeli raditi držav. organi, t.j. u prvom redu obi. inspektor rada. Jer je najveće mrcvarenje radnika, kad se na pr. ložači mijenjaju tek svakih 12 sati, a moraju raditi kod peći u kojima temperatura dosegne 1600 stupanja.

Pored svega toga još se radnike strahovito izrabljuje uslijed mizernih plaća. Zr.rada se kreće od 2 i pol do 5 dinara na sat, tako da radnici uz 12-satni dnevni rad zasluže 170 do najviše 350 dinara na tjedan, a ovo posljednje dobivaju tek kvalifikovani radnici.

Ja sam iz te fabrike *otpušten s posla i ako imam četvero djece bez ikakvog stvarnog razloga, a samo poradi toga što nisam razumio kada mi je šef rekao nešto njemački.*

Pero Ćorković.

Tražimo od inspekcije rada da odmah pristupi istrazi u toj fabrici dok bi organi vlasti trebali da se »pozabave« sa onom gospodom koja otpuštaju radnike jer ne znaju njemački, a ne da progone i maltretiraju strane radnike kod nas.

»Borba«, br. 23/1927.

1928.

Napis »Zaštite čovjeka« pod nazivom »Krv, krv i svuda krv« o teroriziranju seljaka na području Pakraca.

Još pravo nije bila isprana krv u Zagrebu, a dan kasnije je provokatorski režim dvadesetog juna izazvao novu krv u Kukunjevcu kraj Pakraca.

U Pakracu se naime 2. o. mj. održavao zbor SDK.¹ Slavni ruk. tamošnji kotarski poglavar Pajo Georgijević, koji se već u početku proslavio time, da je htio zabraniti održavanje zbora pod vedrim nebom, doznao je da mnogi seljaci kane na zbor doći tobože s oružjem, pa je radi toga naredio da se seljaci proteraju. Tako se dogodilo i seljacima iz sela Brezine nedaleko Lipika. Vozili se ljudi — njih oko 200 kolima, a u Kukunjevcu kuli radikala — izašao pred njih opć. načelnik Sava Katić sa žandarima tražeći oružje. A treba znati, da je 14 dana prije toga u istom mjestu bio onaj glasovit radikalski zbor Stijepe Kobašice i drugova, na kome se slobodno smjelo groziti Hrvatima pesnicom i vikati u slavu Puniše Račića, a da o kakvu traženju oružja nije bilo ni govora. Ta dvojaka mjera razdražila je dakle pretresane seljake, a ulje u vatru je bilo, da su ih mjesni radikali za vrijeme pretresa stali bombardirati kamenjem, s očitom namjerom da im spriječe dalji put kroz njihovo selo na zbor u Pakrac. Još više, navalili su s motikama, vilama, pa i sjekirama, i konac tog napadaja bio je, da su osim teško ranjenog seljaka M. B o ž i ć a, koji je odmah otpremljen u bolnicu, teže ranjena još tri ili četiri, a nekih desetak lakše ranjenih na obim stranama.

Kako je s krvlju počeo, tako s krvlju režim i nastavlja. Očito bi mu bilo teško, da u njoj i ne svrši.

»Zaštita čovjeka«, br. 29/1928.

¹ Zbor je održavala Seljačko-demokratska koalicija, formirana 1927. godine od Hrvatske seljačke stranke i Samostalno-demokratske stranke. Nakon ispada iz vlade u julu 1925. godine, samostalni demokrate na čelu s Pribečevićem prelaze u opoziciju i mijenjaju svoj raniji stav u osnovnim političkim pitanjima uređenja države. Oni napuštaju raniji centralizam i monarhizam i sve više se izjašnjavaju za federalizam.

3. RADNICKI POKRET I KPJ U PERIODU OD 1929. DO 1937. GODINE

Svjetska ekonomska kriza, kojom je od 1929. godine zahvaćen kapitalistički sistem, nije mimoišla ni Jugoslaviju nanoseći njenoj privredi teške posljedice čiji su izraz nezaposlenost, pogoršanje životnih uvjeta radničke klase i osiromašenje seljaštva. Pored toga, ekonomska kriza u Jugoslaviji je pandan krizi državno-političkog sistema. Iz toga konteksta proizlazi i uloga velikosrpske buržoazije u kompromitaciji Narodne skupštine i pripremanju diktature, koja joj je, uz pomoć Engleske i Francuske, trebala da omogući očuvanje klasnih interesa. Stoga je proklamacija kralja Aleksandra od 6. januara 1929. godine bila samo zvaničan izraz državnog udara čije su posljedice bile zavođenje diktature, ukidanje Vidovdanskoj ustava, raspuštanje Narodne skupštine i zabrana rada političkim strankama. Skupštinski atentat na prvake HSS-a bio je samo povod za obračun s parlamentarizmom, mada je on bio krnji i u domeni kraljevske moći.

U periodu diktature hegemonističke i centralističke tendencije dostižu kulminaciju i pridonose rasplamsavanju nacionalnih i klasnih suprotnosti. Podjela zemlje na administrativne banovine samo je potvrda takva kursa i nije se mogla drugačije shvatiti nego kao negacija historijskih i nacionalnih individualiteta. Međutim, režim otvorene diktature nije se mogao dugo održati pa je kralj, 3. septembra 1931. godine, oktroirao Ustav, kojim je diktatura više legalizirana nego ograničena. Nakon atentata na kralja Aleksandra, 9. oktobra 1934. godine, namjesništvo nastoji održati režim inauguriran diktaturom, ali ga snažan opozicioni val prisiljava da pristupi djelomičnoj demokratizaciji javnog života.

U tom pogledu značajan događaj bili su petomajski izbori 1935. godine s obzirom da su ne samo potvrdili prisutnost opozicije već i ukazali na njenu političku snagu koja još više dolazi do izražaja zbog kompromitacije Jeftićeve vlade izbornim nasiljem i falsifikatima. To je bila prilika za Milana Stojadinovića pomoću kojega se namjeravalo stabilizirati političke prilike i osigurati ekonomski prosperitet kamarili i vrhovima srpskog finansijskog kapitala s obzirom da je novi predsjednik vlade važio kao »poslovan čovjek«. Međutim, ta očekivanja nisu se ispunila.

Buržoazija, putem režima diktature, pristupa zavođenju drastičnih represivnih mjera protiv revolucionarnog radničkog i sindikalnog pokreta obarajući se svom žestinom na njegovu avangardu, Komunističku partiju Jugoslavije, koja je već u prvim danima pretrpjela velike gubitke. Gotovo svemoćnoj policiji uspjelo je progonima i terorom nanijeti Partiji velike gubitke lišavajući je velikog broja kadrova koji su otpremljeni na robiju.

Međutim, u isto vrijeme, ritam partijskog života ometaju frakcionaštvo, oportunizam i sektaštvo, što se u prvom redu odnosi na rukovodeći aparat Partije. Tako su frakcionaške borbe u Centralnom komitetu KPJ bile njegova glavna preokupacija pa je Kominternu bila u situaciji da često vrši smjenjivanje sekretara. Na najvišoj partijskoj funkciji bili su za redom Jovan Mališić-Martinović, Antun Mavrak i Milan Gorkić, ali se Centralni komitet nije uspio osloboditi svojih slabosti i konsolidirati svoje redove. Sve to, kao i boravak vodstva izvan zemlje, rezultiralo je odvajanjem od članstva i donošenjem pogrešnih odluka. Takva je bila i parola o oružanom ustanku koja je vodila masakru i tako malobrojnog članstva. I pored svih poteškoća partijske organizacije u zemlji ubrzo su se počele oporavljati od prvih udaraca diktature, što se manifestira već krajem 1932. godine, a naročito otkako su se s robije počeli vraćati partijski kadrovi, koji sada dolaze još revolucionarniji i idejno izgrađeniji. Uskoro, 1934. godine, s robije se vraća i drug Tito i odmah se povezuje s partijskim rukovodstvom u Zagrebu, gdje je, zatim, izabran za člana Pokrajinskog komiteta KPJ za Hrvatsku. Nakon toga se povezuje s Centralnim komitetom KPJ u Beču u čije je redove i kooptiran. Tako se Partija sve brže oporavlja i postaje sve značajniji politički faktor. U tom pogledu, IV zemaljska konferencija, održana krajem godine u Ljubljani, označava svršetak jedne etape u razvoju Partije i početak nove u kojoj će revolucionarno jezgro na čelu s Titom odnijeti odlučujuću pobjedu i utemeljiti samostalan kurs KPJ.

Revolucionarnom radničkom i sindikalnom pokretu diktatura je nametnula teške uslove rada. Neposredno nakon njezina proglašenja, 11. januara, zabranjeni su Nezavisni sindikati i pohapšeni njihovi funkcioneri. Onemogućena je radnička štampa, a isto tako i izbor radničkih povjerenika. Ali i u takvim uvjetima zabranjeni sindikati su tražili forme legalnog djelovanja. Rukovodstvo KPJ forsira tada ilegalne sindikate. Međutim, njihova se organizacija po sistemu trojki pokazala slabom organizacionom formom i izrazom sektaštva s obzirom da je vodila odvajanju ilegalnih sindikata od radnika. Nešto bolja organizaciona forma bili su tvornički i radnički komiteti, ali ni oni nisu pridonijeli revolucioniranju baze. Tek kasnije rukovodstvo Partije shvaća da se i kroz postojeće reformističke sindikate, koji nisu bili zabranjeni, može voditi klasna borba i na taj način utjecati na promjene u njima pretvarajući ih u klasno-borbeno sindikate. I u tom pogledu IV konferencija KPJ predstavlja značajan zaokret. Komunisti sada ulaze bez rezerve u URS i tako sprečavaju pokušaj režima da ga suprotstavi revolucionarnom radničkom pokretu. Novoj orijentaciji komunista pomaže i zaoštavanje krize između kapitala i rada i sve veće mogućnosti za ilegalno djelovanje u okviru URS-a. Tako Partija vrši mobilizatorsku funkciju u URS-u pretvarajući ga u organ klasne borbe i inicirajući njegov revolucionarni kurs.

U periodu djelomične demokratizacije društvenog i političkog života, koji je i dalje pun različitih suprotnosti, dolazi do oživljavanja radničkog pokreta i previranja među studentskom omladinom i seljacima. KPJ svojom koncepcijom Narodne fronte i borbom za jedinstvo radničke klase, otvara razdoblje bržeg prodiranja u cjelokupni politički život zemlje i ubrzo izrasta u veliku organizacionu i političku snagu.

U partijskom životu značajno mjesto zauzima borba za povratak rukovodstva u zemlju. Prvi korak u tom pravcu učinjen je osnivanjem Zemaljskog biroa kao operativnog organa CK KPJ. Međutim, Biro nije samostalan, a poteškoće mu pravi i Gorkićeva grupa, koja još uvijek stoji na liniji izolacije

Partije. Između ostalog, njegovo uplitanje utjecalo je na odgađanje odluke IV konferencije o osnivanju KP Hrvatske i KP Slovenije.

I radnički pokret u pakračkom kotaru ubrzo prevladava krizu, koju je izazvala diktatura, i pod rukovodstvom komunista, u neposrednoj borbi za poboljšanje životnih uvjeta i materijalnog položaja radnika postiže visok stupanj mobilnosti i organizacije. Tako su već početkom 1933. godine pakrački komunisti, analizirajući situaciju i utvrđujući zadatke za neposrednu akciju, dali inicijativu za obnovu i aktiviranje Ursovih drvodjelaca, koji su 26. studenog iste godine organizirali opći radnički sastanak na kojem je formiran akcioni odbor u cilju priprema za formiranje mjesnih organizacija URS-a. Aktivnost komunista u URS-u omogućila je njegovu transformaciju u akciono i borbenu jezgro, koje će idućih godina postati nosilac svih akcija radničke klase pakračkog kotara. U tom pogledu prednjači radništvo »Slaveksa«, najvećeg pakračkog poduzeća, koje stalnim akcijama i borbom pridonosi izgrađivanju organizacionog jedinstva, borbenosti i razvijanju klasne svijesti radnika. Pokret među pilanskim radnicima tinja tokom 1934. godine, da bi krajem marta i početkom aprila iduće godine prerastao u štrajk koji se ubrzo proširio i na šumske radnike signalizirajući prisutnost borbenog raspoloženja, odlučnost i jedinstvo radnika.

Akcija komunista, u isto vrijeme, poprima nove organizacione forme s obzirom da se 1934. godine obnavlja partijska ćelija u Pakracu, a zatim među radništvom pilane i šumske željeznice. Pored rada komunista u okviru URS-a i neposredne aktivnosti među radnicima treba spomenuti i Radničku čitaonicu, čiji je rad obnovljen 1934. godine. Ona je omogućavala ne samo prosvječivanje i kulturno uzdizanje radnika već i njihovo zbližavanje i okupljanje.

U razvoju radničkog pokreta pakračkog kraja značajnu ulogu imaju i napredni intelektualci čije je rasadište Učiteljska škola.

Tako je radnička klasa Pakraca, iako malobrojna, uspjela već pod kraj režima diktature obnoviti svoju borbenu tradiciju i cjelokupnu aktivnost zasnovati na principima klasne borbe. U pokretu pakračkih radnika tokom 1934. i 1935. godine došlo se do saznanja da se samo organiziranom akcijom, uz puno jedinstvo radnika, mogu postići trajniji rezultati. Stoga su navedene akcije radnika bile samo uvod u organiziranu borbu i seriju tarifnih pokreta i štrajkova, koji su stalno potresali proizvodnju i prisiljavali kapitaliste na uzmak. Prva dobro organizirana akcija radnika »Slaveksa« pokrenuta je u maju 1936. godine zahtjevom za povećanje nadnica za 30%. Pošto je poslodavac odbio taj zahtjev, došlo je do štrajka koji je trajao od 5. juna do 15. augusta i završio pobjedom radnika. Štrajku su se priključili radnici u Kamenskom i Šeovici pa je u pokretu učestvovalo preko 700 radnika.

Oživljavanje radničkog pokreta u Pakracu ide uporedo s obnovom partijskog života s obzirom da počevši od 1934. godine dolazi do formiranja partijskih organizacija u Pakracu čije su jezgro činili radnici zaposleni u drвноj industriji. U narednom razdoblju doći će do proširenja partijske mreže i na sela.

28. Vili 1929.

Sresko načehstvo u Pakracu šalje velikom županu Osječke oblasti spisak komunista.

Podnašaju se dva primjerka popisa ovopodručnih komunista na daljnju razpoložbu.¹—

Sreski načelnik:
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond MUP
HIS, mkrf. 16/39.

21.11 1930.

Sresko načelstvo u Pakracu šalje Kraljevskoj banskoj upravi u Zagrebu spisak komunista.

Predlažem pod ./.. spisak lica koja se kao komunisti na ovdašnjem teritoriju vodjena.¹ Kod svakog lica je u rubrici naznačeno da li se i dalje vodi u evidenciji, kao komunista, i to za one pod rednim brojem 1 — 9, ili da se iz evidencije briše od 10 — 24, već prema njegovom radu i ponašanju.

M. P.

Sreski načelnik:
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond MUP.
HIS, mkrf. 20/4-10.

18. II 1931.

Anonimni pilansfei službenik javlja Direkciji Državnih željeznica u Zagrebu da Marko Klaić vrši komunističku propagandu.¹

Izmegju dana 27. i 28. 1930 g. te noći oko 9 sati išao sam iz Pakraca i naišao sam na jednu grupu ljudi moglo je biti oko 4 do 5 i prepoznao sam bivšega vogju Komunističke Partije M. Kljajića² gje divani sa drugovima o komuni-

¹ U evidenciji policije nalaze se ne samo komunisti već i svi oni koji su osumnjičeni zbog komunizma. Tako policijski popisi komunista, u vrijeme najžešće hajke na članove KPJ, sadrže često, pored komunista, i simpatizere Partije, kao i ona lica koja su prije proglašenja diktature bila komunisti ili bliska KPJ. Zato ti popisi ne odgovaraju uvijek stvarnom stanju.

Na ovom popisu evidentirani su kao komunisti: 1. Ivo Bošnjaković, 2. Marko Kljakić, 3. Franjo Peternel, 4. Marko Šimić, 5. Đuro Ivanović, 6. Nikola Rašković, 7. Mihajlo Bajić, 8. Tošo Bajić, 9. Ivan Krznarić, 10. Filip Simić, 11. Đuro Selaković, 12. Savo Malešević, 13. Milan Malešević, 14. Antun Grčić, 15. Ime i prezime nečitljivo i 16. Josip Ocvirek.

¹ Vidi dok. br. 71 (bilj. 1).

Na spisku se nalaze: 1. Antun Grčić, 2. Savo Malešević, 3. Milan Malešević, 4. Đuro Selaković, 5. Ime i prezime nečitljivo, 6. Jozo Šimunović, 7. Tošo Bajić, 8. Marko Simić, 9. Marko Kljakić, 10. Đuro Kolb, li. Josip Ocvirek, 12. Rudolf Čišper, 13. Ime i prezime nečitljivo, 14. Petar Nemet, 15. Franjo Peternel, 16. Mihajlo Bajić, 17. Jelfo Bajić, 18. Luka Pavlović, 19. Nikola Rašković, 20. Đuro Ivanović, 21. Đuro Bajić, 22. Filip Simić, 23. Pavao Franjić-Sinjaković i 24. Rudolf Matej.

¹ Tekst jezično i stilski loš, ali omogućava da se shvati suština prijave protiv Marka Klaića.

² Marko Klaić

stičkom stanju i njima veli: Drugovi primiću se naši dani da će naša Komunistička Partija razvit svoj slavan barjak samo budite na okupu. Ja kao željeznički radnik putujem do naši drugova i sve mogu saznati i vama dokazati. Drugovi oružje je pribavljeno pošto je naša dužnost da budemo na okupu čim pukne glas dužnost naša je da u Krndiji veliki most dignemo u zrak i prugu da potrgamo. Dotle sam razumio i dalje ništa nisam mogao razumiti. Već nam je poznat taj komunist M. Kljaić pošto kad je radio na željezničkoj prugi izmegju Lipik Pakrac vodio je kom. Stranku, tu je bio izgnan i kažnjen kad je navršio kaznu došao je kao pilanski radnik i tu je dvaput vodio štrajk i bio kažnjen i izgnan iz posla u toj svojoj propagandi uspjelo mu kao željeznički radnik kod sekcije broj 17 Stanica Pakrac da dobije mesto. Ja mislim taki jedan čovek i taki jedan komunista može ekzestirati kod Dr. 2elj. da ga Drž. Želj. štiti. Taj čovek nezaslužuje slobode već robije a ne da bude jedan državni organ gospodo ako namera je to ovom zapisniku izvolite se informirati kod Ravnateljstva Parne pilane radi ponašanja Marka Kljajića..³ željezničkog radnika sekcije Daruvar Stanica Pakrac.⁴

Pilanski činovnik
Potpis uskraćen radi opasnosti⁵

AIHRPH, Fond Državnih željeznica.
HIS, mkrf. 2/179.

12. III 1931.

Direkcija Državnih željeznica u Zagrebu nalaže načelniku Građevinskog odjeljenja da pripremi prijedlog o premještanju Ivana Jelića, Marka Klaića i Franje Merkla.

Izvolite odmah po naređenju gosp. Direktora staviti predlog za premještaj:¹

Merkel Franje, pružnog nadziratelja u Pakracu;

Klaić Marka, pružnog nadradnika nastanjenog u Prekopakri, i Jelić Ivana, željzn. radnik. Ako Klaić i Jelić nisu regulisani i ne bi htjeli, da se premjeste ima im se služba otkazati.

Sve gore navedene treba premjestiti daleko od granice.

Na njihovo mjesto treba da se premjeste nacionalno pouzdani ljudi.²

Zagreb, 12. marta 1931.

Načelnik opšteg odeljenja:
potpis nečitljiv

AHZ, Fond Državnih željeznica.
HIS, mkrf. 2/178.

³ Tekst nečitljiv.
⁴ Vidi dok. br. 74, 75 i 76.
³ Vjerojatno se radi o Luku Puceljju. Vidi dok. br. 76.
¹ Vidi dok. br. 73, 75 i 76.
² U smislu koncepcije jugoslavenskog nacionalnog i državnog unitarizma.

19. III 1931.

Kraljevska banska uprava Savske banovine nalaže Direkciji Državnih željeznica u Zagrebu da iz Pakraca premjesti Marka Klaića zbog komunističke djelatnosti.

Dobio sam pouzdan izveštaj da je Klaić Marko pružni nadzornik iz Pakraca komunista,¹ ali je prepreden, pa to vesto sakriva.

Dostavlja se prednje na znanje time, da se isti ukloni iz željezničke službe ali svakako, da se iz Pakraca premesti u koji drugi kraj gdje će biti manje pogibeljan.

O učinjenim dispozicijama molim da me izvestite.

M. P.

Po naredbi bana:
Banski savjetnik
potpis nečitljiv

AHZ, Tond Državnih željeznica.
HIS, mkrf. 2/175.

27. III 1931.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kraljevsku bansku upravu u Zagrebu o komunističkoj propagandi Marka Klaića.

Dne 24. marta 1931. godine je ovdje prijavio Luka Pucelj iz Pakraca, da je Marko Klaić stalni željeznički radnik 3 ili 4 dana iza katoličkog božića između 8 i 9 sati na .večer na željezničkoj prugi kraj pilane »Slaveks« sa još dvojicom nepoznatih ljudi govorio slijedeće: »Ova država mora propasti, i komunisti moraju doći na vlast, ovako više nemože opstati, i Rusija nam je u pomoći«.

Prijavitelj navodi da drugu dvojicu s kojima je Klaić razgovarao nije mogao prepoznati, jer je bio mrak, no Klaića, da je prepoznao.

Provedenim izvidima ustanovljeno je, da je Klaić dne 7. januara t. g. u noći išao sa Stjepanom Kobetićem i Gjurom Božićem željezničarskim radnicima iz Prekopakre čuvati prugu.

Kobetić i Božić suglasno izjavljuju, da Klaić nije ovo govorio, što mu se imputira, dok je bio s njima zajedno.

Ustanovljeno je da prijatelj Pucelj i Klaić žive u zavadnji, jer je Klaić Pucelja željezničkim vlastima prijavio radi krađe dasaka.

¹ Vidi dok. br. 73, 74 i 76.

Marko Klaić čina ne priznaje, ali je ipak policijski presuđen na kaznu zatvora od 8 dana jer je sumljiv s komunizma.¹

M. P.

Sreski načelnik
Potpis²

AHZ, Fond Državnih željeznica.
HIS, mkrf. 2/174.

77

27. IX 1932.

Generalna direkcija Državnih željeznica u Beogradu prosljeđuje svim područnim organima na željeznici spis Ministarstva unutrašnjih poslova u kojem se navodi da je uspostavljena veza između hrvatskih i vojvodanskih komunista i nalaže da se prati kretanje i djelatnost komunista na svim glavnim relacijama.

Ministarstvo unutrašnjih poslova svojim aktom Pov. Br. 34105 od 24. o. m. dostavlja sledeće:

»Ovo je Ministarstvo sa pouzdane strane obavešteno, da je na pruzi Vinkovci—Zagreb formirana grupa za održavanje veze između vojvodjanskih i hrvatskih komunista od željezničkih i telegrafskih službenika. I ako se rad na označenoj pruzi sastoji za sada u stabilizaciji utjecaja i osvajanja simpatija, u očekivanju je, da ovo bude centar svima saobraćajnim i brodarskim celijama balkanskih država.

Ministarstvu unutrašnjih poslova je čast o prednjem izvestiti Ministarstvo saobraćaja s molbom da se podatci sa kojima su upoznati šefovi upravno policijskih vlasti pošalju na ličnu adresu — radi znanja i diskretne upotrebe

— šefovima nadležnih područnih vam vlasti i da im se stavi u dužnost, da po ovome stupe u kontakt sa šefovima upravno policijskih vlasti radi zajedničke saradnje, obraćanja potrebne pažnje i utvrđivanja pravog stanja stvari.

Dostavljajući Vam prednje, preporučujem, da obratite najbodriju pažnju te da se blagovremeno paralizuje svaka akcija koja bi išla u prilog komunističkih organizacija rukovodeći se prednjim uputstvima Ministarstva unutrašnjih poslova.

Naročitu pažnju obratiti da se glavna pruga, osobito Brod—Zagreb, Zagreb — Zidani most, Zagreb — madjarska granica, Zagreb — Sušak i dr., na svima svojim tačkama posedne onim službenicima za koje Direkcija ima nesumnjive dokaze o nacionalnoj ispravnosti njihovoj.¹

Prijem ovoga naredjenja potvrdite mi pismenim putem.

Generalni Direktor
Ilić s. r.

AHZ, Fond Državnih željeznica.
HIS, mkrf. 2/133—134.

¹ Vidi dok. br. 73, 74 i 75.

² Dokument nije potpisan.

¹ Vidi dok. br. 74, bilj. 2.

26. XI 1933.

Napis »Radničkih novina« o sastanku pakračkih radnika svih struka na kojem je izabran akcioni odbor u cilju formiranja mjesnih organizacija URS-a.

Dne 26. XI. 1933. je u Pakracu na inicijativu Ursovih organizacija¹ održan sastanak radnika svih struka, koji je bio odlično posjećen. Na sastanku bila je oko 200 radnika iz Pakraca i okolišnih mjesta. Nakon otvorenja sastanka dobio je riječ drug Rade Mihajlović iz Zagreba. Njegov referat bio je pozorno saslušan i na koncu nagrađen odobravanjem. Nakon sastanka izabran je akcioni odbor, u koji su ušli drugovi: Pibert Matija, Bečaj Mirko, Magdić Stjepan, Janković Ljubomir, Kin Petar, Kolar Josip i Nazarić Luka. Ovim drugovima, stavljeno je u zadatak da u organizaciju okupe sve drugove radnike u cilju formiranja Ursovih mjesnih organizacija.¹

Radničke novine, Zagreb, 49/1933.

8. II 1934.

Oblasni odbor SMRJ izvještava Radničku komoru u Zagrebu o teškim životnim uvjetima radnika u Pilani »Slaveks« s prijedlogom da nadležna vlast formira stručnu komisiju radi ispitivanja stanja u Pilani.

Među najgore situirane radnike po radnom vremenu i zaradi spadaju neosporno industrijski željezničari. Tako smo ustanovili da željezničari: strojari, ložači i kočničari kod tt. »Slaveks« u Pakracu rade dnevno u jutro od 3 sata pa do 11 sati u noći. Ukoliko se eventualno vrate sa dovozom drva iz šume oko 5 ili 6 sati na večer dužni su poslije toga da istovaraju vagone i da vrše ostale pripremne radove, kako bi u jutro u 3 sata kad polaze u šumu imali sve spremno za odlazak. Naplatu za taj 16, često i veći dnevni rad od 16 sati, dobiju naplaćeno samo polovicu normalne dnevne zarade od 8 sati.

Ako uzmemo u obzir da se njihove plaće kreću od 14 do najviše 22 Dinara, onda su prema stvarnom radnom vremenu u smislu postojećih propisa prikraćeni po svojoj zaradi od 14 do 22 Din. dnevno.

Nadalje kod ovog poduzeća ne vodi se računa o tome da odgovorne poslove obavljaju radnici prema svojim propisanim kvalifikacijama, jer na pr. ispitani ložači moraju vršiti posao jednog mazača stroja, dočim nekvalifikovana lica kao mazači strojeva vrše poslove na pruzi umjesto ložača i strojara. Često se dešava da bude stavljen za ložača na stroj zavirač vagona koji stvarno nema pojma o stručnim poslovima jednog ložača ili strojara.

Pruga te pilane duga je cca 40 km. Uprava pilane da bi što jeftinije prošla pod prijetnjom otpusta sa rada tog željezničkog osoblja naređuje im da

¹ Već u februaru 1929. godine diktatura dozvoljava rad reformističkim sindikatima, među njima i URS-u, nastojeći da putem njihovih rukovodstava, koja su služila buržoaziji, odvrati radnike od klasne borbe. Zato tada mnogi radnici napuštaju ove sindikate. Međutim, uporedo s obnovom rada KPJ 1933. godine dolazi do napuštanja direktive o bojkotu reformističkih sindikata pa dolazi do ulaska komunista u URS čime njegov rad postaje življi i intenzivniji. To je ujedno put pretvaranja reformističkog URS-a u klasnoborbenu organizaciju radnika, koji će konačno utvrditi IV zemaljska konferencija KPJ.

moraju voziti iz šume po 25 natovarenih vagona, makar da je dozvoljeno prema jakosti onih strojeva i pruge najviše 18 vagona.

Prema informacijama koje crpimo u novembru 1933. god. bila je tamo jedna stručna komisija, koja je naložila upravi pilane da mora cijelu dužinu pruge popraviti i dovesti je u sklad sa postojećim propisima. Nadalje ta komisija odredila je da se moraju potpuno u red staviti aparati signalne službe, postaviti znakovi kilometara i znakove o usponu ili padu terena.

Uprava pilane nije u smislu odredaba komisije ništa učinila, pa kada su je neki strojari upozorili na opasnost pruge i tražili da se izašalje veći broj radnika koji će prugu dovesti u red, izjavio je ravnatelj da su to ljudi zahtjevi, jer da gdje imade više ljudi, tamo imade manje posla.

Kako imade na toj pruži velikih uspona, na 26 vagona uprava dozvoljava maksimalno 4 zavirača koji često dolaze u položaj da moraju skakati iz vagona u vagon da bi dospjeli kočiti sve vagone koje tjera teret sam po sebi niz strminu. Kako nam radnici pripovjedaју na ovoj pruži ima i takovih uspona na kojima lokomotiva bez protivnog tlaka pare nemože da stoji, jer teret vuče cijeli vlak natrag. Na ovim istim usponima uprava zahtjeva da se puštaju vagoni bez lokomotive, na njima jesu 4 zavirača kojih životi lebde u zraku, jer svakog momenta može na kojem zavoju iskočiti koji vagon sprovaliti se u provaliju za sobom povući ostale vagone i na njima nalazeće se zavirače.

Razumljivo da uslijed teškog fizičkog posla i predugog radnog vremena često kočničari stojeći zaspu na najvažnijim i najopasnijim mjestima pruge, pa držimo da je potrebno u tom smislu nešto učiniti kako bi se životi i zdravlje tamo uposlenih željezničara zaštitili a radno vrijeme njihovo dovelo u sklad sa postojećim propisima.

Radi toga predlažemo naslovu da zatraži od nadležnih vlasti obrazovanje jedne stručne komisije, koja bi sve te navode ispitala i pod prijetnjom kaznenih posljedica prisilila upravu pilane na izvršavanje postojećih propisa.

Ujedno očekujemo da će nas naslov o učinjenom izvijestiti.

Za:¹

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 4/21.

80

20. IX 1934.

Oblasni odbor SMRJ u Zagrebu upozorava »Slaveks« d. d. u Pakracu na nepridržavanje naloga Inspekcije rada u Osijeku i, u ime radnika, predlaže sklapanje kolektivnog ugovora.

Na temelju žalbe kod naslova na industrijskoj željeznici uposlenih radnika,¹ Kraljevska banska uprava inspekcija rada u Osijeku izdala je naslovu rješenje, da se imade pridržavati propisa o radnom vremenu, i da rad ne smije dulje trajati od 8 sati dnevno, a svaki prekovremeni rad imade se radnicima naplatiti sa Zakonom propisanim nadoplatkom na temeljnu satninu.

Naslov nije se držao te odredbe Inspekcije rada, već je postojeće plaće radnika snizio na polovicu tako, da je polovina bivše zarade tumačena kao

* Oblasni odbor SMRJ. Dokument nije potpisan.
¹ Vidi dok. br. 79.

nadoplatak za prekovremeni rad. Pored toga radno vrijeme ostalo je kao i ranije i sa istom zaradom koju su radnici prije imali.

Radi toga radnici su 15. o. mj. na ovom sastanku o tom pitanju raspravljali i zaključili su, da se ovlasti ovaj potpisani Savez da u njihovo ime Naslovu podnese priloženi prijedlog za sklapanje kolektivnog ugovora, kojim bi se regulisali radni i plaćevni uslovi svih na industrijskoj željeznici naslova uposlenih radnika.²

Dostavljajući Naslovu prijedlog priloženog ugovora potpisani se nadaju, da će Naslov uvažiti opravdane želje svojih radnika i da će im najspremnije doći u susret. S tim u vezi potpisani mole, da bi Naslov izvolio ovom Savezu dostaviti svoj odgovor odnosno poziv za pregovore najkasnije do 28. septembra o. g. time, da bi se vodili na temelju priloženih prijedloga pregovori između predstavnika naslova i predstavnika ovog Saveza, te radničkih povjerenika, u ponedjeljak dne 1. oktobra o. g. u 4 sata poslije podne u poslovnim prostorijama Naslova u Pakracu.

U očekivanju povoljnog odgovora na temelju našeg prijedloga za pregovore bilježimo se

sa odličnim poštovanjem
za³

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 4/50.

20. IX 1934.

Oblasni odbor SMRJ u Zagrebu upozorava ravnateljstvo Brodske imovne općine u Kamenskom na teške uvjete rada radnika na pruzi Kamensko—Pakrac i, pozivajući se na ovlaštenje radnika, predlaže sklapanje kolektivnog ugovora.

Radnici i namještenici zaposleni na šumskoj željeznici Naslova na pruzi Kamensko — Pakrac u pretežnom dijelu rade 16 do 17 sati dnevno tj. njihov rad počima u jutro u 4 sata i traje neprekidno do 8 a često i do 9 sati na večer. Pored toga iako je Zakonom o zaštiti radnika propisano za sva industrijska preduzeća 8 satno dnevno radno vrijeme. Ipak se tim radnicima ne naplaćuje prekovremeni rad sa Zakonom propisanim nadoplatkom. Pošto imade zapažanja da spomenuti radnici ne uživaju još mnoge druge Zakonske blagodati, radnici su na svom sastanku zaključili i ovlastili ovaj Savez, da u njihovo ime podnese Naslovu priloženi prijedlog za sklapanje kolektivnog ugovora, s kojim bi se regulirao njihov radni i plaćevni odnos.

Dostavljajući naslovu priloženi prijedlog kolektivnog ugovora, mi se pozdano nadamo, da će i naslov uvidjeti potrebu da se u smislu priloženog prijedloga regulišu radni i plaćevni odnosi uposlenih radnika da će prema tome Naslov najspremnije izaći svojim radnicima u susret.

² Pod kraj režima diktature, a naročito poslije smrti kralja Aleksandra, sve više se razvija opozicija na klasnoj i socijalnoj osnovi, što dovodi do poleta revolucionarnog radničkog pokreta. Prodirući sve više u politički život zemlje i boreći se za jedinstvo radničke klase. KPJ je stvarni organizator i nosilac štrajkaškog i tarifnog pokreta koji tokom 1935. i 1936. godine prima široke razmjere.

Polet revolucionarnog pokreta nalazi svoj odraz i među pakračkim radnicima, a komunisti su neposredni organizatori svih njihovih akcija.

³ Oblasni odbor SMRJ. Dokument nije potpisan.

U tu svrhu predlažemo, da bi nam Naslov izvolio dostaviti svoj odgovor, odnosno poziv, za pregovore najkasnije do 28. septembra o. g. time, da bi se vodili na osnovu priloženih prijedloga usmeni pregovori dne 2. oktobra o. g. u 10 sati prije podne u poslovnim prostorijama Naslova u Kamenskom.

Nadajući se da će Naslov uvažiti naš prijedlog i dostaviti nam poziv za pregovore bilježimo se

sa odličnim poštovanjem
za:¹

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 4/51.

82

22. IX 1934.

»Slaveks« d. d. Pakrac javlja Oblasnom odboru SMRJ u Zagrebu da ne može pristupiti sklapanju kolektivnog ugovora jer namjerava prići likvidaciji pogona.

Primili smo Vaš cij. dopis od 20. o. mj. broj 665,¹ pa smo slobodni saopćiti Vam, da nam je nemoguće sklapati kolektivni ugovor sa našim radništvom na željeznici.

Usljed povišenja uvozne carine na građevno drvo u Italiju, te kontingentiranja uvozne količine u Spaniju, prisiljeni smo koncem mjeseca novembra o. g. obustaviti naš pogon, pa radi toga nema svrhe sklapati kolektivni ugovor s radnicima, jer ih i tako usljed obustave pogona moramo otpustiti.²

Stavljaju Vam gornje do cij. znanja, bilježimo

Veleštovanjem:
Frank v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 4/53.

83

25. IX 1934.

Oblasni odbor SMRJ u Zagrebu predlaže »Slaveksu« d. d. u Pakracu pregovore o sklapanju kolektivnog ugovora bez obzira na najavljenu likvidaciju pogona.

Potvrđujemo primitak cij. odgovora Naslova D/R od 22. IX. o. g.¹ na naš podnesak broj 665 od 10. IX. o. g.² te nam je čast odgovoriti slijedeće:

Priznajemo, da je stanje naše privrede općenito kaotično, i da bi pojedine grane privrede pod takovim prilikama vrlo teško mogle, da svojim radnicima izadju ma bilo u kojem pogledu u susret. To se naročito odnosi na one grane privrede, u kojima vladaju podjednaki radni i plaćevni uslovi uposlenog rad-

¹ Oblasni odbor SMRJ. Dokument nije potpisan.
¹ Vidi dok. br. 80.
² Prijetnja o zatvaranju pogona predstavljala je pokušaj poslodavca da izbjegne sklapanje kolektivnog ugovora.
¹ Vidi dok. br. 82.
² Treba: 665 od 20. IX. o. g. Vidi dok. br. 80.

ništva, a tehnička su im sredstva za proizvodnju jednaka. Sasma obratno je u preduzećima naše šumsko drvene industrije, u kojoj postoji velika razlika u radnim i plaćevnim uslovima uposlenog radništva. To je konkretno zapaženo i kod Naslova, jer su uslovi rada i plaće uposlenog radništva na šumskoindustrijskoj željeznici u priličnoj mjeri zaostali iza onih koje imaju radnici kod mnogih preduzeća te grane privrede.

Radi toga slobodni smo predložiti cij. Naslovu bez obzira na najavljenju obustavu pogona, da se sastanu predstavnici Naslova, radnika i potpisane organizacije, kojom bi se prilikom usmenim razgovorima pokušalo naći dodirnih tačaka, makar da bi polučeni sporazum važio samo za vrijeme, dok će Naslov svoje preduzeće držati u pogonu.

Mi se nadamo, da će Naslov uvažiti ovaj naš prijedlog, da se na taj način radnicima dođe u susret, te na osnovu toga očekujemo pismenu obavijest kada bi se i gdje u smislu toga prijedloga [trebali] sastati. U tom očekivanju bilježimo se

Sa odličnim poštovanjem
za^s

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 4/52.

4. X 1934.

Oblasni odbor SMRJ u Zagrebu javlja Radničkoj komori da je »Slaveksu« d. d. u Pakracu i Brodskoj imovnoj općini u Kamenskom podnio prijedlog za sklapanje kolektivnog ugovora, koji su obje firme odbile i odgovorile otpuštanjem radnika pa se moli intervencija Komore.

Našim dopisom broj 681 od 25. septembra o. g. izvijestili smo naslov, da smo po zaključku radnika zaposlenih kod tt. Slaveks u Pakracu i kod t. t. Brodske imovinske općine u Kamenskom kod Pakraca podnijeli obim firmama predlog za sklapanje kolektivnog ugovora.¹ Istovremeno izvijestili smo naslova da su obje uprave preduzeća odgovorile da neće ulaziti u nikakove pregovore za sklapanje kolektivnog ugovora,² pa smo tim povodom zamolili naslov za intervenciju kod Kr. banske uprave Inspekcije rada u Osijeku s molbom da ona te pregovore sazove. Prema obavijesti naslova našoj je molbi udovoljeno. Međutim, radnici nas obavještavaju od jedne i druge firme, da su u ponedjeljak 1. X. o. g. pozvani pred poslovnice svojih uprava, gdje su se upravitelji; a naročito ravnatelj pilane Slaveks g. Frank, sa najprostijim načinom oborili na radnike i rekli im da im se otkazuje posao za to, jer su podnijeli zahtjev za kolektivni ugovor, a nakon što će biti otpušteni sa rada neka idu u svoj savez³ i neka im savez daje posla i zarade.

Otkaz primilo je oko 20 radnika s tendencijom da se ostali upokore. Radnički povjerenici molili su da se nikoga ne otpuštava sa rada, već da se izvrši izmjena radnika u poslu tako, da će jedna grupa raditi jedan tjedan, a druga grupa drugi tjedan. Ravnatelj nije na to htio pristati već ih je dalje vrijedjao

³ Oblasni odbor SMRJ. Dokumentat nije potpisan.

¹ Vidi dok. br. 80, 81 i 83.

² Vidi dok. br. 82. Redakcija ne posjeduje odgovor Brodske imovne općine Kamensko.

³ Misli se na SMRJ.

i predbacivao im organizaciju. Napominjemo, da je među onima koji su dobili otkaz i nekoliko radničkih povjerenika.

Pošto je po našem mišljenju intervencija banske uprave radi saziva pregovora u toku slobodni smo zamoliti naslov, da bi radi ovog otkaza preko jednog svog referenta proveo intervenciju kod uprave pilane Slaveks u Pakracu i kod uprave Brodske imovinske općine u Kamenskom kod Pakraca, kako bi se spriječio neopravdani otpust radnika sa rada samo za to što su organizovani, jer se služe svojim zakonskim pravom.

U nadi da će naslov uvažiti ovu našu zamolbu i provesti zamoljenu intervenciju i o njenom rezultatu nas izvijestiti

M. P.

Za:⁴

potpis nečitljivi

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/36—37.

85

11. X 1934.

Oblasni odbor SMRJ u Zagrebu traži od Radničke komore u Zagrebu da posreduje kod Inspekcije rada radi intervencije u »Slaveksu« d. d. i Brodskoj imovnoj općini kako bi se izbjegao otvoreni sukob između radnika i poslodavaca.

Mi smc svojedobno zamolili naslov, za intervenciju kod Kraljevske banske uprave Inspekcije rada¹ da ona sazove pregovore između ove organizacije i tt. »Slaveks« u Pakracu i Brodske imovinske općine u Kamenskom kod Pakraca.

Tt. Slaveks da bi izigrala zahtjeve i da se uopće nebi upuštala u pregovore, otkazala je dvadesetorici radnika posao. Pošto ovim radnicima izlazi otkaz 15. o. m. nužna je hitna intervencija i to nadležnih vlasti, u pravcu da se radnici nebi otpuštali već da se skрати radno vrijeme. Ova intervencija nužnija je tim više, jer su radnici zaključili da će iz solidarnosti za one koji su dobili otkaz svi obustaviti posao na prevozu materijala.

Zbog toga molimo naslov, da izvoli hitno angažovati Kraljevsku bansku upravu Inspekciju rada i Odeljenje za socijalnu politiku i narodno zdravlje da se izda hitni nalog tamošnjem sreskom načelstvu da provede intervenciju uz prisutnost jednog izaslanika naslova kod tt. Slaveks, kako bi se izbjegao otvoreni sukob, koji iako je čisto ekonomske naravi, mogao bi se tumačiti u današnjim prilikama kao neki politički akt. Da su radnici u pravu dokaz je to, jer su otkaz dobili i takovi koji su u tom preduzeću uposleni po 20 i 30 godina a ima i takovih koji su radnički povjerenici. Radi toga umoljavamo da se radi kratkoće vremena kod spomenutih vlasti sprovede lična intervencija s molbom da nas se o rezultatu obavijesti.

Za:²

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/38.

¹ Oblasni odbor SMRJ.

¹ Vidi dok. br. 84.

² Oblasni odbor SMRJ. Dokument bez potpisa.

12. X 1934.

Radnička komora u Zagrebu javlja Inspekciji rada u Zagrebu da »Slaveks« d. d. u Pakracu odbija pregovore povodom zahtjeva SMRJ i da su radnici zaprijetili štrajkom te traži hitno posredovanje.

Savez metalčkih radnika Jugoslavije, oblasni odbor u Zagrebu dostavio je ovoj komori obavijest, da je podnio u ime svojih članova zaposlenih kod tt. »Slaveks« za šumsku industriju d. d. u Pakracu zahtjeve za regulisanje radnih i plaćevnih uslova radnika zaposlenih na tamošnjoj industrijsko-šumskoj željeznici. Uprava poduzeća odbila je pregovore, ali je radi toga otkazala posao 20-orici radnika s napomenom da neka traže pomoći i rada od svoje organizacije, koja se usuđuje stavljati zahtjeve.¹

Međutim spomenuti Savez navada, da je zahtjeve podnio zato jer je uprava poduzeća pokušala izigrati odredbu Kr. banske uprave, inspekcije rada u Osijeku, da se radnicima mora naplatiti prekovremeni rad u smislu paragrafa 10 Zakona o zaštiti radnika. Napominje se, da po prijavi radnika i njihove organizacije rad željezničara počinje u jutro u 4 sata i traje neprekidno do 5, a često i do 8 sati navečer. Uprava preduzeća da izbjegne naplatu prekovremenog rada, postojeće nadnice radnika raspolovila je tako da n. pr. ložač imade za 8 sati rada Din. 15,— dnevno, a ostatak od Din. 15.— prima kao paušalnu naplatu za prekovremeni rad. Na taj način radno vrijeme i zarada radnika ostala je ista, jer je na taj način poduzeće izigralo odredbu Inspekcije rada u Osijeku.

Kada je radnicima saopćeno da su 15-orica dobili otkaz oni su odmah predložili ravnatelju g. Franku, da se nikoga ne otpusti, već da se posao tako rasporedi, da bi jedna grupa radnika radila jedan a druga grupa drugi tjedan. Ravnatelj ih je grubo i prosto odborio riječima, koje se ne mogu napisati. Napominje se da među onima, koji su dobili otkaz, imade radnika koji su u poduzeću uposleni 20 i 30 godina, a otpuštaju se i zakonski radnički povjerenici.

Razumljivo je da zbog takovog izazovnog držanja ravnatelja g. Franka nastalo kod svih radnika negodovanje i ogorčenje. Oni su čak šta više zaključili, da solidarno stupe u štrajk, ako se ne bi uvažio njihov prijedlog da se u mjesto otpusta onih kojima je otkazano skрати svima radno vrijeme. Kako se iz toga vidi, radnici su spremni da unatoč svojih niskih zarada i teškog i napornog rada podnesu i ovu žrtvu, da još više skuće svoje životne potrebe i da zajednički dijele zlo privredne krize i svojim ličnim žrtvama nastoje doprinijeti da se broj neuposlenih ne poveća.

Pošto otkaz ističe na 15. ovog mjeseca citiranoj 15-orici radnika, a budući da uprava preduzeća nipošto ne pristaje na prijedlog radnika, komora je mišljenja, da bi bilo nužno hitno posredovanje naslova, kako bi se u sadašnjim teškim prilikama spriječilo otvoreni sukob između uposlenih radnika i uprave »Slaveks« u Pakracu.

Radi toga komori je čast zamoliti naslov da u koliko ne može preko svojih organa u ovom sporu posredovati, da se izda telefonski nalog Sreskom načelstvu u Pakracu da ono utiče na upravu poduzeća da usvoji prijedlog radnika

¹ Vidi dok. br. 84 i 85.

u pravcu da se nitko nebi otpustio, već ako je nužno da se radno vrijeme snizi za sve radnike. S tim u vezi komora moli da je naslov o svojim odredbama izvoli obavjestiti.

Za.²

Predsjednik u. z.:

Sekretar:³

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/39.

87

20. X 1934.

Adolf Kunčić, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori u Zagrebu o pregovorima između radničkih povjerenika i uprave »Slaveksa« d. d. koji sit 10. oktobra uspješno okončani.

Po nalogu naslova broj 9127 od 6. oktobra o. g., a u vezi s podneskom Saveza metalskih radnika Jugoslavije, oblasnog odbora u Zagrebu,¹ uputio sam se u ponedjeljak dne 8. oktobra o. g. u Pakrac, da kod uprave pilane »Slaveks« provedem intervenciju radi otpusta 15-orice radnika — željezničara na tamošnjoj šumsko-industrijskoj željeznici. Kod dolaska dočekao me na stanici radnički povjerenik Majetić Stjepan i izvještač naslova Rubido Mati ja.

Od njih sam saznao da se ravnatelj Frank nalazi u Zagrebu. Svejedno sam slijedećega dana prije podne otišao sa radničkim povjerenicima: Oreč Marijanom i Majetić Stjepanom k zamjeniku ravnatelja, koji nam je saopćio,, da on u predmet ulaziti ne može, pa nas je uputio da dodemo slijedećega dana,, kada će biti ravnatelj ovdje.

Zatim sam odlučio da tražim intervenciju Sreskog načelstva po odredbi Kr. banske uprave, inspekcije rada u Osijeku u vezi sa zamolbom naslova da Inspekcija rada posreduje i sazove pregovore na temelju podnesenih zahtjeva spomenutog Saveza za sklapanje kolektivnog ugovora s kojim bi se regulisali radni i plaćevni uslovi uposlenih radnika željezničara, te u vezi s telefonskim nalogom Kr. banske uprave, inspekcije rada u Zagrebu, Sreskom načelstvu u Pakracu da utiče na upravu pilane »Slaveks« na temelju moje lične intervencije kod Kr. banske uprave prije moga odlaska u Pakrac, da usvoji prijedlog radnika, da u mjesto otpuštanja radnika snizi svima radno vrijeme ili da se zavede rad po grupama, budući da je bio opći utisak, da je otpuštanje radnika sa rada samo represalija poduzeća kako bi izbjeglo pregovore za sklapanje kolektivnog ugovora.

Sreski načelnik g. Gruber naredio je pristavu g. Voloviću da mi svestrano ide na ruku. Kada sam mu objasnio stanovište radnika i moje mišljenje da se ne ulazi u pitanje kolektivnog ugovora već da se samo raspravi pitanje redukcije radnika, on je na to pristao i odredio je pregovore za slijedeći dan t. j. 10. oktobra u 5 sati poslije podne, o čemu je izdao telefonsku i pismenu odluku upravi pilane »Slaveks« da izašalje svoga opunomoćenika i da o tome izvjesti sve radničke povjerenike da dođu na pregovore.

² Radničku komoru.
³ Dokument nije potpisan.
¹ Vidi dok. br. 84 i 85.

Pošto se vratio ravnatelj g. Frank, to je on lično pristupio pregovorima. Kada je pretsjedavajući pristav Sreskog načeljstva razložio želju radnika, da se nitko ne bi otpustio već da se radno vrijeme snizi, ravnatelj Frank izjavio je slijedeće:

Usljed velikih carina koje je Italija udarila na uvoz našeg drva prestao je svaki eksport drva ne samo u Italiju, već i u Španjolsku, radi čega se lageri neprodanog drva sve više gomilaju. Pošto je nastao zastoј u tome, preduzeće investiralo je mnogo kapitala na instalaciju strojeva za proizvodnju štapova. Do sada je izrađeno preko 6 vagona štapova, a da nije niti jedan komad prodan.

Radi toga je u tom odjeljenju potpuno obustavljen posao.

Zatim dolazi u obzir pitanje povrata šuma seljacima po odredbama agrarnog zakona, uslijed čega je nemoguće daljnja siječa šuma, a prema tome nije potrebno da budu u pogonu 2 mašine za odvoz drveta iz šume u pilanu. To su razlozi zašto je uslijedio otkaz radnicima — željezničarima.

Na koncu je naglasio da je direkcija zaključila potpunu obustavu rada sa koncem oktobra o. g. ali je njegovim posredovanjem rad ipak produžen, jer ako se posao potpuno obustavi, uzdržavanje objekata, čuvanje itd. uključivo poreze i odštetu seljacima za zemljište, preduzeće imade godišnje 1,400.000 dinara troška. To su razlozi da je direkcija pristala da se sa radom ipak nastavi.

Na to sam ja u opširnim potezima zastupao gledište, da se na željeznici zavede normalno radno vrijeme od 8 sati dnevno i dokazao ako će se raditi samo 8 sati, onda nije potrebno nikoga otpustiti sa [posla] jer željezničari još uvijek rade po 16 i 17 sati dnevno, iako je Kr. banska uprava, inspekcija rada u Osijeku naredila da se radno vrijeme željezničara imade dovesti u okvir zakona, a prekovremeni rad da se imade naplatiti sa 50% više. Nadalje predočio sam mu kako je izigrao tu odredbu Banske uprave raspolovljenjem postojećih radničkih zarada, tako da je polovica od zarade kao naplata za normalno radno vrijeme, a ostala polovica kao paušalna naplata za prekovremeni rad. Tom prilikom zamolio sam predstavnika Sreskog načeljstva, da ovu moju konstataciju zapisnički provede i da po odredbi Kr. banske uprave, inspekcije rada u Osijeku i Zagrebu istima podnese izvještaj, da se unatoč njihovih odredaba poduzeće ne pridržava propisa o radnom vremenu, sa zahtjevom, da se poduzeće radi tih prekršaja kazni po postojećim propisima.

Povodom moje konstatacije razvila se druga rasprava. Ravnatelj g. Frank htio je dokazati da moji navodi nisu tačni. Njega su opet dezavuirali radnički povjerenici, koji su dokazali da radnici na željeznici normalno rade najmanje 16 sati dnevno, a često i više.

Konačno nakon trosatne rasprave zatražio je presjedavajući od ravnatelja Franka da se izjasni, da li uvažuje moj prijedlog. Najprije je odbijao, te je na posljertku pristao na slijedeće:

1) U pogonu ostat će 2 lokomotive, a na otpremi drveta zadržat će se svi radnici kojima je otkazano tako dugo, dok se iz šume ne izveže 15.000 metara već isječenog gorivog drveta.

2) Svaki vlak smanjit će se za 4 vagona kod dopreme, te će se na taj način radno vrijeme sniziti za cca 2 sata dnevno.

3) Kada bude tih 15.000 metara drveta izveženo, a za prevoz ostat će samo klade za pilanu onda će staviti iz pogona jednu lokomotivu, a nepotrebno saobraćajno osoblje zaposlit će na drugim poslovima pod uslovom, da ukoliko će pilana raditi, ne će imati potrebe da se otpuste željezničari.

Radnički povjerenici su pristali na ovo rješenje toga spora na taj način, te su time pregovori zaključeni.

Poslije pregovora dao sam upute radničkim povjerenicima, da mi pošalju tačan opis i način rada na šumskoj željeznici s obećanjem da će se preko vlasti ponovno tražiti primjena zakonskih propisa o radnom vremenu i na željeznici.

Pored ovoga izvještaja saopćujem, da je u pilani »Slaveks« u Pakracu zaposleno oko 100 pilanskih radnika, a u šumi preduzeća u Kamenskom i Novom Zvečevu uposleno je oko 200 šumskih radnika.

Plaće radnika kreću se od 1.50 do 5 dinara po radnom satu. Radno je vrijeme, osim kod željezničara, 8 sati dnevno.

Nakon prijave naslova o tehničkim nedostacima na pruži i željezničkim uređajima, došlo je nekoliko stručnih komisija koje su te uređaje pregledale i naložile da se postojeći nedostaci imaju ukloniti, što je po navodima radničkih povjerenika, izvršeno. Isto se tako natovareni vagoni ne spuštaju niz strminu bez stroja, a nakon nesretnog smrtnog slučaja Prajka Mije povećan je broj zavirača.

Kako se iz ovoga izvještaja vidi pregovori su završeni sa punim uspjehom te sam se slijedećega dana, t. j. 11. oktobra o. g. vratio u Zagreb.

Zagreb, dne 20. oktobra 1934

Adolf Kunčić, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 4/63.

27. XI 1934.

Luka Bubić, profesor Učiteljske škole u Pakracu, moli direktora da sasluša učenike Živana Lazića, Bratoljuba Glišića i Dušana Kovačevića zbog promjene iskaza prilikom saslušanja u sreskom načelstvu.

Pošto su učenici Živan Lazić, Brat. Glišić i Dušan Kovačević, koji su prijavili, da su se neki ovd. omladinci smijali povodom tragične smrti Našeg milog i Viteškog Kralja,¹ svoj iskaz kod sreskog načelstva promenili i utajili zbog straha, molim, da se ponovo pred Vama i preda mnom zapisnički izjave, što su mi rekli. Ujedno molim, da tom prilikom budu prisutne kao svjedoci učenice Miroslava Stefanović, Zorka Momčilović a i još ma koji od učenika-

U Pakracu 27. novembra 1934.

Luka Bubić v. r.
profesor

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

¹ Profesor Luka Bubić prijavio je Sreskom načelstvu u Pakracu Milutina Podunavca optužujući ga da se 10. oktobra 1934. godine, neposredno nakon atentata na kralja Aleksandra, smijao na ulici i da je pred Slobodanom Trifunovićem, Jovanom Markovićem i Josipom Polakom izjavio da je »današnja omladina pozvana da ponese breme revolucije« (Presuda Upravnog suda u Zagrebu, br. 3742 D: 61-35 od 4. aprila 1936).

Direktor Učiteljske škole u Pakracu odbio je zahtjev profesora Bubića za saslušanje učenika koji su, prema njegovom mišljenju, mogli potvrditi optužbe protiv spomenutih učenika (Vidi dok. br. 89).

Sreski sud u Pakracu, a zatim i Upravni sud u Zagrebu proglasili su krivim i kaznili profesora Bubića (Citirana presuda Upravnog suda u Zagrebu).

O presudi Sreskog suda u Pakracu vidi i dok. br. 118.

1. XII 1934.

Direktor Učiteljske škole u Pakracu odbija zahtjev prof. Luke Bubića za ponovno saslušanje učenika.

Na Vaš dopis,¹ upućen meni lično, radi preslušanja učenika i učenica V razreda u vezi sa sudskim postupkom protiv Vas izjavljujem da ne smem i ne mogu dopustiti sada preslušavanje tih učenika (-ca)

1) zato, što bi se takvo preslušavanje, u ovom momentu, moglo shvatiti kao pokušaj škole i jednog njezinog nastavnika da pre sudske rasprave saznaju za izjave učenika koje će oni uskoro dati na sudu;

2) zato, što nema nikakvih podataka o tome, sem Vaše tvrdnje, da su »učenici svoj iskaz kod sreskog načelstva promenili i utajili zbog straha«, kao što nemam ni jasnih podataka o tome što ste Vi o meni izjavili na sudu i ukoliko ste moje ime uvukli u ovu stvar.

Sve će se to čuti i razjasniti na sudu. Posle toga će se, ako Vi nadjete za potrebno, protiv učenika, koji budu na sudu »promenili ili utajili svoj iskaz«, povesti disciplinski postupak, i oni će biti kažnjeni, ako se utvrdi da su Vas svesno obmanuli i da su Vam lagali.----- Ako držite ovaj moj postupak neko-rektnim, izvolite se redovnim zvaničnim putem, preko uprave ove škole, obratiti Ministarstvu prosvete kao pretpostavljenoj našoj vlasti.

1. decembra 1934. god.

Pakrac

Direktor:

Milovan Sučević v. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

12. I 1935.

SMRJ izvještava Radničku komoru da uprava parne pilane »Slaveks« krši utanačeni sporazum i otpušta željezničke radnike pa moli intervenciju Komore.

Od naše podružnice u Pakracu primili smo obavjest, da je uprava pilane »Slaveks« počela kršiti utanačeni sporazum postignut na pregovorima kod Sreskog načelstva, po kojem se ravnatelj Frank obavezao, da povlači otkaz navodno prekobrojnim željezničarima koje će, ako ne bude posla za željezničare da će ih uposliti na drugim poslovima.¹

Međutim, ovi su željezničari ponovno primili otkaz rada sa izjavom ravnatelja Franka, da ove otpuštene radnike ne može nigdje zaposliti, pa radnici traže, pošto je spomenuti sporazum postignut u prisutnosti izaslanika Radničke komore, da bi komora izaslala jednog svog organa, koji bi radi toga otpusta intervenirao, pa u koliko ne bi ta intervencija uspjela kod uprave poduzeća,

¹ Vidi dok. br. 88.

¹ Vidi dok. br. 87.

da se traži posredovanje Sreskog načelstva, kod kojeg je taj sporazum svojedobno postignut.

Pošto je predmet hitne naravi, oni su i telefonski zatražili intervenciju naslova, koju je primio namještenik naslova Katić Adam. Radi toga molimo naslov, da bi uvažio ovaj zahtjev radnika zaposlenih u Pakracu, i da bi izvolio poslati u intervenciju upravi »Slaveks« u Pakrac člana Komore Gjurašević Voina. Kako bi se spasilo od otpusta sa rada 16 radnika, koje prema izvještajima naše podružnice nije nužno otpustiti, jer posla imade, a pogotovo u onom slučaju, ako se zavede zakonom propisano 8-satno radno vrijeme, onda bi uprava preduzeća morala uposliti još više željezničarskog osoblja, koji danas unatoč odredbe inspekcije rada u Osijeku rade još uvijek 14 do 16 sati dnevno. Umoljavamo, da nas se izvesti, u koliko će naslov ovoj zamolbi udovoljiti.

M. P.

potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/47.

15. 1 1935.

Pismo Milana Ogrizovića, učenika V tečaja Učiteljske škole u Karlovcu, drugovima u Učiteljskoj školi u Pakracu.

Saslušajte me dragi drugovi!¹

Vaše pismo sam dobio, naime Nemanjino. Slabo mi se javljate. Šta je? Budite malo opširniji. Nemanja mi nešta promrsi, od toga polovicu znadem. Mislim, da mi opširnije pišete, jer ona o Vama znade više od mene. Sta je to bilo kod Vas. Javite mi. Samo malo sam natuknuo. Interesira me. Kod nas sve u redu, snijeg pada i vrlo pogodan za skijanje. Naše društvo radi, da prikupe nekoliko »skija«. Baš sam i ja dobio nekoliko pari mogao bi i Vama jedne da pošaljem na ogled. Ako budete imali priliku po Rubeši² pošaljite mi onaj brijački aparat, što sam ga posudio, nije moj, sada imam svoj vlastiti, pa Vam ga mogu poslati. Je li Nemanja u Dobrlinu ili je bio samo preko praznika. Piše mi o krizi za cigarete, za marke, tako je i kod mene, da mi nema stare neznam što bi učinio. Za Nakaradin sam slučaj čuo. Kako Ti Špici.³ Nimalo me Nemanja nije iznenadio sa time, što je pisao da si najbolji djak u V tečaju. Tako i treba, jako me je obradovalo. Nešto mi piše Nemanja, da imadu tri kolegice jako ljepe; molim Vas slikajte se pa mi pošaljite sliku. Opiši mi ti Špici to sve u tančine. Nemanja mi kaže, da si lijen, ja u to nevjerujem, već vjerujem to,

¹ Pismo je upućeno učenicima Milenku Miladinoviću, Milanu Nakaradi i Nemanji Vlatkoviću.

² Ante Rubeša, profesor, bio je član KPJ pa je zbog komunističke djelatnosti i proganjan Vidi dok. br. 122.

³ Vjerojatno pseudonim za Milenka Miladinovića. Naime, iako piše trojici učenika, Ogrizović se obraća jednome i pri tome pita za Nakaradu i Vlatkovića. Isto tako, prema mišljenju sreskog načelnika, Miladinović je već »dobrano s komunizmom inficiran (vidi dok. br. 97), pa je i stoga najvjerojatnije da mu se obraća Ogrizović kao najistaknutijem članu trojke.

da je on lijen. On nešto napiše, pa mu Bog nebi razumio. Covek bi mogao pismo nositi kakvom grafologu. Zašto mi ne piše barem sa tintom, Ab as¹ i njegovi partneri su u Osijeku, nebi bilo loše da napišete jedno pismo na Sofiju Šumonja,⁵ pozna je Nakarada. Ako nemate slučajno za marku javite mi, pa ću skucati dinar i po za marku da Vam pošaljem. Kako Nakarada, mislim da je pisao da će u Karlovac na godinu, misli li i Nemanja, ovdje je stanje sa školom dosta loše, ni jedan profesor našem muškom ne vjeruje ništa, izgleda da misle da smo ljenčine. Zato nam daju druge redove. Žao mi je što se od ovuda nemogu maknuti. Jako bi rado, ne pomaže. Neznam kako će se svršiti ovo polugodište. Sigurno ću sa dva druga reda, ako bude još ovako, biti će bogbogova. Radite li puno u školi? Mislim, da ste se već privikli. Špici imaš li badava sve u internatu? Zabavljate li se što? Molim te daj mi se ti javi malo opširnije. Pošalji mi ono po Rubeši, ako bude išao ovamo. Imam nešto poslao bi Vam. Slobodan⁶ se ništa ne javlja. Onu gramatiku mi nije vratio. Prodao je Psihoanalizu, odneo Kosanoviću⁷ »Samu od Smedleja«.

Nije se lijepo pokazao. Večeras mislim da se je sastao ovdje s onom malom iz V tečaja. Neznam šta Trbojević⁸ misli, hoće li otići poslije polugodišta, to neznam, nešto je spominjao, ali mu ja nevjerujem. Kod nas dosta čudna atmosfera u školi, vidi se da još smrdi Abasov trag. Molim te pišite u Osijek. Reci Nemanji da bude malo opširniji, neka se malo jasnije izražava.

Ne sasma, ali bar neka ljepše piše, tinte vjerujem da imate. Ima li koji kolega stan vani. Jeli ti se društvo što povećalo i to mi piši. Bogamu ja sam strašno opširan, a Vi tek par riječi pa dosta i onda što je interesantno, tek par riječi nemogu ništa mi dadu. Javite mi se zajedno Vas trojica da ne trošite puno. Kako sa valutom. Tuče li Nemanja i kako ide žica.

Radovalo bi me da se možemo vidjeti, kako Špici, ako budeš mogao o ferijama dodji na nekoliko dana molim te. Sa tobom mogu najozbiljnije, a i ona baraba ako može neka dodje, pa bi se nekud odputili. Pjevali još ili da li mu uopšte dolazi na pamet: »Mene majka jedinog imade«. Neznam ima li sada inspiracije. Šta je sa onim prozorima. Je li bilo što novoga. Sve mi javite, ako budete kratki neću da Vam više pišem. Pokažite se u školi, da vide koga su imali. Svakako ostavite trag.

Mislim i ne samo da mislim, nego i vjerujem, da ćete ustrajati u radu. Sinovi smo narodni, tvrdi i otporni i nadam se, da smo u stanju sve zapreke preći i doći do konačnog cilja. Budite stene. Neka se sve odbija od Vas, što nije u programu našeg rada. Čega se još nismo oslobodili nastojmo, da se oslobodimo. Mladice smo koje treba da pruže dobro korenje, koje neće niti najjača oluja predobiti. Nastojmo oploditi svaki cvijet za koga mislimo da bi imao lijepo, zdravo i otporno seme. Ovo je jedna od najprečih dužnosti naših. Malo sam sentimentalno raspoložen, ali se nadam da ćete me razumjeti. Kako onaj

* Redakcija nije mogla utvrditi tko se krije pod tim pseudonimom. Međutim, očito je da je Abas došao u sukob s grupom u Pakracu. Vidi dok. br. 92 i 95.

⁵ Vjerojatno u vezi s Abasom.

« Slobodan Trifunović

⁷ Redakcija nije mogla utvrditi ime.

⁸ Mane Trbojević

drug što ga ne poznam. Pišite mi o njemu opširnije. Dosta bi bilo već toga. Biti ću zadovoljan ako mi polovicu od ovoga napišete.

Mnogo drugarskih pozdrava od Vašeg iskrenog druga.

Krce⁹

Molim Vas samo opširno, ne škrtarite na riječima. Nemanja je dosta bogat.^{1*}

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

21. I 1935.

Pismo Milana Ogrizovića, učenika V tečaja Učiteljske škole u Karlovcu, drugovima u Učiteljskoj školi u Pakracu.

Karlovac, 21. januara 1935.

Dragi drugovi!¹

Dosta je vremena prošlo, da Vam se nisam javio. Oprostite. Mislim da će Te me razumjeti. Sad pri kraju malo sam morao raditi, jer sam kako izgleda prošao s dobrim uspjehom. Senzacija za mene. Već nisam od treće, ne lažem, od druge gimnazije prošao s dobrim. Nama danas bijaše raspust četiri dana. Kako Vi tamo. Špici šaljem Ti ovaj popis knjiga, a ako Ti ne bude dosta, Ti mi javi pa ću Vam još poslati. Molim Te piši mi na koju bi Vam se adresu javio, ova mi je na školu nesigurna. Vrlo me veseli ova vest od Tebe, o tvom tome društvancu.² Lep uspjeh. Kod nas ništa, sve spava. Svaki za se. Šanjera³ ako ga ne poznaš pitaj Nakaradu kakav je on, šupiran je u rodno mjesto iz Zagreba. Grgi⁴ je uzoran vojnik. Vinko⁵ se istakao jako i radi toga je šupiran. Rok mu je izašao na 30. o. m. Ne trebaš misliti da sam se prepao za one knjige. Ja znam dobro kome sam ih dao, ako imaš priliku ti ih pošalji, a ako ne, onda neka ostanu, neka čitaju. Pišite mi imate li koga novog člana. Ja sam nešto s gimnazijom i jednim podnarednikom počeo. Dobro ide. Znaš meni je moje geslo »Taktika«. Molim te slikaj te se, pa mi pošaljite sliku, sigurno je

⁹ Milan Ogrizović

¹⁰ Ovo pismo i ostali materijal svjedoče o radu komunista, skojevaca i naprednih omladinaca u Učiteljskoj školi u Pakracu koja je bila izvor revolucionarnih kadrova. Politička aktivnost i djelovanje skojevaca i komunista odražavali su se u radu organizacija, društava i pojedinih sekcija, npr. literarne družine »Karadžić«, podružnice Ferijalnog saveza, Stijega Skauta, trezvenjačkog društva »Narodni spas«, podmlatka Crvenog križa, nogometnog kluba »Hajduk« i sl.

Tako je u literarnoj družini »Karadžić« djelovala grupa učenika-marksista koja je izdavala humoristički list »Ogledalo« u svega nekoliko primjerka umnožavajući ga na šapirografu.

Nadalje, skojevci i komunisti radili su na rasturanju komunističke literature i drugih materijala na području cijeloga kotara Pakrac. U sklopu tih akcija širili su i brošuru »Srednjoškolci govore«. Vidi dok. br. 116.

U radu srednjoškolske omladine ističu se Boško Šiljegović, Nemanja Vlatković, Milan Nakarada, Milan Ogrizović, Milenko Miladinović, Stevan Carević, Mane Trbojević, Katica Kocman, Mirjana Marković, Zorka Megla, Milan Torbica i mnogi drugi. U isto vrijeme djeluju i profesori komunisti (Ante Rubeša, Danica Lončar i Franjo Stanić) te instruktori Partije Jovica Marković, Branko Malešević, Josip Polak i Srećko Fišić.

Arhivski dokumenti, koje ovdje objavljujemo (br. 88, 89, 91, 92, 93, 95, 96, 116, 113 i 122), nesumnjivo govore o revolucionarnoj aktivnosti pakračke omladine, a isto tako i podaci iznijeti u diplomskom radu Milana Prodanovića i sjećanjima Darinke Malešević, Save Maleševića i Franje Svjetlačića, koja se nalaze u Zavičajnom muzeju Pakrac, neregistrirano. Međutim, sve to nije dovoljno za temeljitiju obradu ovog perioda u razvoju omladinske organizacije pakračkog kraja (dakle i omladinske organizacije u Učiteljskoj školi) pa se u tom pogledu nameće potreba daljnjih istraživanja koja treba fundirati na znanstvenoj osnovi.

¹ Vidi dok. br. 91, bilj. 1

² Vjerojatno aludira na okupljanje napredne grupe učenika.

³ Redakcija nije mogla utvrditi o kome se radi.

⁴ Isto.

⁵ Isto.

tamo jedan fotograf, ako ne imade kolega, koji. Da li se što pazi, ovako s ove strane. Znaš u ovome popisu imade nekoliko dobrih knjiga, pa naručite ako ste u mogućnosti. Ja ću gledati, da Vam pošaljem, a na koncu kad naručujete možete i sami pisati neka Vam pošalju popis i cijenik. Ovo što sam ti podcrtao na ovoj cedulji, to je biblioteka koja je izdala »Dožinu bunu«. Kako Nemanja, da li ljenčari, pjeva li i dalje. Na godinu neka dodje ovamo. Zaboravio sam Ti reći da sam malo utjecao na Anu,⁶ čitao od Epohe, posudjujem knjige po raz-redu »Novu Zemlju«, »Selo Demetrovo,« »Gvozdenu Petu,« »Ulice bez kraja.« Ja je malo hrabrim. Danas sam odgovarao narodni, pa smo počeli ja i Mamula 0 Svetozaru Markoviću pa se je začudio, dobro mi je došla, ona Skerlićeva studija.

Špici molim Te opiši mi malo u tančine. Rad i sve ostalo. Ljude i djevojke.

Kako Nakarada. Pozdravi ga. Ovo pismo pišem Vama svoj trojici. Nema smisla pisati tri komada, samo ga adresiram na Tebe. Kako on sada, kako će Te proći. Sve mi javite. Možete li izaći van iz Internata. Sundača⁸ je neki dan Keser⁹ istukao u školi, to je još pristaša Abasov. Nešto saznajem da ste Vi

1 Abas imali nešto međusobno. Molim Te budi iskren, pa mi piši, šta je to bilo. Pišite mi koje ste knjige naručili.

Šaljem Vam još jednu sliku na sjećanje. Gledajte i Vi meni koju poslati, rado bi ih imao. Tako kako Vam sve kažem, pišite mi opširno o svemu. Kako sa Rubešom.¹⁰ Je li direktor osoran. Šta je to bilo još neznam tačno. Zašto ste bili zvani u kancelariju. Kanim baš sada jedamputa da pročitam »Komunistički manifest,« u krevetu je to dobro, sladje ćeš zaspati. Imam nešto na mašinu, znaš trebalo bi drugima, pa da Vam pošaljem kako bi bilo.

Primitite svi drugarski pozdrav od

Krce¹¹

Piši mi odmah, ali oprezno.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

1935.

Pismo Dragice Ogrizović, sestre Milana Ogrizovića, Katici Kocman, učenici Učiteljske škole u Pakracu, povodom otkrivanja veze između njezinoga brata i grupe u Pakracu.

Cijenjena kolegice!¹

Obraćam se na Vas s jednom molbom prem Vas lično ne poznam nego samo po pričanju moga brata M. O. Krce.² Mislim da će te biti toliko ljubazni, pa će te mi učiniti ovu uslugu, a ja ću vam biti mnogo zahvalna. Sigurno vam je poznato, da je Vaš direktor poslao pisma našem g. direk.³ Pa je zbog tih pisama brat otpušten iz škole, B. O.⁴ je kažnjen § 40 tačka 5, dakle spasao se.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

* Isto.

⁹ Isto.

¹⁰ Ante Rubeša. Vidi dok. br. 91 bilj. 1 i 10.

¹¹ Milan Ogrizović

¹ Pismo je upućeno Katici Kocman, učenici Učiteljske škole u Pakracu.

* Milana Ogrizovića. Vidi dok. br. 91 i 92.

³ direktoru

⁴ Redakcija nije mogla utvrditi o kome se radi.

Nakon istrage u školi g. direk. otpremio je sva pisma i njihove izjave na policiju i stvar je ozbiljna.

Kod njega i u stanu se ništa nije pronašlo što bi ga više teretilo prilikom premetačine. Nekako mu je uspjelo da mi javi, da ja Vama pišem, da i njima preti opasnost, ako policija zatraži, ova ovde, premetačinu kod njih. Zato Vas kolegice lijepo molim, da odmah ih obavjestite, da sva pisma i najmanju cedulju što je poslao iz Karlovca ili ako su dobivali, oni tamo, iz kog drugog mjesta neka sve odmah spale i unište. Neka sve dobro pregledaju i u svojim odjelima i u stanu, da nebi što našli, ako bi slučajno premetačina bila poslata. Knjige sve neka takodjer dobro spremite, ako već neznaju gdje neka ih unište, brat mi je tako javio. To bi ga još jedino spasilo od robije, ako ništa kod njih se ne nadje od tih stvari što sam Vam spomenula. Oni se neka ništa ne boje samo to moraju učiniti što Vam pišem. Ako bi ih pitali da li je brat njima davao knjige neka ne kažu. Neka kažu da nisu nikada ništa dobili od njega a pogotovo knjige. Oni znadu kako će govoriti, pametni su! Brat ništa njih ne tereti, niti spominje, ali oni imaju tamo pismo pa mogu pitati kako se Ti zovu u Pakracu pa će im morati reći imena.

Oni se neka ništa ne boje, samo neka paze što će govoriti. Čim primite ovo pismo odmah otidjite do njih da se znadu ravnati i što je na stvari. Pozdravi ih s moje strane i to (M. N.⁵), (V. N.⁶), (M. M.⁷). Pismo im dajte da pročitaju i neka ga odmah spale, jer znate da bi bila velika opasnost da ko nadje od vlasti. Kolegice šaljem Vam marku pa molim Vas javite što je s njima tamo. Ako su oni već pod istragom uništite Vi sve, ako vam je moguće ili imate pouzdane kolege koji bi to učinio. Javite odmah šta je na Emila Šimunića, Karlovac Gajeva 2.

Vi i kolege neka ne pišu na mene za Boga! jer znate da bi mogla biti lako cenzura za nas na pošti!

Mnogo unapred Vam zahvaljujem i također Vas pozdravlja
kolegica

Dragica.⁸

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

4. II 1935.

Vojin Đurašević, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori o intervenciji kod uprave parne pilane »Slaveks« povodom izigravanja dogovora, postignutog u oktobru 1934. godine, o načinu zapošljavanja radnika iz pogona šumske željeznice.

Na temelju naloga naslova br. 595/35 od 23. januara o. g. a u vezi sa zamolbom Oblasnog odbora Saveza metalskih radnika Jugoslavije u Zagrebu¹ i telefonske zamolbe podružnice tog saveza u Pakracu, zaputio sam se u nedelju dne 27. januara o. g. prijedodnevnom vlakom u Pakrac, da provedem

⁵ Milan Nakarada

⁶ Nemanja Vlatković

⁷ Milenko Miladinović

⁸ Dragica Ogrizović

¹ Vidi dok. br. 90.

naređenu mi intervenciju kod tamošnje uprave pilane »Slaveks«. Stigavši tamo, na večer sam održao sa radnicima i povjerenicima konferenciju, koji su mi u glavnome saopćili sledeće:

Kada su radnici u mjesecu oktobru prošle godine podnijeli upravi pilane svoje zahtjeve za uređenje radnih i plaćevnih uslova.² Uprava preduzeća, da bi te zahtjeve izigrala, otkazala je posao stanovitom broju radnika željezničara time, da je iz prometa u opće izostavila jedan vlak.

Intervencijom referenta naslova Kunčića Adolfa i vođenim pregovorima kod sreskog načelstva u Pakracu, uspjelo je otpust spriječiti tako, da će u pogonu ostati oba željeznička stroja tako dugo, dok će vremenske prilike dozvoljavati izvoz drva iz šume, kojeg imade još oko 16.000 m. U koliko bi iz. navedenih razloga ipak moralo staviti drugi stroj van pogona, u tom slučaju nebi nitko se otpustio sa rada, već se radnici željezničari u uposliti će na drugim poslovima u pilani.³

I ako imade još množina drva za izvoz iz šume ipak je otkazao g. Frank ravnatelj posao 17-torici željezničara posao.

Upoznavši se temeljito sa ovim sporom, sledećeg sam dana 28. jan. o. g. intervenirao kod ravnatelja g. Franka sa napomenom, da je prekršio postignuto utanačenje kod sreskog načelstva, po kojem bi imao u slučaju stavljanja jednog stroja iz pogona, radnike željezničare će se uposliti na drugom mjestu i poslovima u pilani.

Ravnatelj g. Frank izjavio je, da to nije njegova stvar, već njegovih upravitelja u Kamenskome i Zvečevu, u kojih se kompetenciju u interesu posla on nemože miješati. Zato mi je preporučio, da se izravno na njih obratim. Ja sam još istoga dana otputovao kolima 28. km daleko od Pakraca u Kamensko, gdje nisam našao upravitelja, jer se nalazio u šumi u Novom Zvečevu.

Kako toga dana nisam mogao dobiti povoljnu vezu, odvezao sam se sledećeg dana tj. u utorak 29. jan. o.g. u Novo Zvečevo, koje je od Kamenskom udaljeno 16 km. Tu sam našao oba Upravitelja gosp. Teply-a iz Kamenskog i gosp. Smolčić-a iz Novog Zvečeva. Kada sam im izložio i objasnio svrhu mog dolaska, te da sam po g. ravnatelju Franku upućen na njih, jer da on neće ulaziti u njihovu kompetenciju i nadležnost u pogledu raspolaganja sa radnicima u njihovom djelokrugu, oni su izjavili, da mogu otpuštene radnike zadržati na radu, ali samo na sječi šume, jer za sada drugog posla nema.

Pošto takovo zaposlenje nije u skladu sa oktobarskim utanačenjem, prema kojemu bi se radnici uposlili u pilani, vratio sam se ponovno u Pakrac ravnatelju Franku i pokušao sklonuti ga, da otpušteni radnici budu uposleni u pilani. Dobio sam kratak i odrešit odgovor, da si uprava neda od nikoga diktirati kako i gdje će kojeg radnika uposliti, jer u današnje vrijeme moraju radnici biti zadovoljni, da u opće dobiju zaposlenje.

Ne postigavši ništa, otišao sam u sresko načelstvo i zamolio sam posredovanje sreskog načelnika u duhu oktobarskog utanačenja. Zamjenik sreskog načelnika g. Volović odazvao se mojoj želji i urekao je za 30. januara o.g. u 6 sati na večer pregovore, za koje je telefonskim putem obavijestio i pozvao ravnatelja, g. Franka time, da on obavijesti i pozove na pregovore radničke povjerenike iz Kamenskog i Novog Zvečeva. Pored povjerenika gore navedenih, prisustvovali su i odbornici podružnice Saveza metalških radnika Jugoslavije, i Saveza drvodeljskih radnika Jugoslavije. Ravnatelj Frank uporno

² Vidi dok. br. 84, 85 i 86.

³ Vidi dok. br. 87.

je stajao na stanovištu, da otpuštene radnike željezničare može dalje uposliti samo na sječi šume, pod uslovima kako rade i ostali šumski radnici samo sa tom razlikom, da je spreman tima radnicima kupiti na predujam nužni alat.

Ja sam tom prilikom ukazao na okolnost, da ako se zavede zakonom propisano radno vrijeme za željezničare, koji još uvijek rade 14 i' 16 sati dnevno, onda netreba nikoga otpustiti i ako je jedan stroj stavljen van pogona, imati će svi posla ako se bude radilo 8 sati dnevno.

Ravnatelj Frank tvrdio je, da željezničari rade samo 8 sati dnevno. Pregovori otegli su se do 9 sati na večer kada je konačno ravnatelj Frank izjavio: neka predbježno otpušteni radnici rade u šumi 1 ili 2 tjedna, a on će u tome vremenu nastojati, da im nađe zaposlenje u pilani u koliko neće opet staviti u pogon i drugi stroj, te bi ih opet zaposlio na željeznici.

Pošto su radnici i povjerenici tu izjavu g. ravnatelja prihvatili ja sam se sledećeg dana tj. 31. januara o. g. vratio u Zagreb.

U Zagrebu, 4. februara 1935

Vojin Đurašević, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/55.

11. III 1935.

Zapisnik o saslušanju Milenka Miladinovića sastavljen u Sreskom načelstvu Pakrac u vezi sa sadržajem pisama Milana Ogrizovića¹

Isljednik: Švuger Ervin, sreski načelnik.

Zapisničar: Knezić Klotilda, zvaničnica.

Predveden Miladinović Milenko te na opća pitanja iskazuje:

Zovem se Miladinović Milenko od otca Vida Miladinovića i majke Draginje, rođj. Janjatović. Rodjen sam dana 13. oktobra 1913. godine u mjestu Bos. Gradišci, opština Bos. Gradiška i sreza istoga, djak sam V godišta drž. učiteljske škole u Pakracu, neoženjen, i dosada nisam nikada kažnjavao.

1.) Otkuda poznajete Ogrizović
Milana?

1.

Sa Ogrizović Milanom upoznao sam se u Karlovcu, u oktobru 1934. god., jer sam nešto ranije iz Banjaluke došao na preparandiju u Karlovac, gdje je i on djak učiteljske škole. Posle 5—6 dana boravka u Karlovcu došao sam na koštu njegovim roditeljima koji imaju gostionicu i plaćao sam koštu t. j. za ručak mjesečno 150 din. Polovinom novembra vlastitom odlukom prešao sam sa Karlovačke preparandije na pakračku.

2.) Da li ste s navedenim
Ogrizovićem diskutovali
u pravcu komunističke
ideologije?

¹ Pored Milenka Miladinovića saslušani su Milan Nakarada i Nemanja Vlatković koji su dali slične izjave.

2.

Nisam.

3.) Što znate o brijaču spo-
menutom u pismu?

3.

Brijački aparat Milana Ogrizovića zaista smo poneli iz
Karlovca i to ja i Vlatković, pa smo ga poštom vratili
Ogrizoviću.

4.) Što znate o Nakaradinom
slučaju?

4.

Znađem da je direktor u Pakracu nešto prigovorio Na-
karadi zašto se druži s nama i zašto puno šeće i. t. d.
Drugo mi nije poznato.

5.) Što znadete o Abasi?

5.

Abas je bio djak u Karlovcu s kojim sam došao u manje
konflikte iz razloga što je prigodom školskih kritika
češće sebe isticao neštedeći ostale, što sam mu ja pri-
govorio.

6.) Što držite kakova to
zapreka ima preći da dodjete
do konačnog cilja?

6.

Držim da pisac razumeva pod tim to što sam kao siro-
mašan djak u jednoj godini prešao treću školu pa kako
se teško probijam kroz život, da li ću moći maturirati
na preparandiji.

7.) Što znači imam nešto za
mašinu?

7.

Mislim da se radi o nekom referatu Nušićevom.

Mihajlo Miladinović v. r.

Zaključeno, pročitano i potpisano.²

Sreski načelnik:
Švugar s. r.

Zapisničar:
Knezić s. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

* Vidi dok. br. 91, 92 i 93.

13. III 1935.

Zapisnik o saslušanju Ante Rubeše, profesora Učiteljske škole u Pakracu, sastavljen u Sreskom načelstvu u vezi sa sadržajem pisama Milana Ogrizovića.¹

Isljednik: Švuger Ervin, sreski načelnik.

Zapisničar: Knezić Klotilda, zvaničnica.

Kratkim putem pozvan g. Rubeša Ante, profesor učiteljske škole u Pakracu, te na opća pitanja izjavljuje:

Zovem se Rubeša Ante od otca pok. Frana i majke Zore rođ. Jurinac. Rodjen sam dana 19. septembra 1894. god. u Kastvu, opština i srez Kastav, profesor sam učiteljske škole u Pakracu, oženjen i dosad nisam nikada kašnjavao.

- 1.) Što držite zašto Vas u pismu
od 15. I o. g. Ogrizović Milan po-
minje svojim drugovima u Pakracu?

1

Neznam uopće zašto me u pismu spominje niti znadem kakvu ima imenovani nakanu tim spominjanjem moga imena u dopisivanju sa svojim drugovima. Znadem da mi je Ogrizović bio djak lanjske godine u Karlovcu, imao sam u njegovome razredu psihologiju. U tome razredu bio je isto i Milan Nakarada, koji se sada nalazi ovdje u IV tečaju. Ja imam sa djacima, po mome mišljenju, i mome pedagoškom shvaćanju, svojevrstan način ophodjenja. Medjutim to nema nikakove veze sa sadržinom pisma, a niti znadem što je imenovani mislio pod tim navedenim stvarima.

- 2.) Da li ste ikada u Karlovcu
na zamolbu ovdašnjih djaka
Miladinovića, Vlatkovića ili
Nakarade odneli kakove knjige
ili brijački aparat.

2

Ja imadem veze sa tim djacima kao njihov nastavnik u IV odnosno V tečaju. U IV sam dapače i razredni starešina pa je moj kontakt sa tim djacima naravno još i veći, ali sa svim djacima jednakopravno, što odgovara mome pedagoškom shvaćanju.

Nisam nikada od tih djaka dobio nikakovih knjiga niti poruka, a niti pomenutog brijačkog aparata, da bi to odneo njihovim kolegama u Karlovac.

Ovi djaci dapače nisu mi nikad niti ikakvih i najmanjih usmenih poruka i molbi stavili da bi za te karlovačke

¹Vidi dok. br. 91, 92, 93 i 95.

djake, a specijalno za spomenutog Ogrizovića, koga sam zadnji put vidio prigodom popravnih ispita u augustu mjesecu 1934. god. kao član ispitne komisije. Općenito držim da taj Ogrizović pita za mene s razloga što sam prije bio profesorom karlovačke preparandije, a sada ovdašnje, pa sam tako sticajem prilika i profesor nekih njegovih kolega, koji se sada nalaze u ovdašnjoj preparandiji.

Rubeša Ante s. r.

Zaključeno i potpisano.
Sreski načelnik:
Svuger s. r.

Perovodja:
Knezić s. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

13. III 1935.

Sresko načelstvo u Pakracu šalje Predstojništvu gradske policije u Karlovcu zapisnike o saslušanju učenika Učiteljske škole u Pakracu Milenka Miladinovića, Milana Nakarade i Nemanje Vlatkovića.¹

Dostavljaju se naslovu preslušni zapisnici spisani sa spomenutom trojicom djaka² kao i preslušni zapisnik spisan sa profesorom A. Rubešom sa priopćenjem, da su u ovdašnjem internatu učiteljske škole u kojem su sva trojica, po žandarmerijskim organima uz prisustvovanje gosp. direktora preparandije temeljite premetačine provedene no bez vidnog uspeha. —

Interesantno je da je istoga dana sa stignućem dopisa naslova stiglo i pismo sestre Milana Ogrizovića na jednu preparandisticu izvan internata i posve neutralno nastrojenu,³ da se samo pravovremeno zametnu tragovi za istragu. Istoga dana dapače je i telefonirano iz Karlovca istoj preparandistici od nepoznate osobe- iz Karlovca. Dakle iz svega proizlazi, da su u Karlovcu imali temeljit strah, da se ovdje šta ne otkrije. Kako je ovdje na pilani tvrdtkke »Slaveks« sigurno neko komunističko gnjezdo⁴ to je vjerojatno već

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.
AVII, Fond UD.

¹ Vidi dok. br. 91, 92, 93, 95 i 96.

² Milenko Miladinović, Milan Nakarada i Nemanja Vlatković

³ Katica Kocman

⁴ U to vrijeme već je bila obnovljena partijska organizacija u Pakracu i među pilanskim radnicima. Tako je upravo tih dana (12. III 1935), na inicijativu Jovice Markovića, Branka Maleševića i Josipa Polaka, održan u Prekopakri, u kući Stjepana Majetića, sastanak komunista pilane, a nekoliko dana kasnije (17. III 1935) i drugi sastanak na istom mjestu. Na ovim sastancima raspravljalo se o položaju radnika i u vezi s tim je donijet zaključak da se stupi u štrajk. O toku i rezultatima štrajka vidi dok. br. 101—112.

Inače, u isto vrijeme u Pakracu i među radnicima pilane djeluju, prema sjećanjima učesnika, slijedeći komunisti: Jovica Marković, Josip Prajka, Stjepan Majetić, Dušan Šmoljanović, Mile Knežević, Bonifacije Preč, Pero Kühn, Dragutin Pilar, Đuro Ivanović, Franjo Savatek, Josip Hudi, Antun Dusić, Josip Polak, Branko Malešević, Danica Lončar i drugi. Uskoro se razvija i partijsko jezgro među radnicima šumske željeznice koje su sačinjavali Stjepan Majetić, Josip Prajka i Bonifacije Preč.

Komunisti također čine jezgro i predstavljaju glavnu akcionu snagu podružnice URS-a.

ranije sve opasno uklonjeno. Dobio sam nesumnjiv utisak, da bi najinteligentnije ovdašnje trojice djaka Miladinović već bio dobrano s komunizmom inficiran, nešto manje Vlatković, dok za Nakaradu držim da je više slučajno u to upleten — dok Ogrizović po svemu i dokumentarno po samom pismu njegove sestre mora da znade toga više.

Nad ovdašnjom trojicom nastaviti će se diskretna pažnja.⁵

U Pakracu dne 13. marta 1935.

Sreski načelnik:
Švuger v. r.

18. III 1935.

Podružnica Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije (SDRJ) u Pakracu javlja Oblasnom odboru Saveza u Zagrebu o intervenciji radničkih povjerenika kod direktora parne pilane »Slaveks« povodom otpuštanja radnika i traži dolazak inspektora rada i predstavnika Saveza.¹

Danas su poverenici² bili kod uprave poduzeća na intervenciju zbog otkaza onim radnicima kojima je uprava otkazala poso. Poverenici po želji radnika zahtevali su, da se smanji radno vreme tako da svi radnici imadu kruha ili da rade 8 dana jedni, 8 drugi te je Frank to odbio i neće da udovolji želji poverenika i radnika i naglasio, da smo ja i Šalamun³ tamo na sastanku svega i svašto mljeli, nek dodju sto Kina⁴ i Šalamuna i Radničke komore da on ne ide sa svojih stanovišta samo fali Kunčića,⁵ neznam zašto?

Dragi drugovi, ovdje sad nejde drugo nego da dodje Inspektor⁶ na lice mjesta, ako neće uspjet onda mora da dodje ono najzadnje zato drugovi Inspektor treba odma da dodje dok je vruće i raja kaže, ako neće usvojiti ovo da će doć do štrajka.⁷ Sad drugovi Promislite što da se radi mislim da kad dodje Inspektor da bi bilo dobro da dodjete od Saveza jedan ovamo. Drugovi raja je uprla oči samo sad u poverenike što će da oni nar edit večeras, pošto ništa uspelo nije to vam odma javljam. Drugovi odma javite Vaše mišljenje na ove i pošaljite odgovor.

Sa drugarskim pozdravom

potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/24.

⁵ U vezi s tim skrenuta je pažnja i direktoru Učiteljske škole u Pakracu, kojemu su također dostavljeni materijali o saslušanju učenika i profesora Ante Rubeše.

¹ Dokument je pisan rukom i stilski nedotjeran.

⁵ Nasuprot nastojanju uprave poduzeća da za radničke povjerenike nametne svoje ljude radnici su velikom većinom glasova izabrali za povjerenike u 1935. godini one radnike u koje su imali najviše povjerenja (vidi dok. br. 99). U to vrijeme radnički povjerenici bili su: Mato Ančić, Melkiot Bečaj, Ferdo Gros, Ivan Kutilek, Stjepan Majetić i Cvetko Maletić (vidi dok. br. ni).

³ Stjepan Šalamun

⁴ Pero Kin

⁵ Adolf Kunčić

⁶ Adolf Schmidt

⁷ Vidi dok. br. 101 i 103.

Dragi drugovi, Frank kaže da će poverenicima kao poverenicima sve udovoljiti ali kad dodju u ime organizacije da neda ništa, ja sam i k vama obavestio da on to zato kaže samo da odustanu od organizacije kada nemaju radnike za sobom pa da može dalje radit što hoće, jer nećeju imat zaleđa.

99

20. III 1935.

SDRJ Zagreb javlja Radničkoj komori da je parna pilana »Slaveks« otkazala rad šesnaestorici radnika.

Potpisani savez primio je od svoje podružnice dopis u kojem javlja. Uprava parne pilane Slaveks u Pakracu otkazala je rad 16, -torici radnika, sa motivacijom da nema posla. Zaposleni radnici doneli su odluku na svom sastanku 17. III. ov. god. da su voljni sniziti radno vrijeme na 7. sati dnevno, ili da rade izmjenično svaki 8 dana tako, da jedni rade 8 dana, a nakon 8 dana drugi kako bi svi radnici ostali u poslu, da bi zaradili bar nešto kako bi mogli preživjeti i uzdržavati svoje obitelji.

Radnički povjerenici uputili su se 18. III. ravnatelju poduzeća na pregovore i izložili želje radnika.¹ Ravnatelj poduzeća izjavio je radničkim povjerenicima, da on ne ©dustaje od svoga stanovišta, i izjavio da neželi imati posla sa nikakvom organizacijom, da je on gospodar poduzeća.

Odkaz radnicima nije usledio zbog pomanjkanja posla već zbog toga što je na 14. III. glavni poslovođa Žalac² zabranio radnicima ići na skupštinu radnika, koja je bila sazvana 17. III. sa izjavom, da svaki radnik, koji će ići na skupštinu sindikalne organizacije neće imati više posla kod Slaveksa. Radnici su kazali da je to njihova privatna stvar, a ne poduzeća. Zbog toga je dobilo 16 radnika odkaz.

Drugi je uzrok to, što je uprava poduzeća preko nekih radnika podnela svoju listu kod izbora povjerenika i na dan izbora rezultat izbora bio je 243 glasa za listu sindikalne organizacije,³ a za listu uprave 60 glasova. Poslovođa Žalac počeo je radnike prebacivati iz jednog posla na drugi i smanjivati im nadnice. Kada radnici nisu pristali nato, jer su se vratili na svoj posao kojega su radili više godina poslovođa se zapretio radnicima da će tu još biti krvavi gaća. Sve navedene pretnje su uzrok što radnici nisu glasali za listu koju je poduzeće postavilo i što su radnici sindikalno organizovani.

Molimo naslov, da bi uputio prijavu Kr. Banskoj upravi inspekcije rada, da inspekcija rada interveniše u tom sporu, jer preti opasnost, da će doći do obustave rada.⁴ Zato je potrebna hitna intervencija. U poduzeću zaposleno je 350 radnika i radnica.

Potpisani savez nije vršio intervencije jer je ravnatelj izjavio da ne želi pregovarati sa savezom.

Stjepan Šalamun v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/56

¹ Vidi dok br. 98.

² Ivan Žalac

³ Vidi dok. br. 111.

* Vidi dok. br. 101 i 103.

⁵ SDRJ

22. III 1935.

Radnička komora javlja SDRJ da je povodom otpuštanja šesnaestorice radnika u parnoj pilani »Slaveks« zatražila intervenciju Inspekcije rada u Osijeku i Odjeljenja za socijalnu politiku i narodno zdravlje.

U rješenju prijave naslova broj 171 od 20. III. o. g.¹ saopćuje se radi znanja, da je ova komora zamolila za intervenciju kod tt. Slaveks u Pakracu radi otpusta sa rada 16-orice radnika Kr. bansku upravu inspekciju rada u Osijeku i Kr. bansku upravu, odjeljenje socijalne politike i narodnog zdravlja u Zagrebu.

Za:²

Predsjednik³

Sekretar

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/57.

27. III 1935.

Podružnica SDRJ u Pakracu javlja SDRJ u Zagrebu o zaključku da 29. marta počne štrajk u pilani »Glavek« i šumi Novo Zvečevo.¹

Današnjim danom u srijedu dne 27/111 u 7 sati navečer u *prisutnosti* 5-torice članova drv.² radnika zaključak jeste stvoren *jednoglasno* zaključak, ovaj:

u *petak ujutro* 29. marta o. g. prestaje svaki rad na pilani *Glavek u Pakracu te šumi Novo Zvečevo* i to uslijed toga, što su ljudi dobili otkaz³ t. j. svaki 14 dana raditi ili obustava rada sasvim, bilo to 3 dana ili mjesec dana, a ako je pilani Slaveks t. j. direktoru Franku malo mjesec dana štrajka, ljudi su voljni markirati i 2 mjeseca. —
Prema tome,

drug Salamun mora biti u Pakracu u četvrtak na večer u pol 11., a ujedno u petak u 11 i 3/3 javiti će sreskom načelstvu sve šta je i kako je, te dalje Inspekciji rada Osijek i Banskoj upravi tako, da tim sa svim bude iznenađena.

¹ Vidi dok. br. 99.
² Radničku komoru
* Dokument nije potpisan.
¹ Dokument je pisan rukom i stilski nedotjeran.
² drvodjel&kih
» Vidi dok. br. 98, 99 i 100.

Opaska.
Drugovi su složni i sve stoji do Saveza i Banske uprave koliko će pomoći
i zboriti u korist svih bijednika.
da li dolaziš u četvrtak na večer u U sati

pozdrav

Oreč⁴ v. r.
Majetić⁵ v. r.
Bečaj⁶ v. r.

Matija Rubido v. r.
izvještač Komore

potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 3/26.

28. 111 1935.

SDRJ u Zagrebu javlja Podružnici SDRJ u Pakracu da će izaslati delegata tek kada dodje do obustave rada.

Dragi drugovi.

Primili smo Vaš dopis¹ kojega smo razumjeli. Delegat neće doći na 28.
III. jer nebi bilo uputno, jer bi se moglo sve svaliti na savez da je savez tražio obustavu rada, a ne radnici. Ako dođe do obustave rada Vi to trebate odmah u jutro javiti sreskom načelstvu, da je rad obustavljen i tražiti pregovore između radnika i poslodavca. Tada nama javiti kada će biti pregovori tada dolazi delegat saveza. Pregovore nemojte sami voditi nego o tome obavijestite komoru i savez tako da i radnička komora šalje svoga predstavnika na pregovore. Pregovore mogu biti u subotu ili ponedjeljak. Radnici treba da budu mirni i da se nedadu provocirati od nikoga da poslije toga nebi se kazalo da su za sve radnici krivi. Ako dođe do obustave rada trebaju radnici da se drže potpunó mirno tako da nema nikakovog povoda za intervenciju vlasti zbog izgreda. Na pregovorima će se nastojati da se radnicima udovolji jer ne traže drugo nego da se svi radnici uposle. Mi ćemo o tome isto izvjestiti inspekciju rada u Osijeku da dođe na pregovore zato vi sami ne trebate pregovarati kako bi se poslije sredila ta pitanja koja postoje kod Vas.

Vi nas obavijestite sutra brzojavno kao i komoru o rezultatu

Primate drugarski pozdrav
Za²

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/46.

⁴ Marijan Oreč
⁵ Stjepan Majetić
⁶ Melkior Bečaj
¹ Vidi dok. br. 101.
² SDRJ. Dokumentat nije potpisan.

30. UI 1935.

SDRJ javlja Radničkoj komori da je izbio štrajk u parnoj pilani »Slaveks« u Pakracu i traži intervenciju Komore.

Potpisani savez primio je od svoje podružnice brzojav u kojem javlja, da je jučer 29. III. izbio štrajk¹ pilanskih radnika kod parne pilane Slaveks u Pakracu te traži da bi naslov hitno poslao svoga referenta Kunčića u Pakrac, da posreduje između radnika i poslodavca.

Štrajk je izbio zbog otpuštanja radnika, što smo izvijestili naslov u dopisu od 20. III. broj 171.²

Molimo naslov, da izvoli izaslati svoga referenta i ujedno o štrajku obavijestiti Kr. Bansku upravu inspekciju rada u Osijeku.

Za:³

Predsjednik u. z.

A.⁴ Zaja v. r.

Tajnik:

Stjepan Šalamun v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/58.

31. III 1935.

Podružnica SDRJ u Pakracu javlja centrali u Zagreb da u parnoj pilani »Slaveks« u Pakracu štrajkuje 180 radnika i da direktor prijeti otkazom štrajkašima.¹

Dragi drugovi

U štrajku se nalazi 180 radnika a radi oko 80 i to 40 muški i 40 ženski, kovinski rade svi u pilani. Željeznica radi, jer su uzeti na stroj ljudi iz ploča. Sedam željezničara štrajkuje. Direktor se preti i dao je odkaz svima radnicima, koji štrajkuju. Pregovori će se nastaviti, kada dođe delegat komore, jer povjerenici sami nisu htjeli pregovarati bez komore i saveza. Kunšić treba odmah sutra doći bezuvjetno.

Javite burzi rada² da je u Pakracu štrajk isto i u novine da štrajkuje 300 radnika. Raspoloženje štrajkaša je dobro.

Kühn³ se nalazi u
Zagrebu. Otišao je 25. III iz
Pakraca neka se interveniše

Uz pozdrav
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fona Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/28.

¹ Dokument je pisan rukom i stilski nedotjeran.
² SDRJ u Zagrebu obavijestio je o štrajku Berzu rada 1. IV 1935. kako ne bi upućivala radnike na posao u Pakrac.
³ Pero Kühn
⁴ Redakcija ne raspolaže s brzjavom Podružnice SDRJ u Pakracu.
² Vidi dok. br. 99.
³ SDRJ
⁴ Andrija Zaja

1. IV 1935.

Radnička komora u Zagrebu izvještava Inspekciju rada u Osijeku o štrajku radnika u parnoj pilani »Slaveks« u Pakracu.

Potpisana je komora obavijestila naslov svojim aktima br. 2721 i 2984 o prilikama u pilani »Slaveks« u Pakracu obzirom na stalne progone organiziranih radnika, te otpuštanje starih i primanje novih radnika. Sve se to čini pod izgovorima, da ponestaje posla, a ipak se neprestano krši propisi o radnom vremenu, naročito kod radnika, koji rade na saobraćaju, na rušenju šuma i utovaru i istovaru robe. Po svim ovim pitanjima komora je zamolila naslov za intervenciju, kako bi se otupila zaoštrenost između uprave poduzeća i uposlenih radnika, a naročito u pitanju otpusta 16 radnika s rada, jer su radnici preko svojih povjerenika predlagali, da se umjesto otpuštanja provede skraćanje radnog vremena kod svih radnika.

Uprava preduzeća nije htjela na taj predlog pristati, te se je situacija sve više zaoštravala, dok nije, kako je komora izviještena po Savezu drvodjelskih radnika Jugoslavije u Zagrebu, u petak 29. marta ov. g. došlo do kolektivnog štrajka svih uposlenih radnika.¹

Spomenuti je Savez zamolio istodobno komoru, da zamoli naslov za hitno posredovanje u ovom štrajku.² Pošto će i komora uputiti u Pakrac jednog svog organa, čast joj je zamoliti i ujedno predložiti, da bi se ta intervencija obavila u srijedu, 3. aprila ov. g. Komora se nada, da će naslov uvažiti njen predlog i tim posredovanjem pokušati, da se taj štrajk likvidira, što je tim važnije, jer je navodno uprava pilane zaposlila na lokomotivama nekvalifikovana lica.

Za:³Predsjednik⁴

Sekretar:

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/61.

2. IV 1935.

Ekspozitura Radničke komore u Osijeku izvještava Radničku komoru u Zagrebu da je inspektor rada odbio da intervenira u sporu između radnika i uprave parne pilane »Slaveks« u tom pogledu nije primio nikakvo naređenje Kraljevske banske uprave iz Zagreba.

Na osnovu tamošnjeg naloga br. 3301/35 od 1. IV. 1935.¹ i današnjeg ovdašnjeg brzojava pod brojem 477/35 naslov se izvještava, da je upravitelj ekspoziture odmah po primitku naloga intervenisao kod gosp. inspektora rada, koji je odgovorio, da u Pakrac nemože otići prije, nego li što dobije zato naređenje od Kr. Banske Uprave u Zagrebu, a to može biti tek iduće nedelje.

¹ Vidi dok. br. 103 i 104.

² Vidi dok. br. 106.

³ Radničku komoru

⁴ Dokument nije potpisan,
i Vidi dok. br. 105.

Osim toga je naveo, da nemože izdati naređenja za 8 satno dnevno radno vrijeme za radnike uposlene kod saobraćaja, rušenje šume, te utovara i istovara, pošto zato nema oslonca u zakonu o zaštiti radnika pozivajući se pri tome na stav 5 paragrafa 6 i tač. 8, paragrafa 8 zakona o zaštiti radnika, a osim toga, da je za osječki električni tramvaj bio izradio predlog na bazi 8 satnog radnog vremena, koji je ali po Ministarstvu bio odbijen, jer o tome još nisu izrađeni pravilnici.

	Za ²	
Pročelnik:		Upravitelj
	M. P.	
potpis nečitljiv		potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrj. 9/63.

2. IV 1935.

Podružnica SDRJ u Pakracu izvještava SDRJ u Zagrebu da su radnici prekinuli štrajk i za prekid okrivljuje Radničku komoru što nije na vrijeme uputila referenta radi pregovora s poslodavcem.

Dragi drugovi!

Položaj danas se potpuno izmienio, jer je većina radnika išla raditi. Jučer ih je Lilo 140 u štrajku, a danas su svi išli raditi koje je g. Frank htio primiti i povjerenici su išli, ali njih nije htio primiti, sada je ostalo 50 radnika vani. Gosp. Frank kaže: evo vidite, da niste postupali po zakonu, jer da ste postupali po zakonu Radnička Komora bi poslala svoga delegata, ali kada ste postupili proti zakona zato Komora nije poslala svoga izaslanika da je jučer došlo do pregovora bilo bi još nešto se dalo spasiti jer je bilo 140 radnika vani, ali sada neznam dali ćemo uspjeti da povratimo radnike u posao. U Zvečevu radnici nisu išli u štrajk jer i onako nemaju posla gore. Da su išli nebi koristilo ništa samo bi bilo žrtva. Što je sa Komorom, to je najveća drskost kada znadu na komori da su radnici stupili u štrajk u petak i još do danas nije došao referent. Bez Komore nismo vodili pregovore, jer je inspekcija javila srezu da će Komora poslati svoga referenta. Pa zar ta procedura mora tako dugo trajati na Komori kada znadu da treba brzo voditi pregovore, da je jučer došao Kunčić ljudi danas nebi išli raditi, ali ovako su kazali da nitko nemari za njih. Ja nisam mogao među radnike, jer je kretnja ograničena i nesmije se sastati više od 3 radnika. Ako danas dodje Kunčić sutra ćemo pokušati pregovore ako nema ništa, tada ću u Zagreb.

	Uz pozdrav
	Kühn v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/29.

² Ekspozituru Radničke komore.

3. IV 1935.

Podružnica SDRJ u Pakracu javlja SDRJ u Zagrebu da je stigao referent Radničke komore, da će se održati pregovori s poslodavcem i da još 40 radnika nije primljeno na posao.

Dragi drugovi!

Posiate dopise sam primio i danas je došao drug Kunčić.¹ Danas smo zajedno bili kod sreskog načelstva, da se sazovu pregovori, ali nam je sreski načelnik kazao, da danas nema vremena nego sutra 4. IV u 3 sata poslije podne.² Telefonski smo pregovarali sa ekspoziturom Komore u Osijeku, da bi sutra došao inspektor rada na pregovore. Odgovoreno nam je da neće doći, prem je Banska uprava u Zagrebu kazala da će mu naložiti da ode u Pakrac.

Ravnatelj Frank kazao je sreskom načelniku jučer, da će povjerenike primiti u posao za 2 do 3 dana osim Majetića to je železničar. Sada neznamo kako će ispasti sutra na pregovorima, jer još imade 40 radnika, koji nisu primljeni u posao.

Za Kühna još neznamo da li je došao u Pakrac izgleda da je to sve Frankov posao kako bi se ostale radnike poplašilo.

Vidjeti ćemo sutra što će biti.

Uz pozdrav
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/30.

4. IV 1935.

Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« radi ponovnog prijema na posao otpuštenih radnika.

Kratkim putem sazvani predstavnici radnika i to činovnik radničke komore iz Zagreba Adolf Kunčić i tajnik Saveza drvodjelskih radnika G. Šalamun Stjepan te predstavnik 1.1. »Slaveks« d. d. upravitelj pilane Pakrac G. Direktor Frank Dragutin budu pozvani da u kratko izlože zahtjeve njihovih povjerilaca. Našto isti iskazuju:

- 1) Nama se pritužilo 60—80 radnika koji su danas nezaposleni i nas zamolilo da nađemo načina da se opet uposle.
- 2) Povodom štrajka¹ nisu dana 29 i 30 pridošli na posao petorica radničkih poverenika i jedan njihov zamenik te su i isti sada prema Oglasu tvrtke smatrani kao otpušteni što držimo da nije opravdano, jer su kao radnički poverenici morali zastupiti interes radnika koji su zahtjevali polovično radno vreme i po neprihvatu istoga stupili u štrajk.

¹ Adolf Kunčić, referent Radničke komore, stigao je kasno s obzirom da su radnici prekinuli štrajk. Vidi dok. br. 107.
² Vidi dok. br. 109.
³ Vidi dok. br. 101, 103, 104, 105, 106 i 107.

komore, stigao je kasno s obzirom da su radnici pre-

Napominjemo da su navedeni poverenici odgovarali radnike od štrajka pa nisu krivi da su ipak neki radnici stupili u štrajk.

Ovo su naši zahtjevi koje bi željeli da se po mogućstvu u interesu radnika danas sa poduzećem reše.

Upravitelj Pilane Slaveks direktor g. Frank na to iskazuje: Događaj od 29. i 30. III. o. g. nemogu nazvati niti pravim štrajkom, jer naše preduzeće imade uposlano oko 350 radnika na pilani i oko 400 ljudi u šumi. Po tome što ih je oko 120 napustilo rad a drugi su tačno došli na posao nemogu to ni nazvati štrajkom.

U petak i subotu vođeni su lično po meni time što sam lično došao u grupu radnika koji su štrajkovali a koja je bila pred pilanom i njih pozvao da se povrate na posao pregovori no bez uspjeha jer su isti odgovorili da čekaju svoje poverenike iz Zagreba. Na to sam po nalogu naše centrale iz Zagreba u subotu posle podne izdao Oglas, na mjestu gdje se u pilani oglašava, i na još kojih 6—7 mjesta da je Centrala odredila da se radnici po paragrafu 239 tač. 3 zakona o radnjama i paragrafa 12, tač. 6 našeg radnog reda koji je potvrđen od Inspekcije rada smatraju otpuštenim bez otkaznog roka pošto nisu stupili u posao.

U ponedjeljak ponovno sam pozvao radnike koji su štrajkovali da stupe u posao i stvarno je 50 stupilo u rad.

U utorak dana 2. IV. o. g. traženo je po radnicima koji su još bili u štrajku, dali se i oni smiju povratiti na posao, i stvarno su oni primljeni do 31 koje nemožemo primiti jer su međuvremeno na njihova mjesta primljeni drugi radnici koji su ali isto naši raniji radnici a isto domaći žitelji sa područja sreza.

Kako je sada od Inspekcije rada u Osijeku najavljeno dolazak g. Inspektora rada to se današnja rasprava obustavlja jer će se sutra po Inspekciji rada današnje uredovanje nastaviti.²

Zaključeno, pročitano i potpisano:
Sreski načelnik:³

Perovođa

AJHRPH, fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/69—70.

110

5. IV 1935.

Zapisnik o toku pregovora između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks«, vođenih uz posredstvo Sreskog načelstva u Pakracu i inspektora rada, radi ponovnog prijema na posao radnika koji su učestvovali u štrajku.

sastavljen dne 5. 4. 1935.¹ u preduzeću Slaveks d. d. u Pakracu.

Predmet: Izvidi i pregovori u štrajku radnika preduzeća.

Prisutni: od strane preduzeća ravnatelj Dragutin Frank,

„ „ radn. komore iz Zagreba Kunčić Adolf,
„ „ Saveza drvodjelskih radnika Šalomun Stjepan,

² Vidi dok. br. 110.

³ Dokument nije potpisan.

¹ Vidi dok.br. 109.

Radnički povjerenici preduzeća, Bečaj Melhior,
Majetić Stjepan, Ančić Mato, Gros Ferdo,
Maletić Cvetko i Kutilek Ivan,
„ „Sreskog načelstva sreski podnačelnik g. Iveković,
„ „Inspekcije Rada g. ing. A. Schmidt.

Radnički povjerenici na stavljene upite odgovaraju:

Pošli smo u štrajk u petak 29. III. o. g.² u 4 sata ujutro i to radnici ind. željeznice, a u 8 sati radnici pilane.

Razlog tome bio je taj, što je 18. III. otpušteno 18 radnika³ odeljenja Slaganja drva i to zato, što su 17.⁴ bili na sastanku u Radničkoj organizaciji, godišnjoj skupštini Saveza drvodjelskih radnika, a što je pri prozivanju upravitelj pilane Ivan Žalac 14. III. o. g. radnicima zapretio da će svaki biti otpušten koji bude išao na skupštinu. I ti su radnici bili otpušteni navodno bez otkaza, 3. partije. Osim otpuštenih radnika tovaraša, slagara, još je 16.-torici uslijedio otkaz II 16 pilanskih radnika i to na 14 dana. Svi prisutni poverenici došli smo po tom u kancelariju ravnatelja preduzeća i zatražili smo, da se radnici ne otpuštaju, već da se radi u smeni od 14 dana tako, da će svi radnici opet biti uposleni. Ravnatelj odgovorio je, da iz administrativnih razloga nemože tome traženju udovoljiti i da će poverenicima uvijek isto odgovoriti, kad god budu to zatražili. Saopćili smo ovo radnicima, ponovno smo se obratili u četvrtak 28. III. i dobili smo isti odgovor. Nakon saopćenja ovo radnicima, radnici su tražili da se ide u štrajk, ali je tom prilikom njima rečeno, da 80 radnika protiv 200 nemože da štrajkuje. Predveče uputili smo se sreskom načelstvu i zatražili intervenciju. Gosp. sreski načelnik obećao je, da će između uprave i radnika intervenirati idućeg dana. U jutro u 4 sata dana 29. III. nastupili su radnici ind. željeznice i to 7 na broju u štrajk, dok je 4 ostalo na svom mjestu. Ostali radnici tj. 116 na broju iz skladišta nastupili su u 6 sati na početku rada tako, da je ukupno radilo na pilani, ind. željeznici i ostalim radionama preduzeća 102 radnika, a štrajkovalo je 123, osim toga priključili su se štrajkujućim i oni radnici, koji su bili u otkazu i to njih 28. Istoga dana na telef. prijavu o štrajku pozvani smo sreskom načelstvu, gdje su se otpočeli pregovori. Pregovori kod sreza ostali su bez uspjeha i potom smo stavili nove zahtjeve o ukidanju akorda, da se na taj način što više radnika uposli i zatražili 8 satno radno vreme na željeznici, kao i pilani. Pregovori vođeni i po tim traženjem ostali su bezuspješni. Javili smo to radnicima, koji su izjavili, da se dalje štrajkuje. ***"

Uprava primila je nove radnike, stare je obavjestila plakatima da su otpušteni. Kada smo vidjeli da i pojedini radnici nastupaju svoja mjesta i napuštaju štrajk nije ni nama štrajkujućim poverenicima ostalo drugo, nego da zatražimo ponovo prijem u posao.

Uprava primila je zamjenike poverenika, a od poverenika ostao je Kutilek Ivan, koji nije štrajkovao.

Kutilek Ivan na upit, zašto on nije išao u štrajk odgovara:

Nisam stupio u štrajk, jer mi se je prije već pretilo da će se me baciti iz: Povereništva već da vrši svoj posao po zakonu i da djeluje umirujuće.

Na gornje navode odgovara ravnatelj preduzeća gosp. Frank:

² Vidi dok. br. 101 i 103.

³ U dok. br. 99 navodi se da je otpušteno 16 radnika. Međutim u dok. br. 111 stoji da su^ukuono otpuštena 34 radnika pa je, prema tome, navedenoga dana vjerojatno otpušteno 18^radnika.

⁴ 17. marta

⁵ Smisao je: još je 16. marta uslijedio drugi otkaz šesnaestorici radnika. Međutim taj otkaz Je bio prvi po redu, a otkaz od 18. marta drugi po redu.

Ne stoji tvrdnja rad. poverenika Melhiora Bečaja da je preduzeće 18. III. o. g- otpustilo 18 radnika iz odeljenja skladišta drveta bez otkaza, već je u preduzeću uobičajeno, da u akordnim odelenjima radništvo radi u koliko imade posla tj. dešava se da tovarimo dnevno po 30 drž. vagona, pa je kod toga posla uposleno po 60—80 ljudi, a dešava se da tovarimo po 3 ili ništa vagona te na ove dane radništvo ne dolazi na posao, prema tome nije to bio otkaz, nego dopust, jer nije bilo posla.

Što se pako tiče izjave, da je 17. o. mj. objavio čin. Ivan Žalac, da se radnici, koji budu išli na skupštinu saveza drvodjeljnih rad. biti otpušteni, mogu izjaviti slijedeće:

Unatrag 2—3 mjeseca Savez drvodjelskih radnika napadao je naše preduzeće raznim pogrdnim izjavama i pozivao naše mirno radništvo na pokrete tako da smo bili prisiljeni braniti se.

U pojedinim odelenjima imali smo zaposleno po 30—40 više radnika nego li nam je bilo potrebno tako, da su radnici na sklad. gor. drveta usljed nestašice poslova zasluživali 7—30 dinara, jer nijesu imali 8 sati rada, nego samo 3—5 sati dnevno.

U pilani potrebno nam je 65 radnika, a imali smo najmljeno 95 radnika, te je takav isti odnos bio i na ostalim odelenjima pilane. Pojmljivo je, da su radnici, jer ih je bilo više nego je za rad potrebno, usljed pomanjkanja rada zasluživali manje, nego li običaj u našem pogonu. Kako sam napred napomenuo, Savez drvodjelskih radnika svojim plakatima objavio je, da se u preduzeću zaslužuje 7—10 din. dnevno i time pozvao radnike na pokret.

Na ove napade odgovorilo je preduzeće otpustom nepotrebnog radništva iz pojedinih odeljenja tako, da su posije toga radnici u odelenjima sklad gor. drveta zasluživali 18—22 dinara dnevno. Preduzeće nije žalilo za nepotrebnim 80 radnika plaćati okružnu blagajnu, što po jednom članu mjesečno iznaša za preduzeće izdatak od Din. 50,— što odgovara godišnjem izdatku od Din. 50000,—

Kako je pomenuta organizacija u svojim skupštinama raznim plakatima napadala preduzeće, to sam savjetovao radnicima da ne idu na skupštinu organizacije i izjavio po podređenom osoblju, da će biti otpušteni, ako idu u organizaciju, koja ocrnjuje i napada preduzeće. Iako sam izjavio radnicima, da će biti otpušteni, ipak nije niti jedan radnik, koji je prisustvovao organizaciji, otpušten, što mogu dokazati našim knjigama, koje vodimo za evidenciju okr. blagajne. Povjerenici tražili su da se otpušteni radnici pilane zadrže na poslu, te da rade na izmjenju po 14 dana, pa usljed napred napomenutih prevelikih izdataka za okr. blagajnu nijesam mogao pristati, da se radi u turnusima, a osim toga zarada nije tako velika, da bi radnik radeći 14 dana mogao živiti.

Sada u proljeću imade uposlen ja kod raznih ekonomija, ciglana i građ. preduzeća, pa se otpušteno radništvo moglo tamo uposliti.

Povjerenike, koje nijesam primio na posao razlog je tome što su se isti priključili manjini štrajkujućih radnika, kojih je bilo od 70—100, a radilo je preko 200 radnika. Radnici kao i poverenici otpušteni su po paragrafu 239. toč. 3 Zak. o radnjama, te molim Inspekciju Rada, da u vezi paragrafa 112 Zakona o zaštiti radnika upražnjena mjesta radničkih poverenika, novim izborom popuniti izvoli.

Izaslanik Radničke komore izjavljuje:

Priznajem, saglašavam se apsolutno s time da radn. povjerenici nisu iscrpili sva zakonska sredstva da se spor reši mirnim putem. Međutim iz rasprave moglo se je razmatrati, da rad. poverenici po mom uvjerenju, ne nose odgovornost u cijelosti, ako je do štrajka došlo i to tim više, kako izjavljuju, oni su pokušavali da umirujuće djeluju na radništvo, koje međutim nije poslušalo, već su radnici protiv njihove volje stupili u štrajk. Ako se uzme u obzir položaj rad. poverenika, doći [će se] do zaključka, da rad. poverenici u ovoj situaciji nisu mogli biti oni, koji se u štrajku radnika, makar je bio i djelomičan, nebi priključili, radi toga smatram, da je to za rad. poverenike jedna škola za ubuduće i vjerujem, da će na osnovu stečenog iskustva u ovom štrajku, u budućuće vršiti svoju dužnost i izbjegavati, da bi do ovakovih sličnih ispada došlo. Radi ove okolnosti umoljavam g. ravnatelja preduzeća da povuče svoju odluku o otpustu rad. poverenika i jednog zamjenika sa rada i da ih ponovno uposli u svom preduzeću.

S tim u vezi želim napomenuti, da je radn. komora čiji sam ja izaslanik, kada je u subotu 30. III. obavještena o ovom štrajku smjesta poduzela sve nužno u cilju likvidacije štrajka kod Kr. banske uprave u Zagrebu i Inspekcije Rada u Osijeku. Prema tome odbijam prigovore Radničkoj komori da je ona sudjelovala kod organizacije ovoga štrajka već je jedino vršila svoju posredujuću dužnost.

Izaslanik Saveza drvodjelskih radnika u Zagrebu G. Šalomun Stjepan izjavljuje:

Na izjavu g. direktora Franka, da je Savez drvodjelskih radnika neprestano huškao radništvo protiv poduzeća i da je u raznim letcima i novinama napao preduzeće u ime Saveza izjavljujem da Savez drvodjelskih radnika ne odgovara za sve ono, što nije po Savezu potpisano. Za ilegalne letke, za koje je g. ravnatelj rekao, da ih je Savez izdao, te da je pozivao radnike u štrajk

1 huškao preko preduzeće, odbijam, jer za to može odgovornost snositi samo onaj, koji je te letke sastavio i potpisao, a to je učinjeno bez našeg znanja i sporazuma.

Savez je uvijek bio za to da se radi u okviru zakona.

g. Inspektor rada apelira na ravnatelja preduzeća iako sami poverenici priznaju da su stupili u štrajk iako su se ogrešili o svojim dužnostima, nevršeći ih kako to Zakon o zašt. radnika propisuje, treba uprava preduzeća imati u vidu današnje teške prilike radnika, čijim zahtjevima poverenici ne mogu uvijek stati usprotivni nisu uvijek u stanju sprečavati posljedice ovakove borbe.

Uprava preduzeća i rad. poverenici treba da rade u skladu i kada je uprava preduzeća vidjela da idu stranputice, potrebno ih je bilo upozoriti ev. i nadležnu vlast, da se poverenici potsete na svoje dužnosti.

Direktor gospodin Frank na ovo izjavljuje, da je voljan u interesu reda i mira likvidirati cjelokupno pitanje poverenika i to, da ie voljan primiti sve povjerenike kao i zamjenike u posao, osim poverenika Majetić Stjepana i to s razloga, što je isti izjavio prilikom štrajka, kao zavirač, da na željeznici i to u lice dir. Franku, da vlak neće ići i da na njegovo mjesto nitko neće stupiti.

I u koliko Inspektor Rada tim bio zadovoljan, povlačim otkaz od rada i stana te iste mogu nastupiti posao u ponedjeljak dne 8. o. mj.. Umjesto Majetića može nastupiti mjesto povjerenika njegov zamjenik odnosno kojega se od zamjenika odredi.

Predstavnik Rad. komore kao i Inspektor Rada ponovno apeliraju na direktora preduzeća, da primi ponovo u posao Majetića Stjepana, na što rav-

natelj odgovara, da od svoga zaključka ne odustaje, ali obećava, da će ga nakon kratkog vremena opet zaposliti.

Inspektor Rada zaključuje i poziva ih da vrše svoju dužnost, kako to Zakon propisuje, te da imaju u svom radu vazda nastavljati, da djeluju pomirljivo i da odnos između uprave i radnika poboljšaju i čine snošljivim, a ne da svojim radom postignu baš protivno.

Zaključeno i potpisano
ing. Schmidt v. r.
Iveković v. r.

Frank v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/31—33.

U. IV 1935.

Adolf Kunčić, referent Radničke komore, podnosi izvještaj o svom putu u Pakrac, razlozima prekida štrajka i o naknadnim pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks«.

Po nalogu naslova br. 3001 od 1. aprila ov. g. otputovao sam u utorak, 2. aprila ov. g. popodnevnim vlakom u Pakrac. Na stanici dočekan sam po radničkim povjerenicima i nekoličini radnika od t. t. »Slaveks«. Oni su me izvijestili, da je štrajk propao, jer su u ponedjeljak, 1. aprila uglavnom vratili se svi radnici natrag na posao.¹ Kada su došli ostalih 34 radnika i radnički povjerenici, da i oni počnu raditi, ravnatelj preduzeća g. Frank izjavio je, da ih na rad ne prima, jer su njihova mjesta zaposjeli novi radnici, a radničke povjerenike uopće ne će više uposliti, jer da su oni bili ti buntovnici, koji su radništvo huškali na štrajk.

Zato su tražili od mene, da im saopćim, što će se poduzeti, da se i njih primi ponovno u posao. Obećao sam, da ću učiniti sve u granicama mogućnosti, da se taj spor likvidira bez većih žrtava.

Kada sam stigao u hotel, tamo me dočekaio sekretar Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije Stjepan Salamun, koje me je podrobije informirao o razlozima, zašto je taj štrajk tako bijedno svršio.

Slijedećeg dana 3. IV. ov. g. predvodio sam radničke povjerenike sa spomenutim pretstavnikom njihovom saveza Sreskom načelniku² i zamolio ga, da bi za popodne sazvaio službeno pregovore, da se na taj način pokuša žrtve štrajka, a poglavito radničke povjerenike ponovno uposliti.

Sreski načelnik g. Schubert mojoj je molbi najspremnije izašao u susret time, da istoga dana popodne ne može sazvati pregovore, jer je morao popodne otputovati u Bujavicu, da prisustvuje jednoj komisiji, a popodne u pet sati imao je proračunsku sjednicu općinskog vijeća u Lipiku. Stoga je odredio, da se pregovori vrše u četvrtak, 4. IV. ov. g. u 4 sata popodne u uredovnici Sreskog načelstva.³

Nakon toga nazvao sam telefonski ekspozituru naslova u Osijeku, o čemu prilažem potvrdu o uplaćenju taksi za telefonski razgovor, te sam tom prilikom

¹ Vidi dok. br. 107.

² Vidi dok. br. 108.

* Vidi dok. br. 109.

zamolio upravitelja ekspoziture g. Bukšega, da bi odmah intervenirao kod tamošnjeg Inspektora rada Schmidta i zamolio ga, da i on dođe slijedećeg dana na pregovore.

Ekspozitura pod br. 482 od 3. IV. ov. g. telegrafski me je izvijestila (prilog pod 2.), da Inspektor rada Schmidt na te pregovore ne može doći, pošto još nije primio putnog naloga od banske uprave u Zagrebu, a drugo, da je izvješten po ravnatelju preduzeća Franku, da je štrajk potpuno likvidiran. Detaljnije obavijestit će me ekspozitura ekspresnim pismom, kojeg prilažem pod 3).

U četvrtak, 4. aprila ov. g. vođeni su pregovori kod Sreskog načelstva. Nakon jednog sata oni su prekinuti bez svakog stvarnog rezultata, i to zbog toga, jer se telefonski javio Inspektor rada Schmidt i odredio je Sreskom načelniku, da obavijesti tvornicu i ostale interesente, da on stiže slijedećeg dana, t. j. 5. IV. ov. g. u Pakrac i da će se pregovori voditi u preduzeću »Slaveksa«. O toku pregovora kod Sreskog načelstva sastavljen je zapisnik, koji prilažem pod 4.).

Slijedećeg dana t. j. 5. ov. mj. nastavljeni su pregovori u poslovnici preduzeća pod pretsjedanjem Inspektora rada Schmidta.⁴

O toku tih pregovora kao i rezultatu istih prilažem zapisnik pod 5.).

Kako se iz tog zapisnika vidi ravnatelj Frank ni pod kojim uslovima nije htio da ponovno primi na rad radničkog povjerenika Majetić Stjepana. Intervencije moje i Inspektora rada ostale su bezuspješne. Tokom pregovora ja sam pokrenuo pitanje radnog vremena industrijsko saobraćajnog osoblja, od čega sam se pozvao i na odluku Inspektora rada u Osijeku, kojom naređuje firmi »Slaveks«, da ima uvesti 8 satno radno vrijeme, a ukoliko iz tehničkih razloga ne može raspored posla obaviti u okviru 8 satnog rada, može produžiti radno vrijeme za dva sata dnevno, što ne smije prekoračiti 60 sati nedeljno, a taj prekovremeni rad ima se naplatiti s 50%o nadoplate.

Inspektor rada Schmidt izjavio je, da je on doduše po svom shvaćanju l uvjerenju izdao tu odluku, jer i sada stoji na stanovištu da ona bazira na zakonu, međutim pošto je istu takovu odluku izdao i za osječki električni tramvaj, kojeg se uprava žalila Ministarstvu, pa je ministarstvo poništilo tu odluku s razloga, jer još nije donešena uredba po odredbama paragrafa 6 Zakona o zaštiti radnika o dužini radnog vremena za industrijsko saobraćajno osoblje time, da se taj rad smatra kao sezonski po odredbama tač 8 paragrafa 8 Zakona o zaštiti radnika. "

Glede ostalih radnika, koji nisu primljeni u posao, jer su navodno njihova mjesta zauzeta s novim radnicima, izjavio je, ravnatelj Frank, da ukoliko ne bude pilana do 1. juna potpuno obustavila posao s razloga, jer joj je banska uprava izdala riješenje o zabrani siječe šume, — ona će te radnike nastojati negdje uposliti.

Pošto su time ti pregovori završeni, ja sam popodne otputovao u Viroviticu u intervenciju upravi pilane »Virbo«.

U Zagrebu, dne 11. aprila 1935.

potpis
Adolf Kunčić v. r.

ATHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/64—65.

⁴ Vidi dok. br. 110.

12. IV 1935.

Kraljevska banska uprava u Zagrebu javlja Radničkoj komori da su pilanski radnici parne pilane »Slaveks« stupili na posao pod ranijim uvjetima.

Povodom tamošnjeg dopisa Br. 3301 od 1. IV. 1935.¹ saopćuje se komori, da je inspektor rada u Osijeku izvestio ovu Kr. bansku upravu da su radnici pilane Slaveks d. d. u Pakracu nastupili posao pod starim uslovima, dne 2. t. mjes.

Zagreb, dne 12-IV-1935.

M. P.

Po naredbi bana:
Šef Odseka za Soc. Politiku
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 9/71.

17. IV 1935.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Inspekciju rada u Osijeku o položaju radnika-dnevničara i željezničara u Zvečevu.¹

Izvješćuje se naslov,¹ da je potpisani dana 12. ov. mj. na koloniji u Zvečevu izvide obavio — te sam samim izvidima ustanovio, da t. z. dnevničara tamo i nema doli noćnoga čuvara, kuharice, kočijaša na gospodarstvu, koji su stvarno dnevničari i osigurani ali u istinu zaposleni radom, koji se ne može nazvati tvorničkim. Većinom su to poljoprivredni radnici, na koje se ni ne odnosi 8 dnevni rad a jednako ni na kuhare a i noćnoga čuvara.

Stanje željezničara poznato je naslovu sa rasprave prigodom zadnjeg štrajka.² I tu sam ustanovio jer se od unatrag 2 mjeseca vodi tačan dnevnik odlaska i dolaska vlakova, da stvarno isti nijesu ni u tom zanimanju ničim prikraćeni dok je bilo dana da je vlak pošao u 7 sati i već se vratio u 15 sati a isti dobivaju i naplatu za prekovremeni rad.

Od prisutnih nitko se nije htio izjasniti da je podnosioc gornje prijave.³ Sada je stanje zadovoljavajuće i nema izgleda u dogledno vrijeme da će biti ponovnih štrajkova i nezadovoljstva.

U Pakracu, dne 17. aprila 1935. g.

Sreski načelnik
potpis⁴

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS; mkrf. 1/34.

¹ Vidi dok. br. 105.

² Inspekcija rada dostavila je prepis izvještaja Radničkoj komori u Zagreba.

³ Vidi dok. br. 94, 98, 101, 104—112.

⁴ Radi se o prijavi Radničke komore u Zagrebu s kojom redakcija ne raspolaže.

⁴ Dokument nije potpisan.

25. IV 1935.

SDRJ u Zagrebu obavještava Podružnicu SDRJ u Pakracu o nepravilnom stavu prema otpuštanju radnika, držanju prema poslodavcu i načinu raspodjele radničke potpore.

Dragi drugovi.

Potvrđujemo prijem Vaših dopisa i obračuna za mjesec mart. Obračunsku [listu] poslati ćemo Vam naknadno. Po raznim pitanjima koje ste postavili u dopisima odgovaramo Vam sledeće:

1. Što pišete, da ćete tražiti od Franka za one radnike koji su bogatiji, da ih otpusti, a da primi one koji su siromašniji. To drugovi nebi bilo uputno, da Vi to tražite, jer bi time načinili među radnicima razdor i dva fronta te bi dolazilo do svadje među radnicima što bi išlo u korist poslodavcu. Vi možete to tražiti u slučaju otpuštanja radnika, da se odpuste oni radnici koji su bolje stojeći, a da se zadrže na poslu oni koji materijalno stojiju slabije. A time će se tada složiti i oni radnici koji bolje stoje kada bi se radilo o odpustu, ali ovako bi došlo do svađe i razbijanju sloge radnika.

2. Za štrajkaške potpore kako ste naveli za drugove Bečaja,¹ Pucelj Luku, Gros Ferdu, Maletić Cvijo, Kadežabek Luka i Ančić Mato. Uprava Saveza odobrila je za njih pomoć u iznosu 420 Din. tako da svaki od njih dobije Din. 70. Kada primite novac tada treba svaki potpisati da je primio, a mi Vam šaljemo ispunjenu tiskanicu koju oni samo potpišu. Po pravilniku oni za prvi 7 dana nebi imali pravo na potporu nego nakon 7 dana, ali mi nismo na to gledali, već smo izašli u susret drugovima u koliko nam je to moguće, ali zato i drugovi trebaju da čine svoju dužnost napram saveza, da za isti vode agitaciju, da će savez biti sposoban za borbu za poboljšanje položaja radnika.

I ako mi nismo kod Vas uspjeli zato treba raditi dalje i prikupljati snage da se podružnica ojača a sa time će biti jači i savez.

3. Po pitanju podjelivanja pomoći od radničke komore za neuposlene radnike možete dati i onima drugovima, koji su ostali neuposleni pa i ako su platili 2 prinosu, ali oni su članovi saveza. Samo nastojte da to pravedno razdelite.

4. Što se tiče -isplate na kuvertama to bi trebali radnički povjerenici Franka nato upozoriti da to učini, jer istina to nije unišlo u zapisnik kada smo imali pregovore,² ali je to dužnost poduzeća, a to ja kazao inspektor.

Novine ćemo Vam poslati odnosno javiti redakciji da ih šalje. Šaljemo Vam potvrđenu obračunsku listu ista je u redu, jer smo novac primili.

Molimo Vas drugovi da nam stalno izvještavate o položaju kod Vas, jer nas to interesuje. Za sve tražite upute od nas što mislite poduzeti tako da Vam možemo dati upute.

Primite drugarski pozdrav

Za:³ potpis nečitljiv

AIHRPH Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/48.

¹ Melkior Bečaj
² Vidi dok. br. 109 i 110.
* SDRJ

April, 1935.

Napis »Radničkih novina« o štrajku radnika na pilani »Slaveks« u Pakracu.

Radnici što su zaposleni u velikoj pilani »Slaveks« u Pakracu stupili su prošle nedjelje spontano u štrajk.¹ U štrajku je njih nekoliko stotina i on se širi i na šumske radnike. Povod štrajku je otpuštanje većeg broja radnika.

Firma ovaj otpust motiviše pomanjkanjem posla.

Radnici ne vjeruju u ovaj razlog. Oni su poduzeću preko svojih pretstavnika predložili da se radno vrijeme skрати, ili da se zavedu dvije smjene, koje bi radile izmjenično po 8 dana. Pretstavnik firme odbio je razgovor po ovom predlogu uz izjavu, da on ne će pregovarati sa organizovanim radnicima i njihovim predstavnicima!

Pored mnogih ranijih šikana i ova posljednja imala je za cilj razbijanje radničke sindikalne organizacije, daljnje rušenje i onako mizernih nadnica i oduzimanje svih legalnih mogućnosti odbrane pilanskih radnika.

Mnoge prijetnje stalno su padale od strane pretstavnika firme: Tko bude išao na strukovne sastanke biti će izbačen iz poduzeća: nitko ne smije biti organizovan itd.! O teškim prilikama radničkog života u ovoj pilani donosimo opširan prikaz na drugom mjestu:

Pretstavnici firme »Slaveks« u Pakracu bijesne što pilanski radnici nisu glasali za po njima predloženu listu radioničkih povjerenika, nego su u ogromnoj većini glasali za listu svoje stručne organizacije. Otpuštanje radnika bio je odgovor na ovo držanje radnika. Poslodavac je izvršio samo svoju prijetnju: otkazano je šesnajstorici najboljih i najsvjesnijih radnika!

Pilanski radnici nisu mogli drugačije odgovoriti! Njihov je položaj bezizgledan, ako ne povedu odlučnu borbu za svoja zakonska prava.

Mi smo u posljednje vrijeme već nekoliko puta prikazivali teški položaj pilanskih radnika u Pakracu. Moramo naglasiti, da su te prilike tako strašne, da ih se opisati ne može. Gospodari ovog poduzeća zaveli su režim, koji je nedostojan slobodnih ljudi i ravnopravnih građana. Možda će se nadležni faktori povodom ovog štrajka malo bolje zainteresirati za te barbarske prilike, kojima na čelu stoji već toliko puta spominjani direktor g. Frank. Gospodin Frank može da se podiči, da je poslije 20 godina u toj pilani zaveo prilike, koje prelaze svojim nesocijalnim odnosima ono crno i strašno doba kada su po našim slavonskim pilanama radnici morali raditi pod komandom austrijskih bajuneta za ratne svrhe. Nije čudo i onda su haračili isti gospodari, koji su na naš narod gledali kroz iste naočari. Borba pilanskih radnika je borba naroda, a otpor g. Franka je kapitalistički trik koji nije u interesu naroda i države.

¹Radničke novine«, br. 14/1935.

¹ Vidi dok. br. 94, 98, 101, 104—112.

4. VI 1935.

Učiteljska škola u Pakracu izvještava Prosvjetno odjeljenje Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu da je jedan učenik dao na čitanje jednoj učenici brošuru »Srednjoškolci govore«.

Čast mi je izvestiti da je za vreme istrage protiv nekoliko učenika ove škole saznalo da je jedan učenik V razreda bio dao jednoj učenici na čitanje knjigu »Srednjoškolci govore«,¹ koja je rešenjem Kns br. 331 od 6-II-1934. god. Državnog tužništva u Zagrebu zabranjena, kako je to ovamo izvešteno pod pov. br. 105 od 7 februara 1934. g. Knjiga je bila vlasništvo g-dje Kovačević Vere, udane Vaniček, nastavnice ovdašnje Gradjanske škole, a koja je umrla sredinom februara o. g. Učenik koji je tu knjigu čitao i dao je svojoj kolegini na čitanje stanuje u kući roditelja muža pok. g-dje Kovačević. Učenik se na istrazi branio da nije znao da je ta knjiga zabranjena. Pored svega toga ovaj je, inače dosad u svakom pogledu primerni, učenik kažnjen ukorom razrednog veća. Nije se moglo ustanoviti, da li je ova knjiga bila još u čijim rukama.

4. juna 1935. god.
Pakrac

Direktor:
Milovan Šučević v. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

26. X 1935.

SMRJ u Beogradu javlja svojoj podružnici u Pakracu da podržava prijedlog o formiranju jedinstvene podružnice drvodjelskih i metalskih radnika u Pakracu.

Dragi drugovi!

Primili smo Vaš dopis od 21. o. m.¹ u kome nas izveštavate da ste tražili od Komore hitnu intervenciju zbog šikanacija tamošnjeg direktora, a da Vama je drug Kunčić javio da će ovih dana stići u Pakrac i izvršiti traženu intervenciju.

Podpisani je poslednjih dana imao priliku razgovarati sa drugom Šalamunom, sekretarom Saveza drvodjelskih radnika u Zagrebu, o prilikama u Pakracu.² Drug Šalamun bio je mišljenja da ako bi u Pakracu postojala jedinstvena organizacija o kojoj bi bili začlanjeni i drvodjelci da bi se tada radnici lakše branili protiv nasrtaja tamošnjeg direktora i lakše bi sebi izvojevali ona prava koja njima pritiču.

¹ Pod kraj režima diktature, uporedo s jačanjem utjecaja KPJ, obnavlja se rad skojevske organizacije u Hrvatskoj. Polet revolucionarnog pokreta snažno se odražava i na gibanja među srednjoškolskom omladinom. Brošura »Srednjoškolci govore« izdana je ilegalno u Zagrebu početkom 1933. godine i ubrzo je postala popularna u redovima srednjoškolaca. U njoj se na popularan način izlažu marksističke koncepcije suvremene pedagogije. Vidi o tome i dok. br. 91, bilj. 10.

² Redakcija ne posjeduje dopis Podružnico SMRJ u Pakracu.

* Nakon neuspjelog štrajka, krajem marta i početkom aprila, došlo je do kratkorajne krize u razvoju pakračkog radničkog pokreta, ali se već od augusta ulažu pojačani naponi da se ta kriza prevaziđe. Pokušaj stvaranja jedinstvene organizacije radnika izraz je tih napora.

I naše mišljenje je da ako bi u tamošnjem preduzeću bila jača organizacija da bi imao tamošnji direktor više rešpekta pred radničkim poverenicima i da bi njihove intervencije bolje uspevale.

Ako i Vi mislite da se takva organizacija može uspostaviti pa makar da i ona posle pripada drvodeljcima, tada je u Vašem interesu da se takva organizacija postavi. Mi u tom pogledu nećemo praviti nikakve smetnje tamo gde se radnički pokret može pojačati.

Svakako treba da se Vi u tom pogledu obratite drugovima drvodeljcima i ako Vama oni priznaju dosadanje članstvo sa svima pravima, onda Vi kod formiranja takve organizacije ništa ne gubite, već imate od toga samo koristi. Svakako ćete Vi tamo na terenu bolje poznavati Vaše prilike i prema danoj situaciji se upravljati. Mi smo Vama to napomenuli iz razloga da se ne bi smatralo da bi naša Centrala htela kočiti razvijanje pokreta.

Drugarski pozdrav

Za:
SAVEZ METALSKIH RADNIKA
JUGOSLAVIJE
CENTRALA BEOGRAD
Vinko Ivankov, v. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

118

29. X 1935.

Učiteljska škola u Pakracu traži razjašnjenje od Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu o eventualnom utjecaju presude Sreskog suda u Pakracu, kojom je profesor Luka Bubić proglašen krivim i osuđen, na njegov činovnički položaj.

Prema obaveštenju sreskog suda u Pakracu od 15. oktobra 1935. god. Kps-1424/1934 osuđen je g. Bubić Luka, profesor ove škole, radi dela iz § -a301 od .2 na kaznu zatvora u trajanju od 1 meseca i 600 d. globe. Ova je presuda potvrđena presudom Okružnog suda u Slav. Požegi od 21/IX 1935. br. Kpr-534-34, ali je ovršenje kazni odgodjeno u smislu 65 krz. na jednu godinu dana.

Sreski je sud u Pakracu ovo ovamo saopštio u smislu propisa činovničkog zakona.

Koliko je potpisanome poznato ovaj se sud vodio zbog toga što je prof. Bubić bio prijavio Sreskom načelstvu u Pakracu neke omladince da su javno davali izjave komunističke i protudržavne sadržine.¹ Cela je stvar koliko je ovdje poznato, potekla iz nedovoljne obaveštenosti i brzopletosti ovoga profesora.

Moli se za razjašnjenje, da li ova presuda ima kakav uticaj i koji na činovnički položaj g. Bubića.

29. oktobra 1935. g.
Pakrac

Direktor:
Milovan Sučević v. r.

Kopija u Zavičajnom muzeju Pakrac.

> Vidi dok. br. 88 i 89.

17. XI 1935.

Radnička čitaonica u Pakracu moli pomoć od SDRJ u Zagrebu u cilju obnove svoga rada.

Dragi drugovi i dragi ŠalamunuH!

Obraćajući se na gornji naslov sa toplom molbom, da nam izadjete u susret i to za slijedeće:

1) Mi smo Pravila za Radničku čitaonicu poslali Banskoj upravi na odobrenje, i ista nam je dozvolila slobodan rad.¹

2) ali što je glavno — mi trebamo, prostorije, inventar novine i razne knjige, a svega toga nemamo, pa smo zaključili na sjednici mjesnog medj.² odbora URSSJ za pomoć, pa i sa najmanjim prilogom, još od Komore dobiti sada nemožemo, na kojem se u napred sve najljepše zahvaljujemo.

Drugarski pozdrav!

Pretsednik:
P.² Crnolatac v. r.

Tajnik:
Stjepan Majetić v. r.

Matija Rubido
pretsednik mjesnog medj. odbora URSSJ
adresa za odgovor

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

18. XI 1935.

SDRJ u Zagrebu traži od Podružnice SDRJ u Pakracu jedinstvo akcije radnika i naglašava potrebu organizirane borbe radi ostvarivanja boljih radnih i životnih uvjeta.

Dragi drugovi

Mi smo Vam pisali u zadnjem dopisu u kojemu smo Vam pisali da nastojite da se sazove sastanak radnika zaposlenih kod Slaveksa, a po tom pitanju bio je i drug Rubido u Zagrebu sa kojim smo se dogovorili da se sastanak sazove na 17. XI. Mi smo se dogovorili da nam Vi javite kada se ima održati sastanak, ali do danas nismo primili nikakovog odgovora. Ne znamo kakovi je uzrok tome? da nam niste ništa javili. Molimo Vas drugovi po primitku ovoga dopisa da nam odgovorite po svim pitanjima koja smo Vam poslali još u prošlom dopisu. Mislimo drugovi da bi trebali ipak nešto pokrenuti kod Vas da neostanete tako mrtvi kao što ste bili do sada.¹

U svim mjestima radnici pokreću pitanje organizacije samo kod Vas to se ne može maknuti sa mrtve tačke. Bilo bi potrebno da i Vi nešto poradite a ne da cijelu borbu prepustite poslodavcu da on radi za Vas i da čini što on

¹ Rad Čitaonice bio je zabranjen prilikom donošenja Obznane.

² međustrukovnog

¹ Vidi dok. br. 117 bilj. 2.

hoće. Istina Vi kažete nema ko ali u isto vrijeme se izgovarate jedan na drugoga i niko ništa ne radi. Ako bi se svaki radnik bar malo upustio u rad, vi bi vidjeli da bi se ipak nešto pokrenulo i da bi se organizacija oporavila i postala jaka koja se nebi plašila Franka, jer ako bi podružnica prikupila sve radnike Frank bi bio nemoćan. Ali ovako Frank Vas straši, a Vi se poplašite i od svega nema ništa te je zbilja Frank gospodar i pilane i Vaše radne snage.

Drugovi, prestanite sa takovim radom, jer to je Vaša šteta i šteta cijelog pokreta. Zato Vas molimo da poradite da se sazove sastanak i da se poradi na podizanju organizacije. Šaljemo Vam potvrđjene obračunske liste od rujna i listopada. Markića smo poslali sa drugom Rubidom.

Primate drugarski pozdrav

potpis nečitljiv

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

19. XII 1935.

SDRJ u Zagrebu javlja Podružnici SDRJ u Pakracu da je uprava Saveza odlučila da se sastanak radnika održi 29. decembra u Radničkoj čitaonici i zahtijeva agitaciju među radnicima kako bi sastanak što bolje uspio.

Dragi drugovi!

Primili smo dopis kojega je pisao drug Majetić te smo ga razumjeli. Uprava saveza zaključila je, da se sastanak održi na 29. XII.¹ u 10 sati prije podne u čitaonici kako ste pisali. Mi ćemo načiniti pozive za skupštinu: a sada Vam dostavljamo prijavu koju trebate Vi potpisati i predati srezu biljegovati sa 8 dinara to vi već znadete. Molimo Vas drugovi da poradite na agitaciji, da što više radnika dodje na sastanak, i da pokušamo pokrenuti pitanje organizacije kod Vas da ne ostane takovo mrtvilo kako je to bilo do sada. Pozive ćete dobiti na vrijeme samo ih treba razdeliti na sve radnike tako da svaki radnik dobije poziv.

Ako bi do toga vremena doneli kakovu drugu odluku tada nas izvijestite, delegat doći će u subotu na večer u pol 11 sati, tako da može iskoristiti polovičnu kartu. Šaljemo Vam potvrđjenu obračunsku listu za mjesec novembar.

Primate drugarski pozdrav

Za:²

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

¹ Datum sastanka odgađan je nekoliko puta pa je na kraju Stjepan Majetić, u pismu SDRJ od 16. decembra, predložio da se sastanak održi 29. decembra u Radničkoj čitaonici, što je uprava Saveza prihvatila.
* SDRJ

21. XII 1935.

Učiteljska škola u Pakracu moli upute Prosvjetnog odjeljenja Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu c postupku s prinalležnostima profesora Ante Rubeše koji je otpušten iz državne službe.

Na br. 69.164 od 17. decembra 1935. g. čast mi je izvestiti da je uprava škole obavestila prof. Rubeša Antu preko opštinske uprave u Kastvu 13. decembra 1935. g. pod br. 1289 o njegovu otpuštanju iz državne službe.¹ Prema aktu te opštinske uprave obaveštenje mu je uručeno 17. decembra 1935. g., što je ovaj profesor na dostavnici potvrdio.

Danas je od toga odeljenja pod br. 68135 od 14. decembra 1935. stigao duplikat platnog spiska za prinalležnosti ovoga nastavnika u decembru 1935. g. Ovde nije poznat »dan koga je službenik napustio dužnost ili dan kada je trebao da se javi na dužnost« (§111 stav 1 čin. zak.), jer je on otpušten u vezi s njegovim službovanjem u učiteljskoj školi u Užicu, gde je bio dodeljen na rad, ali ni u kojem slučaju on nebi mogao primiti prinalležnosti za decembra 1935. g. Moli se za uputu, kako da se postupi s njegovim decembraskim prinalležnostima, kad one stignu ovamo od Savske finansijske direkcije.

21. decembra 1935. g.
Pakrac

Direktor:
Milovan Sučević v. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

28. IV 1936.

Sresko načelstvo u Pakracu javlja Kraljevskoj banskoj upravi, Odsjeku za državnu zaštitu, da je radnički povjerenik Matija Rubido uoči 1. maja primio 50 letaka.

U vezi tamošnjeg naređenja Pov. II d. z. broj 11844 i Pov. II a. z. br. 11858 od 25. i 26. IV. t. g. izveštava se da je ovdašnji radnič. poverenik Rubido Matija tipografski radnik primio na ovdašnjoj pošti 50 komada u predmetu navedenih letaka¹ s tim da iz razdijeli radnicima uoči 1. maja. Ovo je načelstvo istoga dana za ovo saznalo, pozvalo Rubida koji je svih 50 letaka predao ovome načelstvu rekavši da nije znao da su zabranjeni. Pet primeraka letaka prilažem ovom izveštaju dok sam ostatak uništio.

Pakrac dne 28. IV. 1936

V. d. sreskog načelnika
Pol. upr. sekretar:
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 2/15.

¹ Vidi dok. br. 91, 92, 93, 95, 96, 97 i 116.
¹ Redakcija ne raspolaže s tekstom zaplijenjenog letka namijenjenog drvodjelskim radnicima.

28. V 1936.

Matija Rubido, izveštač Radničke komore, javlja Komori u Zagreb da je 35 radnika u kamenolomu Davida Pička u Šeovici stupilo u štrajk i moli posredovanje.

1) U Kamenolomu gosp. Davida Pička, *selo Šeovica* ned. Pakraca radilo je 35 radnika i svi su organizovani u Savez Gradjevinarskih Radnika i šalju tajno svoje prinose u Zagreb Haulikova 1 O/II kat i svih 35 radnika stupili su u štrajk iz razloga toga što ih g. David Pick nije plaćao kako treba već su za bagatelu radili, a [za] povišicu plate gosp. Pick neće ni da čuje, a kamo da im koji dinar povisi.

Radnici su do danas temeljito složni i danas već, evo, ovo je 7-dni dan i što štrajk traje, a, kako je u izgledu da će i dalje trajati.

2) Danas u četvrtak 28/V ja sam bio razgovarao sa sreskim načelnikom o tome i štrajku kamenolomaca Šeovice pa je sreski načelnik kazao usmeno meni, da je kamen u kamenolomu njegov i da radnici nemaju pravo zabraniti izvoz kamena iz Majdana u Šeovici, jer su radnici postavili svoje štrajkaške straže i svakome zabranjuju ulaz u Kamenolom.

3) Radnici su složni i drže se potpuno zakonskih osnova i čekaju dok dodje delegat što će ih zastupati da se štrajk čim prije svrši.

4) Sreski načelnik dao je nalog žandameriji da dodju svi oni koji bi trebali izvoz kamena tj. da se sve predvede u sresko načelstvo pa tako je i bilo: žandarmerija je stjerala svih 35 radnika u sresko načelstvo što su do ovog časa stvorili neznam jer sa radnicima govorio nisam.

5) Molim Radničku komoru da hitno izvjesti Savez Gradjevinara Haulikova IV kat da delegat dodje, koji će dati, tačne upute radnicima.

Pakrac 28/V 1936.

Matija Rubido v. r.
izveštač Rad. komore

ATHRPH. Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/95.

31. V 1936.

Podružnica SDRJ u Pakracu javlja centrali u Zagreb da su radnici nezadovoljni što uprava parne pilane »Slaveks« odbija radničke zahtjeve za povećanjem nadnica i da se radnici nalaze pred pokretom.

Dragi drugovi:

Mi smo Vam poslali dopis 27/V. u kojemu smo Vam iznijeli naše stanje te odgovora na taj dopis nismo još do sada primili.

U svom dopisu Vam javljamo kako, smo prije Vam saopćili da cjelokupno radništvo, je zahtjevalo da radnički povjerenici idu kod direktora, i da mu saopće da radnici traže 30% povišice te svake druge subote da bude isplata, gosp. direktor je povjerenicima rekao da će on ići u Zagreb kod centrale i da će doneti odgovor, — kada je došao iz Zagreba radnički poverenici su išli pred

njega te im je on odgovorio, da se povišica plate nemože dati, kao ni isplata svake druge subote, jer su konjunktura slabe izvoza nema, i tako se on izgovara i da će oni plaću povećati, dok bude promet bolje išao, radnici su, stim odgovorom nezadovoljni, uopće svi su radnici i previše zagrijani, te svakog časa može doći do pokreta, radnički povjerenici i odbor organizacije, umiruju radnike neka se strpe još neko vreme dok se bolje ne učvrsti organizacija.

Dragi družo Šalamun, sve ste slike od drugova metalaca poslali samo moje slike niste na ovaj članovnik prilepili, molim te Šalamin, izradi sliku, i pošalji je sa dopisom, jer sliku trebam, za radničku knjigu.

Nadalje Vam javljamo da sutra u ponedjeljak 1/VI. idu radnički povjerenici srezu, prijaviti ovaj spor koji je sada izbilo.

Drugovi o tome Vas obavještavamo isto je obavješteno Rad. Komori i Kr. banskoj Upravi Inspekciji Rada

Sa drugarskim pozdravom

Predsjednik

u. z.

Kozlović Petar, v. r.

Za

S. D. R. podružnicu Pakrac

Stjepan Majetić, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/160—161.

2. VI 1936.

SDRJ u Zagrebu javlja Podružnici SDRJ u Pakracu da je akciji za povećanje nadnica trebao prethoditi zahtjev za sklapanjem kolektivnog ugovora i zalaže se za organiziranost i solidarnost radnika u toku pokreta.

Dragi drugovi!

Primili smo Vaš dopis od 31. V. na kojega Vam odgovaramo. Ni dopis od 27. V. nismo primili, nego smo samo primili dopis od 22. V. u kojem drug blagajnik pita glede upisnine od dva druga. Mi smo Vam pisali 29. V. ali mi nismo tada kako cete vidjeti iz dopisa ništa znali o Vašim zahtjevima firmi.

Vi pišete da su radnici tražili od firme 30% povišice i da su povjerenici bili kod direktora.¹ Sve to Vi ste drugovi pogrešno učinili, jer Vi ste trebali prije obavjestiti nas i tražiti od nas savjete što da učinite, jer mišljenja smo ako su radnici tako dugo čekali i nisu ništa tražili da su trebali sačekati još do 14 dana i da smo mogli sve to prirediti. Trebao se je načiniti projekt kolektivnog ugovora, te tada taj ugovor predati poslodavcu i tražiti na njega odgovor ako to nebi išlo tada bi tražili posredovanje inspekcije rada i rad. kom. Ovako mi neznamo što se radi nego kako pišete da ste prijave poslali na inspekciju rada. Vi ste trebali nama javiti i mi bi poslali na inspekciju rada i daljnje intervencije, jer ovako mi ništa neznamo te ni tada mi nemožemo doći na pregovore kada nismo kod toga ništa radili a nismo ni o ničemu bili obavješteni.

Zato sada kako izgleda vi niste postavili pitanje kolektivnog ugovora nego samo povišicu plaće, ali mišljenja smo da bi trebalo načiniti ugovor, da radnik

¹ Vidi dok. br. 125.

znade što će dobiti plaće, jer svako ako radnici dobiju povišicu bez ugovora, tako napusti posao mora se ponovno pogađati, ali kada ugovor postoji tada svaki radnik znade što će dobiti plaće.

Vi bi trebali napisati koliko tražite po satu za ovaku kategoriju plaće i poslati nama da mi to napišemo i pošaljemo firmi, tako da imademo na temelju čega pregovarati, a nebi škodilo prije toga održati i sastanak radnika da ih na tom pitanju prikupimo na sastanak i poradimo i po pitanju organizacije, Vi imadete iskustva kod zadnjeg štrajka da vi niste podneli nikakovih pismenih zahtjeva i da ste tek na srezu tražili pismeno odnosno Vaš predlog što tražite.

Vi pišete da ste taj spor prijavili srezu. To drugovi ne spada na srez, već na inspekciju rada, jer srez posreduje samo tada ako mu tu vlast dade Inspekcija rada.

Zato Vas molimo, da nas o svemu hitno obavjestite i da se dogovorite po pitanju zahtjeva odnosno projekta ugovora, dali mislite, da bi bilo pogodno da se podnese projekt ugovora, jer jednom moramo biti sa time nacistu, da trebaju radnici pokrenuti to svoje najvažnije pitanje.

Kako se da se radnici drže napram organizacije, istina 20 se ih upisalo novih ali to je još malo za spremanje borbe. Da znade Frank daste vi svi u organizaciji tada bi Frank i drugačije odgovorio, ali ovako on znade da nema sloge među Vama i zato tako odgovara, ali kada bi svi radnici bili složni i organizovani tada bi i Frank drugačije se držao napram radnika. Zato je potrebno da se radnici prikupe u organizaciju i da se začlane i da budu ispravni članovi organizacije onda će ih i Frank poštovati. Nemojte drugovi da ne činite da prođe kao što je to bilo 1935 kod zadnjeg štrajka zato nemojte ništa poduzimati prije nego što savez obavjestite.

Očekujemo odgovor, održite izvanrednu sjednicu po tom pitanju zajedno sa povjerenicima.

Primate drugarski pozdrav
Za²

AIHRPH. Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/178.

127

3. VI 1936.

Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« u Pakracu povodom zahtjeva radnika za povećanje nadnica u iznosu od 30%. Pregovori nisu uspješno okončani.

Z a p i s n i k

sastavljen dana 3. juna 1936 u prostorijama sreskog načelstva u Pakracu.

P r e d m e t :

Posredovanje po predanim zahtjevima radnika preduzeća Slaveks d. d. u Pakracu upravi preduzeća.

² SDRJ

137

Prisutni:

Od strane sreskog načelstva lično sreski načelnik g. Zaklanović Rade
Od strane Inspekcije rada iz Osijeka ing. Antun Smit
Od strane firme Slaveks d. d. ravnatelj pogona g. Frank Dragutin
te radnički povjerenici: Bečej Melkior, Kutilek Ivan, Ančić Ante, Gros
Ferdo, Pucelj Luka, Hrgar Ivan.

Od strane radničke komore nitko nije pristupio, i ako je izvještač iste
Rubido Matija o pregovorima obavješten.

Sreski načelnik izjavljuje: Pre izvesnog vremena saznao sam, da se u
radništvu pilane Slaveks pojavio pokret za povišicu nadnice. Kasnije me je
0 tome izvjestila i uprava ovdašnje pilane Slaveks, još mi je direktor g. Frank
saopćio, da povodom toga putuje centrali u Zagreb na konzultovanje, jer da
radnici traže povišenje plaće za 30%.¹

Dne 1. ov. mjes. došli su mi napred navedeni šest radničkih povjerenika
1 saopćili, da se među radništvom pilane pojavio ozbiljan pokret za povišenje
nadnica i da bi u slučaju da se te nadnicama i najmanje ne povise izbio kod
radnika štrajk. Ti su me poverenici zamolili, da kao predstavnik vlasti posre-
dujem između njih i uprave pilane da dođe do sporazuma. Izjavio sam prisut-
nim povjerenicima svoju pripravnost i dužnost za ovo posredovanje, upozo-
rivši ih na slučaj koji se pre nekoliko dana dogodio u kamenolomu Šeovica
vlasništvo Pick Davida gdje je 30 radnika napustilo posao,² a vlasnik rudo-
kopa napustio rudnik, tako da je u ovom rudniku uopšte prestao rad i ti rad-
nici su ostali bez posla.

Obzirom da je kod poduzeća Slaveks d. d. koliko je meni poznato vrlo
slaba eksportna konjunktura uslijed sankcija sa Italijom i da poduzeće Slaveks
d. d. u Pakracu — opet koliko je meni poznato — jedva pokriva svoje režije,
saopštio sam prisutnim povjerenicima da ako bi radnici stupili u štrajk da bi
se moglo dogoditi da ovo poduzeće obustavi rad. Ponovno sam naglasio da ću
posredovati u ovome sporu i da ću uz to još zamoliti šefa inspekcije rada g. ing.
Šmita, koji se momentano nalazi u Lipiku na liječenju, prisustvuje ovim
pregovorima.

Ing. Antun Šmit izjavljuje: Priznajem današnje poteškoće firme Slaveks
d. d. uslijed smanjenog izvoza svojih produkata, ali što tišti Slaveks d. d. tišti
i svu ostalu drvenu industriju, a tišti i radništvo, koje u ovo vrijeme najviše
stradava. Zato ipak sva poduzeća drvne industrije uvidjela su potrebe da rad-
ništvu idu u susret i gdje god su radnici predali svoje zahteve, povišene su
ove koliko toliko ali ipak tako, da se je radnicima pomoglo u ovo teško vrijeme.
Zato ja apeliram na predstavnika firme, da izađe molbi svojih radnika u su-
sret i da im povišava današnju zaradu koliko [je] moguće i da tako dođe opet
do sporazumnog rada. Isto tako apeliram na prisutne povjerenike da uvažē
, današnje teškoće i svedu svoje zahtjeve na minimum.

Ravnatelj preduzeća g. Frank Dragutin izjavljuje: Govorio sam još jed-
nom jučer sa svojom centralom i rečeno mi je od strane generalnog direktora
Alfreda Spiezer da današnje naše poslovanje ne podnosi nikakvih povišica,
jer naša produkcija ne uzimajući u obzir i same sankcije odgovara samo preko
Njemačkoj, Engleskoj, Španiji i Italiji kod kojih danas također postoje pote-
škoća bilo pri uvozu ili bilo pri isplaćivanje protuvrednosti. Sada reže se samo

¹ Vidi dok. br. 125 i 126.

² Vidi dok. br. 124.

za skladište i čeka se vrijeme u koliko će ovako nastupiti, da se rezana građa opet može prodati.

Prema tome ovako uzete prilike ne dopuštaju daljnjih povišica za slučaj da bi radnici napustili posao u kojem slučaju bi preduzeće obustavilo rad na izvjesno vrijeme.

Sreski načelnik i inspektor rada apeliraju na upravitelja pilane da uprava bar donekle iziđe radnicima u susret te da im bar minimalno povisi dosadanje niske nadnice. Uvida se teško stanje preduzeća, teške današnje trgovačke prilike i smanjeni izvoz specijalno bukovine, ali treba uvažiti bar donekle i teške prilike. Upravitelj pilane g. Frank izjavljuje da je nemoguće izići u susret radnicima već iz gore navedenih razloga i što u tom pogledu ima vezane ruke od strane svoje direkcije u Zagrebu.

Prisutni povjerenici na prednje izjavljuju, da oni ne mogu odustati od svoga traženja povišica, mole upravu da iziđe u susret. Sami odustaju od svoga prvotnog traženja povišice od 30% i zadovoljavaju se da i sa minimalnom jednom povišicom, samo da nebi moralo doći do obustave pogona i do štrajka što sami ne žele.

Nakon svega ovoga ravnatelj pilane nazvao je generalnog direktora u Zagrebu i nakon saopćenja dotadanih pregovora zamolio ga je isto inspektor Šmit da iziđe radnicima u susret i istima dade bar minimalnu povišicu.

Generalni direktor Spietz Alfred obećao je da će nastojati kod svoje ekzekutive da se radnicima povisi za 5% dosadanih nadnica³ i rezultat toga javiti će po mogućnosti još danas poslije podne ravnatelju g. Franku.

Zaključeno i potpisano

Kutilek Ivan	Za »Slavex«	Zaklanović
Bečaj Melkior	Frank	sr. načelnik
Ančić Mato		
Pucelj Luka		ing. Schmidt
Gross Ferdo		
Hogar Ivan		

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/102—104.

5. VI 1936.

Podružnica SDRJ u Pakracu javlja centrali u Zagreb da je, nakon neuspjelih pregovora, izbio štrajk radnika u parnoj pilani »Slaveks« i u vezi s tim upućuje delegaciju Savezu izvještavajući o zahtjevima radnika.

Drugovi obavještavamo Vas sa našom delegacijom koju smo uputili k Vama mi smo zatražili 30% povišice nije nam odobreno¹ po tome je izbio pokret² 5. juna u 1. h³ Zato Vam [šaljemo] delegaciju da Vas izvjesti [da] mi

³ Radnicima nije odobreno ni 5%/* povišice. Vidi dok. br. 129 i 138.
¹ Vidi dok. br. 125, 126 i 127.
² O toku i rezultatima štrajka vidi dok. br. 129—133, 135—138, 140—145 i 147—157.
³ 13 sati

tražimo: kolektivni ugovor, priznanje organizacije, ukidanje akordnih radnji, povišicu plaće prema dogovoru, da nema šikanacije, isplata svake druge subote, povratak na posao bivših drugova koji su bez uzroka (šikanacijom) otpušteni i starim radnicima gorivo drvo.

U Pakracu, 5. juna 1936.

Predsjednik:
Pilar Dragutin, v. r.

Odbor:
Stjepan Majetić, v. r.
Ančić Mato, v. r.
Stjepan Ambroš, v. r.
Vencel Doležal, v. r.
Kozlović Petar, v. r.
Gezer Josip, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/182.

6. VT 193R.

SDRJ u Zagrebu izvještavaRadničku komoru da su radnici parne pilane »Slaveks« stupili u štrajk 5.juna u 13sati, jer im je uprava odbila povećanje nadnica i potpisivanje kolektivnog ugovora.

Ovime izvještavamo naslov, da su radnici parne pilane »Slaveks« u Pakracu stupili u štrajk 5. o. mj. u 13 sati. U štrajku učestvuje 300 do 350 radnika. Po usmenom izvještaju koji smo danas primili od dvojice radničkih povjerenike razlog štrajku je u sledećem;

Zaposleni radnici tražili su pismeno od uprave poduzeća reguliranje radnih i plaćenih odnosa putem kolektivnog ugovora,¹ o tome je izvješteno i sresko načelstvo i Inspekcija rada.

G. Inspektor Sohmidt nalazi se na dopustu u Lipiku te je odmah intervistirao da nebi došlo do štrajka ali bez uspjeha jer je centrala poduzeća odbila bilo kakovu povišicu ili kolektivni ugovor.²

Umoljavamo naslov, da o ovome izvjesti nadležne institucije, da bi se mogli povesti pregovori kada se ukaže mogućnost za iste.

Čim primimo prepis zahtjeva tih radnika poslat ćemo naslovu u prepisu.

Za:³

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS., mkrf. 1/179.

¹ Vidi dok. br. 125, 126, 127 i 128.

² Vidi dok. br. 127, bilj. 3, i 138.

³ SDRJ. Dokument nije potpisan.

Radnici pilane »Slavex« za vrijeme štrajka 1936. god.

6. VI 1936.

Radnička komora obavještava Javnu burzu rada o štrajku radnika u parnoj pilani »Slaveks« u Pakracu sa zahtjevom da ne upućuje nove radnike.

Savez drvodjelskih radnika Jugoslavije u Zagrebu, obavjestio je ovu komoru, da su radnici pilane »Slaveks« d. d. u Pakracu dne 5. juna o. g. stupili u štrajk.¹ Uzrok štrajka je odbijanje uprave pilane da povisi radničke zarade.

Komora moli naslov, da u smislu paragrafa 73. Zakona o zaštiti radnika do daljnje obavjesti navedenom poduzeću ne posreduje nove radnike.

Za:²

Pretsjednik:³

Sekretar

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/85.

6. VI 1936.

SDRJ u Zagrebu upozorava Podružnicu SDRJ u Pakracu da je odluka o štrajku donesena na brzinu i ističe potrebu organiziranosti i jedinstva akcije te korektnog postupka prema poslodavcu i vlasti, kao i prikupljanja hrane za radnike i pripremanja prijedloga za sklapanje kolektivnog ugovora.

Dragi drugovi!

Po usmenom izvještaju od drugova delegata kojeg su nam podneli možemo vam odgovoriti sledeće:

Odluka o štrajku bila je prebrza tim više što niste ništa pismeno podnesli poduzeću kao svoj predlog na temelju čega bi se povelili razgovori.

Sada kad ste već u štrajku pokažite bar slogu koju niste mogli pokazati lanjske godine. Organizujte štrajkaške straže, izbjegavajte sve nepotrebne sukobe. Oslanjajte se na svoju finansijsku i materijalnu snagu, mi ćemo vas pomoći koliko to bude moguće, ali vam moramo odmah kazati da nismo finansijski dobro potkovani. Trebate organizovati sakupljanje hrane po okolišnim selima kao i u samom Pakracu da bi što dužje mogli izdržati.

Čim se drugovi vrte odmah izradite pismeni predlog kolektivnog ugovora, pošaljite poduzeću, a i prepis nama, da znamo Rad. Komoru obavjestiti također sa jednim prepisom.

Mi smo o svemu obavjestili Radničku Komoru,¹ da bi ona obavjestila Kr. Bansku Upravu. Nemožemo vam poslati delegate jer neznamo kada će biti pregovori, čim saznate da će biti pregovori, odmah nam brzojavite da bi mogli smjesta poslati delegata do vas.

Drugarski vas pozdravlja
za:² potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/181.

¹ Vidi dok. br. 128 i 129.

² Radničku komoru

³ Dokument nije potpisan.

¹ Vidi dok. br. 129.

² SDRJ

Radnici uposleni kod preduzeća »Slaveks« d. d. u Pakracu stupili su u pokret 5/VI u 8 sati tražeći ove zahtjeve:¹

- Potpuno poštovanje 8 satnog radnog dana za vozno osoblje, kod željeznice najviše 12 sati, svaki prekovremeni rad do 2 sata 50% a svaki daljnji rad kao i nedeljom 100%.

Isplata svake druge subote.

Da se povrate na svoja mjesta svi radnici, koji su otpušteni u prošlom štrajku.

Priznanje organizacije.

Ukidanje šikanacije.

Svim starim radnicima gorivo drvo besplatno.

Da se 1 maja obustavi svaki rad u tvornici.

Da se bez radničkih poverenika nemože nitko otpustiti a niti kazniti.

Tvornica štapova 35—40 Din

1. Vrhovna skupina	35—40 Din
Pomoćno osoblje	20—25 Din

U slučaju pomanjkanja posla poslodavac će sporazumno s radničkim povjerenicima skratiti radno vrijeme na 6 sati ili će radnici raditi izmjenično svaki tjedan dana tako dugo, dok neće biti posla za sve radnike, da rade 8 sati dnevno.

¹ O rezultatima pokreta vidi dok. br. 156.

Dragi drugovi evo vam šaljemo naše zahtjeve. Vi ih na šrajb mašini prešampajte, te ovo što smo podvukli crte, tvornica štapova, navedite odmah u drugi red iza Pilane.

Štrajk je dosada u potpunom redu, nitko ne radi, rekli su drugovi iz šume da će i oni doći dolje na pilanu, danas je gosp. direktor bio među radnicima, te ih ispitivao koliko je koji zaradio. Mi kad budemo po Vas brzojavili odmah zatražite intervenciju kod Komore da i Komorin delegat dodje s Vama, a što se tiče ovih zahtjeva mislimo čim Vi prešampate da pošaljete našem poduzeću, jer ako Vi to prije pošaljete preduzeće će prije zatražiti pregovore, dakle radite kako Vi znate da je bolje, prepis ovih zahtjeva mi smo sebi zadržali. Što bude novoga mi ćemo Vas odmah obavjestiti.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

133

8. VI 1936.

SDRJ u Zagrebu javlja Podružnici SDRJ u Pakracu da će upravi poduzeća »Slaveks« poslati nacrt kolektivnog ugovora i predlaže održavanje radničke skupštine.

Dragi drugovi

Primili smo Vaš projekt kolektivnog ugovora koje ga Vam šaljemo.¹ Isti ćemo poslati i upravi pilane u ime radnika.

Kada će biti pregovori to mi neznamo ali mislimo, da će inspekcija rada ponovno sazvati pregovore,² a kada će to biti to mi za sada neznamo. Mi smo tražili od komore, da traži od inspekcije rada da sazove pregovore.

Šteta je samo drugovi što Vi niste prije načinili projekt kolektivnog ugovora, nego što ste stupili u štrajk, jer sada bi sve imali u redu a ovako ćemo sada morati čekati dok ponovno uprava poduzeća prouči ugovor te će tek tada doći na pregovore.

Drugovi sada trebate izdržati i da nenastane kolebanje među radnicima, kako bi se bar sada borba radnika završila sa uspjehom.

Uprava saveza odlučila je, da nastojite sazvati skupštinu radnika³ kada će Vam to biti moguće u subotu ili eventualno u nedjelju, te da nam javite da mi možemo poslati delegata na skupštinu. Mislimo da je skupština potrebna da se radnicima rastumači kako se imadu držati u štrajku i da im se dade potstreka da izdrže u borbi do konačne pobjede. Skupštinu sazovite gdje će biti mjesta za sve radnike, jer u čitaoni to nije moguće nego ako bi se moglo, održati skupštinu u dvorištu čitaonice. Mjesto vi nađite i prijavite srezu, te nam poslije odmah čim prijavite srezu javite i nama, da mi možemo na vrijeme poslati delegata na skupštinu.

¹ Vidi dok. br. 132.

² O pregovorima vidi dok. br. 155 i 156.

³ Vidi dok. br. 138.

144

Vama smo pisali da skupštinu sazovete kada će biti pregovori ali smo tu odluku promjenili te sazovite skupštinu čim prije, je to moguće ali da nama na vrijeme javite.

Primitite drugarski pozdrav
Za:⁴

AIHHPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/183.

134

11. VI 1936.

Savez građevinskih radnika Jugoslavije, Podsavez za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu, javlja Radničkoj komori da se radnici u kamenolomu Davida Pička nalaze u štrajku i moli posredovanje.

Budući da se nalaze naši članovi, a kamenolomski radnici u Pakracu, već tri tjedna u štrajku, to je ovaj Savez intervenirao kod poduzeća Pika¹ vlasnika kamenoloma da dođe do sporazuma t. j. do utanačen ja. Kada to nije uspjelo, tada smo otišli kod nadležne vlasti t. j. Sreskog načelstva da bi ono sazvalo pregovore, i isti pregovori su zakazani za 13. ov. mj. u 8 sati u jutro. Kako je poslodavac tvrdokoran i neće da popušta, a da bi kod vlasti radnici imali većeg respektovanja sa strane poslodavca, to se moli naslov da bi izdao HITNI nalog za svojega prestavnika koji bi imao da otputuje na 12. ov. mj. u Pakrac, da se najprije sporazumi sa radnicima i da bi prisustvovao pregovorima koji će se održati 13. juna ujutro u 8 sati.²

3

U nadi da će naslov HITNO cirkulandumom kod predsjedništva naslova to izdati do 12. juna, do 12 sati o podne istome izdati nalog i nas o rešenju oba vješti ti.

Za: Podsavez

Predsjednik
Crnogorac Simo

Sekretar u. z.
Derganc Petar

AJHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/96.

⁴ SDRJ. Dokument nije potpisan.

¹ Davida Pička

² Radnička komora uputila je na pregovore svoga izaslanika Petra Derganca, ali oni nisu uspjeshno završeni pa su ponovo nastavljani 16. VI. 1936. Vidi dok. br. 146.

³ Izostavljeni dio teksta ne odnosi se na Pakrac.

15. VI 1936.

Podružnica SDRJ u Pakracu moli Radničku komoru za pomoć radnicima »Slaveksa« koji se nalaze u štrajku.

Umoljava se gornji naslov da dobrovoljno po mogućnosti pomogne radnicima koji su u štrajku pilane Slaveks Pakrac.¹

U Pakracu 15 juna 1936

Za:

Predsjednik
Pilar Dragutin, v. r.

Tajnik
u. z. Kozlović Petar

Povjerenici
Gross Ferdo
Ančić Mato

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/105.

15. VI 1936.

Radnička komora javlja SDRJ u Zagrebu da je zatražila pregovore s firmom »Slaveks«, kao i posredovanje inspekcije rada u Osijeku i Sreskog načelstva u Pakracu.

U vezi s aktom naslova broj 478/36 od 13. ov. mj. ova komora obratila se na tt. »Slaveks« d. d. u Zagrebu¹ s predlogom da čim prije stupi u pregovore s radnicima i naslovom radi likvidiranje spornih pitanja u pogledu reguliranja radnih i plaćevnih. odnosa i štrajka; pored toga komora je zamolila Kr. bansku upravu — ekspozituru inspektora rada u Osijeku i Sresko načelstvo u Pakracu da oni također sa svoje strane posreduje da čim prije dođe do pregovora.

Čim komora primi bilo kakovu obavijest, izvijestit će o tome naslov.

Za:²

Predsjednik:
potpis nečitljiv

Sekretar:
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/185.

¹ Radnička komora je odgovorila da radnicima ne može pružiti nikakovu novčanu pomoć* i da je to stvar sindikalne organizacije koja rukovodi štrajkom.

¹ Vidi dok. br. 137.

² Radničku komoru

15. VI 1936.

Radnička komora obavještava centralu »Slaveks« d. d. u Zagrebu o toku štrajka radnika parne pilane »Slaveks« u Pakracu i predlaže pregovore radi likvidacije štrajka.

Radnički povjerenici naslovnog pogona u Pakracu izvjestili su ovu komoru sa svojim aktom od 30. maja o. g. da su radnici od Uprave pogona zatražili povišicu plaće od 30% i isplatu svake druge subote, te su zatražili posredovanje ove komore. Ovaj akt komora je primila dne 3. ov. mj.

Dne 6. ov. mj. komora je primila prepis zapisnika o pregovorima vođenim dne 3. ov. mj. u prostorijama Sreskog načelstva u Pakracu¹ i izvještaj radničkih povjerenika, da su radnici pogona naslova u Pakracu stupili u štrajk,² jer je naslov odbio svaku povišicu plaća, pa i u izgled stavljen u 5%. Ovim aktom je komora ponovno zamoljena za posredovanje.

Dne 13. ov. mj. komora je primila akt Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije u Zagrebu u kojem ovaj izvještava, da su se štrajku radnika pogona u Pakracu priključili i šumski radnici u Kamenskoj. S tim aktom Savez je dostavio ovoj komori i prepis podnesenog kolektivnog ugovora i zamolio ovu komoru za posredovanje.

U vezi s paragrafom 37 Zakona o zaštiti radnika komori je čast zamoliti naslov, da bi izvolio pristupiti pregovorima o reguliranju radnih i plaćevnih uslova, jer na pregovorima mogli bi s jedne strane naslov a s druge strane radnici i njihovi predstavnici iznašanjem međusobnih argumenata doći do objektivne spoznaje na bazi opravdanosti i realnih mogućnosti likvidiranja sporova i obnove rada.

S obzirom što se radi o pogonu u Pakracu, odnosno u njegovom susjedstvu, komora predlaže naslovu da se ti pregovori vode u Pakracu.

Umoljava se naslov da izvoli ovu komoru čim prije obavjestiti o svome stanovištu, a ukoliko pristaje na pregovore da ovoj komori saopći datum i mjesto gdje bi se ti pregovori imali voditi, a posebno da li će naslov na te pregovore pozvati predstavnika štrajkujućih radnika, Savez drvodjelskih radnika Jugoslavije, Kr. bansku upravu — ekspozituru inspektora rada u Osijeku i Sresko načelstvo u Pakracu ili da to ova komora učini.

Za:⁸Predsjednik:⁴

Sekretar:

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/101.

¹ Vidi dok. br. 127.

² Vidi dok. br. 128.

³ Radničku komoru

⁴ Dokument nije potpisan.

1936.

Napis »Radničkih novina« o skupštini radnika poduzeća »Slaveks« d. d. u Pakracu koji se nalaze u štrajku.

5. o. mj. stupili su u štrajk pilanski i šumski radnici u pilani »Slaveks« u Pakracu. U štrajku se nalazi 580 radnika-ca. Štrajk je izbio zbog toga, što je uprava pilane odbila zahtjeve radnika. Radnici su tražili povišicu plaće 30 posto, a uprava je nudila 5 posto, ali je istu ponudu povukla, te je direktor izjavio radnicima da nemože dati nikakvu povišicu.¹

Plaće radnika kretale su se od Din 10 do 25. Nekoliko kvalifikovanih radnika imalo je plaću na dan od 35 — 40 i to šloseri i mašinovodje,

Gosp. Frank, direktor pilane, računao je da će moći za jedan dan štrajk slomiti, kao što je to učinio prošle godine,² kada je radnike optužio pred vlastima, da su komunisti i kao što i sada govori, da su radnici koji traže veći komadić kruha komunisti.

Medjutim ovoga puta se prevario, jer su radnici u borbi jedinstveni i složni. Radnici neće nasjesti raznim izazovima g. Franka, jer su si svjesni, da uprava radi na svoju korist, a na štetu radnika. Sada gosp. Franku ne ide u glavu odkuda radnicima tolika odvažnost, da su se usudili napustiti posao i da njega ne slušaju pokorno. On im nije dao da se organizuju, jer je organizacija samo za gospodu, a ne za radnike. Po mišljenju g. Franka radnik nema prava na bolji život, nego samo gospoda.

I ako radnici nisu bili svi organizovani, ipak su svi zajedno stupili u borbu za veće nadnice, jer radnici su radeći gladovali pored gladnih nadnica u tom poduzeću.

To ih je pokrenulo i sjedinilo u borbi.

Radnici su bili organizovani, bili su šikanirani i prebacivani iz jednog posla na drugi samo da napuste organizaciju i da se ne bore za bolji svoj položaj.

G. Frank je bio uspio da zavede diktaturu u pilani i da više na radnike da vrše teror nad njime, jer su se usudili doći svi zajedno tražiti povišicu plaće.

Rekao im je tom prilikom: »Ako vam nije pravo, idite u štrajk, ja ću si naći ljude za utoyar i platiti ću ih više kad vas slomim, ali vama povišicu ne dam.«

Prevario se taj gospodin silni, jer su se radnici opametili. Oni su uvidjeli prošle godine, da baš oni koji su radili za vrijeme štrajka, da su poslije štrajka dobili snižene nadnice. Radnici su uvidjeli da jedino jedinstvom i slogom mogu popraviti svoj teški položaj. Oni su bili dosta dugo varani i izrabljivani. Dogorjelo im je do prstiju i dalje nije išlo.

Radnici su jedinstveni i ovaj puta nema ni jednog štrajk-brehera.

U nedelju 14. o. mj. održana je skupština štrajkaša na kojoj je bilo 500 šumskih i pilanskih radnika. Na skupštini govorio je izaslanik Saveza drvo-djelskih radnika koji je obrazložio položaj pilanskih i šumskih radnika te je pozvao radnike da u borbi izdrže do pobjede. Iza toga prijavio se za riječ jedan seljak koji je kazao slijedeće:

»Mi smo seljaci osjetili pad radničkih nadnica, jer od kada su radnicima pale nadnice, pale su i cijene seljačkih produkata. Zato vaša borba je i naša

¹ Vidi dok. br. 127 i 129.

² Štrajk pilanskih radnika krajem marta i početkom aprila 1935. godine. Vidi dok. br. 93—112.

borba. Mi ćemo vas pomagati u vašoj borbi materijalno i moralno. Mi ćemo vas pomagati u živežnim namirnicama da u vašoj borbi postignete veće nadnice.«

Ove riječi izazvale su veliko oduševljenje. Radnici su donijeli odluku da se neće vratiti na posao dok ne postignu kolektivni ugovor i veće nadnice.

Pilanski radnik

Radničke novine br. 25/1936.

139

17. VI 1936.

SDRJ u Zagrebu izvještava Radničku komoru da su u štrajk stupili i šumski radnici u Kamenskom i moli intervenciju Komore.

U vezi dopisa ovoga saveza od 6. VI. broj 463¹ u kojem je naslov obavješten, da su pilanski radnici u Pakracu stupili u štrajk. 12. VI. izvješten je potpisani savez, da su se štrajku priključili i šumski radnici u Kamenskoj te se u štrajk nalazi svega 600 radnika. Do sada nije do pregovora došlo sa nijedne strane.

Stoga molimo naslov, da o tome izvjesti Kr. Bansku upravu inspekciju rada u Osijeku i da nastoji da što prije dođe do pregovora da bi što prije došlo do likvidacije štrajka.

Molimo naslov, da bi u slučaju pregovora izaslao na pregovore svoga referenta R. Fleishera, jer pregovori će biti vrlo teški, a naročito što uprava preduzeća agresivno nastupa kod pregovora.

U prilogu dostavljamo projekt kolektivnog ugovora za pilanske radnike u Pakracu.

M. P.

Stjepan Šalamun

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/98.

140

18. VI 1936.

»Slaveks« d. d. u Zagrebu javlja Radničkoj komori da se neće upuštati u pregovore s radnicima jer do jeseni ne namjerava nastavljati proizvodnju u pakračkom pogonu.

Potvrđujući primitak dopisa br. 5638/1936 c. naslova od 15. o. mj.¹ u predmetu pregovora sa radnicima, koji su napustili rad u našem pogonu u Pakracu čast nam je saopćiti, da se mi sa svoje strane nažalost ne možemo upuštati u pregovore s tim radnicima i to s razloga, što do jeseni ove godine ne kanimo nastavljati proizvodnju u tom svojem pogonu.²

¹ Vidi dok. br. 129.

¹ Vidi dok. br. 136.

² Radi se o taktici poslodavca da se pregovori odugovlače s ciljem da se radnici prisile na ustupke. O rezultatima pregovora vidi dok. br. 155 i 156.

Mi smo pogon u Pakracu namjeravali obustaviti još u proljeću ove godine, ali smo od te svoje nakane bili odustali baš radi socijalnih momenata, ne htijući da radništvo ostane bez svake zarade. Budući pak da su radnici sami napustili posao, nemamo mi ništa protiv toga, da takovo stanje ostane do jeseni, tim više, što nam na pilani u Pakracu leži preko deset hiljada kubnih metara gotove rezane bukove građe, kao i preko 4000 vagona gorivog drveta, što sve radi današnjeg stanja internacionalnog tržišta bukovinu ne možemo da plasiramo.

Stavljajući gornje ugl. naslovu do znanja, bilježimo se

preporučeno

M. P.

veleštovanjem
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS. mkrf. 10/112.

18. VI 1936.

SDRJ u Zagrebu javlja Podružnici SDRJ u Pakracu da je uputio pomoć radnicima koji se nalaze u štrajku i bodri ih da izdrže u borbi za bolje uvjete života i rada.

Dragi drugovi!

Potvrđujemo primitak Vašega dopisa te Vam odgovaramo sledeće: Po pitanju pomaganja članova u štrajku, mi nismo odredili visinu pomoći, nego Vi sami odredite, ali pazite da dajete onima najnužnijima. Neka drugovi kojima nije nužno se odreknu u korist onih koji nemaju ništa i koji bi morali gladovati. Mi smo Vam danas poslali 1.500 Din. slovima hiljadu pet stotina dinara, to razdelite drugovima u naravi ili u novcu kako mislite da će biti bolje. Izgleda da će štrajk dulje potrajati zato trebate da štedite. Imajte na umu kako bi bilo, da je Frank zatvorio pilanu i da neradi dali bi tada primali pomoć. Istina članovi bi dobili, kao što će i sada dobiti. Ali Vam kažemo da pazite kako ćete dijeliti pomoći. Svak¹ onaj član koji prima pomoć, treba, da potpiše potvrdu na koju je primio pomoć ili načinite spisak te se svaki treba potpisati koji je primio pomoć. Ako kupujete živež tada za sve tražite potvrde. Javite nam što imade novoga kod Vas dali je i dalje štrajk jedinstven. Trebate drugovi izdržati do kraja. Mi smo poduzeli sve da dođe što prije do pregovora i sada čekamo na inspekciju rada da sazove pregovore.

Vi ste u jednom dopisu: pisali, da pošaljemo pomoć drugu Majetiću. Drug Šalamun zaboravio je kazati, da je uprava saveza odobrila pomoć u iznosu od Din. 110. jednustotinudeset dinara. Tu svotu isplatite i pošalite nam priloženu potvrdu potpisanu natrag sa obračunom.

Molimo Vas da nas o svemu što se događa izvestite.

Primate drugarski pozdrav
Za:¹

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/188.

¹ SDRJ. Dokument nije potpisan.

18. VI 1936.

Podružnica SDRJ u Pakracu obavještava Radničku komoru o razvoju štrajka i broju organiziranih radnika te moli upućivanje diletantske sekcije radi održavanja priredbe čiji bi prihod išao u korist štrajkaša.

Niže potpisani, javlja gornjem naslovu kao mu je već poznato da su radnici i radnice pilane »Slaveks« u Pakracu njih 350 stupili u štrajk dne 5. VI. o.g. u 1 sat popodne a šumski radnici njih preko 200 dne 8. VI. o.g. u štrajku je oko 600 radnika sav promet i rad je obustavljen, radnici su jedinstveni, i nijednoga štrajkolomca nema. Organizovano je u Savezu drvodjelaca te podružnica broji 500 članova.

Stoga je neobično važno, da gornji naslov uzme do znanja, te da nam, na račun naslova, pošalje par spremnih drugova od diletanske sekcije, da odigraju jedan pozorišni komad, sav dobrovoljni prilog ide u korist štrajkaša, molimo gornji naslov, da nas odmah obavijeste, i da nam izade u susret, jer je vrlo nužne naravi, mi bi to priredili za drugu nedelju 27. VI. molim hitan odgovor.

Za:

Savez drvodjelskih radnika Jugoslavije
podružnica Pakrac

Predsjednik:
Pilar Dragutin, v. r.

Sekretar
Stjepan Majetić v.r.
izvještač komore

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/116.

18. VI 1936.

Podružnica SDRJ u Pakracu javlja SDRJ u Zagrebu da su radnici solidarni i da se vrši sakupljanje materijalne pomoći za nezbrinute članove Podružnice.

Dragi drugovi:

Što se tiče štrajka, stvar je uvijek jednaka, samo je danas Frank nudio plaću radnicima, što oni su to odbili i nisu htjeli uzeti, imaju dobiti 4 nadnice isto je njima rekao da će ih škartirati ali se ljuto vara, situacija je među radnicima uvijek jednaka, dobro se drže, jučer je Frank rekao i onim žandarima što su bili unutra mira i reda radi, neka idu da ih više netreba u Pakracu su skupili nešto oko 900 Din a drug Kozlović još sa jednim drugom je ovih dana

bio u Garjevici te je tamo sakupio u gotovom oko 400 Din, od tih novaca se kupuje brašno i mast, za najsiromašnije radnike, samo se nešta radnici pitaju što je sa štrajkaškom potporom od Saveza, gledajte drugovi da pošaljete neku sumu novaca, Evo Vam šaljem jedan članovnik od druga Kneževića.

Sa drugarskim pozdravom

Pretsednik
Pilar Dragutin, v. r

Tajnik
Stjepan Majetić, v.r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/107.

18. VI 1936.

SDRJ u Zagrebu javlja Ekspozituri Radničke komore u Osijeku o razvoju štrajka pilanskih i šumskih radnika u Pakracu i moli posredovanje.

Radnici u parnoj pilani Slaveks u Pakracu podneli su usmene zahtjeve za povišicu plaće 30%o. 26. V. vođeni su pregovori kod srezkog načelstva u Pakracu, na kojima je prisustvovao Inspektor rada gos. Ing. Šmit iz Osijeka. Poslodavac obećao je radnicima povišicu plaće 5% uz izjavu ako će pristati centrala iz Zagrebu.

Na 5. VI. izjavio je direktor Frank radnicima, da nemože dati nikakovu povišicu, nego da radnici rade dalje pod istim uslovima kao što su radili i prije. Radnike postupak firme revoltirao je, te su radnici spontano stupili u štrajk. Štrajk je nastao 5. VI. u 13 sati. Na 8. VI. priključili su se pilanskim radnicima i 200 šumskih radnika te se sada nalazi u štrajku 552 radnika.

Molimo naslov da bi izvolio lično posredovati kod Inspekcije rada, da se što prije pokušaju ^sazvati pregovori kako bi došlo do likvidacije štrajka.¹ Molimo naslov da nas iz vješti kada će biti sazvani pregovori.

Radnička komora u Zagrebu podnela je predlog za posredovanje inspekciji rada.

Za.:²

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/186.

¹ Ekspozitura Radničke komore u Osijeku obavjestila je SDRJ u Zagrebu da se zbog odsutnosti inspektora rada pregovori ne mogu održati prije 27. VI 1936.

² SDRJ. Dokument nije potpisan.

1936.

Radnička komora izvještava SDRJ da je o štrajku u »Slaveksu« d.d. Pakrac izvjestila sve burze rada.

Naslovu se saopćuje, da je ova komora temeljem izvještaja broj 463 od 5 juna¹ o. g. obavjestila sve javne burze rada da radi štrajka radnika ne vrše posredovanje radnika pilani »Slaveks« d. d. u Pakracu.²

Za:³

Predsjednik:⁴

Sekretar:

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/86.

20. VI 1936.

Petar Derganc, izaslanik Radničke komore, izvještava Komoru o toku pregovora između predstavnika kamenolomskih radnika i Davida Pička koji nisu uspješno okončani.

Prema nalogu naslova od 12. VI. ov. g. otputovao sam istoga dana u Pakrac,, a prema traženju Saveza građevinarskih radnika Jugoslavije Podsaveza iz Zagreba,¹ te sam dne 13. VI. ov. g. prisustvovao pregovorima kamenolomskih radnika zaposlenih kod Pika u Pakracu. Pregovore je vodio Sreski pristav u Pakracu, mojim nastojanjem, a i samoga pristava taj dan nije moglo doći do sporazuma između radnika i poslodavca, jer radnici imadu sada plaće od 12' do 19 dinara dnevno na 10 satno radno vreme. Radnici su tražili 8 satno radno vreme i za one koji imadu plaću 12 dinara na 22 dinara dok za one koji su imali 19 dinara traže 28 dinara i to da više nebude 4 i 5 kategorija već da se minerima dade 28 dinara a ostalim radnicima 22 dinara za 8 satno radno vreme. Poslodavac je to odbio i dao je samo 2 dinara dnevno povišenje, a što bi iznašalo oko 10 do 12%, pregovori su vođeni do poslije podne i nije se došlo do sporazuma te su prekinuti i drugi zakazani za 16. VI. ov.g.

Na 16. VI. ov.g. na drugim pregovorima kod Sreskog načelstva PIK je-radnicima povisio svoje ranije davanje za sve radnike na 18 dinara po danu na devet satno radno vrijeme jer sam ga ja uvjerio da on u kamenolomu nemože raditi više od 9 sati dnevno, a za minere dao je 22 dinara, i toga dana nije se

¹ Vidi dok. br. 129.

² Vidi dok. br. 130.

³ Radničku komoru

⁴ Dokument nije potpisan.

¹ Vidi dok. br. 134.

moglo doći do sporazuma, radnici nisu pristali na ono što poslodavac daje i štrajk nadalje traje, no ima izgleda da će radnici pobijediti u svojim zahtjevima jer je poslodavac u roku 3 dana promijenio svoj predlog i dao iz ranijih 10 do 12°/o na 30°/o.

Zagreb, dne 20 juna 1936

potpis

Derganc Petar, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/110—111.

147

25. VI 1936.

SDRJ u Zagrebu daje upute Podružnici SDRJ u Pakracu o načinu raspodjele štrajkaške potpore i bodri radnike da izdrže u borbi za ostvarenje svojih zahtjeva.

Dragi drugovi!

Potvrđujem prijem Vašeg dopisa kojeg smo razumjeli.¹

Po pitanju štrajkaške potpore mi smo Vam pisali, da potporu dadete onima koji su najpotrebniji, to smo mislili, da oni članovi kojima nije nužda da se odreknu u korist onima koji nisu članovi, tako da bi se štrajk mogao što dulje izdržati. Ako na to članovi ne pristaju, onda izdajte pomoć onim članovima koji su bili ispravni članovi uključivši i metalce i to: za neoženjene na tjedan Din 30 (trideset din.) a oženjenim 40 Din. (četrdeset d). U obzir se nemogu uzeti oni koji su u vrijeme štrajka pristupili savezu kao i oni koji su obnovili članstvo poslije godišnje skupštine.

Mi smo Vam kazali i pisali da mi nemožemo uzeti da financiramo i one koji nisu bili članovi saveza, jer mi nemamo novaca. Vama će biti jasno da mi nemamo drugog prihoda osim članskih prinosa i kada neko ne plati ništa savezu, savez mu nemože ništa ni dati, jer nema od kuda. Da mi imademo novaca tada bi Vam više dali pomogli bi bar nešto i one kojih nisu ništa dali savezu kada su u ^borbi, ali kada nemamo tada ni nemožemo.

Mi smo drugovi to ćete i Vi sami priznati mnogo potrošili na Pakrac, jer uvijek kada ste tražili delegata mi smo Vam poslali, a i put košta novaca. Uvjet smo mi govorili radnicima da se trebaju organizovati i kada dođe do borbe da je tada potrebna radnicima pomoć i da su svi radnici bili članovi saveza bili bi doprineli u saveznu kasu i sada bi bilo novaca te bi svi dobili potporu u borbi i štrajku. Sada vidite drugovi, da bez novaca nema ni borbe da ipak i oni radnici koji su kazali da oni netrebaju organizaciju i da neće biti organizovani i u slučaju štrajka neće tražiti ništa ipak sada sigurno traže i primili bi novac ako ga ima. Mislimo da će ova borba otvoriti oči radnicima i da će uvidjeti da bez organizacije je borba nemoguća.

Vi nastojte drugovi da dobro organizujete sabirnu akciju po selima, da dobijete što više živežnih namirnica kako bi štrajk mogli što dulje izdržati. Mislimo da će se jedan deo radnika zaposliti na poljskim radovima, tako da padne sa tereta podupiranja od pomoći koja će se sakupiti.

¹ Vidi dok. br. 143.

Uprava i štrajkaški odbor trebaju biti aktivni i raditi punom parom, da se štrajk izdrži do kraja, jer ako sada propadne tada više neće se tako brzo moći nešto poduzeti, jer će se radnici pasivizirati i kasno će biti kada će se ponovno pokrenuti. Zato sada treba uložiti sve snage da se izdrži do kraja.

Poslodavac će početi strašiti radnika i kazati će da neće do jeseni raditi i da će pilanu zatvoriti, ali sve to netreba radnike smesti već treba izdržati. U štrajku se nalazi pilana i u Sl. Brodu isto Slaveks time je sada lakše i za Vas, jer nemože robu ni iz Broda da lifruje.

Kako ste javili da su drugovi u Zvečevu stupili u štrajk odnosno priključili su se štrajku. Oni su nam pisali isto da ih pomažemo, ali na žalost to nam nije moguće, jer oni su sada isto obnovili podružnicu uoči štrajka. Mi smo im pisali što imadu da rade. Prije Vam nismo mogli odgovoriti jer je Šalamun bio na pregovorima u Srp. Moravicama tamo su radnici štrajkali 21 dan dobili su od 8 do 40% povišice plaće i kolektivni ugovor.

Molimo Vas drugovi da nas izvještavate redovno o toku štrajka, nedajte se slomiti pokažite da ste radnici koji ste odlučni i da ćete držati ono što ste zaključili.

Majetić je pisao u jednom dopisu još prije Vašega štrajka, da uslijed toga što je žrtva organizacije i neuposlen duže vremena pošaljemo pomoć od saveza.² Uprava saveza zaključila je da mu se dade 110 din. na račun saveza, da će imati volje više raditi u organizaciji i prikuplati članstvo. Tajnik je bio zaboravio prije pisati a i zadnji puta kada je bio u Pakracu nije rekao zaključak uprave.

Držite se drugovi do konačne pobjede.

Primate drugarski pozdrav

Za:³

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/189.

1. VII 1936.

Radnički povjerenici parne pilane »Slaveks« žale se Radničkoj komori na postupak direktora Franka koji maltretira radničke povjerenike i uskraćuje radnicima pravo na zdravstvenu zaštitu.¹

1 Povjerenici pozvani od Sreskog načelstva u Pakracu na dan 29. VI 1936. radi pritužbe gosp. Direktora Franka zbog jednoga trgovca. Radnici pilane primetili su 8. VI-1936. jednog stranog čovjeka, te su došli kod povjerenika i zatražili da se idu informirati tko je to i pošto je došao. Povjerenici su došli pred ured pilane i pitali što je došao ovaj gospodin. Našto nam je odgovorio gosp. Frank da što se to nas tiče, da mi *nismo više povjerenici i marš napolje*.

II Jednoga dana došao je strojovodja Drž. Imovine iz Medjurića sa jednim zatvorenim listom i javio se kod povjerenika i iste zamolio da mu dadu 2 čovjeka da idu snjime u ured pilane, jer on nezna što ima raditi. Išli su

² Pišući SDRJ u Zagrebu, Stjepan Majetić je na kraju svoga pisma, u posebnoj napomeni koja nije objavljena, ukazao i na svoj težak položaj. Vidi dok. br. 125.

³ SDRJ. Dokument nije potpisan.

¹ Dokument je pisan rukom i stilski nedotjeran.

snjime od Štrajkaškog odbora Vid Kadežabek i Ivo Šimunić. Kad su došli kod gosp. Franka i predali list on je izjavio da nemože ništa dati, jer *su komunisti opsjeli pilanu*.

III Na dan 30. VI-1936. išli su radnici i to: Stanko Kijuk, Pero Pavlović, Luka Miletić, August Friš po ljekarsku svjedodžbu koja ih pripada po zakonu § 56 i gosp. Frank je izjavio da *makar nas i pripada po zakonu da on neda*. Te smo nato otišli kod Sreskog načelstva i podneli prijavu protiv gosp. Franka.

IV Dana 1. VII 1936. zatražili su opet radnici ljekarsku svjedodžbu, ali je izjavio gosp. Frank da nikako neda. I tako su radnici prisiljeni *da plaćaju ljekara ili da umiru bez ljekarske pomoći*.

Povjereništvo moli Radničku Komoru u ime cjelokupnog radništva da poduzme korake što prije kako bi radnici dobili ono što ih po zakonu pripada.

U Pakracu 1. VII 1936.

Starješina:
Bečay Melkior, v.r.

Sekretar:
Kutilek Ivan, v.r.
1/2 kolonije Pilane Slaveks

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/118—119.

1. VJJ 1936.

SDRJ u Zagrebu moli Podružnicu u Pakracu detaljnije informacije o postupku direktora Franka prema povjerenicima i radnicima, bodri radnike da budu jedinstveni i da izdrže u borbi za svoja prava.

Dragi drugovi!

Potvrđujemo prijem Vašega dopisa kojega smo razumjeli. Vi nam pišete da ste pozvani na srez na ispitivanje na tužbu Gosp. Franka,¹ a niste nam pisali o čemu se radilo. Potrebno je da nam hitno sve opišete što je bilo na srezu, da mi možemo poduzeti mjere kod Banske Uprave, jer Vi vidite, da srez nije mogao uredovati jer vi niste ništa učinili, da je Frank tražio bansku upravu da bi ona uredovala i Vas rasterala. Zato je potrebno da nam Vi sve u tančine opišete da mi možemo kako smo naveli podneti pretstavku na Bansku upravu i ako je potrebno da odemo do Bana, jer kasno će biti kada će Banska uprava doneti odluku tada će mnogo teže biti. Zato nam točno sve napišite da mi to dobijemo u petak da možemo na Bansku upravu. Takove stvari treba drugovi odmah napisati a ne samo bili smo na srezu a što ste radili to niste napisali.

Vi nastojte da svi drugovi ostanu jedinstveni i da Frank ne nadje druge radnike da može pokrenuti vlakove, a time on misli opet Vas zaplašiti i da slomi štrajk. A to radnici ne smiju dozvoliti. Kada će biti pregovori to će inspekcija pozvati komoru i komora će i nas obavjestiti a moguće i inspekcija rada.

» Vidi dok. br. 148.

Pišite nam zašto Vas je Frank optužio što ste prekršili i što je kazao Banskog savjetnika na njegove optužbe, a što je kazao sreski načelnik. Sve to trebamo znati. Pošaljite nam odgovor odmah.

Primiti drugarski pozdrav

Za:²

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

2. VII

Podružnica SDRJ u Pakracu izvještava SDRJ u Zagrebu o postupku poslodavca prema radnicima i radničkim povjerenicima, pritužbi kod sreskog načelnika te o jedinstvu i solidarnosti radnika.¹

Dragi drugovi.

Primiti smo Vaš dopis od 1./VII broj 518² kojega smo razumjeli. Vi nam pišete davam opširno javimo tok pregovora 29/VI o. g. na Srezu o kojem smo Vas jučer obavijestili. Savjetnik koji je bio vođa to je bivši sreski načelnik koji je lani Kina³ strpao u zatvor i tako polomio lanjski štrajk (gos. Švuger) Frank je bio prošli tjedan u Zagrebu i mi mislimo da je to njegovo djelo. Tužio nas je 1) da nepustimo dva činovnika u Tvornicu. Nas je bilo 25 u srezu mi smo se nato nasmijali i kazali mu da laže i dokazali da su to predradnici (pajkaši) koji primaju svaki 14 dana plaću skupa s nama. 2) Da nedamo ništa uvesti a niti izvesti iz tvornice. Po ovom pitanju se razvila živa debata. Predstavnici su nam dokazivali kako nemamo prava to zapriečivati, da je to privatno vlasništvo. Jedan drug je kazao 700 radnika je stvorilo ovaj zakon da se ništa ne uvozi i ne izvozi i mi tvrdo ostajemo kod ovoga. Frank je sada, da nam se revanšira, kazao: nedam im uputnice za liječnika neka me tuže, i više ih nedobivamo. Povjerenici su o ovom izvjestili Inspekciju rada i Radničku komoru. Molimo drugove da porade na Banskoj upravi da ovaj zapisnik stoje napraviti na našem srezu da se povoljno riješi (ako je uopće stigao na Ban. upr.)

Za sada kod nas ništa osobita radnici su složni i jedinstveni imade tu i tamo malih nesuglasica većinom glede štrajkaške potpore. To će Vam drug Kozlović javiti. Bilo bi dobro da savez pošalje jedan dopis u kojem bi sve radnike malo još bolje potakao drugove na borbu, a mi bi im taj dopis pročitali mjesto govora jer nažalost kod nas nema niti jednog druga koji bi bio tako spreman da održi takav jedan govor.

Sa drugarskim pozdravom.

Predsjednik
Pillar, v.r.

Za⁴
Kozlović, v.r.

Tajnik u. z.
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/114—115.

² SDRJ
¹ Dokument je pisan rukom i stilski nedotjeran.
² Vidi dok. br. 149.
³ Peru Ktihna
⁴ Podružnica SDRJ

6. VII 1936.

Uputstvo Radničke komore u Zagrebu Stjepanu Majetiću, izvještaču Komore u Pakracu, o načinu ostvarivanja zdravstvene zaštite radnika.

Radnički povjerenici pilane »Slaveks« iz Pakraca svojim pismom od 1. VII. o. g.¹ žale se ovoj komori, da uprava pilane uskraćuje bolesnim radnicima izdavanje uputnica za liječnika Okružnog ureda.

Na osnovu toga umoljavate se da radničke povjerenike izvijestite o sljedećem:

Poslodavac je danom stupanje u štrajk mogao da sve radnike od radničkog osiguranja odjaviti. Ako je to učinio onda u Smislu zakona za osiguranje radnika ne može niti smije da i nakon toga ispostavlja radnicima uputnice za liječnike.

Nakon odjave od osiguranja po poslodavcu u slučaju štrajka radnici moraju tražiti uputnice za liječnike od ispostave Okružnog ureda, a ako takove nema onda od povjerenika Okružnog ureda.

Pravo na takove uputnice imaju samo oni radnici koji uživaju pasivno člansko pravo, t.j. oni koji su u posljednoj godini imali 6 mjeseci ili u posljednje dvije godine 12 mjeseci članstva.

Radnici koji su u posljednoj godini imali 6 mjes. članstva uživaju još članska prava kroz tri tjedna nakon istupa iz posla, a oni koji su u posljedne dvije godine imali 12 mjes. članstva uživaju članska prava još 6 tjedana nakon istupa iz posla. Članstvo se računa od dana odjave odnosno istupa iz posla pa unatrag.

Ako radnik ili član obitelji oboli unutar te tri ili šest tjedna, ima pravo na liječenje i potpore do ozdravljenja ali najdulje kroz 26. tjedana.

Za:²

Predsjednik³

Sekretar

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/120.

11. VII 1936.

*Podružnica SDRJ u Pakracu javlja SDRJ u Zagrebu o sukobu štrajkaških straža s poslodavcem, osudi radnika Simunića, posredovanju sreskog načelnika u sporu između radnika i poslodavca i djelatnosti HRS-a.**

Dragi drugovi!

Pošto je drug Kozlović bio kod Vas stoga Vam nismo pisali. Sad imamo jednu krupniju stvar da Vam javimo. Dne 6/VII primjetila je gornja straža da se u fijaker toware nekaki sanduci, odmah je javila donjoj straži da pre-

¹ Vidi dok. br. 148.

² Radničku komoru

³ Dokument nije potpisan.

⁴ Dokument je pisan rukom i stilski nedotjeran.

gledaju fijaker, što su drugovi i učinili i našli u njemu potkova i drugih stvari za ekonomiju. Drugovi su fijaker vratili i upozorili gospodu da stvari istovare. Medjutim gospoda su otišli u tvornicu, okrenuli su i u galopu projurili kroz kapiju i na stražara natjerali. Drug Šimunić stao je na sred ceste te je bio udaren od konja u kuk i nogu, druga je to raspalilo, on je bacio kamen za fijakerom ali nikoga nije udario. Konje je tjerao gosp. Vajnberger upravitelj ekonomije, a s njim se vozio Nemec nadstrojar i dvoje djece od jednog činovnika. Naši su povjerenici odmah javili stvar sreskom načelstvu, a i Vajnberger je tužio druga Šimunića, danas je pala presuda i drug je osuđen na 2 dana zatvora i god. dana izгона iz sreza Pakrac. Drug je tražio prepis osude da se žali na bansku upravu. Pošto je Simunić jedan od najboljih i najodvažniji drug među nama javite nam što nam je činiti, a Vi učinite sve što se daje učiniti da se druga spasi.

U srijedu bio je sreski² kod nas, priča nam kako on nastoji da se štrajk što prije likvidira, kaže da je Špic³ rekao da će dati samo plaću i to muškima 16 Din, a ženskim 12 Din.

Drugima ništa nismo to odbili.⁴

Na Vaš dopis glede firera Peštaja⁵ mi o njemu ništa neznamo, a niti ga trebamo i glede njega neka Vas ne boli glava. Do danas još nismo primili potporu za prošli tjedan, do sad primili samo 3500 Din.

Uz drugarski pozdrav.

Predsjednik		Tajnik
Dragutin Pilar v.r.	MP	Kozlović v.r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

13. VII 193R.

Podružnica SDRJ u Pakracu javlja SDRJ u Zagrebu o prijemu letaka, neredovitoj isplati potpore, rješenju problema oko izdavanja uputnica liječniku i skorim pregovorima s poslodavcem.

Dragi drugovi!

Mi smo Vama pisali naše stanje i još do danas dobili nismo nikakav odgovor, samo letke koje smo odmah razdjelili. Čudi nas da nam ništa ne pišete a niti potpore za prošli tjedan još nismo primili. Danas smo opet bili na srezu radi uputnica za liječnika i danas je kazao gosp. sreski načelnik da je javio okružni ured da će uprava pilane izdati uputnice za liječnika, a za druga Šimunića će izdati prepis osude i neka se žali na bansku upravu.

* sreski načelnik
³ Alfred Spitz, generalni direktor »Slaveksa«.
⁴ Smisao nejasan
⁵ Predsjednika HRS-a Ivana Peštaja radnici su podrugljivo nazivali firerom. Njegova aktivnost naročito dolazi do izražaja tokom 1936. godine u vrijeme kada se uporedo s obnovom rada građanskih političkih stranaka obnavlja i HRS kao ekspozitura HSS-a. Vodstva HSS-a i HRS-a ideji klasne borbe suprotstavljaju ideju o klasnoj harmoniji i na taj način se stavljaju u službu buržoazije. O osnivanju Podružnice HRS-a u Pakracu vidi dok. br. 158.

Gosp. načelnik je kazao i to da je govorio sa Zagrebom i da je pozvao Inspektora, da ćemo pregovarati sutra ili prekosutra to jest 14. ili 15. ov. mj.¹ To je koliko mi znamo i odmah vas o tome obavještavamo. Kada bude koji drug išao u Pakrac neka ponese sa sobom tajničku i zapisničku knjigu pošto nam iste nužno trebaju a nemamo ih. Zasada nemamo ništa drugo novo.

Primate drugarski pozdrav.

U Pakracu 13/VII 1936.

Predsjednik
Pilar v.r.

Tajnik
u.z.
Kozlović v.r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano

3. VIII 1936.

SDRJ u Zagrebu izvještava Radničku komoru o neuspjelim pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks«, zakazivanju novih pregovora i moli posredovanje.

U vezi sa dopisom ovoga saveza broj 463 i 478 od 13. VI.¹ u kojem je naslov obavješten o štrajku pilanskih i šumskih radnika u Pakracu.

Izvještavamo naslov, da su pregovori vođeni na 18. VII. u Pakracu kojima je prisustvovao inspektor rada Ing. Šmit iz Osijeka. Na pregovorima nije došlo do sporazuma jer uprava pilani nije bila voljna povišiti nadnice radnicima.

3. VIII. vođeni su pregovori kod Kr. banske uprave Inspekcije, Inspekcije rada u Zagrebu na kojima je prisustvovao predstavnik komore ref. Komerički. Do sporazuma nije došlo, ali su pregovori odloženi da se nastave u srijedu

5. VIII. 1936 u pilani u Pakracu.²

Molimo naslov, da bi izašao svoga referenta Komeričkog na pregovore u Pakrac, da se pokuša doći do sporazuma.

Za:³

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 1/192.

8. VIII 1936.

Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks«.

Nalogom naslova od 4. augusta o.g. broj 7251/36 u predmetu štrajka radnika kod »Slaveksa« d.d. u Pakracu izvjestiti mi je slijedeće:

¹ Pregovori su vođeni 18. jula, 3. i 5. augusta, ali nisu doveli do sporazuma. Vidi dok. br. 134.

¹ Vidi dok. br. 129.

² O nastavku pregovora i o njihovim rezultatima vidi dok. br. 155 i 156.

³ SDRJ. Dokument nije potpisan.

Dne 4. augusta o.g. zaputio sam se osobnim vlakom u Pakrac, kuda sam doputovao uvečer. Održana je konferencija sa predstavnikom Saveza drvodjelskih radnika iz Zagreba Salamunom Stjepanom i štrajkaškim odborom u Pakracu, na kojoj je utvrđen tok pregovora.

Dne 5. augusta nastavljeni su pregovori u 8 sati prije podne.¹ TT. Slaveks zastupao je direktor Frank, Savez drvodjelskih radnika Jugoslavije iz Zagreba Salamun Stjepan u prisutnosti štrajkaškog odbora; Od strane Sreskog načelstva u Pakracu prisustvovao je sreski podnačelnik. Predstavnik Saveza drvodjelskih radnika predao je novi predlog za ustanovljenje plaća, kojega prilazem ovome izvještaju. Uprava poduzeća stavila je svoj protupredlog, koji se kreće u povišici od Din 8% za radnike s većom plaćom a 10% za radnike s nižom plaćom.

Predstavnici radnika na ove predloge nisu mogli pristati i to radi toga, jer su običnih radnika predviđene sa 2 dinara po satu a za ženske sa Din. 1.50. Ja sam postavio posredovni predlog, da preduzeće povisi najviše plaćenim radnicima Din. 10%, srednjeplaćenim radnicima 15% i sa najnižom plaćom od 20%, uključivši ovdje minimalnu nadnicu za ženske od Din. 2.— po satu a za muške od Din. 2.50 po satu. Direktor poduzeća g. Frank izjavio je, da je ovo njegovo posljednje ovlaštenje i da više ne može izaći radnicima u susret, jer je to odluka ravnateljstva preduzeća. On je dao obećanje, da će o tome obavjestiti ravnateljstvo u Zagrebu, pa ukoliko mu ono dade veću ovlast, da je u tim granicama voljan izaći u susret radnicima.

Pregovori su trajali do 13.30 sati.

Budući da sam izgubio vlak radi toga, jer sam morao otići na ručak, to sam još istoga dana prisustvovao konferenciji koju je održavao štrajkaški odbor s predstavnicima drvodjelskih radnika, pa sam se drugi dan t.j. 6 augusta povratio ranim vlakom natrag u Zagreb.

Držim da sam time izvršio nalog naslova i molim da se ovaj izvještaj primi na znanje.

U Zagrebu, dne 8. augusta 1936

Komerički, v.r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 10/154.

4. IX 1936.

Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« koji su 15. augusta uspješno okončani sklapanjem kolektivnog ugovora.

Dne 13. VIII. o.g. Kr. Banska uprava — Inspekcija rada u Zagrebu pozvala je telefonskim putem na pregovore u predmetu štrajka pilanskih i šumskih radnika kod Slaveksa d.d. u Pakracu. Iz Pakraca su doputovali 4 predstavnika radnika sa kojima sam u zajednici sa predstavnikom Saveza drvodjelskih radnika Stjepanom Šalamunom otišao na pregovore. Na pregovorima prisustvovao je i narodni poslanik za srez pakrački dr. Marković. Od strane

¹ Vidi dok. br. 154.

uprave poduzeća prisustvovali su generalni direktor g. Špitz i direktor Frank iz Pakraca. Od strane Kr. banske uprave prisustvovali su šef odsjeka za socijalnu politiku inž. Šmit i ins. inž. Mladineo.

Kod otvaranja pregovora saopćio je ins. g. Mladineo da je želja i nalog g. podbana Mihalčića da se ovaj štrajk mora likvidirati.

Nastavljeni su pregovori u kojima je Savez drvodjelskih radnika predložio novi predlog kojega u prilogu prilažem.

Ja sam još ranije na pregovorima u Pakracu stavio posredovni predlog da se radnicima koji su plaćeni do Din 2.75 po satu povisi plaća za 20%, za one od Din. 2.76 do Din. 4.— 15% a od Din. 4.— na dalje za 10%. Taj sam predlog ponovno stavio i prigodom ovih pregovora pa je nakon dugog raspravljanja uprava poduzeća moj predlog usvojila.

Predstavnik Saveza drvodjelskih radnika kao i članovi pregovarajućeg odbora u načelu su prihvatili ovaj predlog, nu nisu se mogli odlučiti da u tom pravdu potpišu kolektivni ugovor jer radnici o tome nisu izvješteni a niti mogu snositi odgovornost ako radnici takav kolektivni ugovor otklone.

Generalni dir. Spitz i dir. Frank dali su izjavu da u koliko radnici ovaj predlog do 16. VIII. o.g. ne prihvate i ne sklope kolektivni ugovor, u tom slučaju oni više ne smatraju vezanim da i ovaj predlog usvoje.

Šef socijalno političnog odjeljenja ins. Šmit stavio je predlog da se još istog dana otputuje u Pakrac, da se konzultuje radnike, u tom smislu nastave pregovori i potpiše kolektivni ugovor. Njegov predlog išao je onamo da u Pakrac otputuje predstavnik Saveza drvodjelskih radnika Stjepan Šalamun sa članovima pregovarajućeg odbora a ujedno je tražio da i ja kao predstavnik komore otputujem u Pakrac.

To isto tražili su i obe predstavnike poduzeća i predstavnik Saveza drvodjelskih radnika Šalamun. Ja sam im saopćio, da je već dva sata poslije podne i da ja o tome ne mogu danas više ne mogu obavijestiti naslov koji treba da mi u tom pravcu izda nalog a u vezi s time i pokriće putnih troškova. Šef socijalno-političkog odjeljenja ins. Šmit i gen. dir. g. Špitz da ja u Pakrac otputujem na račun poduzeća, a u koliko je potrebno kod naslova za to opravdanje da će on o tome izvijestiti komoru.

Ja sam se doista u zajednici sa predstavnicima radnika i predstavnikom Saveza drvodjelskih radnika Šalamunom još istoga dana poslije podne zaputio vlakom u Pakrac kamo smo stigli na večer. Na večer je održana konferencija o nastupu i držanjima pregovorima.

Drugi dan t.j. 15. VIII. nastavljeni su pregovori kojima je od strane uprave poduzeća prisustvovao dir. Frank, od Šreskog načelstva sreski načelnik Zubanović, predstavnik organizacije Šalamun Stjepan i pregovarajući odbor od oko 40 lica.

Pregovori su počeli ujutro u 8 sati a trajali su bez prekida do 6 sati na večer. Konačno su radnici usvojili gore spomenuti moj predlog. U pogledu šumskih radnika uprave poduzeća u Zagrebu nije htjela da sklope nikakav kolektivni ugovor no kako radnici jedni bez drugih nisu htjeli zaključiti štrajk to je Uprava poduzeća morala pristati na sklapanje ugovora sa šumskim radnicima i povisiti im plaće.

Pilanski radnici dobili su povišicu u prosjeku od 18% što iznosi godišnje oko 1,200.000,— Din. Šumski radnici dobili su povišicu od 10 do 25% što također iznosi godišnje oko 800.000,— Din. Osim sklapanja ovih kolektivnih ugovora koje u prilogu prilažem ovom izvještaju uspjelo mi je da ponovno povratimo u posao otpuštenog radničkog povjerenika Majetića a isto tako da se vrati

na posao i jedan drugi povjerenik koji je bio prije kao gatermajstor premješten^v na obične poslove na plažu, sada će se povratiti ponovno na svoj posao. Ovaj štrajk trajao je 10 i pol tjedana i obuhvatio 720 radnika.¹

Ja sam kod uprave poduzeća naplatio putni trošak u iznosu od Din. 580.— t.j. tri dnevnice i naknadu troškova za vlak. U koliko naslov smatra da ovu naplatu nisam smio izvršiti od strane uprave poduzeća to naslov može ovaj obračun naknadno izvršiti sa upravom poduzeća Slaveks d.d. u Pakracu.

U Zagrebu, dne 4. IX. 1936.

potpis
Stevo Komerički, v.r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 11/17—18.

18. X 1936.

Podružnica SDRJ u Pakracu javlja centrali u Zagrebu da su sada gotovo svi radnici sindikalno organizirani te da će na one izvan organizacije izvršiti pritisak da se sindikalno opredijele.¹

Dragi drugovi primili smo Vaš dopis i poslane markice što Vam potvrdu šaljem. Vi nas pitate kakovo je raspoloženje radnika, sada, ima ih nekolicina kojima nije pravo, ali to su simpatizeri H.R.S. iako im je sav trud uzaludan, imamo njih još oko 15 koji nisu organizirani, i mi smo bili kod gosp. direktora glede te stvari, svi radnici traže da se i oni organizuju inače će ih izjuriti na-polje, direktor Frank je nama izjavio, da on nema pravo na to da njih prisili na organizaciju, ali ako to svi radnici zahtjevaju da nema ništa protiv toga, mi ćemo sada ispisati jednu opomenu i prilepiti na kancelariju, u toj opomeni ćemo navesti 8 dana rok: tko se s nama ne organizuje da nema za njega mjesta u poduzeću, drugovi bili ovo bilo zgodno ili ne, kako sam Vam naveo.

Ova članska knjiga od druga Krafća, on je bio redovan član građevinara, sada radi kod nas na pilani i traži od Saveza promjenu članovnika, ako treba što naplatiti, molim izvijestite nas, on će naplatiti. Što se tiče rada na pilani, sada se radi punom parom, 2 mašine voze 5 gatera, režu i bukovinu i jelovinu, sada radimo svi, molimo Vas ova četiri nova člana odmah pošaljite, isto i za druga Krafća i još je jedan član koji je platio samo upisninu 8 Din.

Sa drugarskim pozdravom.

Blagajnik:
Kozlović v.r

Tajnik:
Stjepan Majetić v.r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

¹ O toku štrajka vidi dok. br. 129—133, 135—138, 140—145, 147—155.
¹ Dokument je pisan rukom i stilski nedotjeran*.

4. RADNICKI POKRET U PERIODU BORBE KPJ ZA DEMOKRATIZACIJU I OBRANU ZEMLJE GODINE 1937—1941.

Jačanje opozicije i revolucionarno-demokratskog pokreta nije moglo zaustaviti ni dovođenje Milana Stojadinovića na čelo vlade. Njegov pokušaj da osnivanjem vlastite stranke (JRZ) i prijevremenim raspisivanjem izbora ojača svoj položaj nije uspio. Štaviše, decembarski izbori 1938. godine koji su, u stvari, značili pobjedu opozicije i svojim rezultatima nametnuli potrebu bržeg zaokreta u unutrašnjoj politici zemlje, izbacili su u prvi plan Hrvatsku seljačku stranku (HSS), koja još uvijek okuplja sve opozicione grupacije u Hrvatskoj, gdje su spomenuti izbori poprimili značaj nacionalnog plebiscita. Stoga režim mora računati s HSS-om kao realnom političkom snagom pa je takav zaokret rezultirao dovođenjem na čelo vlade Cvetkovića umjesto Stojadinovića i, na kraju, sporazum Cvetković — Maček i stvaranjem Banovine Hrvatske.

Sporazum hrvatske i srpske buržoazije nije riješio osnovna pitanja društveno-političkog života u zemlji. Naprotiv, doveo je do produbljivanja svih vrsta suprotnosti i istovremeno stvorio mogućnost hrvatskoj buržoaziji da zavede još reakcionar ni je mjere, zasjedne na leđa hrvatskog naroda i pokaže svoje imperijalističke pipke.

U takvim uvjetima vodstvo HSS-a, zauzeto provođenjem sporazuma, rješavanjem konfliktnih situacija u stranci i Banovini, permanentnim sukobima s političkim protivnicima i izgradnjom aparata vlasti, zadržava na okupu seljačke mase još samo parolama o socijalnoj pravdi i seljačkoj demokraciji. Međutim, članstvo HSS-a više se ne zadovoljava praznim parolama i ističe zahtjev za aktivnijom političkom ulogom. Diferencijacija, koja se vrši uporedo s obnovom rada HSS-a, nakon sporazuma ulazi u svoju akutnu fazu i na nju, pored ekonomskih i socijalnih faktora, utječu svojom aktivnošću komunisti i frankovci pospješujući razvijanje lijevog i desnog krila.

Godina 1937. predstavlja značajnu prekretnicu u historiji KPJ kako u pogledu procesa unutrašnje konsolidacije tako i u pogledu izrastanja u veliku revolucionarnu i organizacionu snagu. Učešćem u borbi španjolskog naroda pokazuje svoju internacionalnu svijest i solidarnost.

Smjenjivanje Gorkića, u julu 1937. godine, i postavljanje Josipa Broza Tita za generalnog sekretara Partije označilo je pobjedu zdravog jezgra i garanciju da će KPJ postati partija masa i osiguranjem vodeće pozicije u revolucionarno-demokratskom pokretu pripremiti teren za revolucionarno razrješavanje nagomilanih suprotnosti.

Od velikog je značenja osnivanje Komunističke partije Hrvatske i Komunističke partije Slovenije, a naročito u sklopu borbe za nacionalno oslobođenje i demokratizaciju unutrašnjih odnosa u Partiji. Pored toga ovim je još više potaknut revolucionarni polet Partije, njen utjecaj na radničku klasu i selo gdje snažno utječe na jačanje seljačke opozicije u redovima buržoaskih stranaka.

Veliki značaj ima i djelovanje komunista u URS-ovim sindikatima, koje su oni pretvorili u borbeno jezgro radničke klase.

Takve tendencije u razvoju URS-a nije moglo omesti ni osnivanje Jugorasa, ali obnova HRS-a unekoliko komplicira situaciju. Naime, HRS je ekspozitura HSS-a koja nema ništa zajedničko s klasnim radničkim pokretom pa stoga i on s tim istim pokretom dolazi u sukob. HRS se zapravo lomi između klasnog i nacionalnog prevladavajući teško tako stvoreni dualizam. Ipak, u njegovim redovima postepeno jača klasna komponenta, a naročito tamo gdje se shvaća nastojanje Partije da u središte borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje stavi radničku klasu i da ta borba bez obzira na njen internacionalni karakter nije anacionalna.

Kada se KPJ stavila na čelo borbe radničke klase, dolazi do niza štrajkova i tarifnih pokreta, koji dostižu vrhunac krajem 1939. godine. Oni su bili masovniji i snažniji utoliko ukoliko je utjecaj Partije bio jači i razvijenija klasna svijest radnika. Tako revolucionarno-demokratski pokret poprima sve šire razmjere.

U uvjetima poleta revolucionarnog pokreta, s jedne strane, i povećane ratne opasnosti te zaoštrenosti nacionalnih i klasnih suprotnosti, s druge strane, održana je 1940. godine V zemaljska konferencija KPJ. Ona je, svojom ocjenom pređenog puta, izgradnjom revolucionarne platforme za razrješavanje nagomilanih suprotnosti i spremnošću da Partija u svoje ruke preuzme sudbinu zemlje, potvrdila ispravnost novog kursa čiji se početak poklapa s dolaskom druga Tita na položaj generalnog sekretara KPJ.

U istom periodu radnički pokret u Pakracu djeluje sve organiziranije i revolucionarnije. Val štrajkova se nastavlja i tokom 1937. godine. U srpnju štrajkuju radnici kùmenoloma na Psunju i mlinarski radnici u Pakračkoj Poljani, dok su pokreti radnika za povećanje nadnica uspješno završeni na ribnjacima u Pakračkoj Poljani, »Slaveksu« d. d. u Pakracu i »Uljaniku« d. d. u Bujavici. Iduće godine štrajkuju radnici Brodske imovne općine u Kamenskom i Pakracu te šumski radnici na području Bukovačkog i Dugačkog potoka. Tokom 1939. godine pilanski radnici su uspješno okončali pregovore za povećanje nadnica, a nakon štrajka u rujnu 1940. godine odnijeli su još jednu pobjedu.

Istakli smo samo neke akcije radničke klase pakračkog kotara, ali već i one ukazuju na visok stupanj borbenog jedinstva radnika. Tome je pridonijela i neposredna akcija komunista koji su, djelujući u URS-u, vršili mobilizatorsku funkciju među radnicima i bili glavni pokretači tarifnih i štrajkaških pokreta.

Nakon obnove rada partijskih organizacija u Pakracu čije su jezgro, kako je već istaknuto, činili radnici zaposleni u drvnoj industriji, dolazi do potpu-

nije obnove partijskog života i do njegova čvršćeg organizacionog postavljanja. U tom pogledu činjeni su značajni napori tokom 1937. godine, koji su doveli i do proširenja partijske mreže na sela. Naredne, 1938. godine, u Pakracu je održana konferencija OK KPH Nova Gradiška¹ u čijem sastavu je i pakračka partijska organizacija pod rukovodstvom Mjesnog komiteta koji na taj način vrši funkciju Kotarskog komiteta.

Tako su stvoreni uvjeti za širu, intenzivniju i djelotvorniju aktivnost komunista i ostvarivanje sve većeg utjecaja u masama. Ova aktivnost naročito se osjeća među radnicima, ali se postepeno prenosi među omladinu Učiteljske škole i na selo. Legalni oblici borbe komunista su kulturno-prosvjetne grupe »Seljačkog kola« i »Seljačke sloge« te sportske i druge organizacije. Takva orijentacija komunista, osim rezultata na razvijanju hrvatsko-srpske suradnje, naročito na području gdje zajedno žive Srbi i Hrvati, pridonosila je prihvatanju kursa Partije na stvaranje jedinstva radničke klase te saveza radnika i seljaka. Značajan uspjeh je i izlazak na svibanjske izbore 1940. godine s radničkom listom u Pakracu i radničko-seljačkim listama u nekim selima. Tom prilikom u Pakracu su izabrani Branko Malešević i Dragutin Pilar, dok je radničko-seljačka lista u Kukunjevcu dobila 80% glasova.

¹ Sjedište ovog komiteta bilo je u Pakracu, a zatim je prenijeto u Novu Gradišku. Među učesnicima tih događaja postoje različita mišljenja o njegovu formiranju i promjeni sjedišta.

Prema sjećanju Nikole Guberovića OK KPH za Novu Gradišku osnovan je u jesen 1938. godine. Naime, Marko Kljakić je »vjerovatno po instrukciji Jovice Markovića organizirao kod mene sastanak na kome su pored njih dvojice prisustvovali još Joza Vlašić, Alojz Pintar i ja. Tom prilikom je Jovica Marković nama rekao da je to OK KPH za Novu Gradišku koji će se još proširiti i predložio je da sekretar bude Marko Kljakić. Mi smo to prihvatili«. I dalje: »Krajem 1939. i početkom 1940. godine ja sam uspostavio vezu i s drugovima u Novoj Gradiški, posebno intenzivnije s Mirkom Kljaićem, a ponekad i sa Svječnjakom.« Zatim navodi da je u oktobru 1940. godine formiran novi OK KPH za Novu Gradišku sa sekretarom Mirkom Kljaićem i da su u ovaj komitet ušli: Nikola Guberović, Marko Kljakić, Alojz Pintar i Joza Vlašić. (HIS, Slav. Brod, K-Memorijalna grada.)

»Koliko znam«, sjeća se Franjo Svječnjak, »1939. godine formiran je Okružni komitet Partije. Ja sam u proljeće iste godine kooptiran u Okružni komitet«. Svječnjak pri tome vjerojatno misli na onaj sa sjedištem u Novoj Gradiški. Navodi da su iz Pakraca članovi Komiteta bili Nikola Guberović, Marko Kljakić i Bonifacije Preč.

(Isto.)
Alojz Tencer: »Početkom 1940. godine sjedište OK KPH prešlo je iz Pakraca u Novu Gradišku.« (Isto.)

U šifriranom popisu delegata I konferencije KPH posebno se navode pakrački i novogradiški Okrug (2ene Hrvatske u radničkom pokretu, konferencija za društvenu aktivnost žena, Zagreb, 1967, str. 437—440).

U Prilogu gradi za historiju NOP-a u Slavoniji 1941, HIS, Slav. Brod, 1965, (dalje: Prilog), str. 45 stoji: »Okružni komitet KPH N. Gradiška formiran je u januaru 1939. god. sa sjedištem u Pakracu. Početkom 1940. god. sjedište je premješteno u Novu Gradišku.«

Vidi o tome i: Zdravko Krnić, Prilog izučavanju društvenopolitičkih prilika u Slavoniji 1941. god., Zbornik 6, HIS, Slav. Brod, str. 22.

U referatu održanom povodom proslave 30-godišnjice partijske konferencije OK KPH Nova Gradiška u Krivaju (2. VI 1940 — 2. VI 1970) Rade Pavlović navodi da je ovaj komitet formiran u Pakracu pod kraj 1938. godine. Međutim, već u januaru 1939. godine Rade Končar je formirao novi Okružni komitet sa sjedištem u Novoj Gradiški. Zatim navodi da su na konferenciji u Krivaju, koja je održana pod rukovodstvom Rade Končara, iz Pakraca sudjelovali: Marko Kljakić, Branko Malešević, Jovica Marković, Ilija Miletić i Bonifacije Preč (HIS, Slav. Brod, neregistrirano).

Vidi o tome i sjećanja Rade Pavlovića u ediciji: Četrdeset godina, zbornik sjećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta, 1935—1941 (II dio), tom 4, Kultura, Beograd, str. 391.

Na spomenutoj konferenciji u Pakracu, prema sjećanju Stjepana Majetića i Mirka Prodanovića, delegat CK KPH Jovica Marković prenio je direktivu da se počne s pripremama za osnivanje Stranke radnog naroda, kao okosnice Narodne fronte, pa je u vezi s tim osnovan i inicijativni odbor. Nešto kasnije pristupilo se sprovođenju spomenute direktive pa su u odbor organizacije Stranke radnog naroda izabrani: Nikola Guberović, Marko Kljakić, Mićo Podunavac, Čedo Rajačić i drugi. (Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.)

Prema tome, različita su mišljenja o vremenu osnivanja, sastavu i radu OK KPH Nova Gradiška pa će na ta pitanja meritorniji odgovor dati daljnja istraživanja.

Osim angažiranja u svakodnevnoj političkoj borbi komunisti pakračkog kraja razvijali su i širu aktivnost pa je ovdje našla odjeka borba za obranu republikanske Španjolske² i Čehoslovačke Republike.³

Na osnovu ovako shvaćene uloge Partije komunisti su neposrednim radom u masama, rukovođenjem političkim akcijama i aktivnim odnosom prema problemima svoje sredine ostvarili značajan utjecaj u narodu. Organizacionu osnovu toga rada predstavljala je mreža partijskih organizacija koja je krajem 1940. godine izgledala ovako:⁴

Mjesto formiranja partijske ćelije	Nacionalni sastav						Socijalni sastav			
	Broj ćlanova	Broj kandidata	Hrvata	Srba	Ćeha	Talijana	Radnika	Namještenika	Seljaka	Intelektualaca
Pakrac	7	3	3	4	—	—	2	1	—	4
Pilana	5	—	3	—	2	—	5	—	—	—
Šum. željeznica	5	—	5	—	—	—	5	—	—	—
Kukunjevac	6	6	—	6	—	—	—	—	5	1
Buja vica	8	—	1	7	—	—	1	—	6	1
Brezine	5	—	5						5	—
Lipik	2	—	1	—	—	1	2	—	—	—
Bijela Stijena	2	2	2						2	—
Svega	40	11	20	17	2	1	15	1	18	6

² Demokratske snage Španjolske, ujedinjene u Narodnom frontu, odnijele su početkom 1936. godine veliku izbornu pobjedu i formirale republikansku vladu. Međutim, uskoro je došlo do puča generala Franka koji je uz pomoć međunarodne reakcije započeo borbu protiv Republike i vlade Narodnog fronta. Sve napredne snage u svijetu stale su na stranu republikanske Španjolske. KPJ je pristupila organiziranju slanja dobrovoljaca i njezin poziv naišao je na najširi odjek u zemlji. Tako je u obrani Španjolske Republike učestvovalo preko 1300 naših ljudi dok ih je na hiljade bilo spremno da se bori protiv međunarodne reakcije i fašizma. U toj borbi, prema sjećanju Dragutina Pilara i Stjepana Majetića, sudjelovalo je iz pakračkog kraja šest boraca, i to: Blaž Vukelić, Srećko Fišić, Savo Sakić, Ivica Simunić te »Dalmatinac« i »Stojan«. Vukelić i Fišić nisu bili iz Pakraca, ali su tu duže radili i živjeli. Sakić i Simunić su Pakračani dok su preostala dvojica poznata samo pod svojim pseudonimima. (Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.)

³ Kada je 1938. godine fašistička Njemačka ugrozila Čehoslovačku Republiku, akcije solidarnosti organizirali su i pakrački komunisti. Prema sjećanju Franje Huške i Alojza Wagnera kao prvi dobrovoljci za pomoć Čehoslovačkoj javili su se Antun Broš, Slavko Cinfe, Josip Duhaček, Franjo Huška, Josip Huška, Bogumil Irout, Ivan Krenek, Josip Kutilek, Josip Rostočel, Antun Skalnik, Zdenko Stanteski, Alojz Wagner i drugi. (Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.)

⁴ Tabela je izrađena prema podacima u Prilogu str. 97—93. Međutim, prema tim podacima u strukturi članstva po ćelijama gube se 2 Ćeha dok se broj Hrvata povećava na 22. Prema izjavi Stjepana Majetića, 2 Ćeha su se nalazila u partijskoj ćeliji pilane. Stoga je u ovoj tabeli uskladeni nacionalna i socijalna struktura između ukupnog broja članova i broja članova po ćelijama.

Osim u navedenim mjestima bilo je kandidata u Kusonjama 13, Brusniku 6, Popovcu 5, Pakračkim Batinjanima 5 i Budićima 5. Pod kandidatima se, bez obzira na formalno partijsko stajalište, podrazumijeva kategorija ljudi veoma bliskih Partiji iz kojih je ona zaista popunjavala svoje redove. Dakle, suštinski gledano, radi se o kandidatima Partije.

Uoči sloma Kraljevine Jugoslavije partijska organizacija pakračkog kotara, provodeći odluke I konferencije KPH⁵ i V Zemaljske konferencije KPJ,⁶ radi na pripremanju masa za predstojeće događaje, teoretskom i revolucionarnom uzdizanju članova Partije i Skoja, organizaciji borbe protiv pete kolone i neposrednim pripremama za obranu zemlje.

Pristupanje Jugoslavije Trojnom paktu najoštrije je osuđeno i istovremeno izražena spremnost za otpor fašističkim zavojevačima.⁷

19. I 1937.

Napis »Hrvatskog radnika« o osnivačkoj skupštini Podružnice HRS-a u Pakracu.

Dne 19. siječnja u 6 sati popodne održala je novoosnovana Podružnica HRS u Pakracu svoju prvu i osnivačku skupštinu u Radničkom domu. Usprkos toga bila je skupština vrlo dobro posjećena, te je na nju došlo preko 200 drugova.¹ Na zahtjev drugova izaslan je od saveznog odbora kao delegat drug Rašić, predsjednik nadzornog odbora. Nakon otvorenja skupštine razložio je drug Rašić sakupljenim drugovima program i rad Hrvatskog radničkog saveza. Iznio je drugovima velike uspjehe HRS-a za kratko vrijeme njegove obnove, dok druge organizacije kroz desetke godina nisu gotovo ništa uradili za radništvo.² Nakon toga biran je prvi stalni upravni odbor. Predio-

⁵ S područja Okružnog komiteta Nova Gradiška I konferenciji KPH, u kolovozu 1940. godine, prisustvovali su: Nikola Guberović, Mirko Kljaić, Marko Kljakić, Rade Pavlović i Franjo Svjećnjak. Jovica Marković prisustvovao je konferenciji kao delegat zagrebačke partijske organizacije. (Memorijalni muzej I konferencije KPH Dubrava, neregistrirano; Zene Hrvatske u radničkom pokretu; Konferencija za društvenu aktivnost žena, Zagreb, 1967, str. 437—440). U pripremama za održavanje konferencije sudjelovao je i Branko Malešević koji je prilikom njezinog održavanja prevezao automobilom u Dubravu Tita, Kardelja i Radu Končara. (Stipe Ugarković, Srpom i čekićem, Zagreb, 1959, str. 18).

O partijskom radu Jovice Markovića u Zagrebu vidi i sjećanja Stipe Ugarkovića u edicijama Četrdeset godina (citirano izdanje), str. 314—315 i Srpom i čekićem (citirano izdanje) str. 31—34.

⁶ U radu V Zemaljske konferencije sudjelovao je kao delegat i Jovica Marković, tada član Mjesnog komiteta Zagreb i kandidat za člana CK KPH, dok je Branko Malešević bio angažiran u pripremama i organizaciji konferencije. U vrijeme same konferencije prevezio je delegate, hranu, slamu za spavanje i ostalo. (Memorijalni muzej V Zemaljske konferencije KPJ Dubrava, neregistrirano).

⁷ O radu komunista u pakračkom kraju vidi detaljnije Prilog, str. 96—99 i 198—199.

¹ Podatak treba uzeti s rezervom s obzirom na slabu političku ulogu HRS-a u Pakracu u to vrijeme, što su nešto kasnije potvrdili i izbori za radničke povjerenike. Vidi dok. br. 172.

² U isto vrijeme kada otvoreno definira svoj antisocijalistički stav, vodstvo HSS, putem HRS-a, suprotstavlja klasnoj borbi ideju klasne harmonije. Ono je, dakle, već tada poistovjetilo interese stranke s interesima buržoazije. Ali dodjeljivanje takove uloge HRS-u nije moglo proći bez konfrontacije klasnog i nacionalnog momenta pa se na toj relaciji i razvija sukob između HRS-a, kao ekspoziture jedne političke stranke, i klasnog radničkog pokreta. Taj sukob imao je za posljedicu diferencijacije u redovima HRS-a i, često, razilaženje s glavnim vodstvom HSS-a i HRS-a. Naime, u konkretnoj političkoj i ekonomskoj borbi HRS se morao postavljati i klasno. Na toj osnovi podružnice HRS-a često se približavaju URS-u mada je njihova suradnja više taktičke prirode. Vidi o tome i dok. br. 162.

žena je ova kandidatska lista: predsjednik: drug F. Božičević, podpredsjednik drug F. Medek, tajnik drug L. Pucelj, blagajnik drug F. Urmović, odbornici drugovi: J. Božić, J. Špelić, I. Ajman, M. Marković, nadzorni odbor drugovi: M. Kobetić, M. Ančić i S. Prohaska. Predložena lista primljena je jednoglasno. Kao delegat za glavnu skupštinu HRS izabran je drug L. Pucelj.

»-Hrvatski radnik«, br. 3/1937.

159

24. II 1937.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kraljevsku bansku upravu da je u tkaonici Bogomira Šefca u Pakračkoj Poljani održana skupština radnica na kojoj je osnovana Podružnica HRS-a.

Izvešćuje se da je izaslanik Hrv. radničkog saveza Treppo Zvonimir održao dne 21. II. t. g. skupštinu radnica iz tekstilne industrije »Šefe« u Poljani u svrhu organizovanja u ovaj savez.

Dnevni red bio je ovaj:

- 1) Izveštaj tamošnjeg upravnog odbora.
- 2) Izveštaj delegata H.R.S.-a i socijalno zakonodavstvo.
- 3) Razno.

Skupština je održana u vatrogasnom domu i trajala je od 14 1/2 do 16 sati.

Skupštini je pristupilo u svemu 56 radnica zaposlenih u tkaonici Šefe Bogomira u Pakr. Poljani.

Skupštinu je otvorio Strganac Mijo ml., koji je prisutne izvestio o rezultatu svojih razgovora koje je vodio sa Šefe Bogomirom, a po tom dao reč izaslaniku saveza koji je dalje nastavio sa skupštinom.

Izaslanik saveza u svom govoru prikazao je prisutnima radničku borbu za ostvarenje njihovih životnih interesa napomenuvši, da je informiran kako su radnice u tkaonici Šefe Bogomira dosta slabo plaćene i da bi za svoj noćni rad koji vrše imale biti posebno plaćene od 20 do 30% povrh plaće koju primaju. Nadalje je izlagao kako su iste radnice za svoj rad prosečno plaćene po 18 para po metru platna koji izrade i da se uz tu platu ne može živjeti, pak je prisutnima preporučio da sa poslodavcem sačine kolektivni ugovor u kojem bi se sva radnička pitanja rešila i uredila.

Dalje je isti izaslanik prisutnima tumačio kako radi Hrv. radnički savez i kako svoje članove potpomaže i za iste se brine uz pripomoć seljaštva koje ovu radničku organizaciju obiljno pomaže.

Predložio je radnicima da izaberu uži odbor pa da se tada izradi zaključak i potom saopći poslodavcu i o tome vode pregovori, te uredi pitanje povišenja plaće i ostale radničke dužnosti. Uži odbor doneo je zaključak, da se plaće radnica uredi tako da bi se plaćalo po satu 3, 3,50 i 2,50 dinara već prema tome kakovi posao koja radnica radi, kao što neke rade na stanju, neke suču pamuk i neke rade kod štirkanja i snovanja pamuka.

170

Upozorio je prisutne da su pri svom radu dužne točno isti izvršavati, a za iste tada da mogu tražiti da im se i po zasluži naplati. Najodlučnije je odbio to, što su neke radnice počele nazivati one koje su se organizovale u Hrv. radnički savez »komunistkinjama« i ostalim nazivima te upozorio radnice da si takove nazive ne daju od nikoga nazivati, već ako se što bilo od čije strane dogodi ili čuje da to imaju javiti poslodavcu koji će tada ovo da reši, a za uvrede ako se koje između radnika dogode da se traži pravda putem redovnog suda.

Konačno je radnicima izjavio, da tko radi protiv radnika i njegovih interesa da taj radi protiv sebe i da radnik po radničkom zakonu sam sudi. Potom je izjavio da će u najskorije vreme radnički savez sačiniti kolektivni ugovor i dostaviti poslodavcu Šefe Bogomiru, te sa istim stupiti u pregovore, tako da pitanje povišenja radničkih plaća bude u najskorije vreme rešeno, a za sve ostale upute koje im budu potrebne da se obrate na savez.

Skupština je zaključena uz klicanje: Živio Hrv. rad. savez, živio Ivan Peštaj predsjednik saveza i živio dr. Maček, te su svi prisutni otišli svojim domovima.

Nije se dogodio nikakav incident ili tomu slično.

Pakrac 24. II. 1937

Sreski načelnik:
Zaklanović

ASP.H, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/107.

160

12. III 1937.

Napis »Radnika« o predavanju Mirka Kusa Nikolajeva u Radničkoj čitaonici u Pakracu.

28. o. g. priredila je Radnička čitaonica u Pakracu javno predavanje, koje je održao drug Mirko Kus-Nikolajev iz Zagreba, koji je vrlo plastično ocrtao današnju situaciju u Španiji, gdje se radni narod bori za mir, slobodu i demokraciju.¹ Predavanje je bilo odlično posjećeno i predavač je bio burno pozdravljen od mase prisutnog naroda.

»Radnik«, br. 31/1937.

161

12. III 1937.

Napis »Radnika« o sukobu jirme »Slaveks« i seljaka zbog pruge Pakrac—Zvečevo koja prolazi preko seljačkih posjeda.

Firma »Slaveks« ima u zakupnini industrijsku prugu od Pakraca do Zvečeva od 42 km. 30 km te pruge ide preko zemljišta seljaka i zemljišnih

¹ O udjelu KPJ u borbi španjolskog naroda vidi detaljnije u uvodnom dijelu za period od 1937. do 1941. godine bilj. 2.

zajednica. Seljaci su imali ugovor sa firmom »Slaveks«. Važnost ugovora istekla je u studenom pr. god. Po isteku ugovora nastavili su se pregovori između »Slaveks« i seljaka. Seljaci su tražili 5.600 dinara po jutru, ispašu u šumi i drva.

Firma »Slaveks« je pristala na svotu cd 5.600 dinara u ime zakupa, ali je odbila ispašu i drva sa motivacijom, da joj je oduzeto 500 jutara zemlje za agrarnu reformu i da seljaci mogu imati ispašu i drva na tom zemljištu. Zbog toga nije došlo do sporazuma i čitava je stvar bila predana sudu. U siječnju o. g. sud je uveo seljake u vlasništvo. Na osnovu toga su seljaci ras-kinuli prugu i spriječili promet firmi »Slaveks«. U tom sporu je došlo do sukoba i 26. pr. mj. intervenirala je i žandarmerija. Tom prilikom je jedan seljak proboden nožem i nekoliko njih je ranjeno.¹

»Radnik«, br. 31/1937.

19. III 1937.

Napis »Radnika« o potrebi akcionog jedinstva između URS-a i HRS-a na bazi klasnih interesa radnika.

Do nedavna je ovdje djelovao samo klasni radnički pokret Ursa. Sada je i Hrs osnovao svoju podružnicu.¹ Klasni interesi radnika nalažu njihovo je-dinstvo, koje je jedini put za uspješnu borbu protiv izrabljivanja radničke klase. Mi nismo protiv toga, da radnici ne bi slobodno odabirali organizaciju u koju žele biti učlanjeni. Mi smo protiv razbijanja jedinstva radničke klase. Mi smo zato i dali inicijativu za akciono jedinstvo između našeg pokreta u Pakracu i Hrsove tamošnje podružnice. Radnici jedne i druge organizacije prihvatili su to akciono jedinstvo. Takovo jedinstvo ne odgovara gospodskom vodstvu Hrsa u Zagrebu, koje šalje okolo razne svoje delegate Rašiče, koji hvale nacionalsocijalizam, jer da je on u Njemačkoj »uspješno i idealno lik-vidirao klasni radnički pokret«. To vodstvo razašilje, dakle, okolo svoje faši-stičke agente, iako su hrv. radnici demokratski i antifašistički nastrojeni, iako su solidarni u pokretima, koje vode klasnosvijesni radnici. Pozivamo stoga svoje drugove, da povedu zajedno s nama borbu protiv svake vrsti fašizma i poslodavačkog izrabljivanja i da odstrane iz svojih redova sve agente fašizma, pa okitili se oni bilo kakvim trobojkama. Fašizam je naj-glavniji neprijatelj radničke klase i tko ga nastoji propagirati među radnicima, taj je njihov neprijatelj i izdajica radnog naroda. Toliko kao odgovor lažnom pisanju »Hrvatskog Dnevnika« o našim prilikama u Pakracu!

»Radnik«, br. 32/1937.

¹ O tim sukobima Mane Trbojević u svojoj brošuri »Na Psunju 1941«, str. 10, piše: »Partija je isto tako rukovodila otporom seljaka bučkog kraja, koji su tražili povećanje zakupnine za zemljište, preko kojega je saobraćala šumska željeznica »Slaveks«. Saobraćaj ie bio obustavljen, a stanje se do to mjere zaoštrilo, da jo Sresko načelstvo i tu interveniralo pomoću žandarmerije. Tom prilikom je došlo do sukoba između golorukih seljaka i žandara. Žandari su tada ubili seljaka Cviju Damjanovića, koji je ležao na željezničkim tračnicama ispod sela Kusonje i svojim tijelom sprečavao prolaz željeznice. O^oda su u čitavom kraju sukobi s nenarodnom vlašću sve češći, a Partija je ostajala u svijesti radnih ljudi jedini istinski zaštitnik njihovih interesa i borac za njihova prava.«

i Vidi dok. br. 158, bilj. 2.

13. IV 1937.

Okružni ured za osiguranje radnika Osijek izvještava »Slaveks« d. d. u Pakracu da se vrijeme prošlogodišnjeg štrajka (od 5. VI do 16. VIII 1936) ima smatrati prolaznim prekidom, a ne raskidom radnog odnosa, pa je poduzeće dužno uplatiti prinose za taj period.

U riješenju zapisnika o izvršenoj kontroli kod naslova od 6-8/4. 1937. saopćuje se da se konstatacija ovu uredskih izaslanika primaju do znanja, a naslov se upućuje, da u smislu istih kao i izdanih usmenih uputa što se tiče vođenja isplatnih lista i izračunavanju nadničnih razreda, odnosno utvrđivanja dnevnih radničkih zarada i najtočnije postupaju.

Podjedno se riješava, da se sa 30. 4. 1937. dokida podnašanje mjesečnih rekapitulacija o isplaćenim brutto zaradama i efektivnim radnim danima akordnih radnika kod pilanskog posla, a od 1. V. 1937. uvrštavati će se radnici kod tog posla u nadnične razrede koji odgovara isplaćenim zaradama u dotičnom isplatnom periodu kako je to i u kontrolnom zapisniku pod točkom »Pilanski akord« naznačeno.

Što se tiče štrajka, ovaj ured uzima do znanja mnijenje uredskih izaslanika, da se vrijeme štrajka od 6. 6. do 16. 8. 1936.¹ u pogonu pilane ima smatrati prolaznim prekidom, a ne raskid radnog odnosa, pa će se na osnovu toga za navedeno vrijeme propisati prinosi i izdati zaseban platežni nalog u smislu paragrafa 45 ZOR.²

Da se u naznačenom slučaju stvarno radi o prolaznom prekidu govore za to na licu mjesta ustanovljene okolnosti i uslovi pod kojima se radnici stupili u štrajk, te napustili rad usljed štrajka kao i sklopljeni kolektivni ugovor između radništva i naslova, kojim se naslov obavezao, da preuzima u posao sve radnike, koji su se nalazili u štrajku i da nijedan radnik radi toga ne može biti otpušten.

Radnici su posije završenog štrajka prema kolektivnom ugovoru doista nastavili posao, koji je samo usljed štrajka bio prolazno prekinut.

U Osijeku, dne 13. aprila 1937

Štambilj

Okružni ured za osiguranje
radnika u Osijeku

Ravnatelj
u. z. Dragan Golub, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 12/19.

¹ Štrajk je trajao od 5. VI do 16. VIII 1936. godine. Vidi dok. br. 128, 129 i 156.

² Podružnica SDRJ u Pakracu shvatila je da će radnici morati snositi doprinose za osiguranje u vrijeme štrajka pa je intervenirala kod Inspekcije rada, Okružnog ureda za osiguranje radnika, Radničke komore, SDRJ i Šreskog načelstva. Međutim, OUZOR svojim dopisom br. 20019/37-111 od 7. V 1937. godine obavijestio je Podružnicu SDRJ da nije izdan nalog prema kojemu bi radnici morali platiti spomenute doprinose.

23. IV 1937.

Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori o neuspjelim pregovorima između predstavnika radnika i uprave »Uljanika« d. d. u Bujavici.

Nalogom naslova od 9. IV. 1937 broj 3463/37. u predmetu pregovore koje je sazvalo Kr. rudarsko glavarstvo u Zagrebu za dne 12. IV. o. g. u 3 sata poslije podne u »Uljaniku« d. d. u Bujavici radi sklapanja kol. ugovora izvjestiti mi je slijedeće:

Dne 12. IV. zaputio sam se osobnim vlakom u 10.30 sati prije podne u Bujavicu kamo sam stigao u 2 sata poslije podne. Istim vlakom doputovao je i predstavnik Kr. rudarskog glavarstva ing. Miličić.

Odmah nakon dolaska pristupili smo pregovorima na kojima su pored mene prisustvovali i predstavnici radnika. Uprava poduzeća nije htjela ozbiljno pristupiti pregovorima nego je kako je vidljivo iz zapisnika, prešla na neke formalne strane, kao na pr. koga ja zastupam i da li je to na zakonu osnovano itd. Kada smo s radnicima postavili zahtjev da uprava poduzeća povuče otkaz 17-storici radnika i to:

radničkim povjerenicima, predstavnicima u Mjesnoj bratinskoj blagajni, članovima organizacije i podružničkoj upravi, onda je predstavnik uprave poduzeća dao izjavu da će uprava poduzeća o tome do 15. IV. kada ističe otkazni rok obavijestiti Kr. rudarsko glavarstvo u Zagrebu o svojoj odluci. Prema tome su pregovori bili posve razbijeni.

U pogledu sklapanja kol. ugovora, uprava poduzeća dala je izjavu, da je takav ugovor voljna sklopiti no jedino s predstavnicima one organizacije koja predstavlja većinu radnika. I ako su predstavnici organizacije uvjeravali upravu poduzeća da je većina radnika organizovano u Savezu rudara Jugoslavije, poduzeće je svake pregovore po sklapanju kol. ugovora odbilo.

Obzirom na to, što u tom poduzeću svoje potrebe odnosno narudžbe vrše državne željeznice dobavom plina za rasvjetu željezničkih vagona ia sam upozorio upravu poduzeća, da bi ovaj spor trebalo još danas likvidirati, jer u protivnom slučaju otklanjam svaku odgovornost ako bi radnici zbog ovakovog postupka na pregovorima stupili u štrajk. Uprava poduzeća dala je izjavu, da niti pod pritiskom štrajka neće da nastavlja pregovore. Time su pregovori završeni.

Kako su pregovori završili oko 15.45 sati poslije podne, a ja sam odmah imao vlak za povratak u Zagreb, dok bi inače morao u Bujavici prenoćiti, to sam odmah otišao na vlak i vratio se natrag u Zagreb a da nisam imao vremena da nalog po predstavnicima radnika o mom boravku u Bujavici dadem potvrditi.

Koliko sam kasnije informiran, još istoga dana u 6 sati izbio je štrajk. Daljnje pregovore vodio je Savez rudara Jugoslavije, predstavnik oblasnog sekretarijata u Zagrebu, koji je štrajk završio nakon trajanja od 2 dana sklapanjem kolektivnog ugovora i povlačenjem sviju radnika natrag u posao.¹

U Zagrebu, 23. aprila 1937.

Komerički, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 12/16.

¹ Redakcija ne raspolaže s podacima o uvjetima pod kojim je sklopljen kolektivni ugovor.

Radnici pilane »Slavex« na proslavi 1. maja 1937. god. u Zvečevu

1. V 1937.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, o proslavi Prvog maja u Pakracu.

U vezi tamošnjeg naređenja pov. II. d. z. broj 11.158-1937. od 19. IV. t. g. izvještava se da je prvi Maj na području sreza Pakrac prošao u redu i miru. Jedan deo radništva u ind. preduzećima slavio je prvi Maj na taj način što nisu radili dok je drugi deo radio: Tako:

Radništvo T. T. »Slaveks« d. d. za šumsku industriju oni sa pilane i železnice na broju oko 350, nije radilo, dok su oni šumski zaposleni kod izrade na broju oko 250 radili.

Radništvo zaposleno kod Brodske imovne općine kako ono na izradi tako i na željeznici na broju oko 250 radilo je.

Radništvo tekstilne industrije Šefe njih oko 90 na broju radilo je. Isto tako radilo se i na mlinovima, u mlekarama kao i ostalim sitnim preduzećima.

Radništvo u poduzeću »Metan« Bujavica njih 9 na broju radilo je dok ostalih 35 nisu radili.

Radništvo u Kamenolomu »Psunj« njih 60 na broju nije radilo.

Radništvo na Ribogojstvu d. d. radilo je.

Radničke poverenike pozvao sam dne 29. IV. t. g. i upozorio da je svaka proslava, manifestacija ili što slično zabranjena. Oni su ovo primili do znanja. Međutim danas mi je bio jedan delegat radnika i poverenika i zamolio za dozvolu da radnici sa ovdašnje pilane mogu proći kroz mjesto u grupi kako bi poslodavcu pokazali svoju kompaktnost. Naravno da sam ovu molbu odbio i svako skupljanje u grupama zabranio, što su radnici pravilno shvatali i od svoje molbe odnosno namere odustali.

Kako sam naveo mir i poredak do 1. V. 18 h časova nije nigdje narušen.

M. P.

potpis nečitljiv
Zaklanović

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 12/11.

8. V 1937.

Napis »Radnika« o uspješnom radu dramske sekcije Radničke čitaonice.

U Pakracu postoji Radnička čitaonica, koja ima također svoju dramsku sekciju. Dramska sekcija vrlo je agilna u svom radu. Tako je u zadnje vrijeme održala i tri veoma uspjele priredbe sa korskim recitacijama radničkih pjesama: »Pjesma o riži«, »Pjesma o bijelima« i »Pjesma novog života«, te sa kazališnim komadom »Kradljivka« od M. Belića. Prva priredba bila je održana 4. pr. mj. u Radničkom domu na pilani, druga 11. pr. mj. u selu Španovci kraj Pakraca, koje je naseljeno sa našim drugovima drvodjelicima iz Gorskog Kotara, a treća u selu Brezine—Bujavica, gdje postoji podružnica rudarskih

radnika. Sve priredbe uspjele su u okviru naših mogućnosti i drugovi iz okolnih sela ponovno nas pozivaju, da ponovno dodemo k njima i da održimo takove priredbe.

»Radnik«, br. 40/1937.

167

15. V 1937.

Sresko načelstvo Pakrac izvještava inspektora rada u Osijeku o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« povodom zahtjeva radnika za povećanje nadnica.

Savez drvodjelskih radnika Jugoslavije podružnica Pakrac i Hrv. radnički savez podružnica Pakrac uputili su upravi preduzeća l.l. Slaveks d. d. Pakrac a zatim i ovome načelstvu akt u kojemu traže 25% povišicu nadnica.¹ Svoje zahtjeve za ovom povišicom opravdavaju time, što su osjetljivo poskupile sve živežne namirnice, a pravo na povišicu u ovom slučaju zagantovano im je kolektivnim ugovorom.

Na osnovu ovoga traženja ovo je načelstvo odmah sakupilo pregled cena svih živežnih namirnica kakove su bile krajem aprila prošle godine i krajem aprila o. g. i za dan 15. maja pozvalo delegata Saveza drvodjel. radnika iz Zagreba Šalamuna, predstavnike odnosno poverenike navedenih radničkih organizacija iz Pakraca te predstavnika preduzeća direktora Franka i pokušalo posredovanje za nagodbu odnosno pomirenje.

Na radničke zahteve direktor Frank izjavio je da se povišica može odnositi samo na pilanske radnike i željezničare i da ona nemože zahvatiti one radnike koji su došli pod uredbu o minimalnim nadnicama i po toj Uredbi pre mesec dana dobili povišicu od 11—33%, zatim se eventualna povišica nemože odnositi na one nove radnike koji su primljeni u preduzeće posle 15. aprila o. g. a nikada ranije nisu bili u pilani Slaveksa. Isto tako pregovori za povišenje nadnica nemogu zahvatiti šum. radnike. Direktor Frank voljan je povisiti onim radnicima koji primaju do uključivo 3 Din na sat 4% povišice, a onima koji primaju preko 3 din. na sat 3% povišice.

Posle daljeg pregovaranja radnici su popustili u svojim zahtevima i tražili da oni radnici koji primaju ispod Din. 3.50 dobiju 20% povišice a oni koji primaju preko 3.50 din. 15% povišice. Prosečna povišica prema ovome bila bi 18%.

Istovremeno radnici su prihvatili uslove direktora Franka glede onih radnika koje je zahvatila Uredba o minimalnim nadnicama glede novih pilanskih radnika i onih šumskih.

Dalnjim pregovaranjem direktor Frank je pristao da oni radnici koji primaju preko 3.50 din. povisi plaću za 3%, a onima koji su imali do din. 3.50 4%.

Delegat saveza Šalamun sa ostalim predstavnicima radnika izjavio je da on ovu ponudu direktora Franka nemože prihvatiti i zamolio da se pregovori zasada prekinu da bi direktor Frank mogao doći u vezu sa svojom direkcijom u Zagrebu za dalje savetovanje.

Nastavak pregovora za pomirenje određen je za 19. ov. mj.

» O rezultatima pregovora vidi dok. br. 168.

O svemu ovome sastavljen je zapisnik koji će naslovu u smislu tač. 4 i 6 čl. 15 citirane Uredbe biti predložen kada se postupak za pomirenje okonča.

Prednje se dostavlja na znanje i ravnan je.

Pakrac dne 15. V. 1937.

Sreski načelnik:
Zaklanović s. r.

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/108—109.

18. V 1937.

Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« koji su nakon treće rasprave okončani sklapanjem nagodbe za povišenje nadnica od 8 do 10%.

Z a p i s n i k

od 15. maja 1937 god.¹ Sastavljen u uredu sreskog načelstva u Pakracu

P. P.

Od strane sreskog načelstva Zaklanović Rade sreski načelnik, od strane 1.1. Slaveks d. d. Pakrac Frank Dragutin direktor.
Od strane saveza drvodjelskih radnika Zagreb delegat Šalamun Stjepan.
Od strane radnika pilane Slaveks u Pakracu poverenici Kutilek Ivan, Ančić Mato, Hrgar Ivan, Gros Ferdo.
Zatim Oljača Jovo, Čajić Stjepan, Josip Kadežabek, Miletić Luka, Picek Franjo, Vidaković Franjo, Ančić Martin, i Pilar Dragutin izabrani radnici i delegirani za pregovore.
Od strane Hrv. Rad. saveza podružnica Pakrac Božičević Florijan.

#■ Predmet:

Savez drvodjelskih radnika Jugoslavije podružnica Pakrac te Hrv. radnički savez podružnica Pakrac podneli su sres. načelstvu izvještaj u kome javljaju da su 1.1. Slaveks d. d. u Pakracu obzirom na povišenje cena svih živežnih namirnica stavili zahteve za povišenje nadnica u visini od 25% kako to predviđa i kolektivni ugovor sastavljen između navedenih radničkih saveza i preduzeća Slaveks dne 15. augusta 1936. god.²

Delegat Saveza drvodjelskih radnika Šalamun citira čl. 9 kolektivnog ugovora koji u slučaju povišenja živežnih namirnica i ostaloj robi predviđa i povišicu plaće zatim prikazuje kako su se pregovori kod prošlogodišnjeg štrajka vodili kojom je prilikom i Generalni direktor pred radnicima i svojim direktorom Frankom izjavio da ako se povise cene živežnim namirnicama da su spremni povicati nadnice, da bi oni i prošle godine kod štrajka radnicima te nadnice povicili ali da je bio u konjunkturi drveta vrlo slab posao itd.

¹ Vidi dok. br. 167.
² Vidi dok. br. 156.

Salamun pozivajući se na ovu izjavu Generalnog direktora apelira na prisutnog direktora Franka da bude sklon povišici i da radništvu koliko je god moguće izide u susret naglašujući da će radništvo u tom slučaju bolje i sdušnije raditi da će biti prema poduzeću lojalni radeći za poduzeće kao za sebe.

Prisutni direktor Slaveksa d. d. Dragutin Frank izjavljuje da je podnesak radništva za povišenje nadnica primio, da je o tome obavestio kako Sresko načelstvo tako i svoju Direkciju u Zagrebu.

Izjavljuje, da je u načelu za povišenje tih nadnica ali nipošto u onom procentu kako to radnici zahtevaju. Obrazlaže specijalni položaj u kojem se poduzeće Slaveks danas nalazi a naročito ističe kako poduzeće plaća seljaštvu preko čijih zemljišta prolazi šum. ind. pruga upravo neverovatno visoku odštetu što je i vlastima veoma dobro poznato. Zatim ističe da je danas konjuktura drveta doduše dobra naročito jasena i hrasta ali da konjuktura bukve koju proizvodi poduzeće nije takova kao jasena i hrasta kojeg drveta poduzeće Slaveks nema.

Prisutni sreski načelnik prema dobivenim podacima sa nekoliko strana službenih i privatnih čita koje su živežne namirnice u pojedinostima poskupile te u procentima i za sve te namirnice uzeta je jedna baza odnosno sredina da su poskupile u glavnom za 10—12%.

Direktor Frank izjavljuje da u obzir za povišicu nipošto nemogu doći oni radnici koji su zahvaćeni poslednjom uredbom o minimalnim nadnicama. Tim radnicima povišena je plaća odnosno dnevnica pre mesec dana u visini od 11—33%.

Direktor Frank izjavljuje, da se eventualna povišica također nemože odnositi na one radnike koji su u posao primljeni posle 13. aprila 1937. god. kao potpuno novi radnici koji u pilanu Slaveks prvi put dolaze.

Eventualna povišica može da se odnosi samo na pilanske radnike i željezničare a ne i za šumske radnike.

Direktor Frank izjavljuje da je ovlašten na zahteve radnika dati povišicu u iznosu od:

Za one radnike koji su na sat do sada imali do 3 Din. 4% pov.

Za one radnike koji su na sat više od 3 din. 2% pov.

Za akordne radnike služit će baza za izračunavanje prosečna zarada kroz dva radna meseca izražena u prosečnoj satnoj zaradi tako da bi oni radnici koji su imali prosečno na sat do uključivo 3 din. dobili povišicu od 4%, a oni drugi kako je već navedeno 2 posto.

Direktor Frank izjavljuje da pogodba o eventualnoj povišici ima da važi 6 meseci t. j. do 15. novembra 1937. god. s tim da je ni jedna stranka nemože menjati, dok pogodba ima da se priloži kao dodatak kolektivnom ugovoru čiji rok ističe 15. augusta o. g. koji se međutim ako dođe između preduzeća i predstavnika radništva do sporazuma odnosno nagodbe glede povišice već danas produžuje do 15. augusta 1938. god. a to produženje ima se na originalnim ugovorima klauzulirati i potpisati, kako po predstavnicima radništva i njihovih organizacija tako i po predstavniku firme u prisustvu Sreskog načelnika.

Sreski načelnik ponovo obrazlaže kako su i koliko su poskupile cene živežnim namirnicama i preporučuje obim stranama da za bazu pregovora uzmu kao da su živežne namirnice sve zajedno prosečno poskupile za 10—12%.

Oko ovoga razvila se svestrana diskusija u kojoj su učestvovali delegat predstavnika radnika i predstavnik firme.

Delegat radnika izjavljuje da su radnici spremni da od svojih zahtjeva odstupe u toliko što za one radnike koji su do danas primali više od 3.50 Din. traže povišicu za 15%, a za one radnike koji su do sad primali ispod 3.50 traže 20%, prosečni postotak povišice prema ovome bio bi 18%, dakle odstupaju od svog zahteva 25% i snizuju na 18%.

Direktor Frank posle međusobne diskusije pristaje da se onim radnicima koji su dosada imali na sat više 3.50 Din. povisi nadnica za 3% a onima koji su imali do 3.50 din. za 5%, dakle direktor je Frank usvojio samo onu izmenu koja se odnosi na visinu plaće na sat dok je procenat povisio samo za 1%.

Delegat Salamun izjavljuje da se za sada daljnji pregovori prekinu i moli direktora Franka da dođe u vezu sa svojom direkcijom u Zagrebu da tu direkciju zamoli da sa svoje strane učini što je moguće kako bi se pregovori što pre okončali, a smatra da bi i radništvo kod svojih zahteva još do izvesnih granica popustilo.

Pošto na današnjoj raspravi nije došlo do pomirenja odnosno nagodbe zaključuje se rasprava i sljedeća zakazuje za 18. maja o. g. u 9 sati pre podne sa istim delegatima predstavnicima radništva, poverenicima i predstavnikom preduzeća.

Zaključeno i potpisano:³

Nastavljeno dne 18. maja o. g. u 9 1/2 časova sa istim predstavnicima poduzeća, sa istim radničkim delegatima, i poverenicima a osim ovih prisutni su još predstavnik radničke komore iz Zagreba Komerički Stevo te još dva predstavnika pregovaračkog odbora pilanskih radnika Prajka Josip i Prodanović Ignjatije.

Posle dugotrajnih pregovora radnici su u svojim zahtjevima i dalje popustili od 18% na prosečno 15% i to ovako:

Za one radnike koji primaju na sat do uključivo 3.50 Din. za njih je 17% povišice, a za one koji primaju na sat preko 3.50 Din. 13% povišice.

Direktor Frank posle kratke diskusije povisuje svoju ponudu tako da povišica prosečno iznaša 5%. Od ove svoje ponude on izjavljuje da nemože više odstupati.

Sreski načelnik obzirom da je procenat živežnih namirnica poskupio između 10 i 12% predložio je obim stranama da ovaj procenat uzmu za bazu pregovora pa je kako predstavniku Slaveksa tako i predstavnicima radnika savetovao da se obe strane zadovolje sa povišicom od prosečnih 8%.

Na ovaj predlog sreskog načelnika, direktor Frank izjavljuje da ga u nikojem slučaju nemože prihvatiti jer bi to za njegovo preduzeće bilo veliki teret obzirom da je pre 4 meseca rada već jednu povišicu u visini do prosečnih 18% dao radnicima. Naglašava da drvna roba u ovom omeru nipošto nije poskupila.

Predstavnici radništva posle dužeg međusobnog konzultovanja i dogovaranja bez direktora poduzeća sreskog načelnika i perovođe zaključili su, da kao poslednje odstupanje od svojih zahteva traže povišicu od 10—12% i to za one radnike preko 3.50 din. 10%, a za one do 3.50 din. 12%, dakle prosečna povišica bila bi oko 11%.

Kod ovoga traženja predstavnici radnika nisu ništa drugo učinili nego su postavili svoje stanovište na stvarno povišenje živežnih namirnica onako

³ Slijede potpisi svih učesnika pregovora.

kako ih je sreski načelnik zajedno sa svim prisutnim izračunao. Naravno ako predstavnik preduzeća ne prihvati ove naše zahteve koji su do maksimuma sniženi nas ovo popuštanje kod eventualnih daljnjih pregovora ne veže.

Na ove konačne predloge direktor preduzeća Slaveksa Frank izjavljuje da ostaje kod svoje poslednje ponude u kojoj je izjavio da daje prosečno 5°/« povišice prosečno.

Pošto pregovori nisu uspeali to se današnja rasprava zaključuje s time da na predlog svih prisutnih pregovori još nisu zaključeni i treba i po treći put da se nastave pred prvostepenom opštom upravom vlašću ali do saziva prisutnih predstavnika ostavlja se njima rok do 19. ov. mj. u 5 sati posle podne da pokušaju međusobno pregovore bez posredovanja vlasti i sa rezultatom dođu pred prvostepenu vlast.

Zaključeno i potpisano:⁴

Nastavljeno dne 19. maja u 16 sati po podne u kancelariji preduzeća Slaveks d. d. na pilani u Pakracu.

Prisutni su pored sreskog načelnika Zaklanovića i predstavnika preduzeća direktora Franka i delegati radničke komore i delegat Ursa iz Zagreba koji su stalno bili kod pregovora kao i svi predstavnici i povjerenici radnika koji su do sada pregovore vodili.

U svojim zahtjevima radništvo je ostalo kod toga da traži povišicu od 10—12% dok je preduzeće Slaveks nudilo 6—8%.

Daljnim nagađanjem kao i posle telefonskog razgovora kako direktora preduzeća tako i sreskog načelnika sa centralom preduzeća u Zagrebu, konačno je između predstavnništva radnika i direktora preduzeća došlo do sporazuma, da se nadnica povisi od 8—10%. Posle ovoga predstavnici radništva i sreski načelnik izišli su iz kancelarije, gde se pregovaralo, i otišli pred radnički dom, gde je čekalo oko 350 radnika na rezultat pregovora. Posle dužeg obrazlaganja kako delegata tako pojedinih predstavnika uspeo se doći do ove nagodbe; pilanski radnici i željezničari, i to oni, koji primaju do uključivo Din. 3.50 na sat dobivaju povišicu od 10%. Oni radnici koji primaju više od din. 3.50 dobiju 8% povišice. Ova povišica važi i za one nove radnike, koji su nastupili posao 15. aprila tek. god., ali ne važi za one nove radnike koji se budu od dana potpisa ove nagodbe primali u posao. Naravno one nadnice koje su regulisane poslednjih mjesec dva dana na te se povišica ne odnosi, to regulisanje uslijedilo je na osnovu uredbe. Obe strane obavezuju se kroz 6 mjeseci od dana potpisa ove pogodbe, ne napadati ovu nagodbu, a posle isteklih 6 mjeseci važi i dalje u svemu kolektivni ugovor⁵ sklopljen između predstavnika radništva i preduzeća čija važnost doduše ističe 15. augusta 1937, a ovom nagodbom njegova važnost produžuje na daljnju godinu dana t. j. 15. augusta 1938.

Pod rokom od 6 mjeseci treba da se podrazumjeva, da ni jedna strana u tom vremenu u pogledu nadnica neće mjenjati nagodbu, odnosno neće tražiti niti povišicu, a niti sniženje.

Oni radnici kojima uredbom o minimalnim nadnicama nije povišica uslijedila do 10% imaju pravo na tu povišicu, do zaključno tih 10%. Kolektivni ugovor koji je dne 15. augusta 1936. sastavljen bez predstavnika Hrvat. rad. saveza taj ugovor oni smatraju i svojim što potpisujući ovaj zapisnik to i potvrđuju.

⁴ Isto.

⁶ Kao bilj. 2, vidi dok. br. 156.

Ovaj zapisnik je sastavni deo kolektivnog ugovora, kojemu služi kao dodatak.

Ovaj zapisnik treba da služi prvostepenoj opšte upravnoj vlasti kao osnova za izdanje odluke po uredbi o minimalnim nadnicama.

Zaključeno i potpisani:

Sreski načelnik Zaklanović	Direktor Slaveks d. d. Frank, v. r.	Predstavnici i povjerenici radnika: Kutilek Ivan Hrgar Ivan Ančić Mato Miletić Luka Gross Ferdo Kadežabek Josip Čaić Stjepan Franjo Vidaković Pilar Dragutin Oljača Jovo Ančić Martin
Delegat rad. komore: Stevo Komerički	Predstavnici hrv. rad. sav.: Podružnica Pakrac	
Delegat sav. drv. rad: Stj. Šalamun	Božičević Florijan	

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS. mkrf. 12/35—38.

18. V 1937.

Zapisnik o pregovorima između radnika i uprave Ribogojstva d. d. Pakračka Poljana povodom zahtjeva radnika za povećanje nadnica. Na pregovorima nije došlo do sporazuma.

Z a p i s n i k
od 18. maja 1937 god.

Sastavljen na licu mjesta u Ribogojstvu d. d. Pakrač. Poljana. Od strane sreskog načelstva Zaklanović Rade sreski načelnik, od strane preduzeća ribogojstva d. d. Pakr. Poljana direktor Ljudevit Kugel i upravitelj Tijan Nikola.

Od strane H. R. S. g. Grivić Ivan pretседnik ovog saveza u Bjelovaru, od strane radnika ribogojstva d. d. Poljana poverenici Arači Ivan, Rengl Josip, Marin Franjo i Knobloh Ivan.

P r e d m e t

Uređenje spora radništva ribogojstva d. d. Pakr. Poljana i potonjeg preduzeća za poboljšanje nadnica.

Radništvo rešenog ribogojstva organiziranog u H. R. S. preko svoga delegata Grivića i navedenih radničkih poverenika traži od navedenog preduzeća povišicu na svojim prinadležnostima i to ovako.

Dosadnji radnici godišnjaci (deputanti) pod koje spadaju kočijaši, čuvari, pastiri i podvornik primali su godišnje ovo:

Vidi prilog pod.¹

¹ Redakcija ne raspolaže sa spomenutim prilogom.

Predstavnici radnika međutim traže da im se povisi prinadležnosti godišnje ovako: U gotovom din. 3600, zatim da u deputat u kukuruзу povisi od 800 kg na 1200 kg sve ostale prinadležnosti u deputatu koje su do sada primali da ostane po starom.

Obrtnici pod koje spada kovač i kolar koji su do sada primali u tom pregledu vidi isti prilog tačku II. traže godišnje u gotovom din. 6000 i da im se kukuruz povisi od dosadanih 1600 kg na 2200 kg.

Radnici I. II. i III. kategorije (nadničari) sezonski i privremeni koji su do sada imali prema istom prilogu vidi III i IV traže, da im se nadnice povisi na 30 din. dnevno ili din. 800 mesečno, a sezonski radnici din. 25.— dnevno dok radnici ispod 18 godina 17—25 din. dnevno prema sposobnosti.

Radnici su poslodavcu ponudili kolektivni ugovor, koji poslodavac osim povišice u principu sa izvesnim izmenama u tekstu prihvata.

Na zahtjeve radnika poduzeća je spremno onim prvima povisiti godišnju plaću od din. 300 na 400 i deputat u kukuruзу povisiti od kg 800 na 900 kg, dok ostali deputat ostaje po starom.

Obrtnicima preduzeće je spremno povisiti god. u gotovom od 1000.— na din. 1200 i ništa više podrazumevajući da mu ostaje dosadanji god. deputat, kako je to označeno u pregledu priloga.

Zaostalo radništvo preduzeće ne može dati nikakove povišice, jer je pre kratkog vremena regulisalo nadnice tako da su te nadnice veće nego u susednom ribogojstvu Končanica istoga preduzeća gde su te nadnice regulisane pre 3 dana.

Na ovu ponudu preduzeća radnici su postavili ponovo svoje uslove sa 2 predloga. Prvi da strukovni radnici primaju u gotovom mjesečno 1200 din. bez ikakova deputata, ili drugi predlog u gotovom godišnje din. 3600, 2000 kg kukuruza i celi dosadanji deputat. Za one radnike koji su za sada imali deputat u gotovom mjesečno din. 880, bez ičega ili drugi predlog godišnje 2400 din. 1000 kg kukuruza i ceo dosadanji deputat.

Stalni radnici, da imaju mjesečno din. 800 ili din. 30 dnevno, a radnici preko 18 god. din 25 dnevno, a oni ispod 18 god. din 17 do 25 dnevno.

Preduzeće odnosno g. direktor i upravitelj izjavljuju da ove zahteve radnika ni u kom slučaju ne mogu prihvatiti.

Pošto dosadanji pregovori nisu uspjeli, ima se o stanju stvari izvestiti inspektor rada u Osijeku, koji se moli da sa jednim delegatom centrale H. R. S. odredi ponovne pregovore.

Ovi ponovni pregovori koje bi prema mišljenju obe stranke trebalo da vode odnosno da posreduju između radnika i preduzeća inspektor rada i delegat saveza treba da otpočinu čim pre.²

Sreski načelnik Zaklanović s. r.	Zaključeno i potpisano Predstavnici preduzeća Kugel Ljudevit s. r. A. Tijan s. r.	Predstavnici radnika: Ivan Grivić s. r. Josip Rengel s. r. Franjo Marin s. r. Knobloh Ivan s. r. Arači Ivan s. r.
---	--	--

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/116—117.

2 o rezultatima pregovora vidi dok. br. 171.

19. V 1937.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Inspekciju rada u Osijeku o neuspjelim pregovorima između radnika i uprave Ribogojstva d. d. Pakračka Poljana i moli posredovanje.

Dne 15. V. tekuće godine primilo je ovo načelstvo od Ivana Grivića predsjednika podruž. H.R.S. u Bjelovaru i navodno opunomoćenog delegata H.R.S. podnesak u kojem javlja da se radništvo ribogojstva d.d. Poljana organiziralo u hrvatski radnički savez i da traži povišicu, inače se preti da će dne 18. V. t.g. danas obustaviti rad, koja bi obustava prema mišljenju ovoga načelstva mogla imati nedoglednih posljedica ne samo za poduzeće i za okolne njive i sela, jer se pretpostavlja da bi pojedini radnici krivolovci, ili kakav zlikovac mogao namerno otvoriti propuste sa vodom i poplaviti ceo okoliš. Na osnovu ovoga sreski načelnik je odmah telegr. putem preko predstoj. policije u Bjelovaru pozvao navedenog Grivića i direktora ovog preduzeća Ljudevita Eugela iz Vel. Zdenaca da danas po podne u 14 časova bude na licu mesta na ribogojstvu gde će stići i sreski načelnik za posredovanje kod pregovora za povišenje nadnica.

Pregovori su otpočeli u 14 časova i trajali do 20 časova. Međutim do rezultata nije došlo.¹

Radništvo je pod utjecajem plemenske demagogije² navedenog Grivića tražilo prosto nemoguće povišenje u gotovom novcu. Tako je jedan deo radništva n.p. od Din. 1000 tražilo povišicu din. 6000 a drugi deo od din. 300 tražio je din. 3.600.

Posle duže diskusije preduzeće je bilo spremno na izvesnu manju povišicu kako u novcu tako i u jednom delu deputata, dok je radništvo također popustilo u svojim zahtevima ali tako malo da do pozitivnog rezultata nije moglo doći i pregovori su prekinuti.

O svemu ovome sastavljen je zapisnik koji se u prepisu prilaže. Isto tako prilaže se u prepisu pregled dosadanih prinadležnosti pojedinih grupa radnika.

Delegat Grivić rekao je radnicima da kao sutra dan obustave rad, našto ga je sreski načelnik upozorio na teške posledice. Pod težinom ovakove situacije on je telefonski pozvao centralu Zagreb i prikazao nekom funkcioneru Govediću stanje stvari sa svog stanovišta, prikazujući i njemu da bi kao sutradan imala uslediti obustava rada.

Sreski načelnik je kod ovoga telefonski intervenisao i uspelo mu je prikazati faktično stanje stvari našto je Grivić dobio naređenje da svoje pristaše umiri i čeka na nove pregovore, koje bi vodili Inspektor rada iz Osijeka i jedan delegat H.R.S. iz Zagreba sa sreskim načelnikom.

Dostavljajući prednje čast mi je zamoliti Inspektora rada da u sporazumu sa savezom u Zagrebu odredi dan i čas za nove pregovore kako bi se ovaj spor okončao.³

Na ribogojstvu ima danas 35 radnika.

Pakrac dne 19. V. 1937

Sreski načelnik:

u.z. Iveković v.r.

ASRH, KBTJSB.
HIS, mkrf. 2/114.

¹ Vidi dok. br. 169.

² Unitaristi kao negatori nacionalnih individualiteta upotrebljavali su ovaj pojam kao sinonim za nacionalno. U ovom slučaju želi se naglasiti nacionalna komponenta HRS-a, koji kao ekspozitura HSS-a, podređuje svoj rad njezinom programu.

³ Vidi dok. br. 171.

29. V. J 937.

Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave Ribogojstva d. d. Pakračka Poljana, koji su okončani sklapanjem kolektivnog ugovora.

Z A P I S N I K
od 29. maja 1937

Sastavljen na licu mjesta na Ribnjacima Pakrač. Poljana.

P. P.

Od strane sreskog načelstva Zaklanović Rade sreski načelnik.
Od ribogojstva d. d. Kugel Ljudevit direktor i Fijan Nikola upravitelj.
Od strane H.R.S. Gorić Franjo i Grivić Ivan delegati ovoga saveza.
Od strane radništva Ribogojstva d.d. Pakr. Poljana Arači Ivan, Rengel Josip, Marin Franjo, Knobloh Ivan.

P r e d m e t

Nastavak uređenja spora radnika Ribogojstva d. d. Pakr. Poljana i navedenoga poduzeća za poboljšanje nadnica.¹

Između predstavnika Rib. d. d. P. Poljana i navedenih delegata H.R.S. iz Zagreba te radničkih poverenika Ribogojstva d. d. vođeni su pregovori, koji su doveli do ovih rezultata.

Godišnjaci (deputanci) ili t.zv. koncencionaši dobivaju i to:

- a) Čuvari pored dosadan j eg deputata izvađenog u pod priležecem pregledu još godišnje u gotovu još 900 din. dakle ukupno 1200 din.
- b) Kočijaši dobivaju pored dosadanjeg deputata izrađenog u navedenom pregledu god. još 800 din. dakle ukupno 1100 din.
- c) Podvornik i pastiri dobivaju godišnje pored izrađenog dosadanjeg deputata u pregledu u gotovu još Din. 700 dakle ukupno 1000 din.

II.

Obrtnici (kolar i kovač)

- a) Kovač i kolar dobivaju godišnje pored dosadanjeg deputata izrađenog u navedenom pregledu još u gotovu 1224 Din. dakle ukupno 2224 din.

III.

Nadničari:

- a) Nadničari I kategorije dobivaju dnevnicu od din 23.50 i to u ljetnim mjesecima maj, juni, juli, august dok u ostalim mjesecima dobivaju din. 22.50. Ova dnevnicu ne smije biti manja.

- b) Nadničari II kategorije dobivaju u ljetnim mjesecima maj, juni, juli, august din. 18, dok u ostalim mjesecima dobivaju din 17. Ova dnevnicu ne može biti manja.

Radnici koji budu zaposleni nedeljom ili blagdanom primaju dvostruku dnevnicu, tj. ako rade pol dana dobivaju cijelu nadnicu a ako ceo dan dve

¹ Vidi dok. br. 169 i 170.

dnevnice. Ona trojica radnika koji su u februaru o.g. bili mjesečari Mijo Pri-
banić, Tomašević Valent i Jakob Novačić, a koji su ispali kao dnevničari u II
kategoriju imaju se prvom prilikom i prvenstveno kad se za to ukaže potreba
prevesti u I kategoriju sa određenom nadnicom. Glede radnoga vremena došlo
je do ovoga rezultata. Ljetni mjeseci radno vreme ima da bude efektivnih 10
radnih sati a u zimskim mjesecima radno vreme ima da bude efektivnih 8 sati.
Zimski se mjeseci podrazumevaju XI, XII, I i II, ostali su ljetni.
Radnici deputatisti za njih važi radno vreme kao i sada. Deputatisti ako
rade nedeljom ili blagdanom posao koji ne spada u normalni nedeljni rad
pripada im nagrada za 1/2 dana rada Din. 10, a za ceo dan din. 20.
Zanatlije deputatisti koji bi radili nedeljom kakav vanredni posao pri-
pada nagrada za pol dana Din. 10, a za ceo dan Din 20.
Ovaj zapisnik ima da važi kao podloga kolektivnom ugovoru koji se ima
sačiniti dne 31. maja o.g. između radničkih poverenika i predstavnika predu-
zeća pred sreskim načelnikom.
Isti ugovor nakon potpisa ima se otposlati H.R.S. u Zagreb na potpis od-
nosno klauzuliranje. Samo u tom slučaju ako HRS na sastavljanje i potpis toga
ugovora ne izašalje svoga delegata.

Zaključeno i potpisano:²

Sreski načelnik:	Predstavnici	Rib. d.d.	Radnički poverenici:
R. Zaklanović, s.r.	Kugel, s.r.		Rengel Josip, v.r.
Delegati H.R.S.	Fijan, s.r.		Marin Franjo, s.r.
Garić, s.r.			Knobloh Ivan, s.r.
Grivić, s.r.			Arači Ivan, s.r.

Za tačnost prijepisa jamči:
Arh. činovnik:
potpis nečitljiv

M.P.

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/119—120.

11. VI 1937.

*Napis »Radnika« o rezultatima izbora za radničke povjerenike u parnoj
pilani »Slaveks« d. d.*

Izbor radničkih povjerenika u pilani Slaveks bio je prijavljen za 25. ja-
nuara. Pošto je pilana obustavila rad 16. I. o.g. zbog spora na željeznici, izbori
su se sprovedi 29. maja. Nakon uspješno završenog štrajka radnika 1936. god.
koji je trajao 71 dan počeo je HRS osnivati svoju podružnicu u pilani Slaveks.

² Prema članku inž. Nikole Fijana »Radnički pokret na ribnjacima Poljana 1937. godine«
(Ribarstvo Jugoslavije, br. 2/1957, str. 36) u jesen je izbio štrajk ribarskih radnika radi očuvanja
dotada stečenih prava socijalnog osiguranja. Štrajk je bio dobro organiziran, a vodili su ga
kvalificirani radnici Luka Vargović i Mijo Winkler. Rad na ribnjacima bio je paraliziran.
Tek nakon šest tjedana štrajka poslodavcu je uspjelo slomiti otpor štrajkaša. Vargović i Win-
kler su izbačeni iz poduzeća, a pitanje zdravstvene pomoći poslodavac je riješio privatnim
ugovorom s mjesnim liječnikom. Naime, stalni radnici su dobili besplatnu liječničku pomoć i
lijekove na račun poduzeća. Redakcija ne raspolaže s dokumentima o tome štrajku.

Pokretaču HRS-a bilo je obećano od strane vodstva iz Zagreba, ako će uspjeti osnovati HRS i razbiti podružnicu saveza drvodjelskih radnika, da će taj dobiti dobro namještenje u Zagrebu, gdje će bolje živjeti nego na pilani. Ti bijednici dali su se na posao, ali bez uspjeha, jer svijesni pilanski radnici znadu da je Savez drvodjelskih radnika vodio borbu i to vrlo tešku tada, dok HRS nije postojao. Prigodom izbora povjerenika podružnica je tražila, da se podnese 1 jedinstvena lista, ali su Hrsovci to odbili i kazali: »Ako želite ići s nama zajednički, mi dajemo 2 povjerenika, a naši su 4, jer mi imamo većinu radnika i ako nisu kod nas organizovani.« Zbog toga jedinstvena lista nije uspjela, te su prigodom izbora bile postavljene 2 liste. I. je bila podružnica Saveza drvodjelskih radnika. II. HRS-a. Hrsovci su bili uvjereni da će oni dobiti 4 povjerenika i već su unapred slavili svoju pobjedu. Međutim nakon izvršenog glasanja I. lista podružnice SDRJ dobila je 292 glasa i 5 povjerenika i 5 zamjenika, a II. lista HRS-a dobila je 61 glas i 1 povjerenika i 1 zamjenika. Nakon rezultata izbora nastalo je razočaranje kod HRS-a, jer su uvidjeli, da ne predstavljaju onu snagu, koju su zamišljali. Svijesni drvodjelski radnici sa pravom su oduševljeno pozdravili veliku pobjedu na izborima i odlučili, da će i dalje voditi borbu za poboljšanje položaja radnika. Radnici koji su bili prešli u HRS, uvidjeli su da njima nema mjesta u HRS-u, jer njihove vode vode politiku za svoju ličnu korist, a ne u interesu svih radnika, te se ponovno vraćaju u svoju klasnu organizaciju. Radnike se može obmanuti sa lažnim obećanjima, ali to ne može trajati dugo, jer radnici vide tko vodi istinsku borbu za radničke interese.

»Radnik«, br. 45/1937.

15.VI 1937.

Sresko načelstvo u Pakracu obavještava inspektora rada u Osijeku o pokušaju posredovanja između predstavnika mlinarskih radnika i poslodavca u mlinu Teodora Faka u Pakračkoj Poljani. Posredovanje nije uspjelo.

Na traženje delegata Hrvat, radničkog saveza u Zagrebu Grivić Ivana i predstavnika radnika mlina Fak Teodora iz Pakr. Poljane za posredovanje oko povišice plaće danas je sreski načelnik iz Pakraca došao na lice mjesta u Pakračku Poljanu — odakle i ovaj izvještaj dostavlja — i pokušao posredovanje kod pregovora koje nije uspjelo, naročito zbog toga što je opunomoćnik Faka g. Donasy tražio da pre konačne odluke konzultuje bolesnoga vlasnika mlina kao i odsutnog Faka mlađeg pa da će po ovom konzultovanju sam povesti pregovore sa radnicima a u slučaju neuspjeha obratiće se prema propisima uredbe o minimalnim nadnicama za posredovanje sreskom načelniku u Pakracu.

0 današnjim pregovorima ustanovljen je zapisnik koji se u jednom primerku prilaže g. Inspektoru rada.¹

Sreski načelnik:
Zaklanović v.r.

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/122.

¹ Redakcija ne raspolaže s navedenim dokumentom.

20. VI 1937.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine i inspektora rada u Osijeku o izbijanju štrajka među radnicima u paromlinu Teodora Faka u Pakračkoj Poljani i o poduzetim mjerama za okončanje spora.

Danas u 9 časova izvestio sam telefonskim putem Kr. bansku upravu odeljak za drž. zaštitu da je dne 19 juna u 22 časa izbio štrajk stručnih i manualnih radnika zaposlenih u paromlinu vlasništvo Teodora Faka iz Pakračke Poljane. Štrajkuje ukupno 13 radnika. Radništvo je organizovano u Hrvatskom radničkom savezu. Razlog štrajka je, izrazito ekonomski karakter jer su radnici tražili povišicu plaće, osam satni rad i zaključenje kolektivnog ugovora.

Kako sam dne 15. juna o. g. pod br. 10.085/1937 podneo izvještaj sa lica mesta iz Pakračke Poljane da pregovori odnosno moje posredovanje tada nije uspelo,¹ nastavio sam sa posredovanjem resp. pomirenjem jučer dne 19. juna koji je nepopustljivošću i nesvaćanjem opunomoćenika Faka Antuna. Donasija, nije moglo uspeti, i ako su radnici bili pripravnici na popuštanje.

Neuspeh drugoga pomirenja zapisnički je konstatovan. Taj zapisnik prilaže se g. Inspektor u rada.

Čekam poziv, bilo jedne ili druge strane za likvidiranje štrajka.

Pakrac 20. VI. 1937

Sreski načelnik,
Zaklanović s. r.

ASRH, KBUSB.
HIS, mikrf. 2/124.

1. VII 1937.

Napis »Hrvatskog radnika« o sklapanju kolektivnog ugovora između radnika i poduzeća Ribogojstvo d. d. u Pakračkoj Poljani.

Nakon višednevnih pregovora, vođenih između predstavnika poduzeća Ribogojstvo d. d. u Pakračkoj Poljani i radništva, organiziranog u Hrvatskom Radničkom Savezu, te delegata Središnjice HRS-a, uspelo je radnicima, da konačno sa poduzećem sklope kolektivni ugovor u ponedjeljak dne 31. svibnja.¹

Ovim je ugovorom svim radnicima osjetljivo povišena nadnica, a ta se povišica kreće između 23% i 40%. Nadalje je ovim kolektivnim ugovorom ograničeno radno vrijeme u smislu Z.O.Z.R., te je zajamčen nedjeljni počinak. U slučaju rada nedjeljom i na ostale zakonom priznate blagdane poduzeće se u smislu Zakona obvezalo radnicima dati 100% veću nadnicu. — Poduzeće je priznalo radničku organizaciju HRS kao i radničke povjerenike birane na listi iste organizacije.

¹ Vidi dok. br. 173.
¹ Vidi dok. br. 171.

Sklapanje ovog kolektivnog ugovora unijelo je zadovoljstvo među radništvom, jer su sva utanačenja unešena u ovaj ugovor za radništvo mnogo povoljnija, nego ona u ugovoru, koji je sklopilo radništvo zaposleno na susjednom Ribogojstvu u Končanici kod istog poduzeća, a koji su sklapali predstavnici U.R.S.-a.

»Hrvatski radnik«, br. 14 1937.

176

25. VII 1937.

Sresko načelstvo u Pakracu javlja Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine, Odjeljku za državnu zaštitu, da je 19. jula prestao štrajk radnika u paromlinu Teodora Faka i da su sklopljeni individualni ugovori između radnika i poslodavca.

U vezi ovostranog izvještaja¹ od 20. VI. 1937. broj 10.364/1937izveštavam, da je mlin Fak Teodora 19. VII. 1937. otpočeo sa radom i radnicama koji su bili u štrajku stupili u posao, te je time štrajk prestao.

Od stručnih radnika koji su bili u štrajku zaposleno je 5.

Dva su radnika odustala od rada sa izjavom, da ne žele više raditi, a dva radnika su otišli za vreme štrajka u Uljanik gdje imaju pekaru, kuću i 8 rali zemlje te nisu prisustvovali nagodbi između poslodavca i štrajkaša.

Mlin dalje radi na osnovu sklopljenih individualnih ugovora između poslodavca i radnika.

Za celo vreme štrajka nije bilo nikakovih incidenata.

Molim da se izvještaj uzme na znanje.

Pakrac, 25. VII. 1937.

M. P.

V. d. Sreskog načelnika
pod uprav, sekretar:
Georgijević

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/126.

177

31. VII 1937.

Ivan Hodak, izvještač Radničke komore, javlja Komori o štrajku kamenolomskih radnika na Psunju.

Na temelju Vašeg dopisa od 26 jula 1937. god. br. 6455. u kojem tražite tačne podatke o štrajku koji je izbio u kamenolomu Psunju a koji je vlasništvo Narodne šumske Industrije d. d. Okučani Srez Nova gradiška ali kamenolom Psunj pripada pod Srez Pakrac.

> Vidi dok. br. 173 i 174.

189

1. u kamenolomu Psunju je zaposleno 75 radnika a koji su organizirani u Savezu građevinskih radnika Ursa u Zagrebu.

2 Štrajk je izbio zbog toga što su radnici tražili povišenje plaća, kolektivni ugovor koji je sklopljen između Saveza građevinskih radnika i Narodne šumske industrije, dne 4. Jula 1936. god.¹ I važio je jednu godinu dana t. j. do 4. Jula 1937. u kojem je bila utvrđena nadnica po satu dinara 2.50 pošto su životne namirnice znatno poskupile te su radnici bili prisiljeni tražiti povišenje piata kao i novi kolektivni ugovor te nisu nikako mogli doći do sporazuma i zbog toga je izbio štrajk, pregovori su vodjeni 4 puta i to jedanput sami radnici i 3 puta u prisustvu gospodina Sreskog načelnika iz Pakraca pošto je proglašeno nerešeno te je gospodin Sreski načelnik predao inspekciji rada cijelu stvar tako bar radnici tvrde.

3 štrajk je izbio 21. VII 1937. godine te do danas još postoje a nema ni izgleda da će se skoro svršiti.

Pa prema ovom izvještaju molim radničku komoru da izvoli uzeti potrebne mere da se dodje čim prije do sporazuma, pošto preti dosta kritično stanje za radnike koji su zaposleni u Okučanima pošto su svi dobili odkaz.

U nadi daće radnička komora zauzeti potrebne mere i izići radnicima u susret.

Ostajem unapred zahvalan

Izveštač komore
Ivan M. Hodak, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 12/76—77.

28. VIII 1937.

Ivan Hodak, izveštač Radničke komore, upoznaje Komoru o okončanju štrajka u kamenolomu Psunj i o povišenju nadnica radnicima za 8°/o.

Dole potpisani izveštač te komore izveštavam gornji naslov da je štrajk kod narodne šumske industrije u kamenolomu Psunju likvidiran i da su radnici danas 23. VIII. stupili u posao a radnici koji su zaposleni bili još nisu svi nastupili posao štrajk je likvidiran ali radnici nisu dobili kolektivnog ugovora zbog toga što nisu vršili izbor radničkih povjerenika uprava preduzeća im je dala jedno utanačenje a kolektivni ugovor će im dati kad izvrše izbor radnički poverenika radnici su dobili 8% povišice i životne namirnice pod cijenu koju bude tvrtka nabavljala, uspjeh je jako slab ali da suradnici bili svesniji moglo je biti mnogo bolje.¹ ..²

U prilogu šaljem namiru za mjesec kolovoz 1937.

Izveštač Rad. kom.
Ivan M. Hodak, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS mkrf. 12/84.

» Vidi dok. br. 177.
² Izostavljeni dio teksta odnosi se na kamenolomske radnike u Okučanima.

3. IX 1937.

Napis »Radnika« o uspješnom djelovanju sindikalne podružnice URS-a, klasnoj solidarnosti radnika i o sukobu s HRS-om.

Požrtvovan rad naših drugova u Pakracu pokazuje danomice napredak, kako u pogledu popravka radnih i plaćevnih uslova, tako i na prosvjetnom polju. Glavne poteškoće su prebrođene. Pilanski i šumski radnici došli su do spoznaje, da se samo organizovani i složni mogu oduprijeti prekomjernom izrabljivanju drvarskih poduzetnika. Crni dani međusobnog klanja i otimanja za lijepim smiješkom naganjača prošli su u nepovrat. Rijetka su poduzeća, u kojima bi bili svi radnici organizovani. Ali je drugovima u pilani »Slaveks« nedavno ipak uspjelo, da su privukli i posljednju grupicu radnika u organizaciju. Time je ugled naše podružnice zamjerno porastao. Sada i najudaljenija sela znadu, da postoji jedna organizacija, čvrsta i neprobojna, usprkos svih navala, koje je morala izdržati. Stečenu pobjedu treba očuvati, organizaciju cementirati, a to će se moći samo na taj način, ako očuvaju jedinstvo svojih redova u pilani, ako ništa ne učine protiv interesa okolišnih seljaka. Radnici i seljaci su najbliži i prirodni saveznici, njihovi putevi se podudaraju. Posebno poglavlje u radu oko organizovanja čini HRS u Pakracu. Svi pokušaji da se pocijepaju radnici u dvije organizacije, nisu uspjeli zahvaljujući svijesti i požrtvovnosti naših drugova. Hrsu je »uspjelo« organizovati sve naganjače, a tih je vrlo mali broj tj. 18. Naročiti »uspjeh« HRS-a postignut je time, što se zadnji neorganizirani »organizirao«, a to je g. Andrija Žalac, sin g. seglajtera. Mi svakako ne žalimo za takovima. Čestitamo našim drugovima na postignutom uspjehu.

»Radnik«, br. 57/1937.

20. IX 1937.

Radnička komora upućuje svog referenta na raspravu pomirenja između radnika firme »Uljanik« d. d. u Bujavici povodom zahtjeva radnika za povišenjem nadnica.

Na podnesak ove komore Sreskom načelstvu u Pakracu da sazove raspravu pomirenja između tt. Uljanik dd. u Bujavici i kod nje uposlenih radnika u predmetu spora radi zahtjeva radnika za povišenje zarada. Spomenuto je Sresko načelstvo svojim rješenjem br. 15593 od 14. IX. o. g. ureklo raspravu pomirenja za dne 23. septembra o. g. u 12 sati o podne u prostorijama tvrtke Uljanik d. d. u Bujavici. Savezno s time, Savez rudarskih radnika Jugoslavije zamolio je ovu Komoru da Vas na tu raspravu uputi budući ste u ovom predmetu u ime komore već posredovali.¹

» Vidi dok. br. 181.

Udovoljavajući ovoj zamolbi upućujete se, da se u ime ove komore i na njen račun uputite u Bujavicu i da tamo prisustvujete sazvanoj raspravi, a o toku i rezultatu te rasprave podnesete komori pismeni izvještaj.

Za:²

Predsjednik:
potpis nečitljiv

Sekretar:
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 12/90.

181

27. IX 1937.

Stevo Komerički, referent Radničke komore, izvještava Komoru o pregovorima između predstavnika radnika i uprave firme »Uljanik« d. d. u Bđjavici koji su okončani sklapanjem kolektivnog ugovora i povećanjem nadnica.

Nalogom naslova od 20. IX. o. g. br. 8187/37 u predmetu saziva rasprave pomirenja¹ po Sreskom načelstvu u Pakracu na osnovu traženja uposlenih radnika kod Uljanik d. d. u Bujavici izvijestiti mi je slijedeće:

Dne 22. IX. o. g. zaputio sam se osobnim vlakom u 18.30 sati poslije podne u Brezine — Bujavica kuda sam stigao u 9.45 na večer gdje sam prenoćio.

Dne 23. IX. o. g. potražio sam vezu s predstavnicima radnika s kojima sam održao konferenciju i ispitao njihovo stanovište, kakovo će zauzeti prigodom mirenja.

Rasprava se nije održala u 12 sati kako je to po Sreskom načelstvu određeno radi toga, jer je Kr. rudarsko glavarstvo iz Zagreba telefonskim putem zatražilo, da se rasprava mirenja odgodi do 2 sata poslije podne, kada će stići njezin predstavnik. Sresko načelstvo je tom telefonskom odlaganju mirenja udovoljilo, pa je rasprava započela u 2.30 sati po podne.

Raspravi su bili prisutni od strane uprave poduzeća, član ravnateljstva Uljanika d. d. Galić Ivan i dir. poduzeća ing. Karlo Gustavsohn. Od strane Sreskog načelstva bio je prisutan sreski pristav Iveković Tomislav, Kr. rudarsko glavarstvo zastupao je ing. Kovačević iz Zagreba.

Nakon dugačke rasprave polučen je sporazum kod mirenja tako, da je uprava poduzeća pristala da radnicima povisi plaće 50 para po satu i to kao skuparinski doplatak, a koje povišica vrijedi do konca aprila 1938 do kojeg vremena važi i sklopljeni kol. ugovor.

Rasprava je potpisivanjem zapisnika završena u 5 sati po podne. Budući da više nisam imao željezničke veze da se povratim još istog dana u Zagreb, to sam u Brezine—Bujavice prenoćio a prvim vlakom vratio sam se dne 24. IX. o. g. natrag u Zagreb.

Držim da sam time izvršio nalog naslova i molim da se ovaj izvještaj uzme na znanje.

U Zagrebu, 27. IX. 1937.

Komerički, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 2/92.

² Radničku komoru
¹ Vidi dok. br. 180.

29. X 1937.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Ministarstvo unutrašnjih poslova, Odjeljenje za državnu zaštitu u Beogradu o skupštini radnika učlanjenih u HRS.

Čast mi je izvijestiti da je danas 29. X. 1937. po odobrenju ovog načelstva održana u Pakracu u prostorijama »Hrv. Doma« skupština radnika začlanjenih u Hrv. radničkom Savezu, koju je dozvolu podružnica spomenutog saveza sa najavom Strasner Franje delegata iz Zagreba kao govornika.

Skuština je započela tačno u 20 časova i trajala je jedan sat na kojoj je Strasner jedini govornik izložio sadanje stanje rad. pokreta uopće a napose radništva začlanjenog u Hrv. R. Savezu. U svom govoru tumačio je kako će radništvo moći doći do svoga cilja — ekonomskog obezbeđenja — samo onda ako se sve začlani u H.R.S. koji je danas jedina podrška i zaštita radništvu, kojeg nitko danas ne štiti pa čak niti zakoni koji su za radništvo doneseni, jer su isti tobože doneseni samo u zaštitu kapitala. Dalje razlaže kako je kod nas radništvo razmjerno malen broj pa je potrebno da se potonje prikloni seljaštvu koje čini gro ove države pa će tako najlakše radništvo doći do svoga konačnog cilja ekonomske slobode. Tumači nadalje da je radi toga i osnovan

H.R.S. koji i ako nije politička organizacija ipak kolaborira sa Hrv. pokretom a obojima je jedini vođa i zaštitnik Dr. Maček u kojeg neka radništvo imade potpuno povjerenje.

Poziva prisutne radnike koji su začlanjeni u U.R.S. da pređu u redove H.R.S. koji ima biti jedini predstavnik radništva u ovim krajevima, jer je U.R.S. stvoren umjesto odozgora samo da razbije radničke redove a na korist kapitala, pa razlaže prisutnima neka tome ne nasjedaju, no neka budu složni i sa tom organizacijom jer radnik treba da u prvom redu štiti svoje interese, a budućnost će pokazati da je radništvo U.R.S.-a zavedeno. Poziva da budu svi solidarni i da se međusobno potpomažu, naročito u pogledu teške situacije koja je nastala poslednjih dana kod preduzeća Ribogojstva d. d. u Pakr. Poljani gdje se vode pregovori sa radnicima u pogledu povišenja nadnica, a koje to preduzeće otklanja tako da će vjerojatno doći do štrajka.

Zatim se nadalje obara u glavnom na Zidove kao glavne pretstavnike kapitala za koje kaže da su narodne i ind. krvopije ali da će složno radništvo konačno uspjeti da ih maknu i odstrani iz zemlje jer su ti Zidovi i onako došli ovamo kao tudinci.

Sav govor bio je u glavnom pun fraza demagogije a protkan mržnjom na poslodavce u glavnom Zidove no nije na prisutne imao naročitog efekta tako da je bio vrlo malo usklika odobravanja. Spomenuti je da je skupštini prisustvovalo razmjerno malen broj radništva, svega oko 40 ljudi, zaposlenih kod tet. »Slaveks«a i ti su u glavnom bili članovi URS dok je ostatak od 50 ljudi činilo znatiželjno građanstvo Pakraca, pristalice b. H.S.S. koje također nije bilo oduševljeno raslaganjem govornika tim više što je bila i nekolicina građana javrejske vjeroispovjesti. Ti kao i većina ostalih poslije skupština kritikovali su govor u negativnom smislu, dok prilikom same skupštine nije bilo incidenata niti upadica.

Kao govornici bili su još najavljeni Nemet Petar i Terihaj Ignac viđenije pristaše b. H.S.S. koji su imali govoriti o seljačkom pokretu i gospodarskoj

slozi u vezi sa organizacijom H.R.S., no kada su vidjeli slab utisak govora delegata Strasnera, odustali su od svojih govora.

Čast mi je dostaviti prednji izvještaj s molbom na nadležnost

Pakrac, 29. X. 1937.

M. P.

V. d. sreskog načelnika Banski savjetnik
Švuger v. r.

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/130.

183

11. XI 1937.

Sresko načelstvo u Pakracu javlja Ministarstvu unutrašnjih poslova u Beogradu da je radništvo Brodske imovne općine stupilo u štrajk, da dvije pomirbene rasprave nisu dovele do sporazuma i da su u vezi sa sukobom između radnika i poslodavca poduzete sve mjere predostrožnosti.

Čast mi je izvijestiti da je danas dne 11. XI. 1937, u 14 časova stupilo u štrajk celokupno radništvo zaposleno kod preduzeća B.I.O., šumske uprave Kamensko-Vučjak, općina Bučje ovoga sreza.

Štrajkuje ukupno 242 šumskih radnika navedenog preduzeća i to sa razloga jer navedena šumska uprava nije voljna udovoljiti zahtjevima radništvu, koje je organizirano u H.R.S., a koje traže sklapanje kolektivnog ugovora bolje uslove rada te povišenje nadnica.

U tom sporu interveniralo je ovo sresko načelstvo te sprovedo dve pomirbene rasprave dne 5. i 9. novembra o. g. radi likvidiranja sukoba, no intervencija ostala je bezuspješna, jer firma u nikojem pogledu ne želi izaći u susret radništvu radi čega je isto danas i obustavilo rad.¹

Kako se u konkretnom slučaju radi o sukobu većih razmjera, kao i o važnosti struke tog'preduzeća, koje se bavi izvozom gorivog drveta, to sam smjesta zamolio intervenciju Inspektora rada u Osijeku radi čim bržeg likvidiranja sukoba, tako da obustava rada nebi imala teže posljedice obzirom na snabdjevanje gorivog drveta okolnog pučanstva.

Čast mi je dostaviti prednje sa izvješćem da su poduzete potrebne mere predostrožnosti, kako se nigdje nebi narušio javni mir i red.

M. P.

V. d. sreskog načelnika
Banski savjetnik
Svuger v. r.

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/132.

¹ Vidi dok. br. 185.

15. XII 1937.

SDRJ u Zagrebu javlja Radničkoj komori da su zakazani pregovori između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« i moli Komoru da uputi svoga referenta.

Radnici zaposleni kod parne pilane Slaveks d. d. u Pakracu, sklopili su 1936. u agustu mjesecu kolektivni ugovor.¹ Na osnovu kolektivnog ugovora točka 8 tražili su povišicu plaće u maju mjesecu ov. god.² Tom prilikom produžen je ugovor do 1938. god., a radnici su na postojeće plaće dobili povišicu 8—10%. Već kod pregovora u maju bilo je govora ako će poskupiti živežne namirnice i ostala roba, da će radnici ponovno tražiti povišicu plaće, jer su nadnice radnika vrlo niske.

Pošto je prošlo 6 mjeseci od zadnjeg utanačenja o plaćama, to su radnici ponovno tražili povišenje plaća i to:

Radnici koji imaju satnu plaću do din. 4 20% a radnici koji imaju plaću veću od Din 4 15% na postojeće plaće radnika.

U sporazumu sa predstavnikom preduzeća zakazani su pregovori za 21. XII. u 9 sati prije podne.

Pošto je ovim pregovorima prisustvovao predstavnik naslova ref. Kome-rički, to molimo naslov, da bi i ovaj puta na pregovore izaslao imenovanog referenta, da bi kod pregovora posredovao, da bi se isti završili na miran način da nebi došlo do otvorene borbe radnika.

Za:³

Tajnik:
Stjepan Šalamun

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 2/140.

17. XII 1937.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Ministarstvo unutrašnjih poslova u Beogradu o prestanku štrajka radnika Brodske imovne općine, Šumske uprave Kamensko-Vučjak.

U vezi ovostranog izvješća od 11. XI. 1937 broj 18549/37. čast mi je izvjestiti da je današnjim danom prestao štrajk šumskih radnika kod preduzeća Broske Imovne opštine u Kamenskom-Vučjaku koji je započeo dne 11. novembra t. g. radi nastalog spora između radništva i spomenutog preduzeća u pogledu povišenja radničkih nadnica, te sklapanja kolektivnog ugovora kojim zahtjevima nije preduzeće htjelo udovoljiti.¹

Danas dne 17. XII. 1937 sveukupno radništvo, t. j. 242 šumskih radnika prekinulo je štrajk i stupilo u posao, pošto je na intervenciju ovog sreskog

¹ Vidi dok. br. 156.
² Vidi dok. br. 167 i 168.
³ SDRJ
ⁱ Vidi dok. br. 183.

načelstva uspjela nagodba između obiju stranaka nakon provedene izvanredne rasprave dne 13. o. mj.

Preduzeće je donekle izašlo u susret zahtjevima radnika u pogledu uslova rada i povišenja nadnica time što je svima povisilo nadnice za cirka 10—15% uz 8 i 10 satno radno vreme, prema pojedinim strukama, a radništvo je odu-stalo od traženja da se prizna rad organizacija (Hrv. Rad. Savez) i sklapanja kolektivnog ugovora.

Tim je ovaj spor likvidiran i preduzeće je počelo normalnim radom o čemu je ujedno izveščena Inspekcija Rada u Osijeku.

Čast mi je dostaviti prednji izvještaj s molbom na nadležnost.

Pakrac, 17. XII. 1937.

M. P.

Sreski načelnik:
u. z. Iveković v. r.

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/136.

186

27. XII 1937.

Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj o pregovo-rima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« koji nisu uspješno završeni.

Nalogom naslova br. 11260/37 od 17. XII. o. g. u predmetu pregovora iz-među Slaveks d. d. u Pakracu i predstavnika Saveza drvodjelskih radnika Ju-goslavije, podružnice u Pakracu radi povišenja plaća izvijestiti mi je slijedeće:

Dne 20. XII. o. g. zaputio sam se popodnevnim vozom u Pakrac kamo sam stigao na večer.

Dne 21. XII. zaputio sam se u zajednici s predstavnicima podružnice Sa-veza drvodjelskih radnika Jugoslavije u Pakracu i predstavnikom centrale tog Saveza Šalamunom Stjepanom u pregovore. Na pregovorima je uprava podu-zeća stala na stanovište, da su njene tržišne prilike takove da ne može biti niti govora o povišenju plaća radnicima. Naprotiv poduzeće stoji na stanovištu da bi se plaće morale sniziti na plaće koje su bile u aprilu o. g. a koje su bile povišene prigodom mirenja u maju mjesecu za 8 do 10%¹. Predstavnici radnika stali su na stanovište da su životne prilike obzirom na poskupljenje živežnih namirnica poskupile i da sadanje plaće ne mogu zadovoljiti potreba-ma radnika.

Ja sam u ovom predmetu stao na stanovište da uprava poduzeća obzirom na nastalo poskupljenje ni u kojem slučaju ne može sniziti plaće i tražio sam da uprava poduzeća svoj predlog o sniženju povuče. Predstavnik podu-zeća g. Frank dao je izjavu, da ukoliko radnici ne traže povišenje plaća, da tada ni uprava poduzeća neće tražiti smanjenje sadanjih plaća. Kako se nije moglo doći do nikakovog sporazuma, to su predstavnici radnika dali izjavu da obzirom na neuspjele pregovore zatraže putem prvostepene vlasti postupak

¹ Vidi dok. br. 168.

196

pomirenja prema odredbama Uredbe o utvrđivanju minimalnih nadnica, zaključivanju kol. ugovora, pomirenju i arbitraži.²

Ja sam još istu večer t. j. 21. XII. o.g. povratio se natrag u Zagreb.

Zagreb, 27. XII. 1937.

Komerički, v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 12/142.

187

18. II 1938.

Napis »Radnika« o pobjedi TJRS-a na izborima za radničke povjerenike u parnoj pilani »Slaveks«.

Kao i svake, tako su i ove godine vršeni izbori za radničke povjerenike u pilani »Slaveks«. Za ove izbore vođena je živa agitacija, kako od strane Saveza drvodjelskih radnika, tako i od strane Hrsa. Naši drugovi drvodjelci nudili su Hrsu da postave zajedničku kandidatsku listu i da bude omjer povjerenika, kao i prošle godine, tj. SDR 5 povjerenika i Hrs 1 povjerenika. Naši Hrsovci nisu htjeli i tražili su da im se dade 2 povjerenika. Uzalud je bilo uvjeravati, da ne će dobiti dva, nego u najboljem slučaju 1 povjerenika. Naše prognoze su se potpuno ostvarile, jer Hrsova lista nije dobila ni količnik za jednog povjerenika. Bar u ovim izborima u Pakracu ne može nitko kazati, da nam je vodstvo poduzeća naklono i da nas je pomagalo. Za drugu stranu to se može i dokazati na nekim primjerima, što nam danas nije namjera.

I ovaj puta ponovno pilanski radnici posvjedočuju, da ih nikakova sila ne može skrenuti sa puta klasne borbe i da su se sve nade protivnika klasnog radničkog pokreta rasplinule. U poduzeću je bilo uposlano 385 punopravnih birača. Glasovanju je pristupilo 353 radnika i radnica. Za Hrs palo je 49 glasova, a za Savez drvodjelskih radnika 303 glasa, dok glasanju nije pristupio 31 radnik i to većinom noviji neupućeni radnici. U nizu uspjeha, koje postiže Ursov pokret u ovogodišnjim izborima, značajno je da su podružnice SDR vrlo aktivne i da se nalaze u prvim redovima našeg zajedničkog pokreta, što pokazuje Osijek, Brod, Gradiška itd.

»Radnik«, br. 85/1938.

188

8. III 1938.

Zapisnik o prvoj pomirbenoj raspravi između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« povodom zahtjeva radnika za povišenje nadnica. Rasprava nije uspješno okončana.

Prva pomirbena rasprava u nastalom sporu između radništva tvrtke »Slaveks« d. d. iz Pakraca te spomenutog preduzeća radi povišenja radničkih nadnica.

P. P.

Od strane sreskog načelstva Iveković Tomislav sreski pristav i Štrk Olga kao zapisničarka.

² Vidi dok. br. 188, 189 i 190.

Od strane Radničke Komore Komerički Stevo iz Zagreba kao delegat.
Od strane Ursa Šalamun Stjepan kao delegat.
Od strane H.R.S. Kovačević Franjo kao delegat i posmatrač.
Od strane radništva radnički poverenici: Kutilek Ivan, Kadežabek Vid, Ivičić Mičo, Podobnik Josip, Supan Ivan, Hrgar Ivan, Ančić Mato, Sabo Stjepanek, Majetić Stjepan, Pilar Dragutin, Oreč Marijan, Pucelj Luka, Kobetić Marko, Prodanović Ignjatija, i Djermanović Pavao.
Od strane Tvrtke »Slaveks« d. d. iz Pakraca Frank Dragutin direktor kao opunomoćeni zastupnik preduzeća.
Nakon što je prisutnima protumačen predmet današnje rasprave uzima riječ delegat Šalamun Stjepan koji u svom govoru obrazlaže pravedan zahtjev radništva u pogledu povišenja radničkih nadnica, obrazlažući to povišenjem živežnih namirnica te apelira na zastupnike preduzeća da izađe u susret radničkim zahtjevima, koji nisu podneseni u svrhu nekog pritiska već jedino iz nužde.
Nakon toga govori delegat radničke komore Komerički Stevo u istom smislu kao predgovornik nadodajući neka fakta koja potvrđuju zahtjev radništva te moli zastupnika preduzeća da uvaži sve činjenice i izađe u susret opravdanim zahtjevima radništva, bez da se u tom predmetu dalje taktizira.
Zastupnik preduzeća Dragutin Frank u svom govoru osvrće se na zahtjeve radništva te izjavljuje da preduzeće usprkos tim opravdanim zahtjevima ne može principijelno da dađe ikakovu povišicu jer bi u protivnom slučaju preduzeće moralo obustaviti rad što nije u interesu ni preduzeća ni celokupnog radništva.
Prodajna mogućnost bukove rezane robe danas je minimalna tako, da su nam skladišta već pretrpane izrađenom robom te imademo već oko 12.000 kubika ne prodanog materijala te nam je usljed toga nemoguće udovoljiti traženju radnika.
Budući se time pregovori između obiju stranka ostali bez uspjeha to je time prva pomirbena rasprava između obiju stranaka završena a u smislu čl. 15 Uredbe o utvrđivanju minimalnih nadnica itd. zakazuje se druga pomirbena rasprava u gornjem predmetu za dne *15. marta 1938* u uredovnici preduzeća »Slaveks« parna pilana u Pakracu u 8 sati prije podne na koju se ovime prisutni kratkim putem pozivaju.¹

Izaslanik sreskog, načelstva:	Stranke:
Tomislav Iveković v. r.	Kutilek Ivan v. r.
Izaslanik Radničke komore:	Ančić Mato v. r.
Komerički Stevo v. r.	Hrgar Ivan v. r.
Šalamun Stjepan v. r.	Ivičić Mičo v. r.
Kovačević Franjo v. r.	Stjepan Sabo v. r.
Za »Slaveks« d. d.	Kadežabek Vid v. r.
Frank v. r.	Majetić Stjepan v. r.
apisaćar	Oreč Marijan v.r.
O. Strk v. r.	Pilar Dragutin v. r.
	Pucelj Luka v. r.
	Kobetić Marko v. r.
	Ostali potpisi nečitljivi

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 2/163—164.

¹ Vidi dok. br. 189.

15. III 1938.

Zapisnik o drugoj pomirbenoj raspravi između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« povodom zahtjeva radnika za povećanje nadnica. Pomirba nije uspjela.

Druga pomirbena rasprava¹ u nastalom sporu između radništva tvrtke »Slaveks« d. d. iz Pakraca, te spomenutog preduzeća radi povišenja radničkih nadnica.

P. P.

Od strane sreskog načelstva Iveković Tomislav sreski pristav i zapisničar Olga Strk.

Od strane radničke komore Komerički Stevo iz Zagreba kao delegat.

Od strane Ursa Šalamun Stjepan iz Zagreba kao delegat.

Od strane radništva radnički poverenici: Kutilek Ivan, Kadežabek Vid, Ivičić Mićo, Podobnik Josip, Supan Ivan, Hrgar Ivan, Ančić Mato, Sabo Stjepan, Majetić Stjepan, Pilar Dragutin, Oreč Marijan, Pucelj Luka, Kobetić Marko, Prodanović Ignjatija, Djermanović Pavao.

Od strane tvrdke »Slaveks« d. d. iz Pakraca Frank Dragutin direktor kao opunomoćeni zastupnik preduzeća.

Nakon što je prisutnima predložen predmet današnje rasprave izjavljuju radnički poverenici preko svojih delegata Šalamun Stjepana te Komerički Steve da ostaju u cijelosti kod svojih ranijih zahtjeva u pogledu povišenja radničkih nadnica, ali su voljni po izlaganju delegata Komerički Steve odustati od izračunavanja povišica u postocima već da se svima radnicima bez razlike povišicu od dinara 2 na dan, a radništvo će se obvezati da do izminuća kolektivnog ugovora t. j. do 15. augusta 1938² ne traži nikakvu dalju povišicu niti ine druge zahtjeve. Delegat je obrazložio u oduljem govoru da je taj zahtjev radništva posve opravdan jer dosađanje plaće nisu apsolutno dovoljne za životne potrebe a ta minimalna povišica nebi preduzeću nanjela nikakvu štetu niti bi to bio naročiti veliki financijski efekat.

U koliko preduzeće na tu ponudu radništva pristane to bi se današnjim danom pregovori uspješno završili.

Na ovu poslednju ponudu kao i raniji zahtjev radništva izjavljuje zastupnik preduzeća direktor Frank Dragutin da nemože u nikojem pogledu niti principijelno pristati te obrazlaže stav preduzeća kako slijedi:

Kolektivnim ugovorom od 15. Vili. 1936³ dalo je preduzeće radništvu povišicu od prosječnih 18%, a 15. maja 1937 prosječno 9%⁴ t. j. ukupno 27%, radništvo je dobilo unatrag povišicu 27% t. g.

Radnički zahtjev koji se temelji na čl. 9 kolektivnog ugovora od 15. VIII. 1936 a koji je na snazi do 15. VIII. 1938, nije osnovan na potrebi povišenja nadnica jer cijene obzirom na raniju povišicu do danas nisu poskočile da bi taj zahtjev bio opravdan.

¹ Vidi dok. br. 188.

² Vidi dok. br. 168.

³ Vidi dok. br. 156.

⁴ Vidi dok. br. 168.

Bez obzira na opravdanost radničkih zahtjeva preduzeće iz finansijskih razloga kao i sadašnjeg ekonomskog stanja nije u mogućnosti radnicima izaći u susret jer svoje proizvode nemože plasirati. Preduzeće imade toliko zaliha na skladištu za koje nema prode pa nije u mogućnosti traženju radnika u susret [izaći].

Kako u poslednje vrijeme neke živežne namirnice pokazuju pad u cije-
nama a predstoji mogućnost da će taj pad i dalje se nastavljati moralo bi
preduzeće čak da zatraži samo izmjenu kolektivnog ugovora radi sniženja rad-
ničkih nadnica, no preduzeće je odustalo od toga smatrajući pravilno položaj
radništva kao i važnost kolektivnog ugovora koje preduzeće veže, pa smatra
da taj ugovor mora vezati radništvo do roka do kojeg glasi.

Na tu izjavu zastupnik preduzeća izjavljuje delegat Šalamun da navodi
zastupnika preduzeća nisu tačni jer povišica nije usljedila od 1936 za 27°/*
već samo za 9°/o, jer su prvi pregovori za povišenje imali regulirati minimalne
nadmice a tek prošle godine dobili su povišicu od 9% za povišenje živežnih
namirnica.

Radnički zahtjev za sadanju povišicu potpuno je opravdan i temelji se na
čl. 9 poslednjeg kolektivnog ugovora.

Radnici idu tako daleko da su voljni pristati na generalno povišenje od
2 dinara dnevno za sve time, da se kolektivni ugovor produži do 1. IV. 1939.

Zastupnik preduzeća Frank ostaje kod svojih ranijih izjava i izjavljuje
da nemože u nikom slučaju na ponude radnika pristati.

Radnici nato izjavljuju preko svojih povjerenika da odustaju i oni od te
svoje poslednje ponude i pridržavaju si pravo koje im Uredba o minimalnim
nadmicama dozvoljava te traže povišenje kako su zahtjevali svojim podneskom
od 18. II. t. g. t. j. povišenjem nadnica od 15—20%.

Budući su time pregovori između obiju stranaka ostali bezuspješni to se
druga pomirbena rasprava ovime završuje a strankama se saopćuje da će se
u smislu uredbe čl. 15 stav 2 zatražiti kao konačna mogućnost intervenciju
Inspekcija rada budući se radi o mogućnosti pokreta većega zamahaja koji
nije u interesu ni za jednu stranku a niti konvenira upravnim vlastima.

Dovršeno!

Rukovaoc rada:

Tomislav Iveković v. r.
Izaslanik Radničke komore:
Komerički Stevo v. r.
Šalamun Stjepan v. r.
Za »Slaveks« d. d.
Dragutin Frank v. r.

Stranke:

Ančić Mato v. r.
Hrgar Ivan v. r.
Kutilek Ivan v. r.
Kadežabek Vid v. r.
Ivičić Mile v. r.
Stjepan Sabo v. r.
Pucelj Luka v. r.
Pilar Dragutin v. r.
Prodanović Ignjatija v. r.
Majetić Stjepan v. r.
Kobetić Marko v. r.

Zapisničar:
potpis nečitljiv

5. IV 1938.

Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« koji su okončani povišenjem nadnica i produženjem kolektivnog ugovora do 15. aprila 1939. godine.

Predmet: Pregovori između uprave preduzeća »Slaveks« d. d. u Pakracu te u istom preduzeću u po zaposlenim radništvom po sporu nastalom radi predaje zahtjeva radnika za povišicu plate.

P. P.

Od strane uprave preduzeća ravnatelj g. Frank Dragutin.

Od strane saveza drvodeljskih radnika Šalamun Stjepan, Pilar Dragutin predsjednik podružnice, Majetić Stjepan tajnik podružnice.

Od strane Hrvatskog Radničkog saveza kao delegat iz Zagreba te Pucelj Luka predsjednik podružnice, Kobetić Marko tajnik podružnice u Pakracu.

Delegat Zagrebačke radničke komore Komerički Stevo.

Radnički poverenici: Ančić Mato, Kutilek Ivan, Hrgar Ivan, Sabo Stjepan, Kadežabek Vid.

Od tarifnog odbora: Stupar Mile, Oljača Jovo, Vicek Franjo, Vidaković Franjo, Škorić Stevo, Prodanović Ignjatija.

Od strane sreskog načelstva g. Iveković Tomislav podnačelnik, zapisničar Olga Štrk.

Od strane Kr. banske uprave Inspekcija Rada Ing. Antun Šmit.

Početak 8 sati prije podne.

Konstatira se, da je po ovom predmetu sresko načelstvo obavilo dva pomirenja,¹ koja su ostala bez uspjeha. Današnji pregovori određeni su od strane Inspektora rada rešenjem od 31. III. broj 1290.

Inspektor Ing. Šmit obrazlaže prisutnima svrhu današnjeg pregovora, apeluje na prisutne, da jedni drugima idu u susret i tim omoguće zbliženje i sporazum.

Predstavnik saveza drvodjelskih radnika Šalamun Stjepan obrazlaže zahtjeve radnika i nastoji da opravda traženu povišicu od 15 do 20% sa poskupljivanjem današnjih živežnih namirnica.

I isto tako predstavnik Radničke komore Komerički Stevo obrazlaže opravdanost zahtjeva radnika i ujedno predlaže da se polazi sa stanovništva iznešenog predloga prilikom pomirenja i to da se svima radnicima u preduzeću povisi dnevna zarada za dinara 2.

Ravnatelj preduzeća Frank Dragutin priznaje donekle opravdanost radničkih zahtjeva, ali ujedno izlaže današnju nemogućnost preduzeća da tome udovolji, jer preduzeće usljed svetskih prilika na tržištu nije u stanju plasirati svoju robu, nastala stagnacija u izvozu, teško je pogodila preduzeće tako da današnja cijela proizvodnja leži na skladištu jer nema prode. Materijalno stanje dakle preduzeća takovo je da pod najboljom voljom nije u stanju da radništvu izide dalje u susret. Ali obzirom na nastalo povišenje živežnih namirnica voljan je unatoč napred navedenih materijalnih neprilika radnicima povisiti dnevnu zaradu od 1 dinara na bazi 8 satnog rada, i to je najviše što dati može.

¹ Vidi dok. br. 188 i 189.

Nakon odulje debate predstavnik radničke komore moli prekid rasprave u svrhu, da se radnici mogu po predlogu upravitelja preduzeća posavetovati.

Nakon toga predstavnik Saveza drvodjelskih radnika Šalamun Stjepan predlaže povišicu od 1,80 din. za radnike kojima je sadanja zarada iznad 4 dinara a za ostale da ostaje dinara 2.

Ravnatelj Dragutin Frank iznešeni predlog ne prihvaća i ponovno obrazlaže nemogućnost daljnje povišice od one koju je izneo.

Nakon odulje rasprave i ponovnoga posa veto van ja predstavnik radnika g. Komerički Stevo predlaže povišicu od dinara 1,50 za sve radnike koji predlog ravnatelj Dragutin Frank u cjelosti usvaja i koji glasi:

Prihvaćam povišicu od dinara 1.50 na bazi 8 satnog radnog vremena t. j. 1.50 na jedan dan. Ovu povišicu dobivaju svi uposleni radnici na teritoriju pilane i skladišta u Pakracu te radnici na pogonu i uzdržavanju željeznice u Pakracu i Zvečevu Novom.

Povišica odnosi se na uposlene radnike kao i na radnike koji su glasom utanačenja od 1. novembra prošle godine stavljeni na neizvjesni dopust.

Izračunavanje povišice od 1.50 na dan učiniće se kod dnevničara na taj način da se ova povišica preračuna na postotke i taj postotak doda na sadanju satnu platu. Kod akordnih poslova uzeti će se prosječna zarada unatrag 3 mjeseca razdjeliti na 8 satni rad i dodati postotak na bazi 1.50 din. za 8 satni rad. Kod izračunavanja satne plate zaokružiti će se izračunate stavke kod 0. dinara 0.2 pare od 0.3 na 0.5 te 0.7 na 0.5 a 0.8 na 0.10.

Postojeći kolektivni ugovor koji je sklopljen 15. augusta 1936.² za pilanu i željeznicu a važi prema utanačenju od 19. maja 1937³ do 15. augusta 1938. produljuje se do 15. aprila 1939. time da do 15. aprila 1939. danas utanačene plaće kroz ovo vrijeme nemogu men jati t. j. nemože se tražiti sniženje niti povišenje plaća.

Ove povišice važe od 1. aprila o. g.

Uz znak prihvata stranke zapisnik potpisuju tim da ovaj zapisnik ima da važi kao sastavni dio postojećeg ugovora od 15. VIII. 1936 godine.

Zaključeno i potpisano!

Za preduzeće Slaveks

Frank, v. r. >.

Inspektor Rada:

ing. A. Šmit

Radnički poverenici:⁴

Za:

potpis nečitljiv

Hrvatski radnički savez:

Pucelj Luka

Kobetić Marko

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 12/171—172.

² Vidi dok. br. 156.

³ Vidi dok. br. 168.

⁴ Slijede potpisi povjerenika spomenutih u uvodnom dijelu zapisnika.

Članovi »Seljačkog kola« na godišnjoj skupštini u Pakracu 1938. god.

20. IV 1938.

*Općinska uprava Pakračka Poljana izvještava Sresko načelstvo u Pakracu.
0 zapljeni pisma s komunističkom sadržinom.*

Prilikom pregledbe poštanskih pošiljaka stiglih iz inozemstva na ovdašnjoj pošti zadržan je list koji je stigao iz Kanade od brata predmetnog, Opić Mihaela u kojem listu ovaj opisuje svome bratu u Gaj komunistički sadržaj
1 o stanju radništva u svijetu.

List je zadržan od izručenja stranci, te se predlaže naslovu radi uvida i dalje nadležnosti.

M. P.

Opć. bilježnik:
potpis nečitljiv

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/138.

20. V. 1938.

Napis »Radnika« o godišnjoj skupštini Podružnice URS-a u Pakracu na kojoj su sumirani postignuti rezultati u vođenju tarifnih pokreta i organiziranja radnika.

13. o. mj. održana je godišnja skupština podružnice u Pakracu. Posjet je bio veoma dobar. Tajnički izvještaj podnio je drug Majetić,¹ iz kojega se vidi da je podružnica izvršila 17 uspješnih intervencija u sporu radnika i poduzeća i povela je tarifne pregovore, koji su završeni punim uspjehom. Podružnica je u svoje redove obuhvatila gotovo sve pilanske radnike »Slaveksa«, što se jasno vidi iz blagajničkog poslovanja. Predano je 12.096 prinosa u 1937. g., u gotovom Savezu 38.267 din bez potpora, koje su na račun saveza u podružnici isplaćene. Gotovina podružničkog fonda iznosi 10.266 din. Skupštini je prisustvovao ispred savezne uprave drug Zaja,² koji je dao iscrpne upute o zadaćama, pred kojima stoji savez. Izabrana je jednoglasno stara uprava podružnice, na čelu sa drugom Pilarom.³ Očekujemo da će drugovi u Pakracu nastaviti aktivno radom i dalje.

»Radnik«, br. 102/1938.

17. VI 1938.

Napis »Radnika« o položaju građevinskih radnika u Pakracu.

3. o. mj. zaključen je kolektivni ugovor između građevinskih radnika s jedne i građevinskih poslodavaca u Pakracu s druge strane. Prošlo je više

¹ Stjepan Majetić
² Andrija Zaja
³ Dragutin Pilar

godina u Pakracu, a da radnici nisu imali ugovorno stanje i na taj način plaćevni i ostali radni uslovi bili su očajni. I jasno je, da kada radnici ne vode brigu o sebi i svom položaju, da se njihove nadnice stalno srozavaju, a plaćevni uslovi postaju nesnosni. Ove godine su se naši drugovi u Pakracu probudili i počeli voditi računa o sebi. Ugovorom koji je sklopljen, nije u pogledu plaća postignuta nadnica, koja bi odgovarala potrebama radnika, ali se ipak uspjelo podignuti nadnice sa 50%> povišice, dok se za radne uslove postiglo 100%. Dakle, drugovi u Pakracu treba da ostanu čvrsti i ujedinjeni, da bi očuvali ono što su postigli i kako bi bili u stanju dalje izvojevati one plaće, koje će odgovarati njihovim potrebama. Isto tako treba da vode računa o tome, da li se ugovor sprovodi u život, a ne da ostane mrtvo slovo na papiru. Stoga je potrebno da ojačaju svoju organizaciju, jer se samo organiziranom snagom može postići bolje radne i plaćevne uslove. Dakle, drugovi Pakračani samo smjelo naprijed!

»Radnik«, br. 109/1938.

19. VI 1938.

Napis »Hrvatskog radnika« o osnivanju Podružnice HRS-a u Lipiku.

Radnici u Lipiku nisu prije nigdje bili organizirani i zato je njihovo stanje vrlo teško. Oni su većinom kvalificirani radnici i specijalisti, koji rade na istome mjestu i po 10—20 godina, ali poboljšice nema nikakve. Ima ih koji rade i po 16 sati dnevno, bez odmora, a plaće su nevjerovatno bijedne — po 20 din na dan, a. t. zv. unutrašnji radnici kupališta neki dobiju i po 200 din mjesečno, uz režijski stan i hranu. Od tih jadnih plaćica odbijaju im se još i sve pristojbe pa i one, koje po zakonu mora plaćati poslodavac. Točnoga obračuna nema, tako da drugovi zapravo nikada ne znaju, koliko im pripada i jesu li svoju plaću u redu primili. Stoga su drugovi u Lipiku odlučili da će osnovati svoju organizaciju HRS-a, kako bi popravili svoje teško stanje. Radi toga održana je u nedjelju dne 12. o. mj. radnička skupština u Lipiku, na koju je kao savezni delegat HRS-a izaslan drug Vrhovec, tajnik stolarske sekcije HRS-a u Zagrebu. Drug Vrhovec razložio je drugovima Lipika potrebu i rad radničke organizacije uopće zatim prikazuje program i rad HRS-a. Daje opširne upute drugovima u radnička prava, što im je dosad bilo sasvim nepoznato, pa im prikazuje glavne točke Zakona o radnjama, Zakona o zaštiti radnika, Zakon o osiguranju radnika itd. Napokon im daje upute, kako će pomoću organizacije popraviti svoje teško stanje.

»Hrvatski radnik«, br. 25/1938.

13. VII 1938.

Sresko načelstvo u Pakracu telegrafski izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, da su radnici Brodske imovine općine u Pakracu stupili u štrajk.

Četrdeset devet radnika stovarišta drva Brodske imovne opštine u Pakracu stupili su u štrajk 13. jula 1938. u 8 sati 52 minute zbog uskrate tražene povišice plate. Red i mir vlada. stop. Izvešteno ministarstvo unutrašnjih poslova odeljenje za držav. zaštitu.

Broj 11961
Sreski načelnik L.¹ Ojkić

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/149—150.

14. VIT 1938.

Sresko načelstvo u Pakracu telegrafski izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, da su radnici Brodske imovne općine u Kamenskom stupili u štrajk.

Stotinu četrnajst šumskih radnika zaposlenih na izradi drva ugljena i na šumskoj željeznici brodske imovne općine u Kamenskom šumski predeo Kraljevac Koturički Potok stupili su u štrajk 13. jula 1938. u 12 sati 30 minuta nakon neuspjelih dvokratnih pregovora za povišicu plate prigodom isteka kolektivnog ugovora red i mir u potpunosti održan, stop. Izvešteno ministarstvo unutrašnjih poslova odeljenje za državnu zaštitu.

Broj 12048

Sreski načelnik
L.¹ Ojkić

ASRH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/152—154.

«ä-

26. VII 1938.

Sresko načelstvo u Pakracu telegrafski izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, da su šumski radnici poduzeća »Slaveks« u šumskim predjelima Bukovački i Dugački potok stupili u štrajk.

Sedamdeset dva šumska radnika zaposlena na izradi drva kod preduzeća Slaveks iz Pakraca u Šumskim predelima bukovački i dugački potok stupili su

¹ Lazar Ojkić
¹ Lazar Ojkić

u Štrajk dvadeset petog Jula ove godine u dvanaest sati posle neuspelog dvo-
kratnog mirenja radi povišice plate povodom isteklog kolektivnog ugovora red
i mir održan je podpuno.

Izvešteno ministarstvo unutrašnjih poslova odeljenje za državnu zaštitu.

Pov. broj 1095

Sreski načelnik Ojkić¹

ASRH. KBUSB.
His, mkrf. 2/156—158.

13. VIII 1938.

*Radnička komora u Zagrebu moli Ekspozituru inspekcije rada u Osijeku
da u skladu sa zahtjevom SDRJ u Zagrebu posreduje u sporu između šumskih
radnika i Brodske imovne općine u Pakracu.*

Ova komora primila je dopis Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije u
Zagrebu koje je slijedećeg sadržaja:

»Radnici uposleni kod Brodske imovne općine u Pakracu podnijeli su svoje
zahtjeve za povišenje plaća i regulisanje radnih i plaćevnih uslova. Poduzeće
nije pristupilo pregovorima, pa je HRS tražio pomirenje kod Sreskog načelstva
u Pakracu. Rasprave pomirenja vođene su 22. VI i 6. VII o. g. na kojima nije
došlo do sporazuma.¹ Radnici su 13. jula obustavili rad u šumi Kamenska² i na
stovarištu drva u Pakracu.³ Na prvom i drugom pomirenju predstavnik podu-
zeća izjavio je, da nije voljan povišiti plaće radnicima, već jedino traži da
pružni radnici na pruži treba da rade 10 sati, jer da je to pod vedrim nebom i
da imade pravo na 10 sati rada.

Budući da je od obustave rada prošlo 4 nedelje, a do danas nisu sazvani
pregovori, to se umoljava naslov, da zatraži od Kr. banske uprave — Inspekcije
rada u Osijeku posredovanje, da bi inspektor rada pokušao posredovati kako
bi došlo do likvidacije štrajka.«

Saopćujući prednje naslov se umoljava da bi želji imenovane organizacije
izvolio udovoljiti, i što prije sazvati pregovore, na kojima bi se pokušalo ovaj
štrajk konačno likvidirati. Obzirom na informaciju, da se g. inspektor nalazi
na dopustu, pa u koliko ne bi bilo moguće što prije sazvati ove pregovore,
naslov se umoljava, da ovaj akt ustupi Kr. banskoj upravi — Inspekciji rada
u Zagrebu, kod koje je ova komora u tom pravcu već intervenirala.

Za:⁴

Predsjednik:
potpis nečitljiv

Sekretar:
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 13/46.

¹ Lazar Ojkić
¹ Redakcija ne raspolaže sa zapisnicima o navedenim pomirbenim raspravama. O rezul-
tatima štrajka vidi dok. br. 201.
² Vidi dok. br. 196.
³ Vidi dok. br. 195.
⁴ Radničku komoru

16. Vili 1938.

Inspekcija rada u Osijeku izvještava Radničku komoru u Zagrebu da spor radnika Brodske imovne općine i poslodavca nema izgleda za okončanje zbog obostrane nepopustljivosti.

Na prednje¹ saopćuje se, da su po tom štrajku vođeni pregovori za pomirenje, a koji su ostali bez uspjeha radi nepopustljivosti poslodavca.

Koliko je potpisani upućen stanovište Brodske imovne općine je isto i danas, i nije voljno niti za jednu paru povisiti plate radnicima.

Stoga nijesu niti do danas sazvani pregovori — a nema smisla i u buduće pregovarati — dok poslodavac stoji nepokolebivo na iznešenom stanovištu.

U ostalom čim potpisani bude stekao uverenje, da postoji dobra volja za sporazum kod jedne i druge strane, pregovori će se sazvati² — prije nema smisla. —

U Osijeku, dne 16. augusta 1938

INSPEKTOR RADA
ing. Smith

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 13/47.

30. IX 1938.

Sresko načelstvo u Pakracu telegrafski izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, da su šumski radnici »Slaveksa« d.d. prekinuli štrajk s obzirom da su ostvarili povećanje nadnica i produženje kolektivnog ugovora.

U vezi teleg. izveštaja od 26. o.mj. br 1095¹ Pov izvještenjem da je štrajk radnika kod tvornice Slaveks prestao dne 29. o. mj. nakon što je postignut sporazum između obiju stranaka. Preduzeće dalo je radnicima povišicu od 5% o te produljilo kolektivni ugovor na godinu dana. Štrajkalo je svega 12 šumskih radnika.

Pov. 1111

Sreski načelnik Ojkić²

ASRIH, KBUSB.
HIS, mkrf. 2/160—161.

¹ Vidi dok. br. 198.

² Vidi dok. br. 201.

¹ Vidi dok. br. 197.

² Lazar Ojkić

15. X 1938.

Sresko načelstvo u Pakracu telegrafski izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, da su radnici Brodske imovne općine u Pakracu prekinuli štrajk pošto su postigli povećanje nadnica i produženje kolektivnog ugovora.

U vezi depeše broj 11961 od 13. jula 1938.¹ izveštavam da su radnici brodske imovne općine prekinuli štrajk polučenim povišenjem nadnica sa oko deset posto i produženjem dosadanjeg ugovora kroz 6 meseci sa danom 14 oktobra ove godine. Na posao se vratilo 59 radnica ostali vraćaju se postepeno. Red i mir potpuno sačuvan. Izvešteno Ministarstvo unutrašnjih poslova Odeljenje za državnu zaštitu.

Pov 14885

Sreski načelnik L.² Ojkić

ASRH, KBUSB.
HIS. mkrf. 2,164—165.

13. IV 1939.

SDRJ u Zagrebu javlja Radničkoj komori da je uprava parne pilane »Slaveks« otkazala kolektivni ugovor i da će se održati pregovori u vezi s projektom novog kolektivnog ugovora.

Potpisani savez sklopio je kolektivni ugovor između saveza i parne pilane Slaveks u Pakracu 1936. god.¹ Ugovor je produljivan, te važi do 15. aprila ov. god.² Uprava pilane Slaveks, otkazala je kol. ugovor u zakonskom roku sa motivacijom, da mora prići snizivanju nadnica radnika uslijed proizvodnih troškova i traži sniženje od 10%.

Potpisani savez podnio je novi projekt kol. ugovora i tražio da se sazovu pregovori za sklapanje novog ugovora. Uprava pilane odgovorila je na prijedlog saveza i predložila je, da se pregovori održe na 18. IV. u 8 sati u poslovnici preduzeća. Obzirom nato što se tu radi o većem preduzeću, molimo naslov, da bi na pregovore izaslao svog referenta Komeričkog Stevu, koji je i kod prvog sklapanja ugovora prisustvovao pregovorima kao i svim pregovorima poslije, te mu je poznato stanje u pilane.

Tajnik:
Stjepan Šalamun v.r.

M.P.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS mkrf. 13/74.

¹ Vidi dok. br. 195.

² Lazar Ojkić

¹ Vidi dok. br. 156.

² Vidi dok. br. 190.

20. IV 1939.

Napis »Hrvatskog radnika« o pokretu radnika u kupalištu Lipik.

Sredinom listopada lanjske godine sklopljen je između uprave kupališta Lipik, te radnika električne centrale i onih za uzdržavanje perivoja kolektivni ugovor sa važenjem do 31. ožujka 1939. godine.

Obzirom na poskupicu života zatražena je ove godine prigodom obnove ugovora primjerena povišica. Prigodom izravnih pregovora popravile su navedene struke svoje mjesečne odnosno dnevne plaće za 8 do 40%.

Jedino što uprava kupališta krati povisiti plaću za namještenike hotela, praonice i kupka, jer da oni dolaze u izravni dodir sa gostima, te primaju napojnice, koje da su znatno više od zahtjevane povišice.¹

Radi takvoga stanja stvari nisu pregovori definitivno zaključeni, već sa obostranim sporazumom određeno, da će se u srijedu 19. o.mj. ponovno sastati predstavnici obih interesenata i razmotriti neriješena pitanja ponovno.

Nosioc kolektivnog ugovora je HRS, koji je na pregovorima zastupao savezni delegat drug Matija Babić.

Obzirom na sezonsku narav posla nadati se je, da će uprava u najvećem mogućem opsegu izići u susret zahtjevima i ostalih radnika.

»Hrvatski radnik«, br. 17/1939.

24. IV 7 939.

Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« koji nisu doveli do sporazuma.

Nalogom naslov^od 14. IV. o.g. broj 2515/39 u predmetu pregovora s parnom pilanom Slaveks d.d. u Pakracu i Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije, podružnice u Pakracu radi otkaza kolektivnog ugovora¹ izvijestiti mi je slijedeće:

Dne 17. IV. o.g. zaputio sam se večernjim vlakom u Pakrac gdje sam prenoćio.

Dne 18. IV. zaputio sam se u zajednici s pretstavkom Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije u Zagrebu Šalamunom Stjepanom i 18 članova pregovarajućeg odbora u 8 sati u jutro u upravu poduzeća Slaveks d.d. u Pakracu gdje su odmah nastavljeni pregovori.

Pregovori su se vodili oko toga, što je uprava poduzeća saopćila da otkazuje kolektivni ugovor i da traži da se dosadašnje plaće radnika snize za 10%. Pretstavnici radnika predlagali su svoj novi nacrt kolektivnog ugovora kao i cjenik, u kojemu su radnici svrstani u kategorije.

¹ O položaju kupališnih radnika i o osnivanju Podružnice HRS-a u Lipiku vidi dok. br. 194.

¹ Vidi dok. br. 202.

Uprava poduzeća otstupila je od svog zahtjeva onamo, da pristaje da se plaće radnika snize samo za 5%, dok pretstavnici radnika predlagali su da se na svaki način zavede kategorizacija radnika, jer su dosadašnje plaće nepravedno razdijeljene.

Uspjelo je preći na pojedine tačke nacrtu novog kol. ugovora pa je uprava poduzeća one koje su manje važne usvojila, dok o spornim točkama kol. ugovora prije podne nije moglo doći do saglasnosti. Određen je nastavak pregovora za poslije podne u 2 sata.

Pregovori su nastavljeni poslije podne u 2 sata i trajali su do 6 sati na večer, ali nisu doveli do željenog rezultata.

Koliko se je iz same rasprave moglo vidjeti, uprava poduzeća otkazala je kolektivni ugovor s obzirom na 8 točku ranijeg kol. ugovora, u kojoj se predviđa, da u slučaju povišenja cijena živežnih namirnica, obje strane mogu pristupiti ponovnim pregovorima, i utvrditi ponovno plaće na bazi poskupljenja odnosno sniženja živežnih namirnica. Ovo je izgleda bio jedini razlog da je uprava poduzeća otkazala ugovor, jer ona želi imati za jednu godinu dana stalne plaće bez obzira na povišenje ili pad cijena živežnih namirnica. Radnici uporno stoje na stanovištu da su njihovi zahtjevi posve opravdani, jer se oni kreću u visini povišice od 10%.

Kako nije moglo doći do sporazuma to su pregovori prekinuti.

Drugi dan t.j. 19. o.mj. predstavnik Saveza drvodjelskih radnika Šalamun Stjepan, u sporazumu s predstavnicima tamošnje podružnice Saveza u Pakracu podnio je sreskom načelstvu u Pakracu dopis u kome traži da se izvrši pomirenje u smislu čl. 15. Uredbe o minimalnim nadnicama. Sreski načelnik saopćio je predstavnicima radnika da će se mirenje izvršiti 29. o.mj. u 8 sati u jutro u sreskom načelstvu u Pakracu i da organizacije neće dobiti posebnog poziva, već da je to kao poziv na raspravu mirenja.

Ja sam se isti dan t.j. 19. o.mj. povratio natrag u Zagreb.

Molim da se ovaj izvještaj uzme na znanje.

Zagreb, 24. IV. 1939

Komerički Stevo v.r.

AIHRPH, Fond Radničko komore.
HIS, mkrf. 13/75.

29. IV 1939.

Zapisnik o pomirbenoj raspravi između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« na kojoj su razmotreni prijedlozi novog kolektivnog ugovora.

Predmet:

pomirbena rasprava povodom traženja Saveza drvodjelskih radnika u Zagrebu od 19. IV. 1939. između radništva uposlenih kod t.t. »Slaveksa« d.d. u Pakracu i preduzeća »Slaveks« d.d. povodom otkaza kolektivnog ugovora od strane preduzeća »Slaveks« d.d. zahtjeva sniženja zarada sa strane preduzeća »Slaveks« d.d. za 10% te zahtjeva za povišicu zarada za 10% od strane Saveza

drvodjelskih radnika i sklopanje novog kolektivnog ugovora nakon neuspelih direktnih pregovora od 18. IV. 1939. između predstavnika radnika i preduzeća.¹

P r i s u t n i :

Od strane Sreskog načelstva Ojkić Lazar, sreski načelnik kao rukovodilac rasprave i Gredeljević Bogdan, zvanič. kao zapisničar.

Od strane upravnog ravnateljstva parne pilane »Slaveks« d.d. za šumsku industriju u Pakracu ravnatelj Dragutin Frank.

Od strane radničke komore u Zagrebu, Komerički Stevo.

Od strane Saveza drvodjelskih radnika, Šalamun Stjepan.

Od strane podružnice Saveza drvodjelskih radnika iz Pakraca: Pilar Dragutin, Ančić Mato, Hrgar Ivan, Kutilek Ivan, Oljača Jovo, Han Vinko, Marušić Pero, Sarajlija Milan, Stupar Mile, Okulić Nikola, Prajka Josip, Škorić Stevo, Sabo Stjepan, Kadežabek Vid.

Od strane Hrvatskog radničkog Saveza podružnice Pakrac, Pucelj Luka, Kobetić Marko, Kadežabek Josip.

Nakon detaljnog obaveštenja prisutnih o predmetu današnje pomirbene rasprave, razvila se detaljna diskusija obostrana između prisutnih predstavnika stavljenih predloga, protupredloga, zahtjeva, protuzahtjeva, najzad se nakon međusobnog konsultovanja između radničkih predstavnika, predstavnika Saveza drvodjelskih radnika, predstavnika Radničke komore stavlja konačni zahtjev:

Pretstavnik Saveza drvodjelskih radnika Šalamun Stjepan izjavljuje u ime svih radnika sledeće:

1) Radnici odustaju od kategorizacije pod uslovom da se kod primanja i premještanja radnika iz nižeg na viši posao dade radnicima ista piata koju je imao prijašnji radnik u istom poslu. Isto tako, ako se primi novi radnik da dobije istu platu koju je imao prijašnji radnik na istom poslu.

2) Da se izvrši revizija akordnih cena na akordnom poslu.

3) Da se uzme u raspravu predloženi cenovnik za željeznicu i pružne radnike.

4) Da se za sve ostale radnike koji ne rade u akordu i željeznici povisi piata dnevno po šihti Din. 2.50,—.

5) Minimalna nadnica da bude: Za radnike Din 2.50,— a za radnice 2.— Din. po satu.

6) Da ostanu norme starog kolektivnog ugovora.

Pretstavnik preduzeća »Slaveks« d.d. ravnatelj Dragutin Frank izjavljuje:

Preduzeće voljno je produžiti postojeći kolektivni ugovor koji je ranije bio na snazi za daljnu jednu godinu time, da utanačene plate kroz vreme od godinu dana ne mogu se mjenjati na niže niti na više kako je to bilo predviđeno kod zadnjeg produljenja kolektivnog ugovora.

U koliko radništvo odustane od traženja povišenja postojećih piata u tome slučaju odustaje i preduzeće od traženja sniženja plate za 5% jer je preduzeće prvobitno tražilo sniženje za 10%» od postojećih piata koje je snizilo na 5%.

Kako je ova pomirba pored svih nastojanja bezuspešnom ostala, to se ovim predmet današnje rasprave smatra iscrpljenim i okončanim i zapisnik se zaključuje.

Dovršeno,
potpisi nečitljivi

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 13/79.

¹ Vidi dok. br. 202, 204, 207 i 208.

2. V 1939.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, o proslavi 1. maja u Pakracu.

U gornjem predmetu čast mi je izvestiti Kr. bansku upravu sledeće: 1. maj 1939. protekao je u srezu pakračkom u potpunom redu i miru i bez ikakvog incidenta. Rad je bio obustavljen kod preduzeća »Uljanik« petroleumsko d.d. pogon Bujavica u Bujavici te kod šumsko industrijskog preduzeća »Slaveks« d.d. iz Pakraca (na parnoj pilani u Pakracu i u šumama istoga preduzeća). Radnici pilane »Slaveks« iz Pakraca 1. maja oko 5 sati izjutra njih oko 80 šumskom željeznicom napravili su izlet u šumu »Zvečevo«, opština Voćin srez Podravska Slatina odakle su se vratili istoga dana oko 20 sati.

Pri polasku i dolasku nikakvih manifestacija nije bilo.

Mehanička tkaonica Bogomira Šefca u Pakračkoj Poljani gde je zaposleno oko 90 radnika radila je normalno 1. maja.

Radnici Brodske imovne opštine na stovarištu drva u Pakracu i u šumama radili su normalno 1. maja.

Inače rad u drugim manjim poduzećima na području sreza nije obustavljen 1. maja.

U ovom srezu 1. maja nije bilo nikakve propagande bilo u kojem obliku: nisu rasturani nedozvoljeni letci, brošure i druga ilegalna literatura. Toga dana u srezu nije bilo demonstracija, zborova, sastanaka niti izleta osim napred pomenutog koji je učinjen van područja ovoga sreza.

Preduzete su sve potrebne mere predostrožnosti, pojačan je nadzor i osiguranje svih državnih objekata da se spreči i onemogući napadaj bilo kakvi na njih.

Posebna pažnja posvećena je radničkim elementima, pogotovo nezaposlenim radnicima, školskoj omladini no organi javne bezbednosti nisu došli u priliku da intervenišu jer ova nije trebala.

Inače je 1. maj imao izgled običnog dana, jer se ničim naročito nije ispoljio praznični karakter njegov osim time, što radnici nisu radili zadržavajući se kod svojih domova i obavljajući poslove svoje što je bio slučaj kod preduzeća »Uljanik« u Bujavici i kod poduzeća »Slaveks« kod onih radnika koji su izostali od prvopomenutog izleta.

Dežurstvo određeno vršeno je u celom srezu prema odredbi kod opštinskih uprava, žand. stanica i sreskog načelstva.

Prednje se izvještava s molbom na znanje.

Sreski načelnik:

Lazar Ojkić v.r.

(M.P.)

13. V 1939.

Zapisnik o drugoj pomirbenoj raspravi između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« na kojoj su ponovno razmotreni prijedlozi kolektivnog ugovora.

Predmet:

Druga pomirbena rasprava¹ u nastalom sporu između preduzeća Slaveks d.d. parna pilana u Pakracu s jedne strane te radništva zaposlenog kod spomenute firme na parnoj pilani s druge strane u pogledu traženja sniženja odnosno povišenja radničkih piata kao i uređenja ostalih radnih odnosa.

Prisutni:

Od strane sredskog načelstva Iveković Tomislav sreski pristav, kao voditelj rasprave te Gredeljević Bogdan zvaničnik kao zapisničar.

Od strane radnika prisutni su: radnici povjerenici začlanjeni u organizaciju Ursa i to:

Sabo Stjepan, Kadežabek Vid, Han Vinko, Mikulčić Luka, Bjelac Milan, Prajka Josip, te od strane Radničkog pregovarajućeg odbora radnici Ančić Mato, Hrgar Ivan, Kutilek Ivan, Okulić Nikola, Oljača Jovo, Škorić Stevo, Cvitković Ivan, Vidaković Franjo, Kadežabek Josip, Kobetić Marko, Stupar Mile, Marušić Petar, Pucelj Luka, Kadežabek Luka.

Od strane Saveza drvodjel. radnika Zaja Andrija delegat iz Zagreba.

Od strane Radničke Komore Komerički Stevo, delegat iz Zagreba.

Od strane upravno ravnateljstva preduzeća Slaveks: Frank Dragutin direktor parne pilane iz Pakraca.

Nakon što je obim strankama detaljno obrazloženo stanje dosadanih neuspjelih pregovora u nastalom sporu u predmetu navedenom te predočene, da na ovoj drugoj raspravi obe stranke uz nastoje naći bazu za daljnje pregovore i likvidiranje nastalog spora na obostrano zadovoljstvo, razvila se odulja diskusija između prisutnih stranaka ali ista je također ostala bezuspješna s razloga, jer ravnateljstvo preduzeća striktno stoji na stanovištu, da nije apsolutno u mogućnosti da izađe; u susret radničkim zahtjevima u pogledu ma kakovog povišenja piata.

Delegat radničke komore kao i Savez drvodjelskih radnika predložili su, da se obzirom na negativan stav preduzeća još jednom konzultiraju zaposleni radnici da konačno predoče potonjima stav firme.

Na ovo traženje bila je rasprava prekinuta i nakon održane skupštine radništva na pilani na kojoj su delegati Saveza i Komore predočili odluku firme, rasprava je nastavljena i delegati u ime cjelokupnog radništva izjavljuju da je radništvo zaključilo, da ostane u cjelosti kod svog traženja danog u zapisnik kod prve pomirbene rasprave održane dne 2. IV. t.g. kod Sreskog načelstva u Pakracu.

Na ponovno predočenje tih zahtjeva, direktor Dragutin Frank izjavljuje, da nemože u nikom pogledu tim zahtjevima udovoljiti jer preduzeće stoji na stanovištu da mu poslovanje ne dozvoljava bilo kakovu povišicu dati radnicima, te da je voljno da nastavi dalje poslovanje samo u onom slučaju ako se

¹ Vidi dok. br. 205 i 208.

već ranije a sada otkazani kolektivni ugovor produži bez ikakove promjene na daljnu godinu dana.

Delegati radništva nakon konzultiranja izjavljuju, preko delegata radničke Komore koji u ime Komore prelaže posredovan predlog kako sijedi:

1.) Radnici bi odustali od traženja povišice pod uslovom da otkazani kolektivni ugovor važi i dalje za jednu godinu dana samo sa tom nadopunom, da se firma obveže cjelokupnom radništvu da će svake godine pojedinim radnicima dati godišnji odmor od 14 dana koji će biti plaćen.

2.) Da se firma obveže da respektira paragraf 219 Zak. o radnjama, koji nalaže da svaki radnik kad je na bolovanju prima prvih sedam dana potpunu plaću.

U koliko bi firma na toj posebnoj bazi bila voljna dalje pregovarati delegati će ponovno konzultirati cjelokupno radništvo, a u koliko i to firma odbije, smatra se da je i ova druga pomirbena rasprava ostala bezuspješna.

Na ovu posljednju ponudu delegata Komore izjavljuje zastupnik preduzeća da nije voljan niti na ovoj bazi voditi dalje pregovore, već ostaje kod toga da se bez promjene produlji raniji a sada otkazani kolektivni ugovor.

Budući je time i druga pomirbena rasprava između potpisanih stranaka ostala bezuspješna to se interveniranje upravne vlasti u smislu čl. 15. Uredbe smatra dovršenim a obim strankama stoji na volji da svoje zahtjeve realiziraju putem koje im Zakon dopušta.

Dovršeno

Od strane sreskog načelstva:

Tomislav Iveković v.r.

Od strane Radničke komore:

Stevo Komerički v.r.

Od strane Ursa:

A. Zaja v.r.

Od strane preduzeća Slaveks

D. Frank v.r.

Od strane radništva:

Hrgar Ivan v.r.

Stjepan Sabo v.r.

Kadežabek Luka v.r.

Bjelac Milan v.r.

Kobetić Marko v.r.

Prajka Josip v.r.

Josip Kadežabek v.r.

Kadežabek Vid v.r.

Kuhlek Ivan v.r.

Franjo Vidaković v.r.

Han Vinko v.r.

Cvitković Ivan v.r.

Mikulčić Luka v.r.

16. V 1939.

Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« u Pakracu koji su završeni povišenjem nadnica i produženjem kolektivnog ugovora do 30. travnja 1940.

Z A P I S N I K

sastavljen dne 16. V. 1939. u uredu ttke. Slaveks d.d. u Pakracu

Prisutni:

- Od strane uprave poduzeća direktor Frank Dragutin
- „ „ Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije u Zagrebu **Salamuri**
Stjepan i Zaja Andrija
- „ „ Podružnice Hrv. radničkog saveza Pucelj Luka i Mikulčić Luka
- „ „ Radničke komore u Zagrebu Komerički Stevo i potpisani pre-
govarajući odbor deligiran po radnicima.

Nakon svestrano vođene razgovora u predmetu predloga uprave preduzeća za sniženje, i Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije u Zagrebu za povišenje plaća radnika, sklopljeno je slijedeće:

Utanačenje

Kolektivni ugovor sklopljen dne 15. augusta 1936¹ produžuje se za daljnju godinu dana t.j. do 30. aprila 1940. U tom kolektivnom ugovoru mijenja se i nadopunjuje slijedeće:

Plaće radnika

Plaće radnika povisuju se dnevno za Din 1.— kod dnevničara, odnosno> kod svih ovih, koji primaju plaću na sat. Ova povišica bazira se na osnovu plaća, utanačene zapisnikom 5. aprila 1938, koji je zapisnik također bio sastavni dio kolektivnog ugovora.

Radnicima, koji dobivaju plaću u akordu, akordna stopa povisuje se na osnovu zapisnika sastavljenog dne 5. aprila 1938. više za četiri od sto.

Minimalna nadnica radnika u pilane i skladištu pilane za muškarce preko 18 godine utvrđuje se sa Din. 2.50 po satu a za ženske od 18 godine na više Din. 2.— na sat, za muške i ženske radnike ispod 18 godina Din. 1.75 na sat.

Minimalna nadnica za pogon i uzdržavanje željeznice od 18 godina na više Din. 2.25 na sat. Ova minimalna nadnica odnosi se na nove radnike.

Gore utanačene plaće nemogu se za vrijeme do 30. aprila 1940 niti snizivati, a niti povisivati.

Uprava poduzeća dati će još tridesetorici radnika besplatno svakih 6 tjedana 1 kola pilanskih otpadaka, a popis ovih radnika sastaviti će povjerenici.

Pilanske otpatke dobivati će radnici, kao i do sada time, da oni koji plaćaju gorivo drvo, platiti će od sada Din. 12.— za jedna kola.

¹ Kolektivni ugovor sklopljen 15. augusta 1936. godine bio je na snazi do 15. augusta 1937. godine (vidi dok. br. 156), a zatim je produžen do 15. augusta 1938. godine (vidi dok. br. 168) i na kraju do 15. aprila 1939. godine (vidi dok. br. 190). Prema tome, ovo je treće produženje kolektivnog ugovora od 15. augusta 1936. godine.

Ovo produženje kolektivnog ugovora odnosi se na radništvo pogona I skladišta pilane, te pogona i uzdržavanja željeznice od Pakraca do Zvečeva i u Zvečevu.

Utanačena povišica važi od 17. maja 1939.

Dvanajsta tačka kolektivnog ugovora mijenja se onamo, da kolektivni ugovor važi do 30. aprila 1940, on se može obostrano otkazati mjesec dana prije isteka, a u koliko takav otkaz ne uslijedi, produžuje se automatski na godinu dana bez da se plaće snizuju ili povišu ju.

U Pakracu, dne 16. maja 1939.

Za preduzeće
D. Frank v.r.
Za sresko načelstvo:
Za Radničku Komoru:
S. Komerički v.r.

Za Savez drvodjelskih
radnika Jugoslavije
Stjepan Šalamun v.r.
Andrija Za ja v.r.
Za Hrvatski radnički savez r
Pucelj Luka v.r.
Mikulčić Luka v.r.

Zastupnici radnika
Stjepan Sabo
Kadežabek Vid
Kutilek Ivan
Prajka Josip
Jovo Oljača
Josip Kadežabek

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 13/48—49.

19. V.1.939.

Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj o toku druge pomirbene rasprave između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks«.

Nalogom naslova od 11. V. o.g. br. 3382/39 u predmetu rasprave mirenja između uprave poduzeća Slaveks d.d. parna pilana u Pakracu i Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije, podružnica u Pakracu radi sklapanja kolektivnog ugovora izvijestiti mi je slijedeće:

Budući sam se nalazio 12. V. na provedbi izbora radničkih povjerenika nalogom naslova od 10. V. o.g. br. 3381/39 u Pakracu, to sam ostao na raspravi mirenja dne 13. V. koja se je održavala kod Sreskog načelstva u Pakracu.¹

Rasprava mirenja započela je kod Sreskog načelstva u Pakracu u 8 sati u jutro i prekinuta je u 12 sati time, da se ista nastavi u upravi parne pilane poslije podne u 3 sata.

Poslije podne u 3 sata rasprava je nastavljena u parnoj pilani. Izvršeno je konzultiranje radnika koje nije dovelo do nikakvog rezultata, jer su radnici odbili prijedloge uprave poduzeća i ostali kod svojih zahtjeva.

¹ Vidi dok. br. 207.

Prilažem originalni zapisnik iz kojeg je vidljiv tok pomirbene rasprave, koja nije dovela do nikakvog rezultata.

Čim je rasprava pomirenja dovršena, radnici su odmah obustavili posao i nastupio je štrajk.

Izvršeno je ponovno konzultiranje radnika koji nisu htjeli na nikoji način pristati na prijedloge uprave pilane. Ja sam postavio posredovni prijedlog, da se radnicima plati 14 dnevni godišnji dopust i da im se plaćaju otštete za 7 dnevno bolovanje u smislu paragrafa 239 Z.o.r. Radnici bi ovaj posredovni predlog usvojili ali ga je uprava poduzeća otklonila, pa je radi toga na sastanku proglašen štrajk.

Ja sam se dne 14. V. o.g. jutarnjim vlakom povratio natrag u Zagreb. Molim da se ovaj izvještaj uzme na znanje.

U Zagrebu, 19. V. 1939.

Komerički v.r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 13/87.

210

10. VI 1939.

Stevo Komerički, referent Radničke komore, izvještava Komoru o toku pregovora između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« koji su završili produženjem kolektivnog ugovora.

U vezi akta naslova br. 3382/39 a prema podnešenom izvještaju, da su radnici u parnoj pilani Slaveks d.d. u Pakracu stupili u štrajk izvijestiti mi je slijedeće:

Kako je centralna direkcija t.t. Slaveks d.d. u Zagrebu, a koja je nadležna za rješavanje svih sporova u tom poduzeću u Pakracu — pristala je da se nakon dvodnevnog štrajka¹ pristupi ponovno pregovorima i stavila je u izgled izvjesno povišenje radničkih nadnica, u kojem predmetu sam se zaputio u zajednici sa Šalamun Stjepanom u generalnu direkciju. Ista je odredila da se pregovori u predmetu likvidacije štrajka nastave u Pakracu 16. V. Kako se radi kratkoće vremena nije moglo od naslova ishoditi nalog za putovanje u Pakrac, to sam prema zamolbi predstavnika Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije u Zagrebu i na trošak Saveza otputovao u Pakrac dne 15. V. u zajednici sa Zajom Andrijom i Šalamun Stjepanom, kamo smo stigli na večer.

16. V. o.g. nastavljeni su pregovori kod t.t. Slaveks d.d. u Pakracu, gdje su nakon cijelog dana vođenja pregovora sve do 7 sati na večer konačno završeni.

Sklopljen je zapisnik kojim je utanačeno povišenje plaća od Din. 1.— na dan, a akordne stavke povišene su za 4%. Osim toga utvrđene su minimalne nadnice za muške i ženske i za radnike ispod 18 godina, što prije nije bilo.

Ja sam se 17. V. o.g. u zajednici s predstavnicima Saveza drvodjelskih radnika vratio natrag u Zagreb.

Zagreb, 10. VI. 1939.

Komerički, v.r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 13/88.

¹ Vidi dok. br. 209.

6. XII 1939.

Napis lista »Seljačka misao« o utjecaju kapitala na selo.

Današnje selo nije više ono staro koje je prije živjelo u starim kućnim zadrugama, proizvodilo sve, počam od životnih namirnica, do odjeće, obuće, kula i pluga, tek po neke proizvode tražilo je selo na tržištu van svoje zadružne proizvodnje. Seljačka proizvodnja ograničavala se i podmirivala sve svoje potrebe u glavnom od svojih proizvoda. Dakle, današnji život sela dobio je drugu sliku. Raspad kućnih zadruga je uslijedio kao nužna posljedica prodora kapitalističke privrede na selo. Tim procesom selo dan za danom gospodarski slabi i dojučerašnji posjednici zemlje postaju beskućnici, jer je kapitalistička privreda sa svim svojim oznakama prodrila u svaku pa i najsiromašniju seljačku kućicu.

Svaki seljak mora sada proizvoditi za vlastitu upotrebu i za tržište. Ako nema dovoljno svoje zemlje uposljuje se kod bogatih seljaka ili u gradu da podmiri svoje potrebe. Malo je seljaka koji imaju dovoljno zemlje, 60—70% stanovništva samo su po imenu seljaci, jer na selu žive, a njihov imetak se kreće od 1—5 jutara, koji nikako ne može prehraniti obitelj od nekoliko članova. Zato je priliv radne snage sa sela svakim danom sve veći. Ne bježi seljak sa sela za to što je gradski život bolji i lakši, nego što su uvjeti za život na selu neodrživi, nas tuče trgovačka spekulacija i prekupci — kao hladni sjevernjak neodjevenog čovjeka — i uvlače se u život sela kao kuga.

Seljak prinuđen iz zemlje stvarati robu za tržište on otkida od svojih usta da bi došao do potrebnih sredstava za nabavku kućnih gospodarskih i drugih potrebitina i plaćanje poreza i drugih nameta.

Seljački proizvodi kada dođu na tržište prodaju se ispod uložениh troškova. Na prvi pogled mnogi bi čovjek rekao: seljak će kreditom popraviti svoje stanje, ali nije tako. Kreditom se može nabaviti razno potrebno oruđe za poboljšanje gospodarstva i tim povećati produkciju, no sa dobivenim zajmom seljak dobiva i nove terete t.j. plaćanje kamata koji su često put više nego godišnje prodani seljački proizvodi. I tako se naša sitna seoska gazdinstva pokazala nesposobna za život. Ostaju dva načina, ili natrag što je nemoguće, ili zadrugarstvo kojemu bi bio zadatak planska proizvodnja i potrošnja.

Samim dizanjem cijena seljačkih proizvoda znači osposobiti radnika i obrtnika za potrošače, znači tjerati vodu na tuđi mlin.

Da li bi se mogao naći izlaz?

Da se stvarno pomogne seljaku treba radniku dići nadnicu osposobiti ga da bude jak potrošač seljačkih proizvoda. A ne da radnik radi i gladuje. Onemogućiti velike zarade vlasnicima tvornica i drugim špekulantima koji spekuliraju kapitalom, tjeraju radnika u besposlicu i glad, a seljaka u dug gomilajući kapital u malo ruku, a umnožavajući siromaštvo. Tako muka (višak) našeg rada otiče u nepovrat za radnika i seljaka. Selo i grad usko su povezani, proizvodi sela traže potrošača u gradu a proizvodi grada potrošača na selu, ako recimo selo nije sposobno kao potrošač da kupuje gradske proizvode tada nastupa takozvana kriza, koja donosi besposlicu i glad, i seljacima siromaštvo.

Mi se danas nadamo da će naše vodstvo H.S.S., čija snaga leži u selu i gradu pravilno ocijeniti, odrediti pravi put k narodnom blagostanju.¹ Današnja Hrvatska nije predratna ukojoj su odlučivali vlastelini i plemići i druga razna gospoda sudbinom seljaka.

Još i danas nadu se ti ostaci gospodskih ostataka upadaju na sela raznim letcima i novinama upućuju seljaka i radnika neka se ne bavi politikom, da je za seljaka plug i motika. Pitam tu gospodu kojim pravom oni smiju da se bave politikom. Ako je za seljaka plug i motika onda je za svaki stalež preći njegov posao od politike, neka se ne bavi advokat, svećenik i industrijalac politikom.

Neka ta gospoda znaju da su njihova vremena prošla, a nitko pametan ne želi da se povrate ili održi sadašnje stanje, a najmanje mi seljaci i radnici sela i grada.

Nikola Guberović
seljak iz Bijele Stijene (kotar Pakrac[^])

Seljačka misao, br. 30/1939.

29. XII 1939.

Upravno ravnateljstvo parne pilane »Slaveks« izvještava Sresko načelstvo> u Pakracu da su radnici obustavili rad u znak solidarnosti s radnikom Matom. Lulićem koji je otpušten s posla zbog sukoba s Đurom Ivanovićem, namještenikom firme.

U vezi telef. saopćenaja javljamo vam i ovim putem, da je naš bivši radnik Lulić Mato usprkos otpusta i odluke sreskog načelstva br. 20835, jučer i danas došao na posao, pa kada mu je saopćeno da posao nemože dobiti, tada je organizirano radništvo i u 9 sati prije podne prisilno je obustavljen rad pilane i skladišta.—

Radništvo ne želi se pokoriti odredbi ravnateljstva, niti odluci sreskog načelstva, da se Lulić Mato, koji je tvorno napao našeg namještenika Djuru Ivanovića po § 239 tač 6 bez otkaza otpusti. Naše je radništvo, kako je napred navadjamo napustilo posao i stupilo u pokret.

¹ Sporazumom Cvetković-Maček od 26. augusta 1939. godine formirana je Banovina Hrvatska, a HSS je došla na vlast pa su njezine pristaše očekivale rješavanje osnovnih političkih, privrednih i socijalnih pitanja. Međutim, uskoro je uslijedilo razočaranje jer je HSS, sada već kao zaštitnica interesa hrvatske buržoazije, umjesto demokratizaciji javnog života, pristupila donošenju još reakcionarnijih mjera. I privredne mjere imale su sanacioni i spektakularni karakter s obzirom da nisu pogadale uzroke već posljedice pa je uskoro i privredni program HSS doživio* kompromitaciju.

U unutarstranačkom životu, nastojeći suzbiti proces diferencijacije, vodstvo pribjegava zavodjenju nedemokratske prakse u organizacijama HSS vršeći odozgo pritisak na članstvo i raspuštajući pojedine organizacije. Međutim, efekt tih mjera bio je obrnut: zaoštavanje klasnih i socijalnih suprotnosti, radikalizacija opozicije u stranci i izvan nje, a u organizacijama snažan otpor demokratskih snaga i sve otvorenije suprotstavljanje politici vodstva. U takvoj situaciji HSS gubi siromašno pa i srednje seljaštvo, a sužavanje socijalne baze nastoji kompenzirati vezivanjem uz gornji sloj seljaštva. Tako ona postaje stranka imućnijeg, gornjeg, sloja seljaštva i buržoazije približavajući se, u pogledu socijalne baze, frankovcima i ustašama. Na drugoj strani, siromašno i srednje seljaštvo sve više evoluira u lijevo. Na proces diferencijacije u redovima HSS utječu komunisti i frankovci, što se odražava i u njihovoj političkoj strategiji, jer o ishodu borbe za mase ne ovisi samo stvaranje oslonca u narodu već i jačanje ili slabljenje klasnih pozicija.

Umoljavamo, da se protiv radnika, koji su u pokretu, u smislu Zakona
o minimalnim nadnicama, po zakonu postupi, odnosno kazni.
Taksirano sa Din 10.—
državne takse

Veleštovanjem:

UPRAVNO RAVNATELJSTVO PARNE PILANE
SLAVEKS D.D. za ŠUMSKU INDUSTRIJU

potpis nečitljiv

Arhiv Osijek, Odio za historiju radničkog pokreta.
Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

213

5. 7 1940.

*Napis »Hrvatskog radnika« o protestnom štrajku radnika 'u poduzeću
»Slaveks« u Pakracu u znak solidarnosti s otpuštenim radnikom.*

Uslijed ličnog sukoba koji je izbio među drugovima na pilani Slaveks u Pakracu, otpušten je 28. ov. mj.¹ drug Lulić,² radi čega su svi radnici stupili u protestni štrajk, uporno tražeći da se druga Lulića uzme opet u posao.³

29. pr. mj. pozvali su predstavnici naše podružnice Hrvatski Radnički Savez, da im smjesta izašalje svoga delegata, kako bi se spor riješio što prije i što povoljnije.

U Pakrac je HRS uputio druga Vučića⁴ koji je smjesta po dolasku održao sastanak sa predstavnicima podružnice i radničkim povjerenicima. Iza sastanka uputio se delegat sa povjerenicima u upravu poduzeća direktoru g. Franku, koji ih je odmah primio. Na tom sastanku nije došlo do pomirenja, jer je g. direktor uporno ostao kod svoje odluke, s toga se delegat obratio predstavnicima vlasti, sreskom načelstvu. Sreski načelnik pozvao je odmah u ured g. Franka, koji je i došao. Da bi se ova prenapljetenost nekako likvidirala i svela u pravi tok, naš delegat zamolio je Sreskog⁵ i direktora g. Franka, da se stroga kazna koja je izrečena drugu Luliću ublaži i smanji odnosno skрати, a izreka kazne da se prepusti samom direktoru g. Franku. Na ovu su pristali gg Sreski i direktor kao i ostali povjerenici s time, ako na ovo pristanu i ostali članovi.

U 2 sata poslije podne održana je velika skupština svih radnika u Radničkom Domu. Na skupštini su govorili drugovi Pilar,⁶ Pucelj,⁷ Cvetković, Ančić⁸ te delegat HRS-a Vučić. Iza objašnjenja toga razgovora i pregovora u poduzeću i Srežu, na prijedlog druga Ančića zaključeno je da se prekine sa štrajkom, te da članovi dođu u utorak na redoviti svoj posao, a za ostalo imade se pristupiti onome što nam omogućava zakon. Time je prekinut ovaj protestni štrajk.

»Hrvatski radnik«, br. 1/1940.

¹ Treba da stoji: 28. pr. mj. (vidi dok. br. 212). Mato Lulić je otpušten 22. XII 1939, a 28. XII 1939. godine Sresko načelstvo u Pakracu potvrdilo je odluku poduzeća »Slaveks« o njegovu otpuštanju s time da se Lulića, u slučaju potrebe, silom odstrani iz poduzeća. I pored toga Lulić se 29. XII 1939. pojavio u poduzeću.

² Mato Lulić

³ Vidi dok. br. 212.

⁴ Ante Vučić

⁵ Načelnika

⁶ Dragutin

⁷ Luka Pucelj

⁸ Mato Ančić

10. I 1940.

Zapisnik o pomirbenoj raspravi između predstavnika radnika i uprave »Slaveks« d.d. u Pakracu koja nije završila sporazumom.

Predmet:

Druga pomirbena rasprava između t.t. »Slaveks« d.d. iz Pakraca i zaposlenog radništva pomenutog preduzeća na pilani u Pakracu nastalom sporu glede povišenja plate.

Prisutni:

Od strane sreskog načelstva Iveković Tomislav sreski pristav kao voditelj rasprave.

Od strane radništva radnički povjerenici te delegati: Vid Kadežabek, Sabo Stjepan, Han Vinko, Mikulčić Luka, Prajka Josip, Bjelac Milan, Pilar Dragutin, Ančić Mato, Hrgar Ivan, Oljača Jovo, Marošević Franjo, Pucelj Luka, Vidaković Franjo, Oreč Marijan, Katarin Josip, Nikolić Đuro i Bosanac Mile.

Od strane Saveza drvodjelskih radnika Šalamun Stjepan, delegat iz Zagreba.

Od strane HRS Vučić, delegat iz Zagreba.

Od strane preduzeća: t.t. »Slaveks« Frank Dragutin, direktor iz Pakraca.

Nakon što je predložen predmet današnje rasprave izjavljuju radnički delegati kao i izaslanici organizacije iz Zagreba, da su danas poslije održane a neuspjele prve pomirbene rasprave konzultovali cjelokupno radništvo, koje im je dalo mandat, da u cijelosti ostaju kod stavljenih zahtjeva, t.j. traže, da im preduzeće dade 30% povišice na dosadašnje plate odnosno 1 Din povišice po satu.

Direktor preduzeća na gornji zahtjev izjavljuje, da preduzeće ne može na taj zahtjev ništa izjaviti odnosno ponuditi s razloga, jer je razlika između datog zahtjeva i ponude preduzeća prevelika, pa ne bi imalo smisla da se u tom smislu dalje raspravlja, i to tako dugo dok radnici ne snize svoju tražnju na onu mjeru, koja bi bila baza daljih pregovora.

Nakon ponovnog konsultovanja pregovarajućeg odbora izjavljuju delegati saveza: Zahtjev radništva snizuje se od Din 1.— na Din 0.75 po satu uz uvjet, da ta povišica važi od 1. januara, 1940. god. Isto tako da povišicu dobiju svi radnici zaposleni u pilani uključivši čuvare, kočijaša i telefonista, time da se Lulić Mato primi ponovno u posao.

Direktor preduzeća izjavljuje, da ni uz ove posljednje ponude radništva ne može pristati zbog prevelike razlike ponude i tražnje, pa kako je time konstatovano, da je i druga pomirbena rasprava u gornjem predmetu ostala bezuspješna, ovime se intervencija vlasti završuje i stranke će dobiti o tome odluku u smislu ustanova uredbe o minimalnim nadnicama.

Direktor preduzeća naknadno izjavljuje: Preduzeće je sklopilo sa Savezom drvodjelskih radnika i HRV. radničkim Savezom kao predstavnicima radništva kolektivni ugovor dne 16. V. 1939,¹ koji važi do 30. aprila 1940. godine, time da se plaće za trajanje ovog ugovora ne mogu snizi va ti niti povišivati. Preduzeće usprkos toga uvidja povišenje cijena živežnih namirnica i

¹ Vidi dok. br. 208 bilj. 1.

voljno je dati skuparinski doplatak na bazi kako je to označeno u zapisniku prve pomirbene rasprave time, da povišuje skuparinski doplatak od Din 0.25 na Din 0.30 po radnom satu.

Delegati radništva izjavljuju na ovu posljednju ponudu, da ne mogu prihvatiti i pridržavaju si pravo, da svoje zahtjeve ishode daljnjim zakonskim putem.

Dovršeno

Izaslanik sreskog načelstva
Iveković Tomislav

Stranke:
Stj.² Šalamun,
ostali prisutni kao na str. 1

potpisi slabo čitljivi

Arhiv Osijek, Odio za historiju radničkog pokreta
Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

U. I 1940.

»Slaveks« d.d. — parna pilana Pakrac javlja SDRJ u Zagreb da je, usprkos dogovoru o nastavljanju pregovora tokom idućeg tjedna, radništvo stupilo u štrajk prisiljavajući činovništvo da napusti posao.

Jučer smo imali kod sreskog načelstva i na pilani pregovore,¹ te je od saveza drvodjelskih radnika bio prisutan g. Šalamun, a od Hrs-a g. Vučić, kao delegati saveza.

Pregovori su, kako Vam je sigurno poznato, ostali bezuspješni, jer je radništvo tražilo oko 30% povišice, a pustilo je na 26%, dok je naše preduzeće nudilo 8% i povišilo na 10% povišice, odnosno skuparinskog doplatka.

Po dovršetku pregovora dogovoreno je sa delegatima i povjerenicima, da će se pokušati još jedna rasprava, koju bi imao voditi inspektor rada ing. g. Šmit iz Osijeka time, da bi po mogućnosti što prije došao u Pakrac. Danas obavjestili smo telef., a i pismeno, g. ing. Šmita, koji nam je obećao početkom slijedećeg tjedna doći u Pakrac i voditi raspravu, a nemoguće mu je doći ovaj tjedan, jer u subotu imade već zakazanu raspravu u Vinkovcima. Obavijestili smo danas prije podne delegata g. Šalamuna i pretsjednika g. Pilara,² oba od Ursa kao i pretsjednika organizacije Pucelja od Hrsa,³ te su se sporazumili time, da se rad nastavi i pregovori nastave slijedećeg tjedna po dolasku inspektora g. ing. Šmita time, da bi skuparinski doplatak, u koliko se utanači, imao važiti od 1. 1. o.g.

Usprkos toga radništvo je danas u 13 sati obustavilo posao i stupilo u štrajk. O tome obavješten je ravnatelj preduzeća po povjerenicima oko pola 4 sata popodne time, ako nemože dati to, što radnici traže, da radništvo stupa u štrajk i zahtjeva, da naše činovništvo imade napustiti uredske prostorije. Oko pola 5 sati popodne navalilo je mnogo radnika u ured i zahtjevalo,

² Stjepan Šalamun
¹ Vidi dok. br. 214.
² Podružnice u Pakracu
³ Misli se: predsjednik Podružnice HRS u Pakracu.

da činovništvo napusti svoj posao i ode iz ureda. Potpisani saopćio je radnicima, da naše činovništvo neće napustiti ured, već samo u tom slučaju, ako ga na silu istjeraju iz ureda, što do ovoga časa nije usljedilo.

Poznato Vam je, da naše preduzeće imade sa oba pomenuta saveza kolektivni ugovor sa radnicima pilane i željeznice, koji važi do 30. aprila o.g.⁴ time, da se plaće za trajanje ugovora nemogu povišivati niti snizivati, a uprkos toga odobrilo je naše ravnateljstvo, uviđajući obzirom na povišenje cijena živ. potrebama, povišicu od 10%[>] na ime skuparinskog doplatka.

Prema propisima o minimalnim nadnicama je ovaj štrajk protuzakonit jer je postojao još kolektivni ugovor, pa nam izgleda, da ovaj štrajk nije učinjen radi tražene povišice, koju preduzeće nemože dati, jer bi bio u pitanju opstanak preduzeća, već žele izvjesni elementi, kao i u drugim dijelovima Banovine Hrvatske praviti nereda, koje im je nažalost i uspjelo.

Stavljaju Vam gornje do znanja bilježimo

Veleštovanjem:
Frank v.r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 2/100—101.

12. I 1940.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Inspektora rada u Osijeku o pokretu radnika u parnoj pilani »Slaveks« i moli hitnu intervenciju.

U veze telefonske zamolnice od danas sreskom načelstvu čast je umoliti naslov za posredovanje u sporu, radi povišice nadnica, između radnika zaposlenih na parnoj pilani »Slaveks« d. d. u Pakracu i kod šumske industrijske željeznice da su radnici na broju oko 380 stupili dana 11. I. 1940 u 13 časova u štrajk¹ nakon neuspjele prve pomirbene rasprave vođene 10. I. 1940 kod sreskog načelstva u Pakracu² i nastavljene istoga dana u uredovnici preduzeća, a i imajući u vidu obostrano izraženu želju kako sa strane preduzeća »Slaveks« d. d. I?ao i predstavnika radničkih. Radi normalizovanja odnosa između radnika i preduzeća i preveniranja budućim nesuglasticama, a u svrhu da se održi i javni red i mir, intervencija naslova neophodno je potrebna, a to tim više, imajući u vidu opseg poslovanja kao i broj radnika koji su u sporu.

Sresko načelstvo zamolilo je izaslanje i delegata H.R.S. i U.R.S. iz Zagreba da raspravi prisustvuju obzirom na važnost rešavanog spora. Moli se da se rasprava odnosno posredovanje odpočne već sutra t. j. 13. I poslije podne i produži slijedeći dan. Obavješteni su i radnički poverenici i tvrtka. Moli se ovu intervenciju bezodgodno u označeno vrijeme preduzeti kao hitnu i neodložnu i preko potrebnu.

Sreski načelnik:³

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 2/97.

* Vidi dok. br. 208.

¹ Vidi dok. br. 215.

² Vidi dok. br. 214.

³ Dokument nije potpisan.

12. I 1940.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava inspektora rada u Osijeku o toku štrajka u poduzeću »Slaveks«.

Savezno sa brzojavom sreskog načelstva od danas broj 461/40¹ sreskom načelstvu čast mi je izvijestiti da je dana 11. siječnja 1940. u 13 časova stupilo u štrajk celokupno radništvo parne pilane u Pakracu kao i željeznice oko 380 svih posle neuspjele rasprave za povišicu.²

0 ovom štrajku predlažu se slijedeći podaci:

1. Štrajk je otpočeo 11. I 1940. u 13 časova.
2. Štrajk je izbio u Pakracu kod šumsko industrijskog preduzeća »Slaveks« d. d. na parnoj pilani i kod željeznice šumsko industrijske.
3. Povod štrajku je neuspjela prva pomirbena rasprava između preduzeća »Slaveks« d. d. za šumsku industriju iz Pakraca i radništva zaposlenog na parnoj pilani i kod željeznice, glede povišenja zarade. Radnici su stavili zahtjev za povišicu od 30% odnosno tražili su 1 dinar na sat. Završetak rasprave bio je popuštanje radnika od zahtjeva od 1 dinar na 0.75 dinara. Preduzeće izuzetno ponudilo povišenje od 0.30 dinara po satu.
4. Štrajk vodi podružnica saveza drvodjelskih radnika u Pakracu URS kojoj se pridružila i podružnica HRS.
5. Svi radnici zaposleni na radu u parnoj pilani »Slaveks« d. d. u Pakracu i kod šumske industrijske željeznice stupili su u štrajk te tako nitko nije ostao na poslu i nitko se nije izjasnio za rad.
6. Pokušani su pregovori između preduzeća »Slaveks« d. d. i radničkih predstavnika kod sreskog načelstva 10. I 1940. prije podne i poslije podne na pilani sa negativnim rezultatom navedenim pod tačkom 3.—
7. Držanje radnika je mirno, naime javni red i mir nije poremećen, jer im je radi okončanja spora zatražen inspektor rada iz Osijeka koji stiže u Pakrac 13. I 1940. poslije podne kada će početi rasprava uz prisustvo delegata interesiranih radnika od HRS i URS iz Zagreba, radničkih povjerenika iz Pakraca, izaslanika sreskog načelstva, predstavnika preduzeća »Slaveks« d. d. i produžit će se tokom slijedećeg dana.

Poduzeće se sve kako bi ova rasprava vodjena po inspektoru rada okončana bila uspješno.

Napominje se, da je nepopustljivost preduzeća za povišenje zarade sa toga razloga što je sa radnicima sklopljen kolektivni ugovor, koji je u važnosti do 1. aprila 1940. dok međutim radnici u obranu svoga zahtjeva navode vanredne prilike koje su izazvale osjetljivo skakanje živežnih namirnica što oni smatraju dovoljnim razlogom da se plaća povisi bez obzira na postojeći kolektivni ugovor, koji predviđa ne promjenjenu platu.

M. P.

Sreski načelnik:
Ojkić,³ v. r.

Arhiv Osijek, Odio za historiju radničkog pokreta.
Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

¹ Vidi dok. br. 216.

² Vidi dok. br. 214, 215 i 216.

* Lazar Ojkić

15. I 1940.

Inspektor rada u Osijeku izvještava Bansku vlast banovine Hrvatske, Inspekcija rada u Zagrebu, o posredovanju u sporu između radnika i uprave poduzeća »Slaveks«.

Čast mi je ovim podastrijeti izvještaj o intervenciji u štrajku radnika poduzeća Slaveks d. d. u Pakracu, obavljenoj dana 14. o. mj. od 8 h. p.¹ dalje kako slijedi:²

Dana 11. o. mj. javio je ravnatelj poduzeća Slaveks dd., da je nastao spor između uprave i radnika radi traženja povišice. Provedene su pomirbene rasprave bez uspjeha i prijeti štrajk te moli, da se odmah izašalje organa Inspekciji rada, radi posredovanja. Javljeno je, da će prema prilikama izaslanik stići u ponedjeljak 15. o. mj.

Dana 12. o. mj. telefonirao je Sreski načelnik iz Pakraca, da su radnici pošli u štrajk 11. siječnja poslije podne i da su nastale prilike takove, da nije u stanju održati dalje red i mir i da se boji, da će doći do nezgodnih incidenata, za koje ne bi mogao snositi punu odgovornost. Moli, da se odmah dodje u Pakrac i pokuša pomiriti stranke — odnosno da se posreduje.

Pod takvim okolnostima javljeno mu je, da će izaslanik stići 13. u večer u Pakrac, javit se Sreskom načelstvu radi informacije, u nedelju u 8 pp održati će se pregovori — te neka o tom stranke obavijesti.

U nedjelju dne 14. o. mj. tačno u 8 sati otpočeli su pregovori, koji su trajali do 1/2 3³ sata poslije podne.

Radnici su tada izjavili, da su uslijed postojećih prilika i stalnog poskupljenja živežnih namirnica i potrepština radnika, koji su faktično poskupili 30 i više % — a neki 200% i još više, bili prisiljeni tražiti povišicu plate, iako kolektivni ugovor ističe tek koncem aprila 1940. god. Današnje prilike predstavljaju kao »vis — major« koje nijesu nastupile niti njihovom voljom niti uplivom — pa se ne može tražiti, da radnici do isteka ugovora gladuju. Tražena povišica od 1 Din po satu, obzirom na sadanje plate radnika nije previsoka — unatoč, toga već su je snizili na 75 para i voljni su o toj povišici raspravljati jer nije definitivna — ali prije svega hoće da čuju ravnatelja Franka, koliko je on voljan dati.

Ravnatelj Frank nastoji pobijati navode radnika, ne priznaje poskupljivanje u takvoj mjeri, kako to radnici navadjaju. Zatim navadja, da su njegovi radnici većinom »seljaci« koji baš na živežnim namirnicama ne oskudijevaju i ne osjećaju to tako kao čisti industrijski radnici, jer svaki od njih ima nešto zemlje i hrane, a novac što ga zaradi dovoljan je za namirenje njegovih ostalih potreba. Osim toga postoji kolektivni ugovor, koji je u važnosti još do konca aprila o. g., a koji su radnici prekršili tim, što su prije isteka ugovora tražili povišicu, a po tom išli u štrajk. Njegovo poduzeće napokon danas nije u stanju, da dade povišicu, jer magazini su puni — pošto je eksport

¹ prije podne

² Vidi dok. br. 214, 215, 216 i 217.

* Vidi dok. br. 208.

smanjen. Unatoč toga voljan je ipak dati radnicima povišicu od 25 para — koju je kasnije povišio na 30 para po satu, a što po njegovom računu iznosi 10%. Ova bi se povišica imala voditi kao skuparinski dodatak, a ne kao piata.

Shvativši odmah tu njegovu smicalicu, zašto ne će povišicu računati u nadnicu već kao posebni skuparinski dodatak zapitao sam ga, da li će se kod eventualnog prekovremenog rada uzeti u obzir ovaj doplatak, na to je izjavio, pošto ne smatra taj doplatak zaradom, već samo kao dodatak na skupoću, pa se prema tomu nema plaćati 50% više. Saopćeno mu je, da njegova kalkulacija ne važi, jer se postoci za prekovremeni rad imaju izračunati od sveukupne zarade, dakle i od onoga, što radnik prima u naravi, pa tako i od zamišljenog skuparinskog doplatka. Ovo važi i za doprinose za Okružni ured — kao i za osiguranje za starost i iznemoglost i t. d. prema tomu ovim putem si pomoći ne će.

Pošto radnici na ovaj predlog ni jesu htjeli pristati a ravnatelj Frank je izjavio, da od svoje centrale u Zagrebu nema ovlaštenja da ide povišicom dalje, zamoljen je po potpisanom, da telefonom nazove svoga generalnog direktora, da mu saopći stanje te da ga moli da odobri povišenje od 1/2 dinara po satu. Nakon toga razgovora ponudio je ravnatelj Frank povišicu od 40 para po satu odnosno 3.20 dinara na 8-satni rad, što bi značilo povišicu od oko 12%. Na ovo su radnici izjavili, da ovu ponudu pred radničkom masom ne mogu zastupati ali bili bi voljni, da podupiru predlog voditelja rasprave i vjeruju, da bi na toj bazi moglo doći do sporazuma. Ravnatelj Frank na to nije htio pristati — pa su stoga pregovori završeni bez uspjeha u 1/2 3 sata pp. Zapisnik o tom prileže.

MIŠLJENJE: Nije došlo do sporazuma, zato, što je štrajk tek trajao 2 dana, pa nije još bilo vrijeme za pregovore. Osim toga za poduzeće ne postoji potreba rada, dapače obustava rada po mom mišljenju, a i iz riječi ravnatelja Franka moglo se to razabrati, sada pri ovakovoj zimi, sa svim teškoćama rada siječe i napose izvoza, i tim lošijeg iskorišćavanja radne snage, samo ide u prilog poduzeću. Držim sa sigurnošću da će otpor firme trajati bar tako dugo, dok traje ova abnormalno niska temperatura. Firmi je stoga lako čekati i nada se, da će kroz to vrijeme radnici promijeniti svoje mišljenje i svoje zahtjeve u korist firme. Osim toga su još oko 500 radnika u šumama, koji kraj teške zime ne mogu raditi kao obično — pa je bolje za firmu ako se ne radi, a štrajk je najzgodnija prilika zato.

Inače ravnatelj Frank vrlo je težak u davanju, ne cijeni radnika po faktičnim njegovim potrebama i kako prema obavljenom radu zaslužuje i što posao vrijedi, već sa stanovišta, da je njegov radnik u glavnom seljak, koga povišica hrane toliko ne tangira, jer sam nešto toga proizvadj, a radi samo zato, da si pribavi još i nešto novaca radi nabave onoga, što sam ne proizvadj, a za to mu je dosta piata, koju ima u tom poduzeću. Stoga i ima u poduzeću odraslih radnika sa platom od Din 22—24 dnevno, a ženskih sa Din 1.80 po satu pri akordnom radu. Tvrdnja, da poduzeće materijalno loše stoji i da nije u stanju plaćati više — ne odgovara istini u tolikoj mjeri, da se ne bi radnicima bar donekle moglo osigurati pristojan život.

Pod takovim prilikama bilo je nemoguće postići sporazum, pa su pregovori završeni unatoč zagovaranja od strane potpisanog kao i od strane sreskog načelnika, bez uspjeha.

Radnici upozoreni na red i disciplinu izjavili su da će se vladati mirno i ispravno i za vrijeme daljnjeg štrajka.

Molim, da se izvještaj primi do znanja. —

U Osijeku, dne 15. siječnja 1940.

INSPEKTOR RADA
Ing. Šmit, v. r.

Arhiv Osijek, Odio za historiju radničkog pokreta.
Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

219

22. I 1940.

Zapisnik o pregovorima radi likvidacije štrajka u parnoj pilani »Slaveks« d. d. u Pakracu, koji su okončani utvrđivanjem skuparinskog dodatka putem produženja kolektivnog ugovora do 1. aprila 1941. godine.

Z a p i s n i k

sastavljen u Inspekciji Rada Banske Vlasti u Zagrebu dne 22. siječnja 1940.

Predmet: Pregovori za dokončanje štrajka kod tt. »Slaveks« d. d. parna pilana Pakrac.

Prisutni: Od strane Banske Vlasti Inspektor rada ing. Marko Mladineo.

Od strane Hrvatskog radničkog saveza u Zagrebu tajnik Franjo Bošnjaković i Vučić Antun.

Od strane poduzeća: Dragutin Frank, ravnatelj poduzeća u Pakracu.

Od strane Saveza drvodjeljskih radnika: Tomo Maurović.

Od strane radnika povjerenici: Vid Kadežabek, Stjepan Sabo, Han Viktor, Milan Jelac, Mikulčić Luka, Prajka Josip, te radnici: Josip Katarin, Franjo Vidaković, Luka Pucelj, Pilar Dragutin i Ančić Mato.

Nakon vođenih pregovora postignut je slijedeći sporazum:

1.) Kolektivnim ugovorom utanačene plaće ostaju na snazi. Poduzeće daje skuparinski doplatak od Din 0.52 po jednom radnom satu i to svima radnicima dnevničarima i akordantima za sprovedeni rad do najviše 8 sati dnevno time, da za prekovremeni rad ovaj skuparinski doplatak ne dobivaju radnici, jer se prekovremeni rad po zakonskom propisu već naplaćuje sa više 50—100% od normalne zarade. Ovaj skuparinski doplatak voditi će se posebno u isplatnim listama i posebno će se izkazivati na isplatnim kuvertama. Skuparinski doplatak važi počam od početka rada nakon štrajka.

2.) Skuparinski doplatak utvrđen pod tač. 1.) važi za današnje cijene životnih potreba radnika u Pakracu. Da bi se u budućnosti skuparinski doplatak saobrazio cijenama, odnosno troškovima za životne potrebe radnika osniva se u poduzeću odbor u koji će ući pored predstavnika poduzeća 6—8 predstavnika, koje izaberu radnici. Ovaj će odbor u roku od 8 dana utvrditi današnje troškove za životne potrebe jedne radničke obitelji u Pakracu, te će u buduće te troškove kao i cijene životnih namirnica utvrditi svakog mjeseca odnosno kada bude smatrao za potrebno. Ako razlika tih troškova bilo na više bilo na niže u prosjeku bude dostigla 25% svaka od stranaka potpisnica ovog

sporazuma ima pravo da zatraži da se u roku od 8 dana pristupi reviziji skuparinskog doplatka t. j. da se skuparinski doplatak utvrđen pod tač. 1.) ovog sporazuma snizi ili poviši.

3.) Skuparinski doplatak primati će i novo-primljeni radnici u istoj visini kao i stari.

Kolektivni ugovor od 15. VIII. 1936. sa svim dodacima, koji je produljen 16. V. 1939. god. sa važnošću do 30. IV. 1940. god. produljuje se ovime do 1. IV. 1941.¹ god.

Ovaj zapisnik smatra se dodatkom odnosno sastavnim dijelom kolektivnog ugovora o kojem je govor pod tač. 3.) ovog zapisnika.

Zaključeno i potpisano.

Ing. Marko Mladineo v. r.

Za HRS:
A. Vučić, v. r.

Za »Slaveks« d. d.
Frank, v. r.

Za SDRJ Maurović Tomo v. r.
Ančić Mato v. r.
Han Vinko v. r., Mikulčić Luka v. r.
Stj. Sabo v. r., Kadežabek Vid v. r.
Pucelj Luka v. r., Bijelac Milan v. r.
Prajka Josip v. r., Katarin Josip v. r.
Franjo Vidaković v. r., Pilar Dragutin v. r.

Arhiv Osijek, Odio za historiju radničkog pokreta.
Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

24. I 1940.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Bansku vlast Banovine Hrvatske, Odjel za unutrašnje poslove, da su radnici parne pilane »Slaveks« prekinuli štrajk pošto su polučili povećanje nadnica.

Savezno sa izvješćem od 12. I 1940. pod pov. brojem 46/1940. sreskom načelstvu čast je izvijestiti da su svi radnici parne pilane i željeznice preduzeća »Slaveks« d. d. u Pakracu, na broju 380, danas u jutro u 8 časova prekinuli štrajk i otpočeli redoviti posao polučivši povišenje zarada za 52 pare po satu pri vanrednim pregovorima dana 22. I. 1940 vođenim u Zagrebu kod Inspekcije rada Frankopanova ul. 24/II.¹

Rezultat pregovora po Inspektoru rada iz Osijeka dana 14. I. 1940² kod sreskog načelstva u Pakracu, kraj svih nastojanja kako g. Inspektore rada tako i sreskog načelnika, nakon neprekidne rasprave od 8 sati izjutra do 14.30 sati, bio je negativan, jer je preduzeće ponudilo najzad 40 para po satu, voditelj rasprave Inspektor rada predložio je povišicu od 50 para po satu kao kompromisnu svotu sa kojom se radnici nisu saglasili tražeći 0.75 para po satu.

¹ Ovo je četvrto produženje kolektivnog ugovora od 15. augusta 1936. godine, vidi dok. br. 208.
¹ Vidi dok. br. 219.
² Vidi dok. br. 218.

Štrajk je trajao od U. I. 1940. u 13 sati do danas.
Kroz sve vrijeme održan je puni javni red i mir, bez ikakvih incidenta.
Prednje se izveštava s molbom na znanje.

(M. P.)

Sreski načelnik:
potpis nečitljiv

ASRH, BUBH.
HIS, mkrf. 2/188.

19. V 1940.

Izborni proglas radničke liste u Pakracu za općinske izbore.

Radnici, namještenici i obrtnici
P A K R A C A

U nedjelju 19. svibnja 1940. izlazimo i mi samostalno na
o p ć i n s k e
I Z B O R E ¹

Sa raznih strana se govori da mi radnici nismo sposobni da vodimo općinske poslove i da nećemo raditi u interesu općinara, možda zato što na našoj listi nema ni jednog gospodina koji žive od politike. — Svi oni koji tako govore naši su protivnici koji hoće da nas na taj način pred pakračkim građanima ocrne. Mi poručujemo toj gospodi koja tako govore, da mi neidemo u izbore zato da se lično koristimo, nego idemo zato da zastupamo interese svih općinara, a napose, pakračke sirotinje i malih obrtnika.

Mnogo ima stvari koje treba da se u našoj općini srede i da se dotjera u red, moguće to nekoj pakračkoj gospodi i neće ići u račun. — Da će se interesi pakračkih općinara, malih obrtnika, radnika i ostale sirotinje, odlučno i svim silama zastupati, garantuju ljudi koje ste vi predložili u općinski odbor.

Treba da se jednom učini kraj političkoj borbi, raznih predstavnika vladajućih stranaka u općinskoj upravi, treba da se jednom kod nas predje na čisto komunalnu politiku i da se udare zdravi temelji ekonomskom i socijalnom razvitku Pakraca.

Dali će kod nas u općini da se načini reda, i da li će se ostvariti sve ovo što smo zamislili, ovisi o Vama glasačima. — Zato glasajte svi za radničku listu čiji je nosilac.

DRUG D R A G U T I N P I L A R I D R U G O V I

IZBORNI ODBOR

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

¹ Općinski izbori, održani 19. maja 1940. godine, skrenuli su pažnju na sebe iako je od strane vodstva HSS-a pothranjivana tendencija da im se oduzme politički značaj. Naime, u političkom smislu oni su trebali osigurati što veće učešće glasača na izborima i tako plebiscitarno potvrditi da HSS nema opozicije. U tom kontekstu isticanje radničke liste u Pakracu i radničkoseljčkih u selima pakračkog kotara ima poseban značaj, jer potvrđuje da se upravo na klasnoj osnovi javlja opozicija HSS-u. Uzevši u cjelini odaziv birača u korist HSS-a bio je slab pa je vodstvo zabranilo objavljivanje izbornih rezultata.

30. V 1940.

Napis »Hrvatskog radnika« o položaju i uvjetima rada bolničkog osoblja u Pakracu.

Bolničari i bolničarke u Pakracu organizirani su svi do jednoga u Hrvatskom radničkom savezu. Prilikom posjete saveznog delegata druga Ivice Bezuha oni su mu na sastanku prikazali svoj teški položaj i nemoguće uvjete rada u tamošnjoj bolnici.

Bolničari i bolničarke u Pakracu plaćeni su poprečno sa 374 dinara mjesečno, a uz to još u bolnici ne postoji nikakav raspored radnog vremena. Tamo bolničari rade dan i noć, tako da na svakih 100 bolesnika otpada svega 2 bolničara. Na 275 umobolnih, što muških i ženskih imade svega 7 bolničara i bolničarki, a od toga je uvijek 3 do 4 na vanjskim radovima, pa se tako događa da na 60 bolesnika otpada jedan bolničar odnosno bolničarka kod ženskih bolesnika.

Drugovi bolničari iz Pakraca na sastanku, održanom sa saveznim delegatom, uputili su toplu molbu HRS-u da se za njih zauzme, kako bi se prilike u tamošnjoj bolnici sredile. Oni su tvrdo uvjereni da će im središnjica HRS-a izaći u susret u njihovim opravdanim zahtjevima i da će, kao što je to bio slučaj kod zagrebačkih bolničara i bolničarki, nastojati kod mjerodavnih da se urede njihove prilike. Obzirom na njihov težak rad kod bolesnika, pogotovo onih umobolnih, moraju ti bolničari biti primjereno nagrađeni za svoj težak posao. Potrebno je da se u bolnici u Pakracu srede prilike, pa da ti bolničari, imajući pristojne plaće i uređeno radno vrijeme, uzmognu s više ljubavi vršiti svoj teški poziv, koji zahtijeva od svakog pojedinog veliku mjeru samoprijedora i strpljenja.

Ne obazirajući se na današnje teške prilike, koje su nastale zbog skupoće, koja iz dana u dan raste, da i oni najbolje plaćeni radnici ne mogu vezati kraj s krajem, potrebno je da se bolničkom osoblju u Pakracu izide u susret. Plaća od 374 dinara mjesečno mogla bi se upravo nazvati uvredom za rad koji ti bolničari obavljaju. Indeksi cijena iz dana u dan pokazuju, kako je pala realna zarada radništva, pa ako je prije nekoliko mjeseci bilo moguće makar i na j bijedni je proživjeti s tolikom plaćom kolika je ona bolničara u Pakracu, danas je to bar za tri puta otežćano.

Bolničara ili bolničarku ne može se mjeriti s istim metrom kao druge radnike. Njihov je poziv daleko teži, ma koliko se on smatrao uzvišenim. Kako se može biti strpljiv i ljubazan s bolesnikom kad čovjeku u želucu zjapi praznina, jer se nije mogao dovoljno nasititi? Kako se može tražiti od bolničkog osoblja u Pakracu da savjesno izvršava svoju dužnost, kad pada mrtav od umora i kad taj bolničar ili bolničarka pomisli na svoju obitelj, koja je neopskrbljena i nema onih najosnovnijih potreba za život? Što se tiče pak radnog vremena, taj u bolnicama ne samo da ne bi smio biti kao što je to danas, već bi dapače morao biti i manji od onog ostalih radnika u industriji, jer se kod bolničarskog posla ljudi izlažu ne samo tjelesnoj iscrpljenosti, već i njihov intelekt iz dana u dan izložen je patnji, pogotovo onih koji rade u odjelima za umobolne.

HRS će sa svoje strane učiniti sve što je u njegovoj moći, da ovo nemoguće stanje drugova i drugarica u Pakracu dovede u red. Njima treba bez

odlaganja povećati plaće i smanjiti radno vrijeme. U koliko se radno vrijeme drugačije ne može urediti, potrebno je uposliti veći broj bolničara i bolničarki, kako bi se radno vrijeme moglo pravilno raspodijeliti. Za bolničare diljem banovine Hrvatske obećan je od mjerodavnih statut, koji će regulirati njihove radne i plaćevne uvjete, pa kad to jednom bude provedeno u djelo, biti će pitanje bolničkog osoblja u banovini Hrvatskoj uređeno. Međutim ne može se čekati skrštenih ruku. Mjerodavni bi i sami morali uviditi, da je stanje bolničkog osoblja u Pakracu doista i bez pretjerivanja nesnosljivo, i prema tome stvoriti zaključke koji će to stanje regulirati na opće zadovoljstvo.

»Hrvatski radnik«, 22/1940.

14. VI 1940.

Napis »Radničkog tjednika« o sukobima između URS-a i HRS-a u Pakracu.

U »Hrvatskom radniku« izašla je bilješka o pregovorima, vođenim za radništvo pilane »Slaveks« u Pakracu, koja bilješka ne odgovara objektivnom stanju stvari. Osvrnut ćemo se zato u kratko na činjenice.

Po spomenutoj bilješci izgleda, kao da je akciju vodio HRS, a Savez Drvodjelskih radnika da je bio samo posmatrač. Međutim je akciju za povišicu vodio SDR, a ona druga organizacija je samo surađivala, što je i razumljivo, jer u spomenutoj pilani predstavlja svega 31 radnika od oko 400, koliko ih je tamo uposlano. Što se tiče prelaženja radnika u spomenutu organizaciju, kao što to pisac bilješke navodi, stvar »prelaza« stoji ovako: od završetka pokreta za povišicu do danas pristupilo je u SDR 46 novih radnika, i to dobrim dijelom baš iz druge organizacije. Protivnici se ne mogu pohvaliti, da je ma i jedan član SDR u tom vremenu prešao u njihove redove.

U bilješci se kaže i to, da su u članstvu SDR samo imućni radnici. Međutim, svaki radnik iz Pakraca znade tko je i koliko ima imućnih radnika u toj pilani. Pogotovo imućni kolonisti nisu profesionalni radnici, dok posljednji čine srčiku SDR. Protivnici bi htjeli pod firmom slabo stojećih radnika uvući se i zaštititi novo radništvo, koje je neiskusno i indiferentno prema radničkim tekovinama, tako da bi u isti mah, a jednim udarcem ubili dvije muhe. Ali živi ljudi nisu ni jedna ni dvije muhe, pa se ne dadu. Radnički povjerenici nisu mogli dozvoliti da se to radništvo baca na ulicu zato, što se nekome javila željica da se tim putem stvori druga organizacija, a ne žele to ni u buduće dozvoliti. Ako je netko zaista siromašan, on će biti bezuvjetno zaštićen i dalje u slučaju redukcije, kao što je to bilo i ranije. Sve drugo su pusta naklapanja i pobožne želje. U spomenutom poduzeću imade još uvijek izvjestan, i ako ne značajan broj neorganiziranih radnika, pa neka se protivnici potrude, možda će im agitacija i uspjeti, ako do sada nije uspijevala.

Potrebno je naglasiti i podvući, da je u poduzeću zaposleno radništvo organizirano u 90 posto u SDR, a to smeta poduzeću pa priželjkuje nešto> drugo.

»Radnički tjednik«, br. 4/1940.

17. IX 1940.

SDRJ u Zagrebu javlja Radničkoj komori da su radnici poduzeća »Slaveks« u Pakracu podnijeli zahtjev za povećanje nadnica i da direktni pregovori nisu uspjeli pa moli Komoru za posredovanje.

Radnici zaposlenih kod parne pilane »Slaveks« u Pakracu podnijeli su zahtjev za povišenje nadnica uslijed nastale skupoće. 14. IX. vođeni su direktni pregovori između predstavnika radnika i poduzeće, ali nije došlo do nikakvog sporazuma. Predstavnik poduzeće izjavio je da nema ni govora o nikakvoj, povišici plaće.

Stoga predlažemo, da naslov hitno sazove pomirenje, da bi se pokušalo doći do sporazuma, a ako ne dođe, da se može tražiti pomirenje vlasti. Molimo, da se pravovremeno obavijesti potpisani savez o satu i danu pomirenja odnosno posredovanja naslova. Radnici su tražili povišenje plaće Din. 1.50 po satu na postojeće plaće.

Za:¹

Tajnik:
Stjepan Šalamun v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS. mkrf. 14/158.

17. IX 1940.

Zapisnik s rasprave u Radničkoj komori u Zagrebu prilikom posredovanja između predstavnika radnika i uprave poduzeća »Uljanik« d. d. u Bujavici.

Predmet: Rasprava posredovanja u smislu Uredbe o rješavanju radnih sporova čl. 2. t. b. između 1.1. »Uljanik« petroleumsko d. d. i Saveza industrijsko-zanatskih radnika Jugoslavije u Zagrebu.

Prisutni: Za 1.1. »Uljanik« petroleumsko d.d. u Bujavici g. Dr. Vidmar Stjepan iz Zagreba, Ilica broj 5.

Za Savez Industrijsko-zanatskih radnika Petek Branko, a u ime uposlenih radnika Kljakić Andrija.

Za Radničku Komoru referent Kunčić Adolf, kao voditelj rasprave.

Nakon što je voditelj rasprave upoznao stranke sa predmetom, pročitavši dopis spomenutog Saveza s kojim se traži posredovanje Komore br. 1209 od 11. IX. 1940., Dr. Vidmar kao predstavnik poduzeća dao je slijedeću izjavu:

Prema t. 2. st. 3. kolektivnog ugovora koji je sklopljen 10. februara o. g.¹ ima se pristupiti reviziji postojećih plaća samo u onom slučaju, ako je porast cijena i troškova života prekoračio 20°/o. Zatim citira indekse Narodne Banke, Benka Grada i Radničke Komore u Zagrebu, pa s razloga jer utvrđuje, na temelju spomenutih indeksa nije uslijedio porast skupoće od veljače do konca

¹ SDRJ

¹ Redakcija ne raspolaže s dokumentima o tome ugovoru.

kolovoza za više od 20%, nema mandata, da može ući u raspravu povodom podnešenih zahtjeva spomenutog Saveza.

Predstavnik saveza Branko Petek iznosi podatke sreskog načelstva prema kojima je u srezu Pakrac porasla skupoća od veljače do 14. kolovoza od 25 do 30°/o.

Povodom toga razvila se rasprava, pa s razloga, jer predstavnik poduzeća nije imao mandat da definitivno u raspravi sudjeluje. Zatim predstavnik spomenutog saveza Petek Branko iznosi slučajeve kršenja kolektivnog ugovora po upravi poduzeća, odnosno njenim podređenima u pogonu.

Pošto nije moglo doći do definitivnog zaključka, voditelj rasprave istu je prekinuo kao neuspjelu, preporučivši strankama, da do rasprave kod Rudarskog glavarstva prikupe potrebne službene podatke o porastu cijena u pakračkom srezu kod Ureda za kontrolu cijena u Zagrebu.

Time je ova rasprava završena kao neuspjela.

ZAKLJUČENO I POTPISANO.

Za tt. »Uljanik«
petroleumsko d.d.:
dr Vidmar Stjepan

Za Savez ind. zanat, radnika
Jugoslavije:
Petek Branko
Kljakić Andrija

Za Radničku Komoru:
Adolf Kunčić

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 14/161.

19. IX 1940.

»Slaveks« d. d. — parna pilana Pakrac javlja Radničkoj komori u Zagrebu da su radnici stupili u štrajk.

Slobodni smo saopćiti Vam, da je naše cjelokupno radništvo pilane danas u 8 sati u jutro obustavilo rad i stupilo u pokret.

Dne 7. o. mj. zatražilo je radništvo povišenje skuparinog doplatka, te je 14. o. mj. u smislu Uredbe održana rasprava sa pretstavnicima preduzeća, na kojoj raspravi nije došlo do sporazuma.¹ Na traženju Saveza drvodjelskih radnika odredila je Radnička Komora sa svojim dopisom broj 9623 od 17. o. mj. u smislu zakonskih propisa raspravu za 24. o. mj. u Pakracu. Radništvo nije željelo sačekati ovu raspravu, već je obustavilo rad, što Vam ovime reda radi stavljamo do znanja.

Veleštovanjem:
Frank v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 14/173.

¹ Vidi dok. br. 224.

20. IX 1940.

Napis »Političkog vjesnika« o pritisku vlasti na radnike u Bujavici da se vrate na posao i o solidarnosti seljaka iz okolnih sela sa štrajkašima.

U petak u jutro 20. rujna, radnici iz »bušotina« (vadi se zemni plin) poslali su svoje povjerenike upravi da pregovaraju za povišicu. Uprava poduzeća (»Prva hrvatska štedionica«, Banska vlast i njemački kapital) odbila je da pregovara. Radnici su u 12 sati obustavili posao i stupili u štrajk! Sreski načelnik odmah obavještava Bansku vlast. Ova šalje žandare iz raznih kotareva. U petak na večer i u subotu u jutro nakotilo se 68 žandara, radnika ima sve 53 (pedeset tri). Na svakog radnika dolazi više od jednog žandara.

Pritisak da radnici pođu na posao vršio se na sve moguće načine. Banska vlast naređuje da se štrajk imade likvidirati do ponedjeljka na večer, ukoliko se ne uspije milom — upotrijebiti silu. Rad da se mora omogućiti drugim radnicima, jer je liferacijama zainteresirana i država. Svaki žandar uz nekoliko magazina oštih metaka ima i četiri bombe. Još prije zaoštavanja odnosa sa vlastima, okolna sela Brezina, Bujavica, Kukunjevac, Lovska, obećavaju radnicima pomoć u životnim namirnicama. A sada, kada se toliko žandara nakotilo, sela se ova uzgibala i poručuju svojoj braći radnicima, da ako bude »potrebe« da će oni već doći u pomoć. Kao da se dirnuo osinjak. Štrajk* je završen sa uspjehom. Povišica je 20%. Drugi dan po štrajku dođoše žandari da uhapsu 11 drugova te da ih sa autom otpreme u Pakrac. Ovi su se opirali, da se neće voziti, nego da hoće ići pješice. Međutim žandari su znali, da u cijelom kotaru nema toliko žandara koliko bi bilo potrebno da se ovi naši drugovi povedu kroz sela. Žandari odoše neobavljena posla!

Živjelo jedinstvo radničke klase!

Živio savez radnika i seljaka!

»Politički vjesnik«, 15/1940.

21. IX 1940.

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kabinet bana Banske vlasti Banovine Hrvatske o uzrocima štrajka u poduzeću »Slaveks« u Pakracu.

Sreskom načelstvu čast je izvijestiti u gornjem predmetu slijedeće:

Kod tvrtke Slaveks d. d. u Pakracu pojavio se je spor oko povišice usljed poskupljivan ja živežnih namirnica sa radnicima. Zahtjev za povišicu stavili su radnici parne pilane i željeznice oko 400 njih na broju kao i 250—300 radnika zaposlenih u šumama preduzeća. Tražili su da im se povisi plaća od 1. IX. 1939 sa 63%. U međusobnim direktnim pregovorima, uz učešće radničkog saveza URS, polučilo se je, da je firma nudila maksimum 35% na platu od 1. IX. 1939. Povod ovoga spora određeno je ročište u Pakracu sa strane

druge instance radničke komore za dan 24. IX. 1940.¹ Radnici neuspjevši u direktnim pregovorima ne čekajući zakazanu raspravu za 24. IX. 1940 obustavili su 19. IX u 8 sati izjutra posao samo i to sa pilane i željeznice njih 400, a time samo po sebi nastala je obustava rada i šumskih radnika njih 250—300. Tokom 20. IX. i 19. IX. poslije podne pokušao je izaslanik saveza URR Šalamun polučiti nastavak rada dok se na propisani način zahtjev od predviđenih instanca ne poluči ali bez uspjeha. Radništvo je i dalje ostalo, kod obustave rada. Pri ovome zadržan je pun red i mir. Preduzeće ne čini sa svoje strane također ništa drugo već čeka zakazanu raspravu, a sresko načelstvo je izvijestilo radi znanja i postupka protiv odgovornih za ovu nedozvoljenu radnju radnika naime za obustavu rada, dok još nisu pregovori po propisanim instancama okončani. Sresko načelstvo povelu je postupak i rezultat izvijestiti se.

Do ovoga koraka radnika došlo je, po zapažanju sreskog načelstva, donekle i krivnjom preduzeća utoliko što je sa riješenjem zahtjeva radnika otezalo se sa strane centrale tvrtke Slaveks d. d. što je ozlojedilo radnike koji su smatrali da se u konkretnom slučaju ne namerava radnicima u susret izaći, poglavito i uslijed naziranja radnika da se ovakvi sporovi, uslijed otežane situacije, mogu naprečac riješiti, poglavito obzirom na vrijeme za otpremu i prodaju ogrevnih drva za predstojeću skoriju jesen i veliku potražnju drva. Mnogo je doprinelo ovome koraku radnika i još iz ranije postojeći nenormalni odnos između radnika i preduzeća pri čemu manjka tako nužno, minimalnog međusobnog povjerenja. Sresko načelstvo smatra potrebnim o prednjem i o zapaženom izvijestiti radi znanja time da će o svemu daljnjem također izvještavati.

Izvješteno je Kabinetu Bana, Redarstvenom odsjeku i inspektoratu rada u Osijeku.

M. P.

Sreski načelnik
L. Ojkić

ASRH, BVBH.
HIS, mkrf. 2/169.

27. IX 1940.

Ivo Bajcer, referent Radničke komore, izvještava Komoru da se radnici poduzeća »Slaveks« nalaze u štrajku i da poduzeće odbija pregovore s radnicima.

Prema nalogu naslova br. 9623/40 od 17. IX. o. g. a na traženja Savezardvodjelskih radnika Jugoslavije u Zagrebu otputovao sam dne 23. rujna 1940. u Pakrac, gdje se je idućeg dana održala rasprava posredovanja između l.t. Slaveks d. d. Slaveks d. d. te radništva uposlenog kod imenovanog poduzeća..

Kod samog dolaska u Pakrac ustanovio sam, da se radnici nalaze u ilegalnom štrajku,¹ no unatoč toga pokušao sam, da dođe do rješenja toga spora

¹ Vidi dok. br. 226.

¹ Vidi dok. br. 226.

U skladu s propisima Uredbe o rješavanju radnih sporova Sresko načelstvo u Pakracu proglasilo je štrajk ilegalnim i zaprijetilo radnicima represivnim mjerama (vidi dok* br. 230 i 231K O rezultatima štrajka vidi dok. br. 232 i 234.

u čemu, ali nisam uspio. Poduzeće postavilo se na stanovište, da ne želi pre-govarati tako dugo, dok se radnici ne vrate na posao, jer su sa svojim činom prekršili Uredbu o rješavanju radnih sporova.²

Predstavnici radnika izjavili su, da će nastupiti posao tek onda, kada se udovolji njihovim zahtjevima. Nakon toga predstavnik gore imenovane rad-ničke organizacije obratio se na sresko načelstvo, koje je unatoč prekršaja Uredbe o rješavanju radnih sporova (štrajk) sazvalo raspravu pomirenja za dan 27. rujna 1940. Napomenuti mi je, da je potrebno sa strane naslova po-duzeti korake na mjerodavnom mjestu, da se spriječe ovakovi ilegalni pokreti te da se poštuje Uredba o rješavanju radnih sporova, to tim više, jer to čini već u nekoliko navrata organizacija (URS-a).³ Iz zapisnika vidljivo je, kako to napominjem u ovom izvještaju, da je rasprava posredovanja završila bez uspjeha.

Molim da se ovaj moj izvještaj primi na znanje.

Sa puta povratio sam se 25. rujna.

U Zagrebu, dne 27. rujna 1940.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 15/4.

230

28. IX 1940.

Odluka Sreskog načelstva u Pakracu o proglašenju štrajka radnika u »Slaveksu« ilegalnim s pozivom radnicima da se vrate na posao.

Povodom stupanja u štrajk radnika zaposlenih kod tt. Slaveks dd. u Pakracu,¹ ističem slijedeće:

Radništvo je proglasilo štrajk odmah nakon neuspjelih direktnih prego-vora sa poduzećem. Ovakav postupak u očitoj je protivnosti sa Uredbom o riješavanju radnih sporova od 4. svibnja 1940. koja u zadnjoj alineji čl. 8. izričito zabranjuje obustavu rada sve dotle, dok postupak obvezatnog mirenja ne bude završen. Radnici su u smislu spomenute Uredbe po neuspjelim direkt-nim pregovorima morali zatražiti posredovanje radničke komore; ako ni ovim ne bi došlo do traženog poboljšanja plaćevnih uvjeta, imali su zatražiti mi-renje po ovom sreskom načelstvu te istom nakon opetovano neuspjelog mire-nja, stekli bi pravo da tajnim glasanjem odluče o tome, da li da posao nastave ili da ga obustave. Proglašenjem štrajka odmah po neuspjelim izravnim pre-govorima sa predstavnicima preduzeća, radnici su se izložili pogibelji da ih poduzeće oslanjajući se na odredbe čl. 27 Uredbe zamijeni sa drugima, a i sama vlast ne može tolerirati kršenje Uredbe.

Imajući u vidu interes radnika i želeći dati im priliku, da počinjenu gre-šku isprave, nalazim za shodno pozvati sve, da najkasnije u roku od 5 dana po primitku odnosno saopćenju ove odluke prestanu sa štrajkom i vrate se svaki na svoj posao.

² Uredba o rješavanju radnih sporova (Narodne novine, br. 101 od 6. V 1940. godine) ide u red represivnih mjera koje su uslijedile nakon prosinačkih demonstracija u Beogradu i Za-grebu 1939. godine. Cilj Uredbe je da onemogući štrajkaški pokret i stoga je popularno nazivana premijom za kapitaliste. O kompliciranom postupku obaveznog mirenja vidi dok. br. 230.

³ Napadi na URS kao klasnorbobenu organizaciju sve su češći i predstavljaju uvod u nje-govu likvidaciju koju će krajem godine, putem zabrane rada, provesti Banska vlast.

¹ Vidi dok. br. 226, 228 i 229.

Protiv onog, tko se ovom ne odazove, postupit ću najstrože po čl. 28. Uredbe o rješavanju radnih sporova, tako, da će svi prekršitelji cit. Uredbe biti kažnjeni zatvorom do 10 dana, a njihovim organizacijama biće zabranjen rad odnosno biti će raspuštene. Ona lica, za koja se ustanovi, da su radnike podstrekavala na obustavu rada, kazniću u smislu čl. 29. Uredbe pored novčane globe i na zatvor do 30 dana.

Protiv gornje odluke ima se pravo žalbe u roku od 15 dana po primitku iste s time, da žalba nema odgodne moći shodno odredbi iz § 119. Z.U.P.²

0 tome obavjest:

1. Podružnici saveza drvodjelskih radnika u Pakracu i
2. Podružnici Hrvatskog radničkog saveza u Pakracu s time, da obje podružnice obavijeste sve svoje zainteresirane članove.

Sreski načelnik:
Lazar Ojkić v. r.

Arhiv Osijek, Odio za historiju radničkog pokreta.
Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

2. X 1940.

SDRJ obavještava Radničku komoru da je Sresko načelstvo u Pakracu poništilo posredovanje od 24. septembra. S obzirom da su se radnici vratili na posao poziva Komoru da odredi pomirenje i pošalje referenta.

U vezi ovdašnjeg dopisa od 17. IX. ov. god.¹ kojem smo tražili posredovanje naslova u sporu pilanskih radnika u pilani »Slaveks« u Pakracu. Na osnovu odluke naslova br. 9623 od 17. IX. sprovedeno je posredovanje naslova 24. IX.² bez uspjeha. Međutim, što su tamošnji radnici stupili u štrajk 20. IX.^a i nisu sačekali posredovanje naslova, to je sresko načelstvo poništilo to posredovanje naslova kao protupravno, jer su se tada već radnici nalazili u štrajku, koji nije bio priznat od strane vlasti ni poduzeća.

Budući su se danas radnici vratili ponovno u posao, te na osnovu telefonskog razgovora sa sreskim načelstvom u Pakracu imade naslov ponovno da sazove pomirbenu raspravu, da bi radnici mogli u slučaju neuspjeha ponovno tražiti posredovanje sreza, jer srez neće posredovati prije, dok naslov neizvrši ponovno posredovanje.

Budući, da se danas nalazi referent naslova u Pakracu na pomirenju kod Brodske imovne Općine,⁴ to predlažemo, da naslov telefonski ovlasti Vašeg referenta Bajcer Ivana da sprovede pomirenje, danas ili sutra kod parne pilane »Slaveks«, jer je predstavnik poduzeće sa time sporazuman.

Za:⁵

M. P.

Stjepan Šalamun v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS. mkrf. 15/15.

² O rezultatima štrajka vidi dok. br. 234.

¹ Vidi dok. br. 224.

² Vidi dok. br. 229.

³ Štrajk je počeo 19. rujna (vidi dok. br. 226).

⁴ Redakcija ne raspolaže sa zapisnicima o pomirenju između radnika i poslodavaca Brodske imovne općine.

⁵ SDRJ

2. X 1940.

Zapisnik o posredovanju u sporu između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slaveks« na kojem su razmatrani zahtjevi radnika za povećanje nadnica.

Z a p i s n i k

sastavljen dne 2. X. 1940. u uredu parne pilane Slaveks d. d. u Pakracu.¹

Prisutni

Sastrane Radničke komore Ivo Bajcer

„ „	poduzeća Slaveks d. d. Dragutin Frank, ravnatelj	
„ „	Saveza drvodjelskih Radnika Jugoslavije središnjice	Zagreb,
	Andrija Zaja	
„ „	Hrv. Radničkog saveza podružnica u Pakracu Katarin	Josip

Predstavnici radnika Kadežabek Vid, Stjepan Sabo, Bjelac Milan, Prajka Josip, Luka Mikulčić, Pilar Dragutin.

Predmet

Posredovanje u smislu Uredbe o rješavanju radnih sporova od 4. V. o. g. čl. 2 točka b.

Prema nalogu tajnika Radničke komore u Zagrebu, a dopisom srez. načelnika u Pakracu, br. 14958/40 od 2. X. 1940., provedeno je posredovanje radničke komore između gore imenovanog poduzeća i radništva uposlenog kod istoga.

Pretstavnik poduzeća izjavljuje: Prema zapisniku od 15. V. o. g. utanačeno je sa radništvom: ukoliko troškovi za životne potrebe jedne radničke obitelji poskoče ili padnu za 15%, a prema indeksu cijena objavljenom od strane Narodne banke, računajući od 1. V. o. g. svaka od strana potpisnica imade pravo, da zatraži reviziju skuparinskoga dodatka.² Od Narodne banke zatražili smo indeks cijena, nu ali Narodna banka izdaje indeks cijena unatrag tako, da sada imade indeks cijena tek za mjesec juni o. g. Naše preduzeće zatražilo je od Radničke komore koliko je porasla skupoća od 1. maja o. g. do 15. septembra o.g., pa nam je saopćeno, da je poraslo za 11,53%. Prema priloženom prepisu Urednika socijalno-statističke revije INDEKS, Artur Benko Grado u Zagrebu, porasli su troškovi života za radničku obitelj na dan 15. rujna o.g. prema 1. svibnju o.g. za 10,81%. Kako se iz gornjeg razabire nije ispunjen uslov kolektivnog ugovora za reviziju skup. doplatka t. j. trošak života nije porasao za više od 15%, nego što više, nije tu cifru niti dostigao. Unatoč toga naše ravnateljstvo voljno je izaći u susret radništvu i povisiti dosadnji skup. doplatak od 7,60 din. dnevnog na Din. 10.— dnevno.

Predstavnik radnika izjavljuje, da su cijene na mjesnom tržištu prema cijenama u cijeloj zemlji u prosjeku nesrazmjerno veće i da kod zapisnika iz mjeseca maja o. g. do danas porast skupoće iznosi prema zajedničkom računu porast izvjesnih artikala, koji su obostrano uzeti u obzir, za ukupno cijelih 28%, a ponuda poduzeća iznosi svega cijelih 8%, te smo u nemogućnosti, da

tu ponudu usvojimo. Molimo pretstavnika Radničke komore da ovo posredovanje okonča.

Nakon svega gore iznešenog voditelj rasprave okončava ovu raspravu kao neuspjelu, te se spor u smislu gore citirane Uredbe upućuje prvostepenoj vlasti na dalnju nadležnost.

Zaključeno i potpisano:

Za poduzeće: Frank v. r. Za Hrvatski radnički savez podružnica u Pakracu: Katarin Josip	Za Radničku komoru: Ivo Bajcer v. r.	Za savez drvodjelskih radnika središnjica u Zagrebu: A. Zaja v. r. Kadežabek Vid v. r. Stjepan Sabo v. r. Bjelac Milan v. r. Prajka Josip v. r. Mikulčić Luka v. r. Pilar Dragutin v. r.
--	---	---

AIHRPH. Fond Radničke komore.
HIS. mkrf. 14/178.

2. X 1940.

Zapisnik o posredovanju u sporu između predstavnika radnika i poslodavca Brodske imovne općine Kamensko, stovarište Pakrac, koje je završilo sporazumom.

ZAPISNIK

spisan u pisarni stovarišta B. i. o. u Pakracu.

Predmet: Posredovanje Radničke komore u smislu uredbe o rješavanju radničkih sporova.

Prisutni od strane:

1) Radničke Komore	g. Ivo Bajcer	
2) Saveza drv. radnika	g. Andrija Zaja	
3) Poslodavca	g. Ing. Matej	Butković
4) Radnika	Jovo Ljepoja	i Tatalović Lazo.

Postupak:

Nakon kraće rasprave stranke su se složile u sljedećem:

a) Slaganje, čišćenje i škartiranje ogreva:	Din 380
b) Slaganje sitne cjep. i trećine:	Din 320
c) Utovar uglja u državne vagone:	Din 155 po 10 tona
d) Istovar uglja iz šumskih vagona:	Din 85 po 10 tona
e) Sihtari (nadničari):	Din 450 po satu
na bazi 8 satnog radnog vremena.	

¹ Vidi dok. br. 231 i 234.
² Redakcija ne raspolaže s tekstom navedenog utanačen ja.

Ovaj zapisnik je sastavni dio zapisnika od 3 rujna 1940 koji je sastavljen u pisarni šumske uprave u Kamenskoj ove cijene važe od 1. listopada 1940. —

Zaključeno

Od strane Radničke Komore
Ivo Bajcer, v. r.

Od strane d. r. j.
Zaja, v. r.

Od strane poslodavca:
Matej Butković v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 14/179.

234

9. X 1940.

Zapisnik o drugoj pomirbenoj raspravi u sporu između radnika i uprave poduzeća »Slaveks« koja je završila sporazumom i povišenjem skuparinskog dodatka u iznosu od 0,62 d po satu.

Z A P I S N I K

sastavljen dne 9. X. 1940 u kancelariji ttke, Slaveks d. d. u Pakracu.

Predmet

Nastavak druge¹ pomirbene rasprave u sporu između radništva ttke, Slaveks u Pakracu i pomenutog preduzeća po zahtjevu povišenja skup. doplatka.

Prisutni

Od strane Sreskog načelstva Iveković Tomislav, pristav, kao voditelj rasprave

» »

preduzeća Slaveks d. d. Dragutin Frank, ravnatelj

» »

Saveza drvodjelskih radnika u Zagrebu Zaja Andrija, delegat

» »

Hrv. radn. saveza u Zagrebu Bezuh Ivan, Zefko Karlo, delegati

» »

Podružnice Urs-a Pakrac, povjerenici Kadežabek Vid, Sabo Stjepan, Bjelac Milan, Prajka Milan,² Sarajlija Milan i Luka Mikulčić

» »

Podružnice HRS-a Pakrac Pucelj Luka, Hruševar Franjo, Vida-ković Franjo, Varat Nikola i Kadežabek Josip, kao povjerenici.

Savezno sa međusobnim sporazumom između radništva i preduzeća pone-senim u zapisniku od 7. X. o. g., kojim su se stranke sporazumile, da se danas nastavi druga pomirbena rasprava, došlo je između obiju stranaka do slijedeće

Nagodbe

Preduzeće Slaveks d. d. parna pilana u Pakracu obavezuje se svima, da će cjelokupnom radništvu, koje je zaposleno na pilani u Pakracu, na skla-dištu, te željezničkom osoblju, koje radi na pruzi Pakrac—Zvečevo, dati sku-

¹ Vidi dok. br. 232.
² Prajka Josip (vidi potpis na dokumentu).

parinski doplatak od Din. 0,62 po satu računajući osam-satno radno vrijeme i to počem od 1. X. 1940.

Postojeći kolektivni ugovor³ ostaje i dalje na snazi, samo je ovaj zapisnik, odnosno sklopljena nagodba, sastavni dio citiranog kolektivnog ugovora.

Predstavnici HRS-a iz Zagreba izjavljuju, da su sporazumni sa tom nagodom iako nemaju mandat od radništva organiziranog u HRS-u, da pristanu na gore navedenu ponudu, već na Din. 0.75, na iz solidarnosti potpisuju ovaj zapisnik, a to iz razloga, što se njihov predlog, da se spor riješi pred Radnim sudom, nije uvažio od strane delegata URS-a i samoga preduzeća, odnosno sa strane radništva začlanjenog u URS-u.

Obe stranke ovu nagodu potvrđuju i potpisuju svojim vlastoručnim potpisima.

Zaključeno i potpisano.

U Pakracu, 9. X. 1940	Za tt. Slaveks d. d.
Za sresko načelstvo:	Frank, v. r.
Tom. Iveković v. r.	Od strane saveza drvodjelskih
Od strane Hrv. radničkog saveza	radnika u Zagrebu:
u Zagrebu:	Žaja v. r.
1. Bezuh v. r.	
2. Zofko v. r.	

Radnički povjerenici:

Pucelj Luka v. r.	Kadežabek Vid v. r.	Pilar Dragutin v. r.
Franjo Vidaković v. r.	Sabo Stjepan v. r.	Milan Sarajlija v. r.
Hruševan Franjo v. r.	Bjelac Milan v. r.	Mikulčić Luka v. r.
Kadežabek Josip v. r.	Prajka Josip v. r.	Jirasek Vencel v. r.
	Fric Dragutin v. r.	

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 6 38.

10. X 1940. *

Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kabinet bana Banske vlasti Banovine Hrvatske o uspješno okončanom sporu između radnika i poduzeća »Slaveks« d. d.

Sreskom načelstvu čast je izvijestiti Bansku Vlast da je dana 9. X. 1940 okončao spor radnika sa preduzećem »Slaveks« d. d. sklopljenom nagodbom prema kojoj preduzeće »Slaveks« d. d. parna pilana u Pakracu obvezuje se da će cjelokupnom radništvu koje je zaposleno na pilani u Pakracu, na skladištu te željezničkom osoblju koje radi na pruži Pakrac—Zvečevo dati skuparinski doplatak od din. 0,62 po satu računajući 8 satno radno vrijeme i to počam od 1. X. 1940, sa kojom su se saglasili predstavnici radnički kako U.R.S. tako i H.R.S.¹

⁸ Vidi dok. br. 219.
¹ Vidi dok. br. 234.

Postojeći kolektivni ugovor ostaje i dalje na snazi samo je zapisnička nagodba od 9. X. sastavni dio citiranog kolektivnog ugovora.

Ovim je zasada normalizovan rad i odnos između radnika i preduzeća koji je poremećen bio 19. IX. 1940.²

Na navedenoj nagodbenoj osnovici analogno će se dati povišica i radništvu u šumama preduzeća »Slaveks« d. d. koje je stavilo zahtjev također uz male preinake, uzimajući u obzir najednaku dosada primanu nagradu za rad.

Prednje se izvješćuje s molbom na znanje.

(M. P.)

Sreski načelnik:
potpis nečitljiv

AIHRPH. Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 2/177.

236

11. II 1941.

Antun Jurušić, referent Radničke komore, podnosi izvještaj o posredovanju it sporu između Saveza hrvatskih privatnih namještenika i U društva trgovaca za srez Pakrac u pogledu uređenja radnih uvjeta i skuparinskog dodatka. Posredovanje nije uspjelo.

U vezi Vašeg dopisa od 6. veljače o. g. br. 1222/41 oputovao sam dne 10. veljače u Pakrac na raspravu posredovanja između SHPN-a¹ i Udruženja trgovaca za srez Pakrac glede sklapanja kolektivnog ugovora za tamošnje trgovačke pomoćnike. Raspravi su pristupili od Udruženja trgovaca u Pakracu gospoda Jakob Šrenger, Jakob Štraus, Košta Pištević, Ranko Savić, Ivan Sontačin i Slavko Druker. Od SHPN-a i trgovačkih pomoćnika Cetina Ivan, Gačša Pajo, Lovrenčić Štipan i Štimac Ilija.

Gospoda trgovci u prvom redu odbijali su uopće ikakove pregovore o sklapanju kolektivnog ugovora, jer da je to za njih nepotrebno pošto se oni svim odredbama zakona o radnjama koje se odnose na trgovačke pomoćnike pokoravaju i da im plaćaju skuparinski doplati po Uredbi bana. Na moje-energično traženje ipak su pristupili pregovorima i sporne točke kolektivnog ugovora jesu: radno vrijeme i minimalna plaća. Gospoda poslodavci žele da se i dalje radi 10 sati dnevno i u nedjelju 2 sata do podne a trgovački pomoćnici traže da bi pristali na 9 satno radno vrijeme ali u nedjelju da ne rade.

Kod minimalnih plaća nagodili su se da bi temeljna plaća trgovačkih pomoćnika u Pakracu do jedne godine dana bila 600.— dinara, do dvije godine 800.— dinara, do tri godine 900.— dinara i od tri godine do deset 1.000.—. Trgovački pomoćnici pristali bi na ove temeljne plaće, ali da se na njih još dade skuparinski doplati po naredbi bana, međutim predstavnici trgovaca su to odbili i smatrali su gore navedene plaće uključivo sa skuparinskim doplatkom.

Za vrijeme daljnje debate u kolektivnom ugovoru iznjeli su trgovci da oni pregovaraju samo za one trgovce koji imaju namještene trgovačke pomoćnike, a od 36 radnja u Pakracu imade 20 radnja koje nemaju trgovačke pomoćnike, već drže po jednog ili dva šegrti pa bi trebalo i radnička komora da

² = Vidi dok. br. 226.

¹ Savez hrvatskih privatnih namještenika.

službeno zatraži pregled svih radnja jer po mišljenju tamošnjih trgovačkih pomoćnika kao i trgovaca koji imaju namještene trgovačke pomoćnike moralo bi barem polovicu od tih 20 trgovačkih radnja imati trgovačke pomoćnike. Za taj slučaj neka radnička komora uputi predstavku na Bansku Vlast pod čiju kompetenciju spadaju trgovačke radnje i da se prisili gospodu trgovce da namjeste trgovačke pomoćnike kako je to po zakonu predviđeno. U daljnjoj debati nije moglo doći nikako do sporazuma u pogledu radnog vremena i minimalnih plaća pa su gospoda trgovci izjavili da kako se nisu sporazumili za te dvije točke suvišna je svaka daljna debata o kolektivnom ugovoru.

I ako sam apelirao na njih da će kod posredovanja sreza a specijalno na radnom sudu morati doći do konačne odluke u kolektivnom ugovoru predstavnici Udruženja trgovaca nijesu htjeli dalje da pregovaraju. Budući nije moglo doći do sporazuma proglasio sam raspravu neuspjelom i cijela stvar predaje se na mirenje pred nadležnu vlast.

Kako je rasprava trajala do 8 sati na večer i kako nisam imao veze vlakom za nazad doputovao sam 11. 2. do podne u Zagreb, pa molim, da se moj izvještaj primi do znanja i isplate putni troškovi.

Za prevoz od stanice do grada kao i nazad platio sam 40.— dinara.

U Zagrebu, U. 2. 1941

potpis
Antun Jurušić v. r.

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 16/41—42.

3. 111 1941.

HRS¹ javlja Radničkoj komori da je od »Slaveksa« — parne pilane u Pakracu zatražio skuparinski dodatak od 30% i da na to nije dobio odgovor pa moli Komoru da hitno sazove pomirbenu raspravu.

Već prije 14 da»a zatražili smo od tt. »Slaveks«, pilana u Pakracu, skuparinski doplatak od 30% za radništvo uposlono na istoj pilani. Međutim kako do danas nismo dobili nikakav odgovor, kao ni poziv za pregovore, molimo Vas, da u smislu Uredbe o rješavanju radnih sporova čl. 2 t. b) sazovete hitno pomirbenu raspravu.

Na istu molimo pozvati obje zainteresirane strane.

Sa drug. pozdravom!
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 16/53.

¹ Umjesto SDRJ koji je do kraja 1940. godine imao Podružnicu u Pakracu radnike zastupa HRS pošto je krajem 1940. godine Banska vlast donijela odluku o raspuštanju URS-a. Prema izjavi Stjepana Majetića, policija je neposredno nakon objavljivanja odluke o raspuštanju URS-a upala u prostorije Podružnice SDRJ i zaplijenila imovinu i arhivu.

11. III 1941.

Zapisnik o posredovanju između radnika i »Slaveksa« — parne pilane u Pakracu povodom zahtjeva HRS-a za povećanjem skuparinskog dodatka. Posredovanje nije uspjelo.

Z a p i s n i k

sastavljen u prostorijama poduzeća »Slaveks« u Pakracu dana 11. ožujka 1941>

Predmet: Rasprava posredovanja u smislu Uredbe o rješavanju radnih sporova čl. 2 do 4. svibnja 1940.

Prisutni: Sa strane Radničke komore: Ivo Bajcer

Sa strane poduzeća: Frank Dragutin

Sa strane podružnice HRS: predsjednik Josip Katarin i tajnik Puštenik Luka

Sa strane središnjice HRS-a u Zagrebu: Kornet Slavko

Radnički povjerenici: Stjepan Sabo, Mikulčić Luka, Prajka Josip, Sarajlija Milan.

Voditelj rasprave Ivo Bajcer predočuje pretstavniku poduzeća zahtjev HRS-a, kojim se traži od Radničke Komore, da ista sazove raspravu posredovanja u nastalom sporu, koji je nastao zbog neodaziva poduzeća za povišenje skuparinskog doplatka.

Pretstavnici radništva ostaju kod svojeg prvobitnog traženja s obzirom na to, što su plate radništva kod poduzeća spram ostalih poduzeća iste struke vrlo niske.

Pretstavnik poduzeća izjavljuje, da je primio nalog svoje središnjice kao i Indeks cijena na malo od Benke Grada, prema kojem su cijene životnih potreba od 1. X. 1940. do 1. III. 1941. porasle za 7,23%. Prema kolektivnom ugovoru imao bi se povisiti skuparinski doplati tek nakon toga, kada porastu cijene životnih potreba na malo preko 15% prema Indeksu Narodne Banke, a kako taj Indeks nijesmo mogli dobiti, to smo se poslužili indeksom cijena Benka Grada. Kako prema kolektivnom ugovoru bi imali dati skup. doplati, kada cijene porastu preko 15%, a taj slučaj još nije nastupio, to preduzeće uvida, da su cijene odjeće i obuće porasle pa usprkos toga voljno je povisiti skup. doplati za Din. 0.43 po satu tako da bi sa dosadanjim skup. doplatkom od Din. 1.57 na sat dobivali radnici ukupno Din. 2.— skup. doplatka po radnom satu, što bi iznašalo kod normalnog rada mjesečno oko Din. 400.—

Predstavnik HRS-a Kornet Slavko s obzirom već na gore iznešeno ne može prihvatiti ponudu poduzeća, to tim više, jer smatra i stoji na stanovištu da treba da se kao podloga povišenje skup. doplatka uzme indeks Radničke Komore u Zagrebu. No odbija u cjelosti ponudu poduzeća te traži od voditelja rasprave, da se spor u smislu gore citirane Uredbe hitno uputi nadležnim vlastima na daljnji postupak.

Zaključeno i potpisano.

Za poduzeće »Slaveks d. d.

potpis nečitljiv

Za radničku komoru:

Bajcer v. r.

Za HRS:

potpisi nečitljivi

Povjerenici:

potpisi nečitljivi

AIHRPH, Fond Radničke komore.
HIS, mkrf. 17/2.

> Vidi dok. br. 237.

14. III 1941.

Ivo Bajcer, referent Radničke komore, podnosi izvještaj o posredovanju u sporu između radnika i »Slaveksa« — parne pilane Pakrac povodom zahtjeva za povećanje skuparinskog dodatka. Posredovanje nije uspjelo.

Prema nalogu naslova broj 2235/41 od 5. ožujka 1941. otputovao sam dne 10. o. mj. u Pakrac i tamo prisustvovao raspravi posredovanja između Slaveks d. d. i radništva uposlenog kod spomenutog poduzeća.¹

Predmet rasprave bilo je traženje hrvatskog radničkog saveza za skuparinski doplati radnicima. Na početku same rasprave predstavnik poduzeća ravnatelj Frank predočio mi je pismo centrale iz Zagreba u kojem se odbija svako povišenje radničkih plaća. Nakon odulje rasprave konačno je privolio, predstavnik poduzeća, da dađe jednu povišicu od Din. 0.43 po satu. Međutim obzirom na niske plaće predstavnici radnika nisu mogli prihvatiti tu ponudu, te tako to posredovanje nije uspjelo.

Odmah na licu mjesta sastavio sam podnesak Kotarskom poglavarstvu, kojim sam uputio spor u smislu Uredbe o rješavanju radnih sporova na daljnju nadležnost.

U Zagreb povratio sam se 12. o. mj. Ovom mom izvještaju prilažem i zapisnik sa vođene rasprave,² te molim da se izvještaj uzme do znanja i odobre putni računi.

U Zagrebu, dne 14. ožujka 1941.

Bajcer v. r.

AIHRPH, Fand Radničke komore.
HIS, mkrf. 17/1.

¹ Vidi dok. br. 237.

² Vidi dok. br. 238.

II. DIO

NARODNOOSLOBODILAČKI POKRET U PAKRACU I OKOLINI 1941-1945.

RAZVOJ NOP-a 1941—1945. S POSEBNIM OSVRTOM
NA SLAVONIJU I PAKRAČKI KRAJ

Bez objave rata oružane snage sila Osovine napale su, 6. aprila 1941. god., Kraljevinu Jugoslaviju, okupirale je za desetak dana i na njevoj teritoriji uz pomoć domaćih kolaboracionista formirale nekoliko kvislinških tvorevina. Stvaranjem umjetnih granica i raspirivanjem nacionalne mržnje među narodima i narodnostima Jugoslavije, okupatori su nastojali izazvati bratoubilački rat i putem fizičkog istrebljenja naroda onemogućiti općenarodnu borbu za slobodu i nezavisnost. U cijeloj zemlji započelo je masovno uništavanje svih naprednih i rodoljubivih snaga, prvenstveno komunista.

Jedina realna snaga koja je u uslovima okupacije i terora mogla da uoči sve probleme nacionalnih, ekonomskih i političkih odnosa u zemlji i pristupi njihovom rješavanju bila je KPJ. Ona je okupatorskoj politici denacionalizacije suprotstavila oslobodilačku borbu jugoslavenskih naroda, kojv je poistovjetila s borbom svakog naroda i narodnosti za vlastitu slobodu i nezavisnost.

Na osnovu Proglasa CK KPJ od 12. jula 1941. god. s pozivom narodima Jugoslavije na oružanu borbu, pokrajinska rukovodstva i delegati CK za pojedine pokrajine i oblasti izvodili su užurbano posljednje pripreme za otpočinjanje ustanka, ali s obzirom na različite uslove nekih krajeva oružana borba, započeta u julu, razvijala se do kraja godine u specifičnim oblicima i različitim intenzitetom.

Za ustanak u Slavoniji karakteristično je da su ustanak podigli i njime rukovodili komunisti, da su u prvim partizanskim grupama bili zastupljeni i Hrvati i Srbi i pripadnici ostalih narodnost i da je ustanak od prvih dana pa nadalje imao izrazito oslobodilački karakter. Za razliku od drugih krajeva u Slavoniji nije bilo oružanih grupa spontano formiranih, osim jedne koja je pod utjecajem Partije kasnije prevedena na liniju NOP-a.

Partizanske jedinice čiji su sastav činili pretežno komunisti i skojevci, koji su se poslije napada na SSSR smatrali mobiliziranim, obilazile su slavonska sela i razvijale intenzivnu propagandu za pružanje otpora okupatoru upućujući narod da se ne odaziva pozivima za mobilizaciju u ustaškomobranske jedinice i na rad u Njemačku. Agitirajući među narodom nužnost oružanog jedinstva, partizanske jedinice uzimale su u zaštitu stanovništvo, organizirajući njegovo privremeno sklanjanje u šume pred ustaškim terorom i upuštajući se u borbu s ustašama koji su dolazili u sela vršiti pljačku i hapšenja. Akcije takvog karaktera doprinijele su jačanju pozicija Partije i NOP-a među narodom i suzbijanju nacionalne netrpeljivosti između Hrvata i Srba, koju je svakodnevno širila ustaška propaganda.

Pored oružanih akcija, partizanske jedinice i članovi KPJ na terenu nisu zapostavili ni političku aktivnost među narodom. Staviše, može se reći da je u prvim godinama rata politička aktivnost u Slavoniji dominirala u odnosu na oružane akcije. U svakodnevnom kontaktu s narodom komunisti svTobjašnjavali političku situaciju u svijetu i u zemlji i razobličavali sve konzervativne snage društva koje su se stavile u službu okupatora. Oko programa KPJ oni su uspjeli okupiti široki krug rodoljuba i antifašista razne narodnosti i društvenog položaja. Uspješnu konsolidaciju NOP-a omogućila je, bez svake sumnje, i tradicija revolucionarno-demokratskog pokreta u Slavoniji, koji je neposredno pred rat uhvatio čvrste korijene u industrijskim centrima i imao mnogo pristaša među radništvom i omladinom.

Na osnovu proširenja partizanskog pokreta i pojavom oslobođene teritorije, Partija je bila suočena i s problemom organiziranja nove vlasti. U tom smislu izdano je u toku NOR-a niz okružnica i uputstava o organizacionim jormama i zadacima NOO-a. Kao prvi organi vlasti NOO-i se javljaju uporedo s uništenjem činovničkog aparata stare Jugoslavije, koji se stavio u službu okupatora, i u pojedinim pokrajinama dobivaju razne nazive i forme, ali u osnovnim zadacima — organiziranja pozadine za nesmetano vođenje borbe — podudaraju se u svim ustaničkim područjima.

U odnosu na ostale pokrajine i oblasti, u Slavoniji se NOO-i javljaju nešto kasnije, s obzirom da su i oružane akcije započele u jesen 1941. god., a pojavljuju se pod nazivom, »akcioni odbori« ili odbori Narodne pomoći. Oni su pružali partizanskim jedinicama svestranu pomoć u pogledu snabdjevanja i zbrinjavanja ranjenika, organiziranja transporta i vojnih radionica, mobilizacije novih boraca, pružanja pomoći u izvođenju oružanih akcija i u pogledu rješavanja privrednih i kulturno-prosvjetnih pitanja i svih ostalih funkcija vlasti na oslobođenoj teritoriji. U prvim godinama borbe odbornici su birani na seoskim zborovima, a prvi legalni izbori za NOO-e provedeni su u Slavoniji 14. marta 1943. godine. Ravnopravna zastupljenost svakog naroda i narodnosti u nižim i višim organima vlasti dala je snažan poticaj proširenju NOP-a i njegovoj revolucionarnoj orijentaciji. Uporedo s razvojem odbora razvijao se i izgrađivao sistem vojnopozadinskih vlasti.

Na platformi NOP-a razvijale su se na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji antifašističke organizacije žena i omladine, koje u okviru Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte usmjeruju sve snage za ostvarivanje ciljeva NOB-a. Zahvaljujući masovnom odazivu naroda za pomoć NOP-u i aktivnom učešću u pokretu, bili su svladani mnogobrojni problemi vođenja rata u nepovoljnim uslovima. Stoga će razvoj ratnih događaja u zemlji od kraja 1942. god. pa nadalje ići u prilog konstantnom jačanju NOP-a u svim krajevima. Na izmjenu društveno-političkih odnosa u korist NOP-a bitno su utjecala i zasjedanja antifašističkih vijeća, od kojih posebno mjesto zauzima I i II zasjedanje AVNOJ-a.

Pregrupiranje snaga u prilog jačanja pozicija NOP-a dolazi u Slavoniji sve više do izražaja kod hrvatskog naroda, osobito seljaštva, koje masovno stupa u jedinice NOV i POJ, ali je do skretanja u lijevo došlo i kod pripadnika češke, slovačke, mađarske, talijanske i ostalih narodnosti. Ravnopravna zastupljenost svih naroda i narodnosti na području Slavonije u organima narodne vlasti, u vojno-pozadinskim organima i ustanovama, kao i u svim društveno-političkim organizacijama samo je pospješila započeti proces, a to je uslovalo da NOP početkom 1943. god. poprimi općenarodni karakter s potpuno izgrađenom fizionomijom i organizacijom. Masovnji priliv boraca

stvorio je uslove u maju 1943. god. za formiranje I slavonskog korpusa i proširenje vojnih operacija na cijelo područje Slavonije, a ujedno je stvorio i mogućnost za bolje koordiniranje borbi slavonskih jedinica s jedinicama NOV i POJ u sjevernom dijelu Hrvatske, Bosne i Like i Glavnom operativnom grupom Vrhovnog štaba NOV i POJ, odnosno pred kraj rata za djelovanje u pozadini sremskog fronta.

U uslovima okupacije komunisti u pakračkom kraju nastavljaju već započeti rad na izgradnji političkog jedinstva naroda i sređenju partijske i skojevske organizacije. Na dan napada na SSSR, 22. VI 1941, održana je u prisustvu delegata CK KPH Pavla Gregorića partijska konferencija u blizini sela Kusunja, na kojoj je razmatrana politička situacija i naredni zadaci u vezi s pripremom ustanka. U julu 1941. god. formiran je Kotarski komitet KPH Pakrac, Mjesni komitet u Pakracu i općinski komiteti Dragoviću i Kukunjevcu. U septembru 1941. god. obnovljena je veza s Okružnim komitetom KPH Nova Gradiška, a u oktobru održan je sastanak KK KPH Pakrac u prisustvu Dušana Čalića, organizatora ustanka u tom kraju. Tada je, na osnovu pozitivnih rezultata rada Partije i SKOJ-a, donesen zaključak da se otpočne s oružanim akcijama. Za sekretara KK KPH Pakrac izabran je Bogdan Crnobrnja.

Od članova Partije i SKOJ-a i simpatizera NOP-a formiran je, sredinom oktobra, Psunjski partizanski odred, koji započinje sa sabotažno-diverzantskim akcijama i napadima na općinske zgrade i oružničke postaje, održava političke zborove po selima i likvidira ustaške špijune na području Psunja. U vremenu oktobar—decembar dolazi do objedinjavanja partizanskih grupa na području Psunja, Trokuta, Ravne gore, Papuka i Krndije, što je omogućilo širu operativnu osnovu i brži razvoj oružanih formacija NOP-a.

Vojni uspjesi partizana djeluju mobilizatorski na narod u pakračkom kraju, koji pored svestrane materijalne i moralne pomoći pruža i aktivnu vojnu pomoć uključujući se nenaoružan u borbu zajedno s partizanskim jedinicama. Obuhvaćen u NOP putem odbora Narodne pomoći i antifašističkih organizacija, narod u brdskim selima pakračkog kraja otkazuje poslušnost ustaškim vlastima NDH (u nekima već krajem 1941, a u većem broju selâ 1942. godine) i na političkim zborovima naroda biraju javno članove NOO-a, koji pored materijalne pomoći partizanskim jedinicama preuzimaju organizaciju privrednog i političkog života u selu, osiguravaju mir i red, potpomažu mobilizaciju, rukovode zbjegovima naroda prilikom ratnih operacija i vrše zbrinjavanje stanovništva pogođenog ustaškim terojom i ratnim pustošenjima.

Da bi suzbile NOP, ustaško-okupatorske vlasti poduzimaju represivne mjere prema stanovništvu uključenom u pokret, a naročito prema srpskom, kojemu prema ustaškim koncepcijama nacionalne pripadnosti nije bilo mjesta u NDH. To je značilo da se pored redovnih deportacija u Srbiju poduzima i masovno likvidiranje i interniranje Srba u koncentracione logore. Od aprila 1942. god. čišćenje selâ nastanjenih srpskim stanovništvom postaje ustaljena praksa, a naročito se to odrazilo na kotaru Pakrac, gdje je većinu sela u ustaničkom predjelu nastavalo srpsko stanovništvo. Interniranima je oduzimana sva pokretna i nepokretna imovina, a na njihova imanja kolonizirale su ustaške vlasti Hrvate iz Hercegovine, Bosne i Hrvatskog zagorja u namjeri da si stvore oslonac i izmijene strukturu stanovništva. Poslije ofanzive na Kozaru, u junu 1942. god., vrše ustaše i deportaciju srpskog

stanovništva s Kozare u Slavoniju i naseljavaju ih u internirana sela s ciljem da unesu demoralizaciju među narod stvaranjem utiska da je pokret na Kozari uništen.

Poduzete mjere za suzbijanje partizanskog pokreta nisu postigle namjeravani cilj, već su pospješile masovno opredjeljivanje srpskog naroda za NOP, a zahvaljujući intenzivnom političkom radu komunista, otpor srpskog naroda okupatoru i ustašama usklađen je s ciljevima i zadacima NOP-a.

Hrvatski narod, izuzev nekolicine hrvatskih nacionalista domaćih ili naseljenih na području kotara Pakrac bio je u većini antifašistički raspoložen, pomagao je materijalno i politički NOP, pružao zaštitu progonjenom srpskom stanovništvu, ali nije odmah masovno pristupao pokretu. Tek će događaji na unutrašnjepolitičkom i vanjskopolitičkom planu utjecati da se i Hrvati u velikom broju opredjeljuju za NOP i učestvuju aktivno u oslobodilačkoj borbi. Pripadnici češke, slovačke i talijanske narodnosti također se uključuju u NOP i već početkom 1943. god. može se govoriti o općenarodnom pokretu za oslobođenje na području kotara Pakrac i o izgradnji svih društveno-političkih organa i institucija NOP-a.

Juni—oktobar 1941. god.

Napis iz »Priloga građi za historiju NOP u Slavoniji 1941. god.« o radu KPJ na organiziranju ustanka u pakračkom kraju.

U junu 1941. godine prvi puta došao je na teritorij Pakraca dr Pavle Gregorić Brzi, član CK KPH, s legitimacijom na ime Franje Sejferta, apotekara, zastupnika nekih firmi za prodaju lijekova. Tako se uspostavila neposredna veza između CK KPH i Mjesnog komiteta Pakrac, koja je bila poslije okupacije znatno oslabila. Slaba partijska veza do toga vremena odraz je nedovoljnog rada jednog od rukovodilaca KP u Pakracu Marka Kljakića, kao i hapšenja Jovice Markovića i Branka Maleševića. Nešto kasnije uhapšen je i sekretar Komiteta Dušan Marijan. Okupacija je zatekla znatan broj članova KP u jugoslavenskoj vojsci od kojih se mnogi više nisu vratili kućama. Svi ti momenti znatno su doprinijeli privremenom slabljenju rada partijske organizacije u novonastaloj situaciji. Odmah po osnivanju NDH uhapšen je, kao što je već rečeno, Jovica Marković, zatim Milan Podunavac, a nešto kasnije Pajo Crnolatac, Đordje Drača i još nekoliko članova KP. Bio je to početak višegodišnjeg terora koji je iz dana u dan postajao sve jači. Veći dio istaknutih rodoljuba Hrvata i Srba za zabrinutošću je pratilo razvoj situacije. Iako aktivnih ustaša u samom Pakracu nije bilo mnogo (broj nije prelazio 30), ipak se taj manji dio na zvjerski način obračunavao sa srpskim življem. U hrvatskim selima, osim zloglasne Španovice, bio je manji broj aktivnih ustaša. U velikim hrvatskim selima kao što su Brezine, Bijela Stijena, Prekopakra, Gaj, Poljana i Obrijež nije ih bilo više od 2—3. Najjači ustaški oslonac na teritoriju kotara bila je Španovica, a djelomično i selo Dragović. Jedan od razloga što su Španovčani prihvatili ustašku ideologiju i počeli se krvavo obračunavati sa življem srpskih sela treba tražiti i u raspirivanju velikosrpske šovinističke politike

između 1930. i 1940. godine, kojom se nastojalo i donekle uspjeti zavladati srpska i hrvatska sela.

Na području kotara pripadnici njemačke nacionalne manjine formirali su mjesne organizacije Njemačke narodne skupine u Pakracu, Lipiku, Kapetanovu Polju, Donjoj Obriježini itd.

Dolazak Pa via Gregorića na područje kotara znači početak priprema za ustanak. On je ubrzo sazvao partijsku konferenciju koja je održana 22. VI

1941. godine kraj sela Kusionja. Konferenciji su prisustvovali: Bonifacije Preč, Mane Trbojević, Josip Prajka, Dragutin Pilar, Franjo Svjetlačić, Dušan Marijan, Andrija Somer, Josip Hudi, Nikola Guberović, Stjepan Sabo i drugi. Bila je to prva šira partijska konferencija poslije okupacije. Članovi Partije su po prvi puta upoznati sa novonastalom situacijom i novim zadacima Partije. Pošto je na konferenciji razmatrana politička situacija i linija Partije u pakračkom kotaru, rad SKOJ-a, kao i rad na sakupljanju oružja i municije, Pavle Gregorić je postavio pred partijsku organizaciju nekoliko važnih zadataka:

1. Partija treba odmah pristupiti organiziranju oružanog ustanka protiv okupatora i njegovih domaćih slugu.
2. Svim raspoloživim sredstvima agitacije i propagande objašnjavati politiku Partije.
3. Odmah pristupiti proširivanju partijske organizacije.
4. Proširivati skojevsku organizaciju napredno orijentiranom omladinom.
5. Stvarati oružane grupe i grupe saradnika, upoznavati ih s linijom Partije i angažirati ih na sakupljanju oružja, municije i ostalog ratnog materijala.
6. Organizirati kotarsku partijsku tehniku.
7. Vršiti diverzije na cestama (stavljanje čavala, stakla) i željezničkim stanicama (stavljati pijesak u ležaje osovina vagona).

Od jula 1941. god. počeo je raditi Kotarski komitet KPH Pakrac koji je rukovodio radom partijske organizacije na kotaru. Na sastanke Komiteta dolazio je ponekad i Pavle Gregorić. Od toga vremena Komitet se redovno sastajao. Sastancima je rukovodio Pero Kin sve do odlaska na teren pakračkog kotara krajem septembra 1941. godine.

Na sastanku održanom krajem jula u šumi iznad Pakračke pilane donesena je odluka da se presijeku sve telefonske veze koje povezuju Pakrac s ostalim mjestima, i to u četiri pravca: Pakrac—Slav. Požega, Pakrac — Daruvar, Pakrac — Banova Jaruga i Pakrac — Okučani. Sastanku je prisustvovao Pavle Gregorić i članovi: Pero Kin, Bonifacije Preč, Duka Milanović, Bogdan Crnobrnja i Mirko Petrak.

U vrijeme kada je formiran Kotarski komitet formirani su i općinski komiteti u Dragoviću, Kukunjevcu i Mjesni u Pakracu. Sekretar Općinskog komiteta u Dragoviću bio je Bogdan Crnobrnja, u Kukunjevcu Đuro Milanović, a Mjesnog komiteta u Pakracu Mirko Petrak.

U julu 1941. god. članovi pakračke skojevske organizacije dobili su zadatak da nalijepe u Pakracu i Pakračkoj pilani crvene zvijezde. Zadatak je bio izvršen. Jedna zvijezda bila je nalijepljena i na ustaški logor u Pakracu. To je učinio Pero Nenadović, radnik iz Pakraca. Zvezdice su nalijepljene gotovo

na svaki telefonski stup od Pakraca do pilane. Akcija je snažno djelovala u Pakracu i okolici. Bila je to u ovom kraju prva organizirana akcija poslije okupacije. Ona je istovremeno izazvala zabunu kod ustaša, a kod poštenih građana i simpatizera Partije pojačala vjeru u rad partijske organizacije.

Doznajući da se u okolini sela Boraka i Zaila krije naoružana grupa Srba, partijska ćelija sela Kusionja odlučila je uspostaviti s njima vezu. Taj zadatak trebalo je da izvrši Vlado Lončar, šumarski inženjer. Zaključeno je da članovi Partije uđu u ovu grupu i da u njoj preuzmu rukovodstvo. Zahvaljujući Stanku Gostimiru, Lončar je uspostavio vezu s grupom. Sastanku koji je on organizirao prisustvovao je Pero Kin kao delegat partijske organizacije Pakrac. Ustaše su doznale za rad Stanka Gostimira pa su ga namjeravale uhapsiti. Međutim, on je uspio pobjeći. Ustaše su uhapsile njegovu ženu i podvrgli je mučenju. Iako je znala za vezu s grupom, Gostimirova žena Bojana nije ništa priznala. Sastanku kod Zaila prisustvovalo je više ljudi iz okolnih sela za koje se smatralo da će biti spremni da stupe u akciju u datom momentu. Ubrzo poslije ovog sastanka održan je još jedan iznad sela Brusnika kome su prisustvovali prvi naoružani ilegalci na teritoriju pakračkog kotara, i to: Pero Kin, Dušan Marijan Zuco i Jovac Zec Jole. Po uputama Pavla Gregorića izvršeno je sređivanje naoružane grupe kod Zaila.

U septembru 1941. god. Nikola Guberović i Ljuba Vrhovac iz Lipika uspostavili su vezu sa sekretarom Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Dušanom Čalićem. Odmah su uspostavljene daljnje veze i počele neposredne pripreme za oružane akcije. Početkom oktobra 1941. god. održan je u Prekopakri sastanak Kotarskog komiteta. Sastanku su prisustvovali Bonifacije Preč, Bogdan Crnobrnja, Duka Milanović, Mirko Petrak, a od strane reorganiziranog Okružnog komiteta sekretar Dušan Čalić. Konstatirano je da su se partijske ćelije i skojevske grupe proširile s dosta članova i da su oformljene nove partijske ćelije po selima gdje ih do tada nije bilo. Povećao se i broj simpatizera s kojima se sistematski radilo. Na prijedlog Dušana Čalića dužnost sekretara Kotarskog komiteta preuzeo je Bogdan Crnobrnja. Na sastanku je odlučeno da se krene u oružane akcije. Zaključeno je da se naoružani ilegalci koji se nalaze na pakračkom kotaru prebace u blizinu Benkovca (Okučani) gdje će se spojiti s tamošnjim ilegalcima. To je i učinjeno. Tri dana nakon spajanja grupa izvršen je napad na Općinu Rajić.

Najveću odgovornost što ranije nije došlo do oružanih akcija na teritoriju pakračkog kotara snose članovi OK Nova Gradiška s pakračkog kotara kao i Mjesni komitet. Dio odgovornosti snosi i Pero Kin koji je samovoljno otišao u partizansku grupu, iako ga je Pavle Gregorić odredio da pomogne partijsku organizaciju u pripremama za predstojeće zadatke. Istina je da se radilo na organizacionom učvršćenju i proširenju partijske organizacije, ali se nisu poduzimale oružane akcije za koje su postojali svi uslovi.

»Prilog gradi za historiju NOP u Slavoniji 1941«, HIS, Slav. Brod, 1965. god., str. 99—102.

Durmitorska partizanska grupa 1941. god

11. XI 1941.

Izvod iz izvještaja Ministarstva unutrašnjih poslova NDH, Ravnateljstva za javni red i sigurnost o napadu komunista na općinsku zgradu u Bučju.

Veliki župan velike župe Livac i Zapolje Šimunić iz Nove Gradiške brzo-javlja, da je dobio brzoglasno izvješće od kotarskog predstojnika iz Pakraca u kome kaže, da je dana 9. na 10. o. mj. oko 24 h došlo 50 naoružanih komu-nista¹ obučenih u vojničke~č>dore u selo Buč, kotar Pakrac, velika župa Livac i Zapolje. Komunisti su upali u općinsku zgradu, izniali svu arhivu, te je zapalili. Poslije toga prisilili su općinskog načelnika, da ih vodi do blagajnika, pa ih obojicu natjerali da otvore blagajnu, što su ovi morali učiniti. Četnici su iz blagajne odniali sav novac u iznosu od Kuna 265.000.—. Iza toga su raz-bili sav uredski namještaj. Na izlazu iz zgrade sreli su općinskog pisara Ma-cana, na kojeg su otvorili vatru, te ga ranili u nogu. Moli se žurna vojna po-moć, kako bi se ovo područje očistilo od napadača.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 12/111-239.

5. XII 1941.

Telegram Oružničkog zapovjedništva o borbi ustaša i partizana kod sela Toranj.

5. XII. u. 10 sati ustaša Šarac Marko sa još 4 ustaša sukobio se kod sela Tornja kotara Pakrac sa naoružanom komunističkom bandom od 31 člana¹ i sa istima stupio u borbu. Odmah je pristigla i oruž. ophodnja te zajednički stupila u borbu. Jedan komunista ubijen² i jedan ranjen.⁸ Kuća Mijić Marije u kojoj su se nalazile komunisti usljed pucnjave zapalila se i izgorjela. Kori-steći se šumom komunisti su u nepoznatom pravcu pobjegli. Potraga sa jačim potjernim odelenfem za komunistima vodi se. Na strani oružnika i ustaša nema žrtava.

Predao poručnik Perković.

primio
kapetan bojnog broda
barun Hellenbach.

A VII, Fond UD.
HIS. mkrf. 1/III-82.

¹ Napad na općinsku zgradu u Bučju izvršila je partizanska grupa Psunjskog odreda pod vodstvom Dušana Marijana Zuce.

¹ Odnosi se na partizane odreda »Matija Gubec«, koji su u kući Marije Mijić, poznate pod imenom »partizanska tetka«, održavali partijski sastanak. Partizani su uspješno odbili napad i povukli se u šumu.

² Odnosi se na Božu Kurjaka, skojevca iz Branežaca, koji je nakon borbe podlegao ranama.

³ Franjo Hemetek je lakše ranjen.

13. XII 1941.

Izvor iz dnevnog izvještaja Zapovjedništva II domobranskog zbora o napadu partizana na željezničku stanicu Poljana i rušenju mosta na relaciji Poljana — Brezine.

Noćas oko 22 sata na 3. km ist. od želj. postaje Poljana (pruga Ban. Jaruga—Pakrac) oštećen je eksplozivom jedan *betonski most*. Promet je privremeno obustavljen. Na postaju Poljana napala je grupa od 30 odmetnika¹ i razoružala našu stražu. Žrtava nema.

Predao bojnič,
Nekić
Primio bojnič,
Slangenberg

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 1/III-92.

15. XII 1941.

Izvod iz dnevnog izvještaja Vrhovnog oružničkog zapovjedništva o ubistvu deset seljaka Srba u selu Šeovica.

8) — 4. prosinca oko 13 sati poubijali su ustaše u selu Šeovice, kotara Pakrac 10 seljaka grkoističnjaka, koji su ranije prešli na rimokatoličku vjeru. Među ovima je ubijen i Stevo Dmitrović, koji je najviše zaslužan za prelaz grkoistočnjaka u rimokatoličku vjeru. O. b. 3570.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 5/III-161.

15. XII 1941.

Izvjestaj Kotarske oblasti u Pakracu Ravnateljstvu za javni red i sigurnost ... o napadu partizana na oružničku stražu kod Pakračke Poljane i sukobu partizana i domobrana između sela Lovske i Korita.

12. ov. mj. nešto poslije 21 sat došlo je od Kukunjevca na željezničku prugu kod Brezinskog luga oko 15 vojničkim puškama naoružanih bandita,¹ koji su na puškama imali i vojničke bodeže.

Na pruzi kod spomenutog mjesta bila su 4 građana — stražara, koje su banditi vješto iznenadili i razoružali, oduzevši im 3 vojničke i 1 lovačku pušku. Nakon razoružanja potjerali su stražare pred sobom prema mjestu Pakračka Poljana. Idući tako naišli su na pruzi na još jednog stražara, oduzeli mu vojničku pušku i potjerali ga s ostalim pred sobom do željezničkog mosta na potoku Bijeloj nedaleko od Pakr. Poljane. Ovdje su opet razoružali dvojicu stražara-željezničara, a zatim su ih poslali kućama izjavivši, da će oni u bu-

¹ Diverziju na mostu i napad na željezničku stanicu Poljana izveli su partizani IV voda Psunjskog odreda (ranije odred »Matija Gubec«) uz pomoć članova partijske organizacije u Brezinama i Bujavici.
¹ Vidi dok. br. 243, objašnjenje 1.

duće vršiti stražu na pruzi. Prije no što su stražari poslani kući jedan od bandita održao je govor, u kojem je isticao, da su oni narodna vojska, koja se bori protiv fašizma.

Banditi su nakon ovoga stavili pod most eksploziv i upalili ga. Eksplozija je nastala u 21.45 sati. Detonacija se je čula u Pakr. Poljani, pa je prvi željeznički stražar naslutivši, što bi se moglo dogoditi, obavijestio predstojnika željezničke postaje u Poljani, a ovaj domobranskog razvodnika u Poljani, koji je na most odmah poslao domobransku ophodnju. Dok su domobrani došli na lice mjesta banditi su se već povukli u susjedne šume i kako je bila noć, odu-stalo se je od pretraživanja terena, jer se ništa pozitivnog s time ne bi postiglo.

O slučaju je obavještena i kotarska oblast, kao i zapovjednik domobranstva u Pakracu, pa je na lice mjesta odmah izišao kotarski predstojnik i domo-branski zapovjednik.

Eksploziv nije nanio veliku štetu, a to vjerojatno zato, što je nevješto po-stavljen. Demolirana je prva cementna podloga na kojoj počiva željezna kon-strukcija, dok su stupovi na kojima neposredno leži ta konstrukcija malo ošte-ćeni. Sama željeznička konstrukcija je netaknuta.

Vlak, koji je upravo iza eksplozije pristigao u Pakr. Poljanu, zaustavljen je do pregleda mosta po željezničkoj stručnoj komisiji. Most je brzo popra-vljen i redovan promet nastavljen je već sutradan, t. j. 13. ov. mj. ujutro.

Razoružani stražari Kljakić Mato, Kljakić Ivo, Maletić Ivo, Jurković Mato iz Brezina, kao i drugi izjavljuju, da im od bandita ni jedan nije poznat, no po svemu se zaključuje, da je to grupa, koju predvodi odmetnik gostioničar Ivan Vojaček iz Banove Jaruge, zb. »Bumbar«, sa čijom se je grupom 5. ov. mj. sukobila građanska straža u Tornju opć. Gaj.

14. ov. mj. sukobila se je s ovom grupom bandita² ophodnja oružnika i do-mobrana iz Kukunjevca i to u šumi između sela Korita i Lovske, opć. Caglić, ovaj kotar. Rezultat sukoba bio je negativan i to zato, što su se domobrani povukli iz borbe, jer su komunisti navodno bili brojčano i s oružjem jači pošto su imali i puškomitraljeze. Jedan dio ophodnje, koji se je sastojao od oružnika puškarao je sa komunistima do pred zalazak sunca, kada je do mjesta borbe došao zapovjednik domobranstva iz Pakraca g. satnik Petranović. Komunisti su videći, gdje domobrani pridolaze, povukli se između sela Korita i Lovske u šumu Blatuško brdo i kako i pao mrak, domobrani nisu ni poduzimali nika-kve akcije protiv odmetnika. Oni su prenoćili u selu Lovskoj i sutradan pre-tresli okolni teren, nu našli nisu ništa, osim, što su naišli na ubijenog seljaka Vojnović Tanasiju u Lovskoj. Ovaj je ubijen po trojici nepoznatih komunista u noći 14. ov. mj. i to vjerojatno stoga, što je među prvim grčkoistočnjacima iz svoga sela prešao na rkt. vjeru i što je u selu vodio akciju protiv odmetnika.

Gornje se dostavlja savezno s ovamošnjim brzojavnim izvješćem gornji broj od 13. XII. t. g. dodajući, da za komunistima tragaju oružnici i domobrani.

O rezultatu potrage izvijesti će se u pozitivnom slučaju.

Za Dom spreman!

M. P.

Kotarski predstojnik:
Pinčić³

AIHRPH, Fond MUP.
HIS, ik. 34/462—463.

² U borbi s domobranima i oružnicima učestvovali su partizani I i IV voda Psunjskog odreda. Komandir I voda bio je Vinko Antić, a politički delegat Dušan Marijan. Komandir IV voda bio je Teodor Ilić, a politdelegat Rade Pavlović.

³ Petar Pinčić.

24. XII 1941.

Izvjestaj Vrhovnog oružničkog zapovjedništva Ministarstvu Hrvatskog domobranstva o napadu partizana na općinsku zgradu u Bučju i sukobu partizana s ustašama i oružnicima kod Rogulja.

Krilno oružničko zapovjedništvo Brod N. S. od danas brzoglasno javlja: »Noću 22. na 23. ovog mjeseca jedna jača grupa naoružanih komunista,¹ došla je u selo Bučje, kotara Pakrac, i tu našla zapovjednika postaje Kamensko, narednika Anića Luku, s jednim domobranom koje su razoružali. Grupa² je otišla iz Bučja, prema Roguljama, gdje je došlo do sukoba između odjela stožernog narednika Čorka i ustaša sa jedne strane, a komunista sa druge strane. Borba se produžila, u kojoj je ubijeno 9 komunista, 6 mrtvih ostalo je na licu mjesta, a tri su sobom poneli u pravcu s. Metle i s. Vočin.« Podnašam gornje izvješće. Potrebne mjere za hvatanje ostalih bandita poduzete.

M. P.

Zapovjednik, general:
Mizler, v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 6/III-66.

24. XII 1941.

Izvjestaj Ustaškog logora u Pakracu o otpremanju Srba u jasenovački logor.

1. — Vladimir Ilić, sudac	11. — Jovo Štulić, trgovac
2. — Vladimir Lončar, kot. šumar	12. — Ico Todorović, mesar
3. — Nikola Zjalić, mjernik	13. — Jovo Milaković, krojač
4. — Lazo Orozović, krojač	14. — Dušan Kovačević, krojač
5. — Vaso Bosanac, posjednik	15. — Stanko Pokrajac, finac. pre-
glednik u miru
6. — Djuro Radić, krojač	16. — Mane Šepelj, finac. preglednik
u miru
7. — Djuro ^lanuša, kotlar	17. — Djuro Alavuković, oružnič.
narednik u miru
8. — Mihajlo Blagojević, trgovac	
9. — Todor Vukmirović,
umirovljenik	
10. — Nikola Suvajdžić, električar	

¹ u (drugom) napadu na općinsku zgradu u Bučju učestvovali su partizani II voda Psunj—skog odreda (komandir Jovan Zec i Jole) i jednog voda Papučko-krmdijskog odreda pod vodstvom Jove Marinkovića Ive. Iz općine partizani su uzeli oružje, municiju, vojna odijela i pisaići pribor.
² Grupa Jove Marinkovića (vod Papučko-krmdijskog odreda) produžila je iz Bučja u Zabrdске Rogulje na odmor, ali je u selu naišla na ustaše koji su tjerali narod u školsku zgradu radi odvođenja u logor. Na bliskom odstojanju partizani su bili prisiljeni prihvatiti borbu. TT Toku borbe pogiba Duka Mesić, radnik iz Orahovice. Zbog nepovoljnog položaja partizani se povlače iznad Rogulja. U međuvremenu ustaše su povezale oko 25 seljaka i tjerali ih u pravcu Pakraca. Kod šume Stražbenica dočekali su ih partizani u zasjedi i oslobodili zarobljene seljake. Borba je trajala oko 5 sati. Gubici partizana bili su: tri ranjena i tri poginula. Poginuli su: Jovan Zec, Stevo Poljak i Mile Jaćimović. Uporedi dok. br. 251.
Isti dan održano je u Brusniku savjetovanje vojno-političkih rukovodilaca NOP-a Slavonije- na kojem je donesena odluka o formiranju I slavonskog bataljona, sastava tri čete.

18. — Gajo Sudar, krojački pomoć-
nik

19. — Vukašin Vukičević, pisar u
miru

20. — Nikola Hinić, oružnič. nared-
nik u miru

21. — Lazo Gavrilović, oruž. nared-
nik u miru

22. — Miščević Božo učitelj

23. — Miščević Rade sin

24. — Vučković Nikola, činov.

25. — Tomić Stanko, činovnik

26. — Vučković Milan, činovnik

27. — Utješinović Luka, posjed.

28. — Vukobradović Ljubomir

29. — Košta Todorović, fijake

30. — Milan Todorović, posjed.

31. — Nikola Blanuša

32. — **Rade** Mirković

33. — Pajo Marković

34. — Biba Marković

35. — N. Marković

36. — Vlado Marković

37. — Ranko Savić

38. — Jovo Kovačević

39. — Luka Šakić

40. — Manojlo Šušnjar

41. — Jovo Pavlović

42. — Djuro Bogojević

43. — Arbutina Simo

44. — Krlić Mirko

45. — Labus Marko

46. —• Nikola Lukić iz Batinjana,
kotar Daruvar

Ukoliko bi koji od gornjih izjavio da je prešao na rimokatoličku vjeru potrebno je znati da ni jedan od njih nije imao dozvolu od ovog logora. Neki su tek podnijeli molbe, ali ne na ovaj logor. Prema tome ni jedan nije prekršten.¹ No treba znati da su prekršteni gori od ostalih. No to smo imali prilike vidjeti ovdje.

Za dom spremni!

M. P.

Logornik:
Matija Ljevaković v. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.
HIS, prijepis, reg. br. 3-1/1, K 3.

24.XII 1941.

Izvjestaj Ustaškog logora o otpremanju Jevreja u logor Jasenovac.

- 1) Slavko Drucker,

Aurela Drucker,

Josefina Kohn,

Vlatka Weiss

Zeljko Weiss
- trgovac

kućanica,

kućanica

postolarski

limarski naučnik, brat
- majka

baka

naučnik, rodjakinja

¹ Specifičan način progona Srba bilo je i nasilno pokatoličavanje. Okružnicom Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja NDH od 30. jula 1941. godine određen je postupak za prelaz pravoslavaca na rimokatoličku vjeru. U tački Ž Okružnice stoji da svaki prelaznik mora prije prekrštavanja donijeti u katolički župni ured potvrdu o »osobnoj čestitosti«, koju će mu prethodno izdati nadležna kotarska ili općinska poglavarstva u dogovoru s ustaškim logorima ili taborima. Pri tome je načelno stanovište vlade NDH određeno tačkom 3 Okružnice, da se »grkoistočnim učiteljima, popovima, trgovcima, bogatim obrtnicima, bogatim seljacima i uopće inteligenciji ne izdaju takve potvrde«.

Na području Pakraca, prema sjećanju preživjelih učesnika NOP-a, jedan broj Srba iz Pakraca i obližnjih sela popunio je formulare za prelaz na rimokatoličku vjeru, ali se gotovo nitko nije pokrstio. Jedan dio srpskog stanovništva prebjegao je ispred ustaškog terora u Srbiju, a jedan dio se već u toku 1941. god. opredijelio za NOP, dok je u logore otjerano u toku 1941. god. iz Pakraca 300, iz Bučja 70 i iz Caglića 6 osoba.

2) Erich Drucker, Mira Drucker,	odvjetnik kućanica, supruga
3) Straus Jakob, Johana Straus,	trgovac kućanica, supruga
4) Vilko Grünberger, Fely Grünberger, Rüben Grünberger,	bravarski obrtnik kućanica, supruga djak sin
5) Milan Weinberger,	bravar
6) Alfred König, Zlata König, Boris König, Erika König,	gruntovničar u miru kućanica, supruga bravar, sin
7) Isak Freudes,	krojačka naučnica, kći
8) David Pick, Berta Pick, Malvina Waksler, i kći,	kantor (svećenik) veletrgovac kućanica, supruga kućanica, supruga trgovca, rođena Pick
9) Rudolf Pick, Julijana Pick, Asta Pick, Dagmar Pick,	veletrgovac kućanica, supruga djak, kći djek, sin
9) Julijana Weiler, Lota Rosenbaum, Wanda Neuman,	gostioničarka kućanica, sestra djak, nećakinja
10) Draga Neuman, Štefica Štockhamer, Ruben Štockhamer,	kućanica kućanica, kći djak, sin
11) Zora Mandi, Vlado Mandi	supruga trgovca djak, sin
12) Irma Mašansker, Muki Klein, Minka Klein,	kućanica bez zanimanja, stric kućanica, supruga
13) Vilko Binenfeld, Ilonka Binenfeld, Nada Binenfeld, Zlata Binenfeld, Braco Binelfeld, Karolina Steiner,	trgovac kućanica, supruga kućanica, kći djak, kći
14) Mavro Hofman,	limarski naučnik, sin
15) Albrecht Sorger, Margita Sorger, Jelica Sorger, Ruben Sorger»	kućanica, punica trgovački pomoćnik veterinar u miru kućanica, supruga krojačica, kći
16) Marko Kohn, Zlatko Kohn, Rosalija Kohn, Helena Kohn,	mlinarski naučnik, sin trgovac djak, sin kućanica, majka kućanica, sestra trgovca
17) Jakob Šrenger, Aired Schwarz,	trgovac činovnik, rođjak
18) Adler Koloman, Fina Adler,	mjernik kućanica, supruga

Julica Adler, Oto Adler,	kućanica, kćer student medicine, sin
19) Robert Bauer, Mileva Bauer, Vera Bauer, Janković Irena, Janković N.	veterinar u miru kućanica, supruga kći kći unuk.
20) Heda Mautner	učiteljica

Za dom spremni!

Ustaški pouzdanik
Logora Pakrac:
Mati ja Ljevaković

Zavičajni muzej Pakrac, kopija originala.
HIS, prijepis (neregistrirano).

30. XII 1941.

Izveštaj stožernog natporučnika Poglavnikove tjelesne bojne Ravnateljstvu ustaškog redarstva u Zagrebu o ubistvu seljaka u Šeovici.

U vezi Vašeg pisma br. Prs-13138/41. od 19-XII-1941. izvješćujemo:
Izveštaj¹ Kotarske oblasti iz Pakraca broj Taj. 561/41. o ubistvu seljaka iz sela Seovice ne odgovara istini i to iz slijedećih razloga:

1.) Istragom je ustanovljeno da su seljaci grko-istočnjaci kao i prielaznici, a isto tako i oni koji su podnijeli molbe za pokrštenje u selima koja leže na obroncima Psunja, održavali tijesne veze s odmetnicima, pomagali ih, nosili hranu i što više sudjelovali s istima kod pljačkanja općina i oružničkih postaja.

2.) Pripremna bojna kao i vojska izašla je toga dana na kritično područje, na temelju dobivenih podataka tokom istrage uhićenih odmetnika Kljajića, Kljakića i dr. Svrha tog pohoda bila je da ove bandite zaokruži te ih potuče ili pohapsi. Planski je počelo zaokruživanje, a prvi su naišli na otpor odredi Ustaške pripremne bojne iz Požege i to u selu Šeovici.

3.) Prema izvješću koji je podnesen ovom stožeru odredi pripremne bojne iz Požege povelili su sa sobom 14 taoca odnosno sumnjivih tipova s područja kojim su nastupali.

Na ulazu u selo Šeovicu napadnuti su iz kuća, iza kuća i štagljeva, te iz obližnje šume sa strojo-puščanom i puščanom vatrom. Razvila se je borba a tom prilikom pobunili su se uhapšeni taoci, te je jedan čarkar Ustaške pripremne bojne koji ih je čuvao od istih napadnut. U taj čas ostali uhapšenici počeli su bježati našto su ostali čarkari otvorili na njih vatru i spomenute bandite potukli, dok ih je nekolicina pobjegla. Prigodom ove borbe istragom je dokazano da su se u selu nalazili banditi odmetnici, koji su preko njiva i vrtova pobjegli u šumu. U takozvanom »Jošiku« nalazio se je tom prilikom bandit odmetnik Nikola Mazalica, jedan od vodja odmetnika koji se skrivaju u Psunju. Isti se je odmetnuo još za vrijeme prevrata i stalno boravi u šumi.

» Vidi dok. br. 244.

Izvještaj Kotarskog predstojnika iz Pakraca smatram bezvrijednim, jer je kotar Pakrački poprište svih borbi koje se s odmetnicima još i danas vode. Mjesto Pakrac bilo je obavještajno središte za odmetnike, što više u Pakrac dolazilo je po stotinu seljaka iz brdskih grkoistočnjačkih sela koji su kupovali velike količine duhana, baterija i soli te time snabdijevali četničko-komunističku bandu u Psunju. Sav taj rad ostao je po kotarskom predstojniku nezapažen.

Predlažem da se u ovoj stvari ne vodi daljnji postupak jer sam uvjerenja da se jedino na ovaj način može očuvati i osigurati javni red i sigurnost.

Za dom spremni!

Stožernik natporučnik
Poglavnikove bojne:
Ivan Šuto, v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, prijepis, neregistrirano.

14. I 1942.

Izvještaj Zapovjedništva Prve hrvatske oružničke pukovnije Ravnateljstvu za javni red i sigurnost... o borbi partizana s domobranima i oružnicima nedaleko od Koturića.

Oružnička postaja Kamensko dopisom broj 4 od 3. siječnja 1942. godine dostavlja slijedeće:

»Dne 30. prosinca 1941. na putu prema Pakracu kod Koturičkog potoka, naišla je ophodnja ove postaje od 3 oružnika i 10 domobrana dodjeljenih postaji, na komunističku bandu jaku od 40—50 ljudi,¹ koja je na njih otvorila vatru iz dvije strojnice i pušaka.

U ovoj borbi između komunističke bande i oružnika, koji su na bandite također otvorili vatru, poginuo je oružnički vodnik Grgat Janko, te ranjen i poslije u bolnici umro oružnik Kirić Mijo, kao i ranjeni su domobrani 3 satnije naknadne Bojne, Anton Cima i Ivan Zandona.

Borba sa četnicima² i komunistima trajala je jedan sat, nakon koje borbe oružnici i domobrani se povukli prema selu Bučju, a banditi su teško povrijeđenog Kirića svukli i odnijeli oružje, dok je oružje od poginulog Grgata po jednom domobranu spašeno.

Vodnik Grgata pogođen je iz strojnice bandi tako u grudi i na mjestu ostao mrtav, dok pokus, oružnik Kirić ranjen je u obe noge više koljena u kukove, od kojih je rana u bolnici u Požegi umro, a navedeni domobrani lakše su po rukama i nogama ranjeni, te je Cima prevezen u bolnicu Požega, a domobran Zadona u Pakrac na liječenje.

Na ovu borbu sa banditima došao je oružnički satnik, g. Ilić i sa oružnicima, koji je preuzeo potjeru za banditima, ali se isti sa mjesta borbe bili povukli u šumu, te koristeći potoke bez traga se izgubili.

¹ Odnosi se na I četu (bivši Psunjski odred) I slavonskog bataljona. Vidi dok. br. 251.
² Ustaške vlasti nazivale su četnicima odbjegle srpske seljake, koji su ispred hapšenja i progona bježali u šume. U toku cijelog "NOR-a" 1941—1945. god. organiziranih četnika u Slavoniji nije bilo.

Poginuli vodnik Grgat otpremljen je radi sahrane u svoje rodno mjesto u Karlovac, a umrli pokus, oružnik Kirić sahranjen je u Požegi.

Dostavljam gornje izvješće na znanje time, da sam izdao nalog krilu Brod na Savi, da se preduzmu potrebne mjere, kako bi se ovi banditi pohvatali ili uništili.

Za točnost
častnik za javnu sigurnost

Zapovjednik, pukovnik:
Čanić v. r.

s a t n i k
u. z. Vignjević

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 7/III-445.

Januar 1942.

Izvod iz izvještaja politkomesara I slavonskog bataljona Glavnom štabu NOPO Hrvatske o akcijama I čete i sastanku kotarskog komiteta KPH Pakrac.

I Četa¹ — akcija u Bučju (psunjski i papučki odred). U općini nadjeno 12 P, 8 D.² 2 vojnička odijela, 6 pari cipela. 26. XII: — isti dan zasjeda kod Rogulja,³ oslobođeni seljaci za logor. + naših 1, 2 ranj., ustaša i žandara + 7, 20 ranjenih?; Yrhovci (srez Požega) 27 XII; pomoć selu koje ustaše namjera- vaju spaliti. Streljano 7 ustaša, 6 zarobljenih i strijeljanih. 27. XII. ustaše spalili Vrhovce — 27. XII. napad na autobus kod Kamenske radi oslobođenja uhapšenoga druga. Pao jedan drug (Koljka),⁴ ranjen jedan civil — 30. XII. Zasjeda između Kamenske i Bučja.⁵ Žandari + 6—9. Dobivena i P i jedno odijelo. U vezi s tim ustaše zapalili dvje kuće u Koturićima i čitavo selo Grdje- vicu⁶ (Pakrac) — 2. I. zapaljena sela Cicvare, Cikote, Bjelajci (Pakrac). Ovdje su partizani održali mitinge. — Kod akcije u Bučju uništena lokomotiva sa nekoliko vagona šumske željeznice da se spreči dovoz vojske i ustaša. — 6. XII. zasjeda kod Bujavice na 14 ustaša, ranjen i žandar — likvidirani 3 kon- fidenta u Šeovici, 2 u-Brusniku, 2 u Rogoljima, 1 u Benkovcu, i 1 u Lovskoj. — 14. XII; uhvaćen 1 ustaša špijun. Streljan jedan partizan što je ostavio odred i pričao o njemu. 1. I. Kod spremanja akcije na prugu kod Vrbovljana (Okučani) + 5 partizana uslijed izdajstva i ranjen komandir, *ad. akcija Bučje— Rogulje.*⁷

Poslije akcije u Bučju zasjeda kod Rogulja — ustaše i žandari u školi. Naši nabasali bez pretstraže. Kod škole ubijen jedan partizan (partijac). Kod povlačenja od škole oni su ponovno pošli u zasjedu. Ustaše predusreli zasjedu zauzevši bolje položaje. U borbi pada komandir Jole Partijac⁸ i radi nepažnje

¹ Odnosi se na bivši Psunjski odred koji je kao I četa ušao u sastav I slavonskog bataljona.

² Misli se na zarobljene puške i dolamice.

³ Vidi dok. br. 246.

⁴ Zvonko Svajcer

⁵ Vidi dok. br. 250.

⁶ J&staše iz Kamenskog pod vodstvom satnika Petranovića ubile su u Grdevici 37 muškaraca i jednu ženu i zapalile selo.

⁷ Vidi dok. br. 246, objašnjenje 2.

⁸ Jovan Zec

ubio se jedan partizan. — 3. I. jedno odjelenje partizana vraća seljake koji pod pritiskom vlasti tjeraju stoku u Pakrac (10 sela oko Caglića i Lipika).

9

O. K. 27. XII: sastanak u Pakracu S. K. rad partije i komiteta ne zadovoljava. N. O. O. ukoliko postoje nisu pravilno postavljeni. Dane su detaljne upute u vezi okružnice br. 3 i 4.¹⁰

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 30/442.

252

24. I 1942.

Izvod iz izvještaja šefa policije Velika župa Livac — Zapolje Ustaškoj nadzornoj službi, Ured I, u Zagrebu o pojavi partizanskog pokreta, agitaciji komunista na pridobijanju suradnika, formiranju partizanskih vodova i oružanim akcijama na teritoriji župe.

Prema nalogu ustaške nadzorne službe — ured I. br. 1840/42, čast je policijskoj upravi dostaviti slijedeći izvještaj:

P r v i p o č e c i komunističko-partizanskih odreda datiraju iz kvartala juli—septembar 1941. g. kada se kao posljedica nastalih promjena i poduzetih

³ Izostavljeni dio teksta odnosi se na akcije II čete I slavonskog bataljona. '» Krajem decembra 1941. godine sekretar OK'KPH Nova Gradiška Dušan Calić i sekretar KK KPH Pakrac Bogdan Crnobrnja obilazili su partijske organizacije na području Pakraca i Daruvara i davali im detaljne upute za rad u skladu s okružnicama CK KPH br. 3 i 4. U većini sela na području kotara Pakrac NOO-i su djelovali već u toku jeseni 1941. godine; Osnovna njihova zadaća bila je: osiguranje prehrane za ranjenike i borce, pružanje pomoći u oružanim akcijama, prikupljanje informacija o kretanju ustaško-domobranske i okupatorske vojske, praćenje rada pete kolone, propaganda NOP-a, mobilizacija boraca, zbrinjavanje postra-dalog naroda, organiziranje privrede itd. U prvim danima borbe NOO-i su djelovali kao grupe suradnika pod nazivom akcioni odbori ili odbori Narodne pomoći, da bi ubrzo s razvojem partizanskog pokreta i stvaranjem slobodne teritorije preuzimali sve funkcije vlasti u selu, a u skladu s tim vršio se i izbor članova NOO-a javnim glasanjem na zborovima naroda u selu. Prema sjećanju preživjelih učesnika NOP-a na području kotara Pakrac rekonstruirao je Mirko Prodanović Sever organizacioni razvoj NOO-a. koji prikazujemo u niže navedenoj shemi.

Naziv sela:	Osnovani NOO-i: tajno	javno
1. Vel. Budići	16. septembra 1941.	16. novembra 1941.
2. Brusnik	septembra 1941.	oktobra 1941.
3. Koturić /	septembra 1941.	20. novembra 1941.
4. Popovci/	septembra 1941.	14. februara 1942.
5. Jakovel	oktobra 1941.	novembra 1941.
6. Rogulje v	oktobra 1941.	decembra 1941.
7. Bjelajci /	oktobra 1941.	decembra 1941.
8. Čievaré y	oktobra 1941.	decembra 1941.
9. Grdevlca /	—	21. decembra 1941.
10. Cikote/	oktobra 1941.	decembra 1941.
11. Skenderovci	oktobra 1941.	decembra 1941.
12. Seovlca v	oktobra 1941.	decembra 1941.
13. Lipovac v	novembra 1941.	decembra 1941.
14. Bujavica	oktobra 1941.	decembra 1941.
15. Kukunjevac/	novembra 1941.	—
16. Subotska	novembra 1941.	decembra 1941.
17. Lovska	novembra 1941.	decembra 1941.
18. D. Grahovljani	novembra 1941.	decembra 1941.
19. Sr. Grahovljani	decembra 1941.	decembra 1941.
20. Livađani	novembra 1941.	decembra 1941.
21. G. Caglić	novembra 1941.	decembra 1941.
22. Batinjani	novembra 1941.	decembra 1941.
23. Kusionje \	oktobra 1941.	decembra 1941.
24. Dereza	oktobra 1941.	decembra 1941.
25. Kričke Cagličke	novembra 1941.	decembra 1941.
26. Brezine	novembra 1941.	decembra 1941.
27. Branešci	oktobra 1941.	decembra 1941.
28. Bučje	oktobra 1941.	decembra 1941.

čišćenja, pojavio veći broj ljudi različitih profesija, istrgnutih iz dosadašnjeg djelokruga, bezciljno se skrivajući dolazili su u doticaj i tako stvarali prve organizacije.¹ Pošto je među njima bilo i potpuno izgrađenih komunista, oni su iskoristili svoju političku sposobnost, i prenijeli svoju volju i vodstvo na ostale, čija povezanost je bila više mehaničke prirode nego li ideološke. Komunisti se nisu zadovoljili samo sa rukovodstvom, nego su odmah pristupili političkom odgoju tih heterogenih elemenata.

Početkom oktobra 1941. vratio se je ilegalno iz Beograda Dušan Marijan, kotarski sudac, koji je pobjegao iz Pakraca, inače zet umrlog svećenika Pođunavca i javećenik Jovo Zec, nekadašnji svećenik u selu Grahovljani, kotar Pakrac. Njihovim dolaskom stvorili su se već sposobni odredi za akcije, njihov vođa bio je Dušan Marijan,² koji je kao rezervni oficir bio za to najprikladniji. Osim toga donio je iz Beograda utisak, a svakako i nalog Komunističke partije, da je Srbija već potpunoma u rukama partizana isto tako i Bosna, dok se u Lici razvijaju stvari po predviđenom planu, te je kucnuo čas, da se poduzmu direktne akcije u području od Save.³

Dakle početkom oktobra aktivizirao se partizanski vod kao borbeni instrument ilegalne organizacije Komunističke partije. Njegov vođa bio je ilegalac Dušan Čalić »z_vani Čule«, student prava 3. godina inače sekretar jednog pokrajinskog komiteta.

Uloga KPH dominira u svim fazama. Preko mreže Partije sprovodi se pregledavanje, propaganda, stvaranje i iskorištavanje ličnog nezadovoljstva i verbovanja i uvlačenja novih ljudi u odrede, kontrola rada u odjelima i postavljanje zadataka. Partija vodi brigu o svim takozvanim građanskim nezadovoljnim osobama i trudi se, da njihovu indispoziciju iskoristi u svoje svrhe. Primjećeno je, da se nekadašnje članove HSS-a koji su ostali bez sredstava i namješten ja veže putem novčanih pripomoći za suradnju, koja bi se u prvom redu sastojala u privrednom i vojničkom bojkotu, to znači ne prodavati, ne proizvoditi i ne ići u vojsku.

U cijelosti uzevši: Partizanski odredi se sastoje iz ideoloških komunista, koji vode i koji su instruktori, iz ljevičara svih kategorija, iz velikosrpskih i četničkih elemenata i iz kriminalaca. Osim stalnih članova pojačava se odred ad hoc za operacije u kojima su potrebne veće snage, sa seljacima iz okolice, koji se vraćaju nakon izvršenog zadatka. Inače pripadaju gore spomenutim kategorijama.⁴

U odredu se sprovodi vojnička i politička naobrazba, u zadnje vrijeme polažu primljeni članovi i nekakovu komunističku »zakletvu«.

Prvorazredna banditska djela. Partizanski odredi koji pripadaju psunjskoj gori, poduzeli su u vreme pred božić više banditskih djela,

¹ Pripreme za organiziranje ustanka provodile su se pod rukovodstvom KPJ. Komunisti su oko sebe okupljali sve antifašistički raspoložene i rodoljubive snage.

² U to vrijeme Dušan Marijan bio je komandir jedne grupe, odnosno vođa Psunjskog partizanskog odreda.

³ Pripreme za ustanak tekle su pod rukovodstvom OK KPH Nova Gradiška, što potvrđuju i navodi u narednom pasusu dokumenta.

⁴ Vidi dok. br. 253, objašnjenje 4.

kao pljačkanje općine Bučje, Rajić, i Gaj, pljačku oružničke stanice u Kamen-
skom, pljačku eksploziva u kamenolomu Sirač kao i napad na auto kod
Požege.⁵

Šef policije:
(potpis nečitljiv)

AIHRPH, Fond UNS-a.
HIS, prijepis, neregistrirano.

8. III 1942.

*Izvod iz izvještaja Oružničkog voda Pakrac izaslaniku Glavne ustaške
vojnice u Pakracu o suradnji oružnika s partizanima, odlasku mještana iz Pa-
kraca i okolnih sela u partizane, neodazivu mladića iz Kukunjevca pozivima
za regrutaciju i o mjerama koje treba poduzeti za suzbijanje NOP-a.*

U vremenu od 4—7. ožujka 1942. Ustaški logor u Pakracu u sporazumu sa
potpisanim, ophodnjom oružničke postaje Pakrac, oružnikom Raguž Mijom i
pokusnim oružnikom Novosel Ivanom, ustanovila je da je 1. ožujka 1942. općin-
ski stražar Corković Petar iz Pakraca, općine i kotara istog, nagovarao ustaše
da ne slušaju logornika, .. -¹

Ove naboje Corković je sakupio od svojih povjerljivih drugova u Pakracu,
koji skupa sa njime rade, nekoji su mu dali 10 komada, nekoji 15 i 20 naboja
i tako sakupio 215 naboja.²

Drugovi koji su Čorkovića podpomagali u sakupljanju naboja bili su Drago
Vacek električar zaposlen u Državnoj banji u Lipiku, općinski stražari: Han
Vinko iz Prekopakre, Milan Vujatović iz Pakraca i otpušteni općinski stražar
Nožarić Josip iz Pakraca, koji nisu zadovoljni sa današnjim državnim ure-
djajem.

Općinski stražar i komunista Corković Petar zahtijevao je od ustaša Ga-
špara, Markovića i Bedeničara bombe, zimskog veša, vojničke odore, ustaško
slovo »U« i jednu izvjesnu količinu naboja i veći broj pištolja, tako da su ustaše
Matković i Bedeničar pokazali mu ključeve od kancelarije (naravno lažne
ključeve) pitajući ga kuda će s tim što misli od njih dobiti, našto im je cn
rekao, da će odnijeti svojoj kući, a Vacek će dalje slati na nadležno mjesto.
Zatim je Corković njima ustašama rekao »Kada vi mislite pobjeći u šumu
najbolje da se što u većem broju naoružaju puškama, nabojima, bombama, pa
će on jednoga dana javiti partizanima na dan dva prije, gdje će se i na kojem
mjestu sastati kako ne bi pucali jedni na druge, a ovo bi bilo između 5—7
ožujka 1942. između Pakraca i Dragovića, te njih 8 drugova morali bi biti
skupa u noćnoj patroli kako se ne bi primjetilo. Oni će otići, a on da će ostati,
jer mora dalje raditi prema ugovorenom planu između njega i partizana.

Općinski stražar-komunista Corković Petar za vrijeme dok je bio u službi
kod općine Pakrac, nabavio je vojnički karabin sa 13 naboja, koga je odnesao

⁵ Napad na općine Rajić, Bučje, Kamensko i automobil kod Slav. Požege izvršili su parti-
zani Psunjske grupe, a dirljii na Gaj i Kamenolom u Siraču partizani Odreda »Matija Gubec«.
Vidi dok. br. 241, 246 i 254.

¹ Izostavljeni tekst odnosi se na razgovor oružnika Čorkovića s ustašama koji su u cilju
iznuđivanja podataka, navodno, pristali da stupe u partizane.

² Corković je sakupljao od simpatizera NOP-a oružje i municiju i prenosio je u šumu
partizanima.

i predao Kulhavom Stjepanu iz Krndije, občina i kotar Pakrac, koji je s puškom i nabojima čim je čuo da je Corković po ustašama uhićen, pobjegao u šumu i priključio se partizanima. Ovu pušku i naboje nabavio je od Saba Stjepana iz Filipovca, općine Lipik, kotara Pakrac, a nadležan u općini Uljanik, kotar Daruvar, koji je po ophodnji postaje Pakrac uhićen. Isto tako je uhićen i predan kotaru Pakrac Drago Vacek, gdje se i sada u pritvoru nalazi.

Isto tako po ustašama logora Pakrac uhićen je i občinski stražar Corković, koji je predan kotarskoj oblasti u Pakracu, a on je 6. ožujka 1942. u veče kasno pobjegao ispred vojničke straže koja je bila u čuvanju uhićenika kod kotarske oblasti u Pakracu, i pravo pobjegao u šumu i priključio se partizanima.

Pretoresom gospodarstvenih zgrada i nusprostorija okrivljenih nije se ništa moglo od kompromitirajućeg materijala pronaći.

Po dobivenoj obavijesti bjegstva Corkovićevo organizirano je jače potjerno odjeljenje od vojske, oružnika i ustaša u onom pravcu kuda je pobjegao u šumu »Papuk« preko sela Kraguja, dali su se za njime još dva občinska stražara naružani vojničkim puškama i svaki sa 100 komada naboja, Han Vinko iz Prekoparke i Vujatović Milan iz Pakraca, te odpušteni u pritvoru kao i pobjegli u šumu, a priključili su se partizanima po narodnosti Hrvatima, rimokatolicima, koji nisu sa današnjim državnim uređenjem zadovoljni već šire komunističku propagandu.

Za vrijeme od kako je uhićen i u pritvor stavljen Corković i kako je iz pritvora u šumu pobjegao, pobjegli su od svojih kuća iz sela Dragovića još sliedeća lica, i to: Marušić Petar, Đuro Bunjević, Pavle Šimić, državni putar, a občinski stražar u Španovici, Marko Šimić, Luka Šimić, Nedo Šimac, Luka Marušić, braća Božo, Dušan i Ilija Mirosavljević, braća Nikola i Ilija Mirosavljević, Nikola Rusmir, Rade Vujković sa ženom Milicom i djetetom, braća Božo i Ivan Mandić, Đuro Gračar i Petar Mileusnić, jer su ovi svi imali veze s partizanima u šumi, čiji se kadar svakog dana brojno pojačava.

Od strane popunidbenog zapovjedništva iz Slav. Požege pozvati su u našu vojsku mladići istočno-pravoslavne vjere iz mjesta Kukunjevca njih na broju oko 20 i ovi se mladići nisu odazvali pozivu vojnih vlasti već su svi skupa dne

8. ožujka 1942. pobjegli u šumu i priključili se partizanima. Nije isključeno da je popunidbeno zapovjedništvo iz Slav. Požege pozvalo u našu vojsku i druge mladiće iz kotara Pakrac, a da li su se pozivu odazvali ili nisu nije se utvrditi moglo, već je više vjerojatno da su tako i oni pobjegli u šumu i priključili se partizanima, jer su svi skupa nezadovoljni današnjim državnim uređenjem, a naklonjeni širenju komunizma.³

Koliko imade ovakovih lica koji su se priključili partizanima u posljednjih 8 dana iz pojedinih sela nemoguće je ustanoviti, jer se i u ta sela sa malim brojem oružnika ne može doći uslijed ovako brojno jačih i nadmoćnijih partizana koji svakog dana krstare na sve strane po planinskim selima, a za ovaj cilj vojska se ne može dobiti jer je na sve strane raspodjeljena kao pojačanje po raznim selima i postajama ovoga voda za osiguranje občina i ličnosti, koji se ne smiju i ne mogu kretati bez predhodnog odobrenja predpostavljenika, a niti odredjena dužnost, te straže smiju napustiti.

U posljednje vrijeme nema noći da se na području ovoga voda neko krivično djelo ne dogodi, koje partizani vrše u svim pravcima kotara Pakrac, Novska, Daruvar, kao što je slučaj bacanja bombi u selima Paklenici i Voćarici, kotara Novska, gdje je u Paklenici ranjeno dva stražara, a u Voćarici jedan

³ OK KPH Nova Gradiška izdao je krajem februara letak kojim je pozvao sve vojne obveznike da se ne odazivaju pozivima za regrutaciju, već da stupe u partizanske jedinice.

stražar, odvođenje obćinskog stražara Kufnera Rudolfa, Stjepana Kufnera, radnika, i Dragutina Hofera, brijača iz Bučja, kotara Pakrac u noći 7. na 8. ožujka 1942. a u noći 9. na 10. ožujka 1942. komunisti⁴ su pokidali brzoglas državni izmedju Prgomelja—Bučja—Kamenskog u dužini od 3 kim., brzoglas firme Slaveks d.d. u Pakracu, na državnom putu Kamensko—Bučje prekidali put, a na šumskoj željez. firme Slaveks d.d. pokidali prugu upalivši je naftom. Oba ova saobraćajna puta su danas za svaki saobraćaj neupotrebljivi. Sem ovih slučajeva u noći 9. na 10. ožujka 1942. komunisti su odveli od svoje kuće lugara Jovana Adžiju iz Dereze, općine Španovica, kotara Pakrac u nepoznatom pravcu.

Ima se podataka da se partizani u najvećem i najbržem obsegu prikupljaju u jače i nadmoćnije odrede,⁵ koji će u raznim pravcima kotara Pakrac, Novske i Daruvara u pojedine obćine, sela upadati, ljude od kuće odvoditi u šumu, i to one koji su privrženi današnjem državnom uređenju, kao svoje taoce, te tako svakog dana sve više narod gubi svako povjerenje u vlast.

U samom mjestu Pakracu imaju tri gostione u kojima se okupljaju komunisti, šire svoje komunističke ideje-propagandu, i to: Franić Josipa, Formanek Sofija i Tonke Gericki, i to tako kada oružnici, vojska i ustaše odu u potjeru na teren za komunistima i banditima, pojedinci u ovim se gostionama sastaju i šire komunizam, a kada se uHITE i predaju nadležnim (vlastima) ovi ih puštaju kući bez da su poduzeli kakove zakonske mjere i ako se znade da su ta lica naklonjena kao i sami vlasnici lokala komunizmu. Po mom mišljenju ove bi gostione u interesu obće javne sigurnosti trebalo na izvjesno vrijeme zatvoriti.

U vremenu od kako je proglašena Nezavisna Država Hrvatska pa do danas više je puta po ovoj postaji uhićen komunista Kulhavi Stjepan iz Krndije po usmenoj zapovjedi kotarskog predstojnika u Pakracu i predan na dalji zakonski postupak, ali je svaki put kroz par dana pušten svojoj kući, da li uslijed pomanjkanja dokaza ili intervencije pojedinih lica ili što je on bio upisan u njemačku manjinu kao član. On je oružnicima postaje poznat još iz ranije kao komunista i širenja komunizma, pa se je njegovim bjegstvom njegova ideja sada objelodanila. Po ustmenim i pismenim predlozima oružničke postaje Pakrac i pojedinih oružnika koji Kulhavog lično poznaju njegove mane i naklonosti nadležnim uvijek su odbijene sa nekom kritikom i uz omalovažavanje oružnika i ako su oružnici bili uvijek na pravom putu i sa puno povjerenja ovakovim postupcima nadležni oružnici na polju javne sigurnosti gube svoje živote a i gube volju za daljnji rad na polju javne sigurnosti.

Isto tako u mjestu Pakrac nije zaveden redarstveni sat onakav kakav bi trebao biti prema današnjim mjesnim prilikama i prilika koje vladaju u kotaru Pakrac, već je ovaj redarstveni sat po prijedlogu pojedinih lica bilo to naklonjeni komunizmu ili ne, produžen duboko u noć do 22 sata, a kada ophodnje po mjestu i izvan krstare ne znaju koga će kao sumnjiva kontrolisati i po zakonu postupati jer se svi pod maskom ispravnih Hrvata komunisti džu i komunizam šire, tako da se ne može prema današnjim prilikama reći da u mjestu Pakrac i u okolnim hrvatskim selima ima 10 poštenih ljudi koji nisu naklonjeni komunizmu i partizanima u šumi, jer se sa strane mjerodavnih nikakove mjere ne preduzimaju u cilju sprečavanja rasturanja komunističkih

⁴ U toku marta NOO-i u selima bučkog kraja organizirali su u nekoliko nadržata rušenje pruge, sjećanje tt veza, prekopavanje ceste i rušenje mostova na relaciji Branešci—Kamensko. U tim akcijama učestvovalo je oko 150 simpatizera NOP-a. (Sjećanje Mirka Prodanovića, HHS, Fond MG, neregistrirano).

⁵ Radi se o formiranju I slavonskog NOPO, sastava dva bataljona. Formiranje je izvršeno 20. marta 1942. godine.

letaka, koji su nakon što su Židovi i pravoslavci uhićeni i odpremljeni u logore u posljednje vrijeme zauzeli toliko maha da se ne može braniti niti krivci pronaći.

Isto tako od strane nadležnih nije organizirana nikakva redarstvena služba na željezničkoj postaji Pakrac, kod dolaska i odlaska vlakova, već putnici idu u mjesto bez propusnice do mjesta prenoćišta već ova lica slobodno hodaju po ulicama cijele noći, u mjesto da je njima određeno mjesto za prenoćište i svratište gdje bi se lakše po nadležnim organima mogli kontrolisati, te se uslijed ovoga pomanjkanja mjere lica naklonjena komunizmu koja dolazi sa strane u mjesto Pakrac slobodno kreću u onim redovima i društvima naklonjenim komunizmu.

Za vrijeme velikih naslaga snijega i smetova u zimsko doba nije se moglo poduzeti nikakovo generalno čišćenje komunista po šumama i kotarevima: Pakrac, Novska, Daruvar i u jednom dijelu kotara Nova Gradiška sa koje se strane ugrožava područje ovoga voda i postaje Čaglić, ali kako se je sada snijeg stopio i slobodno se može hodati po šumama, a mjestimično se po snijegu vide tragovi kuda komunisti hodaju mogli bi se lakše pronaći i uništiti. Neophodno bi bilo potrebno u području napred navedenih kotareva poduzeti generalno čišćenje sa jačim vojničkim postrojbama i boljim naoružanjem, jer su se komunisti mjestimično utvrdili u bunkere i neće ih se moći lahko istjerati bez bacača mina i topništva, a ukoliko se ovo ne bi u skorije vrijeme moglo preduzeti sada, a dočeka se proljeće i kada šuma zazeleni imat će se cijeloga ljeta pokreta i velikih nemira sa strane komunista i što će jednog dana komunisti napasti mjesto Pakrac i osvojiti ga, jer je vojnička posada kao i oružnici koliko ih sada u mjestu Pakracu i na postaji ima suviše malo.

Da bi se svemu napried iznietom blagovremeno stalo na put, molim da se kod mjerodavnih poduzmu potrebne mjere u svim pravcima.

(Zig Zapovjedništva oružničkog voda)

Zamjenik zapovjednika
stožerni narednik Čorak
Franjo Čorak, v.r.

AIHRPH, Fond UNS.
HIS, prijepis, reg. br. 6-6/2, K 5.

17. III 1942.

Izvod iz izvještaja Velike župe Livac—Zapolje Glavnom stožeru Hrvatskog domobranstva o oružanim napadima partizana na području kotara Pakrac u vremenu od augusta 1941. do marta 1942. godine.

Čast mi je u gornjem predmetu podnesti izvješće kronološkim redom kako slijedi:

2. 6. VIII, 1941. bilo je napadnuto od pobunjenika selo Bukovčani kotar Pakrac i opkoljeno. Po zatraženoj pomoći napadači su se razbjegli prema Psunju.

3. Dne 4. IX. 1941. izvijestila je kotarska oblast u Pakracu da neki grko-istočnjaci tog kotara imaju kod sebe oružje i da su skloni za dizanje ustanka protiv Hrvata. Provedenom istragom ustanovljeno je da su podaci točni te je kod Vuletić Bože i Kovačić Mitra seljaka iz Šeovice zatim kod Surkalović Ilije iz Skenderovaca, kod Todorović Jovana i Petrović Nikole oba iz Skenderovaca pronađeno vojničko i civilno oružje. Isto tako utvrđeno je da su Stanko Milaković i Sudar Božo oba iz Kraguja bili skloni za dizanje ustanka. Svi navedeni osim Petrović Nikole, kojemu je uspjelo pobjeći iz zatvora kotarske oblasti sprovedeni su pokretnom priekom sudu u Požegu na daljnje uređivanje.

5. Dana 28. IX. održan je u selu Zailama kotara Pakrac jedan četničko-komunistički sastanak.¹ Na tom sastanku govorilo se je o osnivanju petorki po kotarevima te rušenju mostova i važnih objekata. Na tom sastanku bilo je prisutno oko 30 pobunjenika među njima i seljaci iz bliže okoline, te okolnih kotareva, kao na pr. Kosanović Jovo² iz Velike Krivaje kotar Virovitica koji je pobjegao iz logora u Koprivnici te Bogatić Marko iz Lisičine kotar Podrav. Slatina koji je također pobjegao iz tog logora. Kosanović je imao kod sebe puško-strojnici. Osim navedenih bio je prisutan i lugar z.z. Zaile Marić Stanko te Pavić Rade iz Borske občine Bijela, kotara Daruvarskog.

10. Dne 3. XI. 1941. u selu Skenderovcima kotar Pakrac došlo je do okršaja između oružnika koji su vršili patrolnu službu i 18 komunista³ koji su bili zatečeni u tom selu. Nakon kratke međusobne paljbe komunisti su pobjegli prema Psunju. Napadači su ostavili iza sebe tri puške sa nešto naboja te par uprtnjača sa komunističkim knjigama i nešto hrane. Povedena akcija da se napadači uhvate ostala je bezuspješna.

13. Dne 5. studenog 1941. ustanovljeno je u mjestu Subockoj občine Čaglic kotara Pakrac, nalaze se sakrivenih 16 komunista.⁴ Organizirana je bila odmah potjera koja je to selo opkolila, no komunisti više nije bilo tamo jer su isti toga dana rano u jutro napustili selo. Ustanovljeno je da je zaista ta banda u tom selu zadržavala se u kućama pojedinih seljaka koji su im davali hranu i konačište. Po izvršenoj istrazi bili su odmah uhapšeni jataci seljaci Mirko Gaić, Tešo Popović, Pavao Gaić te Ana Bogojević. Dalja potjera za komunistima ostala je bezuspješna u toliko što se isti nisu mogli pohvatati no došlo je kasnije do okršaja sa istima u selu Skenderovcima, odakle im je međutim uspjelo pobjeći u Psunj.

14. Noću 10. XI- 1941. oko 24 sata došlo je pred občinsku zgradu u Bučju oko 50 naoružanih komunista⁵ djelom uniformiranih u vojničku odoru. Isti su provalili u zgradu, iznijeli svu općinsku arhivu te je zapalili. Nakon toga prisilili su općinskog načelnika da ih vodi do blagajnika, a onda obojicu prisilili da im otvore blagajnu što su ovi morali i učiniti te su odnijeli sav novac u iznosu od Kuna 265.000. Iza toga su razbili sav uredski namještaj. Na izlazu iz

¹ Partijska ćelija u Kusionjama uspostavila je vezu s naoružanom grupom Srba koja se krila u okolini Zaila. Prvom sastanku prisustvovao je Pero Kin, delegat partijske organizacije u Pakracu, a drugom koji je održan nedaleko Brusnika prisustvovali su naoružani ilegalci: Pero Kin, Dušan Marijan i Jovac Zec.

² Zbog četničke djelatnosti likvidiran je u maju 1942. god.

³ Odnosi se na Psunjsku partizansku grupu.

⁴ Isto kao 3.

⁵ Isto. Vidi dok. br. 241.

zgrade sreli su se sa općinskim pisarom Macanom na kojeg su pripucali i ranili ga u nogu. Naknadna potjera za napadačima ostala je bezuspješna.

17. Dana 16. na 17. XI. oko 11,30 sati upalo je u općinu Gaj kotara Pakrac oko 50 naoružanih ljudi⁶ koji su porobili općinsku blagajnu odnesavši iz iste 37.880 Kuna, nadalje brzoglasni aparat, pisači stroj, 5 pušaka sa 80 nabojâ, 2 pištolja, te 4 kompletna vojnička odijela uz ostale neke sitnice. Tom prilikom spaljena je slika Poglavnika, razni spisi blagajnički dnevnik. Nakon tog čina održao je jedan prisutnim općinskim službenicima komunistički promičbeni govor. Povedenom istragom nije se mogao utvrditi identitet napadača, pa postoji temeljita sumnja da su to učinili članovi bande koji su izvršili i opljačkali općinu Raijić i Bučje.

18. U noći 27. XI. 1941. upalo je u mjesto Kamensko općina Bučje kotara Pakrac oko 40 naoružanih članova komunističke bande gdje su najprije napali oružničku postaju a zatim orobili šumsku upravu brodske imovinske općine odnijevši iz blagajne 8.500 Kuna. Straža koja se sastojala iz 2 oružnika, 5 domobrana i 6 građana pružila je otpor napadačima te je u toj borbi ubijen oružnik Lubina Jure a dvojica domobrana i jedan građanin lakše su ranjeni. Od napadača jedan je ubijen i jedan ranjen oba su napadača odveli sobom. Nakon puškaranja otišli su napadači u pravcu kotara Slatina odakle su prema primljenim podacima i došli.

19. Noću 28. XI. 1941. izvršen je napadaj od strane naoružane komunističke bande⁷ na kamenolom državnih željeznica u Siraču. U skladištu bilo je oko dva vagona kamenitita i jedan vagon korde koje su napadači opljačkali, stanovitu količinu odnijeli sa sobom a jedan dio podmetnuli pod barake i zgrade pozvavši prije radništvo da napuste stanove. Zatim su eksploziv zapalili te je došlo do strahovite eksplozije uslijed koje je uništeno odnosno oštećeno oko 18 kuća radničkih obitelji. Tom prilikom ranjeno je 6 lica i ubijene dvije osobe i to nadzornik kamenoloma Zaharović Mihajlo sa ženom. Po primljenoj obavijesti poduzeta potraga ostala je bezuspješna. Jedino su preduzete mjere sigurnosti za buduće pošto je ostao u skladištu jedan vagon eksploziva kojeg napadači srećom nisu pronašli.

23. Noću 13. XII. 1941. došlo je u selu Brezine općine Kukunjevac kotara Pakrac banda od oko 60 komunista⁸ i razoružala u selu stražu. Nakon toga banditi su pošli željezničkom prugom prema postaji Poljana te stigli do željezničkog mosta preko Bijeke 2. km. pred Poljanom i tu razoružali također 3 stražara koji su čuvali most. Nakon toga su pod mostnu konstrukciju stavili eksploziv i isti zapalili. Tim povodom bila je djelomično oštećena pruga dok je mostna konstrukcija ostala čitava. Promet se nije mogao međjutim vršiti kroz 12 sati nakon čega je bio po izvršenim popravcima uspostavljen. Akcija za napadačima ostala je bezuspješna.

24. Noću 14. XII. 1941. naišla je jedna grupa od 30 naoružanih bandita i razoružala 4 stražara koji su čuvali most kraj sela Orljavca. Banditi su oduzeli oružje i municiju, dok stražarima nisu ništa učinili. Utvrđeno je da su banditi došli iz područja kotara Pakraca i nakon čina ponovno se u istom pravcu vratili. Ustanovljeno je nadalje da su pri povratku banditi u šumi kod sela

« Napad izvršila Trokutska partizanska grupa.

⁷ Isto kao 6.

Isto kao 6. Vidi dok. br. 245.

⁸ Vidi dok. br. 246 i 251.

Stražemana naišli na seljake koji su vozili drva te iste prisilili da drva istovare i u kola natovare njihovu hranu, nakon čega su seljaci morali pratiti bandite sa kolima prema šumi Papuku. Nakon nekog vremena seljake su vratili. Provedenim potjernicama napadačima se nije moglo ući u trag.

26. Dne 15. XII. 1941. primljena je obavjest da je u Pakračkoj Klisi primjećen komunista Kmecig Andrija iz Banove Jaruge koji se već dulje vremena sakriva po okolnim šumama sa ostalim banditima. Organizirana je odmah potjera za navedenom osobom i precizno istražen kraj gdje je isti primjećen ...

28. Dana 23. XII. 1941. vodjene su ogorčene borbe s pobunjenicima u predjelu psunjskog masiva kraj sela Kamenske kotar Pakrac. Toga dana postojala je opasnost da domobrani kao i ustaške postrojbe budu na jednom mjestu opkoljeni. Po pruženoj žurnoj pomoći iz Požege uspjelo je pobunjenike potisnuti. Tom prigodom bilo je gubitaka u ranjenima.

30. Dne 27. XII. 1941. autobus koji saobraća izmedju Pakraca i Požege bio je pred mjestom Kamenskom zaustavljen po jednome vojnički uniformiranom i naoružanom čovjeku. U autobusu se slučajno nalazio zapovjednik oružničke postaje u Kamenskoj sa još jednim poručnikom koji su u zaustavljaču prepoznali komunistu te su na njega pripucali i na mjestu ga ubili. Ubijeni komunista zove se Švajcer Zvonimir, iz Kobaša kod Broda na Savi. Kod njega je bio pronađen dnevnik u kojem su se nalazili važniji podatci. Na temelju toga provedena je istraga i izvršeno je više uhićenja.

35. Dan⁴1. 1942. upali su oko 30 komunista u selo Rogolje kotara Pakrac opkolili kuću lugara Brkljačić Dane, ušli u kuću, istoga razoružali i povelili ga sa sobom. U odlasku pokušao je Brkljačić da bježi, što mu ali nije uspjelo jer su komunisti pripucali i ubili ga. Napadači su nakon toga došli do kuće Save Trifunovića i tražili lugara Bošnjaković Antu koji tamo stanuje. Tom prilikom su lugara Bošnjakovića razoružali i oduzeli mu lovačku pušku i municiju te ga odveli sa sobom. Nakon toga došli su kući Zige Puhmajera te i ovoga povelili sa sobom. Bošnjakovića su kasnije pustili dok se Puhmajer do danas nije vratio kući pa postoji sumnja da je ubijen. Poslije toga uzeli su sa sobom i lugara Obrovca no taj je uspio komunistima pobjeći. Poslije su zarobili i lugara Stili-novića no kako taj više nije imao oružje jer mu je bilo isto već ranije oduzeto po banditima, pustili su ga kući. Tom zgodom su komunisti u selu iz dućana zemljoradničke nabavljачke zadruge odnijeli nekoliko kutija cigareta, šibice, te baterija električnih. Za napadačima je povedena potraga ali je ostala bez uspjeha.

40. Dne 29.1. 1942. uvukla su se dvojica nepoznatih bandita¹⁰ u Pakračku bolnicu te u bolesničkoj sobi izvršila napad na tamo nalazećeg Petra Nemeta remenara iz Pakraca ispalivši na istoga nekoliko metaka iz revolvera lako ga ranivši, nakon čega su pobjegli iz bolnice i uputili se u pravcu Psunja. Provedenom potjerom za napadačima istima se nije moglo ući u trag.

¹⁰ Odnosi se na Marka Končara i Radu Zivkovića. Poginuli u proljeće 1942. god.

41. Dne 30.1.1942. na putu Pakrac Požega naišla je oružnička ophodnja kod Koturić mosta na komunističku bandu¹¹ jačine oko 40 ljudi. Oružnici su stupili smjesta u borbu i tom zgodom ubijen je oružnik vodnik Grgat Janko, a ranjena još tri oružnika od kojih je jedan u požeškoj bolnici preminuo. Provedena potraga za banditima ostala je bezuspješna.

43. Dne 13. II. o.g. upali su komunisti u selo Kusunje kraj Pakraca i odveli 4 žitelja prelaznika na rkt. vjeru i to Damjanović Branka, Bjelac Dmitra, Bosanac Milu i Končar Stevana. Potraga za napadačima ostala je bezuspješna dok se odvedeni do danas nisu vratili.

44. Dne 13. II. t.g. upali su noću u kuću Fisle Stjepana iz Jagme 4 komunisti i tražili da im navedeni izruči krugovalni aparat. Kad su vidjeli da je krugoval na vodnu električnu struju nisu ga uzeli već su se iz kuće udaljili. Komunistima nije se mogao ustanoviti identitet.

47. Dana 23. veljače 1942. izvršen je po komunističkoj bandi¹² napad na šumski vlak državne manipulacije iz Okučana i to na 8 i 12 kim. industrijske pruge prema Psunju. Napadači su odveli sobom dvije lokomotive u šumi ih srušili u jarak a radništvo u šumi potjerali i zabranili im da se povrate na posao. Tim povodom trpi šumska manipulacija u Okučanima milijunsku štetu. Poduzete su potrebne mjere radi daljnjeg osiguranja rada u šumi dok se odmetnicima nije moglo ući u trag, jer su se isti predbježno povukli sa tog područja.

48. Dne 12. II. t.g. upali su komunisti ponovo u selo Kusunje kraj Pakraca te tom zgodom odnijeli krugovalnik sa akumulatorom od učitelja Mrak Julija. Nakon par dana bio je krugovalnik ponovno učitelju vraćen. Identitet bandita nije se mogao ustanoviti.

55. Dne 27. veljače t.g. izvršen je napad komunističke bande¹³ na željezničku postaju poštu i občinu u Badljevini. Na željezničkoj postaji oduzeli su od čuvara vojničku pušku sa 30 naboja, demontirali službeni brzoglas uzevši ga sobom a iz kase uzeli 900 Kuna u novcu. Kraj postaje razoružali su stražare koji čuvaju most preko Bijele i njima oduzeli dvije puške sa 15 naboja. U poštanskoj zgradi /i Badljevini razoružala je banda dvojicu stražara oduzevši im puške. Na pošti su demontirali poštansku centralu i pokidali žice, dok novac iz blagajne nisu dirali. Kod občinskog poglavarstva razoružali su zatim petoricu stražara oduzeli im također puške. U bilježničkoj sobi polupali su brzoglas te uništili uredski materijal te općinsku bilježničku pismaru. Tom prigodom oduzeli su i pušku od občinskog načelnika te jednu vojničku pušku od občinskog bilježnika kao i kompletnu vojnu odoru od istoga koji se je vratio tek iz vojne vježbe. Banditi su nadalje otvorili občinsku blagajnu i iz iste uzeli 24.230 Kuna u gotovom. Od tog novca dali su u ime plaće općinskom načelniku 1500 Kuna jednom pisaru 1500 Kuna te općinskom bilježniku Remenar Ivanu 3.400 Kuna. U blagajničkoj sobi razlupali su pisaći stroj Remington vrijedan 10.000 Kuna a manji stroj marke adler u vrednosti od 8.000 Kuna uzeli sa sobom. Blagajničke knjige i dnevnike nisu dirali već su ih samo razbacali po sobi. Iz sanduka mobilizacionog materijala odnijeli su oko 500 pušča-

¹¹ Vidi dok. br. 250.

¹² Odnosi se na Psunjsku četu I slavonskog bataljona.

¹³ Napad izvršila I četa I slavonskog NOP bataljona.

nih naboja, dvije bombe, 1 lovačka puška, i 2 revolvera dok su sav materijal mobilizacioni uništili. Nakon te pljačke otišli su banditi do trgovca Binder Franje i od istoga oduzeli kompletni krugoval vrijedan 6.200 Kuna. Do sada vodjenim izvidima nije se mogao ustanoviti identitet napadača osim jednog koji bi navodno bio Milan Perković rodom iz Brinja. Jačina te komunističke bande bila je oko 70 dobro naoružanih lica sa 4 strojnice. Provedenom potjerom nije se banditima moglo ući u trag.

56. U noći 25. II. t.g. upalo je u selo Klisu općine Lipik oko, 30 komunističkih bandita koji su najprije napali kuću Terihaj Vinka, njega ranili a potom opkolili kuću Herceg Janka koji im je pružio otpor. U borbi koja je trajala skoro jedan sat Herceg je ubio komunistu Prajka Josipa radnika iz Španovice no banditima je konačno uspjelo ubiti i Hercega koji je borbu sam vodio a teže mu ranili jedno dijete i lakše ženu i jedno dijete. Nakon ubistva Hercega banditi su mu oduzeli pušku s nabojima, opljačkali mu svu kuću odnijevši iz nje sve rublje i odijelo. Tom prigodom banditi su razoružali seosku stražu i to Galko Augusta te Cesar Matiju i Gjuru oduzevši im puške i odveli ih sobom. Odmah povedena potjera za napadačima ostala je bezuspješna.

57. U noći 22. na 23. t.g. miniran je most šumske željeznice t.t. Slaveks na potoku Pakri kod sela Kusionja kraj Pakraca. Most eksplozijom nije mnogo oštećen, no za popravak će trebati do 23.000 Kuna. Tim povodom zločinci su prekinuli i brzoglasni vod navedene firme i odnijeli oko 150 metara brzoglasne žice. Ustanovljeno je da su taj napadaj izvršili komunistički banditi¹⁴ koji su se po izvršenom činu povukli u Planinu Psunj. Potraga za napadačima nije dala pozitivne rezultate uslijed premalih snaga oružnika i domobrana koji se u tom predjelu nalaze.

59. Noću 9. na 10. III. t.g. spaljena su između sela Bučja i Kamenskog kotara Pakrac po banditima 2 mosta i presječene brzoglasne veze između Pakraca i glavne linije. Ustanovljeno je nadalje da su toga dana držali komunisti na Blatuškom Brdu općine Čaglić neki sastanak sa bjeguncima iz obližnjih sela¹⁵ koji su pozvani na rad u Njemačku. Tom prigodom bilo je oko 500 naoružanih bandita na tom sastanku.

60. Dne 24. II. o.g. pojavili su se komunisti u selu Šeovcima i Amatovcima općine Bučje kotara Pakrac gdje su uzimali od seljaka živežne namirnice, uglavnom mesa i brašna. Napadači, su se poslije povukli prema planini Papuk. Potjera za istima nije uspjela.

63. Noću 12. III. t.g. napali su komunisti njih oko 300 domobransku stražu¹⁸ na mostu državne željeznice u šumi Krndija kraj Pakraca. Tom prigodom banditi su uspjeli razoružali 15 domobrana koji su taj most čuvali, oduzevši im sve oružje t.j. 15 pušaka, 30 komada bombi, i 2.300 naboja. Domobrani se napadu uopće nisu oprli već su se bez otpora predali. Isti pripadaju 5. satu požeške doknadne bojne koja se nalazi u Pakracu. Željeznička stražara koja se nalazi na mostu srušena je po banditima dok su željezničkog stražara odveli. Ta banda je iste noći razorila željezničku prugu između Badljevine i Sirača na po-

¹⁴ Isto kao 13.

¹⁵ Zboru su prisustvovali seljaci općine Kraguj i Novska.

1« Vidi dok. br. 255.

dručju kotara Daruvara uslijed čega se je provalila izvidnička lokomotiva koja je ujutro vršila izvidnu vožnju. Pruga je razorena na dužini od 30 m. a prekid prometa bio je kroz 12 sati uspostavljen. Odakle su komunisti došli i kamo su nakon počinjenog otišli nije se moglo ustanoviti pa je i potjera za istima ostala bezuspješna.

64. U noći 10. III. t.g. prekinuli su komunisti brzoglasnu žicu državnu kao i brzoglas t.t. Slaveks iz Pakraca na dužini od 3 i pol kim. na cesti Požega—Pakrac. Istodobno prepilili su 50 stupova državnog i 42 stupa Slaveksovog brzoglasa, srušili zatim državni most, blizu zaselka Vladikin Križ dok su željeznički most t.t. Slaveks kod tog mjesta zapalili. Nije se moglo ustanoviti koliko je bandita kod tog djela sudjelovalo. Zna se jedino toliko da su banditi došli sa Papuka i to iz šume Ravna Gora kamo su se i vratili. Pozitivno je utvrđeno da se u Papuku nalazi komunistički logor gdje imade 300 do 400 bandita, no tamo do danas vojska nije uredovala iz nepoznatih razloga. Most na državnoj cesti kod Vladinog Križa odmah je popravljen i saobraćaj uspostavljen.

65. Noću 20. III. t.g. upali su komunisti u selo Grahovljani općina Španovica kotar Pakrac gdje su obavljali kod nekih mještana kućni pretres radi pronalaska oružja kojeg su htjeli ponijeti sobom. No ne našavši ništa udaljili su se u nepoznatom pravcu.

Kako je iz svega napred izloženog vidljivo je da akcije komunističkih banda koji se zasad zadržavaju u šumama masiva Psunj i Papuk ne samo da nisu jenjale već naprotiv banditi su svaki dan sve aktivniji i drskiji u svojim napadajima. Tim dosadašnjim upadima uspjelo je banditima oteti prema gornjem iskazu 85 uglavnom vojničkih pušaka, 6 revolvera, sa oko 3.700 metaka. Osim toga oteli su ukupno 106 komada kompletne vojničke odore. Od napada na pojedine općine trpi država štetu od ukupno 336.510 Kuna gotovog novca dok su štete počinjene u tim općinama procijenjene na circa 150.000 Kuna, ne uračunavši u to milijunske štete koju je pretrpjela država uslijed uništenja odnosno oštećenja vlaka koji je sružen kod Rajića kao i lokomotive oštećene kod Badljevine te takodjer milijunska šteta koja je nastala eksplozijom kod kamenoloma u Siraču te oštećenjem dviju šumskih lokomotiva državne manipulacije u Okučanima, kako je to sve napred izloženo.

Sve dosadašnje akcije u pogledu čišćenja terena od komunističkih banda nisu do sada imale nikakav uspjeh jer su se iste provadjale suviše lokalno i na brzu ruku. Da se već jednom konačno likvidira sa komunistima na području povjerene mi župe predlažem i molim najžurnije da naslov sa svoje strane prihvatiti stvar energično u ruke i da se u najkraćem roku poduzmu sve potrebne mjere radi sprovođenja brže, generalne i planski učinjene akcije u tom predmetu.

Prije završetka ovog izvještaja primila je ova velika župa obavjest od područnih vlasti o nova tri upada komunističke bande o pojedinim mjestima i to kako slijedi:

Dne, 14. III. t.g. oko 2 sata upala je banda od 40. ljudi u manastir Pakru kotara Daruvar gdje su tražili od tamošnjeg čuvara da im se dade večera. Nakon što su dobili hranu udaljili su se u selo Bijelu gdje su upali u stan upravitelja imanja tog manastira tražeći od njega 5.000 Kuna. Kad novac nisu dobili odnijeli su 1 pušku sa 15 naboja.

Predlažući ovo izvješće molim da se po istom najžurnije uređuje kako je napred zamoljeno sa napomenom, da se u predmetu radi samo o slavonskim kotarevima povjerene mi velike župe dok su prilike u bosanskim kotarevima ove velike župe još teže, što je obćenito poznato.

Za Dom spremni!

Veliki Župan
(potpis nečitljiv)

AVII, Fond UD.
HIS. mkrf. 5'III-15—25.

255

23. u J 1042.

Izvod iz izvještaja I slavonskog NOPO Glavnom štabu NOPO Hrvatske o izvedenim akcijama u vremenu od 1. do 22. marta.

1. Akcija u Klisi: ubijena su 4 ustaše, koji su uvijek učestvovali u pohodima protiv partizana. Zaplijenjene su 5 pušaka i nešto municije. U borbi poginuo je 1 naš drug član partije, a jedan je lakše ranjen.
2. Na šumskoj željeznici, kojom se dovozila drva do Okučana, a od tuda kolima za Banja Luku, uništene su dvije lokomotive. Više ih nije bilo. Saradnicima održan miting i sa njihove strane akcija je pozdravljena.
3. Badljevin; bez svake borbe zarobljeno je 27 pušaka, 29 bombi, 1500 metaka, par revolvera, jedan radio aparat, 23000 dinara i neke druge stvari.
4. Kod Pakraca: od strane ustaških vlasti ubijen je u logoru Blanuša Djuro, a njegova imovina zaplijenjena, među inim i 15 hl. vina. To vino je proliveno od strane partizana.
5. Krndija kod Pakraca: razoružana straža koja se sastojala od 15 domobrana. Zaplijenjeno je 15 pušaka oko 1500 metaka, oko 20 bombi, 15 kompletnih vojničkih oprema. Likvidiran je jedan izdajnik.
6. ...
7. Pakrac: posjednik Myrkovi¹ otjeran po ustašama u logor a njegova imovina konfiskovana po ustaškim vlastima. Partizani su zaplijenili 20 goveda i 2 konja.
10. Veliki Bastaji: Izvršen je prepad od strane partizana. Zarobljeno je 35 pušaka, 5.000 metaka, nešto bombi, nekoliko revolvera i 65.000 dinara državnog novca.
12. Bijela Stijena: Zaseda na cesti: dobijeno 5 pušaka, jedan puškomitraljez odgovarajući broj metaka i pokvaren jedan kamion. Neprijatelj imao 2 ranjena.

¹ Marković

13. Bučko Kamensko zasjeda: došlo do žive borbe, rezultati nam još nisu poznati. Osim spomenutih akcija izvršen je niz manjih akcija pretežno likvidacija izdajnika i špijuna.

Politkomesar:
otsutan

Komandant:
Gašpar,² v.r.

A VII, Fond NOR-a
HIS, fk. 21/1-95.

256

23. JII 1942.

Izvod iz dnevnog izvještaja Zapovjedništva II domobranskog zbora o zabrani rada radnicima u šumi nedaleko od Pakraca.

23. o.mj. u 16 sati došlo je 8 partizana u domobranskim i oružničkim odorama u državnu šumu Dobra Kuća, 5 km j. Vel. Bastaji (kod Pakraca), zabranili 30 radnika ugljenara da rade u državnoj šumi. Radnici su odmah prestali raditi, na što su ih partizani počastili cigaretama. Partizani su otišli u pravcu Crnog vrha.

Noći 23/24. odmetnici odpilili 19 brzoglasnih stubova i prekidali brzoglasnu liniju kod sela Kusonja, 4.5 km sjev. od Pakraca.¹

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 1/III-185.

257

9. IV 1942.

Izvod iz obavijesti Župske redarstvene oblasti u Novoj Gradiški svim redarstvenim oblastima u NDH ... o raspisanoj potjernici za osobama koje su pristupile partizanima.

Sa područja ove oblasti odmetnuli su se u četničko-komunističku bandu sljedeća lica, i to:

1) POPARA Uroš, učitelj u Kričkama, občina Čaglič, star 29 g. rođen u Glini, srednje visine, mršav, uskog lica, smeđjih očiju, smeđe kose i obrva usta i nosa pravilnih zdravih bijelih zubi, bradu i brkove brije, osobiti znakova nema.

2) NJEŽIC Branko, seljak iz Kričaka, občina Čaglič, osobni opis manjka.

3) BAJIČ Gjuro, seljak iz Kričaka, občine Čaglič, osobni opis manjka.

4) BAJIČ Branko, seljak iz Kričaka, občine Čaglič, osobni opis manjka.

5) TEODORČEVIĆ Jovo, seljak iz Kričaka, občine Čaglič, osobni opis manjka.

² ^Carlo Mrazović

¹ Akciju izvršili partizani I bataljona I slavonskog NOPO.

6) KOVACEVIC Joco, seljak iz Kričaka občine Čaglic, osobni opis manjka.

U slučaju pronalazka uhititi i pod jakom stražom prepratiti Kotarskoj oblasti u Pakracu pozivom na broj Taj 337/42 od 25. III 1942.

9) DEGEL Bele Franjo-Josip, r. g. 1915, pozvan na oružanu vježbu, odmetnuo se u četničko-komunističku bandu, rasta srednjeg, lice duguljasto, kosa kestenjava, čelo malo, obrve kestenj aste, oči plave, zuba zdravi, brkove bradu brije, osobiti znakova nema.

Uhititi i sprovesti kotarskoj oblasti Pakrac pozivom na broj 2224/42 od 13. III 1942.

10) SOMER Ludvig iz Pakraca, 27 g. star rkt., visok, okruglog lica, oči crne, kose kestenjave, nos i usta pravilna, zubi zdravi bijeli, bradu brije, brkovi kratko podrezani, osobitih znakova nema.

11) MAJOR Mijo iz Pakraca, rkt. malodob. malen, okruglog lica, zelenkasti oči, plavih obrva, nos i usta pravilna, zdravih zuba, bradu i brkove brije, osobitih znakova nema.

Isti su. se odmetnuli 22. III 1942. medju četničko-komunističku bandu. U slučaju pronalazka uhititi i pod jakom stražom sprovesti kotarskoj oblasti u Pakracu na broj 3494-1942. od 28. III 1942.

13) PRODANOVIĆ Đordje, odpušteni oružnik, iz Bujavice, kotar Pakrac

27. X 1907, stas visok, lica dugoljastog, punog crvenog, kosa plava, oči plave, brkovi smeđi štucani, nos i usta pravilna, od kuće otišao u seljačkom starijem odijelu.

14) PRODANOVIĆ Luka, seljak iz Bujavice, kotar Pakrac, rođen 18. X 1901, stas srednji, lice duguljasto crveno, nos i usta pravilna, brkovi žuti, kosa žuta, oči zelene, bradu brije, brkove štuka, obučen u seljačko starije odijelo. Udaljili su se od svojih kuća u mjesecu siječnju i pridružili četničko-komunističkoj bandi. U slučaju pronalazka uhititi i prepratiti pod jakom stražom Kotarskoj oblasti u Pakracu na broj Taj. 203/42 od 20. ožujka 1942.

15) ZEC Mirko iz Tornja, obč. Gaj, kotar Pakrac, sin Ignjatija i Mirke r. g. 1907, srednjeg stasa, debeo, okruglog lica, očiju kestenjastih, kose i obrva smeđih, brkova žutih kratko podrezanih, bradu brije, osobitih znakova nema, obučen u otrcano građansko odijelo. Odmetnuo se 12. III 1942. u četničko-komunističku bandu. U slučaju pronalazka uhititi i sprovesti Kotarskoj oblasti u Pakracu, pozivom na broj 3213/42 od 29. III 1942.

16) KRNETA Savo, sin Petrov i Dmitre rođene Konjević, rođen 1910. grko-istočne vjere, iz Tornja, obč. Gaj, kotar Pakrac, srednjeg stasa, okruglog lica, crne valovite kose, žućkastih očiju, smeđih kratko podrezanih brkova, bradu brije, osobitih znakova nema, odjeven je u srednje vrsti građansko odijelo. Odmetnuo se 12. III 1942. u četničko-komunističku bandu. U slučaju pronalazka uhititi i pod jakom stražom prepratiti Kotarskoj oblasti u Pakracu pozivom na broj 3214/42 od 28. III 1942.

17) KRNETA Milan, sin Ostojin i Milice rođ. Daniš, rođ. 1911, ratar, grko-istočne vjere iz Tornja, obč. Gaj, kotar Pakrac, srednjeg stasa, lica duguljastog, kose plave, sivkastih očiju, brkova plavih kratko podrezanih, bradu brije. Osobitih znakova nema, obučen u građansko odijelo. Odmetnuo se 12. III 1942. u četničko-komunističku bandu. U slučaju pronalazka uhititi ga i pod

jakom stražom prepratiti Kotarskoj oblasti u Pakrac pozivom na broj 3212-1942. od 28. III 1942.

18) RADIC Jagoda, žena Gjura iz Pakraca, stasa omalenog, lice duguljasto, kosa crna, oči smeđe, nos i usta pravilna, osobitih znakova nema. Ista se je pridružila četničko-komunističkoj bandi. U slučaju pronalazka uhititi i prepratiti kotarskoj oblasti u Pakracu na broj 5 kz/42 od 13. III 1942.

25) HAN Vinko, obć. redar iz Pakraca, rođen 1911. u selu Omanovac, obćine Badljevine, kotar Pakrac, rkt., srednjeg stasa, oči žute, lice okruglo, obrve krstenjave, usta pravilna, nos pravilan, zubi zdravi, bradu i brkove brije, kosa kestenjava.¹

26) VUJATOVIĆ Milan, obć. redar iz Pakraca, r.g. 1912, rkt. stas niski, lice duguljasto, oči i obrve smeđe, nos velik pravilan, usta pravilna, zubi zdravi, kose kestenjave, bradu i brkove brije.²

27) LULIĆ Mato, rođ. 1903, u Pakracu, rkt. stasa niskog, lice suho okruglo, oči plave, obrve smeđe, nos i usta pravilna, kosa smeđa, malo ćelav, zubi zdravi, bradu brije, nosi kratke brkove.

Gore navedeni odbjegli su dana 6. ožujka 1942, pa se sumnja da su se odmetnuli ili zarobljeni po četničko-komunističkoj bandi.

U slučaju pronalazka imenovane uhititi i stražarno sprovesti kotarskoj oblasti u Pakracu pozivom na broj 2714/42 od 17. III 1942.

Ravne se vlasti mole a nižima se naređuje, da za imenovanim raspišu svestranu potragu na svojem području i o svemu postupe kako je napred navedeno.—

Za DOM SPREMNI!

M.P.

Župske redarstvene oblasti
UPRAVITEL
(Potpis nečitak)

AVII, Fond UD.
HIS, prijepis, reg. br. 7—6/5, K 1.

258

16. IV 1942.

Izvod iz izvještaja Vrhovnog oružničkog zapovjedništva Glavnom stožeru Hrvatskog domobranstva ... o napadu partizana na Poljanu.

Krilno oružničko zapovjedništvo SI. Brod sa brojem 4185 od 15. travnja 1942. u 12,30 sati brzoglasno javlja:...

»14. travnja ov. g. u 24 sata četničko komunistička banda oko 200 naoružanih ljudi,¹ posjekli su 30 brzoglasnih stupova kod sela Poljana Pakračka, kotar Pakrac.

Iz obćine Poljana odnijeli su 1.200 Kuna; polupali pisaći stroj i brzoglas, pismohranu i sliku Poglavnika spalili.

² i ² Vidi dok. br. 253.

¹ Odnosi se na I bataljon I slavonskog NOPO.

U pošti Poljana polupali brzoglasnu središnjicu i brzjav, pismohranu uništiti i odnijeli 1.610 Kuna i jedan krugoval.

Na željezničkoj postaji Poljana uništiti brzoglas i brzjav kao i pismo-hranu, odnieli 3.000 Kuna i 6 sanduka sira i maslaca.

Iz tkaonice platna u Poljani odnieli sve platno, a tkaonicu zapalili, koja je izgorjela.

Viktoru Uzel iz Poljane odnieli jedan krugoval sa 30 baterija i jedan akumulator.

Banditi su došli iz Janja Lipe, a otišli prema Bujavici.

Ustaške i domobranske postojbe iz Lipika, Gradiške i Okučana krenule su jutros rano u pravcu Bujavice, radi opkoljavanja i uništavanja ove bande.«²

Predlažem gornje izvješće.

Zastupa zapovjednika,
Pukovnik: Rubin

AVII, Fond NOR-a.
HIS. mkrf. 21/1-200.

23. IV 1942.

Izjava sa saslušanja Petra Pinčića, predstojnika Kotarske oblasti u Pakracu, o političkim prilikama na području kotara.

I z j a v a kotarskog predstojnika u Pakracu PINČIĆ PETRA o sigurnost-nim i drugim prilikama na području kotara PAKRAC.

Kotar Pakrac obuhvaća 769 km², a proteže se u glavnom nad obroncima planine Psunj, kao i nad samom planinom, te nad bregovima Papuk planine. Tek manji dio kotara i to 35% je ravnica, nu i ova je pokrivena šumom — debelom i šikarom. Same planine Psunj i Papuk ne samo da su pokrivene šumom, nego je njihova konfiguracija takova, da se sastoje [od] više brežu-ljaka odjeljenih međusobno presušanim ili još živim potocima. Ovakova kon-figuracija tla dobro dolazi odmetnicima, koji se u spomenutim planinama ugnjezdili su, kako za skrivanje, tako i za izvršavanje odnosno poduzimanje napada na javne zgrade i organe vlasti.

Već spomenutoj okolnosti pridolazi i to, da se baš na obroncima tih planina nalaze sela nastanjena isključivo grčko-istočnim stanovništvom, koje je nelojalno stoga, što je zadojeno idejama o velikoj Srbiji, a i što mu je bliže sve, pa makar je to i komunističko, od onoga što je hrvatsko.¹

Nesređenim prilikama uzrokom je i šarolikost narodnosti, kojima je kotar nastanjen. Procentualno su najjači grčkoistočnjaci — 52%, znatno manje ima Hrvata — 25% — prema popisu iz 1931 god. dok ostali dio pučanstva sači-njavaju narodne manjine, od kojih su najbrojniji Cesi, zatim Njemci, Mađari, Talijani i dr. O grčko-istočnjacima i o njihovoj odanosti današnjem državnom

¹ Poslije napada parUzana na Poljanu ustaše su slijedećeg dana ubile u Bujavici 10 osoba, među kojima nekoliko skojevaca i sekretara partijske ćelije Spasoja Ostojića. isto* vremenom su jednu grupu mještana iz Bujavice otjerali u Lipik, gdje su ih prilikom saslušanja mučili i naknadno otpremili u sabirne logore. Među uhapšenima bio je i Pero Prodanović, učitelj iz Bujavice.

² Srpsko stanovništvo bježalo je ispred ustaškog terora u šume i pod utjecajem komunista opredjeljivalo se za NOP.

poredku već je rečeno, a to znači, da se 52% pučanstva ne može smatrati pouzdanim. O pouzdanosti drugih narodnosti nije uopće uputno govoriti, nu istaći je činjenicu, da je broj Hrvata od onoga iz 1931 god. nažalost manji, jer su mnogi radi ličnih probitaka prešli u manjinske skupine, naročito u Volksgruppe.²

Uočivši pogodni teren, a oslanjajući se na pomoć grčko-istočnjaka počela se je već koncem rujna prošle godine na periferiji kotara formirati jedna komunistička banda:³ Ova banda, koja je prema dobivenim obavijestima putovala po granici kotara Pakrac, Daruvar i Slatina, nije u početku provodila akcije, nu kada se je stvorila nova grupa⁴ na granici kotara prema Novskoj, odpočeli su napadi na javne zgrade, i organe vlasti. Tako je orobljena občina Bučje, spaljena oružnička postaja u Kamenskoj, oplijenjena občina u Gaju, a počeli su i sukobi između odmetnika i organa oružničkih i građanskih, kao i ustaških, u kojima je bilo žrtava i sa jedne i sa druge strane.⁵

Za odmetnicima upućivani su oružnici, naoružani građani i domobrani, koje bi kao pomoć dodjeljivalo posadno zapovjedništvo u Požegi ili Novoj Gradiški. Efekat ovih akcija nije dao naročito povoljnih rezultata, jer je broj naoružanih ljudi, koji su odmetnike progonili, bio nedovoljan a ni kvaliteta njihova (mislim na građane) nije bila na osobitoj visini.

Pred konac 1941 god. poduzela je akcije čišćenja i vojska, ali mjere su bile polovične. Pravih odmetnika nije se tako reći ništa utamanilo, a spaljena su neka sela⁶ iz kojih su odrasli i zdravi muškarci pobjegli u šumu i pridružili se odmetnicima — komunistima pojačavši tako njihov kadar.

U radu na suzbijanju odmetnika i njihovih akcija u prvom redu sudjelovali su oružnici i to u oružanoj borbi i prikupljanju obavjesti o kretanju i namjerama odmetnika. U borbi su se jedino oni pokazali junacima suzdržavajući se u svakoj prilici bilo kakvih neumjesnih ispada prema mirnom pučanstvu.-U prikupljanju vijesti o kretanju odmetnika radili su kako treba i može se reći, da su poznavali svoj teren sve do početka snijega, koji je priječio pretres šuma. Ovo su pak vrijeme, a to je bilo prilično dugo, iskoristili odmetnici za svoju propagandu, pa su nešto silom, a još više izmišljenim vijestima o slabom stanju naše države, o napredovanju Rusa i porazima Njemaca, pridobili stanovništvo grkoistočnih sela, koje im je zdušno pomagalo pri kopanju zemunica, nosilo im hranu i druge živežne namirnice. O svemu ovome radu odmetnika za vrijeme velikog snijega oružnici su malo znali i zato malo i izvješćivali pretpostavljene. To im se jedino može upisati u grijeh, ali s time, da se moraju imati u vidu i nemogućnosti obilaska terena radi snijega.

Obćenito ocjenjujući oružnike, može ih se ipak samo pohvaliti, jer da je njih bilo od početka stvaranja komunističkih grupa barem toliko koliko ih je na pojedinoj postaji bilo u normalno vrijeme, vjerujem, da prilike ne bi danas ni iz daleka izgledale kao što izgledaju. Napomenuti mi je, da ih je još od početka listopada na području cijelog kotara, koji broji oko 42.000 stanovnika znalo biti oko 20, tj. 3—5 na svakoj postaji.

² Misli se na Njemačku narodnu skupinu, koja je u okviru NDH uživala poseban status »države u državi«.

³ i Radi se o Psunjskoj partizanskoj grupi.

⁴ Radi se o odredu »Matija Gubec« (»trokutska« grupa).

⁵ O spomenutim borbama i sukobima vidi dok. br. 252.

⁶ »Na području Pakraca ustaše su krajem decembra 1941. godine zapalili Grdevicu, a početkom januara 1942. god. Bjelajce i Cievare.

Obćine su u pogledu suzbijanja odmetničkih akcija sasvim zatajile. One tome nisu posvećivale nikakove pažnje, iako sam znao zvati k sebi u ured općinske načelnike i skrenuti im pažnju na mnoge činjenice, a naročito na razvijanje mreže obavješćavanja. One su se uglavnom ograničile na vršenje čisto samoupravnih i prenesenih poslova, u čemu su podpuno zadovoljile.

Iznoseći gornje potrebno je istaći, da bi za posvemašnu likvidaciju odmetnika na području ovog kotara bilo potrebno najprije pročistiti planinu Papuk (Psunj je — izgleda već pročišćen⁷⁾), a pod time se misli preći na svu planinu sa većim kontingentom vojske i razoriti im zemunice, koje se tamo nedvojbeno nalaze. Po tome trebalo bi postaviti po mogućnosti oružane ljude (domobrane ili ustaše) u ona grkoistočna sela, gdje odmetnici najviše zalaze, a to znači naročito u ona pod planinama, dok bi se čuvanje hrvatskih mjesta moglo povjeriti građanskoj straži, pripadnicima domaćih ustaških postrojbi i oružnicima. Uz čuvanje mjesta trebalo bi naravski odmetnicima postavljati češće na raznim mjestima zasjede, kako bi se utamanilo one, koji ostanu poslije operacija, koje se sada provode.

II. O razvitku ustaškog pokreta u kotaru Pakrac može se reći sljedeće:

Prije nego i u jednom kotaru u državi u ovome su pristaše HSS, koja je imala ovdje 99,99% pristaša među Hrvatima, donijeli rezoluciju o lojalnosti Poglavniku i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i to 17. IV. 1941. I drugi su put to pokušali učiniti na svečani način 27. VIII. 1941 u kotaru, ali su u tome bili spriječeni od ustaša, koji su bili onda kao dužnostnici u logoru. Ustaše su ih oružjem iz kotara istjerali i od tada ne može se opaziti kod Hrvata neki interes za pokret. Ovoj ravnodušnosti doprinjeli su mnogo i postupci odmah nakon osnutka države sa strane nekih pakračkih ustaša, koji su počeli zatvarati prvake HSS. Vjerujem, da će dovodenjem novih ljudi, a specijalno postavljanjem logornika u osobi prof. Josipa Fischerà, interes za pokret porasti i doći na visinu kakova se želi. To tvrdim zato, jer je imenovani uviđavan i inteligentan, što je međutim kod prvašnjih dužnostnika manjkalo.

III. O pouzdanosti poštanskog osoblja u Pakracu ne mogu sam dati naj-mjerodavnije mišljenje, jer je za to u prvome redu pozvan njihov neposredni starješina. Mogu reći jedino to, da su prilično pouzdani i ako moram kazati, da je bilo slučajeva, da za sadržaj nekih brzjavki prije je znalo građanstvo nego kotarska oblast, na koju su bile naslovljene.

Sto se tiče vršenja službe, to jest spajanja, ne može se ništa prigovoriti.

IV. O mom odnosu prema ustaškim dužnostnicima prije postavljanja logornikom gosp. Josipa Fischerà ne treba dozvoliti pristup osim čistim nacionalistima, kojih je vrlo malo, dok sam ja bio mišljenja, da i HSS-ovci imaju udjela u pokretu. Radi neslaganja znali su često ti dužnostnici i intrigirati protiv prominentnijih predstavnika HSS, a napose protiv sadanjeg narodnog zastupnika Ignaca Terihaja, a i protiv mene osobno.

⁷ Jedinice Gradiškog zdruge pojačane s ustašama iz Nove Gradiške i Lipika otpočele su 26. marta. 1942. god., raspoređene u četiri grupe, »čišćenje« Psunja od partizana. Glavne borbe "Vodile su se nT3egovači nedaleko Gornjih Rogulja. Da bi izbjegli opkoljavan je. partizani I bataljona I slavonskog odreda razišli su se u manjim grupama po Psunju. 2. aprila Ustaška pripremna bojna iz Nove Gradiške ponovno je krstarila Psunjom i sukobila se s partizanima na Gradini nedaleko sela Bobara. Ustaške jedinice bile su razbijene i uz veće gubitke prisiljene na povlačenje. Partizani su imali 7 mrtvih i 4 ranjena. Sa područja Pakraca poginuli su na Begovači: Dušan Marijan, Marko Končar, Bonifacije Preč i Ljuban Nenadić.

Nakon dolaska na položaj logornika gosp. Josipa Fischerà stanje je potpuno promijenjeno kako u odnosu mene samoga tako i u odnosu naroda prema ustaškom pokretu uopće, jer je postignut apsolutni sklad. Vjerujem* da će napredak u razvijanju pokreta biti vidan u najkraće vrijeme.

Gornje je što sam mogao kazati, na obćenito postavljena pitanja.

U Pakracu, 23. travnja 1942.

Za dom spremni!

Kotarski predstojnik: Pinčić v. r.

Mirko Vutuc v. r.

Emil Petričević v. r.

AIHRPH, Fond UNS
HIS, prijepis, K 3/3—5.

260

7. V 1942.

Izvještaj Oružničke postaje Kukunjevac Zapovjedništvu Prve hrvatske oružničke pukovnije ... o pretresu seid općine Kukunjevac i o hapšenju i saslušanju simpatizera NOP-a.

Dne 7 svibnja 1942. odred ove postaje pod vodstvom narednika Grgurić Tome, u jačini od 38 kombinovanih oružnika, domobrana i ustaša izvršila je pretres sela Jagme, općine Kukunjevac, kotar Pakrac, pa je kod sela Jagme ubijen partizan Radaković Lazo iz Kukunjevca, koji je 9 travnja u šumu pobjegao. Kod ubijenog nadjen je revolver, 6.35 na bubanj, 8 revolverskih naboja i 15 puščanih naboja. Istovremeno odred je uhitio partizana Maletić Petra koji je sa istim i u isto vreme u šumu pobjegao, a rodom iz Kukunjevca.

Ovom prilikom uhićeni su seoski starešina sela Jagme, općine Kukunjevac, Tatić Stojan i Stojanović Djuro iz Jagme jer su prikrivali navedene partizane i Vujić Mileva iz Korita općine Čaglić jer je iz sela krenula za Klisu i Pakrac bez propusnice prema tome bila bi saradnik partizana.

Uhićeni Maletić Petar priznaje da se je krio po okolnim selima i šumama, da su sve izbeglice iz sela Kukunjevca i okolice po šumama a danom rade po selima, pošto svi nemaju oružja za akciju.¹ Izjavljuje da je prilikom napadaja na oružničku postaju Kukunjevac 16 travnja 1942, broj 363 učestvovala jedna grupa partizana pod vodstvom vodje zvanog Lovac² koji operiše po Psunju u jačini 37 ljudi i grupa pod vodstvom zapovjednika zvanog Ružica³ sa 28 ljudi, ovaj zvani Ružica sa svojom grupom većinom se zadržava Banova Jaruga Kričke a noćom prebacuje se prema njihovom planu i radu da imaju koga uhvatiti ili osuditi. Sa Ružicom putuje jedna ženska. Ovi partizani pod

¹ U toku marta i aprila Povjerenstvo CK KPH za Slavoniju izdalo je niz letaka u kojima je pozivalo Srbe da bježe u šume i ne odazivaju se pozivima za mobilizaciju i na rad u Njemačku. Srpski seljaci odazvali su se u velikom broju tim pozivima, ali za mobilizaciju u partizanske jedinice u tom razmjeru nisu još tada postojali politički i organizacioni uslovi, a ni potrebna količina oružja, pa je vojno-političko rukovodstvo NOP-a u Slavoniji stalo na stanište da se srpski seljaci privremeno vrate kućama i skrivaju oko svojih kuća, dok ih partizani ponovno ne pozovu. Vidi dok. br. 262, objašnjenje 3.

² Franjo Hemetek

³ Trebalo bi da stoji Družica, a odnosi se na partizansko ime Jakoba Fijana.

vodstvom Lovca i Ružice naoružani su propisno a tako i odjeveni u raznoj -vojničkoj odori. Njihove tajne njima ne poveravaju zbog toga što nisu nao- ružani i aktivni u radu. Zakletve navodno da nisu polagali. Hrane se iz pojedinih sela Bujavica, Lovska, Korita,⁴ Livadjani i. t. d. a većinom se za- državaju u selu Grahovac od kuda se prebacuju za Kričke postajno područje Novska i Čaglić.

Ubijeni Radaković Lazo nalazi se kod sela Jagme a kotarski sud o tome izvešten je.

Svi uhićeni predati su vojnom zapovjedništvu Zdruga Lipik, radi daljne istrage, tako isto revolver i pronađeni naboji.

Veza brzojava ove postaje Broj 640 od danas.

Zapovjednik postaje
n a r e d n i k :
Toma Grgurić

AVII, Fond UD.
HIS, prijepis, reg. br. 38-2/1, K2.

25. V 1942.

Dopis Općinskog poglavarstva u Spanovici Kotarskoj oblasti u Pakracu ...
O hapšenju mještana Španovice i o otvorenom pismu partizana ustaškom
taborniku sa zahtjevom da pusti sve pritvorenike u Spanovici i da ustaška
bojna odloži oružje, jer će u protivnom ovo selo uništiti.

Jučer, dne 24. svibnja 1942 u vremenu između 12 i 3 sata poslije podne na povratku iz Pakraca svojoj kući u Spanovicu,¹ prolazeći cestom između sela Kusonje i Dragović u prijedjelu zvanom »Brusnica« bili su po četničko- -komunističkoj bandi² sa sjeverne strane ceste t. j. sa brda na kojem je šuma a sa druge strane ceste potok Pakra, vozeći se na dvokolicama zaustavljeni 1 u šumu otjerani mladići iz sela Španovice i to Ivan Hac sin Franje r. g. 1928 i Josip Kufner sin Stjepanov r. g. 1926.

Isti mladići su bili dotjerani do pred selo Brusnik u šumu ali ne u sam Brusnik. Kad su isti došli do pred selo Brusnik na određeno šumsko mjesto našli su tamo već svezanog 58 godina starog otca devetero djece žitelja sela Španovica Mirka Haca kako sjedi među bandom na zemlji. Iza kratkog vre- mena dotjeran je svezan Leopold Jakšetić 33 godine star iz Španovice otac jednog djeteta. »Uhvaćeni su u istom predjelu »Brusnica«.

Dvokolice su isti mladići morali na to mjesto u šumi dogurati. Članovi komunističke bande su uhvaćene propitkivali o raznim odnošajima sela Špa- novice a naročito o obranbenim odnosno navalnim sredstvima protiv njih, 0 količini i vrsti oružja itd.

⁴ Oružnička postaja u Kukunjevcu tražila je u nekoliko navrata od pretpostavljenih vlasti da poduzmu »čišćenje« sela: Bujavice, Lovske i Korita jer se prema navodima oružnika »banditi 1 seljaci ovih sela stalno noću u pokretu nalaze«. U toku 1942. godine iz ovih sela, kao i iz Gornje i Donje Subocke, Donjeg Čaglića i Jagme ustaše su otjerale u logore i poubijale oko 75 osoba.

¹ Poznato ustaško uporište u Slavoniji, koje je dominiralo na cesti Pakrac—Slav. Požega, služilo je kao primjer Paveliću kakva treba da budu ustaška sela. Domaće ustaše iz Španovice bile su poznate po pljačkanju i palenju okolnih sela i odvođenju srpskog naroda u logore. U tome su ih pomagali i razni doseljenici koje su ustaške vlasti naseljavale u ovo mjesto, obe- čavajući im posjede i zaradu. Početkom oktobra 1942. god. partizanske jedinice napale su s većim snagama Spanovicu i likvidirale uporište. Vidi dok. br. 284.

² Odnosi se na partizane i bataljona I slavonskog NOPO.

Poslije pol noći između jučer 24. V. i danas 25. V. odpremili su sa njihovim dvokolicama isti zlikovci uhvaćena dva mladića da mogu slobodno otići svojim kućama, te su tako isti mladići poslije 2 sata jutros rano stigli u Španovicu.

Četničko-komunistička družba predala je kod otpusta tim mladićima jedno otvoreno pismo pisano isti čas na strojopisu, u kojem pozivaju zapovjednika Ustaške pripremne bojne kao i samu pripremnu bojnu u Španovici da otpusti sve uhapšene iz Španovice i da odloži oružje, jer u protivnom slučaju da će uništiti Španovicu.

Na tom istom pismu ispod gornjeg teksta napisali su Mirko Hac i Leopold Jakšetić svojom rukom nekoliko riječi na adresu ovdašnjeg tabornika g. Tome Skendera sa kojima ga mole da pusti sve uhapšene iz zatvora u Španovici jer da su njihovi životi u rukama istoga g. tabornika, te su tih nekoliko riječi vlastoručno i potpisali a potpisi su u Španovici vrlo dobro poznati kao njihovih nekoliko napisanih riječi, što znači da su ih u istinu vlastoručno napisali. Hac i Jakšetić ostali su dalje zadržani kod četničko-komunističke bande. Napred rečeno pismo nalazi se u rukama g. zapovjednika Ustaškog zastavnika u Španovici. O ovom slučaju obavješteni su naslovi danas rano brzoglasom osim Nove Gradiške.

Što se naslovu znanja i izvoljnog daljnjeg žurnog uređivanja izvješćuje.

Za Dom spremni!

M. P.

Bilježnik:
potpis nečitljiv

AVII, Fond UNS.
HIS, fk. 31/144, K 25.

9. IV 1942.

Zapovjedništvo IV gorskog zdruga predlaže Zapovjedništvu II domobranskog zbora da se u cilju suzbijanja partizanskog pokreta pozove putem oglasa i letaka odbjeglo stanovništvo svojim kućama, a u slučaju neodaziva da se njihove porodice isele i imovina zaplijeni.

Prema posljednjim izvješćima Kotarskog predstojnika u Pakracu sa br. 620, 642, 643/Taj., u zadnje vrieme odmetnuo se u šumu veći broj seljaka i pridružio tamošnjim odmetničkim bandama.¹

Da bi se spriječilo dalje odmetanje mještana molim žurno učiniti sljedeće:

I. Izdati oglas stanovništvu Slavanskog Gorja u kome ih pozvati da se do 25. lipnja t. g. vrate kućama svi mještani iz Kotara na prostoru Slavanskog Gorja na svoj redovni posao, a da svoje oružje predadu najbližoj državnoj oblasti.

Da se preko političkih vlasti popišu u vremenu od 25. do 30. lipnja t. g. po selima svi mještani koji se nalaze u odmetništvu.

Odmetnici koji se budu dobrovoljno i na vrieme vratili svojim kućama biti će organizirani kao seoska milicija i imati će braniti svoje selo od ban-

¹ Vidi dok. br. 260, objašnjenje 1.

dita a po upustvima i nalogu ovog zapovjedništva. Radi toga sve povratnike koji se jave raznim najbližim državnim oblastima uputiti sa sprovodnicima najbližem Kotaru, gdje će se formirati i uputiti za odbranu sela.

Po prestanku opasnosti od napada partizana imat će ovi povratnici pre-dati oružje kako im to bude državna oblast naredila.

U oglasu treba objaviti da će porodice odmetnika poslie 1. lipnja² u koliko se odmetnici ne vrate svojim kućama, biti iseljene a imanja konfisci-rana u korist države. Ovaj poziv ne vrijedi za lica koja su optužena za zločina djela.

II. Oglasi sa iznietim sadržajom treba da budu do 20. o. m. istaknuti na vidnom mjestu po svim selima a pored toga pomoću zrakoplova raztureni po šumama planinama Krndije, Papuka, Ravne Gore, Psunja, Babje Gore i Dilj Planine. Za svaku od pomenutih planina predvidjeti po 10.000 primjeraka letaka — oglasa. Ovi se letači imaju baciti poglavito na šumske predjele po-menutih planina, kao najvjerojatnija mjesta boravišta pobunjenika.³

III. U svezi sa napried iznietim potrebno je preko ustaških organizacija i Kotareva odmah pristupiti pripremnim poslovima u svezi iznietog u toč. I ovog traženja s tim da podpuno sreden materijal i pripreme za izvršenje izseljavanja budu gotovi do konca lipnja t. g. jer ovo zapovjedništvo ima namjeru da u tom vriemenu povede odlučnu akciju za iztrebljivanje bandita na području Slavenskog Gorja. Ovu čisto vojničku akciju treba da uporedo prati akcija izseljavanja provedena po ustaškim vlastima i postrojbama.

ZAPOVJEDNIK
pukovnik Begić v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 9/III-141.

13. VI 1942.

*Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova ...
0 prekidu tt veza na području općine Španovica.*

Noćas su partizani¹ od medje sela Branežci općina Španovica pa prema Bučju (područje Ožegovac) sve brzoglasne stupove na tom dijelu posjekli, a isto tako i žice i čašice na stupovima polupali, te Grdjevački most u Bogazu zapalili.

Opširan izvještaj slijedi.

Za Dom spremni!

Kotarski predstojnik:
potpis nečitljiv

M. P.

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 14/111-571.

² Vjerojatno bi trebalo stajati poslije 1. jula.
³ U namjeri da odvoje narod od partizana i da lakše unište partizanske jedinice, ustaške vlasti, trenutačno mijenjaju taktiku prema odbjeglom srpskom stanovništvu pozivajući ga da se vrati svojim kućama bez bojazni da će snositi posljedice što su se priključili partizanima. Povjerenstvo CK KPH za Slavoniju momentalno je reagiralo na takvu agitaciju i propagandu l putem letaka i političkih zborova provelo protupropagandu, upućujući srpski narod da ne vjeruje ustaškim vlastima, već da bježi ispred ustaša u šumu k partizanima. U nedostatku oružja i vojne opreme od odbjeglog stanovništva formirane su rezervne jedinice koje su po-magale partizanima u izvođenju sabotaža i diverzija, a neki su bili raspoređeni i u pozadinske vojne ustanove. Uporedi dok. br. 260, objašnjenje 1.
¹ Jedinice I bataljona I slavonskog NOPO.

17. VI 1942.

Izvod iz izvještaja Župske redarstvene oblasti u Novoj Gradiški Ravnateljstvu za javni red i sigurnost o otkazu poslušnosti stanovnika selä Brusnik i Lipovac prema upravnim vlastima Općinskog poglavarstva u Španovici i prekidu telefonskih veza na relaciji Pakrac — Španovica.

Obćina Španovica izvješćuje, da žitelji sela Brusnik i Lipovac unatrag zadnjih 10 dana neodazivaju pozivima, te u toku toga vremena nije se u obćini pojavila niti jedna osoba bilo muška ili ženska iz tih sela.

Isto tako niti starješine tih sela ne dolaze u obćinu radi primanja odredaba vlasti, te su time odkazali svaku poslušnost prema vlasti.

Prema svemu tome izgleda da su ta dva sela sklona partizanima. U noći od 15 na 16 ov. mj. porušili su partizani¹ sve brzoglasne stupove kroz selo Kusionje pa sve do mosta na potoku Pakri, te tako prekinuli brzoglasnu liniju Pakrac—Španovice.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 14/111-577.

17. VI 1942.

Izvještaj Ravnateljstva za javni red i sigurnost Glavnom stožeru ustaške vojnice o nesigurnim prilikama na području Pakraca uslijed učestalih napada partizana na saobraćajne i industrijske objekte.

Župska redarstvena oblast Nova Gradiška u svom dnevnom izvješću od 8. lipnja t. g. između ostalog donosi sljedeće:

»Kotar Pakrac: u smislu okružnice Glavnoga stana Poglavnika od 22. III. 1942. održana je dana 3. lipnja 1942 u uredu kotarske oblasti sjednica na kojoj je utvrđeno, da je djelatnost partizana u zadnje vrijeme dosegla vrhunac napadajima na pojedina mjesta i objekte pa je tako u najvećem stupnju ugrožena javna sigurnost ne samo na području pakračkog kotara nego i susjednih kotareva, naročito daruvarskog. Takovo stanje omogućeno je uslijed slabe sigurnosne službe i pomanjkanja dovoljnih oružanih snaga, a s druge strane opet suradnja pravoslavnog žiteljstva sa odmetnicima u pogledu obavještavanja. Sadašnje osiguranje Pakraca vrlo je slabo, a kako se na tom području nalaze važni industrijski objekti, to bi kraj postojećih snaga bilo potrebno dodijeliti još najmanje 2 sata ustaških ili domobranskih postrojbi.«

Prednje se dostavlja naslovu znanja i uredovanja radi.

Za Dom spremni!

M. P.

RAVNATELJ:
u. z. potpis nečitljiv

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 11/III-386.

¹ Odnosi se na I bataljon I odreda III operativne zone.

30. VI 1942.

Izvod iz izvještaja I bataljona I odreda Štabu III operativne zone o izvršenoj diverziji na pruzi Banova Jaruga — Daruvar i o neuspjelom napadu na vijadukt u Krndiji.

15. VI. 1942

III. vod II. čete držao je zasjedu u B.¹ jer su dobili podatke o dolasku neprijatelja, koji nije naišao. Istoga dana na večer ista jedinica izvršila je napad na prugu Banova Jaruga — Daruvar, na mjestu između sela Dobrovca i Lipika. Porezane su bandere na dužini od 1 km. Žice i čašice uništene. U samoj stanici Dobrovac uništen je telefon, dve peći, popaljena sva arhiva i krov djelimično uništen. U blagajni je nađeno 420 kuna i nešto sanit. materijala.

26. VI. 1942

I. i IV. četa našega bataljona izvršila je napad na željeznički vijadukt u Krndiji. Napad nije uspio radi krivog obavještenja. Obavještenje koje je dobilo od Kusionjske jedinice glasilo je da ima svega 12 a po nekim izvještajima i 60 ustaša, dok se je iz same akcije vidjelo da ih je bilo oko 200. Poslije borbe od 2 sata jedinice su se povukle. Sa naše strane imali smo dva mrtva druga i dva lakše ranjena. Mrtvi drugovi su odmah sahranjeni. Saznajemo da je neprijatelj imao oko 30 što mrtvih što ranjenih. Dobijen je 1 puškomitraljez i 3 mauzera sa nešto malo metaka.

16. VI 1942.

I. vod I. čete istjerao je radnike koji su sjekli šumu između sela Dragovića i Dereze.

SMRT FAZIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
PepéL)

AVII, Fond NOR-a.
HIS, fk. 21/1-106.

2. VII 1942.

Izvještaj Petrolejskog d. d. »Uljanik« u Zagrebu Ministarstvu za šumarstvo i rudarstvo u NDH o napadu partizana i uništenju pogonskih objekata u Bujavici.

U nastavku našega dopisa od 22. pr. mj., izvješćujemo p. n. naslov, da nam naš pogon Bujavica javlja, da su noću od 28. na 29. pr. mj. i to između 11 i 2 sata partizani¹ ponovno napali naš tamošnji pogon.

¹ Vjerojatno se odnosi na Bujavicu.
² Vinko Antić
³ Odnosi se na I bataljon I odreda III operativne zone.

Tom prigodom zapaljena je po partizanima i izgorjela je do temelja jedna skladišna zgrada, jedna garaža i bravarsko-stolarska radiona, dočim su zgrade koje leže uz željezničku postaju oštećene, a uređaj pokraden. Iz stambenih i uredskih prostorija je također pokraden uređaj i izvađena blagajna, te razvaljena, a iz nje ukradeno Kn. 930.—

Željeznička postaja Brezine—Bujavica je također izgorila, brzoglasni vod kao i stupovi uništeni su na dugoj pruzi. Sama željeznička pruga je razvaljena na oko 300 m.

Radnicima naše kolonije je bio stavljen ultimatum, da u roku od 24 sata napuste koloniju.

Baraka kod dubinske bušetine BI zapaljena je, a ventil na bušetini je najprije otvoren, zemni plin zapaljen, no nakon toga je bušetina ponovno bila zatvorena.

Stavljajući prednji izvještaj našega pogona u Bujavici ovome Ministarstvu na znanje ostajemo

Za Dom spremni!

»ULJANIK« petroleumsko D. D.
2 potpisa nejasna.

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 6/III-261.

3. VII 1942.

Izvještaj Zapovjedništva XIII ustaške bojne Glavnom stožeru Ustaške vojnice ... o raspoloženju naroda i aktivnosti partizana na području Pakraca i Lipika.

Raspoloženje naroda: Do sada sam samo поближе upoznao okolinu Pakraca, te sam ustanovio da je u Pakracu i okolici nastanjena jedna mješavina Hrvata, Srba, Nijemaca, Talijana i Čeha. Hrvata je jako malo. Politički su u glavnom neaktivni, a u koliko jesu, to su komunistički nastrojeni. To vrijedi i za ostale manjine osim nekoliko članova Kulturbunda. U glavnom se drže dezinteresirano i nastoje biti i prema vlastima i partizanima lojalni.

Srbski živalj koji je najmnogobrojniji u glavnom je sav razpoložen protiv države i spreman je podpomagati svaki i bilo čiji protudržavni rad.

— Na ovom području su samo partizani. Njihove redove sačinjavaju djelomično tv. radnici iz većih naselja i nešto intelegencije, dok većinu sačinjavaju seljaci iz okolnih sela i to većinom srpskih. Srpska sela služe za konačišta i prehranu za osmatranje u koju svrhu se upotrebljavaju i djeca i žene koje čuvaju stoku ili rade na polju. ;

Pobunjeničke akcije u posljednje vrijeme uzimaju sve više maha. U glavnom uništavaju prometne veze. Ruše pruge, mostove, brzojavne i brzoglasne veze i prekopavaju ceste. Napadaju samo manje posade ili one koje su nemarne i nepažljive ili one u kojima [mogu sa] svojim suradnicima izazvati sabotažu i paniku. Svoja djela sabotaže čine uvijek na taj način, da u isto vrijeme demonstrativno napadaju one posade koje bi ih mogle sprečavati. Noću se uvlače u sela i osvećuju ubijanjem onih ljudi koji im ne konveni-

raju,¹ ili ih odvođe u šumu. Primjećeno je da i svoje članove i pristalice, koji još nisu u šumi — odvođe, što može biti, ili da se isti nisu htjeli odazvati njihovom pozivu ili da zavaraju vlasti, kako im iste nebi progonile porodicu. Ovakovim noćnim mističnim odvajanjem zadaju panični strah pučanstvu,, koji povećavaju preko svojih agenata i doušnika raznim viestima i verzijama.

Oko Pakraca operira skupina iz sela: Bobare, Rogolje, Čaglić, Skenderovci, Šeovica, Kraguj i Brusnik.² Ova skupina oslanja se na brdo Omanovac (652) i šumu Brusnik. Tu je utvrđena i broji navodno oko 1000 članova³ od toga vjerujem da je 400—500 naoružano. Među njima je dosta Bosanaca,⁴ koji su došli sa oružjem, ali podpuno goli (plivajući Savu). Zadnja skupina koja je prispjela oko 27. VI. broji oko 40 ljudi.⁵ Mišljenja sam da u streljivu oskuđivaju. Na osnovu zadnjeg napada 28. na 29. VI. na porezku upravu i bolnicu u Pakracu zaključujem, da traže novaca i ljekarija.

Uvjeren sam da će partizani u najskorije vrijeme iznenaditi svojim akcijama, jer se primjećuje njihovo sve veće grupisanje i kretanje, a svestrana aktivnost nagovješta krupne događaje.

U samom Pakracu svaki napad popraćen je i pucanjem u gradu, većinom iz pištolja. Do sada se ovo nije moglo dokazati ni jednoj osobi, ali su pro-nađene puškarnice u nekim šupama.

Nad građanstvom se vrši strog nadzor i mnogo sumnjivaca je pohvatano,, među kojima je već otkriveno nekoliko partizanskih suradnika i doušnika. Bude li ovakvo stanje u Pakracu potrajalo biti ću prinuđen upotrijebiti izvanredno oštre mjere pa i samo strijeljanje.

Ljudsto bojne je upeto, ali uvijek na borbu odlučno.

Područni zapovjednik
ustaški satnik
Ivan Stier, v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 11/111-396.

9. VII 1942.

Izveštaj Općinskog poglavarstva u Španovici Župskoj redarstvenoj oblasti u Novoj Gradiški o otkazu poslušnosti stanovnika osam sela na području španovačke općine.

Izvrješćuje se Naslov, da niže navedenih sela žitelji ne odazivaju se pozivima ovoga poglavarstva, i to:

- selo Šumetlica gornja i donja već nekih 10 dana
- selo Grahovljani gornji i srednji već nekih 10 dana
- selo Dereza velika i mala već 10 dana.

¹ Partizani su kažnjavali ustaške i četničke špijune i ostale izdajnike NOP-a.

- Na spomenutom području operirao je I bataljon I odreda III operativne zone.

² Broj preuveličan. U to vrijeme I bataljon je imao 300—400 boraca.

< Odnosi se na Proleterski bataljon Bosanske krajine koji je u borbama s četnicima na Motajici bio razbijen, a ostatak se prebacio u Slavoniju, prešavši Savu kod sela Pričac 14. VI 1942. godine.

⁵ Odnosi se na grupu boraca IV krajiškog NOPO koja je probila četnički obruč na Motajici i prebacila se u Slavoniju.

Žitelji sela Brusnik i Lipovac ne dolaze nikako u ured ni danas, a o čemu je Naslovu podneseno izvješće od 16. VI. 1942 br. 237 Taj.¹ Iz navedenih sela žitelji većinom njih dolazili su prije i podizali iz aprovizacije živežne namirnice, te dolazili u ured po drugim poslovima dok iz u zadnjih 10 dana nema nikoga u ured, a niti selski knezovi dolaze u ured po proglasnice i raznu poštu, tako sa tim selima ovo poglavarstvo u zadnjih 10 dana nema nikakove veze.

Kako je već ranije izvješćeno, žitelji sela Brusnik i Lipovac najprije su odkazali poslušnost i prestali dolaziti u ured ovoga poglavarstva, a sada su se i ostala gore navedena sela povela za selom Brusnik i Lipovac te svojim nedolaženjem u ured, — pokazali neposlušnost. —

Ovo poglavarstvo sumnja, a što je vjerojatno, da su u tim selima partizani zabranili ljudima dolaziti u ured i nagovorili ih na neposlušnost jer su se u tim selima ojačale grupe partizana koji su od žiteljstva dolazili tražiti živežne namirnice i održavali im sastanke.

Dana 8. o. mj. išli su neki žitelji iz Španovice na područje općine Buč da tamo obrade svoje zemlje koje im se na području Bučke općine nalaze. Na putu prema Buču zaustavili su ih pravoslavni seljaci pripadnici općine Buč te im zabranili ići na svoja polja te uz razne psovke i pogrde vratili ih natrag u Spanovicu te im se zaprijetili da će se jednoga dana dignuti sa kosama i sjekirama i sve ih potući i ako nemaju pušaka.

Sada u urede ovoga poglavarstva dolaze još sela Kusonje, Dragović Gra-hovljani, Donji Čaklovec i Barice.

Ovo je poglavarstvo pokušalo ispostaviti veze sa selom Brusnik i Lipovac na taj način, što je poslalo jednu pravoslavnu ženu do kneza sela Brusnik i Lipovac koja je tim knezovima nosila pismo kojim ih je ovo poglavarstvo pozvalo da redovno dolaze u ured ovoga poglavarstva, kao što to čine ostali seoski knezovi, no taj pokušaj je ostao bezuspješan te niti knezovi niti žitelji ne dolaze u ured ovog poglavarstva a o čemu je kotarska oblast u Pakracu izvješćena ovostranim izvješćem od 3. VI. 1942 broj Taj. 260/42. Iz ovoga izvješća, kao i iz ostalih izvješća koja su podnešena naslovu ranije vidljivo je, da partizani zauzimaju sve više maha krstareći po okolišnim pravoslavnim selima ovoga područja i izvan ovoga područja, pa se moli poduzeti sve potrebno kako bi se odpočelo sa čišćenjem ovdašnjih šuma u hvatanju partizana.

Za Dom spremni!

(M. P.)

Načelnik:
potpis nečitljiv

Bilježnik:
potpis nečitljiv

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 14/111-609.

¹ Vidi dok. br. 264.

9. VII 1942.

Izveštaj Zapovjedništva XIII ustaške bojne Glavnom stožeru Ustaške vojnice ... o hapšenju, preslušavanju i ubistvu stanovnika Seovice zbog suradnje s partizanima.

Dana 7. srpnja ove godine po zapovjedi zapovjednika XIII. ust. bojne poduzeto je nasilno izviđanje kod sela Šeovice, jugoistočno od Pakraca. Zadatak je bio: u jutro istoga dana u 1 sat imadu dijelovi XIII. ust. bojne, jačine od 180 ljudi, Ust. Obrambenog zdruge u Lipiku, jačine 50 ljudi i od II. bojne VI. domobranske pukovnije jačine 1 vod strijelaca, vod strojnice i 1 bacač — poći iz Pakraca u dvije kolone. Jedna kolona imala je zadatak da zaobiđe neprimjetno sa sjeverne strane selo Šeovicu a desna kolona sa južne strane i da se sastane istočno od Šeovice sa lijevom kolonom. Jednu i drugu kolonu sačinjavali su Ustaše. Vod strojnice, bacač i pričuva koju je sačinjavao vod domobrana i dva roja Ustaša nastupali su sa zapadne strane od sela Japage i izbili do same Šeovice, uhvativši vezu sa lijevom i desnom kolonom. U 4 sata selo je potpuno okruženo. U zadatku je bilo predviđeno da se čitavo stanovništvo sela imade izseliti a sva stoka, živežne namirnice i odjevni predmeti pokupiti. Na naše dijelove ispaljeno je iz sela svega nekoliko pištoljskih naboj a od strane šume i brijega Omanovac nekoliko pušanih naboj a. Po predviđenoj zapovjedi sve je izvršeno i stanovništvo dotjerano u Pakrac na jedan »Salaš«.¹

Pobuda za ovu akciju bili su podatci kojima je raspolagalo — zapovjedništvo ove bojne, koji su glasili da se je iz sela Šeovice odmetnulo partizanima u šumu oko 30 stanovnika sela Šeovice, a u samome selu da postoji i partizanski odbor² koji je imao zadaću organizirati komunističku upravu i obskrbu partizana. Bojna raspolaže sa imenima odbornika.

Po pregledu dotjeranog stanovništva ustanovljeno je da je u selu bilo te noći samo četvrtina muškaraca i to sve starih i bolesnih, dok ostali muškarci i sve porodice popisanih partizana nisu u opće bile u selu, nego su već od prije svi odselili u šumu. Na osnovu toga pušteno je stanovništvo koje u glavnom nije krivo svojim kućama a stoka i hrana im je vraćena. Prije toga održanim je govor u kojem su upoznati sa štetnim posljedicama rada i suradnje sa partizanima i predočene im posljedice koje čekaju ona sela i stanovništvo koje bude surađivalo sa partizanima. Prikazana im je i potreba suradnje sa državnim vlastima a poslana je i poruka ostalim selima da će ih stići ista sudbina u koliko ne počnu aktivno sudjelovati u prokazivanju i progonu partizana. Prikazano im je da njihovi ljudi koji su silom odvedeni u partizanske odrede mogu iz istih izbjeći i sa oružjem koje su dobili od partizana, grupirajući si posebne odrede, boriti se protiv istih na strani vlasti i na taj način obraniti svoja sela od terora partizana. Ovo je na njih ostavilo dobar dojam.

Sa naše strane gubitaka nije bilo, a od strane seljana ubijeno je 7 muškaraca i 5 žena koji su hiježali po šumi a na poziv nisu htjeli stati i neznajući o kome se radi pobijeni. Neke kuće i štagljevi za koje se zna da su služile partizanima za skloništa popaljeni su i ako za to nije bila izdana zapovjed

¹ Uporedi dok. br. 274.

² Odnosi se na NOO, osnovan u decembru 1941. godine.

nego su to učinili čarkari na svoju ruku i za to bili strogo ukoreni. U samoj okolini sela nije se naišlo na partizanske odrede.

Ustanovilo se da je ovo selo zaista surađivalo sa partizanima gdje su skoro svi muškarci u šumi. Dokazano je da su i prije sudjelovali u raznim napadima, jer je u selu pronađen jedan konj koji je ugrabljen prilikom napada partizana na imanje Turkovača, sjeverozapadno od Lipika.

Akcija je završena u 8 sati istoga dana. Utrošeno je sveukupno oko 100 naboja za pušku.

Područni zapovjednik — Ustaški satnik
Ivan Stier v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 11/III-404.

12. VII 1942.

Izvjestaj Oružničke postaje u Kukunjevcu Zapovjedništvu oružničkog krila ... o održanom mitingu u Brezinama i agitaciji partizana da se seljaci ne odazivaju u vojsku i ne predaju pšenicu vlastima.

Noću 11. srpnja 1942. oko 23 sata došlo je oko 200 komunista¹ u selo Brezine, općine Kukunjevac, kotara Pakrac, te sakupili seljake i održali im govor u pučkoj školi. Pored komunističkog govora, seljaštvu je naređeno da ne smije ići u Hrvatsku vojsku, da ne smije državi dati žito,² da ne smije sjeći sirova drva, već da mogu samo suha drva po šumi kupiti, a luga da ne trebaju, jer da oni šumu čuvaju. Po svršenom govoru otpjevali su komunističku himnu. Bili su obučeni u ustaškoj i domobranskoj oružani strojnicama, puškama i bombama. Iz škole odnijeli su Poglavnikovu sliku.

Iste noći razoružali su oružnika iz istog sela Krunić Ivana, odneavši mu službeni pištolj, opasač sa nožem i koricama, odijelo i cipele. Po svršenom govoru pučanstvo su raspustili svojim kućama, a oni su se uputili u pravcu sela Caga.

Za istima se traga.

Zapovjednik postaje, narednik
Izidor Božak

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 14/111-610.

¹ Odnosi se na I bataljon I odreda III operativne zone.
² U cilju bojkotiranja predaje žitarica ustaškim vlastima, partizanske jedinice u suradnji s NOO-ima i političkim organizacijama na terenu poduzele su masovnu akciju za prikupljanje i skrivanje žitarica, kao i paljenje vršalica. Mnogi dokumenti iz tog perioda potvrđuju da je ta akcija uspjela u većini sela na području kotara Pakrac.

Izvod iz izvještaja Zapovjedništva XIII ustaške bojne Glavnom stožeru Ustaške vojnice... o napadu partizana na Pakrac i sprečavanju žetve seljacija.

Dana 16. srpnja o. g. upućen je jedan odred jačine 60 ljudi pod zapovjedištvom ust. nadporučnika Milana Grčevića za posadu u selo Sirač, jer se dosadnja posada iz Lipika povukla u Lipik a odatavde pojačala posadu u selu Toranj. Sada posada u Siraču zajedno sa pripremnom bojnom i Njemačkom narodnom skupinom iznosi oko 150 naoružanih ljudi, a posada u Tornju oko 100.

Dana 18. srpnja o. g. u 23.30 sati izvršili su partizani¹ neustanovljene jačine napad na Pakrac. Napad je izveden u glavnom sa istočne strane dok je sa ostalih strana bilo samo pripucavanje. Protivnik je napadao jače no što je do sada običavao a ovaj puta upotriebio je i jednu tešku strojnicu, a kod bolnice je bacio i 4 bombe ali bez uspjeha. Napad je na male prekide trajao sve do 5.30 sati u jutro idućeg dana, kada se je protivnik na sve strane povukao. Nije primjećeno koliko su bili gubitci protivnika, ali na osnovu jaukanja njihovih ranjenika zaključuje se da su imali stanovite gubitke. Naši gubitci iznose jedan mrtav čarkar. Utrošeno je 3 bombe i oko 13.000 naboja.

Istoga dana u prve jutarnje sate upala je grupa jačine 150 naoružanih partizana u selo Gaj. Sakupili su seljane i održali im prisilan govor, a iz općine odnijeli štamplje, pisaći stroj i blagajnu. U svom govoru huškaju protiv države i pozivaju narod da se njima priključi. U pogledu žetve dozvoljavaju da svaki seljak smije sebi namlatiti samo onoliko koliko je njemu potrebno a ostatak da će se uništiti. Ovo je opet izvela Krička partizanska skupina.

U pogledu žetve na prostoru sela Bijela, Pakrana, Markovac i Borki saznajem da pravoslavci svoje pokošeno žito voze u manastir Borki gdje vrše i sakrivaju. Ostalima žiteljima uskraćuju svaku kosidbu. Na tom prostoru partizani su uredili svoju podpunu vlast i opiru se svakom ulasku naših oružanih odreda u to područje. Navodno su ovaj kraj organizirali prebjegli Bosanci. U koliko se ova skupina ubrzo ne uništi mišljenja sam da bi ista mogla ozbiljno ugroziti okolinu Daruvara a pogotovo štetovati bogatoj žetvi u tom kraju.

Rad Omanovačke skupine partizana u zadnje vrijeme slabo se osjeća. Navodno se ova grupa povukla prema Novoj Gradiški.

Zapovjednik područja Lipik — ustaški satnik:
Ivan Stier v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 11/III-413.

¹ U napadu na Pakrac učestvovao je I bataljon I odreda i Proleterski bataljon Bosanske krajine. Namjera partizana bila je da zauzmu tzv. »Markovićev salaš« gdje su ustaše čuvala opljačkanu stoku s Kozare i okolnih sela.

25. VII 1942.

Zapovjedništvo XIII ustaške bojne iz Lipika moli Glavni stožer Ustaške vojnice za pojačanje bojne jednom satnijom novaka uslijed velikih gubitaka u borbi s partizanima.

Za vrijeme svoga boravka u Pakracu izgubila je ova bojna 20 mrtvih i 12 ranjenih, osim toga više čarkara upućeno je iz bojne u Zagreb na razne tečajeve. Time se smanjilo brojno stanje i udarna snaga bojne. Zapovjednik bojne primio je dužnost zapovjednika područja Lipik koje obuhvaća kotareve Pakrac, Daruvar i Novsku. Na tom velikom prostoru može se osloniti jedino na svoju bojnu koja je za sada u glavnom sva upotrebljena kao posada u Pakracu i selima Siraču i Španovici. Da bi se oslobodio barem jedan dio. bojne za neophodna krstarenja u međuprostorima potrebno bi bilo pojačati ovu bojnu barem sa jednim novačkim satom koji bi bio sposoban za posadnu službu. Molim stoga da mi se dodijeli jedan od novačkih naoružanih satova za kojega bi ja ovdje od razoružanih pripremni bojni sakupio potrebno oružje. Ovu potrebu kao i prilike ove bojne razložiti će Vam osobno zastavnik Mate Šuto.

Molim u tome pogledu žurno postupiti.

Zapovjednik XIII. ust. bojne
ustaški satnik:
Ivan Stier v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 11/III-420.

6. VII 1942.

Izvjestaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH ... o paljenju pšenice na njivama iseljenih seljaka iz Šeovice.

Dne 5 kolovoza 1942. oko 22—24 sata partizani¹ su zapalili i to: Državnu pučku školu u selu Šeovici, pivnicu firme »Slaveksa« u vinogradima kod sela Šeovice, jednu kuću u selu Šeovici i žito koje se je nalazilo na njivama na zapadnoj strani sela Šeovice. Kolika je šteta učinjena ovom paljevinom do sada se nije moglo ustanoviti.

Selo Šeovica je prošlih dana izseljeno po Ustaškom obrambenom zdrugu u Lipiku te je velik dio žita već dovežen iz Šeovice u Lipik.²

Obširniji izvještaj će se podnijeti, po ovom predmetu, nakon što se dobiju tačniji podatci o ovom paljenju.

M. P.

Kotarski predstojnik
Pinčić

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 16/111-383.

¹ Odnosi se na I bataljon I odreda III operativne zone.
² Vidi dok. br. 270.

6. Vili 1942.

Izvod iz izvještaja Štaba I bataljona I odreda III operativne zone Štabu, zone o akcijama jedinice na području Pakraca u vremenu od 26. juna do 31. jula 1942. godine.

22. VII. 1942

Noću između 28. i 29. proleterska četa izvršila je akciju na željezničku stanicu u Brezinama, kojom prilikom je srušeno 40 m pruge i sasječeni telegrafski stupovi u dužini od 3—3 1/2 km sa obje strane. Stupovi su sječeni i po sredini, a žice sasječene na sitne komade. Zapaljena je željeznička stanica i željeznički magacin. Zapaljene su 4 državne zgrade i tvornica plinova sa svim strojevima te jedan automobil. Zaplijenjeno 2 pištolja 6.32, 2 remena sa strojeva, gotovog novca 1.000 kuna.

8. VII. 1942

Ista jedinica držala je zasjedu na cesti između Bjelanovca i Čaglića. Neprijatelj naišao tek oko 19 sati na biciklima i motorciklima. Zasjeda nije uspjela iz razloga toga što je puško-mitraljez koji je imao prvi da otvori vatru na neprijatelja zatajio, tako da su ustaše imale priliku da poskaču u jarke, odakle su se očajnički branile, dok im nije stiglo pojačanje iz Čaglića i iz Bijele Stijene, našto se jedinica morala povući, dobivši samo 150 metaka i 3 sanžera za prsni mitraljez. U borbi je ubijeno 6 ustaša dok su 4 ranjena. S naše strane poginuo je pomoćnik p. mitraljeza drug Radulović Drago, a lakše ranjen vodnik Lazo Dragaš, koji se već nalazi u stroju. Tijelo pokojnog Radulovića nije moglo biti izvučeno te ga je našao neprijatelj i pokopao na čagličkom groblju. Uništen je jedan motor-cikl, koji je naletio na stupac.

Uhvaćen je seljak Stojan Milošević iz Šeovice, koji je poslije saslušanja ubijen, jer se ustanovilo da je bio u službi neprijatelja i da je izdao selo Šeovicu.

13. VII. 1942.

Ista jedinica prekopala je cestu na četiri mjesta između Kamenske i Orljavca, te podkopala veliki željezni most, sa obje strane odnosno izvršena priprema za dizanje u zrak. Istovremeno je srušen jedan zidani most.

21. VII. 1942.

Miniran željezni most između Kamenske i Orljavca. Most je sa svojih ležišta podignut i ne uporabljiv je za promet.

5. VII. 1942

Jedan vod II. čete rušio je željezničku prugu između Kukunjevce i Brezine na dužini od 1 km., isječeni telefonski stupovi na dužini preko 2 km. Stupovi su isjeckani kao i žice, a čašice slupane. Istovremeno je II. vod iste čete zapalio veliki mlin u Poljani u kome se mljelo žito za državu. Mlin je do temelja izgorio. Konfiskovano je preko 20 kajiševa. U mlinu je izgorilo nekoliko vagona pšenice, koje su drugoga dana trebali da se izvezu za Zagreb

i dalje za Njemačku. U mlinu je nađen jedan vojno-državni pištolj. Na željezničkoj stanici konfiskovano je 10.410 kuna državnog novca.

13. VII. 1942.

Ista četa ponovno je srušila prugu između Međurića i Poljane u dužini od 500 metara. Bandere porezane na dužini od 3 km. Čašice polupali, žicu skupili i bacili u rijeku. U pomoć za rušenje pruge uvijek se uzimaju ljudi iz rezervnih vodova.

26. VI. 1942

Toga dana poslije podne ustaška banda iz Španovice pošla je u selo Branešće da pljačka. To se moglo ustanoviti s time, što su na leđima imali ruksake i bjele torbe. III. četa našeg bataljona spriječila je taj pohod vatrom iz svojih karabina, ubila jednog i ranila njih 6-oricu, a ostali su se u najvećem neredu povukli. U toj borbi lakše je ranjen jedan naš drug od proleterske čete koja je bila u rezervi.

29. VI. 1942

Izvršeno je rušenje jednog drvenog mosta dugačkog 10 m na putu Pakrac—Badljevina.

30. VI. 1942

Jedna desetina ove čete svukla je nekoliko domobrana u Badljevini, koji su došli na osustvo bez oružja.

1. VII. 1942

Dva voda ove čete izvršila su rušenje pruge i raskopavanje nasipa u pravcu Pakrac—Badljevina, kao i rušenje telefonske veze na dužini od 4 km. Jedna desetina srušila je državni most Pakrac—Badljevina, kao i podpuno demontirala željezničku stanicu. Istoga dana uhvaćen je jedan špijun koji je bio u službi neprijatelja, što se je saslušanjem utvrdilo i streljan je.

5. VII. 1942 *

Prekopana je cesta Dragović — Sirač na tri mjesta.

8. VII. 1942.

Dva voda ove čete sačekali su voz koji je vozio ustaše i domobrane za osiguranje opravka pruge. Po ispaljenom plotunu voz se zaustavio u ustaše su primile borbu. To je bilo moguće iz razloga toga što naše jedinice nisu zauzele dobar položaj i poslije kratke borbe morale se povući. Neprijatelj je imao 14 što mrtvih što ranjenih. Od partizana nije bilo gubitaka.

9. VII. 1942

Jedan vod ostao je na položaju da sprečava opravak pruge. Istoga dana u zasjedi ubijen je jedan ustaša iz Španovice. Treći je vod isto tako u bijegu ubio jednog drugog ustašu iz Španovice.

11. VII. 1942

Za vrijeme akcije u Siraču ova četa je bila u zasjedi. Kurir koji je nosio naređenje da se sruši pruga prije napada na Sirač izgubio je pismo sa naređenjem. Kurir je uhapšen i sa istražnim materijalom po nalogu sproveden komandantu III. operativne zone.

12. VII. 1942

Ova četa je od 12—16 ostala na položajima oko Španovice, u koje je dane izvršila razne sabotaže na cesti Pakrac—Požega i Dragović—Sirač.

18. VII. 1942

Iz zasjede napadnuta je ustaška banda iz Španovice. U toj borbi ubijena su 2 a ranjena 2 Španovčana. Oružje se nije moglo dobiti.

21. VII. 1942

Sabotaža na drumu Španovica—Bučje. Prekopan drum na pet mjesta.

22. VII. 1942

Vodovi su toga dana bili na položaju i uhvatili jednog špijuna.

24. VII. 1942

Vršena je sabotaža na šumskoj pruzi Pakrac—Zvečevo. To isto je vršeno i naredne noći, tako da je ova pruga podpuno onesposobljena.

28. VII. 1942.

Izvršena je sabotaža i srušen jedan most na pruzi Omanovac—Badljevin.

2. VII. 1942

Prva četa našeg bataljona izvršila je sabotažu na drumu Španovica—Buč. prekopan je drum na 6 mjesta.

8. VII. 1942

Jedan vod ove čete uz pomoć rezervnih vodova prekopao je cestu između Orljavca i Vilić sela na 5 mjesta. Srušili bandere na dužini od 3 km. Istoga dana uhapšen je jedan ciganin ustaša, kod kojega su u cipeli pronađeni ustaški dokumenti. Na saslušanju priznao je da je učestvovao u palenju Grdjevice. Poslije toga bio je streljan.

14. VII. 1942

Uhapšen je jedan špijun iz D. Šumetlice, koji je na saslušanju priznao, da je bio u službi španovačkih ustaša. Stalno im dojavljivao o kretanju partizana, kao i to iz kojih se sela snabdjevaju partizani. Poslije saslušanja bio je likvidiran.

14. VII. 1942

Poslije napada ustaške bande na Brusnik ova četa bila je u pomoći u pomenutom selu da se omogući zakapanje lješeva i sređivanjem ostalih stvari nastalim poslije palenja.

29. VII. 1942

Jedan vod ove čete nalazio se iznad Šnjegavića gdje je bio napadnut od njemačke vojske koja je nadirala na Cečavac. Pošto su neprijateljske snage bile mnogo jače, jedinica se morala povući sa položaja.

Ova četa nalazila se stalno na položaju na sektoru od Pakraca do Vilić sela. U ovom periodu vremena nije imala nikakvih značajnih vojnih akcija. U posljednje vrijeme nalazi se stalno na položaju oko Pakraca i Lipika gdje ustaške bande stalno pokušavaju da prodru u srpska sela da voze žito i tjeraju marvu, kao i da pale pomenuta sela, no to se stalno sprečava.

Od vremena kada je proleterska četa došla u svoj prijašnji sastav, ovoj; četi je dodijeljen njen prijašnji vod druga Kozaka kao i vod druga Kilera.

22. VI. 1942

Ovoga dana izvršena je akcija na osobni vlak koji se kretao za Pakrac u blizini Bujavice. U vlaku se nalazilo 13—14 ustaša te 2 domobrana, 1 domobranski narednik i civilni putnici. Prilikom juriša na vlak ustaše su otvorile vatru iz pušaka i pištolja tako da je ova jedinica izgubila 6 drugova među kojima i svoga komandira druga Zivčića Ivana. Nakon polsatne borbe vlak je bio osvojen. Plijen je bio slijedeći: 6 karabina mauzer, 4 vojno-državna pištolja, 2 pištolja 6.35 te 31.360 kuna. Municije gotovo ništa. Zarobljeno je 9 ustaša, 1 penzionirani žandarski podnarednik. Sva deseterica odvedena su u logor i poslije preslušanja streljani. U vlaku su nađena 3 mrtva ustaša i jedan Njemač, te nešto mrtvih i ranjenih civila. Usput smo uhvatili 2 Njemca, koji rade u Bujavačkoj tvornici na ispitivanju izvoza nafte. Obojica su na licu mjesta streljani. Među ubijenim ustašama u vlaku bio je i zastavnik Vinko Rajnović te ustaša Ivan Ažvanj. Zarobljene ustaše bili su: Klas Slavko, čarkar, Brajčić Josip, čarkar, Josip Rigo, čarkar, Semeš Franjo, čarkar, Knežević Dragutin, čarkar, Prša Oskar čarkar, Bojčić Josip dorojnik, Pušter Franjo rojnik, deveti je odbacio svoju legitimaciju tako da se nije tačno moglo utvrditi koje u stvari.

Pali drugovi Slavonci jesu: Čamac Petar (Piro) desetar Srbin, Jovo Milanović (Srbin), Ostoja Jovanović (Srbin) pali drugovi proleter i jesu: Zivčić Ivan komandir (Hrvat kandidat part.) Jerman Drago polit, delegat (Hrvat partijac), Mačak Dušan (Srbip).

Komesar proleterske čete drug Mrki¹ predlaže, da se imena drugova Zivčić Ivan (komandira), Jermana Drage polit, delegata istaknu kao primjer ostalim partizanima, jer su sa svojim vladanjem među drugovima i junaštvom u borbi za našu svetu stvar zaslužili najveće priznanje. Mi sa njima gubim» jedne od najboljih naših drugova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
Pepe²

A VII. Fond NOR-a.
HIS, fk. 21/1-109-1/2.

¹ Vlado Mutak
² Vinko Antić

21. Vili 1942.

Izvjestaj Štaba I odreda III operativne zone Štabu Zone o ustaškim operacijama »čišćenja« na području Psunja i raspoloženju naroda.

Prema podacima sa kojima raspolažemo do danas neprijatelj vrši pretres Psunja¹ i "trokuta. Informativni oficir će dati pregled kretanja neprijatelja.

Neprijatelj je ubacio među srpsko stanovništvo vijesti da se civilnom stanovništvu neće ništa dogoditi, koje se nad je kod kuće.

Njemci su u Roguljama uhvatili 35 a u Cicvarama 10 ljudi. Iste su uhvatili u šumi i otjerali na prisilan rad u Njemačku. Žene, starce i djecu puštaju kućama, kojima govore dok smo mi ovdje neće vam se dogoditi ništa.

Po komandantu I Odreda izaslan sam² 18. i 19. VIII. 1942. i održao dva mitinga sa ljudima i ženama koji su se nalazili u šumi.

Seljac i su bili prisutni iz sledećih sela Koturić, Popovci, Budići Veliki i Mali, Ožegovci i pobjegli narod Branežaca, Dereze, Grahovljana, Brusnika, Bučja i jedan iz Prgomelja.

Raskrinkao podlo lice i namjere fašističkog okupatora i ustaških pasa. Uputio narod da ne bježe bezglavo u šumu ostavljajući svu hranu neprijatelju. Dao upute za pripremanje hrane i sakrivanje iste.

Narod se je jučer t.j. 20 ov.mj. počeo vraćati kućama i u svakom selu se ozbiljno pristupilo radu kao tucanju pšenice koju odmah spremaju u šumu.

Po jednom izvještaju kuda je neprijateljska horda prošla u ponedjeljak, utorak i srijedu poništili su mnoge usjeve. Većinom se kreću na konjima koje puštaju po kukuruzu, krumpiru, grahu, a pšenicu u snopovima daju konjima. To su učinili u Šumetlici, Zabrdskim Kričkama, Cicvarama, Bjelajcima, Roguljama, Prgomeljama i Tisovcu.

¹ U julu 1942. godine Zapovjedništvo II domobranskog zbora poduzelo je operaciju širih razmjera na području Babje gore, Dilja, Krndije i Psunja u cilju uništenja partizana i izvršenja kaznenih ekspedicija prema stanovništvu koje surađuje s partizanima. U tu svrhu osnovano je mnoštvo krstarećih i jurišnih odreda raznog sastava (ustaša, domobrana i jedinica Einsatzstaffela), koji su iznenadnim napadima opkoljavali sela i na brzinu hapsili stanovništvo, vršili pokolje nad golorukim narodom, pljačkali imovinu, palili kuće i odvodili narod u logore. Operacija pod nazivom »Psunj« predviđena na teritoriju kotara Pakrac bila je odgođena za august 1942. god., ali je posebno čuvena po teroru nad srpskim stanovništvom.

U okviru spomenute operacije ustaše Obrambenog zbriga iz Lipika opkolile su rano jutrom 4. augusta 1942. god. selo Derezu i istjerali cjelokupno stanovništvo iz svojih kuća. Poredali su žene, djecu i odrasle muškarce u kolonu, otjerali ih na obližnje brdo, gdje su ih poubijali i pobacali u dva duboka bunara. Ukupno je toga dana našlo smrt 438 mještana Dereze. Imovinu i stoku ubijenih pokupili su i otpremili na Markovićev salaš u Palcrac. Samo nekoliko mještana uspjelo se na vrijeme sakriti i izbjeći smrt.

10. augusta 1942. ustaše XIII ustaške bojne opkolile su selo Japagu i sav narod koji se našao u selu pokupili i otjerali u jedno dvorište na sredini sela. Tu su ih iz mitraljeza postrjeljali i pobacali u bunar. Ubijeno je 118 žitelja Japage, a 98 je otjerano u logore, od kojih je samo polovina preživjela.

Isti dan izvršen je zločin i u Bjelanovcu, gdje je ubijeno 42 mještana i 26 žena i djece doseljenih s Kozare. Oko 100 mještana Bjelanovca sposobnih za rad otjerano je u Njemačku i u logore. Od njih se oko 50 vratilo pred kraj rata svojim kućama. Kako je selo u nekoliko navrata bilo izloženo pljački, paljevini i teroru, prema sjećanju preživjelih učesnika NOP-a, bilo je u toku 1942. god. u Bjelanovcu 123 žrtve fašističkog terora.

11. augusta ustaše su pretresale Branešće. Partizanska patrola upozorila je jedan vod I bataljona koji se nalazio u selu na dolazak ustaša pa su partizani pod rukovodstvom Franje Hemeteka štitili povlačenje naroda iz sela. U toku napada ustaše su ubile 86 mještana.

13. augusta 1942. godine izvršen je teror u Kusonjama i Dragoviću. U Kusonjama su ustaše dovele narod u crkvu, polili je benzinom i zapalili. One za koje nije bilo mjesta u crkvi pobili su iz mitraljeza i bacili u bunare. Navedenog dana ubijeno je i spaljeno u Kusonjama 463 osobe, a u Dragoviću 227 osoba. (Milan Prodanović, Ustaški teror na kotaru Pakrac 1942. godine, Zavičajni muzej Pakrac, memoarska grada, neregistrirano.)

U okviru spomenutih operacija »čišćenja« sela od partizana bili su izloženi teroru i stanovnici Omanovca, Batinjana, Gornje Obriježi i Donje Šumetlice. Većina stanovnika iz spomenutih sela otjerana je u logore, a u Donjoj Šumetlici ubijeno je oko 80—90 osoba. (Sjećanja učesnika, zabilježena 27. VI 1970. god.).

* Rade Pavlović

U Prgomeljima ubijena su dva čovjeka kada je banda prolazila kroz selo za Psunj.

U Požeškoj kotlini neprijatelj vrši žito kojega odmah odvozi.

Postupci neprijatelja su vidni, ekonomska blokada naših jedinica. Uza to vrši i pretres šume po kretanju neprijateljskih snaga po Psunju zaključujem, da mu se ne žuri, logoruju kod Muškog bunara, Brezovom polju, Rogoljima i Bobarama.

Ne poznavajući tačne razloge zbog čega je II bataljon raspustio svoje jedinice u konspiraciju, a poznavajući ovaj sektor na kome je imao djelovanje zaključujem slijedeće:

Neprijatelj će nesmetano prolaziti kroz šume, pljačkati naša sela, odgoniti sposobne ljude koje uhvati na prisilan rad u logore.

Moral kod širokih narodnih masa, koji je već poljuljan naletom reakcije pasti će još više kada čuju da su partizani razoružani, raspušteni i prepušteni sami bez rukovodstva da lutaju šumom.

Usljed pokolja i terora reakcije pojavljuje se za sada u manjem broju četničko raspoloženje medju širokim masama. Kao primjer navodim slijedeće izjave:

Zašto se ne ide odnosno ne dozvoli palenje hrvatskih sela ubijanje žena i djece u hrvatskim selima kao odmazda za pokolj Srba. Nas Srba će nestati, a ostati će partizani i Hrvati, v

Na svim mitinzima mi uvjeravamo ljude da mi nećemo bratoubilački rat da je to želja neprijatelja da nas razdvoji it.d. ly

Obavještajni oficir I. bataljona još nije primio dužnost i tako sa sektora na kojemu se on danas nalazi nemamo nekih podataka.

Podatke od III. bataljona čim primim obavijestiti ću Vas.

Uz naš borbeni pozdrav

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Komandant:

Obaveštajni oficir:

Potpis nečitljiv

Stric³

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 21/1-150.

23. VIII 1942.

Izvod iz naredbe Štaba III operativne zone Stabu I bataljona II odreda za novi raspored snaga.

2. Odmah po primitku ovoga naređenja prebacite jednu od vaših četa koje se sada nalaze na sektoru koji gravitira prema požeškoj kotlini, na položaj istočno od sela Španovice¹ (između sela: Branežci—Ožegovci—Budići—Popovci sjeverna strana ceste Pakrac—Požega i između sela Zabrdске Kričke Zabrdске Rogulje—Prgomelje, koja se nalaze na južnoj strani pomenute ceste) sa zadatkom koji će se usmeno saopćiti komandantu vašeg bataljona. Na gore označeni položaj poći će s tom četom komandant vašeg bataljona.

³ Isto.

¹ Novi raspored snaga uslijedio je zbog priprema partizana za obranu sela u bučkom kraju, jer je istovremeno uslijedilo i pojačanje ustaša u Španovici dolaskom Luburićeve ustaške satnije.

Komandant vašeg bataljona a po mogućnosti i komesar neka navrate u ovaj Štab kad pokrenete čet u određenom vam pravcu (to vam je inače uz put), da primite tako usmena naređenja iz ovog Štaba.

Smrt Fašizmu — Sloboda Narodu!

Polit. Komesar: Komandant:²

AVII, Fond NOH-a.
HIS, fk. 21/1-23.

278

24. VIII 1942.

Kotarska oblast u Pakracu obavještava Ministarstvo unutrašnjih poslova NDH da uslijed partizanske aktivnosti nije u mogućnosti ispuniti zahtjev IV gorskog zdruga i oformiti kotarski odjel.

Cast mi je u gornjem predmetu podnijeti izvješće kako slijedi:

Ova Kotarska oblast je primila okružnicu IV Gorskog zdruga u Brodu n/S Op. br. 302 Taj — 1942. od 3. srpnja 1942. u gornjem predmetu dana 6. srpnja 1942, a odredi¹ su već imali biti u Brodu n/S 12. srpnja 1942. Budući da je bilo prekratko vrijeme za formiranje ovih odreda, podpisani je odmah sazvaio sve područne obćinske bilježnike u Pakrac radi dogovora u ovom predmetu.

S obzirom na posebne prilike, koje vladaju u ovom kotaru, podpisani je odmah uvidio da neće moći u cijelosti udovoljiti okružnici IV Gorskog zdruga u Brodu n/S.

Pošto na području ovoga kotara postoji pripremna ustaška bojna samo u Španovici, koja bojna je bezuvjetno potrebna Španovici radi obrane od partizanskih napada, jer je Španovica tim napadima skoro dnevno izložena, nije se moglo nikako računati s time da se od ove pripreme bojne uzme ljudstvo za sastav traženih krstarećih odjela.

Podpisani je stoga odredio pojedinoj obćini, koliko će koja dati momaka za ove odjele iz redova domobranskih obveznika. Uza sve to nije se moglo sakupiti 60 momaka. Mora se najme uzeti u obzir i imati u vidu da ovaj kotar imade skoro 60% pravoslavnoga živilja, koji uopće ne dolazi u obzir za ovu stvar. Od ostaloga pućanstva hrvatskoga živilja nema mnogo, jer imade dosta Nijemaca, Madjara, Čeha, Slovaka i čak Talijana, koji se dakako dobrovoljno ne odazivaju za ove odjele. Moglo bi se bilo i od samih Hrvata sastaviti ove odjele, ali najveći dio sposobnih se već nalazi u službi bilo domobranskoj bilo ustaškoj, bilo na radu u Njemačkoj, te je stoga bilo nemoguće sastaviti podpuni broj.

Toliko što se tiće broja upućenih.

² Dokumentat nije potpisan.

¹ Radi se o namjeri IV gorskoj zdruga da formira kotarske krstareće odjele u cilju zaštite selâ od partizana. U tu svrhu od 12. do 15. jula formirano je u Slav. Brodu 17. krstarećih odjela, ali zbog nepouzdanosti njihovog sastava i nemogućnosti naoružanja vraćeni su u kotare iz kojih su prikupljeni sa zadatkom da osiguravaju žetvu od partizana.

Što se pak tiče navoda, da je navedene ljude doveo u Brod začasni oružni-
•čki vodnik Raguž Mijo, taj navod stoji, jer do dana odpreme ljudstva u Brod
nije mjerodavno Oružničko krilno zapovjedništvo odredilo zapovjednika krsta-
rećih odjela, koji su se odavde imali uputiti, premda je to moralo učiniti u
smislu okružnice IV Gorskog zdruga u Brodu n/S.

Stoga je podpisani morao uputiti u Brod momčad pod vodstvom jednoga
oružnika računajući da se zapovjednici tih odjela već nalaze u Brodu po od-
redbi oružničkog krilnog zapovjedništva.

Podređena obćinska poglavarstva su upućenima odredila, što sve imadu
sobom ponijeti od pribora, odjeće, i obuće, pa ako je neki od momaka otišao
bez cipela u papučama i sandalama, to nije krivnja obćina nego pozvanoga
•osim slučaja da možda nije imao cipela.

Nitko od obćinskih bilježnika nije obmanuo odpremljene momke, da će
ostati u Brodu samo 4—5 dana, jer koliko će u Brodu ostati, o tome uobće nije
bilo ništa rećeno u okružnici, pa je to samo izgovor pojedinih pozvanih, od kojih
su mnogi nerado otišli.

Ovi su se odjeli morali prema okružnici uputiti u Brod naoružani, a to
naoružanje je bilo stavljeno u dužnost Kotarskim oblastima.

Pa zar Zapovjedništvo IV Gorskog zdruga u Brodu n/S nezna da kotarske
•oblasti nemaju vojničkog oružja, kojim bi ove odjele naoružali. Da ova ko-
tarska oblast imade vojničkog oružja, bila bi već davno njime naoružala pu-
čanstvo u borbi protiv partizana te bi joj svaka puška i te kako dobro došla.
Nema dakle dovoljno oružja ni za odbranu kotara, a kamoli za naoružanje
odjela koji bi se morali slati van kotara.

Ispitan je obćinski bilježnik u Gaju, što je navodno rekao da pozvani ne
moraju ići, a da je glavno, da on sa sebe skine odgovornost te je ustanovljeno,
da navodi pozvanih ne odgovaraju istini, nego da su isti dobili pozive, da se
upute u odjele, ali se dvojica nisu odazvala izgovarajući se, da na poziv obćine
ne moraju otići.

Iz svega napred navedenoga se vidi da ne stoji nipošto navod Zapovjed-
ništva IV gorskog zdruga u Brodu n/S, »da odgovornim činiocima ne dostaje
smisao i volja za izvršenje zapovjedi Glavnog stana Poglavnika«, nego da su
nemogućnosti potpunoga izvršenja krive izvanredne prilike na području ovoga
kotara, koje moraju biti poznate navedenom zapovjedništvu, jer isto redovito
dobiva od podpisanoga izvještaje o djelatnosti partizana i odmetnika i o ne-
dovoljnoj odbrani od ovih napada.

S obzirom da se uslijed ovdje vladajućih prilika i okolnosti ne može udo-
voljiti traženju Zapovjedništva IV gorskog zdruga u Brodu u pogledu formi-
ranja krstarećih odjela, moli se Naslov, da uznastoji kod navedenoga zdruga,
da se od ove Kotarske oblasti uobće ne traži formiranje istih, jer to nije mo-
guće u cijelosti izvršiti.

ZA DOM SPREMNI!

M.P.

Kotarski predstojnik:
potpis nečitljiv

AVII, Fond UD.
HIS, Ik. 16/111-300—301.

26. Vili 1942.

Izvjestaj Štaba 1 odreda III operativne zone Štabu zone o kretanju ustaša i Nijemaca na području Pakraca, upućenom pozivu Nijemaca narodu zabrdskih sela da se vrati kućama i o hvatanju ustaških špijuna.

Danas primili slijedeće dopise od obaveštajnih poverenika. Dana 22. 8. 42 u 17 časova prošli kroz Španovicu za Pakrac tri tenka, jedan deo topova, konjica, biciklisti, te jedan dio pešadije. Na drumu od Bučja prema Kamenskoj i dalje ostali topovi okrenuti prema planini, na jednu i drugu stranu drumu, razlog: zaštita vršidbe žita po selima kraj drumu. Banditi u Španovici i Pakracu hvale se da je pohvatano 5000 partizana živih, a 160 da je palo samo od jedne granate (propaganda).

Ustaško zapovjedništvo ubeđeno da u planini ima sada jedva 150 partizana, ali da su prebegli u ravnice, gdje odlaze Nijemci da ih pohvataju. Prema saznanju Nijemci idu na front, a za usput će pokupiti žito po selima.

Luburićeva banda je otišla na istočno bojište 21. VIII. 42, a mjesto nje stiglo je nešto iz Jasenovca, ali brojno manje. Kraguj, Brusnik iseljeni. Nijemci uveravaju ustaše da u ovim krajevima uopšte nema partizana. Ukupne snage neprijatelja u početku ofanzive na žito i sela procijenjene na 4—5000 ljudi.

20. i 21. VIII. 42 lično sam osmatrao prugu i cestu Pakrac—Daruvar da se uvjerim da se Nijemci ne prebacuju za Sirač i Daruvar, za drugu bazu ofanzive, ali ništa nije provedeno. (Osmatranje vršio iz bivše Dereze).

Nijemci pozivaju narod zabrdjanskih sela i Grahovljane, da se vrate kućama radi vršidbe žita, a strojeve će dobiti iz Španovice (vjerovatno prevara da ih lakše pohvataju ustaše). Isti povjerenik obavjestio narod da je to prevara i upozorio na opasnost koja im preti ako poslušaju.

Bandit iz Dragovića ustaša Kupan rekao je jasenovačkim banditima, počeli smo da radimo, ali nam Nijemci pokvariše račun (valjda pokolj.).

Sirač: Ustaša na straži ubio ustaškog nadporučnika, zbog dva šamara (nadporučnik bio pijan).

Španovica: sedam vršaćih mašina završilo rad u Španovici i 20. o. mj. prešli u Dragović, a ići će u Grahovljane, Budiće i Ožegovce.

Dana 24. VIII. 42. stiglo je u Kukunjevac tri vlaka Nijemaca pješadije i komora, "svega ukupno 1000 ljudi.

U Lipiku i Pakracu imade oko 700 ustaša, od Njemaca je ostalo nešto vojnika sa par oficira. Saznao sam da je došlo u Pakrac oko 8 Talijana koji kupe pasulj. U Markovićevom salašu ima svega 10 ustaša, a u vinogradima na Sedlaru drže zasedu 30 ustaša po noći. U Kusonjima ima 30 ustaša koji peku rakiju i drže zasjedu.

U Kamenskoj bilo 24. VIII. 42. 80—100 Nijemaca, iskopali su streljačke jarke, drugih utvrđenja ne prave.

Dva partizana iz Šeovice jedan na bolovanju, a drugi vrši obavještajnu službu uhvatili su dana 25. VIII. 42. jednog špijuna iz Budića po imenu Milan Kataran, isti je pobjegao iz Budića 18. o. mj. u jutro sa svojih troje djece u Pakrac, dao je izjavu pred seljacima u Budiću da ide u Pakrac k Nijemcima da zaštiti sebe i svoju djecu. Kada su ga drugovi zatražili legitimaciju on je rekao da je nema i da moli da mu dadu propusnicu da se može slobodno kre-

tati kroz sela i da ide u Budiće po neke svoje stvari. Njegovo držanje bilo je sumnjivo i drugovi su napravili pretres i našli kod njega legitimaciju Deutsche Volksgruppe Nr. 110 izdane u Filipovcu i propusnicu izdanu od kotarske oblasti u Pakracu izdanu 22. kolovoza 1942, kojom mu se dozvoljava putovanje u Bučje po privatnom poslu. Poslije toga drugovi su ga svezali i počeli sa ispitivanjem, isti je priznao slijedeće: Poslan je po Luburiću iz Lipika sa zadatkom da ispita u Šeovici da li ima tamo partizana i koliko je ostalo ljudi koji su uspjeli pobjeći u šumu pred reakcijom, dalje da ispita kroz sva sela do Budića je li ima gdje partizana. Za te sve podatke koje je trebao da podnese ustaškom banditu Luburiću obećana mu je nagrada od 3.000 kuna i da će mu familija biti zaštićena.

Drugovi su ga počeli tjerati k nama i na putu je počeo bježati.

Drug Krcun ga je u bjegu uhvatio i udario tako snažno po glavi da dalje nije mogao ići sam, drugovi su ga tada likvidirali. Prilažem legitimaciju i propusnicu.

Po poruci druga Groma¹ zamjenika komandanta i izjavi druga Tihog² zamjenika polit, komesara I. bataljona koji se danas nalazi kod nas, u trokutu su svi muškarci koji su se nalazili kod svojih kuća otjerani u Njemačku na rad. Narod koji je ostao demoralisan je i sklon prijavljivanju dobrovoljno na rad.

Budući se informativni oficir drug Momo³ nalazi na terenu sa drugom komandantom šaljem informativni i obavještajni izvještaj zajedno, kako sam i primio.

Smrt Fašizmu — Sloboda Naroda

Polit, komesar u. z
Blagoje Gerdijan

Obavještajni oficir:
Stric⁴

AVII, Fond NOR-a.
HIS, fk. 21/1-250.

* 280

29. VIII 1942.

Izvještaj Oružničke postaje Kukunjevac Oružničkom krilnom zapovjedništvu ... o dolasku partizana u selo Jagma i održanom mitingu nedaleko od sela.

Izvjješćuje se, da je 27 kolovoza 1942 oko 23 sata došlo u selo Jagma 20 partizana naoružani vojničkim puškama, samokresima i bombama, 5 km. jugo istočno od oružničke postaje Kukunjevac. Iz navedenog sela silom su pokupili 50 osoba, muške 27, ženski 23, odveli ih na mjesto tako zvano »Brda Lodina« 200 m. jugo istočno od navedenog sela, na tom mjestu održali im komunistički govor koji je trajao sve do 28. kolovoza 1942. 2 sata. Poslije održanog govora zaprijetili im, da se više nemože niko iz navedenog sela odazvati na rad u Njemačku, isto tako služiti vojsku u domobranstvu, koji to učini da će biti

¹ Uroš Popara
² Rade Knežević
³ Nikola Kosanović
⁴ Rade Pavlović

ubijen prije nego krene od kuće, isto tako da će biti ubijena njegova obitelj, i poništeno mu imanje.

Gore navedeni seljaci kao i u pomenutom selu svi su vjere pravoslavne.

Po svršenom gore navedenom govoru svi naprijed navedeni muškarci i ženske pušteni su i vratili se svojim kućama u pomenuto selo.

Tjeralica za navedenim partizanima nije povedena.

Prednje izvješće dostavlja se s molbom na mjerodavnost.

Zapovjednik postaje narednik:
Simčić, v.r.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 15/111-77.

20. IX 1942.

Izvještaj Zapovjedništva Ustaškog obrambenog zdruge u Lipiku Župskoj redarstvenoj oblasti u Novoj Gradiški... o napadu partizana na ustaše koji su štitili berbu šljiva u Seovici. Za odmazdu ustaše su zapalile cijelo selo.

Dana 19. rujna o. g. pošlo je dvadeset ustaša Samokretnog Sata U. O. Z. da štite berbu šljiva u selu Šeovica, občina Pakrac. Berbu šljiva obavljalo je žiteljstvo sela Španovice, Dragovića i Pakraca. Šljive su se brale za Ministarstvo Narodnog Gospodarstva. Po ulasku u samo selo Šeovicu partizani su otvorili vatru iz kuća sela Šeovice.¹ Berači su bili većinom ženske i djeca. Ustaše su odmah odgovorile sa vatrom iz pušaka. Neprijatelj je bio mnogo jači brojčano ali je ipak odbijen i nakon borbe od jednog sata neprijatelj se povukao u obližnju šumu. Na našoj strani je jedan ustaša na mjestu poginuo, a za neprijatelja se ne zna koliko je žrtava imao, jer on po običaju sve svoje poginule i ranjene odvlači sa sobom u šumu, ali se vjeruje da je imao nekoliko ranjenih jer se je vidjelo kada je vukao svoje žrtve u šumu.

Partizani su jedan izvjestan dio ovih berača šljiva povukli sa sobom u šumu, ali su iste t. j. djecu i žene pustili istoga dana na večer oko šest sati i povratili se u Pakrac. Radi toga cijelo selo Šeovica je zapaljeno.

ZA DOM SPREMNI!

M. P.

Glavar U.O.Z.
ustaški natporučnik:
Pavlović, v.r.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 15/111-120.

¹ U toku jula ustaše su iselile stanovništvo Šeovice zbog suradnje s partizanima. Uporedf dok. br. 270 i 274.

28. IX 1942.

Izvještaj Štaba I odreda III operativne zone Štabu Zone o osnivanju intendanture pri Štabu Odreda i štabovima bataljona, organizaciji zanatskih radionica i o uspostavi suradnje intendantata s NOO-ima i odborima AFŽ.

Ovime vas izveštavam, da sam započeo sa intenzivnom organizacijom intendantura kako pri štabu odreda tako i pri našim batalj onima. U tu svrhu izradio sam naredbu o uspostavi intendanture, razloživši u istima sve dužnosti intendantata sa svim okolnostima pri nabavi svevrstnih potreba za naše jedinice.¹ Nadalje sam izradio nacrt i naredbu o organizaciji zanatskih radionica pri štabovima bataljona stupio sam dalje u lični dodir sa intendantima bataljona, uputivši ih, da si odrede zamjenike za one jedinice koje operišu dalje od sjedišta štabova bataljona, kako nebi obskrba tih jedinica stradala. Uputio sam ih, da zamjenici intendantata nemogu biti komesari ishrane, već sam dao sugestiju, da si takove izaberu iz kandidata partije.

Obratio sam pažnju na suradnju intendantata sa mjesnim N. O. O. kako bi se za zimu što više hrane sabralo i pravovremeno posremiti moglo.

Po svim tim pitanjima, uputama i naređenjima nemadem još pismenih izvještaja, ali mi je poznato, da imenovani intendanti pri bataljonima savjestno vrše svoju dužnost. Kampanja pečenja šljivinog pekmeza vrlo dobro napreduje te su već stanovite količine spremljene u naše magazine. Isto tako se sprema sušeno voće poglavito suhe šljive. Sudjelovao sam na mitinzima u Roguljama, Cikote, Cicvare. U ovim selima sam se uvjerio o marljivom radu tamošnjih N. O. O. a poglavito ženskim A. F. odborima. Marljivo se peče pekmez i priređuje šljiva za sušenje.

U najkraćem vremenu spremam se da obidem bataljonske intendanture, da se lično uvjerim u organizaciji istih, o aktiviranju stručnih zanatskih radionica. Tada ću biti u stanju da vam dadem tačan izvještaj.

Umoljavajući vas, da ovaj izvještaj do znanja uzeti izvolite, molim vas za eventualne direktive za daljni rad.

Smrt Fašizmu — Sloboda Narodu!

Intendant:
Feliks Hiršl

Zamj. polit. komesara:
Blagoje Gerdijan

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 21/1-319.

6. X 1942.

Dopis Štaba I odreda III operativne zone intendantu Odreda o rasporedu odjeće, hrane i stoke zaplijenjene prilikom likvidiranja ustaškog uporišta Španovice}

Dragi druže!

Tvoj dopis smo primili, na koji Ti odgovaramo sledeće:

¹ U to vrijeme djelovala su u Slavoniji dva partizanska odreda s oko 1.700 boraca. Prva slavonska brigada formirana je 11. oktobra 1942. godine nedaleko od sela Budića.
¹ Vidi dok. br. 284.

Kako nam javljaš da si se smjestio u selu Cikotama dobro je, ali nastoj da uspostaviš vezu sa selima od Kamenske, kao i onima sa onu stranu šume, t. j. požeškog kraja, da bi bio obavješten u svakom slučaju o neprijateljskom "pohodu sa te strane. Za sada nema ništa novo, u koliko bude šta novo izvjestit ćemo Te.

Druže Feliks⁴ u prvom redu nastoj sa intendantima i pomoćnom službom da se spremi žito, kao i brašno koje je zaplenjeno. Isto tako sve stvari, kao i seljačke razne haljine nastoj što pre spremiti u magacine, a naknadno po smirenoj situaciji, sve nepotrebne nama stvari podjelit ćemo seljacima bilo onima čije su stvari, ili siromašnim na raspoloženje.

Drugo, druže Feliksu, ima jedan veliki broj krupne stoke, o kojoj treba povesti računa, u prvom redu stoku popisati, naći ljude koji će istu čuvati do rasporeda. Smatramo da je potrebno odmah prebaciti nekoliko krava muzara u selo Budiće na druga Severa,³ koji će iste raspodjeliti u ona sela gdje će se musti za naše ranjene drugove koji se nalaze u tom pravcu. Isto tako svu mladju telad, pa i par volova odnosno junaca treba poslati preko Severa za bolnicu da se kolje.

Ako ste krave podjelili po selima nastojte makar i oduzeti neke da se bolnica snabdje sa mlijekom.

Isto tako znamo da se nalazi jedan veći broj svinja, nekoliko debelih za klanje koje treba klati i spremati mast i meso po uputstvima. Ostale mršave svinje dati na čuvanje da se iste žire u šumi do dalje potrebe. Kako čujemo jedan deo tih svinja se nalazi negde oko Šumetlice, što treba ispitati, pronaći i postupiti po navedenom.

Za bolnicu će trebati sada više masti i mesa i nastojte da se te bolnice obezbede sa te strane, kada već imamo tu stoku na raspoloženju. Za sve ovo treba dati uputstva intendantu drugu Ići⁴ i njegovim pomoćnicima, da se to sve spremi, tj. dobro organizira za spremanje svega, pošto nam je sve neophodno potrebno, a dosta smo i žrtvovali za to.

Druže Felixu povedi računa i o tome da se s time ne odugovlači, a pogotovo da se mnogo misli kuda ćete sa kojima stvarima. Potrebno je sve dekovati, svakako rasporediti artikle tako da u najkraće vreme bude sve spremljeno, pošto izgleda da će banda vršljati po ovim selima. To su pretpostavke poslije akcije. Za sve Tebi nejasno postavi pitanje našto ćemo ti odgovoriti i pomoći.

Drug Zvezdan⁵ može da ostane, a ako Ti je potrebna pomoć za rad javi nam pa ćemo Ti poslati ljudi iz rezervne čete.

Pošalji nam isto one stvari koje su naznačene u spisku, a za potrebe ovoga Štaba.

Naročito nastoj da se spremi i sačuva ako ima obuće ili odjela.

Uz naš borbeni pozdrav

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Zamjenik

Polit, komesara:

Blag. Gerdijan, v. r.

P. S. Šaljemo Ti pisaću mašinu i hartiju po prvom kuriru.

Komandant:

Pepe,[®] v. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

² Feliks Hiršl

³ Mirko Prodanović

⁴ Dušan Uglješić

⁵ Nikola Čičvara

⁶ Vinko Antić

7. X 1942.

Izvod iz izvještaja Štaba III operativne zone Glavnom štabu NOPO Hrvatske o likvidaciji ustaškog uporišta Španovice.

Noću između 28. i 29. IX. 1942. snage II. bataljona I. Odreda izvršile su napad na Donji Caglić (sekcija Pakrac). Neprijatelj je uspio pobjeći iz mjesta pošto je bio mali broj partizana koji su učestvovali u napadu tako da nije bio postavljen streljački stroj (obruč) oko mjesta. Naše su snage upale u mjesto, zapalile sve objekte u kojima se je neprijatelj nalazio. Neprijatelj je poslije borbe od 1 sata pobjegao ostavivši jednoga mrtvog. Zarobljeno je 4 karabina, 18 lovačkih pušaka, 3 sanduka municije, mnogo vojničkih odijela, veša i druge ratne spremne. Na našoj strani bio je 1 mrtav. Poslije akcije, cesta Okučani Lipik—Pakrac temeljito je prekopana, neprijatelj je napustio ovo uporište i još se do danas nije pokušao vratiti u njega. Poslije izvršenja ove akcije snage našeg II. bataljona umarširale su u Bjelu Stijenu. To je selo gdje je banda do nedavna držala posadu i koje je prema nama bilo neprijateljski raspoloženo. Ali dolaskom partizana, poslije održanog mitinga, seljaci (koji su svi Hrvati) su se uvjerali, da je sve ono laž što neprijatelj priča o partizanima i vrlo lijepo i srdačno su ispratili partizane koji su u selo došli i iz njega otišli sa pjesmama, pjevajući »Nema seljaka, nema junaka. ..« Poslije te akcije potpuno gospodarimo cestom Okučani — Lipik — Pakrac i neprijatelj na njoj ne vrši nikakav saobraćaj.

Noću između 4. i 5. X. 1942 kombinovane snage banijskih, slavonskih i moslavačkih partizana napale su najkrvavije ustaško selo u čitavoj Slavoniji čuvenu Španovicu, koja je bila poznata po čitavoj Slavoniji sa svojih zvjerstava i krvološtva. Nekoliko hiljada Srba je otjerano u logore, poklano i pobacano u bunare, nekoliko srpskih sela bilo je popaljeno od strane tih krvnika. To je selo sa kojim se sam Pavelić ponosio i ukazivao ga kao uzor kakovo treba da bude ustaško selo. U toj akciji učestvovalo je 1.700 partizana. Borba je trajala dvije noći i jedan dan. Neprijatelja u mjestu bilo je 220 domaćih ustaša i 40 iz stožerne bojne. U napadu na mjesto učestvovalo je 650 partizana, dok je ostatak bio na osiguranju i u rezervi operativnom štabu. Nakon borbe od 30 sati naše su snage zagospodarile mjestom. Uništen je otpor neprijatelja na svim tačkama. I ovom prilikom su dokazali slavonski partizani da sa svojom borbenašću gotovo ništa ne zaostaju za drugim partizanima naše zemlje. Nekoliko zadnjih borbi ih je toliko očeličilo, da su sposobni da izvršavaju i krupne vojničke zadatke. Naši gubitci su 12 mrtvih i 44 ranjena. Neprijatelj je imao 130 mrtvih, zarobljeno je 168 mještana među kojima veliki broj žena i mladeži. Od tih je 44 streljanom/dok je sa ostalim održan miting i pušteni su svojim kućama. Oko 40—50 bandita pohvatale su i pobile naše zasjede i streljački strojevi koji su činili обруč oko čitavog mjesta. Uhvaćen je i tabornik iz Španovice koji je strijeljan. U borbi je poginuo 1 ustaški natporučnik i jedan zastavnik iz tjelesne bojne Paveličeve koji je bio čuven sa svoga krvološtva u ovom kraju. Svi vojni objekti u kojima se neprijatelj zadržavao (izuzev crkve) su zapaljeni. Izgorio je i veliki broj kuća iz kojih je davan otpor, a pošto

¹ Strijeljani su oni za koje je istragom utvrđeno da su učestvovali u pljačkanju i paljenju okolnih sela i odvođenju naroda u logore.

je vjetar duvao izgorjelo je i nekoliko kuća za koje nije izdano naređenje da se pale.

5. IX. 1942. oko pola 9 časova počela su pristizati neprijatelju pojačanja iz Lipika i Pakraca. Naše zasjede koje su bile postavljene u tom pravcu su neprijatelja zadržale i nakon borbe od 5 sati uspjele su ga odbiti uprkos svih pojačanja koja je neprijatelj dovlačio kamionima i motor biciklima i u pješničkim kolonama koje su pristizale. Banda vidjevši da nemože ništa time postići, povukla se je. Kratko vrijeme iza toga nadletio nas je jedan izvidjački avion a pola sata iza toga počeli su stizati bombarderi koji su nas u 6 valova bombardovali (od toga 1 val po samom selu), izručivši oko 150 bombi, od kojih su neke bile teške od 100 kg. Njihovo bombardovanje nije omelo naše partizane naprotiv oni su i dalje hrabro izvršavali dobiveni zadatak. U toj borbi zarobljeno je oko 100 pušaka, 1 belgijski laki mitraljez, i 7 prsnih mitraljeza, 6.000 metaka, 10 bombi za minobacač i 80 ručnih bombi. Zaplijenjeno je veća količina ratnog materijala dok je oko 540 kola živežnih namirnica i napljačkane imovine iz okolnih sela koja je banda tokom krvave ustaške vladavine opljačkala. Zaplijenjeno je preko 150 komada marve, mnogo konja, preko 80 komada svinja (većinom debelih).²

Španovica je vojnički za nas predstavljala jednu ogromnu prepreku to je bilo jako uporište koje je usječeno duboko u naš teritorij i dominiralo na cesti Pakrac — Požega koja je vrlo važna saobraćajna veza za neprijatelja. Likvidacijom Španovice omogućena je mnogo brža i lakša veza između naših jedinica koje se nalaze na Psunju i Papuku. Tom likvidacijom potpunoma smo zagospodarili cestom Pakrac—Požega. Likvidacija Španovice predstavlja za nas još veći politički značaj. Tom likvidacijom je prosto odlanulo narodu ovoga kraja. Nestalo je svakodnevnih puškaranja zaletanja u naša sela ubijanja, klanja. Narod se je iz nekih sela počeo vraćati svojim kućama, nakon provedenih nekoliko mjeseci po logorima u šumi. Srbi ovoga kraja još jednom su se mogli čvrsto uvjeriti da su partizani njihovi zaštitnici, da su partizani pravedni narodni osvetnici i da niko neće moći izbjeći toj pravednoj narodnoj osveti. Sami Španovčani su govorili da će Španovica pasti samo onda ako padne Zagreb, i takovo mišljenje je vladalo u svim ustaškim redovima u ovom kraju. Krvnici su govorili da partizani ne smiju napasti Španovicu, međutim ovom akcijom sve njihove laži i tvrdnje oborene su u prah i pepeo. Zarobljenici su sami izjavljivali da im je to i trebalo da ih je dragi Bog kaznio, a oni koji su pušteni kućama zahvaljivali su bogu i partizanima što su ostali na životu, govoreći kako je sve ono laž što su im ustaše govorili o partizanima.

Istovremeno Španovica je opomena i signal svima krvničkim uporištima da ih ista sudba čeka. Politički je ovo tim veća dobit, što su partizani bili u već u mnogo hrvatskih sela u kojima ni jednom Hrvatu nije ni dlaka iz glave pala.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Polit, komesar
Gašpar,³ v. r.

Komandant
Grga,⁴ v. r.

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 21/1-149—153.

² Vidi dok. br. 283 i 285.

³ Karlo Mrazović

⁴ Grga Jankes

12. X 1942.

Naredba Štaba I odreda 111 operativne zone predsjednicima NOO-a za spremanje hrane u zemunice radi osiguranja prehrane partizana u toku zime.

U razgovoru sa seljacima doznali smo, da neki saboteri utiču na narod, da ne obere kukuruz i da ne iskopa krumpir, već da ga ostave na oranici. Prituženi smo radi toga izdati slijedeću

N A R E D B U .

1.) Sav krumpir ima da se iskopa iz zemlje još za vreme — dok nisu nastale velike jesenje kiše ili smrzavica.

a) nakon što si je svaki seljak-domaćin odvojio stanovitu zalihu za potrebe svoga kućanstva, imade se sav ostali pospremiti kako za kolektivnu potrebnu hranu i sjeme i za prehranu našoj vojsci.

b) krumpir će se pospremiti na uobičajan seljački način t. j. utrapljivati će se u zemunice ne daleko ostalih magazina i spremišta hrane, na sigurnome mjestu u šumi

2.) Kukuruz ima sav da se obere, operuša i osuši, t. j. u kukuruzane pospremi.

a) nakon što si je svaki seljak-domaćin za svoje potrebe odvojio stanovitu i potrebnu mu količinu pospremiti će ostatak kako za potrebe kolektiva za prehranu i sjeme, tako i za prehranu naše vojske

b) kukuruz pospremiti u klip u kukuruzane, a ako takove nebi postojale, predsjednici N. O. O. podučit će svoje seljake, da takve izgrade na sigurnome i zaklonjenom mjestu u šumi u blizini ostalih spremišta. Na uobičajen seljački način izgraditi će se pleteni koševi, posvetiti pažnju, da budu od zemlje povišeni (da ne leže na zemlji)

c) kukuruz neka omladina suši na štednjacima, poljskim i krušnim pećima, danju i noću na smjenu, te se takova može i u bunkere pohraniti.

3.) Osobitu pažnju posvetiti pri izgradnji tih zemunica za krumpir i kukuruzana na konspirativnost, te po svršenom poslu sve tragove zametnuti.

4.) Tko se ogлуši po ovoj naredbi postupiti, smatrat će se saboterom i takav će pod vojni sud potpasti.

5.) Predsjednici N. O. O. odgovorni su nam za izvršenje te naredbe, te će nam po svršetku poslova tačan izvještaj podnijeti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Intendant,
Feliks Hiršl v. r

Zamjenik polit, komesara,
Blag. Gerdijan v. r.

Dragi druže predsjedniče!

Po primitku ove naredbe sazovi odmah sastanak svojih seljaka, te im ju pročitaj. Ti znaš dobro, zima je pred vratima, moramo se starati, našoj dičnoj i hlabroj vojsci osigurati prehranu! Smiješno je predviđjati da neće krumpir do proljeća sagnjiti, i tko može za to jamčiti?

Molim Te nastavi sa sakupljanjem graha, kojeg takodjer treba na vrijeme u bunkere pohraniti.

Ne zaboravi, dok još seljaci imaju šljivovicu, saberi za našu vojsku koliko gospodarstvo odvojiti može. Takovu daj prepeći na što jaču rakiju, koja nam je potrebna za previjanje i isperivanje rana u ambulantama i bolnicama.

Popiši po kućnim brojevima sve nastradale i siromašne seljake, koji su potrebni pomoći u odjeći kao i seljakinje. Čim sredimo plijen iz akcije na Španovicu, najpotrebniji iz Tvoga sela primiće svoj dio. Po primitku Tvog topoglednog izveštaja obavjestit ćemo Te kada da dodješ sa kolima po robu, da sam podjeliš stvari.

Tvoje selo se i dosada pokazalo da je dobro organizirano i svjesno velike i pravedne borbe koju vodi Narodno-Oslobodilačka Partizanska Vojska, pa se staraj i dalje poraditi za veliki cilj, za veliki uspjeh, za potpuno oslobodjenje ispod jarma krvave fašističke mafije.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Intendant,
Feliks Hiršl v. r.

Zamjenik polit, komesara,
Blag. Gerdijan v. r.

AVII, Fond NOR-a.
HIS, prijepis, reg. br. 8-3/16, K 10

286

15. X 1942.

Izvod iz izvještaja Ministarstva unutrašnjih poslova NDH Ministarstvu hrvatskog domobranstva o napadu partizana na Španovicu.

Kotarska oblast u Pakracu pod brojem 1420-taj. od 5. o. mj. predložila je ovome ministarstvu slijedeće izvješće:

»Povodom napadaja partizana na mjesto Španovicu¹ dne 4. na 5. listopada 1942. u noći izvješćuje se slijedeće:

Dne 5. listopada 1942. oko pola jedan sat u noći počelo je puškaranje najprije dosta slabo, no poslije je postajalo sve jače i jače, dok već oko 1 sat poslije pola noći nije počela glavna borba između ustaša stožernog sata i domaćih ustaša, te partizana. Glavna borba trajala je sve do četiri sata u jutro, kada su se u glavnom svi ustaše stožernog sata morali povući što više nisu imali naboja za oružje. Jedno dvojica trojica ustaša stožernog sata i jedno 10 do 15 ustaša Španovčana te brojne žene i djeca su se povukli u občinu i zatvorili se u njoj, te nastavili borbu sa partizanima iz obćine. Partizani su u razmacima od 1, dva i tri sata stalno napadali obćinu jučer t. j. 5. listopada o. g. sve do 6. listopada 1942. kada su se poslije pola noći povukli natrag u šumu, budući, da se ustaše nisu odazvali njihovom zovu na predaju.

Obćina je sva izrešetana metcima i sve knjige spisi i blagajnički dnevници porazbacani su i pokidani, a mnogo ljudi u obćini je ranjeno i ubijeno, pošto su partizani bacali bombe na obćinu. Jedan partizan je stao pred obćinskim vratima pošto je htio unići u obćinu. U glavnom svi muškarci, koji su nađeni

¹ Vidi dok. br. 284.

i uhvaćeni po partizanima odvedeni su u šumu od kuda su ih danas u jutro pustili natrag, te su isti pričali, da su ispitivani, da li su ustaše i istaknutije osobe za koje su čuli, ostavili [su] tamo i kazali, da će ih ubiti. A nekoji su odmah pred njima ubijeni. Ženu i djecu koju su zatekli nisu dirali, jedino su ih pozvali van iz kuća i kuće su stali paliti. Kuća je zapaljeno oko 200, koje su izgorjele do temelja.

Točan broj mrtvih se ne zna, a u borbi poginulo je oko 15 dok se svi nisu vratili koji su odvedeni u šumu i još do sada se ne zna za njihovu sudbinu.

Partizana po pričanju Španovčana, koji su ih vidjeli imade oko 10 mrtvih, dok su oni izjavili da je mrtav samo jedan i to koji je pao kod obćine, dok su dvojica lakše ranjena.

Prema dosadanjim podacima u borbi je poginulo oko 105 ustaša, a od stanovnika oko 100. Koliko je partizana poginulo nije se moglo još ustanoviti, ali izgleda da ih je vrlo mnogo palo. Radnici, koje je poslao u Španovicu i okolicu na rad Zavod za kolonizaciju, bili su po partizanima djelomično zatvoreni u jednoj kući u Dragoviću, a djelomično odvedeni u šumu, te su ih naknadno pustili na slobodu i stigli su u Pakrac.

Činovnik zavoda za kolonizaciju Ferdo Dostal je poginuo, dočim su druga dva činovnika istoga Zavoda bila po partizanima odvedena i naknadno puštena.

Računa se da je Španovicu napalo oko 2.000 do 3.000 partizana.

Ovo je uistinu bio jedan od najvećih napada, pa se zaključuje, da su se partizani u zadnje vrijeme, sa svih strana sakupili u Psunj i Papuk s namjerom, da najprije napadnu Španovicu i opljačkaju je, to im je i uspjelo a kasnije da napadnu i sam Pakrac i Lipik.

Dolaskom pojačanja u Pakrac položaj je sada dobar, ali je svakako potrebno, da u Pakracu ostane stalno jaka posada.

Partizani su se iz Španovice povukli nakon što su je opljačkali i većim dijelom popalili...²

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. I/III-518—519.

27. X 1942.

Štab I odreda III operativne zone obavještava Stab Zone da su seljaci iz sela oko Španovice provalili u Španovicu, gdje su pljačkali pojedine kuće i zapalili vatrogasni dom, općinsku zgradu i crkvu.

U napuštenom selu Španovici¹ dogodile su se noćas (26.—27. X.) vrlo ne poželjne i loše stvari. Seljaci iz okolnih sela (Grahovljani, Branežci, Ožegovci i druga) ušli su u selo provalili u kuće i podrume i počeli harati i pljačkati. Kada su se dobro napili, počeli su paliti kuće i između ostaloga zapalili su Vatrogasni dom, općinsku zgradu i konačno crkvu.

Te iste noći mi smo poslali naše drugove da vide šta se u Španovici dešava i da dovezu neke nama potrebne stvari (peći). Kada su oni došli dole našli su pijane seljake, koji su se po njihovom dolasku razbježali i zapaljene kuće od

² Dokumentat nije potpisan,
¹ Vidi dok. br. 284 i 286.

kojih su 5—6 spasili da ne izgore. Oni su popisali imena nekih ljudi koji su to bili.

Po tom pitanju mi smo poduzeli neke mjere. Naredili smo da se sazove miting za selo Grahovljane, Branežce i Ožegovce. Na tom mitingu mislimo objasniti narodu da je takav put pogrešan, pronaći krivce, ispitati ih i najstroži je kazniti.

Osim toga mislimo, da je potrebno da se sva hrana, koja u Španovici propada, izveze i spremi za partizane i za narod koji je postradao. U tom smislu izdali smo naređenje komandi mjesta u Cicvarama. Sve mjere za sređivanje tog pitanja, moraju se najhitnije poduzeti. Stoga se obraćamo na Vas i tražimo Vaše mišljenje po tom pitanju.

Smrt Fašizmu — Sloboda Narodu!

Polit, komesar:
Josip Krajačić

Komandant:
Pepe²

AVII, Fond NOR-a,
HIS, mkrf. 21/1-285.

288

Oktobar, 1942.

Izvod iz obavijesti Župske redarstvene oblasti u Novoj Gradiški Središnjem uredu za suzbijanje kriminaliteta u Zagrebu ... da se raspiše potjernica za osobama koje su se priključile partizanima.

Niže navedene osobe odmetnuli su se u šumu i priključile partizanima i to:

- 1) SELAKOVIĆ Slobodan r. 1922 iz Pakraca kotar Pakrac
- 2) MEDJIMOREC Gjuro r. 1922 iz Pakraca kotar Pakrac
- 3) OPERMAN Josip r. 1921 iz Pakraca kotar Pakrac
- 4) SIGL Ivan r. 1921 iz Pakraca kotar Pakrac
- 5) GREGORINČIC Alojzije r. 1916 iz Pakraca kotar Pakrac
- 6) PUKAN Ivan r. 1916 iz Pakraca kotar Pakrac
- 7) LAMPO Eduard r. 1922 iz Pakraca kotar Pakrac
- 8) ARASCI Josip r. 1922 iz Antunovca kotar Pakrac
- 9) BATI Josip r. 1913 iz Antunovca kotar Pakrac
- 10) MIJIĆ BOŠKO r. 1922 iz Gaja kotar Pakrac
- 11) ROKSANDIC Vasilije r. 1922 iz Gaja kotar Pakrac
- 12) MILOSEVIC Staniša r. 1921 iz Gaja kotar Pakrac
- 13) RADANOVIC Dragoja r. 1921 iz Gaja kotar Pakrac
- 14) SUDAR Simeon r. 1917 iz Gaja kotar Pakrac
- 15) IVANOVIC Mile r. 1912 iz Gaja kotar Pakrac
- 16) RADANOVIC PETAR r. 1919 iz Gaja kotar Pakrac
- 17) TRGOVCIC Bogdan r. 1919 iz Gaja kotar Pakrac

² Vinko Anlić

- 18) ZEC Nikola r. 1919 iz Gaja kotar Pakrac
- 19) MIKOŠEVIC RADIVOJ r. 1920 iz Gaja kotar Pakrac
- 20) ZEC Milutin r. 1921 iz Gaja kotar Pakrac
- 21) PEČEK Mijo r. 1922 iz Lipika kotar Pakrac
- 22) FARKAŠ Ivan r. 1922 iz Lipika kotar Pakrac
- 23) GEORGIJEVIC Đorđe r. 1922 iz Lipika kotar Pakrac

U slučaju pronalazka uhititi i prepratiti kotarskoj oblasti u Pakracu na broj 12895/42 od 1. listopada 1942.

24) DIVLJAK Stevo r. 1905 iz Kukunjevca kbroj 80 kotar Pakrac, visok, tanak lice dugoljasto, crveno, oči, kosa i obrve crne, brkovi crni štucani, oštrog pogleda, nos povijen, obučen u crno štrafasto cajnasto odijelo i na nogama opanci, otišao 25 rujna 1942 sa svojom ženom Savetom r. 1899 i djecom Zivanom i Zivkom.

U slučaju pronalazka uhititi i prepratiti oružničkoj postaji Kukunjevce na broj 1511/42 od 28. rujna 1942.

37) CIGANOVIĆ Dušan iz Kukunjevca kotar Pakrac 22 g. star, stas srednji, brkove i bradu brije, kosa crna, oči smeđe, nos i usta pravilna, znakova nema, obučen u građansko odijelo.

38) ČULE Milan iz Kukunjevca kotar Pakrac, 45 g. star, stas srednji, lice okruglo, kosa smeđa, bradu brije, brkovi mali smeđi podrezani, nos i usta naravna, znakova nema, obučen u građansko sivkasto odijelo.

39) GAJIĆ Lazo iz Kukunjevca kotar Pakrac, 38 g. star, stas visok, mršav, lice dugačko mršavo, kosa plava, oči graoraste, bradu brije, brkovi mali podrezani, znakova nema, obučen u građansko odijelo.

40) ČULE Mitra žena Milina 44 g. stara, stas niski, lice okruglo, crnomanjasta, kosa crna, nos i usta pravilna, znakova nema, obučena u seljačko žensko odijelo.

41) DRAGIĆ Zorka 36 g. stara iz Kukunjevca kotar Pakrac, stas visok, krupna, kosa crna, oči graoraste, nos i usta pravilna, osobitih znakova nema, obučena u seljačko žensko odijelo.

42) DRAŽIĆ Stoja kći Zorina 15 godina stara stas malen, kosa crna, oči smeđe, nos i usta pravilna, znakova nema, obučena u seljačko žensko odijelo.

U slučaju pronalazka uhititi i sve prepratiti oružničkoj postaji Kukunjevac na broj 1543/42 od 5. listopada 1942.

Ravno se vlasti mole a nižima se naređuje da za istima raspišu svestranu potragu i u svemu kako je napred navedeno postupe.

ZA DOM SPREMNI!

M. P.

Zamjenik upravitelja
župske redar, oblasti pristav
Draženović, v. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

2. XI 1942.

Dopis Predsjedništva vlade NDH Zapovjedništvu Ustaške vojnice... o zločinima ustaša u Subockoj i o navodnim postupcima partizana za pridobijanje naroda da se priključuje NOP-u.

Iz jednog izvještaja vadimo i dostavljamo Vam ovo:

»Na 6. listopada oko 10 sati do podne nastala je u neposrednoj blizini sela Jagme, kotara Pakračkog (tri kilometra od Lipika) česta i oštra strojopuščana paljba, koja je s malim prekidima trajala oko 2 sata.

Hrpa seljaka kao obezglavljenih vukući sobom djecu i bolesnike počela je od straha da bježi kud tko zna: u šume, u živice u potočne rupe, u kukuruze itd. napuštajući svoje redovne poslove, kuće, stoku i sve ostalo. Neke od matera svraćale su se i u štalu, uzimale svoje djecu i s njima bježale.

Po završetku te lomljave saznalo se, da je to bio jedan ustaški odred koji je tragao za odmetnicima, ali da nije zalazio dublje u šumu, nego je završio svoju djelatnost u obližnjem selu Subotskoj, gdje je pronađeno docnije nekoliko izmrcvarenih seljačkih lješeva pobacanih u bunar i to onih koji su imali smjelosti da ostanu kod kuće.¹

Budući da ovo nije prvi slučaj u pakračkom kotaru,² nastala je u narodu strahovita panika koja graniči sa neredima. Selo Jagma do sada nije dalo niti jednog odmetnika bilo koje vrsti, poznato je kao pitomo i miroljubivo u svoj okolini. U njemu se nije dogodilo do sada nijedan izgređ, uperen protiv državnoj vlasti, a nastojanja nekolicine tamošnjih da se selo odupre i izbjegne utjecaju sa Psunja, bila su dotle posve uspješna. Međutim na 7. [x] već i odrasli i djeca počeli su da se sakrivaju po kojekakvim skloništima i rupama u strahu za život, a u sva četiri razreda osn. škole od preko četrdesetero djece došlo je u školu samo desetak.«

U istom izvještaju dostavitelj stavlja i ove svoje opaske:

»Postoji pravilo da se svako ono selo, gdje se dogodi kakav odmetnički izpad, nesmiljeno i kolektivno kazni. Te kazne naročito ako je u pitanju pravoslavno selo, provode se sa absolutnom bezobzirnošću, i tako stradaju hiljade neđužnog naroda. To pravilo znaju i partizani. Oni će neko selo, gdje smatraju da ima priličan broj ljudi sposobnih za njihovu akciju, svakojako snubiti da im se priključe, pa ako to nikako ide (kakav je slučaj bio sa mnogim selima) oni će jednostavno kod toga sela izazvati neki incident i potom se povući. Sav narod zna što dolazi i imajući dotle brojne primjere, čim osjete bilo kakovo gibanje vojske, razbjeći će se glavom bez obzira. Ako to selo bude popaljeno i njegova imovina razvučena, partizani su postigli svoj cilj: sve što je zdravo i sposobno, ide k njima.

Eto tako i na taj je način nastalo dosta odmetništva u selima.«

Predpostavljajući da je dostavitelj dobronamjerno (podpisao sa punim imenom i državni je namještenik) dostavljamo Vam njegovo gornje primjedbe

¹ U toku pretresa selâ Jagme i Subocke ubijeno je, prema sjećanjima mještana, oko 70

osob² Nekoliko dana iza pretresa Jagme izvršile su ustaše strahoviti zločin u Kukunjevci. 11. oktobra 1942. god. opkolili su selo i stanovništvo koje su pronašli kod svojih kuća uotjerali u crkvu. U crkvi su vršili raspored stanovništva po grupama, izvođeci u grupi po 20 osoba cio obližnje šume, gdje su ih ubijali i bacali u jamu. Na taj način ubijeno je 780 ljudi, žena i djece iz Kukunjevca. (Milan Prodanović, navedeni rukopis.)

i opažanja znajući da je i Vama mnogo stalo do toga, da se prilike u državi čim bolje i čim prije srede i da se bezpotrebno ne stvaraju novi nezadovoljnici i ne poveća nered.

M. P.

POMOĆNIK PREDSJEDNIKA VLADE
DRŽAVNI TAJNIK:

Dr. Vjekoslav Vrančić, v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 7/III-409.

290

20. XI 1942.

Izvod iz izvještaja Štaba III operativne zone Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o akcijama I odreda na teritoriji kotara Pakrac.

I. ODRED.

1). Dana 22/23. X. 1942 II. bataljon I. Odreda izvršio je napad na neprijateljsko uporište željezničku stanicu Brezine—Bujavica, koja su čuvali domobrani. Domobrani u opće nisu davali otpora. Mrtvih ni ranjenih nije bilo ni na našoj ni na njihovoj strani (nije ni metak opaljen), dobiveno je 14 manliher pušaka, 700 metaka i 1 prsni mitraljez sa 250 metaka, i 20 bombi. Većina domobrana odmah se predala kad su ugledali partizane, samo jedan manji deo je pobjegao. Domobranima je održan govor, dato propagandnog materijala i pušteni.

2). Dana 24/25. X. 1942 II. Bataljon izvršio je napad na željezničku stanicu Dobrovac. Na stanici je bilo 7 domobrana. Dobiveno je 7 pušaka, 350 metaka, 9 bombi, a da pri tome nismo opalili ni metka. Domobrani nisu pružali nikakav otpor. Ta stanica kao i gornja potpuno su uništene, a nalazi se na pruži Banova Jaruga — Pakrac.

5). Dana 6 ov. mj. jedan vod I. bataljona koji je imao za zadatak da postavi zasjedu pokraj sela Dereze gdje je banda češće dolazila da pljačka, imao je borbu sa 20 domobrana. Na tu zasjedu naišlo je 20 domobrana sa dva puško-mitraljeza. Naša zasjeda je pre rano otvorila vatru, tako da nije uspjelo potpuno razbiti odnosno uništiti ekipu pljačkaša. U borbi su poginula dva domobrana a 1 zarobljen. Dobiveno je tri karabina i ostali vojni pribor od tri domobrana. Ostali 17 su pobjegli.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkomesar
si. odsutan

Komandant
Grga¹

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 21/1-120.

¹ Grga Jankes

2. XII 1942.

Izveštaj Štaba I odreda III operativne zone Štabu Zone o organizaciji pozadinske službe na sektoru djelovanja Odreda.

Podnaša se redovni mjesečni izveštaj kako slijedi:

Odredski sektor

Na sektoru bivšeg I. bataljona ovoga odreda rad po ekonomskoj grani je vrlo aktivan. Intendant ovoga odreda održao je ovaj mjesec dva međuseoska sastanka N. O. O. te je prisustvovao i radio na sastanku sreskog N. O. O. te je postigao pun uspeh. Zamjenik intendanta ovog odreda obilazio je zemunice, inventirao iste, i sakupljavao hranu. Okruglo oko 4 vagona t. j. 40.000 kgr. hrane smešteno je nanovo u naše zemunice i trapove. Zemunice, koje su bile sklone prokisavanju ili koje su nakisle, odmah su sve popravljene i neke pregrađene i prekrivene sa crijepom. Šteta nije bilo, jer se vlažno žito kod seljaka zamjenilo za suho.

Od najvažnijih artikala sada je stanje slijedeće: (na spomenutom sektoru)

Pšenica:	23.386 kgr	prikupljeno	17.281 kgr	svega	40.667 kg
Zob	1.150	”	1.969	”	3.119 11
Pasulj	4.101	”	2.637	”	6.738 11
Kukuruz	2.150	”	4.569	”	6.719 11
Krompir		”	9.769	”	9.769 11
Pekmez	3.263	”	2.137	”	5.400 11
brašno pšenično		”	1.360	”	1.360 11
Soli			125	”	125 11
Masti			175	”	175 11

Hrana se i dalje prikupljava, te je prirast za očekivati u kukuruzu i krumpiru. Uz to postoje samostalne kuhinje na tom sektoru i to komanda mjesta Cicvare, mobil, centar Rogulje, radioničarska kuhinja Cikote koje posjeduju svoje zemunice hrane. Osobito je dobro snabdjevena komanda mjesta Cicvare, kod koje se u glavnom snabdjeva i kuhinja štaba I. Odreda. Ova intendantura organizirala je i evakuaciju hrane iz Španovice i Dragovića, te se izvozilo: sijeno, slama, krumpir, kupus, itd. snabdjevena su slijedeća nadleštva: Komanda mjesta Cicvare, Mobil, centar Rogulje, Bolnica I. Odreda, Bolnička četa Zajle, te komanda mjesta Budići, sa svega oko 400 kola hrane, a izvezeno je i građevnog materijala za gradnju potrebnih objekata.

Do nedavna raštrkane radionice po selu Cikote i šumi, sada su preseljene u bivši Slavexov magazin. Tu se nalaze pod jednim krovom: ženska šnajderska radionica za izradu rublja, krojačka radionica, šusterska, kožarska, opančarska, kovač-bravarska, i pekarska. Postoji vlastita kuhinja, te je ishrana osigurana sa dobrom i zdravom hranom. Ovdje se nalazi i ispostava intendature, sa radnim vodom i dvoje zaprege. Izgrađene su kovačka radiona, štala, svinjac i kožara, koja je započela izbacivati prvu turu gotove kože, također je dobila svoj krov nad glavu. Koža je dobro uspjela, naročito djonovi. Zemunica za smještaj hrane u izgradnji.

Moral i drugarsko razumjevanje kod radioničara i radnika je primjerno. Politički se radi aktivno, sa svima, zatim posebno partijci sa kandidatima i skojevcima.

Izradba rublja bila je radi pomanjkanja konca za mašinu slabija jer se radilo na ruku. Izrađeno 25 pari veša, 3 ženske haljine, 2 fertuna, 2 ženske košulje.

Šusterska radionica izradila je 11 pari novih cipela, 8 pari opanaka, foršuba 3 para, nanovo dionjeno 21 par cipela i popravka što manjih što većih 239 pari. Osim toga radila su tri radnika 8 dana u mobil, centru u Roguljama.

Šnajderska radionica izradila je 3 dolamice, 9 hlača, 1 odjelo, 1 ženski kostim, 1 šos, 26 partizanki, i popravaka na odjelima, hlačama partizanima.

Mesarska radionica izradila je dvije ture kobasice, i klala za redovnu ishranu. U pàcu imade nekoliko desetke kilograma mesa, isto toliko i u pušnici.

Kovač je radio u glavnom za seoski kolektiv i potkivao partizanske konje.

i

A VII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 22/1-140.

15. XII 1942.

Izvod iz izvještaja Povjerenstva CK KPH za Slavoniju Centralnom komitetu KPH o organizacionom stanju i radu Partije, SKOJ-a, NOO-a i AFŽ-a.

Opšta karakteristika partijskih organizacija u vojsci i u partizanima je njeno slabo brojčano stanje. Uzrok je sektaški stav po primanju u Partiju. (Naša Brigada od oko 1000 boraca, ima samo oko 100 članova Partije). Na terenu S. K. Pakrac imamo samo 10 članova, premda na njegovom većem djelu partizani se nalaze već od prvih dana. Drugi nedostatak je u radu samih Okružnih Komiteta, koji su radili decentralizirano t. j. po kotarevima i tako nisu imali cjelovitosti pregleda i jedinstveno rukovodstvo. Na neoslobodjenom terenu ima u Partiji još oportunist.

O . K . N o v a G r a d i š k a . . .
S. K. Pakrac ima 10 članova¹ i 15 kandidata

Ovaj O. K. je najviše radio decentralizirano. Vladao je sektaški stav po primanju u Partiju, što se vidi po broju članova u čitavom O. K. Slabo su radili među radnicima (tvornica »Kruľjac«). Ipak su drugovi pokazali mnogo energije i volje za rad, ali je to bilo dosta neorganizovano. Partijska organizacija ovoga O. K. imaju mnogo veći utjecaj na narod, nego što bi to odgovaralo njihovom stanju. To se vidi po broju mobilisanih, kao i po broju masovnih organizacija.

Narodno-Oslobodilački Odbori

Na čitavom našem oslobodjenom teritoriju izabrani su Narodno-oslobodilački Odbori. Na neoslobodjenom teritoriju, usled krivog stava o formiranju N. O. O. imamo ih mnogo manje, nego što za njih postoje uslovi. Drugovi su mislili da N. O. O. mora biti izabran većinom i javno.

¹ Izostavljeni dio teksta ne odnosi se na Pakrac. Dokument bez potpisa.
¹ Broj članova KPJ naveden u izvještaju ne odgovara stvarnom stanju, jer je partijska organizacija brojala 11 komunista više nego što se prikazuje u izvještaju. O tome vidi podatke u dokumentu broj 300, objašnjenje 4.

Rad naših odbora na oslobođenom teritoriju pokazuje se u pomoći partizanima u odjeći i obući. Ti odbori organizuju sakrivanje hrane, brinu se o problemima sela, tako da nisu više samo ekonomska tjela, ali još nisu potpuno samostalna politička tjela, još nemaju punu sadržinu, koju treba da imaju Narodno-Oslobodilački odbori kao prava demokratska vlast. Tome smo krivi mi što im nismo razvijali inicijativu, nismo im dali punu sadržinu rada, Partija se nepravilno odnosila. To se očitovalo u komandovanju pojedinih partijaca narodno oslobodilačkim odborima. Isto tako su mnogi partizani komandovali Narodno-Oslobodilačkim odborima. Nastojaćemo te greške ispraviti, podići ugled Narodno-Oslobodilačkim Odborima, kao pravoj narodnoj demokratskoj vlasti i preko konkretnih pitanja provjeriti njihovu odanost narodu i tako ih povezati sa našom vojskom. To ćemo sada učiniti na pitanju mobilizacije, a zatim na pitanju izbora za N. O. O. U dogovoru sa drugom Vladom² rešeno je, da se izbori održe krajem januara 1943. Pristupili smo pripremama.

Dali smo uputstva Okružnim Komitetima da svi članovi Partije prouče brošuru »Organizacija Narodne Vlasti na oslobođenom teritoriju«, zatim da se održe savjetovanja sa Narodno-Oslobodilačkim Odborima i da se odstrane iz Narodno-Oslobodilačkih odbora svi oni, koji u svome radu nisu ispunili povjerenje, koje im je narod dao. U organizacionom pogledu imamo četiri Kotarska Narodno-Oslobodilačka Odbora i sve Selske. Na neoslobođenom teritoriju rad N. O. O. uglavnom se sastoji u ekonomskom pomaganju partizana i izvještavanju o kretanju neprijatelja.

O. K. Nova Gradiška ima 99 seoskih³ i 3 sreska N. O. O.⁴

SKO J.

U organizacionom pogledu stanje Skoja na našem području je sledeće:

O. K. Nova Gradiška ima 193 Skojevca.

Zbog sektaškog stava, Skoj još nije postao masovna organizacija ni na oslobođenom teritoriju, a kamoli na neoslobođenom, ali se ide dosta uspešno k omasovljenju i razbija se sektaški stav.

SAVEZ MLADE GENERACIJE

O. K. Nova Gradiška 932 omladinca.

Pionirske grupe imamo samo dvije i tima rukovodi Skoj.

¹ Vlado Popović, sekretar CK KPH.
² Koliko se od tog broja odnosi na područje kotara Pakrac ne bismo mogli utvrditi, ali je činjenica da su u toku 1942. god. djelovali mjesni NOO-i u većini selâ na spomenutom području. U vremenu juni-decembar 1942. god. osnovani su NOO-i u slijedećim selima: Kraguju, Koritima, Jagmi, Donjem Cagliču, Kovačevcu, Prgomeljima, Glavici, Tisovcu, Gornjim Grahovljanima, Bjelanovcu, Bukovčanima, Poljani, Japagi, Bučkim Kričkama, Gornjoj i Donjoj Sumetlici, Gornjoj Obriježi i Starom Majuru. O odborima osnovanim u toku 1941. god. vidi dok. br. 251, objašnjenje 10.
Kotarski NOO Pakrac formiran je 2. X 1942. god. u šumi iznad Rogulja. Tom prilikom održan je masovni zbor na kojemu su o razvoju NOP-a i zadacima NOO-a govorili članovi Povjerenstva CK KPH za Slavoniju i Štaba III operativne zone: Karlo Mrazović, Pavle Gregorić i Grga Jankes. Za članove Kotarskog NOO-a izabrani su Gojko Kozlović, Vaso Mandić, Milan Andelić, Bogdan Trgovčević, Stevo Uzur, Ljubomir Culić, Pero Malinić, Milan Prodanović, Vid Kadežabek, Maksim Bojanić, Mića Krajnović, Mile Dabić, Dušan Trifunović, Stevo Vlajković i Antun Orešić.

ANTIFAŠISTIČKI FRONT ZENA

Žene su do sada učestvovalе u našoj Narodno-Oslobodilačkoj borbi, ali to je bilo neorganizovano i neplanski. Ovaj odbor će pomoći našim partijskim organizacijama da uspostave široku žensku organizaciju na čitavom terenu našeg Poverenstva. Do sada po broju imamo ovako organiziran AF2.:

O. K. Nova Gradiška 59 AOŽ. — seoskih.⁵

S našim borbenim pozdravom,
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za
Povjerenstvo!
Duško;⁶ Dušan Čalić, v. r.

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 30/190—195.

21. XII 1942.

Izvod iz izvještaja Štaba I odreda III operativne zone Štabu Zone o akciji Odreda na području kotara Pakrac.

I. BATALJON

19. XII. 1942. jedinice ovoga bataljona sudjelovale su na sabotaži pruge Lipik — Banova Jaruga, koju je prugu istu noć sabotirao cjelokupan I. Odred. Ovaj bataljon sabotirao je prugu od Lipika do Kukunjevca. Ova diverzija izvršena je u dužini 6 km. Sve šinje su izbačene, pragovi prerezani, a telefonski stupovi isječeni.

Partizani ovoga bataljona nisu još dovoljno disciplinovani. Akcijama i vojnom obukom uklonit ćemo ovaj nedostatak. Izdržljivost i sposobnost drugova za borbu je velikani kroz borbe dobit će drugovi iz ovoga bataljona borbeno iskustvo i dostići ostale bataljone.

II. BATALJON

Dne 13. XII. 1942. jedinice ovog bataljona nalazile su se na sektoru Brunik—Kraguj. Tamo ih je posetio i komesar¹ III. Operativne Zone.

Dne 14. XII. 1942 formirana je 4-ta četa. Isti dan poslan je jedan vod da ispita stanje u »trokutu«² gdje su stigle neprijateljske snage sa tenkovima. Toga dana banda se je nalazila u selu Bujavici, gdje je pljačkala naš narod. Drugi dan jedinice ovoga bataljona prebačene su u »trokut« da napadnu bandu. Napad nije izvršen jer se je banda povukla.

⁵ Od tog broja odnosi se na područje kotara Pakrac 38 odbora AFZ. Organizaciono povezivanje žena počelo se provoditi u junu 1942. god., ali brojevi podaci ne odražavaju stvarno stanje, jer su žene daleko ranije i mimo organizacije surađivale i materijalno pomagale NOP.

⁶ Dušan Brkić

¹ Marijan Stilinović

² Prostor između komunikacija Pakrac—Banova Jaruga—Novska—Okučani—Pakrac.

17. XII. 1942. prva četa ovog bataljona izvršila je akciju na pruži kod Ladjevaca i tom prilikom zarobljeno je 9 manlihera, 600 metaka, 7 defanzivnih bombi, 1 raket pištolj, 8 patrona, 1 šinjel, 1 bluza i 2 para cipela.

Dne 18. XII. 1942. formirali smo treći bataljon iz dvije čete II. bataljona. Dne 19. XII. 1942 jedna četa ovog bataljona sudjelovala je na zajedničkoj sabotaži na sektoru od Kukunjevca do Bujavice. Diverzija je izvršena u daljini od 2 km. izbacivanjem šinja, rezanjem pragova i telefonskih stupova, te skidanjem žice. Na ovome sektoru banda je dva puta dolazila iz Kukunjevca i pripucavala, te je posao sporo napredovao.

Polit, komesar:

Komandant:
Uroš Popara

AVII. Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 21/1-185—186.

25. XII 1942.

Izvod iz izvještaja Inicijativnog antifašističkog odbora žena za Slavoniju i Srijem Povjerenstvu CK KPH za Slavoniju i Srijem o formiranju Kotarskog antifašističkog odbora žena za kotar Pakrac.

Po savjetovanju Povjerenstva C.K.K.P.H. za Slavoniju i Srijem,¹ osnovan je Inicijativni Antifašistički Odbor Zena za Slavoniju i Srijem. Dužnost i zadatak toga Odbora je da obuhvati organizaciono sve žene, koje žive na teritoriju III Operativne Zone, bez razlike na vjersku i političku pripadnost, te da od tih žena stvori Antifašistkinje žene, koje će svatiti zadaću i ciljeve Narodno-oslobodilačke borbe i da u toj borbi aktivno sudjeluju. Taj novoosnovani odbor na teritoriju naše Zone, treba točno da uputi žene u to tko su prijatelji, a tko neprijatelji narodno-oslobodilačke borbe. Naročito treba da im tumači i da bude budan u pogledu četničke rabote, jer teško ekonomsko stanje kod nas može da bude jedan od važnih činjenica, koje bi ti banditi mogli da iskoriste, te da se u tome pogledu posluže i ženama. U pogledu organiziranja žena, podizanja političke svijesti žena, naš Odbor učinio je sledeće od 25. XI. do sada:

1.) Stvoren je Kotarski Antifašistički Odbor Zena sa srez Pakrac. On je razdjeljen u 4 općinska Odbora, a obuhvata sva ona sela, sreza Pakraca, koja su na oslobođenom teritoriju. 29. XI. o. g. održan je Kotarski sastanak Pakraca, gdje su date upute i direktive za rad.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!²

AIHRPH. Fond CK KPH.
HIS, fk. 12/242.

¹ Odnosi se na prošireno partijsko savjetovanje kojemu je prisustvovalo oko 180 političkih i vojnih rukovodilaca Slavonije. Savjetovanje je održavano u Zvečevu od 25. do 27. decembra 1942. godine.
² Dokument nije potpisan, a pisala ga je vjerojatno Bosiljka Krajačić, tajnica Inicijativnog AOZ-a za Slavoniju.

18. I 1943.

Komanda Psunjskog područja prosljeđuje Štabu I odreda molbu mjesnih NOO-a i članova KPJ u Tornju i Donjoj Obriježi za likvidaciju ustaških posada.

Narodno Oslobodilački Odbori sela Toranj i Dolj. Obrež, a isto tako i članovi partije tražili su preko sreskog N.O.O. za srez Pakrac hitno izvršenje akcije u ovim selima.¹

U selu Toranj nalazi se zloglasni Marko Šarac sa još četvoricom bandita. Navodno su isti naoružani sa prsnim mitraljezima. Spavaju najčešće u parohijskom stanu, a ponekad to mjesto i mjenjaju.

U Dolj. Obrežu imade oko 20 bandita. Deset od ovih naoružano je sa karabinima a deset sa lovačkim puškama. Zajedničkog stana nemaju, već spavaju tu i tamo po seoskim kućama, mijenjajući često prenočište.

Za izvršenje ovih akcija trebalo bi se povezati sa Konradom i Srdarom članovima partije Batinjani.

Predsjednik sreskog N.O.O. ispitivao je situaciju na licu mjesta i sa seoskim N.O.O. Došao do zaključka, da bi akciju bilo najbolje izvršiti po danu u jutro rano na taj način što bi se prije dana selo blokiralo, kako banda ne bi uspjela pobjeći ili se sakriti.

Molimo Vas, da bi ovu molbu uzeli u pretresanje jer je ona važna i te kako ekonomski i politički, pošto je sa ovo nešto bande u ova dva sela onemogućen politički i ekonomski rad u slijedećim selima: Toranj, Pakrački Batinjani, Obrež, Mali Banovac, Veliki Banovac, Ploština Kapetanovo-polje, Klisa i Brekinska.

Ovo Vam javljamo obzirom na molbu sela ovoga kraja i predsjednika sreskog N.O.O. za kotar Pakrac.

Smrt Fašizmu Sloboda Narodu!

Komandant Područja:

AVII. Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 49/1-136.

JH*

23. I 1943.

Naredba Komande Psunjskog područja intendantu II ekonomskog sektora u Cikotama za preuređenje školske prostorije u ambulantu, izradu bolničkog rublja i preseljenje mobilizacionog centra iz Rogulja u školu na Glavici.

Pošto je nastao novom akcijom¹ jak priliv ranjenih drugova naređuje se:

1.) Po primitku ovog naređenja pristupiti izgradnji odnosno pripremama školske prostorije u Roguljama za svrhe ranjenih drugova i to na ovaj način: U velikoj sobi (učionici) podići preče, a ostatak od 2 sobe udesiti jednu za ambulantu, a jednu za stan bolničkog osoblja.

¹ > Vidi dok. br. 297.
Radi se o diverzijama na glavnoj željezničkoj pruzi Zagreb—Beograd, koje su izvodile jedinice IV divizije NOV i PO Hrvatske s namjerom da onemoguće prebacivanje ustaško-okupatorskih snaga u Bosnu i Bosansku krajinu.

2.) Žensko odjeljenje zaposliti brzim tempom na izradi veša za našu bolnicu br. 2, pošto se tamo brojno stanje ranjenih naglo povećalo. Potrebno bi bilo stvoriti najmanje 6 pari veša 60 ponjava odnosno ćilima, i hitno im dostaviti.

3.) Kako intendatura raspolaže sa petrolejom, to ćete im staviti i potrebnu količinu petroleja na raspolaganje.

Našem mobil, centru izdato je naređenje, da se sutra u jutro tj. 24. o. m. iseli iz zgrade u Roguljama i preseli u školu na Glavici. Ujedno je izdato naređenje, da se iz mobil, centra izluči 10 drugarica, koje će pristupiti čišćenju škole u Roguljama. Tamošnji intendant drug Ičo² prema tome neka pristupi svim ostalim potrebnim pripremama, kako bi ovu zgradu u Roguljama priveo odgovarajućoj svrsi za bolnicu. VRLO JE HITNO!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Komandant područja:
M³

AVII, Fond NOR-a,
HIS, mkrf. 49/1-142.

297

30. I 1943.

Izvod iz izvještaja Štaba I odreda III operativne zone Štabu Zone o izvedenim akcijama na području Pakraca u vremenu od 18. do 28. januara.

Dostavlja se izvještaj, brojno stanje i naoružanje ovog odreda u vremenu od 18. I. 1943 do 28. I. 1943.

I. BATALJON:

Dne 18. I. 1943 god. ovaj bataljon dobio je zadatak da likvidira banditsku trojku glasovitog Šarca u Tornju i da pohvata bandu u Dolnjoj Obreži.¹ Banditska trojka nalazila se je u utvrđenoj kući (popovoj) sa zazidanim prozorima. Upad u kuću bio je nemoguć. Polupana su vrata. Pokušalo se unići u hodnik. Napad je vršila naša šestorka. Banda je mnogo upotrebljavala bombe i nije se moglo doći do njih. Zapaljena je kuća. Jedan vod blokirao je kuću i čekao je do zore da sagori. Međutim kuća je izgorela, a u zidanom bunkeru koji je bio u kući ostala je banda.

Od oružje nije zadobiveno ništa. Među ostalim izvršena konfiskacija imovina Šarca, zaplijenjeno je tri para konja, sva roba, pšenica, nešto obuće itd.

Kod nas bilo je pet lahko ranjenih i to svi od bombi. Akciju je izvodio samostalno prvi bataljon po naređenju Štaba odreda. Jurišanje koje su drugovi izvršili nije bilo potrebno, pošto se banda pomoću bombi branila. Palenje kuće moralo se odmah izvesti te bi se izbjegle nepotrebne žrtve, a zatim morao je da ostane ne vod već četa u zasjedi i to preko dana, a ne samo do svanjivanja. Vod koji je ostao u blokadi kuće povukao se u svanjivanje mjesto da i dalje ostaje. Ova- akcija je neuspjela zbog nesnalaženja Štaba u samoj borbi.

² Dušan Uglješić

³ Nikola Kosanović

¹ Vidi dok. br. 295.

Iste noći jedan dio snage ovog bataljona išao je u Dolnju Obrež gdje je bilo 12 ustaša. Kako banda nije spavala na određenom mjestu, pošto svake noći mijenjaju konak, naše jedinice vršile su pretres po kućama, a banda koja je spavala na jednom kraju izvukla se, te je na vrh sela i pripucala.

Drugovi su odmah pošli u potjeru za bandom koja je bježala prema šumi. Po izvještaju komandanta bila je to prava jurnjava. Tom prilikom ranjen je jedan bandit i dobiven je jedan mauzer. Ovdje je lahko ranjen jedan drug.

19. I. 1943 ovaj bataljon bio je na odmaranju u selu Subocka.

20. I. 1943 ovaj bataljon imao je zadatak razoružati 20 stražara na mostu glavne pruge. Jedinica je već bila u pokretu, kada sam morao vratiti jedinicu na zahtjev Divizije.

21. I. 1943 bataljon je ostao u selu Kričkama.

22. I. 1943 ovaj bataljon sudjelovao je u akciji Divizije, postavivši zasjedu prema Lipiku i Pakracu na mjestu Mačkovac, neprijatelj nije naišao.

Na položaju se ostalo i 23. I. 1943.

26. I. 1943 bataljon je dobio zadatak da sa dva voda konfiskuje svinje u Brekinskoj koje se rane za državu. Konfiskacija nije izvršena pošto je isti izjavio da je naš saradnik, i da svinje neće prodati državi.

27. I. 1943. bataljon je bio na položaju Korita, Lovska pošto je banda iz Lipika nadirala prema Subockoj gdje su ih dočekale jedinice brigade.

U slobodno vreme vršena je vojnička obuka.

U ovom bataljonu održano je jedno vojno savjetovanje.

II. BATALJON

26. I. 1943 bataljon je dobio naređenje da u selu Antunovcu izvrši konfiskaciju nekih strojeva, a u selu Gaju da održi miting.

U selu Antunovcu zaplijenjeno je nekoliko strojeva, drebanga. Konfiskovana je jedna imovina jednog bandita kulturbundaša, dobiveno 75 kg masti, 100 kg mesa, 1 par konja sa ormom i razne robe.

27. I. 1943 jedinice su se nalazile u Lovskoj.

U slobodno vrijeme vršena je vojna obuka. U ovom bataljonu održano je jedno vojno savjetovanje.

Dne 28. I. 1943 bataljon I i II postavili su zasjedu na pruge Banova Jaruga

— Lipik s namjerom da se zaustavi transportni voz. Zbog kontrolnog voza koji obilazi prugu i zbog patrola nije se moglo rušiti prugu već se pred dolazak voza postavila mina. Eksplozija mine nije ustavila voz, kao ni pucanje zasjede te je voz izmakao.

PIONIRSKA ČETA

Jedna grupa minera bila je pridodana I. bataljonu te je pomoću eksploziva porušila vrata na kući gdje je bio Šarac. Ovo je uspješno izvršeno.

Dne 26. I. 1943 četa je porušila i zapalila 4 mosta na putu Poljana — Lipik. Mostovi su bili dugački 15 do 20 metara.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar:

Komandant:²

AVII. Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 55/I-613—614.

² Dokumentat nije potpisan.

11. II 1943.

Dopis Kotarskog NOO-a Pakrac Komandi Psunjskog područja o neko-rektnim postupcima jedinica NOV prilikom korištenja privatne imovine.

Na Kotarskoj Plenum sjednici održanoj 10. II. 1943 doneli su predsjednici općina izjavu naroda o lošim postupcima Narodno-oslobodilačke vojske prigodom prolaza kroz pojedina sela, t. j. lošim postupcima ne održavajući se u vezi sa N. O. O. već bez njih i preko njih vršili su samovoljstvo između naroda i narodne imovine. U koliko su to štetni i loši postupci za našu Narodno-oslobodilačku borbu da nebi narod izgubio volju i zamrzio našu hrabru partizansku vojsku radi pojedinih lica o tome Vas obavještavamo.

Postupci koje je narod primjetio jesu i to:

1) U Gornjem Čagliću kada je bila N. O. V., 2 bataljon 12 brigade postupio je dosta lošim postupcima, nepitajući N. O. O. za savjete, već su sami radili što su htjeli t. j. uzimali su hranu i rakiju od seljaka i da uopšte nikoga nisu ni tražili ni pitali.

2) U selu Brusniku 12 brigada 2 bataljon, dolaskom u selo bez pitanja N. O. O. otišli su kod pojedinih ljudi gdje su zahtjevali da im se dadne prase za peći, s time su našli 6 komada prasaca, koje su pekli ali nisu koristili sve ono što se moglo koristiti. Pri pečenju prasaca nisu metli svodkove ili potrebna sredstva za hvatanje masti, i ako su to danas velike potrebe. Narod dokazuje da su upropastili oko 10 kila masti.

3) U selu Popovcima ekonom 2 čete 3 bataljona 12 brigade pitao je u istome selu gdje imade rakije da pije, gdje su mu seljaci odgovorili da nema nigdje, dok je on po dokazu jednoga druga iz iste čete kojemu je bio poznat bunker u istome selu, otišao u njega i našao rakiju jednoga seljaka i sam grabio i pio bez ičije dozvole, dok je isti rekao i drugim drugovima i oni su dolazili i rakiju točili.

4) Plahte koje su kupljene za vojsku koje su im bile potrebne za maskiranje za akcije po snijegu. Poslije svršene akcije ne vodeći računa o tim plah-tama, već su ih povlačili tako da su sami seljaci po zadi njih morali iste sakupljati i spremati.

Trebali bi imati u vidu to, da je već narod dosta iscrpljen, stoga već godinu i pol dana nema prilike nikakove nabavke odjevnih predmeta pa već ono što se dadne našoj narodnooslobodilačkoj vojsci da se to tako nemilosrdno ne upropaštuje, već ako im iste nisu bile potrebne postoje po selima organizacije kojima su ih mogli uručiti i iste sa njima zadužiti, a ne ovako bezmišljeno povlačiti.

5) Napominje se i to da mnogi se seljaci pritužuju da naša vojska prigodom prelazka preko polja gaze usjeve pojedinih seljaka nevedeći računa da se ide jednim putem, već se prave i nepotrebni putevi gazi se širina usjeva koja nije potrebna nemisleći da je to štetno sa ekonomskog gledišta.

6) Opaženo je da neki drugovi vojnici idući iz akcija zaplijenjene odjevne predmete, daju pojedinim drugaricama koje su im u simpatiji, i ako mu je to bilo otežcano nosit trebao se obratiti N. O. O. i da ga isti uruči najnužnijim i najpotrebnijim u selu.

7) Drugovi vojnici koji se nalaze po selima bolesni treba nastojati obilazak istih od strane naših bolničara, i ako ne postoje sredstva pomoći, potrebna

su sredstva obilaska, tako da isti nebi govorili dok sam zdrav i sposoban za borbu dobro me se gleda i priznaju a kada obolim onda nema nikoga od strane onih s kojima sam za vrijeme borbe učestvovao da me se obidje.

8) *Izjava predsjednika općine*, Popovci, da se u njegovom selu nalazi drug Major kojega mu imena neznamo sa svojom drugaricom i sa troje djece. Isti zatražuje svu udobnost života nemisleći na oskudicu i ratno stanje, i ako su seljaci davali i meso i mast kao i cijelu ishranu ali isti hoće da raskošno živi.

Seljaci dokazuju da su nailazili u njegovom stanu gdje se jede od strane njega i njegove familije kruh namazan sa masti, ne pazeći na narodnu oskudicu, već govoreći moja četiri sina bore se u narodnooslobodilačkoj vojsci, za mene mora da bude dovoljno hrane i rakije. Dok je isto selo dosta i pasivno, a i dalo je iz oduševljenosti sve moguće za našu narodno-oslobodilačku borbu pa i nemogu a i nezadovoljavaju se da neko ovako raskošno živi kada nisu prilike.

N. O. Odbor iz istoga sela htio je da olakša i sebi, a da nebi bilo loše i po iste, htjeli su da razmetnu familiju druga Majora po kućama, i to po boljim kućama gdje nebi gladovali, ali isti drug Major neće da se rastaje od svoje familije i ako to nisu djeca takova nejaka da trebaju ruke i kolijevku, već su to djeca koja bi čak mogla učestvovati negdje u pozadinskom mjestu bar kao kurir.

Radi njegovih nesnosivih zahtjeva došlo je do sukoba izmedju predsednika općine istoga sela i majorevog sina Miška kojemu je partizansko ime Finac. Isti je pozvao predsednika općine k sebi da se raspravljaju o stvari ishrane njegove porodice, kad je isti predsednik došao k njemu, Miško nije imao strpljenja da se sporazume, već je bacio armuniku o pod koju je isto vrijeme imao u rukama, zgrabio je pištolj da ubije druga predsednika dok su ostali pred njega stali, a to jesu baš mati i sestra Miškova vičući ne Miško ne, dok se je drug predsednik ispred nerazumljivog Miška morao skloniti. Radi svega gore navedenog došlo je u isto selo loše gledanje na takove postupke. Da nebi u isto selo došlo nezadovoljstvo prema narodnooslobodilačkoj borbi i narušavanje autoriteta druga predsednika, potrebno je da se familija druga Majora otkloni iz istoga sela.

Mišljenja smo toga, pošto bi isti mogli donositi korist našoj narodnooslobodilačkoj borbi, da se nameste negdje u pozadinske ustanove.

O svim napred navedenim tačkama, potrebno je da se upozore svi komandanti, polit, komesari i komandiri četa da se ovakovi slučajevi u buduće nebi dešavali, jer su takovi slučajevi štetni po našu narodno-oslobodilačku borbu.¹

Uz naš borbeni pozdrav,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODU NARODU

M. P.

Predsednik
Gojko Kozlović

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 49/1-170.

¹ Da bi se suzbile takve pojave, Stab IV divizije NOVH izdao je naredbu prema kojoj se privatna imovina može pozajmiti i koristiti samo s dozvolom štabova jedinica i u dogovoru s NOO-ima.

12. II 1943.

Izvod iz izvještaja Komande Psunjskog područja Štabu III operativne zone o političkom radu među narodom, otvaranju škola i omladinskog doma u Budićima i o radu komandi straža, intendanturä i zarobljeničkog logora.

Dne 24. januara o. g. održali smo 6 predizbornih skupština i to: u Kričkama, Gornjem Cagliću, Brusniku, Ožegovcima, Gor. Borcima, i Lisičinama. Svi ti zborovi nisu najbolje uspjeli, za to što sam rok organizacije bio je vrlo kratak i na sam taj dan bio je vrlo loše vrijeme. Pogrešna je bila sama organizacija tih zborova, jer se nije upotrebilo kao organizatore same Narodno-oslobodilačke odbore, već su u glavnom zborove organizirale partizanske straže. Velika je greška i u tome, što SKOJ-evske i omladinske organizacije nisu uopće organizovano pristupile na te skupštine. Interesovanje za same izbore je dosta različito, tako da na mnogim mjestima se osjeća veliko interesovanje, dok u mnogim selima nije baš osobito. Potrebno je još mnogo poraditi da se postigne ono što se želi. Pristupili smo održavanju predizbornih konferencija u onim selima našega Područja, koja ili nisu sudjelovala na zborovima, ili se nalaze u blizini neprijateljskih uporišta. Predviđen je još jedan veliki zbor u P. Šagovini, ali do sada zbog reakcije nije mogao biti održan.

Kako sam već u prošlom izvještaju javio u tjednu »Velika« referati su održani u svim selima kotara pakračkog, dok u ostalim kotarevima samo mjestimično.

U nedelju dne 7. o. m. omladina u Budićima imala je otvorenje »Omladinskog doma«. Posjet je bio dosta velik, ali tek pred noć, jer se narod bojao bombardovanja. Na otvorenju govorio je ispred kotarskog N. O. O.-a drug Galeb,¹ ispred omladine drug Ivo Uzur, ispred KP drug Stevo Kovačić, a ispred Komande Područja drug Vojaček Josip. Govornici su podvukli veliko značenje osnivanja takovih domova po našim selima, a isto tako se je govorilo o značenju izbora, o mobilizaciji i zimskoj pomoći.

Organizovao sam AgitProp za naše Područje od 4 člana, ali i ako smo već dva puta tražili detaljne upute za rad od Agipropa Povjerenstva CK KPH za Slavoniju i Srijem, da možemo odmah pristupiti radu, nismo dobili nikakvog odgovora. Pristupili smo na svoju ruku osnivanju škola za djecu i već su održana 3 mitinga u kojima se ukazalo na potrebu istih. Pristupilo se odmah organizovanju škola i to u Bjelajcima, Zabrdskim Kričkama i Jakovcima. Dne

14. o. m. biti će otvorenje škole u Bjelajcima. Poduzeli smo akciju sakupljanja školskih potrepština kojih ima dosta sakupljenih u daruvarskom kotaru, samo ih treba prebaciti ovamo.

Na sektoru Trokuta i okolo Psunja prema cesti izvršeno je veliko bombardovanje naših sela iz aviona.² Isto tako banda je prokrstarila kroz čitav Trokut, gdje je popalila mnogo kuća u selu Grabovcu, nekoliko kuća u Bairu, Brezovcu i one koje su ostale od bombardovanja u Kričkama. Stanje na tom sektoru je vrlo teško, osobito je negativno djelovalo na narod što za vrijeme ofanzive nitko nije ostao uz narod, osim nekoliko političkih radnika u kotaru Novska. Osobito su se kukavički ponijele partizanske straže u Lovskoj i Kričkama, koje su napustile prije sela, nego što se je neprijatelj u opće pokazao, te nisu dale nikakvog savjeta niti pomoći narodu koji je izbjegao u šume,

² Bombardirana su sela: Brezovac, Sagovina, Sirinci, Bijela Stijena, Kričke, Veliki i Mali Budići, Zabrdski Fopovac, Koturić, Ožegovci i Veliko Brdo.

već na pr. straža u Lovskoj utekla je čak u Toranj i nije se vraćala kroz 3—4 dana. Zbog toga otišao je dolje naš obavještajac, da stvari ispita i da se poduzmu mjere, da se ovakovi slučajevi više nikada ne ponove.

U popaljenom selu Cicvare

Stanje u našim intendanturama i radionicama isto još nije na visini. Osim radionica u Cikotama i Zailama gdje pomoću rada dobrih partijskih jedinica se stanje veoma popravilo, dok u intendanturi IV. ekonomskog sektora i radionicama u Kričkama stanje je vrlo nezdravo i mora se provesti reorganizacija, dok se istragom utvrdi tko je kriv za ovakovo stanje.

Budući da moramo organizovati ekspozituru Komande Područja na sektoru Bilogora, predvidili smo za političkog radnika tamo druga Blagoju Gerđijana, političkog instruktora pri našoj komandi, dok drug Vladimir Sudar pozvan je u Komandu Papučko-Krndijskog Područja, tako da smo ostali bez instruktora. Molimo Vas stoga ako imate drugove sposobne za vršenje ovih dužnosti, da nam iste pošaljete, jer nam je ovako rad vrlo otežan.

Organizovan je pri ovoj Komandi zarobljenički logor. Sa zarobljenicima rade se svi poslovi kod izgradnje raznih kuća, skloništa itd. Ostavili smo kod njih i političkog radnika, da s njima radi i ima dosta domobrana, osobito onih koji su služili aktivno, kod koji se pokazala želja da stupe u naše redove. Mi smo stali na stanovište da treba najprije da se na radu pokaže kakvi su, pa da se ih kasnije uputi u naše jedinice.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu

P o m o ć n i k
Komandanta Područja
Vojaček³

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 491-176—177.

300

27. II 1943.

Izveštaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o organizacionom stanju i političko-prosvjetnom radu partijskih, skojevskih i antifašističkih organizacija, mobilizaciji boraca u NOV, održavanju veze s domobranskim garnizonima i o raspoloženju naroda i narodnosti prema NOP-u.

Dragi drugovi,

Na osnovu primljenih direktiva, dostavljamo Vam izveštaj o stanju na našem Kotaru za dan 25 februara 1943 godine i to:

I. Partija: Sastoji se od 44 člana, 37 drugova, 7 drugarica, 41 Srbin i 3 Hrvata, 37 seljaka, 5 obrtnika, 1 srednjoškolac i 1 poluintelektualac.

Partijske organizacije podeljene su na Kotarski komitet i 7 partijskih jedinica.

Komitet: sastoji se od 8 članova, 7 drugova i 1 drugarica, 7 Srba i 1 Hrvat, 6 seljaka, 1 obrtnik, a 1 poluintelektualac. Komitet se sastaje redovito svakih 10 dana, a po potrebi i vanredno. Na sastancima se podnose izveštaji po dnevnom redu tj. po sektorima rada, po kojima je svaki pojedini član zadužen. Približni dnevni red:

1) Organizaciono pitanje partije (kandidati). 2) SKOJ, SMG, Pioniri. 3) NOO. 4) AFZ. 5) Rad sa vojnim komitetom. 6) Agitacija i propaganda i kulturno prosvetni rad. 7) Rad sa partijom u vojno-pozadinskim ustanovama.

³ Josip Vojaček

8) Raspodela štampe. 9) Polit, situacija u svetu i kod nas. 10) Mobilizacija.
11) Kritika i razno.

Partijske jedinice: I. partijska jedinica sa sedištem u Lještanima sastoji se od 5 članova, 4 druga i 1 drugarica, Srbi, seljaci. Jedinica djeluje u selima; Bobare, Rogolji G. i Donji, Lještani, Čaglić G. i Donji Bjelanovac, Bjela Stjena, Bukovčani katolički i pravoslavni. Jedinica se sastaje svakih 8 dana, a kad prilike dozvoljavaju i dva puta u osam dana. Na sastancima se podnose izveštaji po dnevnom redu tj. po sektorima rada, po kojima je svaki pojedini član zadužen. Približni dnevni red: 1) Organizaciono pitanje jedinice (kandidati), 2) SKOJ, SMG, Pioniri, 3) NOO, 4) AFŽ, 5) Agitacija i propaganda i kulturno prosvetni rad, 6) Raspodela štampe, 7) Politička situacija u svetu i kod nas, 8) Obrazovni rad, 9) Budući rad, 10) Mobilizacija, 11) Kritike i razno. Jedinica je imala u zadatku: Politički rad sa svim antifašističkim organizacijama, izbornu kampanju, mobilizaciju, agitaciju i propagandu, kult. prosvetni rad, prikupljanje podataka o žrtvama poslednje reakcije, te popis stanovništva po selima. Ove zadatke jedinica je samo delimično izvršila, dok je delimično ostalo za izvršenje i sada je u toku. Jedinica na sastancima kao novo formirana većinom od novo primljenih članova proučavala je 12 Uslova¹ i Šta znači biti član KP² i razni propagandni materijal. Svi članovi platili su članarinu.

II. Partijska jedinica: sa sedištem u Kraguju, sastoji se od 5 članova, svih 5 muških, Srbi, 4 seljaka 1 obrtnik. Jedinica djeluje u selima Skenderovci, Šeovica, Kraguj, Brusnik, Lipovac, Šumetlica G.³ i Donja. Jedinica se sastaje svakih 8 dana, a po mogućnosti i dva puta u 8 dana. Na sastancima se podnose izveštaji po dnevnom redu tj. po sektorima rada, po kojima je svaki pojedini član zadužen. Približni dnevni red: 1) Organizaciono pitanje jedinica, (Kandidati), 2) SKOJ, SMG, Pioniri, 3) NOO, 4) AFŽ, 5) Agitacija i propaganda, Kulturno-prosvetni rad, 6) Veza sa Pakracom, 7) Raspodela štampe, 8) Politička situacija u svetu i kod nas, 9) Obrazovni rad, 10) Budući rad. 11) Mobilizacija, 12) Kritike i razno. Jedinica je imala u zadatku politički rad sa svim antifašističkim organizacijama, izbornu kampanju, mobilizaciju, agitaciju i propagandu, kult. prosvetni rad, popis stanovništva po selima, te popis partizana iz svakog sela i akciju zimske pomoći za NOV. Ove zadatke jedinica je delimično izvršila, a u akciji zimske pomoći najslabije je uspjela. Na sastancima jedinica proučavala je 12 Uslova, Šta znači biti član KP i razni propagandni materijal. Clantivi ove jedinice još za sada nisu platili članarinu, ali je urgirana.

III. Partijska jedinica: Sa sedištem u Kričkama sastoji se od 5 članova, 4 druga i 1 drugarica, Srbi, seljaci. Jedinica djeluje u selima Kričke, Cicvare, Bjelajci i u KNOO. Jedinica se sastaje svakih 8 dana, a po redu tj. po sektorima rada, po kojima je svaki pojedini član zadužen. Približni dnevni red: 1) Organizaciono pitanje jedinice (Kandidati), 2) SKOJ, SMG, Pioniri, 3) NOO, 4) AFŽ, 5) Agitacija i propaganda i kult. prosvetni rad, 9) Budući rad, 10) Mobilizacija, 11) Kritike i Razno. Jedinica je imala u zadatku: Rad sa svim antifašističkim organizacijama, rad u KNOO, Izbornu kamp. mobilizaciju, akciju zimske pomoći za NOV, agitaciju i propagandu, kulturno prosvetni rad, popis stanovništva po selima, te popis partizana. Ovaj zadatak u dalnjem izvršenju. Na sastancima jedinica proučavala je 12 Uslova, Šta znači biti član KP, i razni

¹ Brošura: Dvanaest uslova za boljševizaciju Partije.

² Šta znači biti član Komunističke partije i kakve su njegove dužnosti.

* Gornja

propagandni materijal. Jedinica za ovaj mesec do sada još nije predala članarinu ali je urgirana.

IV. Partijska jedinica: sa sedištem u Jakovcima, sastoji se od 6 članova, 4 drugova i 2 drugarice, 2 obrtnika, 4 seljaka, Srbi. Jedinica djeluje u selima: Rogulje, Jakovci, Cikote, Prgomelje, Tisovac, Mijači i zaselak Glavica.

Jedinica se sastaje svakih 8 dana, a kad to prilike dozvoljavaju i dva puta u 8 dana. Na sastancima se podnose izveštaji po dnevnom redu tj. po sektorima rada, po kojima je svaki pojedini član zadužen. Približni dnevni red:

1) Organizaciono pitanje jedinice (Kandidati), 2) SKOJ, SMG, Pioniri, 3) NOO, 4) AFŽ, 5) Agitacija i propaganda i kulturno-prosvetni rad, 6) Raspodela štampe, 7) Politička situacija u svetu i kod nas, 8) Obrazovni rad, 9) Budući rad, 10) Mobilizacija, 11) Kritike i razno. Jedinica je imala u zadatku: Politički rad sa svima antifašističkim organizacijama, mobilizaciju, agitaciju i propagandu, kulturno prosvetni rad, akciju zimske pomoći, popis stanovništva po selima i popis partizana. Ove zadatke jedinica delom izvršila, a delomično izvršenje je u toku. Na sastancima jedinica proučava kao novo-organizovana od novo-primljenih članova 12 Uslova, Šta znači biti član KP i razni drugi propagandni materijal. Članarinu pojedini članovi ove jedinice još nisu platili, ali je urgirana.

V. Partijska jedinica: sa sedištem u Popovcima, sastoji se od 5 čl. 4 druga i 1 drugarica, Srbi, seljaci. Jedinica djeluje u selima: Grdjevica, Koturić, Popovci, Budići Veliki i Mali, Bučje, Zaila. Jedinica se sastaje svakih 8 dana, a kad prilike dozvoljavaju i dva puta u 8 dana. Na sastancima se podnose izveštaji po dnevnom redu, po sektorima rada, po kojima je svaki pojedini član zadužen. Približni dnevni red: 1) Organizaciono pitanje jedin. (Kandidati), 2) SKOJ, SMG, Pioniri, 3) NOO, 4) AFŽ, 5) Agitacija i propaganda i kulturno prosvetni rad, 6) Raspodela štampe, 7) Politička sit. u svetu i kod nas, 8) Obrazovni rad, 9) Budući rad, 10) Mobilizacija, 11) Kritike i razno. Jedinica je imala u zadatku: politički rad sa svima antif. organizacijama, mobilizaciji, agitaciju i propagandu, kulturno-prosvetni rad, akciju zimske pomoći, organizovanje proslave 25 godišnjice Crvene Armije, popis stanovništva po selima, popis partizana. Ove zadatke jedinica je većim delom izvršila, a delomično je još u toku. Članovi su platili članarinu. Na sastancima jedinice proučava se Istorija VKP b »Proleter« i razni drugi propagandni materijal.

VI. Partijska jedinica: sa sedištem u Ožegovcima, sastoji se od 6 članova, 5 drugova i 1 drugarica, Srbi, 5 seljaka 1 obrtnik. Jedinica djeluje u selima: Ožegovci, Branežci, Gornji Grahovljani, Srednji Grahovljani, Donji Grahovljani, Barica, veza sa Siračom. Jedinica se sastaje svakih 8 dana, a kad prilike dozvoljavaju i dva puta u 8 dana. Na sastancima se podnose izveštaji po dnevnom redu, tj. po sektorima rada, po kojima je svaki pojedini član zadužen. Približni dnevni red: 1) Organizaciono pitanje jedinice (kandidati), 2) SKOJ, SMG, Pioniri, 3) NOO, 4) AFŽ, 5) Agitacija i propaganda i kult. prosvetni rad, 6) Rad sa domobranima, 7) Raspodela štampe, 8) Politička sit. u svetu i kod nas, 9) Obrazovni rad, 10) Budući rad, 11) Mobilizacija, 12) Kritike i razno. Jedinica je imala u zadatku: politički rad sa svima antifašističkim organizacijama, mobilizacija agitacija i propaganda, kulturno prosvetni rad, akciju zimske pomoći za NOV, organizovanje proslave 25 godiš. Crvene Armije, popis stanovništva po selima, popis partizana. Ove zadatke jedinica je većim delom izvršila, a delomično je u toku izvršenja. Na sastancima jedinice proučava se 12 Uslova, Šta znači biti član KP i razni propagandni materijal. Članovi jedinice platili su članarinu.

VII. *Partijska jedinica:* sa sedištem u Batinjanima, sastoji se od 3 člana,⁴ Hrvati, seljaci, svi muškarci. Jedinica djeluje u selima: Omanovac, Batinjani, Toranj, G. i D. Obrež,⁵ Kunovo selo, Kapetanovo Polje, Klisa, Pakrac, Vel. Banovac, Lipik, Prekopakra. Ova jedinica još nije dovoljno aktivna i ne održava sastanke redovito, a kao razlog navađaju drugovi da je nemoguće zbog bande, kao i njenih agenata. Kad se jedinica sastaje podnose se izveštaji po dnevnom redu tj. po sektorima rada. Približni dnevni red: 1) Organizaciono pitanje jedinice i kandidata, 2) SMG, 3) NOO, 4) AFŽ, 5) Rasturanje letaka, 6) Rad sa domobranima, 7) Obrazovni rad, 8) Budući rad, 9) Kritike i Razno. Jedinica je imala u zadatku: da proširi svoj delokrug rada, da pronalazi što više kandidata, da organizira NOO, AF2, SMG, gde ih još nema, da rastura letke i da radi sa domobranima, da nabavlja materijal za potrebe tehnike OK i kancelarije KK, te da sakuplja zimsku pomoć za NOV. Ove zadatke jedinica nije dovoljno ozbiljno shvatila, te ih nije izvršila, sem nekih manjih zadataka, te je KK poduzeo potrebno da se toj jedinici dodeli sekretar, stariji iskusniji drug sa slobodne teritorije tj. iz našeg kotara, koji bi pospešio rad na neoslobodenoj teritoriji.

2) KANDIDATI: U kotaru ima svega 53 kandidata za KP, 36 muških i 17 ženskih, 52 seljaka 1 obrtnik, svi su Srbi.

Kandidati su raspodeljeni u 17 kandidatskih grupa i to:

Prva grupa: Gornji Čaglič, sastoji se od 2 drugarice, Srpkinje, seljanke. Grupa tek sada formirana i rad po sektorima, kao i sastanci do sada još nisu održavani, ali se pristupilo raspodeli rada i grupa je snabdevena potrebnim materijalom.

Druga grupa: Skenderovci: sastoji se od 3 druga, Srbi, seljaci. Grupa novo-formirana isti slučaj kao kod prve grupe.

3) *SKOJ:* Na celom kotaru ima 103 SKOJ-evca, 32 druga i 71 drugarica, 100 Srba, 3 Hrvata, 96 seljaka, 5 radnika i 2 srednjoškolca. SKOJ je podeljen u 21 SKOJ-evsku jedinicu i to:

Prva jedinica: Rogolji; sastoji se od 3 člana (dva iz Rogolja, a jedan iz Bobara), 1 drug i 2 drugarice, Srbi, seljaci. Sastanke održavaju dva puta nedeljno i to jedan za pretres polit, rada, a drugi za izobrazbu iz marksističke teorije rukovode sa Ujedinjenim savezom antifašističke omladine. Od materijala imaju Okružnicu SKOJ-a i Uloga prol. omladine.

Druga jedinica: Lještani; sastoji se od 4 člana i to 2 druga i 2 drugarice, Srbi, seljaci. Sastanke održavaju dva puta nedeljno i to jedan za pretres polit, rada, a drugi za izobrazbu iz marksističko-lenjinističke teorije, rukovode sa

⁴ Prema sjećanjima učesnika NOP-a s područja Pakraca broj i sastav partijske jedinice naveden u izveštaju pogrešan je. Broj od 3 člana vjerovatno se odnosi na rukovodstvo jedinice, koji po sastavu nisu bili svi Hrvati, nego Hrvat, Srbin i Čeh, a brojčano stanje bilo je za 11 komunista više nego što se spominje u izveštaju. Partijska ćelija od četiri člana postojala je u Prekopakri, na plani »Slavex« također četiri člana i ćelija Badjevina-Omanovac od tri člana. Ćelije su se nalazile na neoslobodenoj teritoriji i radile u strogoj konspiraciji, pa je i to jedan od razloga nepoznavanja stvarnog stanja komunista. Partijski i propagandni materijal ćelije su primale od partijske jedinice u Batinjanima, a širile su ga među simpatizerima NOP-a u svojim mjestima, kao i među domobranima u Pakracu.

Već u toku 1942. godine formirano je u Pakracu više »punktova«, odnosno grupa koje su sačinjavali simpatizeri i suradnici NOP-a. Oni su slali obavještajne i informativne izveštaje o prilikama u Pakracu i kretanju ustaško-domobranske i okupatorske vojske, prikupljali materijalnu pomoć, prebacivali ilegalce u partizane i rasturali propagandni materijal. U tome radu bili su aktivni i daci Učiteljske škole. Osobito dragocene podatke slao je rukovodstvu NOP-a Vojni komitet koji je već u toku 1942. godine formirao Dragan Nikolić, član KK KPH Pakrac, a u okviru kojega je radilo oko 15 suradnika NOP-a. Otežavajuća okolnost u njegovom radu bila je ta što su vojne vlasti, da bi suzbile suradnju s NOP-om, često mijenjale sastav posade u garnizonima pa se veza prekidala, a to je dovodilo do provala i hapšenja. (Mirko Prodanović, Partijske organizacije na kotaru Pakrac novembra—decembra 1942. god., neobjavljeni rukopis, MG.)

⁵ Gornja i Donja Obrjež

Ujedinjenim savezom antifašističke omladine i Pionirima. Od materijala imaju Okružnicu SKOJ-a i Uloga proleTERSke omladine.

Treća jedinica: Bjela Stjena; sastoji se od 3 člana 2 druga i 1 drugarica, Hrvati, seljaci. Sastanke održavaju dva puta nedeljno i to jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izgradnju. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine. Od materijala imaju Okružnicu SKOJ-a.

Četvrta jedinica: Gornji Caglič; sastoji se od 4 člana i to 2 druga i 2 drugarice, Srbi, 2 seljaka, 1 djak, 1 radnik. Sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izgradnju te za polit, grupom. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine i sa Pionirima. Od materijala imaju 12 Uslova, Okružnicu Skoj-a i Uloga proleTERSke omladine.

Peta jedinica: Bukovčani pravosl. sastoji se od 3 člana, 2 druga i 1 drugarica, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno i to jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinj. savezom antif. omladine i sa Pionirima. Materijal imaju Okružnicu Skoj-a i Uloga proleTERSke omladine.

Sesta jedinica: Skenderovci; sastoji se od 8 članova i to 3 druga i 5 drugarica, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno i to jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, Pionirima. Materijala nemaju. Poduzeto potrebno da im se odmah nabavi. (Rukovode i sa pjev. druš. i dilet. grupom).

Sedma jedinica: Kraguj; sastoji se od 7 članova i to 3 druga i 4 drugarice, Srbi, 1 srednjo-školac, 6 seljaka. Sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine i sa Pionirima, tečajem za nepismene. Od materijala imaju Okružnicu Skoj-a, Uloga proleTERSke omladine.

Osma jedinica: Brusnik; sastoji se od 5 članova i to 1 drug i 4 drugarice, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, Pionirima i tečajem za nepismene. Materijala imaju Okružnicu Skoj-a i Uloga proleTERSke omladine.

Deveta jedinica: Lipovac; sastoji se od 5 članova svih pet drugarice, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretrese polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene i Pionirima. Od materijala imaju Okružnice Skoj-a i Uloga proleTERSke omladine.

Deseta jedinica: Šumetlica; sastoji se od 3 člana, 1 drug i 2 drugarice, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene. Materijala imaju Okružnicu i Uloga proleTERSke omladine.

Jedanaesta jedinica: Bjelajci; sastoji se od 4 člana, 1 drug i 3 drugarice, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene i Pionirima, pjevačkim društvom i diletantskom grupom. Materijala nemaju sem propagandnog. Poduzeto da se nabavi.

Dvanaesta jedinica: Rogulje; sastoji se od 4 člana i to, 1 iz Jakovaca a 3 iz Rogulja, 2 druga, 2 drugarice, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene i sa Pio-

nirima, te sa pjevačkim društvom i dilet. grupom. Od materijala imaju samo Okružnicu Skoj a.

Trinaesta jedinica: Cikote; sastoji se od 2 člana, obadve drugarice, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene i Pionirima, te pjevačkim društvom i dilet. grupom. Od materijala imaju Uloga proletherske omladine.

Četrnaesta jedinica: Prgomelje; sastoji se od 7 članova, svi ženski, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene, Pionirima, Pjevačkim društvom, dilet. grupom. Od materijala imaju Uloga proletherske omladine.

Petnaesta jedinica: Tisovac; sastoji se od 5 članova, 2 druga i 3 drugarice, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene, Pionirima, pjevačkim društvom i dilet. grupom. Od materijala imaju sve okružnice izdane od skoj-evskih foruma.

Šesnaesta jedinica: Popovci; sastoji se od 6 članova, 2 druga i 4 drugarice, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene. Pionirima, pjevačkim društvom i dilet. grupom. Od materijala imaju Okružnicu Skoj-a i Uloga proletherske omladine.

Sedamnaesta jedinica: Veliki Budići; sastoji se od 4 člana, 1 drug i 3 drugarice, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene, Pionirima, pjevačkim društvom i diletan. grupom. Od materijala nemaju novog ništa, okružnice proučili, poduzeto da se nabavi.

Osamnaesta jedinica: Zaile; sastoji se od 8 članova, 3 druga i 5 drugarica, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres antif. omladine, tečajem za nepismene, Pionirima. Od materijala imaju Okružnice, Uloga proletherske omladine.

Devetnaesta jedinica: M. Budići—Bučje; sastoji se od 5 članova sve drugarice, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene, Pionirima, pjevačkim društvom i dilet. grupom. Od materijala proučavaju Istoriju VKP b.

Dvadeseta jedinica: Ožegovici; sastoji se od 6 članova, 1 drug 5 drugarica, Srbi, 1 radnik, 5 seljaka, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene, Pionirima. Od materijala imaju Okružnice Skoj-a i Uloga proletherske omladine.

Dvadesetprva jedinica: Branežci; sastoji se od 5 članova, 2 druga i 3 drugarice, Srbi, 4 seljaka, 1 radnik, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada, a drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim savezom antif. omladine, tečajem za nepismene, Pionirima, pjevačkim društvom. Od materijala proučavaju Ulogu proletherske omladine i Okružnice.

Dvadesetdruga jedinica: Donji Grahovljani; sastoji se od 2 člana, 1 drug i 1 drugarica, Srbi, seljaci, sastanke održavaju dva puta nedeljno, jedan za pretres polit, rada drugi za teoretsku izobrazbu. Rukovode sa Ujedinjenim

savezom antif. omladine, Pionirima, tečajem za nepismene. Od materijala za sada nemaju ništa, sem propagandnog, ali je poduzeto da im se nabavi.

KOTARSKO RUKOVODSTVO SKOJ-a: Sastoji se od 9 članova i to 7 drugova i 2 drugarice, sastanke održavaju svakih 10 dana. Da bi rukovodstvo moglo što bolje raditi, zadate su svakom pojedinom članu teme, koje će oni obraditi, te referirati na sastancima Skoj-evskih jedinica i svog rukovodstva.

OPSTINSKA RUKOVODSTVA SKOJ-a: Postoje 4 općinska rukovodstva sa po 3 do 4 člana, koji se također sastaju svakih 10 dana.

Zbog bolesti u posljednje vreme rukovodstva nisu bila aktivna onako kako trebala da bude, ali verovatno će se uskoro stanje popraviti.

Kotarsko rukovodstvo raspolaže sa malom pokretnom knjižnicom, te skojevci čitaju razne poučne knjige. Skoj uopšte je vrlo napredan i dobar. Skoj vrši mobilizaciju, agitaciju i propagandu, kulturno prosvetno radi sa pjevačkim društvima, diletanskim grupama i analfabetskim tečajevima. Sakupljaju hranu i odjevne predmete za NOV., a sada im je stavljeno u zadatak i organizovanje radnih četa.

4) *UJEDINJENI SAVEZ ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE:* Postoji u 29 sela (sve na oslobođenoj teritoriji). Odbora ima 29 sa ukupno članova 218., a ukupno Ujedinj. antif. omladine ima 770 od toga 265 drugova i 505 drugarica, 767 Srba i 20 Hrvata, 3 radnika, 3 srednješkolca i 764 seljaka.

Neorganizirane omladine ima vrlo mali neznatan broj na oslobođenoj teritoriji, dok na neoslobođenoj još nema organizirane omladine, ali je poduzeto potrebno da se što pre organizira. Sastanke održavaju u svakom selu dva puta nedeljno, te proučavaju razni propagandni materijal, i Ekonomski rad. Živo sudjeluju u akciji za zimsku pomoć za NOV, te u spremanju hrane, kao i u agitaciji i propagandi, uče čitati i pisati i pjevati.

5) *N. O. O.:* Postoje u 30 sela na oslobođenoj teritoriji i u 3 sela na neoslobođenoj teritoriji, sa ukupno 150 članova na oslobođenoj teritoriji i 16 članova na neoslobođenoj teritoriji. Na oslobođenoj teritoriji NOO su se u posljednje vreme osamostalili u radu i rešavaju tekuća pitanja na zadovoljstvo partije i naroda, a također i razvijanje političke svijesti poboljšava se. Sastanke održavaju redovito svakih 8 dana, a po potrebi i više puta.

K. N. O. O.: Vršu nabavke svih za život potrebnih artikala do kojih se još može doći, a isto tako vodi brigu za NOV, njegove prihode i rashode.

6) *A. F. Ž.:* Postoji u 29 sela na oslobođenoj teritoriji i u jednom selu, na neoslobođenoj teritoriji, a obuhvata sve žene u svakom pojedinom selu. AOŽ ima 29 na oslobođenoj teritoriji i 1 na neoslobođenoj ter. sa ukupno članova 120 na oslobođenoj i 5 na neoslobođenoj teritoriji. Sastanke održavaju svakih 8 dana i po potrebi. Politički rade dosta slabo sem u pojedinim selima, a ekonomski rad, tj. u spremanju hrane i sakupljanju hrane i odjevnih predmeta za NOV pokazale su se dosta dobre.

7) *NARODNA POMOĆ:* Sastanke održavaju samo po potrebi, a njihov rad se sastoji u zbrinjavanju žrtava reakcije, te pomaganju i zbrinjavanju porodica poginulih i mobilisanih boraca, te uopšte siromašnih porodica, koje su naši saradnici.

8) *PIONIRI:* Postoji organizacija u 26 sela, a obuhvata 1064 djece. Rad pionira za sada je, gde postoje škole i učitelji svakodnevna izobrazba, a gde toga nema, redoviti sastanci tri puta nedeljno pod rukovodstvom SKOJ-a.

8) *IZBORNA KAMPANJA:* Vršu se na svim masovnim i sastancima svake pojedine antif. organizacije, na kojima se izvikuju parole, a u nedelju 21. ovog meseca održan je politički zbor u selu Jakovci, o kojemu je OK pismeno zaseb-

nim izveštajem obavešten. Među narodom vlada interesovanje za izbore. Izborna kampanja nastavlja se i dalje i redovito će se obavestavati o tome. Izborne parole u većini sela postoje, a također su zidovi ispisani raznim parolama. Ovaj rad se i dalje živo nastavlja.

9) *AGITACIJA I PROPAGANDA*: Vršiti se na svim masovnim i sastancima svake pojedine organizacije i to: popularizira se AVNOJ, Vrhovni Štab NOV, Uspjesi naše NOV, SSSR, Crvena Armija, Centralni Komitet KP i Kom. Partija, Savez SSSR — Amerike i Engleske. Raskrinkava se detaljno Draža Mihajlović, Vlada izbeglička u Londonu, kao i reakcionarno vodstvo HSS-a itd.

Pismena propaganda vrši se izdavanjem zidnih novina i rasturanjem radio izveštaja i raznog drugog propagandnog materijala po selima na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji.

10) *KULturno-PROSVETNI RAD*: U 16 sela na oslobođenoj teritoriji postoje omladinski DOMOVI, koji služe za održavanje sastanaka, pjevačkih i diletanskih priredaba. U pojedinim postoje zidne novine, a većim delom još ne postoje, no preduzeti će se sve potrebno da u najskorije vreme bude. U 13 sela postoje pjevačka društva, koje redovito vežbaju pevanje pesama u glavnome borbenih i narodno-oslobodilačkih.

U 10 sela postoje diletanske grupe omladinske, koje redovito vežbaju prikazivanje pojedinih komada, no vlada velika oskudica sa takvim komadima, što je upravo šteta jer je omladina vrlo zainteresovana za to. Pisali smo Dilet. grupi Poverenstva, ali su nam odgovorili da ni sami nemaju.

Analfabetiski tečajevi: postoje u 23 sela, a obuhvataju 171 omladinca omladinku, koji marljivo uče i broj nepismenih znatno opada.

11) *MOBILIZACIJA*: Sprovodi se i dalje i nastoji se što više mobilisati; 23 ovog meseca stiglo je od Štaba IV. divizije oko 100 pozivnica za NOV na koje pozivnice je odziv sada baš u toku, a koliko je mobilisano od zadnjeg sastanka do sada, nije moguće podneti izveštaj jer se zbog bolesti članova komiteta nisu na vreme prikupili podaci, te će podaci o tome biti naknadno dostavljeni zasebnim aktom.

12) *DIVERZANTSKE ODNOSNO GERILSKE GRUPE*: Do ovoga časa još nisu organizirane, ali će se odmah pristupiti obrazovanju istih.

13) *RADNE ČETE*: Do sada nisu obrazovane, ali je obrazovanje u toku. Sva ova zakašnjenja usledila su zbog odsutnosti sekretara i bolesti četiri člana KK., no nastoji se, da se ubrzanim tempom sve zaostalo sprovede u život.

14) *RAD SA DOMOBRANIMA*: Vrlo slabo napreduje zbog toga što su neprijateljski štabovi uvidili opasnost, te svakih 8 do 10 dana menjaju vojsku iz jednog garnizona u drugi i obratno. U Pakracu bila uhvaćena veza sa oficirima domobranima, ali drugi dan nakon toga usledio premeštaj cele pukovnije u Sirač i Daruvar, a iz Daruvara i Sirača stigli u Pakrac i Lipik. POSTOJI VEZA sa jednim narednikom iz Daruvara, koji nam šalje preko naše veze u Siraču vrlo važne podatke, kao i oružje i municiju uopšte vrlo dobar saradnik. Nalazimo se u čestoj vezi i do sada nam je izdao znakova raspoznavanja za Daruvar za celi mesec, a isto tako će nam dati za drugi, dok je izdao također već nekoliko puta po više stotina metaka municije itd. Sada smo u pregovorima da nam izda platno za avione i obećao je za dva dana izdati. Sve ovakove podatke kao i municiju šalje štabu IV. divizije. U Pakracu na stanici jedan natporučnik traži vezu i vjerujemo da ćemo uspjeti da se povežemo sa njime. Prema izvještaju drugova zaduženih za rad sa domobranima, rad je vrlo otežan i zato što su u Pakracu i Lipiku domobrani sami muslimani i stari

ustaše, birani za ta mesta baš zbog svoje krvološtine i tvrdoglavosti. Nastoji se koliko je god moguće da se rad poboljša, te da uspeh bude što bolji.

15) *RASPOLOŽENJE MASA*: Na oslobođenoj teritoriji raspoloženje je zadovoljavajuće, a na neoslobođenoj svakim danom se popravlja. Prema podacima primljenim od partijske jedinice sa neoslobođenog teritorija opšte raspoloženje masa zadovoljava, kako kod srpskih, tako i kod hrvatskih.

16) *ČETNIČKA RASPOLOŽENJA*: Na djelokrugu našega Kotara nisu nigde zapažena četnička raspoloženja niti njihova propaganda.

16) *RASPOLOŽENJE NACIONALNIH MANJINA*: Stanje po ovom pitanju svakim danom poboljšava, a naročito posle velikih uspjeha Crvene Armije i naše NOV, te neuspjeha neprijatelja. Ovome poboljšanju također znatno ide u prilog pljačkaška taktika neprijateljskih vojnika po selima na neoslobođenoj teritoriji našega Kotara, pa baš i od samih manjina.

17) *ODZIV I ODSJEK MOBILIZACIJE ZA ISTOČNI FRONT*: Obavešteni smo da se ni jedna godišta, koja se pozivaju u neprijateljsku vojsku ne odazivaju već beže i kriju se, pa i sami pripadnici nemačkih manjina, te je banda prisiljena [da] bez poziva hvata na ulici mladiće i ljude uopšte koji mogu da hodaju te ih odmah trpa u vagone i otprema dalje.

18) *EKONOMSKO STANJE MEĐU NARODOM*: Oseća se velika oskudica za sol i obuču, to je na oslobođenoj teritoriji najbolnije pitanje.

Spremanje hrane: Hrana je u glavnom u svima selima na oslobođenoj teritoriji spremna, sem najnužnijega za život, no to sačinjava neznatnu količinu.

Higijena: Postoji nekoliko civilnih bolnica i ambulanta, koje u glavnom oskudjevaju u ljekovima, te nemogu da zadovolje potrebe naroda.

U većini sela na našem Kotaru vlada bolest. U većini slučajeva trbušni tifus, a također i razne druge bolesti. Broj bolesnih po selima je u zadnjih deset dana naglo porastao. Smrtni slučajevi nisu retki.

Pre kratkog vremena stigla je u naš kotar jedna drugarica u cilju proširenja bolničke mreže, kao i osposobljenja većeg broja drugarica za bolničarke po selima. Zbog bolesti mnogo trpi NO borba jer se ne može ni mobilizacija sprovesti, a pored toga oslabljene su seoske straže i kurirske veze.

19) *VEZA SA TRŽIŠTEM*: Na našem Kotaru nijedno selo ne održava vezu sa tržištem osim sela Šeovice, koja održava vezu sa Lipikom. Poduzeto je potrebno da se ta veza prekine.

20) *NABAVKA MATERIJALA*: Vršiti se u granicama mogućnosti za potrebe tehnike OK i našeg KK. Materijal koji je ovih dana isporučen tj. OTI-NOL matrice i papir dostaviti ćemo odmah u kancelariju OK.

21) *AKCIJA ZIMSKE POMOĆI*:

Svega: 46 košulja, 41 gaće, 17 metara platna, 30 peškira, 8 maramica, 5 pari šuferica, 4 ponjava, 5 i pol m platna, 2 navlake za jastuk 1 jastuk, 24 pari čarapa, 5 pari rukavica.

Smrt Fašizmu — Sloboda Narodu!

Za Kotarski Komitet Pakrac:

Sekretar
Smeli⁷

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS. rk. 30/760.

* Izostavljeni dio teksta odnosi se na količinu prikupljenih odjevnih predmeta za NOV i
POJ iskazanu zasebno za svako selo.
⁷ Bogdan Trgovčević

12. III 1943.

Izvod iz izvještaja Štaba IV divizije Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o napadu na Pakrac.

Akcija na Pakrac:

Noću 1 na 2 februara naše snage su napale uporište Pakrac. Nisu učestvo-vale sve jedinice usled toga što su jedinice sviju brigada vodile borbu nepri-jateljem koji nas je napao 1. II u 3 sata po ponoći. I ako su naše jedinice do krajnjih granica bile preumorne¹ rešili smo da bandu napadnemo da bi na taj način sprečili ih da nas progone. U uporištu se nalazilo oko 500 vojnika.

Ratni plijen 30 pušaka, 3 ručna mitraljeza, 6.000 metaka, 3 sanduka ručnih bombi, 200.000 kuna. Uhvaćena su tri antitenkovska topa i mnogo ratne spre-ma, ali je to palo nazad bandi u ruke usled toga što zasede nisu mogle da izdrže napad neprijateljske vojske na zasedama koji su nadirali u velikom broju i sa tenkovima (6 tenkova). U ovim borbama onesposobljen je jedan tenk. Zarobljeno je 25 domobrana.

Neprijateljski gubici 30 mrtvih i neodređen broj ranjenih.

Naši gubici: 15 mrtvih i 39 ranjenih.

Utrošeno municije: 16.900 metaka, 6 mina za laki minobacač, 60 ručnih bombi; izgubljeno 2 puške i jedan ručni mitraljez koji je odneo dezertar Ibrahim Marjanović bivši domobranski vodnik.

Kritički osvrt: Dva osnovna motiva nagonili su nas da izvedemo akciju na Pakrac. 1. Da uhvatimo 3 protiv tenkovska topa i 2. da sprečimo gonjenje naših jedinica od strane neprijatelja. Prvi cilj nismo postigli, dok je drugi postignut u potpunosti. Banda se povratila u Pakrac i Lipik i zauzela obram-beni stav.

Akcija nije uspela više usled objektivnih okolnosti; napad neprijatelja nego subjektivne okolnosti kod rukovodioca i boraca. Usled toga što pojedine jedinice nisu stigle na vreme, a neke nisu u opšte došle, bila je veza u ovoj akciji slaba.

Usled toga što su se na tome sektoru nagomilale velike snage neprijatelja koji nas je napadao, usled stalnog bombardovanja avijacije, usled slabe ishrane (osiromašena i popaljena sela) kao i usled pojave tifusa u selima i pojedinim slučajevima u jedinicama, nakon savetovanja sa drugovima iz III Operativne Zone, štab divizije je doneo odluku da napravi mali predah (3 dana). Posle odmora od 3 dana pošlo se na izvršenje akcije protiv neprijateljskog uporišta Virovitica.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

V. d. politkomesara:

Komandant:²

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 29/1-130.

¹ Prije napada na Pakrac jedinice IV divizije NOV i POH izvršile su niz diverzija na glavnoj željezničkoj pruzi Beograd—Zagreb u cilju onesposobljavanja pruge za saobraćaj. Pre-ma izvještaju Štaba IV divizije promet na komunikacijama bio je obustavljen ukupno 106 sati.
² Dokument nije potpisan.

18. IH 1943.

Dopis OK KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o načinu mobilizacije boraca, izborima za NOO-e i o pripremama za održavanje plenuma OK KPH.

Dragi drugovi, primili smo vaš izvještaj.¹ U pogledu mobilizacije držite se starog načina i nemojte grijehiti. Mobilizacija je i dalje dobrovoljna. Nejasno nam je kakve pozive šalje N.O.O. sposobnim muškarcima.

Nije nam jasno u čemu nije imao većeg efekta letak² upućen domobranima i šta domobrani na njega reagiraju.

Stalne upade bande na vaše selo treba razjašnjavati narodu i na osnovu toga vršiti mobilizaciju svih zdravih i sposobnih muškaraca i djevojaka za partizane.

Treba da se sa svojim sjedištem jedanput smjestite i da redovno šaljete svog kurira, a ne kao što je to bio slučaj ovoga puta.

Izbore³ za općinske i kotarske odbore gledajte da se sprovedu pravilno. Izbori za seoske odbornike nisu najuspjelije izvedeni. Očitovalo se gotovo svuda nepripravljenost masa i nedovoljno poznavanje suštine novih izbora, čak šta više u tome su grijehili mnogi partijci.

Hitno nas izvestite do 20 marta o. g. u kojem selu bi smo mogli održati nesmetano sastanak plenuma OK, tako da to budu Cicvare ili koje selo do Bučja, da bi smo mogli omogućiti dolazak jednom od drugova iz Povjerenstva.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za OK
Milo⁴

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 30/771.

11. IV 1943.

Bojna relacija IV gorskog zdrugu u februaru 1943. god.

A) OPERACIJE I. AKCIJE:

1) BORBE KOD D. i G. ČAGLIČA.

Prema zapovjedi Gruppe West imale su raspoložive snage 1. gorske divizije 1. veljače izbiti na crt: selo Čaprginci — k. 403 i razbiti neprijatelja na pravcu svog nastupanja od Lipika, u suradnji sa djelovima II. dom. zbora i njemačkim snagama, koje su imali nastupati od N. Gradiške i Okučana. Za tu zadaću 1. gorska divizija stavila je ovom zdrugu na raspoloženje II. bojnu

¹ Vidi dok. br. 300.
² Stab III operativne zone izdao je krajem februara letak pod nazivom »Domobranima, dočasnici i časnicima, sinovima hrvatskog naroda!« u kojem poziva domobrane da stupe u redove NOV i POJ.
³ Izbori za NOO-e održani su u Slavoniji 14. marta 1943. god., a u nekim mjestima održani su i u toku aprila i maja, gdje uslijed vojnih operacija nisu mogli biti na određeni dan provedeni. O organizaciji NOO-a vidi dok. br. 251, objašnjenje 10.
⁴ Milo Popović

I.G.Z. i haubičku bitnicu 3./II. iz sastava divizije. Zdrug je izvukao iz postava kod Pakraca i Lipika cijelu III. bojnu, ostavljajući u Pakracu samo 220 ljudi, a u Lipiku sa majurom Izidorovac 2 voda. Te snage prikupljene su u Lipiku 31. I. poslije pada mraka.

Preslušanjem zarobljenika iz XVII. partizanske brigade, zarobljenih te noći kod mjr. Izidorovac, dobijeni su podatci, da se na pravcu prodiranja naših snaga nalazi cijela IV. partizanska divizija, u sastavu: XII., XVI., i XVII. brigada i divizijska mitraljeska četa. Brigade [imaju] po 3 bataljona, a bataljoni po 3 čete. Svega oko 2100 pušaka, oko 30 strojopušaka i 10—12 strojnica. Divizija neobavještena o našem noćnom prikupljanju.¹

Naša snaga bila je u obje bojne oko 1000 pušaka, oko 50 strojopušaka, 11 strojnica, 3 teška, 11 lakih bacača, 4 haubice i 4 gorska topa. Pošto dnevni napad protiv nadmoćnog neprijatelja na odličnim položajima nije očevidno imao izgleda na uspjeh, iskorišćeno je iznenađenje i bojne su upućene u noćni napad.

II. bojna I.G.Z. upala je po noći u selo D. Čaglič,² gdje je iznenadila II. bataljon XVII. brigade u pokretu od sela Subocke ka Čagliču G.,³ te ga je skoro bez vlastitih gubitaka podpuno razbila. Po naknadno nađenom izvješću zapovjednika tog bataljona, od njega se je nakon te borbe skupilo svega oko 50 ljudi (3 roja 1. »čete« i 2 roja 2. »čete«) od ukupno skoro 300 ljudi koliko je imao »bataljon«. III. bojna IV. G.Z. upala je po noći u selo Bukovčani i uništila slabu partizansku predstražu kod tog sela, jaku oko 20 ljudi, bez vlastitih gubitaka. Koristeći zabunu nastalu u partizanskim redovima, bojne su produžile odmah prodiranje i to II./I.G.Z. preko Klenika (331) na Pasijan (431), a III./IV. G.Z. preko Gaja na k. 442, sa ciljem ovladivanja grebena kod Čagliča G. u kojem je bio stožer⁴ partizanske divizije, sa većim djelom XII. brigade. Lomeći uz pomoć topništva slabije uzastopne odpore, III./IV. G.Z. dostigla je crtu k. 389 — slovo »G« od Gaj, gdje je zaustavljena ogorčenim odporom, odbivši nekoliko uzastopnih najžešćih protunapada jakih partizanskih snaga. II./I.G.Z. savlađujući jači odpor, teško i sporo je napredovala. Oke 13.45 h III. bojna nije mogla više izdržati uzastopne najžešće protunavale, te je bila prisiljena na povlačenje. U času najveće krize, kad je III./IV. G.Z. bila u punom povlačenju, gonjena od jakih partizanskih snaga, II./I.G.Z. uspjela je savladati odpor slabijih snaga ostavljenih prema njoj, te je odlučnim udarom u lijevi bok i pozadinu podpuno zbunila partizane, koji su napustili dalje gonjenje III./IV. G.Z. Ta bojna odmah je prešla ponova u napad te je neprijatelj naglo odstupio. Progon neprijatelja nije bio moguć zbog krajnje izloženosti bokova, usljed pridolaska na bojište XVI. brigade, koja do tog časa (oko 15.00 sati) još nije bila ušla u borbu. Bojne su zbog toga zadržane i podupirane jakom topničkom vatrom do mraka. Neprijatelj se je zadržao u granicama srednjih i daljih daljina, samo slabijim snagama, dok su se jače snage prikupljale sjevernije, ka Omanovcu.

Da bi se izbjegla opasnost noćnog napada očevidno mnogo premoćnijeg neprijatelja, kao i da bi se imale bojne čvršće u ruci radi možebitne intervencije u slučaju pokušaja partizana protivu skoro izpražnjenih Pakraca i

< Radi odmora i reorganizacije, poslije izvršenih diverzija na glavnoj željezničkoj pruzi Beograd—Zagreb, jedinice IV divizije NOV i POJ kretale su se u vremenu od 5. II do 2. III na relaciji Pšunj—Papuk—Bilo-gora—Moslavina—Papuk, gdje su vodile borbe obrambenog karaktera s domobranima Prve gorske divizije i dijelovima njemačke 187. rezervne divizije.

² Donji Čaglič

³ Gornji Čaglič

⁴ Misli se na Stab IV divizije.

Lipika, bojne su na prenočište prikupljene i to II./I.G.Z. od D. Čaglića, a III./IV. G.Z. na k. 222 kod Bukovčana, pripremljene za odbranu, i u punom naslonu.

Posljedak borbe ovog dana je u gubitcima:

- a) Naši: 8 mrtvih, **19** ranjenih i 6 nestalih. Izgubljeno **9** pušaka i 1 laki bacač.
- b) Neprijatelj: 71 poginuli nadjen je, 7 zarobljeno. Po podacima iz partizanskih izvješća II. bataljon XVII. brigade podpuno razbijen, a XII. brigada imala je 34 mrtva i 17 ranjenih. (Nađeni mrtvac i svi osim četvorice pripadaju XVII. brigadi). Prema tome podpuno sigurno 101 mrtva, 17 ranjenih i 7 zarobljenih. Zaplijenjeno je 38 pušaka.

2) ODBRANA PAKRACA:

I. veljače u 22.50 sati cijela IV. partizanska divizija, osim sitnih djelova ostavljenih radi obmane prema II./I.G.Z., napala je Pakrac⁵ sa svih strana. Pakrac je branilo 220 ljudi sa 4 strojopuške, 2 strojnice, 2 gorska i 1 P. O. topom.

Čim se je izpoljila ozbiljnost napada, izdata je zapovjed III. bojni IV. G.Z., da smjerom: Bukovčani — Japage napadne sa ledja partizane koji su napadali istočni i jugoistočni front, a II. bojni I.G.Z. da smjerom preko Lipika i Prekopakre napadne partizane koji su napadali zapadni front postava kod Pakraca.

Posada Pakraca dala je odlučan i žilav otpor, ali su uza sve to partizani uspjeli djelimično prodrijeti u grad, ali su žilavim uličnim borbama njihovi prodori lokalizirani. Tako isto partizani su uspjeli ući u državne bolnice (oko 1 1/2 km južno od Pakraca), čija mala posada je bila prisiljena da se povuče najprije u samu zgradu, a zatim u prvi kat te zgrade, odakle je davala i dalje otpor tako da partizani nisu uspjeli doći na prvi kat zgrade.

Odlučnim napadom III. bojne, nakon žestoke borbe u mješavini, sa iznenadjenim partizanima, koji se nisu nadali napadu u ledja, partizani su oko 04.30 sati 2. veljače izbačeni iz bolnice.

U međuvremenu oko 23.45 sati partizani su zauzeli pilanu (oko 2 1/2 km sjeveroistočno od Pakraca) i najvećim djelom zarobili tamošnju posadu, a pilanu opljačkali pa zapalili.

III. bojna, odmah nakon zauzimanja bolnice, produžila je napad na partizane, koji su bili prodrli u južni dio grada, te ih je uličnim borbama iz grada izbacila.

II./I.G.Z., uslijed nejavljanja krugovalne postaje nije primila zapovjed pravodobno, pošto je prva upućena obhodnja sa zapovjedi zalutala u noći. Zapovjed je primila tek u 04.30 po drugoj konjaničkoj obhodnji. Uslijed toga je njezina intervencija zakasnila, pošto je tek od 06.00 sati bila u podilaženju od Lipika ka Pakracu.

Oko 07.00 sati 2. veljače, partizani su se povukli u raznim pravcima.

Istodobno sa početkom napada, partizani su presjekli sve veze Pakraca i Lipika sa ostalim mjestima. Međutim propustili su da presjeku vezu Lipik—Pakrac, što je odlučno doprinjelo uspjehu ove borbe, jer je zapovjedništvo zdruga, koje je imalo zbog borbe, 1. veljače (vidi pod 1) borbeno zapovjedno mjesto u Lipiku, bilo u stanju imati najtočnije podatke o razvoju položaja oko i u Pakracu, te prema tome rukovoditi borbom.

⁵ Vidi dok. br. 301.

Sa strane 1. gorske divizije Pakracu je upućena u pomoć 1 ojačana sat I. bojne IV. G.Z. sa vodom lakih tenkova iz Daruvara. U približavanju, između Badljevine i razkrstnice puta za Pakrac i Toranj, 1 tenk je naišao na minu postavljenu od partizana, te je onesposobljen za djelovanje i pokret. Ostale snage zadržane su jakim odporom partizana, koji su zabarikadirali, minirali

1 prekopali put, te uporno branile prilaz ka Pakracu, tako da se je ta ojačana sat uspjela probiti, potisnuvši partizane, tek oko 07.00 sati 2. veljače. Pod vatru te sati i tenkova došli su partizani koji su se iz Pakraca povlačili u sjeveroistočnom pravcu, te su raztjerani, a sat je od njih preotela nekoliko kola upljačkanih u Pakracu, natovarenih opremom u glavnom 1. bitnice IV. G.Z., čije skladište su tokom borbe bili zauzeli i djelomično opljačkali, dok nisu iz njega izbačeni.

Tako isto zakasnila je pomoć od 1 ojačane sati I.G.Z. upućene vlakom iz

Kutine, jer je vlak naišao na minu, te je iz kolosjeka izbačen stroj i prva 2 vagona, u blizini željezničke postaje Bujavica — Brezine, uslied čega je satnija stigla u Lipik tek 2. veljače u 08.30 sati i to ne cijela, jer je dio morala ostaviti za osiguranje i čuvanje vlaka.

Zakašnjenje tih pojačanja nije imalo loših posljedica, jer se je posada Pakraca i ako slabija skoro deset puta držala junački i žilavo branila, uspjevši čak i sama lokalizirati neprijateljske prodore i izbacujući partizane iz pojedinih kuća, koje su bili zauzeli i stvorili iz njih uporišta, a zatim i jer je III. bojna intervenirala najvećim elanom i samoprijegom.

Jedino je uslijed tih zakašnjenja izostalo energično gonjenje neprijatelja, koji se je uspio izvući iz dodira.

Naši gubici bili su: 5 poginulih, 3 ranjena i 32 nestala.

Neprijateljski: pobrojano 76 mrtvih i 4 su zarobljena. Kasnijom provjerom i izkazima naknadno oslobođenih domobrana i 1 častnika IV. bojne 5.p.p., te izkazima kasnije zarobljenih partizana ustanovljeno je, da su partizani imali ukupno preko 400 izbačenih iz postrojbe (mrtvih i ranjenih) u ovoj borbi za Pakrac.⁸

3) *PODHVAT »VIDSTOSS«:*

Pod gornjim imenom izvršeno je u zajednici sa njemačkim snagama pretresanje t.zv. »Trokuta«: Okučani — Lipik — Banova Jaruga.

Kako je razvidjanjima vršenim odmah poslije borbe za Pakrac i narednih dana ustanovljeno, da su partizani ispraznili »trokut«, o čemu je zdruk izvjestio nadređene, ovaj podhvata izvršen je na izričitu zapovjed Gruppe West

6. i 7. veljače, bez susreta neprijatelja.

Jedino su kod zastora uhvaćena 2 partizanska teklića, koji su htjeli ići za Kričke. Zaplijenjena 1 puška i 1 samokres.

5) *ODBRANA PAKRACA:*

17. veljače u 00.20 sati partizanska skupina jaka oko 400 pušaka sa 6 strojopušaka i nekoliko strojosamokresa napala je na Pakrac. Napad je vršen u glavnom na sjeverni i zapadni front postava za odbranu Pakraca, dok su prema ostalim frontovima samo demonstrirali. Najjači pritisak bio je u pravcu postava bitnice, gdje su dolazili i na najbliže daljine. Svi uzastopni pokušaji odbijeni su. Neprijatelj se je oko 07.00 sati povukao. Kako je zbog podhvata čišćenja Moslavine u Pakracu i na cijelom operacionom području

• isto.

zdruga bila samo najnužnija snaga, tako da pričuva uopće nije bilo, odbrana nije mogla biti aktivna i nije moglo biti poduzeto efikasno gonjenje. Neprijateljski gubitci su 7 prebrojanih mrtvih. Vjerojatno je bilo još gubitaka, ali zbog prednjeg razloga, partizani su imali dovoljno i vremena i mogućnosti da svoje mrtve i ranjene odnesu. Mi smo imali 2 ranjena, od kojih jedan zapovjednik bitnice.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 10/III — 615—617.

304

15. IV 1943.

Telegram Četvrte gorske divizije Operativnom odjelu Ministarstva oružanih snaga NDH o pretresanju sela Skenderovci i Bukovčani.

Ranom zorom obkoljena su i pretrešena sela SKENDEROVCI i BUKOV-CANI 5 km. PAKRACA.

Uhvaćeno 2 partizana od kojih jedan predsjednik mjestnog odbora. Opora ni vlastitih gubitaka nije bilo.

Bojna kod BUČA — pri razvidjanju — razbila manju skupinu partizana, bez vlastitih gubitaka.

Od partizana 5 mrtvih.

Spoj sa djelovima II. D.S. nije uspostavljen.

Preselica iz PAKRACA sa streljivom i hranom stigla u BUČ bez incidenata.

Noću 14. na 15. ov. mj. partizanska skupina bila u selima BATINJANI i OBRIE2 GORNJI i DONJI, zapadno od PAKRACA, te održala promičbene govore, a u BATINJANIMA i zabavu.

Sa crte BANOVA JARUGA — POPOVAČA vršeno je razvidjanje sve do LONJE, tamo i natrag bez dodira sa neprijateljem.

Op. br. 1041

GORDIV.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 3/111-250.

305

17. IV 1943.

Dopis Štaba III operativne zone Štabu I odreda o povratku ustaško-domobranske vojske u Bučje i Spanovicu, nalogu za postavljanje zasjeda na cesti Španovica — Pakrac i o pobjedi jedinica IV divizije NOV i POH u bici kod šušnjara i Mrkoplja.

Kako smo Vam ranije javili, Vaš je zadatak vršiti akcije više ekonomskog karaktera, kao i što širu mobilizaciju novih boraca. Kako se neprijatelj ponovno vratio na Bučje i Spanovicu, a snabdjeva se iz svojih baza u Pakracu, stoga je Vaš zadatak da tačno ispitajte kojim se putem snabdjeva i patrolira do Pakraca i da mu stalno postavljate zasjede. U zasjedu se treba privući noćom i to tako neprimjetno, kako Vas nebi neprijatelj, a ni civilno stanovništvo primjetili. Znači, snabdjeti se sa suhom hranom i direktno iz šume privući se na određeni položaj. Pored toga zasjedu treba osigurati, da je

neprijatelj nebi natkrilio, jer se on u posljednje vrijeme služi sporednim putevima. Takvom zasjedom uspjeti će se neprijatelja potući, izolirati ga od svojih baza za snabdjevanje i s tim ga prisiliti da napusti naš teritorij. Tim više je ugrožen poslije jučerašnjeg poraza na sektoru jCamensko, gdje je naša XII. brigada zarobila 2 bojne domobrana i 2 Begičeve bojne razbila i do noge potukla. Zarobila zapovjednika tih snaga pukovnika Bosnića. sa još 5 oficira. Isti pukovnik postavljen je na mjesto pukovnika Gruma, koji je smjenjen zbog neuspjeha ofenzive,* !Među ostalim zaplenjene su 3 haubice 100 mm sa 300 granata, 2 teška minobacača, 13 teških mitraljeza, više od 20 puškomitraljeza, toliko šmajsera, dosta malih bacača, preko 400 pušaka, 1 autotaksi, 2 motocikla i mnogo drugog ratnog materijala, koji se prebrojava. XVII. brigada je nad selom Mrkoplje² također razbila jednu satniju Begičeve~bojne, a II. bataljon II. odreda, vodio je borbu na Točku i povratio bandu u Voćin. Osim toga zasjede koje ćete Vi postavljati posadi na Bučju i Spanovici, još će više neprijatelja dovesti u zabunu i opasnost, jer u zapljenjenim dokumentima Bosnićevog stožera nađena je i naredba u kojoj stoji da idu u pomoć opkoljenom Bučju.

Obavjestite nas šta ste poduzeli po gore navedenom.³

	Smrt fašizmu — Sloboda narodu!	
Politkomesar:		Komandant:
Duško ⁴	M. P.	Vinko ⁵

P. S. Odobravamo imenovanje političkih komesara, koje ste nam u zadnjem dopisu naveli.

AVII Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 21/1-356.

20. IV 1943.

Dopis Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o pripremi naroda za izbore u onim mjestima gdje uslijed vojnih operacija izbori za općinske i kotarske NOO-e i Oblasni NOO za Slavoniju nisu mogli biti provedeni.

Dragi drugovi!

Izbore za novu narodnu vlast koje smo raspisali za 14. prošlog mjeseca nisu mogli kotarski komiteti na svim kotarevima da sprovedu, radi neprijateljske ofenzive,¹ Do sada su na našem Okrugu sprovedeni seoski izbori na

(*)Odnosi se na operaciju »Braun« koju su otpočele 20. marta 1943. god. ustaško-domobranske jedinice, ES bataljon »Prinz Eifgen« i njemačke 187. rezSrvrre-divizije protiv jedinica IV divizije NOV i PO Hrvatske. Protivnik je koncentrirao oko 25.000—30.000 vojnika raspoređenih u četiri skupine: Zapad, Istok, Jug i Sjever. Protivničke snage nastupale su iz Podravske Slatine, Daruvara, Pakraca, Okučana, Nove Gradiške i Slav. Požege, ali je IV divizija vještīm manevrom izbjegla uništenje. Gubici Divizije bili su: 110 mrtvih, 135 ranjenih i 120 nestalih, a gubici protivnika: 214 mrtvih, 225 ranjenih i 342 nestala.

⁵ Odnosi se na uspješnu borbu XII i XVII NO brigade sa Slavonskim zdrugom kod Kamen-skih Šušnjara i Mrkoplja.

⁸ Naredba za postavljanje zasjeda na cesti Pakrac—Bučje urgirana je kao hitna ponovno 22. aprila 1943. god.

¹ Duško Brkić

⁵ Vinko Antić

¹ Vidi dok. br. 305, objašnjenje 1.

kotarevima Pakrac, Novska i Nova Gradiška, dok ipak nisu u svim selima ovih kotareva bili sprovedeni, a u daruvarskom srezu uopće nisu sprovedeni. Na srezu novskom sprovedeni su općinski izbori kao i izabrani i delegati za kotarski NOO, odnosno tu su potpuno sprovedeni izbori.

Da bismo sprovedeli izbore u ostalim selima i kotarevima treba odmah nastaviti sa kampanjom u smislu već poslatih uputstava i direktiva koje vam je slao naš OK.² Kotarski komiteti našeg okruga trebaju da pokrenu kampanju za nedovršene izbore preko partijskih jedinica, izbornih komisija, USAOJ, AFŽ. Pošto u nekim srezovima nije stanje još potpuno smireno to se nesmiju sprovoditi ovi izbori dok se stanje ne smiri, i dok se narod potpuno ne pripremi za taj čin. Treba da se Kotarski Komiteti rukovode i pouče na onim nepravilnostima koje su imali pri dosadašnjim izborima i da ispravno pristupe biranju nove vlasti. U nekim srezovima stanje se već počelo sređivati to treba odmah pripremiti narod i raspisati dan seoskih odnosno općinskih izbora.

Iz toga proizlazi da je potrebno sprovesti: na kotaru Pakrac općinske izbore kao i izabrat delegate za kotarski NOO;³ Na kotaru Nova Gradiška potrebno je sprovesti seoske izbore u onim predviđenim selima, zatim općinske izbore; na daruvarskom kotaru sprovesti sve izbore.

Neka nas Kotarski komiteti obavijeste da li je potpuno pripremljen narod za izbore tako da bismo mogli odrediti dan.

Pošto će se osnovati Oblasni NOO⁴ to trebaju svi kotarevi da pošalju po dva delegata. Za Oblasni NOO potrebno je da šaljete one drugove, koji su dosadašnjim radom dokazali svu odanost i privrženost narodno-oslobodilačkoj borbi. Tu treba da uzmete najuglednije ljude, koji imaju najdublje korjenu među širokim narodnim masama i koji će biti sposobni za novu dužnost u Oblasni NOO. Vodite računa o tome da to budu članovi KP kao i tome da budu predstavnici, odnosno ugledni pristaše ostalih političkih stranaka, a naročito HSS-a. U onim kotarevima gdje su mnogobrojne nacionalne manjine nastojte da i oni budu zastupani. Za delegate Oblasnog NOO treba slati ne samo sa oslobođenog, nego i sa neoslobođenog teritorija. Sa svim delegatima treba prethodno govoriti i tek onda ih predložiti, ako su oni dali pristanak. U roku od osam dana treba da nam pošaljete spisak tih delegata kao i njihove karakteristike. Te ćete karakteristike sami provjeriti. Sve delegate treba da upoznate s time, da će javno djelovati pod svojim punim imenom. Isto tako treba ih uvjeriti u to da će biti zaštićene njihove porodice u slučaju neprijateljskog terora.

Sve dopise koji se odnose na izbore NOO, izvještaje o izvršenim izborima i predloge delegata za Oblasni NOO odmah u zakazanom roku pošaljite na OK u dva primjerka.

Uz naš komunistički pozdrav:

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Okružni Komitet:
Milo⁵

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 30/608.

⁵ Misli se na OK KPH Nova Gradiška. Početkom marta 1943. god. Povjerenstvo CK KPH za Slavoniju izdalo je Okružnicu o organizacionim i političkim pripremama za izbore za NOO-e.

* Za kotarsku konferenciju predloženo je 26 delegata, a u Kotarski NOO Pakrac izabrano je 11 članova. Na području Pakraca bilo je tada 42 seoska NOO-a.

¹ Oblasni NOO za Slavoniju osnovan je krajem maja 1943. god.

⁵ Milo Popović

22. IV 1943.

Izveštaj Regrutne komisije III operativne zone Štabu Zone i Štabu IV divizije NOV i POH o uspjehu mobilizacije boraca u NOV.

Regrutna komisija je radila u dvije grupe broj 1) i broj 2), radom smo počeli 18. o. m. Regrutna komisija broj 1) regrutovala je u regrutnim centrima Kričke za teritorij komande partizanske straže Kričke, Bobare za teritorij N. Gradiškog kotara, Cicvare za teritorij pakračkog kotara. Regrutna komisija 2) regrutovala je u regrutnim centrima Lovska za teritorij komande partizanske straže Lovska, zatim Cicvare za srez Pakrac. Regrutaciji se najslabije odazvao N. Gradiški kotar, osim dva-tri sela, koja su se donekle odazvala. Iz ostalih sela došli su samo predsjednici N.O.O.-a.

Najuspješnija regrutacija provedena je u Kričkama. To je ujedno bila i manifestacija narodne ljubavi prema vojsci. Velika većina mobilisanih u tom mjestu su dobrovoljno pošli u vojsku. U ostalim regrutnim centrima regrutacija je sprovedena sa manje uspjeha. U Lovskoj su četnički elementi inscenirali dolazak bande i na taj način ometali rad regrutne komisije broj 2).

Konstatujemo da su se regrutaciji mnogo bolje odazvale žene nego muškarci. Nastojali smo da mobiliziramo za našu diviziju djevojke koje su zaista sposobne i zdrave. Regrutaciju smo sprovodali na principu dobrovoljnosti, svaki drug i drugarica koji je sposoban i koji je mobilisan dobrovoljno je izjavio želju da ide u N.O.V. Tamo gdje to nije išlo, izvršili smo mobilizaciju svejedno.

Ukupan broj mobilisanih, drugova i drugarica na sektoru N. Gradiškog okruga iznosi oko 400. Pošto nije bio najbolji odziv dali smo direktive I. odreda da on na svom putu prema posavskim selima izvrši mobilizaciju. On je na taj put pošao.

Na sektoru pakračkog sreza mobilisano je sve za vojsku, što je iole sposobno. Na ovom sektoru gdje se mi najduže zadržavamo i sa njega imade već veliko broj u partizanima, koji su se javili kao dobrovoljci. Mali ostatak koji se još zadržavao na selima, onaj malodušniji, taj se sada mobilizira i moramo konstatovati da je pozadina Bučkog kraja odnosno pakračkog kotara ostala krnja. Zbog toga stanju pozadine na ovom sektoru trebalo bi posvetiti pažnju i probleme koji se budu pozadini nametali planski na neki način riješiti.

Što se tiče Trokuta, stanje je nešto bolje, ali i tu smo mobilisali sve što je za borbu sposobno.

N. Gradiški kotar je više nego očajan. Iz mnogih sela sa tog graničnog pojasa nije došao nitko. Izvjestan dio i Srba i Hrvata pobjegao je sa tog sektora u sela koja su na očitom i svakodnevnom dohvatu bande. To su oni malodušni elementi koji bi još uvijek htjeli da borba prođe mimo njih, a kod toga se i neprijatelj poslužio svojom novom taktikom mirnog prolaženja kroz ta sela i ne diranja naroda. Sve ovo nebi bilo da smo uspjeli uvjeriti narod o neophodnosti borbe i podići mu političku svijest. Znači naš politički neuspjeh u tom kraju.

Upozoriti nam je naročito da se posavskim selima posveti što veća pažnja, jer upravo je zločin da nam neprijatelj u ovim selima i od njih napravi svoje uporište. Ako ne budemo budni u tom kraju i ako ne budemo pametno radili

možemo sigurno vjerovati, da će ona biti danas sutra leglo banditizma. Već sada osjeća se gibanje u četničkom smislu, pa ako za vremena ne učinimo sve događaji će nas i te kako iznenaditi.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Regrutna komisija:

- 1.) Komandant Psunjskog područja: Momo¹
polit. kom. I bat. XVII Br. Mirko Bulović
referent saniteta XVII Brigade Ekrem Maglajlić

Regrutna komisija:

- 2.) Vojni instruktor Kom. pod. Radovan²
Ujak,³ polit. kom. III bat. XII brigade
Ref. saniteta XII brig. Anđelko Kučišec

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 55/1-633.

308

11. V 1943.

Izveštaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o organizacionom stanju, agitaciono-propagandnom i kulturno-prosvjetnom radu partijskih, skojevskih i antifašističkih organizacija na terenu, o uspjehu mobilizacije boraca u NOV i suradnji s domobranima, o radu i organizacionom stanju NOO-a i o raspoloženju naroda i narodnosti prema NOP-u.

Dragi drugovi,

Šaljemo Vam redovni mjesečni izveštaj, o stanju na našem Kotaru za

25. V. 1943 godine i to:

I. Partija: Sastoji se od 77 članova, 4 druga, 13 drugarice, 56 Srba, 10 Hrvata, 8 Čeha, 2 Mađara, 1 Talijan, seljaka 57, obrtnika 12, radnika 1, intelektualca 2, pol-intelekt. 1, vojnika 4.

Partijske organizacije podeljene su na Kotarski komitet, 4 Rajonska komiteta, te na 16 partijskih jedinica.

Komitet: sastoji se od 7 članova, 6 drugova, 1 drugarica, 6 Srba, 1 Hrvat, 5 seljaka, 2 obrtnika. Komitet se sastaje svakih 10 dana, a po potrebi i vanredno. Na sastancima se podnose izveštaji po dnevnom redu, tj. po sektorima rada, po kojima je svaki pojedini član zadužen; polit, izgradnja.

Reonski komiteti: Sastoje se od sekretara jedinica, tj. koliko na pojedinom reonu ima partijskih jedinica. Komiteti se sastaju svakih 10 dana, a po potrebi

1 vanredno na sastancima se pretresa rad u jedinicama tj. svaki član o svojoj jedinici, koje Sekretar podnosi za celi reon KK.

I. *Reon:* Sa sjedištem u G.¹ Čagliću sastoji od 3 druga, muški, Srbi, seljaci, djelokrug rada, Bobare, G. i D. Rogolji, Lještani, Bjelanovac, G. Čaglić, Bijela Stijena, Bukovčani, Skenderovci, Šeovica, Kraguj, Brusnik i Lipovac.

¹ Nikola Kosanović

² Jovan Milaković

³ Ivan Senjug

¹ Gornji Čaglić

II. Reon: Sa sjedištem u Kričkama sastoji se od 3 druga, Srbi, 2 seljaka, 1 obrtnik, djelokrug rada, Šumetljica G.² i Donja, Kričke, Cicvare, Bjelajci, Jakovci, Rogulje, Cikote, Prgomelje, Tisovac.

III. Reon: Sa sjedištem u Budićima sastoji se od 4 druga Srbi, seljaci, djelokrug rada, Grdjevica, Koturić, Popovci, V.³ i Mali Budići, Bučje, Zaile, Ožegovci, Branešci, Gornji, Srednji i Donji Grahovljani i Barica.

IV. Reon: Batinjani sastoji se od 6 drugova 4 Hrvata, 1 Mađar, 1 Čeh, 2 seljaka, 3 obrtnika, 1 intelektualac, djelokrug rada: Omanovac, Batinjani, Toranj, G. i D. Obrež,⁴ Kunovo selo, Kapetanovo Polje, Klisa, Pakrac, Lipik, Filipovac, Prekopakra, Franjevac i Badljevin.

I. Jedinica (I. Reona) Sa sjedištem u Rogoljima, sastoji se od 6 drugova, djeluje u selima: Bobare G. i D. Rogolji,⁵ Bjelanovac, Lještani, članovi su Srbi, seljaci. Jedinica se sastaje 2 puta u 8 dana. I. sastanak se održava po dnevnom redu, članovi podnose izvještaje po sektorima rada kako je koji zadužen, II. sastanak je namjenjen za političku izobrazbu; na izobrazbenim sastancima je proučavano zadnjih mjesec dana »Proleter«⁶ i Učenje o Partiji.⁷ Jedinica je imala u zadatku pronalaziti nove kandidate za KP i prijem novih članova u KP i rad sa svim Anti-fašističkim organizacijama, organizovanje izbora za općinski A.O.Z., Agit-Prop rad. Ove zadatke je izvršila djelomično dok je izbor A.O.Z. najslabije izvršen.

II. Jedinica (I. Reona) Sa sjedištem u G. Čagliću, sastoji se od 4 člana 2 druga i 2 drugarice, Srbi, seljaci. Jedinica djeluje u selima: G. Čaglić, Bukovčani Katolički i Pravoslavni, Bijela Stijena, Skenderovci. Jedinica se sastaje 2 puta u 8 dana. I. sastanak je po dnevnom redu podnose se izvještaji po sektorima rada kako je koji član zadužen. II. sastanak je namenjen izobrazbi, na izobrazbenim sastancima je proučavano »Proleter«, Historija I. glava i drugi prop, materijal. Jedinica je imala u zadatku, rad sa svim Anti-Fašističkim organizacijama Agit-prop rad, kult. prosvetni rad, mobilizacija, primanje novih članova u KP i novih kandidata za KP, te organizovanje izbora za A.O.Z. Ove zadatke jedinica je djelomično izvršila, dok je najslabije uspjela organizacija izbora A.O.Z.

III. Jedinica (I. Reona) Sa sjedištem u Brusniku, sastoji se od 10 članova, 8 muški, 2 ženske, Srbi, 9 seljaka, 1 pol. intelektualac. Jedinica djeluje u selima Seovica, Kraguj, Brusnik, Lipovac. Jedinica se sastaje 2 puta u 8 dana, I. sastanak je po dnevnom redu tj. podnose izvještaje članovi po sektorima rada kako je koji zadužen. II. sastanak je za izobrazbu, na izobrazbenim sastancima je proučavano »Proleter«, i Učenje o Partiji. Jedinica je imala u zadatak politički rad sa svim Anti-Fašističkim organizacijama, primanje novih kandidata za KP, te novih članova u KP. Agitaciju i propagandu, kulturno prosvetni rad, te organizovanje izbora za Općinski A.O.Z. Ove zadatke jedinica je djelomično izvršila, dok je najslabije organizovala izbore A.O.Z.

I. Jedinica (II. Reona) Sa sjedištem u Kričkama, sastoji se od 3 druga, Srbi, seljaci. Jedinica djeluje u selima Kričke, G. i D. Šumetljica, Cicvare. Jedinica se sastaje 2 puta u 8 dana, 1 sastanak je po dnevnom redu, pretres rada po sektorima po kojima je koji član zadužen. II. sastanak je za političku

² Gornja Šumetlica

³ Veliki Budići

⁴ Gornja i Donja Obrijež

⁵ Gornji i Donji Rogolji

⁶ Organ Centralnog komiteta KPJ. Zadnji broj izašao u decembru 1942. god.

⁷ Historija Svesavezne komunističke partije (boljševika).

izobrazbu, materijal je proučavan »Proleter«, Učenje o Partiji, i dr. prop, materijali. Jedinica je imala u zadatku rad sa svim Anti-Fašističkim organizacijama, Agit-Prop rad, kulturno prosvetni rad, proširenje partije i kandidata sa novim članovima, te organizovanje izbora za A.O.Ž., ove zadatke jedinica je vrlo dobro izvršila.

II. Jedinica (II. Reona) Sa sjedištem u Roguljama, sastoji se od 3 člana, 2 muška, 1 ženske, Srbi, seljaci. Jedinica djeluje u selima Rogulje, Jakovci, Bjelajci. Jedinica se sastaje 2 puta u 8 dana, i to I. sastanak je po dnevnom redu, tj. po sektorima rada kako je koji član zadužen, II. sastanak je politička izobrazba, materijal je proučavan »Proleter«, i Učenje o Partiji te razni drugi prop, materijal. Partija je imala u zadatku rad sa svim Anti-Fašističkim organizacijama, Agit-Prop rad, Kulturno prosvetni rad, proširenje Partije i kandidata, te organizovanje izbora općinskih A.O.Z. Ove zadatke jedinica nije izvršila na zadovoljstvo Partije.

III. Jedinica (II. Reona) sa sjedištem u Prgomeljama, sastoji se od 4 člana, 2 muška i 2 ženske, Srbi, 3 seljaka 1 obrtnik. Jedinica djeluje u selima: Cikote, Prgomelje, Tisovac i Glavica. Jedinica se sastaje 2 puta u 8 dana, I. sastanak je po dnevnom redu, članovi podnose izvještaj po sektorima rada kako je koji zadužen. II. sastanak je za političku izobrazbu, na izobrazbenim sastancima je proučavano 12 uslova⁹ i »Proleter«, te razni drugi prop, materijal. Jedinica je imala u zadatku: rad sa svim Anti-Fašističkim organizacijama, Agit-Prop rad, kulturno prosvetni rad, proširenje Partije i kandidata za KP., te organizovanje izbora za Općinski A.O.Z., ove zadatke jedinica je vrlo slabo izvršila.

I. Jedinica (III. Reona) Sa sjedištem u Popovcima, sastoji se od 6 članova, 4 muška, 2 ženske, Srbi, 5 seljaka, 1 intelektualka. Jedinica djeluje u selima Grdjevica, Koturić, Popovci. Jedinica se sastaje 2 puta u 8 dana, I. sastanak je po dnevnom redu, članovi podnose izvještaj po sektorima rada kako je koji zadužen. II. sastanak je politička izgradnja. Na izobrazbenim sastacima je proučavano »Proleter«, Učenje o Partiji, Historija I. i II. glava. Jedinica je imala u zadatku proširenje Partije i kandidata, rad sa svim Anti-Fašističkim organizacijama, kulturno prosvetni rad, te organizovanje izbora za Općinski A.O.Z. Jedinica je ove zadatke izvršila sa zadovoljstvom osim izbora AOZ.

II. Jedinica (III. Reona) sa sjedištem u Budićima, sastoji se od 5 članova, 4 muška, 1 ženska, Srbi, seljaci. Jedinica djeluje u selima V. i M. Budići, Bučje i Zaile. Jedinica se sastaje 2 puta u 8 dana. I. sastanak je po dnevnom redu, članovi podnose izvještaj po sektorima kako je koji zadužen. II. sastanak je za političku izgradnju, na izobrazbenim sastancima je proučavano »Proleter«, Učenje o Partiji i drugi prop, materijal. Jedinica je imala u zadatku proširenje Partije i kandidata, agit-prop rad, kulturno prosvetni rad, rad sa svim anti-fašističkim organizacijama, te organizovanje izbora za Općinski AOŽ. Ove zadatke jedinica je izvršila sa zadovoljstvom osim izbora AOŽ.

III. Jedinica (III. Reona) Sa sjedištem u Ožegovcima, sastoji se od 5 članova, 4 druga, 1 drugarica, Srbi, seljaci. Jedinica djeluje u selu Ožegovcima. Jedinica se sastaje dva puta nedeljno, I. sastanak je po dnevnom redu, članovi podnose izvještaj po sektorima rada kako je koji zadužen, II. sastanak politička izgradnja gdje se proučavalo 12 uslova i Šta znači biti član KP. Jedinica je imala u zadatku proširenje Partije i kandidata, rad sa svim antifašističkim organizacijama, agit-prop, rad, kulturno prosvetni rad, organizovanje izbora

⁹ J. V. Staljin: Dvanaest uslova za boljševizaciju Partije.

za AOZ. Ove zadatke jedinica je djelomično izvršila dok organizovanje izbora uopšte nije uspjela.

IV. Jedinica (III. Reona) Sa sjedištem u Grahovljanima, sastoji se od 3 druga, Srbi, seljaci. Jedinica djeluje u selima Branešci G. S. i D. Grahovljani,⁹ Barica i veza sa Siračom.¹⁰ Jedinica je novo osnovana. Sastanke održavaju dva puta nedeljno, rad je raspodeljen po sektorima, te se na prvom sastanku održava po dnevnom redu, tj. pretres rada po sektorima, a drugi politička izobrazba. Jedinica nije imala zadataka pošto je novo osnovana osim što je organizovala izbore za AOŽ, gde je uspjela bolje od svih ostalih. Jedinica proučava 12 uslova.

I. Jedinica (IV. Reona) Sa sjedištem u Batinjanima sastoji se od tri druga, seljaci, 1 Hrvat, 1 Srbin, 1 Čeh. Jedinica je djelovala u selima Batinjani, Toranj, G. i D. Obrež, Kunovo selo, Kapetanovo polje, Klisa, Pakrac, Prek-pakra, Lipik, Filipovac, Franjevac i Badljevina. Jedinica se sastaje 2 puta nedeljno. I. sastanak je po dnevnom redu, pretrese se rad po sektorima kako su pojedini članovi zaduženi, II. sastanak je politička izobrazba, na izobraz-benim sastancima je proučavano Proleter, učenje o Partiji, I. i II. glava Historije. Jedinica je imala u zadatku proširenje partije i kandidata za KP., osnivanje NOO. na djelokrugu svoje jedinice tamo gdje još nema, mobilizacija, agit-prop rad, ove zadatke jedinica je izvršila na potpuno zadovoljstvo, osim mobilizacije koja nije dovoljno zadovoljila.

II. Jedinica (IV. Reona) Sa sjedištem u Gornje Obreži, sastoji se od 3 druga, 2 Hrvata, 1 Čeh, 1 obrtnik, 2 seljaka. Jedinica djeluje u selima Oma-novac, G. i D. Obrež, Banovac, Badljevina. Jedinica se sastaje dva puta ne-deljno. I. sastanak pretres rada po sektorima. II. pol. izobrazba, materijal proučavaju Nacionalno pitanje i Učenje o Partiji. Jedinica je tek sad kao novoosnovana, dobila djelokrug rada, rad po sektorima i nove zadatke.

III. Jedinica (IV. Reona) Pakrac sastoji se od 6 članova, 5 muški, 1 žen-ska, 2 .intelektualca, 4 vojnika. Jedinica se sastaje redovno jedanput a po mogućnosti dva i tri puta nedeljno. Jedan sastanak se uzme za pretres rada po sektorima a ostali za izobrazbu, i pretres pitanja po potrebi, jedinica nije imala zadataka osim što je sama izvršila. Materijal proučava, Učenje o Partiji, Nacionalno pitanje,¹¹ i I. i II. glavu Historije. Jedinica djeluje u Pakracu, 1 Čeh, 3 Hrvata.

IV. Jedinica (IVr Reona) Sa sjedištem u Prekopakri, sastoji se od 4 člana, 2 Čeha, 2 Hrvata, 1 obrtnik, 1 radnik 2 seljaka, muški svi. Jedinica djeluje u Prekopakra i po mogućnosti veza sa domobranima. Jedinica se sastaje dva puta nedeljno. I. sastanak za pretres rada, II. pol. izgradnja. Jedinica nije imala zadataka, kao novo osnovana, materijal proučava, nacionalno pitanje 1 Što znači biti član KP.¹²

V. Jedinica (IV. Reona) Sa sjedištem u Filipovcu, sastoji se od tri druga, 2 Čeha, 1 Mađar, 2 obrtnika 1 seljaka. Jedinica održava sastanke dva puta nedeljno, I. pretres rada, II. polit. izgradnja. Jedinica djeluje u Filipovcu i po mogućnosti veza sa domobranima. Jedinica kao novo osnovana nije imala zadataka, materijal proučava, nacionalno pitanje i Učenje o Partiji.

VI. Jedinica (IV. Reona) Sa sjedištem u Lipiku, sastoji se od 3 druga, 1 Čeh, 1 Talijan, 1 Mađar, 1 obrtnik, 1 slob zvanje, 1 seljak. Jedinica djeluje

⁹ Gornji, Srednji i Donji Grahovljani

¹⁰ Misli se na suradnju s domobranskim garnizonom.

¹¹ J. B. Tito: Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u svjetlosti narodnooslobodilačke borbe.

¹² Brošura: Šta znači biti član Komunističke partije i kakve su njegove dužnosti.

u Lipiku, po mogućnosti veza sa domobranima. Jedinica se sastaje dva puta nedeljno, 1 sastanak po dnevnom redu pretres rada, drugi politička izgradnja. Jedinica kao novo osnovana nije imala zadataka, materijal proučava, Nacional, pitanje, i »Proleter«.

II. KANDIDATI: Na kotaru ima svega 75 kandidata za KP 50 muški 25 ženski, 70 Srba, 5 Hrvata, svi seljaci.

Kandidati su podeljeni na 13 grupa i to, na *I. reonu*: I. grupa Rogolji, 9 kandidata 6 muški, 3 ženske, Srbi, seljaci. II. grupa Bukovčani, 6 kandidata, 3 muška, 3 ženske, Srba 5, Hrvata 1, seljaci. III. grupa, 5 članova, 4 muška, 1 ženska, Srbi seljaci. IV. grupa 5 kandidata, 3 muška, 2 ženske, Srbi, seljaci 3 grupa je u Skenderovcima, IV. u Brusniku.

II. Reon: 3 grupe, I. grupa Kričke, 6 kandidata, 4 muška, 2 ženske, Srbi, seljaci, II. grupa Rogulje, 6 kandidata, 5 muški, 1 ženska, Srbi, seljaci. III. grupa Prgomelje, 7 kandidata, 5 muški, 2 ženske, Srbi, seljaci.

III. Reon: 5 grupa, I. grupa Koturić, 8 kandidata, 5 muški, 3 ženske, Srbi, seljaci, II. grupa V. M. Budići i Bučje, 6 kandidata, 2 muška, 4 ženske, Srbi, seljaci, III. grupa Ožegovci, 3 kandidata, muški, Srbi, seljaci, IV. grupa G. Grahovljani, 3 kandidata, 2 muška, 1 ženska, Srbi, seljaci, V. grupa S. Grahovljani 7 kandidata, 5 muški, 2 ženske, Srbi, seljaci.

IV. Reon: 1 grupa Batinjani, 4 kandidata, muški, Hrvati, seljaci. Sve kandidatske grupe su novo osnovane te im je dodeljen materijal, i raspodeljen rad po sektorima u glavnom su većina zaduženi da pomažu članovima tj. prideljen svakome članu po neki kandidat po istom sektoru, sastanci su zakazani redovno 2 puta nedeljno, isto kao kod Partije.

III. SKOJ: Na celom Kotaru ima 111 SKOJ-evaca, 78 ženski, 33 muška, 102 Srbina, 9 Hrvata, 110 seljaka, 1 pol-intelektualac, a podeljeni su na Kotarsko rukovodstvo, i 5 Općinski rukovodstava, te jedan novo osnovani Aktiv na neoslobođenoj teritoriji, od 4 člana, ženske, 2 Srpkinja, 2 Hrvatice, seljanke, tačan izveštaj o radu SKOJ-a i podelu na aktive nemogu podneti radi toga što mi odgovorni drug po tome sektoru nije podnio izveštaja, tj. Sekretar K. rukovodstva je na kursu a zamjenik njegov se tako ne smatra odgovornim kako je primio direktive od KK.¹³

IV. U.S.A.O.J.: Organizacije USAOJ-a postoje u svim selima na oslobođenom teritoriju, dok na neoslobođenom još nema ni jedne, tačan izveštaj o radu kao i brojno stanje nemogu podneti, razlog je isti kao i kod SKOJ-a.

V. PIONIRI: Organizacije pionira postoje u većini sela na oslobođenom teritoriju, dok na neoslobođenom nikako ne postoji, u 3 sela na oslobođenoj teritoriji idu pioniri u školu tj. Grdjevica, Koturić i Popovci, broj kao i tačan rad pionira nemogu za sada podneti, razlog isti kao i prvih dviju organizacija.

VI. N.O.O.: Na teritoriji Kotara postoji 30 NOO. na oslobođenom teritoriju, i sa 4 priselka, podeljeni su na 5 općina, dok na neoslobođenom teritoriju 1 općina koja obuhvaća 7 NOO. Na području *Općine broj 1 Bobare*, sakupljeno je 10 mt. kukuruza za postradala sela od neprijatelja, osnovana je jedna kovačka radionica. *Općina broj 2 Brusnik*, uspostavljena je jedna kovačka radionica, i sakupljeno 702 kune u N. F. za nabavku raznih potrepština. *Općina broj 3* Prgomelje, na području općine broj 3 uspostavljene su 3 civilne radio-nice, 2 kovačke, 1 šusterska. *Općina broj 4 Popovci*, na području općine broj 4 i ako je narod stradao najviše za vreme neprijateljske ofanzive ipak se nije pokolebao i dalje se odaziva našoj N.O.B. *Općina broj 5 Ožegovci*, na području

¹³ Kotarski komitet KPH Pakrac.

općine br. 5 sakupljeno je 8—9 mt. kukuruza i 50 kgr. graha te 4.000 kuna u N. F. koja je hrana već podeljena stradalom narodu. *Općina br. 6 Batinjani*, neoslobodeni teritorij, sakupljeno je 200 kgr. pšeničnog brašna, 30 kgr. masti i 10.000 kuna u N. F. *Kotarski N.O.O.* nabavljeno je 716 kgr. soli, 450 kut. šibica, 5 kgr. sumpora, i podeljeno narodu, te nabavljeno je šusterskog materijala koji je dat u šustersku radionicu. Nabavljena je dovoljna količina pisačkog materijala te jedan pisači stroj. Kotarski NOO se je potpuno osamostalio i postao prava narodna vlast, u koju narod ima potpuno poverenje, dok općinski nisu stekli toliko poverenja, ali ih narod sve više uvidja i stječe poverenje u njih. Seoski NOO još u pojedinim selima nemadu narodnog poverenja, kao što se dogodilo u jednom selu da je sam predsednik išao u pljačku gdje je vadio rakiju jedne drugarice koja je sakrila od bande, isti ima 4 sitne djece pa ga je Kotarski NOO kaznio da mora istoj da vrati rakiju te 50 kgr kukuruza u N. F., svega uputiti u NOV.,¹⁴ sposobnu zemlju u svojim selima i ako je veliki broj stoke tegleće oterala banda ali oni su jedno selo drugome pomagali. Seoskim NOO-ima treba samo malo više političke svijesti pa će i oni postati prava narodna vlast, dok većina već dosta zadovoljava.

VII. A.F.2.: Na kotaru postoji u svim selima na oslobođenom i u jednom selu na neoslobodenom teritoriju, rad po AF2 je vrlo slab pošto i sam Kotarski A.0.2. nije bio na pravoj visini, morala i političke svijesti a tako i drugarica koja je zadužena od strane Partije u KK naročito zadnje vreme uopšte se nije smatrala odgovornom, i ako smo ju svaki dan terali na posao, te je Partija poduzela mjere da se taj sektor rada popravi, izabрати Općinski A.O.Z. te će na 30. V. biti izbor Kotarskog A.0.2. gdje smo predvidili da izaberu drugaricu Dušanku Rogulić, koju smo predvidili za člana KK ispred žena.

VIII. AGITACIJA I PROPAGANDA: Vrší se na svim masovnim sastancima svake pojedine organizacije i to: popularizira se AVNOJ, Vrhovni Štab NOV, uspjesi naše NOV, SSSR, Crvena Armija, KP, Savez SSSR—Amerike i Engleske, Raskrinkava se Draža Mihajlović i četnici, izbjeglička vlada u Londonu, reakcionarno vodstvo HSS-a i dr. Pismena propaganda vrši se rasturanjem radio izveštaja, i drugog propagandnog materijala, na oslobođenom i neoslobodenom teritoriju.

IX. KULTURNO PROSVETNI RAD: Domova na našem Kotaru imade vrlo mali broj, i to u onim selima koja su najbliža bandi pa narod ne da da se pišu zidne novine i parole, pjevačka društva, diletanske grupe, to je razbijeno sa reakcijom,¹⁵ pošto je omladina u velikom dijelu otišla u NOV, a koja je ostala za sad se naročito bave obradom zemlje pošto je zaostala, usled reakcije, analfabetiski tečajevi isto tako su prekinuti usled obrade zemlje.

X. MOBILIZACIJA: Zadnjih mjesec dana mobilisano je sa našeg kotara oko 100 Srba i oko 40 Hrvata. Srbi na našem kotaru su mobilisani već sa 80%—90%>, dok Hrvati vrlo mali broj ali sad i oni svakim danom sve više sami dolaze a i traže da ih tobože oteramo.

XI. UDARNE GRUPE: Grupa je organizovana 23. V. 1943 od 9 drugova, to je zajednički organizovao KK. i SKOJ-evsko rukovodstvo, ista grupa je organizovana od drugova koji su bili u partizanima te su sad bili na bolovanju, od istih imadu 2 člana KP, 3 kandidata, a ostalo su bili obični partizani,

¹⁴ Izostavljeni dio teksta nečitak je u dokumentu.

¹⁵ Misli se na operaciju »Braun«. Vidi dok. br. 305, objašnjenje 1.

izveštaj o radu još nije podnosila, pošto je novo osnovana, zaplijenila je kako smo Vam javili, 5 volova, 1 telca, 6 ovaca, 4 janjaca, 3—4 kg vune koje smo stavili na raspolaganje K. NOO. Volove i ovce smo dali u selu na čuvanje za svaku potrebu, telca smo zaklali za ishranu KK, SKOJ-evsko rukovodstva i Kotarskog NOO-a.

XII. RAD SA DOMOBRANIMA: Rad sa domobranima je nešto krenuo tako da imademo organizovanu jednu partijsku ćeliju među domobranima,, i to 1 zastavnik, 1 vodnik, 1 razvodnik i 1 domobran, te u Prekopakri u civilnoj ćeliji imademo jednog domobrana, pored toga imademo organizovana 34 domobrana kojima smo dali predlog da po mogućnosti pređu na našu stranu ili preko veze ili u slučaju borbe, ali su nam oni nato odgovorili da je to kod njih još za sad dosta teško pošto imaju među sobom veći broj ustaša koji ih čuvaju i vode strogu špijunažu, nego dok se organizuje veći broj tako da da bi za svaki slučaj mogli i borbu primiti.

XIII. RADNE ČETE: Osnovane su u svim selima oslobođenog teritorija,, koje su date na raspolaganje N.O.O.-ima. Radne grupe dosad radile su samo neke [poslove] pošto su sad osnovane. Radna četa Brusnik je radila u Bolnici br. 7, 15 dana. Radna četa D. Grahovljani obradila je školsku baštu oko 200 kv fati i istu zasadili sa raznim povrćem. Radna četa Rogolji gradi Omlad. Dom, i sve ostale radne čete rade po zahtevu NOO.

XIV. RASPOLOŽENJE MASA: Na oslobođenom teritoriju raspoloženje masa i pored stradanja od neprijateljske ofanzive, raspoloženje je zadovoljavajuće, osim neki starijih koji uvijek kažu nema nama života, ali to su samo pojedinci koje nastojimo da popravimo, ali njihova opasnost nije nikakva pošto nitko neće za njima. Na neoslobođenom teritoriju raspoloženje masa prema našoj borbi svaki dan raste, i tako možemo sigurno računati da je i na neoslobođenoj teritoriji naša velika većina.

XV. ČETNIČKA RASPOLOŽENJA: Na našem kotaru se u opšte ne zapažaju, bilo je nekih pljački na neoslobođenoj teritoriji ali od kako je uhapšen Đuro Marin (Jelen) komandir bolničke čete koji je bio na bolovanju od tada je pljačka prestala, sumnja se na njega pošto za neke stvari postoji stvarni dokaz, dok se za ostalo vodi istraga. Isti je u zatvoru pri Komandi Psunjskog Područja.

XVI. HSS-ovska RASPOLOŽENJA: HSS svakim danom više gubi poverenje kod hrvatskih masa, i hrvatske mase sve više vjeruju u NO borbu i prelaze na našu stranu, i možemo računati da će u najkraćem roku borba sa njima biti gotova, u našu korist.

XVII. RASPOLOŽENJE NACIONALNIH MANJINA: Nacionalne manjine su na našoj strani osim Nijemaca koji su još neutralni, koji svakim danom više gube nadu u pobjedu naročito posle isterivanja osovinskih trupa iz Afrike.

XVIII. ODSJEK MOBILIZACIJE ZA ISTOČNI FRONT: Sa mobilizacijom neprijatelj uopće ne uspijeva, od svih mobilisanih ako ih odazove 10% ali i oni jedva čekaju da se predaju.

XIX. EKONOMSKO STANJE MEĐU NARODOM: Oseća se oskudica na sredstvima za život potrebnim, u većini sela oslobođenog teritorija kao i na sredstvima za obradu zemlje, naročito u selima oko Bučja, ali je Kotarski NOO poduzeo sve moguće mjere da se sa neoslobođenog teritorija sakupi čim više N. F.¹⁶ i pomaže postradalim selima.

i« Narodni fond.

Higijena je dosta slaba pošto su civilne Ambulante većim dijelom izgorile, a i koje su ostale još nisu otpočele sa radom, tj. još nemaju bolničara.

Bolest se je smanjila i tako sad u glavnom još se povlače od stare bolesti, ali još nije prešla opasnost od nje, sad se naročito pojavljuje svrab.

XX. *VEZA SA TRŽIŠTEM*: na oslobođenom teritoriju veza sa tržištem uopšte ne postoji, osim iz pojedinih sela koji su bliže grada koji stariji ljudi ili po neka žena ode u Pakrac i to ništa ne prodaje nego ako može šta da kupi, ali to su vrlo retki slučajevi, i to se nastoji na svaki način sprečiti.

XXI. *NABAVKA MATERIJALA*: Materijal se nabavlja po mogućnosti koliko god mogu naši drugovi iz Pakraca, sa kojima mi održavamo vezu, stalno na tome urgiramo da se čim više nabavlja.

Ujedno Vam prilažemo izveštaje pojedinih članova KK. tj. koji su podnijeli, dok drug koji je zadužen po sektoru SKOJ-a i drugarica po AF2. nijesu podnijeli, i pored toga što sam im dao direktive koje su i sami čitali koje sam primio od OK.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za KOTARSKI KOMITET
SEKRETAR
Milan¹⁷ v. r.

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 30/776—780.

Maj, 1943.

Zapisnik sa sastanka mjesnih vodja Njemačke narodne skupine kotara Pakrac o nesigurnom položaju mjesnih skupina uslijed napadaja partizana, suradnji sve većeg broja Hrvata, Čeha i Nijemaca s NOP-om, odlaskom liječnika iz pakračke bolnice u partizane i o oslobođenju vojnih obveznika putem podmićivanja predstavnika kotarskih vlasti.

Verfasst in Pakrac anlässlich der Tagung der Amtswalter der Ortsgruppen der Ortsgruppe des Bezirkes Pakrac.

Ortsleiter und Bezirksbeauftragte Herbert S t e n z e l aus Pakrac erklärte folgendes:

»Die Verhältnisse in der Ortsgruppe Pakrac sind sehr schlecht, da fasst lauter Tschechen in der Og. sind. Der Ortsgewerbeleiter Mellinger Franz ist mit der Kassa von der Og. zu den Partisanen geflüchtet und befindet sich in Psunj und ist angeblich Pichesenmacher. Vor dem genannten Mellinger sind auch Dr. Horwat mit Frau in der Nacht vom 3.—4.5.43 zu den Partisanen geflüchtet, zu bemerken ist, dass die beiden Slowenen waren und in dem Pakracer Krankenhaus angestellt waren wo auch der geflüchtete Mellinger als Maschinist angestellt war. Dr. Horwat soll jetzt Leiter eines Krankenhauses in Psunj sein. Der Angehörige der Og. Daruvar Brzobohati, Schüler zu der Lehrerbildungsanstalt in Pakrac ist mit noch 3 kroatischen Schülern zu den Partisanen geflüchtet, in Badljevina wurden aber alle 4 von dem kroatischen Militär verhaftet.

¹⁷ Milan Prodanović

Die Partisanen mobilisierten in der ganzen Umgebung von Pakrac, nicht nur Serben, Kroaten oder Tschechen, sondern auch Deutsche, besonders in prekopakrac. Sie gruppieren sich in der Umgebung von Pakrac (zwischen Pakrac und Požega) und nach der Aussage einiger kroatischen Offiziere befinden sich 12—15.000 in der Gegend. Direktor des kroatischen Krankenhauses in Pakrac Dr. Grdovitsch nimmt den ganz gesunden Soldaten für Mehl und Speck den Blinddarm heraus wie z. B. dem Es Mann Knollmayer und Eigner aus Pakrac, Glaser Josef aus Mali Sredani und Kuballek Franz aus Prekopakra. Nebst diesen deutschen Soldaten befinden sich immer noch 10—15 Angehörige der kroatischen Wehrmacht Domobrani. Diese Angaben wird jederzeit Dr. Rodić Boris bestätigen (der wurde jetzt nach Vinkovci versetzt). Die Kroaten sind im grössten Teil gegen uns. Das kroatischen Militär ist sehr gut, aber die Offiziere sind nicht viel wert. Der Bezirksvorsteher hat sehr viel Verständnis für unsere Sache. Die Partisanen befinden sich in BUTSCH-SPANOVITZA KUKUNJEVAC und MEDURIC. Sehr viel Pakracer halten mit den Partisanen mit. Vor drei Tage ist die Frau von dem Verkäufer Batta zu den Partisanen geflüchtet, hat den Mann und drei Kinder zurückgelassen. Am 2. Feber 1943 bei dem Angriff auf Pakrac¹ haben sich die Soldaten sehr gut gehalten, deshalb haben die Pakracer Bürger den Soldaten aus Dankbarkeit sehr viel Geschenke vorbereitet. Die Soldaten bekamen aber nur ein wenig Gulaš und 2 del Wein und alles andere wurde angeblich nach Agram verschleppt. Dr. Grdovitsch und Oberstleutnant Grlitsch haben angeblich eine ganze Schwärzerbande. Die gewesene Aerztin des Pakracer Krankenhauses Dr. Goldschmidt geb. in Novi Grad ist in Psunj als Sanitätskomessar in. Der Ortsleiter der Og. Dobrovac erklärte:*

Bei uns haben die Partisanen noch sehr wenig gemacht. Erst vor paar Tage haben sie uns etwas Vieh weggetrieben — 5 St. Kleine Gruppen von 500—600 Mann befinden sich in Jagma, Subotska und Kukunjevac, sowie auch Kritschke, Bobero und Rogulje (hier befindet sich angeblich der Stau).

Lehrer POPARA³ aus Kritschke ist der Führer der opperierenden Gruppen um Doborvac. In der letzten Zeit formieren die Partisanen eine Tschechische Brigade⁴ und die Tschechen gehen auch sehr gerne ganz freiwillig. Der Führer ist aus Poljane oder Daruvar. Das Dorf Prekopakra hält mit den Partisanen. Die Kroaten besonders Anhänger der Matschek-Bewegung sind sehr passiv. Der Ortsleiter bittet bei den massgebenden Stellen, dass man die Jungen nach der beigelegten Liste sofort einzieht, da die Gefahr besteht, dass sie eines Tages von den Partisanen erwischt werden.

Gegen Ing. Brand, Verwalter des staatlichen Gutes in Lipik besteht von der kroatischen Seite eine Anklage, dass er mit den Partisanen mitgeht und das Innenministerium hat seine sofortige Entlassung verlangt. Er bittet die Kreisleitung man möge Schritte unternehmen damit man feststellt wer der Ankläger ist und scheinbar soll er auch als Deutscher von diesem Posten verschwinden. Die Gemeinde Lipik liefert ohne weiteres für Lebensmittel einem jeden eine Bestätigung damit der enthoben wird vom Militär. Notar in Lipik ist Barbaric z. B. den Latschan aus Dobrovac hat er ohne weiteres eine Bestätigung und auch ein Gesuch gemacht um Enthebung, dafür bekam er Lebensmittel.

¹ Broj partizana preuveličan. U operativnim jedinicama I slavonskog korpusa bilo je tada oko 5.000 boraca.

² Uporedi dok. br. 301 i 303.

³ Uroš Popara bio je tada komandant XVIII NO brigade.

⁴ Radi se o mobiliziranju Ceha i Slovaka u Čehoslovački bataljon.

Aus Dobro vac ist der Ungar MAYER MISCHKO geflüchtet mit seiner Frau und soll bei den Partisanen ein hoher Offizier sein. Der Militärreferent im Bezirk Pakrac Oberlautnant Slivarić werbt die Volksdeutschen in die Domobrani.

Der Ortsleiter der Ortsgruppe Filipovac erklärte:
Die Verhältnisse zwischen den Deutschen und Kroaten sind sehr schlecht.
Die Kroaten sind gegen uns sehr misstrauisch und auch feindlich gesinnt.

Kr eisschulinspektor :
Franz Krewedl.

A VII, fk. H 313377.
HIS fk. 3/II-285—286.

15. VI 1943.

Izvjestaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH ... o napadu partizana na Badljevinu i diverziji na željezničkoj pruzi Pakrac — Badljevina.

Dne 13. VI. 1943 oko 3 sata u selu Badljevina općina ista, kotar Pakrac, sjeverozapadno udaljeno od Pakraca 10 km. neustavljeni broj partizana¹ naoružani sa raznim oružjem u raznoj odori napali su jedan vod domobrane u jačini 40 momaka, od kojih je jedan častnik ranjen.

Na traženu pomoć iz Pakraca 2 satnija domobrana, koji su otišli za Badljevinu, neustanovljen broj partizana² sačekali su napred pomenutu 2 satniju kod sela Omanovac zapadno od Pakraca udaljeno 7 km. Borba je trajala između domobrana i partizana od 7—21 sat, u kojoj borbi imade naših gubitaka 3 mrtva i 15 ranjenih, koji su istog dana preveženi u Državnu bolnicu Pakrac radi sahrane i ukazane pomoći.

Istog dana partizani³ su na dva mjesta porušili željezničku prugu na km 35500 i 3767 u dužini od 20 metara na državnoj prugi Pakrac — Badljevina prema Daruvaru, od kojih je 10 metara istog dana pruge popravljena a drugih 10 metara nastavit će se. U pomenutoj borbi partizana je ubijeno neustanovljeni broj budući da su iste mrtve i ranjene odmah kupili i vozili dalje.

Dne 14. VI. 1943. oko 1 sat u noći partizani su sa svih strana sa pušćanom i strojopušćanom vatrom napali na mjesto Pakrac, koji su po našim postrojbama bili odbijeni, domobrane na obrani Pakraca bilo je 5—600, a partizana neustanovljeni broj, borba je trajala do 6 sati, naših gubitaka nije bilo, da li je od partizana bilo gubitaka nije se moglo ustanoviti.

Prednje se dostavlja molbom na znanje
Za Dom spremni!

M. P.

Po ovlaštenju uprav, kotara
Bodek, v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 16/111-489.

¹ Odnosi se na borce XXI NO brigade koji su na tom mjestu držali zasjedu prema Pakracu radi sadejstvovanja jedinicama IV divizije, koje su napadale ustaško-domobranske snage u Širaču.

² Dijelovi XVIII NO brigade koji su pošli u pomoć borcima XXI NO brigade.

³ Odnosi se na borce XII NO brigade koji su vršili diverziju na željezničkoj pruzi između Daruvara i Biješe.

15. VI 1943.

Dopis Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPK Pakrac o zapostavljanju osnovnih zadataka iz djelokruga rada Komiteta u organizacionom i političkom pogledu, traženju podataka o načinu održavanja u slučaju ilegalnih uslova rada, o jačanju morala kod naroda i intenzivnijoj suradnji s domobranima, o političkom uzdizanju kadrova i o mobilizaciji boraca u NOV.

Dragi drugovi!

Naše direktive o prestojećoj ofanzivi¹ nijesu svi kotarski komiteti i partijske organizacije svatile ispravno. Na račun naše pripreme, nalaženja skloništa i stvaranja mogućnosti za naš politički rad i u uslovima pojačanog terora i neprijateljske ofanzive, svi kotarski komiteti zapostavili su svoj redovni rad i dužnosti. Moramo biti svjesni toga da i pored toga što neminovno očekujemo ofanzivu, ne smijemo biti paničari, jer i sam se neprijatelj služi metodom ubacivanja parola o njihovim strahovitim ofanzivama, i time on želi unijeti zabunu među narod, demoralisati mase, zakočiti rad svih organizacija, upravo izazvati zastoj u našoj borbi. Mi treba da smo svjesni ofanzive i da neprijatelj neće mirno gledati naš razvoj i hladnokrvno primati poraze za porazom, već će pokušavati dalje da što žešće uguši našu borbu, mi treba da smo svjesni istovremeno za redovno odvijanje čitavog našeg rada i naših postavljenih zadataka. Mora se konstatovati sljedeće;

1) ni jedan kotarski komitet nije poslao svoje redovite izvještaje od 5 i 15.

2) Svi su kotarski komiteti zapustili rad po svim organizacionim sektorima.

3) Vrlo se labavo snalaze u pogledu pokopčavanja međusobnih veza te još nijesu svi KK.² podnijeli podatke o vezama, lozinkama i mjestima gdje bi se nalazili za vrijeme ofanzive. Napominjemo da već neke uspostavljene veze tako su česte da bi bilo vrlo spore i prenošenje pošte bilo bi izloženo opasnosti da pane bandi u šake, kao i dugom prenošenju.

4) Među narod je već unešena strašna panika, umjesto da se narod svjesno pripremi u slučaju ofanzive.

5) Veze između O.K.³ i Kotarski komiteta su neredovne, ma da ih u tome još ništa ne sprečava.

Dragi drugovi, ne smije nas zbuniti nikakav glas o ofanzivi i niti nikakova ofanziva, već svjesno i odgovorno raditi, a istovremeno budno paziti na namjere neprijatelja i uspostaviti dobru obavještajnu službu. Na račun spremanja za slučaj ofanzive, ne smije trpjeti ni jedan sektor našega rada. Treba da učinite sljedeće:

1) Najkasnije do 19 VI. podnijeti svoj redoviti izvještaj i to po svima sektorima rada: (organizaciono pitanje), SKOJ, USAOJ, PIONIRI, N.O.O., AF2, V.K.,⁴ zatim političkom stanju, djelovanju HSS i četnika, o mobilizaciji, o agitpropu itd. Svaki član KK neka podnese izvještaj o svom radu za ovih 15 dana i to pored svojih zapažanja i naznačiti šta je koji dan radio. To treba bezuvjetno

¹ Na osnovu podataka informativne službe o kretanju ustaško-domobranskih i okupatorskih snaga i uspješnih akcija jedinica I slavonskog korpusa u čišćenju uporišta u Požeškoj kotlini (Kutjevo, Kaptol, Vetovo, Ferovac, Ljeskovica, Čaglin i dr.) i Bilo-gori, rukovodstvo NOP-a pretpostavljalo je da će u Slavoniji doći do vojnih operacija širih razmjera u cilju ponovnog okupiranja oslobođene teritorije. Međutim, pretpostavka nije bila tačna. Vojne operacije su uslijedile tek sredinom jula 1943. godine.

² Odnosi se na kotarske komitete KPH: Novska, Nova Gradiška, Pakrac i Daruvar.

³ Misli se na OK KPH Nova Gradiška.

⁴ Vojni komitet

i ubuduće slati i treba vrlo ozbiljno svatiti taj naš zahtjev. U izveštajima budite što konkretniji, tako iznesite koliko je i šta je napravljeno po svim organizacijama partijskim i vanpartijskim, koliko je novih osnovano, kako žive i rade, zatim kod vojnih komiteta kakav primjenjujete oblik rada i šta oni zapravo rade. To pitanje je bilo pokrenuto ali je ponovno zapostavljeno.

Nanovo mu treba posvetiti veliku pažnju i staviti im kao najvažniji zadatak organizovanje prelaženja pojedinih oružanih grupa na našu stranu.

2) Kod pitanja u mobilizaciji navedite koliko je mobilisano u toku mjesec dana u mjesečnom izvještaju u toku proteklog mjeseca i to: posebno koliko sa oslobođenog a koliko sa okupiranog teritorija, koliko Srba, Hrvata i drugih nacionalnosti, zatim koliko muškaraca i žena.

3) Pošto su sve naše partijske organizacije kao i partijsko rukovodstvo dosta mladi i slabo politički izgrađeni, to im treba pružiti mogućnosti da se politički izgrade.

Mi smo u tu svrhu poslali obilat partijski materijal i uz njega dali upute kako da se proučava, ali izgleda se po tome nije postupilo, stoga nas izvijestite u svome redovitom izvještaju koji materijal proučavaju partijske jedinice, na koji ga način proučavaju, dali se vodi plansko proučavanje materijala, dali partijske jedinice savladavaju taj materijal i kako je isti raspoređen. Isto tako iznesite rezultat tog obrađivanja materijala kao i teškoće na koje se nailazi.

4) Uspostavite redovne veze sa O.K. i aktivnije pridite radu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za O. K.
sekretar:
CETINJSKF

P. S. «

Još se ovdje nalazim te nam hitno pošaljite izvještaj. Kada ću preseliti, javi ću Vam.

Ovo pismo najozbiljnije shvatite.

SF — Sn!

Cetinjski, v. r.

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, mkrf. 30/619.

Uputstvo Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška svim kotarskim komitetima o potrebi raskrinkavanja izdajničkog djelovanja vodstva HSS-a, široj mobilizaciji i angažiranju hrvatskog naroda u NOP-u i o neprekidnoj budnosti prema mjerama ustaško-okupatorskog režima i njegovoj propagandi među narodom.

Dragi drugovi!

Nebrojeno puta smo naglašavali svim organizacijama, a posebno Vama o neprekidnoj mobilizaciji među hrvatskim narodom. U tome ni jedan kotar nije uspio, jedno što se tome pitanju nije poklanjala velika pažnja, nije se

⁵ Milo Popović

⁶ Tekst nadopisan rukom.

dovoljno prodiralo među hrvatske mase, a drugo slabo se vodilo računa o raskrinkavanju HSS-a koji je ostao najvažnija prepreka masovnog odazivanja hrvatskog naroda u našu borbu. Iz sadašnje situacije uočljivo je da je HSS i njegova saboterska izdajnička politika svakim danom opasnija i predstavlja opasnog neprijatelja. U koliko se vodila propaganda protiv izdajničkog vodstva HSS-a, ona je bila većinom šablonska sa starim načinom i argumentima, a nije se povodila novim sredstvima i novim dokazima, kako iz izdajničke rabote u samom vodstvu HSS-a, tako i iz rada lokalnih izdajica. Zato treba da pojačate mobilizaciju u hrvatskim masama, da oštro raskrinkavate gospodsko vodstvo HSS-a i da se u tome služite novim argumentima i najnovijom štampom. U tu svrhu napominjemo Vam ove članke iz naših listova: »Naprijed« broj 3, Članak »Mobilizacija životni zakon ustanka«, »Naprijed« broj 4, članak »Izdajnički rad izdajničkog vodstva HSS-a« iz Moslavine. Vjesnik broj 6, »Izjava Lakuša, Vjesnik broj 7« »Hrvatsko Zagorje« od Stjepana Tuđmana«, zatim članak »Inozemstvo o našoj narodno-oslobodilačkoj borbi«, uz ovaj materijal treba da se služite i onim argumentima koji terete pojedine vođe i vodice HSS-a na našem kotaru. Tu dolazi u prvom redu srez Daruvar i Pakrac, a u drugim srezovima treba istim tempom produžiti propagandni rad protiv njih da bi ih već u začetku uništili.

O mobilizaciji kako među Hrvatima, tako i među Srbima treba da nas redovno izvještavate i nemojte zapostaviti taj zadatak, već neka to bude životno pravilo našega rada i borbe. Isto tako izvještavajte nas o svima oblicima djelovanja HSS-a, kao i o Vašem protudjelovanju.

Iz sigurnih izvora saznajemo da će Njemci preuzeti svu vlast u N.D.H. i da će sve domobrane i svu vojsku N.D.H. podvrći pod svoje vojne ratne zakone. Hrvatskom narodu predstoji još veći teror i njemački okupatori već danas izrađuju plakate u kojima govore da je njemački zakon prvi, da će se kolektivno kažnjavati¹ stanovništvo za napade na njemačke vojnike, da će se streljati tko susteže žetvene proizvode, tko dere i oštećuje proglase. Kakav će režim nastati najbolje će vam ilustrirati događaj u Beogradu, gdje je gestapo strijeljao 400 taoca za dva njemačka bandita. Ovakvi primjeri i novi još krvaviji režim koji se sprema našem narodu treba da nas opomene na opasnost koja nam preti od HSS-a, i da najogorčenije povedemo borbu protiv ustaša, a naročito protiv HSS-a, koji su odgovorni za takovu budućnost hrvatskom narodu.

Također saznajemo da je vodstvo HSS-a izdalo proglas svojim povjerenicima, da pronalaze mjesta za sakrivanje žita i to iz ovih razloga:

1) Oni smatraju da već partizanske jedinice oskudijevaju u hrani, te ovakovim sakrivanjem žele pojačati oskudicu,

2) Oni smatraju da će poslije sloma gradovi biti protiv njih i da bi ih ukrotili, hoće da im uskrate žito.

Mi moramo povesti nemilosrdnu borbu protiv sviju namjera i izdajstava HSS-a, zato je potrebno u prvom redu da učinite ovo:

1) da nam hitno pošaljete imena HSS-ovskih povjerenika, zatim šta HSS radi i mjesta gdje spremaju hranu i

2) da se naši nekompromitovani drugovi pošalju u HSS-ovske organizacije, gdje će moći da rade, da nas izvještavaju o svim planovima i namjerama HSS-a.

3) Treba nas hitno obavijestiti o broju naših ljudi, koji su preuzeli na sebe odgovornost da se uvuku u HSS organizacije.

¹ Zakonska odredba o kolektivnoj odgovornosti donesena je 30. X 1943. god.

Upozoravamo Vas, da Gestapo hoće preko žena, naročito na periferiji našeg oslobođenog teritorija da osnuje svoju špijunsku službu, što je izgleda uspio u neoslobođenim selima, zato treba da budete vrlo oprezni.

Skupljajte sav neprijateljski propagandni materijal i dostavljajte nam.

Iz njemačkog zarobljeništva utekao je ruski satnik Apen Mihajl Karei, star 26 godina, visok 172 cm, plavokos, ako ga negdje nadete ukažite mu pomoć.

Potvrdite nam prijem ovih direktiva i javite šta ste sve preduzeli kao i rezultate vašeg rada po pojedinim piTanjima.

Uz naš komunistički pozdrav.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za O. K.
Cetinjski² v. r.

AIHRP, Fond CK KPH.
HIS, fk. 30/622.

25. VI 1943.

Izvjestaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH ... o dolasku XVII NO brigade u Badljevinu, održanom mitingu i zabavi i o oduzimanju stoke koju su seljaci hranili za državni otkup.

Dana 22. lipnja o. g. oko 20 sati dojašilo je oko 7 odmetnika u selo Badljevinu pol sata nakon njihovog dolaska počeli su pristizavati odmetnici pješaci kojih je bilo u jačini oko 2 satnija. Sedmorica, koja su dojašila na konjima pripadali su navodno stožeru¹ 17 odmetničke brigade, a jedan od njih bio je navodno sam zapovjednik te brigade imenom »Demonja«.²

Odmetnici su sakupljali stanovništvo na prostor kod crkve, gdje su održali govor, govorili su protiv fašizma Hitlera, Musolinija, Poglavnika, MačeKa i protiv izbjegle biv. Jugoslavenske vlade u Londonu. Naglašavali su čvrstoću saveza Rusije, Amerike i Engleske u čiju skoriju pobjedu vjeruju. Nakon održanog govora zabavljali su se uz svirku vlastitih harmonikaša.

Oduzeli su i otjerali od stanovništva svu stoku i svinje odkupljene od države, a od onih, koji su tu stoku otuđili ili zaklali, oduzimali su njihovu vlastitu stoku, a od onih koji nemaju vlastite stoke ili svinja naplaćivali su protiv vrijednost.

Nadalje su oduzeli i odnjeli odnosno odvezli:

Iz obč. ureda očevidnost o stoci potječujućoj od izseljenih pravoslavaca iz sela Dereza i Omanovac i nešto pisućeg materijala.

Iz vatrogasnog spremišta vatrogasnu spremu osim štrcaljke.

Od stanovništva sakupljali su živežne namirnice.

Za prijevoz istih i drugih oduzetih stvari prisilili su Emanu Kačera, Franju Kopa i Pavla Jegeša, koji su ove stvari odvezli do sela Ožegovac.

Nasilno su sa sobom odvezli bivšeg djelatnog Ustašu Miju Jurkovića ekonomu ovdašnjeg župnika.

² Milo Popović

¹ Odnosi se na štab.

² Nikola Demonja, komandant XVII NO brigade.

Odmetnici su se zadržali u selu sve do u jutro kada su krenuli pravcem sela Dereza.

Prednje se dostavlja molbom na znanje.

Za Dom spremni!

Upravitelj kotara:
A. Leo, v. r.

M. P.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 16/111-493.

314

26. VI 1943.

Izveštaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o organizacionom stanju i političkom radu partijskih, skojevskih i društveno-političkih organizacija, radu NOO-a na privrednom i prosvjetnom planu, agitaciji i propagandi i uspjehu mobilizacije boraca u NOV, radu udarne grupe i radnih četa i o ekonomskom stanju i raspoloženju naroda i narodnosti prema NOP-u.

Dragi drugovi,

Šaljemo Vam redovni mjesečni izveštaj, o stanju na našem Kotaru, za

26. VI. — 43. godine i to:

1. Partija: Sastoji se od 79 članova 67 drugova 12 drugarica, 59 Srba, 9 Hrvata, 8 Čeha, 2 Mađara, 1 Talijan, — seljaka 60, radnika 3, intelektualaca 3, obrtnika 9, vojnika 4.,

Partijske organizacije podijeljene su na Kotarski Komitet, 4 Reonska Komiteta, te na 17 partijskih jedinica.

Komiteta se sastoji od 7 članova, 6 drugova, 1 drugarica, 6 Srba, 1 Hrvat, 5 seljaka, 2 obrtnika. Komitet se sastaje svakih 10 dana, a po potrebi i vanredno. Na sastancima se podnose izveštaji po dnevnom redu, a posle toga politička izgradnja i razrađivanje dobivenih direktiva. Izveštaji se podnose po sektorima, kako je svaki član zadužen.

Reonski Komiteti: Sastoje se od sekretara P.¹ jedinica i po 1, drugarica po A.F.Z.-u. Komiteti se sastaju svakih 10, dana redovno, i izvanr. ako je potrebno. Na sastancima se podnosi pretres rada po jedinicama i reonu, koje sekretar prenosi za celi reon, na K.K. Za sastanke se uzima po ceo dan, tako posle izveštaj a dolazi izobrazba.

I. *Reon*: Sa sjedištem u G. Čagliću, sa 3 druga 1 drugarica, Srbi seljaci, djelokrug rada, Bobare, G. Čaglić, G. i D. Rogolji, Lještani, Bjelanovac, Bijela Stijena, Bukovčani, Skenderovci, Šeovica, Kraguj, Brusnik, i Lipovac.

II. *Reon*: Sa sjedištem u Cikotama sastoji se od 3 druga 1 drugarica Srbi, 3 seljaka 1 intelekt. Djelokrug rada, Šumetlica, G. i Donje, Kričke, Cicvare, Bjelajci, Jakovci, Rogulje, Cikote, Prgomelje, i Tisovac.

III. *Reon*: Sa sjedištem u V. Budićima, sastoji se od 5 čl. 4 druga 1 drugarica, Srbi, seljaci, djelokrug rada: Grdevica, Koturić, Popovci, V. i Mali Budići, Bučje, Ožegovci, Branešci, Gornji i Donji i Srednji Grahovljani, Barica.

IV. *Reon*: U Batinjanima, sastoji se od 6 drugova 4 Hrvata, 1 Mađar, 1 Čeh, 2 seljaka 3 obrtnika, 1 intelektualac, djelokrug rada, Omanovac, Bati-

¹ Odnosi se nu partijsku jedinicu.

nj ani, G i D. Obrež, Toranj, Kunovo Selo, Kapetanovo Polje, Klisa, Pakrac, Lipik, Filipovac, Prekopakra, Franjevac, i Badljevin.

I. Jedinica, (I. Reona) Sa sjedištem u Rogoljima, sastoji se od 6 drugova, djeluje u selima; Bobare, G. i D. Rogolji, Bjelanovac, Lještani. Članovi su Srbi seljaci. Jedinica se sastaje 2 put u 8 dana. Jedan za pretres rada drugi izobrazba. Pretres rada je po svim sektorima i antif. organizacijama, na tom djelokrugu postoje sve antif. org. Jedinica je imala u zadatku da poveže i osamostali sve te organizacije, gdje je imala priličan uspjeh sem Bjelanovac i Bobare gdje se nije uspjelo dovoljno sa A.F.2.-om i Bjelanovac sa N.O.O.

Na izobrazbi su proučavali »Razvitak društva« i Proleter.²

II. Jedinica, (I. Reona) Sa sjedištem u G. Čagliću, sastoji se od 4. člana, 2. druga i 2 drugarice, Srbi, seljaci, jedinica djeluje u selima; G. Cagliò, Bukovčani, Katolički i Pravoslavni Bjela Stjena, Skenderovci. Jedinica se sastaje 2 put u 8 dana. I. sastanak je po dnevnom redu podnose se izveštaji po sektorima rada kako je koji član zadužen. II. sastanak je politička izgradnja gdje proučavaju, »Lenjin seoskoj sirotinji«³ i Imperijalizam.⁴

Jedinica je imala u zadatku rad po svim antif. org. Agit-prop, rad kulturno-pros. rad, mobilizacija, te organizovanje izbora za Okr. AOŽ-ea. Ove zadatke je jedinica djelomično izvršila, dok je dopisništvo na najslabijem stupnju.

III. Jedinica (I. Reona: Sa sjedištem u Brusniku, sastoji se od 8 članova 6 muških 2 žen. Srbi 5 seljaka 2 obrtnika, 1 polu-intelektualac. Jedinica se sastaje 2 puta u 8 dana (djeluje od Šeovice do Šumetlice) I. sastanak je po dnevnom redu tj. podnose izveštaj članovi po sektorima rada kako je koji zadužen, II. sastanak je za izobrazbu, gdje se proučava »Učenje o Partiji« i Proleter. Jedinica je imala u zadatku politički rad po svim anti-faš. organizacijama, primanje novih kandidata u KP, agit. i propagandu kulturno-pros. rad, te organizovanje izbora za Okružni AOŽ.-e koji je donekle zadovoljio.

I. Jedinica (II. Reona) Sa sjedištem u Kričkama, sastoji se od 4 druga Srbi, seljaci. Jedinica djeluje u selima, Kričke, G. D. Šumetlica, Cicvare. Jedinica se sastaje 2 put u 8 dana. I. sastanak je po dnevnom redu, pretres rada po sektorima, po kojima je koji član zadužen, II. sastanak je za političku izobrazbu, materijal je proučavan 12 Uslova,⁵ Sl. Partizan⁶ br. 10 i d.r. propagandni materijal. Jedinica je imala u zadatku rad sa svim Antif. organiz. Agit-prop, kulturno-prosvjetni rad, pronalaženje novih kandidata, te organizovanje izbora za Okružni AOŽ-e, koji je donekle zadovoljio.

II. Jedinica (II. Reona) sa sjedištem u Roguljama, sastoji se od 4,3 muška i 1 ženska Srbi seljaci. Jedinica djeluje u selima, Rogulje, Jakovci, i Bjelajci. Jedinica se sastaje 2 puta u 8 dana..⁷

t.j. po sektorima rada kako je koji član zadužen, II. sastanak je politička izobrazba, materijal je proučavan, Proleter, Učenje o Partiji, te razni dr. prop. materijal, Partija je imala u zadatku rad sa svim antifaš. organizacijama, Agit-prop rad, kult. prosv. rad, proširenje Partije i Kandid. te organizovanje zbora za izbor Okružnog AOŽ-a, ove zadatke jedinica nije izvršila, sem nešto-oko organiziranja zbora.

² Organ KK KPJ. Zadnji broj izašao decembra 1942. godine.

³ Brošura V. I. Lenjina: »Seoskoj sirotinji«.

⁴ Puni naziv brošure glasi: »Imperijalizam. Fašizam, Imperijalistički ratovi«.

⁵ J. V. Staljin: »Dvanaest uslova za boljševizaciju Partije«.

⁶ »Slavonski partizan«, glasilo NOV i PO za Slavoniju. Izlazio mjesečno. Tiraž 700—800 primjeraka.

⁷ Dio teksta prilikom fotokopiranja ispušten.

III. Jedinica (II. Reona) Sa sjedištem u Prgomeljima, sastoji se od 5 članova, 3 muška, 2 ženske, Srbi, 3 seljaka 1 jedan obrtnik 1 intelektualac. Jedinica djeluje u selima, Cikote, Prgomelje, Tisovac i Glavica. Jedinica se sastaje 2 puta nedeljno, I. sastanak je po dnevnom redu, članovi podnose izveštaj po sektorima rada kako je koji zadužen, II. sastanak za političku izobrazbu, na izobrazbenim sastancima je proučavano, 12 Uslova, Razvitak društva i dr. Jedinica je imala rad kao i gore navedene, ali je slabo zadovoljavala, te smo joj sad dodelili za sekretara, druga koji vrši dužnost referenta pri Psunjskom Području, a češće se nalazi u Cikotama, i ujedno će biti sekretar II. reona, jer je i ovo mjesto loše dosad stajalo, (drug je svršeni učitelj i član KP. više od 1-ne godine.

I. Jedinica, (II Reona) sa sjedištem u Popovcima, sastoji se od 5 članova 3 muška 2 ženske, 3 seljaka 1 obrtnik 1 jedna intelektuala, jedinica djeluje u selima; Grdjevica, Koturić, Popovci, Jedinica se sastaje 2 put nedeljno I. sastanak po dnevnom redu, članovi podnose izveštaj po sektorima kako je koji zadužen, II. sastanak politička izgradnja, gdje proučavaju SI. Partizan, Učenje o Partiji, Historija I. i II. glava.⁸ Jedinica je imala u zadatku rad po svim org. proširenjem partijskih kadrova, gdje je zadovoljila, sem jedne manje greške u pogledu, što su primili drugaricu (tamošnju učiteljicu kursovka) u Partiju a nije bila ni SKOJ-evka ni kandidat, sem par dana na kursu (u SKOJ-u i na 2 sastanka kandidata. (Prilično odana borbi)

II. Jedinica (III. Reona) Sa sedištem u V. Budićima, sastoji se od 5 članova 4 druga 1 drugarica, Srbi, seljaci, Jedinica djeluje u selima; V. i M. Budići, Bučje, Zaile. Ovo poslednje selo čujemo da pripada Daruvarskom [kotaru]. Jedinica se sastaje 2 put nedeljno, sem Bojana Gostimira, koji je predsednik seoskog N.O.O. u Zailu, pa je molio zbog udaljenosti da bi ga priključili u Daruvarski K.K. Ostali se sastaju redovito, rade sa uspjehom, što se vidi po omladini, koja se redovito sastaje, N.O.O-u koji rešava sve seoske probleme. Jedinica proučava, organizacija narodne vlasti »Razvitak društva »Učenje o Partiji«.

III. Jedinica (III. Reona) Sa sjedištem u Ožegovcima, sastoji se od 3 člana 2 druga 1 drugarica Srbi, seljaci, Jedinica djeluje u selu Ožegovcima, sastaje se 2 put nedeljno, I. sastanak je po dnevnom redu gdje drugovi podnose izveštaj po sektorima, kako je koji zadužen, II. sastanak je politička izobrazba, proučavaju 12 Uslova, »Šta znači biti član Kom. Partije«.⁹

Ovi članovi su manje izgradjeni, slaba im je organizacija žena, N.O.O. je približno osamostaljen i rešava više stvari, dok radna četa stoji najbolje tako sam slušao da se polje obrađuje bez teškoća samo se obraćaju komandiru voda, a na desetine te tako po 2—3 desetine se šire po polju sa pjesmom. Vod ima oko 60 (40%> nije omladina) gdje postoji i 1-na desetina samo za kosidbu.¹⁰

IV. Jedinica (III. Reon) sa sjedištem u Branešcima, sastoji se od 3 druga, Srbi seljaci, Jedinica djeluje u selima, Branešci, G. S. i D. Grahovljani, i Barica. Ova jedinica je dosta mlada, sastaje se redovito 2 put nedeljno, I. sastanak po dnevnom redu izveštaji se podnose po sektorima kako je koji zadužen, II. sastanak politička izobrazba, proučavaju 12 Uslova »Šta znači biti čl. KP. »Jedinica je imala u zadatku rad po svim Anti-faš. organizacijama,

⁸ Historija Svesavezne komunističke partije (boljševika).
• Puni naziv brošure glasi: »Šta znači biti član komunističke partije i kakve su njegove dužnosti«.
Misao u tekstu nejasna.

1 proturanjem naše propagande štampe u Baricu i Sirač, gdje je postigla priličan uspjeh, tako da tamo imamo priličan broj simpatizera.

I. Jedinica (IV; Reona) Sa sjedištem u Batinjanima sastoji se od tri druga, seljaci, 1. Hrvat, 1. Srbin, 1. Čeh. Jedinica je djelovala u selima, Batinjani Toranj, D. Obrež,¹¹ Kunovo selo, Kapetanovo polje, Klisa, Franjevac i Badljevina. Jedinica se sastaje 2. puta nedeljno. I. sastanak je po dnevnom redu pretresa se rad po sektorima kako su pojedini članovi zaduženi, II. sastanak je politička izobrazba, na izobrazbenim sastancima je proučavano, I. i II. glava istorije. Jedinica je imala u zadatku proširenje partije, stvaranje N. O. O.-a u selima u kojima nema na njihovom teritoriju, mobilizacija agit-prop ova jedinica je izvršila svoj zadatak osim mobilizacije koja nije dovoljno zadovoljila.

II. Jedinica (IV. Reona) sa sjedištem u G. Obreži, sastoji se od 3 druga 2 Hrvata 1 Čeh, 2 seljaka 1 obrtnik. Jedinica djeluje u selima; Omanovac, Banovac, jedinica se sastaje 2 put nedeljno, I. sastanak pretres rada po sektorima, II. politička izobrazba, materijal proučavaju, Proleter, I. Glava Historije. Jedinica je novo osnovana, dobila je u zadatak da propagira protiv, HSS. na svome djelokrugu rada, mobilizaciju, gdje je uspjela mobilisati 5 drugova.

III. Jedinica (IV. Reona) Pakrac sastoji se od 6 članova, 5 muških 1 ženska 2 intelektualca 4 vojnika, jedinica se sastaje 1—2 a po mogućnosti i 3 puta nedeljno, I. sastanak pretres rada po sektorima II. za izobrazbu, gdje su proučavali I. i II. Glavu Historije, Razvitak društva.

Jedinica je imala u zadatak, proširiti rad izmedju domobrana gdje su uspjeli do danas organizovati 67 domobrana i izbavljati razni materijal, kojega su već izbavili do danas, tehničkog materijala u vrednosti od 13500. Kuna, 10 kg. eksploziva, 100, kom. kapisla, 50, m. štapina, 4, defanzivne bonbe, 100, kom. metaka za šmajser, 200, kom. cigareta i što su sami predložili da će se ukopčati s našom radio-stanicom,¹² koje još do danas nisu napravili isto tako reorganizaciju izvršiti izmedju ovih dvoje intelektualaca, koji se nalaze u njihovoj jedinici koje do danas nisu napravili, s razloga da im je nemoguće bez njih raditi. U zadatku je bilo još i to; da nas tačno izveštavaju o kretanju neprijateljske vojske na naš oslobođeni teritorij po kome su nas izvestili prilikom kretanja bande u Brusnik, Kraguj, Batinjane i Kričke, (Trokut)

IV. Jedinica (IV. REONA) Sa sjedištem u Prekopakri, sastoji se od 4 člana, 2 Čeha 2 Hrvata, 3 civila 1 domobran. Sastaje se 2 put nedeljno I. za pretres rada II. polit. Izobrazba, proučava, Nacionalno pitanje¹³ i Šta znači biti član KP. Zadatak je imala, da mobiliše za našu NOV, gdje je uspjela mobilisati 9 drugova i primala materijal od V.K.¹⁴ koji je išao preko njih k nama, uspostavila nam kurira koji je donosio poštu od V.K. k nama.

V. Jedinica, (IV. REONA) Sa sjedištem u Pakracu, sastoji se od 3 člana 2 Čeha 1 Hrvat 2 trgovca 1 seljak. Sastaje se 2 [puta] nedeljno, I. za pretres rada, II. pol. izobrazba, proučavaju, Proleter, Prva glava Istorije. Zadatak su imali pridobiti čim više civilnog pučanstva na našu stranu i po mogućnosti domobrana, tako da su uspjeli organizovati 3 domobrana i pridobiti nešto simpatizera civilnog pučanstva na našu stranu, rad im se dosta teško razvija radi špiunaže.

¹¹ Donja Obrijež

¹² Misli se na radio-stanicu II korpusa NOV i PO Hrvatske.

¹³ J. B. Tito: Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u svjetlosti narodnooslobodilačke borbe.

¹⁴ Odnosi se na Vojni komitet.

VI. Jedinica, (IV. REONA) Sa sjedištem u Filipovcu, sastoji se od tri člana 2. Čeha 1. Mađar, 2. obrtnika 1. seljak. Sastaje se 2 puta nedeljno

I. pretres rada, II. pol. izgradnja. Zadatak je imala proširivati rad u svome selu i ukopčati se sa Lipikom sa vojskom po mogućnosti, koje svojim slabim radom nisu ispunili.

VII. Jedinica, (IV. REONA) Sa sjedištem u Lipiku, o kojoj nemožemo iznijeti rad jer nismo dobili ni izveštaj radi toga što je uhapšen Sekretar.

Jedinica udarne grupe) Sastoji se od tri druga 2. Srbina 1. Hrvat sastaje se 2 puta nedeljno, I. za pretres rada po dnevnom redu, II. za pol. izobrazbu, proučavaju, Proleter i Šta znači biti član K.P. Jedinica ima u zadatku da izgrađuje ostale udarnike, da podiže moral ostalima u grupi i da protura propagandnu štampu kroz Hrvatska sela. Jedinica to čini sa uspehom.

II. KANDIDATI.

I. Reon:

Na kotaru ima svega 63 kandidata za KP. 44 muška, 19 ženskih 58, Srba, 5 Hrvata, 60 seljaka, 2 obrtnika, 1 polu-intelektualac. —

Kandidati su podeljeni u 12 grupa i to; I. Reon 3 grupe, I. grupa sa sjedištem u Rogoljima, sa 7 članova 5 muških 2 ženske 6 Srba 1 Hrvat 6 seljaka 1 obrtnik. II. grupa, sa sjedištem u G. Čagliću 6 čl. 3 muš. 3 ženske, Srbi, 5 seljaka 1 zanatlija III. grupa u Skenderovci—Brusnik, sa 9 čl. 7 muš. 2 ženska Srbi seljaci.

II. Reon: 3 grupe, I. grupa Kričke, 4 čl. 2 muš. 2 ženska, Srbi seljaci, II. grupa, Cikote, 5 čl. svi muš. Srbi, seljaci, III. grupa 3 čl. 1 muš. 2 ženske, Prgomelje, Srbi, seljaci.

III. REON:

Ima 5 kandid. grupa, I. grupa sa sjedištem Koturić, 6 čl. 3 muš. 3 ženske, Srbi, seljaci. II. grupa Budići, 1 muš. 3 žene, Srbi, seljaci, III. gr. Bučje 4 čl. 2 muš. 2 žene, Srbi, seljaci, IV. gr. Ožegovci, 4 čl. 3 muš. 1. žena, Srbi, seljaci,

V. gr. Grahovljani, 7. čl. 6 muš. 1. ženska, Srbi, seljaci.

IV. Reon: 1 grupa, Badljevina, 4 čl. svi muški, Hrvati, 3 seljaka 1 polu-intelektualac.

Sve kandidatske grupe se sastaju kao i Partija, 2 put nedeljno, oba sastanka su više posvećena proučavanju materijala, dok se zadužuju i po sektorima rada više ženske jer njih manje ima, takodjer i muškarci, oni samo u ispomaganju partijcima gdje podnose o tom izvještaj na sastancima. Proučavaju materijal »Šta znači biti član KP, 12 Uslova, I. glavu (HSKP)b.

III. SKOJ.

Kotarsko rukovodstvo SKOJ-a sastoji se od 7 članova 6 drugova i 1-na drugarica 6 Srba 1 Hrvat 5 seljaka dvoje srednjoškolaca. Obuhvaća 5 općinskih rukovodstava, sa ukupno 28 članova, 6 drugova 22 drugarice, 27 Srba

1 Hrvat, svi seljaci, sastanke održavaju svakih 10 dana, kao i Kotarsko, na sastanke¹⁵ još ne održavaju redovito, rad je raspodeljen po sektorima, pošto im je rad na ovaj način nov, slabije se snalaze (Isto važi i za Kotarsko)

Ovaj Kotar ima 31 skojevski aktiv, sa ukupno 114 članova, 34 druga 80 drugarica, 105 Srba, 5 Hrvata, 3 Čeha 1 Mađar, 113 seljaka 1 srednjoškolac, sastanke neodržavaju redovito, naročito na br. 3 opštini, dok na ostalima bolje. Materijala ima dovoljno, ali se slabo proučava, osnovan je jedan novi aktiv sa 3 člana 1 drug 2 drugarice u selu Šeovici. U zadatku su imali proširenje

¹⁵ Misao u tekstu nejasna.

SKOJ-evskih aktiva agitaciju i prop, kulturno-pros. rad organizovanje radnih četa i sakupljanje živežnih namirnica za Oblasni Komitet SKOJ-a, u čemu su postigli priličan uspjeh, sem slabije u sakupljanju namirnica.

USAOJ: Kotarski odbor USAOJ-a se sastoji od 6 članova, 4 druga, 2 drugarice 2 Hrvata četvero Srba sastanke do sada nisu redovno održavali imaju raspodelu rada ali još do danas nisu radili dok sada su upućeni na rad razdeleni su po sektorima i podeljeni po općinama ujedno i jedan član našeg Kotarskog rukovodstva SKO[J]-a ulazi u taj odbor. U kotaru Pakrac ima sviju 46. sela, 35 je obuhvaćeno i u njima postoji organizovan USAOJ dok [u] 11. sela još nismo prodrli, sa organizacijom. Kotar Pakrac podeljen je na pet općinskih Odbora sa ukupno 30 članova, 14 drugova 16 drugarica 1 Hrvat 29 Srba, seljaci, sastanke nisu održavali redovito, načinjena je raspodela rada po sektorima, ali nisu obilazili terena. U 35 sela postoji organizacija USAOJ-a, sa ukupno 719 članova 220 drugova, 499 drugarica, 696 Srba, 17 Hrvata, Čeha 5, — Talijanka 1. Socijalni sastav, seljaci. Po svim selima održavaju sastanke 2 put nedeljno, po dnevnom redu, a II. obrazovni rad, materijala ima dosta ali se slabo proučava, naročito na 4 opć. zato što ima dosta nepismenih.

PIONIRI: Na oslobođenom teritoriju ima ukupno 1.252 pionira 678 drugova 574 drugarice, 1199 Srba, 51 Hrvata, 2 Talijana. U 12 sela pioniri rade, u 6 sela idu u školu, dok drugih 6 sela snjima rade SKOJ-evci i USAOJ-evci. Broj pionira koji rade 496, Srbi, seljaci.

N.O.O.-i: Na području našeg Kotara nalazi se 31 NOO. i 5 zaselaka sa povjerenicima, dijeli se na 5 općina, dok na ne oslobođenom 1 općina koja obuhvaća 9 NOO. Sjedišta općina su u sledećim selima: I. u Bobarama, 2 u Brusniku, 3, Prgomelje, 4 Popovci, 5, Branešci, i na neoslobođenom u Batijnanima. Kotarski N.O.O. sastoji se od 3 člana užeg N.O.O. Sa radom je već dosta osamostaljen postavio je 9 kovačkih civilnih radionica 1. šustersku radionicu, postoji 7. školi gdje je isto K. NOO na tome poradio te tako narod uvidja od njega kao pravu narodnu vlast. Opštinski N.O.O. isto tako ima prilično poverenja kod naroda i narod ih uvidja kao svoju vlast videći da vode računa o njima. Dok N. O. O. svaki dan se sve više osamostaljuju i narod ih predviđa kao svoju najbližu vlast dok u nekim selima su malo lošiji na pr. G. Čaglić. Predsednik svoj narod pušta u Pakrac i kaže da je to potreba da se ide. Isto tako u Bukovčanima predsednik je prodao bandi 100. kg. kukuruza, dok ostali su dobri.

A. F. Ž. U Kotaru postoji u svim selima na oslobođenom teritoriju i u tri sela na neoslobođenom teritoriju.¹⁶ Rad po A.F.Z. malo je krenuo kako je pomenula drugarica predsednica Kotarskog A.O.2. a i ostali drugi članovi tako izgleda da bi rad A.O.2. mogao da se digne na viši nivo posle ove reorganizacije i raspodele rada.

AGITACIJA I PROPAGANDA: Vršiti se na svim masovnim sastancima svake pojedine organizacije i to: populazira se AVNOJ, Vrhovni Štab, uspjesi naše N.O.V, SSSR, Crvena Armija, K.P, Savez SSSR, Amerike i Engleske. Raskrinkava se Draža Mihajlović i četnici, izbeglička vlada u Londonu, reakcionarno vodstvo HSS-a i t. d. Pismena propaganda vrši se rasturanjem radio izvještaja, i drugog prop, materijala, na oslobođenom i neoslobođenom teritoriju.

KULTURNO PROSVETNI RAD: Ovaj sektor jedino je življi medju omladinom. Za ovaj mjesec je podignut 1 dom u selu Cicvarama, tako da sada na našem kotaru ima 13 Omladinskih domova na općini br. 4 u jednom domu

¹⁶ Trebalo bi da stoji: odbori AF2.

postoji pored drugih natpisa i slika druga TITE. Pjevačkih horova ima 7, koji su tek sad organizirani, još nisu izvježbani za pjevanje (usled govorkanja o ponovnoj ofenzivi narod neprijateljski gleda na natpise i zidne novine po selu iz straha da će im selo većma stradati). Slabije se radi u svim organizacijama na pismenoj propagandi zbog napetog stanja. Diletanskih grupa i nema jer je narod mnogo zaposlen. Osnovnih škola ima 7, i u skorije vrijeme broj će se povećati, analfabetski tečajevi su počeli u svim selima gdje postoje škole.

MOBILIZACIJA: Na ovom kotaru mobilizirano je 85 Srba 12 Hrvata, za ovaj mjesec. Hrvata će biti više sledećeg meseca, jer je priličan utisak na njih učinila akcija na Sirač,¹⁷ tako se čuje od naših simpatizera da i neki bivši ustaše propitavaju se za veze, a i svi ostali su promenili stav prema našim simpatizerima u koliko su dosad u njih sumnjali.

UDARNA GRUPA: Postoji od 11 drugova, (3 Partijca) Do sada nije zadovoljila, zbog toga što je pokazala nedisciplinu i slab rad. Izvršila je par manjih akcija, od kojih neke i nepotrebne, koje za sad još nisu proverene, medju značajnije bi ubrojili: 22. V. digli su u selu Omanovac 3. para volova, 10 kom. ovaca, za koje se tvrdi da su upljačkani iz naših sela, 200 metaka mauzer, 5 drugova mobilisali (Hrvata) koji su to zatraživali, 5 pari cipela, 4 vojnička odela, 3 para veša; (vojničkog) 3 karabina, 1 nož, od domobrana koji su na osustvu, zatim iz općine Badljevina, 1 p. stroj, 1 šapirograf, 1 lampu i nešto pisaćeg materijala. U Zelnjaku kod Sirača izvršili akciju u kamenolomu digli remen sabotirali mašinu i održali miting oko 50-torici radnika. Uhapsili su bivše ustaše iz Omanovca i Obreža, za koje se zna za prijašnji rad.

RAD SNEPR. VOJSKOM; (Uposebnom izveštaju)¹⁸

RADNE ČETE: Na kotaru je formirana 1 četa, sa 2 voda sa 120 članova na Općini br. 2., ostalo su svuda vodovi. Do sada su većinom obradjivali polje, okopali su 170 jutara kukuruza, 21 jut. krumpira, 2 jut. vinograda 600 kg. kukuruza izrunili, podigli 1 omladinski dom, izrekli nekoliko gradje na općini 3-oj.

RASPOLOŽENJE MASA: Na oslobođenom teritoriju se mnogo priča o ofenzivi i više se strahuje za usjeve i stoku dok moral ne opada, jer su poslednji put makar i iznenadjeni prošli sa manje žrtava. Na neoslobođenom [teritoriju] svakim danom imamo sve više simpatizera kako su likvidirani Sirač i Badljevina, a i po događajima u vanjskoj situaciji.

ČETNIČKA RASPOLOŽENJA: Naročito nije ništa zapaženo sem nekih pričala (ako to spada ovdje) u vezi sa nekim Engleskim padobrancima, u G. Čagliću, jedan skup ljudi pričajući o tom, jedan je rekao; nevodite brige sve će to voditi »Pero« (Kralj Petar)

HSS-ovska raspoloženja: Kako ne posjedujemo za sad izveštaja sa neoslobođenog teritorija, sem našeg kraćeg prelaženja, primećujemo brkanja i u njihovim redovima, dok još vodje i vodjice se uzdaju u svog »Mesiju«¹⁹ iz Kupinca, dotle široke mase svu pažnju skreću našoj NOB. Na oslobođenom teritoriju, nema opasnosti od te strane.

RASPOLOŽENJE NACIONALNIH MANJINA: Što se tiče Hrvata, Čeha, Madjara, Talijana, oni su već od ranije zasićeni »novog poretka« (Hitlerovog)

¹⁷ Akciju na Sirač izvršile su jedinice IV divizije NOV 13. VI 1943. godine. U uporištu se nalazilo 160 domobrana IV gorskog zdruga od kojih je 85 zarobljeno i uporište likvidirano.

¹⁸ U toku jula 1943. godine bio je privremeno prekinut rad Vojnog komiteta zbog hapšenja članova Komiteta i većeg broja domobrana. Dva člana Komiteta uspjela su prebeći u partizane, a trojica su uhapšena zajedno s 87 domobrana, među kojima i nekoliko domobranskih oficira.

¹⁹ Odnosi se na Vlatka Maćeka, vođu HSS-a.

oni se lako organizuju, dok Nijemci još uvijek su nepristupačni, tako da imamo još sela u kojima nismo uspjeli sprovesti organizacije, (svega 3)

ODSJEK MOBILIZACIJE ZA ISTOČNI FRONT: Ovo kako je već poznato ide sve silom, ljudi koji su bliže uporišta ne spavaju kod kuća a oni daljnji se sklanjaju ispred »svoje vojske« govoreći; dosta smo te Hitleru iz blata vukli, a ti sve dublje zaglibljuješ.

EKONOMSKO STANJE MEDJU NARODOM: Sto se tiče soli, osjeća se manja oskudica nego prije, a što hrane još nije zapažena ni u jednom selu preteško stanje nekako NOO-i se snalaze da se nabavi pa makar i izdaljine u onim selima oko Bučja, dok ostala sela na I. II. i VI. općini stoje dobro.

Mnogo se oseća oskudica u poljoprivrednom alatu, tako na prvo mjesto dolaze kose [i] srpovi, od čega je nešto već nabavljeno preko K. N. O. O. i intendatura, prošle smo godine teško patili od nestašice vršalica ni ove godine nije nam poznato zasad hoće li se u tom poboljšat.

Higijena: Broj ambulanti je skoro isti (civilnije) kao u početku ovo iza ofenzive, ali je opao i broj obolelih na selima. Postoje Zdravstvene Sekcije Kotarska, Općinske i u svakom selu, mnogo ih smeta oskudica u kreću u nekim drugim poslovima osjeća se i njihov rad.

VEZA SA TRŽIŠTEM: Na neoslobodjenom teritoriju i ne postoji sem na prvoj općini gdje se još nadje po koji švercer da bi provukao koju sitnicu ali se to pažljivo sprečava.

NABAVKA MATERIJALA: U materijalu se ne oskudijeva pošto već imamo prilično jake veze, sem većih nabavki što otežava skoro pooštrena neprijateljska špijunaža.

Ovaj puta Vam ne šaljem izvještaje članova Komiteta sem onog po AOŽ-ea, jer drugarica nije radila, bila je na kursu a posle toga bila je bolesna.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Kot. Komitet;
Mile²⁰

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 30/784—788.

*

JS,

315

30. VI 1943.

Izvod iz izvještaja Štaba X divizije NOV Hrvatske političkom komesaru II korpusa NOV i POH o političkom radu boraca među narodom u selima pakračkog kraja.

I. OPĆI PREGLED:

Od prošle akcije na Sirač 13. VI. 1943. do danas nalazile su se jedinice više dana na odmoru,¹ koji se iskorištavao za vojničku i političku pripremu naše jedinice za prestojeće naše borbe i zadaće koje se postavljaju pred nas.

XVII. brigada za vrijeme odmaranja nalazila se na sektoru Ožegovci, Koturići i Popovci i porušila prugu Pakrac — Daruvar — Sirač. U to vrijeme XVII brigada izvršila je ekonomsku akciju na Sirač i Badljevinu,² gdje je

²⁰ Mile Prodanović

¹ Poslije likvidiranja Sirača jedinice X divizije povukle su se na odmor na Ravnu goru i Psunj.

* Vidi dok. br. 313.

ujedno održan miting u pravcu mobilizacije, koja nije uspjela, dok na miting se odazvalo mnogo ljudi. Sada XVII brigada kreće u pravcu Okučana na glavnu prugu kako bi onemogućila glavni saobraćaj, ujedno bi produžili put za Daruvarski srez u okolna sela radi mobilizacije Čeha, Srba i Hrvata u tamošnjim selima.

IV. RAD I ZAPAŽANJA NA TERENU I U NARODU!

Održani su mitinzi u nekoliko hrvatskih sela u koja su brigade ulazile. Djelomično mitinzi su naišli na dobar prijem kod naroda. U Siraču narod je preko očekivanja dočekaio naše borce, ali taj narod još nije spreman da aktivnim radom doprinese promjeni postojećeg stanja protiv koga se izjašnjava. U Badljevini narod je hladno primio naše borce, puno lošije negoli u Siraču. U selima oslobođenog teritorija narod smatra partizane svojom vojskom, ali se susreće i na hladan prijem i u tim selima. Održan je miting u Badljevini na kojemu je prisustvovalo oko 150 ljudi, osim toga održan je miting u Siraču na kojem je bilo prisutno oko 400 ljudi. Nadalje održan je miting u Vranešcima³ i u Bučju na zboru koji je priredio kotarski NOO.⁴ Svi ti mitinzi održani su u vidu usmenih novina. Na njima su govornici govorili o aktuelnim pitanjima prigodni za hrvatska sela ili za sela oslobođenog teritorija. Osim toga izdan je letak stanovnicima Sirača i letak »Braćo domobranci«, jer se ukazala potreba da se spomenuti letači izdaju u dogovoru sa NOO. Po selima naši borci zajedno rade sa seljacima na poljskim radovima u selima u kojima se brigada⁵ nalazi, t. j. u Branešcima, Ožegovcima i Popovcima. U sporazumu sa Kotarskim NOO Pakrac pokušali smo izvršiti mobilizaciju sela kotar Pakrac, mobilizacija Hrvata na principu dobrovoljnosti nije uspjela, dok je XVII brigada uspjela mobilizirati 82 Srbina iz sela Kotarskog NOO-a Pakrac.

Politkomesar:⁶

M. P.

AVII, Fond NOR-a.
HIS, fk. 54—59.

316

6. VII 1943.

Izveštaj Štaba X divizije Štabu 11 korpusa NOV i PO Hrvatske odiverziji XVII NO brigade na pruzi Banova Jaruga — Lipik.

Noću 3/4 ov. mj. jedinice XVII brigade rušile su prugu Banova Jaruga — Lipik. Pruga je rušena na sektoru Poljana — Dobrovac. Porušeno je 10> kim. pruge i uništene na dužini od 10 kim sve 1.1. veze. Pored toga porušen je jedan most na pruzi, a isto tako i jedan most na cesti.

Prema izvještaju kojeg su nam poslali izgleda da se prugom neće moći saobraćati za čitavih 15 dana.

Posle ove akcije naše jedinice prebacile su se u daruvarski srez radi mobilizacije. Na svom dosadašnjem putu neprijatelj ih nigdje nije napao. Pre-

³ Treba: Branešci.

⁴ Odnosi se na Kotarski NOO Pakrac.

⁵ Radi se o XVII NO brigadi.

« Dokumentat nije potpisan.

lazeći kroz sela Trokuta održani su mitinzi. Mobilizacija u tim selima provedena je davno prije, tako, da se nije imalo ovom prilikom šta mobilisati.

Štab brigade nameravao je da napadne uporište Poljanu u kojoj se nalazi jedna satnija Hercegovaca,¹ ali zbog žrtava koje bi u tom uporištu imali drugovi su odustali od toga plana.

Dana 3. ov. mj. jedan avion je čitav dan kružio na mjestu gdje su uništeni vagoni cisterne — sa naftom, te je tako štitio popravak pruge. Po mišljenju druga komandanta Pepea² pruga se neće moći upotrebljavati za čitava 3 dana. O tome koliki je zastoj bio na toj pruzi³ biće tačno provjereno i vi ćete naknadno dobiti tačan izvještaj.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Politkomesar:
Vlado Janić, v. r.

Zamj. komandanta:
Radojica M. Nenezić, v. r.

AVII, Fond NOR-a,
HIS, mkrf. 30/1-54.

14. VII 1943.

Izvod iz izvještaja Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH o borbama s jedinicama NOV i POJ na području Pakraca.

Podr. Bilo Gora Papuk:

11. VII. u nastavku podhvata¹ protiv partizana na širem području Bilo Gore i zapadnom dielu Papuka pojedine borbene skupine dostigle su i to:

Skupina sa područja oko Pakraca odbacila je neprijatelja sa visova iztočno od Buča (16 km izt. od Pakraca) te je izbila na područje iztočno od Bučko Kamensko (19 km s. z. od Požege), a druga skupina koja ovoj sledi vrši čišćenje područja² s obje strane ceste: Pakrac — Kamensko (21 km izt. od Pakraca).

U sjeverozapadnom dielu Požeške kotline u toku je čišćenje na potezu: Vranić — Klisa — Poljakovci (16 km s. z. od Požege) protiv XXI. partizanske brigade, koja brani postave sjeverno od s. Vrhovci (17 km s.z. od Požege) na k. 597, 546 i 577 (18 km s.z. od Požege). Do sada poznati gubitci iznose:

a) Vlastiti: 2 mrtva i 7 ranjenih.
b) Neprijateljski: 30 mrtvih.

¹ Radi se o dijelovima I gorskog zdruza.
² Vinko Antić
³ Radi se o diverziji na glavnoj željezničkoj pruzi Beograd—Zagreb.
¹ Radi se o vojnim operacijama širih razmjera koje su poduzele ustaško-domobranske jedinice (I i IV gorski zdruz, dijelovi 4, 5. i 6. lovačke pukovnije i 1. ustaška bojna) i dijelovi njemačke 187. rezervne divizije u cilju uništenja jedinica NOV i POJ na području Slavonije. Protivničke snage krstarile su Psunjom i Papukom od 8. do 20. jula 1943. godine, ali su jedinice X divizije, tj. samo XXI NO brigada (XVII otišla u Baniju, a XVIII NO brigada na Bilo-goru, dok je XII divizija vodila borbe u Zagorju) uz pozadinske jedinice i partizanske odrede, vještih manevrima izbjegli opkoljavanje i uništenje.
² Spomenuto »čišćenje područja« sastojalo se u pustošenju njiva — pljački i paljenju sela u bučkom i kamenskom kraju (Brusnik, Ciofare, Koturić i dr.). U toku vojnih operacija nanesena je velika materijalna šteta narodu ovog kraja, dok je ljudskih žrtava bilo znatno manje u odnosu na ranija »čišćenja«, jer se narod pravovremeno povlačio ispred krstarećih jedinica ustaško-domobranske i okupatorske vojske.

Neprijatelj je odstupio u sjeverozapadnom smjeru na područje Vranovo (20 km s.z. od Požege).

Za točnost:
Pročelnik operat. odjela
general (Dragojlov)

Glavar glavnog stožera
general (Prpić)
Prpić v. r.

M. P.

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 30,409.

318

24. VII 1943.

Dopis Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška svim kotarskim komitetima o sazivu plenuma Okružnog komiteta u Zabrdskim Kričkama, nedovoljnim pripremama naroda u borbi za žetvu, upućivanju naroda da bježi u šume ispred prisilne mobilizacije i odvođenja na rad u Njemačku i o upućivanju aktivista na srednji partijski kurs pri Oblasnom komitetu KPH.

Dragi drugovi!

Dne 31. o. mj. održat ćemo sastanak plenuma OK na kojega treba da dođu sekretari Kotarskih Komiteta.¹ Sastanak će se održati u Zabrdskim Kričkama.

Do tog vremena nastojte da sredite svoje organizacije, održite sastanke i podnesete iscrpan izvještaj po svim pitanjima.

U borbi za žetvu niste politički pripremili narod stoga se nailazi na otpor kod naših organizacija a pogotovo kod naroda u pogledu uništavanja mašina. Treba narodu razjasniti našu borbu za žito i da ne nasjedaju neprijateljskoj propagandi koja danas poduzima sva sredstva da opljačka trud i muku naših seljaka. U toj političkoj borbi koristite se listom Naprijed br. 9. kao i letcima koje je izdao Oblasni NOO. Pored toga treba održavati mitinge i zborove u svrhu političkog razjašnjavanja. U tom pravcu nije se ništa poduzelo zato i vlada pomirljivi duh prema okupatoru kod našeg naroda kada se radi o borbi za žito. Ovakvim pomirljivim stavom hoće da se prikaže kako neprijatelji nisu krvavi i da se može s njima voditi neki pregovori. No iskustvo nas drugačije uči. Najveću borbu u tom smislu treba poduzeti na okupiranom teritoriju. Parola »Ni zrna okupatoru« treba da provijava kroz tu našu borbu, a narod da bude ubjeđen u njenu ispravnost. U svom izvještaju iznijeti ćete nam koliko je održano mitinga u svrhu kampanje za žetvu, te koliko je spaljeno mašina i banditskog žita koje nije moglo da se preveze k nama.

Poslije ofenzive neprijatelja,² hapšenje i prisilna mobilizacija su pojačani u svim selima. Tako u okolini Gradiške masovno se hapsi i tjera za Njemačku. To se produžuje i proširuje u svim ostalim selima. Uputite sve organizacije i narod da se klone ispred okupatora i ustaša, a te postupke treba iskoristiti za mobilizaciju u partizane.

¹ Odnosi se na kotarske komitete KPH: Nova Gradiška, Novska, Pakrac i Daruvar.

² Vidi dok. br. 317, objašnjenje 1.

Srednji partijski kurs, otpočinje 1. VIII. i svi pozvati kursisti treba da se jave uoči toga dana u Oblasni Komitet. Na taj kurs neka se upute slijedeći drugovi: drug Majski sa daruvarskog sreza, drug Slavonac sa Novskog sreza, i drug Mijo Lučić sa novogradiškog sreza, osim toga neka se upute oni drugovi koji su već bili poslani, a uslijed ofanzive nisu završili (Terek,³ Sever,⁴ i Stevo⁶). Sa pakračkog sreza neka se jedan uputi iz Kotarskog Komiteta (Milan⁶ ili Dragan⁷). Navedeni drugovi treba da odnesu sa sobom potrebnu hranu (mast, duhan i t. d.). Javite nam da li ste ih uputili.

Još uvijek nijedan Kotarski Komitet nije poslao svoga kurira po materijal niti nam donio izvještaj. Neka nam odmah dodju u Rogolje i s nama uspostave vezu.

Kotarski Komitet Pakrac još nije počeo sa radom, što upravo ne bi smjelo da bude.

Neka Kotarski Komitet Novska hitno pronadje druga Crvenog i uputi ga za Oblasni Komitet i mora biti tamo 31. o. mj. radi prisustvovanja srednjem partijskom kursu. U koliko se isti nalazi na kojem drugom srezu neka to takodjer učine.

Čujemo čudne stvari o udarnim grupama na novskom i pakračkom srezu koje umjesto da vrše akcije pljačkaju po selima. Mi smo već nekoliko puta govorili da se sa takvim postupcima i grupama ima odmah likvidirati.

Ukoliko znate za koje drugove iz Okružnog Komiteta SKOJ-a odmah ih uputite ovamo.

Karakteristike za partije vi ste obustavili, stoga nam do 31. treba podnijeti preostale karakteristike za sve članove Kotarskih, Općinskih i Rejonskih Komiteta sa naznačenjem imena njihovih članova. Dobro uputite drugove da ispravno popune karakteristike i da svaku kontrolišu i do kraja ispune. Ovo shvatite vrlo hitno. U koliko već imate šaljite ih nama.

Primitite naš drugarski pozdrav:

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Cetinjski⁸

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 9/1-55.

Obavijest Glavnog žetvenog odbora za Slavoniju štabovima XVIII i XXI NO brigade i svim štabovima odreda i komandi područja o svom konstituiranju i formiranju žetvenih odbora pri komandama područja, koji će pod parolom »mjesec, dana rada bez predaha« u suradnji s društveno-političkim organizacijama na terenu obavljati i osiguravati žetvu i vršidbu žitarica.

Pri Štabu Korpusa NOV. i POH. formiran je glavni žetveni odbor za Slavoniju u koji su ušla slijedeća lica: Jefto Šašić v. d. komesara II. Korpusa, Momo N. Kosanović šef vojne vlasti u pozadini, Simo Lukić član oblasnog

³ Josip Terek
⁴ Mirko Prodanović
⁵ Stevo Uzur
⁶ Milan Prodanović
⁷ Dragan Nikolić
⁸ Milo Popović

NOO-a za Slavoniju, Djuro Stanković član USAOJ-a za Slavoniju i drugarica Dunja¹ član AFŽ-a za Slavoniju.

U žetveni odbor za pojedine komande područja ušli su slijedeći drugovi:

1) Za Psunjsko Područje: Mišo Kmecig komandant Područja, Mile Cetinski² sekretar O. K. Nova Gradiška, Nikola Guberović član Okružnog NOO-a. Ovi drugovi uvesti će u ovaj odbor još po jedno lice ispred AFZ-a i jedno ispred USAOJ-a i to tako da jedan član bude po mogućnosti iz Trokuta a jedan iz daruvarskog sreza.

2) Za Požeško Područje: Boško Babac komandant Područja, Dušan Puač — Pop član kotarskog NOO-a, Nikola Božić — Katanac član kotarskog NOO-a.

Ova lica uvesti će još po jednog člana ispred USAOJ-a i topomogućnosti jedan član neka bude iz Babje Gore i to Milka Gajić.

3) Za Papučko-krndijsko Područje: Marka Marinković komandanta Područja i Popović »Gedžu«. Ovi drugovi uvesti će još po jednog člana ispred kotarskog NOO-a, USAOJ-a i AFŽ-a.

4) Bilogorsko Područje: Djordje Momčilović, pomoćnik Bilogorskog Područja, Zvonko Brkić O. K., Šeban Ivan član Okružnog NOO-a.³

Ovi drugovi uvesti će još po jedno lice ispred USAOJ-a i AFŽ-a.

5. Diljsko Područje: Komanda Diljskog područja u sporazumu sa okružnim NOO-em formirati će žetveni odbor u koji će ući jedan član Komande Područja, jedan Okružnog NOO-a,⁴ jedan ispred Partije i po jedan član ispred AFŽ-a i USAOJ-a.

Neprijatelj je po selima pokupio vršace strojeve i skoncentrisao ih u dobro utvrđena uporišta u kojima misli vršiti žito pod vojnim osiguranjem i u tom smislu pokušava nagovoriti narod da bi svoje žito dovažao tamo za vršidbu. Trebati će rušiti mostove i prokopavati putove u pravcu takovih neprijateljskih uporišta te na taj način sprečiti i one seljake koji bi inače odvažali žito u takva neprijateljska uporišta.

Bilogorsko Područje neka odmah na svome sektoru u selu Koreničanima i Potočanima spremi vršace strojeve koji se u tim selima nalaze. Ovi strojevi mogli bi se u sporazumu sa komandom Psunjskog Područja prebaciti naknadno na sektor Zaile — Borci. Isto tako Komanda Bilogorskog Područja neka povede živu kampanju među seljacima u Podravini za spremanje žita i davanje viška našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Komanda Psunjskog područja neka se zainteresuje za mlin druga Nikole Zastavnikovića — Zeke pa u koliko taj mlin ili dijelovi toga mlina još postoje, neka ga prebaci na naš oslobođeni teritorij.

Molimo sve naše jedinice i vojne ustanove da stoje u uskoj saradnji sa žetvenim odborima i da im do skrajnih granica mogućnosti izlaze u susret kako po pitanju davanja oružanog osiguranja tako i radne snage i pomoći.

Smrt fašizmu — sloboda narodu.

Predsjednik:
Lukić Simo, v. r.

Tajnik:
Momo⁵

AVII, Fond NOV i POJ.
HIS, mkrf. 12/1-25.

¹ Milka Zarić-Jovanović
² Milo Popović
³ Okružni NOO Virovitica
⁴ Okružni NOO Slav. Brod
⁵ Nikola Kosanović

30. VII 1943.

Napis »Glasa Slavonije« o uspjehu kampanje sabiranja hrane za jedinice NOV i POJ u selima na području Psunja.

Polovicom mjeseca juna ove godine raspisana je preko Komande Područja 14 dnevna kampanja za sabiranje hrane. Svrha kampanje je bila prvenstveno za skupljanje masti.

Naša komanda Područja povela su kampanju preko naših NOO-a. I mi ćemo ovdje iznijeti rezultate u jednom od naših područja.

Žene i omladinke nose hranu partizanima

Raspolažemo do sada sa podacima iz Psunjskog Područja. Sabirna akcija provedena je u 30 sela. Od tih 30 sela 30 sela je spaljeno još prošle godine. Naš narod u tim selima je nebrojeno puta opljačkan od ustaških i okupatorskih bandita, ali kada se traži za borce, za ranjene drugove, naši drugovi i drugarice odkidaju od usta i daju. Oni znaju kome daju svojim sinovima, kćerima braći i sestrama. Najgori mjeseci u godini su svibanj, lipanj i srpanj, kada i kod jačih gospodara sve je na kraju, ali narod Psunjskog Područja daje za svoju vojsku 25.000 kg. pšenice, kukuruza, krumpira i masti. Ova dva i pol vagona živežnih namirnica, koje je dao narod Psunjskog područja u 14-dnevnoj kampanji neka bude za primjer ostalim našim područjima.

Sve naše antifašističke organizacije i NOO-i neka i dalje nastave sa sabirnim akcijama, osobito po neoslobodjenim selima. Danas nam je najpotrebnija mast. Naši rodoljubi neće dozvoliti, da naši ranjeni drugovi u bolnicama oskudijevaju na masti.

Nedajte okupatorskoj i ustaškoj gamadi ni grama masti, ni zrna žita, neka crknu ubojice, pljačkaši i palikuće našeg naroda.

»Glas Slavonije«, br. 4/1943.

12. Vili 1943.

Izveštaj Ustaškog stožera Velike župe Livac-Zapolje Glavnom ustaškom stanu u Zagrebu ... o suradnji mještana iz Poljane, Bujavice i Golubinjaka s partizanima.

Od povjerljive osobe koju je ovaj stožer poslao među partizane dobiveni su slijedeći podatci:

U Pakračkoj Poljani 30. VII. o. g. u 9 sati došla je povjerljiva osoba stožera u gostionu Pavla Raiss, koji uz gostionu ima još i trgovinu te prodaju državnih monopola soli i duhana. Izručen je pozdrav od partizanskog komesara Dušana koji je nekada bio kalfa kod toga trgovca, što je Raiss Pavao rado prihvatio. Na komunistički pozdrav »Smrt fašizmu« odgovorio je »sloboda narodu«, te je na vanredno lijep način pogostio došljaka šljivovicom i pozvao ga u posebnu sobicu, te naredi svojoj supruzi, da se donese zajutrak. Stupili su u razgovor o organizaciji komunističkoj, te je Raiss Pavao dotičnome opisao stanje organizacije u okolici. Izjavio mu je, da on višekratno potpomaže partizane sa soli i cigaretama koje partizani odnose sa kolima iz Poljane u Bujavicu, neki Cvjetan (prezime nepoznato) sluga kod Pavla Raissa. Isto tako ove potrebstine iz Gornjeg Uljanika prenosi partizanima obćinski stražar, koji je po zanimanju urar, a ime mu je nepoznato.

Raiss Pavao se je tom prilikom hvalio kako je on ugledna osoba u partizanskim redovima, jer se kod njega češće sastaju partizani komesari i komandanti na dogovore. Hvali se također, da znade za organizaciju u Zagrebu, dapače za njezine glavne vođe. Izaslanik stožera kod svog posjeta kod Pavla Raissa primjetio je šestoricu mladića navodno iz Zagreba, koji su preko njega prebačeni u Psunj partizanima.

Komunistički suradnici su Pavla Raisa, Vencl Bacilek mljekar, neki Budara koji ima pilanu, mesar Barta, te Serganac Mijo bivši narodni zastupnik H.R.S.-a.

U jednoj plehnatoj kutiji koja se nalazi u trgovini pod ormarom za skladištenje robe na podu nalazi se velik broj zahtjevnica i potvrda od raznih partizanskih jedinica.

HILDA (ime nepoznato) učitelj iz Golubinjaka dolazi često kući na dopust, donša municiju i vjerojatno je predaje partizanima, jer kada god partizani dođu u Golubinjak navrate se njegovoj kući, jer je otac njegove žene mjesni predsjednik komunističkog odbora (FERDO BAZANT). Od njegove žene brat

Stjepan Bazant po nagovoru učitelja Hilde pobjegao je iz domobrana iz Petrinje, te sada nalazi u »ČEŠKOJ BRIGADI« kao komandir.
Gornje se dostavlja naslovu s molbom na postupak.

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

STOŽERNIK
Ing. Milivoj Sažunić, v. r.

A VII, Fond UD.
HIS, mkrf. 7/III-460.

322

26. VIII 1943.

Izveštaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH ... o prekidu saobraćaja na relaciji Pakrac — Daruvar zbog rušenja željezničkog mosta nedaleko Pakraca.

Dne 25. kolovoza 1943 oko 8 sati porušili su željeznički most u šumi Krndija, sjevero zapadno od Pakraca, kao i udaljen od Pakraca 3 1/2 km, partizani.¹

Most nije bio čuvan pošto se domobranska posada sa istog povukla dne 24. VIII. o. g. u Pakrac, jer je bila napadnuta od partizana.

Most je oštećen tako, da se uopće preko njega nemože prelaziti bilo vlakom ili pješice, te je saobraćaj prekinut Pakrac—Daruvar.

Po srušenom mostu po partizanima nepoznato je kuda su i na koju stranu otišli.

Prednje se dostavlja molbom na znanje.

Za dom spremni!

Upravitelj kotara
A. Leo, v. r.

M. P.

A VII, Fond UD.
HIS, mkrf. 16/111-562.

323

5. IX 1943.

Izveštaj 4. gorske pukovnije Zapovjedništvu 4. gorskog zdruza o dolasku njemačke vojske u Poljanu i strijeljanju mještana u selu.

Kotarska oblast u Pakracu pod brojem 1430/TAJ. dostavila je: »Dana 30. kolovoza 1943. oko 13 sati njemačka vojska iz Banove Jaruge došla je u Poljanu, te iz kuće Jugović Antuna rod. 1899, Mraz Karla rod. 1898, te Jauza Augusta rod. 1902 svih iz Poljane, izvela iste i na cesti streljala bez ikakvog pitanja za te ljude.

¹ Odnosi se na Posavski NOPO.

Odnosna vojska bila je napadnuta između Medjurića i Poljane, te je jedan vojnik bio ranjen od strane partizana.

Moli se dozvolu za ukop imenovanih.

Ujedno se izvješćuje, da su pokojnici bili dobri i čestiti ljudi i državljani u svakom pogledu, te da protiv istih nije ništa predležalo. Ziteljstvo ove obćine uzbuđeno je i uplašeno zbog ovakovog događaja, te je vrlo lako, da će u slučaju dolaska njemačke vojske pobjeći od svojih kuća, a to se može dogoditi i u bližoj okolini, kada se mirne ljude koji su kod kuće bez pitanja strijelja. Ovaj slučaj mogao bi imati nedoglednih posljedica.

Pokojnici ostavljaju iza sebe udovicu i po 2 neobskrbljene djece.

Jedinica njemačke vojske nosi Fp. Nr. 30420 Banova Jaruga.

Predlaže se na znanje, molbom da naslov preko mjerodavnih vlasti zabrani ovakovo postupanje sa narodom, koje pogoršava sadanje stanje.«

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

U. Z.
Zapovjednik bojnik:
Bobinac, v. r.

M. P.

AVII, Fond UD.
HIS, mkrf. 8/III-600.

324

10. IX 1943.

Izvještaj obavještajnog oficira za pakrački sektor Rajonskom obavještajnom centru Psunjskog područja o brojnom stanju, naoružanju i utvrđenju vojnih posada u Pakracu, Badljevinu i Lipiku.

Stanje neprijateljskih snaga na ovome sektoru jest slijedeće:

PAKRAC: Imade I. bojna IV. G.Z. pod zapovjedništvom bandita Bobinca u jačini 400 pješaka i jedna satnija ne boraca. Istoj bojnoj pripada i topnički sklop sa 6 topova manja i 2 veća ista 2 su francuska a ostala 4 su kalibar 75/28 za njih imade 1400 komada metaka a za francuske 400 komada. Puščani i mitraljeskih imade svega 1.500.000 komada, 8 bacača 6 teških mit. 20—30 p. m. 30 šmajsera.

BADLJEVINA: Imade II bojna pod zapovjedništvom bandita Tolja ista bojna je bila u Lipiku a sada je prebačena u Badljevinu imade ih oko 300 sa 5—6 teških mit. 20 p.m. i 15 šmajsera.

LIPIK: Imade tj. na mjesto te bojne je došla od Novske tako zvana pripremna ustaška vojnica u jačini 320 ustaša i jedna satnija oko 180 nijemaca koji pripadaju njihovoj glavnoj komandi u Osijeku zvani »GESTAPOVCI« to su ti naše domaće Švabe bivši kulturbund, a sad su pripali toj policiji. Ustaše pripadaju Ustaškoj doknadnoj vojnici a naskoro će postati cijela bojna i dobiće broj.

Naoružanje ustaša: 15 teških mit. 22 p.m., 3 teška bacača, 50 askerica, 40—50 automatskih pištolja sistem: »ŠVARC«. Obzirom da su tek došli nisu još postavili bacače i teške mit. na svoja određena mjesta nego ih kada gde postave. Nijemci gestapovci imadu 4 p.m., 2 topa manjeg kalibra francuske

dug. puške topovi stoje u parku nedaleko želj. stanice. Nijemci stanuju u zgradi uprave kupališta u ulici koja vodi kolodvoru, po noći ne vrše nikakovu dužnost, jedino što daju stražu ispred zgrade gde spavaju i to po četiri Švaba a ostali spavaju. Ustaše stanuju u zgradama gde su i prije dom.¹ stanovali, po danu su u zgradama a po noći su raspodjeljeni po bunkerima u svakome bunkeru imade 3—5 ustaša. Bunker su jako loše građeni tako rekuć nikakovi, malo nekakovi greda i dasaka i natrpana zemlja. Minirano je oko želj. stanice t. j. ona strana koja gravitira šumi odnosno B. Stijeni i onoj strani žica je pometana od katoličke crkve s lijeve strane kuća u dužini 500 metara ista je strujisana.

NAPOMENA: Svaki dan ustaše će ići po okolnim selima i to svi osim najpotrebnije straže koja će ostati u mjestu, isti su dobili partizanke i s njima će zalaziti u sela i ulaziti u sela i rad pojedinih ljudi.

Borbenost kod ustaša je velika i boriće se do zadnjega dočim kod Njemaca je moral jako na niskome stepenu. Ista banda ustaška doseljava i svoje familije u Lipik i navodno da će ista ostati skroz tu i za svoje familije pljačkati od okolnih sela razne artikle kao i namirnice.

Dolazak te bande na ovaj kraj je narodu zadao velikog straha jer ista banda čim je došla odmah je počela sa svojim nasiljima nad narodom.

Prvoga dana njihovoga dolaska u Lipik, t. j. kada su domobrani spremali se za odlazak sastali se u jednoj birtiji ustaše i domobrani i odmah se počeli pregovarati te su im domobrani rekli da će videti koće biti dulje u Lipiku ili ustaše ili domobrani na miru, stoga je došla do tuče između njih i tu su domobrani ubili dvojicu ustaša a 2 dom. su ranjena.

Sto se tiče morala kod naroda jest stalno na jednoj visini i narod na ovome sektoru oduševljeno radi i pomaže partizane. Kako sam prije naglasio da se ovde nalazila nekako va batinka kao glavni njemački agent koja je počela da organizira ali joj baš nije uspijelo to učiniti kako je ona mislila, jest pojedinim ljudima, a najviše ženama ponuđavala prilaz njenoj stranki i govorila im i protiv partizana, ista se ovih dana prijavila u Lipik i sa nekoliko Njemaca odvezla se je za Zagreb.

2

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Jozo v. r.

AVII, Fond NOR-a,
HIS, mkrf. 49/1-284.

;

10. IX 1943.

Izvod iz izvještaja Posavskog NOPO Štabu II korpusa NOV i PO Hrvatske o izvedenim akcijama i diverzijama na području Pakraca.

Dostavljamo Vam desetodnevni izvještaj o radu naših jedinica.

U prošlih 10 dana sa jedinicama ovoga Odreda radilo se vojnički i politički. Vojnički se radilo sa drugovima o naoružanju, o stražarskoj službi, izvodjena ratna služba i mladi borci obučavani nišanimi. Na vojničkim časovima najviše se radilo na podizanju discipline i autoriteta nižeg rukovodstva,

¹ Odnosi se na domobrane.

² Izostavljeni dio teksta odnosi se na podatke o saboterima u selu Lovskoj.

na koje se osjeća svakog dana da se povećava i disciplina, a također i autoritet.

U vremenu ovih 10 dana jedinice ovoga Odreda vršile su slijedeće akcije:

Noću 29 na 30. VIII. 1943 g. jedinice I bataljona našega Odreda izvršile su napad na neprijateljsko uporište Marković Salaš, koji se nalazi između Lipika i Pakraca. Uporište je blizu Pakračkih bunkera, najdalje 500 metara. Po dobivenim podacima u uporištu nalazilo se 50 domobrana Zdrugovaca i Ustaša, naoružani su jednim teškim mit. jednim lakim mitr. 3 puškomitraljeza i jednim lakim bacačem, a ostalo su karabini. U napadu je učestvovalo 58 boraca sa dva p. m. jednim lakim minobacačem a ostalo karabini. Napad je izvršen u 2 sata noću. Borba se je vodila 1 sat i 15 minuta. Poslije ovoga vremena naši su borci uspjeli istjerati bandu i ući u njihove objekte. Banda pošto je imala saobraćajne kanale povezane sa Pakračkim bunkerima, pobjegla je jedna kroz iste saobraćajnice, dok je druga bježala drugim pravcima. Banda koja je bježala u drugom pravcu bez saobraćajnica naišla je na njihove bunkere odakle su ih oni sami pobili, jer sa te iste strane bila je naša desetina, koja je vikala »napred, juriš«. Podatke smo dobili da je bande bilo 8 mrtvih, dok broj ranjenih nije nam poznat. U ovoj akciji zaplijenjeno je jedna puška mauzer, 7.000 mauzerski metaka, sa 7 punih kutija za teški mitraljez, 54 mine za laki bacač, 8 rančeva (telečaka) sa vešom i nekim sitnim stvarima (6 šinjela, 8 čebadi, 3 šatorska krila, 3 para konja, 1 poljski telefon i neke dijelove od zatvarača teškog mitraljeza, dok teški mitraljez nisu pronašli.

Zgrada u kojoj se banda nalazila upaljena je.

U ovoj akciji imali smo 4 druga lakše ranjena, od kojih su dva ranjena od nagazne mine, a dva od minobacača. Mrtvih ili naknadno umrlih nismo imali.

U ovoj borbi utrošeno je 3 mine lakog bacača i 670 komada metaka. Ranjeni drugovi upućeni su u bolnicu broj 7.

Noću između 31. VIII. i 1. 9. o. g. jedinice ovog Odreda izvršile su akciju na neprijateljsko uporište Ergela, koja je udaljena jedan kilometar od neprijateljskog uporišta Lipik.

Uporište je branilo 34 mješana domobrana i ustaše naoružani sa jednim teškim, 2 puškomitraljeza i jednim lakim minobacačem, a ostalo karabini. U napadu je učestvovalo 80 boraca sa 3 p. m., i jednim lakim minobacačem. Borba se je vodila 15 minuta. Napad je bio vrlo munjevit te za isto vrijeme banda koja se nalazila u uporištu nije mogla da se snadje i da stupi u dejstvo sa svojim oružjem već je uspjela većim dijelom da pobjegne. U istoj akciji zarobljen je jedan teški mitraljez bez vrataca, jedan puškomitraljez ispravan,

3 puške, jedan pištolj 7.500 mauzerski metaka, 26 komada mina za laki minobacač bez upaljača, 12 komada krava, 4 konja sa 4 sedla, jedan dugački remen od 10 met. 8 malih remena, 3 pisača stroja, 1 orma, 1 bicikl. U ovoj borbi ranjena je jedna drugarica. Gubitaka u mrtvima nije bilo. Ranjena drugarica upućena je u bolnicu br. 7. Drugarica je ranjena od puščanog zrna lakše u ruku. Uslijed šestoke artiljerijske vatre jedinice ovoga Odreda nisu uništile uporište do kraja. Razlog je taj što je neprijatelj počeo tući sa artiljeriskom vatrom. Jedinice koje su napadale povukle su se bez naredjenja Štaba ovoga Odreda. Štab ovoga Odreda pošto je vidio da je jaka neprijateljska artiljerijska vatra na samo uporište koje je zauzeto, odredio je dva druga sa signalnim pištoljem i nekoliko raketa koji su išli na suprotnu stranu i bacali iste rakete te prevukli na sebe artiljerisku vatru da bi omogućili po-

vlačenje našim jedinicama, koje su to učinile prije vremena. U samom uporištu ostalo je 7 vagona zobi i 3 vagona pšenice.

Borci i niži rukovodioci jamče da su zapalili istu zgradu, ali koja nije izgorela.

U istom uporištu je zarobljen jedan zastavnik i tri domobrana koji su upućeni komandi Psunjskog područja.

Noću između 2 i 3 o. mj. jedinice ovoga Odreda vršile su sabotažu pruga i diverziju dvaju mostova između Poljane i Lipika. Na samoj sabotaži radilo se je punih 5 sati. Za pomoć uništavanja pruge podignuta su obližnja sela koja su također odazvali se i urušili pruge u dužini od 5 km. a također sa diverzantima koji su se nalazili kod nas dignut je plavi most kojega je banda istog dana dovršila i prevukla četiri voza preko njega. Most je sa jedne strane bio podmetnut sa šliperima. Šliperi su zapaljeni a na drugu stranu do čitavog betona osječen sa minama, tako da je most potpuno unesposobljen za duže vreme, a jedan manji most koji se nalazio pod selom Kukunjevcom isto unesposobljen za duže vreme. Nasip je prekopan na nekoliko mjesta. Pruga još do danas nije opravljena. Na plavome mostu istoga je dana postavljena posada koja bi branila taj most. Naše jedinice kao ni Štab ovog Odreda nismo bili upoznati sa istom posadom, te jedinice koje su odred jene da štite diverzante dok postav mine išle su naprijed kao patrola i naišle na neprijateljskog stražara koji je zaustavio naše jedinice i pitao tko ide. Po datim znacima koje smo imali tu noć naši odgovorili »Englezi« i zapitali tko je tamo. On je odgovorio domobrani i odmah su pobjegli da nisu opalili ni jednoga metka na naše borce kao ni oni što nisu za njima. Banda je ostavila jednu rezervnu cev 500 kom. metaka, 1 poljsku kuhinju i jedan poljski telefon 3 ranca sa vešom i nekim sitnim stvarima.

Poslije izvršene sabotaže pruge, jedinice ovoga Odreda povučene su u sela ispod Psunja radi dezinfekcije odela, pranja i krpljenja i čišćenja od vaški, gdje smo ostali tri dana. Za ovo vrijeme održani su vojnički i politički časovi sa drugovima, a sa vojnim rukovodstvom održano je savjetovanje. Istim drugovima ukazana je potrebna pomoć, a zatim su pretresate greške i nedostaci koji su se primjetili u samim jedinicama. Na istima se najviše zadržavalo, o podizanju autoriteta nižih rukovodioca. Poslije tri dana vratili smo se nazad u Trokut odakle smo imali namjeru da izvršimo akciju na neprijateljsko-uporište Poljanu. Za isto vrijeme dobili smo podatke da se u Poljani nalazi 400 ustaša koji su u prolazu za Lipik i Pakrac. Prilikom nailaska XII Divizije u sela pod Psunjom dobili smo naredjenje od iste Divizije da pokupimo podatke o neprijateljskom uporištu Poljana, a zatim smo im odgovorili da mi kupimo podatke i da imamo namjeru da ih napadnemo.

8. IX 1943. dobili smo naredjenje od Štaba XII Divizije da po mogućnosti napadnemo isto uporište i da ga likvidiramo. Pred samo noć dobili smo tačne podatke da se u uporištu nalazi 80 domobrana koji su i ranije se nalazili sa jednim teškim mitr. i 6 puškomitraljeza. Mi smo razradili plan, rasporedili naše jedinice i rešili da likvidiramo ovo uporište. Za sam napad odredili smo 120 drugova sa 3 p. m. i jednim teškim m. Napad je određen u 1 sat. Noću između 8 i 9 o. mj. kada su naše jedinice krenule dobili smo podatke da je stigla jedna satnija domobrana u 21,30 sati i da se nalaze na odmaranju u jednome štaglju i da imaju jedno stražarsko mjesto pred štagljom. Mi smo poslali našega jednog kurira da se odvoji jedan vod i da razoruža domobrane koji se nalaze na odmoru u tome štaglju. U stvari podatci nisu bili tačni. Na

ime satnije domobrana bila je satnija ustaša muslimana većinom, koji su došli iz Garešnice i nisu se nalazili u štaglju na odmoru, već kako su spazili da je prošla X Divizija oni su bili svi budni i čekali u zasjedi u blizini kuća. Naši borci kada su prilazili samim kućama i prilazili do same žice banda je otvorila na njih vatru iz jako velike blizine i pokušavala vršiti kontranapad. Naši borci nisu dopustili bandi već su i dalje jurili i išli napred i uspjeli su da stjeraju neke od njih u zgrade, dok ih nije neprijatelj osuo sa minobacačkom vatrom. Satnija ustaša koja je došla bila je naoružana sa 1 teškim minobacačem i dva laka minobacača 2 teška mitraljeza i nepoznat broj puško-mitraljeza. Borba se vodila tri i pol sata. Naši borci pozivali su »braćo domobrani nemojte da ginete, predajte se mi vam ništa nećemo«. Oni su im psovali majku i vikali nisu ovo domobrani, ovo su ustaše, ovi se ne predaju.

Štab ovoga Odreda videći da se uporište ne može zauzeti izdali smo naredjenje za povlačenje. Povlačenje je bilo vojnički. U ovoj akciji imali smo tri mrtva i 9 ranjenih. Od ranjenih drugova dva su teže ranjena, dok su ostali svi lakše. Među mrtvim drugovima nalazio se jedan vodnik. Među ranjenim drugovima nalazi se komandir jedne čete. Od mrtvih drugova jedan je drug izvučen a to je vodnik, dok su dva druga ostala mrtva u žici kod samoga zida gostione »Žima«. Ovako su nas izvjestili borci koji su bili sa njima. Mrtvi drug vodnik sahranjen je u selu Lovska. Ranjeni drugovi upućeni u bolnicu broj 7. U ovoj borbi izgubljene su dvije puške, jedan dugački manliher i jedna ruska trometka t. j. ostale su kod mrtvih drugova. Za vrijeme borbe ispaljeno je 1580 metaka, 5 kom. bombi, a također bačeno sedam mina iz lakog minobacača. Podobivenim informacijama, banda je imala tri mrtva i 12 ranjenih, od kojih su trojica teško ranjeni i nema prilike da će preboliti.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

pol. komesar:	Komandant:
Stojan Divić	S. Vuković

M. P.

AVII, Fond NOR-a,
HIS, mkrf. 3/1 — 35—353.

326

14. IX 1943.

Izveštaj Štaba Posavskog NOPO Štabu II korpusa NOV i PO Hrvatske o diverzijama na pruzi Lipik—Poljana.

Noću između 13 i 14 o. mj. jedinice II bataljona ovog Odreda izvršile su sabotazu željezničke pruge Lipik—Poljana. Na istu sabotazu mobilisali smo oko 100 civila sa sektora Trokuta i pruga je porušena od željezničke stanice Brezine do željezničke stanice Kukunjevac u dužini od 4 kim. Pruga je skroz izbačena, šliperi pocijepani, zapaljen jedan manji drveni most, l.l. veza na istoj prugi nije bilo.

Kako smo istu prugu porušili pre izvjesnog vremena banda ju je počela opravljati i opravila, taman 13. o. mj. bila je gotova, a mi smo istu porušili

»

odmah istu noć. Civila na istoj sabotaži bilo je kako je rečeno preko 100, koji su radili sa velikom marljivošću i brzinom uz pjesmu i vrisku, te su pokazali mržnju prema neprijatelju. Od ovih naročito su se istakli oni iz sela Brezine i Bujavice. U ovoj sabotaži učestvovala su većinom drugarice iz okolnih sela.

Na istoj prugi su raskopani nasipi te pocijepani šliperi, isprerezivani. Banda je naišla sa vozom ujutro 14 o. mj. prugom od Lipika za Poljanu ne znajući da je pruga porušena. Voz koji je išao gurao je pred sobom dva otvorena vagona, te voz naišao na porušenu prugu, te su dva ova prednja vagona sišla sa kolosjeka i voz je stao i vratio se nazad u Lipik. Banda još u toku današnjeg dana nije poduzimala nikakove mjere za popravak pruge.

Pre nekoliko dana smo dobili izveštaj da je njemačka komanda naredila, da se pruga Lipik—Poljana mora u najkraćem vremenu uzpostaviti i proraditi, a mi smo tako izdali naredjenje našim jedinicama da ova pruga ne smije više raditi.

Iste noći jedne snage od ovog Odreda dobile su zadatak da poskidaju vezu 1.1. od Dobrovca do Poljane. Isti su porušili 1.1. štabove u dužini od 4 kim. Žica je bila dupla. Ista je poskidana i ima je oko 8.000 metara. Isto tako su skinute 32 čašice-izolatora i 42 kuke, dok na svima štabovima 1.1. nisu bili izolatori. Ista žica i čašica upućeno je u II ekonomski sektor kod druga Orle.¹

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

pol. komesar:
Stoj an Divić

Zamj. Komandant:
Sreten Žarković

M. P.

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 3/1-356.

327

23. IX 1943.

Izveštaj Kotarskog komiteta SKOJ-a Pakrac Okružnom komitetu SKOJ-a Nova Gradiška o organizacionom stanju i radu SKOJ-a, USAOH-a, pionira i omladinskih radnih Šeta, o održanoj konferenciji SKOJ-a i o izboru kotarskog rukovodstva i delegata za Okružnu konferenciju SKOJ-a.

Dragi drugovi!

Šaljemo vam mjesečni izvještaj o radu na našem kotaru za 23. IX.

Politička situacija: Kao što vam je i poznato da je naš kotar skoro sav oslobođen, tako da nema naročitih uspjeha neprijateljska propaganda, a naročito na omladinu nema nikakovoga naročitog uticaja. Na općini Caglić još uvek postoje neke sumnje kod starijih naroda, postoje pojedinci koji su zainteresovani šta rade četnici, ali možemo da kažemo da nema nikakove otvorene suradnje sa njima. Na općini Batinjani u selu Badljevini nedavno je izvršeno hapšenje od strane bande tako da je uhapšen 1 omladinac, 2 omladinke, i predsednik NOO. Provala je izvršena putem materijala koji je bacan u banditske bunkere, tako da je jedan domobran nosio letke i razbacao medju bandu, isti je uhapšen i on je otkrio sve od koga je dobio isti materijal. U

¹ Jovo Cicvara

samom Pakracu i Lipiku narod koji nije okaljao svoje ruke taj je svaki odan NOB i stupa u redove naših organizacija, u istim mjestima neprijateljska propaganda nema naročitoga uspjeha, naročito sada kada se nižu uspjesi naše N.O.V. i kada se nižu sve noviji događaji za događajima.

Mobilizacija: U zadnji mesec dana sa našeg kotara mobilisano je 77 omladinaca, od toga 62 muških, 24 ženskih, 35 Srba, 19 Hrvata, 12 Čeha, 8 Talijana, i 3 Madjara. Naročito neoslobodjeni teritorij dao nam je najviše omladinaca tako da samo sa neoslobodjenog teritorija dobili smo 47 omladinaca od toga 41 muški, 6 ženski, 7 Srba, 17 Hrvata, 7 Talijana, 12 Čeha, 3 Madjara. Od

13. IX. to jest od Konferencije mobilisano je ukupno 20 omladinaca. U samom Pakracu omladina koju smo obuhvatili sprema se u partizane samo dok nabave obuču.

II. Organizaciono stanje SKOJ-a: Kotarski komitet sastoji se od 6 članova 4 muška, 2 ženske, 5 Srba, 1 Hrvat, 4 seljaka, 1 djak, 1 srednjo-školka. Prilikom konferencije koja je donijela promjene unutar K.K. tako da je dva člana ispušteno iz komiteta, dok je jedan novi primljen u Komitet isti je poslan na srednji SKOJ-evski kurs. Članovi K.K. prilično su se popravili, ali još uvek potpuno nezadovoljavaju po tome što još uvek općinski komiteti nisu osamostaljeni. Drug Gavro¹ je došao sa kursa i dobio je sektor rada, rad sa vojno-pozadinskim ustanovama.

Kotar Pakrac obuhvaća 6 Općinskih komiteta sa ukupno 19 članova, 7 muški, 12 ženskih, 18 Srba, 1 Talijan, seljaci. Komiteti održavaju prilično redovito sastanke, samo se teško kreću na rad, možemo reći da Općinski komiteti Brusnik i Batinjani još za sada su najviše pokrenuti na rad, ali se još uvek boje terena i nesvladavaju direktive koje se pred njih postavljaju, materijal slabo proučavaju i još jedno što je na j glavni je nemaju svakodnevne veze sa K.K. ne šalju redovito kurire i na taj način još ni jedan komitet nije zadovoljio. Općinski komitet Čaglić sasvim se pokvario od kako je sekretar ušao u Kotarski Odbor USAOH-a tako da se uvijek članovi tuže jedan na drugoga dok ni jedan ne zadovoljavaju. Što se tiče općinskih komiteta još nikako nisu pravi rukovodioci na svojoj općini.

Kotar Pakrac obuhvaća 33 SKOJ-evske grupe sa ukupno 121 član, 36 muških, 85 ženskih, 112 Srba, 5 Hrvata, 3 Čeha, 1 Madjar. 119 seljaka, 3 radnika, 1 djak. u zadnji deset dana jedan SKOJ-evski aktiv na općini Branežci je povećan za 2 drugarice, tako isto na općini Jakovci formiran je jedan novi u selft Kričkama sa 3 člana, 2 muška i 1 ženska, u zadnje vreme 2 su SKOJ-evca mobilisana. Sastanci SKOJ-evskih grupa su neredoviti nemaju 2 puta nedeljno sastanke po svim selima naročito na općini Čaglić, Jakovci i Branežci dok na ostalim općinama prilično su redoviti. Materijal koji je podjeljen po SKOJ-evskim grupama slabo i neplanski se proučava, još uvijek ne mogu da shvate od kolike je važnosti proučavanje materijala, naročito na općini Jakovci teško se proučava materijal pošto je većim dijelom omladina nepismena, a usto i što bi mogli slabo obraćaju pažnju na proučavanje materijala. Unutar SKOJ-evski grupa postoji raspodjela rada tako da su SKOJ-evci većinom u odborima USAOH-a i na taj način SKOJ ima rukovodeću ulogu untar USAOH-ovskih organizacija. Još uvijek naše SKOJ-evske organizacije su dosta ilegalne i to na oslobodjenom teritoriju, ali ipak to se pomalo otklanja. Dakle što možemo reći da naše SKOJ-evske organizacije još ni iz daleka nezadovoljavaju, ali ja vjerujem u koliko sekretari općinskih komiteta prodju kurs, da će se stanje popraviti.

¹ Gavro Romanić

Na našem Kotaru izvršena je konferencija 13. IX. 43. za K.K. SKOJ-a, ista se konferencija sastojala iz 3 djela i to: svečani, radni i zabavni dio. Na svečanom djelu konferencije bili su predstavnici ispred Oblasnog Komiteta SKOJ-a, Okružnog Komiteta SKOJ-a, ispred K.K. K.P.H., N.O.O. dok ispred A.F.Z. nije niko bio zastupljen pored toga što su bili obavješteni.

Ukratko je završen svečani dio gdje su predstavnici prikazali par riječi ispred pojedinih organizacija. Zatim počinje radni dio konferencije. Na radnom dijelu bio je prvi Političko organizacioni referat, i po tome diskusija. Zatim dodje referat o USAOH-u i diskusija po tome. Poslije svega birala se komisija koja će birati K.K. i biranje samoga K.K. SKOJ-a, a na posletku biranje delegata za Okružnu Konferenciju SKOJ-a, stim završava radni dio, 1 počinje zabavni dio pošto nismo imali raznih priredaba, počelo je narodno veselje, igra itd. Na samoj Konferenciji je prisustvovalo oko 63 delegata, bile su 3 zastave i to: 1 srbska, hrvatska i crvena.

II. USAOH: Kotarski Odbor USAOH-a sastoji se od 5 članova, 3 muška, 2 ženske, 4 Srba, 1 Hrvat, 4 seljaka, 1 intelektualka. Unutar Kotarskog Odbora izvršena je reorganizacija, tako da su dve drugarice ispuštene dok su drugi uvučeni. Predsednik istog odbora je ušao u Okružni Odbor, tako da smo metnuli novoga koji je ujedno i član K.K. SKOJ-a. Sam Kotarski odbor do sada nije zadovoljio pošto se uvijek vrši reorganizacija. Tri člana istoga odbora sada su došli sa srednje-SKOJ-evskog kursa, drugovi su dosta dobri 1 izgleda da će se rad pokrenuti i da će isti članovi zadovoljiti. Glavna im je greška ta pošto nemaju točne veze sa općinskim odborima. Što možemo reći da još do sada se nije vidio rad Kotarskog odbora, pošto ih je bilo svega 2 člana na terenu ostali su bili na kursu.

Ovaj kotar obuhvaća 6 Općinskih odbora, sa ukupnim brojem 20 članova, 5 muških, 15 ženskih, 18 Srba, 1 Hrvat, 1 Talijan. Što se tiče Općinskih odbora možemo da ocijenimo sve skupa da se još nigdje ne vidi njihov rad, čak šta više nemaju ni oni sami redovite sastanke. Na rad nisu u opće pokrenuti i neobilaze teren, jedino što su formirani i pišu se na papiru, ali nigdje se i.e vidi njihov rad, i šta više nemaju u opće direktne veze sa Kotarskim Odborom. Samo općinski odbori nemaju naročitu pomoć od Kotarskog odbora, a pogotovo od općinskih Komiteta SKOJ-a.

Na Kotaru Pakrac postoji 41 organizacija USAOH-a na 44 sela, pored toga postoji i jedna gradska u Pakracu. Broj članova USAOH-a iznosi 804 članova 232 muška, 571 ženska, 738 Srba, 33 Hrvata, 18 Čeha, 3 Talijana, 4 Njemca, 8 Madjara, 794 seljaka, 4 intelektualca, 6 radnika. Od toga na neoslobodjenom teritoriju ima 9 organizacija sa ukupnim brojem 73 člana, 22 muška, 51 ženska. Sastanci osnovnih organizacija po selima su prilično redoviti, samo sve badava kad ništa neiskoriste sastanak, materijal se samo čita, ali se ništa točno ne proučava i još nije uvedeno plansko proučavanje materijala. Selski odbori USAOH-a na više mjesta u opće nemaju sastanaka, ali i tamo gdje se i održavaju ne održavaju se redovito.

Pioniri: Na našem kotaru postoji 12 Pionirskih odbora sa ukupno 36 članova, 5 muških, 31 ženskih, 3 Hrvata, 33 Srba, svi su seljačka deca. Pioniri su voljni rada samo im kontražu stariji koji im brane na sastanke, dok samo puštaju u onim selima gdje postoje škole. Na općini Jakovci Pioniri su nabrali 50 kg lješnika i poslali u bolnicu Broj 7.²

² Bolnica se nalazila sjevernije od vrha Psunja.

Radne čete: U koliko postoji 5 radni četa sa ukupno 615 članova, 470 ženskih, 145 muških, 601 Srbin, 14 Hrvata, svi seljaci. Prije je bilo 639 članova, ali je 24 u zadnjih mesec dana mobilisano. Iste radne čete ni iz daleka ne zadovoljavaju onako kako bi trebalo. Prvo ne održavaju svoje redovite sastanke i nemaju čas izobrazbe, organizovano ne rade, a koliko i rade nemaju pregled svoga rada, dok samo na općini Budići radna četa je osušila 90 metara sijena za sanitetski odsjek II. Korpusa. Nastojimo na tome da aktiviziramo radne čete u pogledu podizanja popaljenih kuća, kopanju zahodskih jama i sa raznim sabirnim akcijama.

Kulturno prosvetni rad: Što se tiče kulturno prosvetnog rada na našem kotaru u koliko bi trebao da bude najjači, naprotiv on je za sada dosta slab. Nepismenih imade mnogo, odbori za suzbijanje nepismenosti postoje, ali samo vrlo slabo rade dok samo u selu Branežcima naučilo je 11 omladinaca pisati i ponešto čitati. Imamo 12 pjevačkih horova, od toga su samo 4 istupala na zborovima ali inače su svi vrlo nesposobni. Diletanski grupa možemo reći da imamo samo 1 i to sasvim neupućeni u rad i nisu istupali ni na jednom zboru. Na kotaru ima 13 omladinskih domova, ali ni jedan nije u pravom smislu kao što bi trebali da budu omladinski domovi. U selu Bjelajci i Kričke predviđeno je da se prave domovi materijal je pripremljen za gradjevinu. U vojno pozadinskim ustanovama postoje 3 pjevačka hora sa 24 člana i to u bolnici broj 7 i u radionici u Cikotama. U bolnici postoje 2 diletanske grupe, a u slagalištu jedna. Pjevački horovi i diletanske grupe istupaju svake nedjelje. U drugom Bolničkom odeljenju postoji jedan prosvetni dom.

Omladina našeg Kotara sakupila je sledeće: Poslala za Bolnicu 1. 20 kg. kolača, 3 kg. rezanaca, 6 kg. jabuka, 5 kg. maka, 4 km. švajcarskog sira, 25 kg. luka, 150 kom. jaja, 5 litara šljivovice. To je poslano na Bolnicu.

Za Komandu straže Broj 2/ 60 kg. graha, 38 kg. brašna, 28 kg. soli, 7 kg. luka; Za K.K. SKOJ-a, 30 kg. graha, 21 kg. krušnog brašna, 2 kom. putra, 1 1/2 masti, 130 kom. jaja, 4 kutije praška za veš, 2 kom. sapuna, 100 kom. cigareta, 2 kg. jabuka, 10 kg. soli, 10 kutija šibica:

Za komandu područja: 22 plahte i 67 ručnika.

Tehnički materijal: 245 araka kancelariskog papira, 260 koverata, 6 flašica tinte, 2 flašice gumirabike, 2 flašice tuša, 18 kom. indigo papira, 8 gumica, 50 olovaka, 1 bilježnica, 38 araka novinskog papira, 10 araka pakpapira, 7 komada matrica, 130 ciklostil-papira.

Agit-prop: zidne novine izašle su koje je izdao Općinski komitet Brusnik, na ostalim općinama nisu još izašle, dok u Bolnici izlaze svaku nedjelju dana, a u radionici svako mesec dana. Parole se pišu naročito na neoslobodjenom teritoriju gdje je ispisano 20 po papiru, dok su ostale po zidovima. Na neoslobodjenom teritoriju izlepljeni su plakati poziv u partizane. Dopisništvo se pomalo odvija 23 dopisa smo poslali u O.K. SKOJ-a i kotarski Odbor USAOH-a. Što se tiče kursa, na kurs smo poslali 2 drugarice i to na srednje-SKOJ-evski kurs, drugarice su jedna član K.K. SKOJ-a, a druga sekretar Općinskog Komiteta.

Vojni sektor: Na kotaru Pakrac ima 9 SKOJ-evskih organizacija po vojno-pozadinskim ustanovama, ukupan broj članova 104 člana, 79 muških, 25 ženskih, 90 Srba, 13 Hrvata, i 1 jevrejka, 33 radnika, 68 seljaka, i 3 djaka. Sastanci se održavaju redovito 2 puta nedeljno to jest u bolnicama i radio-

nicama dok u relejnim stanicama i komandama straža nisu se baš redovito održavali materijal se proučava većinom planski i to Mladi Komunist, SKOJ-evci su agilni u svom radu, kao u vršenju dužnosti.

Uz drugarski pozdrav,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za K.K. SKOJ-a Pakrac
Stoj an,³ v. r.

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, mkrf. 13/1-448.

328

25. IX 1943.

Izveštaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o organizacionom stanju i radu partijskih, skojevskih i antifašističkih organizacija, radu NOO-a, radnih četa i ekonomskom stanju naroda, političkom radu među narodom i uspjehu mobilizacije boraca i o prelasku domobrana u partizane.

Dragi drugovi,

Šaljemo Vam redoviti mjesečni izveštaj za mjesec septembar, o stanju na našem Kotaru.

I. *POLITIČKA SITUACIJA*: Naša Partija uživa pun ugled među narodom, isto tako raspoloženje naroda prema NOB je dobro, jedino se može primetiti da postoji neki strah od dolaska saveznika, narod se pita šta će biti ako Englezi dodju i Vas razoružaju i postave vlast koju oni oće jer oni to mogu kad su oni oslobodili. Takovi razgovori završe tumačenjem Atlanske Povelje, ali se ipak oseća neki strah, ali pored sve odanosti koja se mora priznati našem narodu još uvijek narod bi lako otišao na stranu neprijatelja tj. ako mi nebi dovoljno bili budni, pošto je narod prvo vrlo slab politički a drugo jedva čeka da se završi ta borba. Simpatije za četnike i jugosl. vladu ne postoje osim kod pojedinaca, koji žele osvetu nad Hrvatima za ova zlodjela što je nanio fašizam, ali takovih možda ima 1% koji u opšte nemadu nikakvog autoriteta među narodom, isti se nisu nigdje izjasnili da ih se može osuditi pošto se prema njima vodi ozbiljna kontrola, takovih se može naći moguće u svakom selu i to samo po jedan do dva ali kako smo kazali nemamo konkretnih dokaza da ih osudimo, ali se o istima vrlo dobro vodi računa. Isto tako i HSS, ne može se primetiti organizovanog u opšte ne postoji, ali se može primetiti neka politika tj. nagovori da se ne ide u NOV, ali isto tako ne idu ni u domobrane, ali narod sam uvidja potrebu i da bez borbe ne može biti slobode, i tako svaki dan sve više sami dolaze u NOV.

Da bi se ovi pojedinci predobili koje vrlo teško, pošto su to stari špekulanti ali ujedno kojih ima vrlo malo, zaključeno je da se ih potpuno izolira od masa i to preko mitinga u selima tako da ti pokvarenjaci budu potpuno osamljeni, tj. u selima u kojima imade takovih pojedinaca da se tumači izdaja tih stranaka i vlasti tako da narod u opšte ne gleda kao što već i ne gleda na ovako ve pokvarenjake.

³ Stoj an Ivanović

11. *PARTIJA*: Ukupan broj članova KP na našem Kotaru jest 98, 71 muški, 27 ženskih, 83 Srbina, 8 Hrvata, 5 Čeha, 1 Madjar, 1 Talijan, 90 seljaka, 4 radnika, 3 intelektual., 1 obrtnik.

Partijske organizacije podeljene su na Kotarski i 6 Općinski Komiteta te na 21 Partijsku jedinicu.

Kotarski komitet sastoji se od 6 članova 5 muški, 1 ženska, 5 Srba, 1 Hrvat, seljaci. Kotarski Komitet sa svojim radom nikako ne može da zadovolji kao Komitet nego kao pojedinci tj. članovi Komiteta nisu oni koji bi trebali da budu kao savetodavci i kontrolori rada nego se gube u pojedine sitnice tako da se ne stigne na vreme obaviti onaj posao koji je njihova dužnost, ali nedostaci su i to što nam se Općinski Komiteti nisu osamostalili tj. ne mogu da vrše one poslove koji se od njih traže nego u većini slučajeva to vrše članovi KK. i tako njihov rad kao članova KK. zaostaje, disciplina kod članova KK, je dosta slaba, tako da na same sastanke skoro redovito po nekoji član zakasni, isto tako i u samom radu često puta se zanemari onaj posao koji treba prvi da se radi a radi se onaj koji nije tako hitan. Odanost članova KK je vrlo dobra ali nedostaci koje smo naveli jesu glavni nedostaci vrlo niska politička izgradnja, što je neophodno potrebno da prodju kroz kurseve, pošto ima članova KK. koji nisu prošli ni kroz niži kurs.

Općinski Komiteta ima 6 sa ukupnim brojem 30 članova, 23 muški, 7 ženski, 24 Srba, 4 Hrvata, 2 Čeha, 25 seljaka, 2 radnika, 1 obrtnik, 2 intelektualca.

Izvršene su Općinske konferencije za izbor Općinskih Komiteta na svi 6 Općina te izabrani Općinski Komiteti, isto tako izabrani su delagati za Kotarsku Konferenciju koja se može održati odmah tj. na zahtev viših foruma. Općinski Komiteti još nisu mogli svi ni da dodju do izražaja da možemo da ocijenimo njihov rad, ali pojedine se već može okarakterisati, n. pr. na prvoj Općini svi članovi sa svojim radom mogli bi zadovoljiti osim što im fali pol. izgradnja tj. Kursevi, pošto je samo jedan od istih prošao kroz niži kurs, drugovi su voljni ali se slabo mogu snaći. II. Općinski Komitet, isto tako članovi po svojoj odanosti i sposobnosti bi mogli zadovoljiti ali je nedostatak isti kao kod prvog od njih ni jedan član nije prošao ni kroz niži Kurs. III. Komitet je tek sad izabran i tako još nije moglo da se ocijeni njihov rad, ali ima izgleda da se zadovoljiti, osim člana koji je zadužen po AFŽ, IV. Komitet, ima izgled da će zadovoljiti, osim drugarica koja je zadužena po AFŽ, ista će morati biti smenjena u koliko ne bi i u buduće zadovoljila. V. Komitet, ima izgleda da bi ovaj Komitet mogao biti jedan od najboljih, u koliko budu odgovarali kao do sada, pošto su to vrlo odani a i prilično svesni članovi, članovi toga Komiteta, skoro svi imadu vrlo dobre uvjete da postanu dobri rukovodioci, samo im fale kursevi i pol. izgradnja a nijedan još nije prošao kroz kurs. VI. Komitet, na neoslobodjenom teritoriju, Sekretar i još dva člana koji rade po NOO-ima izgleda da će zadovoljiti, dok druga dva člana koji su zaduženi po SKOJ-u i AFŽ tako reći ništa ne rade, tako npr. drug Sabo iz Filipovca koji je zadužen po SKOJ-u radi na želj. stanici u Pakracu, a u opšte nikakove veze nema sa Pakracom, a niti šta radi u selu, te smo zaključili da istoga druga mobilishemo, pored toga on je šloser, i tako samo koristi bandi a nikako nama, da bi se taj Komitet popunio, zaključeno je da se uzme iz Općinskog AOŽ jedna drugarica koja je sad primljena u KP, da se primi u Komitet po AFŽ, a po SKOJ-u jedna drugarica, koja je otišla na srednji SKOJ-evski kurs da se primi u KP, i u Komitet po SKOJ-u, pošto

su iste drugarice vrlo odane i vole našu Partiju, a polit, izgradnja fali i ostalim. Svi Općinski Komiteti sastaju se redovito svakih deset dana osim onog na neoslobodjenom koji kažu da im više puta smeta banda. Na sastancima se pretresa rad po sektorima, i posle proučava materijal i to prvenstveno se proučavaju članci iz Naprijed te posle Proleter i KP.

Pomoć Kotarskog Općinskim Komitetima je bila dosta slaba. Sekretar KK. je održavao Općinske konferencije zadnje vreme, jedan član mora biti u KK, drug Čvrsti koji je još jedini na raspolaganju je stariji čovek i više boležljiv a nije prošao niti kakovog kursa i kaže da je njemu nemoguće ići i tako on samo služi na VI. Opć. ostali članovi rade samo po organizacijama u kojima su isti, ali pored svega najglavnije je što ni Kotarski ni Općinski Komiteti tj. članovi ne mogu sami da se snadju i reše neko pitanje pošto su to vrlo mladi i slabo politički izgrađeni članovi.

Partijske jedinice, na Kotaru ima 21 Partijska jedinica, i to na I. Općini 3 na II. 3 na III. 6 na IV. 2, na V. 3, na VI, 3 te u K.NO.O. 1 jedinica.

Sve Partijske jedinice sastaju se redovito svakih osam dana dva puta, i to jedan sastanak po dnevnom redu pretres rada po sektorima drugi izobrazbeni, na sastancima se proučava, najprije članci iz »Naprijed«¹ i »Proleter«³ i »Kompartija«,³ članovi KP, svi su u Antifašističkim organizacijama, osim nekoliko i to smo trojicu od tih uputili na rad u Oblasni Komitet koje su oni tražili tj. oni su tražili tri radnika člana KP, a mi smo njih poslali još imade svega, dva i dva Sekretara Op. Kom. a ostali su svi u Anti-fašističkim organizacijama, i na taj način je naša Partija osigurala rukovodstvo u istima, ali oni još nisu pravi rukovodioci tih organizacija, pošto još nemaju dovoljno političke sposobnosti i samo inicijative nego stalno čekaju neka naredjenja i da im netko stariji rešava neka pitanja koja se odnose na sama sela.

Medju članovima, ima i drugova koji bi mogli da dodju prilično visokih položaja, ali im fali politička izgradnja i Kursevi, u glavnom svi su odani i vole Partiju, dok kod pojedinaca ima raznih grešaka, ali u manjim obimima tako da se ispravljaju kod kojih se može a kod kojih ne može neki se mora i ispustiti iz KP, te primiti nove koji su disciplinovaniji i odaniji. Plansko proučavanje materijala još nije provedeno, pošto još nismo dobili popis od svih Općinskih Komiteta materijala, a i nije nam jasno kako da napravimo plan za proučavanje, kad stalno pristiže novi materijal koji treba prvi da se proučava i tako bi redovito morao da se kvari plan, nego mi njima stavljamo u zadatak da redovito proučavaju članke iz Naprijed i drugi propagandni materijal i partijski materijal u NOB i dalje najaktuelniji materijal kao npr. Proleter i Kompartija itd. a u izveštaju da izveštavaju šta su proučavali da bi mi znali kontrolisati kad naidjemo kod njih.

KANDIDATI: Na Kotaru ima 54 kandidata iz KP, od toga 38 muški, 16 ženski, 43 Srba, 5 Hrvata, 2 Njemca, 1 Čeh, 1 Slovenac, 1 Talijan, 1 Madjar, 48 seljaka, 5 radnika, 1 intelektualac. Kandidatske grupe održavaju sastanke redovito dva puta nedeljno, kandidati su svi osim neznatnog broja tj. 4—5 koji nisu u Anti-fašističkim organizacijama, i tako svaki po svojoj organizaciji ima i sektor rada, zaključeno je da se idući mjesec prime u KP oni koji su [za] KP, a koji nisu da se raspuste, pošto su oni svi već preko mjesec dana kandidati a do konca idućeg mjeseca će biti i dva, te koji nije za Partiju i to iz raznih organizacija taj neće ni biti, a po novom načinu će se primati

¹ Izdanje Agitpropa CK KPH.

² Organ CK KPJ.

³ Vjerovatno se radi o brošuri: »Što znači biti član Komunističke partije i kakve su njegove dužnosti«.

drugi odaniji disciplinovaniji, kao što se to već i radi. Kandidati isto proučavaju kao i Partija, članke iz Naprijed i drugi partijski materijal u NOB.

SKOJ: Na našem Kotaru ima 121 Skojevac, 36 muški, 85 ženski, 112 Srba, 5 Hrvata, 3 Ceha, 1 Madjar, 117 seljaka, 3 radnika, 1 djak. Podijeljeni su na Kotarski Komitet 6 općinskih Komiteta i 33 Skojevske grupe.

Kotarski komitet sastoji se od 6 članova, 4 muška, 2 ženske, 4 seljaka, 1 djak, 1 srednjoškolka. Kotarski Komitet je reorganiziran na Konferenciji⁴ koja je održana i dva člana su promijenjena i izabran je jedan novi član, koji je poslat na kurs. Komitet po svome sastavu izgleda da bi mogao zadovoljiti, zadnje vreme su se nešto pokrenuli na rad. Općinski komiteti još se nisu osamostalili, već još uvijek čekaju da netko dodje od KK, da im nešto rasčisti, tako skoro šta uradi KK to je urađeno ostalo stoji, tj. vrlo rijetko održavaju sastanke sa aktivima u selima, a kad isti održavaju vrlo slabu korist imaju od njih pošto i oni, skoro ništa više ne znaju nego i oni u Aktivu, tako je Kotarski tj. članovi KK sami moraju raditi sa seoskim aktivima, ali se nastoji i već je nekoliko sekretara Općinskih Komiteta otišlo na Skojevski kurs i nadamo se da će rad krenuti nešto bolje naprijed dok ti članovi prodju kroz kurseve. Skojevski aktivni isto tako vrlo su slabi politički tako da sastanke kad i održavaju sami nemaju nikakove koristi od istih, jer su to sve mladi omladinci a mnogo ih ima koji su vrlo slabo i pismeni. Skojevci su svi u USAOH-u i većina ih je u odborima Usaoha, ali vrlo slabo rukovode sa njima pošto i oni sami trebaju rukovodstvo, isto tako nadamo se da će rad Skoja krenuti napred dok Sekretari Općinskih Komiteta prodju kroz kurs.

USAOH: Kotarski odbor Usaoha ima 5 članova 3 muška, 2 ženske, 4 Srbi-na, 1 Hrvat, 4 seljaka, 1 intelektualka. Kotarski odbor još do danas nije zadovoljio u svome radu, pošto je stalno bilo neko reorganiziranje i dopunjavanje, isto tako su i na kursu bili dva člana. Općinskih odbora Usaoha ima 5, ali samo na papiru pošto se u opće za njihov rad ne oseća, a niti oni sami tako reći nikako ne održavaju sastanke nego kad netko dodje od Kotarskog.

Na Kotaru ima u 44 sela organizovan USAOH, dok još u 6 sela ne postoji i to na neoslobodjenom teritoriju, ukupan broj organizovane omladine u USAOH jest 804, 233 muška, 571 ženska, 738 Srba, 33 Hrvata, 18 Ceha, 3 Talijana, 4 Njemca i 8 Madjara. 794 seljaka, 6 radnika, 4 intelektualca. Seoski aktivni osim neznatnog dijela održavaju redovito sastanke, ali ti sastanci se u glavnom svode na pjesmu i igru, osim kad dodje netko od višeg rukovodstva, što se tiče odanosti i požrtvovanja od omladine se ne može više zahtevati, ali politički su vrlo slabi, omladina će dati sve od sebe ali rukovodstva su slaba i roditelji još uvijek tj. pojedinci koče dolazak na sastanke i ostale radove, ali se i to svaki dan otklanja. Naročito se istakla omladina u sakupljanju raznih živ. namirnica i ostalih potrebitina za bolnice naročito se istakla omladina na neoslobodjenog teritorija.

PIONIRI: Na Kotaru ima 12 odbora Pionira sa ukupno 36 članova, 3 muški 31 ženska, 33 Srbi, 3 Hrvata, sve seljačke djece. Pioniri su vrlo voljni i željni rada ali im mnogo smeću roditelji da dolaze na sastanke osim u onim selima gde imaju učitelja. Pioniri na Općini br. 3 sakupili su 50 kgr. lješnika i poslali za Bolnicu.

RADNE CETE: Radnih četa ima na papiru 5, ali na djelu tako reći nema ni jedne, ni jedna radna četa nije održavala svojih četnih sastanaka a isto tako su vrlo slabo i radili kao radne čete, a i šta su radili to nisu izveštavali

* Vidi dok. br. 327.

tako da se ne mogu opisati njihovi radovi osim radna četa na 4 Općini koja je osušila oko 90 mt. sijena za Sanitetski otek II. Korpusa. Glavna krivica za neorganizovan rad još uvijek je na omladinskim roditeljima a i na NOO, koji i sami nisu svatili prave potrebe Radnih četa, i tako sama omladina ne može ići kad im i roditelji brane a i NOO puno se ne staraju, koji su glavni pokretači radni četa i njihovog rada.

NOO: Kotarski NOO ima 26 članova, od toga 22 muški, 4 ženske, 23 Srbi, 3 Hrv. seljaci. Izvršni sačinjavaju 4 člana, dok petoga poziva se sa svake Općine iz Plenuma kotarskog na 14 dana upoznavanja kancelarijskog rada.

Općinski NOO ima na oslobođenom teritoriju koji imaju svoje sjedište sa ukupnim brojem 37 članova, 27 muški, 10 ženski, 35 Srba, 2 Hrvata, seljaci. Na neoslobođenom imaju dvije Općine sa ukupnim brojem 11 članova, muški, 2 Srbina, 4 Hrvata, 1 Talijan, 4 Čeha, 7 seljaka, 1 radnik, 1 obrtnik.

Seoskih NOO na oslobođenom teritoriju imade 34 i 4 poverenika, sa ukupnim brojem 166 članova, 114 muški, 52 ženske, 147 Srba, 17 Hrvata, 2 Talijana, svi seljaci. Na neoslobođenom teritoriju ima 11 seoskih NOO i jedan Gradski, i jedan poverenik, sa ukupno 47 članova, muški, 14 Srba, 16 Hrvata, 9 Čeha, 3 Talijana, 2 Nijemca, 2 Mađara, 1 Slovenac.

Kotarski NOO dosta zadovoljava sa svojim radom, jedan do dva izvršnog stalno su na terenu medju narodom, održavaju masovne sastanke gdje se za to ukaže najprije potreba, isto tako rešavaju sva nastala pitanja i dnevne poslove koji se im nameću, rad u izvršnom je podeljen po osecima tako da su svi otseci obuhvaćeni sa izvršnim, i rad se dosta dobro odvija, tako su sad u zadnje vreme organizovali Kožaru, paljenje kreča i dr. isto tako vode tačno kontrolu i pomažu Općinskim NOO. koji se isto tako svaki dan sve više osamostaljuju, na oslobođenom teritoriju svi Opć. NOO. imaju svoja sjedišta i dosta pravilno rukovode iz njih, i koliko imaju sposobnosti pomažu seoskim NOO pored svega svoga rada i zauzimanja još uvijek ima nedostataka i kod Kotarskog isto tako i kod Općinski NOO naročito kod Opć. na neoslobođenom, koji još ništa samostalno ne mogu učiniti, dok politička svijest fali svima, u izvršnom kotarskom kao i općinskim su osim 2—3 svi članovi KP, i tako se može mjeriti kakova nam bude Partija takovi će biti i NOO ipak se vidi svaki dan po korak napred, a glavni nedostaci su isti kao i kod Partije, i mi vjerujemo kad nam članovi Kotarskog i Općinskih Komiteta prodju kroz Kurseve da će i NOO biti bolji i više dati političkog znanja narodu. »s'

Seoski NOO još uvijek su u velikoj većini samo aparat za sakupljanje hrane i neka vlast, i pored mnogih tumačenja šta su NOO ali kod njih to ide vrlo teško, ali vjerujemo ako prebrodimo krizu kod Partije da će i seoski NOO biti bolji.

AFŽ: Kotarski AOŽ ima izvršni 6 članova, plenum 15, Općinski AOŽ imade 6 i to 5 na oslobođenom i jedan na neoslobođenom teritoriju, sa ukupnim brojem 48 čl., 45 Srba, 3 Hrvata. Kotarski sve Srpkinje. Mjesni AOŽ ima 43 sa ukupno čl. 207 i to 182 Srba, 7 Hrvata, 10 Čeha, 6 Talijanki, 2 Mađarice. Ukupan broj organizovanih žena na našem Kotaru jest 2.178, 2.040 Srba, 58 Hrvatica, 23 Mađarice, 33 Talijanke, 24 Čehinje.

Kotarski AOŽ sa svojim radom po svome sastavu mogao bi zadovoljiti i po sposobnosti, ali od čitavog Kotarskog rade svega dve drugarice i to jedna mora stalno biti u sjedištu a samo jedna nešto radi po terenu, dok ostali članovi Kotarskog su se privezale samo na one Općine sa kojih su one, ali i tamo vrlo slabo rade, npr. drugarica Pava Bosanac vrlo sposobna drugarica,

član plenuma Okr. AOZ. i izvršnog Kotarskog a skoro se ne miče sa mjesta još naročito kaže da ona neće raditi na svojoj Općini gdje ju poznaju a na druge neće da ide, istoj drugarici ne smeću ni djeca, kao što se ostale izgovaraju. Općinski AOŽ skoro kao da i ne postoje, samo prenesu neko tobože naređenje za sakupiti neku hranu i razne predmete dok politički ništa ne rade u selima, isto tako i seoski politički ništa ne rade nego ako dođe koja drugarica iz Kotarskog, naročito traže političkog rada drugarice sa neoslobođenog teritorija. Što se tiče pomoći za NOV to je vrlo dobro, naročito su se istakle zadnje vreme drugarice sa neoslobođenog teritorija koje dnevno šalju pakete za naše ranjene drugove i to bez ikakvih traženja.

VOJNO PITANJE: Rad sa neprijateljskom vojskom, postoje samo veze, dok Vojni Komitet⁵ ne postoji, a koji je i vrlo teško uspostaviti tj. može se postaviti ali svaki dan postoje hapšenje i odlazak u Partizane i tako bi Komitet stalno bio okrnjen, ali pored svega ako bude mogućnosti mi ćemo isti osnovati, zadnjih mjesec dana prešlo je na našu stranu 36 domobrana iz Parkraca sa oružjem, i to za koje mi znamo ali izgleda da ih je i više prešlo ali na druge strane, isti su domobrani donijeli između ostalog i 2 puškomitraljeza.

Rad u Vojno pozadinskim ustanovama, koje pripadaju pod naš Kotar, ima 11 Partijskih jedinica, sa ukupno 81 član. Rad Partije u tim ustanovama se popravljja, naročito dosta dobro rade u Bolnici i Slagalištu dok u Komandama straža i relejnim stanicama još uvijek dosta slabo zadovoljavaju pošto su to Partijci sve oni koji nisu mogli da zadovolje u Operativnim jedinicama i jasno kao takovi da ne mogu oni ovde da zadovolje, a pored toga dok mi nismo počeli sa njima skoro nije nitko ni radio, i tako se sad rad pomalo kreće napred da bi neku jedinicu posebno isticali, nema potrebe kad su u glavnom sve podjednake dok one u Radionicama rade mnogo bolje i više pošto su to sve radnici i ima ih prilično i starih Komunista, te se sa njima da raditi malo ozbiljnije, oni imadu svoje Pjevačko i Tamburaško društvo priređuju razne priredbe i zabave, takmiče se koja će radionica prva izvršiti svoj zadatak, i t. d. Isto i u Bolnici su dosta aktivni i izdaju i zidne novine, priređuju razne priredbe, i zabavne večeri za ranjenike Vojne pozadinskim ustanovama ima 9 Skojevski Grupa sa ukupnim brojem 104 člana Skojevci su vrlo dobri i voljni za rad, naročito radionicama i Bolnici koji daju razne kulturne priredbe i zidne novine, pjevačka društva itd. Mi smo te Partijske jedinice povezali sa Partijom na terenu tako da smo gdje je bilo mogućnosti uzeli po nekoga u Općinski Komitet, a ostalima radi sam sekretar Općinskog Komiteta i članovi Kotarskog, materijal im šaljemo redovito kao na teren, isto tako i Skoj radi.

AGIT PROP — KULTURNO PROSVETNI RAD: Agitacija i propaganda se vrši putem raznog propagandnog materijala, Radio vijesti i drugi prop, materijal, i putem zborova i mitinga. Zadnjih mjesec dana nije održan ni jedan zbor. Mitinga po selima je održano zadnjih mjesec dana 28, na kojima je iznošena vanjska i nutarnja situacija i kao i populariziranje ZAVNOH-a, AVNOJ-a, NOV, Crvene Armije, itd. isto tako je govoreno najaktuelnijim potrebama naroda tj. o spremanju Zita, kopanju bunkera, sabirna akcija za Liku itd. mitinge su održali članovi Kotarskog i Općinskih NOO. Omladina je po neoslobođenom teritoriju izlijepila parole — »Sve u partizane!«, i pisane razne parole po oslobođenom i neoslobođenom teritoriju. Zidne Novine izdao je Općinski odbor Usaoha Brusnik, dok Kotarski Odbor ima jedan primerak ali misli umnožavati i još nije izdao. Kulturno prosvetni rad: Omladinskih

⁵ Vidi dok. br. 314, objašnjenje 18 i dok. br. 330.

domova imade nekoliko ali se u njima ne radi kao što treba već služe samo za sastanke. Škola imade otvorenih 8 na našem Kotaru sa učiteljima u koje polazi 229 djece, a ima u vidu otvaranje još nekoliko škola, Analfabetski tečaj imade samo jedan na koji polazi 30 naučnika, osnovan je Kulturno prosvetni odbor Kotarski od jednog člana izvršnog Kotarskog NOO-a, jednog člana AFŽ i jednog USAOH-a, isto tako osnivaju se Općinski i seoski Kulturno prosvetni Odbori. Pjevačkih društava među omladinom imade nekoliko ali to onako sami što su se učili, a organizovano nema ništa, dok u Vojnim radionicama i Bolnici imade i pjevačka društva i Diletanske grupe, koje rade organizovano i na svakoj priredbi nastupaju.

MOBILIZACIJA: Zadnjih mjesec dana mobilisano je 77 omladinaca, i to 63 muška, 14 ženski, 35 Srba, 19 Hrvata, 12 Čeha, 8 Talijana, 3 Mađara. Većina mobilisanih je sa neoslobođenog teritorija, i to je sve bilo na dobrovoljnoj bazi, sa kojim se nastavlja i dalje.

EKONOMSKO STANJE MEĐU NARODOM: Odjeća i obuća vrlo slabo, ishrana dosta dobro, samo narod jadikuje za soli, za odjeću nekako se snalaze, a obuću organizovana je Kožara tako da će se praviti bar drvene cipele i kopaće se klompe od samog drveta, ali za sol, je najteže pitanje. Došlo je u svako selo po potrebi radnika za izgradnju kuća i tako će biti rešeno pitanje gradnje onima koji nemadu krovova.

Dragi drugovi, s ovime bi mi završili sa našim izveštajem, znamo da nije iscrpan onako kako bi trebao biti, ali se ne može na sve sjetiti, u koliko Vas bude šta interesiralo što mi nismo obuhvatili vi zatražite mi ćemo Vas obavestiti.

Primitite naš Komunistički pozdrav,

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Kotarski Komitet:
Milan⁶

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, rk. 30/818.

8. X 1943.

Izveštaj Štaba ^Zapadne grupe odreda Štabu II korpusa NOV i POH o uspjehu postavljenih zasjeda Posavskog odreda na željezničkoj pruzi Banova Jaruga — Pakrac.

Jedinice Posavskog odreda imale su zasjedu 4. ov. mj. na željezničkoj pruzi Banova Jaruga — Pakrac i to I bataljon kod Kukunjevačke stanice u sastavu sa Novogradiškom četom dok je jedna četa II bataljona bila u zasjedi na istoj pruzi na Plavom mostu (sekcija Pakrac 1 : 100.000).

I. bataljon je imao u zadatak da dočeka vlak III neprijateljsku ophodnju koja bi nailazila prugom da istu popravlja ili da ide za selo Kukunjevac, kao što su tad imali običaja da skidaju crep i gradu sa kuća u selu Kukunjevcu od ljudi koji su otjerani u logor. Ovaj bataljon bio je u zasjedi do 13 časova i kada nije ništa naišlo povukao se sa položaja.

Na zasjedu II čete II bataljona koja je bila na Plavom mostu naišlo je oko 50 domobrana, ustaša naoružani sa puško-mitraljeza. Banda je bila iz Pakraca

⁶ Milan Prodanović

i to II satnije IV. Gorskog Zdruga. Neprijateljska ophodnja kretala se duž željezničke pruge a sa lijeve i desne strane izbacila je pobočnicu u rastojanju od 600 metara. Ophodnja koja je kretala prugom naišla je na zasjedu u neposrednu blizinu od 40 metara. Naši drugovi otvorili su vatru na neprijatelja, a neprijatelj se bacio na suprotnu stranu pruge, tj. na desnu stranu i primio borbu. Jedna desetina sa kojom je komandovao vodnik Pivoić Lazo koji je imao u zadatak da sa jednim puško-mitraljezom tuče desnu stranu pruge povukao se sa svog položaja kada je neprijateljska desna pobočnica na njega pripucala. Usled te greške neprijatelj se uspio izvući t. j. pobjegao u svoju polaznu bazu.

U ovoj borbi zarobljeno je jedna mala bomba, jedna fišeklija i nešto municije. Nezna se koliki su gubitci neprijatelja u mrtvim i ranjenim, ali se zna da ih je bilo jer je iza njih ostajao trag sa krvi.

Na našoj strani nije bilo nikakvih gubitaka ni u mrtvim a niti u ranjenim.

Utrošeno je svega 301 metak, kada je neprijatelj razbijen naše jedinice povukle su se sa položaja.

Dana 5. X. 1943 god. I bataljon u sastavu Novogradiške čete napravio je zasjedu na željezničkoj prugi Pakrac—Banova Jaruga kod željezničke stanice Kukunjevac, sa istim zadatkom kao i 4. X. ov. g. (Sekcija Pakrac 1 :100.000). Dobite su informacije da će se 5. X. kretati vlak sa ustašama do Kukunjevačke stanice te iskrcati za selo Kukunjevac. Jedinice I bataljona i Novogradiške čete zasjeli su položaj u 5 časova u jutro. U 9 i 35 časova naišao je neprijateljski voz, sa jednom satnijom ustaša II bojne IV. Gorskog Zdruga. Na voz je otvorena vatra sa bočne i sa čelne strane odakle se imao da izvrši juriš. Prilikom napada na voz neki dio ustaša iskrcao se i odmah počeo bježati prema Lipiku, dok se ostali nisu ni iskricali već su sa vozom bježali nazad. Od ove grupe koji su se iskricali ubijena su dva ustaše od kojih jedan je ostao na pruzi, dok je još 6 teže i dva lakše ranjena.

Tačni neprijateljski gubitci nisu nam poznati gore navedeni gubitci su potpuno sigurni. Neprijatelj je uspio da izvuče svoje ranjene. Zarobljeno je dva karabina 7/9 mm, 1500 metaka, 6 bombi, jedan mitraljeski ranac sa 24 okvira od puško-mitraljeza zbrojovke te jedna uniforma. Na našoj strani bio je jedan drug sasvim lahko ranjen t. j. od metka malo ogreben u ruku, tako da nije išao u bolnicu. Utrošeno je 1240 metaka i 6 mina za laki bacač. Po završenoj borbi koja je vođena 24 minuta jedinice su se povukle sa svojih položaja.

Iskustvo iz ovih borbi jest to, da se nikada ne smije pristupiti brzim izvršivanjem plana a da se to prije dobro ne promotri, kao što je to bio slučaj sa ovim. Odmah posle dobivenih informacija da će se banda kretati prugom jedinice su isturene na položaj, a da u plan nisu stavljene sve pretpostavke koje bi dovele do potpunog uspjeha ove akcije. U toj brzini nije se čak stavila ni mina pod isti voz.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Polit, komesar:
Stoj an Divić

Komandant:
SI. odsutan

AVII, Fond NOR-a.
HIS. mkrf. 10/1-76.

¹ Izostavljeni dio teksta odnosi se na diverzije na glavnoj željezničkoj pruzi Zagreb—Beograd.

8. X 1943.

Osuda Ratnog suda 4. gorskog zdruza protiv Ivica Mraza, domobrana, i Antuna Rengela, mještanina Badljevine, što su prenosili i dijelili letke komunističkog sadržaja među domobranima.

O S U D A

U ime Nezavisne Države H r v a t s k e .

U kaznenoj stvari protiv djelatnog domobrana Mraz Ivica, rođenog 1921. god. u Petrinji, kotar Petrinja, velika župa Gora, zbog djela iz §. 98. toč. 1., ratni sud 4 Gorskog zdruza.

I Rengel Antuna starog 33 godine, rođen u Badljevini, kotar Pakrac, velika župa Livac Zapolje, zbog djela iz §. 98. toč. 1., ratni sud 4. Gorskog Zdruza.

Nakon glavne rasprave održane dne 6. X. 1943, a nastavljene i dovršene 8. X. 1943 u Daruvaru, na kojoj su bili prisutni

S U D C I

1. — Zastavnik-sudac Erik Schmidt kao predsjedatelj vieća
2. — Obkopar. satnik Kristan Danilo kao prisjednik
3. — Domobran Dekanić Josip kao prisjednik

Zastupnik Obtužbe
Nadporučnik-sudac Dvoržak Rudolf

P E R O V O D J A

Vodnik Vidas Zvonimir

te branitelji obtuženih i to:

1. — prič. por. sudac Stjepan Cimbrišak za Mraz Ivicu
 2. — prič. domobran Zlatko Majerski odvjetnik za Rengel Antuna
- Izrekao je sljedeću:

O S U D U

Prvo obtuženi Mraz Ivica kriv je, što je dana 10. IX. 1943. primio od drugo obtuženoga Rengel Antuna letke komunističkog sadržaja i iste bacio kraj bunkera čime je počinio kazneno djelo iz §. 98. toč. 1. K. Z. pa se po istome §-u a u vezi sa §. 71. toč. 1. K. Z. osudjuje na kazan teške tamnice u trajanju od 10 godina i trajan gubitak građanskih prava i vojničke časti po §. 46. K. Z.

Drugo obtuženi Rengel Antun kriv je, što je dana 10. IX. 1943. dao prvo obtuženome letke komunističke sadržine da ih razdjeli među domobrane čime je počinio kazneno djelo iz §. 98. toč. 1. K. Z. pa se po istome §-u, a u vezi sa §. 25. K. Z. osudjuje na kaznu teške tamnice u trajanju od 5 godina i gubitak građanskih prava u trajanju od tri godine po §. 46. K. Z.

Dočim se oslobadja po §-u 25, da je dana 3. IX. 1943. održao sastanak partizanskog omladinskog odbora za selo Badljevinu.

Troškovi kaznenog postupka proglašuju se nenaplativim i padaju na teret državne blagajne.

R A Z L O Ž I

Prvo optuženi Mraz Ivica, rođen 1921. u Petrinji, kotar Petrinja velika župa Gora, priznaje da je zaista 10. IX. 1943. primio od Rengela zamotak sa letcima komunističke sadržine i da mu je Rengel rekao neka ih razdjeli, jer da je dobio nalog, da to mora učiniti, pa je prvo optuženi te letke uzeo i bacio.

Ne priznaje da je te letke na više mjesta razdjelio, a kako je do toga došlo da su letci na više mjesta pronađeni to ne zna. Brani se: da je letke preuzeo od drugo optuženoga za to, da mu učini uslugu i da ga izvuče iz opasnosti, budući su mu partizani prijetili.

Nadalje drugo optuženi primao ga je liepo u svojoj kući, častio ga pa je tako imao prama njemu moralnu obavezu, da mu pomogne. Osim toga, toga je dana popio veću količinu alkoholnih pića pa su mu usljed toga volja i svest bili znatno oslabljeni.

Zali svoj čin i uvjера da nije imao namjeru da dieljenjem letaka izazove štetu po državne interese i da vrši promičbu za komuniste.

Sud je na temelju preslušanja prvo optuženoga te dobre ocjene njegove kao vojnika dane od njegovog predpostavljenoga zapovjednika bojne satnika Tolja, došao do uvjerenja da isti pri izvršenju djela nije imao namjeru da vrši komunističku promičbu, a isto tako je sud uvažio, da je prvo optuženi to djelo učinio u času kada je njegova volja bila usljed utjecaja alkohola oslabljena.

Ocjenjujući dokaze po svojem slobodnom uvjerenju sud je došao do uvjerenja, da je tim djelom prvo optuženi počinio kazneno djelo iz §. 98. K. Z. pa ga je po istome u vezi sa §. 71. k. z. osudio na kaznu u dispozitivu ove osude navedenu.

Gubitak građanskih prava i vojničke časti izrečena je po §. §. 46. K. Z.

Kod odmjeravanja kazne uvaženo je kao olakotno dosadašnje dobro vladanje priznanje i kajanje, a kao otegotno ništa, pa je na osnovu §. 71. k. z. izvršeno ublažen je kazne.

Drugo optuženi Rengel Antun, star 33 godine, rođen u Badljevini, kotar Pakrac, velika župa Livac Zapolje, priznaje, da je zaista 3. IX. 1943. sudjelovao na sastanku partizanskog omladinskog odbora, a koji je vodio odmetnik Guberović.¹

Tome sastanku morao je prisustvovati, jer su mu partizani prijetili da će ga ubiti, a u to doba vojske nije bilo u Badljevini. Na sastanku bio je samo jedanputa, a poslije se više nije sastajao.

Priznaje, nadalje, da je zaista dao prvo optuženomu letke komunističke sadržine, no i to je morao učiniti pod partizanskim pritiskom, jer zajedno sa letcima isti su mu dostavili list, u kojem su mu prijetili smrću, ako te letke ne razdjeli.

Sud je preslušanjem optuženoga kao i svjedoka Rengel Marije, Juradek Alojza i Harold Stanka, došao do uvjerenja, da je na drugo optuženoga zaista vršen pritisak od strane partizana i to naročito stoga, jer je isti ugledni seljak, koji se i prije bavio javnim radovima i isticao kao Hrvat te pripadnik bivše

H. S. S. Obzirom na okolnost da zaista u vreme održanja sastanka nije bilo posade u Badljevini, sud je stao na stanovište da je drugo optuženi prisustvovao sastanku u stanju nužde, no kako iz tog djela nisu izišle veće posljedice, to je sud na temelju §. 25. k. z. izrekao oslobodjavajuću osudu.

¹ Nikola Guberović

Za drugo djelo, stao je sud na stanovište, da je stanje nužde prekoračeno, jer u to doba već je bila posada u Badljevini, pa se je drugo optuženi mogao obratiti posadi za pomoć odnosno mogao je zatražiti pomoć od civilnih vlasti.

Sud je stao na stanovište da je tim djelom, prekoračeno stanje nužde pa je na osnovu §. 25. k. z. a u vezi sa §. 72. k. z. proveo ublaženje po slobodnoj ocjeni.

Gubitak građanskih prava izrečen je po §. 46. k. z. a u trajanju od 3 godine s razloga, jer sud smatra njegovo djelo naročito nečastnim.

Kod odmjerenja kazne sud je od olakšavajućih okolnosti uvažio dosadašnje dobro vladanje, priznanje i stanje nužde, a od otežavajućih okolnosti da je čin počinjen na podhvatnom području.

Troškovi su proglašeni nenaplativim s razloga, jer prvo optuženi nema nikakve imovine, dočim drugo optuženi vrlo malo, pa bi naplatom troškova postupka i izvršenja kazne došla u pitanje prehrana njegove obitelji.

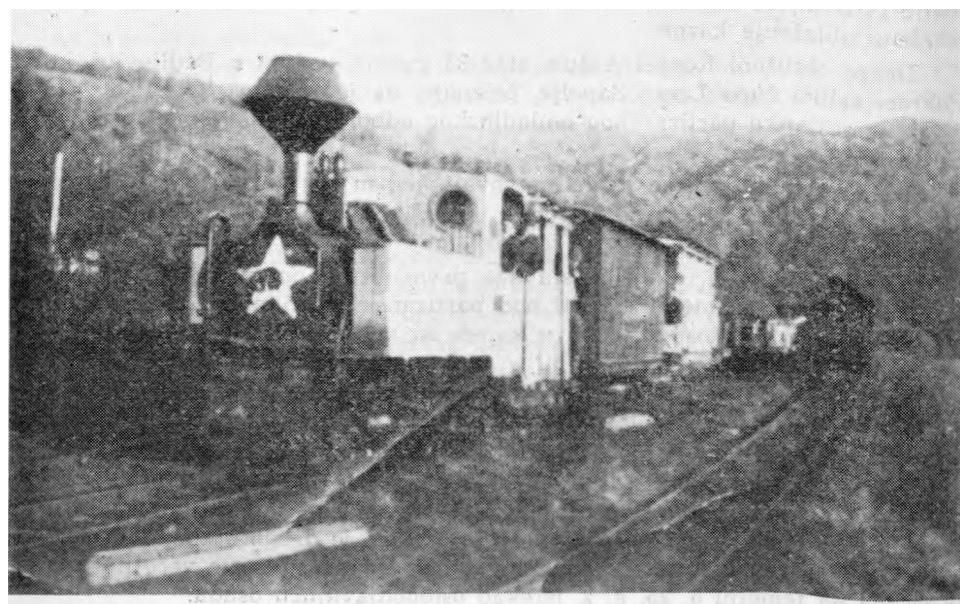
Iz svih napred navedenih razloga, ukazuje se ova osuda opravdanom i na zakonu osnovanom.

Sastavljeno 8. X. 1943.

M. P.

Častnik — sudac
Schmidt

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

Partizanska željeznica na relaciji Pakrac — Zvečevo 1943. i 1944 god

10. X 1943.

Naredba Štaba VI korpusa NOV i POJ Štabu XII divizije da se prilikom upada partizanskih jedinica u Pakrac ne uništavaju lokomotive.

Naredite svojim jedinicama da prilikom upada u neprijateljske uporište Pakrac ne uništavaju male lokomotive, jer ćemo iste izvući na oslobođeni teritorij za naše potrebe.¹

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Načelnik Štaba

AVII, Fond NOR-a,
HIS, mkrf. 10/1-426.

16. X 1943.

Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH ... o napadu partizana na Pakrac.

Opaženo je sa strane mjerodavnih vojničkih vlasti, da se u okrugu Pakrac Lipik u noći od U. na 12. X. sakupila se vrlo velikim snagama partizanske snage i to najviše oko samoga mjesta Pakraca, a sa još većim snagama zatvorio je sve prolaze prema Pakracu da spreči dolazak pojačanja. U noći od 12. X. oko 4 sata izveli su partizani sa tri puta jačim snagama naoružani teškim oružjem napad na Pakrac, te isti izhodio sa najvećom žestinom za cijelo vrijeme danju i noću sve do 13. X. u 20 sati kada je dočuvši da dolaze pojačanje kako sa Daruvara tako sa Nove Gradiške, ali slomljeni i podpuno potučen počeo se povlačiti. Za ovo vrijeme izvršili su partizani sa svojim brigadama sa svih strana na okruženi Pakrac po njima 7 juriša koji su svi krvavo odbijeni. Po žestini napadaja vidilo se da partizani namjeravaju pod svaku cijenu zauzeti Pakrac ma koliko žrtava koštalo. Zahvaljujući hrabrom i junačkom držanju posade Pakraca bez razlike sviju pod zapovjedništvom bojnika Bobinca i ostalih kao i građana Pakraca i Španovice, neprijatelj je odbijen iz mjesta Pakraca.

Unatoč hrabroga držanja kako vojske tako i građana bilo je i sa naše strane žrtava. Koliko sa vojničke strane to do sada ovoj Kotarskoj oblasti nije poznato, a sa strane pučanstvo bilo je 9 mrtvih 6 teško ranjenih, odvedeni po partizanima 6, od kojih su se vratili do sada što je ovoj Kotarskoj oblasti poznato Artuković Leo nadzornik strojeva kod željezničke postaje Pakrac, Pleština Stjepan šef ložione i supruga, a za drugu trojicu je nepoznato, dok se napominje, da je Svatek Ana sa Pilane sa 5 komada djece otišla sama drago- voljno jer joj je i muž u partizanima. Ujedno za vrijeme napada na Pakrac zapaljena su na bolničkom zemljištu 2 velika stoga (kamare) pšenične i ječmene slame vlasništvo državne bolnice u Pakracu u ukupnoj količini od 40.000 kg. u vrijednosti od 180.000 Kuna.

¹ Još u toku prvog dana napada na Pakrac partizani Vojnog slagališta Psunjskog područja uspjeli su popraviti uskotračnu željezničku prugu i mostove na relaciji Pilana—Buč—Bučko Kamensko, a zatim izvući s Pilane četiri lokomotive i 10 vagona, koji su služili za saobraćaj na oslobođenom teritoriju. O napadu na Pakrac vidi dok. br. 334.

Prigodom povlačenja partizana iz Pilane isti su zapalili na Pilani uredovnice i jednu šupu te su iz pilane sa 4 stroja odvezli građevni materijal i drugi alat u šumu prema svojoj komandi. Na terenu iza povlačenja istih pronađeno je do sada 12 partizanskih leševa.

Za vrijeme borbe počinjena je u privatnim kućama prilično velika šteta koje će se nakon ustanovljenja ustanoviti.

O svemu se vode izvidi te će se naslov naknadno o svemu izcrpno izvjestiti.

Za Dom spremni!

M. P.

Upravitelj kotara:
A. Leo v. r.

AVII, Fond UD,
HIS, mkrf. 17/111-114.

333

18. X 1943.

Naredba Štaba VI korpusa NOV i PO Jugoslavije Štabu I diverzantskog bataljona za miniranje ceste Pakrac — Slav. Požega.

Odmah po prijemu ovog naređenja uputite svoje ljude koji će minirati put Pakrac—Požega na dijelu između Dragovića i Pakraca sa engleskim naga-znim minama, koje su poslone avionom.

O izvršenom izvjestite ovaj Štab.

M. P.

Načelnik Štaba:

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 11/1-99.

*

334

20. X 1943.

Izvod iz izvještaja Štaba VI korpusa Glavnom štabu NOV i POH o napadu na Pakrac.

Akcija Pakrac (selekcija Pakrac 1 : 100.000) 12. X. 1943. U Pakracu je bila kao posada jedna bojna IV. Gorskog Zdruga, jedna satnija ustaša, jedna satnija željezničke bojne, oko 100 naoružanih ustaša iz Španovice i okoline.

Naoružanje: 6 topova (4 od 65 mm. i 2 haubice od 100 mm), 2 teška i 4 laka bacača, 6 teških mitraljeza, 25 puškomitraljeza, oko 30 šmajsera, ostalo karabini. Neprijatelj je bio dobro utvrđen. Svi prilazi bili su dobro tučeni. Borba je bila veoma teška i trajala je 39 sati. Izvršeno je 7 juriša. Svi oni bili su bezuspješni osim prvog, u kom je likvidirana posada na pilani, nakon dva sata borbe. Uporište se nastojalo likvidirati, ali pored svih poduzetih mjera nije se uspjelo, jer je zasjeda sa pravca Daruvara bila probijena, te se moralo

400

izdati naredjenje za povlačenje. Isto tako popustile su i zasjede prema Okučanima, Rajiću i Novskoj. Povlačenje izvršeno 13. X. 1943. u 21 sat.

Plijen: 1 t. mitraljez, 3 p. mitraljeza, 4 šmajsera, 15 pušaka, 150 ručnih granata (bombi), 5.500 metaka, 15 l. mina, 4 lokomotive, 10 vagona, 1 terezina, izvjesna količina građevinskog materijala.

Neprijateljski gubici: ubijeno 115, a ranjeno 170 neprijateljskih vojnika u uporištu i na zasjedama. Zarobljeno 12 neprijateljskih vojnika. Uništen 1 neprijateljski tenk. Zapaljena pilana i oko 300 vagona gradje i drva za gorivo.

Naši gubici: 35 mrtvih i 145 ranjenih, te 10 nestalih, 1 p. mitraljez, 20 pušaka, izgubljeni su, 2 p. mitraljeza, 1 l. bacač uništeni su dejstvom neprijateljskog teškog orudja.

Stečena iskustva: Pokazala se slaba saradnja izmediu pješadije i teškog orudja, iako su naša orudja precizno gadjala pojedine objekte i neprijatelja primorala da napusti iste, pješadija nije na vrijeme izvršila juriš, te je omogućila neprijatelju da ponovo zaposjedne objekte iz kojih je bio istjeran. Gotovo svako neprijateljsko uporište napada se redovno sa više strana, i sve napadne kolone moraju pristupiti jednovremeno izvršenju svog zadatka i time onemogućiti koncentraciju neprijateljske vatre na jednu stranu. Ako prvi napad ne uspije, mora se bez odlaganja pristupiti organizovanju drugog napada jednovremeno sa svim jedinicama, a ne dopustiti da jedinice napadaju svaka na svom sektoru u izvesnom vremenskom razmaku. Viši štabovi u ovakvim situacijama moraju više požrtvovanja uložiti i na licu mjesta rukovoditi jedinicama i dati svojim potčinjenim konkretnu pomoć na licu mjesta.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

	MP	
Politkomesar:		Komandant:
Vlado Janić v. r.		Petar Drapšin v. r.

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 42/1-84—85.

335

27.X 1943.

Izveštaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o ekonomskom stanju i raspoloženju naroda, organizacionom stanju i nedovoljnom teoretskom uzdizanju kadrova KPJ, SKOJ-a i antifašističkih organizacija, radu NOO-a i radnih četa, mobilizaciji boraca i slaboj suradnji s domobranima i o agitaciono-propagandnom i kulturno-prosvjetnom radu u pozadinskim jedinicama i ustanovama.

Dragi drugovi,

Šaljemo Vam redoviti mjesečni izveštaj za mjesec Oktobar 1943, i to:

1. *Politička situacija:* Raspoloženje masa prema NOB na oslobođenom teritoriju se opaža zamorenost, ali se ne popušta u borbi, i možemo slobodno reći da imademo 90% naroda čvrsto uz NOP, dok na neoslobođenom raspoloženje svaki dan sve više raste, na tome teritoriju možemo sigurno računati sa

70—75°/o, ali još uvijek postoji strah od bande za punu saradnju i pomoć NOV, koji se strah svaki dan razvija i sve više dobivamo sigurnih pristalica. Četničkih raspoloženja i simpatija na Općini br. I Čaglic¹ i VI Batinjani, ali i to razni pojedinci nemađu nikoga za sobom, ali o kojima vodimo strogo računa tj. da se uhvate na konkretnim djelima, da se ih osudi, a ujedno se među narodom toga kraja naročito propagira opasnost od te bande, i njihova sva nedjela koja su oni učinili na štetu našega naroda a u zajednici sa okupatorom. Opaža se kod naroda a naročito kod onih 90>Vo Srba a kod Hrvata svih da se potpuno boje te bande, i tako možemo biti sigurni da se ta banda neće ukorijeniti kod nas, ali jasno i mi moramo pojačati naš politički rad u tome pravcu. Što se tiče HSS-a nemože se opaziti nikakav rad te stranke, dok razni pojedinci ali se može otvoreno smatrati da su iste više pristalice ustaškog pokreta kao što se to i pokazalo dolaskom ustaša na vlast u Hrvatskoj, što je neutralni, ali koji nemađu nikoga sa sobom a niti oni mogu da nam nanesu kakove štete, ali pored toga svega mi svaki dan tumačimo narodu koji su u dodiru sa istima kako oni nanose štetu hrvatskom narodu svojim stavom, a koji ga je već i napustio.

Naša Partija uživa pun ugled među narodom, dok pojedinci članovi, ali i to kod pojedinaca nemađu ugleda ni poverenja, ali to je neznatan broj, ali koje proističe naročito iz skretanja i diktiranja naših članova koji još nisu dovoljno poznavali partijsku liniju i hteli su ići poprijeko u Komunizam.

2. *Partija:* Ukupan broj članova KP na našem Kotaru iznosi 112 od toga 82 muška, 30 ženski, 96 Srba, 7 Hrvata, 6 Čeha, 2 Madjara, 1 Talijan, 106 seljaka, 3 radnika, 1 obrtnik, 1 intelektualka, 1 đak.

Partijske organizacije podeljene su na Kotarski i 6 Općinskih komiteta, te 22 Partijske jedinice.

Kotarski komitet (Biro) sastoji se od 3 člana, Srbi seljaci, a plenum od 7 članova, muški 5, Srba, 2 Hrvata, 5 seljaka, 1 radnik 1 đak. Kotarski komitet je zadnje vreme reorganiziran i njegov rad do sada se još nemože ocijeniti tj. još se nije moglo zaključiti da li zadovoljava u svome radu pošto članovi nisu imali prilike da se pokažu sa svojim radom na konkretnim zadacima, ali po izgledu da bi članovi kao pojedinci mogli zadovoljiti, dok smatramo da je potrebno da se BIRO pojača još sa dva člana ili bar sa jednim, tako da bi mogao donekle zadovoljiti kao Komitet. Politička i teoretska izgradnja članova KK. zaostaje kako bi to trebalo biti kod članova jednoga foruma koji treba da rukovodi sa toliko rasprostranjenim organizacijama i masama, a u ovakovim situacijama, koje dosta toj političkoj izgradnji i teoretskoj smeta i preopterećenost pojedinih članova, tako da se nemože redovito ni da proučava materijal kojega treba da proučimo.

Općinskih komiteta ima 6 sa ukupno 29 članova, 20 muški, 9 ženski, 26 Srba, 2 Hrvata, 1 Čeh, 25 seljaka, 2 radnika, 1 đak, 1 obrtnik. Pred mjesec dana izvršene su Općinske konferencije i izabrati novi općinski komiteti, ali se je već nakon mjesec dana moralo pristupiti reorganiziranju tih tj. pojedinih komiteta, radi toga što pojedini članovi nijesu zadovoljavali na svojim dužnostima, koje nije proisticalo iz njihove ne sposobnosti nego naročito iz njihove nediscipline, tj. vezanosti za kuću, a kod onih na neoslobodenom teritoriju još uvijek postoji neki strah od bande pa se skoro potpuno zanemari rad. Općinski komiteti su vrlo slabo snalažljivi tako da svaku nastalu situaciju na njihovom terenu jako teško ili skoro nikako nemogu riješiti, na koje im se sve više ukazuje da je potrebno, da oni samo svaku nastalu situaciju na svojoj općini

¹ Gornji Čaglic

rešavaju i da se osamostaljuju u radu, i ima izgleda da bi se mogli osposobiti, osim pojedinih članova, pošto su vrlo odani i vole našu Partiju, samo im je potrebno malo vaše političke i teoretske izgradnje, pošto je svega 3—4 članova Općinskih komiteta prošlo kroz niže kurseve, pa se nemogu snaći u samome radu, nego strpaju sav posao na sebe, a koje treba da rade članovi jedinica i ostale antifašističke organizacije. Pomoć Kotarskog Općinskim komitetima je dosta slaba, tako da na sastanke općinskih Komiteta vrlo slabo stigne po koji član KK. koje je proisticalo radi slabosti KK. ali se nadamo da će taj nedostatak biti otklonjen reorganiziranjem KK. i ako nam se još da pojačanje u KK. kako je obećato. Općinski Komiteti održavaju redovito svakih deset dana sastanke po dnevnom redu, dok izobrazbene održava svaki član sa svojom jedinicom po planu kako je to zadnje vreme postavljeno.

Partijske jedinice održavaju sastanke redovito svakih osam dana po dnevnom redu, a jedan izobrazbeni, dok svakih 14 dana održavaju se po najnovijem Općinske konferencije na kojoj prisustvuju svi članovi sa jedne Općine, ali pojedini izostanu, radi zaposlenosti radom u organizacijama u kojima se isti nalaze. Svi članovi KP izuzev neznatnog broja, tj. svega 5—6 na čitavom kotaru koji se ne nalaze u nekoj Anti-fašističkoj organizaciji. Rad članova KP. još ni izdaleka ne zadovoljava, jer oni kao članovi Anti-fašističkih organizacija vrlo se slabo osjećaju u tim organizacijama, tako da pojedini saboteri koji su se uvukli u organizacije i to baš njihovom slabosti imaju rukovodeću ulogu u tim organizacijama, koje proističe naročito iz njihove slabe političke svijesti tako da ne mogu savladati te sabotere, jer takovi saboteri su obično oni koji znadu puno brbljati. Isti članovi vide nedostatke i sabotazu tih jedinaca ali nisu u stanju savladati i iznose višim forumima koji imaju i drugih poslova a moraju se baviti i sa tim sitnim koje treba sami članovi čelije kao članovi tih organizacija da se nadaju, disciplina je dosta slaba a koje opet preističe iz slabe pol. svijesti, isto tako pojedinci vrlo slabo vole čitati, tj. izgovaraju se da nemadu vremena i da oni to nemogu savladati. Odanost NOB i Partiji je dosta dobra, tako da ni jedan član ne bi bio ka bi dobio neke zadatke od Partije da stavlja neko opravdanje da se to nemože ili da ne bi izvršio, ali samo neki brže neki sporije, tj. prema poznavanju part. linije u NOB ratnog tempa, i po svojoj sposobnosti. Pomoć Općinskih komiteta je dosta slaba, tako da su članovi tj. jedinice u većini slučajeva radile sami na svoju ruku bez kontrole Opć. komiteta i njihove pomoći, tako da su se samo slale direktive i tražili izveštaji dok im se vrlo slabo pomagalo u razrađivanju iste i savjetovanju kako i na koji način da se izvrše pojedini zadatci, a koje opet proističe radi nepoznavanje dovoljno partijske linije i dosta slabe pol. izgradnje samih Opć. komiteta. Proučavanje materijala se vrši planski kako su dobivene upute od OK. tako da svakih 14 dana održi se po jedna Općinska konferencija na koju dolaze svi članovi KP sa jedne općine i jedan od članova KK. drži predavanje, npr. I. gl. historije² i proradi se sav tekući materijal, te nakon 14 dana se održava opet na isti način konferencija za diskusiju i ispit I. gl. i predaje se II gl. i opet tekući materijal. A međuvremeno tih 14 dana same jedinice proučavaju istu glavu.

2. *Kandidati:* Na našem kotaru imade još 13 kandidata koji su primljeni po starom načinu, koji još uvijek redovito održavaju sastanke, i misli se da će se popraviti u pojedinim greškama koje su još kod njih, i tako smo zaključili da se za deset dana sa istima prečisti tj. koji su za Partiju primiti ih, a ostale raspustit objašnjavajući da im da kandidati više ne postoje.

² Historija Svesavezne komunističke partije (boljševika)

3. *SKOJ*: Na našem kotaru ima 122 Skojevaca, 35 muški, 87 ženski, 113 Srba, 1 Talijan, 4 Hrvata, 3 Čeha, 1 Madjar, 117 seljaka, 3 radnika, 1 đak, 1 intelektualka. A podjeljeni su na kotarski i 6 Općinskih Komiteta te na 34 grupe.

Kotarski Komitet sastoji se od 6 članova, 3 muška, 3 ženske, 5 Srba, 1 Hrvat, 3 seljaka, 1 intelektualka, 1 đak, 1 radnik. Komitet se stalno reorganizira i još uvijek ne zadovoljava onako kako bi to trebalo, svi članovi su svršili srednji skojevski kurs i ima izgleda da će uskoro svoj rad pokrenuti i da će moći po svom sastavu zadovoljiti svojoj dužnosti, sastanke održavaju redovito svakih deset dana po dnevnom redu, proučavanje materijala je počelo plansko kao i kod Partije i vjerujemo da će dosta pomoći i da će rad krenuti naprijed.

Općinskih Komiteta ima 6 sa ukupno 22 člana, 10 muški, 12 ženski, 19 Srba, 2 Hrvata, 1 Čeh, 21 seljak, 1 radnik. Općinski Komiteti ni izdaleka ne zadovoljavaju sa svojim radom, tako da vrlo slabo obilaze aktive, a u koliko ih i obilaze, nikakove im pomoći ne daju, pošto se i oni sami vrlo slabo razlikuju od samih članova aktiva po svojoj političkoj i teoretskoj sposobnosti, a i ono što znadu nemogu ili nekako kao da se boje ne prenose na te članove. Sastanke održavaju dosta neredovito i kad se održavaju dosta slabi, tako da se samo ispita stanje tko radio i pročita se šta ima u buduću da se radi, dok se ništa konkretno ne postavlja i zadužuje, te kontroliše stanje urađeno, a šta nije i zašto nije. Izobrazbene sastanke do sad nisu skoro nikako održavali, dok je sad KK Skoja napravio plan kao i kod KK-KPH za proučavanje materijala, i nadamo se da će se pokrenuti rad Skoja.

Skojevski aktivni, rade kao i ostala omladina u selu skoro da se ništa ne razlikuju od njih, u političkoj izgradnji dok svojim ponašanjem i ličnim primjerima, velika većina Skojevaca prednjači, ali se dešava slično kao i kod Partije da ti Skojevci u raznim odborima često puta podlegnu raznim brbljavcima i saboterima koji se nalaze u istom odboru, dok Skojevci onako mirno i pristojno gledaju a ne će sa takovima da se svađaju a nemađu toliko političke sposobnosti da ih ubjede, koje često našu omladinu dovodi na nizak položaj. Ali mi smatramo dok se malo ozbiljnije otpočne sa tim planskim proučavanjem materijala da će se naš Skoj politički uzdići i preuzeti potpuno rukovodeću ulogu kod omladine.

4. *USAOH*: Kotarski odbor USAOH ima 6 članova, 3 muška, 3 ženske, 3 Srbina, 3 Hrvata; 5 seljaka, 1 intelektualka. Kotarski odbor USAOH-a sa svojim radom nezadovoljava, a koje glavna krivica do KK-Skoja, da im nije pruženo dovoljno pomoći, tj. da je ušlo par dobrih Skojevaca u Odbor koji bi im pojačao rad, i pomagao, nego se to praktikovalo da uđe samo po jedan član iz KK-Skoja, a koji nemože pružiti toliko pomoći koliko je to potrebno, dok u zadnje vreme nešto je to stanje popravljeno tako da je ušlo u Kotarski odbor 2—3 jača Skojevca i nadamo se da će rad malo krenuti naprijed.

Općinski odbor Usaoha ima 6 sa ukupno 22 člana, 10 drugova, 12 drugarica, 19 Srba, 1 Talijan, 1 Čeh, 1 Madjar, seljaci. Općinski odbori su vrlo slabi, tako da ako nikako ne obilaze seoske organizacije i odbore, njihovi sastanci su bili samo onda kad ih je netko od Kotarskog tražio da održi sastanak, dok proučavanje materijala uopće nije postojalo.

Naš Kotar obuhvaća 44 sela i 6 zaselaka sa 41 organizacijom USAOH-a, koje broje 789 članova, 222 muška, 567 ženski, 733 Srba, 28 Hrvata, 18 Čeha, 1 Talijan, 4 Nijemca, 6 Madjara, 780 seljaka, 6 radnika, 3 intelektualca. Omladina je vrlo dobra i voljna za rad, ali vrlo slabo rukovodstvo koje ih nemože

politički uzdići a niti sam odbor ne održava sastanaka, osim kad se sakupi sva omladina na kojoj se čita nekoji materijal ili radio vijesti ali ako nema nikoga od viših rukovodstava ili od NOO taj sastanak prođe bez ikakove koristi, pošto omladina je vrlo slabo disciplinovana, provode šale i smijeh, jer je velika većina od 13—16 godina.

5. *Radne čete*: Na našem Kotaru postoje radne čete na papiru dok od njihovog rada a naročito zadnje vreme ništa se ne vidi, niti šta rade kao radne čete a niti održavaju izobrazbene sastanke. Glavna krivica za neuspjeh radnih četa jest do samih omladinskih rukovodstava koja nisu prije osnivanja isti zainteresirala omladinu preko raznih društava, pjevačkih, dii. grupa, i dr. Drugo je krivica i do roditelja koji su branili omladini da ide kad se je zvalo nekuda na rad, a treće je krivica i do NOO, koji nisu pomogli omladinskim rukovodstvima koja su bila vrlo slaba da se radne čete učvrste. Tako će se sada početi sa raznim omladinskim društvima i priredbama, te će se omladinu zainteresirati a posle će se pristupiti roditeljima i NOO da i oni pomognu.

6. *Pioniri*: Na našem kotaru Pioniri rade samo u onim selima gdje postoje škole dok u ostalim selima djeca ništa ne rade i ako su djeca vrlo voljna za rad. Glavni krivci za taj rad jesu roditelji koji nemadu poverenje kad se djeca zovu da idu u školu kad nema učitelja tj. kad netko od omladine hoće da uči djecu, jer nemadu poverenje u iste.

7. *N. O. O.*: Kotarski NOO ima 28 članova plenum i to 24 muška, 4 ženske, 25 Srba, 3 Hrvata. Izvršni ima 4 člana, kotarski NOO sa svojim radom kao cjelina nezadovoljava, dok pojedini članovi dosta zadovoljavaju sa svojim radom u izvršnom je podijeljen rad po otsjecima ali se ne radi po tim otsjecima tj. nema odgovornosti tako da se ne kontroliše rad pojedinih članova po otsjecima i da li je ispunjen zadatak koji je dobiven na zadnjem sastanku. Da bi rad izvršnog krenuo naprijed potrebno je da se nekoji članovi iz izvršnog izmijene i na njihovo mjesto postave drugi koji će biti odgovorniji i disciplinovaniji, a isto je potrebno da se pronađe još jedan član za izvršni. Kotarski Komitet je uzeo u zadatak da tu stvar izvrši.

Općinski NOO ima na oslobođenom 5 sa 37 članova, 27 muški, 10 ženski, 35 Srba, 2 Hrvata, seljaci. A na neoslobođenom ima 2 Opć. NOO-a, sa 9 članova, 8 muški, 1 ženska, 1 Srbini, 3 Hrvata, 1 Talijan, 4 Čeha, 7 seljaka, 1 radnik, 1 obrtnik. Općinski NOO. na oslobođenom teritoriju još ne zadovoljavaju, tako da se iz 4 Opć. NOO. mora promeniti po nekoji član iz izvršnog dok samo u jednom ima izgleda da će moći zadovoljiti, ali za sad još ni on ne zadovoljava, ovaj zadatak da se popune Opć. NOO., tj. izmijene pojedini članovi, uzeo je u zadatak KK. i nadamo se da će po izmjeni tih pojedinih članova rad u Opć. NOO-ima krenuti malo naprijed. A naročito je potrebno da što veći broj odbornika bar iz Kotarskog i Općinskih NOO-a prođe kroz odbornički kurs, tako da se nauče pravilnije rukovoditi, a onda će vjerovatno imati i bolju volju i više sposobnosti, te će ih se više moći i zaduživati i uzimati na odgovornost kao sposobnije.

Seoskih NOO-a, ima na oslobođenom teritoriju 34, 4 povjerenika sa ukupno 166 članova, 114 muški, 52 ženske, 147 Srba, 17 Hrvata, 2 Talijana, svi seljaci. A na neoslobođenom ima 13 i 1 poverenik, te jedan gradski NOO. sa ukupno 47 članova, 16 muški, 1 ženska, 14 Srba, 16 Hrvata, 9 Čeha, 3 Talijana, 2 Nijemca, 2 Madjara, 1 Slovenac. Seoski NOO. još uvijek ni izdaleka ne zadovoljavaju kao politički rukovodioci NOF, dok po ekonomskom polju u većini zadovoljavaju, glavni razlog je kako su naveli kod Partije i vjerujemo ako uspijemo podići političku svijest Partije da će i NOO. zadovoljiti.

8. *A. F. Z.*: AOŽ. ima plenum 15 članova a izvršni 6, sve Srпкиnje, seljanke. Sa svojim radom nezadovoljavaju, što se tiče praktične sposobnosti i organizaciono bi mogle zadovoljiti, dok politički su vrlo slabe i iz toga proiztiče i njihovo nezadovoljavanje, tj. pojedini članovi se ne smatraju odgovorni i tako rad se svali samo na jednu ili dvije a one druge skoro se i ne pomiču, a to je sve zato što su politički vrlo slabe pa ni jesu ni disciplinovane a ni odgovorne. Ali smatramo ako osposobimo članove KP a pošto se i one ti članovi da će krenuti malo i ta organizacija.

Općinski AOŽ ima 5 na oslobođenom i jedan na neoslobođenom, sa ukupno 3 članova, 48 Srba, 3 Hrvata. Općinski AOŽ. su vrlo slabi tako da se njihov rad skoro ne zapaža; sastanke održavaju dosta neredovno i to samo kad dobiju da rade dok naobrazbene ako su i održavale samo se to pročitao bez ikakove diskusije i skoro što se nije iskoristilo a isto tako vrlo rijetko održavaju sastanke sa seoskim AOŽ.

Seoskih AOŽ ima 43 sa ukupno 207 članova, 182 Srпкиnje, Hrvatica, 10 Čehinja, 6 Talijanki, 2 Madjarice. Seoski AOŽ rade kao odbor samo onda dobiju da nešto sakupe ili urade i si. samo u tim slučajevima se sakupljaju masovni sastanci žena, i na tim sastancima ako se nešto i pročita ali se vrlo slabo iskoristi, tj. ništa se ne tumači i tako žene sve više gube volju i za sastanke. Ukupan broj organizovanih žena u AFŽ. ima 2.178, 2040 Srпкиnja, 58 Hrvatica, 23 Madjarice, 33 Talijanke, 24 Čehinje. Žene su vrlo dobre Antifašistkinje ali su im slaba rukovodstva koja ih nemogu politički uzdići, a naročito drugarice sa neoslobodjenog koje nijesu zadovoljne samo sa sakupljanjem hrane i dr. potrebština, nego one hoće da nešto i saznaju šta se radi u svijetu i kod nas, a isto tako da se politički uzdignu, a nema tko sa njima raditi.

9. *Agit prop-kulturno prosvetni rad*: Agitacija i propaganda vrši se preko naše štampe, radio vijesti, letaka, novina, itd. i to pojedinačno i na masovnim sastancima koji se održavaju po svim selima u nekojima redovito svakih 8 dana, a u nekojima u 14 dana, pri svakom NOO. je zadužen po jedan član koji ima voditi računa o redovitom proučavanju materijala i naše štampe, isto tako da izveštava kakovi je uspjeh, ali to do danas još nije učinjeno, tj. nije ni kontrolisano a niti su oni izveštavali, dok na neoslobodjenom teritoriju u većini slučajeva vrši se pojedinačno ili u malim grupicama ali isto bez izveštaj a o uspjehu i kontrole, dok se na mitinzima koje održavaju članovi Kot. NOO. usmeno vrši ali to se radi samo o onim selima gdje se opazi neka sabotaža ili neka strana propaganda, ili se radi o nekim ekonomskim pitanjima, pa se ujedno čita i vrši usmena propaganda, takovih mitinga po selima održano je zadnjih mjesec dana oko 20—25 na oslobođenom i oko 5—6 na neoslobodjenom teritoriju. Isto tako je održan jedan Zbor za proslavu dvogodišnjice ustanka u Slavoniji, koji je uspio sa 100⁰o, na istome Zboru je prisustvovalo preko 1500 osoba, i istupali su govornici ispred svih Antifašističkih organizacija, koji su govori popraćeni oduševljenim usklikima i pljeskom, naročito je oduševljenje bilo kad se spominjao dru-g TITO, STALJIN, CRVENA ARMIIJA, NOV, i KP kao i drugim organizacijama i Saveznicima. Opširan izveštaj o proslavi i govornicima smo Vam poslali. Zidne novine je izdao Opć. odbor Usaoha br. 1, i to samo jedan broj, i što izdaje prosvetni odbor u ona sela gdje postoje škole. Kulturne večeri još nijesu počete održavati, ali dalo se u zadatak omladini da što u kraćem vremenu otpočne sa istima. Analfabeti tečajevi su otpočeli u 3 sela sa ukupnim brojem polaznika 51 i to u selima gdje postoje učitelji. Škola je otvoreno 10 sa ukupnim brojem djaka koji idu u školu 433, ima izgleda da će uskoro otpočeti još sa nekoliko škola. Diletanske

grupe kojih ima nekoliko počele su njih dvije vježbati razne komade za kulturne večeri. Domova imade vrlo mali broj, ali i oni služe samo za sastanke a nema omladinskog života u njima kako bi to trebalo. Pjevačkih društava imade nekoliko ali vrlo slabo rade, nadamo se da će odpočeti bolje sa radom dok se malo privrši poljski posao.

10. Mobilizacija: Zadnjih mjesec dana mobilisano je sa našeg kotara 23, ukupno 16 muški, 4 ženske, 11 Srba, 8 Hrvata, 2 Madjara, 2 Talijana. Prešlo je na našu stranu 10 domobrana sa oružjem, kao i gore navedeni su dobrovoljno mobilisani tj. sami su išli u NOV.

11. Vojno pitanje: Rad sa neprijateljskom vojskom, postoje samo neke male veze sa domobranima, dok organizovanog rada nemamo, pošto je velika špijunaža od strane gestapoa i ustaša nad domobranima, svaki dan je hapšenje samo ako im se učini neko sumnjiv bio domobran ili civil, te tako se nesmiju civili usuditi nastupati u vezu sa njima.

Partija u vojno pozadinskim ustanovama, ukupan broj Partijaca na našem Kotaru u vojno pozadinskim ustanovama jest 70 od toga 67 muški, 3 ženske, 47 Srba, 18 Hrvata, 3 Čeha, 2 Madjara, 39 seljaka, 28 radnika, 2 intelektualca, 1 si. zvanje. Rad Partije u Vojno pozadinskim ustanovama je različit npr. u radionicama se odvija dosta dobro, pošto su to sve tj. većina radnici koji su najbolji komunisti, i disciplinovani, voljni a prilično i sposobni, tako da radionice prednjače u part, radu, isto tako i u Bolnicama zadovoljavaju, dok u stražama i relejnim stanicama dosta slabo, a naročito u Komandi straže Lipovac, gdje Komesar straže i sekretar jedinice u opšte nije dostojan da bude član KP., sa njime se vrlo teško radi i on ti uvijek stavlja neke izgovore da se to nemože šta Partija zahteva, a što je najžalosnije on kao član KP. nema poverenja u naše rukovodioce tako kaže da se mnogi Hrvati puštaju kao banditi a Srbi ubijaju bez ispita i nevini. Isto tako je vrlo slaba partijska jedinica u Relejnoj stanici Dereza, Daruvarsko područje, koja održava vezu sa relejnom stanicom Batinjani a istu vezu nema po tri dana, dok imaju ugovoreno mjesto da se sastaju u Omanovcu i kurir iz Batinjana dolazi redovito a odavde nema ništa, te tako neka pošta pa makar ona bila i hitna stoji po par dana, dok se kuriri izgovaraju da je zasjeda banditska, a zasjede nema po noći nikada, na istoj stanici su sami seljani iz Dereze pa se razgmize po selu te ih komandir mora tražiti po selu, a koje je opet slabost Partije, komandir iste stanice je i sekretar jedinice, je vrlo dobar drug i voli našu Partiju, ali je previše mekan i oko njega su sve seljani pa ih nemože držati u disciplini. Dok ostale partijske jedinice nemadu naročitih zapažanja.

SKOJ: Na našem Kotaru u Vojno pozadinskim ustanovama ima Skojevskih aktiva sa 104 člana SKOJ-a, 79 drugova, 25 drugarica, 90 Srba, 13 Hrvata, 1 Jevrejka, 60 seljaka, 33 radnika, 3 djaka. Rad Skoja u tim ustanovama dosta je aktivan a naročito u Bolnicama gdje priređuju razne zabave i priredbe za naše ranjene drugove, a isto u radionicama gdje se takmiče sa ostalim radnicima za izvršenje svoga plana.

12. Ekonomsko stanje među narodom:

Gradnja kuća se nastavlja i ima izgleda da će uskoro biti sve porodice zbrinute za zimu, u koliko neprijatelj ne bi nanio nove štete. Ishrana je podnošljiva i ako većina naroda nema masti ali ipak je narod zadovoljan, dok odjeća i obuća su glavni problemi koji će se vrlo teško riješiti bez neke pomoći izvan našeg kotara, a koje je najveći bremzer političkog rada, isto tako

i veliki je problem za sol. Kotarski NOO. ima nešta kože sa kojom će obuti ali moguće 10—20% od svega bosog naroda, dok više nema sredstava.

13. *Veza sa tržištem:* Još iz skoro svih sela sa I. Općine po netko odlazi u Lipik a sa druge po netko u Pakrac kao i sa 5. i neoslobođenog teritorija, i vrlo je teško dobiti narod kad im se nimalo nemože izaći u susret, a koje banda može da iskoristi.

Dragi drugovi, u koliko Vas nešta interesira, tj. ako nešta nismo obuhvatili u ovom izveštaju, Vi nas obavestite pa ćemo Vam poslati naknadno.

Primitite naš Komunistički pozdrav,

Smrt fašizmu — Sloboda Narodu!

Za Kotarski Komitet:
Milan, v. r.³

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS. fk. 30/834—837.

336

29. X 1943.

Izveštaj Ustaškog logora u Pakracu Glavnom ustaškom stanu o nepovoljnim političkim i ekonomskim prilikama, nesigurnom položaju pristaša ustaškog pokreta, očekivanju ponovnog partizanskog napada na Pakrac i zahtjevu za poduzimanjem mjera protiv obitelji čiji su članovi u partizanima.

Dostavlja se naslovu izvještaj o postojećim prilikama na ovom području u mjesecu listopada tek god.

1. — Ovaj je logor više puta do sada javljao o djelatnost i razornom radu partizansko-odmetničkih bandi, koje stalno pokušavaju zauzeti Pakrac, Lipik i Daruvar. Tako su opet U., 12. i 13. o. mj. pokušali partizani sa velikom snagom zauzeti ovo područje (12., 14., 16. i 17. brigada) oko 5—6 tisuća dobro naoružanih sa lakim i teškim topovima, strojnicama i puškama, te samo zahvaljujući hrabroj i junačkom držanju posade Pakrac, pod zapovjedništvom bojnika Bobinca topničkog sklopa pod zapovjedništvom bojnika Bunbera, građana Pakraca, i Španovice pod zapovjedništvom logornika grada Pakraca profesora Josipa Fischerà, neprijatelj je uz krvave gubitke odbijen od grada Pakraca.¹

2. — Zbog navedenih prilika i velikog broja partizana, koji suvereno vladaju na cijelom području logora Pakrac nije bilo moguće niti po selima od strane Zembra prikupiti višak od ovogodišnje žetve.

3. — Partizani u navedenim selima ovoga i susjednih kotara po svim selima stalno pljačkaju i zlostavljaju izpravne Hrvate u pravom radu one obitelji koje su poslale svoje muške članove na oružnu vježbu u hrvatsko domobranstvo ili ustašku vojnicu.

Pored toga vrše partizani prisilnu mobilizaciju po svim selima i odvođe svu mušku mladež koja je malodobna za hrvatsko domobranstvo (od 12—19 godina).

4. — Našim pripadnicima oružanih snaga koji se nalaze na vojnoj dužnosti i dobivaju dopust kućama, ne dopuštaju povratak u hrvatsko domobranstvo i priete im ako se povrate, da će im sve kod kuće uništiti i popaliti.

³ Milan Prodanović
* Vidi dok. br. 334.

5. — Osim toga, jer su odmetnici u stalnom dodiru sa našim narodom u selima i šire neprijateljsku svoju promicbu, drže svoje sastanke (mitinge) i šire opasnu neprijateljsku propagandu, to je osjetljivo pao moral i vjera u postojeći državni poredak i jer se osjećaju nezaštićeni od naše vojske i oblasti, a nemaju prilike da dođu do pravog obavještenja s naše strane (novina, promičbe, i td.), jer ih ne puštaju u Pakrac.

Tako isto zabranjuju dovoz živežnih namirnica sa sela u grad.

6. — Prema pouzdanim podacima ovaj logor je saznao da partizani namjeravaju navaliti ponovno u najkraće vrijeme na Pakrac, Lipik, zatim na Daruvar sa mnogo većom snagom (oko 15.000) koju prikupljaju a uz to će djelovati i..²

našega hrvatskog seljaka i ostalog stanovništva djeluje veoma depresivno.

7. — Zbog svega napred navedenog potrebno je, da se preduzme najžurnija akcija čišćenja odmetnika i to većeg stila na celom području Psunja i Papuka.

8. — Isto tako djeluje negativno kod svih izpravnih Hrvata činjenice što se protivu onih obitelji čiji su pojedini muški članovi otišli dobrovoljno među odmetnike ne poduzimaju nikakve mjere od strane nadležnih upravnih oblasti, već i dalje uživaju podpunu zaštitu od ovih.

Dok se prilike na ovom području ne srede i od odmetnika ne očisti ovo područje ne bi trebalo nadležne oblasti dozvoljavati da se vrate kućama one osobe, koje su kao politički nepovjerljive odvedene u sabirni logor ili u Njemačku upućene na rad, jer se iste po povratku priključuju odmetničkim bandama.

Ovo naglašava se iz razloga što je do sada uslijedio veliki broj puštanja kući navedenih osoba, a bez predhodnog mišljenja o tome od strane ovoga logora.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SREMNI!

M. P.

Logornik
Prof. Josip Fischer v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 42/541.

337

30. X 1943.

Izvještaj mjesnog vodje Njemačke narodne skupine iz Lipika vodji Skupine u Osijeku o suradnji s NOP-om i aktivnom učešću u njemačkoj partizanskoj jedinici Nijemaca iz Antunovca, Uljanika i Blagorodovca.

1. Am 23. 10. 43 stiessen die Banditen in Ort P. Antunovac ein, und kamen ins Haus des Vg. Turck Josef mit Fuhrwerken. Sie forerten den Genannten auf seine Früchte und Wäsche abzugeben und am Ende nahmen sie auch ihn selbst mit in den Wald. Der Obengenannte war ein guter Vg. der ruhig seine Pflicht tat, aber wie immer so war auch dieses ein Verrat seitens deren die

² Ispušteni dio teksta izostavljen je prilikom fotokopiranja.

mit den Banditen Verbindungen haben. So einer ist auch Schotanjy Johann der im Berufe Schneider war und jetzt wie auch seine Frau im Dienste der Banditen stehen als Kuriere und Berichterstatter, schon darum möchten wir bitten, den Genannten wie auch die Frau zu verhaften.

2. Am 19. 10. 43 kamen in selben Ort eine grössere Gruppe von Banditen die vor den Leuten um den Ueberschuss zu sammeln, auch von denen die als Arbeiter ihr Brot an einer Maschine verdienten. Selbst von dem Maschinist nahmen sie die Weizen fort und gaben ihm eine Bestätigung als Deckung. Mit den Banditen flüchtete Widermann Wendelin 32 Jahre alt (Fahnenpflichtling). Er war schon das vorige Jahr verhaftet weil er verdächtig war, wurde aber nach 8 Monaten wieder nach Hause gelassen, und jetzt ging er wieder wie auch sein Bruder zu den Banditen über. Ein gefährlicher Bandit.

3. Am 9. Oktober 43 um 9 Uhr abends maschierten die Banditen durch den Ort bis ins Gasthaus Vencl Zvoniček wo sie eine Unterhaltung abhielten, mit Reden. Die Rede hielt die Tochter des Schuhmachers Julius König aus Uljanik, die Genannte ist schon längere Zeit eine ernste Mitarbeiterin der Banditen. Jetzt ist sie aktiv bei der deutschen Brigade, wo sie wohl auch in der Deutschen Volksgruppe sind, und ihr Sohn besucht die Hauptschule in Weretz. Ausser denen gibt es noch aktive Mitarbeiter wie Ewa Trkula die schon seit November 1942 bei den Banditen ist, und jetzt ebenfalls der Deutschen Brigade¹ angehören. Sie läuft in der Uniform herum, hat auch ihr Haar schneiden lassen, ferner stellt sie sich überall als Volksdeutsche vor. Ausserdem sind noch folgende bei den Banditen: Paul Matula aus Blagorodowatz, aus Uljanik die Tochter des Musili Kristian, ferner gibt es noch aus Duhovi deren Namen wir noch nicht wissen. Die Unterhaltung hat bis 1 Uhr nach Mitternacht gedauert. Die Schulung war kommunistisch.

4. Am 2. 10. 43 kamen die Banditen mit Dreschmaschinen um im Orte zu dreschen weil sie die Dreschmaschinen im Orte schon früher alle angezunden haben. Die Eigentümer waren Svoboda Gesa, Keller Matias, und Wickert Heinrich, alle aus Antunovac. Die Dreschmaschinen der Banditen, die ins Dorf kamen waren eine von Krivaj bei Novska, eine aus Toranj, und die übrigen zwei aus Gaj.

Das ist der Bericht zusammengefasst von dem Vertrauensmann aus P. Antunowatz, wo die Banditen sich immer herumschleichen auch bei Tag. Soviel zur Kenntnis!

Lipik, den 30 10. 43.

M. P.

Heil Hitler!
Vertrauensmann u. Berichterstatter
potpisi nečitljivi

A VII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 3/11-271.

¹ Radi se o njemačkoj Ceti »Ernst Thälmann« formiranoj 15. Vili 1943. god. u okviru jedinica NOV i POJ,-----

5. XI 1943.

izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH... o dolasku partizana u Dobrovac i održanom mitingu sakupljenom narodu.

Izvješćuje se, da je danas ovdje prijavljeno, da su partizani.¹ došli u Dobrovac u subotu dana 23. listopada 1943. oko 10 sati u večer, te su prisilili veći broj mještana, da dođu u tamošnju školu, gdje su im održali govor.

Sakupilo se je oko 150 osoba te je govor trajao ³/₄ sata nakon čega se je sve razišlo svojim kućama a partizani su se razišli raznim pravicima.

Koliko se je moglo vidjeti bilo je u selu oko 150 partizana a osim toga bilo ih je i oko sela jer je cijelo selo bilo podpuno opkoljeno.

Sadržaj govora je bio sljedeći:

Da je selo Dobrovac pošteno, jer da nitko nije pljačkao niti ubijao, pa da se od njih (partizana) ne trebaju ništa bojati, već neka se međusobno slažu i dalje rade svaki svoj posao. U slučaju kakove borbe neka čuvaju glave. Ako ikome što nestane da nastoje javiti, pa će oni pronaći krivca i kazniti jer da oni (partizani) jamče svojim glavama, da nikome nesmiye niti kosa sa glave manjkati. Napomenuli su, da oni nemaju ništa protiv i koje narodnosti pa tako niti protiv Njemaca, da ne sile nikoga na suradnju ali tko želi, rado će primiti, jer da s njima već surađuju sa raznih strana, sve narodnosti i da je njihova pobjeda sigurna. Nakon pobjede svi će moliti da budu primljeni u rad jer da je ovaj rat samo umjetno stvorena zavada među narodima, što mora prestati i svi krivci za svoja nedjela biti će kažnjeni.

Drugo ništa nije bilo, niti na ovom govoru niti u samom selu. Predlaže se prednji izvještaj znanja radi.

Za Dom spremni!

M. P.

Upravitelj kotara:
A. Leo v. r.

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 17/111-181.

8. XI 1943.

Izvještaj Kotarskog NOO-a Pakrac Kotarskom komitetu KPH Pakrac o održanom savjetovanju NOO-a i reorganizaciji pojedinih odbora koji nisu zadovoljavali u radu i o mjerama gospodarskog, prometnog, zdravstveno-socijalnog, prosvjetnog i propagandnog odsjeka u svrhu poboljšanja ekonomskih i društveno-političkih prilika.

O održanom savjetovanju Kotarskog N. O. O. Kotara Pakrac 5. XI. 1943. sa sledećim dnevnim redom i to:

- 1) Politička situacija
- 2) Izvještaj odbornika sa diskusijom

¹ Odnosi se na dijelove Posavskog NOPO.

- 3) Izvještaj delegata
- 4) Diskusija po izvještajima i smjernice za daljnji rad
- 5) Razno.

Na današnjem savjetovanju, prisustvovali su članovi plenuma, i općinski predsjednici, tajnici i seoski predsjednici NOO-a. Na istom savjetovanju bile su zastupljene sve općine, dočim 25 sela, t. j. seoski predsjednika NOO-a, nije prisustvovalo. Isto tako 6 članova Kotarskog plenuma nije prisustvovalo, te na istom savjetovanju ukupan broj članova prisustvovalo je 41 član, dok gore navedeni broj nije prisustvovalo.

a) *UPRAVNO-ADMINISTRATIVNI OTSJED:*

Na istome savjetovanju reorganizovan je Kotarski NOO, i pojačan nacioni sastav, a tako isto i izvršni i to na taj način: u izvršnom ostali su i to: Anđelić Milan (Galeb) predsjednik, te Miličević Jovo tajnik, Ajman Ante blagajnik, te Remenar Ivan bilježnik iz Badljevine kao tajnik Kotarske organizacije HSS, i zadužen je po prosvjetnom odsjeku, zatim Prodanović Mile iz Budiča zamjenik predsjednika, te po reorganizaciji Culjić Ljubomir (Žiška) koji je bio blagajnik Kotarskog NOO-a, ušao je u plenum. Isto tako reorganizovan je ceo plenum te smo iz plenuma izbacili Prodanović Jelenu omladinku sa Bučja i Carević Anu omladinku iz Prgomelja, s tih razloga, radi nedolaska na plenum, te su na mjesto njih unišle dve drugarice ispred AFZ. t. j. Stoja Kožlović iz Klise i Nevenka Prodanović sa Bučja, a tako isto pojačali smo isti plenum, te u isti unišao je Malinić Pero (Marljivi) iz Batinjana, te Gaćeša Marko iz Dereze i Venio (Gavran)..¹ iz Banovca. Ukupan broj sačinjava plenum Kotarskog NOO. 30 članova, od kojih imade 25 drugova, i 5 drugarica, 25 Srba, 4 Hrvata i 1 Talijan, svi seljaci. Ukupan broj sela jest 48, te 5 zaselaka i 1 grad, od kojih imade 31 selo srbsko i 4 zaselaka, dok 17 sela hrvatski, 1 zaselak i 1 grad.

Općinskih N. O. O-a, imade 7, sa ukupno članova 46 od kojih su 35 drugova, 11 drugarica, 36 Srba, 5 Hrvata, 1 Talijan, 4 Ceha, 44 seljaka, 1 radnik i 1 obrtnik.

Seoskih N. O. O. imade 46, sa 5 poverenika, i 1 gradski, sa ukupno članova 216, od kojih su 163 druga, i 53 drugarice, 161 Srbin, 36 Hrvata, 5 Talijana, 9 Ceha, 2 Njemca, 2 Madjara i 1 Slovenac, svi seljaci.

Diskutovalo se po Upravno-administrativnom odsjeku.

Da je na seoskim NOO, slab politički rad, a tako isto i na općinskim N. O. O. te da se ne održavaju redovito seoski sastanci, da se imade reorganizovati seoski NOO, koji ne vrše svoju dužnost pravilno, a naročito da se imade smjeniti sa dužnosti seoski predsjednik sela Skenderovaca, i Gornjeg Caglića, jer da je isti predsjednik Caglića rekao da je drug Ribar kao Pajo Sita, i da je dopustio da se žito vozi u banditska uporišta u Lipik 10 vreća, te da je isterao iz NOO. dvije drugarice. Isti je predsjednik Gornjeg Caglića bio na savjetovanju, te je odmah razrešen dužnosti predsjednika, i otpušten svojoj kući, i zaključilo se da se isti imade mobilisati na prisilni rad od 2 mjeseca. Isto tako diskutovalo se da je u selu Šumetlici velika nepismenost, a naročito da je nepismen i seoski predsjednik istog sela, da se narod buni usled krađe, t. j. da se ne osuđuje onaj koji ukrade na smrt, da narod sela Barice (hrvatsko selo) nije zainteresovano prema našoj NOB, t. j. da u materijal slabo vjeruje, te da se narod isto tog sela Barice veseli da će doći Čerkezi, te da seljani ljudi pod-

¹ Tekst izostavljen i u dokumentu.

cjenjuju AF2, i da Kotarski N. O. O. ne daje pomoći seoskim NOO-a, tako isto i općinskim u pogledu političkog rada.

Svi ovi nedostaci, dato je u dužnost Kotarskom N. O. O. da se imadu u najkraćem vremenu odstraniti, a tako isto da se imade reorganizovati općinski NOO. općine Popovci radi njihovih nesuglasica i to do 10. XI. 1943.

Što se tiče reorganizacije seoskih N. O. O. do danas je reorganizovano t. j. u roku od 1 mjesec dana i to: predsednik u selu Cikote, općine Jakovci, poverenik u zaselku Dolnja Šumetlica i postavljeni su druga lica u istim selima, a tako isto i postavljen je seoski NOO u Kapetanovom Polju koji još nije bio uspostavljen. Što se tiče sastanaka održano je u roku od 14 dana 10 po Kotarskom N. O. O. i 21 po seoskim N. O. O. i jedan zbor u općini G. Rogolji. Općinski N. O. O. redovito održavaju sastanke. Straže se u nekim selima obdržavaju, dok u nekim ne, usled što krstari partizanska straža.

U roku od zadnjih mjesec dana, sa neoslobođenog teritorija mobilisano je 21 drug, dok sa područja oslobođenog teritorija ni za sad ništa mobilisano.

U doljnoj Obreži nalazi se i peta kolona, t. j. na neoslob. teritoriju.

b) PO GOSPODARSKOM OTSJeku:

Diskutovalo se po gospodarskom otrsjeku o narodnim potrebama i to: Da se mobiliše 40 plugova sa općine Batinjani i Omanovac za oranje na području Bučkog kraja, i to u roku od 5 dana, sa čime se zadužuje predsednik općine Batinjani. Tako isto da se mobilišu i stručni majstori koji će da prave klompe sa čime se zadužuje predsednik Kotarskog N.O.O. te da se imade rekvirirati svinja kako sa neoslobođenog teritorija tako i sa oslobođenog teritorija, i razdeliti onoj sirotinji koja ih nema, sa ovim zadatkom se zadužuje Kotarski predsednik Galeb. Isto tako zadužuju se općinski predsednik Batinjani i Omanovac da najhitnije popišu sve narodne neprijatelje sa neosl. teritorija od kojih bi se moglo konfiskovati žito i marva za ove krajeve. Isto tako da se postave poverenici u veće mlinove, t. j. koji melju na ušur i da se popisuje žito i da se višak prebacuje ovamo za našu vojsku, sa čime se zadužuje član Kotarskog N.O.O. Gulić Ljubomir. Da se konfiskuje žita za one koji nemaju, a tako isto i sa napuštene zemlje, sa ovim zadatkom zadužuje se Kotarski predsednik da to odmah učini. Općinski predsednik Branešci zadužuje se da podigne jednu mašinsku spravu za mljevenje špica iz Sirača a drugu iz Brekinjske i to u roku od 8 dana. Predsednik općine Gornji Rogolji da odmah mobiliše kovača iz Bobara. Gačeša Marko član Kotarskog NOO da podigne kovački alat iz Badljevine do 12. XI. 1943. Čalić Luka zadužuje se da podigne kolarski alat iz Sirača, a isto tako alat i kolarskog majstora iz Barice.

c) PROMETNI OTSJEK:

Diskutovalo se po prometnom otrsjeku o potrebama i to:

Prevoz ranjenika se imade vršiti bez izgovora. Konje i kola Kotarski NOO imade da nabavi za svoje vlastite svrhe. Sve općine imadu da šalju kurire redovno 2 puta u nedelji direktno do Kotarskog NOO. Da se putevi oprave, gdje su potrgani.

d) ZDRAVSTVENI OTSJEK:

Diskutovalo se po Zdravstvenom otrsjeku o potrebama:

Da se imadu sakupljati novčani fondovi za nabavu lijekova, po Kotarskoj općinskoj i seoskim Z. S.² Ambulanta imade 5 u kojima se vrši ljeakarski pregled za civilno stanovništvo. Nužnici još gdje nisu pokopani da se imadu pokopati, s tim se zadatkom zadužuje Kotarska Z. S. t. j. drug Mića iz Prgomelja. Na tifusnoj bolesti nalazi se jedna osoba u Grahovljanima, a u selu Grđevici 4 lica na gripi boluju.

e) SOCIJALNI OTSJJEK:

Diskutovalo se po socijalnom oisjeku o potrebama.

Da se imade otpočeti sabirna akcija odjevnih predmeta sa neoslob. teritorija, prvenstveno na dobrovoljnoj bazi, a u koliko se ne može na dobrovoljnoj bazi da se imade konfiskovati i to banditski dio koji se nalazi u banditskim redovima. Da se mobiliše radne snage sa neoslob. teritorija za napravu kuća, sa ovim zadatkom se zadužuje općinski predsjednik općine Batinjani. Kuće da se imadu najbržim radom sagrađivati. Za izgrađivanje kuća najteži su problemi crep, letve i majstori. Do danas je izgrađeno 166 kuća.

f) PROSVJETNI OTSJJEK:

Diskutovalo se po prosvetnom oisjeku:

Da imade mogućnosti za otvorenje 6 škola, a da nema učiteljskih lica. Da bi se trebalo otpočeti sa održavanjem analfabetskim tečajevima za učenje nepismenih.

g) PROPAGADNI OTSJJEK:

Diskutovalo se po propagandnom oisjeku: o potrebama.

Da se zaduži po jedno lice u svakom selu koje će da čita na sastancima sav dobiveni propagandni materijal, i da svaki puta izveštava više forume koliko je na tom sastanku naroda prisustvovalo i kako je narod oduševljen prema prop, materijalu. Tako isto da se u većem dijelu dobivenog prop, materijala rasturuje na neoslobođeni teritorij.

PRI MED BE:

- 1) Stavljaju se primedbe svim članovima, za nedolazak na redovne sastanke. ^s,
- 2) Nedisciplina, spavanje članova.
- 3) Diskusija je bila živa.
- 4) Držati se pravila i direktiva.
- 5) Sve sabotere bacati s vlasti ili kazniti.
- 6) N.O.O. moraju da ulože svoju pomoć N.O.V.
- 7) Reorganizovati N.O.O. koji nisu zaslužni da budu u vlasti do 15. XL 1943.

M. P.

Predsjednik:
Andelić³

Tajnik:
Miličević Jovo

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 30/841—843.

² Odnosi se na zdravstvenu službu.
³ Milan Andelić

20. XI 1943.

Zapovijest 2. bojne 4. gorskog zdruge zapovjedništvima 5, 6, 7. i 8. satnije za vršenje racija i odvođenje svih vojnosposobnih muškaraca od 1908. godišta pa nadalje na služenje vojnog roka.

Zapovjedništvo 4. gorske pukovnije sa br. Op. 566/taj. od 16. XI. 1943. g. dostavilo je sljedeće:

Zapovjedništvo 4. gorskog zdruge odjel Ia sa brojem 1341 od 8. XI. 1943. g. dostavilo je sljedeće:

»Ustanovljeno je da se veći broj vojnih obveznika od 1908 i mlađih kriju po gradovima i selima, da bi izbjegli nastup izvanredne djelatne službe.

Da bi se dotični neposlušnici priveli izvršenju obaveze preoružanoj snazi.

N A L A Ž E M :

1) Sve čete pri svim pohvatima kada prolaze kroz osamljena mjesta imaju pregledavati isprave svih muškaraca i *sve muškarce rođene 1908 i mlađe koji ne mogu mjerodavnom izpravom dokazati da su oslobođeni, imadu uhititi.* Tako isto uhititi i sve muškarce pravoslavne vjere sposobne za rad bez obzira na godine.

2) Pri osiguranju puteva imaju se također pregledavati isprave svih prolazećih muškaraca i sa njima postupiti po toč. 1.

3) U mjestima stalnih posada imaju zapovjednici mjesta odbrane povremeno vršiti racije i postupiti pod toč. 1. Racije vršiti uvijek, kada su na razpoloženju čete u mjestu posade (kada nema vanjskih podhvata.) Prije početka racije spriječiti svaki izlaz iz mjesta, a pokrete u mjestu blokirati te pretres u mjestu i preizpitivanje izprava vršiti po blokovima kuća (ulica). Osobito je pogodno vršiti te racije kad su sajmeni dani.

4) Sve uhićenike prema ovoj zapovjedi predavati:

Uhvaćene po četama sa područja kotara Pakraca Zapovjedništvu mjesta Pakrac.

Uhvaćene po četama sa područja kotara Grubišno Polje — Zapovjedništvu posade Grubišno Polje.

5) Zapovjedništva mjesta odnosno posade postupiti će dalje kako sliedi:

a) Osobe koje se vode u očevidnosti kao partizani ili sa njima u vezi, sve sumnjive i one koji su uhvaćeni pod sumljivim okolnostima te sve pravoslavce prepratiti stožeru zdruge (odjelu Ic).

b) Osobe koje nisu po čemu sumljive prepratiti mjerodavnom popunidbenom zapovjedništvu, radi upućivanja na služenje.

6) Jednako postupiti i sa stavnim obveznicima godišta koja su pozvana na odsluženje obaveznog djelatnog razdoblja.

U dnevnim izvješćima o podhvatima javljati i broj uhićenih vojnih neposlušnika.

Prednje se dostavlja na znanje i postupak.

U. z.
ZAPOVJEDNIK — POMOĆNIK
Bičanić v. r.

25. XI 1943.

Izveštaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o političkim prilikama i odanosti naroda prema NOP-u, organizacionom stanju Partije i nedovoljnom teoretskom obrazovanju kadrova i o kulturno-prosvjetnom radu u vojno-pozadinskim ustanovama i radionicama.

Dragi drugovi,

Šaljemo Vam redoviti mjesečni za mjesec Novembar 1943 i to:

I. Politička situacija: Raspoloženje masa prema N.O.P. je nepromjenjeno, narod je oduševljen prema NO. borbi u većini tj. može se sigurno poprečno računati sa 80% dok onih 20% ima i među njima koji bi bili za nas kad je pobjeda tj. borba uspješna ali kad banda dođe onda je za nju, dok ima otvorenih neprijatelja oko 5%. Isto tako se vidi na jednoj strani sve čvršće jedinstvo i veće oduševljenje siromašnih masa, dok pojedinci jače stojeće koji žale ono staro sve otvorenije istupaju prema NOB, a naročito kako se počelo otvoreno istupati protiv kralja, jer oni su njega smatrali svojim nekim zaštitnikom. Četničkih raspoloženja može se primijetiti kod pojedinaca a to je kako smo naveli kod jače imućnijih ljudi, i kod pojedinih nesvjesnih elemenata koji žele neku osvetu nad poštenim hrvatskim narodom, ta se zapažanja naročito mogu primijetiti na Općini Čaglić i Batinjani, i to na Općini Čaglić ima par tih pokvarenjaka a o kojima je već obaviješten R.O.C.¹ a i mi smo preko Partije poduzeli sve mjere da se u tim selima što jasnije dokaže izdajnička uloga te bande, te da se takovi tipovi raskrinkaju i da se konačno po tačnim dokazima pristupi vojnim mjerama prema takovima pojedincima, dok na Općini Batinjani većinom su takovi bjegunci iz partizana koji vrše razne pljačke, te ima izgleda da se preko njih održava neka četnička veza sa Daruvarskim kotarom, prema kojima smo isto tako poduzeli sve mjere da se ustanove ti banditi i ima izgleda da će se uskoro potpuno stati u trag toj bandi, te ćemo i prema njima postupiti i vojničkim mjerama. Rad izdajničkog vodstva HSS-a ne može se u opšte primijetiti, dok ima tih viđenijih Hrvata HSS-ovaca koji još uvijek stoje po strani NOP, još uvijek tobože imadu neki strah od bande i rad bi da prođe bez njih, neće u NOO ono što ih se traži to dadu dok sami dobrovoljno ništa, ali tih nema možda 1% i koji u glavnom nemadu nikakovog utjecaja na mase. Naročito neraspoloženje koje se može primijetiti među narodom jest, što je narod u više od skoro 50% bos a zima dolazi, a naročito se boje neprijateljskog naleta.

Naša Partija može slobodno računati da ima općenito sigurno rukovodstvo, dok pojedini članovi ali to je neznatan broj koji nemadu naroda za sobom i to samo u svome selu, a to je radi toga što su prvih dana pokreta istakli se više kao diktatori.

II. Organizaciono stanje: Broj članova KP na našem Kotaru iznosi ukupno 118, od toga 91 muški, 27 ženski, 102 Srbina, 5 Hrvata, 5 Čeha, 4 Talijana, 2 Mađara, 112 selj. 4 radnika, 1 obrtnik, 1 intelektualac, 1 đak.

Partijske organizacije podijeljene su na Kotarski i 6 Općinskih Komiteta te na 23 jedinice.

Održana je Kotarska konferencija i izabrat kotarski komitet (Biro) od 6 članova, 5 Srba, 1 Hrvat, 5 seljaka, 1 đak, muški. Kotarski komitet je održao

¹ Odnosi se na Rajonski obavještajni centar.

svoj sastanak na kome je napraviti plan rada za 14 dana, tj. od 15 do 1, članovi komiteta ima izgleda da će zadovoljiti u svome radu. Rad među članovima komiteta je raspodjeljen po sektorima, i olakšano je pojedinim članovima koji su bili preopterećeni, tako da će se u buduće moći redovitije sastajati i pravilnije rukovoditi kao forum, dok je to do sad bilo mnogo teže radi preopterećenosti pojedinih članova, jedan član komiteta je sad došao sa srednjeg partijskog kursa, a jedan na 1. XII odlazi na srednji kurs, i tako sad imademo 3 člana koji su prošli kroz srednji kurs i biće nam rad mnogo olakšan.

Općinskih komiteta ima 6 sa ukupno 26 članova, 20 muški, 6 ženski, 24 Srba, 1 Hrvat, 1 Čeh, 24 seljaka, 1 radnik, 1 obrtnik. Općinski komiteti održavaju svoje sastanke svakih 10 dana, dok se kod pojedinih desi da se ne održi neki put redovito sastanak, a to je sve radi toga što članovi još dovoljno ne poznaju svoje dužnosti i ne smatraju se kao forum, nego smatraju da oni samo imaju da izvršuju neke direktive kako se njima naredi, a ne mogu sami da stvore neke zaključke niti da razrade neku direktivu prema prilici tj. situaciji na njihovoj Općini i terenu. Članovi Komiteta su odani našoj Partiji i NOB. ali im još fali discipline i inicijative, da neka pitanja mogu sami da riješe koja uskrсну pred njima, a koje u glavnom proizilazi iz niske teoretske izgradnje, jer to su u glavnom sve mlađi komunisti pa se ne mogu ni snaći u pojedinim stvarima, a vrlo su nedovrtljivi i neznaju se snaći pa da zatraže pomoć od KK. a i Kotarski komitet je vrlo slabu pomoć mogao dati istim Komitetima, pošto su članovi KK. bili dosta preopterećeni, ali sad smatramo da će rad krenuti naprijed, pošto je KK. pojačan a i 4 Sekretara Općinskih Komiteta su otišli na niže Partijske kurseve i vjerovatno da će i oni moći... Sastanci se održavaju redovito svakih 14 dana a imade sela gdje se održavaju svakih 8 dana, ali ti sastanci se iskoriste samo onda pravilno tj. koja im je svrha kad imade netko od Kotarskog i Općinskih NOO-a kad im se nešto tumači iz onoga šta se čita, ono se redovito pročita po nešto ali se slabo diskutuje i tumači pa to imade vrlo slabu korist, dok se čita dotle se i pamti ali to samo zato što se vrlo slabo tumači, a koje glavni nedostatak slaba politička izgradnja seoskih NOO-a, ali smatramo dizanjem Partije na viši politički stupanj da će se dići i NOO-i i da će politički rad među narodom pojačati. Čitanje materijala je organizovano tj. u svakome je selu zadužen po jedan član NOO-a za čitanje materijala kao i da redovito šalje izveštaje kako je materijal čitat i kako je narod primio, te koliko je naroda bilo, ali to se vrlo slabo izvršava, tj. izveštaji se skoro nikako ne šalju.

Dopisništvo skoro nikako ne radi i ako je zadužen na svakoj Općini po jedan član sa dopisništvom, na zadnjem sastanku KK. zaduženo je 11 drugova da imaju u roku najduže 14 dana da svaki napiše po jedan dopis, a koje će se i u buduće morati sprovesti, dok dopisništvo ne krene malo naprijed.

Kulturno prosvetni rad: Zidne novine pišu se samo u vojno pozadinskim ustanovama, u Bolnici izlaze svakih 14 dana, dok u radionicama svaki mjesec. Analfabetski tečajevi ne rade ali ima u vidu da se uskoro otvore po mogućnosti bar u onim selima gdje imaju učitelji. Održano je jedno kulturno veče na kojem je omladina davala neku predstavu i čitalo se lijepih štiva iz naše štampe, narod je bio oduševljen.

U koliko nešta nijesmo obuhvatili mi Vas molimo da nas izvestite da bi u buduće obuhvatili i da Vam za sad naknadno pošaljemo.

Primate naš Komunistički pozdrav,

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Komitet²

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 30/846—847.

342

30. XI 1943.

Naredba Štaba Zapadne grupe NOPO štabovima Posavskog, Daruvarskog i Bilogorskog odreda za rušenje mostova i prekopavanje cesta.

Naređuje se svim jedinicama da odmah prekinu sa svim svojim radom te da pristupe rušenju mostova i prekopavanje cesta i to:

Posavski Odred:

Poljana — Lipik kod Poljane i Lipika
Lipik — Okučani kod Lipika i Okučana
Banova Jaruga — Poljana
Novska — Subocka
Banova Jaruga — Jamarice
Rajić — Goleši
Ratkovac — Širinci
Medari — Šagovina
Daruvarski Odred:
Ivanovo selo — Bastaji
Daruvar — Bastaji
Daruvar — Vrbovac
Končanica — Daruvar
Daruvar — Dežanovac
Badlješina — Bežanovac
Pakrac — Dragović
Sirač — Dragović
Gaj — Toranj — Badlješina

Pakrac — Kraguj
Lipik — Skenderovci
Bijela Stijena — Rogolji

Po svim ovim sektorima neka se raspodjele po jedna četa te u zajednici sa komandama straže i sa civilnim stanovništvom u zajednici da se što prije prekopaju ceste, tako da bi onemogućili neprijatelju upadanje sa tenkovima i blindiranim automobilima na naš oslobođeni teritorij kao što to oni već rade. Cestu treba prekopati isto tako gdje je moguće i drveće porušiti preko iste na najpogodnijim mjestima.

² Dokument nije potpisan.

¹ Izostavljeni dio teksta odnosi se na Bilogorski NOPO.

Rok za izvršenje prednjega je do 8. XII. 1943 god. Odmah po prolasku toga roka dostaviti će štabovi odreda detaljan izvještaj ovom štabu u sledećem:

Koji su putevi onesposobljeni na kojem dijelu, na koliko mjesta na koji način. Za vreme onesposobljavanja puteva treba da se što više onesposobi.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkomesar
S. o.

Za komandanta
Milaković Jovan

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 3/1-324.

343

10. XII 1943.

Presuda Vojnog suda Komande Psunjskog područja kojom se Đuro Basarić kažnjava smrtnom kaznom zbog četničke djelatnosti.

Vojni sud pri Komandi Psunjskog područja sastavljen od predsjednika Nikice Smiljanića pomoćnika Komandanta te članova suda Zivka Čurića, zamjenika komandanta i Šarčevića Ilije partizana, donio je nakon usmenog pretresa u krivičnom predmetu protiv BASARIĆA GJURE dne 10. prosinca 1943. ovu

P R E S U D U :

Basarić Gjuro sin Maksima i Ane, rod. 1896 u Lovskoj, lugar, oženjen,, otac dvoje djece, Srbin, vojsku služio u Osijeku kod 28. Domobranske pukovnije, pismen, sudski navodno do sada ne kažnjava.

Kriv je što je

1) U selu Lovska najjači aktivni četnički organizator i protivnik N.O.B-e., te što nagovara ljude i stalno propagira za prelaz u četničku organizaciju. Dakle tim svojim djelima izvršio je djelo izdaje svoga naroda i narodno* oslobodilačke borbe.

2) Što je u toku mjeseca oktobra 1943. jednom prilikom nagovarao druga Nebojšu Vukotića da s njime surađuje na četničkoj propagandi uvlačeći u četničke redove partizane Paklenčane.

Dakle još jedanput dokazao da je izdajica svoga naroda i narodno oslobodilačke borbe.

Svim svojim djelima počinio je zločin izdaje nad svojim narodom, pa se stoga osuđuje na

SMRT STRELJANJEM

Streljanje će se izvršiti nakon ovjerovljenja ove presude od strane Vojno—sudskog odsjeka V. V. u p. o., a izvršit će ga straža pri vojno sudskom isled—niku.

Imovina se osuđenoga konfiscira u korist N.O.O., a nepovlašćeno uzete predmete vratit će se u sastav njegove imovine.

O B R A Z L O Ž E N J E :

Okrivljeni priznaje, da je on četnički nastrojen, da je to njegovo mišljenje, ali se brani da on nikoga nije nagovarao da pređe u četnike.

Sud nije mogao uzeti u obzir njegovu obranu, jer svjedoci: Milan Prodanović koji je onda bio komesar straže broj 5 a sada polit, instruktor Komande područja, Milanković Gjuro, predsjednik N.O.O.-a sela Lovske, Jovan Lovčar iz Paklenice, Milan Vukotić isto iz sela Paklenice kojima se potpuno može vjerovati dokazuju: prva dvojica da je održavao sastanke na koje su dolazili četnički elementi iz drugih sela, koje se je i otkrilo po tome što su se s njime sastajali, a druga dvojica dokazuju da je on nagovarao ljude da priđu četnicima, čak Vukotića lično.

On je bio srce i duša četničkog pokreta u Trokutu i većina od njih koji su s njime dolazili u doticaj nakon nekog vremena pokazivali su promjenu: počeli su se neprijateljski izražavati o N.O.B.-i, o rukovodiocima N.O.V.-e, počimali bi govoriti protiv Hrvata i si. što su sve osobine četničke propagande.

Trokut se je najvećim dijelom njegovom zaslugom počeo naglo kvariti i došlo je već dotle da su se pod prozorima počeli pojavljivati koji su čim bi osjetili da su primjećeni naglo se udaljavali, odbori su se morali boriti protiv sabotiranja svoga rada od strane onih istih ljudi, koji su bili četnički zadojeni.

Otežavajuća mu je okolnost što je on već bio hapšen i upozoren na posljedice, koje ga čekaju, ako produži s dosadašnjim radom što on nije poslušao. Zbog svega toga trebalo je prema njemu postupiti po naredbama Vrhovnog štaba N.O.V. i P.O.J. koji se odnose na stav prema narodnom neprijatelju.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Članovi suda:
Zivko Čurić, v. r.
Ilija Šarčević, v. r.

Predsjednik:
Nikica Smiljanić, v. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

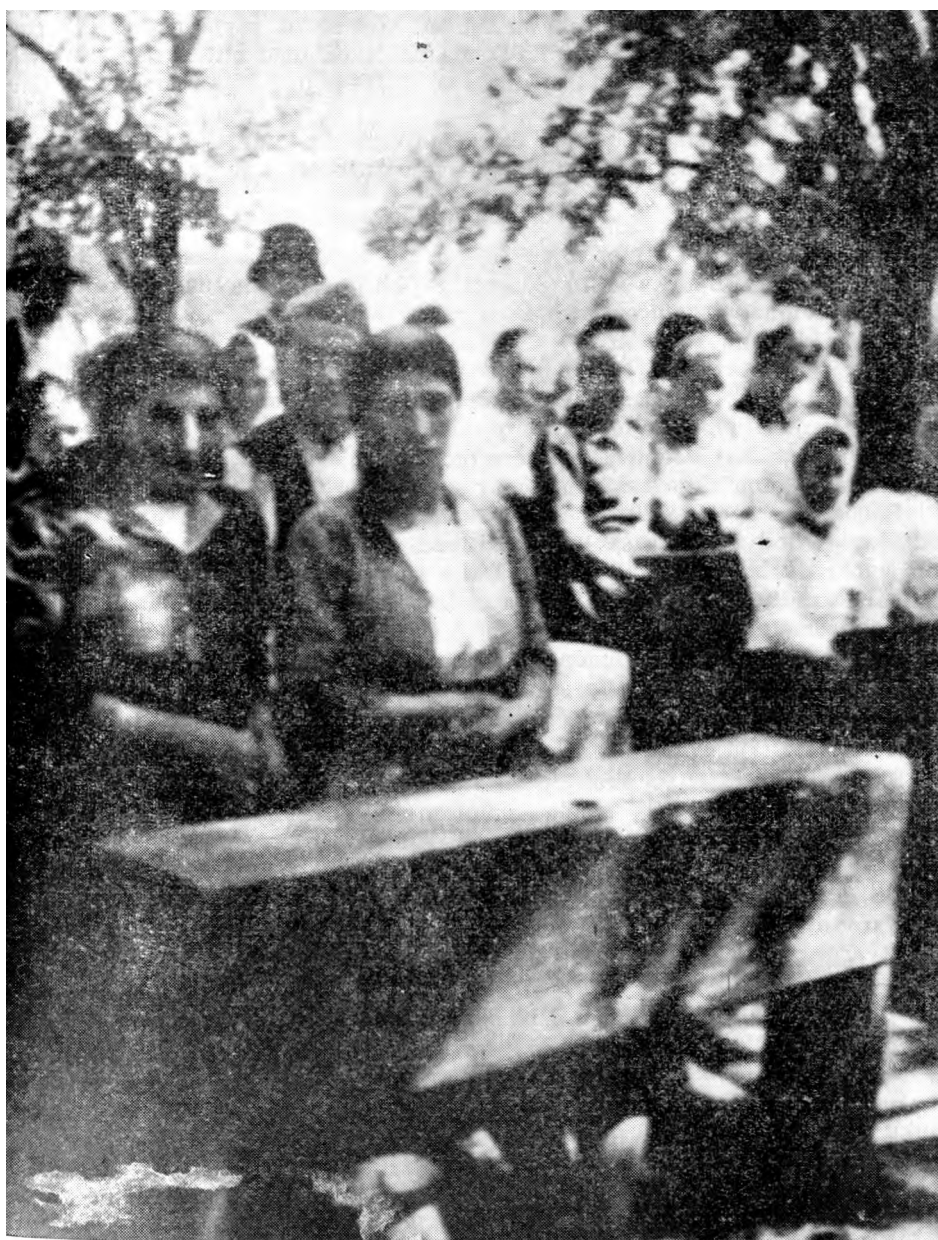
31. XII 1943.

Izvještaj Kotarskog NOO-a Pakrac o radu kulturno-prosvjetnih odbora, stanju osnovnih škola i održavanju nastave, broju nepismenih i organiziranju analfabetskih tečajeva i o odnosu učitelja prema narodu.

a.) Kulturno-prosvjetne prilike u ovome kotaru veoma su teške. Pismenost je vrlo malena (oko 15%), a smisao u narodu za prosvjetni rad, obzirom na dosadašnji odgoj, je također vrlo mali. U posljednje vrijeme u tom pogledu pošlo se je naprijed, u nekim mjestima naročito uspješno, zaslugom učitelja i ostalih činioca, koji se brinu za prosvjetu. Razumljivo je, da stanje prosvjete otežavaju materijalne prilike, u kojima danas narod živi u ovom kotaru oslobođenog kraja.

b.) Organizacioni rad kulturno-prosvjetnih odbora nije u svim općinama, a ni u svim mjestima jednak. U onim mjestima gdje postoje narodni učitelji rade mjesni KPO-i (Ožegovci, Branežci, G. Grahovljani, V. Budići, Tisovac,

Jakovci, Rogulje, Kričke i Vel. Budiće, pa zatim Rogulje i Tisovac. Ostali još nisu najpotpunije i s punom mjerom shvatili svoju dužnost, no nastojanjem učitelja i ostalih faktora, postat će i oni plodni kao i pomenuti.

Antifašistički tečaj u Jakovcima 1944. god.

Općinski KPO.-i postoje, no bez ikakve aktivnosti. Razlog smatram za to da je neupućenost u sam rad, a i prevelika opterećenost onih, koji spadaju u članstvo KPO.-a.

Mjesni pak KPO.-i nalaze se tek u svojim prvim počecima.

Da bi se pravilno organizirali svi KPO.-i u kotaru sazvano je savjetovanje općinskih i mjesnih KPO.-a na dan 28. XII. 1943. u Kričkama, na koje nažalost nisu došli mnogi pozvani. O radu samog savjetovanja prilažem ovom izvještaju zapisnik. Vjerujem, da su svi oni koji su na savjetovanju bili pravilno shvatili organizaciju i rad KPO.-a i da će od toga biti koristi. Kotarski KPO održat će svoju narednu sjednicu 3. I. 1944. u 5 sati popodne, u Ožegovcima.

Ukratko, odmah sada povest će se najveće nastojanje da KPO.-i budu organizovani svuda i da pravilno shvate svoje dužnosti, a to da se vidno odrazi na prosvetnom polju u narodu.

c.) *Rad osnovnih škola:*

Škola Ožegovci. Upisane djece 55, a od toga polazi obuku 26-ero. Na školi radi Šepa Bojana, po narodnosti Srпкиnja, svršena učiteljica. Ista je stručno spremna, a polučeni uspjeh u radu zadovoljava. Ima načina i takta u obuci sa djecom.

U posljednje vrijeme obrađeno je slijedeće gradivo i to u a) odjelenju.

Narodni jezik: Preduzeta sva štampana i pisana velika i mala slova ćirilicom. Čitanje »Pionira«, te raznih pjesmica rodoljubivog sadržaja.

Stvarna obuka: Vremenske mjere (godina, mjeseci i t. d.) Godišnje doba. Kasna jesen, rana zima i čuvanje marve u zimu.

Računstvo: IXL do 20.

Stav roditelja prema školi je pozitivan. Smetnje u radu postoje, a to je u prvom redu bosotinja i golotinja. Dalje smetnje čine neimaština potrebnog materijala udžbenika i priručnika, pa onda bolesti (prehlade), a naročito svrab. — Dalja smetnja u radu je ta okolnost, što se školska zgrada nalazi u privatnoj kući, a to je istovremeno i stambena zgrada učiteljice, a djelomično i ukućana. Osim toga sama prehrana u ovom mjestu je vrlo slaba, a hrana neukusna iz razloga što se osjeća veliko pomanjkanje soli.

Od namještaja postoji 11 klupa, ploča i ništa više.

Škola Branežci. U toj školi upisano je u a) odjelenje 38 polaznika a polazi obuku 20-ero, dok je u b) odjelenje upisano 20 polaznika a polazi 2. Obuku na toj školi vrši Opančar Ivan, po narodnosti Hrvat, svršeni učitelj. Rad mu se u školi odvaja pravilno.

Od gradiva u aj odjelenju preduzeto je:

Narodni jezik: 5 slova (veliko D, Č, 2, H, i g.)

Stvarna obuka: »Naše selo«, »Zanimanje stanovništva« i »Naša Hrana«.

Račun. Zbrajanje i odbijanje u krugu broja 20.

Stav roditelja prema školi nije negativan.

Što se tiče smetnja i ostalih prilika, odnosno neprilika te su jednake kao i u školi Ožegovci.

Škola G. Grahovljani. Upisanih polaznika u a) odjelenje ima 23, a polazi obuku 16-ero, dok je u b) odjelenje upisano 5, a polazi 3-je.

Na školi radi drug Rogić Veljko, kursist (svršio 8 razreda gimnazije). U školi radi marljivo, s puno volje, no još nema dovoljno iskustva, pa mu se rad ne odvija onako kako je to poželjno. Marljivošću i ustrajnošću pomenute manjkavosti biti će uklonjene. Poslednje preduzeto gradivo je slijedeće u a) odjelenju.

Narodni jezik: 7 slova (H, Z, 2, T, Č, Č, i C)

Stvarna obuka: »Šumoviti kraj oko sela«, »Šumske životinje, srna, zec«

Račun: 11, 12, 13.

b.) odjelenje:

Narodni jezik: čitanje, pisanje po diktatu, slobodni pismeni sastavci.

Račun: zbrajanje i odbijanje do 100.

Stav roditelja prema školi je pozitivan.

Smetnje u radu postoje, još osim već gore kod prijašnjih škola navedenih i to, da pomenuta škola nema školske table. Ostalo je kao i kod drugih škola. Osim toga pomenuta šk'ola nema školskog zahoda, što je u današnje vrijeme veoma nezdravo.

Škola Kričke. U toj školi ima upisanih u a) odjelenje 30, a obuku polazi 24-ro, u b) odjelenju upisano je 16, a redovito polazi obuku 12-ero učenika.

Narodni učitelj u toj školi je Radojčić Pavle, po narodnosti Srbin, kursist, (ima 3 razreda građanske škole). Pomenuti drug je počeo nedavno sa obukom, no u radu je vrlo neiskusao, i oko njega treba puno nastojati, da bi zadovoljio potrebu za koju je postavljen. Preduzeto gradivo na njegovoj školi je tek u početku, jer je tek nedavno (12. XII. 43) dovršena škola, kada je i obuka počela.

U Kričkama je sagrađena školska zgrada u sjekove koja istovremeno služi i kao »Dom Kulture«, a jednako tako i kao stan učitelju. Dalje smetnje u radu osim zajedničkog sa ostalim školama je i to, da u pomenutoj školi nema klupa ni školske ploče.

Škola Cikote. Broj upisanih u toj školi je u a) odjelenju 26 polaznika a obuku polazi 22-je, u b) odjeljenje upisano je 14 polaznika a obuku polazi 4. Na školi je učiteljsko lice Senhof Nikola, koji u radu ima uspjeha. Načina i takta sa djecom također ima. Po narodnosti je isti učitelj Hrvat, a po kvalifikacijama svršeni učitelj. U posljednje vrijeme obrađeno je na toj školi u

a) odjelenju slijedeće gradivo:

Narodni jezik: čitanje raznih članaka, opetovanje o rečenicama i njihovim djelovima, a od slova ćirilska slova Z, 2, mali c i veliki C.

Stvarna obuka: »Škola«, »Posoblje«, »Učila«, te neke domaće životinje.

Račun: Parni i neparni brojevi u krugu brojeva 20—100. u b) odjelenju izvršeno je opetovanje ranije preduzetog gradiva.

Stav roditelja prema školi je pozitivan i narod školu smatra potrebnom.

Smetnje u radu postoje jednake kao i kod škole u Ožegovcima.

Osim toga bio je prekid obuke kroz 6 dana radi pomanjkanja peći u školi.

Škola u Roguljama. Upisanih u a) odjelenju ima u toj školi 22-je, a u b) odjelenju 14. Ovo je jedina škola u kotaru, koja ne vrši obuku, jer još nije dogotovljena školska prostorija. Učinjeno je sve, materijal je sav pripravan i ima nade da će kroz narednih osam dana škola proraditi.

Na školu je postavljen Šuran Josip, 10. XII. 1943. Isti je svršio učiteljsku školu, a po narodnosti je Hrvat. O uspjehu i radu, ne može biti govora, jer se isti na djelu još nije pokazao.

To je eto sve što bi se imalo reći za sada o toj školi.

Škola u Jakovcima. Upisanih u a) odjelenje ima 21, a od tih polazi redovno obuku 20 učenika. U b) odjelenju ima upisanih 8, a redovnih polaznika 2-je.

Na školi je drugarica Crnković Elizabeta, nesvršena kursistica (4 razreda građanske škole), po narodnosti Hrvatica.

Ista je na ovu školu došla 6. XII. 1943. g. Učiteljski kurs nije završila, jer je isti bio raspušten u Orahovici zbog bježanja pred neprijateljem. Za

rad ima volje, no u njenim prilikama bio rad veoma težak i najokretnijem učitelju, iz razloga što se obuka održava u istoj prostoriji seljačke kuće gdje i ukućani obitavaju. Mimogred mi je spomenuti, da se ukućani upliću i u tok same obuke. Da je rad pod ovakim uslovima nemoguć učiteljici sa četiri razreda srednje škole i bez učiteljskog kursa o tom ne treba ni govoriti.

Preduzeto gradivo u a) odjelenju je:

Narodni jezik: slova LJ, DZ, F, NJ, DJ.

Stvarna obuka: »Oborine« »Šumske životinje u zimi«.

Račun; Od 20 do 30, odbijanje i zbrajanje, 1X3, 1X3.

U b) odjelenju nije preduzimano posebno gradivo.

Napomenuti je da se u pomenutom selu Jakovcima izgrađuje škola u sjekove i da bi trebala da bude gotova ovih dana. Škola je sagrađena od 2 prostorije od kojih bi jedna trebala da bude stan učiteljičin, a druga da služi za školsku sobu i za »Dom Kulture«.

Roditelji školu vole i žele da im djeca obuku polaze, što se vidi po velikom postotku polaznika.

Od redovnih smetnja u školskom radu jesu još i ove, pomanjkanje klupa i školske ploče. Ostale manjkavosti podjednako sa drugim školama.

Škola u Tisovcu. Upisanih u toj školi u a) odjelenju ima 44, a u b) odjelenju 7. Od toga broja polazi obuku 35 polaznika, sa izgledom da završe razred. U istu školu je upisano 33 djece iz sela Prgomelja, koji su potpuno izostali. Selo Prgomelji namjerava podići zgradu za svoju školsku djecu i na taj način odvojiti će se od škole Tisovac. Na školi se nalazi učiteljica Sauter Tatjana, po narodnosti Hrvatica, a po kvalifikaciji svršena učiteljica. Uspjeh u radu potpuno zadovoljava. Drugarica učiteljica radi u školi i van nje sa velikom ljubavi, a u svojim zahtjevima veoma je skromna. Potpuno je odana NOB-i.

U poslednje vrijeme preduzeto je slijedeće gradivo: sva štampana i pisana velika i mala slova latinicom. Čitanje raznih dječjih štiva, te učenje na izust pjesmica.

Stvarna obuka: »Naše Selo«, »Hrana životinja u zimi« i »Čuvanje ljudi od zime«.

Račun: 1X1 do 20. Parni i neparni brojevi do 100.

Roditelji vole školu i poštuju učiteljicu.

Smetnje su jednake kao i u svim školama u kotaru.

Škola Koturić. U toj školi ima upisanih u a) odjelenju 48, a obuku polazi 31 učenik, a u b) odjelenju upisanih je 22, dok obuku polazi 4 učenika.

Narodna učiteljica u toj školi je Šeatović Milica, po narodnosti Srпкиnja. Ista je kursistica (4 razreda građanske škole). Učiteljica radi na ovoj školi već šest mjeseci vrlo savjesno i pravilno. Jedna je od prvih naših kursistica. Narod je i djeca veoma vole. Ona je vrijedna, marljiva i požrtvovana i obećaje da će se razviti u uzornu narodnu učiteljicu. Šteta je što nema stručne literature, kako bi mogla intenzivno da radi na svojoj izobrazbi. Ukratko, o njoj i njezinom radu moje je mišljenje najpovoljnije. Na ovoj školi obuka je počela 11. XII. 1943. i u poslednje vrijeme je preduzeto gradivo opetovano. Razlog prekidu obuke je bio taj, što nije bila dogotovljena seljačka prostorija za održavanje obuke. Sada je i ta smetnja uklonjena i obuka se održaje u pomenutoj prostoriji. Osim redovnih smetnja postoji i ta manjkavost, da škola nema školske ploče.

Škola Vel. Budići. Upisanih u tu školu ima u a) odjelenju 35, a obuku polazi 30, dok je u b) odjelenje upisano 6, a obuku polazi 3 učenika. Na školu

je postavljen narodni učitelj Filipović Stjepan, po narodnosti Hrvat, a po kvalifikacijama svršeni učitelj. Uspjeh u radu u svakom pogledu zadovoljava. Od preduzetog gradiva kao poslednje napominjem: M, A, I, O. V, E, Z, U i J., te pisanje istih malih slova.

Stvarna obuka: »Predmeti u školskoj sobi« »Domaće životinje«, »Preživajući« i »Spremanje hrane za zimu«.

Račun: Pojam broja do 5 i računanje u tom krugu.

Osim redovnih smetnji postoji još i ta, da u školi nema školskih klupa, no učitelj si je pomogao na taj način, da je zgodno postavio na cigle daske te je na taj način pomogli.

Stav roditelja prema školi i učitelju je potpuno korektan,

d.) Rad analfabetskih tečajeva:

Općina Popovci ima slijedeći broj nepismenih:

Bučje.....	6.
Grđevica.....	23.
Popovci.....	29.
Koturić	34.
Budići.....	38.
Ukupno.....	130

Na području ove općine rade tri analfabetska tečaja i to u Vel. Budićima, M. Budićima i Koturićima. Tečaj u V. i M. Budićima vodi učitelj Filipović Stjepan i to u prvom mjestu polazi 14 polaznika a u drugom mjestu polazi 7 polaznika. U V. Budićima preduzeta su i, u, e, o, a u M. Budićima slovo i.

U Koturićima vodi analfabetskitečaj drugarica Šeatović Mila, za 18 polaznika gdje je naučeno 20 slova.

Općina Branežci ima slijedeći broj nepismenih:

Barice.....	31.
D. Grahovljani	42.
S. „	89.
G. „	63.
Dereza.....	2.
Ožegovci.....	50.
Ukupno.....	277.

Na području ove općine postoje 2 analfabetska tečaja sa 17 polaznika i to u G. Grahovljanima, koji vodi drug Rogić Veljko. Isti tečaj nalazi se u početku svoga rada. U Ožegovcima postoji tečaj sa 21 polaznikom.

Općina Brusnik ima slijedeći broj nepismenih:

Šeovica	19.
Kraguj.....	19.
Brusnik.....	30.
Lipovac.....	20.
G. Šumetlica.....	95. i
D. „	40.
Ukupno.....	223.

Na području ove općine ne održaje se ni jedan stručni analfabetski tečaj. Napomenuti je, da u Seovici obučaje drugarica Ana Vuletić 4 nepismene u Brusniku obučaje tri nepismenjaka drugarica Pava Vujanić. U Lipovcu naučila je 5 nepismenih drugarica Sara Zestić, a sada uči daljih 5 nepismenih.

Općina G. Rogulje nije poslala podatke.

Općina Jakovci ima slijedeći broj nepismenih:

Rogulje	36
Jakovci	28.
Cikote	47.
Tisovac	61.
Bjelajci	?
Kričke	81.
Cicvare.....	?
Prgomelje.....	?

Ukupno na toj općini prema iskazu općine ima nepismenih 440. Napominjem, da općina nije dostavila pojedinačno po selima iskaz, nego skupno izjavljuje brojno stanje nepismenih.

U općini Jakovci rade analfabetskih tečaja i to: U Kričkama vodi tečaj Radojčić Pavle sa 18 polaznika. U Tisovcu vodi tečaj drugarica Tatjana Sauter i obučuje 21 nepismenog. U Roguljama vodi tečaj Šuran Josip i obučaje 24 nepismena (Obuku vrši u svom stanu) U Cikotama vodi tečaj Šenhof Nikola i obučaje 18 nepismenih.

U Jakovcima vodi tečaj Crnković Elizabeta i obučaje 10 nepismenih.

Naknadno nadopunjujem da u Popovcima uči 6 nepismenih Stoja Tarbuk, a u Bučju 5 nepismenih Nevenka Prodanović.

Povodom tolikog broja nepismenih sazvano je bilo savjetovanje KPO.-a, kako je to već ranije spomenuto, općinskih i mjesnih u Kričke za 28. XII.

o. m. no istome se je pozivu odazvao vrlo mali broj članova, zato se nisu mogla da donesu određene smernice i planovi za dalji rad.

Da bi se ipak postiglo što više uspjeha na polju nepismenosti, određen je sastanak učiteljstva za 3. I. 1944. g. u Ožegovcima, kojem prilikom treba da učiteljstvo bude raspodjeljeno po općinama, kako bi dalo upute i savjeta KPO.-ima i pojedincima (Omladincima i omladinkama) o načinu rada u analfabetskim tečajevima.

Smetnje u radu ^analfabetskih tečajeva jesu pomanjkanje svijesti i razumjevanja kod mjesnih i općinskih KPO.-a (osim nekih), zatim golotinja i bosotinja, pa onda zastareli nazori i napokon duševno raspoloženje nakon dvie i pol godine podnošenja ratnih tereta. Razumljivo je, da bi za vođenje pomenutih tečajeva bilo neophodno potrebna rasvjeta, koje nemaju ni ustanove a kamo li privatnici.

e.) ništa.

f.) ništa.

g.) *Prosvjetna predavanja.*

Na narodnim školama ovoga kotara ponajviše se čitaju novine i ostali propagandni materijal. Predavanja su održana slijedeća:

U Tisovcu »Prosvjeta i znanje kao najveće oružje u ratu i miru« 11. XII. 1943. i »Fašizam i njegove posljedice« 16. XII. 1943. oba ova predavanja održala je drugarica Tatjana Sauter.

Dana 16. XII. 1943. održano je predavanje u Vel. Budićima »Trbušni i pjegavi tifus« po drugu Filipović Stjepanu.

5. XII. o. g. održo je predavanje drug Latinović o »unutarnjoj i vanjskoj političkoj situaciji«.

U Branešcima održana su tri predavanja po drugu Opančar Ivanu i to:

22. XII. 1943. o »Potrebi osnutka analfabetskog tečaja«, 23. XII. o. g. »Pjevac i njegovo suzbijanje« i 26. XII. o. g. »Nacionalni komitet Jugoslavije«.

28. o. m. održano je predavanje u Kričkama »O značenju i cilju Kulturno prosvjetnih odbora« održanom po drugu kotarskom prosvjetnom referentu Vrgoč Petru.

U pogledu predavanja imam da primjetim, da bi bilo potrebno da se prigodne teme obrade pri Okrugu ili Oblasti, makar i u najgrubljim crtama i da se to pošalje na škole učiteljstvu, kako bi ono imalo makar i najmanji pregled o sadržaju predavanja.

H.) *Kulturni rad.*

Kulturni rad izražuje se izvađanjem pozorišnih komada putem djece,

A.F.Ž.-a U.S.A.O.H.-a i inače. Osim toga organizuju se dječji pjevački zborovi i recitacije pjesama. Takove priredbe održane su u posljednje vreme u Kričkama (prigodom otvorenja »Doma kulture«) u Koturićima, Ožegovcima i G. Grahovljanima. Sada se uvježbavaju pozorišni komadi i recitacije te dječje pjesme u Koturićima, Budićima, Ožegovcima i Roguljama.

Za ovakav rad i školska djeca i ostala omladina ima naročito volje i veselja.

I.) *Odnos učitelja prema narodu i obratno.*

Odnos naroda prema školi i učiteljima je u glavnom vrlo povoljan osim u jednom slučaju. Učitelji su hranjeni od naroda i nastanjeni u narodu i stime su gotovo svi zadovoljni.

Izuzetak u tome čini drug iz Brenežaca Opančar Ivan koji izjavljuje, da ga selo uredno ne hrani. Osim toga zapaža se, da jedino u tome selu, ne vodi se analfabetški tečaj, što izgleda ne postoji puna harmonija između njega i naroda i obratno.

U pogledu stana napominjem da skoro svi učitelji stanuju u školskim prostorijama, osim Sauter Tatjane, Šeatović Mile, i Šuran Josipa. Isti stanuju u privatnim kućama. Prehrana učitelja vrši se tako ili da svaka kuća određenog dana donosi hranu učitelju ili tako da se najednom pokupi hrana — preda učitelju da si ju on sam priprema posredno ili neposredno.

Učitelj iz Rogulja prisiljen je jednoj kući u mjestu, koja je oproštena svih drugih davanja hrane vojsci ili inače, pa je tako njegova prehrana osigurana.

Konačno primjećujem da se prosvjetni rad pravilno odvija samo ondje, gdje su formirani KPO.-i i gdje su isti točno upućeni u rad, a imaju ljubavi i volje za pomenuti rad.

U pogledu odjeće i obuće učiteljstva nadovezujem, da bi nužno trebalo odjelo za druga u Kričkama i G. Grahovljanima, a rublja drugu u Branešcima, zatim drugarici u Tisovcu i Jakovcima.

U obući su potrebni, drugarica iz Koturića, Ožegovaca, zatim drug Kričaka, Cikota i Rogulja.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Predsednik
potpis nečitljiv

za kulturno pros, odjel:
potpis nečitljiv

M. P.

[^] Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.
HIS, prijepis, reg. br. 1—7/1, K 33.

Decembar, 1943.

Izvod iz izvještaja o političkim i ekonomskim prilikama na području kotara Pakrac.

i

REJON PAKRAC:

Općina Bučje:

a) Ovo je oslobođena općina koja od prvih dana razvitka svim raspoloživim sredstvima pomaže našu (organizaciju) borbu. Naše organizacije postoje gotovo u svim selima i njihov rad zadovoljava. Imaju veliki utjecaj na narod koji je odan tim organizacijama i cijeloj našoj borbi.

b) Četničkih, ustaških, bjelogardejskih organizacija nema.

fc) Rad narodnih neprijatelja se ne osjeća i neprijateljska vojska cijeli prošlog mjesec nije upadala u sela ove općine.

d) Ekonomske prilike su veoma slabe. Ta su sela već od ranije od strane bande popaljena i opljačkana.² Radne snage također nema a niti dovoljno stoke i potrebnoga oruđa.

Prosvjetne prilike su također jako loše. U zadnje vrijeme neki politički radnici održavaju tečajeve za nepismene, no budući da je narod gol i bos, slabo se ti tečajevi posjećuju, premda imadu veliki broj nepismenih.³

Zdravstveno pitanje jedino zadovoljava, jer premda narod živi pod teškim prilikama uslijed pomanjkanja zdravih stanova, odjeće i obuće, ipak se ne pojavljuju neke veće bolesti.

To je općina u kojoj je politička situacija za nas najpovoljnija. Narod je 100% odan našoj borbi, no uslijed dugotrajnog rata narod je vrlo zamoren i mnogo se interesira za svršetak rata.

Općina Dragović:

^ A) Iako se ova općina smatra oslobođenom ipak se narod svome stavu NOB razlikuje od općine Bučje. Narod se ustručava od svakoga većega i jačega rada za NOB, a to može protumačiti strahom od blizine uporišta Pakrac.

U svima selima postoje naše organizacije, kojih ali rad u nekim selima ne zadovoljava, štcf narod kritikuje i nastoji da se članovi ovakih organizacija smjene. Primjetilo se da u selima u kojima imade u pojedinim našim organizacijama članova KK⁴ te organizacije mnogo bolje rade od onih organizacija u kojima nema članova koji su u K.P. Kako u ovoj općini imade samo mali broj takovih tj. članova K.P. to nije čudo da se nekoje naše organizacije a naročito NOO-i zatajili.

Inače je narod potpuno odan našoj borbi, jedino se iz straha pred bandom za svoju porodicu, ustručava od agilnije saradnje sa NOB.

b) Protunarodni rad se ne osjeća.

c) Rad narodnih neprijatelja sastoji se u pljačkanju bande. U toku prošlog mjeseca banda je iz Pakraca 6—8 puta upadala u sela Kraguj i Brusnik, gdje je opljačkala 20 komada rogate marve, 200 kg graha, 400 kg pšenice,

¹ U dokumentu nema podataka od koje ustanove izvještaj potječe, ali se na osnovu sadržaja kaj i se odnosi na cijelu regiju može pretpostaviti da ga je pisao Oblasni NOO za Slavoniju, toku julske operacije 1943. god. ustaško-domobranske i njemačke jedinice popalile si⁴ većinu sela u bučko-kamenskom kraju. Vidi dok. br. 317, objašnjenje 1 i 2.

³ Vidi dok. br. 344.

⁴ Misli se na Kotarski komitet KPH Pakrac.

300 kg kukuruza, 300 metara platna, 86 komada odjevnih predmeta, 15 kg slanine, svinja, mesa, rakije itd.

Rad drugih vrsta narodnih neprijatelja se ne osjeća.

d) Ekonomske prilike zadovoljavaju u glavnom. Osjeća se velika nestašica soli kao i u svim općinama ovoga rejona.

Prosvjetne prilike ne zadovoljavaju. Imade velik broj nepismenih, a kako u tim selima nema kulturno-prosvjetnih radnika, to je stanje uvijek isto, tj. ne poboljšava se.

U selima Srednjim i Gornjim Grahovljanima imade 32 slučaja venerične bolesti. Među njima imade i nekoliko bračnih parova. Kako se saznaje, ta bolest potječe od bande još za vrijeme reakcije, a proširili su je i oni koji su odlazili u neprijateljska uporišta.

Opšta politička situacija zadovoljava. To se naročito može reći za sela koja se nalaze udaljenija od uporišta. Međutim sada nakon zabrane odlazanja u neprijateljska uporišta, postoji nada da će se to stanje i u ostalim selima popraviti i narod još više pridobiti za NOB-u.

Obzirom na zamorenost naroda od dugotrajnoga rata, bilo bi potrebno u svim selima održavati mitinge, jer već duže vremena nisu održani, kako bi se narodu dala nova volja i nov polet za našu borbu.

Općina Čaglić:

a) Ova općina smatra se poluoslobodenom. Žitelji su svi oduševljeni pristaje NOB, koju pomažu svim raspoloživim sredstvima. Naše organizacije postoje skoro u svim selima i njihov rad vidno se popravlja u zadnje vrijeme, naročito poslije hapšenja četničkih elemenata koji su naš rad smetali i kočili na sve moguće načine.⁵

U selu Hrvatskim Bukovčanima banda je 9. XII. 43 uhapsila predsjednika NOO-a Iliju Božića i na taj način NOO se raspao i gotovo nikako ne djeluje, dok se ne osnuje drugi.

b) Poslije hapšenja nekih četničkih elemenata, njihova se struja stišala i polako gubi. Potrebno bi bilo pohapsiti još neke četničke simpatizere, a što je već i predloženo, pa će se četnička opasnost potpuno ukloniti iz ove općine, kao što je to slučaj u Okučkoj Posavini.⁶

Ustaških organizacija nema, ali se banda služi pojedinim ustaškim familijama za dobivanje informacija i održavanje veze.

Rad ostalih narodnih neprijatelja ne primjećuje se, jedino banda vrši masovna hapšenja i ubijanja u svrhu zastrašivanja naroda i odvracanja od saradnje sa NOB.

Tako je banda 5. XII. 43 kroz gustu maglu upala u selo Koritna gdje su pljačkali i uhapsili 13 ljudi. Tom prilikom su uhapsili i kurira O. Komiteta SKOJ-a druga Kostu Radaković i na njemu pušku, pištolj, te odsedlanog konja. Nakon izvršene pljačke otišli su u selo Bujavicu, gdje su ubili druga Matu Puškarića, vojnog instruktora Psunjskog Područja.

U toku prošloga mjeseca banda je opljačkala ova sela: G. i D. Čaglić, gdje su uhapsili predsjednika NOO-a sela Hrv. Bukovčani Iliju Božića, zatim sela Hrv. i Srb. Bukovčani, Korita i 27. XII. 43 banda je ponovo upala u selo Hrv. Bukovčani gdje su otjerali Nikolu Stokića partizana. Banda je iz Lipika u više navrata proturila svoj prop, materijal u pojedina sela, koji nije imao

⁵ Vidi dok. br. 343.

⁶ Radi se o likvidiranju četničke grupe majora Janjića, 21. augusta 1943. godine kod sela

⁷ Čovca i Gredana u Posavini. Grupu je razbio Protivčetnički bataljon sastavljen od boraca srpske narodnosti.

nikakovoga učinka, baš naprotiv, narod osuđuje bandu i njihovu lažnu propagandu.

d) Ekonomske, prosvjetne i zdravstvene prilike zadovoljavaju. Osjeća se velika nestašica soli, dok ostale hrane imade na pretek, tako da narod prilično pomaže našu vojsku.

Opća politička situacija ove općine može se nazvati prilično dobrom. Narod je posve odan našoj borbi, samo se primjećuje da je dugotrajni rat svakome dosadio. U zadnje vrijeme nakon uklanjanja pojedinih četničkih elemenata političko stanje se još više popravlja i poboljšava.

Općina Badljevina:

a) Ova općina nalazi se na polu i neoslobođenom teritoriju. Naše organizacije ne postoje u svim selima, kojima je rad jako otežan stalnim upadima bande u pojedina sela i izmješanoga življa. Iz ovih sela imade ih malo u našim redovima, no dosta ima simpatizera.

b) Četničkih, ustaških, HSS organizacija nema.

Daruvarski odred održao je miting u selima Badljevini, Srb. Sredjanima koji nije uspio. Došli su samo naši saradnici i djeca. Za vrememitinga starešina — knez donio je neprijateljskoga prop, materijala i tumačio kojekakve laži o našoj vojsci. Banda često ubacuje prop, materijal kako bi rasklimala povjerenje naroda u NOV i odvratila ga od suradnje sa NOB.

c) Rad narodnih neprijatelja sastoji se uglavnomo u pljačkanju bande. Čestim upadima i čestom pljačkom bande narod se demoralisao i sad i oni koji su bili uz nas počeli su se ustručivati, a sve iz straha od banditskog terora.

d) Ekonomske prilike su na ovoj općini odlične, zdravstvene također zadovoljavaju, dok se nastava vrši pod kontrolom bande.

Ova je općina pod čestim upadima bande kao i pod njenim uticajem i na taj način politička situacija nije onakova kakova bi trebala da bude. Iz navedenih razloga nisu u svim selima još uvijek ustrojene sve naše organizacije, što također utiče dosta na političku situaciju. U toj općini imade kako je već navedeno prilično ustaških i HSS-ovskih simpatizera koji također koče rad naših organizacija.

Možemo reći da politička situacija te općine ne zadovoljava onako kako bi trebala zadovoljavati, pa bi bilo potrebno da se u ta sela ubace naši politički radnici koji bi održanjem mitinga, zborova itd. narodu predložili pravi cilj i težnje naše današnje borbe i na taj način stanje u toj općini bar donekle popravili.

Općina Kukunjevac:

a) Ova općina nalazi se na polu i neoslobođenoj teritoriji i obuhvaćena je svima našim organizacijama, koje svojim radom okupljaju narod oko NOB-e. U tom se naročito ističu omladinske organizacije koje narod najviše voli i cijeni.

b) Četničkih organizacija nema, ali imade nešto Veliko-Srba. Jačih četničkih simpatizera i oni koji su smetali našoj borbi svi su potišteni i sada se naš uticaj na narod sve više i više širi. Ostalih organizacija nema, ali se kao i svagdje osjećaju po nekoji ustaški simpatizeri koji održavaju veze sa bandom. HSS nema i svi njihovi pristaše prešli su u naše redove gdje se ističu svojim radom za NOB.

c) O radu narodnih neprijatelja možemo reći da postoje pojedinci ustaški nastrojeni koji svojim redom i špijunažom pomažu neprijatelju i okupatoru.

Neki takovi tipovi su već otkriveni i sa istima će se u najkraće vrijeme obračunati.

Upadi bande u pojedina naša sela i hapšenje nisu nikakova rijetkost kao i ubacivanje neprijateljskog prop, materijala, što sve bandi polazi za rukom uz pomoć domaćih izdajica i petokolonaša.

d) Ekonomske prilike zadovoljavaju, osim u selu Kukunjevcu, gdje su sve srbske familije bile dignute u logor, od kojih su kasnije neke puštane. Zdravstvene i prosvjetne prilike zadovoljavaju.

Politička situacija nešto je oslabila nakon dolaska i upada [bande] u selo Kukunjevac, gdje se stalno naselila i iz toga sela upada u ostala sela te općine, gdje vrši pljačkanja, hapšenja itd., što je narod donekle demoralisalo i odvratilo od saradnje sa NOB.

Općina Gaj:

a) Ova općina nalazi se na neoslobodenoj teritoriji kojom sa više strana dominira banda, tj. od Kukunjevca i Poljane i stoga sva sela nisu obuhvaćena našim organizacijama. Naše organizacije postoje samo u selu Toranj, a u zadnje vrijeme i u selu Gaj. Ove organizacije, ako se uzme u obzir da se nalaze usred neprijatelja prilično rade. Većina Srba iz tih sela nalaze se u redovima NOV.

Ostala sela stoje u pomirljivom stavu prema bandi, a što im je za sada i jedino moguće, jer čim banda osjeti kakav rad sa naše strane odmah vrši hapšenja i na taj način onemogućeno je stvaranje naših organizacija u tim selima.

b) Četničkih ustaških i bjelogardijskih organizacija nema ali imade nešto Veliko-Srba u selu Tornju, dok ustaških simpatizera imade po svim selima.

HSS organizacije postoje konspirativno u selu Brekinskoj i Gaju. Ti HSS-ovci drže se neutralno i niti jedan nije se priključio NOB. Može se reći da u selu Brekinskoj imaju ti HSS-ovci priličan uticaj na narod, jer iz toga sela ne nalazi se niti jedan u redovima NOV. Glavni organizator i vođa HSS-a u tome selu je Veg mlinar. Isti često odlazi u Zagreb i po svemu izgleda da održava vezu sa bandom.

c) Kao narodne neprijatelje mogli bi navesti špijune i švercere, kojih imade dosta po tim selima.

d) Ekonomske, zdravstvene i prosvjetne prilike zadovoljavaju. Nastava se izvodi u ustaškom duhu.

Opće političko stanje u toj općini nije zadovoljavajuće. Gotovo sva sela stoje pod uticajem bande i još uvijek vjeruju u pobjedu Njemačke.

Općina Poljana:

Ovo mjesto je zasebna općina i neprijateljsko uporište, no ipak u selu postoji NOO koji dosta slabo radi. Iz toga mjesta imade dosta boraca u NOV premda je banditsko uporište. Česi koji se nalaze u tome selu naročito su nama odani i pomažu nas u svakom pogledu.

b) Od protunarodnih organizacija postoje Ustaške, iz koje u zadnje vrijeme mnogi nastoje da se izvuku i potajna HSS-organizacija.

c) Kao narodni neprijatelji mogu se navesti špijuni i izdajice, koji svojim protunarodnim radom ometaju rad NOB.

d) Ekonomske prilike ne zadovoljavaju, jer sve stoji pod kontrolom bande, koja gospodari time.

Prosvjetne prilike kao i zdravstvene zadovoljavaju, jedino se među banditskom vojskom primjećuju venerične bolesti, kojih će biti i među civilnim stanovništvom.

Politička situacija u ovome selu nije nikakova. Naši simpatizeri (većina Česi), kojih imade prilično, onemogućeni su od strane bande i domaćih izdajica i špijuna.

20. XII. 43 banda je vršila hapšenja nekoliko naših simpatizera, koji su otjerani u Zagreb, a što je izazvalo veliko ogorčenje među narodom.

Općina Antunovac:

a) Ova općina nalazi se na neoslobođenoj teritoriji, a sastoji se od dva sela od kojih je jedno čisto švabsko i koje je dakako naklonjeno bandi. Ipak u tim selima postoje NOO-i koji ali tako slabo rade da slobodno možemo reći da NOB od njih nema nikakove koristi.

Naš uticaj je veoma slab u tim selima i stanovništvo je većinom naklonjeno bandi.

b) Četničkih, ustaških, bjelogardijskih ili HSS organizacija nema, ali imade dosta ustaških simpatizera, koji održavaju vezu sa bandom, i koji su ranije bili u pojedinim ustaškim organizacijama.

Također imade nešto pristaša i simpatizera HSS-a.

c) Banda često upada u pojedina sela i vrši pljačke. Tako su prošli mjesec htjeli uhapsiti predsjednika NOO u selu Antunovac ali im je on pobjegao, pa su mu opljačkali svu njegovu imovinu. To je jedan jedini Švabo koji je aktivno radio na našoj strani.⁷

d) Ekonomske prilike su dobre, ali sve iskorištava banda. Zdravstvene i prosvjetne prilike su dobre.

Kako je ovo neoslobođena teritorija i kako je narod pod velikim uticajem bande, to je opća situacija vrlo loša.

Općina Lipik:

a) Ova općina nalazi se na neoslobođenom teritoriju, a samo mjesto Lipik je neprijateljsko uporište.

Uticaj NOP-a je veoma slab u selima ove općine. Naše organizacije postoje u Klisa i Prekopakra, no njihov rad nije onakav kakav bi trebao da bude, i to radi čestih upada bande u ta sela, pa se na taj način te naše organizacije moraju držati konspiracije.

b) Protunarodnih organizacija nema u ovim selima, ali imade dosta pristaša HSS, u pojedinim selima. Nekoji od tih HSS-ovaca su se opredjelili na našu stranu i neki čak aktivno sudjeluju u NOP. U selu Dobrovac nalazi se organizacija Kulturbunda i iz toga sela nalaze se gotovo svi mladići u neprijateljskoj vojsci, većinom u SS trupama.

c) Ustaška banda je uspjela organizovati svoju špijunažu u tim selima i banda odmah sazna za svaki pokret naših jedinica i svaki naš rad.

đ) Ekonomske prilike su odlične u ovoj općini, međutim to sve koristi banda.

Nastava se izvada u ustaškom duhu.

⁷ Uporedi dok. br. 337.

O zdravstvenom stanju bi mogli reći da je osrednje, jer se u zadnje vrijeme pojavljuje sve veći broj veneričnih bolesti i većinom među vojskom i njihovim oficirima.

Tokom ovoga mjeseca održan je miting jedino u selu Klisa i to od strane političkih radnika, koji ali nije bio najbolje posjećen. Možemo slobodno reći da je gotovo 80% stanovništva ove općine naklonjen bandi, dok ostatak koji su naši simpatizeri stalno su blokirani od bande i svaki rad im je onemogućen.

Općina Pakrac (trgovište):

a) U samom trgovištu jesu starosjedioci Hrvati, Česi i Madjari, koji gaje simpatije za NOB. Španovčani i ostala klika koja je doselila poslije preokreta u veliko mrzi naš pokret.

U samome mjestu postoje naše organizacije USAOH-a i NOO, koje organizacije rade pod jako teškim okolnostima, jer je samo mjesto jako neprijateljsko uporište. Isto organizacije ne mogu se razvijati onako kako bi to trebalo, ali ipak koriste našem pokretu, naročito u materijalnom pogledu.

b) Četničkih organizacija kao niti simpatizera nema. Ustaške organizacije nisu aktivne, ali pojedinci nastoje svim silama proširiti njihovu ideju i učvrstiti svoju vlast, no bez ikakvog uspjeha.

Do sada se nije moglo otkriti da HSS radi, ali iz pasivnog stava starijih članova HSS-a i s obzirom na stav reakcionarne klike HSS-a može se zaključiti da ipak rade u konspiraciji. Zapaženo je da mnogi koji su do sada pomagali našu borbu, najednoč odlaze u domobrane, premda je svakome današnja situacija jasna, to se jedino može pripisati radu HSS-a, koji nastoje da ga na taj način domognu oružja i ostaloga da bi u času sloma fašizma preuzeli vlast u svoje ruke.

U koliko HSS stvarno radi u samome mjestu, ubrzo će taj rad naša dobro organizovana ob. mreža otkriti i onemogućiti ga.

c) Banda je iz mjesta i okolice pohapsila nekoliko taoca i govori se da će iste u slučaju da partizani u okolici naprave jaču akciju, sve postreljati.

U samome mjestu banda za najmanju situaciju hapsi i preslušava, tako da građanstvo negoduje protiv ovakovih postupaka banda.

d) Ekonomske prilike nisu zadovoljavale, naročito kod radništva i nižeg staleža. Banda pljačka po okolnim selima i time popunjava svoje potrebe za vojsku.

Prosvjeta se vrši pod nadzorom bande.

Zdravstvene prilike su normalne, jedino se među vojskom i jednim dijelom građanstva primjećuju venerične bolesti.

Političko uvjerenje je kod građanstva takovo da malo tko vjeruje u pobjedu Njemaca, no vjeruju da će rat još dugo trajati, dapače da će baš Slavonija postati veliko i krvavo bojište i očekuju dolazak velikog kontingenta njemačke vojske, koja bi se navodno imala povući iz Grčke.

Građanstvo željno očekuje naš napad i likvidiranje toga uporišta, kao i Lipika, jer teror Gestapa, Njemaca, ustaša i pokvarenih domobrana postaje nepodnošljiv. Njemci se služe ovim izrekama: »Mi u Hrvatskoj prolijevamo krv, mi imamo i pravo činiti što hoćemo.«

2. 1 1944.

Izvod iz izvještaja Štaba Posavskog NOPO Štabu Zapadne grupe NOPO o brojčanom stanju, naoružanju i utvrdjenjima ustaško-domobranskih i okupatorskih posada na području Pakraca.

Dostavljam redoviti izvještaj o neprijateljskim uporištima sa ovoga sektora.

1. *Neprijateljsko uporište Pakrac:* Nalazi se III i IV Bojna IV Gorskog zdruha. III bojna broji 400 domobrana, a IV Bojna 600 domobrana, koja je dobila sada pojačanje. Njemaca ima u svakoj satniji po 14, koji su preuzeli komandu. Imade 250 Španovčana koji u slučaju borbe prihvaćaju oružje, 100 domobrana željezničke bojne, 30 žandara.

Naoružanje: 6 topova, 20 teških mitraljeza, 30 p. m. 6 teških bacača, ostalo karabini. Domobrani želj. bojne naoružani su sa dugačkim puškama.

2. *Neprijateljsko uporište Lipik:* Nalazi se ustaška bojna, koja broji 420 ustaša. Imade 180 gestapovaca, 42 domobrana želj. bojne. 15 žandara. Isto imade po 14 Njemaca u svakoj satniji. Naoružanje: 15 teški mitraljeza, 22 p. m. 30 šmajsera, 2 topa, 3 teška bacača, 4 laka bacača, ostalo karabini mauzeri. Gestapovci su naoružani samo dugačkim puškama — a željeznička bojna isto sa dugačkim puškama. Žandari su naoružani sa jednim p. m. (Šoša) ostalo mauzeri.

3. *Neprijateljsko uporište Ergela.* Nalazi se 120 ustaša, koji su smješteni u 7 bunkera i zgradama. Naoružanje: 2 teška mitraljeza, 11 p. m., 1 teški bacač, 3 šmajsera, ostalo mauzeri.

4. *Neprijateljsko uporište Kukunjevac.* Nalazi se 140 ustaša, 20 Njemaca, 3 domobrana telegrafiste. Imadu 11 bunkera i u prostoriji stanice. Naoružanje: 4 teška mitraljeza, 11 puškomitraljeza, 1 teški bacač i 3 laka bacača. Ostalo mauzeri.

5. *Neprijateljsko uporište Plavi most.* Nalazi se dva velika drvena bunkera u kojima je smješteno 40 domobrana iz Poljane a po noći dobivaju pojačanje od 30 domobrana. Naoružanje jest 1 teški mitraljez, 6 p. m. 1 šmajser, 5 pištolja, ostalo rfiäuzeri. Okolo ima žica i na žici Handgranate i nagazne mine.

6. *Neprijateljsko uporište Poljana.* Nalazi se II i III satnija I Bojne I Gorske pukovnije. II satnija imade 90 domobrana, III satnija 70 domobrana. Ista imadu 15 do 20 opkopara. U obe satnije imade 28 Njemaca. Na željezničkoj stanici imade 10 Njemaca i 10 domobrana željezničke bojne. Naoružanje, 2 teška mitraljeza, 22 puškomitraljeza, 3 laka bacača, 15 pištolja, ostalo mauzeri. Oficire nisam imenovao, jer sam ih prije u prijašnjem izvještaju imenovao.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Informativac:
Prodanović Toša

AVII. Fond NOR-a,
HIS. mkrf. 16/1-519.

22. J 1944.

Izvor iz zapovijesti Štaba Posavskog NOPO štabovima podređenih jedinica za likvidiranje pancera koji krstari na relaciji Pakrac — Poljana.

Kako prugom Pakrac Poljana krstari svakoga dana panceri koji ometa sve prelaze sa par krvnika koji se voze u istom panceru u vezi sa našim raspoloživim snagama, a tako ujedno sa diverzantskom četom jedinice ovog odreda u podpuno će likvidirati isti panceri kod Brezinačke stanice. Isti ima posadu, koja se nemože tačno ustanoviti. Kada je opasnije, bude ih u njemu oko 40 bandita naoružani sa 4—5 p. m., panekada znade te da bude i s vrlo malom posadom. U vezi sa time učiniti sledeće:..

Potvrdite prijem naređenja.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Polit, komesar:
Dejanović Stevo

Komandant poručnik:
Sreten Zarković

AVII, Fond NOR-a.
HIS. mkrf. 4/1-151.

9. II 1944.

Izveštaj Štaba XVII NO brigade Štabu XXVIII divizije NOVH o borbi Brigade s jedinicama domobranske VIII gorske pukovnije kod Bučja.

1. — Jedinice naše Brigade dobile su zadatak da odsijeku otstupnicu neprijatelju koji se nalazio u Bučju tj. da mu neda otstupiti za Pakrac, a ujedno da ga napadne u selu Jakovci. Ova zasjeda bila je postavljena na cesti Pakrac — Kamenska, a sam položaj zauzet je sa jednim bataljonom na k: 252 prema K. 424. Ovaj bataljon imao je zadatak da spreči neprijatelju bjegstvo iz Bučja za Pakrac, dok se sa druge strane ceste nalazio jedan bataljon XXI Udarne Brigade. III bataljon imao je zadatak da zaposjedne (zasjedu) položaje, sa jednom četom ispred sela Brusnika, a sa dvije čete na položaju između sela Kusonja i Dragovića. Ovaj bataljon imao je zadatak da brani prilaz neprijatelju od Pakraca koji bi pokušao doći u pomoć neprijateljskoj posadi koja se nalazila u Bučju. Ovaj bataljon izvršio je svoj zadatak u potpunosti.

IV bataljon imao je zadatak da napadne neprijatelja koji se nalazio u selu Jakovcima. II bataljon imao je zadatak da bude sa dvije čete u brigadnoj rezervi, dok je sa jednom četom zaposjeo položaj između Kamenske i Bučja na k: 448. Ova četa imala je zadatak da neda neprijatelju da kreće dalje u oslobođeni teritorij prema Kamenskoj.

Sam teren koji su zaposjele ove jedinice bio je dobar, dok je neprijatelj bio u mnogo gore položaju nego naše jedinice.

Ova borba vodila se na terenu koji se može da vidi na sekciji SI. Požega—Pakrac.

¹ Izostavljeni dio teksta odnosi se na borbeni raspored jedinica. Napad je izvršen 23. I 1941. godine. Borba se završila likvidiranjem posade i zarobljavanjem veće količine oružja.

2. — Ovu je borbu vodila naša brigada u zajednici sa XXI Udarom brigadom.

3. Neprijateljske snage bile su tri bojne u sastavu VIII pukovnije. Jačina tih snaga bila je 1800 ljudi. Sama pukovnija zvala se je VIII Gorska pukovnija, pod komandom pukovnika Šnjura. Za druge oficire dostavljamo također njihova imena: Zapovjednik I bojne Vilko Novak, zapovjednik II bojne Šefat Mišić, dok za zapovjednika ostale neznamo.

4. — Neprijatelj je imao namjeru da prodre još dublje u naš oslobođeni teritorij, tj. prema Kamenskoj i da uništi naše radionice koje se nalaze u Cikočkoj Rijeci.

5. — Prilažemo Vam zapovjest koju smo izdali našim bataljonima.

6. — Ova borba počela je 8. II 1944. g. Trebala je da otpočne u 4 sata u jutro, ali pošto se neprijatelj nije nalazio u onom selu koje smo trebali napasti, borba je počela 7.15 sati.

7. — Informacije koje smo dobili neprijatelj se trebao nalaziti u selu Jakovcima i na visu iznad samog sela na Bučju, na Kričkom brdu. Sami podatci nisu bili tačni. Naš IV bataljon koji je dobio zadatak da napad neprijatelja u Jakovcu i na samom visu iznad Jakovaca isti bataljon prišao je izvršenju svog zadatka, ali neprijatelj se je povukao prije 3—4 sata nego što je trebao uslijediti napad. Ovaj bataljon koji je imao zadatak da napadne neprijatelja u Jakovcima, morao je patrolama da ispitava i da traži gdje se neprijatelj nalazi i ustanovio je da se neprijatelj nigdje ne nalazi nego u Bučju. Odmah je ovaj bataljon dobio naređenje da neprijatelja napadne u selu Bučje. Kad je bataljon krenuo na zadatak susreo se sa jednom neprijateljskom kolonom koja je pošla iz Bučja prema Jakovcima. Ova kolona pošla je s tom namjerom da bude u pobočnici glavnine neprijatelja koji je išao od Bučja prema Pakracu. Ovaj bataljon potisnuo je neprijatelja nazad, ali sam neprijatelj izvršio kontra juriš kome je uspjelo da se probije putem koji ide sa lijeve strane ceste prema Pakracu. Bataljon je poslije nekog vremena, tj. u 10 sati pristupio čišćenju samog Bučja, ali dotle je neprijatelj uspio da izvuče snage iznutra. Bataljon je krenuo dalje za neprijateljem koji se probijao prema Pakracu. Naš I bataljon koji je bio u zasjedi, tj. dočeka neprijatelja kad se bude probijao za Pakrac nije izvršio svoj zadatak u potpunosti zato što je neprijatelju uspjelo sa 200 vojnika, da ovaj bataljon krene sa svog položaja, iako je bataljon imao bolji položaj nego neprijatelj. Bataljon se povukao i uopšte poslije nije došao u kontakt sa neprijateljem, i ako se vodila borba poslije toga dva sata. III bataljon koji je bio u zasjedi od Pakraca, bio je napadnut sa ledja tj. od Bučja od neprijatelja koji se je probijao. Ovaj bataljon dobro se je snašao i uspjelo mu je da odbije neprijatelja koji je imao namjeru da se probije za Pakrac tako da je neprijatelj morao odstupiti prema Siraču. II bataljon tj. četa koja je bila u zasjedi na cesti Kamenska—Bučje također prišla je gonjenju neprijatelja, a također i ostale dvije čete ovog bataljona koje su bile u rezervi kod Štaba brigade bile su ubačene na osiguranje da neprijatelj nebi probio se za selo Jak ovce. Mi smo vidili da neprijatelj ima namjeru da se probije za Pakrac pod svaku cijenu i neprijatelj je bio gonjen od Bučja do sela Dragović i Kusunje. Sama borba završila se kod Kusunja. Sam neprijatelj bio je dobro naoružan, između ostalog sa 4 topa i sa 3 tenka od 15 tona.

8. — U ovoj borbi mi smo uspjeli u zajednici sa XXI Udarom brigadom protjerati neprijatelja sa našeg oslobodjenog teritorija. Sama borba koju smo mi vodili sa neprijateljem nije uspjela u potpunosti tj nisu postignuti postavljeni ciljevi. Sam zadatak koga smo mi dobili nismo izvršili tj. nismo uništili

živu snagu neprijatelja kao i nismo zarobili njegovo oružje. U ovoj borbi neprijatelj je mogao imati oko 40 izbačenih iz stroja. Također ubijeno je 10—15 konja koji su ostali i zarobljeno je 6 tovarnih, dva jahaća konja, dvije kare, jedan puškomitraljez, 7000 metaka.

9. — U ovoj borbi mi smo imali 6 mrtvih i 11 ranjenih. Također izgubili smo jedan teški mitraljez.

10. — U ovoj borbi mi smo utrošili 5000 metaka.

11. — U ovoj borbi istakao se naš III bataljon.

12. — U ovoj borbi slabo se ponio naš I bataljon, tj. sam Štab koji će biti pozvan na odgovornost.

13. — Sama akcija nije bila pripremljena vojnički a niti politički.

14. — Sama odluka i naše namjere bile su dobre, ali nismo postigli onaj cilj koji smo trebali zato, što naše jedinice same između sebe i sa susjednim jedinicama nisu držale nikakovu vezu. Isto tako Štab brigade nije imao pregled nad svojim jedinicama. Samo upravljanje i rukovođenje borbom kod Štaba IV i I bataljona bilo je slabo, a kod samog višeg Štaba tj. kod Štaba brigade, možemo reći da uopšte nije rukovodio svim svojim jedinicama. Rukovođenje nije bilo zato, što nismo imali tačan pregled nad našim jedinicama. Sam pregled nismo imali zato, što smo bili previše udaljeni od naših jedinica. Kad smo izdali samu zapovijest bili su dodijeljeni pojedini članovi Štaba u bataljone pošto je bio dosta velik sektor. Samo oružje s kojim smo mi raspolagali nismo ga upotrebili u dovoljnoj mjeri, tj. protivtenkovske puške uopšte nisu iskorištene kao ni protiv tenkovski top. Isto tako nije bila upotrebljena ni sama pješadija t. j. ljudstvo s kojim smo mi raspolagali. To možemo reći da nije bilo uopšte dovoljno vojničkog držanja prema neprijatelju i samo prebacivanje naših jedinica iako smo mi to mogli napraviti. Nije to napravljeno zato kako smo već naglasili, jer nismo imali pregled nad našim jedinicama. Sam razvoj situacije na bojištu u svakom momentu razvijao se u korist neprijatelja tj. koji nas je sa svojim manevrom zaobilazio i udarao s boka i uspjelo mu je da se probije sa vrlo malim gubitcima. To znači da naš rukovodeći kadar nije dorastao da upravlja sa svojim jedinicama na samom otvorenom terenu sa neprijateljem. Ova akcija naučila nas je ogromnom iskustvu koje trebamo da dobro proradimo i naučimo. Prvo da posvetimo mnogo veću pažnju na samu našu vojničku izobrazbu, a isto tako i na naš niži rukovodeći kadar. Isto tako trebamo posvetiti veću pažnju na protivtenkovsko oružje s kojim raspoložemo. Isto tako moramo posvetiti pažnju da se naše jedinice u buduće na svakom položaju ukopavaju, pa makar bili tamo i prirodni zakloni ili ne. Ovoga puta bataljoni koji su trebali odigrati glavnu ulogu nisu bili ukopani i zato je neprijatelj uspio da ih pokrene sa položaja. Također moramo posvetiti veliku pažnju na smještaj Štaba brigade tj. u neposrednu blizinu, da bude, svojih jedinica. Ovoga puta bio je mnogo udaljen tako da nije imao pregled a niti tačne veze sa jedinicama i nije mogao upravljati sa samom operacijom.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu.

M. P.

Politkomesar:
S. O. v. r.

Komandant-major
Demonja I. Nikola, v. r.

15. II 1944.

Izveštaj Kotarskog NOO-a Pakrac Okružnom NOO-u Nova Gradiška o socijalnom stanju naroda na području općina Brusnik, Bučje i Jakovci.

Stigli su nam izvještaji samo sa općina Brusnik i Bučje.

Općina Brusnik:

Ishrana nezbrinutih porodica još za sada teče pravilno; isto tako smještene su u susjedne kuće one porodice koje su bez krova.

Na ovoj općini ima podignutih kuća 33

Potrebno je podignuti još u selu Šeovici	... 7
Brusnik	... 4
Lipovcu	... 4
Šumetlici	6

Poteškoće u podizanju novih kuća je u crijepu i ekserima.

Općina Bučje:

U svim selima ove općine vlada bosotinja i golotinja, a naročito u Grdjevici i Vel. Budićima. Ishrana stanovništva već manjka i to u Vel. i Malim Budićima, bit će za mjesec dana 8—10 familija koje neće imati nikakove hrane, a u Malim Budićima bit će takvih familija 3—4, u Popovcima 5—6 slučajeva, a u Grdjevici 3—4 slučaja.

Općina Jakovci:

U selu Roguljama postoji dijete, Mirko Rusmir, star 9 godina koji polazi I razred u Roguljama. Roditelji su mu poginuli. Otac mu je poginuo kao partizan, a majku mu je ubila banda. Kako ga nema tko uzdržavati bilo bi potrebno da se smjesti u Dječji dom.

Ovaj izvještaj je dosta nepotpun, stoga razloga što nam nisu stigli izvještaji sa većine općina.

Uz naš drugarski i borbeni pozdrav

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Predsjednik	Za socijalni odsjek:
Mandić ¹	M. Gaćeša ²

AIHRPH, Fond Oblasnog NOO-a za Slavoniju.
HIS, mkrf. neregistrirano.

22. II 1944.

Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o u<padu 8. gorske pukovnije na oslobođenu teritoriju.

Dragi drugovi!
Stanje na našem okrugu dostavljamo Vam izvještaj i to:

¹ Vaso Mandić
² Marko Gaćeša

2. Na Pakračkom kotaru imamo najnoviji događaj sa upadom bande do Bučja. Prilikom toga upada banda je opljačkala našem narodu i to: u selu Ožegovcima opljačkano je 23 kom. goveda, 31 kom. svinja, 7 kom. ovaca, 7 kom. konja, 124 kom. kokošiju, oko 1000 kg. mesa i slanine, 1566 kg. žita i brašna, 166 kom. kuhinjskog sudja, 191 komad odjevnih predmeta, 3 volovska i 1 konjska kola, 3 para konjskih ormi, zapaljena jedna kuća i jedan šta-galj, 5 kuća je polupano iznutra, 75 metara sijena odveženo i popaljeno dvije šusterske radionice opljačkane su, jedan mlin oštećen, jedna kovačka radnja opustošena, 2 vreća krumpira, 10 kg. masti i 30 kruhova. Iz Bučja su opljačkali 450 kg. žita, suho meso, a tako su isto to učinili u selu Kričkama i Jakovcima. U selu Badljevini došle su dvije satnije ustaša, koje su se tamo naselile. Sam narod nije sa moralom podlegao, već je naprotiv ohrabljen što je banda to sve krvavo platila.¹

Primitite drugarski pozdrav,

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Komitet:
Todor²

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS fk. 30/190.

351

8. III 1944.

*Dopis Štaba VI korpusa NOV i POJ Štabu Zapadne grupe NOPO o neko-
reknim postupcima boraca Posavskog odreda.*

Primili smo sledeće podatke;

Diverzanti Posavskog Odreda, dana 6. III. 1944. oduzeli su od nekih naših skojevaca košulje, cipele, šalove, muzike i druge stvari, a na svoju inicijativu. Ovi drugovi vrše akcije bez odobrenja nadležnih i dižu po selima neke stvari, koje su nevažne. To naročito čine po banditskim kućama, koje su doznale za takav postupak i sve važnije stvari sakrili. Jednom prilikom u večer, naišao je na njih tajnik Općinskog NOO-a Bujavica drug Vendi Viderman, na koga su pripucali iz šmajsera tobože da ih ne prepozna.

Prednju stvar treba hitno ispitati i krivce odgovorne za takve nepravilne postupke, kazniti.

0 učinjenom podnesite izveštaj ovome Štabu.

Smrt Fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Zamjenik komandanta,
p. pukovnik
Bogdan Crnobrnja

AVII, Fond NOR-a.
„HIS, mkrf. 8/1-138.

¹ Vidi dok. br. 349.
² Todor Milojević

19. III 1944.

Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o pojačanom djelovanju pristaša HSS-a i izboru logornika u Pakracu.

Dragi drugovi!

Izvištavamo Vas o najnovijim događajima na našem Okrugu.

Početkom ovog mjeseca smo prema vašim uputama organizirali kampanju za raskrinkavanje reacionera iz redova klike oko Mačeka.¹ Isto tako izvištavali smo vas o samom toku iste. No osjeća se da je i nadalje njihova aktivnost svakim danom sve jača.

Na pakračkom kotaru također su pojačali aktivnost pojedini gadovi sa zapadnog djela ovog kotara i to: Slijepčević Martin iz Donje Obriježi, bivši predsjednik mjesne organizacije HSS-a, koji je u početku okupacije naše zemlje bio u ustaškom pokretu kao i za vrijeme kada su Srbi toga kraja bili progonjeni u logore, sada je nedavno poslije amnestije poglavnikove sreo dva partizana i nagovarao ih da se predaju jer da im vlasti neće ništa jer je poglavnik izdao amnestiju. Također je stalno nagovarao domobranske dezertere da idu u domobranstvo nazad jer da će ih vlasti kazniti ako ne idu. Ferdo Sabo, Stipa Turuk i Mišo Rujić iz Donje Obriježi, sva trojica članovi bivše Mačekove zaštite.² Nagovaraju domobranske dezertere da idu u domobrane. Osim toga Mišo Rujić govori da je kralj Petar u Beogradu i da će on opet doći na vladu i da njemu nije nikad ni bilo bolje nego za vrijeme Jugoslavije. Jandra Brinjak iz Donje Obriježi također bivši član mjesne organizacije HSS-a govori ako partizani pobjede da će on otići u šumu i ubiti dva tri partizana pa neka bude onda šta hoće od njega. Isto tako ovdje imaju neka dva Srbina Mihajlo Bjelić i Milan Lukić. Ovaj prvi je nedavno došao iz Njemačke. Govori kako su partizani komunisti i kako je komunizam poguban za naš narod. Ovaj drugi

Opet drži nekakvu vezu sa nekim domobranom koji je svojevremeno bio četnik, poslije toga partizan, a sada je ustaša. Njegovo djelovanje nismo još primjetili. Mi smo poduzeli mjere da se stvari ove temeljito preispitaju, zatim da se isti raskrinkajte a istovremeno da se uhapsi naročito onaj Slijepčević koji je bio prvih dana ustaša, a isto tako i ovaj Bjelić Srbin koji govori da su partizani komunisti. O njihovom uticaju na narod ne znamo ništa. Po tom pitanju uputili smo na taj dio kotara druga Milana Prodanovića da ispita stvari te da na osnovu toga poduzme mjere koje smo napred spomenuli.

Stanje u Pakracu je slijedeće: Ustaški logor je raspušten i sada se nalaze pred neposrednim izborima za logornika. Imaju dvije kandidatske liste. Privremeno vrši dužnost logornika poznati krvnik ustaša Julije Mrav. U prvu kandidatsku listu dolazu ustaše: neki Golub, Maglajić, Stazić i još neki a u drugu na čelu sa Tonom Erbom bivšim mjesnim predsjednikom HSS-a za Pakrac, zatim neki Jelaković, Golubić. U izgledu je da će ovi bivši funkcioneri HSS-a da dobiju većinu. Ovdje također dolazi jasno do izražaja kako ti reacioneri iz HSS-a hoće da pomalo preuzimaju vlast od ustaša i da se sa njome posluže u borbi protiv NOP. Taj isti Tona Erb je općinski načelnik Pakraca

¹ Vlatko Maček

² Oružane formacije HSS-a.

sada. Inače u samom gradu stanje je prilično loše s obzirom na to da ima mnogo španovčana koji su gotovo svi u službi gestapa.

Sa Novom Gradiškom nismo još uhvatili neku čvršću vezu. No sada imamo u vidu, odnosno pronašli smo neke mogućnosti da u skoro vrijeme prodromo i u samu Gradišku. U Novskoj je bilo prilično jako hapšenje. Detaljnije ne znamo ništa.

Prilažemo vam također neke podatke o pojedinim reacionerima iz klike oko Mačeka.

Primitite drugarski pozdrav uz naš borbeni

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Za Komitet
Nik.³ Miljanić

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 44/129.

353

24. 111 1944.

Izvod iz izvještaja Župske redarstvene oblasti Nova Gradiška Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost... o anonimnim listovima predanim na pošti u Pakracu.

KOTAR PAKRAC: Dana 2. ožujka 1944 ubačeno je na poštu Pakrac 10 listova na razne osobe, koji su listovi bili jednim rukopisom naslovljeni, pa su kao takovi postali sumnjivi. Nadstojnik pošte odnio je ove listove 8 Gorskoj pukovniji u Pakracu, te predao bojniku G. Teislu. Kada su otvorili jedan list, našli su partizanski letak pod naslovom: »Proglas svim gospodarskim i tehničkim stručnjacima kao i ostaloj intelegenciji svim majstorima i praktičnim radnicima — koji se još uvijek nalaze u službi okupatora« a koji je izdan u Čazmi s nadnevkom 21. I. 1944. Odlučeno je da se ovi listovi predaju odnosno uruče naslovnici radi kontrole. Naslovnici su bili sljedeći: Josip Jelaković nadstojnik kot. suda, Nikićer Drago zubar, Josip Rosić kod oficijal, Josip Bačić, obć. bilježnik, Horvatić profesor, Bernadić Rudolf, profesor, Ing. Rukavina ravnatelj »Slaveksa«, Pleština šef ložione. Čim su isti primili ove listove predali su ih odmah Kotarskoj oblasti Pakrac. Širitelju ovih letaka nije se moglo ući u trag. Pripis letka predlaže se naslovu pod 1.) Podataka od drugih kotarskih oblasti nema.

Ovo izvješće dostavlja se naslovu pod 1) u 3 jednaka primjerka uz imenični popis osoba:

- a) koje su uhićene u posljednja 24 sata
- b) koje su puštene na slobodu u posljednja 24 sata.

Stanje zatvora: 88 naših i 38 njemačkih uhićenika.

ZA DOM SPREMNI!

REDARSTVENI UPRAVITELJ
Dragutin Bratuša, v. r.

AVII, Fond UD.
-HIS, fk. 30/594.

a Nikola Miljanić

25. III 1944.

Upute Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac za provođenje izborne kampanje za NOO-e.

Dragi drugovi, mi se danas nalazimo pred novim izborima za Narodno-oslobodilačke odbore¹ koji će se za kratko vrijeme provoditi na našem Okrugu. Pred sve naše komitete postavlja se zadatak da odmah počmu sa kampanjom za nove narodne izbore, te da komiteti i ostale partijske organizacije rukovode sa istom kampanjom. Isto tako Kotarski i općinski komiteti moraju osigurati rukovodstvo Partije u Narodnooslobodilačkim odborima. Narod treba što bolje politički zainteresovati za izbore da bi se na njima manifestovala potpuna politička zrelost našega naroda koju je stekao tokom ove borbe. Ovi izbori moraju temeljito očistiti Narodno-oslobodilačke odbore od svih sabotera, spekulanta i neprijateljskih elemenata u NOO-ima. Kotarski Komiteti moraju predvidjeti kandidate za Kotarske NOO-e u sporazumu sa Okružnim Komitetom, općinski komiteti sa kotarskim a Partijske ćelije po selima u sporazumu sa općinskim komitetima. Nakon sporazuma između komiteta u pogledu kandidata treba sastavljenu i potpunu listu kandidata predati NOO-ima preko članova KP u njima da bi u dogovoru sa ostalim članovima odbora podnijeli istu listu kandidata svojim višim NOO-ima na odobrenje. Predviđene ljude za kandidate treba prethodno dobro i temeljito proučiti da se ne bi desilo da u NOO-e dodju nepoželjni elementi koje bi se za kratko vrijeme moralo iz njih čistiti i na taj način stvarati nepovjerenje kod naroda u čvrstinu NOO-a. U kom selu ne postoji mogućnost da se izabere dobar NOO od ljudi, žena i omladine koji se nalaze u selu treba odmah predvidjeti kandidate iz vojske. Za kandidate koji se povuku iz vojske poslaće se zamjena iz sela. Za drugove koji se predvide iz vojske odmah pošaljite tačnu adresu u kojoj se vojnoj jedinici nalaze i kakovu funkciju vrše da bi se moglo unaprijed provjeriti kakovi su i da li ćemo ih moći dobiti iz vojske. Komiteti moraju voditi strogi nadzor da se prilikom povlačenja drugova iz vojske za NOO-e ne bi dešavalo kakova protekcija, pošto bi se na taj način nanosila šteta NO borbi i ne bi se dobila korist koja je predviđena. Tek u krajnjem slučaju ako se ne može izabrati dobar NOO u samome selu može se pristupiti traženju drugova iz vojske. Vodite strogo računa tome da se u Narodno-oslobodilačke odbore kandiduju i izaberu žene i omladina koji su odani i provjereni u Narodnooslobodilačkoj borbi.

Pošto nismo do danas obaviješteni o nekim promjenama o provodjenju izbora izgleda da će se ovi sprovođiti po pravilniku prošlih izbora. U koliko stignu nekakove promjene mi ćemo vas o tome obavijestiti.

Još jednom vas drugarski opominjemo da budete do krajnosti budni prilikom ovih izbora pošto moramo znati da će neprijatelj pokušati pod svaku cijenu da u naše Narodno-oslobodilačke odbore ubaci svoje ljude koji bi našu narodnu vlast iznutra potkopavali i time doveli u pitanje uspjehe naše borbe.

Odbornike, koji dolaze u obzir za smjenjivanje na izborima bilo ma zbog koga razloga da ne zadovoljavaju, treba odmah početi raskrinkavati u narodu da bi se na taj način olakšalo samo sprovođenje izbora.

¹ Prvi izbori za NOO-e održani su 14. marta 1943. godine.

Ovo pismo dobro proučite i upoznajte sa istim Općinske Komitete i partijske jedinice.
Svaki osam dana nas izvještavajte kako teče kampanja za izbore.
Uz naš borbeni, komunistički pozdrav.
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Za OK
Jovo,² v. r.

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS. fk. 44151.

355

26. III 1944.

Izvještaj Glavnog odbora Ratne dopisne službe za Slavoniju Vojnoinformativnom odsjeku Štaba VI korpusa o kretanju, brojčanom stanju i naoružanju ustaško-domobranskih posada na području Pakraca.

Ratna dopisna služba za kotar Pakrac svojim dopisom str. pov. br. K 73/44 od 24. III. o. g. dostavila nam je slijedeći informativni izvještaj:

Uporište PAKRAC: Dana 19. III. o. g. krenula je jedna bojna banditske vojske iz Pakraca u pravcu Daruvara, te se govori da će ista vojska osigurati prolaz Njemačkim trupama,¹ a opet se govori da odlaze za Grubišno Polje i da će se vratiti za 6 dana. Bojna bi se imala vratiti dana 24. III. o. g. a u koliko se ne vrati svi su izgledi da su otišli za Mađjarsku, kako se to govori. Konkretno podatke o njenom odlasku i zadatku do danas nismo dobili.

U Pakracu sada je brojno stanje neprijatelja oko 800 ljudi — domobrana.

Prilikom odlaska bojnika Rauman iz Pakraca, zapitao ga je jedan naš simpatizer kamo odlazi, a ovaj je izjavio da napušta Pakrac, jer će se uporište sasvim od strane vojske napustiti, a on da ide prije reda jer nebi htjeo da odgovara za djela nekih bandita, jer da on nije ništa kriv.

Posada u uporištu dobiva Njemačko sledovanje hrane, mesa dobivaju vrlo malo na jednu satniju koja broji 100—120 ljudi dobivaju oko 7 kg mesa na cjeli dan. Za večeru dobiju obično hladno jelo, t. j. Margarina-putra, meda ili konzerve, koje se dijele na 4 čovjeka a teži pola kg., a za doručak crna kafa.

Obzirom na odlazak te bojne naoružanje u uporištu ne može se dostaviti, a koliko saznajemo u svakome bunkeru nalazi se 4—5 vojnika.

Uporište PREKOPAKRA: To se uporište nalazi kao predstraža Pakraca, koje je poslije zadnjeg napada na Pakrac uspostavljeno.

Dostavljamo opis istoga uporišta i raspodjelu bunkera i to: Bunker kod Ive Širca nalazi se teški mitraljez, ali ga za sada nema. Na tome mjestu drži stražu jedan domobran, dok drugi spavaju u kući preko puta bunkera, a nema ih više od 5—6 domobrana. U kući gdje spavaju oznaka je trokut. U streljačkom lancu nema nikoga po noći.

¹ Radi se o prolazu njemačkih divizija za Mađarsku. U toku marta 1944. god. prešlo je preko Slavonije 5 njemačkih divizija, koje su se povlačile iz Grčke i Bosne za Mađarsku, odnosno istočni front. Prebacivanje se vršilo uglavnom prugom Beograd—Zagreb i cestama Slav. Brod—Đakovo—Osijek, kao i pravac Bihać—Banova Jaruga—Daruvar—Virovitica. Operativni zadatak jedinica VI korpusa NOV i POJ bio je da ometa saobraćaj i transportiranje njemačkih jedinica, vrši zasjede i diverzije i da s glavninom snaga pristupi čišćenju ustaško-domobranskih posada u Podravini.

Kod Mirka Širca spava 4—5 domobrana, kod Jednakovića (novovjerca) spava 5—6 domobrana. Bunker kod Tome Širca imade jedan teški mitraljez i tu također jedan drži stražu dok drugih 8—9 spavaju kod Antuna Barte. Bunker kod Bahnika ima 1 puško-mitraljez i u njemu spavaju. Kod Jozefa Tlačmera spavaju 3—4. Kod Ivanovića preko puta od Klaića spava 6—7. U školi spava 8—10 domobrana. Kod Grujičke imadu 1 teški bacač i mjesto za mitraljez, ali ga sada nema, spavaju u istoj kući njih 4—5. U bunkeru kod Mate Ančić imaju jedan teški mitraljez, a spavaju u kući Martinovoj njih 5—6. Kod Kumbaleka spavaju njih 7—8. Kod Ludviga spavaju u kući i imaju jedan teški mitraljez i mali bacač mina. Kod Tesaruga drže samo stražu dok ostali bunkeri su prazni, koji se nalaze uz želj. prugu osim onoga koji se nalazi na staroj livadi, gdje ih imade 6 domobrana gdje i spavaju. U žici nema struje ni po danu niti po noći.

U prilogu dostavljamo skicu uporišta Prekopakre.

Uporište LIPIK: U ovome uporištu nalazi se jedna bojna ustaša sa zapovjednikom satnikom Zličarićem u jačini od 340 ljudi. Jedna satnija gestapovaca pod zapovjedništvom satnika Gitera u jačini od 140 ljudi. Civilne 2 satnije po 100 ljudi. Naoružanje: 4 topa 2 manja i 2 veća, 5 teških i 7 lakih bacača, 12 teških i 26 lakih mitraljeza, 30—40 raznih pištolja.

Uporište KUKUNJEVAC: Ovo uporište broji posadu od 1 satnije ustaša oko 100 ljudi, 10 Njemaca i 8 domobrana. Naoružanje: 10 puško-mitraljeza, 1 teški mitraljez i 2 laka bacača, a ostalo karabini. Ista banda stalno krstari po okolnim selima i hvata i ubija ljude.

Uporište POLJANA: U ovome uporištu je brojno stanje domobrana nepromjenjeno jedino što u prolazu Njemačkih trupa je bila u Poljani u školi smještena njihova bolnica u koju je stiglo ovih dana nekoliko kamiona ranjenih, koju osiguravaju Njemci.

Uporište BADLJEVINA: Prema podacima banda u ovome uporištu imade namjeru da se ogradi sa žicom, koja se tek sada dovozi. Također se saznaje da imade namjeru brojno stanje u tom uporištu povećati. Svi su izgledi da banda imade želju i namjeru, da to uporište što jače vojnički osigura od eventualnih napada od strane naših jedinica.

Prednje Vam se dostavlja na znanje i korištenje.

Smrt fašizmu² - Sloboda narodu!

Za P. O. Z.
Boro²

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 17/1-261.

18. IV 1944.

Naredba Štaba Zapadne grupe NOPO Štabu Posavskog NOPO za rušenje mostova i pruge na relaciji Banova Jaruga — Lipik.

Prema prikupljenim podacima, neprijatelj vrši nesmetano saobraćaj prugom Poljana — Lipik i Pakrac. Kako bi ga onemogućili onespособili istu prugu, izdajemo slijedeće

² Redakcija nije mogla utvrditi o kome se radi.

N a r e d j e n j e

1) Posavski Odred sa dva bataljona uz pomoć diverzantske čete izvršiti će diverziju na navedenim mostovima Banova Jaruga — Lipik, i to:

— na prvi most od Poljane na potoku koji vodi od slova N., prema naslovu tkaonica, zatim na drugi most koji je udaljen od istoga prema Lipiku 500 metara. Isti su mostovi raspona: Prvi most 3 metra, drugi most 4 metra, zatim na most na rijeci Crnaji koja vodi kroz Kukunjevac preko željezničke pruge. Isti most je raspona 6 metra. Zatim na most na rijeci Dobrovac. Isti je most raspona 3 metra i most na rijeci Sitnici raspona 3 metra.

Diverzija će otpočeti 19/20. IV. o. g. u 23 časa.

Voditi računa da se eksploziv pravilno rasporedi prema konstrukciji mostova, i po izvršenju iste diverzije podnesti izvještaj Štabu ove Grupe.

Za 20. ov. mj. mobilisati stanovništvo iz okolnih sela, te nastaviti rušenje pruge Banova Jaruga — Lipik. Pruga se mora porušiti do temelja. U koliko postoji TT veze, istu žicu pokupiti, bandere porušiti, kao i šinje pobacati u rijeku ili ih odvući nekuda dalje kako ih neprijatelj nebi mogao upotrebiti. Nastojati svim silama da se postavljaju stalno mine i to na mjestima gdje neprijatelj nebi imao pojma da se mogu mine postaviti za voz, i to možete u samoj Banovoj Jarugi i između Lipika i Pakraca. Prikupite informacije da li neprijatelj daje na tim mjestima ophodnje ili osiguranja i pristupite polaganju mina.

U koliko nadjete još nešto za shodno povedite računa kako bi po svojoj inicijativi preduzeli mjere o ometanju neprijatelja na ovom saobraćaju.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Politkomesar:

Komandant, potpukovnik:

S. o.

Marinković¹

P. S. Kako saznajemo da neprijatelj ima namjeru izgraditi bunker na željezničkoj stanici Bujavica — Brezine i na taj način da nam onemogući prebacivanje s naše teritorije u pakračku ravnicu, u koliko se taj bunker izgrađuje pristupite odmah da se isti uništi, bilo sa eksplozivom ili bez eksploziva, i izvijestite nas da li taj bunker u gradnji ili nije.

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf: 4/1-180.

357

20. V 1944.

Pismo Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH o najnovijim političkim događajima u zemlji i svijetu, značaju III zasjedanja ZAVNOH-a, pojačanoj borbi protiv pete kolone i reakcionarnog dijela HSS-a, o pripremama za žetvu, spremanju hrane i o kontroli rada komunista i pružanju pomoći organizaciji AFŽ-a.

Dragi drugovi!

U vezi sa novonastupjelim kako političkim tako i organizacionim zadacima i promjenama u ovom pismu ćemo vam ukazati na neke momente

¹ Ivo Marinković

koji su neophodni da bi mogli ići u korak sa događajima. Prije svega ukazat ćemo na neke političke momente koje treba da shvatite i provedete u život kako bi sa njima bio upoznat čitav naš narod te da se i sam narod angažuje za ta pitanja.

Poznato vam je naime svima da je nedavno održano treće zasjedanje ZAVNOH-A¹. Na tom zasjedanju prema svim izgledima (zvanično još nije objavljeno) biće formirana Hrvatska vlada, a ZAVNOH će biti slično kao i AVNOJ preobrazovan u zakonodavno i izvršno tijelo. U vezi s tim potrebno je da se na svim mitinzima, zborovima, sastancima ističe kao agitaciona a ujedno i stvarna parola federacija, kao i popularisanje slobodne Hrvatske kao federativne jedinice u federativnoj Jugoslaviji. Ovo je naročito potrebno u hrvatskim selima. To ujedno treba da postane kao i do sada još jače oružje u borbi protiv Mačkovih klikaša.

Isto tako potrebno je da se sada poslije ofanzive² koju je neprijatelj nedavno proveo na naš teritorij, povede jedna smišljena i oštra borba protiv petokolonaša, ustaša i četničkih elemenata. Ta borba treba da u prvom redu bude politička a zatim vojnička. Sada je zapravo najpogodniji momenat za istu, s obzirom na to da su u ovoj ofanzivi mnogi takovi pokazali se u pravoj svojoj odori, te su se kao takovi kompromitovali.

U svrhu popravljanja političke situacije, i zapravo davanja poleta čitavom našem narodu, treba da posluži pripremanje našeg naroda za opću ofanzivu na fašističke neprijatelje koja se priprema od svih antifašističkih snaga svijeta. Napomenuti već ofanzivu saveznika u Italiji, zatim koncentracije u Rusiji, narodno-oslobodilačke pokrete u svijetu i slično.

I nadalje na način o kojem ste upoznati, voditi borbu za priznanje Nac. Komiteta.³ Tu treba koristiti pisanje Sovjetskog lista »Rat i radnička klasa« kao i Engleskog lista »Rejnold Njus« u kojem se oštro zahtjeva prekid svakog priznanja izbjegličkoj vladi a za priznanje Nac. Komiteta.

Što se tiče borbe protiv klike oko Mačeka tu treba da se nastavi onako kako smo već govorili. No to treba da se još naročito potkrepi zadnjim brojem »Slobodnog Doma«, kojeg ste dobili kao i sa proglasom Izvršnog odbora HSS-a.

Mobilizacija neka se nastavi kako [je] već postavljeno.

Također se treba vrlo brzo da se održe mitinzi, masovni sastanci i slično u svim selima koja, SU bila obuhvaćena ofanzivom. Na mitinzima treba da se objasni narodu neuspjeh neprijatelja u ofanzivi, jasno da se prethodno treba objasniti pokušaji neprijatelja. Isto tako treba da se iskoristi u agitaciji kao slabost neprijatelja i njegova malobrojna snaga sa kojom je ovog puta za razliku od ranije poduzimao ove operacije. No istovremeno treba da se skrene narodu pažnja na sakrivanje za životni rad svih potrebnih stvari. Narodu treba

¹ Treće zasjedanje ZAVNOH-a održano je u Topuskom 8. i 9. maja 1944. godine. Hrvatska je tada proglašena za federalnu državu u okviru Demokratske Federativne Jugoslavije.

² Odnosi se na vojne operacije širih razmjera koje su poduzele okupatorsko-kvislinške snage u cilju uništenja jedinica VI korpusa i povratka oslobođene teritorije. Za tu operaciju poznatu pod nazivom »**Qlula**« Nijemci su koncentrirali oko 35.000 vojnika s oko 100 tenkova raspoređenih u četiri Borbene grupe (»Širovski«, »Prvi policijski puk«, »Hofman« i »Zapad«). Plan Nijemaca bio je da iz pravca Nove Gradiške, Slav. Broda, Pleternice, Našica, Podravske Slatine, Virovitice i Daruvara zaokružiti snage VI korpusa i na tom prostoru ih uništiti. Borbe su se vodile na Papuku, Ravnoj gori i **Psunju**. Suprotstavljajući se takvim namjerama i daleko nadmoćnijim snagama, jedinice Korpusa su vještim manevrima i protuudarima izbjegavale opkoljavanje nanoseći protivniku gubitke u ljudstvu i materijalu. U vremenu ratnih operacija od 27. aprila do 10. maja 1944. godine okupatorsko-kvislinške snage uspjele su ipak prokrstariti cijelim slobodnim teritorijem, uništiti građevinske objekte i radionice, popaliti i opljačkati pojedina sela, ali nisu pronašli zemunice s ranjenicima i bunkere s hranom. Gubici VI korpusa bili su: 73[^] poginula i 185 ranjenih.

³ Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije

saopćiti da postoji mogućnost da će neprijatelj pokušavati da slabijim snagama upada češće na naš oslobodjeni teritorij s ciljem pljačke i slično. Isto tako treba narod pripremiti da već od sada pravi skloništa za pretstojeću žetvu. Tu treba naglasiti da su Švabe izgubili u Ukrajini najvažnije žitarice zatim Italija, Besarabija i slično, te će neprijatelj biti primoran da se baci na nase žito, jer na drugoj strani neće nigdje imati. Radi toga potrebno je da se već danas prave skloništa kako bi neprijatelju onemogućili da se domogne naše hrane. U istom cilju potrebno je da se već danas povede računa o tome kako će se obaviti vršidba. Radi toga treba da se pregleda stanje na vašem kotaru te da se predvidi gdje ima vršaćih strojeva, kojima treba popravak da se poprave, nabavka ulja i ostalog pogonskog materijala, da se vidi imali na neoslobodjenom teritoriju strojeva koje bih se trebalo odmah izvući na oslobodjeni teritorij i zakonspirisati da dočekaju spremni vršidbu. Isto tako predviditi i alat za žetvu. To sve treba da se odmah povede računa još od sada kako bi na vrijeme imali to gotovo.

Isto tako neprijatelj je sada svojim prolazom nanio štetu koja se uglavnom sastoji u paljenju naših ustanova i namještaja. Mi se sada nalazimo pred problemom kako da se opet normalizuje to stanje. Jedini mogući izvor namještaja, kao i hrane i ostalih potreština jeste da se hitno pristupi konfiskaciji imovine narodnih neprijatelja. No da se pri tom ne bi pravile uobičajene pogreške potrebno je da se konfiskacije solidno pripreme. Jedan od osnovnih zadataka pri tom jeste da se konfiskacije vrše na osnovu sudski donešene odluke. To znači da se time treba isključiti mogućnost da se konfiskacija izvrši kod onih kod kojih ne treba. Drugi nedostatak koji je do sada činjen jeste da je konfiskacija vršena neorganizovano. To je imalo za posledicu da se je tim prigodama razvlačilo narodno dobro bez ikog računa. Opijalo se, kralo, upropašćivalo i slično. Tome se treba kategorično da stane na kraj. Kada se konfiskacija pripremi i podje na izvršenje treba se unapred da napravi plan po kojem će se vršiti. Tu je potrebno prvenstveno dovoljan broj ljudi, zatim dovoljan broj odgovornih ljudi, tako da svaka kola koja budu vozila imaju po jednog odgovornog, a na svakih pet opet po jedan odgovoran i tako redom, tako da se stvori čitav sistem odgovornih ljudi sve dok na koncu se nedodje do glavnih odgovornih, a to će biti članovi Kot. NOO-a i Komiteta kao drugovi koji dodju iz višeg foruma sa tim zadatkom. Takodjer se treba unapred predviditi mjesto gdje će stvari konfiskovane spremiti, tako da se ne desi slučaj da neprijatelj napravi potragu i pohvata konfiskovano. Nadalje u nedostatku potrebnih stvari, hrane i slično može se pristupiti rekviziciji. To treba paziti da se rekvizicija vrši u istinu kod onog koji ima viškova. Konfiskaciju i rekviziciju treba politički objašnjavati.

Što se tiče pak samog organizacionog stanja KP tu bi se takodjer moglo da podvuče slijedeće: Potrebno je prije svega da se srede knjige kadrova. Po tom još nije učinjeno dovoljno. Još ni jedan Kot. Kom. ne izvještava tačno o svim promjenama koje se odigravaju u njihovim Komitetima. Isto tako oni su shvatili pitanje kadrova statički, to jest da je dovoljno da se jedared pošalju neke karakteristike o ljudima i svršeno. To je iz osnova pogrešno. Ljudi se razvijaju i prema tome potrebno je da se iz knjige kadrova vidi razvitak ljudi. To ćemo postići ako se budu slali redoviti izvještaji o svakom drugu kako se razvija, nazaduje i slično. Isto tako je sada važno da se pregleda držanje članova KP za vrijeme of anzi ve. Sve nedosljedne, kukavice i slične treba da se čiste van. Jasno da to treba da učini jedna komisija koju će sastaviti Kotarski Komitet. O tome treba da se pošalje i nama izvještaj. Ta komisija

neka bude sastavljena od jednog člana Kotarskog Komiteta, jednog člana Opć. Komiteta i jednog dobrog člana partije sa općine gdje komisija bude djelovala. Kada se predje na drugu općinu onda se otud uzmu jedan član Opć. Kom. i član part. ćelije i tako redom dok se ne svrši posao. To treba da se učini do 27. V. Isto tako treba da K. K.-i pregledaju sve straže koje kontroliraju, te da nama pošalju brojno stanje njihovo, te procenat partijaca kod njih. Tu se treba voditi kurs ka tome da u partizanskim stražama budu partijci u odnosu na brojno stanje 100%. Isto tako treba da se pošalje izvještaj o stanju u bolnicama i to: Brojno stanje radnika kod bolnice, broj partijaca među njima, kakova je uprava bolnice, kakovi je doktor kakav je komesar bolnice i slično. Uz to treba da šaljete izvještaj o stanju u bolnici prema pismu CK KPH.

Što se tiče NOO-a tu postoje direktive. Treba takodjer da NOO poduzme odmah gradnju bunkera za NOF. I to da svaki Kot. NOO izgradi bunker sadržine 4 vagona hrane (ne mora biti to jedan nego više njih).

Pitanje AFŽ-a takodjer je još nedovoljno shvaćeno od samih Kotarskih Komiteta. To se naročito odražuje u tome da do danas još Kotarski Komiteti nisu poslali tačno brojno stanje odbora AFŽ-a kao ni broj organizaciono obuhvaćenih žena. Isto tako ne vidi se još kako su žene angažovane u izgradnji države. No i usprkos toga je poznato da žene rade može se čak reći bez znanja partije. Izgleda da drugovi partijci još nisu shvatili nov način rada sa AFŽ-om. Još nikako ne mogu da shvate da je učešće žena u izgradnji države njihov svakodnevni rad po pitanju sjetve, pomoći NOV, političkoj borbi itd. To je s druge strane još jedan dokaz da Komiteti pa čak i čitava partijska organizacija nije shvatila da oni sada snose punu odgovornost za rad ove organizacije. Da bi se ti nedostaci otklonili potrebno je da se komiteti udube više u suštinu tih problema, da pronalaze metode i kako da se žene u istinu potpunoma angažuju po svim pitanjima današnjice. Jasno da je tu jedan od osnovnih problema da se prije svega poveća primanje žena u Partiju kao i da se one drugarice koje su u Partiji osposobe da u istinu postanu rukovodioci masa žena. Tu treba da se pokaže sposobnost partijske organizacije po tim pitanjima.

Po ostalim pitanjima postoje direktive koje treba samo da se provjere da li se one sprovadjaju u život ili ne, te šta se treba poduzeti da se iste sprovedu u život.

No još jednu stvar treba da se podvuče, a to je pitanje sporosti i neodgovornosti koja se je počela po malo da uvlači u našu partijsku organizaciju. Sporost u organizaciji prije svega dolazi od pomanjkanja discipline, a zatim radi toga što organizacija nije shvatila da mora brzo reagirati na svaki događaj, jer mi se danas nalazimo u ratu i na ratni način moramo djelovati. S druge pak strane samo pomanjkanje discipline i sporost prouzrokuje neodgovornost koja kod nas počinje po malo da cvate. Ovo se naročito odnosi po pitanjima slanja izvještaja, zatim ispunjavanja formulara raznih i slično. Nije potrebno govoriti o tome šta znači neodgovornost kod nas. No mislimo da je potrebno napomenuti da se to više ne može trpjeti, i da će se po tom pitanju najenergičnije udarati. Ne može se više dozvoliti da recimo kao Kotarski Komitet Požega koji nije do danas poslao niti izvještaj o sjetvi na kotaru, zatim slanje mjesečnog izvještaja i slične stvari. Sa tim treba da se odmah prekine. Treba da se u organizaciju uvede red, odgovornost i brzina.

To su drugovi neki od najnovijih momenata koje treba da imate u vidu kako bi mogli da pravovremeno zadovoljimo zadacima koji se pred nas postavljaju.

Primate drugarski pozdrav uz naš borbeni
Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Za Komitet:
Nikola,⁴ v. r.

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 44/166—168.

357a

23. V 1944.

Štab Zapadne grupe odreda prosljeđuje pohvalu Štaba VI korpusa NOV i POJ svim borcima podređenih jedinica za pokazanu borbenost i požrtvovnost u toku borbi za obranu slobodne teritorije.

Od Štaba VI. Korpusa NOV i POJ Jugoslavije primili smo pod brojem 438 od 20. IV. o. g. sledeće:

»U posljednjoj neprijateljskoj ofanzivi¹ na naša oslobodjena sela i teritorij, naša junačka vojska izvršila je časno svoj veliki zadatak i potpuno opravdala narodno poverenje. U mnogim borbama i okršajima naša je vojska iako umorna od dugog marša i nedovoljno ishranjena, neispavana i iscrpljena od vjetra, kiše i snijega na položajima, junački branila naš nezaštićeni narod. Dosta je samo da se sjetimo sukoba sa neprijateljem u blizini Bučja.

Zajedno sa našom vojskom istakla se svojom požrtvovnošću i marljivošću naša hrabra pozadina. Svi mi počevši od boraca do komandanata i politkomesara dali smo sve od sebe da zaštitimo junački narod naših popaljenih sela i sve ono što nam je uvijek bilo i što nam je i sada najsvjetije čast i sloboda.

U svim našim slobodnim selima granulo je naše slobodno sunce, počeo je opet slobodan partizanski život. Narod je već u svim selima na bezbroj načina odao svoje divljenje i poštovanje našoj junačkoj vojsci i udarničkoj pozadini koja je svojim udarničkim radom prije ofanzive omogućila vođenje borbi, pripremvši bunkere za ranjenike, za rezervnu hranu za oružje itd., oblačeći i odjevajući svoje borce, opravljajući im oružje itd.

Poslije završene neprijateljske ofanzive mnogi naši borci ostali su u poderanim odijelima i cipelama i tu je ponovo došlo do izražaja požrtvovnost naših drugova radnika iz pozadine i ljubav prema svojim drugovima borcima po brigadama i odredima. Drugovi postolari i krojači uhvatili su odmah svoju dužnost i pojurili su u brigade da poprave cipele i okrpe odijela našim juncima iz prve borbene linije.

Ovako požrtvovnim radom i držanjem naših boraca sa fronta i iz pozadine stvorili smo i još ćemo više učvrstiti čvrstu vezu i ljubav fronta i pozadine.

Štab VI. Korpusa zbog svega gore navedenog napose ističe i

P O H V A L J U J E :

krojačke i postolarske radnike Požeškog područja kojima je Štab XII. Divizije već izdao pismenu zahvalu zbog požrtvovnog rada na popravci obuće i krpanju odjeće borcima XVIII i Osječke brigade.

< Nikola Miljanić
¹ Vidi dok. br. 357, objašnjenje 2.

Isto tako pohvaljujemo sve drugove radnike na bunkerima, opančare, postolare, krojače i sve radnike koji rade na podizanju bolnica, ustanova i zgrada Novogradiškog, Daruvarskog i Požeškog i Slatinskog područja, koji su se za vreme ofanzive istakli svojim radom i mnogo doprineli da naša vojska s uspjehom izvrši zadatak koji je pred nju postavio naš narod.

Sa parolom ŽIVJELO JEDINSTVO FRONTA I POZADINE KRENIMO DRUGOVI JOŠ SMJELIJE NAPRED I BUDNO NA DIKU I PONOS NAŠEM NEPOKORENOM JUNAČKOM NARODU!

Prednja pohvala Štaba VI. Korpusa NOV i PO Jugoslavije, dostavlja Vam se s tim, da se ista pročita pred cijelim strojem.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Politkomesar:
s. o.

Zam. komandanta, kapetan:
Milaković Jovan

AVIL, Fond NOH-a,
HIS, mkrf. 4/1-583.

358

25. V 1944.

Izveštaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o agitaciono-propagandnom radu na području kotara.

Dragi drugovi!

Šaljemo vam naš izvještaj za mjesec maj po Agitpropagandi.

Na Agitaciji komiteti i ćelije rade i to: Komiteti na usmenoj propagandi, ćelije slabo, što se tiče pismene propagande, to se redovito rasturuje. Na sastancima još ni komiteti ne pretresaju koliko treba niiti se pravi plan za usmjerivanje propagande.

Reagiranje na pojedine pojave još su slabe. Ćelije skoro nikako pa čak i [ne] registriraju, dok opć. Komiteti Rogulje, Bučje i Branežci nešto i sami poduzimaju, ostala tri komiteta slabo ili nikako naročito opć. Komitet Batinjani, koji je sada u zadnje vrijeme podpuno rasteran iz svog centra. Kotarski Komitet ukoliko drugovi stižu oni su ofanzivniji sa uspjehom rešavaju stvari, ako negdje i ne ide glatko ono se ipak popravlja, samo što je kod nas još uvijek stara praksa da se kod većine čeka na nukanje od odgovornog druga.

Naša je propaganda prilično u ofanzivi, stiže na vrijeme, na oslobođeni teritorij. Neprijateljska propaganda na poluoslobođeni teritoriji ojačala za 100%o i to: od onog dana kako je Šarac počeo da radi sa svojom trupom, a naročito u zadnje vrijeme, zadnjih 10 dana otišlo je k bandi oko 130 ljudi a to najviše pod terorom Šarca jer je sad Pavelić izdao proglas, da koga se uhvati poslije 26. V. da će se momentalno streljati i da će cijelu familiju oterati u logor, a koji se predaju da će im oprostiti za sve što je dosad učinio bio on član NOO-a ili partizan i slično.

Vjerojatno da tu imaju ruke i HSS-ovci samo mi do danas nismo imali mogućnost da ih pronađemo osim nešto što smo vam već i javili a to je na

450

novom majuru u Vel. Banovac dosad još nismo mogli da opazimo neke pojave **HSS-a** vjerovatna stvar da bi moglo biti samo su toliko konspirativni da **ih uopće** ne možemo pronaći jer u tom kraju još masovno idu u uporište.

U kartoteki imamo zabilježene neke osobe koje bi mogle biti opasne za **narod** i narodno osi. borbu, kao na pr. Baskijera Petar iz Vel. Banovca koji je poslao ćerku u uporište, Rovazdi Šandor koji je odselio sa cijelom **familijom** u uporište, Kapelari Ivan koji ima dva sina u bandi i to: jedan žandar i jedan domobran i ovaj je poslao ćerku u bandu te Irma Matijašević koja je najveća izdajnica cijelog sela, ista se je obvezala da će javiti kadgod bude **došlo** partizana u selo i ova ima muža u bandi. Svi gore navedeni su iz Vel. Banovca, a takve ima po svim selima kao i u D. Obriježi. Šarac Rade brat Marka Šarca koji je propagirao i mamio ljude da idu u bandu govoreći da sad dolaze Čerkezi, i da će poslije 26. V. banda redom klati i narod se je uplašio i počeo bježati i tako za par dana je uteklo 110 ljudi kako sam već gore naveo. Što se tiče pismene naše propagande na kontrapojave dosta zakašnjavaju, jer dok dođe do viših forumskih agitpropa i nazad ali ipak djeluje dosta jer je narod uvjeren u istinost naše štampe.

Kada dođe da se hitno nešto prenese na sav narod, onda se planski provodi dok neke sitnije stvari idu postepeno i neplanski. Vodi se statistički pregled po postignutim rezultatima za sela u koja se može masovno da sastaju, dok u mjestu gdje se to ne može radi momentalnih prilika kao što su dve opć. Batinjani i Vel. Banovac gdje je sad nemoguće da se masovno sastaje.

Dosada pomoć i kontrola od strane partije drugovima u NOO-ima zaduženi po propagandi bila je slaba, a na opć. Batinjani smo sad izgubili druga koji je bio zadužen po propagandi uhapsila ga banda sa cijelom arhivom općinskog NOO-a. Isti je bio i član opć. komiteta, tako i ostali članovi opć. komiteta svi su u NOO-ima.

Sa svim osnovnim pitanjima narod je upoznat i sad najviše čekaju da se otvori drugi front i ofanziva na istoku i narod govori da će sada biti smrtni udarac bandi i fašizmu, isto naroda sad interesira kakve će odluke donijeti III zasjedanje ZAVNOH-a a to naročito čekaju Hrvati sa izdajom Mačeka i Draže Mihajlovića. Narod je upoznat u tančine, imade jedan dio HSS-ovaca koji govore da nije istina da radi na tome da se poveže sa Dražom Mihajlovićem da je to samo propaganda od strane komunista. Mnogo puta se izlazilo pred njima sa popularizacijom odluke AVNOJ-a, ZAVNOH-a, Partije, Crvene Armije, Saveznika, naša NOV, mobiliziranje u borbi protiv fašizma itd. U gradovima i neprijateljskoj vojsci u zadnje vrijeme postigli smo uspostaviti VK¹ i tako sad će s njima biti malo lakše.

Propagiranje sjetve ne bi uspjelo da nismo pristupili organizirati pomoć iz vana, a posljedica je što je bila ofanziva² i narod je ostao bez vozne marve.

Pismena propaganda: Narod najradje čita VIJESTI, Napred, Glas Slavonije, a Hrvati »Slobodni Dom«, »Srpska riječ« ide samo na oslobođenoj teritoriji a na poluoslobođenom samo sela Toranj i Klisa.

Dopisništvo je osnovano i to: Kotarski i Opć. Komiteti imaju svoje ljude zadužene po tom, i oni izvještavaju okr. dopisničare samo što je sad poslije ofanzive malo zastalo.

Usmene novine se ne održavaju uslijed toga što ne raspolazemo sa takvim licima koji bi umjeli predavati.

¹ Vojni komitet. U toku jula 1943. god. privremeno je prekinuo rad zbog hapšenja domobrana i nekoliko članova Komiteta.

² Vidi dok. br. 357, objašnjenje 2.

Kulturno Prosvjetni rad je dosta slab, diletanskih grupa ima u par sela, njima ne dostaje instruktora, učitelji koji su po selima su još mladi da bi ih pomogli. Gdje ima koji učitelj SKOJEVAC taj obično s tim rukuje. Narod te priredbe rado gleda i često se priređuju po svim selima.

Zidne novine djelomično postoje. Zadnje vrijeme prolazeći preko terena dato je u zadatak opć. Komitetima da nijedno selo ne bude bez zidnih novina.

Primate naš drugarski pozdrav

Smrt fašizmu — Sloboda Narodu!

Za Komitet
Gavran³

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 44/169—170.

11. VI 1944.

Izvod iz naredbe Štaba Posavskog NOPO Štabu I bataljona da sa četom boraca pruži osiguranje radnoj grupi pri kopanju kukuruza na sektoru Španovice.

Prema telefonskom naređenju Štaba Zapadne grupe, da ovaj Odred ima dati jednu četu koja će osiguravati kopanje kukuruza na sektoru sela Španovica. Ista bi četa imala u zadatku da kontroliše sve prilaze od Pakraca i Lipika i cestu od Daruvara.

Stoga gore navedeni Štab neka odmah po primitku ovoga dopisa uputi jednu četu vojnika koja će da krene pravac selo Brusnik i tamo da se spusti preko kote 469 (Ravni Brezik) da kontroliše sve prilaze kojim bi neprijatelj mogao eventualno da naiđe u pravcu Španovice i time da ometa posao radnika koji bi kopali kukuruz, jer u istome selu raditi će naši oko 200 omladinaca. Ista četa ima u zadatku da kontroliše cestu Pakrac—Dragović i Gor. Grahovljani—Dragović, ali borcima objasniti da se ne šecu po cesti, jer je cesta minirana, a u slučaju nailaska neprijatelja imade ga se zadržati i najbrže izvijestiti raju koja bude kopala kukuruze. Sa istom rabotom održavati tijesnu vezu tako istoj izvijestiti da je osiguranje stiglo, kako bi ona mogla nesmetano da kopa kukuruz.

Četa neka se hrani iz najbližega sela po mogućnosti sa kazana a ista četa neka održaje vezu sa Štabom Zapadne grupe, t. j. da se javi po dolasku zauzetog položaja.

Četa da izvrši pokret odmah po primitku ovog naređenja kako bi mogla ujutro najdalje do 7—8 časova biti na gore pomenutom mjestu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

politkomesar:

M. P.

Komandant
poručnik
Sreten Žarković

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 4/1-179.

* Dominik Peterle

Juni, 1944.

Napis dopisnika Agitpropa Oblasnog komiteta KPH o II okružnoj konferenciji USAOH-a za okrug Nova Gradiška.

II. OKRUŽNA KONFERENCIJA USAOH-a. ZA OKRUG NOVA GRADIŠKA

Dana 4 i 5. VI. 1944. održana je na Bučju kotar Pakrac II. okružna konferencija Ujedinjenog Saveza Antifašističke Omladine Hrvatske, za okrug Nova Gradiška koja je bila još jedna veličanstvena manifestacija snage, volje i jedinstva cjelokupne omladine novogradiškog okruga, bez razlike na vjeru i narodnost, u neravnoj, teškoj i krvavoj, ali svetoj borbi protiv daleko nadmoćnijeg neprijatelja krvavog fašističkog okupatora i njegovih plaćeničkih slugu, izroda hrvatskog i srpskog naroda, ustaša i četnika.

Na konferenciji je učestvovalo oko 1700 delegata, omladinaca i omladinki, sa sva četiri kotara novo-gradiškog okruga, kako sa oslobođenog, tako isto i sa za sada još privremeno po neprijatelju okupiranog područja. Prisustvovali su također delegati iz vojske i vojnih bolnica.

Omladina je na ovu svoju konferenciju dolazila u povorkama i pod narodnim i crvenim zastavama, i transparentima.

Kao gosti na konferenciji su prisustvovali 3 člana Savezničke vojne misije, koji se nalaze pri Štabu VI. Korpusa, zatim predstavnik NOV načelnik Štaba VI. Korpusa pukovnik drug Milan Stanivuković predstavnik Oblas. NOO-a za Slavoniju podpukovnik drug Crnobrnja Bogdan (Tolja), predstavnik Oblas. Komiteta KPH, drug Dušan Čalić, zatim drug Dura Popović iz glavnog odbora USAOH-a za Hrvatsku, drug Mato Opić iz Oblas. odbora za Slavoniju, predstavnik AFŽ-a, pa predstavnici omladine za okruge Brod, Osijek, Našice, Virovitica, kao i predstavnik dične, herojske i nikad nepokolebive omladine Kozare.

Svi delegati i predstavnici bili su dočekani dugotrajnim burnim pljeskanjem i klicanjem Saveznicima, drugu Titu, Staljinu Crvenoj Armiji, NOVJ, VI. Korpusu, Narodno oslobodilačkim odborima, kao prvoj pravoj narodnoj vlasti, Centralnom Komitetu KPJ i KPH, Savezu Komunističke omladine Jugoslavije, Ujedinjenom Savezu Antifašističke omladine Jugoslavije i Hrvatske, poklicima za priznanje našeg Nacionalnog Komiteta Oslobođenja Jugoslavije, kao prave narodne vlade, te AVNOJA i ZAVNOH-a, a za izvođenje pred sud kralja Petra i klike oko njega.

Svečani dio konferencije odpočeo je prvoga dana oko 4 sata poslije podne sa predlaganjem svečanog i radnog predsjedništva koje je predložio drug Košta Vukotić, a koje je primljeno sa burom oduševljenja. U svečano predsjedništvo predloženi su Maršal Jugoslavije Josip Broz TITO, Maršal Sovjetskog Saveza Josip Visarionovič STALJIN, Predsjednik Sjevero-Američkih država gospodin Franklin Ruzvelt i Predsjednik Britanske vlade gospodin Čerčil.

U radno predsjedništvo su ušli: Košta Vukotić, Stjepan Petnjarić, Zorka Đermanović, Vlado Novak, Stoja Gaćeša, Miša Milanović, Steva Štrbac, Antun Opić, Ana Krajnović, Mato Opić, i Dobrila Blanuša.

Pošto je radno predsjedništvo zauzelo svoje mjesto otpjevana je pjesma »Hej Slaveni« a zatim su slijedili pozdravi predstavnika vojske i drugih organizacija koji su u svojim pozdravima zaželeli plodan i uspješan rad konfe-

Skojevska grupa iz sela Bujavice 1944. god

rencije istakavši naročitu potrebu još čvršćeg povezivanja fronte i pozadine, jer bez čvrste i dobre organizovane fronte nema ni pozadine, a bez čvrste i dobro organizovane pozadine nema ni fronte, što je u ostalo najbolje pokazalo i dokazalo i tri i pol godišnje iskustvo Narodno Oslobodilačkog Rata.

U ime Saveznika knferenciju je pozdravio član Savezničke vojne misije pri Štabu VI. Korpusa poručnik gospodin Novel (amerikanac) koji je rekao da veoma žali što ne vlada našim jezikom pa ne može da izrazi divljenje prema našem narodu, našoj organizovanosti kao i herojstvu koje je naš narod pokazao u ovoj teškoj borbi. Poručnik gospodin Novel je dalje rekao da su Saveznici sa nama i da dan konačnog oslobođenja više nije daleko.

U ime Komunističke Partije konferenciju je pozdravio drug Dušan Čalić, koji je u najkraćim crtama izložio uspjehe tri i pol godišnje NOB kao i zasluge Komunističke Partije u toj borbi. Također je istakao zasluge kao i žrtve naše omladine a posebno Komunističke omladine, naveo je i nekoliko primjera, pored kojih i primjer drugarice Nade Dragosavljević koja je pored još hiljada drugih omladinaca i omladinki dala od sebe sve što je mogla pa čak i svoj mladi život u borbi protiv fašističkih barbara, a za slobodu i srećniju budućnost čitavog našeg naroda.

Dotakavši se na kraju i toga kako razni mračnjaci neprijatelji našega naroda kleveću Komunističku Partiju da ona ima u ovoj borbi tobože nekih posebnih ciljeva, i da ona hoće silom našem narodu da nametne komunizam, drug Čalić je praćen burnim odobravanjem i klicanjem Komunističkoj Partiji i njenom Centralnom Komitetu zatim rekao: »Komunistička Partija nije nikada našem narodu nametala ono što naš narod sam nije htio, pa tako ni sada ako naš narod ne bude htio komunizam, niko mu ga neće nametnuti. Ali ako naš narod bude htio komunizam, tada ga u tome nikada niko i ničim neće moći sprečiti.«

Naročito je zapažen govor delegata dične Kozarske omladine koji je u svome govoru istakao kako se žene i majke Kozare rado sjećaju Slavonije gdje su — za vreme najveće nesreće koja je mogla da zadesi našu Kozaru, t. j. za vreme kada je "krvavi okupator, kao i ustaško-četničke zvijeri vršili svoje strahovite zulumе — našle utočište kod poštenog naroda. Također je zapažen govor druga Broce¹ predstavnika omladine Brodskog Okruga, koji je pozvao Omladinu Novo Gradiškog Okruga na takmičenje, kao i da pošalje svoga delegata na njihovu konferenciju koja će se održati 18. o. mj.

Upućeni su također pozdravni telegrami Maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu, Antifašističkom Vijeću Narodnog Oslobođenja, Centralnom odboru Ujedinjenog Saveza Antifašističke Omladine Jugoslavije, Nacionalnom Komitetu Oslobođenja Jugoslavije, Zemaljskom Antifašističkom Vijeću Narodnog Oslobođenja Hrvatske, Centralnom Komitetu Komunističke Partije Jugoslavije, Centralnom Komitetu Komunističke Omladine Jugoslavije. Zatim se prešlo na narodno veselje poslije kojega je opet kazališna družina Narodnog Oslobođenja Slavonije dala svoju vrlo uspjelu kulturnu priredbu. Na večer je prikazivan film o borbama na raznim evropskim i vanevropskim frontovima, pa je time završen svečani dio konferencije.

Drugoga dana oko devet i pol sati nastavljen je drugi dio konferencije t. j. radni dio.

Drug Petnjarić je podneo u političkom referatu razvitak političke i vojne situacije u razdoblju od prve do druge konferencije, kao i zadatke koji su -se s tim u vezi postavljali pred našu omladinu, te kako ih je ona rešavala.

i Nikola Malić

Drug Košta Vukotić podnio je organizacioni referat iz kojega se vide veliki i lepi uspjesi, koje je naša omladina postigla u svome radu od prve do druge konferencije. Tako se je samo brojno stanje organizacije povećalo od 3000 na 7000, a isto tako i broj organizacija je povećan, tako je samo na novo-gradiškom kotaru i to samo za posljednja 4 mjeseca obuhvaćeno 14 novih sela sa ukupno 287 novih članova. No naša omladina nije radila samo na tome da organizaciono obuhvati što više mjesta i omladine, ona je svesna toga da se ova velika borba koja se danas vodi i koja se vodi upravo za nju nebi mogla ni zamisliti bez vojske, zato naša omladina samo u posljednja 4 mj.

i to samo sa kotara Pakrac poslala u NOV još 48 novih omladinaca. Poznato je međutim da je područje kotara pakračkog od od prvoga dana već centar partizanskog pokreta i borbi, i daje najveći dio onoga što je bilo sposobno za borbu već davno u redovima NOV. Osim ovih postignuti su i drugi rezultati, tako je dalje na kotaru Pakrac obrađena 30 omladinskih bašči, uređeno za sjetvu 130 jutara zemlje, načupano 61000 biljaka za sadnju 900 borića zasađeno na grobove palih drugova, sakupljeno 170 kg brašna, 2375 komada jaja, 67 kg masti, 158 kg krumpira, 1835 l. mlijeka, 43 kg sira, 18 l. kajmaka. Sve je ovo sakupljeno samo u toku posljednja četiri mjeseca.

U diskusiji po organizacionom referatu, drug Đuran Popović iz Glavnog odbora USAOH-a za Hrvatsku ukazao je na to da se pored svih lijepih uspjeha koji su postignuti i iznešeni na ovoj konferenciji, dosta malo pažnje posvetilo baš onome pitanju koje treba da najviše interesuje našu omladinu, a to je pitanje izgradnje države, naše nove federativne demokratske Jugoslavije.

Govorili su još predstavnik omladine sa Kozare kao i predstavnik omladine okruga Brod drug Broco, koji su u svojim govorima pohvalili lijepe uspjehe koje je postigla omladina okruga Nova Gradiška, a koji u upoređenju sa uspjesima postignutim na njihovim okruzima još uvijek izvjesno zaostaju, pozvali su omladinu Novogradiškog okruga da u buduće još daju još više, upravo sve od sebe u radu i borbi za što skori ju pobjedu nad mrskim neprijateljem. Drug Mato Opić iz Oblasnog odbora USAOH-a pozvao je zatim omladinu na natjecanje u trajanju od petnaest dana, koje bi se sastojalo u tome ko će u tornear oku napraviti neprijatelju više štete, a imalo bi se provesti između pojedinih kotareva, općina, sela pa i pojedinaca, što je jednoglasno i sa velikim oduševljenjem prihvaćeno. A isto tako je pozvao prisutne da zajedno sa njima uzviknu nekoliko parola, što je se međutim pretvorilo u dugotrajno burno klicanje i pljeskanje, drugu TITU, STALJINU, ČERCILU, RUZVELTU, CRVENOJ ARMIJI, NOV-eu, KOMUNISTIČKOJ PARTIJI, AVNOJ-u, ZAVNOH-u, NACIONALNOM KOMITETU i tako dalje, a koje je potrajalo gotovo čitavi sat.

Nastalo je opet narodno veselje, a na večer je opet prikazan film o borbama na raznim frontovima sveta, pa je stime konferencija završena.

Dopisnik:
potpis nečitljiv

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS fk. 42/735—737.

3. VII 1944.

Izvod iz izvještaja Župske redarstvene oblasti Nova Gradiška Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost... o diverzijama na željezničkoj pruzi Poljana — Lipik.

KOTAR PAKRAC: U noći od 26. na 27. lipnja o. g. minirana je željeznička pruga između postaje Lipika i Poljana u dužini oko 40 šinja.

28. VI. 1944 u 14.20 sati minirana je želj. pruga između postaje Lipik—Kukunjevac u km. 19.6—19.7 na 6 mjesta, u km. 19.7—19.8 na 7 mjesta u km. 19.8—19.9 na 6 mjesta, u km. 19.9—20.0 na 7 mjesta, u km. 20.—21.0 na 2 mjesta. Ukupno 28 miniranih mjesta, većim dielom na sastavu šinja. Šteta neprocjenjena. Žrtava nije bilo. Pruga Lipik—Banova Jaruga predan prometu 29. VI. 1944.

Podataka od drugih kotarskih oblasti nema.

Stanje zatvora: 34 naša i 36 njemačkih uhićenika.

ZA DOM SPREMNI!

REDARSTVENI RAVNATELJ
Dragutin Bratuša, v. r.

AVII, Fond UD.
HIS, fk. 30/609.

6. VII 1944.

Upute Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o načinu provođenja izbora za odbore Narodnooslobodilačke fronte.

Dragi drugovi!

U vezi sa organizacionim oformljavanjem Narodno-oslobodilačke Fronte mi se sada nalazimo pred stvaranjem Općinskih Odbora NOF-e. U tu svrhu održavaće se općinske konferencije Narodno-oslobodilačke Fronte na kojim će se birati općinski Odbori NOF kao i delegati za kotarske konferencije NOF-a. Da bi tok same konferencije išao što pravilnije šaljemo vam nekoliko napomena i uputa kako se trebaju održavati te konferencije.

1. Konferencija treba poprimiti najsvečaniji karakter. Radi toga treba danas da datum konferencije pada jednim svetcom (nedelja, ili kakav drugi svetac). Na konferenciju treba da še teži da dođe što više naroda osim delegata koji su birani za tu konferenciju. Konferencija treba da se pretvori u jedan narodni zbor za dotičnu općinu. To znači da se za konferenciju trebaju izvršiti agitacione pripreme. Tu treba zaposliti organizacije AFŽ-e, SKOJ i USAOH kao i partijsku organizaciju koja treba da bude organizator tih konferencija.

2. Na konferenciju dolaze delegati izabrani na seoskim konferencijama NOF-a. U koliko nisu izabrani na seoskim konferencijama NOF-a, treba pred-
' viditi ljude za delegate i pozvati ih kao delegate na konferenciju. Isto tako kotarski Komiteti sa Općinskim Komitetima treba da predvide tko će biti

izabran za predsjednika Odbora NOF-a na općini. To treba biti najuticajnija ličnost na općini. Sekretar općinskog Komiteta treba da bude tajnik općinskog Odbora NOF-a.

3. Mjesto same konferencije treba da bude ukrašeno slikama naših prvaka i rukovodioca NOP-a kao i slikama vođama naroda naših saveznika. Isto tako izvesti parole najaktuelnije za danas. Zatim mjesto za radno predsjedništvo (stol sa 4—5 stolica i to neke vrste tribine (uzvišeno mjesto od dasaka ili slično). Dolazak naroda na samu konferenciju treba organizirati da se dolazi pod zastavama i transparentima sa izvikivanjem parola i pjesmom. Ovo organizovati preko Part, organizacije i omladine. Po mogućnosti na mjestu konferencije organizirati sjedala od dasaka. Jedna takova općinska konferencija NOF-a treba da sa narodom i delegatima postigne broj od oko 200—500 naroda i više.

4. Konferenciju otvara najjače političko lice na općini. To je obično predsjednik NOO-a ili sekretar partijske organizacije (opć. komiteta). No može i jedan stariji čovjek politički ugledan na općini. Otvara se konferencija s time da se pozdrave prisutni kao i gosti. Zatim se predloži radno predsjedništvo u koje treba da uđu 3—6 ljudi i žena. Neka uđu po jedan predstavnik Partije, omladine, žena, vanpartijac i možda negdje neki HSS-ovac ili slično. Zatim predložiti počasno predsjedništvo (Druga Tita, Izvršni Odbor NOF-a za Hrvatsku, Vladimira Nazora, Ivana Ribara i Zavnoh). Zatim poziva predsjedništvo da zauzme mjesto.

5. Predsjednik radnog predsjedništva predlaže da se pošalju pozdravni telegrami (kome se već napišu). Zatim predlaže dnevni red i to: 1. Politička situacija, 2. Referat o NOF-i, 3. Izbor općinskog odbora i predsjedništva NOF-a, kao i delegata za kotarsku konferenciju NOF-a i 4. Razno. Političku situaciju će iznijeti najjače politički potkovan drug na konferenciji (to će biti netko iz Okružnog Komiteta ili si.). Ovdje će se obuhvatiti i odluke III. zasjedanja Zavnoh-a. Referat o NOF-i takode jedan jači drug. Tu će se razjasniti sama NOF-a, kao i konkretni zadatci koji pred njome stoje na dotičnoj općini. Ova dva referata održaće se skupa a po njima diskusija. Diskusiju treba organizirati tako da se postavljaju pitanja i da ista postane živa. Poslije toga izbor predsjedništva i odbora kao i delegata za Kotarsku konferenciju NOF-a. Općinski odbor NOF-a treba da ima 20—30 članova. Isto toliki broj i delegata za kotarsku konferenciju. Ovo treba da se učini prema ranijem pismu koje smo tom u vezi s tim poslali. Poslije ovog dolazi ako se ista konferencija pretvori u narodni zbor — narodno veselje —.

Redovito nam šaljite izvještaje o broju formiranih odbora NOF-a. Sada odmah pošaljite izvještaj kolike ste do sada istih formirali i gdje. Kako je narod formiranje istih primio. I sve što je u vezi a s time.

Ovo pismo dobro proučiti i s njime upoznati općinske komitete. Primate drugarski pozdrav uz naš borbeni:

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Za komitet:
Nikola¹ v. r.

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS. Ik. 44 194—195.

¹ Nikola Miljanić

6. VII 1944.

Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnor komitetu KPH za Slavoniju o raspoloženju naroda prema NOP-u na kotar Pakrac, održavanju masovnih zborova, tumačenju odluka III zasjedanj ZAVNOH-a i sporazuma Tito — Šubašić te o dezertiranju domobrana.

Politička situacija:

Kotar Pakrac: Problem obuhvatanja hrvatskih masa ovdje je najbolje savladan. Ovdje su sva hrvatska sela obuhvaćena. Ovdje je u glavnom proširenje pokreta u već obuhvaćenim selima kao glavni problem. Bivši HSS-ovci kao n. pr. Drkulac i Remenar nedavno su bili došli kod nekih naših drugova sa namjerom, da surađuju sa NOP. No, uslijed pojačanog terora u okolic njihovih sela, kao i slučajem da je prije nekoliko dana u Badljevinu strijeljani 4 čovjeka iz Kipa, uzrokovalo je da su se opet uplašili. Inače za sada se ni osjeća nikakvo rovaranje sa njihove strane protiv NOP-a. I ovdje se prije par dana povratilo 15 iz domobrana i postoji vjerojatnosti da će ih se jo, mnogo povratiti.

Što se tiče općenito popularisanja odluka III zasjedanja ZAVNOH-a ti smo do danas vrlo malo učinili. Još ni čitava organizacija nije se temeljito upoznala sa istima. Inače narod prima dobro odluke. U srpskim selima gotovo svuda su održani masovni sastanci na kojima su tumačene odluke III zasjedanja ZAVNOH-a. Sada smo formirali ekipe na svim kotarevima sa zadatkom upoznavanja naroda sa odlukama III zasjedanja ZAVNOH-a. Težište je prebačeno uglavnom na neoslobođeni teritorij.

Što se tiče Srba može se općenito reći, da je situacija kod njih povoljna. I u srpskoj posavini vraćaju se kućama iz domobranstva. Osnovno što se osjeća danas kod Srba jeste interesovanje za pregovore između Šubašića i AVNOJ-a. Mnogi postavljaju pitanje, kako to sad da hoćemo kralja. Nije irrijasno to pitanje. To se postavlja i kod hrvatskog naroda. Kod srpskog naroda izgleda, da su pojedini elementi prosto ovo iskoristili protiv NOP-a (Lovski i još neka sela), govoreći kako mi ne možemo bez kralja, kako pomoć od saveznika šalje nam kralj i kako će on opet nazad doći voljom saveznika Engleza. Mi smo poduzeli mjere, da pravilno objasnimo ovo pitanje kake kod Srba tako i kod Hrvata.

Česi na našem okrugu u glavnom su obuhvaćeni u NOP. Nekih naročitih problema kod njih nema. Kod Mađara se situacija također poboljšala (Brenkiska). Bježe iz domobranstva kućama i surađuju sa NOP-om.

Domobrantskih dezertera ima najviše na požeškom kotaru (oko 1.000), na pakračkom kotaru 30—50, na novskom 130—200 i to u glavnom u posavini. Na gradiškom kotaru ne znamo ni od prilike koliko ih ima. Rad sa istim do danas nije se gotovo nikako postavljao. Sada smo poduzeli mjere da se sa istima održavaju sastanci u cilju, da se preko njih pozivaju kućama koji još nisu došli, a istovremeno da se i njih mobiliše u NOV.

U proteklih mjesec dana mobilisano je na kotarevima Pakrac, Novska, i Gradiška mobilisano je 159 boraca i to: 56 Srba, 51 Hrvat, 12 Čeha, 18 Slovaka, 15 Mađara, 6 Nijemaca i 1 Talijan.

U Pakracu je prije par dana bilo hapšenje širih razmjera u vezi sa razbacanim letaćima po gradu. Provala nije nastala. Pohapšeni pušteni su kućama. Građanstvo obavještavamo o situaciji pomoću našeg propagandnog materijala. Materijal ulazi u sva uporišta.

Lipik i Pakrac. Bila su hapšenja, ali su svi pušteni osim jednog tako da ćemo uskoro moći obnoviti sve stare veze.

Primitive naš drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Komitet:¹

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, rk. 44/198.

364

14. VII 1944.

*Zapisnik sa sastanka Gospodarske komisije Okružnog NOO-a Nova Gra-
diška o osiguranju i početku žetve.*

ZAP i S N I K

sastavljen dana 14. VII. o. g. na sastanku žetvenog odbora kojemu su prisustvovali slijedeći drugovi i to:

1) Nikola Guberović	5) Vojaček Josip
2) Čurić Zivko	6) Ružička Josip
3) Prodanović Milan	7) Marinković Ivo
4) Vukotić Košta	8) Zarković Sreten
- Sastanak je održan sa slijedećim dnevnim redom:

Dnevni red

- 1) Vojno osiguranje
- 2) Početak žetve
- 3) Razno

1) Vojno osiguranje: Što se tiče vojnog osiguranja određen je da će isto razraditi operativni žetveni štab.

2) *Početak žetve.* Kao početak žetve određen je dan 16. VII. naveče. U projektu je da se ima po mogućnosti pokositi 50 jutara žita. Za košnju i odvoz žita sa tih 50 jutara predviđeno je da je potrebno:

200 kosaca (70 kosaca dodjeliti će komanda psunjskog područja a 130 kosaca dodjelit će kotarski N.O.O. Pakrac).

600 kupilaca (150 kupilaca dodjeliti će koman. psunj. područja a 450 kupilaca biti će mobilizirano od omladine sa kojom će u glavnom rukovoditi drug iz USAOH-a Košta Vukotić).

500 kola sa kočijašima koja će se mobilizirati iz slijedećih sela:

Sredani	80 kola	D. Obrež	50 kola
Trojeglava	50 kola	V. Banovac	15 kola
Goveđe polje	40 kola	G. Obrež	10 kola

¹ Dokument bez potpisa.

Batinjani	15 kola	Brekinjska	30 kola
M. Banovac	6 kola	Omanovac	25 kola
Toranj	10 kola	Ploština	20 kola
Franjevac	20 kola		

Kola iz gore navedenih sela ima mobilizirati komanda psunjskog područja.
 Iz niže navedenih Općina imaju provesti mobilizaciju Općinski i seoski N.O.O.-i i to iz općine Brusnik 70 kola, Rogulje 100 kola, Bučje 40 kola i iz općine Branežci 110 kola.

Za ishranu radne snage koja će biti zaposlena kod toga predviđeno je zborno mjesto u D. Grahovljanima, a ljudstvo koje će istovariti žito iz vagonetla (kola) predviđeno je da njihovo zborno mjesto bude ispod Jakovaca.

Za ishranu će dodjeliti 1500 kg. kruha komanda psunjskog područja koji se kruh ima dovesti u donje Grahovljane, 700 kg. također će dati ista komanda koji se kruh ima prevesti do ispod Jakovaca.

Za meso i ostalo zadužuje se Okružni N.O.O. Za organizaciju oko prehrane zadužuje se drug Guberović Nikola. Hrana ima biti dogotovljena do 6.30 sati ujutro.

Drug Rebo¹ je zadužen oko organizacije radne snage za Kapetanovo polje.

Radna snaga biće podjeljena u radne grupe.

Svaka radna grupa brojiti će 40 ljudi i to 10 kosaca i 30 kupilaca. Kosci se imaju razvrstati u sistemu petorke. Na čelu svake te radne grupe nalaziti će se po jedan rukovodioc.

3) *R a z n o.* Po toj točki nije bilo diskusije, jer nitko od prisutnih drugova nije ništa predložio.

Time je iscrpljen dnevni red i sastanak završen našim borbenim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Predsjednik g. komisije
 Guberović

AVII, Fond NOR-a.
 HIS, mkrf. 8/1-237—238.

365

28. VII 1944.

Zapovijest Štaba XII divizije NOVJ štabovima podređenih jedinica za raspored snaga prilikom prevoza žita sa sektora Antunovac — Poljane — Gaj na oslobođenu teritoriju.

ZAPOVJEST

(Sekcija Pakrac i Bjelovar 1:100000)

U cilju izvlačenja žita sa sektora Antunovac—Poljane—Gaj na naš oslobođeni teritorij.¹

¹ Gojko Kozlović
 U toku jula i augusta 1944. godine osnovni zadaci jedinica VI korpusa bili su: osiguranje žetve i vršidbe, prebacivanje hrane u Liku, vršenje diverzija na svim komunikacijama i čišćenje Požeške i Daruvarske kotline radi proširenja slobodne teritorije i mobilizacije novih boraca.

N A R E Đ U J E M O :

- 1) *Čehoslovačkoj Brigadi*
Sastav:
2. bataljona
i ostali dijelovi.

Povezaće se sa Kotarskim NOO-om Nova Gradiška radi prikupljanja i mobilizacije kola za prevoz žita.
Danas 28. VII. po dolasku u Gaj postaviće zasjedu sa jednim manjim dijelom snaga na cesti Duhovi—Antunovac. Istu cestu minirati.
- 2) *Osječkoj Brigadi:*
Sastav:
3. bataljona
i ostali dijelovi.

Sa jednim bataljonom postaviće zasjedu večeras, po dolasku u Bujavicu na cesti koja vodi od Gaja prema Poljani kod k. 138. Istu cestu minirati.
Sa jednim bataljonom postaviće zasjedu na raskrsnici sela Kukunjevac—Brezine kod k. 169.
Sa jednim bataljonom postaviti zasjedu na pruži Lipik—Poljane ist. od ž. st. Bujavica za 1500 met. i presjeći istu prugu. Potreban eksploziv i diverzante dobiće od ovog štaba.
- 3) *XII. Ud. Brigadi:*
Sastav:
4. bataljona
i ostali dijelovi.

Jedan bataljon zaposjest će sjev. deo pruge Poljana—Lipik i to od si. »U« sjev. preko pruge, te zap. od s. Brezine do potoka Bijela. Istu prugu presjeći na što više mjesta, te spriječiti dolazak pancera od Poljana.
Dva bataljona nalazit će se u Bujavici sa zadatkom, da osiguraju prevoz žita i povlačenje jedinica Osječke i Čehosl. Brigade.
Jedan bataljon otiće na zadatak u isto vrijeme koga je dobio jučer 27. VII. o. g. t. j. da osigura prelaz kola i drugova koji su ostali u Posavini prilikom prelaza Osječke Brigade iz Posavine.
Prugu Banova Jaruga—Lipovljani presjeći na nekoliko mjesta tako da se osigura nesmetan prolaz kolima. Ovaj bataljon treba da bude na prugi u prvi sumrak.
- 4) *Mjesto štabova:*

Štab Divizije sa svojim dijelovima nalazit će se na želj. stanici Bujavica. Štab Čehosl. Brigade u s. Gaju na sjev. dijelu.
Štab Osječke Brigade nalaziće se kod ž. st. u Bujavici.
Štab XII. Ud. Brigade nalaziće se u s. Bujavici.
- 5) *V e z a:*

Vezu između Štabova brigada i Štaba Divizije održavaće se pomoću kurira i radio stanice.

- 6) *Vrijeme pokreta:* Sve jedinice moraju stići do 18 sati u selo Bujavicu, odakle će krenuti na date im zadatke.
- 7) *Znaci raspoznavanja:* Važe opći znaci raspoznavanja.
- 8) *Evakuacija ranjenika:* Divizijsko previjalište sa hirurgskom ekipom nalaziće se u s. Bujavici kamo treba evakuisati sve ranjenike.
- 9) *Povlačenje:* Jedinice Čehoslovačke Brigade povući će se skupa sa zadnjim kolima koja budu prevozila žito u s. Bujavicu, a potom se povlači Osječka Brigada u staru bazu, a po prolazu Osječke Brigade povući će se XII. Ud. Brigada također u stare baze. Bataljon XII. Ud. Brigade koji ima posebni zadatak² na pruži Lipovljani — Banova Jaruga povući će se po prelazu kola koja su zaostala.
- 10) Sve nepotrebne komore ostaviti u sadašnjim bazama, kojima se treba dati potrebno osiguranje.
- Smrt fašizmu — Sloboda narodu!
- Politkomesar, p. pukovnik: Komandant, major:
SI. ots. Demonja Nikola
- Dostavljeno:*
Štabu Čehoslovačke, Osječke i XII. Ud. Brigade na izvršenje.

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 12/1-134—135.

2. VIII 1944.

Dopis Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o načinu popisa i upućivanja djece u Italiju.

Dragi drugovi, vi ste upoznati sa odašiljanjem djece za Italiju kao i sa popisom koji se vršio ovih dana po našim kotarevima. Sam taj rad nije se do sada pravilno odvijao te je stvarao neke poteškoće našem Oblasnom NOO-u prilikom odašiljanja djece. Neki kotarevi su odmah slali djecu direktno u Oblasni NOO bez prethodnoga obavještenja Okružnog Komiteta ili NOO-a i time su samo pravili smetnju i zbrku kod Oblasnog NOO-a. Stoga Vam šaljem detaljne upute o popisu i odašiljanju djece za Italiju. Da bi taj važan posao što pravilnije tekao zadužite kao i kod sjetve i vršidbe jedno odgovorno partijsko lice koje se nalazi u NOO-u potom spiskom tako i u Kotarskom. Članovi Kotarskog Komiteta dužni su taj rad kontrolisati i pružiti svu potrebnu pomoć da se to što pravilnije i hitnije obavlja. Najprije će se slati ona djeca kojima je to najpotrebnije.

² Vidi dok. br. 368.

1) Sada momentalno dolaze u obzir djeca naših drugova koji se nalaze po svim civilnim i vojnim ustanovama, te djeca izbjeglih roditelja naših partizana i simpatizera, koji su pobjegli ispred fašističkog terora sa neoslobođenog teritorija.

2) Odmah iza njih po redu dolaze djece partizanskih obitelji čiji su roditelji pali kao narodni borci i djeca onih koji se nalaze u koncentracionim logorima. S njima zajedno dolaze djeca koja uopće nemaju svojih roditelja ili imaju samo jednog roditelja, koji ne može dovoljno da se brine za njih, t. j. da ih opskrbi.

3) Kada se gore navedena djeca otpreme, tek onda dolaze sva ona djeca na red čiji roditelje žele ili hoće da ih pošalju u Italiju.

Da bi ovim redom bio pravilno vršen transport i riješeno pitanje najpotrebnijih, trebaju općinski NOO-i t. j. tajnici zajedno sa drugom zaduženim po socijalnom nepristrano (t. j. bez protekcije) obaviti popis svih onih koji pod točkom br. 1. dolaze na red, kada to obave onda treba odmah dostaviti kotarskom NOO-u, koji će hitno ne čekajući daljnje prikupljanje izravno slati na okružni NOO. *Popis djece neka se vrši po selima, a otpremu djece vršit će socijalni odjel kotarskih NOO-a.*

Čim brže i pravilnije obavimo ovaj posao, tim ćemo prije olakšati i onako teško stanje našem narodu, a i samim organizacijama. Prilažemo vam formular kojega preko općinskih komiteta dostavite općinskim NOO-ima i neka na takvim formularima vrše popis. (U koliko općinski nemaju dovoljno papira ili mašine vi im umnožite te formulare).

Nastojte da pri otpravljanju djece ne dođe do zbrke i nemojte djecu slati dok vam ne javimo.

Sabiralište t. j. mjesto za prikupljanje djece javit ćemo vam ili telefonski ili najhitnije po kuriru. Također ćemo vam javiti koliki broj djece treba slati. *Uz njih ne smije nitko od roditelja ili od rodbine ići kao pratnja* nego samo "jedan drug iz općinskog ili kotarskog NOO-a zadužen po socijalnom ili netko koga odredi za pratioca nadležni NOO.

Primite naš drugarski pozdrav uz naš borbeni

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Komitet:
Jovo Delibašić

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 44/236.

3. VIII 1944.

Izvod iz dnevnog izvještaja Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH o napadu partizana na Badljevinu.

II. PODRUČJA:

Daruvar—Pakrac: 2. VIII u 0300 sati partizani su započeli napadaj topničkom i pješачkom vatrom na posade Daruvar, Doljana, Badljevine, Pakraca, Kukunjevca i osiguranje vršidbe u s. Brestovac. Napad je trajao do 0600 sati, kada je odbijen kod Daruvara, Pakraca i Kukunjevca.

Nasilnim razviđanjem uz podporu oklopnih kola prema Doljanima i Badljevini (4 i 8 km j. Daruvara) razviđačke skupine odteretile su posadu u

Poljanima i stigle do Kipa (6 km j. Daruvara). Borbe se nastavljaju. Stanje u Badljevin¹ nejasno.

Neprijatelj je pretrpio teške gubitke, jer je svoje mrtve i ranjene odvlačio na kolima. Vlastiti gubitci: 17 ranjenih.

2

AVII, Fond UD.
IHS, mkrf. 4/III-407.

367a

5. VIII 1944.

Izveštaj Štaba XII divizije NOV i POJ Štabu VI korpusa o likvidiranju domobranskog garnizona u Badljevin¹.

Naša Divizija dobila je zadatak da likvidira neprijateljsko uporište Badljevinu i da postavi zasjedu prema nepr. uporištu Pakrac i Lipik, prema zapovjesti toga štaba Op. broj 1223 od 30. VII. 1944.

Neprijateljsko uporište Badljevin¹ nalazi se na ravnom zemljištu, prilaz uporištu je dosta povoljan, pošto nije imao spoljna utvrđenja, niti jedinica isturenih ispred samog uporišta. Neprijatelj koji se nalazio u uporištu bio je utvrđen u centru sela u bunkerima od zemlje obloženim drvetom i rovovima povezanim sa saobraćajnicama, a oko ovih bila je bodljikava žica, oko kojih je teren bio miniran sa nagaznim minama.

Teren na kome su vodile borbu jedinice XII. Ud. brigade bio je u glavnom brdovit, a pristup našim položajima bio je otežan pošto se moralo svagdje uspinjati. Jarke i uvale između pojedinih čotova moglo se dobro kontrolisati sa naših položaja.

U borbi su učestvovala sve jedinice Osječke brigade, II. bataljon, jurišna četa i jedna četa III. bataljona XII. Udarne brigade.

Sa neprijateljske strane u borbi je učestvovao stožerni sat IV. Gorskog zdruga, jedan vod pionira i dijelovi artiljerije bez topova, u jačini od 132 vojnika koji su se nalazili u uporištu Badljevin¹. U borbi sa XII. Ud. brigadom učestvovala je jedna satnija IV. Gorskog zdruga, sastavljena u glavnom od Muslimana.

Naše namjere bile su likvidirati gore navedeno uporište u potpunosti, te spriječiti dolazak pojačanja posadi¹ u napadnutom uporištu iz uporišta Pakrac i Lipik, dok su namjere neprijatelja bile braniti ovo uporište od našeg napada, a ovih potonjih da se probiju kroz naše zasjede i priteknu u pomoć posadi u Badljevin¹.

Zapovjesti za ovu akciju izdate su pismeno, koje se prilažu.

Borba je u početku bila dosta žestoka, pošto je moral kod neprijatelja bio visok te je davao žestok otpor, vjerujući da će mu stići pomoć, a pored toga je bio potpomognut u početku napada artiljeriskom vatrom iz Pakraca koja je bila uperena na naše položaje. Pomoć koju je neprijatelj očekivao nije došla, a isto tako artiljerija koja je gađala imala je 90% sabotiranih

¹ O napadu na Badljevinu vidi dok. br. 367a.

² Dokument nije potpisan.

¹ Vidi dok. br. 367.

granata. Naše jedinice vršile su sve žešći pritisak. Kada su naše jedinice tačno otkrile mjesta odakle neprijatelj daje otpor i njegovu jačinu, izvršen je snažan pritisak sa sve četiri strane. Žica koja je bila oko bunkera i rovova ubrzo je provaljena i naše jedinice došle su do samih bunkera, odakle su počele tući teškim naoružanjem iz Džon-bula i t. bacača. Neprijatelj vidjevši da će sigurno biti uništen, a pomoć mu ne stiže, pokušao je probijati se iz uporišta, što mu je bilo potpuno onemogućeno, nakon čega se počeo predavati, dok se nisu konačno svi predali.

Borba je počela 2. VIII. o. g. u 3 sata i trajala do 7 sati istoga dana.

Na zasjedi kod XII. Ud. brigade borba je otpočela 2. VIII. u 7.30 čas. i trajala do 8. čas.

Tok borbe kod jedinica XII. Ud. brigade bio je jednostavan. Neprijatelj je naišao iz jednog pravca i nakon što se sukobio sa našim jedinicama pokušao je jurišati, ali uslijed naše nadmoći u vatri, kao i ljudstvu, neprijatelj se nakon pola sata borbe povlačio bježeći prema Pakracu.

U ovoj borbi postignuti su u potpunosti postavljeni ciljevi. Neprijateljsko uporište Badljevina likvidirano je u potpunosti. Neprijatelj iz Pakraca i Lipika nije uspio da se probije kroz naše zasjede.

Ubijeno je: 41 mrtav i oko 20—25 ranjenih, zarobljeno je 78 nepr. vojnika, među kojima 2 oficira i nekoliko podoficira.

Od oružja i sprema zarobljeno je: 8 puškomitraljeza »Brno«, 66 pušaka, 4 pištolja, 8 raznih šmajsera, 21050 pušč. i mitr. metaka, 41 bomba, 14 nagaznih mina, 1 ispravna radiostanica, 2 telefona, 7 poljskih kazana.

Uništena su sva utvrđenja i prepreke iz kojih je neprijatelj davao otpor.

Naši gubitci: 4 poginula i 34 ranjena. Među poginulima nalazi se Živković Stevo, komesar 1. čete II. bataljona, st. vodnik Gudan Karlo, komandir 1. čete III. bataljona, i Gudan Karlo, vodnik teškog odjeljenja, svi iz Osječke brigade. Gubitaka u oružju i materijalu nismo imali.

U ovoj borbi utrošeno je: 14100 pušč. i mitr. metaka, 61 mina za teški bacač, 11 granata za top 45 m/m, 67 mina za Džon-bul, 33 mine za laki bacač, 17 trombolskih bombi i 8 ručnih bombi.

U ovoj borbi naročito su se istakli slijedeći drugovi iz Osječke brigade i to: Mirko Stojaković, vodnik, teškog odjeljenja, Milinković Joco, vodnik 3. čete I. bataljona, Kovač Josip, vodnik, 3. čete I. bataljona, Mlatković Stevo i Babić Ostoja, mitraljesci iz 1. čete I. bataljona, Nikola Bjelajac, borac II. bataljona, sa svojom poslugom na »Džon-bulu«, Ljuban Ugrešić, pomoć, komesara 2. čete II. bataljona, Gudan Karlo, komandir 1. čete III. bataljona, i vodnik Grigić Ma to, koji su poginuli, tj. ova dva posljednja.

U borbi nije bilo lica niti jedinica koji su se slabo držali.

Akcija je bila dobro pripremljena. Izdate zapovjesti i donesene odluke bile su realne. Upravljanje i rukovođenje borbom bilo je dobro. Sadejstvo svih vrsta oružja bilo je dobro. Saradnja između jedinica bila je vrlo dobra, a tako isto i veza između štabova bataljona međusobno i između štaba brigade funkcionisala je vrlo dobro, tako da je pri početku napada bila uspostavljena veza sa svim jedinicama telefonom.

Vidilo se da borci Osječke brigade nemaju još dovoljno rutine za napade na utvrđena uporišta, pošto borci ove brigade su imali vrlo malo puta borbu sa neprijateljem koji je utvrđen. Isto tako zapaženo je da svi borci nisu vješti u bacanju ručnih bombi.

Štabovi bataljona u ovoj borbi nisu se najbolje snašli, a naročito Štab
III. bataljona Osječke brigade, koji raspolaže sa vrlo (malo) vojničkog isku-
stva. Nepravilnosti u borbi nije bilo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Komandant, major
Demonja Nikola

AVII, Fond NOR-a, reg. br. 14-2/II, K 473.

368

5. VIII 1944.

*Izvještaj Štaba XII divizije Stabu VI korpusa NOV i POJ o likvidiranju
bunkera na pruzi Banova Jaruga — Pakrac i omogućavanju izvoza žita s tog
područja za Liku i Baniju.*

Bunker koji se nalazio na želj. pruzi Pakrac—Banova Jaruga između Po-
ljane i Brezine bio je čvrsto građen od drveta sa dva zida napunjen sa ze-
mljom. Položaj oko ovog bunkera bio je dosta povoljan za prilaženje istome
i to sa istočne strane, pošto je tu bilo šume, koja je štitila naše borce od oka
i metka. Oko bunkera bila je bodljikava žica, a ispred žice postavljene nagaz-
ne mine. Drugi bunker koji je bio udaljen oko 150 met. od ovog prvog bio
je isto tako građen kao i ovaj prvi, ograđen sa bodljikavom žicom i nagaznim
minama.

U ovoj borbi učestvovao je IV. bataljon XII. Udarne Brigade. Sa nepri-
jateljske strane u borbi je učestvovalo po 25 domobrana u svakom bunkeru,
čija je glavna posada (komanda) bila u Poljani.

Naše namjere bile su da likvidiramo ova dva bunkera i time osiguramo
nesmetano izvoženje žita sa sektora Antunovac—Gaj, dok su namjere nepri-
jatelja bile osiguravati ovu prugu i sprečavati svaki prelaz naših jedinica sa
žitom preko pruge.

Borba je počela 29. VII. u 13.30 čas. i trajala do 4 sata istog dana.

Zapovjest je izdana za prevoženje žita i postavljanje zasjeda na pruzi
pismeno, dok je usmeno naređeno da se likvidiraju gore navedeni bunkeri,
koje je naređeno po dolasku na zadatak.

Borba je bila u početku dosta žestoka. Neprijatelj je davao žestok otpor
iz bunkera, sve dok nisu počeli dejstvovati »Džon-buli« koji su svojim razor-
nim dejstvom i jakom detonacijom neprijatelja zbunili i isterali iz bunkera.
Neprijatelj se malo kasnije ponovo povratio u bunkere i nastavio davati
otpor, na što je ponovo otvorena vatra iz Džon-bula na bunkere, i neprijatelj
je ponovo protjeran iz istih i pobjegao u uporište Poljanu.

Po likvidaciji bunkera pristupilo se izvozu žita, i rušenju mostova na
ovoj pruzi.

U ovoj akciji postignuti su u potpunosti postavljeni ciljevi. Žito koje je
neprijatelj pokosio bilo je izveženo, neprijatelj je potpuno otjeran iz bunkera
i nije mogao sprečavati izvoz žita.

Ubijeno je: 3 poginula i nekoliko ranjenih. Vjerujemo da je broj mrtvih
bio veći, ali je neprijatelj neke uspio izvući.

Zarobljeno je: 3 karabina, 2 rezerv. cijevi za puškomitraljez, 10 ručnih bombi, 2000 pušćanih metaka, 3 ranca za puškomitraljez i nešto druge spremne.

Uništeno je: 2 bunkera koji su spaljeni, razrušen jedan most t. zv. Plavi most dug 18 met. i jedan manji od 4—5 met. koji se nalazili na pruži kod ovih bunkera. Pruga presječena na 35 mjesta.

Naši gubitci: 2 poginula i 4 ranjena. Među ranjenima nalazi se politkomesar IV. bataljona.

U borbi je utrošeno: 600 pušč. metaka, 15 mina za »Džon-Bul«, 12 mina za teški i 10 mina za laki bacač.

U borbi se istakao Jovan Sremac vodnik u IV. bataljonu, dok se slabo držala 1. četa IV. bataljona.

Neprijatelj je iz bunkera tukao sasma nisko, tako da su drugovi koji su ranjeni većinom u noge i ležećem stavu. Ovo je ujedno onemogućavalo poslugi kod mitraljeza i »Džon-Bula« da se privuku blizu bunkera odakle bi mogli bolje i efikasnije tući bunker.

Rukovođenje u borbi bilo je dobro. Zapovjest pismena i usmena bila je realna. Uslijed tamne noći i mraka nišandžije kod »Džon-bula« nisu mogli precizno gađati bunkere, te zbog toga neprijatelj kada je prvi puta istjeran iz bunkera, ponovo se povratio u iste, a borci nisu iskoristili vatru prvi puta kada je neprijatelj prvi puta bio istjeran iz bunkera, već tek drugi puta.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkomesar:

Komandant, major:¹

AVII, Fond NOR-a,
HIS, mkrf. 12/1-480—481,

2. IX 1944.

Pismo Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o provođenju agitacije i propagande u vezi s posljednjim pozivom domobranima, koji je izdao Vrhovni komandant NOV i POJ.

Dragi drugovi!

Dne 30. VIII. '44, predsjednik Nacionalnog Komiteta, Povjerenik za Narodnu obranu i Vrhovni Komandant NOV i POJ Maršal Jugoslavije drug Tito izdao je poziv svima onim koji se još nalaze u službi fašističkih okupatora, a nisu zagrezli u krvi vlastitog naroda, da se imaju predati Narodno Oslobođilačkoj Vojsci, napuštajući službu fašističkim okupatorima do najkasnije 15. IX. 44. Ovde se izričito uključuju jedinice Pavelićevog domobranstva, Rupnikovo domobranstvo, Nedićeva vojska i Dražini četnici. Isto tako i sve one koji bilo u kom drugom obliku potpomažu njemačke fašiste. Svaki onaj koji ogлуši odazvati se ovom pozivu smatra se narodnim neprijateljem i pada pod ratni sud od 15. pa na dalje. Isto tako postavlja se stvar i sa onim koji bi kao na pr. natražnjačka gospoda iz Mačekove družine pokušali da duhovno ili stvarno vrše ili potpomažu rječima ili djelom mobilizaciju za Pavelića ili demobilizaciju NOV i PO. Ovi također kako je naprijed spomenuto potpadaju pod ratni sud i žigošu se imenom narodnog neprijatelja.

¹ Dokumentat nije potpisan.

Kako vidite naprijed pomenuto uslijedilo je kao rezultat današnje vojno-političke situacije u svijetu, kao i u našoj zemlji, te posebno međunarodnim položajem naše zemlje. U vezi sa ovim postavlja se pred našu agitaciju i propagandu zamašni problemi. Osnovno pri tom treba da bude jaka kampanja usmenom, pismenom i ostalim sredstvima propagande u cilju upoznavanja sa ovim pozivom najširih slojeva masa, a specijalno domobranske familije i same domobrane. Način upoznavanja sa ovim treba u prvom redu da nam posluži rasturanje štampanog ovog poziva kojega će te dobiti od nas. S druge pak strane davati nam svakodnevna podrobna obavještenja o stanju u domobranskim garnizonima kako bi mi sa naše strane mogli da izdajemo svrsishodne letke po tom pitanju. Isto tako napraviti prosto poplavu parolama koje će takodjer da objašnjavaju ovu stvar. Parole trebaju se pisati tamo gdje su potrebne, a ne općenito. Parole mogu biti: »Domobrani, rok predaje je samo do 15. IX. 44«, »Domobranske obitelji spašavajte svoju djecu iz sigurne propasti«, »15. IX. 44 je posljednji čas spasa za domobrane« i slično.

Isto tako povedite široku kampanju, da putem mitinga, kao i na konferencijama NOF-a popularišete ovaj poziv. Praktikuje pojedinačni ili u grupama obilazak domobranskih obitelji sa svrhom upoznavanja istih sa ovim pozivom. Organizirajte pisanje pisama domobranima. Vežite se što čvršće sa domobranskim garnizonima. Omogućavajte im svim sredstvima predaju.

O svemu ovom redovno nas izvještavajte putem telefona, direktnih pisama i si. Nastojte, da nam svaki dan pošaljete izvještaj u vezi sa ovim. Odmah nas izvijestite o primitku ovoga dopisa i javite nam kakav ste napravili plan u vezi sa ostvarenjem ove direktive.

Primate drugarski pozdrav,

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Za Komitet:
Miljanić¹

P. S.

Pošaljite nam odmah čim više kuverata

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 44/254.

U. IX 1944.

Izvještaj ustaške obavještajne službe o predaji domobrana partizanima-

Primili smo sljedeće podatke:

U noći od 29. na 30. VIII. o. g. predala se partizanima posada od 40 domobrana, koja se nalazila na osiguranju viadukta na pruzi Pakrac—Daruvar. Predaju su izvršila dva domobrana, a posada se predala bez otpora. Mnogi od te posade vratili su se natrag našoj vojsci.

Dana 9. IX. o. g. otišao je partizanima nadporučnik SELMANOVIČ, koji se je nalazio u posadi Pakraca sa jednim učiteljem i muslimanskim vjeroučiteljem iz dječjeg doma u Lipiku.

Izvješće je saznato od našeg pouzdanika i može se smatrati točnim.

A VII, Fond UD.
HIS, fk. 16/49.

[>] Nikola Miljanić
¹ Dokument nije potpisan.

11. IX 1944.

Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o organizacionom stanju i radu NOF-a, NOO-a, AFŽ-a i SKOJ-a.

Narodno-oslobodilačka fronta.

Organizaciono oformljivanje NOF-e na našem okrugu uglavnom je sada završeno odozdo do gore. (Uzimajući još ona sela koja nisu do sada još obuhvaćena). Održane su sve općinske, kotarske i okružne konferencije NOF-a ...

Kotarski NOO Pakrac broji 9 članova i to: Mandić Vaso pretsjednik i uprava, Prodanović Mirko, tajnik, Slavujević Đuro gospodarstvo, Ajman Antun promet, Popadić Darinka zdravstvo, Prodanović Mile propodjel, Jakšić Mirko prehrana, Miličević Jovo sudstvo i prosvjeta, Antun Orešić socijalni.

Nacionalni i socijalni sastav: 6 Srba, 3 Hrvata, 8 seljaka i 1 opć. pisar.

Ovaj kotarski NOO nije se dovoljno snašao u radu. Pojedini otsjeci rada su mnogo podbacili kao na primjer gospodarstvo. Naš OK KPH donio je odluku da se taj kotarski NOO reorganizira i to da se izabere za pretsjednika Jovo Kovačević iz Klise, a za gospodarstvo druga Milana Andjelića člana okružnog NOO-a. Neke drugove koji su najslabiji i ne mogu zadovoljiti u radu kao članovi kotarskog NOO-a smijenit ćemo.

IZVJEŠTAJ O RADU ORGANIZACIJE AFŽ-a.

U zadnjem mjesecu dana rad sa organizacijom AFŽ-a znatno se popravio. Održavaju se masovni sastanci žena i raspravljaju se važna politička pitanja. Održano je na našem okrugu 3 kotarske konferencije AFŽ-a, koje su vrlo lijepo uspjele, a to je na kotaru Nova Gradiška, na kojoj je bilo oko 200 žena i na kotaru Pakrac i Požega, na kojima je bilo preko 80 žena. Na konferenciji Pakrac i Požega žene su dosta živo učestvovala u diskusiji i postavljale pitanja. Na svim tim konferencijama vidilo se da žene najviše interesuje sporazum Tito—Šubašić i pitaju da li će se vratiti kralj nazad u zemlju. Naša organizacija na našem okrugu u zadnjih mjesec dana povećala se i to na kotaru Pakrac 6 novih odbora na neoslobodjenom teritoriju.... Na kotaru Pakrac sela su sva obuhvaćena sa organizacijom AFŽ, a osim jednog sela a to je selo Filipovac koje se nalazi između Pakraca i Lipika, dok u samom gradu Pakracu imademo 100 dobrih žena koje pomažu NOP.

Prije par dana dobili smo izveštaj od žena iz Pakraca u kom nas pitaju kad će se održati oblasna konferencija da i one žele prisustvovati konferenciji.

SKOJ:

Okružni komitet SKOJ-a broji 6 članova i 2 druga u plenumu, 2 radnika, 4 seljaka i 2 djaka, 7 Srba i 1 Hrvat, 6 drugova i dvije drugarice.

Na okrugu imademo 4 kotarska komiteta, 22 općinska komiteta, 149 skobjevskih grupa sa ukupnim brojem 1199 SKOJ-evaca ...

U kotarski komitet Pakrac ušla je drugarica Stoja Stambolija i Mica, a drugovi Joco Šeatović i Ivan Oliveri, dotadašnji članovi toga komiteta, upućeni su u OZN-a brigadu ...

Po pitanju proširenja organizacije u zadnjih mjesec dana bilo je uspjeha... Na pakračkom kotaru prodrlo se u selo Ploštine, D. Obrijež, na pilanu u Pakrac i Filipovac i uspostavili 4 odbora USAOH-a.. -¹

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 44/256.

12. IX 1944.

Zapovijest XL divizije NOVJ podređenim jedinicama za napad na Pakrac.

U neprijateljskom uporištu Pakrac, nalazi se više jedinica i to: I. i II. bojna VIII. gorske pukovnije. Jačina I. i II. bojne jeste 900 domobrana, 120 vojnika XII. topničkog sklopa, XV sat stožera 130 vojnika, od toga 30 opkopara, 30 dojavničara i 40 biciklista, XIV. sat stožera 70 domobrana, koji raspolažu sa 4 protitenkovska topa, 95 domobrana, I. satnije V. željezničke bojne V. posadnog zdruga, 10 žandara, 8 detektiva, 6 stražara, 60 Njemaca, 150 civila.

Raspored jedinica: domobrani su raspoređeni po bunkerima oko uporišta u Prekopakri i na Vijaduktu, bitničari su u Jelačić ulici broj 2 u preparandiji i u građanskoj školi, željeznička bojna na željezničkoj stanici, rasadniku i u kući Nade Mirković, civili su raspoređeni po kućama pravoslavaca, žandari su u ulici kralja Tomislava br. 23 (Binefeldova kuća) Njemci su raspoređeni sa domobranima po bunkerima.

Jačina i sastav: 1500 vojnika, od toga 1315 domobrana, 60 Njemaca, 10 žandara, 8 detektiva, 6 stražara i 150 civila.

Naoružanje: 2 topa od 105 mm., 4 topa od 75 mm, 4 protutenkovska topa, 13 teški i 64 puškomitraljeza, 150 šmajsera, 3 teška i 12 lakih bacača mina.

Utvrdjenje: 50 bunkera koji su tvrdo građeni od zemlje i drveta. Bunker i oko uporišta povezani su sa cik-cak rovovima. Ispred bunkera opletena je bodljikava žica i na Kalvariji postavite nagazne mine. U slučaju napada napušta se u žicu struja koja se dobiva iz Lipika.

OSIGURANJE: sa stražarskim mjestima, patrolama po samom uporištu. Od istog broja vojnika, nalazi se u selu Prekopakri 90 domobrana koji su naoružani sa 6 t. i 5 puškomitraljeza.

U Lipiku nalazi se 126 domobrana i u Ergeli 40 domobrana od VIII. Gorske pukovnije.

U cilju likvidacije napred navedenog neprijateljskog uporišta,¹

N A R E D J U J E M O :

1 . — OMLADINSKOJ BRIGADI: ZADATAK:

Sastav: a. — Sa dva bataljona, jurišnom četom i vo-
4 bataljona dom tenkova, upašće u neprijateljsko uporište Pa-
vod tenkova krac sa sjeverne strane, između ceste Pakrac —

¹ Dokument bez potpisa,
i O uspjehu napada vidi dok. br. 374.

3 teška bacača
2 Džon-Bula
i ostali pripadajući
djelo vi

Daruvar i sjevernog dijela s Prekopakra, preko Krčevina, pored groblja, sa ciljem da se izadje za ledja željezničkoj stanici i izvrši likvidaciju iste kao i rasadnika, koji se nalazi nasuprot željezničke stanice. S drugim djelom snaga, čisti Prekopakru. Po završetku ovih zadataka, jedinice ove kolone kreću ka centru uporišta i učestvuju u likvidaciji istog.

b. — Sa dva bataljona napada uporište pravcem Klisa — Filipovac, sa zadatkom da upadne u uporište između j. dijela s. Prekopakre i željezničke pruge; odatle jedan dio čisti Prekopakru, a drugi dio napreduje prema centru duž ceste, preko mosta na Pakri, i učestvuje u likvidaciji istog centra.

c. — Jedinice pod a i b, ostaviće manje djelove na Motkovcu i k 202 i odatle otvarati vatru na Prekopakru, sa ciljem da vežu neprijateljsku vatru na sebe.

2. — XVIII. BRIGADI:

ZADATAK:

Sastav:
4 bataljona
1 protutenkovski
top 47 mm.
3 t. bacača
3 Džon-Bula
i ostali pripadajući
djelovi.

a. — Sa jednim bataljonom napašće Pakrac pravcem Kraguj — Sv. Vid. Sa jednim djelom snaga, čisti miniranu šumu i ovladava Kalvarijom. Drugim djelom snaga, prodire z. od kapele Sv. Vid, sa zadatkom da što prije stigne do patrijaršije i izvrši likvidaciju iste.

b. — Sa jednim bataljonom i jurišnom četom napada uporište duž ceste od Kusonja, sa zadatkom da što prije izbije u centar uporišta i izvrši likvidaciju istog u sadejstvu sa ostalim jedinicama. Jednu četu upućuje za likvidaciju pilane.

c. — Sa jednim bataljonom postavlja zasjedu prema Lipiku na Filipovcu (k 164) i zatvara puteve koji izvode iz Lipika u Klisu, kao i cestu Lipik — Pakrac. Ovaj bataljon ulazi u sastav grupe bataljona.

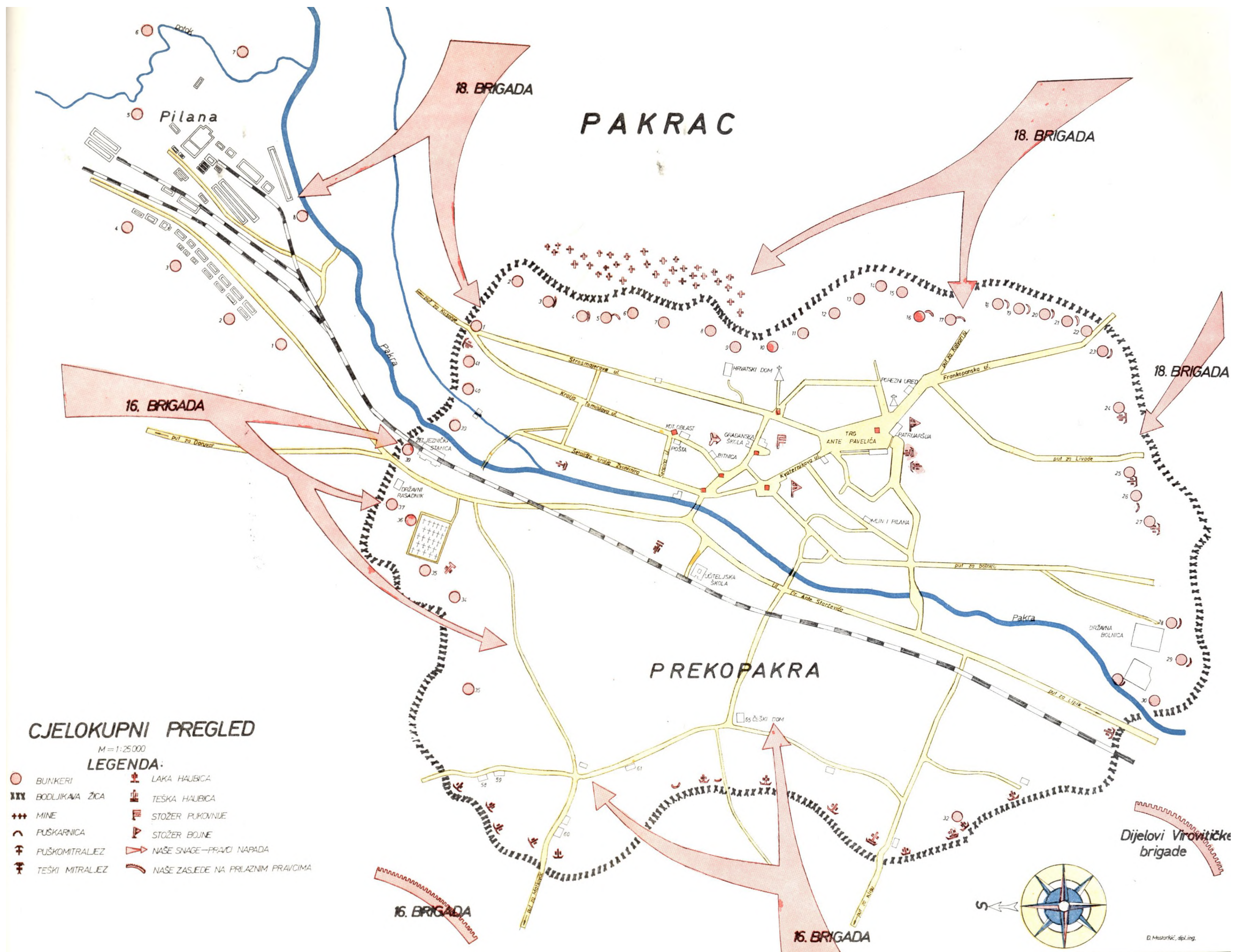
d. — Jedan bataljon obrazuje divizijsku rezervu s od k 242 (Kusonje).

3. — VIROVITIČKOJ BRIGADI:

ZADATAK:

Sastav:
4 bataljona
2 t. bacača
1 Džon-Bul
i ostali pripadajući
djelo vi.

a. — Obrazuje zasjedu prema Daruvaru, na liniji Podbor Vrbovac (jedan bataljon) — Podbor Doljani (jedan bataljon) i Brdo jedan bataljon do ceste G. Daruvar (zaključno). Bataljonu u Podbor Vrbovcu dodaju se 3 brdska topa 65 mm., U trenutku početka napada, kreću napred i prave demonstrativan napad na Daruvar.

4. — *GRUPA BATALJONA:*

ZADATAK:

Sastav: Formira se štab grupe bataljona. Za koman-
Posavski NOP odred danta istog postavlja se načelnik štaba Omladinske
i jedan bataljon Brigade, a za komesara, komesar Posavskog NOP
XVIII. Brigade Odreda.

Postavlja zasjedu prema Lipiku, na liniji: Li-
povac — j. od bolnice — groblje.

U trenutku kad otpočne napad, kreće napred
i vrši jak demonstrativan napad na Lipik.²

5. — *MJESTO ŠTABOVA:*

Štab Divizije, sa svojim djelovima, nalaziće se
u Kusionjama.

Štab Omladinske Brigade, nalaziće se na k. 221,
sjeverno od Motkovca.

Štab XVIII. Brigade nalaziće se na Čukur.

Štab Virovitičke Brigade u Podbor Doljanima.

6. — *POČETAK NAPADA:*

Napad će otpočeti 13. IX. 1944 u 18 sati, do kog
vremena sve jedinice i tenkovi, moraju biti na svo-
jim polaznim položajima za napad.

Tenkove vući volovskom vučom preko Badlje-
vine, Omanovca i dalje cestom prema dobivenom
zadatku.³

7. — *EVAKUACIJA RANJENIKA:*

Sve ranjenike evakuisati u divizijsko previja-
lište, koje će se nalaziti u istočnom djelu s. Kuso-
nje, odakle će biti upućeni u bolnicu ili u kiruršku
ekipu.

8. — *EVAKUACIJA PLIJENA:*

Za evakuaciju plijena biće odgovoran načelnik
intendanture ove divizije. U prvom redu, evakuisati
oružje i ratni materijal, a zatim ostalo. Pravac eva-
kuacije Pakrac — Kusionje — Dragović — Špa-
novica.

9. — *VEZ A:*

Veza će se održavati pomoću radiostanice, tele-
fona i kurira. Četa za vezu pri ovome Štabu, uspo-
staviće telefonsku vezu između ovoga štaba i
Štaba Omladinske i XVIII. Brigade, kao i do štaba
Virovitičke Brigade. Potrebnu organizaciju spro-
vešće referent za vezu pri ovome štabu.

² Fingirani napad na Lipik pretvorio se u oslobodenje Lipika. Taj zadatak izvršile su
jedinice Posavskog NOPO.

Za dan 13 o. mj. važe opći znaci, a za noć
13/14. IX. 1944, biće slijedeći znaci: Sloboda _____ se
radja.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

(M. P.)

Politkomesar,
ppukovnik:
I.⁴ Vondraček

Komandant,
pukovnik:
Veljko Kovačević

AVII, Fond NOR-a.
HIS. prijepis, rog. br. 43—4/20, K 9.

*Dodatak zapovijesti Štaba XL divizije NOVJ podređenim jedinicama za
napad na Pakrac.*

U samom uporištu Pakrac domobranstvo se pokolebalo u toku poslednjih
nekoliko dana, jedan veliki dio prešao je na našu stranu.¹ Svaki rukovodioc
mora imati na umu taj momenat! Samo brzinom i jačinom našeg udara još
više ćemo pokolebati moral kod neprijatelja, koji je i tako na slaboj visini
i na taj način ga prisiliti na predaju.

Napad na sam Pakrac izvršiti će se sa četiri napadne kolone. Glavni na-
padni pravac je sa sjeverne strane između ceste koja vodi za Daruvar i sje-
vernog djela sela Prekopakra, i to preko Krčevina, pored groblja sa ciljem
da se izađe na glavnu cestu iza ledja željezničkoj stanici. Ovdje treba imati
naročito u vidu izlaz iz sela Prekopakra, sjeverni dio sela, gde se nalazi jedan
teški mitraljez kojega treba paralizirati vatrom jednog voda kako bi glavna
kolona nesmetano ušla unutra. Nasuprot željezničkoj stanici, u zgradi Rasa-
dnik, koja se nalazi na cesti prema Daruvaru, takodjer se nalazi teški mitra-
ljez koga treba čim prije likvidirati kao i rampu na cesti. Likvidacijom ove
tačke, upada brzo unutra i sa jednom kolonom skreću u lijevo dolazeći želje-
zničkoj stanici s ledja, a drugim dijelom kolone skreće desno i čisti s ledja
Prekopakru. Trećim dijelom kolone zajedno sa tenkovima prodire cestom
unutar grada, odmah poslije čišćenja željezničke stanice i Prekopakre i uba-
cuje sve snage k centru preko mesta na rijeci Pakri.

Za tenkovima kreće se stalno jurišna četa. U koliko rasadnik ne padne
automatski prodorom tenkova, oni moraju omogućiti minerima privlačenje
k zgradi i miniranje iste. Poslije toga potpomažu kolonu koja ide prema sta-

⁴ Ivan
¹ Pod utjecajem komunističke propagande i događaja na opće jugoslavenskom planu i rati-
štima u Evropi, moral i borbenost domobrana u garnizonu u Pakracu bili su neposredno prije
napada uzdrmani, tako da su domobrani u skupinama prelazili na stranu NOV. Uoči napada na
Pakrac, 11. septembra 1944. god., prešlo je na stranu NOV iz Pakraca 60 domobrana i 3 oficira
s naoružanjem, a dva dana prije njihovog prelaska prešao je iz Daruvara u partizane oklopni
vod sa dva tenka. Isti domobrani učestvovali su s jedinicama 40. divizije u -napadu na Pakrac,
od kojih je nekoliko i poginulo u borbi. Vidi dok. br. 374.

nici kao i likvidiranje iste. Odatle se vraćaju i idu ka centru, otvarajući žestoku vatru i traže artiljeriju. Po nalasku iste onemogućavaju joj dejstvo. Ovdje je naročito važno da tenkovi brzo djeluju kako bi stvorili što veću pometnju i zabunu kod neprijatelja unutar grada.

U koliko bi se desilo da bi kolona koja ide od pravca Filipovca bila zadržana, to bio zadatak tenkovima da joj idu u susret i da joj omoguće brzo privlačenje i upad u uporište.

Druga napadna kolona, jačine dva bataljona, napada od pravca Klise i Filipovca kroz kukuruze sa zadatkom da se zabije između južnog dijela sve do Prekopakra i željezničke pruge razvijajući se u dva pravca i to: Lijevim krilom čisti Prekopakru, a desnim napada dužpruge i ceste prema centru, preko drvenog mosta na Pakrac i jedna i druga kolona vrše stalni pritisak sa manjim dijelovima od Motkovca i kota 202. na Prekopakru kako bi zavarali neprijatelja i vezali njegovu vatru za sebe, a u slučaju da on primijeti u čemu je stvar, raskoncentrisali neprijateljsku vatru. Dio snaga koji je upućen na čišćenje Prekopakre, po završetku zadatka, kreće odmah ka centru grada.

Jedan bataljon i jurišna četa obrazuje treću kolonu, koja napada uporište duž ceste od Kusonja sa zadatkom da se sa te strane probije u grad, i da napreduje ka centru. Ova kolona ima zadatak da sa jednom četom očisti pilanu, koja će vjerovatno samim prodorom glavne kolone biti izolovan.

Jedan bataljon obrazuje četvrtu kolonu koja napada od Kraguja prema jv. Vidu. Sa svojim desnim krilom kojima su pridodati mineri, partizanske kosice i ručne bombe, čisti minirano polje i ovladava Kalvarijom. Drugim dijelom snaga prodire zapadno kapeli sv. Vid, sa zadatkom da što prije stigne do Patrijaršije. Naročito je važno čim prije zauzeti Kalvariju na kojoj se nalazi teški bacač, a koja je posjednuta sa manjim dijelom snaga. Vrlo je važno zbog toga što dominira gradom.

Pri izvršenju napada vrlo je važno da on otpočne jednovremeno kod sve četiri napadne kolone. Na taj način biti će mu omogućeno manevrisanje jedinicama jer će biti njegove snage svuda angažovane u borbi (kod prošlog napada na Pakrac to nije bio slučaj i zato je neprijatelj mogao prebacivati jedinice sa neugroženih sek+ora na ugroženi i s uspjehom parirati naše usamljene napade pojedinih napadnih kolona).

Na neprijateljske tačke otpora, vatra iz naših orudja mora da bude koncentrična i žestoka.

Prodoranjem u samo uporište mora biti neodoljivo i bez oklevanja tako da se neprijatelju ne dozvoli potrebno vrijeme za sredjivanje.

Mjesta teških orudja (vatreni položaj) moraju se uočiti, a teška orudja uništiti ili neutralisati.

Pri nastupanju kroz uporište, a po dobivanju prve vatre koristiti zgrade, a uz kolonu uz koju se nalaze tenkovi, koristiti njih. U koliko se napreduje kroz kuće, zidove istih treba razbijati sa eksplozivom i napredovati kroz njih. Ovo vrijedi samo u slučaju jake neprijateljske vatre.

Glavnine napadnih kolona rasporediti po dubini kroz ulice uporišta tako da bi njihov udar u obliku klina bio što jači, a bokovi što sigurniji.

Zabavljanje po kućama i razilaženje jedinicama ne može se ničim opravdati i desili se takav slučaj lično će biti odgovorna komanda ili štab dotične jedinice.

Sve napadne kolone treba povezati telefonom sa centrom koji neposredno rukovodi napadom radi regulisanja pritiska s raznih strana, kao i za regulisanje vatre teški bacača, topova. To će u ovom slučaju biti Štab Brigade.

Prednji dijelovi napadnih kolona treba da budu snabdjeveni eksplozivom, partizanskim vrećicama, Džon-Bulima i ručnim bombama radi likvidacije zgrada iz kojih se daje otpor. Osvojene zgrade smjesta posjedati. Pored toga ona moraju biti snabdjeven sa dovoljno automatskih orudja čijom se preciznom vatrom omogućava precizno gadjanje Džon-Bula, ubacivanje ručnih bombi i partizanskih vrećica.

Veza sa pretpostavljenim štabom mora biti zagarantovana u svakom trenutku a isto tako izmedju dijelova jedne te iste napadne kolone, a pomogućnosti i sa susjednom napadnom kolonom. Zasjeda prema Lipiku mora biti aktivna tj., ona mora vršiti demonstrativan napad na pomenuto uporište kako bi neprijatelj u isto bio prikovan.

(Svaka napad, kolona vući će sa sobom telef. liniju u uporište).

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Polit, komesar,
ppukovnik,
I.² Vondraček

Komandant
pukovnik,
Veljko Kovačević

Veze radiostanicom.
13. IX. od 18^h svakog punog sata.

AVII, Fond NOR-a.
HIS, prijepis, reg. br. 43—4/20, K 9.

19. IX 1944.

Izveštaj Štaba XL divizije NOVJ Štabu VI korpusa o likvidiranju posade i oslobođenju Pakraca.

Dana 13. IX 1944. g. jedinice ove divizije jednim dijelom snaga vršile su napad na neprijateljsko uporište Pakrac, a jednim djelom snaga postavljale zasjedu prema Daruvaru na liniji Podbor. Vrbovac, jedan bataljon Podbor. Doljani, jedan bataljon brdo, jedan bataljon do ceste G. Daruvar zaključno. Grupa bataljona Posavski NOP odred postavljaju zasjedu prema Lipiku na liniji Lipovac od bolnice — groblje sa zadatkom u početku napada da vrši demonstrativni napad na Lipik i prijedje u napad.

Napad na Pakrac vršila je Omladinska brigada pojačana sa jednim vodom tenkova.

XVIII brigada vršila je napad sa dva bataljona i jurišnom četom. U Pakracu su se nalazile slijedeće jedinice i to:

I i II bojna VIII g. pukovnije, jačina 900 domobrana, 120 vojnika XII top. sklopa, 15. sat stožera — 130 vojnika, od toga 30 opkopara i 30 dojavničara i 40 biciklista, 14. sat stožera — 70 domobrana koji raspolažu 4 p. t. topa, 95 domobrana I satnije V želj. bojne V pos. zdruga, 10 žandara, 8 detektiva, 6 stražara, 60 Nijemaca i 150 civila. Svega ukupno 1.500 vojnika, od toga 1.315 domobrana, 60 Nijemaca, 10 žandara, 8 detektiva, 150 civila i 6 stražara.

Naoružanje: 2 topa 105 mm, 4 topa 75 mm, 4 p. t., 13 t. m., 44 p. t., 100 šmajsera, 3 t. b. i 12 lakih bacača mina.

² Ivan

Utvrđenje: 50 bunkera koji su tvrdo sagrađeni od zemlje i drveta. Oko samog uporišta bunkeri su iskopani cik-cak i međusobno povezani rovovima. Ispred bunkera nalazi se bodljikava žica, a na Kalvariji teren je miniran naga-znim minama (hand granatama). U slučaju napada napušta se u žicu struja koja se dobiva iz Lipika.

Napad na samo uporište Pakrac vršen je sa četiri napadne kolone. Glavni napadni pravac je sa sjeverne strane između ceste koja vodi za Daruvar iz sjevernog dijela sela Prekopakra.

Druga napadna kolona, jačine dva bataljona, napada od pravca Klise i Filipovca, kroz kukuruze, sa zadatkom da se zabije između južnog dijela sve do Prekopakre i željezničke pruge razvijajući se u dva pravca. Lijevim krilom čisti Prekopakru, a desnim napada duž pruge i cestu prema centru preko drvenog mosta na Pakrac, jedna druga kolona vrši stalni pritisak sa manjim dijelovima od Motkovca i k. 202. na Prekopakru, kako bi zatvarali neprijatelja i vezali njegovu vatru za sebe, a u slučaju da on primjeti u čemu je stvar raskoncentrisati neprijateljsku vatru. Dio snaga koji je upućen na čišćenje Prekopakre po završetku zadataka kreće odmah ka centru grada.

Treća napadna kolona, koja je obrazovana od jednog bataljona i jurišne čete, napada uporište duž ceste od Kusonja sa zadatkom da se sa te strane probije u grad i da napreduje ka centru. Ista ta kolona ima zadatak da očisti pilanu koja je zaposjednuta.

Četvrta napadna kolona koja je obrazovana od jednog bataljona napada od sela Kraguja prema sv. Vidu. Sa svojim desnim krilom, kojemu su pridodati mineri, partizanske kesice i ručne bombe, čisti minirano polje i ovladava Kalvarijom. Drugim dijelom snaga prodire zapadno kapeli sv. Vid sa zadatkom da što prije stigne do Patrijaršije. Ovoj je koloni postavljeno u zadatak čim prije zauzeti Kalvariju na kojoj se nalazi teški bacač, a koja je posjednuta sa manjim dijelom snaga. Značajnost je Kalvarije u tome što dominira cijelim Pakracom.

Prije samog napada održana je konferencija sa štabovima brigada, kako bi se što bolje plan sproveo u djelo. Za vrijeme napada potrebna naredjenja izdavana su preko telefona.

Napad je počeo u 18 časova 13. IX 1944. g.

Sam napad na neprijateljsko uporište Pakrac potpuno je neprijatelja iznenadio. Ovo je iznenadjenje nastupilo uslijed toga što je napad počeo danju. Sve napadne kolone tačno su uspjele po planu zauzeti svoje određene položaje te u prvom naletu razbiti neprijateljski spoljni obrambeni položaj. Pored samoga iznenadjenja neprijatelju je nanesena velika zabuna uslijed nastupanja naših tenkova kao i dejstva njihove vatre na koju neprijatelj do sada nije naučio niti je imao priliku da se bori sa oklopnim sredstvima. Saradnja pješadije i tenkova prvi put je upotrebljena u ovoj borbi te je uspjele sadejstvo pješadije i tenkova iznad svakog očekivanja. Iznenadjeni i zbunjeni neprijatelj nije uspio dati jaku i organizovanu pješadijsku vatru. Ovaj nedostatak neprijatelja potpuno je iskorišten, naročito na sektoru sjeverne obrane grada, gdje je neprijatelj bio primoran u kratkom vremenu odstupiti sa svojih obrambenih položaja i povući se u unutrašnjost grada. Po svom povlačenju u unutrašnjost neprijatelj je pristupio tučenju napuštenih položaja jakim artiljerijskom vatrom iz unutrašnjosti grada. Ovakva vatra iz teškog neprijateljskog oružja artiljerije trajala je sve dotle dok naši tenkovi nisu prodrli u centar grada i potpuno razbili posadu artiljerije i zauzeli topove. Napadna kolona koja je napadala iz sela Kraguja uspjela je jednim putem potpuno zaobići

minirana polja i zauzeti Kalvariju bez borbe i žrtava. Ovo je isto mnogo doprinijelo uspjehu jer zaposjedanjem Kalvarije zauzet je ključ odbrane grada što je kod neprijatelja izazvalo jaku demoralizaciju. Pošto je neprijatelj napustio spoljnu odbranu grada i povukao se u centar organizovao je odbranu iz utvrđenih kuća. Ovu odbranu neprijatelj je davao iz svega dve kuće i to iz preparandije i štaba pukovnije. Odbranu su sačinjavali uglavnom Nijemci koji su bili sastavni dio posade, nešto ustaša i jedan dio oficira domobranskih, dok su se domobrani djelomično predali za vrijeme borbe na spoljnjem obruču grada, a nekoji i za vrijeme borbi u samom gradu. Pošto se neprijatelj zbio u jako utvrđene zgrade davao je jak otpor, ali je to sve bilo uzaludno jer je bila koncentrisana jaka vatra iz bacača, tenkova i Džon-Bula, a poslije toga sama zgrada bila je zapaljena. Ujutro u 7 sati neprijatelj je bio potpuno likvidiran u utvrđenim zgradama.

Za vrijeme same borbe u toku noći oko 0 časova Štab divizije izdao je naredjenje grupi bataljona koja je bila obrazovana od jednog bataljona i Posavskog NOP odreda da prijedje u napad na Lipik. Ovo je i urađeno te je neprijatelj poslije kraće borbe bio likvidiran svojom predajom, a jednim dijelom je uspio da se probije u pravcu Banove Jaruge, dok je jedan dio izginuo u samom mjestu. Samo mjesto Lipik bilo je isto potpuno oslobođeno oko 7 časova ujutro 13. IX 1944. g.

Zadatak naših jedinica bio je: naglim brzim naletom slomiti svaki otpor neprijatelja, postignuti iznenadjenje, unijeti zabunu, slomiti svaki otpor i zauzeti grad. Ovi zadaci naših jedinica potpuno su uspjeli i tačno se odvijali prema predviđenom planu u zapovijesti.¹

Namjere neprijatelja bile su održati se po svaku cijenu u dobro utvrđenim zgradama, ali ovo neprijatelju nije uspjelo uslijed brzoga sloma spoljnje odbrane grada kao i upornosti naših jedinica u samom gradu. On je bio razbijen, slomljen i potpuno uništen poslije 12 sati žestoke borbe.

Sve napadne kolone izvršile su svoje zadatke u potpunosti i tačno po predviđenom planu i zapovijesti,

U ovoj akciji zarobljen je slijedeći ratni materijal:

12 topova, 3 teška bacača, 14 mitraljeza, 23 p. mitraljeza, 850 karabina, 70 šmajsera, 54 pištolja, 300 ručnih bombi, 8 vagona municije, artiljerijske, puščane i mitraljeske, 200 samara, 3 radio-stanice, 10 telefonskih centrala, 50 telefona raznih modela, 100 km telefonskog kabla i mnogo druge ostale telefonske spreme, SO željezničkih vagona, 5 lokomotiva, 2467 pari cipela, 900 komada šinjela, 839 komada bluza, 754 komada čakšira, šatorskih krila 50 komada, 20 pari čizama, 250 komada ćebadi, ranaca 70 komada, malih vojničkih kazana 9 komada, 10 motorcikla, 1 kamion cisterna, 1 luksuzni auto, 120 mina za t. bac.

Pored gore navedenog materijala zaplijenjene su ogromne količine sanitetskog materijala kao i mnoge druge ratne opreme, koja se nije mogla tačno prebrojati i ustanoviti tačan broj. Sve jedinice ove divizije poslije same borbe bile su potpuno kompletirane sa ratnom spremom, obuvane i odjevene.

Neprijateljski gubici iznose 720 zarobljenih vojnika i oficira. Ubijeno 288 vojnika i 20 oficira, medju oficirima pukovnik i potpukovnik.

Naš gubici: 16 poginulih i 41 ranjen. Medju poginulima jedan domobranski zastavnik koji je došao dobrovoljno prije dva dana pred samu borbu, mlađji vodnik Borčić Petar iz IV bataljona Omladinske brigade, pom. kom. čete Drenski Branko iz II bataljona Omladinske brigade, komandir jurišne čete Milutin

¹ Vidi dok. br. 372.

Rakić iz Omladinske brigade, vodnik Lapuž Milan iz I bataljona Omladinske brigade koji se je naročito istakao.

Od rukovodilaca ranjeni su slijedeći:

Komesar III čete III bataljona Omladinske brigade Kolarević Antun, delegat III čete III bataljona Molnar Miroslav, pomoć, komesara čete I bataljona Omladinske brigade Zganec Josip, delegat Drago Koplec iz Omladinske brigade, potporučnik Šupica Petar iz Omladinske brigade.

Utrošeno je municije puščane i mitraljeske 64.630 metaka, šmajserske 8000, protutenkovske 10 komada, 167 mina za teški bacač, 248 mina za Džon-Bul, za laki bacač 8 mina, ručnih bombi 52, 435 kg eksploziva, 140 komada partizanskih kesica.

U ovoj borbi su se naročito istakli tenkovci² koji zaslužuju svaku pohvalu za svoju hrabrost. Kao cjelina naročito su se istakli III i IV bataljon XVIII brigade. Kao pojedinci istakli su se slijedeći drugovi iz XVIII brigade: Popović Savo, bolničar III čete IV bataljona, koji je pod najvećom neprijateljskom vatrom uspio baciti bombu u podrum i tom prilikom pobio 6 neprijateljskih vojnika i izvukao iz istoga jedan puškomitraljez i 5 pušaka, vodnik Regeljac Dušan, komandir I čete IV bataljona, Verčević Petar, borac, Ibriks Ivan, desetar Marković Ivan i vodnik Ribičić Stjepan koji su pod najtežom neprijateljskom vatrom probijali dva zida i uspjeli prenijeti 100 kg eksploziva do same zgrade i na taj način riješiti pitanje dižući dio zgrade u vazduh, Komandir II čete Glišić Ćedo, borac mitraljezac Cvitković Mato i borac Vidas Ivan koji su uspjeli provesti čišćenje mina na Kalvariji bez i jedne žrtve osim jednog lakše ranjenog.

Iz Omladinske brigade istakli su se slijedeći drugovi:

Mitraljezac jurišne čete Povoljnjak Milan i delegat Ćorić Ljuban, Smolčić Franjo, komandir III čete IV bataljona Kiš Ivan i komesar Vencel Branko, odlikovanje za hrabrost zaslužuje mitraljezac Doležaj Ljudevit, pohvale zaslužuju kuriri IV bataljona Jalža Stjepan i Pehir Stjepan za dobro održavanje veze, desetar Šubić Antun iz I čete II bataljona kao mitraljezac, Vasiljević Joco, Kavali Ivan, Prgolj Stjepan, vodnik Karabogdan Mijo, Marelj Smilja, mitraljezac Abramović Jovo, bivši domobranski vodnik Štafić Stjepan, mitraljezac Pastunović Stevo, vodnik Djurdjenović Dragan, desetar Bojčić Marko, svi iz II bataljona, vodnik Bilić Nikola iz III bataljona, desetar III čete III bataljona Jaran Jusuf, mitraljezac II čete III bataljona Sulejman Burnić i Ale Čačić, te Hasim Opardić, koji su se pokazali kao vrlo dobri borci u rukovanju sa svojim oružjem, Jorgić Milenko, vodnik I čete kao neustrašiv borac i vrlo dobar rukovodilac svoga voda u borbi.

Komandir I čete III bataljona Zirovčić Stevo.

Veza za vrijeme akcije održavana je pomoću telefona. Više puta bila je presječena od puščanih zrna i topovskih granata. Veza između štabova brigada i bataljona nije pravilno funkcionisala u Omladinskoj brigadi uslijed zakašnjevanja kurira.

Štabovi brigada kao i štabovi bataljona u ovoj akciji pokazali su se sposobni za rukovodjenje svojim jedinicama. Sama akcija povoljno utiče na borce i niže rukovodioce te će se moći dobro iskoristiti u političkom radu za učvršćenje jedinica za izvršenje predstojećih zadataka. Samovoljne pljačke u gradu nije se primjetilo kao što se to dešavalo ranije, ali ipak djelomično dešavao se. po nekoji slučaj ali samo iz razloga što je vodjena borba u samom centru

² Odnosi se na oklopni vod domobrana, koji su iz Daruvara prešli na stranu NOV.

grada, dok u Lipiku, gdje nije vođena borba u centru grada, nije se moglo primjetiti uopšte niti najmanje pljačke od strane vojnih operativnih jedinica ...

Pošto je ovoga puta prvi put učestovala pješadija zajedno sa tenkovima ovo sadejstvo pješadije i tenkova postignuto je iznad svakog očekivanja.

Poslije ove akcije brigade su formirale i upotpunile svoje bojne komore koje još do sada nisu imale a niti su bile popunjene.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

	MP	
Politkomesar,		Komandant,
ppukovnik:		pukovnik:
I.* Vondraček		V. ⁴ Kovačević

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. neregistrirano.

7. X 1944.

Dopis Mjesnog NOO-a Lipik Komandi mjesta u Lipiku o načinu provođenja konfiskacije.

Od Kotarskog NOO-a Pakrac, pod brojem 208/44 od 3. listopada 1944 primili smo Okružnicu s uputama o radu Upravnog odjela ovog NOO-a.

Znanja i ravnanja radi čast nam je dostaviti izvadak iz ove Okružnice i to:

2) »U spisak konfiskacije imaju se upisati svi oni kod kojih je provedena konfiskacija na legalan način, tj. da je isti prije izvršene konfiskacije proglašen narodnim neprijateljem i *da je izdana presuda po vojnom sudu*, da je isti proglašen *narodnim neprijateljem*, te koji dio imovine je određen za konfiskaciju, dok su sve DRUGE KONFISKACIJE IZVRŠENE BILO PO VOJNOM ILI CIVILNIM VLASTIMA NEPROPISNE, i svaki onaj, koji je takovu konfiskaciju izvršio **ODGOVARATI ĆE ZA SVOJA DJELA!** Prigodom oslobodjenja Pakraca¹ i Lipika² izvršene su mnoge nepravilne konfiskacije po vojnim vlastima, pa se stoga općinski NOO-i pozivaju, da imaju odmah obaviti popis svih nepravilno obavljenih konfiskacija sa naznakom kod koga je obavljena, što je konfiscirano i tko je i kada izvršio konfiskaciju, kako bi se mogao protiv takovih povesti postupak.«

Pošto se nepravilne konfiskacije vrše po vojnim vlastima još i sada tj. bez odluke vojnog suda, da je dotični proglašen narodnim neprijateljem, to će se za svaki pojedini slučaj sa strane ovoga odbora najžurnije podnijeti prijava civilnim i vojnim višim forumima.

Za nepravilan i protuzakoniti rad vojnih i onih vlasti ovaj NOO odklanja sa sebe svaku odgovornost.

³ Ivan Vondraček
⁴ Veljko Kovačević
¹ Vidi dok. br. 374.
² U toku borbi za Pakrac jedinice Posavskog NOPO izvršile su napad na I i II bojnu IV gorskog zdruga u Lipiku i tom prilikom zarobile 210 vojnika, podoficira i oficira s kompletnim naoružanjem. Ubijeno je 40 vojnika, a jedan dio domobrana uspio je pobjeći u pravcu Pakračke
Priloga

S molbom da se svim mogućim srestvima prestane sa ovakvim nepravilnim konfisciranjem.

Smrt Fašizmu — Sloboda Narodu!

M. P.

Podpredsjednik:
Stj. Matković

Pročelnik za upravu:
Barbević

AVII. Fond NOR-a
HIS. mkrf. 50/1-334.

376

7. X 1944.

Izveštaj ispitnog kontrolora za mašinsku struku Nikole Čujkovića šefu Saobraćajnog odsjeka VI korpusa NOV i POJ o pripremama i potrebnom materijalu za početak kursa za strojovođe i ložače.

U vezi dogovora od prošlog meseca za osnivanje I. kursa za mašinovodje i ložače u ložionici Pakrac, izveštavam:

1. Prostorije za smeštaj kursa kao i smeštaj slušalaca nadjene su i uređjene.
2. Odredjene su dve drugarice za kuharice i ekonom kursa. Nabavljeno je potrebno posudje za kuhinju.
3. Izradjen je nastavni plan i program kursa Odredjeni su nastavnici. Nastavni plan i program se prilaže.
4. Izradjen je predmet »Opis voznog materijala sa osnovnim pojmovima iz fizike, poznavanjem, obradom i preradom materijala«, koga treba otštampati u 150—200 primeraka.

Za početak kursa nedostaje:

1. Slušaoci, koje bi trebao da uputi taj osek na kurs, a iz redova starijih boraca, a koji bi morali biti zanatlije (strojobravari, kovači, bravari ili limari). Brojno stanje slušalaca oko 30. Od ovdašnjih drugova zanatlija u ložionici Pakrac došli bi u obzir 5—6 drugova.

2. Pravilnici: Signalni pravilnik broj 61 izdanje 1939 god. J. D. 2. komada 30, Uputstvo za mašinovodje i ložače broj 46 izdanje 1934. god. J. D. 2. (ispravljeno) komada 30, Dodatak redu vožnje I i II deo izdanje 1933 J. D. Z. broj 62/a-I i 62/a-II, komada 2, Saobraćajno Uputstvo izdanje J. D. 2. komada 2, Pravilnik za službu vuče izdanje J. D. 2. komada 2, Pravilnik za službu vuče izdanje J. D. Z. komada 2 i Kočnice od Ing. Švagela privatno izdanje, komada 2.

3. Ostale potrebe:.. -¹
Gornji materijal nisam mogao dobiti od ovdašnje komande mesta, jer ga nema, a nema ni kredita za tu svrhu.

4. Držim, da bi bilo potrebno odrediti političkog komesara za političko izgradjivanje slušalaca.

Dostavljajući prednji izveštaj molim, da se sa štampanjem predmeta »Opis voznog materijala« požuri, kako bi slušaoci mogli sami čitati, a ne samo da prate predavanje nastavnika. Slike za taj predmet nisam mogao nabaviti,

¹ Izostavljeni dio teksta odnosi se na količinu i vrstu pisaćeg pribora.

pa će nastavnik prilikom predavanja ih crtati na ploči. Isto tako molim, da se nedostajući pravilnici i ostale potrebe nabave što pre, kao i da se upute slušaoci, da bi kurs mogao otpočeti sa radom.

Za ovaj prvi kurs predvideo sam nastavu od 2 meseca, ali smatram, da bi bilo potrebno istu produžiti na 3 meseca, da se naši budući mašinovodje i ložači što bolje osposobe u praktičnoj vožnji na lokomotivi i da na taj način sprema za samostalnu vožnju.

Prilog: predmet »Opis voznog materijala«

Smrt fašizmu — Sloboda Narodu!

Ispitni kontrolor za mašin. struku
Inžinjerski major,
Nikola Čujković

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 18/1-508—509.

377

16. X 1944.

Depeša VI korpusa NOV i POJ o uspješnom zboru Narodnooslobodilačke fronte u Pakracu.

Za G. Š. H. za ZAVNOH, inf. 15. X. u Pakracu održan zbor N. O. F. Prisutno 5000 ljudi. Manifestacija bratstva i Slavenstva. Zanosno klicanje Crvenoj Armiji. Rukovodio Dr. Bičanić.¹ Značajan govor o NOF-u Gašpara,² burno pozdravljen. Čika Tuna Babić³ poziva u borbu. Ostali govornici pozivaju na obnovu sela i izgradnju zemlje. Osnovno je bilo sve snage za pobjedu.

VI. Korp. 16. X. dep. br. 220/13

A VII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 52/1-578.

378

>-

24. X 1944.

Proglas Povjereništva Odsjeka za zaštitu naroda Slavonije u Lipiku o roku za izdavanje propusnica.

PROGLAS

Poziva se gradjanstvo mjesta Lipika, da će se počam od 25. X. pa do 28. ovog mjeseca izdavati stalne propusnice za mještane Lipika. Stoga je potrebno da jedan član obitelji pristupi u ovo povjerenstvo, i da sobom ponese od svih svojih članova dozvole boravka, koje su izdate po ovom povjerenstvu, i na temelju tih dozvola će se izdavati stalna propusnica.

Isti se proglas odnosi na sve činovništvo, kao i na strance, koji žive u mjestu Lipiku, pošto će se i strancima izdavati dozvole boravka na temelju starih.

¹ Dr Rudolf Bičanić
² Karlo Mrazović
³ Antun Babić, jedan od vođa HSS-a koji je pristupio NOP-u.

Ovo smatrati kao hitno tako, da pojedinci nebi imali neugodnosti prigodom legitimiranja, od strane vojne i civilne vlasti, jer se nikakove isprike neće uzimati u obzir, da pojedinci mogu govoriti »nisam znao da se mora prijaviti.«

Smrt Fašizmu — Sloboda Narodu!

M. P.

KOMANDI MJESTA
Znanja i ravnanja radi

Za načelnika:
L.¹ Torbica s. r.

AVII, Fond NOR-a,
HIS. mkrf. 50/1-336.

379

26. X 1944.

Izveštaj Komande mjesta u Pakracu Korpusnoj vojnoj oblasti VI korpusa i Komandi Novogradiškog područja o normaliziranju političkih i privrednih prilika u gradu, radu ustanovu i o kulturno-prosvjetnom radu među narodom.

I. OPĆI PREGLED

U prvo vreme sav politički rad bio je posvećen samom Pakracu, dok je manje bio posvećen selima oko Pakraca. U samom Pakracu političko stanje bilo bi prilično dobro, narod u prvom redu nižeg staleža zadovoljan je a i osjeća se sigurnim pošto se u glavnom suzbile pljačke i provale. Ovo zaključujem po tom što se narod masovno odaziva najmanjoj priredbi i kada se građanima učini neka nepravilnost dolaze u prvu komandu i traže oružanu zaštitu naših vojnika.

Tržište se prilično razvija pijaca je sve obilnije posjećivana i seljaci donose živad, jaja, voće i povrće krumpir misiraće itd. cijene su niske naprama trgovačkoj robi. Trgovine su otvorene svakim danom do podne a vašarnim danom ceo dan.

Prvih dana građani su zaobilazili da suradjuju u našim organizacijama sumljajući da bi se još neprijatelj mogao vratiti ali oslobođenjem Beograd osjeća se mnogo veće raspoloženje prama N. O. V. i pojačava se suradnja građana sa Antifašističkim organizacijama. Više građana je izrazilo zadovoljstvo što ne postoji više jake vojničke predostrožnosti na primjer ulazak civila u grad, stanovanje vojske i civila u jednoj kući time uvidjaju da se vojska ne odvaja od naroda.

Pronjela se je vješt kroz grad da će biti na trgu javno sudjenje nekim mještanima koji su se ogrešili o interese N. O. B. i koji su bili podstrekači ustaskog pokreta i podstrekači zločina, ali se nije primjetilo žaljenja samilosti nad tim ljudima.

Okolica Pakraca brdski kraj primjećuje nam da smo se ponjeli od njih i da smo ih već zaboravili pa je potrebno da se posveti više pažnje po tim selima i politički da se poradi sa narodom. Okolica Pakraca koja je bila do nedavno djelomično pod kontrolom neprijatelja, jedino se tuže na učestale kirije koja najviše otperećava seljaka. U Badljevini je u prvo vreme po oslo-

1 Luka Torbica

bodjenju Pakraca uhapšeno nekoliko ljudi okupljenih oko reakcionarnog vodstva H. S. S.-a i pošto je narodu prikazano rad ovih ljudi, narod se je s ovim u većini suglasio.

U posljednje vreme isljednik ove komande dao je uhapsit 5 ljudi i po završenoj istragi uputio ih je na rad u naše radne grupe, narod je ovo primio sa nezadovoljstvom i ne osjeća se sigurnim.

II. POLITIČKI RAD

U ovoj komandi održavaju se sastanci užeg kruga komande gotovo svaki dan a po potrebi i više puta u danu. M. K. sastaje se svaki drugi dan redovito; na sastancima užeg kruga komande mjesta rešavaju se svi problemi, daju se zadatci i proučavaju naredbe. Opširnih sastanaka je održano 4. Na tim sastancima je govoreno o disciplini, odnosno prema građanima, kućnom redu i zadatcima.

A) Straža pri komandi mjesta isturuje patrole po selima, hapsi dezertere i kontroliše sektore. Manjkavost kod straže je ta što još uvijek stražari nisu ozbiljno shvatili svoju dužnost na koji će način kontrolisati sektor pa se samo kruto drže naređenja dok sa starom propustnicom koja je istekla pred dva mjeseca mogao bih putovati po terenu čitavoga područja a da ni jedan stražar nebi uočio manjkavost propustnice. Drugarstvo je na dovoljnoj visini. Dezerterstva ima jedan slučaj i to prilikom prekomande drugova u OZNU brigadu, jedan drug je dezertirao. Pijanstva nemorala kao ni drugih brljavština nije zapaženo.

B) U slagalištu prilično slab politički rad zbog svoje raštrkanosti i sav rad je sveden na ekonomsku produktivnost. Desio se jedan slučaj nemorala od strane samog rukovodca pa je pozvan na odgovornost zajedno sa komesarom koji ovaj slučaj nije uočio i blagovremeno ga opravdao u greškama. Pri samom osnutku slagališta bilo je uposlano nekoliko zarobljenih, tako da je jedan bio postavljen na dužnost u priručni magazin za magazinera i ako prilično sposoban mi smo ga uputili u brigadu jer bi štetio u političkom pogledu. Još se nalaze u pekari takova dva domobrana koja nismo mogli uputiti dok ne dobijemo zamjenu za iste.

C) Bolnica.

U bolnici je postavljen naš povjerenik koji tamo djeluje politički, održao je 5. sastanaka sa svim osobljem a posebno sa sestrama pomoćnicama. Na sastancima je tumačeno razvoj N.O.B., drugo zasjedanje AVNOJ-a kao i treće zasjedanje ZAVNOH-a i sporazum TITO—Šubašić. Sastanci su primljeni dobro, diskusije nije bilo naročite ali su sestre pomoćnice tražile da se još održavaju sastanci.

Odnos bivšeg upravnika prema našim bolesnicima nije bio zadovoljavajući, nije ih redovito posjećivao pa ga je bilo potrebno opominjati, isti je pristao stranke H.S.S.-a oko Mačeka zapravo Mačekovac.

Sestre pomoćnice djelomično se lijepo odnose prema našim ranjenicima dok ima slučajeva da više vole domobrane nego naše partizane. Bolničko osoblje je u glavnom staro dok je samo jedan bolničar partizan.

Bolesnika ima 136 i umobolnih 130. Krađe, nemorala i pijanstvo nije se događalo ali se dogodio jedan slučaj samoubistva jednog umobolnog druga koji se je dočepao bombe a da nije nitko primjetio.

Ishrana bolesnika prilično je dobra, ali odjeća i obuća kod umobolnih koji idu na vanjski rad je vrlo slaba.

D) Pošta.

Pošta u Pakracu sastoji se od drugova i to 4 partizana 2 partizanke a sada je popunjena sa još 4 partizanke koje su svršili poštansko telefonski kurs u Đulovcu osim toga ima u pošti tri stara službenika i tri službenice od ovih jedan stručnjak kod telefona često negoduje i zahtjeva ono što mu se ne može dati, a jednu činovnicu smo već ranije otpustili radi toga što je šurovala sa bandom svih boja i nepoćudno se odnašala prema N.O.V.

III. KULTURNO PROSVJETNI RAD

Kulturno prosvjetni rad nije na dovoljnoj visini. Poteškoće su u tome što su drugovi po dužnostima raštrkani. Kulturno prosvjetni odbor postoji u III. četi tj. u straži pri ovoj komandi i u samoj komandi mjesta kao i slagalištu. Do sada su date tri priredbe i to u Pakracu, Prekopakri i Badljevini. Ove priredbe su bile dobro posjećene u Pakracu i Prekopakri dok u Badljevini mnogo slabije.

Izdane su dvoje zidne novine koje su pisane u duhu dolazka Crvene Armije. Drugovi komande mjesta slagališta i straže tj. III. čete u glavnom slušaju radio emisije.

IV. RAD SA NARODOM

U narod ulazimo sa priredbama koje su popraćene sa vojnom političkom situacijom. Isto tako formiramo kulturno prosvjetne odbore u gradu a isto tako i u selima, tako su već u Pakracu građani dali jednu priredbu a škola dve uz pomoć naših antifašističkih organizacija. Jednu priredbu smo dali kombiniranu sa vojskom i civilima u Pakracu, pošto u samom Pakracu postoje sve Antifašističke organizacije koje pored ostalog rade i na ovom polju pa se priredbe održavaju skoro svaku večer. U okolici sela Pakraca nije se mnogo radilo jer je sam rad bio sveden na mjesto Pakrac, pa ćemo u buduću posvetiti više pažnje selima.

V. DRUŠTVENI ŽIVOT KOMANDE MJESTA

Drugarstvo u komandi mjesta je na dovoljnoj visini a podređeni drugovi imaju povjerenje u svoje rukovodioce i ne dolazi do nekih žučnih razmirica. Odnos -..la novopridošlim drugovima je tako usklađen da se do sada nije primjetilo negodovanja, a u poslu su drugovi ispravni i dolaze na vreme. Isto tako nije se primjetilo prigovora od starih boraca protiv bivših dom. oficira a niti se ovi osjećaju zapostavljenima na svojim dužnostima.

VI. ISHRANA OBUČA I ODJEČA

Ishrana, odjeća i obuća je dobra kod svih ustanova ove komande, jedino je slaba odjeća i obuća kod umobolnih koji idu na vanjske radove. Sa hranom su drugovi zadovoljni samo se po nekad tuže na nespretnost kuharica.

U oficirskom domu hrana je pristojna nepreterana, jedino se osjeti prigovora od pojedinog bivšeg domobranskog oficira nastavnika kurseva.

VII. RAZNO

Poteškoće sa kojima se borimo jesu snabdjevanje bolnica sa posteljinom, drugo još uvijek ima dezertera po selima koji se kriju i nemožemo ih sve pohvatati.

Uz drugarski pozdrav

Smrt Fašizmu — Slobodu Narodu!

Polit, komesar, poručnik:

Mijo Lujanac

M. P.

30. X 1944.

Izvještaj Komande mjesta Pakrac Komandi Novogradiškog područja o broju zaposlenih žena u ustanovama Komande.

U vezi naređenja naslova br. 946/44 od 21. X. 44 dostavlja sljedeće izvješće:

1. Učešće žena u ovoj pošti od osnutka iste do danas je 6 žena što iznosi 30°/o u odnosu prema drugovima.
2. Od tih šest drugarica dve su kuharice a četiri poštarice.
3. Odlikovanih drugarica nema.
4. Poginulih drugarica nije bilo.
5. Drugarica Anka Mijić rođena 1923 u Japagi općina Lipik kotar Pakrac neudata, pismena, srpkinja, pravoslavne vjere, kao borac jedan put ranjena. U NOV stupila 15. V. 1942 dobrovoljno. Stupila je u V.P.B. na Psunju u I. Slavonski odred u 21. brigadi bila je jedanaest mjeseci i ostalo vreme u pošti
5. 38 Slatinskog područja. Iz iste pošte otišla je na P.T. kurs i premještena po vlastitoj volji za Novogradiško područje u poštu Pakrac, gde se nalazi na dužnosti od 24. X. 1944.

Po stupanju u NOV ista je bila borac u I. slavonskom odredu i 21. brigadi u kojoj je i ranjena u lijevo rame 11. XII. 1943 u Koprivnici. U jedinici bila je zadužena na kulturno prosvetnom radu. Premještena iz brigade na poštu u Slatinsko područje. Za člana SKOJ-a primljena 15. IV. 1943.

Drugarica Ljubica Antolović bila je kao pomoćno osoblje u radnom bataljonu i otpuštena iz istog po vlastitoj volji kad je stupila u bataljon Hajduk Velja kao borac, ista je bila na nižem SKOJ-evskom kursu a sad je kao pomoćna kuharica na pošti od 29. IX. kao pomoćno osoblje.

Ostale drugarice u ovoj ustanovi bile su u borbenim jedinicama kao pomoćno osoblje u pisarnici ili u kuhinji.

Smrt Fašizmu — Sloboda narodu!

Polit, komesar, poručnik

M. P.

AVII, Fond NOR-a,
HIS, mkrf. 50/1-372.

6. XI 1944.

Dopis Oblasnog NOO-a za Slavoniju svim okružnim NOO-ima o provođenju evidencije ogrjevnog drveta na stovarištima i zabrani potrošnje bez odobrenja Oblasnog NOO-a.

Novo oslobođeni dio naše zemlje trebaće u toku ove zime velike količine ogrijevnog drveta. U tu svrhu upotrebiće se prvenstveno već izrađeno ogrijevno drvo, koje se nalazi po dvorištima kuća iz kojih su iseljeni narodni neprijatelji, bilo od naše strane, ili od strane neprijateljske vojske, ili pak svojevóljno. *To se drvo kao ni sve ostalo izrađeno drvo zatečeno u šumi i na stovarištima ne smije se trošiti u nikakove svrhe bez posebnog odobrenja ovog Oblasnog NOO-a.*

U koliko to nije već do sada učinjeno, neka kotarski NOO-i smjesta postave čuvare za ovo drvo, koji će biti neposredno odgovorni kotarskom NOO-u, u slučaju ma čijeg prekršenja ove naredbe. Ovom dužnošću treba prvenstveno zadužiti dotične rejonske lugare i članove općinskih i seoskih NOO-a, a pri tome im pružiti punu podršku, kako bi se ovaj drveni materijal stvarno sačuvao a time uštedile radne snage, ljudi i sprege, koje su nam i onako neophodno potrebne na mnogim drugim stranama.

Neka se odmah izvrši što tačnije procjena svega izrađenog drveta na vašem području, koje se nalazi u šumi, na stovarištima i po napuštenim dvorištima, a vlasništvo je državno. Procjena se mora izvršiti odvojeno po sortimentima a u spisku naznačiti količine po mjestima gdje se drvo nalazi.

Dostavite što prije spiskova drvnih zaliha sa imenima zaduženih drugova za svaku grupu materijala.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Predsjednik
Tadijanović¹

Pročelnik:
potpis nečitljiv

HIS, dok. reg. br. 30-1/1, K 19.

382

11.XI 1944.

Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o političkoj situaciji, organizacionim promjenama u Kotarskom komitetu KPH Pakrac i o radu SKOJ-a i USAOH-a.

Politička situacija:

Na pakračkom kotaru, na općini Badljevina rad mačekovaca koji su se okupljali oko Drkulca, sada uhapšenog koji ima priličan utjecaj na narod u toj općini nastoje na svaki način u općinski NOO uvući Remenara, a koji je saboter. Sada se nalazi u NOV mobilisan. U gradovima Požegi i Pakracu sve više podižu glavu klero-fašistički elementi koji se okupljaju u križarskim društvima. Tako su u Pakracu križari održali dva tajna sastanka na kojima su se dogovarali kako bi sabotirali našu borbu. U Požegi osjeća se dosta veliko upisivanje u križare.

Moram napomenuti da se upravo dovršilo javno suđenje ustaškim banditima iz Pakraca. To suđenje čitavo vrijeme trajanja bilo [je] glavni predmet razgovora u Pakracu i okolici. Građani su upravo zabezeknuti od čuda o postupku za vrijeme suđenja. Tako da možemo reći da s tim suđenjem postignut ogroman politički uspjeh.

ORGANIZACIONO STANJE:

Okružni komitet sada broji 4 člana, jer je drugarica Anka Grbić upućena na viši partijski kurs. OK još uvijek nije uspio da u cjelini obuhvati sve probleme na okrugu koji su se dolaskom u gradove znatno proširili. U

¹ Mišo Tadijanović

OK izvršena je u posljednje vrijeme izmjena. Drug Mato Opić koji je do sada imao Prop-odjel u JNOF-u i tajništvo u gradskom NOO-u Pakrac,¹ sada je tajnik Okružnog NOO-a. Drug Delija² je povučen iz NOO-a i primio je u komitetu sektore: agitacija i propaganda, vojska i AFŽ.

Kotarski komiteti su svi popunjeni. U kotarskim komitetima izvršene su neke promjene. Sekretar KK Požega drug Putnik³ kojega smo imali u vidu povući u OK, sada je otišao u Oblasni NOO. Na njegovo mjesto došao je drug Latin Ferdo iz novskog KK, tako da sada kotarski komiteti izgledaju ovako:

- KK Pakrac⁴
- 1) Milan Prodanović
 - 2) Acan Lazo
 - 3) Mandić Vaso
 - 4) Pavić Svetozar
 - 5) Miljanić Mica
 - 6) Prodanović Mirko

SKOJ:

U Okružnom komitetu SKOJ-a izvršene su neke promjene. Drug Mladan član komiteta otišao na dužnost u kotarski komitet Pakrac. Drugarica Anka Šejatović u KK Nova Gradiška. Sada okružni komitet broji samo 5 drugova.

Općenito rad okružnog komiteta dosta je dobar. Drugovi se snalaze i savladavaju sve probleme. Kotarski komiteti Novska i Pakrac zadovoljavaju dok KK Požega i Nova Gradiška su slabiji. KK Požega je vrlo slab i trebat će izvršiti neke promjene. Rad cijele Skojevske organizacije u cjelini je dosta dobar. To se vidi po proširenju Skojevske organizacije i po proširenju USAOH-a. U posljednje vrijeme SKOJ se proširio za 31 grupu i 431 člana. USAOH sa 78 odbora i 3.985 članova.

2. ovog mjeseca formirana je na požeškom kotaru prva radna omladinska brigada u Slavoniji koja je imala prvi zadatak obraditi polje na pustarama u okolini Požege.

Glavni problemi uz čisto organizaciono pred SKOJ postavljaju se: pomoć NOO-ima u sjetvi i izgradnji kuća itd.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Za komitet:

P.⁵ Car, v. r.

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 44/291.

¹ Gradski NOO Pakrac osnovan je 16. IX 1944. god. Predsjednik Odbora bio je Matija Grabrić, a tajnik Mato Opić, dok su članovi Odbora bili: Stjepan Petrak, Josip Jelaković, Ivo Češić, Ivan Vanjiček, Josip Franić, Vinko Šolta, Marijan Oreč, Josip Kordić, Marijan Sladović, Josip Hošek i Alojz Vagner. (M. Prodanović, navedeni rukopis).

² Jovo Delibašić

³ Ilija Rikanović

⁴ Partijska organizacija na kotaru Pakrac imala je u to vrijeme 190 članova, od kojih su 27 bili radnici, a 153 seljaci.

⁵ Pero Car

14. XI 1944.

Izvještaj Komande mjesta Pakrac Komandi Novogradiškog područja o disciplini i aktivnosti partizanskih straža, mobilizaciji boraca i stručnom uzdizanju kadra, organizaciji snabdijevanja i odvijanju saobraćaja te o radu radionica i Bolnice u Pakracu.

Dostavljamo Vam desetdnevni izvještaj u vezi sa Naredbom Štaba VI. Korpusa br. 1898, od 19. X. 1944, o međukorpusnom natjecanju, što važi za Komande područja, kao i za Komande mjesta i ostalih ustanova.

Od dana natjecanja

1) *Vojna disciplina* je na priličnoj visini kod svih naših vojničkih ustanova. Rad naših ustanova odvija se prema mogućnostima i može se konstatovati, da je u zadnje vrijeme mnogo učinjeno što ćemo u slijedećim točkama iznijeti.

a) U zadnje vrijeme naše jedinice nisu imale sukoba sa neprijateljem, te po tome pitanju nebi mogli ocijeniti borbenost boraca.

b) Naše rukovodstvo prema svojim borcima odnosi se drugarski, disciplinski i vojnički, a tako isto borci prema rukovodiocima. Nismo zapazili prigovaranje jednih prema drugima.

c) U našoj Komandi, odnosno četi desila se jedna disciplinska greška, tako da su 2 stražara kažnjena, radi toga što im je pobjegao jedan zatvorenik sa rada, kojeg smo kroz 2 dana ponovno pronašli i stavili pod sud.

d) Sa NOO odnosimo se kako to najbolje možemo, odnosno pošto smo sa njima u svakodnevnoj vezi i ne dešavaju se nikakovo ne sporazumijevanja.

e) Naše kasarne uređene su tako, da svaki radnik, borac imadu krevete u kojima spavaju i čistoću drže kako to najbolje može biti, tako da redovito vrši se desinfekcija robe i posteljine.

f) Administracija još nije sprovedena u potpunosti u ustanovama van same Komande, dok u Komandi su knjige sve uspostavljene i administracija se odvija dosta pravilno.

g) Borci i rukovodioci ove Komande svi su prilično obučeni i obučeni, dok ima nekoliko drugova radnika u slagalištima koji imadu loša odijela i obuću.

2) *Aktivnost partizanskih straža*

a) Četa ove Komande za vrijeme proglašenja natjecanja nije zarobila, niti ranila niti jednog neprijateljskog vojnika, pošto kako je to naprijed navedeno nije iziskivala potreba, da se sukobljava sa neprijateljskom vojskom.

b) Četa ove Komande uhapsila je 15 sumnjivih lica i od tog je bio jedan dezertar, dok četa prisilnog rada na Bučju uhapsila je 6 dezertara, koji su se kretali samovoljno bez ikakvih isprava i ova Komanda ih je sprovela u svoje jedinice.

c) Naši drugovi borci vrše stražarsku službu prilično.

d) Patrole ove Komande legitimišu svakoga vojnika, koji se kreće po našem sektoru, tako da ih je dosta puta dopratila u ovu Komandu na provjeravanje.

e) U zadnje vrijeme, pošto se je stanje normaliziralo na području naše Komande narod je prestao vršiti pljačku, te ne iziskuje potreba, da patrola dolaze u sukob sa narodom nego je odnos onaki, kako to dolikuje partizanima.

f) Prema hapšenima naši se drugovi odnose vojnički, tako da su imali prilike, da hapse 2 viša oficira i ostalih lica i nije se pokazalo nikakovo teroriziranje i ne partizansko postupanje.

3) *Mobilizacija novih boraca*

a) Ova Komanda ne raspolaže sa mobilizacionim knjigama.

b) Na području ove Komande mobilizacija je takorekuć uspjela u potpunosti, samo u jednom selu i to Badljevini bilo je nekoliko trzavica tako da su nekoliko tih obveznika iz toga sela pobježali kada je došla naša patrola, da ih sprovede u ovu Komandu.

c) Isto tako kao i pod točkom a) Ova Komanda ne rukovodi sa regrutnom komisijom.

d) Kasarne za novo mobilisane još nisu dovršene, pošto su do sada svi majstori i stručni radnici bili mobilizirani po N.O.O. za sela koja će biti završene u ovom tjednu. Ishrana za novo mobilisane bila je dobro organizirana i svaki je dobio svoj obrok po tabeli, kako je to propisao Štab VI. Korpusa.

4) *Stručno izdizanje kadrova*

a) Stručni kursevi se ne održavaju pri ovoj Komandi, već je upućeno

7 drugova na razne stručne kurseve i izdignuta 2 delegata i 2 desetara, dok je ova Komanda poslala drugim Komandama mjesta 3 druga rukovodioca i to jednog vodnika delegata i desetara.

b) Radni sastanci održavaju se svaki deseti dan, dok politička i teoretska naobrazba vrši se svakodnevno po delegatima i komesarima ustanova. Savjetovanje od strane ove Komande po komandantu i komesaru i referentu ekonomije održavaju se svaki sedmi dan sa svim rukovodiocima iz ustanova ove Komande.

5) *Izvršavanje zadataka i direktiva*

a) Zadatci i direktive izvršavaju se koliko god to same prilike i okolnosti u kojima se nalazimo dozvoljavamo, tako da je svaki vojnik i rukovodioc upoznat sa svim naredbama koje su potrebne da se bar rukovodioci sa njima upoznaju. Poslije izdavanja Naredaba članovi ove Komande stalno su i izmjenično na terenu i kontrolišu rad svojih potčinjenih i riedko se dešava, da se naredbe ne sprovode u djelu.

b) Što se tiče birzine isto tako poduzimaju se sve mjere kako bi se zadatci sprovedi u delo što brže i potpunije, ali radi ne sprovođenja zadataka brzinom razlog je tome, što svakog dana traži se od nas vojska kao i rukovodstvo i administratori, a drugi nam se ne šalju i to dosta ometa brzo sprovađanje naredaba u djelo, pošto manjka veliki broj ljudi.

6) *Organizacija i produktivnost radiona.*

a) Radione su uređene tako, da su okrećene i raspolažu za sada sa potrebnim ljudstvom, kao i alatom, dok sa materijalom dovoljno se ne raspolaže, pošto se teško dolazi do konca i kože za popravke.

b) U krojačkoj radionici izrađeno je od 1. do 10. o. mj. slijedeće: 3 prsluka, 5 novih hlaća, 12 bluza, 9 titovke, 12 bluza, 3 košulje, 4 zastave, 6 kaputa, Okrpano: 19 kom. hlaća, 22 komada košulja, 5 stroža, 4 šinjela, 28 vreća.

U postolarskoj radioni izrađeno je od 1. do 10. o. mj. slijedeće: 3 para novih cipela, 3 para novih navlaka za čizme, 15 pari tumpli i 98 pari popravljenih raznih cipela.

c) Ishrana je ograničena i izdaje se iz magazina po tabeli, kako je to -propisano od Štaba VI. Korpusa i ista je dosta dobra. Svi drugovi iz radionica imaju krevete prilično namještene, na kojima spavaju.

d) Brijačka radiona. U njoj su zaposleni 2 brijača i 2 šegrti. Ista je snabdjevena sa svim potrebnim alatom i materijalom. Brije prosječno dnevno 50 drugova.

e) Bačvarska radnja. Raspolaze sa 2 bačvara i potrebnim alatom i materijalom. Izradila je u vremenu od 1. do 10. o. mj. 16 buradi za ulje razne veličine.

f) Pekarska radiona raspolaze sa 6 druga i to 4 kvalifikovana radnika i 2 pomoćna. U vremenu od 1. do 10. o. mj. izradili su 7906 kg kruha i 560 kg .dvopeka.

g) Mesarska radionica. U mesnici su zaposlena 3 mesara koji su izbacili u vremenu od 1. do 10. o. mj. 3597 kg goveđeg mesa.

7. Organizacija snabdijevanja

a) Operativne jedinice ishranjuju se iz našega slagališta. Sljedovanje se izdaje po tabeli preko njihovih intedanata, kako je to propisao Štab VI. Korpusa. Jedino to što u zadnje vrijeme manjka sol, te se ne može soli .snabdjevati.

b) Ishrana ljudstva u ustanovama Komande mjesta izdaje se ekonomima na propisna trebovanja, kao i svim ostalim. Štabovi OZN-a kao i njihovim jedinicama izdaje se 50% više nego ostalima.

c) U vremenu od 1. do 10. o. mj. sakupljeno je i to:

pšenice 7363 kg., kukuruza u klipu 6 kola, zobi 1010 kg, ječma 1573 kg, masti 352 kg, 500 gr., krumpira 5451 kg, graha 534 kg, soli 50 kg, luka 33 kg, geršla 895 kg, raži 190 kg. U sakupljanju stoke sakupljeno je: jalovih krava 26 kom., junica 13 kom., teladi 22 kom., svinja većih 8 kom., svinjasrednjih 1 kom.

8. Organizacija saobraćaja

a) U vremenu od 19. 10. do 10. XI. 1944 izgrađeno je na cestama Pakrac — Daruvar, Pakrac — Požega i Dragović — Sirać 6 mostova novih, koji su izgrađeni od hrastovine, građe rezane, a mogu da nose najveći teret, koji se kreće cestama. Na tim istim cestama popravljeno je 6 velikih prekopa, koji su zidani kamenom i dovedeni u najbolju ispravnost, tako da su sve te ceste sposobne za svaki saobraćaj.

Na pruzi Daruvar — Pakrac popravljeno je za to isto vrijeme 600 m izkantane pruge i napravljena 3 nova drvena mosta, dok je četvrti vijadukt na Krndiji pri završetku.

b) Poštanska služba saobraćaja dosta dobro, tako da nije primjećeno nikakvih nedostataka. Pošta je snabdjevena sa svim potrebnim osobljem i raspolaze sa svim potrebnim knjigama. Četa za vezu pri ovoj Komandi napravila je od 1. o. mj. do 10. slijedeće: banderi usječenih 128, rupa izkopanih 174, bandera usađeno 171, bandera oguljeno 80, bandera izvađeno, gdje su bile rupe potrebne 50 bandera, razveženo 131 bandera, postavljeno 12 km telefonske linije.

c) Vozni park. Za to vrijeme pojačao se za 2 para kola i konja i jednog jahaćeg konja.

d) Gradnja željezničkih pragova, ne obavlja se na područje ove Komande.

9. Kvalitet sudskog rada

Od 10. X. 1944 do 10. XI. završen je 21 kazneni postupak. Okrivljeni koji su ustupljeni na daljnji postupak, 10 postupaka su u toku. Rad se odvija dosta brzo. Za to vrijeme saslušano je 29 svjedoka, a uhapšen je po naređenju ovog isljedstva 6 petokolonaša. Red i čistoća u zatvoru ima dostojnu visinu.

10. Stanje sanitetske službe

Bolnice na položajima još nisu definitivno određene na brigu i kontrolu ove Komande, nego jedino bolnica u Pakracu, koja je dosta dobro organizirana i snabdjevena sa svim potrebnim priborom i materijalom, kao i osoblje. Jedino još uvijek nisu svladane poteškoće u političkom pogledu, pošto u toj bolnici sav personal, kao i uprava osim povjerenika i upravnika koji su partizani još uvijek zapaža se između nekih liječnika i sestara, da nisu raspoloženi prema Narodno oslobodilačkom pokretu. Higijena i čistoća u toj bolnici su na dostojnoj visini.

11. Tehnički radovi.

a) Tehnički radovi izneseni su pod točkom 8), već jedino na području ove Komande radi jedan kamenolom, koji još nije snabdjeven sa potrebnim kvalifikovanim radnicima i alatom, što je sada u toku.

b) Krečane na području ove Komande stavljene su na raspoloženje NOO.

c) Mehaničke radionice ova Komanda nema, već jedino željezničku stanicu — ložionu kojom izravno komanduje šef saobraćajnog odsjeka Štaba VI. Korpusa i prema tome mi ne možemo ocijeniti njihov rad. Što se tiče pomoći N.O.O. u sjetvi ova Komanda na svako njihovo traženje u koliko to bila potrebna vojna intervencija stavila im je dovoljan broj vojnika koji su im pomogli u sakupljanju kola i plugova. Što se tiče obće obnove zemlje sporazumno sa svim organizacijama pružali smo pomoć na popravljanju zgrada u selima i mobilisanju potrebnog ljudstva za te popravke. U samome mjestu za popravke kasarni, te svih oštećenih kuća stavili smo na raspoloženje tehničkom odjeljku kotara Pakrac i našeg građevnog povjerenika kao i stručne radnike za koje su oni oskudijevali, te svi popravci rade se zajednički i na dostojnoj podlozi od strane ove Komande prema N.O.O. i ostalim organizacijama.

Molimo Naslov, u koliko ovaj izvještaj nije pravilno ispunjen i sve potrebno u njemu obuhvaćeno, da nam o tome u buduće po svim točkama skrene pažnju i pomogne.

^ Smrt Fašizmu — Sloboda narodu!

Polit. Komesar.

Referent ekonomije:

Pomoćnik komandanta:¹

M. P.

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 50/1-373—375.

25. XI 1944.

Dopis pilane »Slavex« Korpusnoj vojnoj oblasti VI korpusa za otpust lugara iz pozadinske službe radi nastupa na raniju dužnost.

Pozivajući se na rješenje Komande Novogradiškog područja br. 1195/44 od 19. XI. t. g. stavljamo slijedeću molbu:

¹ Dokumentat nije potpisan.

Drug lugar Dandić Marko vrši dužnost kao narodni oficir u Komandi rr jesta Pakrac te je kao bivši naš lugar pozvan 31. listopada t. g. k općinskom NOO-u u Lipik, dao pismenu izjavu, da je voljan primiti službu kao lugar za čuvanje sreza Omanovac jer je isti srez već ranije čuvao.

Ovu izjavu zatražili smo prema uputi Oblasnog NOO-a, koji nas je zadužio postavom lugara na naš državni šumski posjed. Prema toj uputi imali smo angažirati za čuvanje naše šume u prvom redu one lugare, koji su otprije te šume čuvali.

Molimo odobrenje, da nam istoga otpustite za lugara te ga na toj dužnosti povojničite tim više, što je u pitanju narodno-gospodarski interes t. j. snabdijevanje pučanstva ogrijevnim i građevnim drvom.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

» S L A V E X«
Povjerenik
Terer, v. r.

AVII, Fond NOH-a,
HIS, mkrf. 15/1-267.

385

28. XI 1944.

Izvještaj Komande mjesta Pakrac Komandi Novogradiškog područja i Korpusnoj vojnoj oblasti o radu članova Komande i partizanskih straža, stanju vojno-partizanskih bolnica, odvijanju saobraćaja i popravci mostova i o radu vojno-sudskog istražitelja.

RAD ČLANOVA OVE KOMANDE

Članovi ove Komande daju od sebe sve da što bolje uspije se u radu, kako u vojničkom tako političkom i ekonomskom. Od prošlog izvještaja pa do danas rad ove Komande znatno se popravio. Kako je drug komesar došao sa kursa, osjeća se u samoj Komandi odnosno polaže računa za održanje sastanaka, kako u Komandi tako po svim ustanovama a i među samim narodom sa NOO-ima. U samoj Komandi održavaju se Partijski sastanci svakoga petka, a radni sastanci svake subote, tako isto održavaju se sastanci sa članovima iz OZN-inih svih ustanova uvijek bude po jedan član, a tako isto i Gradskog NOO-a, koji se sastaju svaki drugi ili treći dan gdje se rješavaju svi potrebni problemi, koji stoje pred nama. Tako isto sam Komandant obilazi na sastanke s kotarskim JNOF-u a odakle dobiva raspodjelu rada po sektorima nekad za nekoju općinu, te ispitujemo poteškoće našega naroda, ali još nikad ne možemo stignuti da obidemo sva sela, pošto pod ovu Komandu spada 41 selo, te tako imademo ve'liki sektor, a pretrpani smo sa poslom. Samo političko stanje po našim selima nije onako kako bi trebalo biti, pošto u svakom selu imade nekih petokolonaša koji kočte našu borbu, a to se primećuje u selu Badljevini, Sredanima, Obreži i Tornju itd. Baš kod same kampanje sakupljanja žita i raznih živežnih namirnica za našu vojsku osjetilo se da pojedinci u tim selima baš se neodazivaju toj pomoći. Tako isto opaženo je, da iz raznih sela n. pr. Tornja, Kukunjevca, po nekoje grupe

žena, a među njima i po nekoji partizan idu po selima i samovoljno se naplaćuju. Tako je 15. o. mj. došao iz Kukunjevca Mirko Vezmar, koji negdje na dužnosti u OZN-a Brigadi, koji je došao u Mali Banovac i otjerao dvoje svinja od Katarin Ane, koje je ona kupila i hranila sebi za smok. Isti je izjavio, da je njezin otac pljačkao kod njegove kuće i da ona mora sada to naplatiti i ako je njezin otac već više od godinu dana od naše strane ubijen i oduzeta mu je sve što je imao opljačkano. Ista drugarica imala je dva brata u našim redovima, jedan je poginuo, a jedan je još negdje živ, samo neznamo u kojoj je jedinici. Ova je Komanda uputila patrolu i uhapsila dve žene od kojih smo saznali ime, to je bila neka Lončar Milka, koja je bila u tom društvu još sa nekojima i uhapsili smo drugaricu Vezmar Mirka, te smo ih predali civilnom sudu, odnosno Okružnom u Pakrac, a dalje nam nije poznato kako sa njima postupljeno.

Tako se isto dogodio jedan slučaj u pakračkim vinogradima, gdje je došao jedan muškarac u civilu i s njim još dve osobe obučene u žensku seljačku robu, koji su odveli jednu ženu svojih 400 metara od njezine kuće i zaklali ju, te do danas još nisu pronađeni krivci, a istraga se nastavlja dalje.

Samo drugarstvo članova ove Komande, a tako i sa svim drugim ustanovama je dobro i u dobrim odnosima.

REFERENT EKONOMIJE

Isti drug, koji je zadužen po ekonomskoj grani odgovara na svojoj dužnosti, a što se tiče pomoći od strane Komande, pruža mu se u svakom koraku, samo još uvijek ne možemo na vreme izvršavati naređenja radi samih prilika lošega vremena, a drugo, malo je ljudstva.

Samo rukovodstvo u našim slagalištima I i IV je izmjenjeno, kako smo to javili u prošlom izvještaju da je potrebno izmijeniti Komesara i rukovaoca

IV. Ekonomskog slagališta, a tako je izmjenit rukovaoc i u I. Ekonomskom slagalištu. Samo u ta dva slagališta imade oko 100 komada razne veličine svinja, od kojih se nalazi u samom tovljenju oko 30 komada većih svinja. Samoj bolnici Pakrac dali smo 37 komada za odgoj, a bolnici VI/la 8 komada svinja.

Izrađeno je od zadnjeg izvještaja do danas 610 kg salame i 319 kg osušenog svinjskog mesa za zalihe. Ispečeno je u ovom periodu 941 kg dvopeka za zalihi i 35.213 kg kruha, koje je potrošeno. Tako isto potrošeno je na sve ustanove kao i operativne jedinice 17.471 kg govedeg mesa. U budućem periodu nastojaćemo da još više učinimo.

Sakupljeno je preko prehrambene komisije i drugova našeg slagališta 14.602 kg pšenice, 2.846 kg zobi, 2.029 kg ječma, 34.579 kg krumpira, 1.403 kg graha, 576 kg raži, 895 kg geršla, 64 komada jalovih krava, 33 kom. junica, 59 kom. raznih čokla, 3 vola, 12 ovaca, 5 koza. To je sve sakupljeno u prošlom periodu.

REFERENT SAOBRAĆAJA

Isti drug, koji je postavljen za saobraćaj pri ovoj Komandi, još je uvijek na istoj dužnosti. Od prošlog izvještaja do danas povećao je vozni park sa dva para tegleće stoke tako, da sada imade 5 pari, ali još uvijek nije dovoljno. Ne mogu stignuti samo da se preveze pojedine drugove od samoga mjesta, pa do najbližih Komandi ili određenog mjesta tako, da uvijek moramo imati natezanja sa NOO-ima, za kirije, jer se pred nas postavljaju uvijek

nova naređenja, pa više puta i ne možemo stignuti točno na vreme, da nešto prevezemo.

Pri samoj Komandi nalazi se jedan jahači konj, s kojim se služi Komandant mjesta, ali više puta prema potrebi jaše i drugi, ali ukoliko same prilike dozvole nastojaćemo, da sve izvršimo što se pred nas postavi.

POVJERENIK INFORMATIVNE SLUŽBE

Isti je drug na dužnosti koji je postavljen još od prvih dana, na svojoj dužnosti odgovara dobro, svoju službu vrši svjesno i ispravno. Čim dobije izvještaje o koncentracijama neprijatelja odilazi na teren i izvještava ovu Komandu o kretanju neprijateljskih snaga sve dotle dok se neprijatelj ne povuče ili prođe ma u kom pravcu, a izvještaje šalje informativnom oficiru pri Komandi područja itd.

VOJNO-SUDSKI ISTRAŽITELJ

Isti je drug postavljen za Islednika pri ovoj Komandi, a prije je bio na istoj dužnosti pri Komandi mjesta Poljana. A prijašnji islednik prekoman-dovan je u Vojno-Sudski odsjek pri Štabu VI. Korpusa.

Isti drug koji je sada postavljen, odnosno smjenio prijašnjega, odgovara na svojoj dužnosti dobro, ekspeditivan i disciplinovan. Drži čvrstu disciplinu na samim stražarima, red i čistoća vlada u samom zatvoru, a tako isto i u njegovoj kancelariji.

U ovom periodu ispitao je 8 hapšenika, koje je uputio Komandi novo-gradiškog područja na raspored. Vojno-sudskom isledniku NGP. poslao je 23 hapšenika na postupak, u Lipik 2, u Daruvar 1, Povjerenstvu OZN-e Pakrac 2, pušteno na slobodu 2 i kotarskom NOO-u 2. Ukupno 39 hapšenika.

VOJNO-PARTIZANSKE BOLNICE

Sve naše bolnice jesu u dobrom stanju. Jedino bolnica koja je pripala ovoj Komandi od bivšeg Daruvarskog područja bila je u lošem stanju, kako kod ishrane tako kod same krevetnine, pokrivača i jastuka, a tako i samih ustanova. Ova je Komanda poduzela sve potrebne mjere, da se stanje te bolnice popravi, kao što je u bolnicama koje su pripadale Novogradiškom području.

Od strane ove Komande učinjeno je slijedeće:

Iz raznih konfiskacija poslano je za istu bolnicu 30 velikih jastuka, 4 mala jastuka, 10 jorgana, 14 perina, 13 jastučnica, 10 peškira, 35 plahta, 2 spavaće košulje, 4 stolnjaka, 1 bunda, 2 lavora, 14 kom. sapuna za umivanje, 12 flaša kiselih krastavaca, 15 madraca, 6 tepiha, 32 tanjura, 6 kola kupusa, 2 lampaša, 1 veliki veš lonac, 1 šivaću mašinu za krpanje veša, 38 flaša kuhanog paradajza, 28 flaša dunsta, 10 kg suhih krušaka, 10 kg meda, 28 kg pekmeza, i još raznog suda. Uputili smo jednoga zidara i 5 radnika da poprave nastambene zgrade i u same zgrade peći, da poprave peć za kruh i veškuhinju, kako smo telefonski obavješteni da je sve uređeno. Poslali smo za naše ranjenike na sva odeljenja 5750 kom. koverata razne veličine, 5 tuceti olovki tako, da se mogu javljati svim svojim prijateljima i rodacima. Poslano je 1250 araka pisaćeg papira. Poslano je za sva odeljenja 2200 lit. vina, 300 lit. rakije, 5 vagona kupusa pilanskih i još mnogo raznih stvari, tako isto i sav dvopek i salamu koju smo imali na zalih, poslali smo bolnicama.

Kako bolnica u Pakracu imade najviše na lečenju civila dok naših boraca bude svega po 5 drugova i to lakše bolesnih dok svi teži bolesnici bave se u naše stare bolnice, ali ipak i tu bolnicu mi snabdjevamo sa brašnom, mesom, grahom i raznim artiklima, dok smo u samome mjestu uspostavili vojnu ambulantu, u kojoj se za sada nalazi 7 namještenih kreveta za drugove borce, koji boluju od gripe i lakših bolesti.

U istu ambulantu postavljene su dvije drugarice bolničarke, koje drže red i vode računa o bolesnicima.

GRAĐEVINSKI REFERENT

Kako je pri ovoj Komandi postavljen u ovom periodu građevinski, koji rukovodi sa izgradnjom mostova kako na samoj cesti tako i prugi, a tako isto vodi računa i o samim nastambenim zgradama, koje treba popraviti.

Na sektoru ove Komande popravljeni su mostovi i to: Pakrac—Daruvar i Pakrac—Kamenska tako da može teret prelaziti teži nego za vreme Jugoslavije, a tako su isto popravite nastambene zgrade, u kojima je bilo bivše domobranstvo. A za vreme likvidacije Pakraca te su zgrade bile slupane tako da nije bilo ni jednog prozora, a na više mjesta manjkaju i vrata. Tako je popravljena zgrada bivši vladikin dvor, hotel Pakrac, bivša sokolana, gdje su pometani prozori, vrata i napravljene peći od buradi, tako da sada može vojska u istima zgradama stanovati. Samo je jedno teško što imade puno ustanova a malo se dovozi gorivog drveta, pa po neki put imademo neugodnosti baš radi samih drva, ali nastojaćemo da se i to popravi.

CETA PARTIZANSKIH STRAŽA

Naše čete su do sada zadovoljavale u svojim dužnostima, ali još uvijek ne može se stignuti sve na vreme da se izvrši. Razlog je taj što imademo malo vojske, a potrebe iziskuju puno više. Brojno stanje naše čete jeste 48 drugova sa pomoćnim osobljem. Od toga na vojno-pozadinskom kursu imademo 5 drugova, kod Vojno-sudskog isljednika 5 stražara, na bolovanju 2, u bolnici 1, Vojno-pozadinski kurs 2, pomoćno osoblje kurir i drugarica 5, tako da svega na dužnosti sa rukovodećima imade 28 drugova. Tako su ti drugovi preopterećeni da ne mogu obilaziti čitav sektor ove Komande. U prošlom periodu od 27. X. do 27. XI. o. g. dala je ova četa što pratioca mobilisanih za operativne jedinice, sprovađanje dezertera, hapšenje dezertera i raznih drugih špekulanata i nepoćudnih ljudi 133 što patroli i sprovodnika. Tako je samo uhapšeno 21 dezterter. Te pratnje i patrole davane su za Komandu našeg područja, za Komandu mjesta Daruvar, za Požeško područje i najviše za XL Diviziju, te od to malo vojske još mnogo puta mora se otkinuti i za dizanje kola za prevoz namirnica i ratnog materijala, pa stoga molimo gornji naslov, u koliko je moguće, da nam se pojača straža pri Komandi mjesta Pakrac, da bi mogli imati točniji pregled na sektoru naše Komande.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Komandant — poručnik
Vujatović Milan, v. r.

M. P.

A VII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 50/1-398—400.

Novembar, 1944.

Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška o brojnom stanju SKOJ-a na kotaru Pakrac.

K o t a r	Broj KK SKOJ-a	Broj članova KK SKOJ-a	Broj općinskih komiteta	Ukupan broj skojevskih grupa	Ukupan broj skojevaca	Nacionalni sastav				C ⁰⁰ S ^{03*} WQ 3, Me		Muških	Ženskih
						Srba	Hrvata	Ostalih	Radnika	Seljaka	Ostalih		
Pakrac	1	5	5	52	434	361	44	29	22	388	24	97	337
M. K. Pakrac				11	64	37	26	1	20	31	13	27	37

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 44/290.

2. XII 1944.

Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o političkoj situaciji i uspjehu mobilizacije boraca u NOV, radu SKOJ-a, AFŽ-a i NOO-a i o agitaciji i propagandi na području kotara Pakrac.

Politička situacija:

Usljed ofanzive Crvene armije koja je došla u našu zemlju do Mitrovice prije izvjesnog vremena ošamutila je rad reacionera na našem okrugu, tako da se na mahove mogao dobiti dojam da su prestali da djeluju...

Na osnovu ovakove političke situacije predviđeli smo i činimo slijedeće:

- 1) Kao osnovni problem mobilizacija. U veži sa mobilizacijom povesti ćemo konkretnu borbu protiv mačekovaca i njihovog djelovanja. Isto tako u vezi sa ovim izvršiti popularizaciju amnestije AVNOJ-a.
- 2) Izvršiti prema planu kojeg je napravio Okružni NOO do kraja iseljavanje familija švapskih i ostalih nacionalnih manjina koje su zahvaćene odlukom predsjedništva AVNOJ-a u vezi s tim.
- 3) Predlažemo da se održe savjetovanja sa Srbima na našem okrugu po kotarevima i da vi o tome donesete odluku kada.

Situacija u oslobođenom Pakracu može se reći da je zadovoljavajuća do sada. Pitanje rovarjenja neprijateljskih elemenata koji su se pokušali da maskiraju u imenima križara riješeno je s tim što je glavni pokretač njihov Kolb Boris uhapšen, a poslije toga se pomenuto djelovanje ne primjećuje.

Na pakračkom i novskom kotaru u posljednjih mjesec dana mobilisano je preko 600-tina novih boraca, a mobilizacija je i sada u toku ...

Rad kotarskih komiteta: Komitet Novska i Pakrac zadovoljavaju.

SKOJ:

Kotarski komiteti SKOJ-a su slabi naročito Požega i Pakrac. Članovi tih komiteta su veoma neodgovorni i nedisciplinovani tako, da će se morati izvršiti reorganizacija da bi se rad na tim kotarevima pokrenuo.

Rad cjelokupne skojevske organizacije jest prilično dobar.

AFŽ:

Rad Antifašističke Fronte Žena se nešto popravio u posljednjih mjesec dana. Natjecanje koje je pred njih postavljeno dalo im je dosta podstreka za rad. Za vrijeme natjecanja osnovano je 72 odbora žena u selima. Na okrugu imamo ukupno 282 odbora AFŽ-a. Neobuhvaćenih sela sa odborima AFŽ-a imamo na okrugu 97. Obuhvaćenih žena u organizaciji AFŽ-a na okrugu imamo 24.166. U vremenu natjecanja žena okruga Nova Gradiška sa ženama okruga Virovitica održano je 207 masovnih sastanaka sa prisutnih 9736 žena. Sastanaka kotarskih odbora AFŽ-a održano je 6 sa prisutnih 427 žena. 30. XI održan je sastanak komisije AFŽ-a pri OK i napravljen plan rada po kotarevima. Odmah su zakazani sastanci kotarskih odbora AFŽ-a da bi se mogli prenesti zadaci i direktive za dalji rad. Održan je sastanak kotarskog odbora AFŽ-a Pakrac 1. XII i prisustvovalo je na istom oko 50 žena. Ženama se na sastancima objašnjavaju odluke AVNOJ-a i ZAVNOH-a sa popularizacijom bratstva našeg naroda, republika, federalna država Hrvatske, federativna Jugoslavija itd., uglavnom nastoji se politički odgojiti žene i zainteresirati za politički rad. Što se tiče pomoći žena za postradala sela u tom su se dosta dobro pokazale. Žene Pakraca, Lipika stalno sakupljaju pomoć postradalim selima u raznim predmetima odjeće, obuće, posudu itd. U tom radu prednjače žene radnika sa pilane Pakrac. Žene su prikupile oko 130.000 Kuna dobrovoljnog priloga za našu štampu. Za postradala sela u novcu skupile su 394.433 Kune. Žene priređuju poklone za Crvenu Armiju. Također priređuju se za izložbu za kongres Antifašističke Fronte Hrvatske. U tu svrhu pripremile su žene ćilime, razna pletiva itd. naročito pružaju veliku pomoć u hrani našim bolnicama, kao i pomoć operativnim jedinicama u raznim predmetima u peškirim, maramicama i ostalo. Žene Pakraca održale su jednu priredbu u korist postradalih sela i na istoj su sakupile 180.000 Kuna. Učestvovanje žena u narodnoj vlasti je dosta slabo. U NOO-ima su slabo zapažene, ali na sastancima JNOF-a po selima koja su oslobođena prije učestvuju dobro i u diskusijama su dosta aktivne. Žene se daju dosta lako u politici aktivizirati i zainteresirati, ali dobivaju slabu pomoć od općinskih komiteta Partije. Žene partijke koje su najbliže širokim masama žena su politički dosta slabe, stoga im je teško raditi i politički izdizati ostale žene. Postavili smo zadatak pred organizaciju AFŽ-a: pomoć u mobilizaciji, pomoć NOO-ima u radu, pomoć JNOF-u. Tako

isto i pomoć u raskrinkavanju raznih reakcionera. Postavili smo pred drugaiice partijke u rukovodstvo AFZ-a da što više politički rade sa ženama, osobito u novoobuhvaćenim organizacijama AFZ-a. Da ne bi žene shvatile da se od njih samo traži materijalna pomoć, već da im se pruža i to da više uče. Kada budu poznale bolje liniju borbe biti će agilnije i u pomoći postradalim selima.

NOO:

U Okružnom NOO-u izvršena je reorganizacija i nadopuna u ovom mjesecu. Uglavnom su sada popunjeni svi sektori i sa dovoljnim brojem stručnog osoblja. Okružni NOO broji 16 članova 9 Srba i 7 Hrvata. Plenum se sastoji od 41 člana i to: 19 Hrvata i 21 Srbin i 1 Talijan. Sa ovim sastavom Izvršni odbor NOO-a kao i plenum moći će zadovoljiti u radu i uglavnom obuhvatiti probleme koji se postavljaju pred nas. Dosad se činila jedna greška tako, da su neki članovi bili prenatrpani sa radom, dok su se neki izvlačili. Tako da je jedan dio drugova radio i one poslove koji spadaju na kotarske NOO-e. Rad Kotarskih NOO-a Novska i Pakrac prilično su sredjeni i drugovi se snalaze u radu i izvršavaju zadatke koji se pred njih postavljaju. Nemaju mnogo znanja, ali uglavnom se koriste izdatim uputstvima i direktivama.

Problemi koji se postavljaju pred nas su sljedeći: Najbolnije pitanje je sjetva i polak napornog rada i truda kojeg smo uložili nećemo moći izvršiti zadatak u cjelosti. Zasijali smo u režiji NOO-a 860 kat. jutara od 2612 jutara. Narod je zasijao 2342 kat. jutra. Ako će i nadalje biti ovakovo kišno vrijeme narod neće ni svoju zemlju obraditi.

Nadalje po šumarstvu su sljedeći problemi po pitanju sječe šume koje je predviđeno da se izradi drvo za potrebe Zagreba, oskudjevamo dosta na radnoj snazi iako je zaposleno 60 šumskih radnika, ali i to neće zadovoljiti radu prema predviđenoj količini drva tako, da smo dali direktive podređenim NOO-ima za potrebu radne snage kojima ćemo osigurati. Osim toga stavili smo se u vezu sa komandom Područja koje će nam takodjer dostaviti izvjesni broj mobiliziranih ljudi koji će se povojničiti a koji nisu za operativne jedinice.

Po obnovi problemi se prilično rešavaju tako da tu nema nekih naročitih poteškoća. Tu se uglavnom radi na kolonizaciji naroda iz brdskih sela kao i izbjeglica koji su svi smješteni po kućama, a veliki broj naroda iz brdskih sela javlja se za kuće u ravnicama i kraj cesta tako, da bi otpao problem gradnja kuća u brdskim selima. Tu se uglavnom i radi u koloniziranju naroda što ide bez naročitih poteškoća.

Imademo oko 100 kuća izgradjenih kojima samo fale prozori i vrata koji su se gradili u Požegi. No međjutim upadom bande u Požegu propala je i ta stvar te smo organizirali u Lipiku jednu veću stolarsku radionicu koja radi navedeni tišljeraj, tako da će i taj problem brzg biti riješen.

Obrt i industrija: Tu stoje problemi u nedostatku sirovina kao i dovoljnom broju stručnoga osoblja. Pokrenuli smo tvornicu »Slaveks« u Pakracu. Imamo u vidu formirati jednu veću kovačku radionicu koja će raditi samo konjske potkove koja će biti uskoro formirana. Takodjer imamo u vidu podići jedan veliki kombinat u blizini Bjelajaca. Pronašli smo teren i sada pravimo plan da se pristupi konkretnome radu. Ostale manje radionice rade. Najveći problem jest u prometu. Kada bi uspjeli to riješiti tada bi se političko stanje popravilo za 100%/o.

Jedan veći problem jeste po pitanju zdravstva na našem okrugu gdje se sve više širi venerična bolest, koja poprima masovni karakter, a u nedostatku su lijekovi za tu bolest i neznamo na koji način da taj problem riješimo. Postoji mogućnost da će biti veliki broj ljudi degenerisani od te bolesti.

Agitacija i propaganda:

Organizovali smo čitaonice po kotarevima, te smo ih snabdjeli sa izvjesnom količinom naših knjiga i literature tako smo u Pakracu organizovali 2 čitaonice, jednu od njih u tvornici »Slaveks« radnička čitaonica. Tu vlada veliko interesovanje za samoučenje. Dopisnička služba je organizovana pri okružnom propodjelu. Dopisnika na okrugu imamo 11. Uglavnom ti dopisnici šalju dopise, ali još uvijek neorganizovano i uglavnom ne pišu o težnjama naroda kao i o podvizima pojedinih članova NOO-a ili boraca u odredima i stražama tako, da ti dopisi u većini nisu za umnožiti već se bace u koš. Naši partijski komiteti kao i organizacije u većini su krivo shvatile propagandu tako da se daju najslabiji drugovi na dužnost propagandista.

Za štampom je velika potražnja i često puta je nedostaje, naročito se osjeća to u novooslobodjenim selima pa i u Pakracu i Lipiku. U gradovima traži se većini list »Naprijed«. Ima i pojedinih sabotera po pitanju štampe tako u Lipiku jedan član JNOF-a zvani Žiga govori da će on svu štampu platiti i uzeti za sebe, da šta će to narodu, te da narod nema novaca da plati. Štampa se prilično brzo rasturjuje na oslobođenom teritoriju, dok na neoslobodjenom teritoriju štampa zakašnjava.

Primate drugarski pozdrav,
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Za Komitet:
Janko

AIHRPH, Fond CK KPH.
HIS, fk. 44/192.

388

4. XII 1944. >-

Dopis Općinskog NOO-a u Gornjoj Obriježi Štabu Posavskog NOPO o nekorektnim postupcima bataljona »Matija Gubec«.

Dana 3. XII. o. g. u selu Batinjanima napravila je omladina istoga sela priredbu sa programom, a na kojoj je prisustvovala diletanska grupa od Okružnog Novogradiškog NOO.

Medjutim došao je bataljon Gubca Matije i vršio je mobilizaciju za vrijeme održavanja priredbe, i počeo razdvajati muškarce od ženski i tjerati ih u samu salu.

Narod se počeo plašiti i bježati misleći da je to bjela garda, isti je drug komandir iz Gubčevog bataljona neznamo iz koje je čete i kako se zove postrojio sve muškarce vani i otjerao ih u sobu susjedne kuće.

Medju istima drugovima su bili i članovi seoskih, općinskih kao i kotarskih narodno-oslobodilačkih odbora, isti su drugovi pustili sve članove NOO-a zadržali jednoga i to Franju Hrušku člana seoskog NOO. Iako mu je prišao

500

drug tajnik opć. NOO Marko Prnić kao i član kotarskog NOO Miško Jakšić i rekao da je to član seoskog NOO.

Imenovani drug komandir se nato nasmijao i kazao ja sam u pravu da sve sposobne za vojsku mobilišem i ako ima u pojedinim selima 5 do 6 odbor- nika 1 ili dva sposobna možemo uzeti, a u stvari u istome selu nema više od 4 člana a sve što je sposobno za vojsku od 1899 do 1926 god. sve je u NOV i to u većini otišli su dobrovoljno.

Ovakva mobilizacija koja se vrši na priredbama i za vrijeme samih pri- redba smatramo da nije umjesna, kao što je kod nas sav narod koji je bio na istoj priredbi protestuje protiv ovakovoga postupka naših drugova isto su se drugovi loše ponašali vikali i galamili te neke i puškom grurali.

Drug tajnik je saopćio navedenome komandiru ako već hoće da vrši mo- bilizaciju neka se javi kod njega, pa će ih uputiti u ona sela gdje ima šta mo- bilisovati kao na primjer u Badljevini i Dol. Obriež, a ne u onima selima u kojima u stvari nema šta, već ako ćemo članove NOO ili starije preko 45 god. još gdje koji ima i mladiće ispod 18 godina.

Kako je ovo danas oslobođena teritorija a odbori kao narodna vlast spro- veli su mobilizaciju po direktivama kom.¹ Novogradiškog područja i nemamo više što mobilizirati nego onako kako je to već gore navedeno, te osim gdje koji pojedini dezertera.

Umoljavamo gornji naslov, da drugove koji dolaze da vrše mobilizaciju po selima neka se obrate općinskim i seoskim NOO kao i pravoj narodnoj vla- sti, a koji su dužni da im izadju u susret.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Predsjednik:
Pejša Tomislav

M. P.

Tajnik:
Prnić²

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 5/1-222.

389

5. XII 1944.

*Naredba Štaba VI korpusa NOVJ Komandi Novogradiškog područja da
putem Komande mjesta u Pakracu uspostavi partizansku stražu u Badljevini.*

Usljed vojničke i političke situacije na Pakračkom kotaru naredite ko- mandu mjesta Pakrac da uspostavi partizansku stražu u jačini od najmanje 10—15 ljudi sa sjedištem u Badljevini. Ista neka se poveže sa partizanskom stražom u Siraču radi što jače i solidnije kontrole teritorija, a isto tako i sa partiz. stražom u Uljaniku. O učinjenom izvijestite ovaj Štab.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkomesar, pukovnik
Otmar Kreačić

M. P.

Zamj. komandanta, pukovnik
Crnobrnja¹

AVII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 13/1-552.

¹ Komanda
² Marko Prnić
¹ Bogdan Crnobrnja

16. XII 1944.

Izvještaj Komande mjesta Pakrac Komandi Novogradiškog područja o pripremama i rasporedu kretanja partizanskih straža i naroda u slučaju povlačenja pred nadiranjem okupatorsko-kvislinških snaga na slobodnu teritoriju.

U vezi Vašeg naredjenja od 12. XII. o. g. broj gornji — izvješćuje se naslovu sljedeće:

1. Ova Komanda napravila je sastanak sa Štabom VI. bataljona II. OZN-a Brigade, sa komandantom šoferskog kursa, upravnikom mašinsko-željezničkog kursa i tajnikom Okružnog NOO-a. Na tom sastanku napravljen je plan za osiguranje i obezbeđenje grada i pučanstva na sljedeći način:

Obrazovan je jedan operativni štab u koga su ušli drugovi i to: za komandanta toga štaba određen je komandant VI. bataljona spomenute Brigade a za njegov zamjenika komandant mjesta Pakrac, ali pošto bataljon je odavde otišao preuzima odgovornost za komandanta operativnog štaba komandant mjesta, a za njegovog zamjenika postavljen je njegov zamjenik komande mjesta. Ostali drugovi koji su ušli u taj štab jest komandant šoferskog kursa i upravnik mašinsko-željez. kursa.

U slučaju napada od strane neprijatelja¹ štab se odmah sastaje i poziva preko svojih komandira vojsku na zbornu mjesto i odande upućuje vojsku na položaj prema tome odakle neprijatelj nadire. Određena su mjesta gdje će biti prvi prihvatni položaji.

Radi neiznenadjenja neprijatelja ova Komanda upućuje svoje patrole svaki noći u pravcu Batinjana, komandu mjesta Lipik i do Skenderovaca, koje održavaju veze sa patrolama Komande mjesta Lipik i zadržavaju se na tom terenu do 10 sati, te se vraćaju u ovu Komandu. U slučaju napada neprijatelja biće objavljeno pučanstvu pomoću sirene tako, da će ova komanda telefonski izvijestiti dežurnoga, koji je se telefonom u sireni i koji će dati znak za pripremno stanje, a u koliko bude bilo potrebno povlačenje, građanstvu je zakazano jedno zbornu mjesto na kome će stati jedan vojnik i odande odmah upućivati na drugo mjesto za koje građanstvo ne zna tako, da se neće. vršiti raspored ni sakupljači narod na ono mjesto koje mu je zakazano.

Tajnik Okružnog NOO-a organizirao je svoje ljude i zadužio ih kako će odmah preuzeti pučanstvo i voditi tamo kud je to na sastanku riješeno. Za ovo određena su dva pravca, prema tome odakle bude neprijatelj nadiro.

Telefonske veze postoje sa Gaj om, Kukunjevcom i Lipikom. Komanda mjesta Gaj održava vezu sa stražom Komande mjesta Daruvar i u slučaju povlačenja povlačit će se linijom i stalno izvještavati komandu mjesta Lipik i Pakrac o kretanju neprijatelja. Određena je jedna patrola u jačini od tri druga sa biciklima, koji će stalno letiti ispod linije onakrsno tamo i ovamo i čuvati da nebi tko presjekao liniju, a ujedno služiti će kao i kuriri. Isto tako,

¹ Poslije uspostave sremskog fronta i virovitičkog mostobrana krajem 1944. godine, teritorija Slavonije postaje za Nijemce važna strateška tačka kao operativna pozadina i kao područje preko kojeg su se povlačile njemačke snage iz Grčke (oko 300.000 vojnika) zaobilaznim putem preko Bosne na Vinkovce, Slav. Brod, Okučane i Novsku u namjeri da se prebace u Mađarsku. U operativnoj pozadini sremskom frontu djelovale su i jedinice VI korpusa NOVJ koje su ometale odbranu protivnika protunapadima i diverzijama, manevrirajući svojim snagama u cilju odbrane slobodne teritorije i pozadinskih ustanova i organizirajući evakuaciju stanovništva u Mađarsku.

bio bi upotrebljen posebni kurir sa konjem, koji bi brzo se prebacivao kud bi to bilo potrebno.

Ishrana za jedinice u prvi mah bila bi podjeljena suva hrana, a poslije toga ukoliko bi se bilo prisiljeno povući, pošto nema veći broj drugova mogli bi se poslije hraniti na selu.

Na području ove komande nema mogućnost za izvršiti prepreke na cestama, niti raspolažemo sa diverzantima, da možemo minirati iste. Za sam red u gradu za vreme evakuacije povlačenja, određena je jedna desetina sa jednim rukovodiocem, koji bi pravio red i pazio na krstarenje pete kolone kakovu bi ona uloga odigrala za vreme povlačenja naših ustanova.

Sve veće zaliha materijala kao i živežne namirnice, koje nisu potrebne za svakidašnje potrebe evakuisane su, a za ostatak, koji je potreban svakodnevno zaduženi su pojedini drugovi iz naših ustanova, da to organiziraju i izvuku van pomoću kola, konja i drugova koji nemaju oružja, tako da nebi smjela neprijatelju pasti ni jedna mrvica hrane i ostalog materijala, koje smo mi krvavo stekli.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Zamjenik komandanta:
Vujanić Vaso

A VII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 50/1-388.

391

16. XII 1944.

Izveštaj Komande mjesta Lipik Komandi Novogradiškog područja o mjerama osiguranja za slučaj ratnih operacija.

U vezi naredjenja broj 1389/33 od 12. XII. ov. g. u predmetu obezbedjenja i osiguranja komande mjesta Lipik podnašamo slijedeći izvještaj:

1) Ova Komanda osigurava sa patrolama pravac Lipik—Donji Čaglić, Lipik—Subocka, Lipik—Kukunjevac, Lipik—Klisa, a stalno je u telefonskoj vezi sa Komandom mjesta Gaj i sa svima drugim telefonskim mrežama, koje su oko nas.

2) Pošto na sektoru ove Komande nije potrebno nigdje prekopavati cestu ni prugu, pošto je u dnu Kukunjevca prema Banovoj Jaruzi potrgane sve ćuprije, te prema tome onemogućen prelaz svakog vozila.

a) Po usmenom naredjenju Komandanta područja nije nigdje prekopana cesta, jer to nije niti potrebno na cestama koje vode od neprijateljskih uporišta prema nama.

b) Miniranja na cestama nisu izvršena, jer to nije niti potrebno za sada, a u koliko bi bilo potrebno to, diverzanti već imaju u zadatku, koja mjesta će biti minirana.

c) Barikade na cestama nisu postavljene zbog toga što smo već u glavi točke 2 napomenuli.

d) Od neprijateljskog uporišta Okučani preko telefonske linije izvještava nas informativni oficir Novogr. područja, a od Banove Jaruge izvještava nas

Komanda mjesta Gaj. Prema gore navedenim neprijateljskim uporištima također i ova Komanda upućuje patrole i to ako nema telefonske veze.

e) U koliko bi neprijatelj nadirao a telefonska mreža da je prekinuta šalju se kuriri na konju i patrole u svakom ugroženom pravcu.

f) Osmatračnica postoji od Lipika prema Donjem Čagliću na vrh Mačkovca sa koga mjesta imamo pregled cijele naše teritorije.

Obrazovanje Štaba za evakuaciju imali smo u vidu samo nismo na takav način kakova je sada došla direktiva, a sad ćemo odmah pristupiti obrazovanju prema ovoj novoj direktivi koju smo dobili.

Plan za obranu imamo u koliko neprijatelj napadne od Banove Jaruge i od Okučana isturimo naše raspoložive snage prema Kukunjevcu ili Donjem Čagliću gdje bi iste prihvatili borbu, dok se stanovništvo i druga nenaoružana vojska ne povuče u pravcu, koji nam je određen za povlačenje.¹

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Polit, komesar, poručnik
S. o.

Komandant poručnik:
Boško Končar

A VII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 50/1-348.

392

22. XII 1944.

Izvještaj Komande mjesta Pakrac Korpusnoj vojnoj oblasti i Komandi Novogradiškog područja o radu članova Komande i o političkom i kulturno-prosvjetnom radu među narodom i pozadinskim jedinicama.

OPCI PREGLED

Rad ove komande odvija se dosta dobro, sve probleme koji iskrsavaju pred nas i dobivene direktive od viših foruma mi temeljito razradimo na našim sastancima komande, zatim prema vrsti zadatka podjelimo rad, svaki drug dobije zadatak i određeno vreme za koliko ima izvršiti dobiveni zadatak.

Saradnja između članova komande je dobra, svakome se drugu pruža potrebna pomoć na njegovom polju rada, sve probleme zajednički rešavamo još do danas se nije dogodio ni jedan slučaj nesuglasica u radu između članova ove komande.

Političko stanje u samom gradu danas je dosta dobro, to se je konstatovalo naročito prilikom dolaska u Pakrac deset Crvenoarmejaca, tom prilikom je u Hrvatskom domu održavana priredba za naše borce invalide, dom je bio prepun naroda i kada sam ja i drug komandant doveli drugove Crvenoarmejce u dom na pozornicu nastale su duge ovacije i klicanja drugu Staljinu, drugu Titi, Crvenoj Armiji i N. O. V., narod se je upustio u razgovor sa njima i jedva smo ih ujutro u četiri sata oteli od gradjana.

U gradu su se jednom bile pojavile ustaške parole, ali nismo još ustanovili tko ih je pisao, mi smo na masovnom sastanku grada to iznesli i oštro napali one koji su pisali, prikazali narodu namjere toga tipa koji je pisao, zatim smo kazali da mi njih znamo i neka se nezačude ako ih vide jednog

¹ Vidi dok. br. 390, objašnjenje 1.

dana kako vise u sred Pakraca, nakon toga više se nisu pojavljivale čak se je osetilo da su brisane te parole.

II. POLITIČKI RAD

22. XI. 44. održao sam savetovanje sa svim rukovodiocima ustanova i jedinica koje se nalaze na teritoriju ove komande, na sastanku se ukazivalo drugovima na nedostatke u radu i davale direktive za rad.

10. XII. 44 održao sam savetovanje sa polit, komesarima ustanova i jedinica ove komande, drugovima sam temeljito obrazložio političku situaciju u svetu i kod nas, pretrešen život i rad u ustanovama i jedinicama i date direktive za daljnji rad.

Osim gore navedenih savetovanja, održao sam po jedan masovni sastanak sa radnicima i vojnicima u Slagalištu IV E. S., četom za vezu, u pošti i centrali, na željezničkoj stanici, na tim sastancima ja sam drugovima iscrpno prikazao stanje u svetu i u našoj zemlji, zatim dužnosti svakog gradjanina ove zemlje u obnovi i izgradnji zemlje.

Osim ovih sastanaka održavamo redovite sastanke komande kao i partijske teoretske sastanke u samoj komandi slabo održavamo, dok su u svim ustanovama formirane čitalačke grupe koje se redovno sataju i proučavaju naše listove Naprijed, Vjesnik, Glas Slavonije i sav ostali tekući materijal, te se grupe sastaju po dva a prema mogućnosti i tri puta nedeljno, svi su vojnici i radnici dosta dobro upoznati sa najnovijim događajima.

III. KULTURNO PROSVETNI RAD

Kulturno prosvetni odbori postoje u ustanovama koji djeluju ali ne u dovoljnoj mjeri, zidne novine izdaje svaka ustanova, neznam tačno broj izdanih zidnih novina, drugovi pišu članke o svojim doživljajima i radu, političke članke ja uvek prepisujem iz naših listova Naprijed, Vjesnika, Srpske rječi, Slobodnog doma i Glasa Slavonije i šaljem napisane članke svim ustanovama.

Usmene novine takodjer se održavaju u svim ustanovama, analfabetski tečajevi se održavaju isto po svim ustanovama, i u zadnje vreme se oseća opadanje nepismenosti, priredbe nismo održali ni jedne.

Broj izdanih zidnih novina, usmenih i koliko je naučilo čitati ne mogu tačno dati pošto drugovi rukovodioci su bili na terenu u kampanji i nisu mi dostavili izveštaje.

IV. RAD SA NARODOM

Političko stanje u selima na sektoru ove komande je dosta dobro, kako je u zadnje vreme u tim selima usljedio izgon familija narodnih neprijatelja to se po selima stalno komentariše, narod općenito gleda to isterivanje kao pravednu kaznu za sve one koji su se ogrešili o interese N. O. B. dok u selima gdje se izgon vrši vlada strah i među onima koji nisu krivi, i oni se boje izгона.

Održao sam dva mitinga povodom kampanje u selima Batinjani i Toranj, na tim mitinzima govorio sam o važnosti kampanje, potrebama NOV., Crvene Armije i pasivnih krajeva naše zemlje, narod se dosta dobro odaziva, zatim sam 4. ov. mj. na poziv sela Batinjana govorio na priredbi, 17. ov. mje. na poziv sela Omanovca prisustvovao sam priredbi koju je priredila omladina istog sela i na priredbi sam govorio, 19 ov. mj. na poziv sela Tornja prisustvovao sam na priredbi koju je priredila omladina sela Tornja i Omanovca, na priredbi je bila omladina sela Franjevca kao i manji broj iz drugih susjednih sela i na toj sam priredbi govorio, na svim tim priredbama govorio sam o najnovijim događajima u svjetu i kod nas, o jedinstvenoj vladi, amnestiji.

0 davanju naziva narodnog heroja maršalu Titi, o radu reakcije i kažnjavanju ratnih krivaca i o izborima koji će uslediti oslobodjenjem zemlje, govoreći o staroj Jugoslaviji narod me je stalno prekidao sa uzvicima, nećemo staro, hoćemo republiku.

V. DRUŠTVENI ŽIVOT

U komandi je drugarstvo na dosta visokoj visini, odnos pretpostavljenih i podređenih i obratno je dobar, drugarski i vojnički, novopridošlih nemamo, pijanstva i nemorala nema.

VI. ISHRANA ODJEČA I OBUĆA

Ishrana je dobra osim što već duže vremena nema soli ni u jednoj ustanovi, odjeća i obuća u samoj komandi je dobra, ali u ustanovama ima u tom pogledu još nedostatka.

Od bolnica neprimam izvještaje te nemogu dati mišljenje o radu u bolnicama.

SLAGALIŠTE I. E. S.

U tom slagalištu nije bilo prave harmonije između rukovaoca i komesara radi toga što je rukovaoc počeo puštati ljude često na osudstvo i to one koji su sada mobilisani, ali su se ti odnosi potpuno popravili. Rad u samom slagalištu je dosta dobar, na političkom polju se radi dosta dobro, formirane su čitalačke grupe koje održavaju tri puta nedeljno sastanke.

SLAGALIŠTE IV. E. S.

I u ovom slagalištu odnosi između rukovaoca i komesara nisu bili dobri, razlog je taj što je komesar jako miran a rukovaoc samovoljan, ali smo na sastancima i savjetovanjima ukazali na te nedostatke i ti su se odnosi popravili, inače u slagalištu se rad odvija dobro.

ČETA PRI KOMANDI

U ovoj četi su svi stari borci, iako malobrojna opterećena sa velikim dužnostima moral kod boraca je dobar, politički rad u četi dobar, rukovodstvo čete je takodjer dobro.

Smrt Fašizmu — Sloboda Narodu

j*,

Polit, komesar — poručnik
Prodanović Milan

A VII, Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 50/1-390—391.

27. XII 1944.

*Dopis Kotarskog NOO-a Pakrac Okružnom NOO-u Nova Gradiška s mol-
~bom da odobri otkup kože prema priloženim cijenama.*

Temeljem dopisa odjela nar. gospod. Oblasnog NOO-a za Slavoniju br. 1925 od 16. XI. 44. o predmetu gornjem određeno je, da će Kot. NOO-i otkupljivati sirovu i suhu kožu, govedju i teleću sa mjesnih, gradskih, općinskih i privatnih klaonica. Te kože preuzimat će na području ovoga kotara povjerenik Okruž. NOO-a povjerenik tvrtke Pick.

Prema općem kretanju cijena i gospod. prilikama u ovom kotaru, određuje se sljedeća otkupna cijena:

A) Govedja	sveža	koža la. K.	200,— po	kgr.
„	„	„ 1 la. „	170,— „	„
„	„	„ lila. „	150,— „	„
B) Teleća	„	„ la. „	250,— „	„
„	„	„ Ila. „	220,— „	„
„	„	„ lila. „	200,— „	„
C) Govedja	suha	„ la. „	400,— „	„
„	„	„ Ha- „	340,— „	„
„	„	„ lila. „	300,— „	„
D) Teleća	„	„ i la. „	500,— „	„
„	„	„ Ila. „	440,— „	„
„	„	„ lila. „	400,— „	„
E) Janjeća	svježa	„ „	300,— „	„
„	suha	„ „	500,— „	„
F) Konjska	svježa	„ a. „	1.200,— „	komadu
„	„	„ Ila. „	1.000,— „	„
„	„	„ lila. „	800,— „	„

Prednje su cijene ustanovljene u dogovoru sa financijskim odjelom ovoga Kotar. NOO-a, gospod. odjelom Gradsk. NOO-a, povjerenikom Okruž. NOO-a, povjerenikom tvrtke Pick i odjelom za obrt i trgov. Okruž. NOO.

Dostavljajući prednje sa izvještajem, da su svi općinski NOO-i o prednjem izvješteni s molbom, da se o cijeni otkupa kože odmah obavjesti povjerenik tog NOO-a kod tvrtke Pick.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Predsjednik
Dabić

Pročelnik, u. z.
I. Zarić

AVII, Fond NOR-a
HIS. mkrf. 50/1-392.

28. XII 1944.

Izvještaj Komande mjesta Lipik Komandi Novogradiškog područja o političkoj situaciji i suradnji s civilnim vlastima i o radu i disciplini članova Komisije.

Dostavlja Vam se mjesečni izvještaj ove Komande po vojničkom pitanju kako to slijedi:

I. OPĆA VOJNA SITUACIJA

U toku prošlih mjesec dana vojna situacija se dosta izmjenila iz razloga što neprijatelj upada sa svojim snagama na oslobođeni teritorij, stoga narod sa teritorija ove Komande sa bojazni gleda u to, jer se boje dubljeg prodora u oslobođeni teritorij. Da bi se stanje popravilo potrebno bi bilo sa našim

snagama prekrstariti preko teritorija odakle neprijatelj često puta nadire, te bi na taj način vojničko stanje bilo povoljnije.

Od prošlog izvještaja u kojem smo tražili 5 drugova za pojačanje straže i 2 invalida za telefon u Ergeli, međjutim još do danas iste nismo dobili, tako da i od malog broja stražara moramo davati svaki dan 2 na Ergelu, čime je straža preopterećena. U koliko je moguće bilo bi potrebno da nam se isti drugovi dodjele.

Sami odnosi između ove Komande i civilnih vlasti¹ su dobri. U koliko neki zadatak pred nas i njih uskrse, zajednički ga riješimo, jedino pri samom protjerivanju neprijateljskih familija iz Lipika nismo bili u sporazumu sa Okružnim NOO-om, jer nisu isti htjeli održati s nama sastanak, nego su radili na svoju ruku, te je sav rad bio dezorganizovan.

Peći za stanove, gdje je ranije predviđeno da bi se smjestilo Crveno Armejce, iste smo tražili iz Požege, ali ih još do danas nismo dobili. Zajednički je zaključeno sa civilnim vlastima, da se Crveno Armejci razmjesti po kućama, gdje bi se moglo rasporediti oko 2500 vojnika.

Bunker i oko samog Lipika, kao i u samome mjestu su porušeni i zaravnati, samo na jednom mjestu nije skinuta žica u širini oko 300 metara a razloga, što se tamo nalaze mine i iste su zarasle sa travom i ne smije nitko tamo da dira, jer točno ne zna gdje se iste nalaze, te iste sprječavaju otklanjanje žice.

Obrazovan je Štab za evakuaciju u slučaju nailaska neprijatelja. Isti je obrazovan prema naredjenju kojeg smo od Vas primili i o tome je poslan izvještaj.

II. RAD EKONOMIJE

Rad same ekonomije odvija se normalno. Sam referent ekonomije u posljednje vrijeme počeo je da se opija, zašto je isti pozvan na odgovornost, a primjećuje se na njemu da otklanja iste greške. Sam rukovaoc slagališta počeo je da samovoljno radi iz razloga što se nije znao snaći, a nije od nikoga tražio nikakova uputstva, te smo rukovodstvo slagališta sakupili i održali sa istima sastanak, ukazali im greške i upoznali ih kako će u buduću raditi.

III. SAOBRAĆAJNA SEKCIJA

Sam rad saobraćajne sekcije do sada se je odvijao dosta dobro s tim što se saobraćaj ac dosta dobro snalazi u svome radu.

IV. OBAVJEŠTAJNA SLUŽBA:

Obavještajna služba u ovoj Komandi ne odvija se u dovoljnoj mjeri kako bi to trebalo, razlog što je izvršena smjena obavještajaca, te je privremeno postavljen novi drug za obavještajca, koji ima dosta volje za rad, te se ista služba u najkraće vrijeme mora kako treba odvijati u čemu će ova Komanda pružiti svestranu pomoć. U cilju boljeg i točnijeg kao i bržeg odvijanja informativne službe bilo bi potrebno da se komanda mjesta Lipik direktno poveže sa telefonom u Brezovcu, jer je telefonska mreža preko Komande Novogradiškog područja preopterećena, pa je nemoguće na vrijeme dobiti potrebna obavještenja sa toga sektora.

¹ Mjesni NOO Lipik osnovan je 16. IX 1944. godine. Članovi Odbora bili su: Đuro Barbarić (predsjednik), Stjepan Matković, Luka Barbarić, Janko Rogozi, Robert Bajer, Slavko Laninović

i Franjo Barišić.

V. RAD OVE KOMANDE

Sam rad ove Komande odvija se normalno. Disciplina nije na visokom stupnju kako bi to trebalo da bude, ali se znatno popravlja. Svi nedostaci koji se pojave najhitnije se otklanjaju. Samovolje u radu je do sada bilo dosta, ali se to postepeno otklanja.

VI. RAZNO

Disciplina kod same straže nije savršena iz razloga toga, što je brojno stanje premalo, te su drugovi previše opterećeni i to sa stražama, patrolama, koje se danomice šalju za pojedinim dezerterima, a isti su drugovi novopridošli i vrlo kratko vrijeme u NOV, pa se u pojedinim slučajevima i zadatcima koje se postavlja pred njih teže snalaze.

Odjeća i obuća naših stražara nije najbolja, jer se drugovi često mjenjaju, te kad se pojedini obuku, premještava ih se na novu dužnost a oni koji nailaze većinom dolaze goli i bos. S obzirom na hladne dane potrebno bi bilo da se češće dodjeli obuća i odjeća. Također bi bilo potrebno da nam se po mogućnosti pošalje opasača, jer ima polovinu drugova bez opasača, pa isti nesmiju po mjestu hodati bez opasača.

U samom slagalištu potrebno nam je postolara i krojača, jer ne mamo dovoljno stručnih radnika, te nam se rad nemože odvijati onako, kako bi to trebalo da bude.

Sama ishrana ove Komande je dosta dobra, te se kroz cijelo vrijeme osjeća pomanjkanje soli.

Do sada u ovoj Komandi nije se pojavila nikakova bolest osim u nekoliko slučajeva svraba i to zbog toga što zdravstveni nadzornik nije vodio dovoljno računa o pregledu pojedinaca, te se je prilikom kupanja, gdje se je u istom kupatilu kupalo nekoliko svrabljivih i zdravih raširio svrab, ali se je u najnovije kupatilo dezinficiralo i time spriječilo daljnje širenje svraba.

Molimo gornji naslova da nam u pogledu prednjih traženja izadje u susret.

Smrt Fašizmi — Sloboda narodu!

M. P.

Komandant poručnik
Lulubrk Mirko

AVII. Fond NOR-a.
HIS, mkrf. 50/1-350.

395

25. I 1945.

Izveštaj Mjesnog komiteta SKOJ-a Pakrac Mjesnom komitetu KPH o organizacionom stanju i radu SKOJ-a.

1. Do sada t. j. danas glavni problem kod omladine, kao i kod ostalih gradjana, bio je pitanje evakuacije, ali i to pitanje se već po prilici utišalo.—

Pitanje kralja, odjeknulo je medju omladinom povoljno, a naročito se očitovalo u demonstraciji gdje su omladinci i omladinke neprestano uzvikivali parole »Nećemo kralja«, »Hoćemo republiku«, »Hoćemo Titu.«—

Što se tiče Križara, ne osjeća se nikakove njihove djelovanje, od kako su im vodje pohapšeni.—

Jedinstvo radničke i djačke omladine, još uvijek nije najbolje, što se očituje kod davanja zajedničkih priredaba, gdje se jedan izvjestan dio omladine djačke drži nešto višima od radničke omladine. To pitanje uvijek pretresamo na sastancima, a i pojedinačno i vjerovatno i sigurno ćemo i taj problem riješiti upornim objašnjavanjem.—

Drugih neki naročitih problema nema.

2. — Što se tiče pomoći postradalim krajevima, omladina posebno nije još ništa sakupila, jer je ovu kampanju vodila u zajednici sa JNOF-om, dočim ovih dana mi ćemo povesti jednu kampanju za pomoć pasivnim krajevima sama omladina i to u novcu i živežnim namirnicama vrednijim, kako je to već upozoreno.—

Za vojsku je sakupljeno 11 komada sapuna za veš, koji ćemo im predati ovih dana, zatim je sakupljeno materijala za zavoje.—

Radnih dana dato je 102 i to radilo se: na pilani se crep pretovarivao, zatim se runio kukuruz, čistile ulice i prao veš vojsci.

Zidnih novina izdano je 50 brojeva (Komada)

Priredba je dato tri.—

3. — Rad pionira i dalje je uspješan. Izvršavaju sve zadatke, koji se postavljaju pred njih. Sakupljaju papir i stare krpe, dok rezultat još nemamo.

4. — *Natjecanje.*

Sa natjecanjem je upoznata sva omladina i formirano je 12 odbora za natjecanje. Od toga je jedan odbor na pilani, a ostali po školama.— Mi smo najavili natjecanje omladini Požege po svim pitanjima natjecanja. A Prekopakra je nama. Kod nas u Pakracu opet je kvart kvartu najavio takmičenje.—

U natjecanju od 20. o. mj. odžana su 4 kvartovska sastanka u gradu, 6 sastanaka Pionira, dato je 41 radni dan.— Održali smo 1 jednu priredbu u Lipiku 24. o. mj.

SKOJ

M. K. SKOJ-a imade 5 članova i to: Lukić Milica od učiteljske škole. Turza Olga sa pilane, Marijan Mečar, Blanuša Vida i Marija Majot novi član Komiteta primljena prije 4 dana. Sada će u naš Komitet ući još jedan drug koji je bio na Okrugu Osijek, te pošto je njima tamo nemoguće raditi za izvjesno vreme na njihovom terenu, to će on nama pomoći u Komitetu.

Nacionalni i--socijalni sastav M. K. 3 Hrvata, 2 Srbina, 2 radnika, 3 djaka, 4 ženske i 1 muški.—

Naš komitet proširit ćemo za još dva člana i to: jednog iz VPU,¹ koji će biti zadužen za rad SKOJ-a u VPU, a jednog sa kursa, koji će opet biti zadužen za rad SKOJ-a na kursevima.—

Djelovanje našega Komiteta, dosta je dobro s obzirom na mijenjanje članova. Članovi komiteta su odgovorni.—

Do sada je u Komitetu bila i drugarica Djurdja Kozak, ali pošto je Milica Lukić već od učiteljske škole, to smo zaključili da će biti korisnije da uzmemo nekoga iz VPU i sa kurseva.

U gradu imadem 5 grupa SKOJ-evskih, i to tri grupe u učiteljskoj školi, jednu u gimnaziji i jednu na pilani.

Imade 5 grupa na ukupno 22 člana SKOJ-a 5 Srba, 14 Hrvata 3 ostalih nacija, 12 djaka 10 radnika.—

¹ Vojnopozadinske ustanove.

VPU imade 4 grupe i to 1 u K-di mjesta, 1 kod povjerenstva OZN-e, 1 na pošti, 1 pri Okružnom NOO-u.

4 grupe 31 član, 5 Hrvata, 26 Srba, 2 radnika, 26 seljaka, 2 djaka 1 si. zv. 21 muški, 10 ženskih.

Kursevi imadu tri grupe šoferski, administrativni i učiteljski kurs. Imade 45 članova SKOJ-a, 27 Srba, 18 Hrvata, 3 radnika, 35 seljaka, 7 djaka 14 ženskih 7 muških.

SKOJ-evske grupe proučavaju još kakav treba da bude Komsomolac i tekući materijal. Disciplina i odgovornost kod nekih pojedinaca nije kakova bi trebala da bude, što se naročito očitovalo kod drugarice Marije Nožarić koja je do sada vršila dužnost pročelnika grupe IV raz. učiteljske škole. Ista je bila član Komiteta, ali pošto se pokazala nedisciplinovanom na savjetovanju SKOJ-evskom, tada smo ju izbacili iz komiteta, no poslije je svejedno ostala pročelnik, ali što je god trebala da prenese sa sastanka pročelnika na grupu, nije ni jedamput to učinila, to ćemo ju sada smjeniti sa dužnosti pročelnika i opomenuti i ukoliko ni to ne bude mi ćemo ju izbaciti iz SKOJ-a.

Broj SKOJ-evaca se smanjio usled toga što je 11 otišlo u Madjarsku, 8 se vratilo svojim kućama, a 1 je izbačen zbog nediscipline i neodgovornosti.

Drugih promjena nema.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za komitet:
Blanuša Vida v. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

28. 1 1945.

Izvještaj Komande mjesta Pakrac Komandi Novogradiškog područja i Korpusnoj vojnoj oblasti o radu članova Komande i podređenih jedinica, evakuaciji naroda, spremanju hrane i pripremama za obranu Pakraca.

RAD ČLANOVA OVE KOMANDE:

Članovi ove komande daju od sebe sve što više mogu tako, da bi ova komanda mogla izvršavati sva dobivena naredjenja kako po vojničkom, tako političkom, ekonomskom i svim drugim pitanjima. Rad same komande kako je to naznačeno u prošlom izvještaju osjeća se mnogo bolji po svim pitanjima, a razlog je što smo dobili jednog druga još u pripomoć kao pomoćnik komandanta, a drugo što drug komesar ove komande obraća više pažnje u svom radu.

Odnos članova komande je drugarski u svakom pogledu, kako samih članova tako i prema svakom drugu koji dolazi u komandu. Može da se nekad desi da pojedini članovi komande negdje ispanu nedrugarski prema nekojem drugu, ali nastojimo da tako pojave uklonimo od sebe.

REFERENT EKONOMIJE:

Isti drug referent ekonomije odgovara na svojoj dužnosti potpuno i vodi računa o svemu, da sve stigne na vreme i točno, ali još uvijek manjka radne snage tako, da prilikom prošle kampanje nije se stiglo na vreme spremati živežne namirnice, pošto je bilo mnogo hrane evakuisati za šumu, pa se tom

prilikom smrzla dva vagona krumpira. A razlog je tome još jedno, što su ti krumpiri bili dodjeljeni kotarskom NOO-u Pakrac, a kotarski NOO dok se je smislio, da to preveze već je nastupila zima, tako da je ova komanda opet morala te krumpire preuzeti, ali smatramo i nastojaćemo da se ovako šta više ne događa.

Ova je komanda predvidila poteškoće usljed kiše i vode, da će biti po našim selima veliko blato, pa je odlučila sve živežne namirnice koje još imaju u selima, a pripadaju našoj vojsci, da izvezemo sve na cestu odakle bi to mogli na vreme dobavljati, a drugo drug referent ove komande dobio je još jednog druga u pripomoć pa tako mislimo, što se tiče članova ove komande, da naša ekonomija ne smije u ničemu zaostajati, jer ćemo dati sve od sebe da uvijek na vreme i točno izvršavamo sve što se bude pred nas postavljalo.

POVJERENIK INFORMATIVNE SLUŽBE:

Isti drug koji je postavljen za informativnog povjerenika ove komande dobar je i dovoljno vodi računa o svome radu tako, da uvijek imade pregled kretanja neprijateljskih snaga. Uvijek točno i navreme izveštava ovu komandu, a tako i šefa informativne službe novograd. područja.

VOJNO-SUDSKI ISTRAŽITELJ:

Isti drug vojno-sudski isljednik ove komande odgovara na svojoj dužnosti, ekspeditivan je u svom radu, a u koliko imade nekih slučajeva teže prirode za rješavanje obraća se isljedništvu novogradiškog područja.

Isti drug imade i svoga pomoćnika, koji je baš polagao kurs u ovom prošlom periodu te je sada preuzeo dužnost, a drug isljednik odlazi na kurs, pa predviđamo da će i ovaj drug, koji je sada nastupio tu dužnost isto tako savladati sve probleme.

VOJNO-PARTIZANSKE BOLNICE:

Kako smo već u prošlom izvještaju naveli da bolnica Pakrac ne spada više pod vojnu bolnicu nego samo ako imade neki teži ili hitar slučaj, pa u koliko bude istoj bolnici naših drugova boraca to ova komanda izdaje za njih sledovanje. Vojna bolnica VI/1. c. isto pripada ovoj komandi, ali u njoj za sada nema bolesnih drugova, pošto su svi evakuisani, samo su postavljena dva druga koji čuvaju sve zgrade i magazine koji se tamo nalaze. Vojne bolnice na Psunju još uvijek nadzire komanda područja, a od strane ove komande daje se sve za iste bolnice, stoka, brašno i sve što imamo.

U glavnom da su iste bolnice snabdjevene sa svim potrebnim namirnicama.

CETA PARTIZANSKIH STRAŽA:

Četa pri ovoj komandi broji oko 55 vojnika, od toga postavljeno je u Badljevini komanda straže sa 12 drugova. Most na Krndiji čuva straža od iste čete sa jačinom od 7 drugova. U bolnici Pakrac postavljeno isto 7 drugova, a kod vojnog suda postavljeno 5 drugova tako, da u samoj četi ostaje sasvim malo vojnika. Više puta između silne pratnje, pa nekad čak mora se ukinuti i po jedno stražarsko mjesto, da se može izvršiti neki zadatak. Sama disciplina u četi je dobra, ali nikad nema drugova na okupu da bi se mogla vršiti kakova vojna obuka, a još od toga imademo 7 drugova na vojno-pozadinskom kursu. Sama obuka i odjeća dosta je u dobrom stanju, samo se osjeća manjak veša. Rad i čistoća u dobrom je stanju iste čete, ali još nije uvijek onako, kako bi to

trebalo biti, a razlog je tome što imade uvijek prolazećih drugova, koji s svraćaju u četu.

REFERENT SAOBRAĆAJA:

Drug koji je bio referent saobraćaja pri ovoj komandi otišao je u pre komandu Okružnom NOO-u Nova Gradiška. Na njegovo mjesto postavljai je bivši komandir. Saobraćaj pri ovoj komandi dosta je težak. Vozni park o< 6 pari konja, dok smo 5 pari dali za I. ekonomsko Slagalište, tako, da je ovil 6 pari skoro svaki dan i noć u zapregi, pa bi bilo potrebno da se vozni pari pojača makar na 10 pari, a drugo da se postavi jednog dobrog saobraćajca koji bi dovoljno vodio računa o tom voznom parku, jer isti saobraćajac koj je sada postavljen neće odgovarati iz razloga toga, što se ne zna snalaziti t svome radu, odnosno ne zna si napraviti rasporeda, tako da više puta budt zatrpan sa poslom, a kola mu stoje i ne zna ih rasporediti.

GR AD JE VINSKI REFERENT:

Isti drug, koji je zadužen po gradjevini pri ovoj komandi dobar je, marljiv u svome radu tako, da je u ovom periodu prevezao jednu kukuruzanu iz Pakraca u I. ekonomsko od 30. met. dugačku, narezao je daske za izgradnju novih mostova, pronašao daske i poslao za I. ekonomsko za izgradnju kištri za brašno, a sada je stalno zaposlen kod rušenja klada i rezanja za izgradnju čamaca, a u koliko mu je negdje zapeo posao daje mu se pomoć od strane ove komande tako, da bi mogao na vreme ispuniti postavljene mu zadatke. Tako je isto u ovom periodu izgradjeno 8 krušnih peći sa 16 zidara u roku 17 sati koje mogu izbacivati preko 1000 kg. kruha.

KOMANDIR STANOVA:

Ovoj komandi dodjeljen je jedan drug od komande područja, koji je zadužen kao komandir stanova. Isti drug imade preko sebe sve stanove u koje se mogu smještati vojne jedinice, ali još uvijek ti stanovi nisu onakovi kakovi bi trebali da budu, a razlog je taj što se vrši evakuacija naroda, pa narod koji dodje do samoga mjesta Pakraca smjesti se u te veće prostorije gdje ostaje po dan dva, dok za par dana opet dodju drugi i t. d., pa se događa više puta da nestane peć iz po nekoje sobe a naročito se događa to, da svaki puta nestaju sijalice, a bude i polupan po nekoji prozor. To je sve zato što se zgrade ne mogu držati pod ključem, ali nastojaćemo, da i to stanje popravimo.

ODBRANA U SLUČAJU NAPADA MJESTA PAKRAC:

Pri ovoj komandi stvoren je plan za odbranu Pakraca. Sastavljena su tri Štaba i to:

I. Operativni Štab, koji ima svoje sjedište u mjestu.

U taj Štab su ušli: Komandant mjesta, komandant auto-škole, načelnik povjerenstva OZN-e i tajnik Okružnog JNOF-a, Ratar.¹

II. Drugi Štab operativni, koji ide na položaj sastoji se od komesara mjesta, zamjenika komandanta, komandanta bataljona OZN-e i od jednog druga oficira iz auto-komande.

III. Štab za evakuaciju sastoji se od komesara auto-škole, referenta ekonomije i njegovih pomoćnika, od komandanta željez. stanice i od Okružnog, kotarskog i gradskog NOO-a po jedan i dva člana.

* Nikola Miljanić

Svaki Štab ima zadatak odnosno plan rada u slučaju naleta neprijatelja.
Ujedno se moli, da — ukoliko u ovom izvještaju ima kakovih nedostataka — nas se opomene, odnosno podsjeti na nedostatke tako, da budući izvještaj bude sabrani.—
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P. Komandant-por učnik :
Vujatović Milan, v. r.

AVII, Fond NOR-a,
HIS, mkrf. 50/1-406—407.

397

31. I 1945.

Dopis Oblasnog NOO-a za Slavoniju svim okružnim NOO-ima za uspostavljanje zanatskih radionica.

Na skupštini u Pakracu, koja je održana ovih dana, narod je opravdano prigovorio Okružnom NOO-u odnosno Odjelu industrije, obrta i trgovine da njihov kraj Bučje već duže vremena nema ni jednog kovača. Kako smo slične prigovore dobili i sa druge strane, to vam skrećemo pažnju na to, da provjerite potrebe naroda u tom pogledu i da se odmah pristupi postavljanju onih radionica, koje su neophodno potrebne, t. j. da se već postojeće obnove.
U slučaju nekih poteškoća obratite se ovom odjelu.
Svakako treba nastojati, da u buduće ne dodje do takovih pritužbi, jer narodne želje i potrebe rukovode našim radom.
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P. Pretsjednik: Pročelnik:
Tadijanović, v. r. potpis nečitljiv

HIS, reg. br. 29-1/1, K 19.J⁴⁴

398

3. II 1945.

Napis »Glasa Slavonije« o održanom radničkom zboru u Pakracu.

31. I. održan je u Pakracu veliki zbor radnika i namještenika novogradiškog okruga radi obnove radničkih sindikata. Oko 1.500 radnika u povorkama sa zastavama, parolama i transparentima prošlo je ulicama Pakraca i sastalo se u velikoj dvorani Hrvatskog doma. Uz radnike požeških tvornica, pilana »Slaveksa«, prisustvovali su radnici iz vojnih radionica, grafički radnici, te predstavnici radnika osječkog i virovitičkog okruga. Prvi veliki radnički zbor u oslobođenoj Slavoniji, započeo je svojim radom.

»Glas Slavonije«, br. 41/1945.

9. III 1945.

Izveštaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o organizacionom stanju Partije i SKOJ-a, provođenju agitacije i propagande i o radu NOO-a i AFŽ-a.

Dragi drugovi!

Dostavljamo Vam slijedeći izvještaj o promjenama, poslije mobilizacije.

Partija:

Rad partijske organizacije na našem kotaru prilično je olabavio poslije mobilizacije, pošto su svi muškarci otišli u vojsku tako, da je partijska organizacija brojčano oslabila.

Kotarski komitet.

Prilikom mobilizacije ostao je u cijelosti, jedino što je Lazo Acan otišao na kotar Novsku, dok su ostali članovi svi isti. Naš komitet sada broji 5 članova. Za popunjenje komiteta predvidili smo Milu Dabića, predsjednika kotarskog NOO-a, koji je do sada bio u plenumu našega komiteta i Milu Uzura, koji je otpušten iz vojske kao invalid. Isti je vršio dužnost komesara bataljona u Osječkoj brigadi. Prije stupanja u vojsku bio je sekretar, općinskog komiteta Brusnik. Odlaskom Acana iz komiteta dužnost org. sekretara vrši Mladjan Prodanović. Ostali sektori ostali su po starom.

Općinski komiteti.

Zadnjom mobilizacijom članovi općinskih komiteta povučeni su svi u vojsku tako, da su ostali samo pojedini sekretari i oni, koji su bili u vojsci. Popunjenja komiteta navesti ćemo Vam pojedinačno.

Općinski komitet Buče. Iz ovog komiteta otišao je u vojsku Ljuban Culić, org. sekretar i Nikola Prodanović, tajnik opć. NOO-a. Popunjen je sa Stevanom Vučetićem, bivšim sekretarom part, jedinice Cikote, koji je ujedno i član općinskog NOO-a. Drugim članom Jovom Božićem, koji je sa gradiškog kotara privremeno poslan k nama tako, da ovaj komitet sada broji 6 članova, koji će uz pomoć KK moći zadovoljavati na svome terenu.

Općinski komitet Dragović. Iz ovoga komiteta otišao je samo jedan član u vojsku i to Luka Culjat, dok ostali članovi su bili u vojsci i nisu sada pozivani. Ovaj komitet je popunjen sa Nikolom Dakić, koji je privremeno poslan na naš kotar sa gradiškog, dok ne bude mogućnosti za rad na njihovom kotaru. Isti komitet sada broji 5 članova, koji po svojim sposobnostima mogu da zadovolje, jedino Persa Vuletić, član komiteta i sekretar opć. kom. Skoja ne zadovoljava, pošto ne uživa ni najmanje ugleda među narodom. Omladina je u opće ne voli.

Ista govori, da joj je dosta političkog rada i da bi išla na kakav stručni kurs. Pa smo zajedno sa KK Skoja i članovima OK riješili da je pošaljemo.

Općinski komitet Obrijež. Broji 4 člana, koji su bili i ranije. Za popunjenje ovog komiteta sada nemamo koga, pošto na cijeloj općini ima 8 članova partije i to su mladi i slabi članovi tako, da će komitet sada ostati sa 4 člana. Rad ovog komiteta prilično je sređen i članovi su odgovorni. Član komiteta Ivan Puštaj povučen je u OZN-u iz političkih razloga. Vama je sigurno poznato zašto.

Općinski komitet Lipik. Sastoji se od 7 članova, gdje je ubrojen komesar mjesta Lipik i povjerenik OZN-e. U ovome komitetu nije bilo većih promjena i prema tome za sada će ostati ovakav, kakav je, pošto je mlada partijska organizacija na ovoj općini pa nemamo momentalno koga da primimo u komitet. Iz ovog komiteta je mobilisan Mišković Joco.

Općinski komitet Rogolji. Popunjen je sa Brankom Dedović sa gradiškog kotara, koji je privremeno dodijeljen na naš kotar i Obradom Romani koji je došao s opće obrazovanog kursa, a koji kurs je sada raspušten u ovoj »džadi«. Sada komitet ima 5 članova. Jedan član ovog komiteta je povučen u vojsku i to Dušan Trifunović. Ostalo su drugarice i jedan ratni invalid.

Partijske jedinice su prilikom mobilizacije rasformirane tako, da je u svakoj ostalo po jedno-dvoje i to većinom žene. Prema tome smo izvršili re-organizaciju i formirali nove part, jedinice, kojih sada imamo na terenu 23 a u vojsci 9. sa ukupno 146 članova.

Za vrijeme neprijateljskog napada članovi partije, koliko nam je poznato, dosta su se dobro držali.

Jedino, što nije bila veza dobro održavana sa Okružnim Komitetom. Uzeli smo si u zadatak, da se detaljno ispita držanje pojedinaca članova KP, pa u koliko bude kakovih kolebljivaca, da se pročisti, a nove, koji su se dobro držali, da ih primimo.

Kandidata za primiti u partiju imamo oko 6, koje smo predvidili, da ih primimo. O tome ćemo Vas izvijestiti.

SKOJ

Skojevska organizacija prilično je olabavila. Općinski komiteti su oslabili, sekretari komiteta su otišli u vojsku, pa je problem novoga kadra. Članovi komiteta su drugarice, koje se teško kreću od kuće. Skojevske grupe su na niskom političkom nivou uslijed toga, što se slabo proučava materijal te mnogi Skojevcu nisu shvatili ulogu i dužnost Skoja. Postavljeno je pred KK, da se provjeri držanje Skojevacu u ovoj džadi i da se pročisti, a novi da se primaju, te da se politički rad unutar Skojevske organizacije učvrsti i aktivira.

VOJSKA

Rad partije u vojsci dosta je dobar. Jedino, prilikom neprijateljskog upada, bilo je nekih grešaka u slagalištu Cikot. Rijeka, koje smo si uzeli u zadatak da provjerimo, to ćemo Vas izvijestiti. Inače naročitih promjena nema. Partijska jedinica K-de mjesta Pakrac dosta je neodgovorna. Sam sekretar Ciko pocjenjuje naš Komitet i nikada nam izvještaje ne šalje niti nas obavijesti kada održavaju sastanke, i ako smo ga opominjali da nas izvijesti.

U bolnicama nije nam stanje poznato, dok ih sada obidemo.

NOO

U kotarskom NOO-u promjena nije bilo, samo je jedan član otišao u vojsku. Na mjesto njegovo primili smo novoga člana tako, da je stanje u NOO prilično sređeno. Administracija u kotarskom NOO-u nije sada u ovim prilikama razvijena. Jedino, što upravni, gospodarski i prehrambeni odjel djeluje u punoj mjeri, a ostali članovi više rade na terenu. Upravni odjel radi na formiranju milicije po selima, hvatanju dezertara itd. Gospodarski odjel u glavnom na proljetnoj sjetvi, podjeli napuštene zemlje narodu time, da se što više posije. Prehrambeni na organizovanju suhoputnih stanica, koji će se na našem kotaru organizovati oko 5 i snabdjeti ih sa hranom.

Općinski NOO

Općinski NOO-i su popunjeni na svim općinama i to sa starijim ljudima, ženama i invalidima tako, da se rad općinskih NOO-a ne odvija još pravilno, pošto su u većini sve novi članovi. Pomoć kot. NOO-a nižim NOO sastoji se u tome, što se članovi po dvojica nalaze na svakoj općini i zajednički s njima rade te ih upućuju u rad. Na općinama također administracija nije uspostavljena u punoj mjeri, nego se više radi na terenu.

Mjesni NOO su u glavnom popunjeni izuzev neko selo u koje nismo stigli, ali i to će se ovih dana izvršiti. Kvalitet mjesnih NOO-a je slab, pošto žene neće da primaju dužnost, a tako i mnoge omladinke, pa čak i Skojevke. Pomoć mjesnim NOO jeste u tome, što članovi kotarskih i općinskih organizacija u većini se nalaze na terenu tako, da imaju vremena raditi u selima.

Pomoć partije NOO sastoji se u tome, što su članovi kotarskog, a i općinskih komiteta članovi NOO, Također članovi partije po selima su članovi NOO.

AFŽ

Organizacije AFŽ na kotaru je kao i ranije. Mnoge žene su se pokobile, što su im ljudi mobilisani. Razlog je tome, što neke neće na masovne sastanke, pa nisu upoznate sa potrebom mobilizacije. Sastanci žena ne održavaju se posebno, već pohađaju sastanke JNOP-a. Općinski odbori AFŽ održavaju sastanke redovito, kada to prilike dozvoljavaju. Pretsjednice općinskih odbora su članovi komiteta te one djeluju svojim radom na općinama među ženama.

Agitacija i propaganda

Rad agitacije i propagande u ovoj džadi potpuno je prestao sa nekim granama da djeluje tako, da još ni sada nije pokrenuto.

Djelovanje neprijateljske propagande osjetilo se je prolazom neprijateljske vojske, gdje su govorili, da ovo nije 1941. i 1942. godine te razne metode, o kojima je navedeno u političkom izvještaju. Narod je tome nešto i povjerovao tako, da mnogi nisu ni bježali. Počeli su neki da govore, kao na pr. u Cikotama, da je ono njihova vojska što je u Zvečevu, a ne ni jedna druga. Na ovakove izjave mi smo odmah održali u takovim selima masovne sastanke i narodu je objašnjeno držanje neprijatelja u drugim krajevima. Na zapadnom dijelu kotara narod je ogorčen prema bandi i prezire je.

Sada smo načinili plan za održavanje masovnih sastanaka za tumačenje formiranja Namjesništva i nove Vlade. Nadalje, značaj Krimске konferencije i ostalih aktuelnih stvari.

Ostali sektori propagande za sada su potpuno stali, pošto je stanje poslije ove džade još dosta nesređeno i u glavnom se održavaju samo masovni sastanci.

Ovo je izvještaj u glavnom o promjenama poslije mobilizacije i džade, a brojno stanje partije poslati ćemo slijedeći puta, dok pretresemo sve partijske jedinice.

Ako je u izvještaju nešto izostavljeno, molimo Vas, da nam dostavite primjedbe, kako bi idući puta bili obuhvatljiviji.

Drugarski pozdrav.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Komitet¹

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.
HIS, prijepis, reg. br. I—4/13, K 24.

¹ Dokumentat nije potpisan.

20. III 1945.

Izvještaj Kotarskog odbora JNOF-a u Pakracu Okružnom odboru JNOF-a Nova Gradiška o raspoloženju naroda, održavanju masovnih zborova i tumačenju najnovijih događaja, rasturanju štampe i o održavanju kulturno-umjetničkih priredbi.

Propagandni rad na našem kotaru bio je u zadnjih mjesec dana potpuno poremećen, jer je iza posljednje mobilizacije trebalo obnoviti većinu odbora NOO i JNOF. U isto vrijeme uslijedio i napad neprijatelja na teritoriju pakračkog kotara.

Iza povlačenja neprijatelja pristupili smo odmah obnavljanju organizacija NOO-a i JNOF-a, što je do sada na općinama i selima izvršeno. Djelovanje ovih novih odbora je prilično slabo, jer su mnogi drugovi neupućeni u rad. Gdje je ostalo starih drugova ili su ušli novi, koji imaju više volje i odanosti za naš pokret, išlo je s radom bolje.

Utjecaj neprijateljske propagande, a naročito nepravilno odnošenje naših pojedinih drugova i vojnih jedinica prema narodu izazvalo je prilično neraspoloženja i negodovanja po nekim selima. U isto vrijeme krivo tumačenje neprijateljske propagande, kao i ne obaviještenje naroda o pravom stanju na bojištima, pokolebalo je mnoge naše ljude. Najveću smutnju izazvalo je obrazovanje Namjesništva i krivo tumačenje jedinstvene vlade. Tako je naša propaganda u zadnje vrijeme bila u defanzivi. Narod na sastancima i pojedinačno iznosio nam je mnoge pogreške, koje su učinjene, a nisu u skladu s onim ranijim postupkom i našim objašnjavanjima. U Budićima je bilo na masovnom sastanku iza ofenzive jedan drug iz Oblasnog odbora za natjecanje, gdje je imao prilično posla objašnjavajući narodu prigovore radi nepravilnog rada vojske i pojedinih rukovodećih drugova. Na koncu mu je kazala tajnica odbora JNOF-e: »Ja vidim, druže, da se vaš pokret raspada kao trulo tijelo, jer se drugačije jcađi, nego što je govoreno.« U Šumetlici je narod izazvan, što je virovitička brigada pljačkala od naroda kokoši i smok, palila jplotove, te orobila magazin kotarskog NOO-a. U Lipiku je stanje za slda-gore, nego ma u kojem drugom mjestu pakračkog kotara. Neprijateljska propaganda, a i nepravilan rad, od nekih naših rukovodstava, uzrok su da je otišlo iz Lipika u neprijateljsko uporište 53 obitelji sa 112 duša. Ostalo stanovništvo je zastrašeno i više neraspoloženo prema NOB nego ranije. Ovdje je naš raniji politički rad potpuno podbacio. Loše je stanje i u D. Obriježi, jer ih je otišlo 8 za vrijeme naše mobilizacije u neprijateljska uporišta. Mnogo se popravilo stanje u Badljevini.

Mi smo preko općinskih i seoskih sastanaka odbora JNOF-a i NOO-a davali uputstva i tumačenja na gore dotaknuta pitanja i prema tome održavani su masovni sastanci i pojedinačna objašnjavanja narodu. U kraj toga je i pročelnik ovoga odjela održao nekoliko prilično uspješnih masovnih sastanaka, kao u Lipiku, Klisi, N. i St. Majuru, D. Obriježi i Prekopakri. Po svim drugim selima su držali masovne sastanke članovi općinskog odbora JNOF-a. Na sastancima, uz objašnjavanja, političke situacije i čitanja našeg propagandnog materijala, raspravljano je o potrebama NOB-a i domaćim pitanjima pojedinih sela, kao rekviziciji, osnivanje milicije, sjetvi, obradi napuštene zemlje, kovačima, kolarima itd. Na svim sastancima, gdje su pravilno održavani, bilo je i uspjeha. Narodu su mnoge stvari postale jasnije.

Pismena propaganda.

Rasturi van je svega našeg propagandnog materijala vrši se odmah iz naše kancelarije na općine, što se odnosi još istog ili slijedećeg dana po kuririma. I općine rasturuju materijal po selima, ali se na selima ne iskorištava svuda pravilno. Od svega najradije se čitaju »Vijesti«, jer narod iznad svega zanimaju događaji na frontu, i kada će se završiti rat. Ostali sav materijal ne iskorištava se niti na pola onako kako bi trebao. Pred upad neprijatelja bili su osnovani »Domovi kulture« i mnoge čitalačke grupe, naročito na općinama: Lipik i G. Obrijež, gdje se lako rješavalo pitanje prostorija. Nastale promjene u pogledu mobilizacije i upada neprijatelja omele su ova lijepa nastojanja, tako da danas nemamo jasan pregled, koji sve »Domovi kulture« i čitalačke grupe su aktivni. Uvidamo potrebu, da se od sve štampe najviše forsira s izdavanjem »Vijesti«. Lista »Naprijed« dobivamo ograničen broj tako, da ga u glavnom čitaju aktivisti, a čita se i na masovnim sastancima.

Usmena propaganda.

Od povlačenja neprijatelja do sada, održano je na općinama: Lipik 12, G. Obrijež 10, Rogolji 12 masovnih sastanaka. Na općinama Bučje i Dragović držani su masovni sastanci, ali kako nismo dobili izvještaja, ne znamo koliki ih je broj održano. Do danas održane su pripreme za zborove, koji će se održati na 25. III na ovim općinama: G. Obrijež, Lipik i Rogolji, a provesti će se organiziranja i na općinama Dragović i Bučje. Usmene novine se ne drže. čitalačke grupe slabije rade, radi sve većih poslova u danu i nestašice svjetla po večerima.

Kulturno-umj etnički sektor.

Diletantske grupe ostale su iste kao i ranije. Nemamo u izvještajima s općina navedeno da li su gdje u posljednje vrijeme davane priredbe. U Prekopakri i Lipiku davale su priredbe s priličnim uspjehom vojne jedinice, kao OZN-a, pa i bolnica. Zidne novine se obnavljaju, naročito u školama i općinama, po selima slabije. Ispisivanje parola slabo je vršeno u zadnje vrijeme.

Smart fašizmu — Sloboda narodu!

Za prop, odjel:
Filip Šimić, v. r.

Zavičajni muzej Pakrac, neregistrirano.

401

April, 1945.

Bojna relacija 42. makedonske udarne divizije JA i borbe na frontu Poljana—Antunovac—Janja Lipa.

A.

Operativna situacija

Gonjen u stopu od I armije neprijatelj je otstupio na zapad od Slavonske Požege i Broda i uspeo je da se zaustavi na liniji s. Okučane—s. Banova Jaruga—s. Garešnica. Na ovoj liniji neprijatelj je uspeo da prikupi sledeće jedinice: VII SS. diviziju, 41 tvrđavsku diviziju, diviziju »Stefan«, Vražju diviziju, belogardiski korpus, III, VII i XII hrvatsku diviziju i druge manje jedinice. Zadatak ovih jedinica bio je da zaustave na gornjoj liniji napredovanje naših trupa i držeći u svojim rukama komunikativnu raskrnicu Banova Ja-

ruga omoguće izvlačenje svojih delova iz doline reke Une—Bosna. I armija je formirala dve grupe divizije. Jedna severna, dejstvujuća na pravcu s. Španovica—Pakrac—s. Poljani—Banova Jaruga, a druga, na pravcu s. Medari—s. Okučani—s. Novska—Banova Jaruga. Operativna zamisao na ovome frontu bila je da se energičnim obuhvatnim manevrom zauzme Banova Jaruga, preseče odstupnica jedinicama iz Bosne i produži gonjenje neprijatelja ka Zagrebu. Pošto je napredovanje išlo vrlo brzo to su zadaci 42 divizije promenjeni u dva maha. Po prvom zadatku 42 divizija bila je dobila za zadatak da izvrši proboj pravcem s. Gaj—s. Antunovac—s. Marino Selo,—s. Ribogoj—s. Vukoje, i preko Kučišta preseče komunikaciju Husani—Ilova. No usled pada Nove Gradiške ovaj operativni zadatak je promenjen i 42. divizija je dobila nov zadatak da izvrši pokret pravcem s. Uljanik—s. Garešnica. Usled dalje promene situacija na frontu I armije izmenjen je i gornji operativni zadatak divizije i 42 divizija dobila je kao treći zadatak da izvrši napad na delu neprijateljskog položaja: s. Antunovac—s. Poljane—s. Janja Lipa sa zadatkom da po probou neprijateljskog fronta napadnu Banovu Jarugu sa severa i sa istoka, ovladaju njome i izbije na put Banova Jaruga—Zagreb.

Za izvršenje gornjeg zadatka 42 divizija 23. IV 45 smenila je 40 diviziju postavljajući u prvi borbeni red sve tri brigade s tim da dve brigade vrše napad na s. Antunovac, a jedna brigada na s. Poljane.

B.

Pripreme i zapovest za izvršenje pripreme.

Za izvršenje pripremih pokreta štab divizije izdao je zapovest Op. br. 30 od 24. IV 1945 g. koji prilažemo u prilogu I V/l. Svi potrebni pokreti izvršeni su na vreme i u redu.

V.

Zapovest za izvršenje.

Za izvršenje napada u toku 25. IV. izdata je usmena zapovest pošto je usmena zapovest i dobijena od štaba armije. U toku operacija koje su trajale 25. IV do 3. V. 45 izdavane su mahom usmene zapovesti. Za napad 3 maja 1945 izdata je pismena zapovest Op. br. 51 od 3 maja koju prilažemo u prilogu IV/2.

G.

Tok operacija.

Operacije na ovome frontu trajale su od 24. IV 45 do 3. V. 45. Radi lakše orijentacije i razumevanja istih iznećemo ih po danima i brigadama u koliko rad brigada nije bio tesno vezan međusobno.

24 — IV — 45

U toku dana divizija je izvršila naređeni pokret, smenila 40 diviziju i posela položaj: Antunovac—s. Poljana—Brezinski Lug—s. Bujavica. U 18.00 naređeno je usmeno štabovima brigada da do 24.00 povuku brigade sa poseditih položaja i prikupe se i to: III brigada u s. Gaju, XVI brigada u s. Gaju i VII brigada u s. Brezini.

25. IV. 45

U 3.00 izdata je brigadama usmena zapovest i to: da III brigada napadne s. Poljane sa glavnim snagama u pravcu komunikacije: s. Gaj—s. Poljane—k.

133, a slabijim delovima izvrši pritisak na južni deo s. Poljane u rejonu Tkaonice—želj. stanice, da sedma brigada sa dva bataljona napadne s. Antunovac i po zauzeću Antunovca napadne s. Poljane sa severa, da XVI brigada napadne jednim bataljonom na s. Antunovac, jednim bataljonom u međuprostor — s. Antunovac—s. Duhovi, a jedan bataljon zadrži u rezervi. Tačno u naredeno vreme jedinice su krenule na izvršenje svojih zadataka.

III brigada do 8.00 podišla je neprijatelju južno od Poljane gde je zaustavljena zbog porušenog mosta kod Bijele. Most je morao biti podignut — brvno za pešake. U 8.30 neprijatelj je, uočivši mlitav rad brigade preduzeo napad na k. 181 koju je III brigada držala u svojim rukama. Neprijateljski napad je bio odbijen ali je blagodareći slaboj aktivnosti III brigade uspeo da oko 10.00 dobije iz Međurića pojačanje duž željez. pruge u Poljane. U 10.00 jedinice III brigade koje su deystvovalе u pravcu Poljane izbile su na kanal južno od iste i tu su se zaustavile pošto je kanal negaziv. Po usmenom naredenju divizije brigada je dobila zadatak da napravi po svaku cenu prelaz preko kanala i pređe isti sa dva bataljona od kojih jedan da se razvije na položaju k. 133 — Klobučar—k. 181 sa frontom prema Međuriću u cilju zaštite operacija na s. Poljane od toga pravca, s jednim bataljonom napad na Poljanu sa južne strane. Izvršenju gornjega pristupilo se mlitavo i neenergično, tako da je naredenje izvršeno tek u 16.00 kada je zbog primećene aktivnosti neprijatelja na pravcu od Međurića bataljon određen za zaštitu sa tog pravca ojačan četom bataljona u rezervi. U 17.00 neprijatelj je produžio napad sa ovoga pravca ali je odbijen. Zbog gornjeg neprijatelj prebacuje snage iz Poljane ka k. 133. U 18.00 bataljon određen za napad na Poljane preduzima isti i vodi se ožestočena borba na samom putu. U cilju otklanjanja opasnosti u 19.30 neprijatelj preduzima ispad sa Ribnjačkog Luga čime razbija levo krilo zaštitnog bataljona, čime ugrožava pozadinu istog kao i bataljone koji napada s. Poljane. Zbog toga bataljon zaštite zalama svoje krilo, povlači se ka k. 181 i po izvršenom pregrupisanju snaga preduzima povratni napad na neprijatelja i u žestokim borbama uspeva da izbije na komunikaciju i povрати svoj položaj. U 23.00 nareden je napad na Poljane po svaku cenu.

VII brigada koja je imala za zadatak da napadne s. Antunovac u zajednici sa XVI brigadom i po zauzeću istoga da napadne sa severa Poljne krenula je u napad oko 4.00 i to desno do puta ulice u južnom delu s. Antunovac, levo do Suve Jaruge na Pustari. Desnokrilni bataljon (I) u silnome naletu uspeo je da uđe u s. Antunovac i preduzme čišćenje istoga, dok je levokrilni, III bataljon usled otkrivenosti zemljišta na pravcu njegovoga napada bio prikovan preciznom vatrom na 1 km. ispred neprijateljskog položaja. Sa delovima I bataljona u s. Antunovac ušli su i delovi XVI brigade koji su u silnom naletu zauzeli Marino Selo i ušli u Antunovac u 5.00 sa jugozapadne strane. Napredovanje VII brigade je zaustavljeno iza Bezimenog potoka na drumu: s. Antunovac—s. Poljane i »s. Čapašu« koje je položaje neprijatelj bio dobro utvrdio.

XVI brigada po zauzeću Marinog Sela i Antunovca produžila je napad ka Carevom Hrastu gde je energičnim napadom probila neprijateljski položaj i izbila na južnu ivicu šume Crni Lug. Napredovanje XVI brigade nateralo je neprijatelja da pošalje veliko pojačanje svojim jedinicama u s. Poljane, k. 133 i k. 125.

Artiljeriska brigada je u toku 26. IV. otvorila vatru iz pojedinih baterija tukući neprijateljske baterije, poljske bunkere i minobacače. U 16.20 otvorila je baražnu vatru na neprijateljsku kolonu koja je bila krenula kao pojačanje iz s. Međurić jedinicama u s. Poljane.

Noć 25/26 zatekla je diviziju u žestokim borbama sa neprijateljem koji je uporno branio svoje položaje i vodio borbu za svaku k., svaku kuću. U toku same noći nije bilo značajnijih događaja osim zašiljene izviđačke delatnosti sa obadve strane.

26. IV. 1945 g.

U toku ovoga dana brigadama je smenjen zadatak i one su dobile sledeće zadatke: III brigada da napadne na s. Jamarice, osvoji ga i preko Krivaje preseče komunikaciju Novska—Banova Jaruga, VII brigada da napadne na južni deo s. Antunovca i s. Poljane, i XVI brigada da produži svoj napad ka s. Međurić.

III brigada pošto je izvršila potrebno pregrupisavanje snaga preduzela je napad u 4.00 sa polaznog položaja: Rivina—k. 181. U prvome naletu brigada je uspela da podiđe k. 133 i otpočne borbu za istu. Do 7.00 nije postignut nikakav rezultat. U 9.00 izvršena je artiljeriska priprema sa zadatkom da se paralizira neprijatelj na k. 133 i severnoj ivici s. Jamarice. U 11.00 bataljoni su krenuli ponovo u napad na Jamaricu i zauzeli prve kuće sela. U isto vreme pojačan je pritisak na položaje ka k. 133. U 12.00 štab divizije je naredio da se brigada zadrži na dostignutim položajima obraćajući naročitu pažnju na pravac od s. Bujavica—Bujovačka Brezina i Brezina—Jan ja Lipa odakle se očekuje neprijateljska akcija.

VII brigada u 10.00 dobila je zadatak da pregrupiše svoje snage i izvrši napad na s. Antunovce sa juga i s. Poljane sa severa. Zbog gornjeg moralo je da bude izvršeno povlačenje bataljona sa dosadašnjih položaja koje nije moglo da se izvede na vreme, zbog brisanosti prostora i silne i precizne neprijateljske vatre. U toku celoga dana neprijatelj je tukao artiljerijom položaja VII brigade. Tek predveče u 22.30 pošto je brigada uspela da pregrupiše svoje snage, preduzela je napad na celome frontu i zauzela jedan bunker, produžujući nadiranje ka Poljanama. Na samom ulasku u s. Poljane brigada je u 2.00 27. IV. 45 zaustavljena kada joj je naredeno ponovno pregrupisavanje za napad na s. Poljane.

XVI brigada u toku 26. IV. 45 nastavila je uporan napad ka k. 133 posle žestokih borbi zauzela je i produžila napad na s. Međurić gde je trebalo da se sastane sa III brigadom. Borbeno kretanje brigada ka s. Međuriću izvršeno je kroz guste nepregledne šume, koju je neprijatelj bio organizovao mnogobrojnim zasedama sa teškim automatskim oružjem na celoj dužini. Zbog toga je brigada pretrpela velike gubitke u ljudstvu i materijalu koje joj je oduzelo mnogo od njene ofanzivne moći. Naročito je silna bila vatra neprijateljska sa pravca od drumca Banova Jaruga—Garešnica u desni bok brigade a sa pravca od s. Poljane levi bok. Uprkos svega toga XVI brigada je prodrla južno od k. 133 do puta s. Međurić—s. Poljane i stavila pod vatrenu kontrolu s. Poljane—s. Međurić. U toku noći ona je produžila pokret ka s. Poljanama, podišla istom sa severozapadne strane i izvršila pripremu za napad koji je preduzet rano u zoru. Osetivši značaj dejstva XVI brigade neprijatelj je otvorio silnu artiljerisku i minobacačku vatru na nju i preduzeo napad između I i II bataljona brigade, pravcem pored pruge desno putem od s. Poljane ka šumi Carev Hrast, a levo istočno od drumca s. Međurić ka k. 133. U ovome napadu neprijatelj je bacio veće snage kao i nekoliko bornih kola. Utisnuvši se nadmoćnim snagama između I i II bataljona neprijatelj je uneo zabunu i u strahu od opasnosti opkoljavanja, s obzirom da je bio mrak I i II bataljon preduzeo je borbom izvlačenje

pri čemu su bataljoni izgubili međusobnu vezu, a dve čete ostale blokirane u gustoj i nepreglednoj šumi Carev Hrast. Neprijatelj se je zaustavio na položaju duž pruge cd s. Poljane ka Ribogoju a brigada se je povukla južno od s. Marino Selo do ispred puta na k. 125.

27. IV. 45

U toku 27. IV. 45 III brigada je dobila zadatak da otkloni neprijateljski prodor od Bujavice ka Poljanama zbog toga je preduzeto pomeranje brigade u levo. Posle kratkih borbi neprijatelj je uspeo da zavlada važnim mostom kod fabrike plina, koji je bio od velikog značaja za dalje operacije. Na ovom sektoru levo od III brigade nalazila se je XIII krajiška brigada. Napad na neprijatelja koji je nadirao od Bujavice i pretio da zađe u pozadinu naše divizije preduzet je u 8.45 u zajednici sa XIII krajiškom brigadom. Upornim borbama neprijatelj je odbačen i preduzet je napad na Jamaričko brdo kojim je u 9.20 ovladano. U isto vreme dva bataljona III brigade preduzela su čišćenje Janja Lipe. Uviđajući značaj k. 212 po dalje operacije u 10.30 neprijatelj je jačim snagama preduzeo na isti i odbacio bataljon III brigade ulevo. XIII brigada je u ogorčenim borbama prsa u prsa ustrajala napadu neprijatelja i zadržala ga. To je omogućilo III bataljonu da izvrši protivnapad na k. 213 u cilju da se poveže sa XIII brigadom. Protivnapad nije uspeo, ponavljan je na nekoliko puta no bez uspeha. Neprijatelj je u toku dana uspeo da zauzme i Rivine i Janja Lipe. III brigada je izvršila protivnapad i ponovo ih uzela u svoje ruke. To se je ponovilo nekoliko puta tako da su gornja mesta prelazila u nekoliko mahova iz jedne ruke u drugu. Neprijatelju je potpomagala artiljerija i minobacači. U podne štab divizije je povukao jedan bataljon sa Janja Lipe za s. Gaj čime je ofanzivna moć brigade smanjena, kontranapadi su prestali i brigada je zauzela odbranbeni stav sa ciljem da sačuva dostignute položaje. Noć je prošla u neprestanim čarkama naročito na istoku Bujavici.

VII brigada je ovoga dana imala sledeći raspored: II bataljon od zadnjih kuća s. Poljane, severozapadno od drumu Antunovec—Poljane i 500 metara u pravcu šume Carev Hrast, III bataljon sam drum i levo do jaruge, a I bataljon levo od III bataljona da drumu Poljane—Gaj. U toku dana na frontu VII brigade nije bilo značajnih događaja. Izvršeni napadi i kontranapadi bili su od lokalnog značaja i bez uticaja po opšte stanje fronta.

XVI brigada ovoga dana je držala položaje u šumi Carev Hrast. Neprijatelj, uviđajući opasnost od napredovanja od ove brigade ka s. Međurić kao i zbog uticaja rada ove brigade na rad ostalih jedinica koje su napadale na pravcu: s. Poljane—s. Međurić, preduzeo je jedan koncentričan napada od pravca sa s. Međurić—r. Ilova i uske pruge od Ribogoj sa ciljem da se opkoli nadmoćnijim snagama XVI brigadu i uništi je. Svoj glavni napad upravio je u pravcu gde se sastaju krila bataljona I borbenog reda koji su napadali s. Poljane. Pri tom je izvršio silan pritisak na bataljon koji je imao zadatak da brani krilo i bok brigade od pravca sa Ilove onemogućavajući istom da učestvuje u borbi glavnine. On je uspeo da nadmoćnijom vatrom i snagama izvrši proboj na ovome delu fronta. Brigada je pokušala da ovaj napad suzbije, ispadom ka s. Poljana, ali je ovaj napad ostao bez rezultata, tako da je brigada, po neuspehom manevru morala da odstupi. Neuspeh se inače uglavnom duži izmorenosti vojnika, koji su bili izmoreni i demoralizirani uporitim i neuspelim borbama u šumama Carev Hrast od prethodnih dana kao i zbog toga što je brigada prethodnog dana izgubila veći deo svoga materijala i zbog čega je izgubila od svoje ofanzivne moći. Odstupanje je i ovoga puta izvedeno pod najtežim uslovima. Usled

precizne vatre brigada je podnela velike žrtve. Između ostalog u šumi su zalutale dve čete koje su bile potpuno blokirane od strane nadmoćnijih, brojnijih neprijateljskih trupa i koje su izgubivši sav svoj ubojni materijal (teška i laka automatska oružja) rasprle su se po šumi i mukom po delovima se izvukli ostavljajući izvestan deo u rukama neprijatelja. Po izvršenom povlačenju, brigada je zauzela sledeći položaj: uska pruga od s. Marino Selo sa zalomljenim frontom ka severu — Carev Hrast do puta koji vodi od šume Carev Hrast za s. Poljane. Front je bio velik oko 4 km. i brigada nije mogla da ga posedne čvrsto zbog velikih materijalnih gubitaka prethodnog dana, no o tome svome stanju štab brigade nije izvestio štab divizije i štabu divizije nije bilo jasno pravo stanje brigade posle jučerašnjih borbi, već je misleći da je stanje brigade nepromenjeno i dala istoj jedan front koji joj je odgovarao. No štab brigade ne izvestivši i dalje ništa o položaju i stanju svojih jedinica, da bi izvršila posedanje gornjeg položaja, raspolažući malim brojem automatskog oružja i smanjenim brojnim stanjem, rasporedila je svoju brigadu kordonski, bez rezervi i izražene nadmoćnosti na nekom delu fronte, nešto koje je onemogućavalo svakojaki manevar brigada i postavilo je u položaj da bude na svim mestima podjednako slaba stvar koja će dovesti do rdavih posledica u toku sutrašnjeg dana.

28. IV. 1945 god.

Ovoga dana sa obzirom na neuspeh operacija u toku prošlog dana kao i zbog veličine snaga koje je neprijatelj razvio na ovome sektoru, bacajući u borbu veće formacije kao i velik broj automatskih oruđa, divizija je pregrupisala svoje snage i izvršila nov raspored svojih snaga. Za isto je izdata zapovest koja je priložena u prilogu pod V.

III brigada pošto je povučena sa dosadašnjeg joj sektora dobila je za zadatak da posedne i utvrdi položaj: drum Gaj—s. Poljana (k. 138) — Dolovi — zapadna ivica s. Brezina. Položaj je isti utvrdila tipom poljske fortifikacije. Na tim položajima brigada se je zadržala sve do 2. V. 45 g. preduzimajući za sve ovo vreme samo živu izviđačku delatnost u pravcu s. Janja Lipa i s. Poljane.

VII brigada je provela noć 27/28 mirno. U 1.00 28. IV sa jakim pritiskom vatrom iz artiljerije i minobacača, neprijatelj je preduzeo napad u pravcu istočno od s. Antunovac i uspeo je da probije front brigade. Brigada se je povukla ka s. Gaju i stanje bi postalo kritično po ceo front da je neprijatelj bio produžio energično gonjenje brigade. No isti iz nepoznatih razloga, valjda misleći da se na ovome delu fronta nalaze i druge naše snage, zaustavio se i otvorio silnu artiljerisku i minobacačku vatru kojom je obasuo trupe brigade. Oko 2.00 kada je XVI brigada počela da popušta pod napadom neprijatelja i da se povlači, neprijatelj je preduzeo tek napad na frontu VII brigade. Zbog odstupanja XVI brigade brigada je morala odstupiti da ne bi izložila svoj bok neprijatelju i oko 3.00 odstupanje se je pretvorilo u jedno neorganizovano bežanje tako da su sve jedinice bile u rasulu. Jedinice su uspele da se dokopaju s. Antunovac. U šumi istočno od s. Antunovca štab brigade u koji je bio upućen i šef operativnog oteka divizije, uspele su da na brzu ruku inicijativom diviziskog operativnog oficira da formiraju jedan odred, od jednog bataljona sa kojim je preduzet povratni napad na neprijatelja. Uspelo se je da se slabiji delovi neprijatelja koji su bili istureni napred odbiju i odbace nazad. U daljim borbama ovaj bataljon uspeo je da proдре u selo do sredine, gde se je zaustavila da bi se moglo preduzeti sređivanje brigade koje je trajalo do 6.30.

U 9.00 neprijatelj je odstupio svojim glavnim snagama ka s. Duhovi—s. Uljanik, odnoseći sa sobom svu stoku koju je našao u selu kao i druge životne namirnice koje je našao kod meštana sela. U 20.00 brigada je izvršila pomeranje linije fronta unazad, ka sredini sela pošto je prednja ivica sela i suviše isturena napred po odnosu na raspored susednih delova.

XVI brigada je u toku noći 27/28. IV ostala na svojim položajima, sa stanjem koje smo izneli u relaciji za 27. IV. Do 3.00 na frontu je bilo mirno i nije izgledalo da će neprijatelj preduzeti napad pošto on to nije ničim pokazao a i samo izviđanje izviđačkih odreda i patrola nije bilo na visini. U 3.00 neprijatelj je otvorio silnu vatru iz artiljerije i minobacača, zasipajući vatrom ceo front brigade a potom je vatru preneo ka pozadini brigade, ka s. Marino Selo. Pod zaštitom ove vatre neprijatelj je preduzeo napad sa više pravaca na celom frontu ka Carevom Hrastu. U borbu je bacio brojno jače snage nego prethodnih dana sa očiglednom namerom da probije po svaku cenu front divizije i onemogućiti nastupanje ka Banovoj Jaruzi gde su se njegove glavne snage već povlačile. Zbog slabosti fronta neprijatelj je uspeo da probije front na više mesta. Pošto je postojala mogućnost da od tih proboja stvori nekoliko opkoljavanja naših pojedinih manjih jedinica i nadmoćnijim snagama uništi ih, brigada je preduzela povlačenje na celom frontu. Energičnim nastupanjem neprijatelja kao i zbog silne vatre odstupanje se je pretvorilo u begstvo. Ceo front je bio u rasulu i cela brigada je mogla da bude uništena. Time bi se kompromitovao rad cele divizije. Da bi se izbeglo gonjenje, štab brigade je od najbližih jedinica i onih koje je imao na raspoloženju (štabnih jedinica) uspeo da na brzu ruku formira jednu zaštitnicu sa kojom je preduzeo zaštitu razbijenih delova. Upornom borbom, koja je mestimično prelazila u borbu prsa u prsa zaštitnica je uspela da zaustavi neprijatelja i odbaci ga sa pravca Antunovac — ka selu Duhovi i održi se na položaju u granicama krajnjim: desno s. Antunovac ist. s. Duhovi. Jedan bataljon koji se je bio rasturio još u početku napada otstupio je u pravcu s. Duhovi—s. Uljanik gde je prihvaćen od delova 48 divizije.

U ovome stanju, rasturena i razbijena po različitim pravcima brigada je provela ceo dan, prikupljajući se i grupirajući tako da su se tek oko 4.00 uspele da prikupe bataljoni i izvrše zapovest divizije da se brigada skupi u s. Brekinska gde je zadržana i dobila nov zadatak. Po ovom zadatku ona je imala da posedne položaj: šuma Žabare—potok Čilovija—južna ivica s. Antunovac — raskršće puteva s. Antunovac—s. Poljana i put za šumu Carev Hrast gde se zadržala do 2. V. 45 godine, utvrđujući se i uređujući.

2. V. 1945 god.

III brigada je dobila za zadatak da napadne s. Poljana i zauzme ga. Brigada je izvršila sledeći raspored svojih snaga: II bataljon ojačan četom protivtenkovskih pušaka i vodom protivtenkovskih pušaka da napadne sa pravca drum s. Antunovac—s. Poljana s. Poljane sa severne strane vezujući se sa

XVI brigadom koja je isto tako napadala isto. I bataljon 1 četom frontalno u među prostor između drumu Antunovac—Poljana i željezničke pruge a ostale snage ovog bataljona da pređu r. Bjelu i napadnu između Bjele i Pakre. III bataljon iza I bataljona da napadne s. sa zapadne strane. Artilerija u međuprostor s. Poljana—s. Gaj. XVI brigada je imala da napadne pravcem pravo ispred sebe s. Poljane u koordinaciji sa III brigadom. III bataljon ove brigade imao je zaštitu boka od pravca Ilove i Ribogoja. U 3.00 VII brigada je dobila za zadatak da napadne s. Janja Lipa zauzela je. Da bi mogla da izvrši gornji

napad potrebno je bilo da izvrši potrebno izviđanje reke i preduzme izradu jednog prelaza na r. Pakri pošto istih nije bilo, a reka nije gazna. Jedan bataljon koji je zauzeo s. Bujavicu dobio je zadatak da po izvršenju prvog zadatka preduzme napad na Janja Lipu, sa južne strane. Ovaj bataljon nije uspeo da učestvuje na vreme izvršenju gornjeg, zalutao je i nije izvršio zadatak.

Bataljoni III brigade su prišli izvršenju svoga zadatka vrlo oprezno i mlitavo i nisu uspeali na vreme da izvrše svoj zadatak. Razlog je neodlučnost štabova bataljona. Naokolo od s. Poljane neprijatelj je bio postavio veliki broj mina koje su zadržale jedinice. Isti je bio slučaj i sa XVI brigadom. I ona je prikovana od slabe vatre neprijateljske i minskih polja. Selo je zauzeto tek 3. V. 45 u 5.30 pošto ga je neprijatelj isprazio.

VII brigada pošto je zauzela s. Janja Lipu dobila je za zadatak da preduzme napad na s. Jamarice sa severoistočne strane. Napad je izvršen grebenom koji vodi od s. Janja Lipa ka s. Jamarica. Neprijatelj je za odbranu bio poseo prednju ivicu sela i tukao pristup silnom vatrom kako od pravca od samog sela tako i bočnom sa s. Poljana. Preduzeti su juriši u nekoliko mahova no isti su ostali bez uspeha. U toku cele noći bilo je obostrano izviđačko zaštitničke delatnosti. U 5.30 neprijatelj je isprazio s. Jamarice i VII brigada je zauzevši ga preduzela pokretom gonjenje. Artileriska brigada je tukla za sve vreme pojedina nepr. oruđa i bunkere.

D.

Gubici

po prilogu D.

Đ.

Na ovom delu fronta prema jedinicama 42 divizije nalazili su se sledeće neprijateljske jedinice: delovi 41 nemačke divizije, delovi 181 divizije i IX ustaške divizije.

E.

Stanje divizije za dalju borbu.

Posle ovih upornih borbi i velikih gubitaka divizije u ljudstvu i materijalu divizija nije sposobna[^] za izvođenje većih operativnih zadataka vez izvršene popune ljudstvom i materijalom kao i izvesnim brojem rukovodioca pošto je skoro svo rukovodstvo izginulo, naročito bataljonskog.

Z A K L J U Č A K

1. I u najkritičnijim momentima, kada su jedinice skoro opkoljene sa sviju strana hladnokrvnošću rukovodioca i vojnika može se jedinica spasti i sačuvati za ofanzivne akcije.

2. Napad protiv nadmoćnog neprijatelja treba izvoditi sa grupisanjem dovoljno snaga na jednom delu fronta na kome vršiti proboj a sa drugim delovima vršiti silan vatren pritisak. Napadom celim frontom podjednake dubine ne može se postići nikakav uspeh. Gornjim postupkom VII brigada je pretrpela neuspeh.

3. Za ofanzivne akcije većeg stila potrebno je imati odmorne jedinice.

4. Davati jedinicama front koji joj odgovara a ne dodeljivati joj front sa obzirom na aktivnost neprijatelja. Jedan neprijatelj koji zna da manevruje

svojim snagama taj će znati uvek da postigne nadmoćnost gde želi. Zbog toga uvek predviđati jedinicama front kao da će imati da samo izvršavaju samostalne zadatke.

5. Potrebna je tesna koordinacija rada jedinica divizije da bi mogao ne-uspeh ili uspeh jedne brigade da bude uočen na vreme i iskoristi se bilo za pomaganje izvlačenja ugrožene jedinice bilo za iskorišćenje njenog uspeha.

6. Potrebno je višem komandovanju uvek dostavljati tačne podatke o stanju svojih jedinica. Ne kao što je bilo slučaj sa XVI brigadom dostaviti ili nedostaviti izveštaj o stanju brigade te se je desilo da je ona dobila front koji joj se ni u kome slučaju ne bi dao da je bilo štabu divizije poznato njeno stanje.

7. Kod povlačenja pred nadmoćnijim neprijateljem potrebno je lično prisustvo viših rukovodioca da svojim autoritetom i znanjem onemoguće rasulo.

8. Da se vrši uvek blagovremena popuna municije.

9. Artiljeriji uvek treba dati dovoljno vremena da izvršava sve pripreme.

10. Treba obučavati jedinice za specijalne borbe u šumi i noću. Naročito obratiti pažnju na održavanje veze noću, jer jednom izgubljena veza u toku noći kao i u šumi teško se može uspostaviti.

11. U napadima je potrebna lična inicijativa i energično vođenje jedinica od strane kako viših rukovodioca tako i nižih, pošto nedovoljna energičnost od strane komandnog elementa pravi vojnike mlitavim.

(M. P.)

POLITKOMESAR
p. pukovnik
Beno Ruso s. r.

KOMANDANT
p. pukovnik
Milivojs. r.

NAČELNIK ŠTABA
p. pukovnik
Kos. B. Josimov s. r.

AVII, Fond NOR-a.
HIS. prijepis, reg. br. 4—15/4, K 10.

¹ Potpis nečitljiv

REGISTAR LIČNIH IMENA

A		Bajer Robert — 508
Abramović Ivan — 53		Bajić Đuro — 278
Abramović Jovo — 479		Bajić Jefto — 88
Abramović Stjepan — 12		Bajić Mihajlo — 88
Abramović Tomo — 12		Bajić Tošo — 88
Acan Lazo — 488, 515		Balcer Franjo — 8
Adamović Lazo — 8		Baraćin J. M. — 41
Adler Fina — 261		Barbarić Đuro — 508
Adler Julica — 262		Barbarić Luka — 508
Adler Koloman — 261		Barišić Franjo — 508
Adler Oto — 262		Barjaktar Andrija — 12
Adolin Nikola — 12		Barta Antun — 444
Adžija Jovan — 269		Barta, mesar — 377
Ajman Ante — 412, 470		Basarić Đuro — 419
Ajman I. — 170		Baskijera Petar — 451
Alavuković Đuro — 259		Bastaga Milo — 14
Alavuković Miloš — 9		Bati Josip — 315
Albert Petar — 63		Batta Franjo — 10
Ančić Anta — 9		Bauer Mileva — 262
Ančić Mato — 170, 178, 182, 198, 199, 200, 201, 212, 214, 221, 222, 228, 444		Bauer Robert — 262
Ančić Martin — 178, 182		Bauer Vera — 262
Andrijević Marko — 9		Bazant Ferdo — 377
Andelić Milan — 412, 414, 470		Bazant Stjepan — 378
Andelić Lazo — 12		Begić, pukovnik — 287
Andelić Milan — 321, 329		Beker Josip — 68, 73, 75, 76, 79, 80
Andelinović, dr — 54		Belić — 49
Anić Luka — 259		Belošević, dr, vel. župan — 30
Antić Vinko — 258, 289, 300, 309, 315, 346, 372		Bene Antun — 24, 25
Antolović Ljubica — 486		Berger — 45, 70, 76, 80
Apen Mihajl Karei — 362		Bernardić Rudolf — 441
Aračić Ivan — 182, 185, 186		Bezuh Ivica — 231, 241, 242
Arasci Josip — 315		Bezuk Martin — 11
Arbutina Simo — 260		Bičanić, domobranski oficir — 415
Artuković Leo — 399		Bičanić, Rudolf, dr — 482
Ažvanj Ivan — 300		Bilić Nikola — 479
B		Binder Franjo — 275
Babac Boško — 375		Binenfeld Braco — 261
Babić Antun — 482		Binenfeld Ilonka — 261
Babić Matija — 210		Binenfeld Nada — 261
Babić Ostoja — 466		Binenfeld Vilko — 261
Bačić Josip — 441		Binenfeld Zlata — 261
Bajcer Ivan — 238, 239, 240, 241, 245, 246		Bjelac Milan — 214, 215, 222, 239, 240, 241, 242
		Bjelac Dmitar — 274
		Bielić Mihajlo — 440
		Bjelić Mile — 53
		Blagojević Mihajlo — 259

Blanuša Dobrila — 453
Blanuša Đuro — 259, 277
Blanuša Nikola — 260
Blanuša Vida — 510, 511
Blažević Marko — 9
Blažinović Jakob — 9
Bobinac, domobranski oficir — 379, 399, 408
Bodek, upravnik kotara — 358
Bogatić Marko — 271
Bogdan Joško — 11
Bogdanović, uprav. red. — 40
Bogojević Ana — 271
Bogojević Đuro — 260
Bojanić Maksim — 321
Bojanić Rade — 8
Bojčić Josip — 300
Bojčić Marko — 479
Bolčicki Josip — 10
Borgelot Ivan — 14
Bornemissa Vladimir — 43
Borovle Karl — 10
Bortoluci Antun — 14
Bosanac Marko — 11, 12
Bosanac Mile — 222, 274
Bosanac Nikola — 12
Bosanac Vaso — 259
Bosnić Tomislav — 346
Bošnjak Ilija — 8
Bošnjaković Ante — 273
Bošnjaković Ivo — 88
Bošnjaković Franjo — 228
Božak Isidor — 294
Božić Ilija — 170, 429
Božić Jovo — 515
Božić M. — 84
Božić Nikola — 375
Božičević — 49
Božičević Florijan — 170, 178, 182
Brajčić Josip — 300
Brand, inž. — 357
Bratuša Dragutin — 457
Brinjak Jandra — 440
Briski Ivan — 10
Brkanac Sava — 9
Brkić Duško — 322, 346
Brkić Zvonko — 375
Brkljačić Dane — 273
Broš Antun — 168
Broz Josip — 86, 165, 166, 169, 453, 458
Bruneto Alojz — 8
Bublić Stjepan — 73, 74, 81
Bukšeg Vilim — 42, 43
Bulović Mirko — 349
Bulva Đuro — 8
Bunber, domobranski oficir — 408
Bunjević Đuro — 268
Bunjević Pantelija — 8
Burazor Sava — 12
Burnić Sulejman — 479
Butković Matej, inž. — 240, 241

C

Canir Mirko — 77
Car Pero — 488
Carević Ana — 412
Carević Jovo — 8
Cesar Đuro — 275
Cesar Matija — 275
Cetina Ivan — 243
Cicvara Josip — 8
Cicvara Nikola — 309
Ciganović Dušan — 316
Cimbrišak Stjepan — 396
Cinfe Slavko — 168
Crnković Antun — 12
Crnković Elizabeta — 423, 426
Crnković Ilija — 11
Crnobrnja Bogdan — 251, 253, 254, 265, 439, 453, 501
Crnolatac Pajo — 252
Culić Ljuban — 515, 412, 321
Culjat Luka — 515
Cvetković Dragiša — 165, 220
Cvijić Đuro — 24
Cvijić Rade — 8
Cvitković Ivan — 214, 215
Cvitković Mato — 479

C

Cajić Stjepan — 178, 182
Calić Dušan — 251, 254, 265, 266, 322, 453, 455
Čalić Luka — 413
Čamac Petar — 300
Čanić Matija, pukovnik — 264
Češić Ivo — 488
Čišper Rudolf — 88
Čorak Franjo — 270
Čujković Nikola — 481
Čule Milan — 316
Čule Mitra — 316
Čurić Živko — 460

C

Corić Ljuban — 479
Čorković Pero — 83, 267, 268
Čurić Živko — 420

D

Dabić Mile — 321, 507, 515
Dakić Nikola — 515
Damjanović Branko — 274
Damjanović Božo — 12
Damjanović Cvijo — 172
Damjanović Gaja — 12
Dandić Marko — 493
Daraš Pavao — 63, 65
Davidović Ljuba — 42
Dedović Branko — 516
Degel Franjo-Josip — 279
Dejanović Stevo — 435

Dekanić Josip — 396
Delač Antun — 7
Delač Ivan — 14
Delibašić Jovo — 443, 463, 488
Demetrović Juraj — 65, 81
Demonja Nikola — 362, 437, 464, 467
Divić Stojan — 383, 395
Divljak Stevo — 316
Dmitrović Stevo — 257
Doležal — 49
Doležaj Ljudevit — 479
Dolušić Antun — 10
Domiter Franjo — 70, 71
Dostal Ferdo — 314
Dotlić Jovan — 22, 26, 27, 37, 41, 44, 45
Drača Đorđe — 252
Dragaš Lazo — 297
Dragaš Marko — 8
Dragaš Nikola — 8
Dragaš Stevan — 9
Dragić Zorka — 316
Dragojlov, domobranski general — 373
Dragosavljević Nada — 455
Dragošević Ivan — 11
Draksler Jakob — 9
Drakulec Franjo — 63
Drapšin Petar — 401
Dreković Aksentije — 8
Drenski Branko — 478
Drobny Franjo — 62
Drpić Petar — 78
Drucker Slavko — 260
Drucker Aurela — 260
Drucker Erich — 261
Drucker Mira — 261
Drucker Slavko — 243
Dražić Stoj a — 316
Dudaš — 42
Duhaček Josip — 168
Dvoržak Rudolf — 396

Đ

Đermanović Pavao — 198, 199
Đermanović Zorka — 453
Đukić Milan — 9
Đurdenović Dragan — 479

E

Erb Tona — 440
Erjavac Augustin — 12
Erjavac Leopold — 13
Etinger — 54
Eugel Ljudevit — 184

F

Fak Antun — 188
Fak Teodor — 187, 188, 189
Farkaš Ivan — 316
Fijan Jakob — 284, 285

Fijan Nikola — 185, 186
Filipović Stjepan — 425
Fisle Stjepan — 274
Fischer Josip — 283, 284, 408, 409
Fišić Srećko — 168
Formanek Sofija — 269
Franić Josip — 269, 488
Franjić-Sinjaković Pavao — 88
Frank Gustav — 83
Frank Dragutin — 177, 178, 179, 180, 181, 182, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 212, 214, 215, 216, 217, 221, 222, 226, 227, 228, 234, 239, 240, 241, 245
Freudes Isak — 261
Fric Dragutin — 242
Fürst — 76

G

Gaćeša Gaja — 13
Gaćeša Marko — 412, 413, 438
Gaćeša Kojo — 13
Gaćeša Pajo — 243
Gaćeša Stoj a — 453
Gaić Gavro — 48
Gaić Mirko — 271
Gaić Pavao — 271
Gajić Đuro — 24, 25
Gajić Lazo — 316
Gajić Milka — 375
Gajić Petar — 24, 25, 40, 41, 42
Gal Stjepan — 48, 49
Galić Ivan — 192
Galko August — 275
Gamauf Antun — 10
Gavrilović Lazo — 260
Georgi jević — 189
Georgijević Đorđe — 316
Georgijević Pajo — 84
Gerdijan Blagoje — 306, 308, 309, 312, 313, 331
Gericki Tonka — 269
Giter, satnik — 444
Gjuraković Đuro — 9
Glaser Josef — 357
Glaser Josip — 11
Glišić Cedo — 479
Goldschmidt, dr — 357
Golik Joso — 11
Golub Dragan — 173, 440
Golubić — 440
Gorić Franjo — 185, 186
Gorkić Milan — (Čižinski Josip) — 86, 165
Gostimir Bojana — 254
Gostimir Jovo — 8
Gostimir Mile — 8
Gostimir Stanko — 254
Grabrić Matija — 488
Gračar Đuro — 268
Grašar Ignjatija — 12
Grašar Stevan — 12
Grbić Anka — 487
Grčević Milan — 295

Grčić Antun — 24, 25, 31, 41, 48, 63, 64, 88
Grdović, dr — 357
Gredeljević Bogdan — 212, 213
Gregorić Pavle — 251, 252, 253, 254, 321
Gregorinčić Alojzije — 315
Grgat Janko — 274
Grgurić Mijo — 10
Grgurić Toma — 284, 285
Grigie Mato — 466
Grivić Ivan — 182, 183, 184, 185, 186, 187
Gross Ferdo — 178, 182
Grünberger Fely — 261
Grümberger Ruben — 261
Grünberger Vilko — 261
Guberović Nikola — 167, 169, 220, 253, 254, 375, 397, 460
Gudan Karlo — 466
Guger Rupena — 12
Gulić Ljubomir — 413
Gustavsohn, ing. Karlo — 192

H

Haber Petar — 7
Hac Ivan — 285
Hac Mirko — 285, 286
Hadžija, advokat — 36
Han Vinko — 212, 214, 215, 222, 228, 229, 267, 268, 280
Hang Mati ja — 63
Hanuš Ivan — 12
Hapović Stjepan — 10
Haramina Vilim — 71, 79
Harold Stanko — 397
Harpl Josip — 10
Hemetek Franjo — 256, 284, 285, 301
Herceg Janko — 275
Hercigonja Rudolf — 63
Hinić Nikola — 260
Hiršl Feliks — 308, 309, 312, 313
Hitler Adolf — 362, 370
Hlasny Josip — 10
Hodak Ivan — 10, 190, 198
Hofer Dragutin — 269
Hofman Mavro — 261
Holb Đuro — 48
Horaček Antun — 10
Horaček Emir — 10
Horaček Đuro — 9
Horvat Ivan — 64, 65
Horvat Josip — 80
Horvat Stjepan — 10, 80
Horwat, dr — 356
Hoster Andrija — 11
Hoster Franjo — U
Hošek Josip — 488
Hrgar Ivan — 178, 182, 199, 200 201, 212, 214, 215, 222
Hršek Franjo — 54
Hruševar Franjo — 241, 242
Hruška Franjo — 500
Hudi Antun — 9

Hudi Josip — 253
Hurak Antun — 10
Huška Franjo — 168
Huška Josip — 168

I

Ibriks Ivan — 479
Ilić Teodor — 258
Ilić Vladimir — 259
Ivanović Đuro — 220
Ivanović Mile — 315
IROUT Bogomil — 168
Iveković Tomislav — 184, 192, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 214, 215, 222, 223, 241, 242
Ivanović Đuro — 10, 14, 88
Ivanović Stojan — 388
Ivičić Mile — 198, 199, 200
Ivković, dr, kr. jav. bilježnik — 31, 32

J

Jačimović Mile — 259
Jagnić Đorđe — 44
Jakovac Ivo — 9
Jakšetić Leopold — 285, 286
Jakšić Mirko — 470
Jakšić Miško — 501
Jalža Stjepan — 479
Jamrišek Jandro — 11
Janček Milko — 20
Janić Vlado — 372, 401
Janković N. — 262
Jankez Grga — 311, 318, 321
Janković Irena — 262
Janoušek Rudolf — 50
Januš Antun — 12
Janjošević Stevan — 8
Jaran Jusuf — 479
Jauza August — 378
Jeftić Bogoljub — 85
Jegeš Pavle — 362
Jelac Milan — 228
Jelaković Josip — 440, 441, 488
Jelić Ilija — 9
Jerman Drago — 300
Jirasek Vencel — 242
Jorgić Milenko — 479
Josipović Luka — 14
Josipović Petar — 14, 50
Jovanović David — 13
Jovanović DMITAR — 13
Jovanović Ostoja — 300
Jovanović Tešo — 11
Jugović Antun — 378
Juradek Alojz — 397
Jurković Mijo — 362
Jurković Martin — 10
Jurković Mato — 258
Jurković Šimun — 9
Jurišić Antun — 243, 244
Juzbašić — 39, 50, 52, 55, 56, 57, 58, 67

K

Kačera Eman — 362
Kadežabek Josip — 14, 178, 182, 212, 214, 215, 217, 241, 242, 321
Kadežabek Luka — 214, 215
Kadežabek Vid — 198, 199, 200, 201, 212, 213, 217, 222, 228, 229, 239, 240, 241, 242, 315
Kalafatić Tomo — 78
Kankaj Ivan — 14
Karabogdan Mijo — 479
Karadordević Aleksandar — 5, 85
Karadordević Petar I — 20, 21, 22
Karadordević Petar II — 369
Kardelj Edvard — 169
Karl Pavo — 11
Karpišek Franjo — 14
Kasana Stjepan — 10
Kataran Milan — 305
Katarin Ana — 494
Katarin Josip — 222, 228, 229, 239, 240, 245
Katić Sava — 84
Kavali Ivan — 479
Keller Matias — 410
Kempf Julije — 55
Kin Pero — 253, 254, 271
Kiš Ivan — 479
Klaić Marko — 73, 78, 80, 88
Klajić Marko — 63
Klas Slavko — 300
Klein Muki — 261
Klein Minka — 261
Klobučarić Ilija •— 80
Klupać Ivan — 81
Kljaić Mirko — 167
Kljajić Mirko — 262
Kljakić Andrija — 233, 234
Kljakić Ivo — 258
Kljakić Marko — 88, 167, 169, 252, 262
Kljakić Mato — 258
Kmecig Andrija — 273
Kmecig Mišo — 375
Kmoniček Viktor — 48
Knežević Dragutin — 300
Knežević Rade — 306
Knobloh Ivan — 182, 183, 185, 186
Knolmojer Ignac — 11
Kobasica Stijepo — 84
Kobetić Marko — 170, 198, 199, 200, 201, 202, 212
Kohn Helena — 261
Kohn Jozefina — 260
Kohn Marko — 261
Kohn Rozalija — 261
Kohn Zlatko — 261
Kolarević Antun — 479
Kolb Đuro — 88
Komerički Stevo — 174, 182, 192 197, 198, 199, 200, 201, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218
Končar Boško — 504
Končar Marko — 273, 283

Končar Rade — 167, 169
Končar Stevan — 274
Konecki Josip — 14
König Alfred — 261
König Boris — 261
König Erika — 261
König Julius — 410
König Zlata — 261
Kop Franjo — 362
Koplec Drago — 479
Koprić Blaž — 11
Kordić Josip — 488
Kornet Slavko — 245
Kosac Grga — 13
Kosac Pavao — 13
Kosanović Jovo — 271
Kosanović Nikola — 306, 325, 349, 374, 375
Kosier Lazo — 12
Kostić Čeda — 54, 74, 81
Košutić August — 56
Kotek Josip — 7
Kovač Josip — 466
Kovačević Dmitar — 12
Kovačević Dragutin — 74, 81
Kovačević Dušan — 259
Kovačević Franjo — 198
Kovačević Jovo — 260, 279, 470
Kovačević inž. — 192
Kovačević Stjepan — 50
Kovačević Veljko — 474, 476, 480
Kovačević, drž. odvjetnik — 19
Kovačić Blaž — 11
Kovačić Marko — 11
Kovačić Mitar — 271
Kovačić Petar — 12, 42, 53
Kovačić Stevan —• 12, 329
Kozak Đurda — 510
Kozlović Gojko — 321, 326, 461
Kozlović Stoja — 412
Krajačić Bosiljka — 323
Krajačić Josip — 315
Krajnović Ana — 453
Krajnović Đuro — 8
Krajnović Luka — 8
Krajnović Mića — 321
Krajnović Nikola — 8
Krajnović Pajo — 8
Kraš Josip — 63
Kreačić Otmar — 501
Krenek Ivan — 168
Krepelka Josip — 35
Krewedl Franz — 358
Kristan Danilo — 396
Krlić Mirko — 260
Krndelj Ivan — 74
Krnetar Milan — 279
Krnetar Savo — 279
Krunić Ivan — 294
Krupa Vjenceslav — 14
Kruščić Ostoja — 9
Krznarić Ivan — 88
Kuballek Franz — 357
Kučišec Anđelko — 349
Kufner Franjo — 63

Kufner Grga — 24, 25, 38, 42, 48, 54
Kufner Josip — 285
Kufner Rudolf — 269
Kufner Stjepan — 269
Kugel Ljudevit — 182, 183, 185, 186
Kuhlek Ivan — 215
Kukić Stoj an — 12
Kulhavi Stjepan — 268, 269
Kunčić Adolf — 49, 233
Kuntarić Duro, dr — 74, 81
Kurjak Božo — 256
Kürshner, dr — 54
Kus-Nikolajev Mirko — 171
Kutilek Ivan — 198, 199, 200, 201, 212 214 217
Kutilek Josip — 168, 178, 182, 198

L

Labus Marko — 260
Lamot Mijo — 13, 14
Lampo Edvard — 315
Laninović Slavko — 508
Lapuž Milan — 479
Larma Antun — 12
Latin Ferdo — 488
Leder Franjo — 14
Leo A., upravitelj kotara — 363, 378, 400, 411
Lipušić Đuro — 10
Lončar Jovan — 420
Lončar Mil-ka — 494
Lončar Vlado — 254, 259
Lovreković Vinko — 81
Lovrenčić Štipan — 243
Lubina Jure — 272
Lučić Mijo — 374
Luić Josip — 14
Lujanac Franjo — 8
Lujanac Ivan — 14
Lujanac Mijo — 485
Lukić Milan 440
Lukić Milica — 510
Lukić Nikola — 260 .j
Lukić Simo — 374, 375
Lulić Mato — 220, 221, 222, 280
Lulubrk Mirko — 309
Lužnjević Dmitar — 12

L.I

Ljepoja Jovo — 240
Ljevaković Đuro — 14
Ljevaković Ivan — 9
Ljevaković Matija — 260, 262
Ljevaković Nikola — 63

M

Mačak Dušan — 300
Maček Vlatko, dr — 165, 171, 193, 220, 362, 369, 440, 441, 446, 451
Maglajlić Ekrem — 349, 440
Majaj Štefan — 10
Majerski Zlatko — 396

Majetić Stjepan — 78, 167, 168, 198, 199, 200, 201, 204
Major Mijo — 279
Majot Marija — 510
Malić Nikola — 455
Malošević Ljuboja — 11
Marin Stanko — 10
Matej Rudolf — 88
Malešević Branko — 167, 169, 252
Malešević Milan — 22, 24, 25, 41, 42, 48, 54, 66, 88
Malešević Savo — 24, 25, 31, 38, 42, 48, 59, 60, 62, 63, 88
Maletić Ivo — 258
Maletić Petar — 284
Malinić Marko — 9
Malinić Pero — 412
Mališić-Martinović Jovan — 86
Mance Pavao — 12
Mandić Božo — 268
Mandić Ivan — 268
Mandić Vaso — 321, 438, 470, 488
Mandl Zora — 261
Mandl Vlado — 261
Marelj Smilja — 479
Marić Stanko — 271
Marenić Valent — 11
Marijan Dušan — 252, 253, 254, 256, 258, 266, 271, 283
Marin Đuro — 355
Marin Franjo — 182, 183, 185, 186
Marinić Mato — 53
Marinković Ivo — 460
Marinković Marko — 375
Markis Viktor — 24, 25
Marinković Jovo — 259, 445
Marjanović Ibrahim — 340
Marjanović Simo — 13
Marković Biba — 260
Marković Dmitar — 13
Marković Jovica — 13, 167, 169, 252
Marković Ivan — 479
Marković-Marić Luka — 8
Marković Milan — 59
Marković Milenko, dr — 15, 21, 23, 25, 29, 30, 38, 54
Marković Milorad — 59, 60
Marković M. — 170
Marković N. — 260
Marković Pajo — 260
Marković Stoj an — 9
Marković Šimo — 63
Marković Tanasija — 12
Marković Vlado — 260
Markulin Josip — 48
Marošević Franjo — 222
Martinović Karlo — 80
Marušić Luka — 268
Marušić Petar — 212, 214, 268
Mašansker Irma — 261
Matijašević Irma — 451
Matković Stevo — 466, 481
Matković Stjepan — 508
Matula Paul — 410
Maurović Tomo — 228

Mautner Heda — 262
Mavrak Antun — 86
Mazalica Nikola — 262
Mayer Mischko — 358
Mečar Marijan — 510
Medek F. — 170
Medimorec Đuro — 315
Meinch Ivan — 8
Mellinger Franz — 356
Mesić Duka — 259
Mihaljević Đuro — 63
Mihajlović Draža — 354, 368, 451
Mihaljević Luka — 11
Mihnić Ilija — 9
Mihelčić Viktor — 13
Mijić Anka — 486
Mijić Boško — 315
Mijić Marija — 256
Miklaj Stefan — 10
Mikulčić Luka — 214, 215, 216, 217, 222, 228, 229, 239, 240, 241, 242, 245
Milaković Jovan — 259, 349, 419, 450
Milaković Stanko — 271
Milanković Đuro — 420
Milanović Duka — 253, 254
Milanović Mijo — 453
Milanović Jovo — 300
Miletić Ilija — 167
Miletić Luka — 178, 182
Miletić Mile — 13
Miletić Stanko — 81
Mileusnić Petar — 268
Miličević Jovo — 412, 414, 470
Miličić, inž. — 174
Milinković Joco — 466
Milojević Todor — 439
Milošević Ilija — 11
Milošević Nikola — 9, 11
Milošević Staniša — 315
Milošević Stojan — 8, 297
Miljanić Mica — 488
Miljanić Nikola — 441, 449, 458, 469, 513
Miljuš Sima — 54
Mikošević Radivoj — 316
Mirković Rade — 260
Miroslavljević Božo — 268
Miroslavljević Dušan — 268
Miroslavljević Ilija — 268
Miroslavljević Nikola — 268
Miščević Božo — 260
Miščević Rade — 260
Mišić Šefat — 436
Mišković Joco — 516
Mitrović Jovan — 63
Mladineo Marko, inž. — 228
Mock Ivo — 67
Močilar Jozo — 11
Molnar Đuro — 7, 10
Molnar Miroslav — 479
Molnar Stefan — 11
Momčilović Đorđe — 375
Mrak Julije — 274
Mraški Antun — U
Mrav Julije — 440

Mraz Ivica — 396, 397
Mraz Karlo — 378
Mrazović Karlo — 278, 311, 321, 482
Muker Ivan — 37
Mulac Mijo — 11
Musili Kristian — 410
Mussolini Benito — 362
Mutak Vlado — 300

N

Nazor Vladimir — 458
Nemet Petar — 88, 193, 273
Nemeth, remenar — 23
Nenadić Ljuban — 283
Nenadović Pero — 253
Nenadović Vinko — 9
Nenezić Radojica — 372
Neuman Drago — 261
Neuman Wanda — 261
Nikićer Drago — 441
Nikolić Dragan — 334, 374
Nikolić Đuro — 222
Novačić Jakob — 186
Novak Josip — 49
Novak Vilko — 436
Novak Vlado — 453
Novine Antun — 12
Novosel Ivan — 267
Nožarić Josip — 267
Nožarić Marija — 511

NJ

Nježić Branko — 278

O

Ocvirek I. — 49
Ocvirek Josip — 88
Ocvirek Stjepan — 48, 49
Ognjenović Rade — 9
Ojkić Lazar — 206, 207, 208, 209, 212, 213, 215, 236, 238
Okulić Nikola — 212, 214
Oljača Jovo — 178, 182, 201, 212, 214, 217, 222
Oljača Simo — 7
Opančar Ivan — 422, 427
Opardić Hasim — 479
Operman Josip — 315
Opić Antun — 10, 453
Opić Blaž — 10
Opić Mato — 10, 453, 456, 488
Opić Mihael — 204
Opić Miško — 10
Opić Petar — 10
Opić Stjepan — 10
Oreč Marijan — 196, 199, 222, 488
Orešić Antun — 321, 470
Orozović Lazo — 259
Ostojić Spasoje — 281
Ožegović — 49
Ožvald Đuro — U

P

Pakać Janoš — 11
Palikovski Josip — 49, 63, 65, 70, 71
Panić Josip — 11
Panjević Pajo — 53
Pasno Ilija — 53
Pastunović Stevo — 479
Paška Martin — 10
Pavelić Ante — 362
Pavić Petar-Zeba — 12
Pavić Rade — 271
Pavić Svetožar — 488
Pavlović Joso — 9
Pavlović Jovo — 260
Pavlović Rade — 167, 169, 258, 301, 302, 306
Pavlović, ustaški natporučnik, — 307
Peček Mijo — 316
Pećanić Adam — 14
Pehir Stjepan — 479
Pejša Tomislav — 501
Perić Antun — 63
Perković Milan — 275
Pest — 49
Peštaj Ivan — 171
Petek Branko — 233, 234
Peterl Dominik — 452
Pernel Franjo — 88
Pernel Ivan — 88
Pernel Ludvig — 12
Petnjarić Stjepan — 453, 455
Petrak Mirko — 253, 254
Petrak Stjepan — 488
Petranović Pero — 48
Petranović, satnik — 258, 264
Petričević Emil — 284
Petrlić Karla — 48
Petrović — 42
Petrović Nikola — 271
Petrović Velimir, dr — 48, 55
Picek Franjo — 178
Pick Asta — 261
Pick Berta — 261
Pick David — 261
Pick Dogmar — 261
Pick Julijana — 261
Pick Rudolf — 261
Pilar Dragutin — 167, 168, 178, 182, 196, 199, 200, 201, 212, 221, 222, 223, 228, 229, 239, 240, 253
Pilat Ivan — 10
Pinčić Petar — 258, 281, 284, 296
Pinkar Franjo — 7
Pintar Alojz — 167
Pintar Đuro — 11
Pinter — 49
Pištević Košta — 243
Pleština Stjepan —■ 399, 441
Pletikapa Blagoje — 13
Pletikapa Milan — 8
Pletikapa Petar — 9
Podobnik Antun — 63
Podobnik Ferdinand — 8
Podobnik Franjo — 63

Podobnik Josip — 198, 199
Podobnik Petar — 63
Podunavac Danko — 54
Podunavac Mičo — 167
Podunavac Milan — 252
Pokrajac Stanko — 259
Polak David — 10
Polovina Jovo, dr — 47, 54
Poljak Stevo — 259
Popadić Darinka — 470
Popara Uroš — 278, 306, 323, 357
Popit Stjepan — 12
Popović Đura — 453, 456
Popović Milo — 341, 347, 360, 362, 374, 375
Popović Oto — 81
Popović Pero — 63
Popović Savo — 479
Popović Tešo — 271
Popović Vlado — 321
Povoić Lazo — 395
Povoljnjak Milan — 479
Prajka Josip — 180, 212, 214, 217, 222, 228, 229, 239, 240, 241, 242, 245, 253, 275
Prebeg Vladimir, dr — 57, 81
Preč Bonifacije — 167, 253, 254, 283
Prgolj Stjepan — 479
Pribanić Mijo — 186
Pribičević Svetožar — 74, 84
Prnić Marko — 501
Prodanović Đorđe — 279
Prodanović Ignjatija — 180, 198, 199, 200, 201
Prodanović Jelena — 412
Prodanović Luka — 279
Prodanović Milan — 301, 321, 356, 370, 374, 394, 408, 412, 420, 440, 460, 488, 506
Prodanović Mile — 470
Prodanović Mirko — 167, 265, 269, 309, 374, 470, 488
Prodanović Mladan — 515
Prodanović Nevenka — 412, 426
Prodanović Nikola — 515
Prodanović Pero — 281
Prodanović Stanko — 8
Prodanović Tošo — 434
Prohaska S. — 170
Prpić, domobranski general — 373
Prša Oskar — 300
Prvulović Milan — 23, 25, 26
Puač Dušan — 375
Pucelj Luka — 170, 198, 199, 200, 201, 202, 212, 214, 216, 217, 221, 222, 228, 229, 241
Puhmajer Žiga — 273
Pukan Ivan — 315
Puštaj Ivan — 515
Puškarić Mato — 429
Pušter Franjo — 300
Puštenik Luka — 245

R

Radaković Košta — 429
Radaković Lazo — 284, 285
Radanović Dragoje — 315
Radanović Petar — 315
Radić Đuro — 259
Radić Jagoda — 280
Radić Stjepan — 22, 30, 50, 56, 57, 58
Radojčić Nikola — 12
Radojčić Pavle — 423, 426
Radulović Drago — 297
Radulović Nikola — 8
Raiss Pavle — 377
Raguž Mijo — 267, 304
Rajačić Čedo — 167
Rajačić Košta — 10
Rajnović Vinko — 300
Rakić Milutin — 479
Raly Đula — 10
Ranisavljević Dušan — 9
Rašić — 169
Rašković Nikola — 88
Ratković Matija — 12
Rebeški Franjo — 78
Recc Antun — 14
Redi Đuro — 14
Regeljac Dušan — 479
Reiser R. — 33, 42, 43
Remenar Ivan — 274, 412
Rengel Antun — 396, 397
Rengel Josip — 182, 183, 185, 186
Rengel Marija — 397
Ribar Ivan — 458
Rigo Josip — 300
Rikanović Ilija — 488
Rogić Veljko — 422, 425
Rogozi Janko — 508
Rogulić Mile — 1
Rogulić Stoj an — 8
Roksandić Vasilije — 315
Romani Obrad — 516
Romanic Gavro — 385
Romanic Jovo — 13
Romanic Mile — 8
Romanic Pane — 8
Romanic Stevo — 9
Rosenbaum Lota — 261
Rosić Josip — 441
Rostočel Josip — 168
Rovazdi Šandor — 451
Rožekak — 49
Rujić Mišo — 440
Rukavina, inž. — ravnatelj
 »Slavexa«, — 441
Ruso Beno — 527
Rusimir Avram — 8
Rusmir Jovo — 9
Rismir Mihajlo — 8
Rusmir Mirko — 438
Rusmir Nikola — 268
Rusmir Stanko — 8
Ružička Josip — 460

S

Sabo Ferdo — 440
Sabo Stjepan — 198, 199, 200, 201,
 212, 214, 215, 217, 222, 228, 229, 239,
 240, 241, 242, 245, 253, 268
Sadecki Ivan — 14
Salaj Đuro — 57, 58, 62
Salvador Josip — 14
Sarajlija Milan — 212, 241, 242, 245
Sari Osvald — 14
Sauter Tatjana — 424, 426, 427
Savić Petar — 11
Savić Ranko — 243, 260
Sažunić Milivoj, inž. — 378
Schmidt Erik — 396, 398
Schotanjy Johann — 410
Schwarz Alfred — 261
Sczolesi Đuro — 7
Selaković Đorde — 65
Selaković Đuro — 88
Selaković Slobodan — 315
Sekulić Božo — 13
Selmanović, domobranski oficir —
 469
Semeš Franjo — 300
Semeti Josip — 14
Senhof Nikola — 423, 426
Seničar Pavao — 13
Senjug Ivan — 349
Serganac Mijo — 377
Sertić Đuro — 11
Sertić Petar — 11
Sigi Ivan — 315
Simčić, narednik — 307
Simić Marko — 62
Sita Pajo — 412
Skalić Antun — 9
Skalnik Antun — 168
Skender Andrija — 12
Skender Toma — 286
Sladović Marijan — 488
Slavujević Đuro — 470
Slavuj ević Savo — 9
Slavujević Stojan — 12
Slijepčević Martin — 440
Smiljanić Nikica — 420
Smolčić Franjo — 479
Somer Andrija — 253
Somer Ludvig — 279
Sontačin Ivan — 243
Sorger Albreht — 261
Sorger Jelica — 261
Sorger Margita — 261
Sorger Ruben — 261
Srbljanin Milan — 13
Sremac Jovan — 468
Stanivuković Milan — 453
Stanković Đuro — 375
Stanteski Zdenko — 168
Stazić — 440
Steiner Karolina — 261
Stenzel Herbert — 356
Stier Ivan — 291, 294, 295
Stilinović Marijan — 322

Stipančević Ivan — 50
Stockhamer Ruben — 261
Stockhamer Štefica — 261
Stojadinović Milan, dr — 85, 165
Stojaković Mirko — 9, 466
Stojanović Đuro — 284
Stokić Nikola — 429
Strasner Franjo — 193
Straus Jakob — 261
Straus Johana — 261
Strganac Mijo — 10, 170, 171
Stupar Mile — 201, 212, 214
Subanović Ilija — 9
Subašić Luka — 9
Sudar Božo — 271
Sudar Gajo — 260
Sudar Ivan — 9
Sudar Jerko — 53
Sudar Luka — 9
Sudar Simeon — 315
Sudar Vladimir — 331
Šupan Ivan — 198, 199
Šupilo, dr — 65
Suvajdžić Nikola — 259
Svatek Ana — 399
Svječnjak Franjo — 167, 169
Svjetlačić Franjo — 253
Svoboda Gesa — 410
Szabo Stjepan — 10
Szigeti Josip — 10

Š

Šakić Luka — 260
Šakić Savo — 168
Šalamun Stjepan — 177, 178, 179, 182, 195, 196, 198. 199, 200, 201, 202, 209, 210, 211, 212, 216, 217, 218. 222, 223, 233, 236, 238
Šarac Đuro — 8
Šarac Marko — 256, 450
Šarac Rade — 451
Šarčević Ilija — 420
Šašić Jefto — 374
Šeatović Milica — 424, 425, 427
Šeban Ivan — 375
Šefe Bogomir — 170, 171, 213
Šejatović Anka — 488
Šepa Bojana — 422
Šepelj Mane — 259
Šerer Vinko — 14
Šimac Nedo — 268
Šimić Filip — 88, 519
Šimić Luka — 268
Šimić Marko — 88, 268
Šimić Pavle — 268
Šimunić Ivica — 168
Šimunić, vel. župan Velike župe Livac-Zapolje — 256
Šimunović Jozo — 63, 88
Šimunović Tadija — 9
Širac Mirko — 444
Širac Tomo — 9, 444
Škorić Stevo — 201, 212, 214
Skrinjar, kapetan — 36

Šljubura Vaso — 8
Šmit Antun, inž. — 201, 208, 223, 228
Šoklja Mijo — 63
Šolta Vinko — 488
Šnedorf Lujo — 33, 38, 41, 42
Špacir Franjo — 14
Špelić J. — 170
Šrenger Jakob — 243
Štafić Stjepan — 479
Stampf Alojz — 8
Stampf Mato — 8
Štefanec Matija — 53
Štefanović, kot. predstojnik — 70
Šteković Jovo — 8
Štimac Antun — 11
Štimac Franjo — 12
Štimac Ilija — 243
Štimac Marko — 11
Štraus Jakob — 243
Štrbac Stevo — 453
Strenger Jakob — 261
Štrk Olga — 197, 198, 201
Štulić Jovo — 259
Šubić Antun — 479
Šupica Petar — 479
Šuran Josip — 423, 426, 427
Šurkalović Ilija — 271
Šušnjar Manojlo — 260
Šuto Ivan — 263
Šuto Mato — 296
Švajcer Zvonimir — 264, 273
Švuger, banski savjetnik — 194

T

Tadijanović Mišo — 487, 514
Tajkov Aleksandar — 32, 36, 57, 62
Taloš Johan — 11
Tarbuk Stoja — 426
Tarbur Stanko — 8
Tatalozić Lazo — 240
Tatić Stojan — 284
Tatomirović Stevan — 9
Teodorčević Jovo — 278
Terek Josip — 374
Terer, povjerenik »Slavexa« — 493
Terihaj Ignac — 193, 283
Terihaj Vinko — 275
Terzić Mane — 53
Tihi Ivan — 62
Tijan A. — 183
Tijan Nikola — 182
Tlačmer Jozef — 444
Todesco Angjeo — 14
Todorović Ico — 259
Todorović Jovan — 271
Todorović Košta — 260
Todorović Milan — 260
Todorović — 38, 42, 44, 77
Tomašević Valent — 186
Tomić Marko — 53
Tomić Stanko — 260
Torbica Luka — 483
Toth Janoš — 10
Trbojević Mane — 172, 253

Treppo Zvonimir — 170
Trgovčević Bogdan — 321, 339
Trifunović Dušan — 321, 516
Trifunović Savo — 273
Trkula Eva — 410
Tudman Stjepan — 361
Turck Josef — 409
Tuček Josip — 10
Turk Stanko — 53
Turković Fabijan — 11
Turuk Stjepan — 440
Turza Olga — 510

U

Ugarković Stipe — 169
Uglješić Dušan — 309, 325
Ugrinić Mile — 12
Urmović F. — 170
Utješinović Luka — 260
Uzel Viktor — 281
Uzur Dmitar — 12
Uzur Ivo — 329
Uzur Mile — 515
Uzur Stevo — 321, 374

V

Vacek Drago — 267, 268
Vagner Alojz — 488
Valečić Đuro — 14
Vanjiček Ivan — 488
Varat Andrija — 14
Varat Nikola — 241
Varga Pavo — 10
Vargović Luka — 186
Vasiljević Joco — 479
Veber Johan — 10
Vemeth Imra — 10
Vencel Branko — 479
Vencl Bacilek — 377
Vencl Zvoniček — 410
Vezmar Mirko — 493
Vezmar Nikola — 9
Vicek Franjo — 201
Vidaković Franjo — 178, 182, 201, 214, 215, 222, 228, 229, 241, 242
Vidas Ivan — 479
Viderman Vendi — 439
Vidmar Stjepan, dr — 233, 234
Visarionović Josif — 453
Vlajković Stevo — 321
Vlaković Đuro — 11
Vlašić Joza — 167
Vodička Vinko — 10
Vogleš Johan — 7
Vojaček Ivan — 258
Vojaček Josip — 329, 331, 460
Vojnović Tanasija — 258
Vončina Franjo — 12
Vončina Jure — 12
Vončina Rudolf — 12
Vondraček Ivan — 474, 476, 480
Vorab Josip — 11
Vračarević Dušan — 9

Vrančić Vjekoslav, dr — 318
Vranešević Stojan — 8
Vranić Đuro — 11
Vranić Luka — 11
Vrgoč Petar — 427
Vrhovac Ljubo — 254
Vrohl Đuro — 11
Vučetić Stevan — 515
Vučić Ante — 221, 228, 229
Vučkić Đuro — 10
Vučković Luka — 8
Vučković Milan — 260
Vučković Nikola — 260
Vučković Pajo — 9
Vučković Vaso — 8
Vugrinec F. — 33
Vujanić Matija — 12
Vujanić Mile — 12
Vujanić Pava — 426
Vujanić Vaso — 503
 Vujatović Milan — 267, 268, 280, 514
Vujasinović Vlado — 8
Vujazinarić Ljubomir — 8
Vujčić Filip — 12
Vujić Mile va — 284
Vujković Marko — 12
Vujković Rade — 268
Vukelić Blaž — 168
Vukičević Vukašin — 260
Vukmirović Todor — 259
Vukobradović Ljubomir — 260
Vukomanović Nikola — 13
Vukosavljević Lazar — 8
Vukotić Košta — 453, 456, 460
Vukotić Milan — 420
Vukotić Nebojša — 419
Vuković Antun — 78
Vuković S. — 383
Vukovljević Rade — 9
Vuletić Ana — 426
Vuletić Božo — 271
Vuletić Cvijo — 9
Vuletić Persa — 515
Vutuc Mirko — 284

W

Wagner Alojz — 168
Waksler Malvina — 261
Weinberger Milan — 261
Weiler Julijana — 261
Wickert Heinrich — 410
Widermann Wendelin — 410
Winkler Mijo — 186
Weiss Vlatko — 260
Weiss Zeljko — 260

Z

Zagorac Lazar — 9
Zaharović Mihajlo — 272
Zaklanović Rade — 171, 176, 178, 182, 183, 185, 186, 187, 188
Zarić I. — 507
Zarić-Jovanović Milka — 375

Zastavniković Nikola — 375

Zec Jovan — 254, 259, 264, 266, 271

Zec Milutin — 316

Zec Mirko — 379

Zec Nikola — 316

Zefko Karlo — 241, 242

Zestić Sara — 426

Zjalić Nikola — 259

Zukanović Stevo — 44

2

Zanić Mato — 19, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 62, 66

Zabkar Alojz — 11

Zabkar Petar — 11

Zaja Andrija — 204, 214, 215, 216, 217, 218, 239, 240, 241, 242

Žalac Andrija — 191

Zganec Josip — 479

Zirovčić Stevo — 479

Zarković Sreten — 435, 452, 460

Zivčić Ivan — 300

Zivković Rade — 273

Zuger Franjo — 65, 67

SKRAĆENICE

AFZ	- Antifašistički front žena
AIHRPH	- Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb
AOZ	- Antifašistički odbor žena
ASRH	- Arhiv Socijalističke Republike Hrvatske, Zagreb
AVII	- Arhiv Vojnoistorijskog instituta, Beograd
AVNOJ	- Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
CK KPH	- Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske
CK KPJ	- Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije
CRSOJ	- Centralni radnički sindikalni odbor Jugoslavije
CRSVJ	- Centralno radničko sindikalno vijeće Jugoslavije
D. N.	- Državno nadodvjetništvo u Zagrebu
DZ	- Državne željeznice
GRS	- Glavni radnički savez
HIS	- Historijski institut Slavonije, Slav. Brod
HPŠ	- Hrvatska pučka stranka
HRS	- Hrvatski radnički savez
HRSS	- Hrvatska republikanska seljačka stranka
HSS	- Hrvatska seljačka stranka
JRZ	- Jugoslavenska radikalna zajednica
JUGORAS	- Jugoslavenski radnički savez
KBUSB	- Kraljevska banska uprava Savske banovine
KPJ	- Komunistička partija Jugoslavije
mkrf.	- mikrofilm
MUP	- Ministarstvo unutrašnjih poslova
MSO	- Medusavezni sindikalni odbor
NOF	- Narodnooslobodilački front
NOO	- Narodnooslobodilački odbor
NOP	- Narodnooslobodilački pokret
NOR	- Narodnooslobodilački rat
NOV i POJ	- Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije
NRPJ	- Nezavisna radnička partija Jugoslavije
NV SHS	- Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Zagreb
NVSOA	- Sekcija za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća SHS u Zagrebu
OK KPH	- Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske
ORJUNA	- Organizacija jugoslavenskih nacionalista
ORSJ	- Opći radnički savez Jugoslavije
Pr. ZV	- Predsjedništvo Hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade u Zagrebu
res VZPZ	- oznaka za povjerljive spise velikog župana Požeške županije
RK	- Radnička komora
SDS	- Socijaldemokratska stranka
SDRJ	- Savez drvodjelskih radnika Jugoslavije
SKOJ	- Savez komunističke omladine Jugoslavije
SMRJ	- Savez metalskih radnika Jugoslavije
SROJ	- Savez radničke omladine Jugoslavije
SRPJ (k)	- Savez radničke partije Jugoslavije (komunista)
UNS	- Ustaška nadzorna služba
UOZV	- Odjel za unutrašnje poslove Zemaljske vlade u Zagrebu
URSJ	- Ujedinjeni radnički savez Jugoslavije
USAOH	- Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske
ZAVNOH	- Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

S A D R Ź A J

Uvodna napomena	Strana 1
I. DIO	
RADNIČKI POKRET U PAKRACU I OKOLINI 1918—1941.	
1. Radnički pokret i KPJ u periodu od oktobra 1918. do augusta 1921. g. 5	
Predsjedništvo Kraljevske kotarske oblasti u Pakracu izvješćuje IV. B odsjek za pogranična redarstvena satništva Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade u Zagrebu o vojnim bjeguncima na području kotarske oblasti i predlaže četovanje i pojačanje oružničkih postaja u Pakracu, Čagliću, Kukunjevcu i Kamenskom Buču, radi suzbijanja »zelenog kadra« koji je u posljednje vrijeme ojačao i ugrožava sigurnost stanovništva u pakračkom kraju	7
Mjesni odbor Narodnog vijeća u Badljevinu izvještava Narodno vijeće SHS u Zagrebu da je 27. oktobra u Badljevinu održana javna skupština, na kojoj je narod oduševljeno pozdravio ujedinjenje i izvršio izbor Mjesnog odbora	13
Telefonska obavijest Đure Valečića iz Bastaja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu o pustošenju trgovačkih radnja na području Daruvara i Pakraca	14
Mjesni odbor Narodnog vijeća u Pakracu izvještava Narodno vijeće SHS u Zagrebu o djelovanju »zelenog kadra« na području kotara. U cilju suzbijanja pljačke Mjesni odbor moli bataljon vojnika i izvjesnu količinu oružja i municije za naoružanje narodne garde	15
Mjesni odbor NV u Pakracu telefonski obavještava Narodno vijeće SHS u Zagrebu da se javna sigurnost na području kotara poboljšala, ali željeznički i poštanski promet još uvijek nije uspostavljen. Odbor hitno moli oružje, municiju i odjeljenje vojnika za čuvanje zatvora u kojem se nalazi 40 uhapšenika.	16
Zapovjedništvo sveukupne posade u Zagrebu naređuje 25. domobranskom pješачkom puku da hitno pošalje u Pakrac 3 časnika s 50 vojnika i potrebnim naoružanjem, kako bi organizirali narodnu gardu i uspostavili mir i red u Pakracu, Lipiku, Daruvaru i Bastajima	16
Kotarski predstojnik iz Pakraca javlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu da se primjećuje kretanje boljševika i da su službenici na željeznici pobjegli iz Pakraca i sobom odnijeli telefonske aparate. Da bi se mogao odvijati saobraćaj na relaciji Pakrac — Virovitica, kotarski predstojnik moli popravak telefona na osam željezničkih stanica	17
Izveštaj Državnog odvjetništva u Požegi Državnom nadodvjetništvu u Zagrebu o pobuni vojnika u požeškoj kasarni, nasilnom oduzimanju imovine na vlastelinstvima i u trgovačkim radnjama na području županije u proteklih mjesec dana, bježanju vojnika ikoji su dodijeljeni kao pomoć oružništvu	
	543

	Strana
svojim kućama i o nepouzdanosti narodne garde, čiji pripadnici u nekim mjestima odbijaju da vrše premetačine i hapšenja pobunjenih seljaka i vojnih bjegunaca	17
Povjereništvo Narodnog vijeća SHS u Zagrebu prosljeđuje velikom županu Požeške županije pritužbu Mate Zanića s nalogom da se ispituju navodi optužbe i podnese izvještaj u vezi s daljnjim postupkom županijskih i kotarskih vlasti	19
Dopis Općine Međurić velikom županu Požeške županije o socijalističkoj agitaciji Mate Zanića	20
Dopis Kotarske oblasti Pakrac velikom županu Požeške županije o hapšenju socijalista Mate Zanića iz Međurića	21
Zapisnik Kotarske oblasti u Pakracu pisan na temelju izjave Milenka Markovića povodom pritužbe Mate Zanića na postupak kotarskih vlasti	21
Vodstvo Socijaldemokratske stranke u Zagrebu telefonski je interveniralo kod Predsjedništva Zemaljske vlade da se puste iz zatvora odbornici mjesne organizacije SDS u Pakracu, koji su zbog najave socijalističke skupštine i predvođenja dvosatnog demonstrativnog štrajka zatvoreni kod Kotarske oblasti	24
Napis zagrebačke »Slobode« o hapšenju socijalista u Pakracu i zabrani održavanja radničke skupštine	25
Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu velikom županu Požeške županije o neutralnom stavu kotarskih vlasti povodom održavanja socijalističke skupštine 25	
Zapisnik Kotarske oblasti u Pakracu, sastavljen na temelju izjave dr Milenka Markovića povodom zabrane socijalističke skupštine i hapšenja članova političkog i sindikalnog odbora radnika	26
Pismena prijava Mate Zanića kod kotarskih vlasti u Novskoj za održavanje socijalističke skupštine na kojoj će govoriti predsjednici SDS iz Pakraca i Zagreba	29
Izvještaj velikog župana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o rezultatima provedene istrage povodom pritužbe Mate Zanića na postupak kotarskih vlasti u Pakracu	30
Napis zagrebačke »Slobode« o uspješnoj skupštini socijalista u Pakracu održanoj 23. marta, uprkos nastojanju lokalnih organa vlasti da ju osujete	31
Veliki župan Požeške županije javlja Predsjedništvu Zemaljske vlade da je unutar Mjesne organizacije SDS u Požegi nastao rascjep i da lijevo krilo pod vodstvom Aleksandra Tajkova uređuje komunistički list »Narodnu volju« agitirajući među seljacima i radnicima	32
Dopis zagrebačke »Slobode« o otvaranju Radničkog doma i Radničke čitaonice u Pakracu	33
Dopis zagrebačke »Slobode« o napadu na Radnički dom u Pakracu	33
Josip Krepelka, predsjednik iz Končanice, uputio je Zemaljskoj vladi u Zagrebu pregled plaća koje se isplaćuju po nalogu boljševičke vlade u Mađarskoj radnicima zaposlenim na Južnoj željeznici u Hrvatskoj	35
Izvještaj velikog župana Požeške županije banu Palečku o nezadovoljstvu naroda na području županije i o agitaciji socijalista i pristaša Hrvatske pučke seljačke stranke za republikansko uređenje	35
Napis zagrebačke »Slobode« o obustavi rada pakračkih radnika u znak međunarodne solidarnosti i podrške proletarijatu Sovjetske Republike Mađarske i Sovjetske Rusije	37
Napis »Istine« o nezadovoljstvu radnika u Pakracu s postojećim sistemom uprave u novostvorenoj državi SHS, koja ograničava slobodu kretanja, zbora i dogovora, progoni i zatvara radnike, rastura radničke čitaonice, a radnička udruženja stavlja van zakona	38
Kraljevsko redarstveno povjereništvo za grad Zagreb upućuje Kotarskoj oblasti u Pakracu podatke o agitaciji i propagandi komunista na području Pakraca i o njihovoj vezi s komunistima u Osijeku	40
Zapisnik Kotarske oblasti u Pakracu sastavljen na temelju izjave Petra Gajića, uhapšenog radi propagiranja komunizma i rasturanja brošure »Stani prevarena rajo!«	40
Mjesni odbor SDS u Pakracu brzojavno moli Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu da se uhapšeni Petar Gajić pusti na slobodu, uz jamstvo Odbora da se neće udaljavati van mjesta boravka	41

	Strana
Napis zagrebačke »Slobode« o održavanju socijalističke skupštine i partijske konferencije u Pakracu	41
Napis »Nove istine« o održavanju narodnog zbora u Pakracu na kojem je govorio tajnik Pokrajinskog vijeća SRPJ(k)	43
Napis »Nove istine« o premještanju kotarskog predstojnika Jovana Dotlića iz Pakraca i o lihvarstvu gradskih zastupnika	44
Napis »Nove istine« o protukomunističkoj agitaciji klerikalaca, povlasticama državnih službenika u snabdijevanju ogrjevom i o neracionalnoj sječi šuma na području Pakraca	45
Izvještaj velikog župana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade o djelovanju političkih stranaka, agitaciji komunista za provođenje općinskih izbora i raspoloženju Ceha i Slovaka za republikansko uređenje države	46
Proglas Mjesne organizacije SRPJ(k) u Pakracu povodom izbora za gradsko zastupstvo	47
Prijedlozi zahtjeva sindikalnih podružnica Saveza drvodjelskih radnika i Saveza kovinarskih radnika upravi paroplane »Slavex« za usmene pregovore zakazane 18. marta	49
Izvještaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o incidentu prilikom općinskih izbora	49
Dopis Predsjedništva Zemaljske vlade velikom županu Požeške županije sa zahtjevom da se ispituju razlozi nezadovoljstva seljaka u Donjoj Obriježi prilikom općinskih izbora	50
Izvještaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o stanju prehrane na području županije	51
Savez kovinarskih radnika Hrvatske i Slavonije upućuje Ravnateljstvu pilane »Slavex« u Pakracu zahtjeve radnika za nadopunu prethodno sklopljenog sporazuma	52
Izvještaj komandira žandarmerijske stanice u Pakracu komandantu IV žandarmerijske brigade u Zagrebu o ubistvo i financijskog stračara Marka Tomića u Donjoj Obriježi	53
Napis objavljen u »Novom svijetu« o održavanju javne skupštine u Pakracu	54
Izvještaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o slaboj izbornoj agitaciji političkih stranaka, predizbornoj skupštini komunista u Pakracu i o nezadovoljstvu općinskih činovnika s mjesečnim prinadležnostima	54
Izvještaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o predizbornoj aktivnosti političkih stranaka i skupštini komunista u Pakracu na kojoj je govorio Velimir Petrović	55
Izvještaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade o živoj predizbornoj aktivnosti komunista i političkih stranaka, od kojih najviše uspjeha ima Hrvatska republikanska seljačka stranka	56
Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Predsjedništvu Zemaljske vlade o protudržavnoj agitaciji komunista, koju bi prema prijedlogu kotarskog upravitelja trebalo energično suzbijati	57
Izvještaj podžupana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade o rezultatima skupštinskih izbora na području županije	58
Predsjedništvo Zemaljske vlade naređuje velikom županu Požeške županije da poduzme mjere za hvatanje vojnih bjegunaca na području Pakraca	58
Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu o širenju komunističkih letaka i hapšenju Save Maleševića, predsjednika Mjesne organizacije KPJ	59
2. Revolucionarni radnički pokret u periodu od augusta 1921.do 1928. godine s osvrtom na Pakrac	61
Dopis Redarstvenog povjereništva za grad Zagreb Predsjedništvu Zemaljske vlade o sakrivanju komunističkih agitatora u okolini Pakraca i slanju redarstvenog agenta da ispita postojeću situaciju na terenu	63
Izvještaj velikog župana Požeške županije Predsjedništvu Zemaljske vlade o hapšenju Antuna Grčića	64

	Strana
Pokrajinska vlada Hrvatske i Slavonije prosljeđuje velikom županu Požeške županije naredbu MUP Kraljevine SHS o postupku s komunističkim agitatorima u Pakracu i Daruvaru	65
Izvještaj velikog župana Požeške županije Pokrajinskoj vladi Hrvatske i Slavonije o hapšenju komunista u Pakracu	66
Memorandum Općeg radničkog saveza (ORS-a) parnoj pilani »Slavex«, d. d. za šumsku industriju (centrala Zagreb) sa zahtjevom za povišenje plaća i slobodan izbor radničkih povjerenika	67
Molba Savezne uprave Općeg radničkog saveza Radničkoj komori u Zagrebu da u sporazumu s Inspekcijom rada obrazuje komisiju i ispita postojeći položaj radnika zaposlenih u pakračkom pogonu tvrtke »Slavex« d. d. U tu svrhu Savezna uprava ORS-a podnosi opširan izvještaj o položaju i uvjetima rada radnika	68
Napis »Slobodne riječi« o teškom položaju radnika u pogonu pilane »Slavex« d. d. u Pakracu, odbijanju Uprave da povisi radnicima plaće i o stupanju radnika u štrajk	71
Savezna uprava Općeg radničkog saveza u Zagrebu prosljedila je upravi pilane »Slavex« d. d. u Pakracu zahtjev radnika za povišenje plaća u iznosu od 30/o i zahtjev za izjednačenje plaća radnica i radnika u istom poslu	72
Napis »Radničkog glasnika« o provali policije u Radnički dom u Pakracu, zapljeni sindikalne arhive, otpuštanju radničkog povjerenika na pilani »Slavex« d. d. i zabrani radničkog zbora u Pakracu	73
Rezultati izbora poslanika za Narodnu skupštinu na području kotara Pakrac	74
Memorandum sindikalne podružnice ORS-a Upravi pilane »Slavex« d. d. za šumsku industriju u Pakracu, kojim se traži povišenje plaća radnika za 40%>, ostale prinadležnosti prema postojećem kolektivnom ugovoru i reguliranje radnih odnosa u duhu Zakona o zaštiti radnika	74
Opći radnički savez uputio je Radničkoj komori u Zagrebu molbu za posredovanje kod Oblasne inspekcije rada u Osijeku u sporu radnika i uprave pilane »Slavex« u Pakracu	75
Napis »Slobodne riječi« o štrajku radnika na pilani u Pakracu i o suradnji policije, kotarskih vlasti i upravitelja pilane u hapšenju i progonu radnika	76
Prigovor Savezne uprave ORS-a Radničkoj komori u Zagrebu povodom nekorektnog postupka predstavnika Oblasne inspekcije rada i likvidiranja štrajka na pilani »Slavex« u Pakracu	77
Napis »Radničkog glasnika« o likvidiranju štrajka na pilani »Slavex« u Pakracu	79
Napis »Radničkog glasnika« o izboru radničkih povjerenika i o teškim uvjetima rada na pilani »Slavex« u Pakracu	80
Rezultati izbora poslanika za Narodnu skupštinu na kotaru Pakrac	81
Dopis Kotarske oblasti u Pakracu Direkciji državnih željeznica u Zagrebu ikojim se traže podaci o Ivanu Klupaću iz Lipika	81
Napis »Borbe« o uzdizanju političke svijesti srpskog seljaka imedusobnom povezivanju seljaka i radnika na području kotara Pakrac	82
Napis »Borbe« o terororu i nepoštivanju Zakona o zaštiti radnika u Tvornici metana u Buja vici	83
Napis »Zaštite čovjeka« pod nazivom »Krv, krv i svuda krv« o teroriziranju seljaka na području Pakraca	83
3. Radnički pokret i KPJ u periodu od 1929. do 1937. godine	85
Sresko načelstvo u Pakracu šalje velikom županu Osječke oblasti spisak komunista	88
Sresko načelstvo u Pakracu šalje Kraljevskoj banskoj upravi u Zagrebu spisak komunista	88
Anonimni pilanski službenik javlja Direkciji Državnih željeznica u Zagrebu da Marko Klaić vrši komunističku propagandu	88
Direkcija Državnih željeznica u Zagrebu nalaže načelniku Građevinskog odjeljenja da pripremi prijedlog o premještanju Ivana Jelića, Marka Klaića i Franje Merkla	89

	Strana
Kraljevska banska uprava Savske banovine nalaže Direkciji Državnih željeznica u Zagrebu da iz Pakraca premjesti Marka Klaića zbog komunističke djelatnosti	90
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kraljevsku bansku upravu u Zagrebu o komunističkoj propagandi Marka Klaića	90
Generalna direkcija Državnih željezrttca u Beogradu prosljeđuje svim područnim organima na željeznici spis Ministarstva unutrašnjih poslova u ikojem se navodi da je uspostavljena veza između hrvatskih i vojvodanskih komunista i nalaže da se prati kretanje i djelatnost komunista na svim glavnim relacijama	91
Napis »Radničkih novina« o sastanku pakračkih radnika svih struka na kojem je izabran akcioni odbor u cilju formiranja mjesnih organizacija URS-a	92
Oblasni odbor SMRJ izvještava Radničku komoru u Zagrebu o teškim životnim uvjetima radnika u Pilani »Slavex« s prijedlogom da nadležna vlast formira stručnu komisiju radi ispitivanja stanja u Pilani	92
Oblasni odbor SMRJ u Zagrebu upozorava »Slavex« d. d. u Pakracu na nepridržavanje naloga Inspekcije rada u Osijeku i, u ime radnika, predlaže sklapanje kolektivnog ugovora	93
Oblasni odbor SMRJ u Zagrebu upozorava ravnateljstvo Brodske imovne općine u Kamenskom na teške uvjete rada radnika na pruži Kamensko — Pakrac i, pozivajući se na ovlaštenje radnika, predlaže sklapanje kolektivnog ugovora	94
»Slavex« d. d. Pakrac javlja Oblasnom odboru SMRJ u Zagrebu da ne može pristupiti sklapanju kolektivnog ugovora jer namjerava prići likvidaciji pogona	95
Oblasni odbor SMRJ u Zagrebu predlaže »Slavexu« d. d. u Pakracu pregovore o sklapanju kolektivnog ugovora bez obzira na najavlјenu likvidaciju pogona	95
Oblasni odbor SMRJ u Zagrebu javlja Radničkoj komori da je »Slavexu« d. d. u Pakracu i Brodskoj imovnoj općini u Kamenskom podnio prijedlog za sklapanje kolektivnog ugovora, koji su obje firme odbile i odgovorile otpuštanjem radnika pa se moli intervencija Komore	96
Oblasni odbor SMRJ u Zagrebu traži od Radničke 'komore u Zagrebu da posređuje kod Inspekcije rada radi intervencije u »Slavexu« d. d. i Brodskoj imovnoj općini kako bi se izbjegao otvoreni sukob između radnika i poslodavaca	97
Radnička komora u Zagrebu javlja Inspekciji rada u Zagrebu da »Slavex« d. d. u Pakracu odbija pregovore povodom zahtjeva SMRJ i da su radnici zaprijetili štrajkom te traži hitno posredovanje	98
Adolf Kunčić, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori u Zagrebu o pregovorima između radničkih povjerenika i uprave »Slavexa« d. d. koji su 10. oktobra uspješno okončani	99
Luka^Bubić, profesor Učiteljske škole u Pakracu, moli direktora da sasluša učenike Zivana Lazića, Bratoljuba Glišića i Dušana Kovačevića zbog promjene iskaza prilikom saslušanja u sreskom načelstvu	101
Direktor Učiteljske škole u Pakracu odbija zahtjev prof. Luke Bubića za ponovno saslušanje učenika	102
SMRJ izvještava Radničku komoru da uprava parne pilane »Slavex« krši utanačeni sporazum i otpušta željezničke radnike pa moli intervenciju Komore	102
Pismo Milana Ogrizovića, učenika V tečaja Učiteljske škole u Karlovcu, drugovima u Učiteljskoj školi u Pakracu	103
Pismo Milana Ogrizovića, učenika V tečaja Učiteljske škole u Karlovcu, drugovima u Učiteljskoj školi u Pakracu	105
Pismo Dragice Ogrizović, sestre Milana Ogrizovića, Katici Kocman, učenici Učiteljske škole u Pakracu, povodom otkrivanja veze između njezinoga brata i grupe u Pakracu	106
Vojin Đurašević, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori o intervenciji kod uprave parne pilane »Slavex« povodom izigravanja dogovora, postignutog u oktobru 1934. godine, o načinu zapošljavanja radnika iz pogona šumske željeznice	107
Zapisnik o saslušanju Milenka Miladinovića sastavljen u Sreskom načelstvu Pakrac u vezi sa sadržajem pisama Milana Ogrizovića	109
	547

	Strana
Zapisnik o saslušanju Ante Rubeše, profesora Učiteljske škole u Pakracu, sastavljen u Sreskom načelstvu u vezi sa sadržajem pisama Milana Ogrizovića	111
Sresko načelstvo u Pakracu šalje Predstojništvu gradske policije u Karlovcu zapisnike o saslušanju učenika Učiteljske škole u Pakracu Milenka Miladinovića, Milana Nakarade i Nema-nje Vlatkovića	112
Podružnica Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije (SDRJ) u Pakracu javlja Oblasnom odboru Saveza u Zagrebu o intervenciji radničkih povjerenika kod direktora parne pilane »Slavex« povodom otpuštanja radnika i traži dolazak inspektora rada i predstavnika Saveza	113
SDRJ Zagreb javlja Radničkoj komori da je parna pilana »Slavex« otkazala rad šesnaestorici radnika	114
Radnička komora javlja SDRJ da je povodom otpuštanja šesnaestorice radnika u parnoj pilani »Slavex« zatražila intervenciju Inspekcije rada u Osijeku i Odjeljenja za socijalnu politiku i narodno zdravlje	115
Podružnica SDRJ u Pakracu javlja SDRJ u Zagrebu o zaključku da 29. marta počne štrajk u pilani »Glavek« i šumi Novo Zvečevo	115
SDRJ u Zagrebu javlja Podružnici SDRJ u Pakracu da će izaslati delegata tek kada dodje do obustave rada	116
SDRJ javlja Radničkoj komori da je izbio štrajk u parnoj pilani »Slavex« u Pakracu i traži intervenciju Komore	117
Podružnica SDRJ u Pakracu javlja centrali u Zagreb da u parnoj pilani »Slavex« u Pakracu štrajkuje 180 radnika i da direktor prijeti otkazom štrajkašima	117
Radnička komora u Zagrebu izvještava Inspekciju rada u Osijeku o štrajku radnika u parnoj pilani »Slavex« u Pakracu	118
Ekspozitura Radničke komore u Osijeku izvještava Radničku komoru u Zagrebu da je inspektor rada odbio da intervenira u sporu između radnika i uprave parne pilane »Slavex« u tom pogledu nije primio nikakvo naređenje Kraljevske banske uprave iz Zagreba	118
Podružnica SDRJ u Pakracu izvještava SDRJ u Zagrebu da su radnici prekinuli štrajk i za prekid okrivljuje Radničku komoru što nije na vrijeme uputila referenta radi pregovora s poslodavcem	119
Podružnica SDRJ u Pakracu javlja SDRJ u Zagrebu da je stigao referent Radničke komore, da će se održati pregovori s poslodavcem i da još 40 radnika nije primljeno na posao	120
Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« radi ponovnog prijema na posao otpuštenih radnika	120
Zapisnik o toku pregovora između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex«, vođenih uz posredstvo Sreskog načelstva u Pakracu i inspektora rada, radi ponovnog prijema na posao radnika koji su učestvovali u štrajku	121
Adolf Kunčić, referent Ttadničke komore, podnosi izvještaj o svom putu u Pakrac, razlozima prekida štrajka i o naknadnim pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex«	125
Kraljevska banska uprava u Zagrebu javlja Radničkoj komori da su pilanski radnici parne pilane »Slavex« stupili na posao pod ranijim uvjetima	127
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Inspekciju rada u Osijeku o položaju radnika-dnevničara i željezničara u Zvečevu	127
SDRJ u Zagrebu obavještava Podružnicu SDRJ u Pakracu o nepravilnom stavu prema otpuštanju radnika, držanju prema poslodavcu i načinu raspodjele radničke potpore	128
Napis »Radničkih novina« o štrajku radnika na pilani »Slavex« u Pakracu	129
Učiteljska škola u Pakracu izvještava Prosvjetno odjeljenje Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu da je jedan učenik dao na čitanje jednoj učenici brošuru »Srednjoškolci govore«	130
SMRJ u Beogradu javlja svojoj podružnici u Pakracu da podržava prijedlog o formiranju jedinstvene podružnice drvodjelskih i metalških radnika u Pakracu	130
Učiteljska škola u Pakracu traži razjašnjenje od Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu o eventualnom utjecaju presude Sreskog suda u Pakracu, kojom je profesor Luka Bubić proglašen krivim i osuđen, na njegov činovnički položaj	131

	Strana
Radnička čitaonica u Pakracu moli pomoć od SDRJ u Zagrebu u cilju obnove svoga rada	132
SDRJ u Zagrebu traži od Podružnice SDRJ u Pakracu jedinstvo akcije radnika i naglašava potrebu organizirane borbe radi ostvarivanja boljih radnih i životnih uvjeta	132
SDRJ u Zagrebu javlja Podružnici SDRJ u Pakracu da je uprava Saveza odlučila da se sastanak radnika održi 29. decembra u Radničkoj čitaonici i zahtijeva agitaciju među radnicima kako bi sastanak što bolje uspio	133
Učiteljska škola u Pakracu moli upute Prosvjetnog odjeljenja Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu o postupku s prinalležnostima profesora Ante Rubeše koji je otpušten iz državne službe	134
Sresko načelstvo u Pakracu javlja Kraljevskoj banskoj upravi, Odsjeku za državnu zaštitu, da je radnički povjerenik Matija Rubido uoči 1. maja primio 50 letaka	134
Matija Rubido, izvještač Radničke komore, javlja Komori u Zagreb da je 35 radnika u kamenolomu Davida Pička u Šeovici stupilo u štrajk i moli posredovanje	135
Podružnica SDRJ u Pakracu javlja centrali u Zagreb da su radnici nezadovoljni što uprava parne pilane »Slavex« odbija radničke zahtjeve za povećanjem nadnica i da se radnici nalaze pred pokretom	135
SDRJ u Zagrebu javlja Podružnici SDRJ u Pakracu da je akciji za povećanje nadnica trebao prethoditi zahtjev za sklapanje kolektivnog ugovora i zalaže se za organiziranost i solidarnost radnika u toku pokreta	136
Zapisnik o pregovorima između predstavnika i uprave parne pilane »Slavex« i u Pakracu povodom zahtjeva radnika za povećanje nadnica u iznosu od 30%. Pregovori nisu uspješno okončani	137
Podružnica SDRJ u Pakracu javlja centrali u Zagreb da je, nakon neuspjelih pregovora, izbio štrajk radnika u parnoj pilani »Slavex« i u vezi s tim upućuje deputaciju Savezu izvještavajući o zahtjevima radnika	139
SDRJ u Zagrebu izvještava Radničku komoru da su radnici parne pilane »Slavex« stupili u štrajk 5. juna u 13 sati, jer im je uprava odbila povećanje nadnica i potpisivanje kolektivnog ugovora	140
Radnička komora obavještava Javnu burzu rada o štrajku radnika u parnoj pilani »Slavex« u Pakracu sa zahtjevom da ne upućuje nove radnike	142
SDRJ u Zagrebu upozorava Podružnicu SDRJ u Pakracu da je odluka o štrajku donesena na brzinu i ističe potrebu organiziranosti i jedinstva akcije te korektnog postupka prema poslodavcu i vlasti, kao i prikupljanja hrane za radnike i pripremanja prijedloga za sklapanje kolektivnog ugovora	142
Zapisnik sa sastanka šumskih radnika poduzeća »Slavex« d. d. u Pakracu s prijedlogom kolektivnog ugovora kojega dostavljaju SDRJ u Zagrebu 143	
SDRJ u Zagrebu javlja Podružnici SDRJ u Pakracu da će upravi poduzeća »Slavex« poslati nacrt kolektivnog ugovora i predlaže održavanje radničke skupštine	144
Savez građevinskih radnika Jugoslavije, Podsavez za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu, javlja Radničkoj komori da se radnici u kamenolomu Davida Pička nalaze u štrajku i moli posredovanje	145
Podružnica SDRJ u Pakracu moli Radničku komoru za pomoć radnicima »Slavexa« koji se nalaze u štrajku	146
Radnička komora javlja SDRJ u Zagrebu da je zatražila pregovore s firmom »Slavex«, kao i posredovanje inspekcije rada u Osijeku i Sreskog načelstva u Pakracu	146
Radnička komora obavještava centralu »Slavex« d. d. u Zagrebu o toku štrajka radnika parne pilane »Slavex« u Pakracu i predlaže pregovore radi likvidacije štrajka	147
Napis »Radničkih novina« o skupštini radnika poduzeća »Slavex« d. d. u Pakracu koji se nalaze u štrajku	148
SDRJ u Zagrebu izvještava Radničku komoru da su u štrajk stupili i šumski radnici u Kamenskom i moli intervenciju Komore	149
»Slavex« d. d. u Zagrebu javlja Radničkoj komori da se neće upuštati u pregovore s radnicima jer do jeseni ne namjerava nastavljati proizvodnju u pakračkom pogonu	149
	549

	Strana
SDRJ u Zagrebu javlja Podružnici SDRJ u Pakracu da je uputio pomoć radnicima koji se nalaze u štrajku i bodri ih da izdrže u borbi za bolje uvjete života i rada	150
Podružnica SDRJ u Pakracu obavještava Radničku komoru o razvoju štrajka i broju organiziranih radnika te moli upućivanje diletantske sekcije radi održavanja priredbe čiji bi prihodišao ukorist štrajkaša	151
Podružnica SDRJ u Pakracu javlja SDRJ u Zagrebu da su radnici solidarni i da se vrši sakupljanje materijalne pomoći za nezbrinute članove Podružnice	151
SDRJ u Zagrebu javlja Ekspozituri Radničke komore u Osijeku o razvoju štrajka pilanskih i šumskih radnikau Pakracu i moli posredovanje	152
Radnička komora izvještava SDRJ da je o štrajku u »Slavexu« d. d. Pakrac izvijestila sve burze rada	153
Petar Derganc, izaslanik Radničke komore, izvještava Komoru o toku pregovora između predstavnika kamenolomskih radnika i Davida Pička koji nisu uspješno okončani	153
SDRJ u Zagrebu daje upute Podružnici SDRJ u Pakracu o načinu raspodjele štrajkaške potpore i bodri radnike da izdrže u borbi za ostvarenje svojih zahtjeva	154
Radnički povjerenici parne pilane »Slavex« žale se Radničkoj komori na postupak direktora Franka koji maltretira radničke povjerenike i uskraćuje radnicima pravo na zdravstvenu zaštitu	155
SDRJ u Zagrebu moli Podružnicu u Pakracu detaljnije informacije o postupku direktora Franka prema povjerenicima i radnicima, bodri radnike da budu jedinstveni i da izdrže u borbi za svoja prava	156
Podružnica SDRJ u Pakracu izvještava SDRJ u Zagrebu o postupku poslodavca prema radnicima i radničkim povjerenicima, pritužbi kod sreskog načelstva te o jedinstvu i solidarnosti radnilka	157
Uputstvo Radničke komore u Zagrebu Stjepanu Majetiću, izvještaču Komore u Pakracu, o načinu ostvarivanja zdravstvene zaštite radnika	158
Podružnica SDRJ u Pakracu javlja SDRJ u Zagrebu o sukobu štrajkaških straža s poslodavcem, osudi radnika Šimunića, posredovanju sreskog načelstva u sporu između radnika i poslodavca i djelatnosti HRS-a	158
Podružnica SDRJ u Pakracu javlja SDRJ u Zagrebu o prijemu letaka, neredovitoj isplati potpore, rješenju problema, oko izdavanja uputnica liječniku i skorim pregovorima s poslodavcem	159
SDRJ u Zagrebu izvještava Radničku komoru o neuspjelim pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex«, zakazivanju novih pregovora i moli posredovanje	160
Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex«	160
Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« koji su 15. augusta uspješno okončani sklapanjem kolektivnog ugovora	161
Podružnica SDRJ u Pakracu javlja centrali u Zagrebu da su sada gotovo svi radnici sindikalno organizirani te da će na one izvan organizacije izvršiti pritisak da se sindikalno opredijele	163
4. Radnički pokret u periodu borbi KPJ za demokratizaciju i obranu zemlje godine 1937—1941.	165
Napis »Hrvatskog radnika« o osnivačkoj skupštini Podružnice HRS-a u Pakracu	169
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kraljevsku bansku upravu da je u tkaonici Bogomila Šefca u Pakračkoj Poljani održana skupština radnica na kojoj je osnovana Podružnica HRS-a	170
Napis »Radnika« o predavanju Mirka Kusa Nikolajeva u Radničkoj čitaonici u Pakracu	171
Napis »Radnika« o sukobu firme »Slavex« i seljaka zbog pruge Pakrac — Zvečevo koja prolazi preko seljačkih posjeda	171
Napis »Radnika« o potrebi akcionog jedinstva između URS-a i HRS-a na bazi klasnih interesa radniika	172

	Strana
Okružni ured za osiguranje radnika Osijek izvještava »Slavex« d. d. u Pakracu da se vrijeme prošlogodišnjeg štrajka (od 5. VI do 16. VIII 1936) ima smatrati prolaznim prekidom, a ne raskidom radnog odnosa, pa je poduzeće dužno uplatiti prinose za taj period	173
Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori o neuspjelim pregovorima između predstavnika radnika i uprave »Uljanik« d. d. u Bujavici	174
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, o proslavi Prvog maja u Pakracu	176
Napis »Radnika« o uspješnom radu dramske sekcije Radničke čitaonice	176
Sresko načelstvo Pakrac izvještava inspektora rada u Osijeku o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« povodom zahtjeva radnika za povećanje nadnica	177
Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« koji su nakon treće rasprave okončani sklapanjem nagodbe za povišenje nadnica od 8 do 10 ^o / _o	178
Zapisnik o pregovorima između radnika i uprave Ribogojstva d.d. Pakračka Poljana povodom zahtjeva radnika za povećanje nadnica. Na pregovorima nije došlo do sporazuma	182
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Inspekciju rada u Osijeku o neuspjelim pregovorima između radnika i uprave Ribogojstva d. d. Pakračka Poljana i moli posredovanje	184
Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave Ribogojstva d. d. Pakračka Poljana, koji su okončani sklapanjem kolektivnog ugovora	185
Napis »Radnika« o rezultatima izbora za radničke povjerenike u parnoj pilani »Slavex« d. d.	186
Sresko načelstvo u Pakracu obavještava inspektora rada u Osijeku o pokušaju posredovanja između predstavnika mlinarskih radnika i poslodavca u mlinu Teodora Faka u Pakračkoj Poljani. Posredovanje nije uspjelo	187
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine i inspektora rada u Osijeku o izbijanju štrajka među radnicima u paromlinu Teodora 'Faka u Pakračkoj Poljani i o poduzetim mjerama za okončanje spora	188
Napis »Hrvatskog radnika« o sklapanju kolektivnog ugovora između radnika i poduzeća Ribogojstvo d. d. u Pakračkoj Poljani	188
Sresko načelstvo u Pakracu javlja Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine, Odjeljku za državnu zaštitu, da je 19. jula prestao štrajk radnika u paromlinu Teodora Faka i da su sklopljeni individualni ugovori između radnika i poslodavca	189
Ivan Hodak, izvještač Radničke komore, javlja Komori o štrajku kamenolomskih radnika na Psunju	189
Ivan Hodak, izvještač Radničke komore, upoznaje Komoru o okončanju štrajka u kamenolomu Psunj i o povišenju nadnica radnicima za 8 ^o / _o	190
Napis »Radnika« o uspješnom djelovanju sindikalne podružnice URS-a, klasnoj solidarnosti radnika i o sukobu s HRS-om	191
Radnička komora upućuje svog referenta na raspravu pomirenja između radnika firme »Uljanik« d. d. u Bujavici povodom zahtjeva radnika za povišenjem nadnica	191
Stevo Komerički, referent Radničke komore, izvještava Komoru o pregovorima između predstavnika radnika i uprave firme »Uljanik« d. d. u Bujavici koji su okončani sklapanjem kolektivnog ugovora i povećanjem nadnica	192
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Ministarstvo unutrašnjih poslova, Odjeljenje za državnu zaštitu u Beogradu o skupštini radnika učlanjenih u HRS	193
Sresko načelstvo u Pakracu javlja Ministarstvu unutrašnjih poslova u Beogradu da je radništvo Brodske imovne općine stupilo u štrajk, da dvije pomirbene rasprave nisu dovele do sporazuma i da su u vezi sa sukobom između radnika i poslodavca poduzete sve mjere predostrožnosti	194
SDRJ u Zagrebu javlja Radničkoj komori da su zakazani pregovori između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« i moli Komoru da uputi svoga referenta	195
	551

	Strana
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Ministarstvo unutrašnjih poslova u Beogradu o prestanku štrajka radnika Brodske imovne općine, Šumske uprave Kamensko-Vučjak	195
Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« koji nisu uspješno završeni	196
Napis »Radnika« o pobjedi URS-a na izborima za radničke povjerenike u parnoj pilani »Slavex«	197
Zapisnik o prvoj pomirbenoj raspravi između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« povodom zahtjeva radnika za povišenje nadnica. Rasprava nije uspješno okončana	197
Zapisnik o drugoj pomirbenoj raspravi između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« povodom zahtjeva radnika za povećanje nadnica. Pomirba nije uspjela	199
Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« koji su okončani povišenjem nadnica i produženjem kolektivnog ugovora do 15. aprila 1939. godine	201
Općinska uprava Pakračka Poljana izvještava Sresko načelstvo u Pakracu o zapljeni pisma s komunističkom sadržinom	204
Napis »Radnika« o godišnjoj skupštini Podružnice URS-a u Pakracu na kojoj su sumirani postignuti rezultati u vodenju tarifnih pokreta i organiziranja radnika	204
Napis »Radnika« o položaju građevinskih radnika u Pakracu	204
Napis »Hrvatskog radnika« o osnivanju Podružnice HRS-a u Lipiku	205
Sresko načelstvo u Pakracu telegrafski izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, da su radnici Brodske imovne općine u Pakracu stupili u štrajk	206
Sresko načelstvo u Pakracu telegrafski izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, da su radnici Brodske imovne općine u Kamenskom stupili uštrajk	206
Sresko načelstvo u Pakracu telegrafski izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, da su šumski radnici poduzeća »Slavex« u šumskim predjelima Bukovački i Dugački potok stupili u štrajk	206
Radnička komora u Zagrebu moli Ekspozituru inspekcije rada u Osijeku da u skladu sa zahtjevom SDRJ u Zagrebu posreduje u sporu između šumskih radnika i Brodske imovne općine u Pakracu	207
Inspekcija rada u Osijeku izvještava Radničku komoru u Zagrebu da spor radnika Brodske imovne općine i poslodavca nema izgleda za okončanje zbog obostrane nepopustljivosti	208
Sresko načelstvo u Pakracu telegrafski izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, da su šumski radnici »Slavexa« d. d. prekinuli štrajk s obzirom da su ostvarili povećanje nadnica i produženje kolektivnog ugovora	208
Sresko načelstvo u Pakracu telegrafski izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, da su radnici Brodske imovne općine u Pakracu prekinuli štrajk pošto su postigli povećanje nadnica i produženje kolektivnog ugovora	209
SDRJ u Zagrebu javlja Radničkoj komori da je uprava parne pilane »Slavex« otkazala kolektivni ugovor i da će se održati pregovori u vezi s projektom novog kolektivnog ugovora	209
Napis »Hrvatskog radnika« o pokretu radnika u kupalištu Lipik	210
Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj Komori o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« koji nisu doveli do sporazuma	210
Zapisnik o pomirbenoj raspravi između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« na kojoj su razmotreni prijedlozi novog kolektivnog ugovora	211
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kraljevsku bansku upravu Savske banovine, o proslavi 1. maja u Pakracu	213
Zapisnik o drugoj pomirbenoj raspravi između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« na kojoj su ponovno razmotreni prijedlozi kolektivnog ugovora	214

	Strana
Zapisnik o pregovorima između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« u Pakracu koji su završeni povišenjem nadnica i produženjem kolektivnog ugovora do 30. travnja 1940.	216
Stevo Komerički, referent Radničke komore, podnosi izvještaj o toku druge pomirbene rasprave između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex«	217
Stevo Komerički, referent Radničke komore, izvještava Komoru o toku pregovora između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« koji su završili produženjem kolektivnog ugovora	218
Napis lista »Seljačka misao« o utjecaju kapitala na selo	219
Upravno ravnateljstvo parne pilane »Slavex« izvještava Sresko načelstvo u Pakracu da su radnici obustavili rad u znak solidarnosti s radnikom Matom Lulićem koji je otpušten s posla zbog sukoba s Đurom Ivanovićem, namještenikom firme	220
Napis »Hrvatskog radnika« o protestnom štrajku radnika u poduzeću »Slavex« u Pakracu u znak solidarnosti s otpuštenim radnikom	221
Zapisnik o pomirbenoj raspravi između predstavnika radnika i uprave »Slavex« d. d. u Pakracu koja nije završila sporazumom	222
»Slavex« d. d. — parna pilana Pakrac javlja SDRJ u Zagreb da je, usprkos dogovoru o nastavljanju pregovora tokom idućeg tjedna, radništvo stupilo u štrajk prisiljavajući činovništvo da napusti posao	223
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Inspektora rada u Osijeku o pokretu radnika u parnoj pilani »Slavex« i moli hitnu intervenciju	224
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava inspektora rada u Osijeku o toku štrajka u poduzeću »Slavex«	225
Inspektor rada u Osijeku izvještava Bansku vlast banovine Hrvatske, Inspekciju rada u Zagrebu, o posredovanju u sporu između radnika i uprave poduzeća »Slavex«	226
Zapisnik o pregovorima radi likvidacije štrajka u parnoj pilani »Slavex« d. d. u Pakracu, koji su okončani utvrđivanjem skuparinskog dodatka putem produženja kolektivnog ugovora do 1. aprila 1941. godine	228
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Bansku vlast Banovine Hrvatske, Odjel za unutrašnje poslove, da su radnici parne pilane »Slavex« prekinuli štrajk pošto su polučili povećanje nadnica	229
Izborni proglas radničke liste u Pakracu za općinske izbore	230
Napis »Hrvatskog radnika« o položaju i uvjetima rada bolničkog osoblja u Pakracu	231
Napis »Radničkog tjednika« o sukobima između URS-a i HRS-a u Pakracu	232
SDRJ u Zagrebu javlja Radničkoj komori da su radnici poduzeća »Slavex« u Pakracu podnijeli zahtjev za povećanje nadnica i da direktni pregovori nisu uspjeli pa moli Komoru za posredovanje	233
Zapisnik s rasprave u Radničkoj komori u Zagrebu prilikom posredovanja između predstavnika radnika i uprave poduzeća »Uljanik« d. d. u Bujavici	233
»Slavex« d. d. — parna pilana Pakrac javlja Radničkoj komori u Zagrebu da su radnici stupili u štrajk	234
Napis »Političkog vjesnika« o pritisku vlasti na radnike u Bujavici da se vrate na posao i o solidarnosti seljaka iz okolnih sela sa štrajkašima	235
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kabinet bana Banske vlasti Banovine Hrvatske o uzrocima štrajka u poduzeću »Slavex« u Pakracu	235
Ivo Bajcer, referent Radničke komore, izvještava Komoru da se radnici poduzeća »Slavex« nalaze u štrajku i da poduzeće odbija pregovore s radnicima	236
Odluka Sreskog načelstva u Pakracu o proglašenju štrajka radnika u »Slavexu« ilegalnim s pozivom radnicima da se vrate na posao	237
SDRJ obavještava Radničku komoru da je Sresko načelstvo u Pakracu ponijelo posredovanje od 24. septembra. S obzirom da su se radnici vratili na posao, poziva Komoru da odredi pomirenje i pošalje referenta	238
Zapisnik o posredovanju u sporu između predstavnika radnika i uprave parne pilane »Slavex« na kojem su razmatrani zahtjevi radnika za povećanje nadnica	239
	553

	Strana
Zapisnik o posredovanju u sporu između predstavnika radnika i poslodavca Brodske imovne općine Kamensko, stovarište Pakrac, koje je završilo sporazumom	240
Zapisnik o drugoj pomirbenoj raspravi u sporu između radnika i uprave poduzeća »Slavex« koja je završila sporazumom i povišenjem skuparinskog dodatka u iznosu od 0,62 d po satu	241
Sresko načelstvo u Pakracu izvještava Kabinet bana Banske vlasti Banovine Hrvatske o uspješno okončanom sporu između radnika i poduzeća »Slavex« d.d.	242
Antun Jurušić, referent Radničke komore, podnosi izvještaj o posredovanju u sporu između Saveza hrvatskih privatnih namještenika i Udruženja trgovaca za srez Pakrac u pogledu uređenja radnih uvjeta i skuparinskog dodatka. Posredovanje nije uspjelo	243
HRS javlja Radničkoj komori da je od »Slavexa« — parne pilane u Pakracu zatražio skuparinski dodatak od 30% i da na to nije dobio odgovor pa moli Komoru da hitno sazove pomirbenu raspravu	244
Zapisnik o posredovanju između radnika i »Slavexa« — parne pilane u Pakracu povodom zahtjeva HRS-a za povećanjem skuparinskog dodatka. Posredovanje nije uspjelo	245
Ivo Bajcer, referent Radničke komore, podnosi izvještaj o posredovanju u sporu između radnika i »Slavexa« — parne pilane Pakracpovodom zahtjeva za povećanje skuparinskog dodatka. Posredovanje nije uspjelo	246

II. DIO

NARODNOOSLOBODILACKI POKRET U PAKRACU I OKOLINI 1941—1945.	247
RAZVOJ NOP-a 1941—1945. S POSEBNIM OSVRTOM NA SLAVONIJU I PAKRAČKI KRAJ	249
Napis iz »Priloga gradi za historiju NOP u Slavoniji 1941. god.« o radu KPJ na organiziranju ustanka u pakračkom kraju	252
Izvod iz izvještaja Ministarstva unutrašnjih poslova NDH, Ravnateljstva za javni red i sigurnost o napadu komunista na općinsku zgradu u Bučju	256
Telegram Oružničkog zapovjedništva o borbi ustaša i partizana kod sela Toranj	256
Izvor iz dnevnog izvještaja Zapovjedništva II domobranskog zbora o napadu partizana na željezničku stanicu Poljana i rušenju mosta na relaciji Poljana — Brezine	257
Izvod iz dnevnog izvještaja Vrhovnog oružničkog zapovjedništva o ubistu deset seljaka Srba u selu Šeovica	257
Izvještaj Kotarske oblasti y Pakracu Ravnateljstvu za javni red i sigurnost... o napadu partizana na oružničku stražu kod Pakračke Poljane i sukobu partizana i domobrana između selä Lovske i Korita	257
Izvještaj Vrhovnog oružničkog zapovjedništva Ministarstvu Hrvatskog domobranstva o napadu partizana na općinsku zgradu u Bučju i sukobu partizana s ustašama i oružnicima kod Rogulja	259
Izvještaj Ustaškog logora u Pakracu o otpremanju Snba ujasenovački logor	259
Izvještaj Ustaškog logora o otpremanju Jevreja u logor Jasenovac	260
Izvještaj stožernog natporučnika Poglavnikove tjelesne bojne Ravnateljstvu ustaškog redarstva u Zagrebu o ubistvu seljaka u Šeovici	262
Izvještaj Zapovjedništva Prve hrvatske oružničke pukovnije Ravnateljstvu za javni red i sigurnost... o borbi partizana s domobranima i oružnicima nedaleko od Koturića	263
Izvod iz izvještaja politkomesara I slavonskog bataljona Glavnom štabu NOPO Hrvatske o akcijama I čete i sastanku kotarskog komiteta KPH Pakrac	264
Izvod iz izvještaja šefa policije Velika župa Livac — Zapolje Ustaškoj nadzornoj službi, Ured I, u Zagrebu o pojavi partizanskog pokreta, agitaciji komunista na pridobijanju suradnika, formiranju partizanskih vodova i oružanim akcijama na teritoriji župe	265

	Strana
Izvod iz izvještaja Oružničkog voda Pakrac izaslaniku Glavne ustaške vojnice u Pakracu o suradnji oružnika s partizanima, odlasku mještana iz Pakraca i okolnih sela u partizane, neodazivu mladića iz Kukunjevca pozivima za regrutaciju i o mjerama koje treba poduzeti za suzbijanje NOP-a	267
Izvod iz izvještaja Velike župe Livac — Zapolje Glavnom stožeru Hrvatskog domobranstva o oružanim napadima partizana na području kotara Pakrac u vremenu od augusta 1941. do marta 1942. godine	270
Izvod iz izvještaja I slavonskog NOPO Glavnom štabu NOPO Hrvatske o izvedenim akcijama u vremenu od 1. do 22. marta	277
Izvod iz dnevnog izvještaja Zapovjedništva II domobranskog zbora o zabrani rada radnicima u šumi nedaleko od Pakraca	278
Izvod iz obavijesti Župske redarstvene oblasti u Novoj Gradiški svim redarstvenim oblastima u NDH... o raspisanoj potjernici za osobama koje su pristupile partizanima	278
Izvod iz izvještaja Vrhovnog oružničkog zapovjedništva Glavnom stožeru Hrvatskog domobranstva ... o napadu partizana na Poljanu	280
Izjava sa saslušanja Petra Pinčiča, predstojnika Kotarske oblasti u Pakracu, o političkim prilikama na području kotara	281
Izvještaj Oružničke postaje Kukunjevac Zapovjedništvu Prve hrvatske oružničke pukovnije... o pretresu sela općine Kukunjevac i o hapšenju i saslušanju simpatizera NOP-a	284
Dopis Općinskog poglavarstva u Španovici Kotarskoj oblasti u Pakracu... o hapšenju mještana Španovice i o otvorenom pismu partizana ustaškom taborniku sa zahtjevom da pusti sve pritvorenike u Španovici i da ustaška bojna odloži oružje, jer će u protivnom ovo selo uništiti	285
Zapovjedništvo IV gorskog zdruge predlaže Zapovjedništvu II domobranskog zbora da se u cilju suzbijanja partizanskog pokreta pozove putem oglasa 1 letaka odbjegli stanovništvo svojim kućama, a u slučaju neodaziva da se njihove porodice isele i imovina zaplijeni	286
Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova... o prekidu tt veza na području općine Spanovica	287
Izvod iz izvještaja Župske redarstvene oblasti u Novoj Gradiški Ravnateljstvu za javni red i sigurnost o otkazu poslušnosti stanovnika selä Brusnik 1 Lipovac prema upravnim vlastima Općinskog poglavarstva u Španovici i prekidu telefonskih veza na relaciji Pakrac — Španovica	288
Izvještaj Ravnateljstva za javni red i sigurnost Glavnom stožeru ustaške vojnice o nesigurnim prilikama na području Pakraca uslijed učestalih napada partizana na saobraćajne i industrijske objekte	288
Izvod iz izvještaja I bataljona I odreda Štabu III operativne zone o izvršenoj diverziji na pruzi Banova Jaruga — Daruvar i o neuspjelom napadu na vijadukt u Krndiji	289
Izvještaj Petrolejskog d. d. »Uljanik« u Zagrebu Ministarstvu za šumarstvo i rudarstvo u NDH o napadu partizana i uništenju pogonskih objekata u Bujavici	289
Izvještaj Zapovjedništva XIII ustaške bojne Glavnom stožeru Ustaške vojnice... o raspoloženju naroda*! aktivnosti partizana na području Pakraca i Lipika	290
Izvještaj Općinskog poglavarstva u Španovici Župskoj redarstvenoj oblasti u Novoj Gradiški o otkazu poslušnosti stanovnika osam selä na području španovačke općine	291
Izvještaj Zapovjedništva XIII ustaške bojne Glavnom stožeru Ustaške vojnice ... o hapšenju, preslušavanju i uhistvu stanovnika Seovice zbog suradnje s partizanima	293
Izvještaj Oružničke postaje u Kukunjevcu Zapovjedništvu oružničkog krila... o održanom mitingu u Brezinama i agitaciji partizana da se seljaci ne odazivaju u vojsku i ne predaju pšenicu vlastima	294
Izvod iz izvještaja Zapovjedništva XIII ustaške bojne Glavnom stožeru Ustaške vojnice... o napadu partizana na Pakrac i sprečavanju žetve seljacima	295
Zapovjedništvo XIII ustaške bojne iz Lipika moli Glavni stožer Ustaške vojnice za pojačanje bojne jednom satnijom novaka uslijed velikih gubitaka u borbi s partizanima	296
	555

	Strana
Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH... o paljenju pšenice na njivama iseljenih seljaka iz Šeovice	296
Izvod iz izvještaja Štaba I bataljona I odreda III operativne zone Štabu zone 0 akcijama jedinice na području Pakraca u vremenu od 26. juna do 31. jula 1942. godine	297
Izvještaj Štaba I odreda III operativne zone Štabu Zone o ustaškim operacijama »čišćenja« na području Psunja i raspoloženju naroda	301
Izvod iz naredbe Štaba III operativne zone Štabu I bataljona II odreda za novi raspored snaga	302
Kotarska oblast u Pakracu obavještava Ministarstvo unutrašnjih poslova NDH da uslijed partizanske aktivnosti nije u mogućnosti ispuniti zahtjev IV gorskog zdruga i oformiti kotarski odjel	303
Izvještaj Štaba I odreda III operativne zone Štabu zone o kretanju ustaša 1 Nijemaca na području Pakraca, upućenom pozivu Nijemaca narodu za-brdskih sela da se vrati kućama i o hvatanju ustaških špijuna	305
Izvještaj Oružničke postaje Kukunjevac Oružničkom krilnom zapovjedništvu ... o dolasku partizana u selo Jagma i održanom mitingu nedaleko od sela	306
Izvještaj Zapovjedništva Ustaškog obrambenog zdruga u Lipiku Župskoj re-darstvenoj oblasti u Novoj Gradiški... o napadu partizana na ustaše koji su štitili berbu šljiva u Šeovici. Za odmazdu ustaše -su zapalile cijelo selo	307
Izvještaj Štaba I odreda III operativne zone Štabu Zone o osnivanju inten-danture pri Štabu Odreda i Štabovima bataljona, organizaciji zanatskih radionica i o uspostavi suradnje intendantata s NOO-ima i odborima AF2	308
Dopis Štaba I odreda III operativne zone intendantu Odreda o rasporedu od-fjeće, hrane i stoke zaplijenjene prilikom likvidiranja ustaškog uporišta Španovice	308
Izvod iz izvještaja Štaba III operativne zone Glavnom štabu NOPO Hrvat-ske o likvidaciji ustaškog uporišta Španovice	310
Naredba Štaba I odreda III operativne zone predsjednicima NOO-a za spre-manje hrane u zemunice radi osiguranja prehrane partizana u toku zime	312
Izvod iz izvještaja Ministarstva unutrašnjih poslova NDH Ministarstvu hrvat-skog domobranstva o napadu partizana na Španovicu	313
Štab I odreda III operativne zone obavještava Štab Zone da su seljaci iz selâ oko Španovice provalili u Španovicu, gdje su pljačkali pojedine kuće i zapalili vatrogasni dom, općinsku zgradu i crkvu	314
Izvod iz obavijesti Župske redarstvene oblasti u Novoj Gradiški Središnjem uredu za suzbijanje kriminaliteta u Zagrebu... da se raspiše potjernica za osobama koje su se priključile partizanima	315
Dopis Predsjedništva vlade NDH Zapovjedništvu Ustaške vojnice... o zlo-činima ustaša u Subockoj i o navodnim postupcima partizana za pridobi-janje naroda da se priključe NOP-u	317
Izvod iz izvještaja Štaba III operativne zone Glavnom štabu NOV i PO Hrvat-ske o akcijama I odreda na teritoriji kotara Pakrac	318
Izvještaj Štaba I odreda III operativne zone Štabu Zone o organizaciji poza-dinske službe na sektoru djelovanja Odreda	319
Izvod iz izvještaja Povjerenstva CK KPH za Slavoniju Centralnom komitetu KPH o organizacionom stanju i radu Partije, SKOJ-a NOO-a i AFZ-a	320
Izvod iz izvještaja Štaba I odreda III operativne zone Štabu Zone oakcijama Odreda na području kotara Pakrac	322
Izvod iz izvještaja Inicijativnog antifašističkog odbora žena za Slavoniju i Srijem Povjerenstvu CK KPH za Slavoniju i Srijem o formiranju Ko-tarskog antifašističkog odbora žena za kotar Pakrac	323
Komanda Psunjskog područja prosljeđuje Štabu I odreda molbu mjesnih NOO-a i članova KPJ u Tornju i Donjoj Obriježi za likvidaciju ustaških posada	324
Naredba Komande Psunjskog područja intendantu II ekonomskog sektora u Cikotama za preuređenje školske prostorije u ambulantu, izradu bolnič-kog rublja i preseljenje mobilizacionog centra iz Rogulja u školu na Glavici	324
Izvod iz izvještaja Štaba I odreda III operativne zone Štabu Zone o izvede-nim akcijama na području Pakraca u vremenu od 18. do 28. januara	325

	Strana
Dopis Kotarskog NOO-a Pakrac Komandi Psunjskog područja o nekorektnim postupcima jedinica NOV prilikom korištenja privatne imovine	327
Izvod iz izvještaja Komande Psunjskog područja Štabu III operativne zone o političkom radu među narodom, otvaranju škola i omladinskog doma u Budićima i o radu komandi straža, intendantura izarobljeničkog logora 329	
Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o organizacionom stanju i političko-prosvjetnom radu partijskih, skojevskih i antifašističkih organizacija, mobilizaciji boraca u NOV, održavanju veze s domobranskim garnizonima i o raspoloženju naroda i narodnosti prema NOP-u	331
Izvod iz izvještaja Štaba IV divizije Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o napadu na Pakrac	340
Dopis OK KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o načinu mobilizacije boraca, izborima za NOO-e i o pripremama za održavanje plenuma OK KPH	341
Bojna relacija IV gorskog zdruga u februaru 1943. godine	341
Telegram Četvrte gorske divizije Operativnom odjelu Ministarstva oružanih snaga NDH o pretresanju selâ Skenderovci i Bukovčani	345
Dopis Štaba III operativne zone Štabu I odreda o povratku ustaško-domobranske vojske u Bučje i Španovicu, nalogu za postavljanje zasjeda na cesti Španovica — Pakrac i o pobjedi jedinica IV divizije NOV i POH u bici kod šušnjara i Mrkoplja	345
Dopis Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o pripremi naroda za izbore u onim mjestima gdje uslijed vojnih operacija izbori za općinske i kotarske NOO-e i Oblasni NOO za Slavoniju nisu mogli biti provedeni	346
Izvještaj Regrutne komisije III operativne zone Štabu Zone i Štabu IV divizije NOV i POH o uspjehu mobilizacije boraca u NOV	348
Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o organizacionom stanju, agitaciono-propagandnom i kulturno-prosvjetnom radu partijskih skojevskih i antifašističkih organizacija na terenu, o uspjehu mobilizacije boraca u NOV i suradnji s domobranima, o radu i organizacionom stanju NOO-a i o raspoloženju naroda i narodnosti prema NOP-u	349
Zapisnik sa sastanka mjesnih vođa Njemačke narodne skupine kotara Pakrac o nesigurnom položaju mjesnih skupina uslijed napadaja partizana, suradnji sve većeg broja Hrvata, Čeha i Nijemaca s NOP-om, odlaskom liječnika iz Pakračke bolnice u partizane i o oslobodenju vojnih obveznika putem podmićivanja predstavnika kotarskih vlasti	356
Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH... o napadu partizana na Badljevinu i diverziji na željezničkoj pruzi Pakrac — Badljevina	358
Dopis Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o zapostavljanju osnovnih zadataka iz djelokruga rada Komiteta u organizacionom i političkom pogledu, traženju podataka o načinu održavanja u slučaju ilegalnih uslova rada, o jačanju morala kod naroda i intenzivnijoj suradnji s domobranima, o političkom uzdizanju kadrova i o mobilizaciji boraca u NOV	359
Uputstvo Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška svim kotarskim komitetima o potrebi raskrinkavanja izdajničkog djelovanja vodstva HSS-a, široj mobilizaciji i angažiranju hrvatskog naroda u NOP-u i o neprekidnoj budnosti prema mjerama ustaško-okupatorskog režima i njegovoj propagandi među narodom	360
Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH ... 0 dolasku XVII NO brigade u Badljevinu, održanom mitingu i zabavi 1 o oduzimanju stoke koju su seljaci hranili za državni otkup	362
Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o organizacionom stanju i političkom radu partijskih, skojevskih i društveno-političkih organizacija, radu NOO-a na privrednom i prosvjetnom planu, agitaciji i propagandi i uspjehu mobilizacije boraca u NOV, radu udarne grupe i radnih četa i o ekonomskom stanju i raspoloženju naroda i narodnosti prema NOP-u	363
	557

	Strana
Izvod iz izvještaja Štaba X divizije NOV Hrvatske političkom komesaru II korpusa NOV i POH o političkom radu boraca među narodom u selima pakračkog kraja	370
Izvještaj Štaba X divizije Štabu II korpusa NOV i PO Hrvatske o diverziji XVII NO brigade na pruži Banova Jaruga — Lipik	371
Izvod iz izvještaja Glavnog stožera Ministarstva oružanih snaga NDH o bor- bama s jedinicama NOV i POJ na području Pakraca	372
Dopis Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška svim kotarskim komitetima 0 sazivu plenuma Okružnog komiteta u Zabrdskim Kričkama, nedovoljnim pripremama naroda u borbi za žetvu, upućivanju naroda da bježi u šume ispred prisilne mobilizacije i odvođenja na rad u Njemačku i o upućiva- nju aktivista na srednji partijski kurs pri Oblasnom komitetu KPH	373
Obavijest Glavnog žetvenog odbora za Slavoniju štabovima XVIII i XXI NO brigade i svim štabovima odreda i komandi područja o svom konstituiran- nju i formiranju žetvenih odbora pri komandama područja, koji će pod parolom »mjesec dana rada bez predaha« u suradnji s društveno-ipolitič- kim organizacijama na terenu obavljati iosiguravati žetvu i vršidbu žitarica	374
Napis »Glasa Slavonije« o uspjehu kampanje sabiranja hrane za jedinice NOV 1 POJ u selima na području Psunja	376
Izvještaj Ustaškog stožera Velike župe Livac — Zapolje Glavnom ustaškom stanu u Zagrebu... o suradnji mještana iz Poljane, Bujavice i Golubi- njaka s partizanima	377
Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH... o prekidu saobraćaja na relaciji Pakrac — Daruvar zbog rušenja željez- ničkog mosta nedaleko Pakraca	378
Izvještaj 4. gorske pukovnije Zapovjedništvu 4. gorskog zdruga o dolasku nje- mačke vojske u Poljanu i strijeljanju mještana u selu	378
Izvještaj obavještajnog oficira za pakrački sektor Rajonskom obavještajnom centru Psunjskog područja o brojnom stanju, naoružanju i utvrđenju vojnih posada u Pakracu, Badljevini i Lipiku	378>
Izvod iz izvještaja Posavskog NOPO Štabu II korpusa NOV i PO Hrvatske o izvedenim akcijama i diverzijama na području Pakraca	380
Izvještaj Štaba Posavskog NOPO Štabu II korpusa NOV i PO Hrvatske o diverzijama na pruži Lipik — Poljana	383
Izvještaj Kotarskog komiteta SKOJ-a Pakrac Okružnom komitetu SKOJ-a Nova Gradiška o organizacionom stanju i radu SKOJ-a, USAOH-a, pio- nira i omladinskih radnih četa, o održanoj konferenciji SKOJ-a i o izboru kotarskog rukovodstva i delegata za Okružnu konferenciju SKOJ-a	384
Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o organizacionom stanju i radu partijskih, skojevskih i antifa- šističkih organizacija, rjidu NOO-a, radnih četa i ekonomskom stanju na- roda, političkom radu među narodom i uspjehu mobilizacije boraca i o prelasku domobrana u partizane	388
Izvještaj Štaba Zapadne grupe odreda Štabu II korpusa NOV i POH o uspjehu postavljenih zasjeda Posavskog odreda na željezničkoj pruži Banova Jaru- ga — Pakrac	394
Dsuda Ratnog suda 4. gorskog zdruga protiv Ivice Mraza, domobrana, i Antu- na Rengela, mještanina Badljevine, što su prenosili i dijelili letke komu- nističkog sadržaja među domobranima	396
Slaredba Štaba VI korpusa NOV i POJ Štabu XII divizije da se prilikom upada partizanskih jedinica u Pakrac ne uništavaju lokomotive	399
Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH... o napadu partizana na Pakrac	399
Naredba Štaba VI korpusa NOV i PO Jugoslavije Štabu I diverzantskog bata- ljona za miniranje ceste Pakrac — Slav. Požega	400
Izvod iz izvještaja Štaba VI korpusa Glavnom štabu NOV i POH o napadu na Pakrac	400«
Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o ekonomskom stanju i raspoloženju naroda, organizacionom stanju i nedovoljnom teoretskom uzdizanju kadrova KPJ, SKOJ-a i anti- fašističkih organizacija, radu NOO-a i radnih četa, mobilizaciji boraca i	

	Strana
slaboj suradnji s domobranima i o agitaciono-propagandnom i kulturno-prosvjetnom radu u pozadinskim jedinicama i ustanovama	401
Izvještaj Ustaškog logora u Pakracu Glavnom ustaškom stanu o nepovoljnim političkim i ekonomskim prilikama, nesigurnom položaju pristaša ustaškog pokreta, očekivanju ponovnog partizanskog napada na Pakrac i zahtjevu za poduzimanjem mjera protiv obitelji čiji su članovi u partizanima	408
Izvještaj mjesnog vođe Njemačke narodne skupine iz Lipika vodi Skupine u Osijeku o suradnji s NOP-om i aktivnom učešću u njemačkoj partizanskoj jedinici Nijemaca iz Antunovca, Uljanika i Blagorodovca	409
Izvještaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH... o dolasku partizana u Dobrovac i održanom mitingu sakupljenom narodu	411
Izvještaj Kotarskog NOO-a Pakrac Kotarskom komitetu KPH Pakrac o održanom savjetovanju NOO-a i reorganizaciji pojedinih odbora koji nisu zadovoljavali u radu i o mjerama gospodarskog prometnog, zdravstvenosocijalnog, prosvjetnog i propagandnog odsjeka u svrhu poboljšanja ekonomskih i društveno-političkih prilika	411
Zapovijest 2. bojne 4. gorskog zdruga zapovjedništvima 5, 6, 7. i 8. satnije za vršenje racija i odvođenje svih vojnospособnih muškaraca od 1908. godišta pa nadalje na služenje vojnog roka	415
Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o političkim prilikama i odanosti naroda prema NOP-u, organizacionom stanju Partije i nedovoljnom teoretskom obrazovanju kadrova i o kultumo-prosvjetnom radu u vojno-pozadinskim ustanovama i radio-nicama	416
Naredba Štaba Zapadne grupe NOPO štabovima Posavskog, Daruvarskog i Bilogorskog odreda za rušenje mostova i prekopavanje cesta	418
Presuda Vojnog suda Komande Psunjskog područja kojom se Đuro Basarić kažnjava smrtnom kaznom zbog četničke djelatnosti	419
Izvještaj Kotarskog NOO-a Pakrac o radu kulturno-prosvjetnih odbora, stanju osnovnih škola i održavanju nastave, broju nepismenih i organiziranju analfabetskih tečajeva i o odnosu učitelja prema narodu	420
Izvod iz izvještaja o političkim i ekonomskim prilikama na području kotara Pakrac	428
Izvod iz zapovijesti Štaba Posavskog NOPO štabovima podređenih jedinica za likvidiranje pancera koji krstari na relaciji Pakrac — Poljana	435
Izvještaj Štaba XVII NO brigade Štabu XXVIII divizije NOVH o borbi Brigade s jedinicama domobranske VIII gorske pukovnije kod Bučja	435
Izvještaj Kotarskog NOO-a Pakrac Okružnom NOO-u Nova Gradiška o socijalnom stanju naroda na području općina Brusnik, Bučje i Jakovci	438
Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o upadu 8. gorske pukovnije na oslobođenu teritoriju	438
Dopis Štaba VI korpusa NOV i POJ Štabu zapadne grupe NOPO o nekorektnim postupcima boraca Posavskog odreda	439
Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o pojačanom djelovanju pristaša HSS-a i izboru logornika u Pakracu	440
Izvod iz izvještaja Župske redarstvene oblasti Nova Gradiška Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost... o anonimnim listovima predanim na pošti u Pakracu	441
Upute Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac za provođenje izborne kampanje za NOO-e	442
Izvještaj Glavnog odbora Ratne dopisne službe za Slavoniju Vojnoinformativnom odsjeku Štaba VI korpusa o kretanju, brojčanom stanju i naoružanju ustaško-domobranskih posada na području Pakraca	443
Naredba Štaba Zapadne grupe NOPO Štabu Posavskog NOPO za rušenje mostova i pruge na relaciji Banova Jaruga — Lipik	444
Pismo Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH o najnovijim političkim događajima u zemlji i svijetu, značaju III zasjedanja ZAVNOH-a, -pojačanoj borbi protiv pete kolone i reakcionarnog dijela HSS-a, o pripremama za žetvu, spremanju hrane i o kontroli rada komunisti i pružanju pomoći organizaciji AFŽ-a	445
	559

	Strana
slaboj suradnji s domobranima i o agitaciono-prapagandnom i kulturno-prosvjetnom radu u pozadinskim jedinicama i ustanovama	401
Izveštaj Ustaškog logora u Pakracu Glavnom ustaškom stanu o nepovoljnim političkim i ekonomskim prilikama, nesigurnom položaju pristaša ustaškog pokreta, očekivanju ponovnog partizanskog napada na Pakrac i zahtjevu za poduzimanjem mjera protiv obitelji čiji su članovi u partizanima	408
Izveštaj mjesnog vođe Njemačke narodne skupine iz Lipika vodi Skupine u Osijeku o suradnji s NOP-om i aktivnom učešću u njemačkoj partizanskoj jedinici Nijemaca iz Antunovca, Uljanika i Blagorodovca	409
Izveštaj Kotarske oblasti u Pakracu Ministarstvu unutrašnjih poslova N D H . . . o dolasku partizana u Dobrovac i održanom mitingu sakupljenom narodu	411
Izveštaj Kotarskog NOO-a Pakrac Kotarskom komitetu KPH Pakrac o održanom savjetovanju NOO-a i reorganizaciji pojedinih odbora koji nisu zadovoljavali u radu i o mjerama gospodarskog prometnog, zdravstvenosocijalnog, prosvjetnog i propagandnog odsjeka u svrhu poboljšanja ekonomskih i društveno-političkih prilika	411
Zapovijest 2. bojne 4. gorskog zdrugu zapovjedništvima 5, 6, 7. i 8. satnije za vršenje racija i odvođenje svih vojnospособnih muškaraca od 1908. godišta pa nadalje na služenje vojnog roka	415
Izveštaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o političkim prilikama i odanosti naroda prema NOP-u, organizacionom stanju Partije i nedovoljnom teoretskom obrazovanju kadrova i o kultumo-prosvjetnom radu u vojno-pozadinskkn ustanovama i radio-nicama	416
Naredba Štaba Zapadne grupe NOPO štabovima Posavskog, Daruvarskog i Bilogorskog odreda za rušenje mostova i prokopavanje cesta	418
Presuda Vojnog suda Komande Psunjskog područja kojom se Đuro Basarić kažnjava smrtnom kaznom zbog četničke djelatnosti	419
Izveštaj Kotarskog NOO-a Pakrac o radu kulturno-prosvjetnih odbora, stanju osnovnih škola i održavanju nastave, broju nepismenih i organiziranju analfabetskih tečajeva i o odnosu učitelja prema narodu	420
Izvod iz izvještaja o političkim i ekonomskim prilikama na području kotara Pakrac	428
Izvod iz zapovijesti Štaba Posavskog NOPO štabovima podređenih jedinica za likvidiranje pancera koji krstari na relaciji Pakrac — Poljana	435
Izveštaj Štaba XVII NO brigade Stabu XXVIII divizije NOVH o borbi gade s jedinicama domobranske VIII gorske pukovnije kod Bučja	Bri- , 435
Izveštaj Kotarskog NOO-a Pakrac Okružnom NOO-u Nova Gradiška o socijalnom stanju naroda na području općina Brusnik, Bučje i Jakovci	438
Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o upadu 8. gorske pukovnije na oslobođenu teritoriju	438
Dopis Štaba VI korpusa NOV i POJ Štabu zapadne grupe NOPO o nekorektnim postupcima boraca Posavskog odreda	439
Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o pojačanom djelovanju pristaša HSS-a i izboru logornika u Pakracu	440
Izvod iz izvještaja Župske redarstvene oblasti Nova Gradiška Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost... o anonimnim listovima predanim na pošti u Pakracu	441
Upute Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac za provođenje izborne kampanje za NOO-e	442
Izveštaj Glavnog odbora Ratne dopisne službe za Slavoniju Vojnoinformativnom odsjeku Štaba VI korpusa o kretanju, brojčanom stanju i naoružanju ustaško-domobranskih posada na području Pakraca	443
Naredba Štaba Zapadne grupe NOPO Štabu Posavskog NOPO za rušenje mostova i pruge na relaciji Banova Jaruga — Lipik	444
Pismo Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH o najnovijim političkim događajima u zemlji i svijetu, značaju III zasjedanja ZAVNOH-a, pojačanoj borbi protiv pete kolone i reakcionarnog dijela HSS-a, o pripremama za žetvu, spremanju hrane i o kontroli rada komunista i pružanju pomoći organizaciji AFŽ-a	445
	559

	Strana
Stab Zapadne grupe odreda prosljeđuje pohvalu Štaba VI korpusa NOV i POJ svim borcima podređenih jedinica za pokazanu borbenost i požrtvovnost u toku borbi za obranu slobodne teritorije	449
Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o agitaciono-propagandnom radu na području kotara	450
Izvod iz naredbe Štaba Posavskog NOPO Štabu I bataljona da sa četom boraca pruži osiguranje radnoj grupi pri kopanju kukuruza na sektoru Španovice	452
Napis dopisnika Agitpropa Oblasnog komiteta KPH o II okružnoj konferenciji USAOH-a za okrug Nova Gradiška	453
Izvod iz izvještaja Župske redarstvene oblasti Nova Gradiška Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost... o diverzijama na željezničkoj pruzi Poljana — Lipik	457
Upute Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o načinu provođenja izbora za odbore Narodnooslobodilačke fronte	457
Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o raspoloženju naroda prema NOP-u na kotaru Pakrac, održavanju masovnih zborova, tumačenju odluka III zasjedanja ZAVNOH-a i sporazumu Tito — Šubašić te o dezertiranju domobrana	459
Zapisnik sa sastanka Gospodarske komisije Okružnog NOO-a Nova Gradiška o osiguranju i početku žetve	460
Zapovijest Štaba XII divizije NOVJ štabovima podređenih jedinica za raspored snaga prilikom prevoza žita sa sektora Antunovac — Poljane — Gaj na oslobođenu teritoriju	461
Dopis Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o načinu popisa i upućivanja djece u Italiju	463
Izvod iz dnevnog izvještaja Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH o napadu partizana na Badljevini	464
Izvještaj Štaba XII divizije NOV i POJ Štabu VI korpusa o likvidiranju domobranskog garnizona u Badljevini	465
Izvještaj Štaba XII divizije Štabu VI korpusa NOV i POJ o likvidiranju bunkera na pruzi Banova Jaruga — Pakrac i omogućavanju izvoza žita s tog područja za Liku i Baniju	467
Pismo Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Kotarskom komitetu KPH Pakrac o provođenju agitacije i propagande u vezi s posljednjim pozivom domobranima, koji je izdao Vrhovni komandant NOV i POJ	468
Izvještaj ustaške obavještajne službe o predaji domobrana partizanima	469
Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KHP Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o organizacionom stanju i radu NOF-a, NOO-a, AFZ-a i SKOJ-a	470
Zapovijest XL. divizije NOVJ podređenim jedinicama za napad na Pakrac	471
Dodatak zapovijesti Štaba XL divizije NOVJ podređenim jedinicama za napad na Pakrac	474
Izvještaj Štaba XL divizije NOVJ Štabu VI korpusa o likvidiranju posade i oslobođenju Pakraca	476
Dopis Mjesnog NOO-a Lipik Komandi mjesta u Lipiku o načinu provođenja konfiskacije	480
Izvještaj ispitnog kontrolora za mašinsku struku Nikole Čujkovića šefu Saobraćajnog odsjeka VI korpusa NOV i POJ o pripremama i potrebnom materijalu za početak kursa za strojevode i ložace	481
Depeša VI korpusa NOV i POJ o uspješnom zboru Narodnooslobodilačke fronte u Pakracu	482
Proglas Povjereništva Odsjeka za zaštitu naroda Slavonije u Lipiku o roku za izdavanje propusnica	482
Izvještaj Komande mjesta u Pakracu Korpusnoj vojnoj oblasti VI korpusa i Komandi Novogradiškog područja o normaliziranju političkih i privrednih prilika u gradu, radu ustanova i o kulturno-prosvjetnom radu među narodom	483
Izvještaj Komande mjesta Pakrac Komandi Novogradiškog područja o broju zaposlenih žena u ustanovama Komande	486
Dopis Oblasnog NOO-a za Slavoniju svim okružnim NOO-ima o provođenju evidencije ogrjevnog drveta na stovarištima i zabrani potrošnje bez odobrenja Oblasnog NOO-a	486

	Strana
Izvod iz izvještaja Okružnog Komiteta Nova Gradiška KPH Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o političkoj situaciji, organizacionim promjenama u Kotarskom komitetu KPH Pakrac i o radu SKOJ-a i USAOH-a	487
Izvještaj Komande mjesta Pakrac Komandi Novogradiškog područja o disciplini i aktivnosti partizanskih straža, mobilizaciji boraca i stručnom uzdizanju kadra, organizaciji snabdijevanja i odvijanja saobraćaja te o radu radionica i Bolnice u Pakracu	489
Dopis pilane »Slavex« Korpusnoj vojnoj oblasti VI korpusa za otpust lugara iz pozadinske službe radi nastupa na raniju dužnost	492
Izvještaj Komande mjesta Pakrac Komandi Novogradiškog područja i Korpusnoj vojnoj oblasti o radu članova Komande i partizanskih straža, stanju vojno-partizanskih bolnica, odvijanju saobraćaja i popravci mostova i o radu vojno-sudskog istražitelja	493
Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška o brojnom stanju SKOJ-a na kotaru Pakrac	497
Izvod iz izvještaja Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju o političkoj situaciji i uspjehu mobilizacije boraca u NOV, radu SKOJ-a, AFŽ-a i NOO-a i o agitaciji i propagandi na području kotara Pakrac	497
Dopis Općinskog NOO-a u Gornjoj Obriježi Štabu Posavskog NOPO o neko-rektnim postupcima bataljona »Matija Gubec«	500
Naredba Štaba VI korpusa NOVJ Komandi Novogradiškog područja da putem Komande mjesta u Pakracu uspostavi partizansku stražu u Badljevini	501
Izvještaj Komande mjesta Pakrac Komandi Novogradiškog područja o pripremama i rasporedu kretanja partizanskih straža i naroda u slučaju povlačenja pred nadiranjem okupatorsko-kvinslinških snaga na slobodnu teritoriju	502
Izvještaj Komande mjesta Lipik Komandi Novogradiškog područja o mjerama osiguranja za slučaj ratnih operacija	503
Izvještaj Komande mjesta Pakrac Korpusnoj vojnoj oblasti i Komandi Novogradiškog područja o radu članova Komande i o političkom i kulturno-prosvjetnom radu među narodom i pozadinskim jedinicama	504
Dopis Kotarskog NOO-a Pakrac Okružnom NOO-u Nova Gradiška s molbom da odobri otkup kože prema priloženim cijenama	506
Izvještaj Komande mjesta Lipik Komandi Novogradiškog područja o političkoj situaciji i suradnji s civilnim viastima i o radu i disciplini članova Komisije	507
Izvještaj Mjesnog komiteta SKOJ-a Pakrac Mjesnom komitetu KPH o organizacionom stanju i radu SKOJ-a	509
Izvještaj Komande mjesta Pakrac Komandi Novogradiškog područja i Korpusnoj vojnoj oblasti o radu članova Komande i podređenih jedinica, evakuaciji naroda, spremanju hrane i pripremama za obranu Pakraca	511
Dopis Oblasnog NOO-a za Slavoniju svim okružnim NOO-ima za uspostavljanje zanatskih radionica	514
Napis »Glasa Slavonije« o održanom radničkom zboru u Pakracu	514
Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Pakrac Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o organizacionom stanju Partije i SKOJ-a, provođenju agitacije i propagande i o radu NOO-a i AFŽ-a	515
Izvještaj Kotarskog odbora JNOF-a u Pakracu Okružnom odboru JNOF-a Nova Gradiška o raspoloženju naroda, održavanju masovnih zborova i тумачenju najnovijih događaja, rasturanju štampe i o održavanju kulturno-umjetničkih priredbi	518
Bojna relacija 42. makedonske udarne divizije JA i borbe na frontu Poljana — Antunovac — Janja Lika	519

**RADNICKI I NARODNOOSLOBODILACKI POKRET
U PAKRACU I OKOLINI**

Tehnički urednik
Milan Vranešević

Korektura »*Vjesnik*«

Naklada 2.000 primjeraka.

PREGLEDNA KARTA KOTARA PAKRAC

m 1:100.000

